

Het Geuzenliedboek

editie E.T. Kuiper en P. Leendertz Jr.

bron

E.T. Kuiper en P. Leendertz Jr. (ed.), *Het Geuzenliedboek*. W.J. Thieme & Cie, Zutphen, 1924

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/_geu001etku01_01/colofon.php

© 2001 dbnl

[Deel I]

Voorbericht.

Dr. P. G. Kuiper

Het is het noodlot van vele geleerden, dat zij door hunne nauwgezetheid en door de hooge eischen, die zij zichzelf stellen, nooit voldaan zijn over hun eigen werk. Altijd door blijven zij aan het verzamelen, aanvullen, verbeteren, overwegen. Hun hoofd wordt eene schatkamer van geleerdheid en wijsheid, die zij zeker eenmaal voor hunne medemenschen beschikbaar willen stellen, maar steeds blijven zij daarmede wachten, tot zij hunne onderzoekingen zullen geëindigd en een passenden vorm daarvoor gevonden hebben. Eer het zoover is, komt de onverbiddelijke Dood en aan het graf bedenken wij met droefheid, hoeveel de overledene nog voor de wetenschap had kunnen zijn.

Tot deze geleerden behoorde onze vriend Kuiper en een van de onderwerpen, die een groot deel van zijn leven zijn fijnen geest hebben geboeid, was het Geuzenliedboek. Hoe hij dit door en door kende, en hoe hij de beteekenis en den aard daarvan wist duidelijk te maken, hebben wij gezien in die even degelijke als naar den vorm goed verzorgde studie, die hier als Inleiding volgt.

Zijn noodlot is ook Kuiper niet ontgaan. Ook hij heeft het Beloofde Land gezien, zonder het te betreden. Reeds was met den uitgever eene regeling getroffen voor eene zoo hoog noodige nieuwe uitgave van het Geuzenliedboek, reeds was de tijd bepaald, waarop met het drukken zou worden begonnen, toen een nieuwe aanval van de vreeselijke ziekte, wier kwellingen hij zoo moedig en geduldig droeg, hem dwong den arbeid te staken, dien hij niet weer heeft kunnen opvatten. Niemand wist nauwkeurig, hoever hij gevorderd was, en zoo heeft ook niemand hem de troostvolle verzekering kunnen geven, dat zijn werk zou worden afgemaakt. Of hij het gehoopt heeft? Wij weten het niet.

Wel bleek bij onderzoek het werk nog niet voor de pers gereed te zijn, maar het voornaamste en het moeilijkste was gedaan, en zeker zou het een verlies voor de wetenschap zijn, wanneer het niet in het licht kwam. Indien iemand zich er inwerken wilde, zou hij het werk in den geest van Kuiper kunnen afmaken. Ik heb niet geaarzeld die taak op mij te nemen, ofschoon ik de zwaarte daarvan ten volle gevoelde. Ik meende dat evenzeer aan de wetenschap als aan onze vriendschap verschuldigd te zijn; maar voor mijn gevoel is het toch in de eerste plaats een vriendendienst aan onzen braven Kuiper.

Zoo verschijnt dan nu het eerste deel—het tweede is geheel gereed en

zal weldra volgen—van de nieuwe uitgave van het Geuzenliedboek, van Kuiper's levenswerk, die eene blijvende getuigenis zal zijn niet alleen van zijne degelijke geleerdheid en groote scherpzinnigheid, maar vooral ook van de oprechtheid en onbaatzuchtigheid van zijne belangstelling, van zijne volhardende toewijding aan de taak, die hij zich eenmaal gesteld had. Een voorbeeld voor velen. Als zoodanig vooral zal deze uitgave met, zij het eene eenigszins weemoedige, vreugde ontvangen worden door zijne talrijke vrienden en oud- leerlingen, die hierin zijne geestelijke persoonlijkheid zullen terugvinden. Dat zij, door de vrijgevigheid van den uitgever, tegelijk eene afbeelding van zijn uiterlijk krijgen, zal voor hen zeker de waarde van dit boek verhoogen.

Ik kan hier niet eindigen zonder openlijk mijn hartelijken dank te betuigen aan de velen, wier vriendelijke medewerking mij de voltooiing van deze uitgave heeft mogelijk gemaakt. In de eerste plaats heb ik te noemen de besturen van de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, de Preussische Staatsbibliothek te Berlijn, de Landesbibliothek te Wolfenbützel, het Prinsenhof te Delft, de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden, de stedelijke bibliotheken te Antwerpen en te Haarlem, het stedelijk Archief te Kampen, de bibliotheek van het Friesch Genootschap te Leeuwarden en van het Noordbrabantsch Genootschap te 's- Hertogenbosch, de universiteitsbibliotheken te Leuven, Gent, Leiden, Groningen, Utrecht en Amsterdam en Dr. D. F. Scheurleer te 's- Gravenhage, die mij allen met de meeste voorkomendheid in de gelegenheid gesteld hebben de zeldzame oude drukken te gebruiken; benevens de rijksarchivarissen Dr. S. A. Waller Zeper te Leeuwarden, Mr. A. Meerkamp van Embden te Middelburg, Dr. M. Schoengen te Zwolle, en den Heer A. J. de Mare te 's-Gravenhage voor de zoo welwillend gegeven uitvoerige inlichtingen; en ten slotte de beambten der Universiteitsbibliotheek alhier, wier voorkomende hulpvaardigheid mij nooit ontbroken heeft.

Moge het ontwikkelde publiek het belang van dit werk voldoende begrijpen, om anderen den moed te geven voor verdere uitgaven van gelijksoortige dicht- en prozawerken.

L.

Amsterdam, Oct. 1924.

Inleiding. I.

Van onze klassieke loopgravenpoëzie kennen de meesten onzer weinig meer dan de naam. Zelfs indien iemand er zich over uitlaat, is het allicht in de enigszins naïef-lichtvaardige trant van deze woorden van de literairhistoricus van een voorbijgegangene periode: *'wij hebben niet noodig het te doorbladeren om met de stemming die deze liederen in de pen gaf bekend te worden'*. Inderdaad, indien men de stemming al van te voren kent, en indien men blijkbaar van het overige zo weinig verwachting heeft, dat men het niet wenst te leren kennen, dan kan men zelfs het doorbladeren nalaten, en dat heeft Jonckbloet, aan wiens Nederlandsche Letterkunde¹⁾ ik de aangehaalde woorden ontleen, dan ook gedaan: het is alles wat hij van het Geuzenliedboek zegt.

Het zou zeer onbillik zijn te beweren, dat ook de lateren het zich zo gemakkelijk hebben gemaakt. Te Winkel in zijn Ontwikkelingsgang en Kalff in zijn Geschiedenis der Ned. Letterk. in de 16e eeuw en vooral in zijn grote Geschiedenis der Ned. Letterk. houden zich ernstiger, de laatste veel ernstiger, met de geestelike en politieke stromingen, zooals zich die in onze letterkunde der 16e eeuw openbaren, en dus ook met de geuzenliederen, bezig.

Toch ben ik van oordeel dat het Geuzenliedboek tot nu toe niet genoeg de aandacht heeft getrokken juist van de mannen van het vak, of laat ik zeggen: niet genoeg *au sérieux* is genomen. Zowel histories als literaries is het, geloof ik, belangrijker dan men het tot nog toe heeft geacht. Bovenal, het is een histories monument van belangrijke waarde. En ik wil trachten door enkele karakteristieke elementen op de voorgrond te brengen en door op sommige dingen histories licht te doen vallen deze bewering te motiveren.

De liederen in het Geuzenliedboek zijn voor een deel historiese volksliederen, maar lang niet allemaal, want de verzameling is allesbehalve homogeen. Maar van wat in de meest ware zin des woords geuzenliederen zijn, zou ik in de eerste plaats willen zeggen:

In de geuzenliederen vinden we de meest onbevangen uiting van de motieven, waardoor het Nederlandse volk in zijn lagere lagen bij het voeren

1) 3e uitg. II, 520.

VIII

van de strijd tegen de Spaanse overheersing meende te worden gedreven. Ik zeg ‘meende’ te worden gedreven, omdat er ongetwijfeld vele en misschien sterkere motieven waren, die wel werkten, maar waarvan dat volk zich niet altijd bewust was. Maar welke kracht men aan die onbewuste en algemeen werkende motieven moge toekennen, dat wat het volk wel voelt mag daarom in de verklaring der daden toch zeker niet over het hoofd worden gezien. Politieke verdragen, oeconomische verhoudingen, diplomatiek beleid zijn op de loop der dingen van geweldige, en enigszins berekenbare, invloed, maar de zielestemming van het volk is daarom geen *non-valeur*. In de natuurlijke uitingen van liefde en haat vindt men dikwels beweegredenen, die we in de archieven niet vinden; en wanneer we aan de andere kant in wat het volk zegt en zingt geen weerklink vinden van beweegredenen, waarvan onderzoek elders het bestaan waarschijnlijk heeft gemaakt, hebben we ook daarop te letten. Ook al zouden we nu aan de gemoedsstemming en aan de overtuiging van het volk in de meer beperkte zin van het woord weinig gewicht hechten, waar het gaat om het verklaren van de loop der dingen op politiek terrein, onze weetgierigheid wordt toch opgewekt, minstens onze nieuwsgierigheid geprikkeld door die vraag: hoe dacht toen het mindere volk? De volksmening, ook de volksdwaling, is een belangrijk histories motief.

Ook in de wijze, waarop de volksdichter dat wil hier zeggen: de dichter uit het volk, op de gebeurtenissen reageert, ligt dikwels een nuttige vingerwijzing. Het histories volkslied ontstaat bijna altijd onder de onmiddellike indruk van de gebeurtenis. En het verhaal er van in het lied zal wel is waar zelden nauwkeurig zijn, en hoogst zelden onze kennis met nieuwe bijzonderheden van het gebeurde verrijken. Maar het geeft de stemming, waarin het gebeurde wordt aanvaard, en wel niet alleen de eigen stemming van de volksdichter, maar die, welke hem met zijn hoorders gemeen is.

Juist dit is het wat het histories volkslied een veel betere kenbron doet zijn dan bijv. pamfletten en dergelijke proza-stukken. Vooreerst zijn die gewoonlijk van meer ontwikkelden en dus minder onbevangenen, maar bovendien zijn die met een bepaalde bedoeling geschreven, willen zij een gevoel en wekken, niet er uiting aan geven. Waarbij ik intussen niet verzwijgen mag, dat vele geuzenliederen een soort pamfletten zijn.

Nu zijn er een *groot aantal volksliederen* uit de *tijd* waarin ook de geuzenliederen thuis horen, maar die *niet* in het Geuzenliedboek staan. Dikwels volkomen gelijksoortige liederen, wier niet opnemings nauweliks meer kan zijn dan een bloot toeval. Wat ik van de liederen van het Geuzenliedboek gezegd heb, geldt natuurlijk ook voor die. Maar ze zijn toch voor ons minder waard en niet zó belangrijk. En wel juist omdat ze op zich zelf zijn blijven staan. Ze hebben, wil ik zeggen, de hoogst belangrijke taak niet mee vervuld, die het Geuzenliedboek eeuwen lang bij ons volk vervuld heeft. Want het Geuzenliedboek is voor een brede schaar van ons volk één eeuw, misschien twee eeuwen, lang niet een geschiedboek alleen, maar het heldendicht van de glorie-tijd geweest. Een echt volksepos is daaruit niet gegroeid. Het is de tragedie van onze nationale beschaving, die zich ook daarin openbaart. De hoger ontwikkelden, die hier het materiaal opgehoopt vonden, waarmee *zij* hadden moeten verder bouwen, hebben, losgescheurd van het volk door een internationale opvoeding, de begeerte daartoe niet in zich gevoeld, en ze waren er ook niet meer toe in staat:

een diepe kloof scheidde hen van de gedáchten van het volk. Dat het Geuzenliedboek
jaren en jaren voortging de bron te zijn, waaruit de mensen

hun vaderlandse herinneringen putten, en waaraan ze hun nationaal bewustzijn sterkten, is voor mij het allermerkwaardigste van deze merkwaardige bundel. De hogere standen waren al lang te goed geworden voor deze krachtige uitingen van de volksziel, toen het aan zich zelf overgelaten mindere volk er nog voortdurend naar greep.

Ik grijp deze dingen niet zo maar uit de lucht. Toen Collot d'Escury omstreeks 1830 zijn omvangrijk werk *Hollands roem in kunsten en wetenschappen* schreef, merkte hij op, dat van de ‘zogenaamde geuzenliederen’ weinig meer over zijn. Bij de mannen, waaruit hij zijn kennis putte, vond hij er blijkbaar weinig meer van dan de naam. Toch ken ik nu een dertigtal drukken, van verschillende andere kan ik het vroeger bestaan aantonen, en niettegenstaande mijn nasporingen zullen er ongetwijfeld hier en daar nog exemplaren van mij nog niet bekende uitgaven verborgen zitten. Hier te lande heb ik de meeste oude openbare boekerijen, en sommige particuliere doorzocht. In het buitenland heb ik bij talrijke navraag gedaan, maar niet bij alle; en de particuliere bibliotheken in België, en elders misschien, zullen zeker nog heel wat verborgen houden. Dan zijn er stellig nog veel uitgaven waarvan alle spoor verdwenen is. Wanneer wij bedenken, dat van het merendeel der drukken, die mij bekend zijn, niet meer dan één exemplaar over is, valt de waarschijnlijkheid daarvan des te duidelijker in het oog.

Het valt niet te schatten, hoe groot het aantal uitgaven dan wel geweest mag zijn, maar het is dus zéér groot. Nu is de oudste uitgave die we kennen van 1581. Elders zal ik aantonen ¹⁾, dat de eerste druk moet gesteld worden op 1574. De jongste, waarvan we exemplaren bezitten, is van 1687. Een druk van 1872, door v. Lummel bezorgd, kan natuurlijk niet worden meegerekend, die is uit geheel andere behoeften voortgekomen.

Al die oude uitgaven dus vullen een tijdperk van niet veel meer dan een eeuw. Hoe veel moet het volk ze dus wel niet hebben ter hand genomen.

Hoe de geuzenliedjes op vliegende blaadjes, afzonderlik of in groepen van 2, 3, 4 gedrukt, verspreid zijn door zwervende straatzangers, zooals we ze nog kennen, behoef ik hier niet te vertellen. Het is bekend genoeg en we hebben de treffende biezonderheden van het door v. Lummel achter in zijn vroeger genoemd Geuzenliedboek meegedeelde proces van de zeventienjarige liedjeszanger Cornelys Pietersz uit Haarlem maar te lezen, om er ons een goede voorstelling van te maken ²⁾. Maar waarom heeft een boekdrukker het eerst het plan opgevat deze losse straatliedjes tot een bundel te verenigen?

Met zekerheid kan ik die vraag niet beantwoorden. Ik geloof niet, dat het met propagandistische bedoelingen is geweest, maar onmogelijk is het zeker niet. *Bredero* vat het wel zo op: in de Spaanse Brabander klaagt de schout, die het zo bitter druk heeft:

Daer is gisteren weer een Geus-Liedtboeck verspreyt,
Dat bitter schemt en schiet op onze Geestelijckheit
En op den Roomschen Paus met al wat inde stadt is
Ja op den Coningh selfs, dat's crimen laesae majestatis.

1) Zie de bibliografie achter deze uitgave.

2) Zie hier de aantekeningen achterin.

Maar de laatste opmerking geeft me van Bredero's nauwkeurige kennis van geuzenliedboekjes ook al geen hoog denkbeeld, want een geuzenlied-

boekje van omstreeks 1575 - en in die tijd ongeveer laat Bredero zijn stuk spelen - evert in die richting zeker nog niet veel op: vóór 1581 wordt de Koning op een enkele, trouwens hoogst belangrijke, uitzondering na nog altijd met eerbied genoemd. Kon ik wél op Bredero's nauwkeurigheid in deze zaak rekenen, dan hadden we hier meteen een getuigenis van een ouder geuzenliedboekje dan dat oudste, waarvan we een exemplaar bezitten, dat van 1581. Maar ik denk niet, dat Bredero gelijk heeft, ik geloof, dat de eerste evenals de volgende drukkers alleen tot de samenstelling van hun bundels zijn gekomen, omdat er bij het publiek vraag naar was. De geuzenliederen zijn wel ten dele ontboezemingen en noodkreten van onderdrukten of ook vertroosting en opwekkingen, maar ze vormen voor een ander deel ook een poëtische *histoire contemporaine* voor het volk. En het ligt voor de hand, dat het volk spoedig, nadat de eigenlijke strijd was aangevangen en tot een enigszins waarneembaar resultaat begon te leiden, heeft gewenst de vroeger als vliegende blaadjes verspreide en dus licht verloren gaande liederen bijeen te hebben.

Niet alleen om ze nog eens te lezen, maar om ze te zingen ook. Bij al de in de geuzenliedboeken opgenomen liederen staat altijd zorgvuldig de wijs opgegeven. Dat ze indertijd zingende zijn verspreid lijdt geen twijfel, maar het volk is ook later voortgegaan ze telkens weer over te zingen. Het eerste is begrijpelijk genoeg: op die wijze, en op die wijze alleen, kregen velen een geregelde mededeling van wat gebeurd was, en het is opmerkelijk dat men juist de kroniekmatig verhalende gedichten blijkbaar zeer op prijs stelde: verschillende van die in ons oog onbeduidende en vervelende kronieken komen ongeveer in alle drukken voor. Maar ook het tweede moeten we wel aannemen, al lijkt het ongeloofwaardig, als men die soms oneindig lange beschrijvingen van bepaalde gebeurtenissen leest. Er zijn twee geuzenliederen over de ondergang van de onoverwinlijke vloot, het ene is 180, het andere 400 verzen lang, en nauwgezet geven toch de liedboeken voor het eerste de wijs van de 50e Psalm aan, voor het tweede de wijs van het lied: *Mijn droefheyd moet ick claghen, Fortuyn is my geschiet*. Dat men inderdaad later de geuzenliederen niet alleen las, ook wel degelijk zong, daarvan heb ik een curieuse aanwijzing, ik wil het niet te zwaarwichtig maken door te zeggen: een bewijs.

We hebben allen in onze jeugd wel eens gezongen of horen zingen:

Wilhelmus van Nassouwen
Ben ik van Duitsen bloed
De elleboog door de mouwen
De haren door de hoed
De tonen door de schoenen
Het hemd al uit de broek, enz.

of iets dergelijks met allerlei variaties en bijvoegsels.

Ik heb die regels altijd voor een parodie gehouden zonder meer. Maar dat is het niet. Het is eenvoudig een fragmentje uit een ander geuzenlied, dat in de volksmond een eeuw of wat was blijven hangen en in het Wilhelmus was geraakt, omdat het geuzenliedje, waarin het thuis hoorde, op de wijze van het Wilhelmus werd gezongen. Het is het liedje: *'Hoe die Spaensche hoeren comen klagen, omdat men de Spangiaerts wil verjaghen'* (nº 127) en het bedoelde koeplet luidt:

XI

Wat wilt ghy ons versnouwen
Ghy quaemt wt Spaengien coen;
Met d'Ellebooch door de Mouwen
Die Teenen door de schoen.
Het Hembde door de broecken,
Bracht u Duckdalf int Landt,
Ghy meucht hem nu wel vloecken
Hy heeft u hier gheplant.

Ten tijde van de tachtigjarige oorlog en lang er na heeft dus het lagere volk deze nationale historische liederen gelezen en gezongen. Ze hebben al vroeg en nog laat verlangd ze in bundels bijeen te hebben. Omdat het volk ze dus belangrijk achtte en op prijs stelde, is het voor ons van belang te trachten de geuzenliederen en de geuzenliedboeken nader te leren verstaan en over de afkomst en het karakter, over hun inhoud en hun waarde wil ik enige mededelingen doen, fragmentarisch natuurlijk en dikwels ook wat gissenderwijze, dat kan moeilijk anders.

Laat ik in de eerste plaats de vraag aangaande de letterkundige waarde der geuzenliederen aanstippen. Door onze eigene schrijvers is daarover in het algemeen zeer ongunstig geoordeeld, althans bij het merendeel der liederen. Het is onnodig daarvan voorbeelden aan te halen. Buitenlandse schrijvers, die zich met het geuzenlied hebben bezig gehouden oordelen heel wat gunstiger. Het volgend oordeel is van Philipp Wackernagel uit zijn boek *Lieder der niederländischen Reformierten aus der Zeit der Verfolgung im 16 Jahrhundert* (bl. XI): *Ich glaube der Zustimmung sicher sein zu dürfen, wenn ich die in dem vorliegenden Hefte mitgeteilten Lieder schöne nenne. Freilich dürfen wenige von ihnen das zweifelhafte Verdienst künstlerischer Dichtung in Anspruch nehmen, welche mit Hilfe der Phrase und der Verskunst innerliche Beunruhigung abthut oder überstandenen Bedrängnissen in behaglicheren Zeiten Denkmäler setzt, vielmehr sind die meisten unmittelbar zur Zeit der Noth selbst gedichtet, wo in wahrhaften Leiden das geängstete Herz aus den Tiefen die es umbrausen zu Gott seinem einzigen Helfer schreit u. s. w.; later: man wird sich auch vergebens unter den Liedern aller Welt nach anderen so wahrhaft empfundenen und so tief ergreifenden umsehen; en nog later: An den Liederbücher der Geusen noch mehr denn an den älteren der Wiedertäufer kann man lernen was Volkslieder sind.*

Deze oordeelvellingen zijn overdreven, zal men menen. Ik geloof het ook. Maar indien men eerst de ziel en de ware zin van de geuzenliederen tracht te vinden, zal men de betrekkelijke juistheid er van erkennen. Ik zal me hier van voorbeelden om dat te bewijzen onthouden. Juist in het histories verband komt de ware zin der liederen alleen maar goed uit. En in het volgende zal ik dus wel een enkele maal gelegenheid hebben mijn bedoeling duidelijk te maken. Alleen dit wil ik nu reeds opmerken. Er is één geuzenlied, dat iedere Nederlander, altans ten dele kent: het Wilhelmus, en de mening is algemeen, dat dit dan ook zo wat het enige is, dat ook als vers verdienste heeft. Dit nu acht ik zeer bepaald onjuist; het Wilhelmus is zeker niet het meest echte, maar ook niet het mooiste geuzenlied.

Over de historische waarde, ik bedoel bepaaldelijk de waarde voor de historie, moet ik iets meer zeggen. In de aanvang heb ik daar al met een enkel woord over gesproken, wat ik nu wat nader wil uitwerken. Ik heb daar al opgemerkt dat Kalff van de liederen van de 16e eeuw, ook van de

geuzenliederen, als kenbron voor de geestelijke stromingen onder het volk, ernstig werk maakt, meer dan Te Winkel. De laatste maakt bij een vroegere gelegenheid, naar aanleiding namelijk van de geschiedzangen der 15e eeuw, een juiste opmerking over de historische betekenis van geschiedzangen:

Door frischheid en aanschouwelijkheid munten deze liederen in den regel uit, en zoo leveren zij aan den geschiedvorschcr een eigenaardige reeks van oorkonden, waaruit hij niet alleen allerlei kleine van elders niet bekende, bijzonderheden kan leeren kennen, maar waardoor hij vooral in staat is den indruk na te gaan, die eenige historische gebeurtenis op het volk heeft gemaakt, en de vervorming, die deze in de voorstelling onderging.

Het eerste, het leren kennen van nieuwe bijzonderheden is, geloof ik, zeldzaam; althans uit de geuzenliederen zou ik weinig voorbeelden weten te geven. Maar het tweede, het nagaan van de indruk, die een gebeurtenis op het volk gemaakt heeft, is juist daar zeer mogelijk.

Onze historici hebben in deze geest de geuzenliederen ook wel gebruikt. Maar ze hebben er meer zo nu en dan illustratie, soms ook wat versieringen alleen, van hun verhaal in gezocht dan voorlichting. Ik kies voor de hand een paar voorbeelden, en wel opzettelijk uit werken van de eerste mannen van het vak.

Blok haalt in zijn Geschiedenis (2e druk II bl. 55) om aan te tonen, hoe groot de indruk van de terechtstelling van Egmond op het volk was, en hoe de bevolking van schrik ‘als verlamd’ was, de volgende regels uit een der geuzenliederen aan (no. 31, vs. 9–16):

Een prince van groter machten,
Den grave van Egmont,
Als een schaep ghinc ter slachten
Daer wasser die ure en stont,
Men sach er weenen en treuren
So menige man en wijf
Te Brussel binnen der mueren
Al om dit wreet bedrijf.

Maar die regels geven van de stemming van het gedicht in zijn geheel een allesbehalve juiste indruk, als men ze zo op zich zelf neemt. Verlamd van schrik? Neen, juist verbitterd en geprikkeld tot wraak:

Al met u bloedige tanden,
Als Pharaon en Jesabel
Comt ghy in dees Nederlanden
Als Herodes quaet en fel.
Hanghen, moorden en branden
Ontlijven al metter spoet:
Dus coemt ghy met Babel te schanden,
Om tonschuldighe bloet.

Zie daar het dreigend einde van het door Blok geciteerde geuzenlied. En het is het enige niet over dit onderwerp. In het andere, dat in het Geuzenliedboek is bewaard (no. 32), heerst nog een heel andere stemming. Daar is van die verlamdheid van schrik nog veel minder te bespeuren. Daar klinkt een bijna onverschillig ‘eigen schuld’, al begint dat lied dan ook:

Och hoe bedroeft is nu het Nederland.

XIII

Want waarom is het zo bedroefd?

Om een die de Waerheyt is afgheweken.

Wil men dus de geuzenliederen gebruiken om daaruit de indruk weer te geven, die de gebeurtenissen hadden gemaakt, dan moet men de liederen meer zelf laten spreken. Hier werd eenvoudig een koeplet buiten verband gebezigd om een reeds gegeven voorstelling te illustreren.

Een ander voorbeeld ontleen ik aan dat merkwaardige stuk, waarin Bakhuizen van den Brink in de kwestie van de tiende penning bijna de partij van Alva neemt tegenover onze voorvaders ¹⁾. Hij maakt daarbij meer dan eens een doeltreffend gebruik van de geuzenliederen. Al dadelik haalt hij zeer ad rem als motto de '2e boetsalm van de hertog van Alva' (no. 53) aan, met die bittere woorden:

't Bederven haer Lants hadden sy geen acht,
So lang ick haer byden Vleyspot liet blijven;
Maer nu ick haer Mammon aenroer met cracht,
Willen sy my uut die Landen verdrijven.

Ik ga de andere gelegenheden, waarbij Bakhuizen hier naar geuzenliederen verwijst, stilzwijgend voorbij, maar op één geval wil ik de aandacht vestigen als een voortreffelijk voorbeeld van een gebruikmaking van een plaats in een geuzenlied op een wijze, die hijzelf zich bij een ander histories document niet zou hebben gepermitteerd. In het weinig malse requisitor tegen de verschillende elementen, die zich bij het hernieuwde voorstel van de tiende penning daartegen verzetten, in het jaar 1571, noemt Bakhuizen het niet te verwonderen, dat men weigerde mee te werken tot het plan van de hertog, omdat hij aan zijn onderhorigen geen vertrouwen had weten in te boezemen. Maar, zegt hij, als nu eens een ander landvoogd het had voorgesteld, zouden de Staten dan ook terecht hebben geweigerd? *'Verscheidene bezwaren, waarvan zij hoog opgaven, waren ongegrond of overdreven. Wij spreken niet van de wijze, waarop men het plan in de oogen des volks verdacht maakte: een dier valsche uitleggingen werd op straat gezongen, en hoe ongerijmder zij was, des te levendiger indruk moest zij maken:*

'Hy eyst' - zo luidt het in de Geuse Liedekens ²⁾ -
Hy eyst den Thienden met geweldt:
Die 't geeft sal niet behouwen,
Want geeft men dick van Thienen één
Daer blijft ten lesten een noch geen.
Wol mach een herder stillen;
Dees wolf is met wol noch melck te vreên;
Hy wil de schaepkens villen.

'Had men iets beters kunnen verzinnen om verslagenheid te verspreiden onder de kleine renteniers, onder de pachters en onder allen, die hun leven dachten te slijten met hetgeen hun van een beperkt kapitaal over zou schieten.'

De kritiek van Bakhuizen op dit koeplet is niet ongegrond: de voorstelling is zo dwaas en zo onjuist mogelijk. Toch zeg ik nog eens: van geen ander

1) Studiën en Schetsen I, 460 vlgg.

2) Zie no. 45.

histories document zou de schrijver zo willekeurig hebben gebruik gemaakt. Drie vragen zou hij bij zo'n ander document hebben pogen te beantwoorden, die hij hier niet stelt zelfs. 'Van wanneer is dat stuk? Waar hoort het thuis? Wat was er de eigenlijke bedoeling van?'

De eerste vraag heeft hij wel beantwoord, maar niet gesteld. Voor de waardeering van het gehele gedicht is ze natuurlijk van groot belang. Ik ben ten slotte na ernstige overweging ook tot de conclusie gekomen, dat het gedicht in 1571 thuis hoort, evenals de steller van het opschrift. Maar Bor, die het gedicht aanhaalt, plaatst het in 1569, dus an Alva's eerste voorstel.

De tweede vraag is van niet minder gewicht. Maar ook die beantwoordt Bakhuizen stilzwijgend: hij neemt aan, dat de bestrijders van de tiende penning het, in Brussel en in andere hoofdsteden zeker, in omloop hebben gebracht. Ik zal daar niet meer van zeggen: het hangt samen met het volgende. Wat is de bedoeling van het gedicht? En bij de overweging van die vraag blijkt al dadelik één feit, dat me al herhaaldelijk is voorgekomen: het opschrift past zeer bepaald niet bij het liedje. Dit is volstrekt geen lied tegen de tiende penning. De tiende penning komt er alleen maar in voor. Het is een polemies, propagandisties lied — we zullen daar later meer van horen — waar in de eerste en verreweg de voornaamste plaats over de godsdienstonderdrukking en eigenlijk maar ter loops en met kennelijke geringschatting van dat bezwaar, van de tiende penning wordt melding gemaakt, met een, wij zouden zeggen: 'ontaktiese' minachting, waar het er toch om te doen was alle elementen van verzet onder de prins van Oranje tegen Alva te verenigen.

Wil men aan de eisen, die ik naar aanleiding van de aanhaling van Bakhuizen van den Brink stelde voor een wetenschappelijk gebruik maken van de liederen uit het Geuzenliedboek, voldoen, dan dient men enigszins nauwkeurig te kunnen nagaan en in welke tijd een geuzenlied thuis hoort en ook, waar het ontstaan is. Het laatste is dikwels nog moeilijker dan het eerste.

Ook voor het inzicht van de betekenis van het geheel van het Geuzenliedboek is dat noodzakelijk. Zoals wij nu de bundel kennen, gemeenlik uit de toch al niet onberispelike uitgave van v. Lummel, is hij eigenlijk pas geworden in de dagen, toen de oorspronkelijke betekenis van de geuzenliederen al voor een deel was voorbijgegaan.

Het karakter van het Geuzenliedboek is oorspronkelijk in hoofdzaak Noord-Nederlands, beter nog: Hollands. Wat wij in de oudste drukken vinden, niet alleen in de oudste, waarvan we geen enkel exemplaar meer over hebben, en die we dus alleen door vergelijking van de bestaande kunnen reconstrueren, dus de drukken van 1574, 1575, 1577, 1581; maar in alle drukken van de 16e en van het begin van de 17e eeuw, is wel niet uitsluitend in Holland ontstaan en betreft wel niet alleen Noord-Nederlandse gebeurtenissen, maar toch wel het een en het ander in de eerste plaats, en het draagt een Noord-Nederlands stempel. Een groot deel van die liederen, waarmee ook onze verzameling begint, die felle anti-katholieke liederen en vooral de scherpe spotliederen tegen de katholieke kerk, vinden we in de oudste geuzenliedboeken niet. Noch de dansliedekens op de verkiezing van een nieuwe Paus (n° 13 en 14):

Ick sal u singhen een goet nieu Liedt,
Kinderen wilt nu hooren,

Int Roomsche Rijck daer is jolijt
 Daer is een Paus ghecoren:
 Ten is gheen God, ten is gheen mensch,
 Hy hevet al na synen wensch,
 Hy drinckt so geern den wijn,
 Hy drinckt so geern den wijn,
 Ist gheen God, oft ist gheen mensch,
 Soo moet het een duyvel zijn,

noch het beruchte devoot papen-ghesangh, dat de mis belachelik maakt (n° 9):

Hebdy niet ter Missen gheweest
 Inder Papen Kercke,

noch het sarrende troostliedje (n° 8):

Pater grijpt doch eenen moet
 En kust eens u Abdisse,

geen van die scherpe anti-roomse spotliederen behoren, ofschoon ze oud genoeg zijn, in de eerste geuzenliedboeken. Het merendeel vinden we pas in een verzameling, die in 1616 is uitgegeven.

Daarin kan natuurlijk enig toeval schuilen: er zijn ongetwijfeld liederen, die men stellig in die oudste bundels zou verwachten, en die er niet in staan. Maar deze ontbreken al te zeer doorgaand.

Nemen we intussen het Geuzenliedboek, zoals het dan in de loop der jaren geworden is, dan vinden we voor het grootste deel verhalende gedichten, merendeels verhalende de feiten van de oorlog en van de binnenlandse politiek, een allesbehalve volledig overzicht daarvan trouwens. En daar naast staan de zoëven besproken spotliederen, voorts godsdienstige liederen, die of geloofsvrijheid of bekering tot het ware hervormde geloof prediken, soms zelfs verdraagzaamheid en zachtmoedigheid, maar ook verzet tegen geloofsvervolging en inquisitie. Als een derde rubriek onderscheid ik die, welke een politieke bedoeling hebben: aansporing tot verzet, eis van politieke vrijheid, handhaving der privilegiën, verzet tegen de tiende penning.

Tot die rubriek behoort een bepaalde soort, die ik nader wil bespreken.

In zijn Nederl. Historiën spreekt Hooft van *verscheidene geschriften, waarmede de prins het raadzaam vond, de herten der gemeenten tot afval van Alva te bereiden*. Bij andere geschiedschrijvers van de tijd van de oorlog vinden we dergelijke getuigenissen. Waaruit bestonden nu die geschriften, die Willem ongetwijfeld op verschillende tijden heeft doen verspreiden? Ten dele zijn het zonder twijfel liederen geweest ¹⁾. Om invloed te oefenen op het volk in zijn lagere kringen was geen middel doeltreffender. Een dergelijk lied was, naar ik meen, het Wilhelmus. Zouden er onder

1) Dat staatslui van het middel gebruik maakten om de publieke opinie door volksliederen te bewerken, komt natuurlijk meer voor. Liliencron (IV, 387) spreekt van twee liederen, die Maurits van Saksen tijdens de Schmalkaldiese oorlog 'ausgehen liesz, um die öffentliche Meinung zu beschwichtigen', ib. no. 547 en 552. Evenzo blz. 527: 'Zu gleicher Zeit liesz der Churfürst (Maurits van Saksen nl., toen hij tegen de Keizer oprukte) das Lied Nr. 593 verbreiten, wenn man nicht gar, der Ueberschrift von Qu. C. Glauben beimessend, ihn selbst für den Dichter halten will; er stellt darin den Gesichtspunkt der Religion, als den wirksamsten, in den Vordergrund'.

de geuzenliederen niet nog andere te herkennen zijn? Iets beslissends is daar moeilijk van te zeggen. Ik heb een 15 tal gedichten behalve het

Wilhelmus, waarvan ik het mogelijk, of waarschijnlijk acht, dat ze uit de koker van de prins komen. Maar naar welke kenmerken moeten we kijken?

In de eerste plaats, zou ik zeggen, moet de dichter geen eigenlijk volksdichter zijn, al kan en zal hij natuurlijk trachten het te schijnen. Een zeer goed voorbeeld levert n° 62 '*Hoort toe mensen nu ter tijt*', een lied tijdens het beleg van Alkmaar, ook overigens een voortreffelijk voorbeeld van het propagandisties genre. De dichter is een literarisch gevormd man, die opzettelijk en met veel succes in de volkstoon schrijft, met een droog en raak soort humor. Geen geloofsgeestdrift, geen hooggestemd vertrouwen op God, geen haat tegen de katholieken, nuchtere overwegingen. De enthousiasten, de overtuigde patriotten, daarvan is hij van te voren al zeker; - neen, juist de gematigd onverschilligen, de vredelievende optimisten, die moeten bekeerd worden. En wat doet hij dat handig!

Ik aarzel niet dit een juweeltje van propagandistische volkspoëzie te noemen. Men voelt toch wel, dat het nuchtere, die afwezigheid van mooie woorden een grote verdienste is? De dichter kende zo opperbest die eigenaardigheid van het Hollandse volk: de achterdocht tegen de frase. Maar hij weet ook voortreffelijk met een enkel ironies woord de trots van de vrije Friese boer te prikkelen. En het is of ik hem zie staan, met zijn nonchalant air, de handen in zijn zakken, terwijl hij zo bij zijn neus langs die hatelikheden zegt tegen de betrouwbaarheid van een Spaans pardon en van de beloften der Spanjaarden.

Maar al is het dus een propagandist, die aan het woord is, daarmee is nog niet bewezen, dat hij op aandrang of in overleg met de prins handelde. Ik acht het waarschijnlijk, maar alles behalve bewezen.

Er is in sommige andere van de hier bedoelde propagandistische liederen iets, wat we hier wel niet geheel missen, maar toch in veel mindere mate vinden: de propaganda voor de prins zelf. De dichter van het aangehaalde lied noemt hem even: 'Ghy die den Prins wilt hebben verdreven'. Maar die andere liederen stellen hem zeer sterk op de voorgrond, en dat geeft dan een nieuwe, niet onbelangrijke steun aan mijn gissing omtrent hun oorsprong. Als voorbeeld kies ik no. 90. Dit lied staat in letterkundige waarde bij het zoëven besprokene ver achter. Het heeft niet die leuke satiriese toon en het nonchalant rake van het vorige. Maar het geeft veel meer de indruk op bestelling te zijn gemaakt.

Het begint met de Prins en het eindigt met de Prins; het is de Prins voor en de Prins na. De Prins heeft Middelburg genomen, de Prins jaagt de Spanjaarden voor zich uit. Maar de Prins vecht niet voor zichzelf, maar voor jullie heil. Zorgt er dus voor, dat je hem steunt. Denkt om de druk van het Spaans bestuur, denkt om je vrouw en kinderen, denkt om de drukkende belastingen en de tiende penning. En dan een merkwaardige, volkomen hartstochtloze en dus allesbehalve zogenaamd kalvinistische aansporing betreffende de godsdienstvervolgung, een gemoedelijk overredend woord, als van een diplomatieke vredestichter (vss. 33-40).

Men ziet het, ten opzichte van degenen, tot wie het lied is gericht, is er wel gelijkenis met het vorige. Het is weer de kleurloze middenstof, het zijn weer de gematigd katholieken, en de gematigd onverschilligen van daareven.

Later treedt weer de Prins op de voorgrond:

Den Prins wilt die hant bieden
Die voor u tleven waecht,

en eindelijk

Maeckt met den Prins ghepresen,
Een sterck verbondt voortaan,
Voorspoedich sult ghy wesen,
Oorloff, vaet dit vermaen.

Het is bijna een berijmd pamflet, met iets van een politiek plan de campagne er in. Maar het merkwaardigste koeplet is wel vss. 49–56.

'De koning moet al uw kostbare privilegiën gelijkelik beschermen. Doet hij het niet, dan zijt ook gij van uw eed van trouw ontslagen'. Mij is, uit de geuzenliederen geen zo vroegtijdige uiting (1574) van dit beginsel bekend. Maer wel bekend is het, dat het een vaste en meermalen, ook in pamfletten ¹, uitgesproken overtuiging van Oranje was, een overtuiging, waarvoor hij ook persoonlijk meermalen propaganda maakte. *De Prins van Oranje*, zegt Blok (2e dr. II bl. 174), *kan dan ook beschouwd worden als de verspreider van deze denkbeelden in de Nederlanden*.

Het aangehaalde koeplet geeft dus, dunkt me, een niet onbelangrijke steun aan mijn veronderstelling, dat het lied uit de koker van de Prins kwam, dat het door hem, zal ik maar zeggen, was ingeblazen.

Ik wil nog twee liederen aanwijzen, die ik onder de rubriek 'liederen vanwege de Prins' heb gebracht. Ze komen met de reeds genoemde, nu met het ene dan met het andere, in allerlei punten overeen. Beide behoren ze tot de meestbekende geuzenliederen.

Het eerste is het lied *Help nu u self, so helpt u Godt* (n° 45), waaruit ik al vroeger (blz. XIII) een koeplet aanhaalde. Dat is niet — dat hebben we al gezien — een lied op de tiende penning, zoals het opschrift in de geuzenliedboeken zegt. Neen, terwijl de vroeger genoemde zich tot de politiek- en godsdienstig-onverschilligen in het bijzonder wendden, wendt zich dit tot de hervormden en tot de lui van een meer 'praktiese' levensopvatting beiden. Aan beiden wordt op het hart gedrukt te kiezen tusschen *den herder die voor u strijdt* en *den wolf die u verbijt*. En vooral: *Weest niet meer neutralisten*.

Al moet ik erkennen, dat de sarkastiese, bittere toon, waarop de aanbidders van het 'lieve geld' worden aangesproken, een ernstig bezwaar tegen mijn opvatting vormt, toch blijf ik er toe overhellen ook in dit lied een dier geschriften te zien, waarover Hooft in de aangehaalde plaats sprak. En wel vooreerst om de nadrukkelijke wijze, waarop gewezen wordt op de 'herder' die men volgen moet, en ten tweede, omdat ook hier de schuld niet alleen bij Alva zelf wordt gezocht, en Alva ook niet *des paus trawant, der papen sant* is, zoals elders in de geuzenliederen van deze periode, maar rechtstreeks wordt gewezen op de Spaanse hoogmoed die deze beul heeft gezonden, en dus ook hier, dus al in 1571, de vinger wordt gericht naar de koning, wel niet zo duidelijk als in het lied van 1574, maar toch onmiskenbaar. ²⁾

- 1 Verg. bijv. het door Dr. M. Rudelsheim in de Navorscher van 1905 afgedrukte pamflet: Clachte des verduchten Nederlandts over zijn slappe onghetrouwe ingheboerne, die tot hen eygen verlossinge niet en helpen.
- 2) Hetzelfde ook al in een pamflet van 1568; zie P. Fredericq, Het Nederl. Proza in de zestiende-eeuwsche Pamfletten, bl. 38.

Het tweede lied, dat ik nog wilde noemen, is het niet minder beroemde '*Ras seventhien provincen*' (n° 55). Ook hier wordt er sterk op aangedrongen zich te scharen onder de banieren van Oranje, maar ook hier vindt

de dichter het nodig te midden van deze meer geestdriftige en krijgshaftige woorden een woordje toe te roepen aan de rustige burgers, de pacifisten door dik en dun. Ik zal dit zeer bekende lied voor mijn doel niet verder ontleden. Het is ook bij dit het minst nodig; het heeft zo volkomen het karakter van een proclamatie van Oranje vóór zijn veldtocht van 1572, dat sommigen het aan Marnix toeschrijven. Alleen nog één opmerking. De wijs is hier die van het Wilhelmus. Dat komt onder de liederen van de hier besproken rubriek veel voor.

Ik voel zeer goed, dat mijn bewijzen voor het bestaan van deze rubriek nog niet afdoende zijn, en dat de kenmerken de daartoe gerekende gedichten niet overtuigend karakteriseren. Het is ook moeilijk afdoende kenmerken te vinden. Maar ik ben positief overtuigd, dat er onder de geuzenliederen zijn, die op bestelling, ja volgens ontwerp of schema van de Prins zijn gemaakt en verspreid. En dan moet het de moeite wel waard zijn, te zoeken, welke dat dan zijn, èn voor de kennis van de inzichten en bedoelingen van de Prins, èn voor de kennis van ons volk.

De dichters van de meeste der geuzenliederen en dikwels juist van de meest echte zijn niet bekend. Dat is gemakkelijk te verklaren. De meesten waren gelegenheidsdichters in de beste zin van het woord.

De enige eigenlijk, die we wat beter kennen is *Laurens Jacobsz Reael* ¹⁾, de Amsterdammer koopman, die in 1567 naar Emden uitwijkt, de vader van de ook als dichter bekende gouverneur- generaal *Laurens Reael*. Hij is de maker van de vier *Psalmen van Penitencie* van de hertog van Alva en van een zestal andere geuzenliederen, die in de bundel zijn opgenomen, ook nog wel van andere van dezelfde aard, die hun weg niet naar het Geuzenliedboek hebben gevonden. Kalff, die, zoals ik gezegd heb, voor het eerst wat ernstiger aandacht aan de geuzenliederen heeft gewijd, heeft in zijn *Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde* ook aan Reael recht gedaan.

Er is geen enkel ander dichter, waarvan we in het Geuzenliedboek zo'n reeks gedichten hebben. Gewoonlijk zijn de geuzenliederen ongetekend, zeer zelden getekend met de naam van de dichter, meermalen met een devies. Uit die deviezen kunnen we dan gemeenlik opmaken wie de dichter was. En dan treft ons een enkele bekende naam: *Coornhert* en *Lukas de Heere*, waarvan het Geuzenliedboek trouwens alleen maar een rhetories refrein geeft ²⁾, en wat opmerkelijker is: *Valcoogh*. Dirk Adriaensz Valcoogh is de bekende schoolmeester uit Barsingerhorn, die in rustiger tijden *Een nut en profijtelyk Boeksken, ghe-naemt een Regel der Duytsche Schoolmeesters, die Prochie-Kerken bedienen* uitgaf. Zijn deftige verskunst zou men waarlik niet herkennen in de sarrende rijmen van het *Claechliedeken vande Paepsche soldaten* (n° 64).

Maar voor 't merendeel zijn ze, ook als we hun namen weten, toch nog vrij wel onbekenden. Hun stemming, hun karakter, de kring waarin ze thuis horen, wijzigt zich in de loop der jaren. Dat is natuurlijk. De dood van Oranje vormt de meest duidelijk waarneembare scheidingslijn. Het karakter der geuzenliederen is dan ook

1) Zie over hem Dr. Joh. C. Breen, *Amsterdamsch Jaarboekje* van 1897 en Bijdr. voor Vad. Gesch. en Oudheidk. IIIe Reeks, X, 69.

2) N° 131. In de drukken wordt geen aanwijzing gegeven, maar volgens Bor is het van De Heere.

anders geworden: ze worden niet meer de profundis aangeheven, en vertonen niet meer zo die wisseling van diepe verslagenheid en weer oplevende hoop.

Onder de dichters van deze gewijzigde richting treedt op de voorgrond de in zijn soort lang niet onverdienstelijke *Cornelis van Niervaert*. Hij is het type van een nieuw soort geuzendichters, die onder de invloed van Maurits' militarisme opkomen. *Bisdom* is ook, ofschoon een minder zuiver voorbeeld, van dat type. We hebben, jammer genoeg, van Cornelis van Niervaert maar drie liederen, n° 151, 152 en 153. In de oudste drukken staat onder deze drie liederen telkens: Fecit Cornelis van Niervaert *Canonnier*. Hij schrijft dat met al de trots van de militair van beroep. En zo is de inhoud van zijn liederen ook, vooral van het eerstgenoemde: *Het Kaetspel van syne Excellentie*. Het 'kaatsspel' zo zou een vroeger geuzenlieddichter het niet licht hebben genoemd. Daar is in deze liederen iets van de 'frische, fröhliche Krieg' dat de vroegere geuzenliederen vrijwel geheel missen. Dáár is ook wel eens een zeker welgevallen aan de oorlog, maar dan is het toch meer een grimmige blijdschap om een welgelukte aanval of bijtende spot.

Uut tHollandts pleyn,, hoort wat ick meyn
Is een jonck Heldt ghereden,
Graef Mauritz reyn,, dat edel greyn,
Van Keyserlijke zeden!

Dat is de oude toon niet meer, en Maurits is in 't geheel niet de godsheld, die Willem vroeger dikwels was, maar de echte grote generaal.

En zie in n° 152 de verzen 25–32. De tegenwoordige oorlogsberichtgevers zouden ook zeggen: de artillerie deed prachtig werk.

Zelfs in het derde, en verreweg aardigste van de drie ons bekende liederen van Van Niervaert, dat in het geheel geen krijgslied is, maar de welbekende klacht:

Hoe den Prince van Parma hem beclaecht,
Dat hy wordt verjaecht, door ghebreck van ghelt,

verloochent zich het artilleristen-hart van Cornelis niet:

Graef Mauritz coemt oock voor Nieumegen drijven,
En brengt met hem krijchsvolck en stucken blanck....

een vroegere geuzendichter zou er niet zo aan gedacht hebben er op te wijzen, hoe keurig de kanonnen er uit zagen.

Cornelis van Niervaert is volstrekt de enige niet, die deze militaire toon doet horen. Ik noemde Bisdom al, ofschoon ik hem niet voor een soldaat houd. Wat dunkt u van het tafreel in n° 167, vss. 12–22 van een niet genoemde dichter afkomstig?

En die nieuwe toon klinkt ook zeer hoorbaar in een lied van 1602 (n° 175) bijv. in koeplet 2, 5, 6 en 11.

In het begin heb ik betoogd, dat in het Geuzenliedboek een deel van de motieven moeten te vinden zijn, die de handelingen van het lagere volk in de dagen van de grote oorlog hebben bepaald. Het zal dus de moeite waard zijn na te gaan, of de geest dezer liederen met de officiële meningen of met de meningen van de toonaangevende kringen overeenkomt, en of die geest wel altijd zo is, als we verwachten.

Men kan de uitingen over verschillende dingen schiften en onder bepaalde rubrieken brengen. Maar om een zuiver beeld te krijgen zal het bijv. nodig zijn, scherp na te gaan, niet alleen uit welke tijd, maar ook uit welk

milieu ieder lied stamt, niet alleen of het Hollands, Zeeuws of Zuid-Nederlands is, maar ook tot welke lagen van de bevolking het behoort.

Intussen aan deze voorwaarden is niet gemakkelijk te voldoen. Ik wil hier alleen bij wijze van voorbeeld ten opzichte van enkele voorname punten het hoofdkarakter van de geuzenliederen trachten vast te stellen.

We kennen het Geuzenliedboek als een bundel vol geloofshaat. En als we het godsdienstig karakter er van zouden willen aangeven, dan zouden we zeggen, allicht tenminste, dat het echt dogmaties kalvinisties moet zijn.

Nu is het allesbehalve gemakkelijk een zuiver kenmerk van wat kalvinisties is te geven. Sommige schrijvers maken het zich gemakkelijk genoeg en spreken dadelik van kalvinisties, zodra iets bijbels, vooral oudtestamenties klinkt, zodra het godsdienstig en anti-katholiek is, eigenlijk altijd vooral, als het fel en fanatiek lijkt.

Over het al of niet specifiek kalvinistische van onze opstand is al vroeger vrij wat te doen geweest. Over het algemeen heeft men het Calvinisme als een hoogst belangrijk element er in erkend, en altans voorzover men religieuze motieven als hoofdmotieven in de opstand aanvaardde, dat religieuze bestanddeel als specifiek kalvinisties gekenschetst.

Met die andere kwestie, ook weer voor enige jaren op de voorgrond gekomen, of de stoot tot de uitbarsting van 1566 van de kant van Genève zou gegeven zijn, hangt dat maar indirekt samen. En op die vraag is in het Geuzenliedboek ook geen antwoord te vinden. Want die kwestie betreft meer het Zuiden en het Geuzenliedboek is in vele van zijn oudste en belangrijkste bestanddelen meer Hollands en Zeeuws.

Maar aangaande de vraag of het Calvinisme uit zijn aard meer agressief is geweest dan de andere protestantse sekten en of de bevolking, met name ook in het Noorden, onder kalvinistische invloed stond en in een kalvinistische gedachtensfeer leefde in die eerste jaren van de opstand, kan men ook in het Geuzenliedboek aanwijzingen vinden. Al blijft het bij gebrek aan duidelijk waarneembare kenmerken van het echt kalvinistische moeilijk tot een positief resultaat te komen, het heeft toch zijn nut te pogen, het karakter van het Geuzenliedboek ook in dat opzicht nader vast te stellen. Natuurlijk kan ik dat hier alleen door enkele aanhalingen doen.

Ik moet vooreerst de opmerking maken, dat de naam Calvinisten in de geuzenliederen maar zeer zelden voorkomt, d.w.z. in de eigenlike geuzenliederen, die, laten we zeggen, tot op de dood van Oranje, die uit de eigenlike geuzentijd dus. We vinden vaak van *Luthrianen*, soms, maar ook niet dikwels, van Wederdopers gesproken, maar slechts zeer weinig van Calvinisten.

In een lied van 1567, van Noord-Nederlandse herkomst (n° 21) wordt Calvijn's naam het eerst genoemd en wel op deze wijze:

De een die hout het met Calvijn
De ander wil een Luyter zijn
De derde blijft noch een papist
Die vierde is een Mennonist ¹⁾.

- 1) In een Katholiek lied, dat waarschijnlijk nog iets ouder is, in Van Vloten, Nederl. Geschied zangen I, 290, lezen wij:

Hoe veel evangelische priesters zijn hier te Lande?
— Dryderhande.
Sijnt niet herdoopers, luteranen, en calvenisten?
— Jaet vol twisten.

Ook in een lied van Reael van 1571 worden de Calvinisten naast de Lutheranen genoemd (n° 42, vs. 93). Maar de eerste plaats, die ik dan vind — ik wil de mogelijkheid niet ontkennen, dat ik een enkele plaats heb voorbijgezien — is uit het ‘Claechlied van den Prince van Parma’ door Cornelis van Niervaert in 1592, n° 153, vs. 34, maar ook in dit lied komen de Lutheranen er toch naast, vs. 62.

Het Geuzenliedboek staat trouwens niet op zichzelf in dit spaarzaam gebruik maken van de naam Calvijn. In *Anna Bijns* wordt Calvijn's naam het eerst in de 3e bundel een paar maal genoemd, en die is van 1567 ¹⁾ en Kalff getuigt, dat van de toenemende betekenis van het Calvinisme toen en nog later, ‘*in de letterkunde niets blijkt*’ ²⁾.

Dat is trouwens begrijpelijker dan het ontbreken van de naam in deze strijdlieden. Daarin vindt men buiten het Geuzenliedboek uit dezelfde tijd, als waarover ik sprak, heel wat meer over Calvinisten. Zo in de zo opmerkelijke Refereynen uit 1577 en 78, uitgegeven in de Vlaemsche Bibliophilen ³⁾.

Die scherpe en soms geestige refereinen komen echter van de roomse kant en, wat vooral van belang is, ze horen *alle* in Gent thuis.

Hoe staat het nu met de specifiek kalvinistische uitingen en met de algemene geest? Geloofshaat, spot tegen de roomse kerk, de toon van de *Bijecorf*, ze zijn alleshelvet zeldzaam, maar uitsluitend kalvinistisch zijn ze niet. En een andere stemming en een verschillende toon ontbreken daartegenover toch ook niet, en die tegenovergestelde gevoelens van gematigdheid en verdraagzaamheid zijn wèl ónkalinistisch.

Een voorbeeld, indien al niet van geloofshaat, dan toch van brandende verontwaardiging tegen de roomse kerk, is n° 41. Het is een refrein, waarin dus iedere strophe op dezelfde klinkende aanhaling uit de Apocalypse eindigt.

Op dit lied, zwaar van dreigende aanhalingen uit Apocalypse en Jesaja, en op dergelijke sombere of spottende aanvallen op de roomse kerk doelde ik, toen ik zeide, dat ze moeilijk tot een bepaalde secte van de hervorming te brengen zijn.

Het bovenstaande toch is van Laurens Reael. En indien men menen mocht, dat hij een man was van onvervalst kalvinistische overtuigingen, stel ik er het volgende koeplet uit een niet in het Geuzenliedboek opgenomen gedicht van Reael tegenover ⁴⁾. Het eerste lied was van 1571 en dit van 1578, maar grotere verdraagzaamheid hebben wel weinigen in diè zeven jaren geleerd.

Princelicke burgerren, van wat qualiteyt
 Sorte ofte conditie dat ghy sijt bevonden;
 neemt dit voor u leere, dat Petrus seyt:
 dat ghy vrede kent, en die naejaecht t' allen stonden
 Ghy, Gereformeerde, wilt dit doorgronden,
 dat ghy niet tot twist, maer tot vrede geroepen sijt.
 Het Evangelium des Rijcx gaet u ooc verconden
 'Saellich sijn de vredemaekers tot alder tijt.
 En ghy die de Catolique naeme belijt,
 ghy sijt dan magistraten oft burgers gemeene,

1) Kalff, Letterkunde III, 58.

2) Ibidem, 235.

3) 2e Serie No. 7.

4) Meegedeeld door Dr. Breen in het Amsterdamsche Jaarboekje van 1897.

gedenct dat u macht niet staet so wijt
 dat ghy moocht gebieden over de conscientie reenne
 dan dat Christus een Heere sy over dezelve alleenne.
 Daerom laet u van een vremdelinc raeden ten lesten
 Dat ghy niemant en dwinght, enz.

Deze woorden zijn zeker de man waardig, die tot zinspreuk voerde: *Liefde vermacht al*. Maar in een bundel strijdlieden zou men ze allicht niet verwachten. Toch zijn uitingen in deze geest of in een daarmee verwante zo zeldzaam niet.

In het felle lied tegen Egmond ‘*Och hoe bedroeft is nu het Nederlant, Om een die de Waerheyt is afgheweken*’ (n° 32), eindigt de dichter toch met een ‘*Heer zijt hem ghenadich*’. Een nog scherper lied tegen de Paus (n° 11), de rechte Antekerst, waarin tegen de leerstukken der kerk ook heftig wordt te keer gegaan, en de dichter eindelijk uitbarst: ‘*Godt en wilt niet langher verdragen*’, keert hij zich daarna plotseling tot deze bede:

Ick bidde u, Vader ghebenedijt,
 Dat ghy hem doch ghenadich zijt,
 End wilt hem gracy gheven,
 Dat hy zijn sonden doch eens belijt
 End eeuwich met u mach leven.¹⁾

Zelfs ontbreekt niet altijd het bewustzijn, dat de schuld niet alleen aan één kant ligt. In een lied over de inneming van Valenciennes (n° 22) horen wij vs. 71:

So ghy nu siet aen alle zijden
 Meer als hondert gelooven op dese tijden.

Deze klacht vooral, die over de jammerlike verdeeldheid in geloofszaken, die dus heel iets anders tot punt van uitgang heeft dan de vaste overtuiging, het enig ware geloof te hebben, vindt men meer, en vooral buiten de geuzenliederen niet zeldzaam.

Komt hij niet roerend uit in het eenvoudige liedje n° 21, dat door de zeventienjarige straatzanger Cornelis Pietersz gezongen werd?

Het zijn kunsteloze rijmen en de poëzie staat hier misschien niet hoog, maar in een tijd van de bitterste vervolging en strijd zulke gevoelens uit te spreken, dat staat hoog genoeg.

En zeker niet minder geldt dat van Coornhert's *nieu Liedeken, allen vromen uutlantschen Christenen voor desen tijdt seer nut ende onboorlijck* (n° 37), een lied voor de voor Alva vluchtenden en welks vrome resignatie niet alleen Coornhert's gevoelen weergeeft maar ook dat van vele lotgenoten, want in de oudste bundel geuzenliederen werd het al opgenomen.

Zoals ik zeide, dit lied van edele christelijke zin is niet alleen door een door de tyrannie verdrukte gemaakt, maar ook door zijn medelijdenden gezongen, anders was het niet licht in het Geuzenliedboek te land gekomen. Ik zou wel eens willen weten of er veel zulke liederen in de tegenwoordige strijdliedenbundels staan.

Of een uiting als deze ook kalvinisties kan zijn — Coornhert kan dat zeker niet genoemd worden — laat me nu koel. Het is overigens opmerkelijk,

1) Dit koeplet is kennelijk echt in de geest der Wederdopers, vgl. Offer des Heeren 496. Als enig voorbeeld van wens naar vergelding in het Offer des Heeren wordt door Cramer aangewezen blz. 644.

dat men in het Geuzenliedboek vóór de grote twisten tijdens het bestand bijna tevergeefs zoekt naar bewijzen voor de onderlinge animositeit tussen de verschillende protestantse sekten. Ik kan eigenlijk maar één belangwekkend voorbeeld aanwijzen. In een lied, dat over het vertrek van Oranje in 1567 uit Antwerpen handelt (n° 24), vinden wij het volgende koeplet:

Vele rijke Persoonen
 Van de Confessie van Antwerpen fijn,
 Quamen haer oock vertoonen
 Voor den Prince, verstaet wel mijn,
 Maer hy sprak: ghy weyffelaers vol fenijn,
 Vertreect van my op dit termijn,
 Van schaemten sachmense bleusen,
 Want sy creghen al langhe Neusen.

Dit koeplet is natuurlijk gericht tegen de Luthersens ¹⁾. Maar het is niet eens zeker of het wel oorspronkelijk tot het lied behoort: het komt in verschillende drukken niet voor.

Een andere tegenstelling komt in het Geuzenliedboek ook niet sterk op de voorgrond; ik bedoel die tussen Noord en Zuid. De tegenstelling was vroeger toch duidelijk genoeg merkbaar en later ook nog allesbehalve verdwenen. Nu, gevoeld wordt ze ook in de geuzenpoëzie. Vooreerst natuurlijk doordat de organisatie van Holland en Zeeland tot één staat die beiden plaatst tegenover de anderen. Dat men ze inderdaad als saamgegroeid is gaan beschouwen, blijkt zeer dikwels:

Hollant, Zeelant, ghy edel prieel,
 Al zijt ghy cleyn in u Casteel,
 Prijs hebt ghy boven schreven,
 Dat ghy den Bloethont tot zijn deel
 Den Thienden niet wilt gheven,

en later in dat zelfde gedicht (n° 95, een lied van Reael):

Hollant Zeelant was wel ghemoet

daar regeren zij dus al samen, zonder voegwoord naast elkander gezet, — in 1574 — een werkwoord in het enkelvoud. De samenvoeging zonder verbindingswoord komt talloze malen voor.

Maar van een enigszins onvriendschappelijke tegenstelling is weinig te bespeuren. Een enkele maal wordt de aandacht gevestigd op het verschil van houding in de strijd. Een niet oninteressant voorbeeld daarvan is het einde van een liedje van Jan Fruytiers: *Hier worden verhaelt die voornaemste Feyten die Ducdalve bedreven heeft* (n° 65). *Wilt oock volstandich stercken*, bidt de dichter daar tot God, *Hollant en Zeelant altijt*,

Dijn hulp opt Zee laet mercken,
 Dat sy die niet gaen quijt:
 Opent de oogen, ist uwen wil,
 Van mijn Landen die sitten stil,
 Dat sy dijn Woort inlaten
 En valsche Leere haten.

1) Van de Confessie v. Augsburg n.l.; *van Antwerpen* moet met personen worden verbonden.

Het kan natuurlijk zijn dat de dichter zich herinnert, dat hij zijn lied aanvangt met: *Nederlant spreekt*, en dan kan hij, in 1573, wel bijna alle Nederlandse gewesten buiten Holland en Zeeland bedoelen, maar het lijkt er in de voorafgaande koepletten zeer naar, alsof hij dat al lang vergeten is. En dan meent hij met *mijn landen*, de zuidelijke landen: de landen, waar ik van daan kom. De vraag, hoe hij het bedoelde, is nog van enig belang, omdat we in het laatste geval een positieve aanwijzing zouden hebben voor de beantwoording van de vraag, of Fruytiers een Zuid-Nederlander was, wat niet zeker is.

Iets sterker zien wij de tegenstelling al in een gedicht van een ander Zuid-Nederlands dichter Pieter Steerlinckx, maar die naar het Noorden was uitgeweken, een gedicht (n° 118), waarin de Staten van Brabant en Vlaanderen Holland en Zeeland troosten over het verlies van Zieriksee (1576). Daarin laat de dichter Holland en Zeeland tot de zuidelijke staten al o.a. dit woord spreken over de ellende, die zij te verduren hebben:

Dwelck ghy ons doet tot grooten spijte
Om dat wy leeren Godes woort.

Dat het Zuiden langzamerhand meer en meer als de vijand wordt beschouwd, spreekt van zelf.

Nog één vraag wil ik aan het Geuzenliedboek stellen. Wat denken en zeggen de geuzendichters van de tiende penning? Als er iets is, waarover wij de mening ook van de eenvoudige tijdgenoot wens te hooren, dan is het dat. Want te allen tijde is aan de poging tot invoeren van die belasting een grote betekenis voor het ontstaan van de strijd toegekend.

Ik behoef wel nauweliks te zeggen, dat hij veel wordt genoemd, en veel gesmaald. Maar laat ik er maar dadelijk bijvoegen, dat de mening, dat het een hoofdmotief van het verzet tegen de Spaanse regering zou zijn, zo ongeveer op één lijn te stellen met het motief der geloofsvervolging, in het Geuzenliedboek hoegenaamd geen steun vindt.

Eigenlike *liederen* tegen de tiende penning zijn er niet. Het lijkt wel zo, maar het is zo niet. We vinden meermalen 'Een liedeken van de Tiende penning' als opschrift, of iets van dien aard, maar dan voldoet de inhoud òf maar gedeeltelijk òf zelfs in het geheel niet aan de daardoor opgewekte verwachting, en die opschriften zijn dus stellig later bijgevoegd. Er is één lied dat waarlik aan de vereiste schijnt te hebben voldaan (n° 50), maar van dat lied hebben we maar een fragment, dat allerzonderlingst is samengegroeid met een brok van een ander, blijkbaar alleen, omdat de wijs van die beide liederen dezelfde was. Het begint over de tiende penning, twee koepletten, en dan gaat het plotseling over op het verhaal van de dood van Pacheco te Vlissingen. Een mooi voorbeeld meteen van de geringe zorg, die ook aan deze volksboeken werd besteed, want het lied komt, zó volmaakt onbegrijpelijk, in tal van drukken voor.

Die beginkoepletten zijn anders veelbelovend genoeg.

Jammer, dat het daarmee uit is. Want het is echt! Hoort men wel, hoe er nog de oude volksliedtoon in klinkt? En is Alva's trotse hardnekkigheid niet goed getekend in dat onlogies gebouwde, schilderachtige tweede koeplet?

Maar dit terloops. Hier hadden we nu naar alle waarschijnlijkheid gehad een echt lied over de tiende penning, en het is het enige.

Wel zijn er andere geuzenliederen, die altans de tiende penninck met enige nadruk op de voorgrond brengen.

In de eerste plaats zou ik kunnen wijzen op een refereyn, dat gemaakt heet te zijn naar een der preken van de Brugse minderbroeder Adriaan Cornelisz (n° 59). Maar Adriaan Cornelisz is geen geus.

Ik heb er intussen al vroeger eens op gewezen, dat ook de geuzendichters soms met bitterheid constateren, dat voor velen de tiende penning van evenveel of meer gewicht is geweest dan de verdrukking en de geloofsvervolging. We zagen daar al een voorbeeld van in het aangehaalde lied *Helpt nu u self so helpt u Godt*. Nog veel bitterder spreekt Reael die beschuldiging uit in een zijner boetsalmen van Ducdalva, n° 53, vss. 9–16.

Alles hebben *dees Flamingos, dees Luthranen onvroet* verdragen: ik heb de vromen gedood, ik heb hen doen beven voor de Inquisitie, ik heb hun land verdorven, ik heb ze tot schande gebracht,

Maer nu ick haer Mammon aenroer met cracht,
Willen sy my uut die Landen verdrijven.

Hier horen we de bittere verontwaardiging van de patriot en gelovige, die met ergernis ziet, dat velen van zijn landgenoten pas wakker worden nu aan hun materiele belangen wordt geraakt. Gewoonlijk maken de geuzendichters echter van de tiende penning niet zoveel werk.

Volgens onze historici is de reden van het verzet tegen de tiende penning gelegen gedeeltelik in het nadelige en drukkende van die belasting, gedeeltelik in het grote nadeel, dat het enige middel, waarover de Staten beschikten om invloed op de regering te oefenen, door de invoering van deze vaste belasting zou vervallen.

Is van deze politieke overweging in de liederen van de geuzen iets te bespeuren? Blijkbaar ligt ze buiten de gedachtensfeer van het lagere volk en de propagandistische dichters uit hogere kringen hebben het niet nodig gevonden er op te wijzen. Met één uitzondering misschien. In het nu al meermalen genoemde gedicht, dat mij voorkwam door de Prins zelf te zijn ingegeven, *Helpt nu u self*, vinden we reeds in de aanvang de regel:

Ghy draecht den bast al om u strot

en later, nadat de tiende penning genoemd is,

Gheeft ghy hem die, soo maeckt ghy snel
Den bant om u te binden.

Die algemene waarschuwing heeft Oranje dan voldoende geacht. Maar heel duidelijk zal dat voor de eenvoudigen, voor wie het lied bestemd was, toch niet hebben geklonken.

Merkwaardig snel verdwijnt de tiende penning uit de liederen. Nog in een gedicht van omstreeks 1578 (n° 134) treedt Lucifer op met de bewering, dat hij naar Alva's komst in de hel zeer verlangt, want:

Hy soude my tgelt van den X. Penning leenen,
Daer soude ick een Erf om coopen hier int gemeyne
Want de Helle wort my veel te kleyne.

Omstreeks dezelfde tijd wordt in een retrospectief lied over Don Jan (n° 133) nog even van Alva gememoreerd:

Alle Duckdalfs verlenghen
Was de thienden Penninck schier.

Maar als 20 jaar later Bisdome de verschillende gouverneurs en hun daden herdenkt (n° 158), spreekt hij wel van Alva's wreedheid, van de strenge vervolging der rebellen, van het vluchten van edelen en burgers, van de behandeling van Haarlem, Zutphen en Naarden, maar de tiende penning is vergeten: hij wordt niet meer genoemd.

Inleiding. II.

Uit enkele korte aantekeningen blijkt het, dat Kuiper van plan was eene inleiding te schrijven, waarin de eigenaardigheden van het Geuzenliedboek, zijne beteekenis en zijne geschiedenis uitvoerig en degelijk zouden besproken worden. Dit alles had hij grondig bestudeerd, zoodat het hem helder voor oogen stond, maar hij heeft er slechts heel weinig van opgeschreven.

Zeer waarschijnlijk zou deze inleiding een omwerking en uitbreiding geworden zijn van zijne studie 'Het Geuzenliedboek' in den 17en jaargang van 'Onze Eeuw', bl. 342–380. Het lag dus voor de hand, dat nu deze studie als inleiding voor de uitgave geplaatst werd. Moest ik die aanvullen met hetgeen ik in zijne aantekeningen vond? Maar dat waren slechts korte opmerkingen, die ik dan eerst had moeten uitwerken, hetgeen soms eerst na eene uitgebreide studie mogelijk zou zijn. Ik heb daarvan afgezien, niet in de eerste plaats, omdat dan deze uitgave nog lang op zich had kunnen laten wachten, maar omdat het dan niet meer Kuiper's werk gebleven was.

Deze studie staat hier dus nu onveranderd als inleiding. Alleen zijn er een paar aantekeningen bij gekomen, die Kuiper in zijn eigen exemplaar bijgevoegd had. Verder heb ik alleen veranderd, wat noodig was, om ze bij deze uitgave te doen passen, en een aantal aanhalingen geschrapt, die hier overbodig waren, omdat de lezer toch den tekst bij de hand heeft.

Over sommige punten vind ik in zijne aantekeningen iets meer dan hij reeds had laten drukken. Dat wil ik den lezer niet onthouden.

In den beginne heeft Kuiper er over gedacht, ook van elders alle liederen op te nemen, die het karakter van Geuzenlied hebben. Maar hij heeft er terecht van afgezien, omdat daardoor de beteekenis van het Geuzenliedboek als historisch verschijnsel verduisterd zou worden. Waren zij in de oude uitgaven opgenomen, dan zouden wij ze hier gaarne te midden van de andere zien. Nu echter moeten wij ons bepalen tot eene (trouwens nog lang niet volledige) aanwijzing, waar zij te vinden zijn.

Oude verzamelingen, waarin van deze liederen voorkomen ¹⁾, zijn er niet, behalve: Adr. Valerius, *Neder-lantsche Gedenck- clanck*, Haerlem, 1626.

1) Het lijkt mij niet noodig, de nummers en bladzijden op te geven, al hebben wij die wel aangeteekend.

Nieuwere verzamelingen zijn vooral:

J. F. Willems, *Oude Vlaemsche Liederen*, Gent, 1848.

Ph. Wackernagel, *Lieder der niederländischen Reformierten im 16. Jahrhundert*, Frankf. 1867.

J. van Vloten, *Nederlandsche Geschiedzangen*, Amsterdam, 1852.

Fl. van Duyse, *Het oude Nederlandsche Lied*, 's-Grav., Antw. 1903–1908.

Verder vindt men er soms een enkel in een liedboek, dat voor het overige een geheel anderen inhoud heeft, en zijn er nog vrij wat, in plano of op een vliegend blad gedrukt, te vinden in de groote pamflettenverzamelingen.

Mocht eens iemand al deze liederen willen verzamelen, dan zou het goed zijn daar meteen de liederen bij te voegen, die tegen de Geuzen zijn gemaakt. Deze zullen misschien wel niet veel minder talrijk zijn geweest, maar er zijn er veel minder overgebleven. Bij Valerius zal men ze natuurlijk niet vinden. Maar een groot aantal zijn er in den bundel:

Politieke Baladen, Refereynen enz., uitgegeven door de Maetsch. der Vlaemsche Bibliophilen, 2e reeks, n° VII.

Hieruit zijn er een aantal overgenomen door Van Vloten in zijne Nederl. Geschiedzangen, waar hij er van elders ook nog een veertiental mededeelt. Ook hiervoor zal men vooral de pamflettenverzamelingen moeten doorzoeken.

In de Inleiding (bl. XV) zegt Kuiper, dat hij het van een vijftiental gedichten, behalve het Wilhelmus, mogelijk of waarschijnlijk acht 'dat ze uit de koker van de prins komen'. Als zoodanig noemt hij dan verder n° 45, 55, 62, 90. In zijne aantekeningen vind ik nog n° 33, 114, 120 (van Steerlinx), 130. Met minder zekerheid noemt hij n° 73, 89, 102, 123. Als zeer twijfelachtig teekent hij aan n° 40, 100, 103. De gronden, waarop het een en het ander berust, heeft hij niet aangeteekend.

Begonnen was Kuiper aan een uitvoerig onderzoek om uit te maken, welke gedichten Noord- of Zuidnederlandsch zijn, en over de vraag, welke motieven voor het verzet wij in deze liederen vinden, politieke, godsdienstige of economische. Ook in hoeverre de dichters verzet geoorloofd achtten, of liever uitkomst verwachtten van God. Maar dit alles was nog te zeer in het begin, om er hier iets van op te nemen. Ik vermeld het dan ook alleen om te doen zien, hoeveel wij missen, doordat hij zelf het werk niet heeft kunnen voltooien.

Bij het eerste der hier genoemde onderwerpen wil ik er nog even op wijzen, dat voor de bepaling van de plaats van oorsprong men niet alleen op den inhoud moet letten, maar ook op dialectische eigenaardigheden. In de noten heb ik er reeds een enkele maal de aandacht op gevestigd. Vormen als *ghy zijn* (17, vs. 28; 84, vs. 44) en woorden als *deus* (n° 33, vs. 34) en *wel* (= wie) b.v. zijn opmerkelijk. Veelal zijn die dialectvormen in een lateren druk door andere vervangen; daarom zijn varianten als n° 18, vs. 40 *Ratten* naast *Rotten* en n° 30, vs. 50 *sick* en *sich* naast *hem* van eenig belang. Maar voor een volledige behandeling hiervan ontbreekt mij de tijd; ik moet er mij mede tevreden stellen, dat ik het materiaal daarvoor binnen ieders bereik gebracht heb.

Kuiper had eene lijst aangelegd van de aangehaalde zangwijzen en van de dichters en hunne kenspreuken. Deze zijn echter met de nummers van Van Lummel en alleen op diens uitgave. Bovendien zou het veel tijd gekost hebben om te controleeren, of zij volledig waren. Daarom heb ik ze geheel nieuw gemaakt.

Om dezelfde redenen heb ik de lijst van in de Geuzenliederen genoemde personen niet van hem kunnen overnemen.

Konden wij aannemen, dat wij ook maar eenigszins volledig dit soort liederen bezaten, dan zouden uit het meer of minder vaak genoemd worden van bepaalde personen zeer belangrijke gevolgtrekkingen gemaakt kunnen worden omtrent den indruk, dien de gebeurtenissen en de personen op het volk maakten. Nu moeten wij daarbij zeer voorzichtig zijn. Dat b.v. de Unie van Utrecht niet genoemd wordt, wel de Pacificatie van Gent, is verklaarbaar: de eerste ging over de hoofden van het volk heen, was het werk van de ‘Heeren’. Maar wel opmerkelijk is wat Kuiper aanteekent: ‘Viglius heb ik niet één maal opgetekend. Mogelik heb ik hem wel eens over het hoofd gezien, maar in elk geval komt hij dan toch zeer zeldzaam voor. En toch beweert Bakhuizen, Cartons I, 212, dat hij “van allen die de booze geest der Nederlanden ooit aan het hoofd van den Raad heeft geplaatst, het allerminst bij het volk gemind was”.’

Nadat het vaststond, dat hier alleen liederen zouden worden opgenomen, die in de Geuzenliedboeken gevonden worden, kwam de vraag, of nu *alle* daarin voorkomende liederen ook in deze uitgave thuis behoorden. Een ontkennend antwoord daarop zou ons verplicht hebben eene scherp omlijnde definitie te geven van ‘Geuzenlied’ en alles, wat daaraan niet beantwoordde, uit te sluiten. Dat zou allicht tot willekeur geleid hebben, maar het zou ook in strijd geweest zijn met den opzet van deze uitgave, die vooral de historische beteekenis van het Geuzenliedboek wil in het licht stellen. Het is dus niet de vraag, wat wij onder een Geuzenlied verstaan, maar wat het volk, dat ze zong, en de uitgevers der oude boekjes er onder verstonden.

Alle liederen derhalve, die in de oude uitgaven voorkomen, moesten worden opgenomen. Wel krijgen wij nu eene verzameling, zooals geene enkele oude uitgave heeft, maar in de tabellen, die ik hoop dat hierachter zullen kunnen volgen, zal ieder met een enkelen oogopslag kunnen zien, wat elke uitgave bevat heeft.

Moest nu de geheele inhoud worden overgenomen van elk boek, dat ‘Geuzenliedboek’ op den titel heeft? Zeker niet.

Het nieuw Matroozen Geuzen Liedboek en de *Triomf van Nederlandt* zijn wel even Oranjegezind als de Geuzenliedboeken, maar behandelen zoo geheel andere onderwerpen, dat niemand hun inhoud hier verwachten zal.

Het Nieuwe Bossche Geuse Lied-Boek daarentegen behandelt eene gebeurtenis, die ook in onze verzameling bezongen wordt. Maar het is van te zeer plaatselijk belang. Zoo hebben ook de oude uitgevers er over gedacht, die eenige van deze liederen hebben opgenomen, maar niet alle. Wij hebben ons aan hunne keuze gehouden.

Omtrent V heeft Kuiper gearzeld. De meeste liederen toch van V komen in geen anderen druk voor. Vele zijn ook van een anderen aard en niet van een volksdichter afkomstig. Maar waar de uitgever zijn boek het derde deel van het Geuzenliedboek noemt en het daardoor in nauw verband met de andere brengt, mocht het hier niet voorbijgegaan worden.

Ten slotte n° 21–23. Dit zijn echte Geuzenliedjes, maar zij komen in geene enkele oude uitgave voor. Wij moesten ze dus eigenlijk niet opnemen. Doch zij zijn alleen bij Van Lummel gedrukt, en ook het eenige wat diens uitgave dan meer zou bevatten dan de onze. Bovendien verdienen zij zoo ten volle bekend te blijven, en vooral is

hetgeen omtrent den zanger en den drukker bekend geworden is, zoo belangrijk voor de geschiedenis van deze

dictsoort, dat zij in geen geval voorbijgegaan mochten worden. Hadden wij ze niet in den tekst willen opnemen, dan hadden wij ze in de inleiding of in de bijlagen moeten mededeelen.

Ook over onze wijze van uitgeven moet ik iets zeggen.

Voor eene verzameling als deze ligt de chronologische volgorde zoozeer voor de hand, dat reeds de oudste uitgevers die gezocht hebben. Alleen is in de meeste oude uitgaven eene scheiding gemaakt tusschen liedjes en refereinen en zijn de laatste achteraan geplaatst. Waar het voor ons geen gezangboek meer is, was er geene reden meer voor die scheiding.

Gewoonlijk zal een lied wel spoedig na de daarin bezongen gebeurtenis zijn gemaakt, ofschoon het niet uitgesloten is, dat ook veel later iemand nog opgewekt werd zijne indrukken weer te geven. Maar dat laatste zal meer voorkomen bij een dichter-kunstenaar dan bij een volkszanger. Den laatste is het vooral te doen om het feit mede te deelen en den indruk op de tijdgenooten, of ook om uit het feit eene leering of eene opwekking te putten. Hij moet dus actueel zijn. Dit geldt in nog hoogere mate voor den zanger, die bij wijze van kostwinning het land doortrekt, overal zijne liederen voordraagt en ze verkoopt.

Volkomen zekerheid is dus omtrent den tijd van vervaardiging niet te verkrijgen, maar wij zullen toch slechts weinig van de waarheid af zijn, wanneer wij de volgorde der liederen geven naar de daarin vermelde feiten.

Wanneer een aantal liederen dezelfde gebeurtenis bezingen, is er meermalen geene voldoende aanwijzing voor eene bepaalde volgorde. Waar deze geheel ontbreekt, houden wij ons aan de oude drukken.

De meeste onzekerheid is er natuurlijk, wanneer in het lied geen enkel feit genoemd wordt. De lezer zal de groote scherpzinnigheid en de degelijke historische kennis waardeeren, waarmede Kuiper deze liederen geplaatst heeft.

Den tekst geven wij naar den oudsten druk, zelfs wanneer wij een ouderen afzonderlijken druk hadden. Het is hier immers geene critische uitgave der liederen, maar eene uitgave van het historische Geuzenliedboek.

Alleen wanneer een gedicht voor het eerst in E is gedrukt, hebben wij dezen regel niet kunnen volgen, doordat wij E niet zelf hebben kunnen vergelijken. Kuiper had nu van deze den tekst naar I genomen. Maar I heeft nog al eens willekeurige veranderingen gemaakt, terwijl N waarschijnlijk vrij nauwkeurig den tekst van E heeft. Daarom heb ik dit veranderd en in al deze liederen den tekst van N genomen, behalve in n° 61 dien van H. Maar n° 9 en 12 waren al gezet, toen ik tot deze verandering besloot, en deze beide zijn dus naar I gegeven.

Zelfs de meest overtuigde voorstander van een critischen tekst kan dien voor het Geuzenliedboek niet verlangen. Van geen enkelen dichter toch hebben wij hier genoeg om daaruit met eenige zekerheid zijn taalgebruik op te maken, en vele van deze dichters hadden geen vast gebruik.

Was dit eene uitgave met propagandistisch doel, of wilden wij een leesboek voor het tegenwoordige publiek geven, dan zouden wij taal, spelling enz. moeten moderniseeren. Daarvan was nu echter geene sprake.

Er bleef dus niets anders over dan de teksten te geven zooals wij ze vonden. Eene uitgave toch, die zoogenaamd leesbaar gemaakt is, waarin dus veranderd is, wat voor

een oppervlakkigen lezer van dezen tijd moeilijkheid oplevert, is een onding, is karakterloos, omdat juist het meest eigenaardige daaruit verwijderd is.

Deze uitgave is bestemd voor den ontwikkelden belangstellenden leek en

voor den beoefenaar der wetenschap. De tekst mag dus niet vervalscht worden. De moeilijkheden moeten niet verwijderd, maar zoo noodig in de aantekeningen verklaard worden.

Toch wil dit geen facsimile-druk nabij komen. Toch hebben ook wij veranderd. Maar wij doen dit niet zonder er rekenschap van te geven. Waar het eene eenigszins belangrijke verandering is, vermelden wij ze in de noten. Maar om deze niet met ballast te bezwaren, worden de andere hier vermeld.

Van eenparigheid in de spelling is bij deze liederen geene sprake. Elke dichter, elke zetter hield er tot op zekere hoogte eene eigen spelling op na. Daarbij komt dan nog de slordigheid en onverschilligheid van beiden. Daardoor vindt men meermalen hetzelfde woord in twee op elkander volgende verzen verschillend gespeld. Gingen wij hierin normaliseeren of verbeteren, dan zouden wij de genoemde eigenschappen verdonkeremanen en dus een historisch onjuist beeld van de oude drukken geven.

Daarbij is nog iets opmerkelijks, dat in een herdruk niet te zien is. Wanneer nl. een vers wat lang was, maakte de zetter meermalen veranderingen, om het toch op één regel te krijgen. Daardoor vinden wij b.v. in n° 34, vs. 24 driemaal *g* i.p.v. *gh* en ontbreekt aan het einde de komma. Maar dat ziet men alleen, als men het oude exemplaar voor zich heeft.

Wij hebben dus alle onregelmatigheden in de spelling behouden, ook wanneer het waarschijnlijk niets dan drukfouten zijn, vooral ook in vreemde woorden, omdat zij daar heel dikwijls op eene onzekerheid in de uitspraak wijzen. Vermoedelijk is dat wel niet het geval b.v. in n° 138, vs. 48 *Paltron* voor *Poltron*, maar toch hebben wij ook daar niet veranderd.

Volstrekt onbeteekenende drukfouten echter als *u* voor *n*, *c* voor *e*, een op den kop staande letter enz. hebben wij niet overgenomen; evenmin *qamen* voor *quamen*, *vernielen* voor *verlienen* enz.

Waar de drukken *i* voor *j*, *v* voor *u* en omgekeerd, of *w* voor *uu* hebben, nemen wij dat niet over. Dat is geen verschil van spelling, maar van lettervorm. Alleen wanneer wij oud papier en oude lettertypen gebruikten, zouden wij ook hierin de oude drukken volgen. Wij schrijven dus *Joan*, *jent*, *immer*, *ulieden*, *boven*, *leven*, *uut*, *uus* enz. en niet *Ioan*, *ient*, *jimmer*, *vlieden*, *bouen*, *leuen*, *wt*, *ws* enz. Maar in de voorletters van eigennamen hebben wij niet veranderd, wanneer wij den naam niet kenden: I kan toch zoowel b.v. *Isaac* als *Jan* zijn.

Met hoofdletters zijn de meeste drukken zeer kwistig. Wij hebben die bijna overal laten staan. Alleen waar het misverstand zou geven, hebben wij eene enkele geschrapt. Evenzoo hebben wij eene enkele bijgevoegd. Maar geregeld hebben wij dat gedaan, waar het eerste woord van een regel eene kleine letter had. Deze afwijking scheen ons gering in verhouding tot de grootere aangenaamheid voor den modernen lezer.

Om dezelfde reden hebben wij de strophen door een regel wit van elkander gescheiden, ofschoon dat in de oude drukken hoogst zelden voorkomt. Daar wijst alleen het inspringen van den eersten regel het begin der strophe aan. Verder zijn er geene inspringende regels dan waar wij dit ook hebben.

Eene goede interpunctie draagt veel bij tot de verstaanbaarheid van den tekst. Maar de oude interpunctie is daarvoor geheel onvoldoende. Van een vast systeem is niet veel te bespeuren. In denzelfden druk vindt men soms de grootste ongelijkmatigheid,

en hoe nauwkeurig anders de een van den ander overneemt, om de leestekens
schijnen de zetters zich soms in het

geheel niet te bekommeren. Dikwijls werkt die oude interpunctie eerder verwarrend dan verhelderend. Vraagteekens ontbreken bijna geheel, evenals aanhalingsteekens. Maar veel van die moeilijkheden verdwijnen, zoodra wij zien, dat het meer rijm- dan leestekens zijn. Dan wordt b.v. n° 58, vs. 38

Ou wast altoos, was haren voos

ons duidelijk. Wij zouden schrijven

‘Ou wast’ altoos was haren voos.

De komma dient hier om het middenrijm aan te geven.

Wij hebben dus de interpunctie der oude drukken behouden, vertrouwend op de scherpzinnigheid van den lezer. Waar de moeilijkheid wat heel groot werd, hebben wij liever eene aanteekening gegeven dan te veranderen. Alleen op enkele plaatsen, waar het zeer duidelijk eene drukfout was, en deze onduidelijkheid gaf, hebben wij eene verandering gemaakt, in overeenstemming met de interpunctie in de rest van het gedicht.

In de lezing van den tekst hebben wij geene veranderingen gemaakt. Op vele plaatsen zou het niet moeilijk geweest zijn, maat, rijm, zinsbouw of gedachte te verbeteren. Maar in vele gevallen zou dat op eene verbetering van den dichter neerkomen, wat nooit de bedoeling van eene uitgave mag zijn. Wanneer door dergelijke fouten de tekst moeilijk verstaanbaar werd, hebben wij ook hier aan eene aanteekening de voorkeur gegeven boven eene verandering. In de meeste gevallen trouwens is een eenigszins ontwikkeld lezer wel in staat zelf de verbetering te maken.

Een enkele maal hebben wij, waar de tekst onverstaanbaar was en een andere druk eene blijkbaar betere lezing had, de laatste opgenomen, maar nooit zonder dit in de noten te vermelden.

De oude drukkers volgden gewoonlijk hun voorbeeld zoo nauwkeurig mogelijk. Daardoor zien wij soms de meest zinstorende drukfouten in eene geheele reeks van uitgaven terugkeeren. Maar aan den anderen kant veroorloofden zij zich soms de grootste vrijheid om naar hunne meening verbeteringen aan te brengen. Dat zij zich daarbij meermalen vergisten, ligt voor de hand. Zoo veranderde I in n° 155, vs. 31 *Generael* in *Admirael*, omdat hij niet begreep, wat een generaal op eene vloot te doen had.

Waar wij zelf geene veranderingen in den tekst hebben willen maken, hebben wij natuurlijk ook die van de latere drukkers niet opgenomen. Deze behooren in de noten. Maar alle varianten op te nemen was evenmin wenschelijk als mogelijk. Wij hebben ons tot de belangrijkste bepaald, vooral die welke de werkwijze der oude drukkers of den samenhang der verschillende uitgaven konden duidelijk maken. Waar uit een zeer groot aantal eene keuze gedaan moest worden, was het niet mogelijk daarbij altijd ons zelf gelijk te blijven. Den eenen keer hebben wij zeker wel eens wat meer varianten opgenomen dan den anderen. In het begin zijn wij er misschien wel wat spaarzaam mede geweest, maar ook daar zijn er toch genoeg medegedeeld om den samenhang der verschillende drukken te doen uitkomen, wat de voornaamste bedoeling hierbij was. Wanneer ik bij het aanteekenen der varianten een bepaalde uitgave niet bij de hand had, maar met vrij veel zekerheid kon vermoeden, wat zij heeft, is dat aangewezen door de letter der uitgave tusschen haakjes te zetten. Zoo

in de eerste plaats E, maar ook T. X. Z heb ik niet doorlopend kunnen vergelijken.
De lezing van de drie laatste zal echter bijna overal wel dezelfde zijn als van AA.

Eene uitgave van het Geuzenliedboek zonder aantekeningen is onbruikbaar. Misschien zijn er, die deze gedichten zoo vlotweg kunnen lezen en verstaan, maar dat zullen er niet veel zijn: wij althans hebben het niet gekund, en de meeste lezers zullen het ook niet kunnen. Maar hadden wij alles willen verklaren, wat iemand moeilijk kan zijn, dan zou het boek misschien den dubbelen omvang gekregen hebben. Wij hebben dus gevraagd wat voor ontwikkelde lezers met eenige kennis van de geschiedenis noodig was. Dat er nu voor sommigen te veel, voor anderen te weinig verklaard is, ligt voor de hand. Dat wij ook wel eens verkeerd verklaard hebben, ligt evenzeer voor de hand. Maar wij zijn geene enkele moeilijkheid uit den weg gegaan: waar eene plaats ons onduidelijk bleef, hebben wij dat medegedeeld.

Zeer dikwijls is een gedicht moeilijk te verstaan tengevolge van de geringe kunstvaardigheid van den dichter, wanneer hij een onontwikkeld man was: soldaat, matroos of straatzanger. Tot hunne eigenaardigheden behoort b.v., dat zij de werkwoorden *zijn* en *hebben* (b.v. n° 6, vs. 31, 61, vs. 120) uitlaten, dat zij steeds *hij*, *zij* enz. gebruiken in plaats van een naam, zonder eenig bezwaar *hij* enz. in denzelfden zin voor twee verschillende personen bezigen, dat zij een zin niet afmaken of het tweede gedeelte niet doen aansluiten aan het eerste, dat zij allerlei bekend veronderstellen enz. Vooral moet men in deze gedichten niet te veel beteekenis zoeken in de rijmwoorden en stoplappen. Soms wordt een zin pas verstaanbaar, als wij een aantal woorden weglaten. In de hier volgende verzen (n° 219, vs. 17–24) b.v. zijn de tusschen haakjes geplaatste woorden geheel overbodig

In September (wilt dit verstaen,)
Op een Vry-dagh (hoort mijn gewagen,) (Soo) quam een Ambassadeur (daer aen)
Savonds (al) in des Graven Haghen,
En logheerden (sonder verdraghen)
Op het Noordt-endt int Hoef-yser (mee),
Maer Saterdaeghs quamen (seer braven)
Twee vanden Staten by hem (ter stee).

Niet alleen overbodig, maar ook hinderlijk zijn de stoplappen, wanneer b.v. van Oldenbarnevelt verteld wordt (n° 201, vs. 9–16), dat hij

Heeft eerst d'Ambassadeurs (hier neven)
(Al) vande Generaliteyt
Geinstrueert dat sy (int leven)
Niet souden voorderen (bereyt)
Het Synood Nationael
Ter onheyl (principael, seer slecht)
Verachtende veel [lees: den] Prince(n)
Tegens den stant vant Landt (oprecht).

Ten slotte deel ik, omdat het uitdrukkelijk van mij verlangd wordt, hier mede, wat ik aan deze uitgave gedaan heb.

Tijdens zijne laatste ziekte vertelde Kuiper mij, dat het plan geweest was, met Maart aan het drukken te beginnen, wat nu wel moeilijk gaan zou. Toen ik hem daarvoor mijne hulp aanbood, antwoordde hij: ‘Zoover is het nog lang niet’ en op mijne verdere vraag: ‘Alles moet zeker nog

eens de laatste hand hebben?’ was het: ‘Ja, maar daar zal ik wel niet aan toekomen’.

Bij het eerste onderzoek van zijn nagelaten werk meende ik, dat hij te zwaartillend geweest was en dat er nog slechts weinig te doen was overgebleven. Maar bij nader onderzoek bleek mij, dat hij ook nu weer gelijk had gehad en dat die laatste hand geene losse hand mocht zijn. Maar het werk was zoo goed, dat het niet mocht verloren gaan. Ik besloot derhalve het voor den druk gereed te maken. Omdat het echter niet met een oogopslag te zien was, waar hij zelf het werk als afgedaan beschouwd had en waar hij nog eens over iets wilde nadenken, heb ik alles nog eens van meet af moeten doorwerken.

Van de 252 gedichten had hij er 197 overgeschreven en 178 geheel of gedeeltelijk van aantekeningen voorzien. Dan was er eene nauwkeurige beschrijving van alle oude drukken, die hij gezien had (hierachter Bibliographie A) en eene groote menigte aantekeningen, die grootendeels reeds verwerkt waren.

In de eerste plaats heb ik de aanwezige afschriften nog eens met de oude drukken vergeleken en van de ontbrekende gedichten afschriften gemaakt. Daarbij heb ik ook de verschillende drukken met elkander vergeleken en veel meer varianten aangeteekend dan Kuiper gedaan had. Tevens heb ik de bibliographische aantekeningen gecontroleerd en uitgebreid.

Verder heb ik alle aanhalingen, zoowel in de inleiding en de bibliographie als in de aantekeningen, met het oorspronkelijke vergeleken, zoodat ik nu van de juistheid en de doeltreffendheid zeker ben. De opmerking mag ik hierbij niet achterhouden, dat het nalaten van deze contrôle het werk niet zou geschaad hebben.

Voor zoover hij ze van aantekeningen voorzien had, had Kuiper de gedichten ook gedateerd. Alleen in het begin echter had hij ook de juiste volgorde vastgesteld. Later had hij alleen die van elk jaar bij elkander gelegd.

Op een aantal plaatsen had hij een vraagteeken gezet of ruimte opengelaten voor eene aantekening. Maar ook elders heb ik nog heel wat aantekeningen aangevuld ¹⁾ of gewijzigd. Dat kon niet anders: hij had immers ook zelf alles nog eens willen doorgaan. Maar veranderd heb ik alleen, wanneer ik overtuigd was, dat Kuiper het zelf ook gedaan zou hebben, hetzij uit zichzelf, hetzij na gemeenschappelijk overleg. Wanneer ik overtuigd was, dat hij, ook na bespreking, zijne eigen meening zou houden, heb ik niet veranderd. Was het van eenige beteekenis, dan heb ik mijne meening, met *L* geteekend, naast de zijne gezet.

Zeker zouden wij het nooit eens geworden zijn over de spelling. Kuiper was een even overtuigd voorstander van de Vereenvoudigde Spelling, als ik er een overtuigd tegenstander van ben. Twee spellingen door elkander te gebruiken, is wel het allerergste. Een van beiden moest dus toegeven, en in deze omstandigheden moest ik dat wel zijn. Waar ik in zijne aantekeningen wijzigingen of aanvullingen maakte, heb ik dus ook die spelling gebruikt. Ook waar alle aantekeningen bij een gedicht van mij zijn, heb ik dat gedaan, om daarin geene grootere ongelijkheid te hebben dan onvermijdelijk is bij twee bewerkers. Maar in die gedeelten van deze

1) Geene enkele, of anders zoogoed als geene enkele, aanvulling heb ik gemaakt in de aanwijzing van Bijbelplaatsen. Zijne echt Doopschgezinde Bijbelkennis was zoo degelijk, dat niet licht iemand hier eene leemte zal ontdekken.

+ Waar in de noten *ik* staat, is het altijd Kuiper.

uitgave, die ik geheel alleen bewerkt heb, ben ik de gewone spelling blijven volgen. Had ik ook daar de Vereenvoudigde Spelling moeten gebruiken, dan had ik het werk liever aan een ander overgelaten.

Geheel van mij zijn het voorbericht, deze tweede inleiding, de bijlagen, de aantekeningen achter den tekst, de bibliographie C en D, en alle registers.

Ofschoon ik dus wel iets meer gedaan heb dan drukproeven nazien, is toch deze uitgave niet alleen wat den opzet betreft, maar ook voor het grootste gedeelte der uitvoering, het werk van Kuiper.

Eene uitvoerige bibliographie geven wij in het tweede deel. Voorloopig stelle men zich tevreden met eene korte aanwijzing, welke drukken in de noten onder den tekst met de verschillende letters worden aangewezen.

- A Zonder naam van plaats of drukker, 1581.
- B Zonder naam van plaats of drukker, 1588.
- C 's-Gravenhage, Aelbrecht Heyndricksz, 1592.
- D 's-Gravenhage, Aelbrecht Heyndricksz, 1598.
- E Zonder naam van plaats of drukker, 1601.
- F 's-Gravenhage, Hillebrandt Jacobsz, 1603.
- G Delft, Bruyn Harmanssz. Schinckel, 1610.
- H Amsterdam, Egbert Adriaensz, 1614.
- I Amsterdam, Gerrit van Breugel, 1616, 2 deelen.
- J Amsterdam, Gerrit van Breugel, 1620 en 1622.
- K Amsterdam, Hendrik Lauwerensz, 1621.
- L Amsterdam, Barent Otsz, 1624, 2 deelen.
- M Dordrecht, Jan Geeritsz van Schueren, 1624, 2 deelen.
- N Enkhuizen, Jan Jacobsz Palesteyn, 1625.
- O Zonder naam van plaats of drukker, 1626.
- P Dordrecht, Weduwe van Andries Reyersz, 1629.
- Q Amsterdam, Broer Jansz, zonder jaar.
- R Amsterdam, Broer Jansz, zonder jaar.
- S Amsterdam, Otto Barentsz. Smient, zonder jaar.
- T Dordrecht, Isaac Reyers, ± 1643.
- U Dordrecht, Michiel Feermans, 1645.
- V Haarlem, Robbert Tinneken, 1645.
- W Amsterdam, Jan Jacobsz Bouman, 1656.
- X Dordrecht, Weduwe Isaac Reyers, 1659.
- IJ Amsterdam, Jan Jacobsz Bouman, 1661.
- Z Dordrecht, Weduwe Isaac Reyers, 1668.
- AA Amsterdam, Michiel de Groot, 1671.
- BB Amsterdam, Gijsbert de Groot, 1683.
- CC Utrecht, Jurriaen van Poolsum, 1683.
- DD Dordrecht, Symon Onder de Linde, 1687.

Mocht een der lezers nog andere drukken weten aan te wijzen, dan zal hij mij door eene mededeeling aan mijn eigen adres (Keizersgracht 110) zeer verplichten. Komt die mededeeling vroeg genoeg, dan kan ik daarmede de bibliographie aanvullen.

Maar ook later is het van belang, dat ik het weet; ik zal er dan wel voor zorgen, dat de kennis van deze uitgaven niet weer verloren gaat.

Bij verkorting aangehaalde titels.

Bor	=	P. Bor Cz. Oorsprongk, begin en vervolg der Nederlandsche Oorlogen enz. Amst. 1679–84.
Liliencron	=	R. von Liliencron. Die historischen Volkslieder der Deutschen vom 13. bis 16. Jahrhundert. I—V. Leipzig 1865–1869.
Mincoff	=	Souterliedekens, een Nederlandsch Psalmboek van 1540.... uitgegeven door Elizabeth Mincoff—Marriage. 's Grav. 1922.
Valerius	=	Adr. Valerius. Neder-lantsche Gedenck- clank. Haerlem, 1626.
Van Duyse	=	Fl. van Duyse. Het oude Nederlandsche Lied. I—IV. 's Grav. Antw. 1903–1908.
Van Vloten	=	Nederlandsche Geschiedzangen. 2 d. 1e uitg. 1852. 2e uitg. Amst. 1864.
Wackernagel	=	Philipp Wackernagel. Lieder der niederländischen Reformierten aus der Zeit der Verfolgung im 16. Jahrhundert. Frankf. a/M. 1867.
Wieder	=	F. C. Wieder. De schriftuurlijke Liedekens. 's Grav. 1900.

[Wider n^o verwijst naar
het register en wijst aan,
dat het genoemde lied in
één of meer liedboeken
vóór 1566 voorkwam.]

Totten goedthertigen Sanger. ⁺

- Comt lustighe Gheesten tot u vermaecken,, hier,
 Om te singhen dees Geusen Liedekens zijt ghesint:
 Ghy sulter uut weten de Nederlandtsche saken,, schier
 Ende Duck Dalfs compste in dees Landen ontrint,
- 5 Van zijn Tyrannij ghy hier overvloedich vint,
 En van dooden en bannen der Nederlandtsche Heeren,
 Vant branden en hanghen van die Christum bekint
 Hebben, end hoe hy tvolck ghinck schatten en scheeren,
 Maer dit meest deur Baals Papen informeeren
- 10 Op datse mochten blijven in heuren staet:
 Oock omdat de Spangiaerts sochten met groot begheeren
 Meesters te wesen int Nederlandt delicaet:
 Maer deur Godts goetheyt zijnse versmaet,
 Soot blijkt in de Liedekens van Duck Dalfs vertrecken.
- 15 Daer nae quam de Monick, men macher mee ghecken,
 Die boven beloften de Maranen hadde vermoort.
 Hy stelde met tracteeren tot Pays veel listighe kecken,
 Waer door veel menschen in haer bloet werden versmoort,
 Maer groote victorie en heeft hy niet ghespoort.
- 20 Alles vindijt hier naer malcander soot behoort:
 Oock hoe de Prins van Orangen is ghecommen
 Int regiment, tot beschutting dees Nederlanden,
 Hoe hy ontfangen is als een vader allommen
 Groottelicks tot der voorseyden Tijrannen schanden:

⁺ Naar A. Het aldaar ontbrekende opschrift naar B. Ook in G. H. Voor de omwerking in C. D. F, de voorrede in proza van E. N-R. W. Y en die van S en V zie de Bijlage.

- 25 Hy soecket Slandts welvaert seer goederhanden
 Ghelijck als David in Israel heeft ghedaen,
 Twelck ghy uut dit Boecxken sult connen verstaen,
 Daerom u lieden tot dit tonderoecken begheeft:
 Ende Don Joans clachte vindy hier oock aen,
- 30 Die door zijn Jonckheyt te seer heeft ghesneeft:
 Oock victory end vreuchden Liedekens by een vergaert,
 Vant benauwen end ontsetten, der steden jent,, fijn
 Als Haerlem, Alckmaer, Leyden wijdt vermaert,
 Hier bij een ander tot yeghelicks nut gheprent,, zijn.

Zijt sonder erch. I. G. D.

1.

**Van Christophoro Fabritio, Dienaer des Godtlicken Woorts, binnen
Antwerpen verbrant,
Anno 1564 ^{1. +}.**

Op de wijze vanden xliiij. Psalm:

Wy hebben ghehoort, etc.

- Antwerpen Rijck,, O Keyserlicke Stede,
Niet uus ghelijck,, ghy zijt nu heel in vrede ²,
U Cooplien al,, zijn al ³. Capharnaijten ⁺,
Dies u Godt sal,, inden Afront versmijten:
5 Tyrus heeft noyt ghedaan ⁵,
Tgheen dat ghy hebt bestaen,
Nochtans ist wel versoncken:
Sydon quaet en verwoet
En heeft noyt Christen bloet
10 (Ghelijck ghy doet) ghedroncken.
- U Tyranny,, sal die niet haest cessen?
Verradery,, siet men in u regneren:
U Pastoor boos,, van onser Vrouwen Kercke,
Met een wijf loos,, legt zijn valscheyt te wercke:
15 Symon is hy ghenaemt,
En tWijf is wel befaemt,
Sy heet Langhe Margiete,

1. Naar A. Ook in B. I. J. L-N. Q. R. T. U. W-DD. Bij V. L. I. Het lied stond nog niet in de door mij veronderstelde uitgave ϕ van 1574, maar is het eerst opgenomen in 1575 in X. Het is vervaardigd in 1564. We bezitten het lied ook in een pamflet van 1610 in de bibliotheek van Thysius, No. 661, en gedrukt achteraan een werkje, waarin de gevangenneming en ter dood brenging van Fabricius wordt verteld. (Een exemplaar van de uitgave van 1565 in de Bibl. Thys., een van 1611 in de bibl. der Maatsch. der Ned. letterk.)
De wijsaanduiding is naar de 44e psalm van Utenhove, gedrukt te Emden in 1558. Hiermede heeft de wijze van psalm 79 van Datheen veel overeenkomst, die dan ook in I en de latere drukken genoemd wordt. Zie over laatstgenoemde melodie V. Duyse, Het Oude Nederl. lied II, 1775.
- + Christoffel Fabritius, vroeger Karmelieter monnik te Brugge, later prediker te Antwerpen, werd aldaar 4 Oct. 1564 verbrand.
2. I-M: *mogtmen leven in vrede*; CC en DD: *ghy zijt nu heel t'onvrede*, d.wz. 'in beroering'.
Maar ook de druk van 1565 heeft *ghêel in vrede*.
3. zijn al: geheel en al. I. J. L. M. lezen *als*, wat hetzelfde beteekent.
- + Capharnaijten: bewoners van Kapernaum; hier ongeveer voor: materialisten, naar aanleiding van de aan de tegenstanders der transsubstantiatieleer gegeven scheldnaam; vgl. Joh. VI, 52.
5. Vgl. Jesaja, XXIII.

Der Secten Jesuwijt ^{18.},
 Die daer bringhen altijt
 20 Gods kinders in verdriete.

Dit valsch Wijf ghinck,, met een dobbelen gronde ^{21.},
 Een Ouderlinck,, groette sy met den monde,
 Segghende: Vrient,, mijn gheest is seer verslaghen,
 Goet raet my dient,, hoe ick Godt mach behaghen.
 25 Ons Paep die vuyl Catijf,
 Verdruct my arme Wijf,
 En ghy weet doch de Waerheyt:
 Hoord ick eens arme Schaep
 U Dienaers met den Paep,
 30 Mijn herte voer uut swaerheyt.

Christoffel cloeck,, draghende Christum binnen,
 Heeft sulck versoeck,, aenghenomen uut minnen,
 Tweemael dispuyt,, hadden sy met hen beyden:
 Die Paep den Druyt ^{34.},, moeste met schanden scheyden,
 35 Doe heeft dat wijf gheseyt,
 De Paep my niet meer greyt ^{36.}:
 Vrient, ick wil u aencleven,
 Stelt my een ander dach,
 Datmen u hooren mach,
 40 Ick soecke deewich ^{40.} leven.

Daer wert ghestelt,, end een dach toe vercoren,
 Maer twiert vertelt,, den Marckgraef ^{42.} van te voren,
 Dat hy alsdan,, neerstelick waken woude,
 End volghen an ^{44.},, daer dat wijf ingaen soude.
 45 Den tweeden Julij vroech,
 Smorghens alst sesse sloech,
 Christoffel cloeck van daden,
 Quam daer als Predicant,
 Dat wijf gaf hem de hant,
 50 End heeft hem soo verraden.

Want corts daer naer,, quam de Marckgraef bloetgierich,
 En ving aldaer,, den Herder goedertierich,
 En leyd hem stranck ^{53.},, opt Steen ⁺ met veel tormenten,
 Op den Pijnbanck,, vraechd hy zijn Adherenten.

18. Jesuwijt: die wijd, ver van Jezus is. Deze hatelijke vervorming van *Jesuijt* of *Jezuïet* is hier in I. J. L. CC en DD door de gewone benaming vervangen. Ook elders komen dergelijke veranderingen voor.
21. dobbel: valsch; gronde: gemoed.
34. druyt: vent, met ongunstige betekenis.
36. greyt: bevalt.
40. deewich: dat eeuwich.
42. Marckgraef: te Antwerpen titel van de Schout, omdat hij tevens markgraaf van het Land van Rijen was. Zie Ndl. Wdb. i.v.
44. volghen an: achternagaan.
53. stranck: gestreng, hard.
- + Steen: burcht, in Antwerpen de naam van de gevangenis.

55 Christoffel onvertsaecht
 Sprack: Wat ghy my oock vraecht,
 Vraecht my na mijn Gheloove:
 Christum heb ick bekent,
 Voor wien ick hier present ⁵⁹.

60 Gheve mijn Lijf ten roove.

Tvierschaer sloot toe ⁶¹., daermen hem ginc verwijzen,
 Christoffel doe., seyde niet om volprijsen:
 Heer Schoutet, ghy., moet tRecht niet corrumperen,
 Oft ick wil dy., voor Godt gaen appelleren.

65 De Schoutet seer confuys
 Riep, Leerde ghy noyt thuys,
 In Bosschen end Velden mede?
 Och Ja ick, sprac hy, Godt weet,
 End my is ooc seer leet

70 Dat ickt niet meer en dede.

De Schoutet ⁷¹. quaet., wilde sulcks van hem keeren ⁷¹:
 Met sConincx Placaet., maer Christoffel vol eeren
 Sprack tot henlien., tPlacaet gheeft u geen voordeel,
 Dat sult ghy sien., Als ghy sult staen voor dOordeel:

75 Als die Basuyn sal slaen,
 Om loon na werck tontfaen,
 Dexcuse wert seer sober. ⁷⁷:
 Dus als Christoffel bleef,
 Men vierentsestich schreef,

80 Den vierden van October.

Als hy ter doot., zijn Offer sou volbringhen:
 Uut dieper noot., sachmen de Broeders singhen:
 De Schoutet sprack., tsa Beul, haest uwe sake,
 Die hem doorstack., daer hy stont aende stake.

85 Als tghemeen volck dit sach,
 Het liep sonder verdrach,
 En smeten som met steenen:
 Maer tSchaepken bleef vermoort,
 Verbrant, en dan versmoort,

90 Ist niet wel te beweenen?

Neemt dit voor danck ⁹¹., heylighe Godts Ghemeente,
 Godt sal eer lanck., aensien uwe vercleente ⁹²,
 Ende Babel., met tsweert zijns monds verdommen,
 Oock sult ghy snel., by hem int Rijke commen.

59. present: nu, op dezen tijd.

61. Tvierschaer sloot toe: misschien: de zitting werd gesloten, daar men het vonnis wilde vellen.

71. A *Schout*, drukfout, reeds in B verbeterd.

71: 'wilde zich onttrekken aan het brengen van de zaak voor Gods rechtbank door zich op het plakaat des Konings te beroepen.'

77: 'Dan is uw uitvlucht van weinig kracht.' Verg. met vs. 73.

91: 'Neem dit voor lief.'

92. vercleente: vernedering.

- 95 Dus ghy Ministers ^{95.} coen,
 En swijcht tot gheen saysoen,
 Opbout Gods Kercke schoone,
 U Mondt sy een Trompet,
 Om te leeren Gods Wet,
 100 So crijcht ghy sLevens Croone. ^{100.}

2.

Een Nieu liedeken ⁺

op de wyse: *Adieu Pieronne, ende Tervane. Ofte Bragart de France.*

- Ach Heer hoe moet ick clagen
 Tgene dat ic sie gebeuren,
 Hoemen in dese daghen
 Dijn schaepkens siet verscheuren;
 5 Door sPaus erreuren
 So loopen sy verdwaelt;
 De Harders die haer stueren
 Hebben den wech gefaelt.
 Vliedt Baals Papen,
 10 Babels Religioen,
 Die Christus arme schapen,
 Met drec van menschen voen.

- So sy in Daniels tijen
 Versierders ^{14.} gruwel leerden,
 15 Door menschen fantasijen
 Het simpel volck verkeerden ^{16.},
 So siet men ons gheleerden
 Dat selve werck bestaen;
 Maer so sy doen vermeerden ^{19.},
 20 So salt haer noch vergaen.
 Vliet Baals papen, Babels.

- Zy maken haer Afgoden
 Die doense tvolck aanbeden,
 Twelc God claer heeft verboden
 25 Int woort na Moses reden;
 Zy bruycken vreemde zeden
 Recht na haer droomen ^{27.} vry,
 So haer voorvaders deden,

95. Ministers: predikanten.
 100. Vgl. Openb. II, 10: Wees getrouw tot den dood, en ik zal u geven de kroon des levens.
 + No. 2. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. XV.
 Ik plaats het liedje zonder veel gegevens in 1565 of 1566.
 14. versierders: zij, die iets verzinnen. Het woord is hier genitief, evenals *menschen* in het volgende vers. De dichter doelt op het verhaal (Daniël III) dat Nebukadnezar een gouden beeld liet maken, dat ieder moest aanbidden, en dat de drie jongelingen, die weigerden aan het bevel te voldoen, in de vurige oven werden geworpen.
 16. verkeerden: van de weg brachten.
 19. vermeeren: bekend, berucht worden.
 27. na haer droomen: naar hun eigen bedenksels.

Twoort Gods verlaten sy.
30 Vliet Baals papen, etc.

Zy drijven tvolc met hoopen
Op eyghen deuchtsaem wercken ^{31. 32:}
En stellen te vercoopen
Den Hemel so wy mercken,
35 Dit zijn sPaus Clercken,
Die tvolck so leyden blent,
En Christus dienstich stercken ^{37:}

31. 32: Zij slepen het volk mee door het te doen vertrouwen op eigen deugd en goede werken in plaats van op de genade Gods.
37: de reddende hulp van Christus.

Wort onder haer geschent.
Vliet Baals papen, etc.

- 40 Lof God tis beter comen,
tWoort can haer wel regeren,
Haer dootlicken verdomen
Dat sietmen gantz mineren;^{42, 43:}
Nu is haer t'lamenteren
45 End ons door Christum vreucht;
O kinders wilt gauderen
Int lustich licht verheucht.
Vliedt Baals papen, etc.

- Al haer vermomt^{49.} versieren
50 Is nu int openbaere,
Den Prince der Princhieren^{51.}
Stelt haer boevery int clare,
Heur dierbaer^{53.} waere
En wert niet meer ghesocht;
55 Coemt wech vliedt Babels schaere,
T'recht is ons wederbrocht.
Vliedt Baals papen, etc.

- Wee u, ghy blinde guylen^{58.},
Baals valsche Propheten,
60 Waer onder wildt ghy schuylen?
U deksel wert versteken^{61.},
U mate is u ghemeten,
Ghetelt is uwen loon;
Gods woord heeft bijna geten^{64.}
65 t'Ciraet van Babels Croon.
Vliedt Baals papen, etc.

- Stelt u duvels practijcken
By^{67.} twoordt der waerheydt reene,
En siet of sy is te gelijcken,
70 Oordeelt na twoort alleene;
Neen, daer zydy te cleene,
Twort goet ghemaect met cracht,
Dus loopt gy dan als eene,
Moetwillich inde gracht.
75 Vliedt Baals papen, etc.

Veel meer had ick gheschreven

- 42, 43: Hun ter eeuwige dood veroordelen wordt nu geheel ondermijnd d.w.z. hunne vervloekingen hebben geen kracht meer.
49. vermomt: gehuicheld. Dit is de lezing van S; *vermoort* van I zou hier alleen 'vervloekt' kunnen beteekenen, maar in die beteekenis ken ik het overigens niet.
51. princhier: vorst.
53. dierbaer: kostbaar.
58. guyl: knol, sukkel.
61. versteken: verwerpen.
64. geten: opgegeten, verscheurd, vernietigd.
67. stelt . . by: vergelijkt met.

- Van haer gedroomde ⁷⁷ logen,
Maer elck heeft wel beseven,
Hoe datse weynich dooghen;
80 Schout nu na dijn vermogen
tFenijn, bout op Gods woort,
Want twoort en Babels zogen ⁸².
En dragens geen accoort.
Vliedt Baals Papen, etc.
- 85 Prince, die soo gevoelen
En dwoort der Waerheydt prijzen,
Wilt haren dreck afspoelen;
Laet u van Christo wijsen,
Op dat ghy int verrijsen
90 Met Christo onbevleekt,
Eewich meucht verjolijsen,
In heerlickheyt perfect.
Vliet Baals Papen,
Babels Religioen,
95 Die Chistus arme schapen,
Met dreck van Menschen voen.

77. gedroomd: verzonnen.

82. zogen: verzinsels, wat uit de duim gezogen wordt, of het venijn, dat ergens uit gezogen wordt.

3.

De Thien Gheboden des Aerdschen Gods. ^{+ aant.}

Heft op u hooft, steect op u ooren,
 Ghy volck willich ende bereydt
 Om de stemme des Paus te hooren,
 In als te doen dat hy u seyt.

- 5 Ick ben (spreect hy) u Aertschen Vader,
 Godts Stadthouder met volre macht:
 Weest my ghedienstich allegader,
 Gheen ander neven my en acht.

- Maken doet u Beelden met hoopen,
 10 Van Gout, Silver ende van Steen:
 Bewijst haer eer, wilt bevaert loopen,
 Wilt niet aenbidden Godt alleen.

- Wilt mijnen naem in weerden houwen,
 Oft anders naeckt u vyer en Sweert,
 15 Al vloectt ghy Godts naem sonder flouwen,
 Tis een cleyen saeck, geen straffens weert.

- Ses daghen is te veel om wercken:
 Aldus heb ick Vyerdaghen ghemaect,
 Om my te doen eer in mijn Kercken:
 20 Want al mijn volck daar meest na haectt.

Vader en Moeder wilt versaken,
 Om in mijn Religy te gaen ²²:
 Tot groot ghemack suldy gheraken,
 Met Wijf noch Kinder zijn belaeen.

- 25 So ghy Dootslach en Hoererijen,
 Valscheyt en Dievery bedrijft;
 Sucht niet, van als can ick u vrijen,
 Mits datter van u veyren blijft. ²⁸

- Hebt ghy vervordert ²⁹ te begheren
 30 Uus naesten Huys, Wijf, ofte Goet:
 Brengt ghelt, ick sal u absolveren:
 Want ghelt alle misdaden boet.

+ No. 3. Naar A. Niet in B, wel in E. I. J. L-P. T. U. X. Z-DD. Het stond reeds in de door mij veronderstelde oudste druk φ. Bij V.L. XXXIII. In de Bibl. Thysius No. 839: Een Dialogus, gevolgd o.a. door 'De X Gheboden Gods' en 'De X Gheboden des Paus' tegenover elkander gesteld.

De tijd van vervaardiging is niet na te gaan.

Een melodie wordt in geen der drukken opgegeven.

22. In religie gaen: in een klooster gaan.

28: mits gij er goed voor betaalt.

29. *vervordert* gew. reflexief: Hebt gij u verstout.

- O Mensche siet hoe goedertieren
 Mijn Wet is, end onsoorghelick ^{34.};
 35 So wie hem daer na wil regieren,
 Sal salich zijn, ghelijck als ick.

In CC volgen hierop de volgende verzen, die natuurlik van veel latere datum zijn.

3a.

- Hier hebt gy nu gehoort den Aersen Godt zijn Wetten,
 Maer's Hemels Rechter lacht, om 's menschen hovaerdy,
 Want t'eenemael verkeerd heeft Hyse hier gaen setten,
 Om soo 't onnoosle Volck, t'houden in slaverny:
- 5 Doet doch na mijnen raed, verlaet des Paus Geboden,
 En tracht met lipp', en mond', met hert, en oock met ziel,
 Te haten het Gebod, daer hy u toe komt noden,
 Want onze Hemels Godt, noyt sulcke wet ⁺ beviel:
- Hierom verlaet het Aerdsch', en staegh na boven siet,
 10 En acht 't dwaes geklap van Paep noch Munnicken niet:
 Want God der Goden God, sal rechten met bescheyt,
 Die hier 't eenvoudigh Volck, met valsheyd heeft verleyd.

4.

Een nieu liedeken. ⁺

Op de wyse: *Een Vrouwen lucht van gheeste.*

- Den Paus is onsen Vader,
 Hy is van God vercoren,
 Hy verlost ons allegader,
 Niemand en blijft verloren;
- 5 Dus wilt vry vreucht orboren ^{5.},
 Ghy menschen onvertsaecht:
 De Hel sal hy verstoren ^{7.}
 Somen de spiessen draecht. ^{8.}

34. *onsorghelick*, in A. *onsorghlick*: geen zorg barend.
 + No. 3a. 8. *wet*. In den druk *wel*, zonder twijfel drukfout.
 + No. 4. Naar I. Verder in J.L.M.O.P.S. Bij V.L. IV. Om de luchtig spottende geest niet te laat te stellen, naar me voorkomt. Enige aanwijzing van de tijd van vervaardiging komt er niet in voor.
 5. *vreucht orboren*: vrolik zijn.
 7. *verstoren*: te niet doen.
 8. d.w.z. achterste voren, dus: het is alles juist andersom. Vgl. het referein Pol. Ball. Ref. enz. Maatsch. der Vl. Bibl. 2e Serie VII, p. 132: *Ghelyck de crevitsen gaen*.

- Hy heeft seer veelderhande
 10 So Monicken ende Papen,
 Zy hebben kleyn provande ^{11.},
 Om niet zy singhen en gapen ^{12.},
 Alleen sy altoos slapen
 Soo lang tot dattet daecht:
 15 Haer wercken zijn van God gheschapen
 Soomen de spiessen draecht.

- Zy soecken geen ducaten,
 Goutguldens ofte Croonen,
 Zy drincken al by maten,
 20 En eten rouwe boonen:
 Ic moetse wat verschoonen ^{21.},
 My isser nae ghevraecht:
 Den Heere salt hun loonen
 Somen de spiessen draecht.
 25 Zy hebben ^{25.} geen dominien ⁺
 Hier noch in geene plecken,
 Zy zijn goet van opinien, ^{27.}
 Hun schanden sy bedecken;
 Hoort my haer deucht verwecken ^{29.},
 30 Die geenich dinc ^{30.} mishaecht;
 Oock zijnse sonder vlecken
 Somen de spiessen draecht.

Prince. ⁺

- Prince, ghy Sasserdoten ^{33.},
 Wilt bet u eer bewaren,
 35 Ghy zijt van Gods genoten,
 Die wil u ^{36.} langhe sparen,
 Met allen u dienaren
 De schriftuer ghy deurknaecht ^{38.}:
 Godts Woordt saldy verclaren,
 40 Soomen de spiessen draecht.

11. provande: inkomsten.
 12. gapen: bidden, lezen van formulieren, enz.
 21. verschoonen: mooier maken.
 25. *hebben*, I *gebben*, drukfout, in de andere verbeterd.
 + — dominiën: grondeigendom.
 27. Zij hebben een goede naam.
 29. verwecken: verkondigen, eig. onder de mensen doen leven.
 30. geenich dinc: in geen enkel opzicht.
 + Prince: Met het laatste koeplet wendt zich de dichter in de rederijderskamers altijd tot de prins van de kamer. In tal van geuzenliederen, ook waar van eigenlike rederijdersverzen geen sprake is, gebeurt hetzelfde.
 33. sasserdoten: priesters.
 36. wil u: moge u.
 38. deurknaecht: doorzoekt ijverig.

5.

Retrogade. ⁺

Goet oft heylich ¹ niet, boos zijn die Papen haer ⁺
Recht woort Gods sy leerden en noyt leugenachtich,
Tbloet sy sparen en niet dorstich gapen maer
Slecht ⁴ tvolc wijsende Christum gheensins crachtich ⁺.

- + No. 5. Naar A. Al opgenomen in de oudste uitgave van 1574 γ. Ook in alle andere, behalve I. J. L. M. W. Y. en natuurlijk S. V. Bij V.L. LXXXIV.
De tijd is natuurlijk niet te bepalen.
Retrogade is een versje, dat men om de ware zin te krijgen van achteren naar voren lezen moet.
- 1. Wanneer men het vers van voren naar achteren leest, en gunstig voor de *Papen*, moet de komma achter *heylich* staan.
- + *haer*. V. L. leest *klaer*, wat geen enkele oude druk heeft.
- 4. slecht: eenvoudig
- + — crachtig: gewelddadig, maar bij de omgekeerde lezing in de gewone beteekenis.

6.

Een nieu Liedeken, ghesonghen van de Cameristen der Violieren tot Antwerpen. ⁺

- Aenhoort ghy Heydensche nacie ¹;
 Die door Christum tot ghenade quaemt,
 Hij roept u tot sijnder gracie,
 Dus coemt eer dat ghy blijft beschaemt ⁴;
 5 Met hem versaemt ⁵.
 Al in sijn Goddelijck woort ghepresen:
 Soo wie dat den name Gods ghebenedijt ⁷.
 Ghelooft, en aanroept altijt,
 Die sal door Christum salich wesen.
- 10 God sprack met woorden vredsame ¹⁰,
 Tot Abraham: door u saet voorwaer
 Sullen die Heydenen bequame
 Ghebenedijt sijn in Christum lofbaer:
 Want dwoort seer claer,
 15 Gheeft warachtich ghetuych van desen:
 Soo wie dat den name Gods ghebenedijt
 Ghelooft en aanroept altijt,
 Die sal door Christum salich wesen.
- Dlicht is den Heydenen ghegheven, ¹⁹.
 20 Dus te wijl ghijt hebt wandelt daer in,
 Soo comdy uut den doot int Leven,
 En soeckt Christum alleen voor u ghewin,
 Met hert en sin;
 Wilt sijn woort hooren, verstaen, en lesen:
 25 Soo wie dat den name Godts ghebenedijt
 Ghelooft en aanroept altijt,
 Die sal door Christum salich wesen.
- Hy is dat beloefde saet reyne,
 Dwelck Adam was ghepropheteert,
 30 Maer sy versmaeyden die Fonteyne

+ No. 6. Naar A, het eerst opgenomen in de door mij veronderstelde uitgave ω van 1581. Ook in B. G. I. J. L. M. N. Q. R. U. Bij V.L. XIV, Wackernagel No. 82. De tijd van vervaardiging is niet nauwkeurig vast te stellen.

1. heydensche nacie: Christenen. Door Christus is het verbond, dat God eerst alleen met de Joden had gesloten, nu ook met de Heidenen gesloten. Tegenover de Joodsche natie heeten de Christenen dus de Heidensche natie.
 4. beschaemt: teleurgesteld. Vgl. Rom. X, 11.
 5. versaemt: treedt met hem in gemeenschap. Toespeling op het devies der kamer: In jonsten versaemt.
 7. Vgl. Rom. X, 13.
 10, vgl. Vgl. Gen. XXII, 18.
 19. Luc. II, 32.

- En dlevende Water gherenocieert ³¹;
 Dies u verneert,
 Op dat ghy u qualen laet ghenesen:
 Soo wie dat den name Gods ghebenedijt
- 35 Ghelooft en aenroept altijt ³⁵,
 Die sal door Christum salich wesen.
- Hoe Princelijck heeft hy vertreden
 Helle, Doot, met dat oude Serpent?
 Aent cruyce voor des menschen doot gheleden,
- 40 En ghelaten tot een nieu Testament.
 Christum bekent,
 Want ghy met hem sijt verresen:
 Soo wie dat den name Gods ghebenedijt
 Ghelooft en aenroept altijt,
- 45 Die sal door Christum salich wesen.

PER HAECHT. ⁺

7.

Noch een Liedt ghesonghen by de selve Cameristen der Violieren. ⁺

- Hoe salich sijn die Landen,
 Daer die wijsheyt regeert!
 Alle cloecke van verstanden
 Hout sy onghecorrumpeert:
- 5 Daer om draecht sy de croone
 Boven den goude schoone,
 Al uut des Hemels troone ⁷.
 Is sy ghedescendeert.
- Sy was voor allen tyden
- 10 Met Godt sonder beghin,

31. *gherenoncieert*. B. C. F. G lezen hier *ghementioneert*. Blijkbaar begreep B niet, dat in deze regel *hebben* is uitgelaten, wat trouwens niet zoo gewoon is als de overeenkomstige weglating van *zijn*. Toch komt het in het oudere Nederlands, evenals in het Duits, dikwijls voor.
35. *altijt* ontbreekt in A, welke drukfout reeds in B verbeterd is.
- + Willem van Haecht, facteur van de kamer der Violieren in Antwerpen, reeds tijdens het landjuweel van 1561. Dit versje is dus mogelijk al ouder dan 1566. Over Van Haecht, die ook onder No. 7 als dichter is aangewezen, zie o.a. Te Winkel, *Ontwikkelingsgang V*, 53 en *passim*.
- + No. 7. Naar A, het eerst gedrukt in de uitgave ω . Ook in alle andere, behalve S. V. W. Y. Bij V.L. XLIII; Wackernagel, No. 83. Ook dit lied van Van Haecht schijnt mij toe vrij oud te zijn: een geuzenlied is het geenszins en van de strijd is er nog weinig te merken. Het lied staat in A, fol. 97 en behoort dus tot de bijgevoegde liederen, niet tot de oudste bundel. Zoowel hij als V. Duyse, die het lied opneemt II, 1715 als No. 447, plaatsen het lied veel later, de laatste zelfs in 1573, maar ik zie daar geen enkele reden toe. De melodie geeft V. Duyse II, 1716, waar hij tevens mededeelt, dat het lied ook voorkomt in het *Nieu Amsterdams Liedboek* van 1591.
7. A *wt wt*.

Dafgronden om bevryden ^{11.}
Ley sy naer haren sin:
Uut Godt is sy gheboren,
Daerom heeft sy te voren ^{14.}
15 Die waerheyt uutvercoren,
Ghebracht ter Werelt in.

11. vgl. De bedoeling zal wel zijn: de wijsheids Gods ordende de afgronden (de chaos nl.) om ze van een te scheiden (*bevrijden* = omheinen).
14. te voren: voorzeker.

- Ghy Regeerders op der eerden
 Van God daer toe ghestelt,
 Wilt die wijsheyt aenveerden,
 20 Schout Jonste ²⁰. ende ghewelt:
 Soo salse u vercloeken ²¹.
 Dus wilt wel ondersoecken
 Haer Goddelijcke boecken,
 Eer u die waerheyt melt ²⁴.
- 25 Nu dan ghy ondersaten,
 Leeft naer des Wijsheys vermaen,
 Want in quacy willighe vaten
 En sal sy niet ingaen:
 Dus wilt dan obedieren
- 30 Die u wel Gouverneren,
 Soo suldy prospereren,
 En trijck sal blyven staen.

- O Wijsheyt edel vrouwe,
 Blijft in ons Princen raet:
 35 Dat hy u is ghetrouwe,
 Gherust blijft sijnen staet:
 Maer en wiltse niet ghelooven
 Die slants welvaert berooven,
 Sy souden u verdooven
- 40 En al om eyghen baet.

PER HAECHT.

8.

Troost-Liedeken der Papen onderlaghe. ⁺

Op den thoon alst begint.

- Pater grijpt doch eenen moet,
 En kust eens u Abdisse,
 Al ligghen wy nu onder de voet,
 Wy hooren noch daghelijcks Misse.
- 5 Wy hopen wy sullen,
 Ons Buycxken noch vullen,
 Wat leckers doen smullen,
 Deur brieven, deur Bullen,
 Al zijn wy nu verjaecht,
20. *Jonste* schijnt wel partijdigheid of zo te moeten betekenen.
21. vercloecken: sterker of verstandiger maken.
24. melt: aanklaagt.
- + No. 8. Naar I. Ook in J. L. M. S. Bij V.L. XI. Een enigszins afwijkende lezing in Beelzebubs Testament, Het welcke hy Antechrist synen Sonen nae ghelaten heeft enz. Tot Haerlem, Voor Pieter Arentsz. Boeckverkooper inde Bartel-Jorisstraet, inden ghereformeerden Bybel, 1612. Opgenomen in V. Vloten, Ned. Geschiedz. I, 309.
 Het komt ook voor in *Aemstelredams, Amoreus Lietboeck*, 1589; zie Tdschr. v. Ned. T. en Lett.kunde, 10, 185.
 Het lied zal wel te plaatsen zijn voor de beeldenstorm, dus omstreeks 1565 of 66.
 Titel. onderlaag: val.

- 10 U Kappers, Lamoenen,
U Kiecxkens, Cappeloen
En zijn niet al gheknaecht. ^{12:}

12: zijn nog niet geheel opgegeten.

- U Viskens oock seer net ghebraen
 Met Sauskens overgoten,
 15 Annijs, Succaden wel ghedaen
 Teghens den Windt besloten: ¹⁶:
 U kocchen, u kuymen ¹⁷,
 U hoesten u Fluymen,
 Sal ick u doen ruymen,
 20 Door Suycker end Pruymen;
 Dus suldt ghy zijn ghetoeft ²¹,
 Een Beddeken sachte,
 Om slaepen by Nachte,
 End dat daer toe behoeft.
- 25 Koecxkens, Vyghen, end Rozijnen
 Om soberlijcken te Vasten:
 U Zuypen soet van Rinsche Wijnen
 Die 'tHarteken niet belasten,
 Die zal ick u maecken,
 30 End lustich doen smaecken,
 U Lipkens, u Kaecken,
 Zal icker doen blaecken,
 Dus Paterken weest gherust,
 Van zwaerheydt end smarten,
 35 Off druck vander harten,
 End doet al wat u lust.
- U Lenden-Kusken wel gheheet,
 Een Stooffken onder u voeten,
 'Smorghens vroeck eer ghy u kleet,
 40 Zal ick u comen groeten,
 End segghen als Mater:
 Goeden dach lieve Pater,
 Belieft u wat Water,
 Te wasschen uwe Frater?
 45 Wat dienter dan meer gheseydt:
 Te segghen met stuypen ⁴⁶,
 Belieft u te suypen
 Een Eyken, versch geleydt?
- Princelijcken Pater Fraey,
 50 Al moeten wy sobereeren ⁵⁰,
 Ons rolleken krijght noch eenen draey, ⁵¹:
 Wy zullen noch domineeren,
 Want Princen end Graven
 Die ryden en draven,

16: tegen benauwde opgeblazenheid.

17. kuymen: zuchten, kermen.

21. ghetoeft: onthaald.

46. stuypen: buigen.

50. sobereeren: ingetogen leven.

51: De bal rolt nog wel een andere kant op.

- 55 Deur ghiften end gaven,⁵⁵
 Als knechten end slaven,
 Voor ons al inden Strijdt,
 Wij hopen de Renten,
 Van onse Conventen
 60 t'Ontfanghen in korten tijdt.

9.

Hier volgt een devoot Papen-ghesangh Alsmen ghewoonlicke het Sermoon int midden vande Misse dede.⁺

Op de wyse van *Passemedi del Bosa*.

- Hebdy niet¹ ter Missen gheweest
 Inder Papen Kercke:
 T'guychelspel³ dat men daer leest
 Gaet het wel te wercke:⁴
 5 Oremus Craeyen⁵, Cruycen saeyen⁺
 Nijghen, draeyen, soo ickt wel aenmercke.
- Hy duckt⁷, hy buckt, voor den Altaer,
 Dan droomt hy oock int slape,
 Seer veel Cruycen maeckt hy daer naer;
 10 Verwondert is de Pape,¹⁰
 Dat zijn goyken,⁺ Duyvels Boyken,
 Onder d'loyken, niet wech heeft zijn knape.

55, vlg. De verzen kunnen wel niet anders dan op de godsdienstoorlogen in Frankrijk slaan.

+ No. 9. Naar I. Verder in E. J. L-Q. U. Bij V. L. VII. Ook bij Wackernagel No. 96.

De wijs. In N en de volgende heet het *P. d. Goza*.

De tijd is moeilijk vast te stellen. Spotdichten tegen de mis zijn al vroeg talrijk. Bij de vertalingen van Fourmennois, waaronder het Wilhelmus, is ook een satire tegen de mis. Zo ook *Légende véritable de Jean le Blanc*, waarvan in 1575 en 1596 nog een vertaling van Fruytiers uitkwam. (Kalff, *Gesch. d. Ned. Lett. i. d. 16e eeuw*, II 93). Met ons lied is vooral te vergelijken Marnix Bijencorf (uitg. 1657) fol. 144. Ik heb het lied evenals V. L. in de dagen voor de beeldenstorm geplaatst. Het kan licht veel ouder zijn. Misschien is het ook uit Noord-Nederland, want onder de Sacramentisten is bespotting van de mis zeer gewoon. Vgl. Scheffer, *Geschiedenis der Kerkhervoming*, bl. 555.

1. niet: N. Q. R. U *wel*, maar in de inhoudsopgave *niet*, behalve U, die ook daar *wel* heeft.

3. guychelspel: mommerij, zotte vertoning, klucht.

4. loopt het goed van stapel?

5. oremus craeyen: de luidruchtige aansporing: laat ons bidden.

+ cruycen saeyen: het naar alle kanten maken van het teeken des kruises.

7. duckt: buigt, hurkt.

10, vgl.: De priester toont zich, als hij zijn ogen weer opent, verwonderd, dat de koorknaap niet, terwijl hij de ogen dicht had (*d'loyken* = dat luiken), de ouwel heeft weggepakt.

+ Goyken: afgodje; *boyken*: verkleinwoord van bode, en wel in de zin van afgevaardigde, vertegenwoordiger, dus met hatelijke toespeling op de opvatting, dat de ouwel het lichaam van Christus vertegenwoordigt.

Hierom soo is de Paep verblijt
 En laet een schelleken klincken;
 15 Al coemter veel tot zijn ombijt ¹⁵,
 Niemand en wil hy schincken,
 Maer acht onreene, tvolck ghemeene
 Want alleene, wil hy t' Wijntgen drincken.

Tgoyken dat hy Eten sal
 20 Heft hy flucks om hooghe,
 Zijn knaep stelt als een gheck seer mal
 Des Papen Aers ten thooge ²²;
 Al diet aenschouwen, knien vouwen,
 Handen douwen, het blijft voor elcx ooge.

25 Dan laet hy oock een Beker sien,
 Daerin is Wijn bezworen,
 Tis bloet meenen de arme Lien
 Van tGoyken nieu gheboren;
 Zy cloppen t' harte, sonder smarte ²⁹:
 30 Menige parte ³⁰, brengen sy te voren.

Betoovert broot van hem getoont
 Wert flux van een ghereten,
 De arge ³³. Paep hemselven loont,
 Want die daer zijn gheseten
 35 Die sien hem trecken, den Kelck lecken ³⁵,
 Met haer gecken ³⁶, en mogen niet me eten.

Honger en dorst heeft hy geblust,
 Dan wast hy oock zijn handen, ³⁸.
 Het arm volck d' ydel plateelken kust;
 40 Noch seyt de Paep vol schanden:
 Gaet al strijcken, die quaemt kijcken ⁴¹.
 Mijn practijken ⁴², giet hy nat voor t' branden.

Tspel is uut van sulcken Sot,
 Hy wort ontschorst ⁴⁴. ontbonden;

15. *ombijt*, eenv.: maaltijd, maar met de bijgedachte, dat de priester niet mag eten, voor hij de mis leest.
22. ten thooge: ten toon. Vgl. bij Marnix, 144 v°: *ende mijn Heer de Paep sijne slippen van achter op heft, als oftmen zijnen Almanack wilde bekijken*, enz.
- 29: slaan zich op de borst.
30. parte: streek, grimas.
33. arg: slim.
35. trecken: het brood breken; *den kelck lecken*, vgl. Marnix a. w. f. 145: *Noch sult ghy daer uyt verstaen, waerom dat hij den kelck soo vriendelijck leckt, als een Aep sijne Jongeskens doet*.
36. Met haer gecken: ze zien, dat hij hen voor de gek houdt.
38. De ablutio, waarbij de beker met wijn wordt afgespoeld en ook de vingers van de priester met wijn en water. Op een dergelijke ablutio wordt blijkbaar ook op het einde van het koeplet bedoeld.
41. *Ite, missa est*: gaat, de dienst is geëindigd.
42. practijken: knoeierijen, malle handelingen.
44. *ontschorst* van de schors, de kleding ontdaan.

45 Als een gelapten Rock vermot ^{45.}
 So is de Misse bevonden,
 Cleyen van waerden, op der Aerden,
 Sal ^{48.} voor Paerden, Catten en voor Honden.

T'vaghevyer is op haer ghesticht, ^{49.}
 50 Daer loopt zy Zielen haelen;
 Al is sy blind, sy wordt ghelicht ^{51.},
 End laet haer wel betalen:
 Zy kan ontbijnen, uut der pijnen,
 Oock wel vijnen ^{54.}, duytschen ende Walen.

55 Al verchiert hy schoon ^{55.} de Craem, ⁺
 Niemand en wilse coopen,
 d' Enghelsman is sy onbequaem,
 Den Fransman halff ontloopen,
 Zeeuw, en Hollander, oock Brabander,
 60 Met malcander, stootens uut met hoopen.

Wien suldy, arme Cramers cranck,
 Met uwer Missen laven?
 Na Spaengien wech met haren stanck,
 Men wilse hier corts begraven,
 65 Want t'wilder vuylen, ^{65.} aen u Muylen
 Crijchdy buylen, ras wilt henen draven.

Hierom raed' ick Man ende Vrou,
 Dat sy daer niet en comen;
 Met sulcken spel, dat segh ick ou,
 70 Wort Godt zijn eer benomen;
 Wat sy rasen,, met vijsvassen ^{71.},
 Dat sy prasen ^{72.},, t' zijn al ydel droomen.

45. vermot: door de mot bedorven.
 48. *sal*, waarschijnlijk: vuil, afval; vgl. *saluw*: morsig.
 49. Het vagevuur berust op de leer van het misoffer, meent de dichter, en vooral door de mis kunnen zielen uit het vagevuur worden verlost.
 51. ghelicht: bijgelicht.
 54. vijnen: vinden. Ofschoon blind kan zij de personen wel onderscheiden.
 55. Al . . . schoon: ofschoon; —
 + craem: koopwaar.
 65. t'wilder vuylen enz.: het begint onveilig te worden, gij kunt licht een paar blauwe oogen krijgen.
 71. vysvasen: onzin.
 72. Dat sy prasen: wat zij wauwelen.

10.

Refereyn, ghestelt tot des Vaghevijs spot, end' tot des makers, den Paus den Aertschen Godt, soo hy hemselven uytgeeft, den armen sot.

+

Lestmael viel ic in drome daer ic lagh om slapen,
Dat den Paus seer kranck was, den aertschen God.

Hy vermoede van sterven, hy begon te gapen ³,
Hy sont haestelick twee of drie van syne knapen

5 Nae Hemelrijck toe, tot S. Pieter om sijn beschoot ⁵:

Die maecten met kloppen een soo grooten ravot ⁶,
Seggende: doet op de Poort wel wijt eenpaer.

Met dien quam de Paus met sijn drydobbel kruys voor 't Slot,
En meende haestelyck te schieten bet naer.

10 Neen seyde Pieter, ick en kenne u niet voorwaer,

Dies hy de Poorte sonder vertragen,, sloot.

Doe dacht ic by my selven, ja Paus staet gy daer,

Die soo bestiert is ¹³, heeft wel om klagen,, noot.

Den Paus sprac: Pieter hoe sluyt ghy de Poort dus snel?

15 Ghy verabuseert u seere, dat moet ghy weten,

Want ic ben de Stee-houder Christi, ghy kent my doch wel,

Ja den Successeur uus stoels van Rome, u mede gesel,

Die gy vijf en twintich Jaer besat, is u dat vergeten?

Pieter sprac van binnen, swijgt van sulcken vermeten,

20 Want ic en was noyt te Romen, ²⁰ ghy sijt verre gemist

Ooc en had ic zilver, noch gout, maer ghy hebbet al beseten.

Ghy en sijt oock geen Stehouder Christi, maer den Antechrist,

Want gy hebt de Tyrannen op aerden also gehist ²³,

Dat sy de de navolgers Christi hebben geslagen,, doot;

25 Dus packt u van hier, ghy Roomschen Sophist,

Die soo bestiert is, heeft wel om klagen,, noot.

Ja seyde de Paus, waer sal ick henen varen

Ick hadde my selven 'tHemelrijck toe geschreven?

Neen seyde S. Pieter, ghy moet verharren ²⁹,

+ No. 10. Naar V. In geen andere uitgave. Bij V.L. XII. Ook in *Beelzebubs Testament*, vgl. bij No. 8. Volgens de titel aldaar is de dichter P. de B.

Voor de tijd van vervaardiging zijn er geen aanwijzingen. Wel ongeveer 1566.

3. gapen: zieltogen, verg. *gypen*. en *apegapen*.

5. beschoot: winst, loon.

6. ravot: lawaai; vgl. het Zuidnederlandse spreekwoord 'Veel ravot en weinig beschoot'.

13. Die soo bestiert is: met wien het zoo gelegen is.

20. *Want ic en was noyt te Rome*. Over de strijd tussen Rooms en Protestanten aangaande het verblijf van Petrus te Rome, dat de Protestanten ontkenden, verg. ook Marnix in de *Byecorff* (1657), p. 117: Want dat de Ketters willen segghen, dat Petrus noyt en soude te Romen gheweest sijn is geloogen, enz.

23. gehist: opgezet.

29. verharren: weggaan, verhuizen, naar de hel gaan. Nog kennen wij de verwensing 'Verhaar!', die echter niet meer begrepen wordt, zoodat er de grappige verlenging 'met een hoed op' bijgevoegd wordt.

- 30 Wy en hoorden noyt meer dan van eenen Godt verklaren,
 Die is hier inden Hemel seer hoge verheven,
 Dus gaet ghy ras ter Hellen al sonder sneven ³².
 By Lucifer uwen Meester, dien wreeden Tyrant.
 Och seyde den Paus, hoe heb ict dus qualic bedreven!
- 35 Ick meende te syne een seer heylich Sant.
 Doe troc hy met sijn dry-kruys na der hellen kant,
 Dies elcken Nicker met groot versaghen,, vloot.
 Doe peysd' ick, jae sijt gy nu daer, ghy vuyl kalant,
 Die soo bestiert is, heeft wel om klagen,, noot.
- 40 Den Paus nu synde voor de poorte der Helscher Mooren,
 Klopte seer luyde, laet in sprack hy met grammen sinnen.
 Doe vraegde Lucifer, wie klopt daer voren?
 D'ander Duyvels seyden, tis uwen besten vrient verkoren,
 Hy heeft dry Cruysen om ons te verwinnen.
- 45 Neen riep Lucifer, en laet hem doch niet binnen:
 Denct op dien, die hier eens met een kruys maecte turbanse ⁴⁶,
 En desen heefter dry, wat soudy gaen beginnen?
 Ons souder afkomen een seer sober kanse.
 Den Paus bleef daer staen kijcken buyten der schanse,
- 50 Dies was hy druckich, en vol mishagen,, snoot.
 Doe seyd ick Paus, hoe komt gy hier tot desen danse?
 Die soo bestiert is, heeft wel om klagen,, noot.
- Den Paus die riep met luyder kraghe ⁵³., schier:
 My dinckt dat ick nu niet waer vervaren weet.
- 55 De duyvels seyden, en maect ons geen klage,, hier,
 En weet ghy waer varen, soo gaet int Vagevier,
 Dat ghy selve gemaect hebt, dat staet u bereet.
 Den Paus sprac, noyt man en hoorde sulc bescheet
 Want men placht te seggen int ghemeene:
- 60 En wil my Godt niet, oft heeft hy my leet
 De Duyvels en versteken immers ⁶¹. geene.
 Nu en wil my geen van beyde, maer laten my alleen
 Hier staen kijcken seer bedroeft, ic moet gewagen,, bloot.
 Doe riep ic o Paus, u avontuer ⁶⁴. is seker cleen
- 65 Die soo bestiert is, heeft wel om klagen,, noot.

Prince:

- Den Paus vertreckende van der helle seer mismoet,
 Sochte sijn Vagevier, Oost, West, zuyt en noort,
 Maer hy kondet niet vinden, den armen bloet,
 Om dat ter niet en was. Doen sprack daer een Nickerken soet:
- 70 Hey, vint den Paus nergens geen plaets, so wil ick nu voort

32. sonder sneven: zonder mankeren, ongetwijfeld.

46. turbance: verwarring. Dit slaat op Christus' tocht naar de hel (Eph. IV, 9).

53. met luyder kraghe: luidkeels. Deze lezing van B. T. zal wel de ware zijn; V heeft *klaghe*.

61. *V immermers*, drukfout voor *immers* of voor *immermeere*.

64. avontuer: geluk.

- Uut medelyden hem by ons gaen forieren ⁷¹. so't behoort
 Niet vresende sijn krachteloos dry-Cruys onbeschaemt,
 Want hy Antechrist hem verheven heeft boven Godts Woordt,
 Ja boven al wat God, of Godsdienst mach zijn genaemt,
 75 Daerom moet hy by ons in dees plaetse zijn versaemt,
 Daer geen rust en is, maer een eewig knagen,, groot.
 Doen seyde ick: ja Paus, hebby hier u Vagevier gheraemt, ⁷⁷.
 Die soo bestiert is, heeft wel om klagen,, noot.

11.

Een Nieuw Liedeken vanden selven inhoud, ⁺

op de wyse: *Te Mey als alle de Voghelkens singhen.*

- Nu heffen wy een Nieu Liedt aen
 Vanden Antechrist, wilt dit verstaen;
 Het sal hem nu openbaeren
 Den rechten gheest zijns monts verslaen,
 5 Dat sal ick u verclaeren. ^{4, 5}:
- Een oprecht ⁶. Guyt is zijnen Naem,
 Die altijd teghen de Waerheydt wil staen
 Met woorden end met wercken,
 Dat heeft den Paus soo langhe ghedaen
 10 Alsoomen nu mach mercken.
- Christus ghinck Predicken alle daghen,
 Hy en reedt op Rossen noch op Waghen;
 Den Paus heeft soo Heylighe voeten, ^{13, 14}:
 Die Aerde is hem niet weerdich te draghen,
 15 Alle Keysers zijn voeten kussen moeten.
- Christus die leefde in groot verdriet,
 Alsoo veel eyghens en hadde hy niet,
 Daer zijn hooft op rusten mochte,
 Sinte Pieter hy selver vissen hiet,
 20 Doe hy den Cijns-penninck brochte.

71. forieren: huisvesten.

77. Hadt gij wel gedacht, dat hier uw vagevuur was?

+ No. 11. Naar I. Verder in J. L. M. Bij V.L. XLV. Het volgt in I op No. 75. dat geenszins van dezelfde inhoud is. Het opschrift is dus eenvoudig uit een vroegere druk overgenomen; vlg. hetgeen opgemerkt is in Tijdschr. v. Ned. T. en Lett.kunde 36. bl. 277. [Voor den volksdichter was er misschien toch wel genoeg overeenkomst om 'vanden selven inhoud' te zeggen: in No. 75 wordt geschimpt op de priesters, die uit den aflat en het vagevuur geld slaan, en in No. 11 wordt den Paus hetzelfde verweten. L.]

Het lied is zeker niet later dan 1566 te stellen, misschien nog vroeger, maar in vs. 84 ligt reeds een zekere triumpf.

De wijs wordt medegedeeld door V. Duyse II, 1024. Zij wordt ook opgegeven bij No. 62, 201 en 235.

4, 5: Ik zal u verklaren de ware betekenis van de woorden, die hij spreekt.

6. oprecht: echte.

13, 14: vgl. het tweede dansliedje (No. 14), vs. 29.

Hier teghen nu is den Paus soo rijck,
 Men vint ter Wereldt niet zijns ghelijck
 Van Steden ende van sloten;
 Dat heeft hy vercreghen al met practijck ²⁴,
 25 Maer theeft Godt eens verdrotten.

Siet aen Christum, Gods levende soon,
 Hy heeft ghedraghen een doornen Croon,
 Men mocht niet by hem gheraken,
 Want hy den Berch is opghevloon, ²⁹.
 30 Doemen hem Coninck wilde maken.

De Paus hemselven heeft ghestelt
 Boven alle Coninghen met ghewelt,
 Hy draecht dry Croonen van gouden,
 Veel Christen bloets stort hy int velt,
 35 Dat moetmen voor heylicheyd houden.

Zijn Leere gelt meer dan Gods ghebodt,
 Met Christus woort hout hy zijnen spot,
 Zijn doen en is niet dan lieghen,
 Zijn Jongeren gaen geschoren als een sot ³⁹,
 40 Om de Armen te bedrieghen.

Christus heeft den doodt ghesmaeckt,
 Hier uut heeft de Paus een Craem ghemaeckt,
 End Afflaet Brieven gheschreven,
 Op dat daer niemant aen en gheraeckt,
 45 Hy en moeder veel ghelts om gheven. ⁴⁵.

Vande Misse maeckt hy een Offerhant, ⁴⁶:
 Hy seyt dat daer onse salicheydt aenhanght,
 Is dat niet seer gheloghen,
 Diemen doch alle door Christum ontfanght? ⁴⁹:
 50 Dus heeft hy ons bedroghen.

Ja Christus waere noch vermaledijt,
 Hadden hem de Missen niet bevrijt,
 Want als sy haer Canon Lesen,
 Soo bidden sy den Vader altijt,
 55 Zijnen soon ghenadich te wesen.

24. practijck: knoeierij, list.

29. Joh. VI, 15.

39. *geschoren als een sot*, vgl. *den gek scheren* en de naar aanleiding van die uitdrukking aangehaalde voorbeelden, Ndl. Wdb. IV, 937.

45. *en* ontbreekt in alle drukken, maar kan voor de gedachte niet gemist worden.

46: De mis stelt hij voor als een herhaling van het offer, dat Christus voor onze zonden heeft gebracht.

49: Daar men die, nl. de zaligheid, toch geheel door Christus ontvangt.

Christum heeft hy oock vast gheleydt, ⁵⁶
 In Ysere sloten, alsoomen seydt;
 Alsmen hem ghelt gheeft by hoopen,
 Soo moet Christus dan zijn bereyt,
 60 Om de Zielen te laten loopen.

Hy heeft ghemaect dat Vaghevuer,
 Daerinne set hy de Zielen puer ⁶²,
 Alsmen hem gheldt wil toegheven;
 Dus heeft hy de heele Werelt schier,
 65 Met valscheyd inghecreghen.

Hy zeyt, Godt heeft ghemaect d'Oorbiecht,
 Daer hy doch valschelijck aen liecht,
 Hy heeftse selfst ghevonden,
 Waer hy den menschen door bedriecht,
 70 Om gheldt vergeeft hy haere sonden.

Hemselven heeft hy daer toe verknocht, ⁷¹.
 En menighe Vrou ter schanden ghebrocht,
 Als sy claegden haere ghebreken:
 Och Vrouwen ick heb my soo bedocht,
 75 Alleen moet ick u wat spreken.

Dees sonden die acht den Paus soo slecht ⁷⁶,
 Daerom ghebiet hy zijn gheschoren dreck ⁷⁷,
 Dit is den Mensche der sonden, ⁷⁸.
 Daer Sinte Paulus af heeft ghesecht,
 80 Dat wort nu al bevonden.

Dit is den rechten Antekerst,
 Die t'bloedich zweet den Armen uutparst,
 Met bannen ende met jaghen;
 Nu is hy ghevallen dat hy barst:
 85 Godt en wilt niet langher verdraghen.

Ick bidde u, Vader ghebenedijt,
 Dat ghy hem doch ghenadich zijt,
 End wilt hem gracy gheven,
 Dat hy zijn sonden doch eens belijt,
 90 End eeuwich met u mach leven.

56 vlg. Het koeplet slaat op de aflaat: Christus is in gesloten ijzeren kisten opgeborgen; hij kan niet vrij zijn genade bewijzen; alleen als men aan de paus geld geeft, krijgt men deel aan hem.

62. *puer* kan geen attribuut bij *Zielen* zijn: de reine zielen toch hebben het vagevuur niet meer nodig. Is het hier misschien adverbium = 'waarlijk'? Of moet er voor *set* iets anders gelezen worden? Dat *puer setten* = 'zuiver maken' zou zijn, is toch wel wat vreemd.

71. Hij heeft zich zelf die plicht, nl. v. d. oorbiecht, opgelegd.

76. slecht: van weinig betekenis.

77. geschoren dreck: de verachtelijke geesteliken.

78. Vgl. 2 Thessal. II, 3, waar gezegd wordt, dat de dag van Christus pas te wachten is, als 'geopenbaard zij de mensch der zonde, de zoon des verderfs'.

12.

**Refereyn teghen een lasterlick ghedicht dat binnen Antwerpen
uitghegaen is.** ⁺

Om dat Babels dienaren (Godts volck) niet stilt ¹ te schelden,
Maer dichten leugen Refereynen (als Hypocrijten),
Soo moetmense straffende, haer selfs quaet vermelden
En heerlijck (met Schrift, als Christus) haer boosheyt verwijten.

- 5 Ghy Caims gebroetsel, ghy Aderen ⁵ geslachte,
Ghy Baals dienaers, die den Antechrist ⁶ wrachte,
Ghy Judas zaet, ghy Deotrepheische gesellen ⁷,
Ghy Babels boeleerders, die de Hoere vercrachte,
Gy Satans beschermers, die Franciscus verdachte ⁹,
10 Ghy Afgoden dienaers, ghy Draken der Hellen,
Schroemt, beeft, draecht rou, weent ende huylt, begint te tellen
De graden uus vals, o gy Negromancen ¹²,
Want tis seer na by, dat u de Heer wil quellen.
Hem walcht u Offranden, en tooverij met eenen
15 Den tijt is haest hier, dat hy wil verkleenen
U Rijk met menschenhanden, door grouwelicke plagen,
Want so segt de Propheet: ¹⁷ laet rusten sy die meenen
Met haer heyracht te worgen, die God behagen,
Ter lester tijt suldy tLant incrygen met lagen,
20 Ghy sult haer tzeert bringen, en God pestilentie vervaert.
Hier met dreycht hy u boose, ick moet u gewagen:
Babels scharluynen ²², dect u cruynen, gy Judas aert,
Verborcht u nou, draecht vry rou, en laet groeyen den baert.
- Ghy Pharaos Succedenten, die ons beschuldigt met moort,
25 Ghy Achitophels plegers ²⁵, verre moet zijn gehoort

+ No. 12. Naar I. Verder in E. J. L. M. N. Q. R. T. U. X-BB. Bij VL. XVI.

De tijd is moeilijk vast te stellen. Ik heb het lied op 1566 geplaatst, maar het is zeer mogelijk dat het niet onbelangrijk ouder is, al spreekt het opschrift in I reeds van geuzen. De inhoud bestaat grotendeels uit uit de Openbaring overgenomen klanken. Tegen welk gedicht het bedoeld is, weet ik niet.

Het opschrift luidt in I: Hier volghen de Geusen Refereynen ten selven propooste dienende, het eerste is teghen enz.

vs. 1-4 niet in I—M, overgenomen uit N. Dat deze verzen later bijgevoegd zijn, ziet men nog in de drukken, doordat *Ghy* in vs. 5 een groote hoofdletter heeft. In N. AA en BB ontbreekt dit lied in het register; in de andere staat het op *Ghy Cains* enz.

1. niet stilt: niet ophoudt. Toch moet *Babels dienaren* wel onderwerp zijn en *Gods volck* object.
5. aderen: adders.
6. *Antechrist*, onderwerp.
7. *Deotrepheische gezellen*. In 3 Joh. 9, 10 wordt van een Diotrefès gesproken, die zoekt de eerste te zijn en strijd in de gemeente brengt; de bedoeling is dus: heerszuchtigen.
9. die Franciscus verdachte: die Fr. heeft uitgedacht, uitgevonden.
12. gy Negromancen: gij, die aan zwarte kunst doet.
17. Welke profeet?
22. scharluynen: bedriegers.
25. Achitopels plegers: die handelen als Achitophel, de ontrouwe raadsman van David, 2 Samuel XV, 12 vlgg.

Ons onschult (van u) ²⁶, maer u moordadigen schijn
Roept wraec (inden Hemel) hoe gy d'onosele verschoort.

26. ons onschuld van u: onze eed, dat wij tegenover u geen schuld dragen.

- Roept vry opten Coninc, en u Antechrist ghestoort,^{28.}
 Wy hopen op de levendige God: hangt met gepijn,
 30 Moort, wort, gy verleyders, en wast u handen fijn
 Int bloet der gerechter, so ghy oock doet certeyn:
 tSchaet niet, tis God al bekent: tsal haest vergolden zijn,
 Want tgeschrey is voor Gods ooren gecomen gemeyn.
 Ten ginc Core, Dathan, noch Abirom noyt so onreyn^{34.}
 35 (Alst u) ghy sodomitische Epicureen quaet,
 Die tegen Nature sondicht, ooc uut hoogmoet vileyn,
 Wel wetende wat recht is, dan om eygen baet
 Verraet en verjaecht gy, op dat u schandelic gelaet^{38.}
 Niet kenlic wort: maer God hevet de zijne verclaert^{39.},
 40 Dus wacht gy op Jesabels hulp, maer ic geef u raet,^{40.}
 Babels scharluynen, dect u cruynen, gy Judas aert,
 Verborcht u nou, draecht vry rou, en laet, etc.

- Dect u Cruynen, draecht rou, en laet groeyen den baert net,
 Ghy geveysnde, meyneedige, en ongeschoren met
 45 Die daer vrede beloeft hat: maar tzweert opgeheven.
 Ghy roept wraec over ons, maer tverderven ongelet
 Met een eewich knagen der conscientien besmet
 Comt snel over u eygen, soot claer is beseven^{48.},
 Gy Pharos gelijcke, die vrede beloefde te geven,
 50 Als Gods toren over u is, maer dan wert verwoet.
 God noemt u dieven, moorders, meyneedige Teven:
 Ja wil niet datmen bidde voor sulc verstocte bloet.
 Tfy, schaemt u der sonden, dat^{53.} gyse opschrijven⁺ doet,
 Die uwe stinkende God Melis^{54.} daerin gy vertrout,
 55 Niet eeren, en treet so met voeten tbloet Christi soet
 Tot teeken van boosheyt, o ghy huychelaren stout,
 Daer is doch geen salicheyt, dan in (tbloet menichfout)
 Christi Jesu, ghy Vipren^{58.}, hoe ghy daer teghen haert⁺:
 Volget raet, of gy ontcomet niet met gelt of gout,
 60 Babels scharluynen, dect u Cruynen, etc.

Schaemt u, gy dwase, die op Princen hoept volheerdich^{61.},
 Schaemt u boose, die steelt Christi genade weerdich^{62.}:
 Schaemt u, Cooplieden, die vercoopt u God mits desen:

28. Beroept u vrij op de Koning en op de Paus. — ghestoort: vertoornd.
 34. Vgl. Numeri XVI. De genoemde mannen werden door de aarde verzwolgen, omdat zij zich tegen Mozes verzetten.
 38. gelaet: gedrag.
 39. verclaert: licht gegeven, bemoedigd.
 40. Wel een toespeling op het verhaal 1 Kon. XVIII, 17 vlgg. Gij wacht te vergeefs, zoals die priesters op het vuur, dat Baal zenden zou.
 48. soot claer is beseven: zoals het duidelijk is bespeurd.
 53. der sonden, dat: over die zonde, dat gij;
 + — opschrijven: veroordeelen, nl. ten doode opschrijven.
 54. Godt Melis: de hostie.
 58. vipren: 'adder en gebroedsel';
 + — haert: schreeuwt (Ndl. Wdb. V, 2203).
 61. volheerdich: standvastig, hardnekkig. Q. R. U *volveerdich*.
 62. weerdich: kostbaar.

Schaemt u, Hoereerders verbiedende tHoulic expeerdich ⁶⁴,

64. expeerdich: voortreffelik, voor expeert: beproefd.

- 65 Schaemt u, die daer vervalst het doopsel lichtveerdich,
 Schaemt u, die verbiet twoort Gods te singen of lesen,
 Schaemt u, gy die den Paus eert voor Christum gepresen,
 Schaemt u, gy stomme houten beelden Honnoreerders,
 Schaemt u, ghy die den Antechrist u hooft laet wesen,
 70 Somma, schaemt, schriect, beeft, al ghy boose obedieerders,
 Die daer consenteert, dat de spaensche boeleerders
 Met u wijven en dochters hoereren eenpaer ⁷².
 Dect gy u neusen, gy Gods gemeynte verneerders, ⁷³:
 Diens einde snel als een valstric sal comen sonder vaer ⁷⁴.
 75 Gy sult weduwen en weesen op eenen dach worden daer,
 Hoort gy logenaers, u val, die ⁷⁶ ons met last bezwaert,
 Dus hooret of ghy wilt, of achtet vry lichte maer, ⁷⁷:
 Babels scharluynen, dect u Cruynen, etc.

13.

Hier volghen twee Dans-Liedekens, sonder welcke tspel niet volmaeckt soude zijn, ⁺

op de wyse alst begint.

- Antechrist is gheboren, ¹:
 Dat rijcke Gods wil hy verstoren
 En maken onvre, ³:
 Uuten duyvel is hy gheboren,
 5 Zijn dienaers mee.
- Hy verbiet de spijs al op den Ban, ⁶:
 Hy consenteert het Wijff end Man,
 Als hy aen gheldt geraken kan
 Daer hyt om dee,
 10 Uuten duyvel is hy geboren
 Zijn dienaers mee.

72. eenpaer: gelijkelik. Heel vaak is het niets dan een stopwoord.

73: Gij, die Gods gemeente vernedert.

74. sonder vaer: daer hoeft gij niet bang voor te wezen, niet aan te twijfelen.

76. u val, die: de val van u, die ...

77: of acht het vrij onbeduidende praat.

+ No. 13. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. V.

Ofschoon het opschrift, dat van de uitgever van I afkomstig kan zijn, natuurlijk geen bewijs is, dat dit lied en het volgende bijeen behoren, zal het bij gebrek aan andere gegevens wel het veiligst zijn ze in dezelfde tijd te plaatsen. S heeft alleen het eerste, maar uit het opschrift blijkt, dat hij het heeft overgenomen uit een voorbeeld, dat beide had. Alle andere hebben alleen het tweede. Beide liederen hebben betrekking op de keuze van een paus. Twee verkiezingen komen vooral in aanmerking, die van Pius V in 1566 (7 Jan.) en die van Gregorius XIII in 1572. De liederen van 1572 zijn gewoonlijk reeds meer vervuld van de oorlog, daarom heb ik de dansliedjes, evenals V.L., in 1566 geplaatst,

1. Hierna ontbreekt een vers, zoals uit de andere koepletten blijkt. Het kan b.v. geluid hebben: Een nieuwe Paus ghecoren.

3: en vijandschap verwekken, nl. tegen het rijk Gods.

6: op straffe van de ban verbiedt hij de spijs, maar als men er voor betaalt, laat hij het gebruik toe.

- Hy verbiedt te trouwen echte wijven,
 Hy laet wel hoererie bedrijven,
 Als hy mach krijgen de ronde schijven
 15 Daer hyt om dee,
 Uuten duivel is hy geboren, etc.

- Hy wil voor ons den Hemel sluyten,
 Selve moet hyder blijven buyten,
 Met alle zijn gecapte guyten ¹⁹,
 20 Zijn oordeel is ree, ²⁰:
 Uuten duyvel is hy geboren
 Zijn dienaers mee.

14.

Een Liedt vanden Roomschen Antechrist. ⁺

Op die wijze alsoot begint.

- Ick sal u singhen een goet nieu Liedt,
 Kinderen wilt nu hooren,
 Int Roomsche rijck daer is jolijt
 Daer is een Paus ghecoren:
 5 Ten is gheen God, ten is gheen mensch, ⁵.
 Hy hevet al na synen wensch
 Hy drinckt so geern den wijn,
 Hy drinckt so geern den wijn,
 Ist gheen God, oft ist gheen mensch
 10 So moet het een duyvel zijn. ¹⁰.

- Vierd'halfhondert daghen aflaet
 Soo heeft hy ons ghegheven,
 Willen wy certeyn na hem alleyn
 Na sijn gheboden leven,
 15 Willen wy houden sijn ghebodt,
 Hy sal ons helpen, dat is t'slot,
 Al in dat vaghevyer,
 Al in dat vaghevyer,
 Dat is die Paus nu sijn Tolhuys
 20 Dit gheeft hy om sijn huer. ^{19, 20}.

19. gecapte guyten: monniken.

20: zijn vonnis is geveld.

+ No. 14. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. W. IJ. Bij V.L. VI. Evenals het vorige in 1566 te plaatsn.
 Opschrift. Dit luidt in I-M: Het andere op de wijze alst begint.

5. Dit vers ontbreekt in I-M.

10. een. I. M lezen *der*, *L den*, *P de*.

19, 20. *Tolhuys*, omdat men daar alleen wordt doorgelaten, wanneer men aan de paus de hem toekomende tol heeft betaald, en hem *zijn huer* geeft voor een woning in het vagevuur.

Maer nu is hy ghestorven
 Die Heer van deser eerden,
 Sijn rijck dat moet hy derven
 Een ander weer aenveerden,
 25 Hy en gaf noyt schat noch tribuyt
 Hy draeyter zijn selven altoos uyt,
 Den Paus den heylighen man,
 Den Paus den heylighen man,
 Men moest hem altijt ter Kercken draghen,
 30 Was hyder niet qualijck an.

Hij quam al voor den Hemel ghegaen
 Hy clopte voor de deure,
 S. Pieter die haddet soo schier vernomen ³³.
 Hy quammer haestelick veure,
 35 S. Pieter die sprack, ghy en mochter niet in
 Ghy moeder gaen soecken een ander ghewin ³⁶,
 Den Paus den heylighen man,
 Den Paus den heylighen man,
 Mach hy inden Hemel niet,
 40 Waer duyvel blijft hy ^{40, 50}. dan?

Al voor de Helle quam hy ghegaen, ⁴¹.
 En clopte voor de deure,
 So schier haddet den opperste vernomen ⁴³. +
 En quammer haestelijck veure,
 45 Lucifer sprack, ghy en moochter niet in
 Ghy moeder gaen soecken een ander ghewin,
 De Paus den heylighen man,
 De Paus den heylighen man,
 Mach hy in Hemel noch in Hel,
 50 Waer duyvel blijft hy dan?

Hy quam al voor t'Vaghevyer ghegaan
 En vandt dat sonder vraghen,
 Dat hyder soo veel bedroghen heeft
 Hy mach dat wel beclaghen,
 55 Sijn Ziele lijdt daerom soo groote pijn
 Om datter soo veel bedroghen zijn,
 De Paus den heylighen man,
 De Paus den heylighen man,
 Hy en mocht in Hemel noch in Hel
 60 Int Vaghevyer laten wy hem dan. ⁶⁰.

33. *schier*. L. M. O. P. (T. X. Z.) AA—DD *haest*. *vernomen*. I. J. L. M. O. P *verstaen*.

36. *ghewin*: baantje, gelegenheid om de kost te verdienen.

40, 50. *blijft hy*. I. J. L. M *laten wy hem*.

41. I. J. L. M : *Hy quam al voor de Helle ghegaen*.

43. I. J. L. M : *De opperste haddet so schier verstaen*.

+ O. P *So haest haddet de opperste verstaen*.

60. De paus moet juist daarom in het vagevuur, omdat hij met de voorstelling van het bestaan daarvan anderen heeft bedrogen, vgl. 10, 57: *Dat ghy zelve gemaect hebt, dat staet u bereet*.

15.

Hier beginnen de Liedekens van Paepken uut, ⁺

ende gaet op de wijze, *Broeders en Susters en*, etc.

Ick hope dat den tijt noch comen sal,
 Datmen sal roepen over al,
 Eendrachtich voor een Leus,
 Als Breerode met blijde gheschal,

5 Vive vive le Geus.

Die Edele Heere van Breeroe soet,
 Metten Graef van Nassou dat Edel bloet
 Seer Ingenieus ⁸,
 Den Grave van Culenburch ⁹ metter spoet,

10 Vive vive le Geus.

Dese hebben ons verlost vanden Cardinael ¹¹.
 En van de Kettermeesters int generael,
 Vanden Bisschop ¹³. seer pompeus,
 Dus roepen wy met blijchap altemael,

15 Vive vive le Geus.

Sy hadden ons ghepast ¹⁶. te brenghen inden noot,
 Als Slachtschaepkens diemen doot
 Met Tyrannije beus:

Dus roepen wy, want Godt verdroot, ¹⁹v

20 Vive vive le Geus.

Sy hadden na ons bloedt ghevast ²¹,
 Ons goet te nemen hadden sy ghepast,
 Want sy maken ons fameus
 Voor den Coninck, maer roept ontlast,

25 Vive vive le Geus. ²⁵.

+ No. 15. Naar A. Ook in alle andere uitgaven behalve S en V. Bij V.L. X; V. Duyse II, 1592; V. Vloten I, 271; Wackernagel, n° 86.

Het lied behoort tot de oudste door mij veronderstelde bundel ϕ van 1574.

De tijd van vervaardiging zal wel kort na de aanbieding van het Smeekschrift (5 April 1566) vallen.

Over de melodie zie V. Duyse t.a.p.

Opschrift. In A volgen n° 33 en 18.

8. Ingenieus: voornaam, edel, dus onder invloed van *ingenuus*, niet van *ingeniosus*.

9. Floris van Pallandt.

11. Granvelle vertrok in Maart 1564.

13. Met de Bisschop wordt, zoals Goossens in zijn 'Franciscus Sonnius in de pamfletten' p. 28 wel terecht vermoedt, Sonnius bedoeld, toen bisschop van 's-Hertogenbosch, maar beschouwd als aanstaand bisschop van Antwerpen.

16. passen: er op toe leggen.

19: daar het God verdroot.

21. vasten na: hunkeren naar.

25. A *Gues*.

Hertoch Eerick ²⁶ heeft hem sterck gheset,
 Teghen die Waerheyt reyn en net,
 Met Lancen ende Speer:
 Hierom gheeft Godt diet heeft belet,
 30 Lof, glory, prijs, end eer.

Die Prins van Orangien triumphant,
 Met andere Baroenen hier int Lant
 Sy waren damboreus ³³,
 Godt maeckte haer synen wille bekant,
 35 Vive vive le Geus.

De Deken van Ronsen ³⁶ om Gods woort bloot,
 Hy heeft ghebracht menich Christen ter doot
 Met moede preus ³⁸:
 Daerom roepen wy cleyn en groot,
 40 Vive vive le Geus.

De Marcgraef van Antwerpen ⁴¹ is een wreet Tyrant,
 Hy heeft de Christenen verdroncken en verbrant,
 Met nijde dangereus ⁴³,
 Dus roepen wy tot zijnder schandt,
 45 Vive vive le Geus.

Bisschoppen en Prelaten achtmen nu niet meer,
 Noch den Paus met syne valsche Leer,
 Want sy zijn venineus:
 Dus roepen wy teghen haer eer,
 50 Vive vive le Geus.

Verblijft u alle gader met groot iolijt,
 Die den Cardinalen ⁵² draghen de Trouw te spijt,
 Als sy vragen na de Leus,
 Dus segt altijt en weest verblijft,
 55 Vive vive le Geus.

Danckt Godt den Prins van Hemelrijck.
 Ghy die de Waerheyt soeckt ghelijck,
 Hoe langer hoe meer,
 Betert u, gheeft Godt autentijck ⁵⁹,
 60 Lof, glory, prijs end eer.

26. *Hertoch Eerick*. Eric II van Brunswijk was in 1546 van Luthers Katholiek geworden. Na de aanbieding van het Smeekschift verzamelde hij troepen voor de koning, vgl. o.a. Blok, *Gesch. v. het Nederl. Volk* III, 36 en 57.

33. *damboreus*?

36. De Deken van Ronsen: Pieter Titelman, de eerste inquisiteur in Vlaanderen.

38. preus: dapper.

41. De Marcgraef van A: Ian van Immerseel, markgraaf d.i. schout (zie 1, vs. 42) van Antwerpen.

43. dangereus: trots, heerszuchtig.

52. B-H. K en P lezen *Cardinael*. Waarschijnlijk verstond B er Granvelle onder, terwijl de dichter een ruimere bedoeling had.

59. autentijck: de ware; waarschijnlijk alleen maar een stopwoord.

16.

Een Nieu Liedeken. ⁺

Op de wyse vanden *Edelen Lantman goet*.

Bisschoppen end Cardinalen,
 Prelaten end Abten vet,
 Comt voort en wilt niet dralen,
 Brenght uwe Heylichdom ⁴ met,
 5 Mispapen end Canonicken
 Sophisten ⁶ wijs end vroet,
 Comt al ghy Nonnen, ghy Monicken
 Comt oock Jesuiten soet
 Met al u Roomsche ghebroet.

10 Papisten uut alle hoecken
 Maeckt u oock op den ghanck,
 End wilt my nu versoecken ¹²,
 Uwen Vader die Paus is kranck,
 Te bedde ben ick gheleghen
 15 Als mensche desolaet,
 Laet loopen in alle wegghen
 End soecken eenighen Raet,
 Off ick worde desperaet.

Al door de Nieuwe Leere
 20 Come ick in dit dangier ²⁰,
 Zy wast soo langhs soo meere
 In allen Landen schier,
 T'volck wilt Schriftuere lesen
 Zy spreken met onverstant,
 25 Zy willen niet langher wesen
 Subjeckt den Babel, want
 Hy staet ghebouwt int zant.

Die in voorleden tijden
 My hielden voor eenen Godt,
 30 Die helpen my nu bestrijden
 End houden met my den spot,
 Mijn Wetten sy vertreden,
 Als gheboden seer onreyn,
 Zy en willen niet langher aenbeden
 35 De Sancten groot noch cleyn,
 Al in dit Aerdsche pleyn ³⁶.

Den Antechrist sy my noemen,
 Wie hoorden oyt meerder quaet,

+ No. 16. Naar I. Verder in J. L. M. Bij V.L. IX.

De tijd is onzeker, waarschijnlijk is het lied van de tijd van de beeldenstorm, dus 1566.

4. heilichdom: priesterschap.

6. Sophisten: dwaalleraars.

12. versoecken: bezoeken.

20. I *bangier*; drukfout, in de andere verbeterd.

36. aerdsche pleyn: aarde.

Die Misse sy verdoemen
40 Als een werck van booser daet,
Dat Vaghevyer sy versaken
Dat Offeren heeft ghedaen,
Die Oorbiecht sy oock laken
Zy en willender niet meer aen,
45 Dat kost my menighen traen.

Die Uutvaerden ^{46.} sy misprijsen,
Als een onnoodich werck,
De Sancten sy verwijsen ^{48.}
Al met Schriftuere sterck,
50 Mijn Kercke zy diffameren ^{50.},
Al waert ^{51.} een Roovers Cot,
Mijn Priesters zy blameren
End houdens voor Clercken bot,
Al waert des Duyvels Rot.

55 Zy achten mijn Cramerije ^{55.},
Mijn Afflaets-Brieven siet,
Voor enckel Dieverije,
Is dit niet groot verdriet,
Zy en willen niet meer Coopen,
60 Mijn Cramen gaen zy voorby,
Tot Christum ist dat sy loopen
End soecken hem voor my,
Van mijn waere roepen sy fy.

46. uutvaerden: lijkdiensten.
48. verwijsen: veroordelen, verwerpen.
50. diffameren: smaden.
51. Al waert: als of het ware.
55. Cramerije: koopwaar.

Voor onsen Godt sy vlieden,
 65 Hy is van Broode teer,
 Die wy de krancke Lieden
 Draghen met grooter eer,
 Al wat wy bellen oft klincken
 Zy gaen al haeren trant, ^{69:}
 70 Zy en willen niet langher hincken ^{70.}
 Zy segghen: wy hebbent verstandt,
 s'Paus Broot is aenden Cant.

De Cloosters end Conventen
 Zy en achtense niet altoos ^{74.},
 75 Zy segghen: het zijn de Tenten
 Der Sodomiten boos,
 Zy houdense voor 'tMest-vercken,
 De Monnicken seer devoot,
 Zij zijnt die niet en wercken
 80 End Eten der Armen broot,
 Dit roept cleyn ende groot.

T'volck is op ons verbolghen snel ^{82.},
 End maecken ons fameus,
 Zy heffen teghen ons de Wapen ^{84.} fel,
 85 Met moede Furieus,
 Eerst zijn ghevallen onse Santen,
 Wy moeten (ducht ick)volghen naer,
 Dit hoortmen aen alle canten, ^{88:}
 Den volcke segghen openbaer,
 90 Sulcks vreesse ick oock voorwaer.

Soeckt list, raedt, ende practijcken ^{91.}
 Ghebruyckt foortse ^{92.} ende ghewelt,
 Laet Nigromancy ^{93.} blijcken,
 Op dat wy houden dat Velt,
 95 Wilt uwe Const nu baeren ^{95.}
 End spaert Silver noch goudt,
 Off wy moetent laten vaeren,
 Dat wy langhe hebben ghebout, ^{98:}
 Want het Volck wordt veel te stout.

69: Zij lopen maar door, gaan huns weegs.

70. hincken: onvast gaan, twijfelen.

74. niet altoos: in het geheel niet.

82. snel: spoedig, gemakkelijk.

84. wapen, meerv.

88: Dit hoort men overal het volk zeggen. Voor dit gebruik van den datief zie Stoett, Mnl. Syntaxis, § 172, VII.

91. practijcken: listen.

92. foortse: geweld.

93. Nigromancy: toverkunst.

95. baeren: doen blijken.

98: waar wij lang van hebben genoten. (vgl.: *die werlt bouwen*, Mnl. Wdb. i. v. *bouwen*).

- 100 Sathan, Prince vander Hellen,^{100.}
Wy bidden ons doch bystant doet,
Teghen die ons dus quellen
Ghetrouwelick ons behoet,
Dees nieuwe Predicanten
105 Bederft oock inden gront,
Die t'bedroch van onse Santen
Den Lieden maecken cont,
Want sy maeckent ons veel te bont.

100. De dichter wendt zich op de gewone wijze der redenrijkers aan het eind van zijn gedicht tot de *prins* der kamer, hier karakteristiek: de *Sathan*.

17.

Een nieu liedeken, ⁺

op de wijze, *Swinters Somers even groen*.

- Christelicke Broeders hier beneven,
 Soeckt nu u salicheyt met vlijt:
 Wilt na des Heeren woort nu leven
 Soo meucht ghy eewich zijn verblijt:
 5 Want de Tyrannen zijn verbeter⁵.
 Die ons vervolch deden aen:
 dAfgoden Beelden zijn om ghesmeten,
 Dat heeft die Vivelegeus ghedaen.
- Papen en Monicken moeten nu loopen,
 10 Alsoot nu blijkt int openbaer:
 Die haer Verdiensten pleghen te vercoopen
 Voor haer en quam noyt droever maer:
 Gods volck pleghen¹³ sy te vernielen
 En deen haer in speloncken¹⁴ gaen:
 15 Nu loopen sy selfs met Kackhielen¹⁵,
 Dat heeft die Vivelegeus ghedaen.
- Metten en Vesperen, wilt hier op ghissen¹⁷,
 Die zijn nu heel ter neder ghevelt,
 Completen¹⁹, Vigilien, ende Missen
 20 Daer sy af ontfinghen vele ghelt,
 Twert haer nu te rechte vergouwen
 Sevenvout, na Davids vermaen²²:
 Men gheeft nu oock gheen ghelt van Trouwen,
 Dat heeft die Vivelegeus ghedaen.
- 25 O lieve Ghecapte ende Gheschoren
 Hoe ist met u nu dus verkeert?
 Datmen u hier niet meer en wil hooren
 Hoe wel ghy zijn ghesalft, ghesmeert:
 Men plach u goeden dach te bieden
 30 Op de Merckt int openbaer plaen³⁰,
 Nu moet ghy uut u vette Keuckens vlieden,
 Dat heeft die Vivelegeus ghedaen.

+ No. 17. Naar A. Het eerst opgenomen in de veronderstelde druk χ . Verder in I. J. L. M. Bij V.L. VIII.

Het liedje is kort na de beeldenstorm te plaatsen 1566, vgl. vs. 7.

5. verbeteren: omgebracht.
 13. pleghen: plachten.
 14. in speloncken: in de gevangenis.
 15. met kackhielen loopen: als schooiers of bedelaars omzwerven.
 17. wilt hier op ghissen: reken daar maar op.
 19. completen: de laatste kerkdienst van de dag.
 22. vermaen A: *vermaent*. Ps. 79, 12: Ende geeft onsen naburen sevenvoudigh weder in haren schoot haren smaet, daer mede sy u, o Heere, gesmadet hebben.
 30. plaen: openbaar; voorzeker; een zeer gewoon stopwoord.

- U leering en is niet Gods woort puere
 Die ghy dus lang hebt voortghestelt,
 35 Daerom wortse nu na de Schriftuere
 Uutgheroeyt al met ghewelt:
 Het volck en wil niet meer aenbeden
 Jan Melis in die halve Maen ³⁸:
 Hy is certeyn met voeten ghetreden,
 40 Dat heeft die Vivelegeus ghedaen.

- Princelicke Papen, Papisten alle gader,
 Ick rade u na mijn beste verstant,
 Loopt en bidt tot den Paus u vader
 Dat hy de Geusen int Nederlandt
 45 Inden Ban wil doen op alle dese plecken,
 Oft sy sullen u noch stellen op Raen ⁴⁶,
 Het volck dat acht u nu voor ghecken,
 Dat heeft die Vivelegeus ghedaen.

18.

Een liedeken ⁺

op de wijse,

de Boer met groot gewelt, al uut de Camer spranck.

- Ofter yemant vraechde, hoe ick ben befaemt,
 Der Papen claghe, benick ghenaemt.
 Hoe seer sietmen nu dalen
 Ons Pauselick Roomsche Rijck,
 Bisschoppen en Cardinalen,
 Papen en Monicken alle ghelijck,
 5 Wy vallen tot den ooren int slijck,
 Wie sal ons weder oprechten?
 Want onse knechten nu nemen den wijck.

 Des moghen wy wel krijten,
 Suchten ende claghen seer,
 10 Ons Kerck met haer profijten
 Willen sy nu trecken ter neer,

38. *Jan Melis in die halve maen*, de gewone scheldnaam in de Geuzenliederen voor de ouwel in de monstrans.

46. stellen op raen: radbraken.

+ No. 18. Naar A. Misschien reeds opgenomen in de druk van 1574 ϕ . Verder in E. I en alle volgende, behalve K. S. V. Bij V.L. XLIV.
 De inhoud wijst naar de dagen kort na de beeldenstorm. Ik plaats het liedje dus in 1566 of 1567.

Sy vallen vast aen, hoe langer hoe meer,
 Die nu de Nappen draghen ¹³.
 Sonder vertraghen, trecken om seer ¹⁴.

- 15 Aen onse heylighe Santen
 Sy als nu de handen slaen,
 End achtense als onnutte Planten,
 Die langh gheen Mirakel hebben gedaen,
 Dus moeten sy nu te water gaen,
 20 Sy willense oock wel vieren ²⁰,
 En vercierien, met roode Tabbaerden aen.

- Wonder sietmen bedrijven
 Van de Geusen seer menichfout,
 Sy willen ons verdrijven
 25 Uit onse Clooster lustich ²⁵ ghebout,
 Och als sy aldus hebben ghebrout,
 Waer willen wy dan loopen?
 Spaceren met hoopen, int groene Wout ²⁸.

- De ghestichten ende wercken
 30 Van onsen Vader den Heylighen Helt,
 Sijn nu in alle Kercken
 Meest al te samen qualick ghestelt:
 Ons Misse heeft haer te bedde ghevelt ³³,
 Sy soeckt veel Medecijnen
 35 Sy wil verdwijnen ³⁵, in ghebrek van ghelt.

- Sy zijn in groot benouwen,
 Ons Aflaten al inder kist,
 Om dat sy niet moghen aenschouwen
 Het Vaghevyer dat ons seer mist ³⁹,
 40 Ratten ⁴⁰ en Muysen hebbent utghepist,
 Sijn dit niet groote plaghien
 By vlaghen, bedrijvense sulcken list ⁴².

- Hoe haest sietmen verkeeren,
 In corten tijen, so men mach sien,
 45 Om datmen ons niet meer wil eeren,
 Stuypen ⁴⁶, nijghen, en buyghen de knien,

13. de Geuzen, wier kenteken de bedelnap is.

14. om seer: om het ergst, vgl. Mnl. Wdb. op *seer*:

20. vieren: eren, eer bewijzen, maar ook: in het vier werpen, verbranden, wat ook uitgedrukt wordt door de *roode Tabbaerden* in het volgende vers.

25. lustich: schoon.

28. int groene wout: de wijde wereld in. Ook nu nog kennen wij de uitdrukking 'iemand het bos injagen'.

33. hem vellen: zich neerleggen.

35. verdwijnen: sterven, wegteren.

39. dat ons seer mist: dat ons geheel ontgaat.

40. *Ratten*. Zoo A. O. P; alle andere *Rotten*.

42. *list*. A heeft *bist*, drukfout, die reeds in B verbeterd is.

46. stuypen: buigen, bukken.

De Biecht is doof gheworden by dien,
 Sy en can niet meer gheweten
 De secreten, al van de Lien.

- 50 Princelicke vader ghepresen
 Gheresen, te Roome groot,
 Wilt onse Voorstander wesen
 In desen, want nu wil treffen de cloot:⁵³
 Uwen schat wilt nu ontdecken bloot,
 55 Ende wilt hem lustich uuten
 End ontsluyten, want het is noot.

19.

Een Liedeken gemaect by M. Arent Dircxz. Vos, in zijn leven Pastoor inde Lier,⁺

Op de wijze *Bedructe hertekens*, etc.

Slaet op den Trommele van dirredomdeinne,
 Slaet op den Trommele van dirredomdoes:
 Slaet op den Trommele van dirredomdeine,
 Vive le Geus, is nu de Loes⁴.

- 5 De Spaensche pocken⁵., licht als sneeuw vlocken,
 De Spaensche pocken., loos ende boos:
 De Spaensche pocken., onder sPaus rocken,
 De Spaensche pocken., groeyen altoos.

53: nu komt het er op aan, daar zul je het hebben. Verg. over dergelijke uitdrukkingen met *cloot* (bal) Mnl. Wdb. III, 1582.

+ No. 19. Naar A. Het eerst opgenomen in de veronderstelde druk ω. Verder in B. C. D. F-N.Q. R. U. W. Y. Bij V.L. III; V. Vloten I, 356; V. Duyse II, 1599; Wackernagel n°. 81. Van Duyse geeft t.a.p. twee melodieën voor de aangegeven wijze, die ook in de Souterliedekens van 1540 genoemd wordt Indien het lied inderdaad van Arent Dircxz Vos is, dan moet het van 1566 zijn, wat naar de inhoud dan ook mogelijk is, want Vos is reeds in Maart 1567 gevangen gezet. Vgl. Bijdragen Bisd. Haarl. XXVII, waar uitvoerig over Vos en zijn proces gehandeld wordt. Ook Bor, Nederl. Hist. (1679) I, 312. Zijn vonnis bij Jacob Marcus, Sententien, blz. 385. Eerst 30 Mei 1570 is Vos in Den Haag verbrand tegelijk met Sybrant Janssoon, Pastoor te Schagen, Adriaen Janssoon, Pastoor te IJselmonde, en Wouter Symonsssoon, Pastoor te Monster, vgl. Bor t.a.p. Vgl. No. 38. In het opschrift volgt in A op de woorden *inde Lier* nog: ende soude wel voor in desen boeck behooren ghestelt gheweest te hebben.

4. loes: leus.

5. *Spaensche pocken* is de gewone naam voor syphilis, ook *pocken met de lemten* (zie Kiliaen). Bedoeld is hier een in 't geheim werkende, voortkankerende ziekte, in overdrachtelijke zin: het verderf werkt heimelijk in de Roomsche kerk verder en verder voort.

- De Spaensche Inquisitie,, voor Godt malitie ⁹,
 10 De Spaensche Inquisitie,, als Draecx bloet fel:
 De Spaensche Inquisitie,, ghevoelt punitie ¹¹,
 De Spaensche Inquisitie,, ontvalt haer spel ¹².

- Vive le Geus, wilt Christelick leven,
 Vive le Geus, houdt fraye moet:
 15 Vive le Geus, Godt behoed u voor sneven ¹⁵,
 Vive le Geus, edel Christen bloet.

- De Paus en Papisten, Godts handt doet beven,
 De Paus en Papisten, zijn teynden haer raet:
 De Paus en Papisten, wreet boven schreven ¹⁹,
 20 Ghij Paus en Papisten, soect nu Oflaet ²⁰.

Oflaet in tijts noch,, Godts woort te krencken,
 Oflaet in tijds noch,, u godtloos spel:
 Oflaet in tijts, och,, wilt u bedencken,
 Oflaet in tijts, en valt Godt niet rebel. ²⁴:

- 25 Tswaert is getrocken, certeyn Gods wraec,, naect, ²⁵.
 Tswaert is ghetrocken, daer Joannes aff schrijft:
 Tswaert is getrocken, dat Apocalipsis maect,, naect ²⁷,
 Tswaert is ghetrocken, ghy wert nu ontljft.

- Tonschuldich bloet, dat ghy hebt verghoten,
 30 Tonschuldich bloet, roept over u wraeck:
 Tonschuldich bloet te storten heeft u niet verdooten.
 Tonschuldich bloet dat dronct ghy met den Draeck. ³².

- U Vleyschen arm, daer ghy op betroude, ³³.
 U vleyschen arm, beswijckt u nu:
 35 U vleyschen arm, die u huys boude, ³⁵.
 U vleyschen arm, wijckt van u schou.

Prince.

9. malitie: boosheid.
 11. ghevoelt punitie: wordt nu gestraft.
 12. ontvalt haer spel: verliest haar kans.
 15. sneven: vallen.
 19. schreve: grens, maat, norm.
 20 vlg. Soeckt nu oflaet: woordspeling met *aflaat*: vergeving en aflaat: laat af, houd op.
 24: Komt niet in opstand tegen God.
 25. Met het zwaard, daer Johannes over schrijft, wordt bedoeld op Openb. VI, 8. Vgl. voor het volgende koeplet vooral ook vs. 9 en 10 aldaar.
 27. *maect naect* is zoowel een toespeling op de betekenis van het woord 'Apocalypsis' als op het trekken, ontbloten van het zwaard, en op het openbaren van de komende wraak
 32. de draak is natuurlijk ook aan de Apocalypse ontleend.
 33. In A heeft dit koeplet het opschrift *Granvelle*, maar ik betwijfel, of het in het oorspronkelijk gedicht bestaan heeft, want de *Prince* boven het laatste koeplet is niet, zoals deze of gene misschien gedacht heeft, de Prins van Oranje, maar God.
 35. daar gij uw macht aan ontleendet.

Princen, der Princelijcker Geusen Prince,
Princelick met u Gheest haer doch regeert:
Princelick drijvense u Eer, aldus bemintse,
40 Princelick wert u Rijck alsdan vermeert.

20.

Refereyn.⁺

- Een kort, dick, vet Paterken, laest sijn Nonnekens ondersochte
 Oft si niet besmet en waren met Geuserye,
 En vraegde int ronde wat henlieden dochte,
 Datmen 'tGeestelyck verjaegde, en haer goet verkochte
 5 Daer sy sachte op leefden in voorleden tye.
 Jan⁶ seyder een jong Nonneken, ic ben immers blye,
 Want ick mach nu huwen, ten besten dat ick kan.
 Tis goet sprack de Pater, en wat seghde ghye,
 Suster Peternelleken, hevet u niet an⁹?
 10 Ba neent Pater, ic hebbe oock liever eenen Man,
 Want ic was ghekloostert tegen mynen wille,
 Doen vraegd hy noch een ander die sat en span,
 Wat syer af seyde heymelyck al stille,
 Jae, jae Pater, kust my eens, en raept myn spille,
 15 Swijgt doch van vragen, ghy weet wel hoe't es,
 Hebt ghy noyt gelesen met uwen Brille?
Dat Christus ter Bruyloft was, en noyt in geen Profes^{17, 34. 17.}

- Tis wel, sprac de Pater, g'hebt recht myn kare¹⁸,
 Maer men wiste doen van geen Cloosters te spreken,
 20 Ick hoore wel, gy wildet oock wel huwen te jare²⁰,
 Ba Pater, ick wilde ick oock aldere gehuwet ware
 Kond' ick myn Lief hebben, ken beyde niet drie weecken.
 Al was ic om myn looshey²³ int Clooster ghesteken,
 Ic ben noyt so geerne dan daermen Kinderen wiegt.
 25 En ghy Suster Klaerken: seght oock u gebreken,
 Spreekt de waarhey²⁷, schoon Maegt, myn niet en bedriegt.
 Ben ick Maegt Pater? Bonespaey²⁷, ghy liecht,
 Ick ben die al quijte, maer met geen jong gheselle,
 Ic was van Broer Cornelis ons Cappelaen gebiegt
 30 Savonts alst doncker was, in ons Cappelle,
 Dan heeft hy my dicmael³¹ gebiecht in myn Celle,

⁺ No. 20. Naar V. Bij V.L. XIII. Ook in Beelzebubs Testament, vgl. bij n° 8.
 De tijd is niet te bepalen. Het lied kan zeer wel uit een tijd, vrij lang na de beeldenstorm, dagtekenen, misschien zelfs wel uit de jaren (1577 vlgg.), waarin de in de 2e Serie No. 7 der Maetsch. der Vlaemsche Bibliophilen afgedrukte refreinen enz. thuis horen, maar uit gebrek aan andere gegevens heb ik het gedicht op het jaar 1566 laten staan, ofschoon het me twijfelachtig voorkomt, of *geuserije* in vs. 2 al zo vroeg in de betekenis van ketterse gevoelens zal zijn gebruikt.

6. *Jan*, hetzelfde als *tJan* van B. T.: bij Sint Jan.
 9. hevet u niet an: gaat het u niet ter harte?
 17, 34. *profes*. V heeft hier *proces*, drukfout, in vs. 51 en 68 verbeterd.
 17. *profes*: de aflegging der kloostergelofte. Christus was wel eens bij een bruiloft, nooit bij de aflegging van een kloostergelofte aanwezig.
 18. *kare*: lieve.
 20. *te jare*: nog dit jaar.
 23. *loosheit*: los gedrag? Meestal is het = bedriegerij.
 27. *Bonespaey*s: te goeder trouw, waarlijk; verbastering van *à la bonne paix* of iets dergelijks.
 31. *V die mael*, drukfout.

Die liefhelyc gestroyt was met kruydekens en ges
 Hy geloofde my trouwe, en swoer als de snelle
Dat Christus ter Bruyloft was, en noyt in geen Profes.

- 35 'tHuwelyck is wel eerlick, en van God ingestelt
 Maer trouwen, de Nonnekens hebben al beter dagen,
 Sy en sijn immers met geen quaden man gequelt,
 D'een heeft een Dronckaert, d'ander verspeelt sijn Geldt,
 Dan krygen de Wijfs thys haren hals vol slagen:
- 40 Ghy meught secretelyck u selven bejagen ⁴⁰.
 En kiezen een kare van vryen sticke:
 Tis wel spracker een manck Nonneken, tsou my wel behaghen,
 Worde den Buyck met Kinde dragen niet dicke,
 Daerom ist beter dat ick my oock schicke
- 45 Ten Huwelycken staet, soo my iemant minde,
 Want soo haest als ick my metten Man verquicke, ⁴⁶
 Tis seker, ick werde terstont groot van Kinde,
 Ist niet beter dan, dat ic my des Eedts ontbinde,
 Die ick int Clooster ghedaen heb, teghen Godts Woordt expres ⁴⁹:
- 50 Want ick in Johannis int tweede geschreven vinde
Dat Christus ter Bruyloft was, en noyt in geen Profes.

Prince:

- De Pater was heel uytinnich verstoort
 Om dat elck sijn eygen quaet klapte en kende ⁵³,
 En ghelijck een Boeve, soo vraegd hy noch voort
- 55 Hoe veel Maegden datter waren in al de Bende.
 Onder al wasser drye, twee dooven en een blende,
 Met groote dicke Lippen, d'oogen uytgeheven ⁵⁷,
 En die swoeren by Sinte Franciscus Legende,
 Ten was haer schult niet datse Maegt waren bleven:
- 60 Want daer en was noyt niemant in al ons leven
 Die eens begeerde te kussen onsen Mondt,
 Nochtans wilden wy ons oock wel ten Huwelicken begheven,
 Begeerde ons yemant, wy consenteerden terstont,
 Al waren oock alle de Cloosters inden grondt,
- 65 Wy en sliepender niet om een hayr te wes ⁶⁵.
 En ter eeren van 'tHuwelyck, wedden wy voor hondert pont:
Dat Christus ter Bruyloft was, en noyt in geen Profes.

40. bejagen: voor u zelf zorgen.

46. vlgg. oud volksgeloof.

49. expres: uitdrukkelijk.

53. kende: erkende.

57. doogen uytgeheven: met uitpuilende ogen.

65. te wes voor te wers: te slechter, evenzo *ges* voor *gers* in vs. 32.

21.

Een nieu liedeken ⁺

Op die wijse, *Vader onse in Hemelrijck*

- Hoort toe ghy minschen groot en cleyn
 de christus soect met herten reyn
 hoe dat de werlt is verblent
 alsomen siet oock omtrent
 5 den mensch stelt hem tondegen ^{5.}, aen
 seer weynich op Gods wegen,, gaen.
- De een de hout het mit calvijn
 die ander wil een luyter zijn
 de derde blijft noch een papist
 10 die vierde is een mennonist
 sy zijn certeyn al heel,, gedeelt
 want haer geloof noch seer veel,, scheelt
- Christus de is voor u gecruyst
 hoe sydy dan soo onbesuyst
 15 dat ghy een ander kiest dan hem
 leeft na zij woort, anhoort zijn stem
 en keert u doch van alle quaet
 dat dunct my te zijn den besten raet
- Deen roept seer luyt vivele ges
 20 mit woorden sieren ^{20.} gloriues
 dander vivele cardinaen
 mit woorden bitter als regael ^{22.}
 dit schiet niet sonder groot party ^{23.}
 men merct daer oock geen Christen by ^{24.}
- 25 Men slaet men vecht alom dit woort
 het maect veel twist en oock discoort
 niet alleen hier maer over al
 alsomen siiet hoort dit verhal
 het is schier houcx en cabbeliaus
 30 het mocht wel dien tot veel raus. ^{30.}

+ No. 21. Naar de oude druk in het Archief te Kampen. Bij V.L. LXXXI.
 Blijkbaar waren de liedjes op één vel naast elkander gedrukt en werden ze dan afgeknipt.
 Het zijn dus nu lange stroken met het gedicht in één kolom. Wij geven ze zonder eenige
 verandering in hoofdletters, interpunctie enz. Zie verder de aantekening aan het einde van
 het boek.

De liedjes zijn van 1567.

Voor de wijs vgl. Van Duyse, III, 2698.

5. tondegen: niet zooals het behoort.
 20. *sier* kan bet. fraai, trots, maar waarsch. is *fier* te lezen; — glorieus: hoogmoedig.
 22. regael: rattenkruit.
 23. party: strijd, vijandschap.
 24. En dat is niet het ware kenmerk van een Christen.
 30. Het zou wel kunnen uitlopen op veel ellende.

Tgeloove is een gaef van Godt
 hoe is de mins dan aldus sodt;
 dat hyt in dwingen wil mit cracht
 hoe veel zijnder ter doot gebracht
 35 al mit het water swaert en vier
 dit oock is geen Christen manier

Al maect de minsch veel mont geva^{37.}
 zijn reden is een vont niet waer^{38.}
 hy blyft vol boosheyt en bedroch
 40 dies machmen nu wel seggen och
 dat hy al op een ander siet
 zijn eygen faut en merct hy niet.

Ghy [sijt] so paulus heeft ghebrieft
 malcander schuldich niet dan lief^{44.}
 45 noch spreekt Christus gebenedijt
 daer an bekentmen talder tijt
 dat ghy mijn lieve iongers bint
 als ghy malcander recht be mint

De vader sprack mit woorden schon
 50 dit is myn lieffste beminde soon
 daer in ick hebbe behagen,, goet,
 de al ons smert ons plaghen,, boet
 hoort hem alleen hy leert u best
 betrouwt op hem int eerst int lest.

55 Bidt dat dees prins sterct u gheloof
 ick weet hy sal niet wesen doof
 so veer als ghy op hem betrouwt
 hy sal verhooren ionch en out
 duecht volstandich altijc blijft
 60 also Gods woort ons claer beschrijft.

22.

Een nieu liedeken ⁺

Op die wijze *Van Duyren*.

O Godt van Hemelrijcke

37. montgevaer; gevaer: lawaai, drukte. — *geva* is drukfout voor *gevaer*.

38. Zijn woorden zijn leugenachtige verzinsels.

44. Romeinen XIII, 8: Zijt niemand iets schuldig, dan elkander lief te hebben.

+ No. 22. Archief Kampen. Zie bij het vorige. Bij V.L. LXXXII.

Valencienne, de haard van het Calvinisme, werd half December 1566 in staat van oproer verklaard en door Noircarnes ingesloten. De beide predikanten Guy de Bray en Peregrin de la Grange richtten in Januarije een oproep tot de edelen van het Compromis om hulp. In het begin van 1567 kwamen, meest uit Westvlaanderen en Doornik, ongeregelde benden Geuzen samen 'om die van Valencyn bijstand te doen'. Hooft IV, 127: 'Wel stak een hoop waaghalzen, uit West- vlaandre, op de beên; die, braaver om weerlooze munnikken en paapen te plaaghen, dan om yet tot verlossing der beleegherden aantelaan, ook van geen' bequaame hoofden verzien, nocht met vereyschte ernst en orde te werk gaande, door den Heer van Rassighem, in 't dorp van Waaterloo ooverrompelt werden.' De heer van R. was goeverneur van Rijssel.

Wilt u oogen nederwaerts slaen
Op u kinderen al gelijcke
die met druck noch zijn belae

- 5 Al somen nu siet inder werelt dit is claer
 Van groot oproer en tweedracht voorwaer
 Men siet daechgelicx voor ons oogen
 Niemand wil hem tot duechden poghen ^{8.}
 Alsoot nu cortelinghe is gebleken
- 10 Al in dat Vlaenderen lant
 hoe der ses vaendel guesknechten zijn gestreken
 Om de stadt van Valecijn te doen onderstant
 dat verhoorde mijn van rijssseghom
 Ende hy heetse wellecome certeyn
- 15 Hy voerdese binnen zijn heerlickhede
 die knechten waren niet wel te vreden.
 Hy vraechde als Judas dede
 Alsoot aen hem bleeck voorwaer,
 een bode sont hy na rijsssele binnen der stede
- 20 dat de heeren hen ruiters en knechten soude senden aldaer
 de guezen waren daer op verdacht
 ende sy hadden gescut al op de wagens gebracht
 Twelc rijsssegom niet hadde vernomen
 ende hieten barlemont mit zijn ruyters ende knechten wel gecomen.
- 25 Als de guesen dit vernamen
 datse waren al inden strijdt
 en dat mijn van barlemont an gereden quamen
 en brachten ruyter en voetknechten mijt
 sy hebben haest haer geschut nadergestelt
- 30 en sy schoeten cloeck al in dat velt
 de ruyters begonde te duchten
 men sach de stucken vliegen in de luchen.
 De trompetten sloegen alarme
 de trommel maeckte daer geclanck
- 35 twelck duynde voor menich iandarme ^{35.},
 meer als vier uren lanck
 de guezen weecken te rugghe claer
 tot datse quamen inde bosschage een paer ^{38.}
 men sach de vendels daer vliegen al voren
- 40 men riever slaet doot twas quaet om horen.
 Wel 4. huysent van beyde syden
 zijn daer verslaghen doot
 mijn van barlemont lieter oock zijn leven ^{43.}
 mit 3. hondert paerde ruyters ic segt u bloot
- 45 dit is nu den loon de heeft ontfaen
 ende sy wilden niet de offerhande voorstaen ^{46.}

8. hem poghen: zich toeleggen op.

35. iandarme: krijgsknecht.

38. eenpaer: gezamenlik; stoplap.

43. Dit is niet histories.

46. Zij wilden niet aan de mis deelnemen. Het verband is in deze verzen zeer onduidelik.

- God wil hem de sonden vergeven
 dat wy altsamen eendrachtich moegen leven.
 Alsomen sach sonder sneeven ⁴⁹.
- 50 binnen Doornick voorwaer
 hoe sy de Borgers benomen tleeven
 om datse Gods woort belijden een paer
 en wilt ooc vromelick blijven staen
 dat harnas Gods wilt trecken aen ⁵⁴.
- 55 op u hooft set sonder myden
 den helm der salicheyt. ⁵⁶
 Met David en wilt niet vresen
 Voor hondert duysent man
 Heeft God u wtgelesen
- 60 Niemand u letten en can
 dit coemt nu om onse sonden voorwaer
 die wy noch dagelicx doen tis claer
 Met dobbelen tuysschen ⁶³. ende dootslagen
 daerom coemt ons nu de Here plaghen.
- 65 Tgemeen welvaert is wech geweecken
 de coopmanschap ende neringe zijn wy al quijt
 elck winsche ⁶⁷ is nu vol boossheyt gesteken
 daer toe vol haet ende nijt
 alsomen noch dagelicx wel hoort
- 70 Den eenen broeder slaet den ander doot
 so ghy nu siet aen alle zijden
 meer als hondert gelooven op dese tijden.
 Den prince God onsen vadere
 die altijt zijn volck bewaert
- 75 ons troost en druck ontladere ⁷⁵.
 so ons de schriftuyre verclaert
 en laet ons aenroepen den Here altijt
 dat hy wil vrede senden int rijck
 en laet ons voor den coninck leden ⁷⁹.
- 80 dat hy zijn landen wil stellen in vreden.

49. sonder sneven: zonder dwalen, zonder twijfel.

54. verg. Eph. 6.11: Doet aan de geheele wapenrusting Gods.

56. verg. Jesaja 59, 17.

63. tuysschen: dobbelen, kwanselen.

67. *winsche*, drukfout voor *minsche*.

75. ontladere: God, die onze troost is en ons van druk ontlast.

79. *leden*, drukfout voor *beden*.

23.

Een nieu liet ⁺Op de wijze vanden *antechrist*

- Wie wil hooren een nieuw liet
 Wat daer int Iaer van soevenensestich is geschiet
 Hoort toe ick salt u singen
 Van veel Heerschoppen hoort na mijn bediet
- 5 God wil haer noot verwinnen.
 Sy zijn in Hollant te schepe gegaen
 Om na Emden te trecken hoort mijn vermaen
 Voor Harlingen zijn sy gecomen
 Ses kerveels ⁹ mit knechten gelaen
- 10 Die hebbent so haest vernomen
 Doen de Graef van Megen te Amstelredam binnen quam ^{11.} ⁺
 De Goesen dit so haest vernam
 Van Amsterdam zijn sy geweecken
 Sy togen na Meemlick al binnen der stadt
- 15 Aldaer zijn sy gestreken.
 Die Goesen waren in groter noot
 Daer zijnder veel gebracht ter doot
 Int water zijn sy verdroncken
 En is dat niet lijden groot
- 20 God wil haer herte ontfoncken ^{20.}.
 De Schipper heft hier niet op verdacht ^{21:}
 hy heftse te harlingen int sant gebracht
 Daer hebben sy lange gelegen
 Mijn Heer van Arenborch quam met grooter macht
- 25 Aldaer zijn sy gecregen ^{25.}.

+ No. 23. Archief Kampen. Zie bij vorige liederen. Bij V.L. LXXXIII.
 Tijd als van de vorige liederen,

9. kerveel: karveel, klein, snelzeilend schip.

11. 29 April. Door Bor (1679) I. 169 wordt het in dit lied behandelde aldus verteld: ‘Sommige Edel-luiden dewelke hem met vluchtinge over zee wilden salveren, zijn door de ontrouwigheid van haer-luiden schipper verraden geworden, en tusschen Harlingen en Staveren op een plaete of droogte geset, alwaer sy van Hopman Ernst Mulert, schout tot Hasselt, een van de Capiteynen des Graven van Arenberge aengegrepen en gevangen zijn genomen, en op 't Blokhuis of Casteel tot Harlingen gebrocht. De voornaemste onder dese zijn geweest Gijsbert en Diederik Vryheeren van Batenburg’ enz.

+ Misschien slaat het in dit koeplet verhaalde op wat Hooft IV, 148 meedeelt omtrent de poging van de Graaf v. Megen om het aftrekkende volk van Brederode, dat nu echter al door de vroegere aanvoerders, de heren van Batenburg, was verlaten, te verslaan. Megen was hen van Amsterdam naar Medemblik gevolgd, maar zij hadden zich ingescheept en ontvluchtten opnieuw en kwamen 't Ypesloot bij Amsterdam, aen den dijk' en vandaar naar Duitsland. Maar te Medemblik had Megen toch gelegenheid gehad ‘de zijnen in zekere raazeils te doen treden, die daar op de reede laaghen, om hen te bestooken’. Intussen verwacht de dichter dan twee verschillende gebeurtenissen, aangezien Hooft ook vertelt, dat in Waterland de heren van Batenburg hen al hadden verlaten, ‘en voeren over de Zuiderzee naa Vrieslandt’.

20. *ontfoncken*, nl. tot geloofsmoed of iets derg.

21: heeft daar geen acht op geslagen, nl. op het lijden der Geuzen.

25. gecregen: gevangen genomen.

- Het geschiede op een maendach
 Datmen Arenborchs vaendele vlijen sach
 Te Harlingen op den haven
 Al waren de Goesen noch so sterck
- 30 Wy willense veriagen
 De Schipper vant schip heeft haer verraen
 Hondert en vijf zijn daer gevaen
 Soo alst is gebleeken
 Sy worden te Harlingen gebracht
- 35 De boyen mosten sy slepen.
 Doen sy te Harlingen binnen quam
 Daer stont so menich Wijf ende man
 Sy beclagen haer allen soo seere
 O rijck God hoe wil ons dit vergaen
- 40 Dat weet ghy Godt den Heere.
 Mijn Heer van Arenborch wel genant
 Hy was Stathouder over Vrieslant
 Gesellen wat hebt ghy misdaen
 Ghy hebt tegen Coninges placaet gedaent
- 45 Dat sal kosten u leven.
 Wi hebben tegen Conincx placaet nie gedaen
 Maer om de Inquisitie tegen te staen
 om te beschermen de onnoselen haer leven
 Daer toe hadden wy ons bereyt
- 50 Daer toe hadden wy ons begeven.
 Sy zijn na dat blochuys gebracht
 Daer toe alle so seer besocht ⁵².
 Haer gelt ende geweer benomen
 Sy spraken, Stathouder weest wel gemoet
- 55 Het sal u niet wel vromen.
 Batenburchs sonen worden wech gesandt
 Mit twee Heerschopen ⁵⁷: al wt Vrieslant
 Op dat huis te Vilfoort zijn sy gelegen
 Sy sullen wel wederom comen
- 60 Mogen sy anders ⁶⁰. leven.
 De ons dit nieu liet eerst sanck
 Dat was een Lantsknecht wt Brabant
 Hy heft dat so wel gesongen
 Hy heft te Harlingen gevangen gewest
- 65 Den dans is hy ontsprongen.
 Loff prijsdense God in eewicheyt
 Wy bidden door u Mayesteyt
 Wilt ons genade geven
 Op datwy moegen zijn bereyt
 Na u woorden te leven.

52. besocht: onderzocht.

57: Sjoert Byma en Hartman Galama.

60. anders: ten minste. Indien zij ten minste in leven blijven. Wat niet het geval is geweest; zij zijn ‘voor de wreetheyt des Hartoghen van Alva gespaart’, en tegelijk met Egmond en Hoorne onthoofd.

24.

Een nieu Liedeken, ⁺

op de wyse vanden *Slach van Dueren*.

- Ghy Christen allegare,
 Wat nieuws wort u bediet,
 Al van een droeve Nieumare,
 Dat Thantwerpen is gheschiet:
 5 Daer leet so menich Christen verdriet,
 Al om Gods woort ende anders niet,
 En menighen Burgher mede,
 Doen de Prince track uut der stede.
- Een placcaet vande Raedtsheeren
 10 Heeftmen Tantwerpen ghesien,
 Om datmen niet en soude leeren
 Gods woort de simpele Lien:
 Men hoorde de Predicacy verbien
 Doe bedroefden haer de Burghers mitsdien
 15 En menighen vromen Christen,
 Tot een verblyden van de Papisten.
- Smorghens ten seven uren,
 Den elfsten Aprilis voorwaer,
 Quam de Prince met ghetruren
 20 Op de Meerbrugghe aldaer,
 End hy sprack tot de ghemeyne Schaer,
 Die Gods woort lief hebben, volghen my naer:
 Hy weende voor de ghemeynte
 Dat daer gheschiede so grooten vercleynthe ²⁴.
- 25 Dit jammer sachmen gheschieden,
 Onder de ghemeynten alleen,
 Want sy begosten te vlieden,
 End weenden al groot en cleen,

+ No. 24. Naar A. Het is al opgenomen in de veronderstelde druk ϕ . In alle uitgaven behalve S en V. Bij V.L. XVIII; Wackernagel n° 70.

De wijs komt veelvuldig in de Geuzenliederen voor en schijnt enigszins verwant te zijn met het Wilhelmus.

Het lied moet dagtekenen van April van het jaar 1567 onmiddellijk na het vertrek van de Prins, vs. 17 vlgg. In vs. 9 vlgg. zal dan ook wel niet worden gezinspeeld op het plakaat van 24 Mei, waarvan Blok, III, 58, spreekt en dat Bor (uitgave 1679) I, 170 meedeelt, dat trouwens ook van de Goevernante en niet van de 'Raedtsheeren' uitgaat. Gedoeld wordt waarschijnlijk op de 'remonstrantie' van de Magistraet van Antwerpen van 27 Februarie, waarbij 'die van de Gereformeerde [religie] en die van der Confessie' werden uitgenodigd hun 'predicatieën achter wegen te laten' en op de daarmee samenhangende samenkomst van de predikanten met de 'Regeerders van Antwerpen' van de 10e April, waarbij de predikanten der beide richtingen er in toestemden 'om de stad niet te laten vallen in de uiterste benauthheid... op te houden en te verlaten de predicatieën... en de Ministers en Predicanten te vertrecken, mits hen gevende paspoorte, sauve conduit of geleide'. Vgl. Bor I, 158 en 166.

24. vercleynthe: schade, nadeel.

Sy spraken tot den Prince int ghemeen:
 30 Wy volghen u na, end anders gheen
 En laet ons niet bederven ³¹,
 Want met u willen wy leven en sterven.

Men sach den Prins de reyse aanveerden,
 Met sijnen Edelen Staet,
 35 Te voet end oock te Peerden,
 En menighen Burgher met der daet:
 Daer bleeffter noch veel om haer eyghen baet
 En dachten: Wy comen noch niet te laet:
 Maer het is haer al berouwen
 40 Want sijt tAntwerpen niet derren houwen.

Vele rijcke Persoonen, ⁴¹⁻⁴⁸.
 Van de Confessie van Antwerpen fijn,
 Quamen haer oock vertoonen
 Voor den Prince, verstaet wel mijn.
 45 Maer hy sprack: ghy weyffelaers vol fenijn,
 Vertreckt van my op dit termijn,
 Van schaemten sachmense bleusen,
 Want sy creghen al langhe Neusen.

Wel twintich duysent uutgelesen
 50 Isser uut Antwerpen ghevlucht:
 Ende Tshertoghenbosch by desen
 Is onder tvolck so grooten ghesucht,
 In Vlaendren is oock so grooten gherucht,
 Het Volck is alomme seer beducht,
 55 Want sy worden al bestreden,
 Die den Bel ⁵⁶ niet en willen aanbeden.

Die Hertoghinne van Parmen
 Heeft haer bloedighe tanden ghewet,
 Met alle haer loose Gensdarmen,
 60 Die sy al teghen de Christenen set:
 De Grave van Egmont hier op let,
 Die heeft de Geusen ghebrocht int net,
 Met syne valsche wercken
 Strijt hy voor de Roomsche Kercken.

65 Men machse wel ghelijcken
 By Coninck Saul ghesusseert ⁶⁶,

31. bederven: verloren gaan.

- 41-48. Het koeplet staat niet in B, ook niet in C. D. F. G. H. K, wel in A. I. L en alle latere. Ofschoon het dus in de beste drukken gevonden wordt, twijfel ik, of het er oorspronkelijk bij behoort. Het is gericht tegen de Lutheranen, 'die van der confessie', die echter op betere voet met de Prins stonden. De voorstelling in het koeplet gegeven is dan ook volkomen onhistories, wat overigens natuurlijk geen bewijs tegen de echtheid is (vgl. Blok, III, 58). Het is de enige plaats in de Geuzenliederen, waar van strijd tussen de verschillende Protestantse secten blijki.
56. Bel: de God van Babel, dus: die niet in de Roomse kerk willen blijven.
66. *ghesusseert*, C enz. hebben *ghesusteert*. wat al evenmin verstaanbaar is, tenzij het een drukfout is voor *ghesisteert*, dat 'geschorst' zou kunnen betekenen. O en P lezen *ghecesseert*, dat wel een bekend woord is, maar hier niet schijnt te passen. Of is dit toch de ware lezing = 'van

Die Gods ghebodt ghinck beswijcken ⁶⁷.
 Ende heeft des Werelts goet begheert,
 Daerom is syn Rijck ghemineert ⁶⁹,
 70 Ende is van God ghedestruert:
 Ghedenckt ghy Bels dienaren,
 Hoet met Saul is ghevaren.

Ghy Christenen wilt niet wanhopen,
 Al lijdt ghy turbatie groot:
 75 Al moet ghijt nu verlopen ⁷⁵,
 Ende lyden soo menich aenstoot:
 Ghedenckt op Christi belofte minioot,
 Al moet ghijt nu verlaten bloot,
 Wilt u daer in verblyden,
 80 Want Christus heeft selfs moeten lyden.

Laet ons nu vromelijck stryden,
 Al worden wy hier benijdt ⁸²,
 Wy sullen met Christo verblyden
 In der eeuwicheyt met iolijt,
 85 Want tis nu wel den laetsten tijt,
 Daer ons Mattheus af belijdt
 In sijn vierentwintichste vol vramen ⁸⁷,
 Dus weest ghetroot Broeders al tsamen.

Daer sijn seer veel Tyrannen,
 90 Die Gods woort nu weerstaen,
 Daer sijn seer veel Edelmannen,
 Die Gods Leeringhe nemen aen:
 Als Brederoe end de Palsgrave ⁹³ saen,
 Graef Lodewijck heeft het gheloof ontfaen ⁹⁴,
 95 Met den Prince van Conde sonder schromen
 En den Ammirael tonser vromen.

Al wiltmen nu doen trueren,
 De Geusen int generael:
 Sy sullent noch besueren
 100 De valsche Papisten altemael:
 Want de Duytsche Heeren principael ¹⁰¹
 Willen de rechte leeringhe, hoort dit verhael,
 In dese Nederlanden bringhen,

zijn heerschappij ontzet', en is *ghesusseert* daarvan een onhandige spelling? Dan is de zetter van O toch wel slim geweest. Ook kan men denken aan *ghesurseert* = 'geschorst'.

67. beswijcken: afvallen van,

69. ghemineert: ondermijnd.

75. verlopen: ontlopen, ontluchten.

82. benijdt: bestreden, vervolgd.

87. vol vramen: vol nut, vol kostelijke waarheden.

93. Met de *Palsgrave* wordt Frederik III bedoeld, die in de Palts het Calvinisme invoerde en die in 1563 de Heidelbergse Katechismus liet opstellen.

94. *heeft het gheloof ontfaen* bet.: heeft het Calvinisme omhelsd. Die mening hangt, zoals uit de volgende verzen blijkt, samen met zijn onderhandelingen met de Calvinisten en met de leiders der Hugenoten, Lodewijk van Condé en Coligny. Vgl. Blok III, 50 en 52.

101 vlg. Dit slaat op de pogingen door Lodewijk van Nassau in 1567 gedaan om de Duitse vorsten voor interventie te winnen, vgl. Blok, Lod. v. Nassau p. 56.

Al souden sy de Regenten ^{104.} daer toe bedwinghen.

104. *Regenten*. P en BB hebben *Regente*, wat zeker wel niet als een verbetering bedoeld is maar alleen een drukfout is.

- 105 Ghy Geusen wilt u vermeerren,
 Laet ons Godt bidden eenpaer,
 Dat hy al dees Edel Heeren
 Wil bewaren voor eenich misbaer,
 Op dat sy vrymoedich sonder vaer,
 110 Dat Evangelium volghen naer,
 En strijden met David eendrachtich,
 Voor dat Christen gheloove warachtich.

In CC en DD volgen nog deze verzen:

Soo sagmen 't Waar Gelooff by wijlen heel verdrucken,
 Van 't Pauselijk gebroed dat noyt versadigt is,
 Om 't Rechte Christen-bloed te scheuren en te rucken,
 Maer God die Eeuwige leeft die licht met haer gewis.

25.

Oorlof Liedt van M. Iooris Silvanus, aende verstroeyde Ghemeynte van Antwerpen. ⁺

Na de wyse des 142. Londenschen Psalme: *Met mijnder stemme tot den Heere*, etc.

- Ick neme Adieu, aen mijne Schaepkens al,
 Eylacen ick moet u laten,
 Adieu mijn Alderliefste ghetal ³,
 Die ick nemmermeer can haten,
 5 Adieu Broeders en Susters ghemeyn,
 Adieu Lidmaten Christi reyn,
 Mijn woorden wilt doch wel vaten.

- Oorlof Bruyt Christi, Adieu Lelie soet,
 Adieu wy moeten scheyden,
 10 Oorlof o lieflijcke Ghemeynte goet,
 Den tijt moeten wy verbeyden,
 Tot dat ons God by een versaemt,
 Adieu groen ¹³. Kercke hoogh befaemt,
 God sal u noch eens verbreyden.

- + No. 25. Naar A. Al opgenomen in ϕ . Verder in alle drukken, behalve S en V. Bij V.L. XIX; Wackernagel n° 71. Ook in Wybo, Geest. Lied. Antw. 1582; zie Wieder n° 430a. Het lied is van 1567, van dezelfde tijd als het vorige. Silvanus' vertrek was een gevolg van de bij het vorige lied genoemde overeenkomst met de Regeerders van Antwerpen van de 10e April. De wijs is naar de psalmen van Uutenhove, waarvan de eerste volledige uitgave in 1566 in Londen is uitgekomen. Deze komt reeds voor in de gedeeltelijke uitgave van '11. Ander psalmen' te Emden in 1559, en begint daar: *Met mijn stem tot den Heer ick roepen wil*. De beginletters der strophen geven de naam *Iooris*, gelijk die van het volgende lied *Silvanus*.
3. Is *ghetal* hier eenvoudig 'menigte' of iets dergelijks, of is *alderliefste ghetal* als een superlativus bedoeld van het verkeerd begrepen liefghetal: bemind?
13. groen: jong.

- 15 Oorlof mijn kinders, alderliefste bloet,
 Het scheyden is bitter om smaken:
 Ghy sijt mijn hert en ziel: sijt dies wel vroet,
 In liefden mijn herte sal blaken
 Tot u, en nemmermeer ick sal
 20 Vergheten u, int aertsche dal,
 Altoos sal ick naer u haken.

- Rijst op o Heer alderliefste God
 Hoe langhe sult ghy slapen?
 U lieve Volck wert jammerlijck bespot,
 25 Van Monicken ende Papen
 En ander Godloose meer,
 Die verdrucken u Schaepkens teer:
 O Heere wilt eens op waken.

- Ick roepe tot u, in desen grooten noot,
 30 En bidde voor alle mijn Schapen,
 Die vanden Godtloosen lijden aenstoot,
 Na welcke sy hongherich gapen:
 Verlost ons Heer, tis meer dan tijt,
 Van der Wolven tanden ons bevrijdt,
 35 Grijpt selve inde handt die Wapen.

- Strijdt voor ons Heer, betoont u cracht,
 Ghy zijt ons Hulper alleyne:
 Dijn is dat Coninckrijcke, en alle Macht
 Eylacen ons hulpe is cleyne:
 40 Wy sijn ellendich in onsen Staet,^{40:}
 Ons lijden niemant gade slaet
 Onder de Menschen ghemeyne.

26.

Een ander,⁺

Na de wijze *Het voer een Ruyter jaghen*.

Staet op, ontwaecht nu al ghemeyn,
 Ghy die daer slaept in sonden onreyn
 Laet u van Gods woort leeren,
 Tot Christum wilt u bekeeren.

40: in ellendige toestand.

+ No. 26. Naar A. Komt reeds voor in druk ϕ . Verder in B. E. I en alle latere, behalve K. O. P. S. V. Bij V.L. XX; Wackernagel No. 72. Het lied is uit dezelfde tijd als het vorige.
 place="foot">Voor de wijs zie Van Duyse I. 177; Mincoff, bl. 19.

5 In desen aenghenamen tijt ⁵.
 Wilt u bekeeren sonder respijt ⁶,
 Den dach is opgheresen
 Des salicheyts ghepresen.

Luystert en hoort na sHeeren woort,
 10 Twelck uwer sielen mach gheven confoort,
 Wilt ghy de straffe ontvlieden,
 Diemen corts sal sien gheschieden.

Vliet uut Egypten en Babel rasch,
 En wilt aentrecken sHeeren harnasch,
 15 Om vromelick te strijden,
 In dese boose tijden.

Anders sult ghy verloren gaen,
 En loon naer uwe wercken ontfaen,
 Wort ghy deelachtich gevonden
 20 In de Babyloonsche sonden.

Nu is den dach des Heeren naer,
 O menschen hebt ghy noch gheen vaer ²²,
 Het sweert wort bloedich bevonden,
 Over de Babyloonsche honden.

25 Vreeset den Heere al ghemeen,
 Oft u naect druck en groot gheween,
 En knerssinghe der tanden,
 Ghebonden met Helsche banden.

Schuwet de werelt, en cruycet vleesch,
 30 En levet na der Schriftueren heesch:
 Laet menschen leeringhe varen,
 Gods woort wilt wel bewaren.

5. In deze daarvoor bestemde, daartoe geschikte tijd.
 6. respijt: uitstel.
 22. vaer: vrees.

27.

Als nu Madamme van Parma met het Hof door den Spaenschen Raedt, de benden van Ordonnantie versien, de Garnisoenen verdobbleert, een ontallick Crijchsvolck soo bedectelick als sy mochten, vergadert hadden, hebben sy het roemen ende lachen der Geusen, voor een tijdt lanck in bitteren claghen verandert, als volcht:

+

Na de wijze: *Hoort toe ghy dochters gracieus.*

Och wie sal mijn ^{1.} ooghen nu ter tijt
Volheyt van water connen ghegheven
Om te beschreyen onsen druck en spijt
Daer in wy wilde Geusen moeten leven?

- 5 Israels verstroyen met druckich sneven
En ghelijckt daer niet by, tis openbaer,
Noch oock tverdriet al in Egypten swaer.

Want alle die ons beloefden by te staen,
Sijn inder noot ons afgeweken:

- 10 Edele ende onedele, dies wy hier gaen
Als menschen van een yghelijck versteken ^{11.}:
En al claghen wy Geusen onse ghebreken ^{12.},
So seytmen tot ons (dus valt, het swaer)
Ghy hebt ghevonden daer ghy stont naer.

- 15 Och hadden wy ons doen wel bedocht,
Wy hadden desen name niet aen ghenomen:
Want tot den Bedelsack sijn wy ghebrocht
En haer Schotel is ons (ten sijn gheen dromen)
Te deele ghevallen waer dat wy comen,
20 Als ickt bedencke, vind ick onghecesseert,
Dat Barlamont heeft ghepropheteert.

Want desen name gaf hy ons op het pas
Dat wy ten Hove deden onse bede:
Om ontslaghen te sijne onse intentie was

- 25 Van tPlaccaet ende de Inquisitie mede:

+ No. 27. Naar A, al opgenomen in de oudste druk ϕ . Ook in alle andere, behalve S en V. Bij V.L. XXIII.

Tijd van vervaardiging voorjaar 1567, nadat Margaretha de opstand door de overwinning te Oosterweel en de inneming van Valenciennes enz. had onderdrukt. Waarschijnlijk heeft ook het vertrek van Oranje en anderen al plaats gevonden en valt het lied dus in de dagen van de grote uitwijking. Het schijnt altans uit de kringen der zogenaamde Wilde of Boschgeuzen afkomstig en bevat vele herinneringen uit de Klaagliederen van Jeremia.

1. *mijn*. B—K *ons*.
11. versteken: verstoten, verworpen.
12. ghebreken: noden.

Dit bewillichde Madamme met listichede,
 Alsoot ghebleken is int openbaer,
 Dies meynden wy dat wy hadden de sake claer.

- Want sy corts daer na uut loosn gront ²⁹.
 30 Deze beyde stucken aboliccerden ³⁰.
 Dies de Vromen in seer corter stont
 Siende dat wy de Beelden so raseerden,
 Gods woort te preken sy triumpheerden ³³.
 Met Lofsanghen te singhen al in dat pleyn ³⁴,
 35 Want een grooten yver was daer certeyn.

- Den rechten Paesschen hielden sy siet,
 Met den Coninck Josia ³⁷ hooghe ghepresen,
 Die in derthien hondert Jaren niet ³⁸.
 So reyn ghehouden is, also wy lesen,
 40 Met ander Ceremonien daer toe by desen,
 Als Doopen, Trouwen, en begraven de doon,
 Sonder te nemen van sulcke dinghen loon.

- Maer Godt, die wonderlick van Rade es,
 Heeft om onse ondanckbaerheyt ghemeene
 45 Die laten nemen, soot blijckt expres,
 Dies wy nu sitten in grooten gheweene:
 Want ons eyghen watere, neemt dit te beene ⁺, ⁴⁷.
 Moeten wy coopen Vrienden ydoon:
 Maer straffinghe is der sonden loon.

- 50 Want onse hope, die hadden wy ghestelt
 Op Heeren en Vorsten groot van Staten,
 Ende oock hier op der Cooplieden ghelt: ⁵².
 Maer al dese hebben ons hier nu verlaten:
 Dan tis loon naer werck, want al ons praten
 55 Was van Oraengens ghewelt, en Breroos macht,
 Dus ist wel weert datmen ons belacht.

Daeromme so rade ick met David hier ⁵⁷. ⁵⁷
 Dat niemandt zijn betrouwen en stelle
 Op Heeren of Vorsten oft menichte hier:

29. uut loosn gront: met bedriegelike bedoelingen.
 30. aboliccerden: schafte af. Met de beide stucken worden plakaat en inquisitie bedoeld.
 33. Zij openbaarden hun vreugde, gingen er met vreugde toe over, Gods woord te prediken.
 34. in dat pleyn: in 't open veld.
 37. *Met den Coninck Josia*. In 2 Koningen XXIII wordt verhaald, dat Josiah alle zaken verdelgt, die op de afgodendienst betrekking hebben en de tempel reinigt. Dan vs. 21: Houdt den Heere uwen God Paschen, gelijk in dit boek des verbonds geschreven is; vs. 22: Want gelijk dit Paschen was er geen gehouden, van de dagen der richteren af.
 38. De Protestanten wilden terugkeeren tot de zuivere kerk der eerste eeuwen van het Christendom.
 + neemt dit te beene: neemt dit ter harte.
 47. Vgl. Klaagliederen v. Jeremia V, 4: Ons water moeten wij voor gelt drincken: ons hout komt ons op prijs te staen.
 52. Toespeling op het Verbond der Kooplieden.
 57. *hier*. B—G. O. P *fier*; H. K *siet*.
 57 vlg. Vgl. Psalm 146, 3.

60 Want al dit can Godt haest neder vellen,
 Alsoo hy bewijst met dit voortstellen ⁶¹:
 Want alle die ons hier hebben voorghestaen
 Moetent verlopen ⁶³, oft worden ghevaen.

Dies wy hier nu met versmaetheydt groot,
 65 In vremde Landen moeten vlieden,
 Bespot, versproken ⁶⁶, in honghers noot
 Want ons broot te winnen zy verbieden,
 Dies en ⁶⁸ weten wy nu, wy arme lieden,
 Waer trecken oft gaen, wy zijn confuys,
 70 Dus en is ons ditte gheen cleyne cruys.

Och hadden wy dit al wel bedocht,
 Doe wy sulck een goet werck bestonden,
 Dat wy met lyden soudén sijn besocht,
 Tsoude ons niet wesen so harde een wonde,
 75 Maer wy dochten al, God hadde ghebonden
 Den Duyvel en Paus, metten Beestelijcken ⁷⁶ Staet,
 Dan contrarie blijktt, eylacen jaet.

Want gheen arbeyt oft hout, verstaet de Leus,
 En is dees Tyrannen nu te diere
 80 Om galghen te maken, daer so menich Geus
 Nu aen moet sterven, bin desen quartiere:
 Al begheeft ons tgheluck in deser maniere,
 Sy hebbent niet al ghewonnen, hier op acht:
 Hy schreyt noch wel, die nu voren lacht.

85 Oorlof hier mede, Vrienden eersaem,
 Ende wy hopen noch (gheseyt ten fijne)
 Als Israel te comen uut blaem,
 En Papa Leo ⁸⁸ sien gaen te ruïne:
 Al sijn wy nu te desen termyne
 90 In Babilonien ⁹⁰ een ghecken spel,
 Tis alsoo ghebeurt met Israel.

61. met dit voortstellen: met de wijze, waarop hij deze plannen heeft doen mislukken.

63. verlopen: ontvluchten.

66. versproken: uitgescholden.

68. *en* ontbreekt in A, drukfout, die eerst in CC verbeterd is: *weten wy niet*.

76. *Beestelijcken staet* als meermalen voor: geestelike.

88. Met Papa Leo moet wel Leo X zijn bedoeld, die echter al 1521 gestorven is. Blijkbaar wordt hij genomen als de typiese vijand der Protestanten.

90. In Babylonien: in ballingschap; — een gheckenspel: ten speelbal der dwazen.

28.

Een claech-liedt over den onderganck vande vermaerde coopstadt Antwerpen. ⁺

Op de wijze des 79. Psalms *De Heyd'nen zijn*, etc.

- Antwerpen arm,
 O desolate stede,
 Met zwaer ghekarm
 Vergaet nu uwen vrede
 5 U hooghen moet,
 Die leyt nu heel int assen ^{6.}:
 t'Uwen onspoet,
 Soo comt u nu verrassen,
 Den Spaengiaert wreet en Fel,
 10 Met bloetgierich voortstel ^{10.},
 Om u heel t'onderdrucken
 Met roof, moordt, end met brant,
 En u, o kostelijck pant
 Verscheuren heel ontstucken.
- 15 Ghy waert eens Rijck,
 Ten Hemel toe verheven:
 Van uws ghelijck
 En vantmen niet beschreven
 In heerlijkheydt ^{19.},
 20 En Consten veelderhanden,
 U Naem verbreydt
 Die vlood' in alle Landen,
 Van u cracht en ghewelt,
 Wert over al vertelt,
 25 Van u schoone ghestichten ^{25.},
 Helaes nu leyt u hoot ^{26.},
 Al in der Hoeren schoot
 Acharm gy moet nu zwichten ^{28.}.

+ No. 28. Naar I. Verder In J. L. M. S. Bij V.L. II.

De wijsaanduiding is naar de psalmen van Datheen. Blijkens de aanvangsregel en de wijs is het lied een weerslag op n° 1. Van Lummel plaatst het lied in 1565, 66, denkende aan de beroering die vooral in Antwerpen was ontstaan tengevolge van de brief des konings van Dec. 1565 over de inquisitie en de handhaving der plakaten, de daarop gevolgde aanschrijving van Margaretha aan alle goeverneurs en raden, en aan de mededeling van Bor I, 34: 'so is 't-Antwerpen des nachts tusschen den 22 en 23 Decembris op drie of vier plaetsen een geschrift geplact geweest, inhoudende in substantie een klachte opten naem van de borgeren aen de Wet tegen d'Inquisitie' enz. Intussen is de inhoud eer een vermaning aan de Antwerpenaars of tegen de regering dier stad dan een opwekking tot verzet tegen de koning. Ik plaats het daarom liever in 1567 in de tijd, dat de komst van Alva werd verwacht.

6. *int assen*, het onzijdig gebruikte en enkelvoudig bedoelde *assen* voor *assche*, vgl. Verdam, Mnl. Wdb., ook elders in de Geuzenliederen.
 10. voortstel: voornemen.
 19. *In heerlijkheydt En consten enz.* te verbinden met *uws ghelijck*.
 25. ghestichten: gebouwen.
 26. hoot: hoofd. Nu zijt gij weer in de macht der Roomse kerk.
 28. zwichten: bezwijken, ten val komen.

- Men heeft wel eer,
30 In u wreed'lijk sien vergieten
Nae Babels Leer,
Doch t'moest God eens verdrieten,
t'Ontschuldich bloedt
Van Gods trouwe Dienaren:
35 Godts kindren vroet
Bracht ghy al int bezwaren,
Haer Lichamen aylaes
Werden der Vogh'len aes,
Maer ist den groenen boomen ^{39, 40.}
40 In u alsoo vergaen,
Hoe salt t'dor hout bestaen,
Voorwaer ghy moocht wel schroomen.

- Ghedencket vry,
Aenden tijdt der ghenaden,
45 Dewijl ^{45.} dat ghy
Ter waerheyt wort geraden

39, 40. Lukas XXIII, 31.

45. Dewijl: terwijl, zolang nog.

- Door t'Godlijck woort,
 Van zijn trouwe dienaren
 Die rechtevoort ⁴⁹.
 50 Schriftuer wouden verclaren,
 Ten heeft u niet behaecht
 Maer hebtse wech gejaecht
 En hebt voor u vercoren,
 Het onghelooff onreyn,
 55 Met Nemroth ⁵⁵. den vileyn,
 En alle zijn gheschoren ⁵⁶.

- Maer noch ist tijt
 Soo ghyt u laet berouwen,
 Ende met vlijt
 60 Wilt uwen God aenschouwen
 In uwen noot,
 Want hy sal niet begheeren,
 Des Sondaers doot,
 Maer datse hun bekeeren,
 65 En leven na den geest,
 So sal het zwaer tempeest
 Den Heere van u wenden
 Verstuyvende ⁶⁸. als kaff
 Assur ⁶⁹. des gramschaps staff,
 70 Soo eynden u ellenden.

29.

Een Liedeken eertijds ghemaect by Jan Comen van Delff; ⁺

ende gaet op de wijze vanden xxxvj. Psalm: *Des boosdoenders wille seer quaet.*

- Hy merckt nu claer,, die heeft verstant
 Wat leyder maer,, voor tNederlant
 Uut Spangien is ghecome,
 sDuyvels dienaer,, des Paus trawant,
 5 Der Monicken vaer,, der Papen sant,
 Machmen Duc Dalf wel nomen.
 Van wat Tyrannen datmen leest
 Daer heeft noyt sijns ghelijck gheweest,
 Soo boos, soo wreedt van zeden:
 10 De Roode Hoer opt croonde Beest ¹⁰.
 Wert nu opentlick onbevrees,
 Van Coninghen aenghebeden.

49. rechtevoort: rechtstreeks, zonder omhaal of bijmengsels.

55. Nemroth: de mythise koning van Babylon, voor de Paus, vgl. vs. 31.

56. geschoren: geesteliken.

68. *verstuyvende*, transitief.

69. *Assur* enz. Assyrie, dat door God is gebruikt om u te tuchtigen.

+ No. 29. Naar C. Verder in D. F. G. I. J. L. M. S. Bij V.L. XXIV.

Lied van 1567. De aangegeven psalm is uit Datheen. Van Duyse geeft II, 1608 een ander lied op Alva's komst, maar dat zal wel van latere datum zijn, daar het uit Valerius is overgenomen en dus waarschijnlijk door die is vervaardigd.

10. Openb. XVII, 3 vlgg.; natuurlijk wordt de Roomse kerk bedoeld.

- Dit Caims ghebroet,, fel ende quaet
 Heeft nu voorspoet ¹⁴,, haer boose daet,
 15 Door den Tyran moordadigh,
 Snel is haer voet,, vroeck ende laet
 Om storten tbloet,, door nijdt en haet
 Van Abel onghenadich: ¹⁸.
 Om dat die offerhandt bequaem,
 20 Voor Godt de Heer was aenghenaem,
 Sy mochte niet verdraghen,
 Dat men Gods woort reyn sonder blaem,
 Sou preecken tot Gods lof eersaem,
 Dat was haer een mishaghen.
- 25 Joabs ²⁵. geslacht,, zijn boosen aert,
 Is hooch gheacht,, lief ende waert,
 By den Tyran, den boosen,
 Sijt wijs bedacht,, broeders vergaert,
 U selven wacht,, u leven spaert,
 30 Schoudt altijt den godloosen,
 Wie meest verraet,, ende verstoort,
 Amasan in sijn bloet versmoort,
 Die wort nu meest ghepresen,
 Al had ghy Abner rechte voort,
 35 Ja oock u eyghen vaer vermoort,
 Ten sou gheen sonde wesen.
- Tot sulcken feyt,, als Judas dee,
 Is nu bereyt,, tot elcker stee
 Elck van des Paus gheschoren:
 40 Autoriteyt ⁴⁰,, commissi mee
 Is haer bescheyt,, na doude see
 Om Gods woort te versmooren:
 Want soude tvolck schriftuer verstaen,
 So waer haer neering gants ghedaen,
 45 Daer op sy hoeren houwen,
 Elck soud haer afgodry versmaen
 Jan melis in die halve maen ⁴⁷.
 Voor gheen Godt meer aenschouwen.

14. *Heeft nu voorspoet* is gezegde zowel bij *Dit Caims ghebroet* als bij *haer boose daet*. tenzij men het laatste als bijstelling bij *voorspoet* wil opvatten.
18. Genesis IV, 5.
25. *Joab* is de trouwe veldheer van David, die op verraderlike wijze Abner (vs. 34. vgl. 2 Samuel III, 27 en 1 Kon. II, 5) en Amasa (vs. 32, vgl. 2 Sam. XX 9, 10 en 1 Kon. II. 5) vermoordde. Met Joab kan dus Alva bedoeld zijn, maar dan zou *den tyran* in 27 op Philips moeten slaan, wat niet in overeenstemming is met de in deze jaren nog gewone eerbied voor de koning. Misschien wordt dus met de tyran juist Alva gemeend en is *Joabs gheslacht*, mannen als Joab, dus gezegd van zijn handlangers en partijgangers in de Nederlanden.
40. *Autoriteyt* en *commissie* zijn blijkbaar het gezag van de Kerk en de opdracht om op een voorgeschreven wijze te handelen in tegenstelling met het door de Protestanten uitsluitend erkende gezag der H. S.
47. *Melis in de halve Maen*, de hostie in de Monstrans, evenals meermalen in de Geuzenliedjes en elders.

Dees drie voornoemt ^{49.}, 't is lanck gheleen,
 50 Haer aert wel coemt,, recht over een
 Met dese Potentaten,
 Niemand en schroomt,, voor tfeyt ghemeen
 Maer elck beroomt,, hem groot en cleen
 Des Tyrans ondersaten,
 55 Sy obedieren zijn ghebodt
 Om dat sy dEgyptische vleyschpot
 Te bet moghen verwerven
 Met Mammon haren besten godt,
 Wie met Heliam sulcx bespot
 60 Als Ketter moet hy sterven.

Tis voor de wint,, met den Tyran,
 Uut vrees bemint,, hem wijf en man,
 Veel bloets doet hy verghieten,
 Wat hy beghint,, elck hout hem an,
 65 Dus hy verslint,, al wat hy kan,
 Tot het Godt sal verdrieten:
 Ghy Christen Broeders groot en smal
 Vervult moet zijn sHeeren ghetal ^{68.}
 Naer Joannis narreren,
 70 En oock moetet gheschieden al,
 Den Antechrist sijn swaren val,
 Ten sal hem niet faelgeeren.

Princen doch dit,, incorporeert ^{73.}
 Ghy die nu sit,, ende regeert
 75 Betracht wel u Offici,
 Maect niet besmit,, met bloet besmeert
 U handen wit,, in root verkeert,
 Noemt moort doch gheen justici:
 Want als ghy coemt voor Gods aenschijn ^{79.}
 80 Daer elck moet houden sijn termijn ^{80.}
 Op de sentencie passen:
 Al hadt ghy twater vanden Rijn,
 Met al dat inde Zee mach zijn,
 Ghy sult het niet afwasschen.

49. *Dees drie voornoemt*, nl. in de drie voorafgaande koepletten: Kain, Joab, Judas. Met de *Potentaten* moeten Alva en zijn helpers dan wel bedoeld zijn.

68. 's Heeren ghetal: de door God vastgestelde jaren, zoals in de Openbaring te lezen is. Misschien denkt de dichter aan Openb. XIII, 18.

73. incorporeert: neemt ter harte.

79. aenschijn: aangezicht.

80. sijn termijn houden: gedagvaard verschijnen.

30.

Hier beginnen de Geusen haer hert wederom te halen, ende openbaren hen met Graef Lodewijck in Groeningerlant, daer sy eenen victorieusen Slach erworven hebben, tusschen Heyligherlee ende Winschoten. ⁺

Op de wijze des ij. Psalms *Uutenhove*.

Mijn Siel verblijdt haer in den Heer
 Sijn hulp doet my opspringhen ²:
 Dus wilt met my tot zijnder eer,
 Een danckbaer Liedt nu singhen:
 5 Want Wonder wracht zijn stercke handt,
 Hy heeft zijn Volck ghedaen bystant,
 In het Landt van Groeninghen.

Op den dryentwintichsten Mey,
 Des avonts na ses uren,
 10 Soo wert ghehoort een groot gheschrey,
 Van alle den Nabueren,
 Theyligerlee en daer ontrent,
 Daer Gods ghenade wert bekent,
 In zijnes Strijds uutvueren ¹⁴.

15 Graef Lodewijck tooch uut den Dam ¹⁵,
 Na dees voorseyde stede:
 Sijn Broeder Adolf met hem quam,
 Graef Joost Schouwenburch ¹⁸ mede:
 Met menich Lantsknecht onbeducht,
 20 Alst scheen, soo namen sy de vlucht, ²⁰.
 Het welck haer voordeel dede.

Sy sochten een bequaem Slachvelt,
 En vondent voor Winschoten:
 In vijven is tslachoorde ghestelt,
 25 Door Gods raet wel besloten:
 De Ruyters hielen 't waghenvpadt,
 De Walen hebben inghehad ^{27. 28}.
 Een Sloot, daer sy uut schoten.

+ No. 30. Naar A, reeds in de oudste druk ϕ opgenomen. Verder in alle andere behalve in T en V. Bij V.L. XXVI; V. Duyse II. 1671; Wackernagel n° 74. Lied van 1568, onmiddellik na de slag bij Heiligerlee.

De wijs is dezelfde als van Maximilianus de Bossu (n° 72), die in O en P hier ook in plaats van Ps. 2 genoemd wordt. Vgl. Van Duyse II, 1675 en 1725.

2. B en alle latere *ontspringhen*, dat hetzelfde betekent.

14. uutvueren: de volvoering.

15. den Dam: Appingadam.

18. Joost Schouwenburch: Schaumburg.

20. Zij namen de schijn aan te vluchten, vgl. Bor (1679) I, 235.

27. 28. verg. de beschrijving bij Bor t.a.p.: maer also omtrent drie ofte vier hondert schutten die Graef Lodewijk ter zijden in sekere droge dwars-sloten hadde geleid, opresen enz.

- Tverloren Hoopken ²⁹. sachmen staen
 30 Omtrent de Galgh daer teghen,
 De Dubbelsolders ³¹. Westwaert aen,
 Waren hoogher gheleghen:
 De Duytsche Schutten lancx het Moer ³³.
 Elck meest met een nieu lanck Spaensch Roer ³⁴.
 35 Vanden Vyant ghecreghen.

- Den Graef van Arenberch seer heet,
 Sachmen vlijtich ³⁷. aanrijden,
 Met thien Vaendlen Spangiaerden wreet,
 Sy dansten, en benijden
 40 Dat de vyf Vaendlen uut Vrieslant,
 Met hen teghen een cleyn Vyant,
 Als nu souden gaen strijden.

- Met voeten (sprack elck) sullen wy
 Dit volck wel haest wech stoppen ⁴⁴.:
 45 Duymijers ⁴⁵. ketenen daer by
 Haddense reedt met stroppen.
 Haer Leuse was: *Hangh op, Slaet doot*:
 Maer buyten tBosch nu staende bloot,
 Soo clauden veel haer coppen.

- 50 Arenberch heeft sick ⁵⁰. eerst vertoont,
 Sijn achiender te Paerde:
 Tgheschut ghestelt, ginck los, tverschoot
 Nassous volck, tdoock na dAerde:
 Den Ruyteren en treffet niet,
 55 Dat Dubbelsolders is gheschiet,
 Was oock van cleynder waerde.

- Veel Spaengiaerts schoten terstont los,
 Nassous volck cost bet ramen ⁵⁸.:
 Sijn Ruyters renden stracks na tBos,
 60 Die tgrof gheschut in namen:
 Die Walen volchden uut haer gracht,
 Die Dubbelsolders oock met macht
 Met Graef Lodewijck aen quamen.

29. Tverloren Hoopken: de lichte, met haakbussen gewapende troepen, die ook in het Duits *verlorner Haufe* worden genoemd, omdat zij de eerste aanval der cavallerie moesten verduren en daarbij dikwels moesten worden opgeofferd; ook: *verlorne Knechte* en *Läufer* (vgl. vs. 87), Frans : *Enfants perdus*.
 31. Dubbelsolders: de landsknechten, die bij volledige wapening dubbele soldij kregen; ook in het Duits: *Doppelsöldner*.
 33. Moer: moeras.
 34. een nieu lanck Spaensch roer: het door Alva ingevoerde lange roer.
 37. *vlijtich*, B-H en K: *neerstich*.
 44. wechstoppen: wegtrappen.
 45. duymijers: duimschroeven.
 50. *sick*; in I. J. L. M. O. P *sich*, N. Q—DD *hem*, vgl. vs. 91, waar ook N enz. *sich* behouden hebben.
 58. ramen: mikken.

De Spiessen druckten in seer hert,
 65 Men hoorde Sweerden clincken:
 Menich goet Roer ghebroken wert,
 Om tSpaengiaerts cop te crincken:
 Elc drong dweers door, schoot, smeeet, en stack,
 Soo dat der Spaengiaerts oorden brack,
 70 En lieten den moedt sincken.

Vijf Vaendlen Duytschen vluchten haest,
 Die dander snel na liepen:
 Die Spaengiaerts staende seer verbaest ⁷³,
Misericorde riepen: ⁷⁴:
 75 *Sanct Jago* ⁷⁵, *Nostre Dam Loret* ⁺,
 Was van haer op Godt niet ghelet,
 Deerlicken sy ontsliepen.

God zy met ons, de Leuse was,
 Van het volck van Nassouwen:
 80 Warachtich wast soo op dat pas,
 Een yeghelick mocht aenschouwen:
 Hy maecte hert ende handen sterck,
 Ende wrocht daer door zijn wonderwerck,
 Met haer die hem betrouwen.

85 Gheen half ure en heeft dit gheduert,
 Den Slach die nam een eynde:
 De Loopers ⁸⁷ hebbent meest besuert,
 Al door Nassouwens Bende:
 Opt Moer, en tBosch, een mijl int rondt,
 90 Men Spangiaerts ende Duytschen vont
 Meest doot, waer men sick wende.

In den Dollaert wijdt en seer groot
 Verdroncken se by hoopen:
 Arenberchs Peert viel in een Sloot,
 95 Dies moest hijt oock becoopen:
 Thooft, zijde, hals waren doorwondt,
 Dies hijt bestorf in corter stondt,
 En Groesbeeck ⁹⁸ ist ontloopen.

Van dit volck men begraven sach
 100 Over de achtienhondert:
 Wat men noch vondt na desen dach
 Dat sy hier uutghesondert:
 Nassous volck die doot bleven daer,

73. verbaest: verschrikt.

74. Daar zij wel de heiligen, maar niet God zelf aanriepen, moesten zij jammerlik omkomen.

75. Sanct Jago: St. Jacob, beschermheilige van Spanje.

+ Nostre Dam Loret: Loreto een plaatsje in de Italiaanse Ancona door tal van bedevaartgangers bezocht. Een huis, vroeger naar men verhaalde door Maria bewoond, werd daarheen in 1295 door engelen uit Nazareth overgebracht.

87. De Loopers: de lichtgewapenden, verg. bij vs. 29.

98. *Groesbeeck*, Bor I, 237. Het is vooral aan zijn maatregelen toe te schrijven, dat de inval van Lodewijk een zo ongunstig einde nam.

Waren gheen veertich dit is waer,
 105 In Gods werck u verwondert.

Doch Graef Adolff seer onversaeft ¹⁰⁶,
 Is daer oock doot ghebleven:
 Graef Loodwijcks Cantzler ¹⁰⁸ wel begaeft
 Die liet daer oock zijn leven:
 110 Veel zijn ghewont, die stonden stijf ¹¹⁰.
 Doch hebben meest gheen noot vant lijf,
 Godt wil haer sterckte gheven.

Tweehondert dertich Duytschen cloeck
 Hier oock ghevangen laghen:
 115 Arenberch had ghedaen versoeck,
 Om menich Monicks Waghen,
 Wel vol van Cruyt, cloten, Broot, Wijn,
 Dese meest al ghebleven zijn:
 Elc Peert wert uutgheslaghen ¹¹⁹.

120 Tgeschut, Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La. ¹²⁰.
 Uut Groeninghen ses stucken,
 Die volghen nu Graef Loodwijck na
 De Heer laet doch ghelucken,
 Dat de vyanden van zijn Woort,
 125 Als dese corts werden versmoort,
 Die noch Vrome verdrucken.

Mensch, dees saeck doch niet toe en schrijft
 Den mensch, want twaer gheloghen:
 Want tis Godt die de selfde drijft,
 130 Al heeft hijt langh vertoghen ¹³⁰.
 Sulcks was wel onser sonden schult
 En zijn tijt was noch niet vervult,
 Meer is in zijn vermoghen.

O Heer, u zy lof ende danck,
 135 Van uwe overwinnen
 Sterckt ons gemoet, noch swack en cranck,
 Met uwen Gheest van binnen,
 Dat het bid, en betrouwe vast,
 Soo sult ghy corts van ¹³⁹ overlast
 140 Helpen die u beminnen.

106. onversaeft: onversaagd.

108. Cantzler: secretaris.

110. die stonden stijf: die krachtig standhielden.

119. uutgheslaghen: uitgespannen.

120. De namen door de soldaten aan de stukken gegeven.

130. vertoghen: uitgesteld.

139. *corts van* is de lezing van A-H. K; I. J. L. M hebben *van den*; N. Q-Z *dan van*; O. P *sullet ghy van*; AA-DD *Dat ghy haer sult van alle last*. Blijkbaar gevoelden de latere zetters, dat *corts* wel wat erg in strijd met de historie was.

Weest die ghy zijt. ⁺

+ *Weest die ghy zijt* is de spreuk van Jan Fruytiers, vermoedelijk Z. Nederlander, maar reeds voor de opstand te Rijnsburg gevestigd. Van hem is ook het lied n° 65. Verg. Te Winkel, Ontwikkelingsgang I, 261; V, 57 en 2e druk II, 469.

31.

**Als nu dit moetwillichste ende die fleur van Ducdalbens Krijchsvolck,
die so lange binnen Malta ende elders gheleghen hadden, verslaghen
was, Duckdalbe met zijn overghebleven Spaengiaerden, daer om
seer verbittert zijnde, heeft de Graven van Egmond ende van Hoorn,
met de Batenburghers ende ander ghevanghen Edelen doen
onthalsen. ⁺**

Op de wijze: *Waect op ghy Christen al.*

Alsmen schreef duysent vijfhondert
In dat achtensestichste Jaer,
Was menich mensch verwondert, ^{3.}
Te Bruyssel int openbaer,

- 5 Vier ^{5.} Graven Edel van Bloede
Doodemen in corten stont,
Daer toe seer rijk van goede,
Ick wilse u doen condit.

Een Heer van grooter machten ^{9.}

- 10 En Grave van Egmont,
Als een Schaep ginck hy ^{11.} ter slachten,
Want ghecomen was ure en stont,
Men sach daer weenen en trueren
So menich Man, en Wijf
15 Te Bruyssel binnen der mueren
Al om dit wreet bedrijf.

Cloeck ginck hy na der stede
Daer hy moste sterven, desolaet
En sprack ghy Heeren en Burghers mede

- 20 Och isser nu gheen ghenaedt,

+ No. 31. Naar A, al opgenomen in ϕ . Verder in alle andere, behalve S en V. Bij V.L. XXIX; V. Vloten I, 348; V. Duyse II, 1615; Wackernagel n° 75.
Van Duyse geeft nog enige andere plaatsen, waar dit mooie lied wordt afgedrukt, noemt ook een Nederduitse navolging, door Uhland, Deutsche Volkslieder, I, 356 meegedeeld, en verder nog verschillende andere liederen op de dood van Egmond en Hoorne.
'Breedvoerige verhalen, in talloze exemplaren gedrukt, in het fransch en duitsch vertaald door gansch Europa verspreid, deden overal de bijzonderheden van de voltrekking van het vonnis kennen en wekten also deernis met het lot der vermoorden', Blok III, 74.
De tijd van vervaardiging is Juni 1568.
In A-H en K is de tekst vrijwel gelijk gebleven. Daarna wijkt de lezing meermalen sterk af.

n I enz. heet de wijs: Ontwaect ghy christenen alle. Zie nog Bouwsteen, II, 229 en vlg. n° 214.

3. I-DD: *Sachmen geschien groot wonder*.
5. *Vier*: Q-AA: *Twee*. — *Graven*. B-D, F-H, K, P: *Heeren*.
9. In I-DD, behalve in P, *Prince* i. p, v. *Heer*.
11. *hy* ontbreekt B-D, F-M, AA-DD.

Soo ben ick een arme Grave ^{21, 22.}
 Daer toe gheen Edelman:
 Niemand hem antwoort gave
 Dies sprack den Grave nu wel an.

- 25 De Grave nam sonder trueren
 Een Cussen, hoort dit bedien
 Daer op hy den doot wilde besueren ^{27.}
 En booch daer op zijn knien,
 Te samen leyde hy zijn handen,
 30 Ten Hemel siende seer soet,
 Godt doende zijn Offerhande,
 Die edel Grave goet.

- Als zijn knien waren gheboghen,
 En zijn handen waren ghevoecht,
 35 Een heeft dat sweert uutghetoghen,
 Daermen hem zijn hooft af sloech:
 Sijn bloet sachmen daer stralen,
 Edel van Ordens verbont, ^{38:}
 Godt sal die wrake verhalen ^{39.}
 40 Van die Grave van Egmond.

- Terstont daer na quam vooren
 Edel van Stam en Bloet,
 Die Edele Graef van Horen,
 Liefhebbende Gods woort soet,
 45 Lieflijck sachmen hem daer treden,
 Als een Slachtschaep in noot
 Comende ter selver steden,
 Daer hy moste sterven den doot. ^{48.}

- Egmont die daer lach eenpare ^{49. +}
 50 Ghedeckt met een cleet dicht,
 Wert hijt aen zijn voeten geware,
 Dies hy tleet heeft opgelicht:
 En sprack met cloecke reden

- 21, 22. De verklaring is onzeker. De bedoeling schijnt te zijn: dan wordt aan mijn waardigheid als graaf en edelman weinig gewicht gehecht.
 27. den doot besueren: de dood ondergaan.
 38: van hem, die lid was der orde van het Gulden Vlies, vgl. vs. 22.
 39. wrake verhalen: de wraak nemen, die Egmond toekomt.
 48. I-DD voegen hier de volgende strophe in:

Als hy daer was gcomen
 Die Graef Edel ghenaemt,
 Hy sprac vry sonder schromen
 Isser nu gheen ghenaed?
 Niemand hem antwoord gave,
 De Edel Graef goetront
 Na Egmont was zijn vragen
 Baals Priester by hem stont.

49. *die daer lach eenpare*. In P ontbreekt *die*, in H. K *daer*; I-DD lezen *lach daer verslaghen*.
 + eenpare: uit één stuk, enz.; hier een stopwoord zonder meer.

Sijt ghy daer Egmont?
55 Sijt ghy my voor ghetreden,
So wil ick u volghen terstont.

Baals Priester met zijne cluchten
 Tradt tot den Grave groot:
 Gaet van my (sprack hy met suchten)
 60 Want ghy doet my nu ^{60.} aen den doot:
 Hy wist wiese waren al voren,
 Des duyvels en sPaus ghebroet,
 Van Antechristus gheboren,
 Die daer dorsten na donnoosel bloet.

65 Een Cussen heeft hy ghevonden
 Daer hy op booch zijn knien,
 Al om te zijn verslonden, ^{67 + +}
 Tot den Hemel sachmen hem sien:
 Hy voer uut dese Warande ^{69.},
 70 Sprekende seer onbevreesd,
 O Heer in dees Offrande,
 Beveel ick u mijnen gheest.

Als hy zijn knien had gheboghen ⁷³
 En zijn handen had ghevoecht,
 75 Een heeft dat Sweert uutghetoghen ^{75.},
 Die den Grave zijn hooft af sloech,
 Aldus sachmen crincken ^{77.},
 Den Edelen Grave minoot ^{78.},
 O Godt wilt toch ghedincken,
 80 Den Tyran die hem bracht in noot.

Twée Broeders in goede zeden ^{81.},

60. *nu* ontbreekt in B-D. F-H. K. O. P.

67 vlgg. I. J. L-DD lezen:

Een kussen hy voor hem vande
 Hy boog daer op zijn knien,
 Tesamen leyd hy zijn handen
 Ten Hemel sachmen hem sien.

+ Deze lezing is duidelijker dan de andere, maar reeds daarom zeker wel jonger.

+ Vs. 67 schijnt te moeten betekenen: om zich geheel [aan God] over te geven enz.

69. deze warande: deze aarde.

73 vlgg. In I. J. L-DD:

Als zijn knien waren gebogen
 En zijn handen tsaem gevoegt,
 Een heeft dat zweert uutgetoghen,
 Die de Grave thoof afsloeg.
 Zijn bloedt sachmen daer blincken
 Edel van stamme root
 Dus sachmen de Grave krincken
 Van Hoorn seer minjoot.

75. *uutghetoghen*; B-D. F-H. K *ghetoghen*.

77. F. G. H. K: *daer crincken*.

78. *A minoot*.

81. *in goede zeden*; zoo in A en B; C. D. F-H. K. P *van goede zeden*; alle andere *in Godes vreden*.

Van Batenburch twee Heeren groot,^{82.}
Bervoets sachmense treden,
En bloots hoofts al na den doot,
85 Singhende uut helder kelen
Uut David den sesten Psalm:
Straft my niet Heer in velen:
Tot Godt quam haerlieder galm.

82. Zie over de gevangenneming der gebroeders Gijsbert en Dirk van Batenburg bij n° 23.

- Vry moedich int openbare
 90 Aenriepen sy haren Schepper groot:
 De Trommelen ginghen allegare,
 En sloeghen daer al accoort:
 De Jongste begost te treuren,
 Hy liet soo menighen traen,
 95 Om dat het niet mochte ghebeuren,
 Dat die lieden hem conden verstaen.

- Op den Savel zijn sy ghecomen ^{97. 97}
 Dees twee jonghe Heeren ^{98.} soet
 Al waer sy met onvervromen ^{99.}
 100 Moesten storten haer edel bloet
 Want men sach haer thoof af smijten
 Met noch thien edel mannen schoon
 O Godt mijn hert wilt splijten
 Als ick daer op denk ydoon.
 105 Groot suchten ende claghen
 En weenen ghebrack daer niet:
 Men hoorde mans en vrouwen gewaghen,
 O Godt wat grooter verdriet
 Van dees Nederlantsche Heeren ¹⁰⁹

97. Op de zogenaamde Kleine Zavel, vroeger ook Paardemarkt genoemd, waar het paleis van Egmond, nu eigendom van de hertog van Arenberg, en het standbeeld van Egmond en Hoorne staan. De terechtstelling van de Batenburgen en de tien andere edellieden had eigenlijk 1 Junie, dus enige dagen voor die van Egmond en Hoorne, op de 5e Junie, plaats. Dat in ons lied de eerste op de laatste volgt, doet vermoeden, dat het lied niet door een ooggetuige, dus waarschijnlijk niet door een Brusselaar is vervaardigd, een vermoeden, dat enigszins wordt gesteund door de omstandigheid, dat hier bij de Batenburgen de plaats van de terechtstelling wel wordt genoemd, terwijl de Markt, waar E. en H. zijn onthoofd, en waar dan oorspronkelijk ook hun standbeeld stond, niet wordt genoemd. Aan de andere kant is het lied zo aanschouwelijk mogelijk, wat weer wel aan een ooggetuige doet denken.
 97 vlgg. I. J. L-DD geven ook hier een andere, begrijpelijker, maar stellig minder oorspronkelijke tekst:

Al comende op de stede
 Dese Heeren Jonc van jaer
 Zy waren in God te vreden
 Totten doot begaven sy haer
 Haer knien sachmen daer boogen
 Men sloegse daer af het hooft
 O God hoe meugdyt gedogen
 Dat u woort dus wort berooft.

98. P leest *De twee Heeren*, N. O. Q-DD *De twee graven*.
 99. *met onvervromen* zal wel moeten beteekenen: met onverschrokkenheid, maar de uitdrukking is vreemd. B heeft *niet o.*, wat even onverstaanbaar is. Misschien is de lezing van C enz. de ware: *niet om vervromen*, d.i. 'zoo, dat niemand hen in dapperheid kon overtreffen'.
 109 vlgg. I. J. L-DD lezen:

Vande Heeren der Nederlanden
 Diemen daer doot en brant
 Zoo menich man comt ter schanden
 Door Ducdalf de wreedten Tyrant.

110 Diemen daer doot en brant,
Met so menich Man, dwelck tsijnen vermeeren
Doet ^{112.} Duckdalve den wreedden Tyrant.

112. A. B *Door*, drukfout, verbeterd in C-H. K.

- O Duckdalf met u ghenooten,
 Sijt ghy niet sadt van tbloet
 115 Dat ghy in Napels hebt vergoten,
 En voor Mets soo menich man goet: ¹¹⁶
 Waren dat niet Schelmsche wracken ¹¹⁷,
 Dat ghy den onhelesten kalck
 Int broot hebt doen backen,
 120 O Nero, Verrader end Schalck.

- Al met u bloedighe tanden
 Als Pharao en Jesabel
 Coemt ghy in dees Nederlanden,
 Als Herodes quaet en fel:
 125 Hanghen, moorden en branden,
 Ontlijven al metter spoet:
 Dus coemt ghy met Babel ter schanden,
 Al om tonschuldighe bloet.

32.

Hier volgt een nieu Liedeken vanden Grave van Egmont, hoe hy door giericheyt hem hadde laten om-koopen vanden Paepschen aenhanck, zijnde d'oorsake der twee Graven hun onthalsinge. ⁺

Op de wijze des 16. Psalms. *Bewaert.*

- Och hoe bedroeft is nu het Nederlant,
 Om een die de Waerhey is afgeweken,
 Waer deur hy hem brochte in groote schant:
 Hy die de waerhey elck heeft laten preken
 5 Is deur den schat der booser aert ⁵ verblent:
 En heeft Gods stem daerna seer corts versteken ⁶:
 Zijn fundament,, dat hy eerstwerf vast leye,
 Is gantz geschent,, hier in s'Neerlants Contreyye.

- 116 vlgg. Deze regel ziet op de mislukte poging Mets op de Fransen te hernemen in 1552. Maar waarop de zinspelende van de ongebluste kalk doelt, is me niet bekend. Ik heb het verhaal elders niet gevonden.
 117. Ook het woord *wracken* is mij onbekend; *wracken* van enkele latere uitgaven geeft noch opheldering, noch verbetering.
 + No. 32. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. XXX.
 Tijd als het vorige. De wijsaanduiding naar de psalmen van Datheen.
 5. den schat der boose aert: het geld van het boos geslacht; - *aert*: soort.
 6. versteken: verstoten, verworpen.

- Seer vierigh was Egmont op d'eerste tijt
 10 Hy geboot die Christ'nen Tempels te bouwen
 Waer dat heel Vlaenderen was in verblijf,
 Op hem stelden theel lant zijn betrouwen,
 Zijnde Regent en Heer vant Vlaemse fleur ¹³,
 Meynden sy te preken vry sonder flouwen,
 15 Met groot getruer, moesten sy weer afbreken
 Des Tempels muer, oogen sachmer om leken.

- Madamme heeft so ¹⁷ menige list geleyt,
 Op dat Egmont den Paus weer sou gelooven,
 Zy kende wel zijn groote giericheyt,
 20 En dachte ick sal hem met gelt verdooven:
 Ick sal hem koopen d'lant van Gaesbeeck ²¹ schoon,
 Hier me sal ick zijn sinnen meer berooven,
 Dwelck zijn persoon, seer haestlijck accepteerden,
 Maer wacht den loon, dat hy sulcx consenteerden.

- 25 Hier uut nam oorsaeck, Egmont armen bloet
 Om dat die Beelden waren afgesmeten:
 So heeft hy doen hangen oock metter spoet
 Eenentwintich, tis waer so elck mach weten
 En dartigh doen geesselen op dat pas:
 30 Binnen Geertsberch ³⁰ quam hy nijdighe verbeten
 Die van hem was, om sulck werck daer gesonden,
 Beckerseel ³² ras, volbracht in korte stonden.

- Noch heeft hy doen hangen int openbaer,
 Den Predikant ³⁴ uut Vlaendren, tot Aelst binnen
 35 Die daer Gods woort gepredict had voorwaer
 Daeraen machmen een recht Christen bekinnen,
 Die voor Christum zijn leven hier verliest,
 Salt voorwaer namaels weder seker winnen,
 Dat hy verkiest, sal niemant hem ontrecken
 40 Hoe seer dat briest, een Leeu in alle vlekken.

- Noch heeft hy doen een nieu Verbont gemaect
 Met Madamme die Regente verheven,
 Dat te Willebroec den Prince wijs heeft versaect ⁴³,
 Hy en wilde daer gheen konsent in gheven
 45 Den Prince wijs sprack Egmont wilt verstaen
 Van Spaengien af, maect ghy tot hier beneven
 Een Brugghe saen, die Duccalf hier sal draghen
 Tot u versmaen, u gheslaght salt beklaghen.

13. 't Vlaemsche fleur: het bloeiende Vlaanderen.

17. so niet in I, wel in de andere drukken.

21. *Gaesbeeck*, een heerlijkheid in de buurt van Brussel, was door Egmond in 1565 aangekocht.

30. Geertsberch: Geeraertsbergen of Grammont in Oost-Vlaanderen.

32. Beckerseel: Johan Casenbroot, Heere van Backersele, raedsheere van den Grave van Egmont.

34. Den Predikant: De naam en de geschiedenis van dezen zijn mij onbekend gebleven. Zie de aantekening achterin.

43. versaect: verworpen.

Doen Ducdalf was int Lant gekomen fier
 50 Heeft hy secreet met zynen Raet gesloten
 Hoe dat hy't nae zyn hant sou stellen hier,
 Om den Edeldom vast te houden in koten ⁵²,
 Als sommige Edelen dat hebben gehoord
 Het heeft hun waerlick seer verdrotten,
 55 Zy hebben voort, Egmont dit aen gaen langhen ⁵⁵.
 Hy sprack ghestoort, wie sou my derren vanghen.

Twass hem te voor noch eens veradverteert,
 Dat hy hem sou willen houwen uut de wegghen:
 Hy trock nae tHof, soo hy was gheuseert ⁵⁹,
 60 En vraegde Ducdalven met soeter zegen ⁶⁰.
 Oft hy zyn ghevanghen sou moeten zyn,
 Gheveynst sprack Ducdalff na zyn oude plegen,
 Een Prins te zyn ⁶³, sou ick u gevangen houwen
 Tis veer van mijn, t'mocht my namaels berouwen.

65 Egmont die trock na huys seer wel gemoet
 Corts wert hy weder ten Hove ontboden,
 Daer wert hy ghevanghen met Hoorne goet;
 Zy haddent beyde tsamen wel ontvloten,
 Zy zyn te Ghent ghevoert al opt casteel
 70 En daer bewaert, al van de Spaensche Joden ⁷⁰.
 Dit creech te deel,, Egmont door zyn afvallen,
 Dat hy tmorceel smaectt bitterder als gallen. ⁷².

Neghen maenden, weynich min ofte meer,
 Den vijfdn Junij, t'Brussel inde stede,
 75 Sachmen schreyen menich huysghesin teer
 Over die doot, van Egmont, Hoorne mede,
 Zy storven beyde dien dach voor den noen
 Egmont ghebruycte d'Afgodische zede,
 Daer lach hy doen,, die twist hier had bedreven,
 80 Maer Hoorne koen,, onschuldich liet zyn leven.

Neemt hier exempel, out, jonck, cleyn en groot,
 Hoe dat hy hem ghebrocht heeft int verseeren
 Hy die door giericheyt verkoos de doot,
 Ende verliet onachtsaem d'wech des Heeren
 85 Aenvaerde den Antechrist seer snoot:
 Dus wie ghy zijt, wijckt niet van Godes leeren
 Zijt niet ghesint,, als Egmont onghestadich
 Die soo verblind,, was, Heer zijt hem ghenadich.

52. koten: meerv. van kot: hok, gevangeniss.

55. *aen langhen*, hier blijkbaar in de zin van: aanbrenghen.

59. gheuseert: gewoon.

60. met soeter zegen: met vriendelike woorden.

63. Een Prins te zyn: terwijl ge een Prins zijt (nl. van Gavere; en dus een souverein).

70. Spaensche Joden: een dergelike scheldnaam voor de Spanjaarden als Maranen. De Spanjaarden worden gelijkgesteld met Joden en Moren, die ze verachten, maar waarmede ze worden geacht samengesmolten te zyn.

72. tmorceel bitterder als gallen: de dood.

33.

Een nieu liedeken ⁺

op de wijze, *een Meysken op een Rivierken sadt*, etc.

De Prins van Orangien is te Velde ghecomen,
Vive le Geus:
Ghy Papen, als Apen, ghy meucht wel schromen,
Bedeckt u Neus:

- 5 Al door den Prins, spijt alle Papisten,
Wy blijven Geus.

- Al ⁷ die Papisten naer haer goetdencken,
Vive le Geus:
Sy meynden Godes leering te krencken
10 Sy zijn so beus:
Al door den Prins, spijt alle Papen,
Wy blijven Geus.

- Godes leering sal blijven staen,
Vive le Geus:
15 Maer Papen Godt die sal vergaen,
Hoort mijnen Leus:
Al deur den Prins, spijt Papen en Muncken
Wy blijven Geus.

- Al hebben sy so menighen simpelen bedroghen
20 Vive le Geus:
Sy hebben so menighe leugen gheloghen,
Met verraet altoos:
Al door den Prins, spijt Papen, Woutapen,
Wy blijven Geus.

- 25 Zy bouwen op Pausen leeringhe valsch,
Vive le Geus:
Die gheschoren siel-dieven, haer Aflaetbrieven
Die zijn al veneus ²⁸:
Al door den Prins, spijt Sielmis, Vigely,
30 Wy blyven Geus.

+ No. 33. Naar A, misschien reeds in de oudste bundel ϕ opgenomen, ofschoon het niet in B voorkomt. Verder in E. I en alle latere, behalve K.S.V. Bij V.L. XXVIII; Wackernagel n° 91.

Het lied is natuurlijk van 1568.

Voor de melodie vgl. Tijdschr. v. Ned. T. en Lett.kunde X, 179.

7. *Al*. A: *Als*; I.J.L.M.O.P *Al*; N. Q-DD *Alle*.

28. *veneus* wel voor *veneneus*: vergiftig.

- Haer Guychelspel ^{31.}, haer valsche opstel ⁺
 Vive le Geus
 En mach niet staen, het heeft ghedaen ^{33.},
 Oock haer moeder beus ^{34.}:
 35 Al door den Prins, spiijt Duckdalbens Placcaten,
 Wy blijven Geus.
- Paus Bullen en zijn niet meer ghesien,
 Vive le Geus.
 Duckdalbe can scherp ^{39.} weere meer bien,
 40 Haer macht is beus ^{40.}:
 Al door den Prins, spiijt die den Alf ^{41.} ancleven
 Wy blijven Geus.
- De Paus heeft ghebroken Gods ghebot
 Vive le Geus:
 45 Sy jaghen hem nu met den Alf int Cot ^{45.},
 Dit is doch heus:
 Al door den Prins, spiijt grau Muncken en Knuncken ^{47.},
 Wy blijven Geus.
- Nu hoortmen den Beestelicken ^{49.} hoop seer claghen
 50 Vive le Geus:
 Om datmen de Sielmoorders uut haer nesten siet jaghen,
 Dit is die Gleus ^{52.}:
 Al door den Prins, spiijt Jacopijnen ^{53.}, Bagijnen,
 Wy blijven Geus.
- 55 Hoe werden die Siel-verraders nu dus veracht?
 Vive le Geus:
 Om dat Paus Godt en heeft gheen macht,
 Als sy hadden een poos:
 Al door den Prins, spiijt de Cardinalen, te malen,
 60 Wy blijven Geus.

Oock Papen, Papinnen, ghy zijt het wel waert,
 Vive le Geus:
 Want ghy u valsche Inquisicy vermaert

31. guychelspel: bedriegelijke kunstmakerij; gegoochel.
 + opstel: plan, opzet.
 33. het heeft ghedaen: heeft afgedaan, is verloren.
 34. beus. A *deus*, drukfout, in alle andere verbeterd.
 39. scherp: nauweliks.
 40. beus. Behalve A. AA-DD hebben alle *veus* (= voos), wat wel beter is.
 41. den Alf, eig.: de zot. In de Geuzenliederen niet ongewone woordspeling met de naam van Alva, vgl. vs. 45; n° 47, vs. 57 en n° 56, vs. 105, 129.
 45. int cot jaghen: terugdrijven, zoals men een hond in zijn hok jaagt.
 47. grau muncken: de Capucijners, die voor het optreden der Jezuïeten hier te lande, die in Geuzenliederen maar weinig worden genoemd (zie echter n° 1), de voornaamste geestelijke bestrijders der hervorming waren. — knuncken: kanunniken.
 49. Beestelicken spottend voor *geestelicken*.
 52. gleus: glosse, verklaring; in O. P *leus*.
 53. Met *Jacopijnen* worden waarschijnlijk de Dominicanen bedoeld, die in Frankrijk naar hun klooster in Parijs meermalen die naam dragen.

- Woudt bringhen, ist heus?
 65 Al door den Prins, spijt Muncken Munckinnen
 Wy blijven Geus.

- Oorlof Siel-moorders, wy raden u wel,
 Vive le Geus:
 Dat ghy u wacht voor Lucifers Hel,
 70 Men brantter beus:
 Al door den Prins, smaeckt dit bediet ⁷¹,
 Wy blijven Geus. ⁷².

34.

Refereyn. ⁺

- Geslachte der maechden van Antwerpen vercoren
 Weent, roept, laet hooren,, als nu ten tijen,
 U suster ³ wort vercracht, die ghy hebt ghesworen
 Sult ghy den tooren ⁴,, noch langhe lijen?
 5 Dat sy sal moeten leven in mombardijen ⁵,
 Waer door sy onteert wort ende comt in schanden
 Mits ⁷ de loose schalcken die haer comen bestrijen,
 Sy willen haer secreten hebben in handen,
 Ten is noyt ghesien hier in dese Nederlanden
 10 Dat ander vreemde haer soude regeeren,
 Haer rechte Mombaers zijn wech en sommige in banden
 Die haer wel plachten te Governeren,
 Doen sachmense blijdelijck triumpheren,
 Maer nu sitse in druckighen verseeen ¹⁴,
 15 Om dat haer dees vreemde mombaers willen violeren
 Eylacen dees maecht verliest schier ¹⁶ gans haer eere.
- Dese vreemde mombaers, wilt hier wel opletten,
 Onteren en verpletten,, dit Maechdeken mijnjoot ¹⁸,
 Sy onsuyveren haer cleet, met onreyne smetten,
 20 Alree sy haer setten met den borsten bloot
 Sy hebben haer ghenomen de croone vant hoot,

71. smaeckt dit bediet: let wel op deze verklaring.

72. A: *etc.* i. pl. v. *Geus*, omdat er voor het laatste geene ruimte meer was.

+ No. 34. Naar N, Verder in E.I.J.L.M.Q.R.T.U.X.Z. AA. BB. Bij V.L. XXI.

Het lied behoort wel niet voor 1569 te worden geplaatst, daar in vs. 38 en 39 op de tiende penning schijnt te worden gezinspeeld.

3. *U suster* is Antwerpen zelf.

4. toren: ramp.

5. mombaerdijen: overheersing.

7. midts: door.

14. verseeen: bedroefd zijn.

16. schier: spoedig, weldra.

18. mijnjoot: liefelik.

- Dat noyt de Keyser en dede noch Coninck reene,
 Sy graven haer een ghevanckenisse groot,
 Daer sy haer geslachte in willen brengen gemeene
- 25 Om datse ²⁵ soudē regeeren haer goet alleene,
 Denckt hoe datse met dees maecht nu leven,
 Seyt daer yemant tegen, die comt in weene
 Dus wert haer ²⁸ den vreemden ten besten ghegeven
 Haer maechtschap wort hier uytē lande gedreven,
- 30 Wonder bedrijven dese twee vreemde ³⁰ in elcken keere
 Ten was gheen noot, hadder eendracht gebleven,
 Eylacen dees maecht verliest schier gans haer eere.
- Verliest sy niet haer eere, en lijt torment onsachte
 Niet te min haer gheslachte, wort oock gedreycht en ghequelt,
- 35 Sy beginnen schier te brengen, groot en cleyn van machte
 Dese slim ³⁶ gheachte t'gheweer in hen ghewelt:
 Ja boven dien noch een groote somme van ghelt
 Op alle tgene datmen ter merckt sou mogen halen
 Sal worden Accijse end Impost ghestelt,
- 40 Antwerpia maecht, hoe sietmen u nu dalen,
 Ghy die vermaert waert in swerelts palen,
 Voor die schoonste, rijkste sonder blamatie,
 Nu zydy subjeckt onder die u doen dwalen,
 En verjaghen van u schier elcke natie,
- 45 Suldy noch langhe lyden dese temtatie,
 Ick hope neen al wort u cracht seer teere,
 Dies ick beclaghe u perturbatie,
 Eylacen dees maecht verliest schier gans haer eere.

Prince.

- Princesselijcke maecht, maechdelijcke kerssouwe ⁴⁹.
- 50 Ick hope uwen rouwe,, sal haest wesen volent,
 Ghy wort vertroost als Susanna d'eerbaer vrouwe ⁵².
 Die Daniel ghetrouwe,, inden noot was present,
 Hoewel sy verwesen was tot s'doots torment,
 Denckt oft ghy oock ⁵⁴ tot stervens waert verwesen,
- 55 Den selven God leeft noch omnipotent,
 Hy sal uwen druck door eenen Daniel ghenesen,
 Tghewelt der vreemden reyn maecht uyt ghelesen
 Wort versoet door u vrienden voorwaer
25. *se* ontbreekt in N. drukfout, in de andere verbeterd.
28. Na *haer* schijnt *goet* of een synoniem woord weggevallen te zijn. Men versta echter *wert 't haer* d.i. 'wordt het hare'. Deze verbinding met het voorafgaande van *'t*, dat daarbij dan niet geschreven wordt, is in deze liederen nog zeer gewoon.
30. *dese twee vremde*. Ik weet niet, waarop hier wordt gedoeld. De Roomse kerk en de Spanjaarden?
36. *slim* ontbreekt in alle, behalve Q.R. Dese slim gheachte: deze mensen van slechte reputatie; — *het gheweer*; de gewapende macht.
49. kerssouwe: madeliefje.
52. De geschiedenis van Susanna in de apocriefe aanhangsels van het boek Daniël. Van echtbreuk beschuldigd en ter dood veroordeeld, werd zij gered door het optreden van Daniël, die bewees dat zij onschuldig was.
54. of ... oock: indien ... al.

En comen u ter hulpen en noch by desen

- 60 Sult ghy hebben en hooren d'Evangelie claer,
 Alle t'gene dat u ghenomen is int verleden jaer ⁶¹.
 Can u weder gheven d'Almoghende Heere,
 Betrouwt dat vastelijck, reyn maecht eerbaer,
 Soo blijft ghy als voore vernieut in u eere.

35.

Een ander vanden thienden penninck ⁺

Op de wijze, *Wilt my niet straffen Heere*.

- O Heere wilt u erbarmen
 Over tsuchten en karmen
 Van ons ³ Armen eenpaer ⁺:
 Want wy zijn in groot lijden,
 5 O Heer wilt ons bevrijden
 Uut dees benautheyt swaer.
- O Heer wilt van ons weeren,
 Die den Tienden Penninck begheeren,
 Die tLandt regieren fel:
 10 End u Volck overlasten:
 Ontslaet ons dese gasten,
 En van so groot ghequel.
- Haer Hooft is Duck de Alve,
 De Paus die staet het halve ¹⁴,
 15 Om tLandt te beroven onsoet ¹⁵
 Legghen sy listige laghen.
 O Heer wiltse verjaghen,
 Dit snoot Spaensche ghebroet.

61. *int voorleden jaer*, waarschijnlijk wel algemeen op te vatten voor: in de juist voorbijgegane tijd. Anders een toespeling op de komst van Alva in 1567.

+ No. 35. Naar A, reeds in de oudste druk ϕ opgenomen. Verder in B. C. D. F-M. S. Bij V.L. XXXVIII.

De wijze is die van Ps. VI van Datheen.

De tijd is 1569.

Het opschrift luidt in B: *Een nieu Liedeken*, enz.; in de latere kortaf: *Een Liedeken*.

Is er een reden, dat het liedje in bijna alle oude drukken wel, in bijna alle nieuwe niet te lezen staat? Het is het enige lied, waar aan de tiende penning een even grote betekenis wordt gehecht als aan de godsdienstkwesitie. Is het mogelijk, dat het daarom door de lateren, die liever in de strijd de geloofskwesitie op de voorgrond zagen, is geschrapt?

[De door K. vermoede reden zal wel de ware zijn, in zooverre dat de lateren minder aan den tienden penning dachten en dus dit liedje al gauw in aanmerking kwam om plaats te maken voor een ander. L.]

3. *ons*, pers. voornw.;

+ — eenpaer: gelijkelik, allen te zamen.

14. staet het halve: neemt de helft voor zijn rekening.

- 15 vlg. I-S lezen:

t'Landt te scheeren onsoet,
 Zy legghen

Sijn dit niet fraey ghesellen,
20 Sy nemen Wol en Vellen,
Al van ons Schaepkens slecht ^{21.},
Die lanx den dijcke loopen, ^{22. 37}
O Heer laetse becoopen
Seven dobbel haer onrecht.

25 Ghy segt O Heer van allen,
Dat Babel is ghevallen,
Coemt maeckt u Woorden waer:
Laet nu den Slach ghebeuren,
Dat Babylon sal treuren,
30 Met zijn valsche dienaer.

O Heere Godt almachtich,
U Woorden zijn waerachtich,
So Joannes schrijft openbaer:
Dat haren val sal comen
35 In een ure, dan salmen romen
Uwer woorden voorwaer.

21. slecht: onnoozel.

22. De schapen van de arme lieden, die geen weide hebben, grazen langs de dijk, langs de weg.
C.D.F-H.K, lezen: *Die lamren d. d. l.*; I.J.L.M.S: *Die Lammers den Dijck inloopen*.

37 vlg. Deze strophe alleen in A.

Wee u Moorders onreyne,
 Die sulck vreemt gespuys vileyne,
 So troulick bystant doet,
 40 Om u trouwe Nabueren
 Te vernielen en verscheuren,
 Als Wolven seer verwoet

36.

Hier volcht een Liedeken van den aelweerdigen Bottoor Sonnius, Bijtschaep (Bisschop had hy geerne dat ick seyde) binnen Antwerpen, etc. Ende van zijn Medegeselle, den olden Herman, die den lieden voor een geheel Sermoon (om dat hem dat Predickampt niet en beviel) drie goede punten in haren boesem gaf mede thuys te draghen, op dat sy hen daer een geheel Weke mede souden becommen, etc.

Hier by machmen speuren den Huerlinck, by den rechten voorigen Herder Fabritio. ⁺

Op de wijze: *O Heere Godt leert ons bidden, uut vieriger herten gront.*

Hoe duyster is die Sonne ¹,
 Sy gheeft so droeven schijn,
 Al waert ³ een Helsche Tonne,
 Sy brandt u swart fenijn ⁴:
 5 My dunckt sy wil ons moorden,
 En leyden int leste ⁶ verdriet
 Ick hoor so valsche woorden,
 Wy dwalen aen allen oorden,
 Tschijnt ⁹ Godt van Hemel niet.

+ No. 36. Naar A. Verder in I.J.L.M.S. Bij V.L. XXII.
 ndien het opschrift er oorspronkelijk bij behoort, kan het lied niet ouder zijn dan 1570, omdat Sonnius eerst 26 April van dat jaar bisschop van Antwerpen is geworden, nadat hij reeds 13 Maart 1569 benoemd was. Inderdaad geloof ik, dat we ongeveer aan die tijd moeten denken, ofschoon ik het opschrift voor een later bijvoegsel houd.

Voor de wijs zie Wieder, n°. 681 en Scheurleer, Een devoot ... Boecxken, bl. 160. Het is dezelfde melodie als van n° 64; zie aldaar.

aelweerdigen: dwaas, zot; opzettelijke vervorming van *alwaerdig* of *eerwaardig*; Bottoor: stommerik, op dezelfde wijze voor *Doctoer*; Bijtschaep: die de schapen verslindt, voor *Bisschop*.

1. Sonne: toespeling op Sonnius.

3. Al waert: als of het ware.

4. *fenijn*, een stopwoord, waarin men hoogstens een versterking te zoeken heeft, zoo iets als *venijnig zwart*.

6. leste: uiterste.

9. Tschijnt: het is God niet openbaar.

- 10 Nochtans tgheschiet op liste
 Alsoo ick mercken can:
 Daer praet een blau Sophiste ^{12. +},
 Met den armen Letterman ^{13.},
 O Balcken ende Boomen,
 15 Nu ist hem den rechten raem ^{15.},
 Hy roept zijn eyghen droomen:
 Die Son is hem benomen,
 Nochtans voert hy den Naem.

- Hy roept Papales casus:
 20 Und spreeckt so swaer Latijn:
 So biecht die Roomsche Rasus ^{21.},
 Met al zijn Huysgesin:
 Tsijn die verdoemde wercken,
 Men doeter veel by nacht
 25 Wanneer die Roomsche Klercken
 Veer van Sint Pieters Kercken,
 Gaen op der heyligher dracht.

- Sy staen aen Bulmans ^{28. +} Hecken,
 En wryven den olden struyck,
 30 Sy souden ons gheeren verwecken,
 Dat Vaderlick ^{31.} ghebruyck,
 Seer oldt wel hier ghecomen, ³²
 Veel older dan Godts Woordt,
 Ghy sultse Heer verdoemen,
 35 Sy wercken in haer beroemen,
 Der ewigher Waerheyte Moort.

- Ick canse niet bekennen,
 So seer ben ick verblindt,
 Dien stanck die sy ons brenghe,
 40 Vliecht duyster in den windt:
 Tsijn onghesoorde Gasten,
 My dunckt sy blijven staen,
 Oft wyse dus verrasten
 En liepen daer by en tasten, ^{44.}

- 45 Ick hoop tsal wel bestaen. ^{45.}
 12. een blau sophiste: iemand die onbeduidende en bedriegelijke schijnwaarheden verkoopt.
 Waarschijnlijk wordt hier bedoeld op hetgeen in 1567 Sonnius tegen de Calvinistische leer
 geschreven had: *Succincta demonstratio* etc., vgl. Th. Goossens, Franciscus Sonnius in de
 pamfletten enz. blz. 94.
 + *Sophisten* zijn ook de wereldwijzen, die op hun verstand steunen in plaats van op de
 Openbaring. Hier worden ook de Roomse godgeleerden zoo genoemd, omdat zij naast de
 Bijbel ook nog op menselijke opvattingen steunen.
 13. *Letterman*. Is dit eenvoudig 'geletterde' of 'die zich aan de letter van de Schrift houdt?'
 15. raem: raming, rooi.
 21. Rasus: geschorene, maar in woordspeling met *razen*.
 28. De andere: *als Bulmans gecken*.
 + *Bulman* zal wel de Paus zijn, die bullen uitvaardigt.
 31. *Vaderlick*, vertaling van *Papalis*.
 32 vlg.: De pauselijke gebruiken zijn hier veel eerder gekomen dan het zuivere woord Gods.
 44: Als wij daar eens naar toe gingen en onderzochten, wat zij wel zijn.
 45: Ik hoop, dat het zal stand houden, dat het juist zal blijken.

- Ick tast een Roomsche Poppe
Een Minneken sonder Baert,
Het cruypt eerst uut den doppe,
Ten is niet wel ghepaert,
50 Met eenen olden Harmen, ^{50.}
Die op zijn slapen wacht,
Ghy hoort het te verwermen,
Heer Paus in uwen armen,
En ketlent al den nacht.
- 55 Ick tast een styven Osse, ⁵⁵
Een uutgeplockte Beest,
Met eenen valschen Vosse
Die Hel noch Hemel en vreest,
Hy staet op zijn beduncken,
60 Maer ghy goet Acker knecht,
Ghy zijt van older Munten,
Segt ons drie goede punten,
U preken valt u te slecht.
- Gaet thuys ghy valsche Boden
65 Ghy vruchten afgepluckt,
Ghy Babylonsche Goden
Die reys is u misluckt,
Holdt sulcke leer te voeren,
Vangt ons met ander list,
70 U Narren en u Dooren,
Die ghy eens hebt gheswooren
Den plompen Antechrist.

50. Vgl. het opschrift.

55 vlg. Met de *Os* en de *Vos* schijnen Sonnius en zijn helper bedoeld te zijn.

- Die olde Vaders ^{73.} deden
 Gheheel na Gods gheset ^{74.}:
 75 Wie anders wil doen treden,
 Is valsch verander der Wet:
 Hy laetse niet vercleenen,
 Noch eenich Woort toe doen,
 Als blinde Draken meenen,
 80 Wanneer sy Holt en Steenen
 Gaen cleeden blauw en groen.

- Tis schant voor so gheleerde,
 Die Meesters zijn ghecroont,
 Te staen met die verkeerde,
 85 Die Balams Coninck loont, ^{85.}
 En maken Godt veel minder
 Dan eenich Creatuer:
 Ghy spreekct als blinde kinder
 U groote Naem niet hinder,
 90 Hier en by u ghebuer.

- Adieu ghy Christen Schapen,
 Die ick eens lestmael sach,
 Wilt altijd met my gapen
 Na eenen beteren dach,
 95 Ghy blijft in enghe stricken,
 Ick loop vast over al,
 Daer salder veel op micken,
 Soud ick van Gods woort wijcken,
 Twaer een swaer ongheval.

37.

**De eerste vrucht van Ducdalve was de Banninge der uutghewekene.
 Een nieu Liedeken, allen vromen uutlantschen Christenen voor desen
 tijdt seer nut ende oorboorlijk.** ^{+ aant.}

Op de wyse vanden 50. Psalm.

- Wy Banderheeren in ghetale veel,
 Vlieden het Vaderlant ^{2.}, ons Aertsch Prieel,
 Meest al om weldoen, buyten eenich schult,
 Laet ons den Heere bidden om ghedult,
73. Die olde Vaders: de kerkleeraars uit de eerste eeuwen van het Christendom.
 74. gheset: wet.
 85. De koning der Moabieten, die Bileam (of Balaäm) omkocht om de Israelieten te vervloeken.
 Zie Numeri XXII.
 + No. 37. Naar A, reeds opgenomen in de oudste druk φ. Verder in alle andere, behalve S. V.
 Bij V.L XXVII. In Coornherts Wercken, Amst. 1630, I, 490.
 De wijs is die van de 50e psalm van Datheen: in I en de latere drukken staat de 30e
 aangegeven, maar die komt in maat met bovenstaand gedicht niet overeen.
 De ondertekening verwijst het lied naar 1570. Er is geen reden het vroeger te plaatsen,
 ofschoon het, wel jongere, opschrift wel op een vroegere tijd wijst. Uit de laatste regel van
 het mooie lied blijkt, dat Coornhert de dichter is, die inderdaad in 1570 in ballingschap leefde.
 2. *Vaderlant*. I.J.L.M: *Nederlant*.

- 5 En meer ons sonden, dan Godts straffe haten,
Des Heeren goetheyt sal ons niet verlaten.

Om tlijf⁷ te houden, men rijcdom begheeft⁺,
 Met alle daer ons herte seer aencleeft:
 Om dedel Siele, daer Godt self in rust,
 10 Mijden wy niet ons herten minste lust,
 Maer volghen die, teghen Godts gheboden,¹¹
 Daer door wy onse arme Siele dooden.

Int vlieden van de Tyrannije fel,
 Ontsien wy arbeyt, moeyte noch ghequel:
 15 Maer om tontkomen sDuyvels bloedicheyt,
 Verdriet ons tbidden met ootmoedicheyt:
 Wat baet de vrijheyt vander menschen banden,
 Als onse Sielen staen in Mammons handen.

Ons vyants vyanden draghen wy haet,^{19-24. 19:}
 20 Die tsnoodde vleesch temmen tot onser baet,
 Daer teghen minnen wy onsen vyant,
 Dat is de sondelicke Middelwant²²,
 Daer door wy Godes troost in druck ontbeeren,
 So lang wy thert willich van Gode keeren.

25 Wy vluchten tLandt, maer niemandt boosheyt vliet
 Menschen betrouwen wy, ende Godt niet:
 Meer men na huys, dan na den Hemel hoopt:
 Elc donghevanghens Beren huyt vercoopt:
 Wy clappen niet, dan van ons leet te wreken:
 30 Hoe derren wy Godt om ghenade smeecken?

Vergheven wy niet menschen ons ghelijck,
 Sal Godt vergheven zijn maecksel van slijck?
 Neen hy voorwaer, dus doet van u de wraeck:
 Bidt Godt, dat hy u Vyant beter maeck,
 35 En segt dan vry, sonder u te vervaren:
 Vergheeft ons, als wy onsen schuldenaren.

Godt die toont ons zijn liefde in zijn Roe:
 Blijft ghy hartneckich (mensch) so siet wel toe,
 Dat hy de Roede niet verscherpe meer,
 40 Oft dat hy zijn straffe niet van ons en keer,
 En ons int wilde moetwillich laet swerven
 Om in de weelden eewich te bederven.

7. tlijf: het leven;

+ — begheeft: geeft prijs.

11. I *ons Godts*.

19-24. ontbreken in Coornherts Wercken.

19: Onze eigenlike vijand is het snode vlees, en onze vervolgers zijn eigenlijk alleen daarvan de vijanden.

22. de sondelicke Middelwant: de scheidsmuur der zonde, die ons van de vertroosting Gods afsnijdt. Misschien wordt ook eenvoudig het middelrif bedoeld, als zetel van de gemoedsaan-doeningen, van de zondige begeerten. Reeds I en de latere begrepen het niet, en drukten daarom *middel want*.

Princen Banderheeren, tot Gode keert:

Belijdt u sonde, u herten oock verneert

- 45 Onder Gods handt, end hem ghelaten ⁴⁵ staet:
 Staet na Gods liefde, verlaet des Duyvels haet,
 Godt sal ons door die vander Maecht gheboren wert,
 Ontbermen en minnen als zijn vercooren hert.

Anno 1570.

38.

**Een nieu Liedeken van vier Pastooren, die in tSgravenhage, om het
 getuygenisse Christi geworcht ende ghebrant zijn, Anno 1570. Den
 30 May. ⁺**

Op de wijze vanden 3. Psalm.

O Haegh lustigh priel,, Ghy maket alte veel,
 Dat ghy Gods uutvercoren
 Doot, want tis zijn erfdeel,, ghy verweect hem gheheel,
 Tot gramschap ende toren.

- 5 Want ghy brant ende blaect,, En stelt Gods volck mismaeckt,
 Waer door u quaet vermeeret,
 Des u ⁷ verderf genaect,, so ghy sulcx niet en staeckt
 En van boosheyd u keeret.

- Want vier pastoors int Lant,, die hebt ghy daer gebrant,
 10 Is dit niet te beclaghen?
 Van Iselmont bekant,, Lier end Monster (this schant)
 En die Pastoor van Schaghen,

Die vroom hebben haer bloet,, om Christi wille goet
 Ghestort sonder bezwaren.

- 15 Dat deed ghy Spaus gebroet,, dwelc ick met herten soet
 Sal singhen en verclaren.

Anno tseventich reyn,, den twaelfden Mey certeyn,
 Sijn Papen ende Heeren,
 Ghecomen in dat pleyn,, By dees Schaepkens seer cleyn,

- 20 Om hen texaminerén,

45. hem ghelaten: zich aan hem onderwerpende, aan hem overgevende.

+ No. 38. Naar A. het eerst opgenomen in de veronderstelde druk van 1575 : χ . Verder in B.

I. J. L. M. S. Bij V.L. XXXVI; Wackernagel n° 78.

De 3e psalm zal wel die van Datheen zijn, ofschoon ook Utenhove's zou passen.

De hier bedoelde vier pastoors zijn genoemd bij No. 19.

7. In A ontbreekt *u*, dat alle andere hebben.

Al waren sy geplaecht,, Theeft hen seer wel behaecht
 Al voor den Raet ²² te comen,
 Sy hebbent vry gewaecht,, in Gods naem onversaecht
 En waren sonder schromen.

- 25 Die Sophisten seer quaet,, Vraechden met strang ghelaet
 Waerom dat sy uuttoghen ²⁶.
 Dat schoone misghewaedt,, dwelck sy hadden met smaedt,
 Gheworpen tvolck voor ooghen,

- Doen hebben sy gheseyt,, dat en is ons niet leyt,
 30 De Mis heeft ons verdrotten
 Te doen dat grousaem feyt,, daer Christi weerdicheyt,
 Heel booslick wort verstooten.

- Oock van thoulick eerbaer,, en Sacramenten claer,
 Daer van hen die Sophisten
 35 Vraechden int openbaer,, en oft de Paus voorwaer,
 Hen docht te zijn een Christen?

- Dantwoort dat was so fier,, al na des Schrifts manier,
 Van dees Schaepkens gegeven,
 Dat sy al tot het vyer,, gheoordeelt werden schier,
 40 Om te brenghen om tleven.

Een bevende verflout,, Schreef tantwoort menichfout, ⁴¹
 Tot dees Schaepkens vercrencken,
 Doen sprack een Broeder stout,, Waerom zijt ghy benout?
 Wilt dees saeck overdencken,

- 45 Beeft dan, als ghy sult staen,, om loon na werck tontfaen,
 Voor Gods rechtveerdich oordeel,
 Daer ghy moet op den plaen ⁴⁷., En niet en moecht ontgaen,
 Blau onschult ⁴⁸ doet gheen voordeel.

- De Schaepkens seer benijt ⁴⁹., scheiden so uut dat crijt
 50 Om hen voorts te bereyden,
 Al totter doot met vlijdt,, want haren laetsten tijdt
 Die was na by om scheyden,

- Sy wilden vreesen niet,, die tlichaem dooden siet, ⁵³.
 Maer die lijf ende zielen
 55 In dat helsche gebiet,, can werpen met verdriet,
 En eewichlick vernielen.

22. voor den Raet: der Inquisiteurs namelik.

26. *uuttoghen*, d.w.z. hadden uitgetrokken.

41 vlg. zijn niet geheel duidelijk. De bedoeling zal wel zijn: een van hen verflauwde in zijn moed, en schreef een dubbelzinnig antwoord op, waardoor de eer der martelaren gekrenkt, verminderd zou worden. Maar een der anderen sprak hem moed in.

47. B: Daer ghy moet comen plaen: waar gij zonder twijfel moet komen. De lezing van A geeft een minder goede zin. De andere lezen: *Daer toe ghy komt seer plaen*.

48. Blau onschult: verzonnen verontschuldigen baten niet.

49. benijt: gehaat, met haat vervolgd.

53. vgl. Matth. X, 28.

De Bisschop ^{57.} onvervaert,, van den Bosch wijt vermaert
 Met twee Abten beneven,
 Is comen onghespaert ^{59.},, in Mey, tmoet zijn verclaert,
 60 Den twintichsten en seven,

Den Raet ^{61.} werde versaemt,, Van dees Heeren voornaemt,
 Als men soude ontwieden ^{62.},
 Dees Schaepkens wel befaemt,, Int secreet ist gheraemt
 This schandt voor allen lieden.

65 De dienaers die zijn doen,, ghegaen met herten coen
 Om dees onnosel Schapen:
 Daerna wilt dit bevroen ^{67.},, zijn sy al voor de noen,
 Ghecleet ghelijck de Papen,

En gebrocht hoort na mijn,, tot den Bisschop die fijn,
 70 Tusschen dAbten was staende
 Elc moest gemijtert zijn,, end gestaeft, wat een schijn
 Om twerck dat doen was gaende.

Dat Heylichdom ^{73.} dat is,, van hen vingeren fris,
 Afgheschrapt in onvreden
 75 Met een mes als een vis,, en een lock hayrs gewis,
 Hebben sy afghesneden:

De Bisschop de Schavuyt,, sprack, wy trecken u uut
 Het cleet Christi rechtveerdich,
 Dwelc u afval beduyt,, dat ghy van Christi Bruyt
 80 Gheweken zijt onweerdich.

Een Broeder op dat pas,, die oock de oudste was,
 Sprack doen dus voor hen allen,
 O Bisschop hoort my ras,, ghy weet wel van tgebras ^{83.}
 Wat wilt ghy doch veel callen?

85 De Bisschop swoer goet ront,, Godt die is mijn oorcondt
 Ick can niet anders smaken ^{86.},
 Leyde zijn handt terstont,, op zijn borst (wat een vont?)
 Om tvolck dat wijs te maken.

57. Franciscus Sonnius, vgl. n° 36.

59. ongespaert: onverwijld.

61. *Den Raet*. Hier zullen, in tegenstelling met vs. 22, de wereldlike rechters bedoeld zijn (vgl. vs. 89); indien de dichter zich altans van deze dingen enigszins nauwkeurige voorstelling maakt, wat te betwijfelen valt.

62. ontwieden: ontwijden.

67. wilt dit bevroen: begrijp dit wel.

73. Dat heylichdom: het heilige, dat aan de vingers was, omdat zij daarmee het Allerheiligste, het misoffer, plachten aan te raken; *hen* andere vorm van *hun*, evenals op tal van plaatsen in deze liederen.

83. ghy weet wel van tgebras: ge weet wel, wat die rommel beduidt. In het verhaal, zoals Bor I, 313, het geeft, antwoordt Arent Dircksoon, de pastoor van de Liere, die ook hier gemeend wordt, op de woorden van Sonnius *Exuo tibi vestem Iustitiae, quam volens abjecisti* (ik trek u uit het kleed der gerechtigheid, dat gij vrijwillig verworpen hebt), *Immo vestem Injustitiae* (ja! het kleed der ongerechtigheid).

86. smaken: ondervinden, begrijpen.

De Bisschop sprack doen hoort,, tot den Raedt ongestoort
 90 Wy stellens in u handen
 Handelt hen saecht nu voort,, merckt doch tgeveynsde woort,
 Want twas al om te branden.

O Hypocrijten fel,, dit zijn u treken wel,
 Dat ghy bijt Schaepkens claerlick
 95 En vaecht u muylen snel,, recht of ghy in tghequel,
 Hen niet ghebrocht hadt swaerlick.

Smaendaechs teghen den nacht,, wert hen de weet onsacht
 Ghedaen om sdaechs te sterven.
 Doen spraken sy bedacht ⁹⁹,, wy hebben langh gewacht
 100 Om Gods Rijck te beerven.

Sy waren heel vervreucht,, en dat in rechter deucht
 Van blijdschap gants ontspronghen ¹⁰²:
 Hebben met groot geneucht,, in God sijnde verheucht
 Den Psalm sestien ghesonghen. ¹⁰⁴.

105 Ter doot zijn sy gebrocht,, dwelckmen aenschouwen mocht
 Een yeghelic bysonder
 Van dat Babels gedrocht,, dat den Paus is verknocht
 Al swijgende, twas wonder.

Elck is al met zijn Rot,, gecomen opt schavodt
 110 Ghebonden als een beeste
 Een yeder badt (dits slot),, In uwen handen Godt
 Beveel ick mijnen gheeste.

Daer na met smerte groot,, zijn sy geworcht doot
 En ghebrant aen vier staken
 115 O jammerlicken noot,, want om de waerheyt bloot
 Moesten sy den doot smaken.

Also zijn sy gherust,, na haers herten lust
 In Christo den ghetrouwen
 Van hem zijn sy ghecust,, hen ¹¹⁹ vyer is uitgeblust,
 120 Tleven dat is behouwen.

Duysent vijf hondert jent,, en tseventich bekennt,
 Is dit werck int ghereye ¹²².
 Gebrocht ende volent,, van den Raet gants verblent
 Den dertichsten dach Meye,

99. bedacht: wel beraden.

102: Geheel opgetogen van blijdschap.

104. Ps. 16: Bewaar mij o God, want ick betrouw op u.

119. *hen* voor *hun*, zie vs. 73.

122. ghereye: gereede. Dit werk is in 1570 in orde gemaakt, voorbereid en voleindigd.

- 125 O Heeren nu toch beeft,, dat ghy dus groulick leeft
 Met Gods Schaepkens seer goedich
 En u hert toch begeeft,, tot Godt, eer dat ghy sneeft ^{127.}
 Want u handen zijn bloedich.

- Neemt in danck dit gesangh,, O Gods ghemeynte bangh,
 130 Mijn Broeders inden Heere,
 Ick hoop Godt sal eerlangh,, helpen vrij uut bedwang
 Ons als zijn kindren teere.

- Ghy Predicanten net,, swijcht niet door gheen belet ⁺
 Bouwt op Gods Kercke schoone
 135 U mondt sy een Trompet,, om te leeren Gods Wet,
 So crijcht ghy slevens Croone.

39.

**Als nu Madame de Parma de Bane weder ruym ghecregen hadde,
 de principale Hoofden, als den Grave van Egmont ende meer andere,
 door listige beloften aen haer syde ghewonnen, Is de Weert int
 Schaeckbert, namelick Duckdalbe, stoutelick int Landt ghevallen,
 den welcken met zijn Spaensche Enghelkens, de Graef van Egmont,
 met andere Catholijcken seer feestelick inghehaelt hebben, weynich
 vermoedende op den quaden nasmaeck van de Spaensche Vijghen.**

Vanden Weert int Schaeckbert. ⁺

Op de wijze van *Harlinghen*.

- Ghy Borghere hoort al na mijn vermaen,
 Ick soudt u gheern ten beste raen,
 Wilt den Weert int Schaeckbert vlieden,
 En wilter niet meer te Bier gaen,
 5 Men sieter veel boosheyt gheschieden.

127. sneeft: sterft.

⁺ Omdat de laatste strophe bijna geheel gelijk is aan die van n° 1, behoeft dit lied nog niet van dezelfde dichter te zijn. Wel worden de vier pastoors daardoor op één lijn gesteld met Fabricius. Allicht is hier een Hollander aan het woord.

⁺ No. 39. Naar A, al opgenomen in de oudste druk ϕ . Verder in alle, behalve O. P. S. V. Bij V L. XXXIX.

Voor de wijs, die herhaaldelijk voor Geuzenliederen is gebruikt (n° 60, 95, 97) vgl. Van Duyse II, 1583. De tijd is volgens het wel betrouwbare onderschrift 1570, ofschoon het opschrift aan een ietwat vroegere tijd zou doen denken.

Waarom Alva de *Weert int Schaeckbert* wordt genoemd, weet ik niet. Waarschijnlijk omdat zijn wapen zeer sterk gekwartileerd was.

Om tappen was hy eens wel bedocht,
 Seer neerstich heeft hy een huys ghesocht,
 Thantwerpen is hy ghecome:
 Sijn Dambert heeft hy mede ghebrocht.
 10 Daer heeft hy een huys vernomen.

Den Weert int gulden Vlies ^{11.} ydoon,
 Boven al de Tappers voerde hy de croon,
 Syn Bert ^{13.} sachmen afbreken,
 Niet meer te tappen was hem verboon,
 15 End dat Dambert was daer uut ghesteken,

Noch twee notable Weerden vroet, ^{16.}
 Die daer bewoonden haer eyghen goet,
 Sy taptent tot haerder vromen,
 Haer Berden smeeft hy onder de voet,
 20 Met zijn volck is hy in haer huys ghecome.

Om vechten waren sy stracx bereyt,
 Die twee Weerden hebben sy neder gheleyt
 Tvolck was beroert met hoopen,
 Den Weert int gulden Vlies voorseyt
 25 Neerstich sachmen wech loopen.

Den Weert inde Roo Leeu vermaert, ^{26.}
 Was met zijn volck by een vergaert
 Maer hy was oock haest verdreven:
 Elck was van desen Weert vervaert
 30 Daer zijn maer drye Tappers ghebleven.

Den Weert int gulden Vlies met sin,
 Woont met den Weert inde drye Lelien ^{32.} in
 Sy hebben haer huys vol knechten,
 Twee Tappers in een huys, is cleyn gewin,
 35 Dickmael sietmen die kijven en vechten.

Den vreemden Weert int Dambert hier
 Die heeft nu omme doen roepen zijn Bier,
 Eer dat hem began tontsueren ^{38.}
 Dat wil hy vercoopen hooghe en dier,
 40 Maer ten sal hem niet ghebueren.

11. Met de *Weert int gulden Vlies* moet blijkens het verband Oranje bedoeld zijn.

13. Bert: uithangbord.

16. Egmond en Hoorne.

26. *De Weert in de Roo Leeu* is Brederode, die de Hollandse leeuw van keel in zijn wapen voerde.

32. Weert in de drye Lelien: De Franse koning. Na zijn mislukte eerste tocht hield Oranje zich in Frankrijk op, en bestreed de koning (vs. 35). Dat hij al in 1569 naar Dillenburg vluchtte, is geen bewijs tegen de datering van het lied, natuurlijk: nauwkeurige kennis van de toestanden buitenslands bezaten de dichters der Geuzenliederen gewoonlijk niet.

38. ontsueren: beginnen zuur te worden.

Sijn gasten die hy voor vrienden hilt
 Die hadde hy geern met listen verdult ⁴².
 Soot daer wel heeft ghebleken,
 Hy hadde gheerne zijn Borse ghevult,
 45 Dat thiende bier wilde hy ⁴⁵ haer ontreken. ⁴⁵.

Die gasten maecten seer groot geluyt
 Sy smeten den Weert ter deuren uut,
 Met zijn volck quam hy in sneven,
 Sy seyden: Pact uut, ghy vreemden Guyt,
 50 Wy hebben sulcx noyt ghegheven.

Soo menich Borgher heeft dit verstaen,
 Sien wilden niet meer te biere gaen,
 Haer ghelt sal hem nu falen,
 Hy is met zijn groote Huyshuere belaeln,
 55 Hoe dat hy die sal betalen.

Als ghy met vreuchden u ghelt verteert,
 Gaet liever tot den besten Weert, ^{57, 58}.
 Buyten die Oosterpoort inde Wereldt ghepresen,
 Daer vindy bereyt wat ghy begheert,
 60 Daer wil elck mensch wel wesen.

Buyten die Suydtpoort ⁶¹ op dit termijn,
 Daer woont een Vrouwen hubsch en fijn,
 Inde Roose over een waterken wijden,
 Men drinckter goet coop bier en wijn,
 65 Tvolck coemter van allen zijden.

Neemt oorlof van dit bediet ⁶⁶,
 Als hy u meer te gaste ontbiet,
 Wilt van u ghelt niet wijcken:
 Want den arbeyt van uwen handen siet,
 70 Die soude hy gheerne strijcken ⁷⁰.

Anno 1570. B. 2. K. 28. T. 4. D. 28. 28. T. ⁷¹.

42. verdult: misleid.

45. *hy* ontbreekt in A. B.

45. Een tiende deel van het bier wilde hij hun ontfutselen.

57, 58. Hiermee wordt de Duitse keizer Maximiliaan II bedoeld, van wiens hulp men juist nog in 1570 veel verwachtte; in *de Werelt ghepresen* is ook als uithangbord bedoeld en doelt waarschijnlijk op de rijksappel.

61. *Suydtpoort* is de lezing van A-D. F-H. K; al de andere hebben *Noortpoort*, wat evenmin juist is, want dat Elisabeth bedoeld wordt, blijkt ten overvloede uit de *Roose*, de roos in het wapen der Engelse Koningen. Evenzo in de Polit. Refer. VI. Bibl. II serie No. 7, blz. 42: *de weerdinne in de Roose te Lonnen*.

66. bediet: verhaal. A leest: *bedien*, wat reeds in B verbeterd is.

70. strijcken: roven, zich meester maken van.

71. De ondertekening kan ik niet ontcijferen.

40.

Na dat de Prince door Godes ghehengenisse uut het Landt geweken was, heeft Ducdalve (meynende het spel geheel gewonnen te hebben) een listich Pardoën laten uitgaen. Waer tegen dese twee navolghende Liedekens ghemaect zijn. Ende connen oock mede dienen op het Pardoën van desen nieuwen Commandeur Anno 1574. uitgegaen. ⁺

Op de wijze: *Laet ons met sanghe nu gaen verblijden.*

- O Werelt listich, lieflick int orboren ¹;
 Hoe brengt ghy te voren,, die simple u loosheyt? ²;
 Ghy belooft vrede, int eynde wordet toren ³;
 Waert moechlic d'Uutvercoren,, soudén worden verleydt.
 5 O Ducdalba, sulcke stricken ghy bereyt
 Om dat ghy sout vernielen,, die welvaert onser zielen:
 Maer tis te vergheefs dat ghy alsulcks verbreydt. ⁷.

Reprise

+

op de wijze: *Daer de man met rusten wil leven, moet het vrouwen, etc.*

- Op u Pardoën wy niet en achten,
 Want tis al verradery:
 10 Een ander van Godt wy verwachten,
 Christus heeft ons ghemaect vry:
 Op hem alleen betrouwen wy,
 Hy sal ons verlossen van alle ghewelt:
 Op u pardoën wy niet en achten,
 15 Want het voor Godt niet en ghelt.

+ No. 40. Naar A, ook in alle andere, behalve S. T. V. X. Z. AA. BB. Bij V.L. XXXVII.
 Het lied is natuurlijk van 1570, toen Alva's pardon (16 Juli) plechtig op de markt te Antwerpen was afgekondigd (Bor I, 319).

Aangezien het opschrift van *desen nieuwen C.* spreekt, kunnen we wel aannemen, dat het in de tweede uitgave χ van 1575 het eerst is opgenomen, niet reeds in de eerste van 1574, want dan zou het eerste deel van het opschrift reeds hebben moeten staan op het vliegend blad, waarop ook dit gedicht wel oorspronkelijk zal zijn gedrukt geweest en daarvan heeft het niet het karakter.

In A volgt hierop n° 43, dat in B ontbreekt. In overeenstemming hiermede heeft B in het opschrift *dese twee in dit* veranderd en *connen* in *can*; tenzij het tweede gedicht in de oudere drukken niet voorkwam en dus A veranderd heeft, toen hij het er bijvoegde.

Het lied, waarvan hier de zangwijze wordt aangehaald, kwam in vele liedboeken voor. Zie Wieder, reg. n° 521.

Opschrift. *Commandeur. A Commandadeur*, drukfout.

1. *lieflick int orboren*; aangenaam in het gebruik, verleidelik in de omgang.
 2. Hoezeer toont ge de eenvoudigen uw verraderlike aard.
 3. toren: smart.
 7. verbreydt: verkondigt, nl. uw beloften van vergiffenis.
- + *Reprise*; refrein, dat achter elke strophe gezongen wordt.

- Ons Coninck is een Coninc groot van weerden,
 Van Hemel en Eerden,, en oock van Israel:
 Der Princen Prins, een Vorst cloeck int volheerden,
 Wat hy wil aenveerden,, volbringt hy haest en snel:
 20 Hy is der Heyden Heylandt, diet al gemaect heeft wel,
 Na zijn goet welbehaghen,, wie soude daer vertagen
 Om hem taenbidden, als wy zijn int ghequel.

Ander Reprise, op de selve wijze als vooren.

- Gods ghenade staet altijt open,
 Tverloren Schaep heeft hy ghehaelt:
 25 Op hem alleen willen wy hopen,
 Onse schult heeft hy betaelt:
 Sijn Belofte is noyt ghefaelt,
 Om ons te verlossen van alle torment:
 Gods ghenade staet altijt open,
 30 En zijn Liefde is sonder ent.

- Na Gods bevel so wilden wy leven,
 Dats dat elck sou gheven,, den Keyser zynen chijs ³²:
 Maer hem de Eere, sy wort hem toegheschreven:
 Gheen Goden beneven,, hem, kennen wy propijs ³⁴:
 35 Hem behoort de vreese, hy is alleene wijs:
 Vervloect wilse Godt houwen,, die op Menschen betrouwen:
 Want sy zijn ydel, haer macht is als een rijs.

Reprise.

Op u Pardoen wy niet en achten, &c.

- Ghy acht ons Kettters, siet selfs u Bels knapen,
 Monicken en Papen,, haer Leer is als fenijn:
 40 Aensiet de liefde van uwe Bijtschapen ⁴⁰,
 Bloetghierich sy gapen ⁴¹, en souwen Herders zijn:
 Tzijn grijpende Wolven, in eenen heylighen schijn:
 dOoghen vol Hoerderije,, en therte vol invije ⁴⁴,
 Haer leven en leer, is niet uut Godt divijn.

Reprise.

Gods ghenade staet altijt open, &c.

- 45 Ist ghewelt ⁴⁵ dat wy volchden Gods weggen
 Als dApostels pleghen,, na ons vermoghen al?
 Wy segghen Neen: maer al dat God is teghen

32. chijs: cijns. Geef den keizer wat des keizers is.
 34. propijs: gunstig. Wij kennen naast hem geen Goden, die ons genade schenken kunnen.
 40. *Bijtschapen*, gewone komiese vervorming van *bisschoppen*.
 41. gapen: begeren.
 44. invije: envie, boze begeerte.
 45. ghewelt: oproerige daad.

Waer beter versweghen,, uutgheroeyt hen ghetal ^{48.}:

48. *hen ghetal*; *hen* voor *hun*; dus: allen, die zich tegen God verzetten.

- Want de Hoer van Babel ⁴⁹ sal haest comen ten val,
 50 Die ghy nu wilt vereeren, maer tsweert sal u verteren,
 So dat u plaetse hier niemant vinden sal.

Reprise.

Op u Pardoën wy. &c.

- Sloeghen wy dAfgoden, hier op wilt mercken ⁵²
 Door sulcke wercken,, wert Godt niet onteert:
 Christus smeeft selfs die Coopliën uiter Kercken,
 55 Wou niet in sulc percken ⁵⁵ „ zijn woort hebben vermeert ⁺
 Maer diet uut dieften deden, hebby meest gheleert, ^{56, 57}
 Al sonder ons toesegeen,, of sPrincen wederlegghen:
 Want quade wercken, tot quaden eynde keert.

Reprise.

Gods Ghenade staet, &c.

- Dat wy als Rebellen nu moeten vlieden,
 60 Beclagen veel lieden,, maer Christus spreekt seer vroet
 Waert ghy van de Werelt, tsou niet gheschieden,
 Sy sou u eere bieden,, nu ghy sulcx niet en doet,
 Moet ghy om mynent wille laten lijf en goet.
 Hoe soudén wy dan vreesen,, God en laet ons gheen Weesen, ⁶⁴
 65 Hoe ghy Vorst des Duyvels, op ons zijt verwoet.

Reprise.

Op u Pardoën, &c.

- Die God verloochent, sal hy oock versaken,
 Als hy meynt te raken,, int nieu Jerusalem: ⁶⁷
 Maer die hem belijdt, die sal hy groot maken,
 Twelck dat ⁶⁹ willen laken,, die vanden Caphernem ⁺:
 70 Want sy liever derven te hooren Godes stem:
 49. *Hoer van Babel*, uitdrukking aan de Openbaring ontleend, hier, als dikwels, de Roomse kerk.
 52. vlg. Toespeling op de beeldenstorm.
 55. *percken*, hier eenvoudig: verblijf, ruimte;
 + — vermeerren: verkondigen.
 56, 57. De bedoeling schijnt te zijn: ‘Diegenen, die aan de beeldenstorm hebben deelgenomen om te stelen, hebben dat vooral van u geleerd, zonder dat wij hen hadden aangemoedigd en zonder dat zij zich konden beroepen op het verzet van de Prins.
 64. Joh. XIV, 18: Ik zal u geene weezen laten.
 67. Wanneer hij meent binnen te zullen treden in het nieuwe Jeruzalem, waarover Openbaring XXI handelt.
 69. Twelck dat: hetwelk.
 + *die van den Caphernem*, bedoeld wordt de stad Capernaüm. Die van Capernaüm zijn hier de materialisten, die alleen voor de zinnelijke dingen leven, aldus genaamd naar aanleiding van het verhaal Joh. VI, waar Jezus te Capernaüm na de wonderdadige spijziging tot de schare, die tot hem komt, zegt: ‘voorwaar, voorwaar zeg ik u, gij zoekt mij niet, omdat gij teekenen gezien hebt, maar omdat gij van de brooden gegeten hebt en verzadigd zijt’; vgl. vooral vs. 52. In enigszins andere zin, maar in verband met hetzelfde, wordt de uitdrukking gebruikt n° 1, vs. 3.

Dan dat haer svleesch wellusten,, hier soude moeten rusten,
Teeuwich verdoemen laden de sulck op hem.

Reprise.

Gods Ghenade staet, &c.

- Ick laet elck besien, of wy sConincx Landen
 So brochten ter schanden,, ghelijckmen u nu siet
 75 Wy waren ree, te weeren zijn vyanden,
 Die ghy doet verbranden,, u noyt misdeden yet:
 dEdelen die den Coninck int strijden noyt verliet,
 Doet ghy schandelic sterven,, om hen ⁷⁸ landt te beerven,
 Dies bekennen wy u voor geen Heere niet.

Reprise.

Op u Pardoën wy, &c.

- 80 Souden wy kennen voor u ons misdaden,
 Die vol onghenaden,, niet en doet dan onrecht
 En sConincx Wet sietmen u selfs versmaden,
 Tsiijnder grooter schaden,, zijt ghi worden zijn knecht
 Teynden uwer daghen, wert ghy gamaect heel slecht, ⁸⁴:
 85 Als onse Godt sal wreken,, het quaet aen u ghebleken:
 Wat helpt dan dat ghy ons uut den Lande segt ⁸⁶?

Reprise.

Gods Ghenade staet, &c.

- Een Christelicke Kercke kennen wy te gader,
 Daer af God is vader,, Christus het Hooft seer reen:
 Vant thoofte des Paus zijn wy een versmader,
 90 Hy is gheen ontlader ⁹⁰,, der sonder groot noch cleen:
 Noch is oock niet ghebout op den Levenden Steen ⁹¹:
 Gods eer heeft hy ghestolen,, de simpele doen dolen: ⁺
 Al zijn Insetten verworpen wy met een.

Reprise.

Op u Pardoën, &c.

- Als Stadthouder Christi dorft ghy hem noemen,
 95 Dit Kint der Verdoemen ⁹⁵,, tuycht ons die Schriftuer:
 Van al dat Godsdienst heet, derf hy hem roemen ⁹⁶.
 Dat hem elck moet schromen,, door zijn wreetheyt seer,
 78. hen: hun.
 84: Zult gij tot een ongelukkig einde van uw leven worden gebracht.
 86. uutsegghen: verbannen.
 90. ontlader: verlosser.
 91. De *Levende Steen* is Christus (1 Petrus II, 5 en elders). De macht van de paus steunt niet op Christus, al noemt hij zich de opvolger van Petrus, wiens naam ook steen betekent (Matth. XVI, 18).
 + 88 is bij Van Lummel achter 92 gekomen, nergens anders.
 95. Dit kint der Verdoemen: de zoon des verderfs. Dat kàn betekenen: de Antichrist (vgl. o.a. 2 Thessal. II, 3). Maar mogelijk is ook, dat er met gedachte aan Joh. XVII, 12 (maar niemand uit hen is verloren gegaan, dan de zoon der verderfenis, opdat de schrift vervuld worde) op Judas wordt gedoeld: 'Gij roemt hem als stedehouder Christi, dus als Petrus, maar de Schrift getuigt ons van Judas'.
 96. vlg.: Hij durft zich vermeten (te zeggen), dat ieder zich moet onthouden van alles wat godsdienst mag worden genoemd.

Hy is tBeest vol Hoofden, des Rooden draecx Figuer,^{98.}

98. tBeest vol hoofden en de Roode draeck: de Antichrist, vgl. Openb. XII, 3 en passim.

- Daer niet voor willen buygen,, alle Christen getuygen
 100 Dies haer de tweede doot niet sal vallen suer.^{100. +}

Reprise.

Gods ghenade staet, &c.

- Is dat u liefde die ghy tNederlandt draghet,
 End ingeboorne plaget,, nemende goet oft schat.
 Ende oock wilt behouden, want u so behaghet,
 Dat elck u oorlof vraghet,, om te besitten dat,
 105 Van u groote liefde, segt ons Micheas plat:^{105.}
 Tvette Schaep ghy slachtet,, tmagere ghy verachtet,
 Van tbloedt der Heylighen zijdy gheensins sat,^{107.}

Reprise.

Op u pardoen wy, &c.

- Bacchides beloeft den Machabeen vrede,^{108.}
 Als hy haer Stede,, creech, brocht hyse ter doot:
 110 Sulcks meynt ghy Duckdalf uut te rechten mede,
 Ghy gaeft haer een snede,, die hen u gaven bloot
 Om te verantwoorden, en quamen so in noot:
 Wie sou dan u ghelooven,, dan om ons te berooven,
 Van goet en leven, dwelck u leert de Paus u hoot.^{114.}

Reprise.

Gods Ghenade Staet, &c.

- 115 Hebben wy gheherbercht ons Predicanten,^{115.}
 100. In Openb. XI wordt verhaald van twee getuigen, die profeteren, door het 'Beest' worden vervolgd en gedood en na 3½ dag worden opgewekt. Een lange aantekening ter plaatse in de Statenbijbel betoogt, dat daarmee de verschillende hervormers en voorlopers worden bedoeld, die tegen de afgoderij der Roomse kerk hebben geprofeteerd. In vs. 14 wordt naar aanleiding van deze vervolging door het 'Beest' enz. gezegd: 'Het tweede wee is wech gegaen'. (Het eerste wee Openb. IX. 12). Vs. 99 bedoelt dan: de vervolging, waarvan ook de Apocalypse profeteert zal ons niet zuur vallen.
 + Aangezien echter op deze plaatsen van *wee* en niet van *doot* sprake is, kan het ook zijn, dat de dichter meer gedacht heeft aan plaatsen uit de Openb. als II, 3: 'Die overwint zal van den tweeden dood niet beschadigd worden', waar volgens aantekening in de Statenbijbel eenvoudig van de eeuwige dood sprake is.
 105. De profeet Micha geeft Cap. III een beschrijving van het wangedrag van de 'hoofden des huizes Jacobs' en de 'oversten des huizes Israë', wat in vs. 105 staat, wordt echter in Micha niet gevonden.
 107. Toespeling op Openb. XVII, 6: 'Ik zag dat de vrouw dronken was van het bloed der heiligen'. De bedoeling is: gij zijt nog geenszins verzadigd van het bloed der heiligen.
 108. Makkab. VII, 10 vlg.
 114. hoot: hoofd.
 115. Bor V, 319 vlg. geeft de inhoud van Alva's pardon. Blz. 321: 'Boven desen en verstaen wy niet, noch en is onse meninge en wille niet, dat in dese onse gratie en pardon begrepen sullen zijn, de Ministers, Predicanten, Leraers of Dogmatiseurs van leringen der Catholijkser Roomser Religien contrarie zijnde, en alle degene die ingebrogt of doen inbrengen hebben

Weerder dan u Santen,, ghedoopt ons kinders daer
In ons Tempels, gebout aen alle canten,
Met consent der danten ^{118.}, van Parma in dat Jaer

de voorsz Predicanten, Leraers, en Dogmatiseurs, en die de selve secretelijk met haren weten
en wille ontfangen en in hun huizen onthouden' enz.

118. dante: lichtzinnige vrouw, deern. Satiriese vervorming van *Madame*.

- Opperste Regente der Nederlanden, maer
 120 Haer valsch hert doortogen ^{120.}, heeft ons al bedroghen,
 Dies wy betrouwen op Gods belofte claer.

Reprise.

Op u Pardoen wy, &c.

- Ghy stelt ons Gracy tijt als Gods Vassale, ^{122.}
 Hier naer deeuwighe quale,, vergeeft spreek Christus coen ^{123.}
 Niet sevenwerf, maar tseventich sevenmale,
 125 Dat ^{125.} sonder ghetale,, sal wesen u Pardoen
 Aen uwen Broeder, op dat u in elck saysoen
 Werden quijt gheschouwen,, de sonden die u rouwen,
 Als sal ontfanghen die Vrome, Palmen groen. ^{128.}

Reprise.

Gods Ghenade staet, &c.

Prince.

- Op Godt betrou de Prins van Oraengien,
 130 Sijnde in Almaengien,, Godt zal stercken zijn handt,
 Dat hy sal paeyseren calaengien ^{131.},
 Den Coninck van Spaengien,, bewaren sijne Pandt:
 Vernielen u bloethondt, den vromen een Tyrant:
 Laet u Afgodtsche Nacy,, aen Godt bidden om gracy,
 135 Ghy sult Pharo slachten, als Godt ons doet bystant:

Reprise.

Op u Pardoen wy niet en achten, &c.

41.

Ante-Christ's Nieuwe- Jaer 1571

Een ander refereyn ⁺

120. doortogen: doortrapt.
 122. Gij stelt ons, alsof gij Gods stadhouder waart, een termijn voor de vergiffenis; maken wij daarvan geen gebruik, dan vervallen wij in de eeuwige verdoemenis.
 123. coen adverbiaal: nadrukkelijk.
 125. Dat: opdat. Dit is de lezing van A.B.K; C-H en alle latere *Dats*.
 128. Vgl. Openb. VII, 7 vlgg.
 131. calaengien: twisten, moeilijkheden.
 + No. 41. Naar I. Verder in J.L.M.S. Bij V.L. XVII.
 Dit gedicht komt voor in het handschrift in de Bibliotheek der Universiteit te Gent, waarin de *Refereynen* enz. van Laurens Jacobszoon Reael, waarover ik in de aantekeningen van het volgend lied spreek. Het lijdt dus geen twijfel, of het is van die dichter, ofschoon in geen der drukken zijn zinspreuk er onder is geplaatst. De door mij er boven geplaatste titel is uit het hs. overgenomen. De inhoud is grotendeels ontleend aan Openbaring, XVIII en volgende capita, ook veel aan Jesaja, XLVII.

Hier onder, hier onder Jonckvrouwe, ghy dochter Babel,
U schamelheyt is ontdeckt, hier staedy naeckt: ^{2.}
Wee u, die de leeringe Christi acht voor een Fabel
U misse is verwonne, u brootgod in schand gheraect:
5 U Afgoden staen beschaemt, u goden te niet gemaect

2. Vgl. Jes. XLVII, 3.

- U bedriegerije koopt niemant so diere om gelt
 De Coningen die met u hoereerden zijn ontwaect:
 U tien Hoornen ^{8. 13.} hebben haer ooc tegen u gestelt
 Die u vlees sullen eten, en branden met geweld,
 10 Wee, Wee u, Gods wraec is over u gecomen,
 Om dat ghy die Aerd' met Toovery hebt gequelt.
 God heeft by hemselfen wat vreemts voorgenomen
 Dat sal hy over u bringen sonder schromen:
 Want sterck is de verlosser de Heere Zebaoth ^{14.}:
 15 Alle man is kennelic, dat ghy staet int verdomen
 Want men roept van u overluyt, hier hebby tslot,
 In Spaengien (t'is wonder) oock in Aragonia:
Cecidit, cecidit, Civitas, magna Babilonia. ^{18.}
- Wat meendy stoute, ghy Babelsche Hoer?
 20 Dat mijn volc van my sal Weduwe zijn verlaten?
 Set u int stof, ghy hebt gheen Stoel, breydt uut u Vlechtsnoer, ^{21.}
 Ick wil my aen u wreken, gheen mens salt my afpraten,
 Dat u jonge manschap sal liggen opter straten
 In al u steden doorsteken, vermoort en doorwont,
 25 Want doe ic mijn volc u overgaf thaerder baten
 Beweesdy hun noyt barmherticheydt t'eenigher stont:
 Daerom zal t'zweert komen en u bederven inden gront:
 Siet ick, Ick de Heere wil my teghen u stellen
 Om dat gy my blasphemeert met u lasterlicke ^{29.} mont:
 30 U Vorsten, wagens, paerden, wil ic neder vellen,
 Roept dan u Toovenaers, stelt int werc u gesellen, ^{31.}
 Siet of sy u uut mijnder hant sullen helpen:
 Daer ghy u op verliet sullen u meest quellen
 U boosheyt is ontdeckt, wie sal u jammer stelpen
 35 U Heylichste kint roept met die in Gasconia ^{35.},
Cecidit, cecidit ^{36.72.}, *Civitas, magna Babilonia.*

- Vlient uut, vliet uut Babel mijn uutvercoren volck,
 Elc verlosse zijn ziele met wysheyt voordachtich
 Vander sonden des Hoers, sy moet inden vyerigen Kolck
 40 Op dat ghy niet en wert haer plagen deelachtich
 Want ist dat yemant t'Beest aenbidt, of zijn beelt prachtich,
 Een merckteecken ontfanght in zijn voorhoofd oft rechterhant,
 Die sal oock drincken vanden Wijn mijns Torens warachtich:

8. *U tien hoornen*, vgl. Openb. XVII, 16: Ende de tien hoornen die ghy ghesien hebt op het Beest, die sullen de Hoere haten, ende sullense woest maken ende naeckt: ende sy sullen haer vleesch eten, ende sullense met vyer verbranden.
 13. *sal hy. S hy sal.*
 14. *Zebaoth*, Rom. IX, 29; Jac. V, 4. De beteekenis is: Heer der heirscharen.
 18. Openb. XVIII, 2; XIV, 8 en passim.
 21. Jesaja XLVII, 1: 'breyt uut u vleehten'; Jes. XLVII, 2: 'ontdeckt uwe vlechten'; de Vulgata heeft: 'denuda turpitudinem tuam'.
 29. *lasterlicke. L lanterlicke*, drukfout, in M overgenomen.
 31. Jes. XLVII, 12 en 13.
 35. *Gasconia. L. M. S Galconia.*
 36.72. *Cecidit, cecidit. L.S. Cecidick, cecidick.*

- Ja zwaerlic ghepynicht werden inde Helsche brant:
- 45 Een Coninginne ben ic (seyt sy ⁴⁵) tot mijner schant
 De Hemel can ic sluyten, die Engelen gebied ic pleyne ⁴⁶,
 Daerom heb ic by mijner zielen gezworen, want
 Zy sal noch een ander liet ⁴⁸. leeren singen met geweyn
 Daerom vliet van dese Hoer, mijn volck reyn
- 50 Wilt den rechten klaren wijn van my om niet coopen
 Want ick bent alleene, die levendige Fonteyn,
 Die den Paus doode, en doe over hem roopen
 In Italia, oock boven Macedonia,
Cecidit, cecidit, Civitas ⁵⁴, *magna Babilonia*.
- 55 Soo trect dan henen, gy die de galg zyt ontvloten:
 Gedenct wat Babel nu mijn volc heeft begaen
 Wreect u aen haer, als mijn getrouwe Boden
 Vergelt haer dobbelt, so sy u heeft gedaen
 Haer fondament is gevallen, sy kan niet langer staen
- 60 Rust u Schilden, palleert ⁶⁰ u pijlen, schiet t'gheschut in haer:
 Want sy heeft tegens my gesondicht plaen ⁶¹,
 Verghelt haer t'roepen, Brekekekex, Koax, Koax, zwaer, ⁺
 Roeyt uut Babel die Zaeyer en die Maeyer claer
 Dat elck vant Zweert der Tyrannen tot zijnen volcke keere,
- 65 Trect opwaert teghen t'Lant dat alle dinghen verbittert, maer
 Opent haer Coornhuysen, en werptse ter neere,
 Geluckich is hy die haer kinderen teere
 Verworght, ende morseltse aenden steen,
 Doot ⁶⁹ haer nacomelingen datter niemant blyft meere
- 70 Plondert haer Juweelen, nu zy heeft hulpe gheen,
 Want men roept int Noorden, oock in Livonia ⁷¹,
Cecidit, cecidit, Civitas, magna Babilonia.

Prince.

- Lof loffelijcke Prince, alder Princen Vader
 U is de Salicheyt, Eere, glory ende macht:
- 75 U oordeelen zijn recht, die ghy uut minlicke Ader ⁷⁵.
 Over die groote Babylonische Hoere hebt ghebracht,
 Die de Aerde bedorven heeft door des draecx cracht
 En de Coningen der aerden met hoererye quaet.
 Juycht heylige Propheten en Apostelen geacht,
45. sy. Alle drukken hebben *hy*. Blijkbaar begreep men dit vers niet, dat echter met moderne interpunctie zeer verstaanbaar is: 'Een Coninginnen ben ic', seyt sy tot mijner schant.
46. pleyne: volkomen.
48. *liet*, L. M. *siet*.
54. *Civitas*. L.M.S *Clavitas*.
60. palleert: maakt glad.
61. plaen: ten volle.
- + Bij vs. 62 tekent Reael aan: roepen die vorsschen uit den modder; alsoo seyt Apoc. 16 dat des Pausen legaten de menschen ten oren roepen, ende onlustig maecken met haer roepen; van den allerheyloosten onder den Paus.
69. *Doot*. L. S *Doet*.
71. *Livonia*; Lijfland, waar inderdaad de hervorming in deze tijd grote vorderingen had gemaakt.
75. ader: gemoed, geest.

- 80 God oordeelt u oordeelen van haer metter daet,
 Der Heyligen bloet, dat gestort is door haren raet,
 Wert nu dapper gewroken door Gods bevel,
 Hy geeft haer bloet te drincken vroeck en laet
 Want sy zijnt waerdich, door haer sondich overspel
- 85 Haer rijck is verduystert, sy knauwen haer tongen snel: ⁸⁵.
 Looft God, Aerde, Fonteynen, en ghy Hemelen
 Dat God zijn macht toont aen dese Hoere fel,
 End ons verlost van die Roomsche Kemelen
 Dies wy singen, spijt alle de Cacademonia ⁸⁹,
- 90 *Cecidit, cecidit, Civitas, magna Babilonia.*

42.

Een nieu Liedeken, ⁺

Op de wijze: *In Oost-Landt wil ick varen.*

- Ontwaeckt ghy Christen alle
 Recht wel in deser tijt,
 Met vreuchden maeckt geschalle
 Dat ghy ghebooren zijt,
- 5 Gods woort suyver te leeren
 En te leven naer Gods wet:
 Antechrist wil dit keeren,
 Maer sterck is het Woort des Heeren,
 Daer door hy wert verplet.
- 10 Hy sit seer hooch ghedreven, ¹⁰
 Tusschen twee Zeen in,
 Een Coningin verheven
 Spreeckt hy in sijnen sin
85. Openb. XVI, 10: ende zijn Rijcke is verduystert geworden; ende sy kaeuwden hare tongen van pijn.
89. Cacademonia: de hel.
- + No. 42. Naar N. Verder in E.I.J.L-R.T.U.X.Z-DD. Bij V.L. XLII; Van Duyse II, 1712; Loman, Twaalf Geuzeliedjes, no 6.
 Volgens het onderschrift in Q zou het lied van 1573 zijn. O geeft daarvoor 1571. De zinspreuk, waarmee het lied in N is getekend, ontbreekt in verschillende drukken.
Liefde vermacht al is de zinspreuk van Laurens Jacobs Reael, de vader van de bekende dichter en staatsman. In 1567 uit Amsterdam naar Emden uitgeweken, heeft hij zich daar waarschijnlijk tot 1573 opgehouden en was in 1574 te Dantzig. In 1578 is hij naar Amsterdam teruggekeerd. Hij heeft een bundel *Refereynen, Baladen* enz. nagelaten. en *Memoriën* over de jaren 1566, 67. Vgl. Te Winkel, Ontwikkelingsgang V, 66 en Joh. C. Breen, Bijdr. v. Vad. Gesch. enz. IIIe Reeks, X, 69 vlgg. Breen doet daar mededelingen over het Gentse hs., dat bovengenoemde refereinen enz. bevat. Daaruit blijkt, dat ons lied inderdaad van Reael is, ofschoon het een enigszins ander karakter heeft dan zijn andere liederen, en wel van 1571.
- Over de melodie, zie Van Duyse I, 290 en II, 1714. Ook bij Loman t. a. p. Vgl. ook Mincoff, blz. 90. Het lied bestaat grotendeels uit reminiscensen uit de Openbaring.
- 10 vlgg. Openb. XVIII, 7. *Hij* slaat blijkbaar op de Antechrist, maar die wordt, schijnt het, geïdentificeerd met de Koningin. Want de woorden in 14, 15 zijn in de Openb. woorden van de laatste.

Siet ick, wie mach my letten ^{14.?}
15 Mijn ooghen en sullen niet sien,
Eenich leet my te pletten, ^{16:}
Want men houdt mijn Gesetten ^{17.},
Al wat ick wil ghebien.

14. *letten*. R *leeren*; O *setten*.

16: Dat enig leed mij pletten zal.

17. Gesetten: inzettingen, geboden.

- Daerom spreekt God almachtigh ¹⁹
 20 Sullen hem plaghen veel
 Overcomen seer crachtich,
 Op eenen dach te deel ²²,
 Doot, droefheyt, hongher, smerten
 Ende werden met vyer verbrant, ²⁴:
 25 God gheeftet haer ²⁵ int herte
 Al is seer sterck sijn sterre ²⁶.
 Veel stercker is Gods hant.

- Het woordt van Godt den Vader, ²⁸.
 Moetmen hier achten wel,
 30 Bereyt u alle gader,
 Seyt hy, vergelt hem fel,
 Mijn leedt wilt aen hem wreken,
 Seven vout in sijnen schoot,
 Want so plach hy te spreken:
 35 God ben ick sonder ghebreken,
 Hier voor gheeft droefheyt groot.

- Mijn volck wilt hem vergelden,
 Als hy ³⁸ heeft ghedoot,
 Met branden, worghen, schelden,
 40 Benautheyt, honghers noot,
 Die onder d'Outaer roepen, ⁴¹.
 Die sielen heb ick verhoort,
 Mijn toorn staet nu ⁴³ open,
 Laet het den Paus becopen
 45 Met hanghen, worghen en moort.

- Die sijnen God hier eerden,
 Missam ⁴⁷ int aertsche prieel, ⁴⁷ + +
 Daer door sy my verneerden,
 En creghen tlandt ten deel,
 50 Pispotten ⁵⁰, Monicken, Papen,

- 19 vlgg. Openb. XVIII, 8.
 22. deel. Q: *veel*, drukfout, overgenomen in alle volgende, maar weer verbeterd in CC.
 24: En hij zal worden m.v.v.
 25. haer: de vromen, tot wie God spreekt.
 26. *sterre*. O *stercte*. Gedoeld wordt op de staart van de draak, vgl. Openb. XII, 4.
 28. Vgl. Openb. XVIII, 6.
 38. *Als hy*. In I. J. L. M *Als hy wreet*; O. P *Ghelijck hy*; Q-DD *Al dat hy*.
 41. Vgl. Openb. VI, 9: Ende doe het den vijfden zegel geopent hadde, sagh ick onder den altaer de zielen der gene die gedoodet waren om het woort Gods.
 43. *nu*. Q-DD *u*.
 47. *Missam*. Q-DD *Messiam*.
 47. *int aertsche prieel* is eenvoudig een omschrijving van *hier* in het vorige vers.
 + *Missam*, zeker wel woordspeling met *Messiam* en tegelijk met het adjectief *mis*, dus: de Mis als de verkeerde Messias.
 + Q-DD hebben nu ook *Messiam* geschreven en, door het ontbreken der komma in de war gebracht, dit woord verbonden met de volgende. Zij verstonden er nu onder: de aardse Zaligmaker, d.i. de Antichrist.
 50. *Pispotten*. P *Piscoppen*; Q.R(T.X.Z.) AA-DD *Bisschoppen*, U = N.

Ende verkeerden ^{51.} mijnen naem:
Hier op treckt aen de wapen,
Ghy vorsten wilt haer drapen ^{53. 53.},
Want het is mijn will' bequaem.

- 55 Ghy Vorsten, Potentaten,
Rechters op deser aert,
Die Roode ^{57.} Hoer wilt haten,
Daer van ghy droncken waert,
Van haer tooverschen wijne,
60 Daer door sy u brancht ^{60.} ter Hel,
Weest ghy nu haer ruijne,
End maeckt met haer een fijne, ^{62:}
So doet ghy Gods bevel.

- Ghy Leeraers, Predicanten ^{64-98.}
65 Ontsiet u niet een haer,
Gods woort met vlijt te planten,
Te leeren openbaer:
Die Basuynen wilt blasen,
Teghens Paus valsche Leer,
70 Die hier als arme dwasen
Int leste gras gaen grasen, ^{71.}
Sy moeten vallen ter neer.

51. verkeerden: verkeerd maakten, bedierven.
53. *haer drapen*. Q.R *niet slapen*; CC-DD *niet drapen*.
53. De bedoeling van *drapen* zal wel moeten zijn 'wederstaan' of zoo iets, maar wij kennen het alleen als 'passen, betamen, overeenkomen'.
57. *Roode*. AA-DD *roomsche*. *Rode* zal wel het goede zijn, vgl. Openb. XVII, 4 en passim. Zo ook Breen.
60. *bracht*. I.J.L.M *draegt*.
62: maakt een eind aan haar leven.
64-98. ontbreken in AA-DD.
71. In enigszins andere vorm de uitdrukking in Ndl. Wdb. V, 581: *op zijn laatste gras lopen*; d.w.z. het niet lang meer maken.

Ghy Christelijcke Nacy
 Hoe condt ghy lijden hert^{74.},
 75 Dat Christus t'deser spacy^{75.},
 So seer vervolghet wert?
 Is hy u Capiteyne,
 Rept handen en voeten recht,
 Teghen dees Hoer onreyne,
 80 Uus Broeders bloet ghemeyne
 Wreeckt nu als een trou knecht.

Daerom comt nu te samen,
 Ghy die Christum bemint
 Den Antichrist beschamen
 85 Datmen hem niet en vint,
 Wilt hem van u verjagen
 Want dit is Gods ghebodt
 Zijn sonden u mishaghen.
 Ontfangt oock niet zijn plagen,^{89.}
 90 Hier, en in Duyvels Cot^{90.}.

Ghy Princelijcke Christen,
 Wilt dit in danck ontfaen,
 Luthrianen, Calvinisten,
 Uut liefden ist ghedaen,
 95 Wilt den Heer altijdt beden,
 Ic geef dit voor een nieu maer
 Dat God hem wil vertreden
 En schenden al zijn leden
 In desen nieuwe Jaer.

Liefde vermacht al, fecit 1571.⁺

43.

Van de gene die Pardoën gehaelt hebben.

Een nieu Liedeken⁺

op de wijze van *Vivele Geus*.

Waer blijft ghy nu ghy boos gheslacht,
 Ghy die uwen Godt hebt veracht,
 En Christum gants ghemist,
 Weet dat ghy nu ter Werelt verwacht,
 5 Tfy fy u Pardonnist.

74. *hert*, toch zeker wel hetzelfde als *hart*, dus: 'O christenen, o hart, hoe kunt gij het verdragen?'
 75. *t'deser spacy*: in deze tijd.
 89: Zorgt, dat gij niet zijne plagen deelachtig wordt.
 90. *duyvels cot*: de hel.

+ Ondertekening. Deze ontbreekt in I.J.L.M. AA-DD. In N is het jaartal in de war: 147 O verbeterd dat in 1571; P laat het weg; Q enz. hebben 1573.

+ No. 43. Naar A, nog niet in de oudste druk π. Verder in E. I en alle latere, behalve K.S.V.W.IJ. Bij V.L. XLVII; V. Vloten I, 336.
 Volgens het onderschrift van 1571, wat ook met de inhoud overeenkomt. Volgens Breen t.a.p. 11 Mei 1571.
 De wijze is die van no 15.

Al om u schandelicken sin,
Hebt ghy weder ghedroncken in,
Dat ghy hebt uutghewist ^{8.},
So neemt dan dit voor u ghewin. Tfy, etc.

8. *uutghewist*. I.J.L.M.P *uutghepist*, wat verstaanbaarder en dus misschien de oudste lezing is, ofschoon alle andere gelijk A zijn.

- 10 Met twee roo wanghen moet ghy gaen,
 Voor alle Menschen beschaemt staen,
 Want so seyt elck Papist:
 U gheloof ghy verloochent saen, Tfy etc.

- Een Geus die acht met reden waer
 15 Een Pardonist voor een Verraer,
 So is u eer verquist,
 Om Mammon draechdy schanden swaer. Tfy, etc.

- Dagelicks ghy verkeerren moet,
 Met dien die stort tonnoosel bloet,
 20 Daer in ghy u verfrist,
 Dit doet ghy al om tAertsche goet. Tfy, etc.

- Ghy siet daer lijden daechlicks veel,^{22:}
 En moeten^{23.} hanghen by haer keel,
 Die ghy hebt aenghehist,^{24:}
 25 Wat sult ghy hebben voor u deel. Tfy etc.

Maer nu zijt ghy gheeert gheacht
 Ghelijck daer is Judas gheslacht,
 Dit loon is u verwist^{28.},
 Datmen nu singt met gantscher macht. Tfy, etc.

- 30 Om Mammon te vercrijghen weer,
 Ghinckt ghy verwerpen al u eer,
 U tijt hebt ghy vergist,^{32:}
 U eer is wech, en tgoet veel meer. Tfy, etc.

- Wat eer sult ghy hebben int endt,
 35 Als Godt die Prins int Land eens sendt,
 En tonweer is gheslist,
 Ende blijft voor Verraders bekend. Tfy, etc.

- Is Mammon u so goeden vrient,
 Hoe coemt dat ghy den Paus dan dient,
 40 Die moet aen sDuyvels Rist,^{40. +}
 Tgebeurt u mede eer ghijt mient. Tfy, etc.

- Ghy meynt te beschermen u gelt,
 Maer door Gods hant het selve smelt,
 U Bors wert uutghevist,
 45 Om tquaet middel dat ghy voorstelt. Tfy, etc.

22: 'Gij ziet daar dageliks velen lijden'. A vatte *lijden* als subst. op en voegde daarom *haer* in na *daer*. Geen der andere is hem hierin gevolgd.

23. *En moeten* = Die moeten.

24: Die gij zelf hebt overgehaald tot datgene, waarvoor ze gestraft worden.

28. verwist: verzekerd.

32: Gij hebt uw ogenblik niet goed gekozen.

40. *Rist*. Alleen in A; alle andere de foutieve lezing *Kist*.

+ *Rist*. Vgl. de uitdrukkingen *aan 's duivels snoer* en *iemand ann het lijntje hebben*.

Duckdalba sal u scheeren snel,
 Ghelijckmen doet der Schapen vel,
 Ende vaghen u de Kist,
 End sult noch hooren dit gerel ⁴⁹. Tfy, etc.

- 50 Godt ons Prins sal gheven tijt,
 Om te singhen tuwen verwijt,
 Over u valsche list:
 Vive die zijn gheloof belijt,
 Maer fry een Pardonist.

Liefde vermacht al ⁺: fecit Anno 1571.

44.

Corts na dat Graef Lodewijc van Groeningen opgebroken, ende van Gemminghen verdreven was, is de Prince van Oraengien na de Maze ghetoghen.

Een nieuw Christelick Liedt gemaect ter eeren des Doorluchtichsten Heeren, Heere Wilhelm Prince van Oraengien, Grave van Nassou, *Patris Patria*, mijnen G. Forsten ende Heeren. Waer van deerste Capitael letteren van elck veers, syner F.G. name metbrengen. ⁺

Na de wijse van *Chartres*.

- Wilhelmus van Nassouwe
 Ben ick van Duytschen bloet,
 Den Vaderlant ghetrouwe
 Blijf ick tot inden doot:
 5 Een Prince van Oraengien
 Ben ick vrij onverveert,
 Den Coninck van Hispaengien
 Heb ick altijt gheeert.
- In Godes vrees te leven
 10 Heb ick altijt betracht,
 Daerom ben ick verdreven
 Om Landt om Luyd ghebracht:
 Maer Godt sal my regeren
 Als een goet Instrument,
 15 Dat ick sal wederkeeren
 In mijnen Regiment ¹⁶.

49. gerel: deuntje, nl. het refrein of misschien ook vs. 53, 54.

+ *Liefde vermacht al*, zie de noot bij no 42.

+ No. 44. Naar A. Het lied staat in alle uitgaven, ook reeds in de oudste π , behalve in S.V. Bij V.L. XXXI; Van Duyse II, 1620 vlgg.; Valerius bl. 46; Loman, Oud-Ned. Lied. no. 3. Zie de uitvoerige aantekening hierachter in de bijlagen.

16. Regiment: stadhouderschap.

- Lijdt u ^{17.} mijn Ondersaten
 Die oprecht zijn van aert,
 Godt sal u niet verlaten,
 20 Al zijt ghy nu beswaert:
 Die vroom begheert te leven
 Bidt Godt nacht ende dach,
 Dat hy my cracht wil gheven
 Dat ick u helpen mach.
- 25 Lijf en goet al te samen
 Heb ick u niet verschoont,
 Mijn Broeders hooch van Namen
 Hebbent u oock vertoont:
 Graef Adolff is ghebleven,
 30 In Vrieslandt in den Slach,
 Zijn Siel int eewich Leven
 Verwacht den Jongsten dach.
- Edel en Hooch gheboren
 Van Keyserlicken Stam:
 35 Een Vorst des Rijcks vercoren
 Als een vroom Christen Man,
 Voor Godes Woort ghepreesen,
 Heb ick vrij onversaecht,
 Als een Helt sonder vreesen
 40 Mijn Edel bloet ghewaecht.
- Mijn Schilt ende betrouwen
 Sijt ghy, o Godt mijn Heer,
 Op u soo wil ick bouwen
 Verlaet my nemmermeer:
 45 Dat ick doch vroom mach blijven
 U dienaer taller stondt
 Die Tyranny verdrijven,
 Die my mijn hert doorwondt.
- Van al die my beswaren ^{49.},
 50 End mijn Vervolghers zijn,
 Mijn Godt wilt doch bewaren
 Den trouwen dienaer dijn:
 Dat sy my niet verrasschen ^{53.}
 In haren boosen moet,
 55 Haer handen niet en wasschen
 In mijn onschuldich bloet.
- Als David moeste vluchten
 Voor Saul den Tyran:
 Soo heb ick moeten suchen
 60 Met menich Edelman:
 Maer Godt heeft hem verheven,
 Verlost uut alder noot,
 Een Coninckrijck ghegheven
 In Israel seer groot.
17. Lijdt u: wees geduldig, lijdzaam.
 49. beswaren: in het nauw brengen.
 53. verrasschen: overvallen.

65 Nae tsuer sal ick ontfanghen ^{65:}
Van Godt mijn Heer dat soet,
Daer na so doet verlanghen
Mijn Vorstelick ghemoet,
Dat is dat ick mach sterven
70 Met eeren in dat Velt,
Een eewich Rijck verwerven
Als een ghetrouwe Helt.

Niet doet my meer erbarmen
In mijnen wederspoet,
75 Dan datmen siet verarmen
Des Conincks Landen goet,
Dat u de Spaengiaerts crencken
O Edel Neerlandt soet,
Als ick daer aen ghedencke
80 Mijn Edel hert dat bloet.

Als een Prins op gheseten
Met mijner Heyres cracht,
Vanden Tyran vermeten
Heb ick den Slach verwacht,
85 Die by Maestricht begraven ^{85:}
Bevreesde mijn ghewelt,
Mijn Ruyters sachmen draven
Seer moedich door dat Velt.

Soo het den wille des Heeren
90 Op die tijt had gheweest,
Had ick gheern willen keeren
Van u dit swaer tempeest:
Maer de Heer van hier boven
Die alle dinck regeert,
95 Diemen altijt moet loven
En heeftet niet begheert.

65: Zo zal ook ik, evenals David, enz.

85: Overtocht van de Prins over de Maas bij Stockem 5 Oct. 1568. — Alva hield zich bij Maastricht binnen zijn verschansingen uit vrees voor mijn krijgsmacht.

- Seer Prinslick ^{97.} was ghedreven
 Mijn Princelick ghemoet,
 Stantvastich is ghebleven
 100 Mijn hert in teghenspoet,
 Den Heer heb ick ghebeden
 Van mijnes herten gront,
 Dat hy mijn saeck wil reden, ^{103.}
 Mijn onschult doen bekant ^{104.}.
- 105 Oorlof mijn arme Schapen
 Die zijt in grooten noot,
 U Herder sal niet slapen
 Al zijt ghy nu verstroyt:
 Tot Godt wilt u begheven,
 110 Sijn heylsaem Woort neemt aen,
 Als vrome Christen leven,
 Tsal hier haest zijn ghedaan.

Prince.

- Voor Godt wil ick belijden
 End zijner grooter Macht,
 115 Dat ick tot gheenen tijden
 Den Coninck heb veracht:
 Dan dat ick Godt den Heere
 Der Hoochster Majesteyt,
 Heb moeten obedieren,
 120 Inder gherechticheyt.

45.

**Na dat Duckdalve het zeem door den mont ghestreken hadde metten
 Pardon, heeft hy willen de wolle beginnen te plucken door den
 thienden penninck, ⁺**

97. *Prinslick*, de lezing van A. Alle andere hebben *Christelick*.
 103. Dat hij mijn pleitbezorger wil zijn.
 104. *bekant*. Zoo in A-D.F.O; in G. H. K *bekent*; I. J. L. M. Q-DD *oorkont*; (E). N *bekondt*; *kondt*.
 + No. 45. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V. L. XXXIV; Van Duyse II, 1664; Willems, Oude Vlaemsche Liederen n° 35; Van Vloten, Nederl. Geschiedz. I, 373; Loman, Twaalf Geuzeliedjes n° 1; Wackernagel n° 92, enz.
 Bor geeft het lied I, 289 ‘vermits het niet gedrukt is geweest’ en plaatst het in het jaar 1569, dus onmiddellik na het voorstellen van de tiende penning. Het opschrift wijst op een latere tijd; immers het laat het Pardon vooraf gaan. Nu is het lang niet onwaarschijnlijk, dat het opschrift van latere datum is, dan het gedicht zelf. Het opschrift schuift ook veel meer dan het lied zelf de tiende penning op de voorgrond: in het laatste wordt de tegenstand daartegen zelfs met minachting bejegend. Evenals het Wilhelmus heb ik dit lied indertijd gerangschikt onder de van de Prins zelf uitgaande. Een bezwaar is wel de afwijkende houding tegenover de Koning. Zie Onze Eeuw 1917, 362. Toch komt het me voor, dat het opschrift gelijk heeft en niet Bor. De krijgshaftige toon en de aansporing om te kiezen tussen Alva en de Prins doen veel meer denken aan de dagen van de hernieuwde eis van Alva en voor de tweede inval van de Prins. Daarom plaats ik het lied in 1571 en wel in het laatste deel.

Op de wijze: *Rijck Godt hoe is mijn boelcken dus wilde.*

Help nu u self so helpt u Godt,
Uut der Tyrannen bant en slot,
Benaude Nederlanden,
Ghy draecht den Bast al om u strot,
5 Rept flux u vrome handen.

De melodie is in de Souterliedekens van 1539 gebruikt voor Ps. XIII, bij Van Duyse t.a.p.;
Loman t. a. p.; id. Oud-Ned. L., bl. 52; Mincoff, bl. 158.
Opschr. zeem: honig.

De Spaensche hoochmoet valsch en boos,
 Sant u een Beudel ^{7.} Goddeloos,
 Om u Godloos te maken,
 Gods woordt roofst hy door menschen gloos ^{9.},
 10 En wil u t'gelt ontschaken.

So neemt hy elck sijn hoochste goet,
 Die t'woort der zielen voetsel soet,
 Om draf niet willen derven,
 Becoopent met haer roode bloet,
 15 Of moeten naeckst gaen swerven.

Maer die sijn hert op Mammon stelt,
 Moet oock ombeeren t'lieve gelt,
 Sijn God, sijn vleesch betrouwen,
 Hy eyscht den thienden met ghewelt,
 20 Diet gheeft, sal niet behouwen.

Want gheeftmen dick ^{21.} van thienen een,
 Daer blijft ten lesten een noch ^{22.} gheen,
 Wol ^{23.} mach een Herder stillen,
 Dees Wolf is met wol noch melck te vreen,
 25 Hy wil de schaepkens villen.

Sijn buyck is onversadelijck
 Bloet en geltdorstich stadelijck ^{27.},
 Als die met wreedten moede
 T'slants ghelt verquist verradelijck
 30 Aen Conincklijcken bloede.

Verdient dan sulck u H ^{31.}uerlinck fel,
 Den thienden Penninck niet seer wel,
 Om t'Nederlant te schinden?
 Gheeft ghy hem die, soo maeckt ^{34.} ghy snel
 35 Den bant om u ^{35.} te binden.

O Nederlant ghy zijt belaelen
 Doot ende leven voor u staen,
 Dient den Tyran van Spangien,
 Of volcht (om hem te wederstaen)
 40 Den Prince van Orangien.

7. beudel: beul.

9. gloos: verklaring.

21. Bor, natuurlijk foutief, maar eigenaardig, *Duc* i. pl. v. *Dick*.

22. *noch*. Bor *of*.

23. *Wol* is zeker de juiste lezing. Toch hebben I. J. L-O. AA-DD *Wolff*, dat wel uit het volgende vers is ingedrongen, waar het in geen enkele uitgave ontbreekt. P heeft zoeken te verbeteren: *Herder kan den Wolf*.

27. stadelijck: voortdurend.

31. *sulck u*. O. P. BB *sulcken*.

34. *maeckt*. N *naeckt*, drukfout.

35. *u*. Q-DD *die*.

Helpt den Herder ^{41.} die voor u strijt
 Of helpt den Wolf die u verbijt,
 Weest niet meer Neutralisten,
 Vernielt den Tyran, t'is nu meer dan tijt, ^{44.}
 45 Met al sijn Tyranisten.

46.

Een ander nieu Liedeken. ⁺

Op de wijze: *Laet ons den lantman loven.*

Ghy Hoenderen, Enden en Duyven
 Wilt ghy ^{2.} verblijden al,
 Den Vos ^{3.} die op u plach te cluyven,
 Die leyt nu in een dal
 5 Op den wegh derf hyt niet houwen,
 Dat heeft de Gans ^{6.} ghedaen
 Die brengt hem int benouwen,
 Met haer Jonghen sonder waen,
 Die nu dapper broeden aen. ^{9.}
 10 Die Vos subtijl van listen,
 Altijt hy practiseert ^{11.},
 Twas wonder dat sy niet gisten
 Dat de Gans dus swemmen leert, ¹³
 Hoe wijt dat zijn de stroomen
 15 Soo weet de Gans wel raet,
 Om daer over te comen,
 Daer den Vos voren staet
 Daerom heeft hyt nu so quaet.

41. *den herder.* Bor *desen Prins.*

44. Bor: *Verbijt den tyran, 't is nu den tijdt.*

+ No. 46. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. W. IJ. Bij V.L. XL; Van Duyse II, 1700.

Van Lummel plaatst het liedje in 1572 en meent, dat het op de inneming van Den Briel en de daarop volgende vrijmaking van Holland slaat. Ware het niet, dat vs. 60 op de Tiende penning zinspeelde, ik zou eerder aan het jaar 1568 denken, omdat er nog met ophef van de tocht over de Maas wordt gewag gemaakt, vs. 14. Nu blijft er inderdaad niet veel anders dan 1572 over.

De wijs wordt medegedeeld door Van Duyse I, 815 en II 1700. Het is misschien dezelfde als van n° 16.

2. *ghy.* P-DD *u.*

3. Den Vos: de geestelijkheid.

6. de Gans: de geus.

9: Die nu flink aangroeien.

11. practiseert: intrigeert, bedenkt intriges.

13 vlgg. Misschien zien deze verzen op de overtocht van Oranje over de Maas, maar zij kunnen ook op de tochten der Watergeuzen slaan.

Wat macht den Vos veel baten
 20 Dat hy can loopen snel,
 Can de Gans boven maten, ²¹:
 Oock vlieghe also wel,
 Over hecken, bosschen en tuynen,
 T'is haer niet inde weech,
 25 Al loopt den Vos veel struynen ²⁵.
 Sijn hol wort niet te leech, ^{26, 27}.
 Met hem ist daerom gheen deech.

Den Vos die leyt veel laghen
 Met den Wolf ²⁹ op dit pas,
 30 Om de Gansen te verjaghen,
 Sy loopen daerom so ras:
 Maer ten mach niet profiteren
 Achter is den Wolf lam,
 Sy connen den Gans ^{34, 36} niet leeren ³⁴.
 35 Dus worden sy so gram,
 Om dat de Gans het hol in nam.

Den Vos die heeft soo langhen
 Ghebruyckt alle sijn macht,
 De Gansen opghehanghen
 40 Al door des Wolves cracht,
 Maer nu comt de Gans met hoopen,
 Die dus lang heeft ghebroet,
 Nu moet den Vos verlopen ⁴³,
 Met den Wolf seer verwoet,
 45 Vande Gans al metter spoet.

Had de Vos moghen ghebruycken
 Sijn wil ende sijn lust,
 De Gans had moeten duycken,
 Want de Vos ⁴⁹ doch niet en rust
 50 Hy meynde onder hem te vercrijghen,
 Alle macht ende ghewelt:
 Maer nu moet den Vos swijghen,
 En wijcken uyt dat velt,
 Want de Gans is seer ontstelt ⁵⁴.

21: Indien de gans enz.

25. struynen: rondsnuffelen.

26, 27. De betekenis moet wel zijn: 'en al raakt zijn hol niet geheel leeg, toch gaat het hem niet voor de wind'.

29. De *Wolf* is Alva.

34, 36. *Gans*. Q-DD *Geus*.

34. leeren: ophangen? Ofschoon spottende uitdrukkingen in deze liederen wel passen, is dit hier toch minder op zijn plaats. Men zou eerder *keeren* verwachten. Vgl. echter vs. 39.

43. verlopen: weglopen.

49. *Vos*, de lezing van I. J. L. M. P zal wel juist zijn, al hebben alle andere *Gans*.

54. ontstelt: verbitterd, vertoornd.

- 55 De Gans die heeft vernomen,
 Met so menigh cleyn ghedier,
 Hoe den Vos sonder schromen,
 Den Wolf wil senden hier,⁵⁸
 Om haer jonghen te berooven⁵⁹,
 60 Te nemen den thienden uyt den Nest,
 End oock van alle schooven,⁶¹
 Sy plucken daer aen haer best,
 Souden sy hebben ghemest.

- Dese Mare is vertoghen⁶⁴.
 65 Onder menich Voghel cleyn,
 By een zijn die nu ghevloghen,
 End comen al ghemeyn,
 Om desen Vos te verdrijven,
 Te smijten den Wolf doot,
 70 En noch comen sy stijven⁷⁰.
 Met eenen gantschen vloot⁷¹,
 Nu is den Vos in grooter noot.

- Het is doch eene wijse
 Dat elck heeft sijne beurt
 75 Als d'een daelt moet d'ander rijsen,
 Na blijerschap comt lijden voort,
 Na lijden, en bitter tranen,
 Comt blijerschap sonder ghetal,
 Elck die moet ontfanghen,
 80 Loon na sijn wercken al
 Eer dat eynde comen sal.

- Prince der Creatueren,
 Exempel op dit termijn⁸³,
 Een yegelijck moet besueren,
 85 Naer blijerschap groote pijn,
 Die daer sat in weelden,
 Met vreuchden onghefaelt,
 Twas droefheyte dat hy teelden,
 Als hy sijn vreucht inhaelt,
 90 Dat wort hem al betaelt.

58. Hier is het vooral duidelijk dat met de *Wolf* Alva wordt bedoeld. Elders kan het ook zijn: het wereldlik gezag in dienst der kerk.
 59. berooven: roven.
 61. vlg.: En ook van alle schooven — zij plukken daaraan, wat zij kunnen — zouden zij zich hebben verrijkt, eig. gevoederd.
 64. vertoghen: verhaald.
 70. stijven: versterken.
 71. vloot: massa, menigte.
 83. op dit termijn: op dezen tijd, nu; een geliefd stopwoord. De dichter wil zeggen: Hier hebt gij nu een voorbeeld, dat enz.

47.

Een nieu Liedeken, ⁺

Op de wijze vanden 79. Psalm. *De Heydenen zijn in u Erfdeel ghevallen.*

- Wel op duyvel ghy die in Westerlande ^{1.}
 Hebt ons gebracht, de spangiaert Godts viande ^{2.}:
 Siet dat ghy hem bewaert, tot uwe vromen,
 Dat sijn spangiaerts met hem niet ommecomen,
 5 Hy quam ons van u Paep ^{5.},
 Ghecleet recht als een schaep,
 Doch de Wolf moest uitkijcken, ^{7.}
 Die Godloos heel verblint, ^{8,9}
 Nam hem aen voor Gods kint,
 10 End liet sijn aert oock blijcken.

- Dit was sijn wet, men moest Christum verlaten
 Niet meer van God, noch van sijne woort praten,
 Gods Kercken reyn soudmen te gront afhouden,
 En op haer plaets des sathans Tempel bouwen,
 15 Het grouwel, voor waerheyt,
 Ontucht, voor eerbaerheyt,
 Dat sachmen innevoeren,
 Rooven steelen was vry,
 En overspel daer by,
 20 Tlandt was vervult met hoeren.

- Des Richters stoel was een moortcuyl heel bloedich
 Thof was niet dan een roofnest onspoedich ^{22.},
 Der Weesen recht was schanden te vermeerren,
 Der Weduwen troost te blijven int verseeren,
 25 Elck dreef ^{25.} na synen macht,
 Moetwil met grooter pracht ^{26.},

+ No. 47. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. W. II. Bij V.L. XLVI.

Over de melodie bij n° 28.

Dit lied moet van omstreeks 1572 zijn, want uit het laatste koeplet blijkt, dat niet alleen de Tiende penning al was voorgesteld, maar ook dat het verzet er veel algemener door was geworden. Dus wel te plaatsen kort vóór Den Briel.

1. Westerlande: waarsch. Nederland, in tegenstelling met Oostland, dat in de zin van Duitsland voorkomt. In dat geval moet men veronderstellen, dat het lied van een Oostlander afkomstig is.
2. *de spaengiaert Godts vyande* moet enkelv. zijn en op Alva slaan.
5. u paep: de priester van de duivel, d.w.z. de paus.
7. Maar de wolf moest al spoedig uit de schaapsvacht te voorschijn komen.
- 8, 9 zijn als tussenzin op te vatten. Die godtloos: de goddelozen. Van vs. 10 is *Hy* van vs. 5 of *Wolf* van vs. 7 het onderwerp.
22. onspoedich: rampzalig.
25. *dreef*. I *draeff*, drukfout, nergens anders.
26. pracht: praal.

Men had gheen acht op d'Armen,
 Niemandt was soo ghestelt,
 Dat hy teghen 'tghewelt
 30 Den vromen dorst beschermen.

Wilt yemandt hem teghen den Godloos setten,^{31: 32.}
 Oft op Gods woort acht hebben ende letten,
 Dit was de leus: dees soudmen flux gaen vangen^{33.}
 Afhouwen^{34.}, tot pulver branden of hanghen,
 35 Het was oock heel van noot,
 De Ketters mosten doot,
 Het landt was vol rebellen,
 Naer Gods eyghen vermaen,
 Moestmen sulck volck slaen^{39.},
 40 Berooven ende quellen.

Dit was Sathan, uwes soons cleet seer schone
 Hy setten hem in Christi stoel en Throone,
 Het volck verblint vercoos hem oock te dienen,
 En meynde God soude voorspoet verlienen,
 45 Sy sochtent aertsche goet,
 End sonder schroomen t'bloet,
 Der Armen sy vergoten,
 Al wast voor God dierbaer,
 Sy achtens niet een haer,
 50 Als sy slechts yet ghenoten.

Maer de spangiaert begost haer weder te raken
 En wilde hem door schatten stercker maken,^{52:}
 Doen bleeck sijn aert dat hy de schijven sochte,
 En niet aen God, noch aen zijn Kercke dochte
 55 Het volck oock niet meer sliep,
 Maer vrymoedich uytriep,
 Sal dees Alf ons meer ryen^{57.},
 Wy dienden hem, t'is claer
 End hielden voor ons vaer,
 60 Maer hy bracht ons in lyen.

31: 32. *setten: letten.* I. J. L. M *stellen: mellen.*

33. *doen.* I. J. L. M. O. P *gaen.*

34. *Afhouwen*, nl. het hoofd.

39. *slaen.* I. J. L. M. O. P *verslaen.*

52: Wilde zich door belastingen op te leggen sterker maken.

57. *ryen.* Meermalen worden de alven voorgesteld de mensen op de nek te zitten, dus a. h. w. te berijden. Noch kennen wij de beleefde vraag: Rijdt je de duivel?

48.

**De wijze het Lant nu dus oproerich was door den Thienden Penninck,
heeft de Graef vander Marc, Lume, etc. den Briel ingenomen: ende
Hollandt, ende Zeelandt is haest goetwillich gevolcht.** ⁺

Op de wijze, *Ick ginck een mael spaceren*, etc.

- Wy Geuskens willen nu singhen,
In dese Meyes tyt,
En van vreuchden opspringhen,
Dat ons Godt ghebenedijt
5 Nu heeft ghegeven reyn,
Zijnen Seghen ⁶ machtich,
Daerom wy sullen eendrachtich
Den Lof Godt gheven certeyn.
- Den Briele wy inne creghen
10 In April den eersten dach,
Als Mannen sachmen ons pleghen ¹¹,
Die Zuydtpoort sonder verdrach ¹².
In brandt wy staken aen.
De borghers zijn gheweken,
15 Een yder om hem te versteken,
Tghinck al buyten haer waen ¹⁶.
- Den Edelen Heer verheven
Van Lume seer wijs,
Met Crijchshandel weet hy te leven ¹⁹:
20 Dryhondert sonder gecrijs
Aen die Noortpoort hy sandt:
Over die Mueren sy clommen,
Die Poorte inghenomen,
Daer na quam soo menighe quant.
- 25 Hoort eens watten cluchten,
Doen den gantschen hoop ²⁶.
Niet sonder grooten geruchten
In quamen met soeten loop:
Terstont moest loopen aen ²⁹:
30 Baals Tempel ghepresen,
Melis moest verlost wesen
Al inde halve Maen.

+ No. 48. Naar A. Ook in alle latere, behalve S. V. Bij V.L. XLVIII; Van Duyse II, 1679;
Wackernagel n° 88; Van Vloten II, 7; Loman, Twaalf Geuzel. n° 2; Loman, Oud-Nederl.
Liederen bl. 54.
Over de melodie Van Duyse II, 1681.

6. A. B: *Seghel*, drukfout, in alle andere verbeterd.
11. pleghen: te werk gaan.
12. sonder verdrach: zonder uitstel.
16. buyten haer waen: tegen hun verwachting.
19: Hij weet hoe hij het in de oorlog moet aanleggen.
26. B-D. F-H. K: *Doen nu*.
29: moest het ontgelden.

Die Voerder van Melis Bende ³³.
 Die grooten Christoffel ³⁴ waer,
 35 Die Geusen als de behende
 Hem deden duycken ³⁶ daer:
 En al dander over hoop
 Sy daer ghinghen leggen,
 Sonder haer wedersegghen,
 40 Met eenen haesten loop.

Al op de Mase ghelegghen ⁴¹
 Den Briele, gheheeten wert
 Een nieu Rotsel te degghen
 Om met moet end hert
 45 Te houden voor tghewelt,
 Voor Duckdalve crachtich,
 Daeromme sy eendrachtich
 Die Bolwercken hebben voorstelt ⁴⁸.

33. Melis Bende: de heiligenbeelden, die als hovelingen of lijfwachten in een groote kring om het altaar staan.
 34. Christoffel: het beeld van S. Christoffel.
 36. duycken: voorover vallen.
 41. vlgg. Den Briel werd een nieuw La Rochelle, aan de Maas, genoemd. Den Briel moest dus voor de Geuzen evenzo een steunpunt worden als La Rochelle dat voor de Hugenoten in Frankrijk was.
 48. *voorstelt* van A-D. F-H. K zal wel hetzelfde zijn als *verstelt* van de andere, nl. ‘hersteld’.

Uut Utrecht die Catijven ⁴⁹.
 50 Trocken na den Bril,
 Om de Geusen te verdrijven,
 't Ghinck niet na haren wil,
 Te Schepe trocken sy ras,
 Tusschen wege sy vernamen
 55 Dat der Geusen Schepen quamen,
 Twelck haer gheen blijschap was.

De Geusen dapper schoten, ⁵⁷⁻⁸⁰
 De Spaengiaerts namen de wijck,
 Aen Landt sy onverdroten ⁵⁹.
 60 Liepen door den slijck, ⁶⁰.
 Te Dort al voor die Ste:
 Sy saghen als Morianen,
 Doen sy uut den dreck quamen,
 Haer Vaenkens sleepten sy me.

65 Hoe sy te Rotterdam binnen
 Quamen met ghewelt,
 Een yder cant wel versinnen
 Hoe datter was ghestelt,
 Men sachse groot Moort begaen:
 70 Dus Steden hout u vasten,
 Neemt niet in sulcke Gasten
 En spieghelt u daer aen.

O Princen, die uut u Landen
 Al om de Waerheyt claer,
 75 Verlost uut Herodes banden ⁷⁵.
 Ghevluchtet zijn voorwaer:
 Valt Godt den Heere te voet,
 Dat hy Victory wil gheven,
 En wy soo moghen leven,
 80 Om te beerven teewighe goet.

49.

Een ander liedeken van den Briel, ⁺

Op de wijze: *Ick roep u Hemelsche Vader aen, &c.*

Wie wil hooren een nieu ghesanck,
 Wat nieuws sal ick aenheven,

49. Catijven: schurken. Bedoeld worden de Spaanse soldaten, die op last van Alva onder Bossu, de stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht, uit Utrecht optrokken om Den Briel te hernemen.
- 57-80 ontbreken in AA-DD.
59. onverdroten: onophoudelik, tenzij het een stopwoord zonder veel zin is.
60. Toespeling op het openhakken van de Nieuwlandse sluis door Rochus Meeuwiszoon, waardoor het land onder water werd gezet.
75. *banden*, de lezing van A-D. F-H. K; de andere: *handen*.
- + No. 49. Naar N. Verder in E. I en alle volgende, behalve S. V. Bij V.L. L; Van Duyse II, 1689; Van Vloten, II, 4; Loman, Twaalf Geuzel. n° 3.

- Hoe dat de Geusen namen haren ganck,
Uut Enghelant met haren danck ^{4.},
5 En hadden in haer bevanck ^{5.},
Haren Admirael verheven.

4. *met haren danck*. AA-DD verbeteren: *met haren vanck*. Van Vloten, hierin gevolgd door Van Lummel en Van Duyse, verandert op eigen gezag in *niet thaeren danck*, wat in overeenstemming met de geschiedenis is. Maar waarschijnlijk is toch de lezing der oude drukken juist en heeft de dichter bepaald willen zeggen, dat zij *met haren danck* d.i. ‘vrijwillig’ uit Engeland gegaan zijn.
5. in haer bevanck: in hun midden.

Dat was den hooch loffelijcken Heer
 Van Lume ^{8.} ghehieten,
 Met hem dat hy hadde noch meer,
 10 Torlom ^{10.}, vernaemt veer,
 Na de Hollanders haer voechden seer, ^{11, 12.}
 Sy dapper daer na stieten.

Het gheschiede op eenen Palmdach ^{13.}
 Smorghens omtrent acht uyren,
 15 Dat sy aenvielen met groot ghewach ^{15.},
 Die vloot al sonder verdrach
 T'gheschut als een donderslach
 Men aen beyde zijden mocht hooren.

Daer quam uyt Spangien met de vloot
 20 Een Buys daer sy na loerden,
 Die sy met menighen schoot
 In namen met harden stoot.
 Twee kisten met gelde groot,
 En Specery sy daer uyt voerden.

25 Op eenen Dincxdach traden aent lant
 Al de Soldaten en Capiteynen,
 Daer sachmen menighen fraeyen quant
 Uuten Briel sy schoten te hant, ^{28.}
 Sy meendense te keeren, want,
 30 Met vliegende Vaendels sy aen quamen.

Met een Trompet al sonder getreur,
 Sachmen Torlon gaen treden,
 Ende hy quam ten Briele veur
 Hy seyde: doet op de deur:
 35 Want alle u vesten en muer
 Condt ghy voor ons niet ^{36.} houden.

Van wegghen den hooch gheboren Heer
 Van Orangien ghepresen,
 Gaf hy haer beraet een ure of meer
 40 Sy gaven geen antwoord weer
 Lume die haesten hem seer
 Met sijn hoopen ^{42.} uyt ghelesen.

8. *Lume*. Willem van der Marck, Heer van Lumey, een edelman uit het Luikse. Zie Nieuw Ned. Biogr. Wdb. V, 326.

10. Torlom: Blois van Treslong.

11, 12: Zij begaven zich snel naar de Hollanders en haastten zich derwaarts.

13. Bedoeld wordt waarschijnlijk de door Lumey gewenste aanval op de vloot van Boshuizen. Maar in werkelijkheid is daarvan niet gekomen.

15. gewach: gedruis.

28. Zij kwamen snel uit Den Briel.

36. *niet* ontbreekt in N, drukfout, nergens overgenomen.

42. *hoopen*. I. J. L. M *Troupen*.

Twee tonnen vol met Buscruyt ghelaen
 Voor de poorte ginghen sy leggghen,
 45 Die sachmen hen daer steken aen
 Die poorte brande saen,
 Goetwillich de Borghers op daen ⁴⁷.
 Dander poort, sonder weersegghen.

Alsmen schreef twee-entseventich jaer
 50 Den eersten Aprilis tot desen
 So namen sy in, en dat is waer,
 Den Briel al sonder vaer
 Terstont sy ginghen maken claer ⁵³,
 Melis Tempel ghepresen.

55 Ghelijck als men leest in Samuel, ⁵⁵.
 Door de Arcke sijn ghebroken
 Alle de Afgoden also snel,
 De Schaker ⁵⁸ en sijn ghesel,
 En metten groeten Bel, ⁵⁹, ⁶⁰.
 60 Een vyer ginghen sy stoken.

Ducdalve mocht verdraghen niet,
 Den Bril ⁶² op sijnen Neuse,
 Uut Utrecht hy daerom trecken hiet,
 Hoort al na mijn bediet,
 65 Thien Vaendels Spangiaerts siet,
 Om te verstooren ⁶⁶ die Geusen.

Niet wel waren die Spangiaerts ghemoet
 En Bossu bloetgierich bevonden,
 Sy traden in sommige schepen onsoet ⁶⁹.
 70 Ende meenden verwoet ⁷⁰.
 Te wasschen haer handen int bloet
 Die sy inden Briel vonden. ⁷²:

Seer dapper jaechden die Geusen haer,
 Aenden gront die Spangiaerts setten
 75 Haer Schepen, dat is openbaer,

47. daen: daden, deden.
 53. claer: helder, zuiver. Zij gingen dus de kerk reinigen, zuiveren.
 55. I Samuel V: Dagon viel van zijn voetstuk, doordat de Ark in zijn tempel was gebracht.
 58. *De Schaker*. Wie daarmee bedoeld wordt, weet ik niet.
 59, 60. Het groote beeld werd verbrand.
 62. *Bril*. (E). N. Q. R. U. W. IJ *Briel*, wat zeker een minder goede lezing is. Voor den dichter
 Van dit lied moest dus het bekende rijmpje nog luiden:

Op den eersten April
 Kreeg Alva een Bril.

Maar al heel spoedig begrepen velen dit niet meer, zoodat *kreeg* door *verloor* vervangen werd.

66. verstooren: verjagen.
 69. onsoet: vol woede, fel; wel niet veel meer dan een stopwoord.
 70. *verwoet*. I. J. L. M *heel* v.; O. P *soo* v.
 72: Van hen, die zij enz.

Door die Kley met grooter vaer
Haer Vendels sy sleypen naer,
Nae Dort wilt hier op letten.

Die Spangiaerts met dreck belael,^{79.}
 80 Voor Dort sy deerlijck stonden,
 En meenden in te raken also saen
 Maer sy moesten daer buyten staen,
 Die Borghers lietense niet ingaen,
 Hoort al nae mijn vermonden.

85 De Spangiaert quam voor Rotterdam,
 Sy vonden die Poorten ghesloten,
 Met verraderye also gram,
 Die Spaengiaert inne nam,^{88.}
 Met ghedruys daer inne quam,
 90 Dat den Borgher heeft verdooten.

Wel twee hondert daer bleven doot,
 Die de Spangiaerts daer doorstaken,
 Noyt Borgher was in meerder noot,
 Ghekrijs was daer seer groot,
 95 En de straten van bloede root,
 Als Harinck sachmense kaken.

Alle ghy steden cleyn en groot,
 Wilt hier doch wel op mercken,
 Laet u dit wesen in der noot,
 100 Een exempel end spiegel bloot,
 Hout u vast totter doot,
 Voor die sulck boosheyt wercken.

Die van Vlissinghen ghemeyn,
 En gheheel Walcheren machtich,
 105 Met haer trocken eenen lijn,
 Die van der Veere fijn
 Met de Boeren sy eens zijn,
 Middelburch sy dwinghen crachtich.

Den Alvens Rijke heeft een ent,
 110 In dat Zeelandt vercooren,¹¹⁰
 Sijne Zeevaerd is gheschent,
 Want die Wielinghe also jent,
 End de Mase excellent,
 Die heeft hy nu verloren.

115 Lof Prince onse God altijd,
 Wilt verlossen tot desen,
 Die om de waerheyt zijn benijt^{117.},
 End u soecken met herten vlijt^{118.}
 Oock die voor den uwen strijt,
 120 Wilt die behulpich wesen.

79. I. J. L. M. O. P voegen na *Spangiaerts* nog *begaet* in, d.i. 'besmeerd, bezoedeld'.

88. Van Duyse leest 'naar latere uitgaven': *die poort inne nam*. CC. DD *de stadt in nam*. Er ontbreekt echter niets: het object 't is met de slotletter van *Spaengiaert* samengesmolten.

110 vlgg. Kennelik is de dichter van het lied een Zeeuw.

117. benijt: mishandeld, vervolgd.

118. met herten vlijt: met ijver des harten. I. J. L. M. BB lezen *blijt*.

50.

**Een exelent Liedeken hoe sich de Vlissinghers eerst revolteerden,
ende Duckdalvens swagher ghehanghen wert.** ⁺

Op de wijze: *Ghy meysken fraey*.

- Hoort toe ghy mannen ende wijven,
 Vaet den gheest na mijn verstant, ^{2.}
 Desen druck en soumen niet connen beschrijven,
 Diemen nu siet in Nederlant,
 5 Daer en mach nerghens gheen goet passeren,
 Tzy te Vlissinghen of ter Veren,
 Dat heeft den thienden penninck ghedaen,
 Datmer soo veel siet spelen ^{8.} gaen.

- Gheestelijck ende Wereltlijck saen,
 10 Als sy dit hebben vernomen,
 Zijn daerom te Hove ghegaen,
 En wedergestaen als vromen, ^{12.}
 Al wat sy seyden, hy sweech al stil,
 Hy seyde: ick sal hebben mijnen wil,
 15 Den thienden penninck sal wesen mijn,
 Soo daer een God inden Hemel sal zijn.

- Och broeders wilt doch wel aenmercken ^{17.},
 T'ghebeurde op eenen Paeschdach
 Dat men Vlissinghen sou beschincken,
 20 Met een Paeschlam ^{20.} dat niemant en mach,

- + No. 50. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V.L. LI.
 Het liedje is blijkbaar een samenvoegsel van twee tot verschillende liederen horende fragmenten, althans tussen de eerste twee en de laatste drie koepletten is weinig verband. Toch vinden we, met onbeduidende afwijkingen dezelfde lezing in de verschillende drukken. Opschrift; swagher: bloedverwant, Hooft, Ned. Hist. zegt: 'dien men zeyde den Hartoghe in naamaaghschap te bestaan'. Bor I, 370: 'sommigen seiden dat dese Pacieco des Hertogen van Alva huisvrouwen susters sone was, andere seiden, dat hy na Neve was van den Hertog'. P. was de bouwmeester van de citadel van Antwerpen en was, onbekend met het verdrijven der Spanjaarden, in Vlissingen gekomen en aldaar gevangen genomen. Hij werd op bevel van Treslong opgehangen; vgl. Bor I, 369.
2. Deze regel bestaat geheel uit twee gewone stoplappen: 'vat wel de beteekenis van het volgende' en 'naar mijn beste weten heeft de zaak zich als volgt toegedragen'.
8. *Spelen, spel, een spel spelen* komen met een zeer vage beteekenis in tal van uitdrukkingen voor, b.v. *bankroet spelen, haasop spelen, veel spels maken* enz. Hier zal *spelen gaen* wel 'arm worden' of 'heengaan' moeten zijn.
- 12: en hebben krachtig tegen de Tiende penning geopponeerd.
17. *aenmercken*, I. J. L. M *overdencken*; O-P *bedencken*.
20. Met het *Paeschlam* wordt of Pachieco bedoeld of het wordt eenvoudig genomen voor een 'tractatie', waarschijnlijk wel het laatste. Men wilde Vlissingen op Paasdag tracteren op een reeks van moorden. De vss. 21 vlgg. slaan op de lijst van veroordeelden, die men volgens het gerucht bij P. zou hebben gevonden. Vgl. Bor I, 369.

Twass een Paeschlam van grooter moorden,
 T'waren al basten van Kempen coorden ²²,
 Om te gaen rechten d'overicheyt saen,
 T'ghemeente en hadden niet quijt ghegaen.

- 25 Maer als de Borghers dat vernamen,
 Hoe men ²⁶ ghemeent en d'overheyts ampt ²⁶.
 Woude ombrenghen alt' samen, ^{27, 28}
 En helpen van kant,
 T'ghemeente en beyde niet langhe,
 30 Sy namen de Capiteyn ghevanghen,
 Maer die Soldaten cleyn en groot
 Schooten sy met cruyt en loot.

- De Capiteyn met moede fier
 Sprack tot die ghesellen fijn,
 35 Laet ons doch niet treuren hier,
 Maer liever vrolijcken zijn,
 Hy clam averecht ³⁷ op de Leere,
 Hy riep, isser gheen gracy Heere?
 Hier is gracy op dit pas, ^{39, 40}
 40 Als voor onse Graven was.

51.

Een nieu Liedeken, ⁺

Op de wijze vanden 79. Psalm.

- O Broeders hoort,, een claechlicke sanghe
 Een wreede moort,, geschiedt zeer onlanghe
 In Hollant schoon,, tot Rotterdam bedreven
 Waer menich persoon,, onnoosel lieten tleven
 5 Den ix. April,, hoordemen een wreet gheschil,
 Snuchtens ontrent ses uren,, al vande Spangaerts wreet
 Die welcke daer zeer heet,, veel borgers gingen verscheuren.

22. Kempen koorden: hennipkoorden.

26. *men* ontbreekt in (E)-P, niet in Q-DD.

26. *d'overheyts ampt*. I. J. L. M *d'overheyt sampt*.

27, 28 ontbreken in (E)-P, niet in Q-DD.

37. averchts: achterste voor.

39, 40 zijn het antwoord van het volk op het verzoek om gratie: Ja, hier is dezelfde gratie, die onze graven (Egmond en Hoorne) hebben gehad.

+ No. 51. Naar A. Het lied was al opgenomen in ϕ . Verder in B-D.F-M.S. Bij V.L. XLIX.
 Het lied is natuurlijk van April 1572.

De zangwijze is dezelfde als van n° 28 en 47.

In B zijn de strophen op 10 regels gedrukt.

- Bossu den heer,, woude daer binnen wesen
 Tot zijn vermeer ⁹,, om de Spangaerts mispresen
 10 tForieren ¹⁰ daer,, wouden de borghers niet lijden
 Dwelck hy nam swaer,, weynich tot haer verblijden
 Hy maecte een verbont,, soo dat hy terstont
 Met sijn volc sou doortrecken,, die borgers zijn verdooft ¹³.
 En hebben hem gelooft,, Dus zijn valsheynt ging ontdecken ¹⁴.
- 15 Als hy in was,, met zijn Spaensche lansknechten
 Beghonnen die ras,, te schieten en te vechten
 Een wreede daet,, die liet hy daer ghedoghen
 Mits dat ¹⁸ hy tot smaet,, die Spangaerts moort liet pogen
 Sy bruycten daer ghewelt,, tegen menich arm helt,
 20 Die sy dooden fellick,, dus veele onbeducht ²⁰.
 Deerlicken namen de vlucht,, vreesende de dood snellick.
- Men heeft geraemt,, by hondert vijftich dooden
 Die zy versaemt,, begroeven als de snooden ²³.
 In putten wijt,, worpen zijse als beesten
 25 Dus wie ghy zijt,, wilt volstandich volleesten ²⁵.
 Och denct wat een gheclach,, was daer op dien dach
 Wat penne sout moghen beschrijven,, van vrouwen en kinders
 Die lieten haer winders,, en moesten onnosel blijven. ²⁸:
- Ghy Princen fier,, Bossu die macht bedencken
 30 Al meent hy hier,, donnoosele te crencken
 Hy sal voor Godt,, reeckening moeten wijsen ³¹:
 Mits hy tgebodt,, gaet verachten ende misprijsen,
 Daerom ghy broeders vroet,, wilt Godt nu bidden goet
 Op dat hy ons wil sparen,, nu ooc niet en beswijck ³⁴.
 35 En van des duivels rijck,, voorsichtelic wil bewaren.

Castijt sonder verwijt: P. STERLINCX. ⁺

9. Tot zijn vermeer: tot zijn voordeel, of: tot zijn *roem*.
 10. tForieren: te huisvesten, in te kwartieren,
 13. verdooft: om de tuin geleid, eigenlijk: versuft. Bossu had met de overheid afgesproken, dat de Spanjaarden 'met een of ten hoogsten twee Corporaelschappen teffens souden door de stadt trecken' (Bor), maar toen eenmaal de poort geopend was, drong de gehele macht van Bossu naar binnen.
 14. ontdecken: intrans: openbaar worden.
 18. mits dat: aangezien.
 20. onbeducht: waarlijk.
 23. als de snooden: op schandelike wijze.
 25. wilt volstandich volleesten: houd vol tot het einde.
 28: Die hunne kostwinners verloren, welke onschuldig moesten sterven. Dit gebruik van *en* voor het relativum is in de oudere taal zeer gewoon.
 31: Hij zal verantwoording moeten afleggen.
 34. beswijcken: zonder hulp laten.
 + Sterlincx, rederijker uit Antwerpen, uitgeweken naar Delft, later naar Haarlem. Zie over hem Te Winkel, Ontwikkelingsgang I, 261, V. 57, 2e druk II 497, en Riemens, Esquisse historique de l'enseignement du Français etc. p. 30, 52.

52.

Psalmen van Penitencie Duci Albani.**Volcht den eersten Psalm.** ⁺

Na de wijze vanden ij. Psalm. *Waerom raest dat*, etc.

Waerom rasen die Geusen met hoochmoet? ^{1.}

Waerom comen sy inden Briel te samen?

Wat ist datmen te Vlissinghen nu doet,

En tEnchuysen, om my te gaen beschamen?

5 Met Coninghen sy hen connen verbinden

En Vorsten, die oock daer toe zijn bedacht, ^{6, 7.}

My te bestrijden, en gants te verslinden,

En mijnen Godt die Paus met gantser macht.

Sy spreken: Laet ons werpen vanden hals, ^{9.}

10 Den Tienden Penninck met al haer beswaren,

Duc Dalbens Commissy, want sy is vals ^{11:}

En willen my voor vyandt gaen verklaren:

My met al mijn Spangiarden hooch ghepresen

Willen sy gantschelick te Lande uutslaen,

15 Den Paus willen sy niet ghehoorsaem wesen,

Noch dienen Melis in die halve Maen.

Maer ick sal noch dapper comen te velt,

Om haer te dwinghen dat sy mijn beelt eeren

Dat Thantwerpen opt Casteel is ghestelt,

20 Daer aen sy mijn Commissy sullen leeren:

Maer sy comen tsamen met grooten hoopen,

Daer voor ick my niet eenmael had ontset, ^{22.}

Den Tienden Penninck sal ick dier becoopen,

En dat ick den Adel heb gants verplet.

+ No. 52. Naar A, reeds opgenomen in ϕ . Ook in alle andere, behalve S. V. Bij V.L. LXVIII Van Vloten II, 17; Wackernagel. n° 84.

De vier boetsalmen van Alva, waarvan in B-D. F-H. K maar twee worden gevonden, zijn, alle van de vruchtbare dichter van geuzenliederen Laurens Jacobszoon Reael. Zie over hem bij n° 42. Ze behoren tot de meest verdienstelijke van het genre. Het is zeer mogelijk dat de dichter meer dan het ons bekende viertal heeft willen maken of inderdaad gemaakt heeft; de kerk kent 7 eigenlike boetsalmen; maar een bepaald pendant daarvan heeft de dichter niet willen geven, want alleen de tweede psalm van Alva is op de wijs van een der kerkelijke boetsalmen (L, vulg. LI) gemaakt. Wel bevat ook deze eerste eenige punten van overeenkomst met ps. II van de vulgata.

Volgens het Gentse handschrift (zie bij n° 42) is dit gedicht van 26 April 1572. Breen betwijfelt de juistheid dezer opgave, omdat er sprake is van Enkhuizen, dat zich eerst 21 Mei voor de Prins verklaarde.

1. Vgl. Vulgata, Ps. II, 1: Quare fremuerunt Gentes?

6, 7. Vgl. ib. vs. 2: Astiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum, adversus Dominum, et adversus Christum eius.

9. Vgl. ib. vs. 3; proijciamus a nobis iugum ipsorum.

11: Zij willen niet erkennen, dat ik op last van de Koning handel.

22. diegenen, waarvoor ik helemaal niet bang was geweest.

- 25 En ben ick niet Stadthouder toebereyt, ²⁵.
 Van mijn Coninck, end Inquisicy mede:
 En heeft die Paus my niet claer toegheseyt
 Dat ick het Landt besitten sal in vrede:
 Maer sal ick dus mijn loon van haer verwachten,
 30 Dat ick haer aller Beudel ben gheweest,
 Datmen my sonder hulpe laet versmachten,
 Is dit het loon van dat ghecroonde Beest?
- Princelicke Catholijcken vailiant,
 Raept, schraept u gelt, en wilt my bystant senden:
 35 Want verliesen wy nu dat Nederlant,
 In Vranckrijck sal onse Rijck gantslick enden:
 In Spaengien salt oock niet al te lang dueren,
 Italien heeft die Paus anghehest ³⁸,
 Die Duytschen willen zijn Byecorf noch schueren ³⁹,
 40 Wy moghen singhen, *Ite, Missa est* ⁴⁰.

Liefde vermacht al: fecit 1572.

53.

Den ij. Psalm van Ducdalbe, ⁺

op de wijze vanden li. Psal. *Ontfermt u over my*, etc.

- Vermaledijdt is huer ende tijdt,
 Dat ick int Nederlant oyt ben ghecomen,
 Dat my die Inquisicy sonder schromen
 Oyt heeft vercoren, dat my nu wel spijt:
 5 O ick onsalighe meynde subijt
 Tlant gheheel tot mijnen profijt te winnen:
 Maer ick ben alder menschen herten quijt,
 Crijch ick gheen troost, soe verlies ick mijn sinnen.

25. Naar de vulgaat, Ps. II, 6: Ego autem rex constitutus sum etc. De Statenvertaling heeft: Ick doch hebbe mijn Koningh gesalft over Sion.
 38. aenhessen: aanblazen. De bedoeling zal wel zijn: Italië heeft den Paus gehoond. Vgl. het overeenkomstig gebruik van *aanfluiten*.
 39. *schueren* zal wel in de zin van schoonmaken, opredden te nemen zijn, en met de *byecorf* wordt waarschijnlijk met toespeling op Marnix' boek, dat in 1569 is uitgekomen, de kerk bedoeld.
 40. *Ite, Missa est*: gaat, de bijeenkomst is geëindigd. De woorden waarmee aan de gemeente het einde der mis wordt medegedeeld.
 + No. 53. Naar A, reeds opgenomen in φ. Verder in alle andere, behalve K. S. V. Bij V.L. LXVII; Van Vloten I, 394; Wackernagel, n° 85.
 De tijd is volgens het Gentsche hs. 18 Mei 1572.
 Psalm aanwijzing naar Datheen. I. J. L. M noemen onjuist den 50en, T den 41en psalm.

- Al heb ick veel onnoosel bloets vertreen,
 10 Ghebrant, ghedoot, gheworcht ende ghehanghen,
 Veel Edelen, Ja Graven int verstranghen ¹¹.
 Ghebracht, end tsLants Previlegy met een
 Te niet ghedaen, end veel Maechdekens reen
 Tot schand ghebracht end oock die Ord der Staten
 15 Gantschelick veracht, dit deed my vreesse gheen,
 Had ick den Tienden Penninck na ghelaten.

- Dees Flamingos, dees Luthranen onvroet ¹⁷.
 Cond ick onder mijn Tyrannije plaghen,
 Al had ick al die Vromen doot gheslaghen,
 20 Niemand en rebelleerde mijn ghemoet, ²⁰:
 Tot haerder schande, end al haer ghebroet ²¹:
 Moesten sy onder dInquisicy beven,
 Een Enghel was ick voor haer ooghen soet,
 Nu een Duyvel, niemand en gunt my tleven.

- 25 Vervloecht moet zijn die dach ende die nacht,
 Datmen in Englant mijn ghelt heeft ghehouden: ²⁶.
 Dit heeft dat quaet altemale ghebrouwen,
 Dat ick haer Mammon moest roeren onsacht:
 Tbederven ²⁹ haer Lants hadden sy gheen acht,
 30 So lang ick haer byden Vleyspot liet blijven:
 Maer nu ick haer Mammon aenroer met cracht,
 Willen sy my uut die Landen verdrijven.

- Prinslicke Paus met al u Santen vry,
 Bidt, leest, en smeeckt, end wilt Processy voeren,
 35 Bidt Sinte Ludtsaert ³⁵. Maerschalcck van u Hoeren,
 Juth, Claes, en Pieter, end Santa Soffy,
 Nostra Señora de Valladoly, ³⁷.
 End oock Sint Joriaen, daert al moet voor vresen
 Hondert duysent Sielmissen doet voor my,
 40 Ende laet Granvella dat Requiem lesen.

Liefde vermacht al: fecit.

11. verstranghen: lijden.
 17. Met *Flamingos* duiden de Spanjaarden de Nederlanders in het algemeen aan, en *Luthranen* is de algemene naam voor ketters.
 20: Mijn optreden bracht niemand tot tegenstand.
 21: Tot hun eigen schande en die van hun kinderen.
 26. In 1568 waren enige Spaanse schepen met 800.000 kronen voor de betaling der soldaten in de Nederlanden in de haven van Plymouth gevluht voor kapers van Condé. Elisabeth legde beslag op het geld onder voorgeven dat het aan Genuese kooplieden behoorde. Alva liet toen beslag op Engelse schepen en goederen leggen.
 29. B-D. F-H. K lezen *Tverderven*.
 35. Sinte Ludtsaert: Sint Lutgardis.
 37. Het Gentse hs. geeft: *Nostra Singiora met haer maecheden bly*. Deze lezing lijkt me toch niet ouder.

54.

Van Bergen in Henegouwe, Hoe Graef Lodewijc dat met listicheyt ingenomen heeft. ⁺

Lofsangs wijse ghedaen, op de wijse vanden lxvij. Psalm: *Staet op Heer, toont u onvertsaecht: oft, Ydt zijn doch salich alle die.*

- Coemt al ghy Geuskens hier ontrent,
 En laet ons singen pertinent
 En met vreucht jubileren:
 Van Bergh in Henegouwen hoort
 5 Singen wy nu met blijdt accoort,
 Om vreucht nu gaen vermeren:
 Twaelf Hooflinghen Coopmansche wijs
 Trocken daer in, hoort mijn avijs ⁸,
 Tsavonts in haer Logijsen,
 10 Haer Sinckroers leyden sy van haer
 En spraken met den Weert aldaer,
 Sy moesten vroeck op rijsen.

- Segt ons doch nu, heer Weert seer coen
 Wat ure men smorgens gaet op doen
 15 De Poort van deser Stede:
 Twee Waghens met Wijnen seer goet,
 Sullen daer staen, na mijn ghemoet ¹⁷.
 Voor die Poort al ghereede:
 Voor den opganck der Sonnen claer,
 20 Wild ick wel datmen mocht voorwaer
 De Poort vroegher op sluyten,
 Eer de cracht des Sons haer beschijnt, ²².
 Op datse niet gantslick verdwijnt
 Mochte comen van buyten.

- 25 Die Weert antwoord in corter stont,
 Meynde dat hy Wijncoopers vont,
 Smorghens ontrent vier uren
 De Poortier gaet, ende ontsluit
 Die Poorten, als de Clocke luydt,

+ No. 54. Naar A, reeds in ϕ . Verder in alle, behalve S. V. Bij V.L. LIV; Van Vloten II, 13. Het gedicht is blijkens het laatste koeplet gemaakt naar de mededelingen van een ooggetuige, die de verrassing aan de Prins moest berichten. Het schijnt, dat de dichter intussen niet bij Oranje zelf verkeerde, maar de verhalen heeft gekregen van de boodschapper, als het ware op zijn doorreis (vs. 137). Dus einde Mei 1572, want de verrassing had 23 Mei plaats. De psalmaanwijzing is naar Datheen.

8. avijs: mededeling.

17. na mijn ghemoet: naar mijn meening; een stoplap.

22. *haer* is blijkbaar de wijn, dat ook blijkens *datse* op de volgende regel vrouwelik wordt genomen. *Verdwijnt* zal wel verleden deelwoord van het transitieve *verdwijnen* zijn: opdat de wijn niet geheel (door de zon) bedorven in de stad moge komen.

- 30 Sonder eenich ghetrueren:
 Wilt ghy dat hy vroegher op stoet,
 Een gheschenck gheeft uut uwen goet,
 Hy sal hem laten vinden,
 En sal u Wijnen excellent
- 35 Inlaten, seer by u bekend, ^{35, 36.}
 So goet als eenre kinde.

- Smorgens vroeck zijn sy al ontwaect,
 En by de Poort vlijtlick ghenaect,
 Een geschenck sy hem schencten:
- 40 Die Poort worde daer op ghedaen,
 Met eenre Sinckroer wel ghelaen,
 Daer sy hem mede krencten ^{42.}:
 De Sleutelen al van de Poort
 Namense hem af, gaet singt het voort,
- 45 En sy die wel bewaerden
 Graef Lodewijck met veertich Man,
 Kennis hebbende ^{47.}, reedt hy an,
 Wel toegherust met swaerden.

- Graef Lodewijck cloeck int verstant,
 50 Een wijsen Vorst, end oock vaelliant,
 Quam daer in met zijn knapen:
 De straten heeft hy soo beset,
 Niemand en heeft daer op ghelet,
 So dat hy haer ginck drapen ^{54.}:
 55 Rennende door de gantsche Stadt,
 End wie buyten der Deuren tradt,
 Een loot ginck hy haer gheven: ^{57.}
 Vrijheyd (riep hy) is u ghegunst,
 Was dat niet een aerdighe kunst
- 60 Van sulcken Vorst bedreven?

- Van vier uren, end vijf, end meer,
 Van ses, end seven, hoort mijn leer,
 Rende hy door de strate:
 De Prince van Orangien bout,
- 65 Met een ghedruys so coemt hy stout, ^{65.}
 Riep hy, coemt u te bate:
 Vrijheyd vrijheyd sal met u zijn,
 Ghy wort verlost op dit termijn,

- 35, 36. Waarschijnlijk: alsof hij zeer met u bekend was, zoodat een kind hem zou kennen. Het zijn bijna twee gehele regels, alleen om de strophe vol te maken. Wij zouden hier van stopregels kunnen spreken.
42. krenken: doden, of wonden.
47. kennis hebbende: vernomen hebbende, nl. dat men zich van de poort had meester gemaakt.
54. drapen: verschalken. Deze betekenis is ons overigens onbekend. Waarschijnlijk zijn hier en elders *drapen* en *trape* met elkander verward.
- 57: daarop werd geschoten.
65. Deze regel is als tussenzin op te vatten en slaat op Lodewijk.

- Den thienden Penninck clachtich
 70 Wil hy af keeren nu ter tijt,
 En bevrijen u in dit crijt ^{71.},
 Van sConinx weghen machtich.
- Dat maecten een so groot gheschal
 Recht of daer was een groot ghetal
 75 Van Ruyters ende Paerden:
 Wie zijn deur op deed ende glas,
 Daer schoten sy een loot in ras,
 So dat sy haer vervaerden:
 Vijf uren lanck reden sy seer,
 80 Gheen ontset en quam daer noch meer, ^{80.}
 Den Graef ghinck uut rijden,
 Naer tBosch, daer sy waren verdwaelt,
 Graef Loodwijck keerde weer ongefaelt,
 Om dander te verblijden.
- 85 Vijf hondert Ruyters jent ^{85.} en reyn,
 Comen daer heen springhen certeyn, ^{86.}
 Met een Hakenschut ^{87.} achter:
 Sy renden met vlieghende macht ^{88.}
 Al na die Stadt, hebt hier op acht,
 90 Om tontsetten den Wachter: ^{90.}
 Ghevloghen zijn sy door en weer ^{91.},
 Wat seltsaem Wonder gaf de Heer,
 Het Raedthuys sy aenvingen, ^{93.}
 En stelden haer in een Slachoort,
 95 En mochtent hebben al vermoort,
 Maer ghinghen hen ^{96.} bedwinghen.
- Gods wonder werck wort hier verclaert ^{97.}
 Door dEdele Grave wel vermaert
 Met veertich Ruyters vloghen,
 100 En renden soo die straten door,
 Dat niemant dorste comen voor,
 Want sy waren bedroghen:

71. crijt: benarde toestand; vgl. Mnl. Wdb. III, 2103.
 80. Lodewijk had de stad met een kleine troep verrast en wachtte nu op de hoofdmacht. Toen die niet kwam opdagen, is Lodewijk haar te gemoet gereden en vond haar verdwaald in het bos.
 85. jent: keurig.
 86. A *hem*, drukfout. B verbeterd in *heen springhen*, I in *aenspringhen*, N. Q zet kortaf *springhen*, O heeft *daer en spr.*
 87. hakenschut: haakbusschiet, arquebusier.
 88. *met vlieghende macht*; *macht* in de zin van snelheid.
 90. De bewaker van de brug nl., waarover de ruiters de stad moesten binnenkomen.
 91. door en weer: de stad door en weer terug.
 93. Zij bezetten het Raadhuis.
 96. hen: zich.
 97. verclaert: getoond. Lodewijk toont in hetgeen hij doet, de wonderkracht Gods.

Men vont aldaer des Alfs gheschat ^{103.},
 Sijn leren, Schuyten, ist niet wat?
 105 Sijn Bruggen oock daer neven:
 Oock Noortcarmens vergaerde ghelt
 Worde daer oock al onghetelt
 Den Ruyters om ghegheven.

De Bisschops Staven, Mijters mee,
 110 Vantmen oock aldaer ontrent ^{110.} ree ⁺,
 Melis huysen ^{111.} by hoopen
 Uut gout ende silver wel ghemaect.
 Kelcken en Pullen wel geraect ^{113.},
 Daer sachmen Papen loopen:
 115 Arcken van gout en silver fray,
 Sijn daer gebrocht al in de May, ^{116.}
 Met Cruycifixen mede,
 En Mariens Beelden meer met
 Anderen oock aldaer int net ^{119.},
 120 Van silver groot en breede.

Hierom O Godt, u Moghenthey
 Wort ons vertoont in een clærheyt,
 In aller menschen ooghen:
 Ghelovet zijt ghy taller stont,
 125 Dat wy u reyn van herten gront
 Loven en prijsen moghen:
 Ghy zijt alleyn victorieus,
 Waghen noch Ros en helpt den Geus,
 Noch can niet uut gaen rechten:
 130 Maer ghy hebt ons Vyant seer snel,
 Gestouwet ^{131.} als den Pharo fel,
 Die niet dan moorden plechten ^{132.}.

Prince dit is ons aenghedient
 Van eenen goeden vromen Vrient
 135 Vanden Graef afghesonden,
 Aen zijn Broeder Oraengie fier,
 Die vertrocken is al van hier,

103. *des Alfs gheschat; gheschat* schijnt òf voor schat òf voor schatting te staan. Alfs met de gewone woordspeling voor Alva. Wat verder genoemd wordt, zijn natuurlijk krijgsbenodigdheden. Bor zegt I, 377 alleen: 'In der Stad vonden zy geweer en wapenen genoeg, ook groote schat van gelde, doch niet veel proviande, daer waren in der Stad veel gulden en silvere vaten, Ciborien, Kelken van goud en silver, Marienbeelden, silvere Apostelen, en andere silvere Beelden en Santen, dewelke daer in de Stad bewaert werden van alle de rijke Cloosters en Abdien die daer rondsom leggen, die 't binnen Bergen als in goede bewaringe gebracht hadden, als sy hoorden dat de Heere van Lume in den Briel was,' enz. Dit een en ander vinden we in het volgende koeplet nauwkeurig terug.

110. aldaer ontrent: in die buurt;

+ — ree: gereed, bij de hand, in voorraad.

111. Melishuysen: ciboria, zie de aanhaling uit Bor.

113. wel gheraect: mooi bewerkt.

116. Dit was alles daar in Mei gebracht, zie de aanhaling uit Bor.

119. int net: buit gemaakt, in beslag genomen.

131. gestouwte: tegengehouden.

132. plechten: pleegden.

- En was hier niet ghebonden:
 Neemt dit hen op ^{139.} + in danckbaerheit,
 140 Hier in hebt ghy nu alle bescheyt,
 En gatet overlegghen ^{141.}:
 De Heer heeft tRadt al omghewent,
 Hy treedt met ons nu inden Tent: ^{143.}
 Meer can ick nu niet segghen.

55.

**De Prince van Oraengien ten tweeden mael wederom int Lant
 comende, worden de Steden vermaent, hem bystant te doen.** ⁺

Op de wijze: *Wilhelmus van Nassauwe*, etc.

- Ras seventhien Provincen
 Stelt u nu op de voet:
 Treckt de coemste des Princen
 Vriendelick ^{4.} te ghemoet:
 5 Stelt u met ^{5.} zijn Banieren,
 Elck als een trouwe Man,
 Doet helpen verlogieren ^{7.}
 Duck Dalve den Tyran.

 Hy en coemt u niet verderven,
 10 Dit troulicken ghelooft:
 Maer u ^{11.} wederom te erven ^{11.},
 In dat u es berooft:
 Te goeden ^{13.} den Coninck van Spaengien,
 Doet vrymoedich hem bystant,
 15 Den Prince van Oraengien
 Als zijnen Luytenant.

139. hen op. Waarschijnlijk hebben we hier het meer voorkomende Duitse *hin* en hebben we te denken aan *hinneemen*, waar dan ons *opnemen* in dezelfde zin mee is samengevloeid.
 + I. J. L. M lezen *doch op*; O. P alleen *doch*; N. Q-DD *toch* of *doch*, en laten *in* weg.
 141. overlegghen: overwegen, ter harte nemen.
 143. Hij maakt woning bij ons, zoals een andere oud-testamentiese uitdrukking van gelijke betekenis luidt. Voor deze vgl. bijv. Gen. VII, 29: 'God breide Jafeth uit, hij wone in Sems tenten', d.w.z. hij begunstige Sem.
 + No. 55. Naar A, ook reeds in φ. Verder in alle andere, behalve S. V. Bij V.L. LIII; Van Vloten II, 20; Loman, Twaalf Geuzeliedjes, n° 4.
 Het lied is van Juli of Augustus 1572, en bestemd om de bevolking op te wekken bij Oranje's tweede inval. Vgl. Bor I, 398: 'In desen tijd werden alom vele gedruckte schriften gestrooit opten name van den Prince van Orangien, daer by hy d'oorsake van dese sijne toerustinghe en oorloge verhaelde' enz. [Maar er blijkt niet, dat Bor ook aan liederen gedacht heeft. L.]
 De mening, dat het lied van Marnix zou zijn, mist alle grond.
 4. vriendelick: vriendschappelik.
 5. met: bij.
 7. verlogieren: verhuizen.
 11. B-D.F-H.K. lezen *Meer om u*.
 11. erven: in het rechtmatig bezit te stellen.
 13. Te goeden: ten voordele van.

- Sijn Trommelen en Trompetten
 Bringhen u gheen dangier,
 Ten is maer om versetten ¹⁹.
- 20 Duckdalve den Bloetghier:
 Spijt Ruyters en Soldaten ²¹
 Die den Prince benijdt,
 Hun schade sal u baten,
 Hy moet ten Lande uut.
- 25 Al hoordy veel Allarmen
 Hier ende daer gheschien,
 Hy doetet uut een ontfarmen
 Over u Landt en Lien:
 U dient stercke Purgacy, ²⁹
- 30 Ende sulcken bitter cruyt,
 Op dat ghy de Spaensche Nacy
 Uut uwen Lande sluyt.
- Vlissinghen heeft soo begonnen
 Te spelen sulcken dans,
- 35 Daer met hevet ghewonnen
 Recht der Laurieren Crans:
 Hollandt wilder aen waghen
 Alle zijn principael ³⁸,
 Laet u dit werck behaghen
- 40 Ghy Landen generael.
- Ten is om gheen pillagie
 Van Vrienden, Landt, en Ste:
 Doch de groote couragie
 Des Graven van Lume,
- 45 De Grave van Nassouwe
 Dat reyn vroom Edel bloet,
 Wilt niet dat men yemant benouwe
 Aen zijn eere, lijf oft goet.
- Schickt u ⁴⁹. boose Rebellen
- 50 Die tLants welvaert benijdt,
 Des Antichrists Ghesellen,
 Die de Waerheyt bestrijdt,
 Gods Woort en Wet versmaders,
 Ja zijnen heylighen Throon,
- 55 Ghy sult als Landt verraders
 Noch krijghen uwen loon.

19. versetten: verdrijven.

21. vlgg. Alva, die de Prins vijandig is, moet trots zijn ruiters en soldaten, wier schade u ten voordeel zal zijn, het land uit.

29. vlgg. Die moeilijkheden en dat vechten zijn nu eenmaal de bittere medicijnen, die gij nodig hebt, om de Spanjaarden kwijt te raken.

38. Alle zijn principael: zijn voornaamste burgers, of, waarschijnliker: zijn voornaamste bezittingen.

49. Schickt u: onderwerpt u. C. D. F-H. I. J. L. M. U lezen *Schrickt u*, wat wel een bekendere klank schijnt, maar een zeer ongewone uitdrukking is. Wel eigenaardig, dat de aanhangers van Alva hier *Rebellen* genoemd worden.

Krijchslieden wilt u oprusten ^{57.},
 In Godt bestaet u cracht,
 Strijdt Ridderlick met lusten,
 60 Op Storm, Slacht ende Wacht, ^{60.}
 Voor Gods woort end tLants Rechten,
 Met een verbonde schilt ^{62.},
 Den loon der vromer Lantsknechten
 Ghylieden ontfanghen sult.

65 Wilt Sweert noch Spiessen sparen
 Soo Babel heeft ghedaen,
 Over Gods trouwe dienaren, ^{67. 68.}
 Laet haer den loon ontfaen:
 Den Voghelen wilt Maeltijt coken ⁶⁹

70 Al van der Hoeren vleesch,
 Dat bloet sal worden ghewroken
 Al na der Schriftueren heysch.

Prinslicke Godt ghepresen,
 U volck Victory gheeft,
 75 Dat haer werde bewesen
 Dat ghy regeert en leeft:
 Want sy na u Woort haken
 Met herten seer benout
 Tot dat ghy in allen saken
 80 Den lof end prijs behoudt.

57. oprusten: toerusten, uitrusten.

60. Bij bestorming, veldslag en schildwacht.

62. met een verbonden schilt: met een schild, dat zich daartoe, nl. tot het beschermen van Gods woord en 's lands rechten heeft verbonden.

67. 68. Laat Babel (de Roomse kerk) gestraft worden voor het doden van Gods trouwe dienaren.

69 vlgg. Verg. bijv. Openb. XIX, 17, 18 en andere dergelijke plaatsen in Openb., ook Ezechiël XXXIX, 17.

56.

Een nieu Liedeken ⁺

Op de Fransoysche wyse: *La Vile Regne est accouche, cest d'ung perroque.*

Madam van Parma die is ghelegen ^{1.}
 In het Nederlandt, bysonder in Brabandt
 En heeft daer een Papegaeyken ^{3.} creghen,
 Dat haer na zijn handt, gheset heeft seer vaillant.

- 5 Dat is den Cardinael Granvelle,
 Die door haer Mandaet ^{6.}, ghesonden heeft tPlaccaet
 Datmen niet meer Godts woort vertelle,
 De verbuerte staet, om te branden quaet.

- Tis den Landtraedt ^{9.} ter ooren ghecome,
 10 Wouden uut goeden aert, tLandt niet hebben beswaert:
 Maer hebben een Contract voor ghenomen,
 So datmen onversaet, heeft Gods woort verclaert.

- Dit heeft verstaen van Parma de vrouwe,
 Dat den Adel voort wou hebben met accoort
 15 Dat elck sijn gheloof vry leven souwe,
 En dat om Godes woort, soud niemant sijn vermoort.

- Sy sey den Cardinael dEel ^{17.} travaille
 Die song met eenen voos, als Papegaeyken boos,
 Hy schold al den Adeldom voor Canaille,
 20 Guyten en Boeven loos, hooch en leech altoos ^{20.}.

+ No. 56. Naar A, reeds opgenomen in de druk van 1574 ϕ . Verder in alle andere, behalve S. V. Bij V.L. XXXV; Van Vloten I, 374.
 Voor de tijd zie de aantekening bij vs. 121.

1. gheleghen: bevallen.
3. *Papegaeyken*. De papegaai was de gewone voorstelling van de aanhangers van de paus. Zie b.v. Politieke Refereynen, bl. 195.
6. door haer Mandaet: volgens haar opdracht.
9. Landtraet: Raad van State. Gedoeld wordt op de plannen van de partij van Oranje in de R. v. S., in 1564, die door Egmond aan de Koning zijn overgebracht. Met het *Contract* wordt het Compromissum bedoeld, dat wel niet van de R. v. S., maar toch van die partij wordt geacht te zijn uitgegaan.
17. *d'Eel*. F. G-H *d'Edel*; I en alle latere: *dees*. Misschien is de betekenis oorspronkelijk eenvoudig = de hele travaille (de hele lastige kwestie), en heeft een latere drukker de opzettelijk enigszins gebroken uitspraak niet begrijpende *Eel* met een hoofdletter gezet, denkende aan de Edelen van het Compromis. *Canaille* in vs. 20 ziet op het ontstaan van de naam Geuzen, want dat Granvelle, toen het Compromis gesloten werd, reeds vertrokken was, weet de dichter niet zo nauw, en ook daardoor is de gehele voorstelling verward.
20. altoos: evenzeer, zonder onderscheid.

Sy werden te Hoof ontboden tsamen,
 Daer sy oock seer heus, van herten Corragieus
 Meest alle met mael ²³ en Palster ⁺ quamen,
 Want *Vive le Geus*, was alsdoen haer Leus.

- 25 Daer heeft elck den Coninck trouw ghesworen, ^{25, 26}:
 En dat al totter doot, oft goet te worden bloot:
 Daerom soo creech tPapegaeyken thoren ²⁷.
 Hy vlooch met haesten groot, al na den Paus sijn hoot ²⁸.

- De Ghemeynte uut alle de Steden,
 30 Hinghen den Adel aen, die wouden haer bystaen,
 Om hout of steen niet meer aen te beden,
 Men sachse ³² oock seer saen, al ter neder slaen.

- De Regente die creech veel gaven,
 Datmen int openbaer, Gods woort sou preken daer:
 35 De Geusen die wilden de Mis begraven,
 Het viel de Papen swaer, liepen Madamme naer.

- Sy gaven haer ghelt om sulcx te wreken, ³⁷
 Alsulcken goet beghin, viel Madamme wel in:
 Liet Kercken bouwen, en weder breken,
 40 Al na der lieden sin, dies creech sy niet min.

Ghelt ende goet creech sy met hoopen,
 Want zijt al toe liet, al watter is gheschiet:
 Papou ⁴³ dit sach, ghinck na Roomen loopen,
 Versweech daer sijn verdriet, het Papegaeyken niet.

- 45 Het Papegaeyken loos van natueren,
 Die swoer met eenen Eedt, alsulcks te wreken wreet,
 Haer ⁴⁷ Rijck en soude niet langhe dueren,
 Hy sou haer maken reet, als Geusen gaen ghecleet.

- Hy ghinck ras met den Paus doen te rade,
 50 Maeckte Duckdalf ghemeyn, generael Capiteyn,
 Om tNederlant te straffen met onghenade,
 Beloefden hem seer reyn, daer Heer te sijn alleyn.

- Dit is den Adel ghecomen ter ooren,
 Veel vielen van tverbont, bysonder den Egmont,
 55 Hy liet de Predicatie verstooren,
 Ende daer de kercke stont, men haest een galghe vont.

23. mael: tas;
 + palster: stok, dus reeds als bedelaars uitgedost.
 25, 26: En tout fidelles au roi, jusques a porter la besace.
 27. thoren: verdriet.
 28. hoot: hoofd.
 32. se: de beelden.
 37 vlg. Madame liet zich zowel door de ene als door de andere partij betalen.
 43. *Papou* is de gewone scheldnaam van de geesteliken.
 47. Haer: hen. Hij zou hen spoedig tot werkelijke armen maken.

Veel die te voren al Geusen waren,
 Sachmen doen seer saen, draeyen als den Weerhaen:
 Sy ghinghen haer onschult Madamme verclaren,
 60 Sy ⁶⁰ hoorden haer vermaen, en lietse vry al gaen.

Oproer en twist was doen voor handen,
 Want de Ghemeynte vry, woudender blyven by,
 Dat Parma belooft had de Nederlanden,
 Dat om tgheloove bly, sou sijn gheen tyranny.

65 Sy meyndent wel met ghewelt te houden,
 Oock een Marteken ⁶⁶ snel, met al sijn Apenspel,
 Tscheen dat hijt van herten oock willen soudent,
 Maer twas den ouden rel ⁶⁸, hy deed dander ghequel.

Had hy te vooren Papou in hate, ⁶⁹⁻⁷².
 70 Hy vermengde hem ras, met hen op tselve pas:
 Hy meynde het sou hem wesen bate,
 Maer certeyn ten was, al doen Papou ghenas. ⁷².

De Prince die is uut het Landt ghereden
 Met hem is onbeducht ⁷⁴, ontallick Volck ghevlucht:
 75 Gods woort wert daer weer met voeten ghetreden
 In steden en ghehucht, na Jan Papous ⁷⁶ ghenucht.

Den Duckdalba is int Lant ghecome,
 Veel Spaengiaerts ⁷⁸ bracht hy met, om die te maken vet
 Madamme die heeft sijn coemste vernomen,
 80 Sy heeft met haesten net, hem in haer plaets gheset.

Sy is al met de Proeye gaen drijven ⁸¹,
 Want sy dacht eensaem, oft den Duckdalf vernaem,
 Dat haren schat daer sou moeten blijven,
 Het waer haer onbequaem, end ooc een groote blaem.

85 Den ⁸⁵ Duckdalbe die heeft gheboden,
 Datmen de Goykens ⁸⁶ al, rasch weer oprechten sal,
 En dienen oft eeren sijn vreemde Goden,
 Van Gout oft Silver smal, alsoot Papou beval.

60. Sy is enkelv., slaat op Margaretha; *haer* = hun; vermaen: mededeling.

66. een Marteken: een aap. B-D. F-H. K lezen: den Guychelaer: Vermoedelik is ook hier Egmond bedoeld, verg. vs. 96.

68. rel: gezeur, geklets.

69-72. Dit koeplet ontbreekt in C. D. F-H. K.

72. Maar dat was geenszins het geval, toen de Papen er eenmaal weer bovenop waren.

74. onbeducht: waarlijk. Vgl. n° 51, vs. 20.

76. Jan Papou: Jan of Heer Jan is een gewone naam voor de priesters. Verg. bijv. de vroeger aangehaalde plaats uit de *Byencorff*: 'waerom dat men Heer Jans tafel soo vroeck dekt ende waerom dat Heer Jan aen de tafel somwijlen slaept'.

78. *Spaengiaerts*. I. J. L. M *Specken*.

81. drijven: snel heengaan.

85. *Den*. A *Een*, zeker niets dan een drukfout.

86. *Goykens*. B-D. F-H. K. CC. DD *Beelden*.

Des Princen Sone den Graef van Bueren,
 90 Deed hy al sonder vaer, uut Loven halen daer:
 En deed hem te scheep na Spaengien vueren,
 Hier quam int openbaar, sijn Tyrannije swaer.

Den Egmont wert ontboden te Hove,
 Hy leyde oock ter ste, den Graef van Hoorne me:
 95 Si werden ghevanghen, niet tharen love,
 Want elck na rechter ze, als Huychelaer daer de.

Hier wert nu waer de Prophecye,
 Die de Prince cloeck, hem sey te Willebroeck: ⁹⁸.
 Dat hy hem selfs sou brenghen int lyen,
 100 Als hy deed int versoeck ¹⁰⁰, tVerbondt al in den hoeck.

Men sach haest bey de Graven ontlyven,
 Oock Strael ¹⁰². en Backerzeel, en dat sonder appeel:
 De Batenborchsche cloeck van bedryve,
 Oock al vernielen heel, Edelen een grooten deel.

105 Het sijn te recht niet dan Alfsche voeren ¹⁰⁵,
 Die hy daer noch bedrijft, en hem Gouverneur schrijft:
 Want herbergh gheeft hy boeven en hoeren,
 Maer die by Gods woort blijft, hy dagelijcx ontlijft.

Ghebannen heeft hy veel duysent lieden,
 110 Met sinnen obstinaet, al na der Papen raet:
 Moorden en branden zietmen gheschieden,
 In gheen Cronijcke staet, van sulcken Tyran quaet.

Is dat recht bewaert des Conincks Landen?
 Besiet ghylieden vroet, de deucht die ¹¹⁴ hy u doet:
 115 Het Thiende begheert hy van al u panden,
 Madamme socht het goet, den Ducdalba ooc het bloet.

Scherpelyck doorsiet ghy Ondersaten,
 Wat dat den oorspronck is, van dees ¹¹⁸ verderffenis,
 Oft niet den Paus is, met sijn Legaten:
 120 Want eenen Coninc fris, soect sLants welvaert gewis?

98. Over het afscheid van Oranje en Egmond in deze tussen Brussel en Antwerpen liggende plaats, zie o.a. Hooft IV, 142.
 100. deed int versoeck: trachtte te doen.
 102. Strael: Anthonis van Stralen, burgemeester van Antwerpen. Over de andere hier genoemden zie bij n° 32 en 23.
 105. Alfsche voeren: de streken van een alf, boze geest, met een woordspeling met Alva, die meer voorkomt
 114. *die* ontbreekt in A, drukfout, die reeds in B verbeterd is.
 118. *A des* i. p. v. *dees*.

Wilt u nu rasch ontlasten daeromme,^{121.}
 Den paus te sijn subieckt, al hout hy u suspect:
 Hy soeckt niet dan der sielen verdomme,
 En tlichaem hy perfeckt, tot alle boosheyt treckt.

- 125 Daerom wilt hem nu helpen raseren,
 Want ghy siet hoe God werckt, die der Vorsten handt sterckt:
 Om dAfgodische Natie te ruyneren,
 Alsoomen nu aenmerckt, Ist nu niet wel gheclerckt?^{128:}

- Waer wil den Alf nu henen draven?
 130 Papen ende Spangiaert, met al haer volck vermaert?
 De Misse die wort int Vaechvier begraven:
 Lof⁺, Omganc⁺, noch Bevaert, niet en worden gespaert.

- Den Prins van Oraengien weest ghehoorsame:
 Graef Lodewijc dEdel bloet, Godt geef hem nu voorspoet:
 135 Sy sijn tot den Crijch nu seer bequame,
 Die nu seer woeden doet, dAlfs Tyranny verwoet.

CORNELIS VAN DAMME.

57.

Een nieu Liedeken.⁺

Ende gaet op de wijze: *Van Enghelenburch*.

- Aenhoort ghy menschen seer vailliant
 Een nieu liedt sal ick u singhen, want^{2.}
 Al van den Christenen^{3.} allen,
 Die verstrooyt zijn in alle lant,
 5 Men gaet daer veel af kallen.

121. De vier laatste koepletten ontbreken in B-D. F-H. K. Er is iets voor te zeggen, dat ze eerst later, in 1572, zouden zijn bijgevoegd; de toon is verschillend en de inhoud past ook niet geheel bij het voorgaande. De aansporing in het laatste koeplet slaat dan op de beraamde tweede inval van Oranje. Op de eerste kan het niet doelen om de vermelding van de tiende penning in vs. 115. Bewezen is echter allerminst, dat het oorspronkelijke lied met vs. 120 eindigde. Een kleine aanwijzing, dat het lied niet van vroeger dan 1572 is, ligt daarin, dat de dichter in het begin van het gedicht zich in de andere geschiedenis vergist, bijv. in de tijd van het vertrek van Granvelle en in het ontstaan van de naam Geuzen. Daarom heb ik het gedicht op 1572 moeten plaatsen.

- 128: Is het nu niet voordelig geestelike te zijn? Of: Is dat niet de goede manier om de geesteliken te behandelen?

- + Lof: de plechtige aanbidding van het heilig sacrament;
 + omganc: processie.

- + No. 57. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V.L. XLI; Van Vloten II. 28.

De tijd is niet nauwkeurig te bepalen. Indien vs 60 op de Bartholomeusnacht slaat, wat mogelijk is, dan moeten wij aan de herfst van 1572 denken. De algemene geest van het lied is daarmede niet in strijd, want de dichter is vrij zeker van de overwinning van de Protestanten.

2. *want*, een in deze liederen meer voorkomend stoprijm, zonder enige betekenis.
 3. Christenen zijn hier en elders de Protestanten.

De Christenen zijn soo wel ghemoet.
 De Inquisicy al metter spoet,
 T'placcaet willen sy niet ghedooghen,
 Maer om te beschermen 'tonnosel bloet,
 10 Daer na ist dat sy pooghen.

De Inquisicy en 't placcaet
 Die quam al uyt den Spaenschen Raet,
 De Bisschop^{13.} haddet ontboden
 Ter eeren den Gheestelijcken Staet,
 15 Dit docht den Christen niet van nooden.

De Papen dochten op dat termijn,
 Alle dinck sal nu ghewonnen zijn,
 Wy sullen nu weder floreren,
 Inquisicy ende 't Placcaet seer fijn,
 20 Sal ons doen domineren.

De Christenen sy verhoorden das,
 Om t'gheloof d'welcke sy accordeerden ras,
 Sy sloten oock sonder verdrieten
 De Officieren^{24.} al op dat pas,
 25 Gheen bloet meer te vergieten.

Ten was niet wel der Papen danck^{26.}
 Sy creghen neusen een elle lanck
 In wat moeyte hebben wy ons ghesteken,
 Tegen de Christen vallen wy te cranck
 30 Het landt moet zijn gheweken.

Hadden wy het volck ghelaten met vree
 Dat ons doch niet en misdee
 Dwelck wy nu seere beclaghden
 Want sy zijn in alle landen ree,
 35 Om ons al te verjaghen.

Onse valscheyt wort heel ontdeckt,
 Eenens slapende hont hebben wy gheweckt,
 Hadden wy dit te vooren gaen dincken,
 Ende ons nergens in ghestreckt^{39.},
 40 Dan met onzen wijn te gaen drincken.

Eylacen tis nu veel te laet,
 T'ghemeyne Volck rieckt nu t'ghebraet,^{42.}
 Sy en willen ons niet hooren

13. Waarschijnlijk wordt met *Bisschop* niet Granvelle bedoeld, die gewoonlik de Kardinael wordt genoemd, maar in het algemeen de hoge geestelijkheid.
24. De Officieren: de overheid. De Protestanten vernamen dat, en de overheid besloot, — zij waren het daarover spoedig eens — om het geloof geen bloed meer te vergieten.
26. danck: zin, vreugde.
39. *ghestreckt*, dat door het rijm geëischt wordt, in I. J, L. M. P. AA-DD; de andere *ghesterckt*. De bedoeling moet zijn: hadden wij ons nergens anders mee bemoeid. Misschien is de oudste lezing wel *ghesteckt*, d.i. 'gestoken', van het zw. werkwoord *stekken*.
42. De bedoeling is blijkbaar: ze willen nu zelf de voordelen genieten, die wij anders voor ons plachten te houden.

Adieu den Paus met alle sijn staet,
45 T'is met ons gantsch verlooren.

Adieu oock nu de Roomsche Kerck
 Adieu oock nu ons heerlijk werck,
 Adieu ons Renten en clenodijen
 Die Christen vallen ons te sterck,
 50 Godt comt ons nu castijen.

Och vrienden laet ons groot en cleyn
 God bidden met viericheyt reyn,
 Dat hy de Christen wil verstercken,
 Dat sy met vreden ^{54.} alle ghemeyn,
 55 Oprechten moghen Gods Kercken.

Niet met haet ofte met twist
 Ofte met sweert, oft eenighe list
 Vrienden laet daer voor schromen, ^{58.}
 Ghelijck in Vranckrijck heeft ghemist
 60 Eert daer soo verre is comen.

Dan met vrede ende accoort
 Alle twist te schouwen voort
 Nu na Gods wille te leven
 Hy heeft ons nu sijn Godlijck woort
 65 Seer rijckelijck ghegheven.

God geve den Christenen oock voorspoet
 Ende alle Princen oock seer goet
 Die Gods Woort willen beschermen,
 Dat sy oock moghen met ootmoet
 70 Helpen den noot der armen.

Nu laet ons doch minst ende meest ^{71.}
 Tot deuchden spoeden onbevreesst,
 Pijnt u om goet te doene:
 Want dat Babylonische Beest ^{74, 75.}
 75 Is nu uyt saysoene.

Oorlof ghy Christen onvertsaecht
 Voor Gods woort u lijf en leven waecht
 Wilt dronckenschap nu mijden
 End alle twist discoort verjaecht,
 80 Wilt met Gods woort verblijden.

54. *vreden*. Q. R. U. W. IJ *vrienden*, drukfout van Q, door latere overgenomen.

58. vlgg. 'Vrienden laat ons daarvoor oppassen: ook in Frankrijk is men er niet in geslaagd met het zwaard enz. de Prot. kerk te vestigen. En nu is het zóver gekomen!' Het laatste slaat dan misschien op de Bartholomaeusnacht (24 Aug. 1572), maar kan eigenlijk evengoed op de godsdienstoorlogen in het algemeen slaan.

71. minst en meest: rijk en arm.

74, 75. De Katholieke kerk heeft haar tijd gehad.

58.

Een Liedeken van den gantschen handel der Nederlanden, ende vanden val Babylons. ⁺

Op de wijze: *Engelenborch is een Bordeel, Engelenborch is, etc.*

- Hoort, Paus, ghy grooten Antechrist
 U helsche Enghelen vol van twist,
 Sy roepen sterck: Vive Papist:
 Maer tmach haer al niet baten,
 5 Want u Rijck al, crijcht eenen Val:
 Tvolck maeckt gheschal, groot ende smal,
 En noemen u Papen Sot en mal:
 De Kinders vander straten.
- Ghy Nonnen, Bagijnen maeckt eenen dans
 10 Neemt oorloff aen u Heylighe mans,
 Ghecleet wit, swert, grau als een gans, ^{11.}
 Met Caproens sonder Bellen: ^{12.}
 Sy decken thoot, haer cruynen groot,
 Want Caes en Broot, is op, tis noot,
 15 Sy vluchten wech reyckt hen den poot,
 Segt adieu metghesellen.
- Haer craem geciert met Goden schoon,
 Van gout silver ghestelt ten thoon,
 Veel offerghelts was haren loon,
 20 Men sachse vry hoereren,
 Veel Vorsten hoort, droncken versmoort, ²¹
 Haer zielen voort, werden vermoort,
 Hierom is Godt op hen verstoort,
 En wilse ruineren.
- 25 Monck, Prior, Abt, en broer Lollaert ^{25.}
 Tconcili van Trenten heeft noyt verclaert
 Dat ghy sout laten wassen den Baert, ^{27.}
 Maer yeder een bedinghen ^{28.},

+ No. 58. Naar A, reeds opgenomen in ϕ . Ook in alle andere, behalve S. V. Bij V.L. LVI; Van Vloten II, 24; Wackernagel n° 90.

De tijd van vervaardiging valt in het eind van 1572, want vs. 121 wordt van de terugkeer van de Prins in Holland gesproken, en die viel in het laatst van October.

11. Verschillende soorten van monniken.

12. Zotskappen, al zitten er geen bellen aan.

21 vlgg.: De zielen van vele vorsten, die geheel (door de dwaalleer der papisten waarsch.) beneveld zijn (smoordronken), werden in het verderf gestort.

25. *broer Lollaert*. De Lollarden, ongeordende geesteliken, hadden bij de geestelijkheid een slechte naam als ketters en vrijdenkers, maar waren niettemin ook bij het volk gehaat Hier worden zij met de andere geesteliken in één adem genoemd.

27. Vgl. Mnl. Wdb. I, 521: Weel een baert laet wassen, die heft een schalckheyt gedaen, oft heft eene in den wille.

28. *bedinghen*, waarschijnlijk: opeischen, bepraten. Dit is de lezing van A-C; alle andere hebben *bedwinghen*, wat misschien begrijpeliker, maar toch wel niet de juiste lezing is.

Tot hout en steen, het volck ghemeen:
 30 Wie niet onreen, u Goeykens cleen,
 En eerde boven Godt alleen,
 Die sout ghy doen ombringhen.

Den Adeldom van tNederlandt,
 Wou meer gheen Christens hebben ghebrant
 35 tPlaccaet moest wech, dit was tverstant ³⁵,
 Sou tvolck peyslick leven,
 Madame loos, dit oock vercoos, ³⁷:
 Ou wast ³⁸: altoos, was haren voos,
 Sy wilden met die Papen boos,
 40 De Christens hebben verdreven.

Men preeckte Gods Woort suyver ende claer
 Dafghoden vielen vanden Altaer,
 Tdrencken tmoorden was gheen ghevaer,
 Elck mocht leven int sijne,
 45 Maer tpaeps ghesanck, gholt loon noch danck, ⁴⁵.
 Want hen ontfanck, die was seer cranck,
 Tvolk was los uut haer bedwanck,
 Dit dede hen groote pijn.

Den Paus, Granvelle principael, ⁴⁹:
 50 Wou sulck keeren als Cardinael,
 Ontboot Duckdalbe tPaus Vassael,
 Wevers waren sijn Elen, ⁵².
 Om dLant ydoon, te maken schoon, ⁵³.
 Des Conincks croon, waer synen loon
 55 Want moordery was hy ghewoon,
 Rooven ende stelen.

Sint Truyen ⁵⁷: en te Willebroeck,
 Vergaerden veel Lants Heeren cloeck,
 Zy wisten uut des Paeps versoek ⁵⁹.

35. tverstant: de bedoeling.

37: Madame deed listig, alsof zij dit ook wenste.

38: Zij zeide altijd 'ou wast'. Dit zal wel zoogenaamd een vaste uitdrukking van Margareta geweest zijn, verhaspeld uit b.v *ou wat!* H-M maken er *En wast* van; N-Z. BB *Onvast*; AA. CC. DD *Ontvast*.

45. Maar voor het zingen der priesters werd niets meer gegeven, men ontving hen in 't geheel niet vriendelik meer.

49: De Paus en vooral ook Granvelle.

52. De bedoeling moet ongeveer zijn: Zo heer, zo knecht. Maar hoe het spreekwoord te verklaren is, weet ik niet.

53. Voor het (van ketterij) reinigen van het schone land zou aan Alva een koningskroon worden geschonken. — Vermoedde men, dat Alva, wanneer hij slaagde met het invoeren van een consequent gecentraliseerd bestuur, onderkoning zou worden? Mogelik ook, maar niet waarschijnlijk, wordt bedoeld op de gewijde hoed, die Alva in Mei 1569 van Pius V ontving.

57. Sint Truyen: de vergadering van 13 Juli 1566, waar door een deel der Edelen van het verbond radicale besluiten van verzet werden genomen, die echter niet werden uitgevoerd. — *Willebroeck* de bijeenkomst van Egmond en Oranje in April 1567, waar de Prins zijn voornemen om naar Duitsland te vertrekken meedeelde, en te vergeefs Egmond hetzelfde ried.

59. Zij wisten, dat men hen op aandrang der priesters (of van de Paus) zou verdrijven.

60 Datmen hen sou verjaghen,

Twert onghemack ⁶¹, doen Egmont sprack,
 Tverbont dat brack, de Prins vertrack,
 Tghemeyn volck was doen veel te swack
 De Spaengiaert wech te slaghen ⁶⁴.

- 65 De Papen songhen: Gloria laus,
 Ter eeren die hulp al van den Paus,
 Dalbanen deden tvolck veel raus ⁶⁷,
 Tspel hiet hen al ghewonnen, ⁶⁸
 Men sochter tghoet, men stortter bloet,
 70 Tpaus ghebroet, creech eenen moet,
 Veel duysent menschen metter spoet,
 Vluchten wech soo sy connen.

- Sy vinghen en dooden den Egmont,
 Den Graef van Hoorn in eender stondt,
 75 Oock veerthien Edlen van tverbondt,
 Ghevanckelijck behouwen,
 Diemen oock sach, gheven den slach,
 Met groot geclach, op eenen dach,
 Den Bloetraedt diet ghedencken mach, ⁷⁹:
 80 Twert hen noch wel vergouwen.

- Sy maeckten weer nieu Goden fris,
 Koster, Bagijne, elck luyde Mis,
 Veel Huychelaers hielpen ghewis,
 Daltaren nieu oprichten,
 85 Het vaghevier heet, wert weer verbreet ⁸⁵,
 Voor tzielen leet, vontmen bereet,
 Sielmis, pardoen, al tPaus bescheet ⁸⁷,
 Men gaf weer ghelt van biechten.

- Mijn Heer de Prins een vromer Helt,
 90 Quam by Maestricht met groot ghewelt,
 Om slaen Duckdalbe, die bloot int velt,
 Hem schandich had begraven,

61. Twert ongemack: het liep mis, het werd hommeles.

64. slaghen: slaan.

67. rau: leed. De Albanen, die naast Spanjaarden en Walen onder de troepen van Alva gevonden worden, worden gewoonlik als de ergste en gevaarlijkste der vijanden beschouwd. In de Politieke Refereynen der XVIe eeuw (Vlaemsche Biblioph. II S. 7) staat o.a. blz. 185

Vechtende zaeghe ic liever thien Spaignaerden
 Dan eenen Albanoys, 't en schijnen geen liên,
 De baerlike duyvel zouder af vliên;
 Naer dat ick ze can anmercken en zoude wanen
 Dat dheelft zijn wel geboren Italiaenen.

Blijkbaar worden hiermee de oudgedienden van de soldaten van Alva bedoeld.

68: Het spel was in hun oog al gewonnen.

79: De Bloedraad mag het wel in herinnering houden: de wraak zal nog komen.

85. verbreet: gepredikt.

87. al tPaus bescheet: al datgene, wat door de paus wordt als waar verkondigd.

Hy vreesde seer, den vromen Heer,
 Die doen dafkeer, nam veel te meer,
 95 Deur Brabant, Vranckrijck, want met eer
 Wou hy zijn vyant straven ⁹⁶.

De krijch was uut, elck Paep sprong locht ⁹⁷,
 Duckdalbe heeft flocx zijn loon ghesocht,
 Hy heyschte meer, dan tvolck vermocht,
 100 Paep hadt hem toegheschreven:
 Het thiende deel, van elck Juweel ¹⁰¹,
 Twert al crackeel, dlant socht appeel ¹⁰²,
 In thien Jaer creech hy trestken heel,
 Hadden syt willen geven.

105 Maer Lant en Luyden worden gram,
 Sy riepen den Prins, diet haest vernam, ¹⁰⁶
 Om hulp die weer gheweldich quam
 Den Lande assisteren:
 In Henegou, als Krijzman bou,
 110 Voor dlant getrou, hy vechten wou,
 Duckdalf dorst noyt voor zijn aenschou ¹¹¹,
 Met macht ¹¹² hem reconteren.

Maer met verraet, is hy te sterck,
 De Fransche moort ¹¹⁴ was wel sijn werck,
 115 Sy meynden also int Brabants perck,
 Die Edel Prince tomringhen:
 Tfrans volck planteyt ¹¹⁷, hen togheseyt,
 Was neergheleyt, doen bleeck wel tfeyt,
 Ten docht den Prins daer niet ghebeyt, ¹¹⁹
 120 Godt wouts oock niet ghehinghen.

Naer Hollant hy trock, syn was den Briel
 Vlissing, der Veer hem oock toeviel,
 Opdat ¹²³ elck Stadt haer goet behiel,
 Haer Recht en Statuyten,

96. straven: straffen.

97. locht: luchtig, vlug, vrolik.

101. *Juweel* hier blijkbaar in zeer algemene zin: alles wat van waarde is.

102. dlant socht appeel: het land zocht herziening van de beslissing. De volgende regels betekenen: Hadden zij de belasting betaald, dan zou hij in tien jaar alles hebben gehad.

106. vlgg. Dit slaat op de tweede tocht van Oranje, in 1572. Van daar: *In Henegou*, omdat Oranje het belegerde Bergen trachtte te ontzetten.

111. voor zijn aenschou: onder zijn ogen, voor zijn aangezicht, openlik.

112. Met macht: in (openlike) strijd, gesteld tegenover *verraet* in het volgend koeplet.

114. De Fransche moort: de Bartholomeusnacht.

117. planteyt: in overvloed. De aan Lodewijk van Nassau te hulp gezonden Hugenootse troepen onder Genlis werden in Julie in de buurt van Bergen vernietigd.

119. De Prins achtte het niet geraten langer te toeven.

123. Op dat: op voorwaarde dat.

- 125 Zy kenden wel, Duckdalfs opstel ¹²⁵,
 Als slaven snel, sou hyse fel,
 Met Dinqisiti doen ghequel,
 Twas tijt hem houwen buyten.
- Hier viel door ¹²⁹ Pausdom, tgroot abuys,
 130 Claris noch Nonne en bleeffter thuys,
 Oock Monck, Canonick en wou confuys ¹³¹,
 Voor tPaeus gheloof niet hanghen,
 Elck is ghewent, uut zijn Convent:
 Den Graef bekent, met Bartellent, ¹³⁴.
- 135 Wouden nemen die Papen blent,
 In haer self strick ghevanghen.
- Ghy Papen nu, val op den cop, ¹³⁷:
 Den steen van u, gheworpen op,
 Men hangt u vrijlick ¹³⁹ by den crop,
- 140 U en baet Cruyn noch salve ¹⁴⁰,
 Want Vivele Geus, is nu die Leus,
 Bercht uwen neus, theel aenschijn preus ¹⁴².
 Tvoorsitten is ghedaen pompeus,
 Gaet claghet vry Duckdalve.
- 145 U quispel ¹⁴⁵, u water, wort niet begheert
 U Olie oock aen u Lappen ¹⁴⁶ smeert,
 Blijft vrij thuys met uwen Weert,
 In die halve Mane,
 Want tvolck propijs, ist worden wijs, ¹⁴⁹:
- 150 Dat al u spijs, is groot afgrijs,
 Dus schrijft altsaem, voor een devijs,
 Wech vuyl Paep, ruymt de bane.

I. VANDER VOORT. ⁺

125. opstel: toeleg.
 129. *Hier viel door* is de lezing van A. B. O. In C. D. F-M *Hier door viel*; N-DD *Hier viel voort*.
 131. confuys: in hun angst.
 134. Lumey en Barthold Entens.
 137: nu valle de door u in de hoogte geworpen steen op uw eigen hoofd, nu moet gij uw treken thuis krijgen.
 139. vrijlick: ongehinderd.
 140. cruyn noch salve: de priesterlike wijding.
 142. preus: hoogmoedig.
 145. quispel: wijwaterkwast.
 146. *Lappen*. I. J. L-O. Q-CC *Lampen*.
 149: Want het vroeger zo meegaande volk is er achter gekomen.
 + *I. vander Voort*, factor van rederijerskamers te Lier en te Antwerpen, woonde later in Vlissingen en Den Briel. Over hem zie Te Winkel, *Ontwikkelingsgang I*, 261, V, 57, tweede druk, II, 497.

59.

**Refereyn ghestelt uut een stuck ofte punct van B. Cornelis Sermoen
nu onlanx gepredict. ⁺**

- Ay Duc dAlbsche ghiericheyt wat hebby ghebrouwen,
In dese Nederlandtsche Landouwen seer abundant?
Ba ja, heb ick niet wel geseyt ghy mannen en vrouwen,
Dat den ⁴. 10. penninck ons thoof sou doen clouwen
- 5 En brengen ons alle de Geusen int Lant?
Ja wat sullen wy doen goey lien? ick gerieke brant,
Tis best dat hem elck met de Geusen keere:
Wel is waer, sy zijn in een misverstant
Maer wy sullen wel accorderen inde Leere:
- 10 Want sy houden den Coninck voor haren Heere:
Al ist dat sy verfoeyen de Babelsche bruyt,
Roept: Vivele Geus, en die Spaengiaerts uut.
- Ey Spaengiaerts Spaengiaerts: ist nu niet wel gheroof, ¹³:
Dat ons Cappe wort gheclooft, en moeten Geusen bedijen? ¹⁴:
- 15 Ja maer ba, wie sou dat hebben gheloof,
Dat de veranderinghe sou vallen over thoof ¹⁶.
En dat so veel steden souden voor de Geusen strijen,
Daerom ist sotheyt hem te verblijen:
Want die vore licht, dickmael ¹⁹ namaels schreyt.
- 20 Och mogen ons baerden en cruynen groeyen in tijen, ²⁰,
Wat werden der Cappen op de haghe gheleyt. ²¹:
Ey heeren van Brugghe ick hebt al wel gheseyt:
Dus siet nu wel toe, en met tmeeste geruyt ²³,
Roept: Vivele Geus, en die Spaengiaerts uut.
- 25 Och ist met mij niet wel ²⁵. qualick gheluckt,
Dat ick so veel ghepreekt hebbe tegen de Geusen?
Ba ja, sy hebben eenen boeck van mijn sermoenen gedruet,
Ick duchte het vel wert my noch afghepluckt
Wy geestelijcken verliesen al ooren en neusen:
- 30 Ons vette kaken en sullen niet meer bleusen;
Dit doe ghy, och Spaengiaerts boose generatie:

+ No. 59. Naar A. Verder in I. J. L. M. S. Bij V.L. LII; Van Vloten II, 23.
Het refereyn is zeker van 1572. Het komt hier en daar letterlik overeen met een preek, die Broer Cornelis in 1572 zou gehouden hebben, en waarvan men een gedeelte vindt bij Van Meteren fol. 150. Over deze veel gesmade Minderbroeder zie men Nieuw Nederl. Biogr. Woordenb. IV, 452–458 en de aldaar aangehaalde werken.

4. *den I-S desen*.
13: Is dat niet een mooi resultaat van uw roofzucht?
14: Dat onze kap wordt verscheurd en de Geuzen succes hebben.
16. over thoof: plotseling.
19. *dickmael*. I. M *dickwil*; L. S *dickwils*.
20, nl. opdat we niet meer op geesteliken zullen lijken.
21: Wat verlaten er veel monniken de geestelike staat!
23. geruyt: geschreeuw; in de latere *geluyt*.
25. *wel* ontbreekt in I-S.

- Wy die gherust waren als Reusen ^{32.},
 Comen eylacen in grooter desolatie,
 Daerom och ghy gheestelijcke: hebby so veel statie ^{34.}
 35 Als ^{35.} moet ghy verliesen den besten buyt,
 Roept: Vivele Geus, en die Spaengiaerts uut.

Prince.

- Princelicke Heeren van Brugghe niet om vereelen ^{37.}
 So wy niet en spelen de Spaengiaerts uut die stadt, ^{38.}
 Ba zijt dat seker, men sal ons alle kelen,
 40 De Kinders ghecken met ^{40.} ons, hoe can ict helen,
 Dat wy so betoovert zijn gheweest, en so mat
 Meenende dat den 10. penninck sulck eenen schat,
 Dlant soude consenteren sonder oproer groot,
 Voorwaar tis de Beede daer Midas om badt,
 45 Daer door hy hemselven bracht inde doot:
 Dies raed ick voor tbeste in desen noot
 Tot welvaert des Landts voor een besluyt,
 Roept, Vivele Geus, en die Spangiaerts uut.

60.

Van Capiteyn Worst, een nieu Liedeken ⁺

op de wijze van *Harlinghen*.

- Wie wil hooren een nieu liet,
 Wat int Jaer dryentseventich is gheschiet,
 Hoort toe ick salt u verclaren,
 Van die Antwerpers, hoort mijn bediet,
 5 Hoe dat sy zijn ghevaren:

32. als Reusen: als helden, vertrouwende op onze kracht.
 34. hebby so veel statie: wordt u nog genoeg uitstel geschonken.
 35. *Als*. In de volkstaal en in de volkspoezie werden *al* en *als* nog niet zoo scherp onderscheiden.
 37. niet om vereelen: die in adeldom niet overtroffen kunt worden.
 38. Dit vers wijst wel op den tijd, toen de Prins te velde was en verscheidene steden in het Zuiden zijne partij kozen.
 40. *met* ontbreekt in A, zeker wel drukfout.
 + No. 60. Naar A. Ook in alle andere, behalve S.V. Bij V.L. LVII; Van Vloten II, 40.
 De tijd is Februarie 1573.
 In het begin van 1573 deden de Spanjaarden herhaalde pogingen om van Antwerpen uit Middelburg te ontzetten of van proviand te voorzien. Maar van het hier verhaalde zwijgen de geschiedschrijvers. Kapitein Worst noemen zij ook niet. Als Boudewijn Ewoutsz., die in 1573 den admiraal Ewout Pietersz. Worst opvolgde, diens zoon was, zal hij bedoeld zijn.
 Voor de wijs vgl. n° 39.

Die Spaeniaerts hebben gelt uut ghesant,
 Int Sticht van Bremen ⁷ wel bekant,
 Dit hebben die Bremers vernomen,
 Twee Croonen gafmen daer op die hant,
 10 Al om Tantwerpen te comen.

Dit heeft verhoort een Capiteyn vaeliant
 In Zeelant is hy wel bekant,
 Te Vlissinghen binnen der Steden,
 Hi is ghetoghen in Brabant
 15 Aldaer quam hy met vreden.

Hy quam Tantwerpen aen dat Landt
 Als Bootsman, so was hy onbekant,
 Hy heeft Maentghelt ghecreghen,
 Al op den Ammirael ¹⁹ vaeliant,
 20 Hoort wat hy heeft bedreven.

Die Antwerpers waren wel bedacht,
 Met die Spaeniaerts seer hooch van pracht,
 Tsestich Schepen sy daer toerusten,
 Daer mede te comen in Zeelant,
 25 Moest haer niet wel ghelusten. ²⁵

Die Schepen waren nu toegerust,
 Met vijf hondert Metalen stucken met lust,
 Alsoo men mocht aenschouwen:
 Maer het gheschiede in corter stont,
 30 Dat sy quamen int benouwen.

Sy hebben daer bedreven groote pracht
 Met Vlagghen en Topstanders ³² uut aller macht,
 Een Cat was daerin gheseten, ³³
 Tot spijt van de Vlissinghers veracht
 35 Dat sy ³⁵ de Worst souden eten.

Als dese Schepen waren bereyt,
 Capiteyn Worst nam een afscheydt,
 De Catte woude hy verwachten,
 Hy heeft tot die Weerdinne geseyt,

7. *Sticht van Bremen* is het bisdom, waartoe de stad niet behoort. Het schijnt, dat men vooral dus in die streken zeevolk wierf om tegen de Geuzen te dienen. In Blok III, 109, wordt gesproken van 'een aantal in Bremen, Hamburg en Oost-Friesland geworven soldaten', waarmee Sonoy in 1562 In Holland kwam. Men hoeft dus hier aan een vijandelijke stemming bij de Hanzesteden tegen de Hollandse en Zeeuwse Geuzen niet te denken, al bestond die wel, vlg. Blok III, 347 en elders.

19. *Ammirael* voor admiraalschip.

25: Zou hun niet wel bekomen.

32. Topstander: vlag, die van de bovenste steng waait en waarin veelal een wapen is aangebracht, soms ook, zooals hier, een ander embleem.

33 vlgg. De Antwerpenaars voerden dus in de topstander een kat, ter beschimping van de Vlissingers, die als admiraal niet iemand met een hoogadelike naam hadden, maar Ewout Pietersz. Worst. De kat zou de worst opeten. Het lijkt wel, of de dichter vader en zoon, de admiraal en de kapitein, met elkander vereenzelvigt.

35. sy: de Antwerpenaars.

40 Na den Capiteyn mach ick niet wachten:

Capiteyn Worst was seer wel bedacht,
 Hy heeft de Werdinne een brief ghebracht
 Op dattet soude comen int openbaren,
 Dat hy den Ammiraël hadde toegerust,
 45 Na Vlissinghen is hy ghevaren

Het gheschiede in eenen corten tijt,
 Hoe dat Thantwerpen quam een groot gecrijt,
 Van alsoo droeven Maren,
 Hoe dat Capiteyn Worst haren vyant,
 50 Na Vlissinghen was ghevaren.

De Vlissingers hebben haer toegerust,
 De Cat te verwachten met aller lust,
 Op de Schelde zijn sy ghetoghen,
 Of de Catte mocht zijn belust,
 55 Want het was in haer vermoghen.

De Catte tooch uut met aller pracht,
 Om de Worst te krijghen met al haer macht
 Godt weet hoe sy zijn ghevaren,
 Doe sy quamen ter halver Schelt,
 60 Dat werden sy wel gheware.

De Worst die lach daer wel seer heet,
 Tot vechten was sy wel bereet,
 Met ketten end oock met clooten ⁶³,
 Dat de Catte den brandt verdroot,
 65 So heeft die Worst gheschooten.

Die Worst brande daer met sulcken cracht,
 Dat de Catte was seer qualick bedacht, ⁶⁷.
 Haer halve Jongen zijn na Berghen gheweken, ⁶⁸.
 Daer is de Worst met aller macht
 70 De jonghe Catten na ghestreken.

Nu rade ick alle Catten stout,
 Dat sy niet en comen so bout,
 Om de Worsten te verslinden,
 Want sy zijn daer de Catten te sout,
 75 Dat sullen sy wel bevinden.

63. *Met ketten end oock met clooten.* Bedoeld zijn de kettingkogels, die in de 16e en 17e eeuw, vooral in de zeeoorlog gebruikt werden, gewoonlik bestaande uit een kogel met aan weerszijden een ketting, waaraan een soort halve kogel bevestigd was.

67. De kat werd lelik getrakteerd.

68. De helft van haar jongen.

61.

Vande belegheringhe voor die Stadt van Haerlem, ⁺

op de wyse van *Dueren*.

- O God van Hemelrijcke
 Siet toch neder int Aertsche dal,
 Op u Kind'ren al ghelijcke,
 Die bedrukt zijn over al,
- 5 Al vanden Duck dalve, met wreeden geschal
 Hy vervolcht de Christenen groot en smal
 Voor Haerlem buyten der stede,
 Daer leyt hy met grooten onvrede.
- Duc dalve sant dry Posten ghetrouwen ⁹.
- 10 Voor Haerlem die stede valiant,
 Of sy de Stadt opgeven wouden,
 Van sConincx wegghen in zynder hant,
 Oft wy eysschen de Stad te sweerd' en te brant,
 Soo wy die winnen met stormender handt,
- 15 En salder niemant houden sijn leven
 Wilt u in onser ghenade gheven.
- Doe sprack een Borgher van waerden:
 Wy hebben wel van zijn ghenade ghehoort,
 Al aen die schamel Borghers van Naerden
- 20 Die zijn soo deerlick vermoort:
 Mans, Vrouwen, Kinders, men sloegent al doot,
 Die Borghers van Zutphen deden open de poort,
 Men woudese in ghenade ontfanghen,
 Maer zijn gheslaghen ende ghehanghen.
- 25 De stadt wy niet opgeven,
 Sprack die Overste Luytenant, ²⁶.
 Wy willense bewaren van sConincx wegen
 En gheven ons in Godes hant,
 Ghy wilt den Coninck verderven zijn lant,
- 30 Vermoort de lieden aen elcken kant
 Met kruyt en loot wy u verwachten
 Van hongher suldy ons niet versmachten ³².

+ No. 61. Naar H. Verder in E. I en alle latere, behalve S. V. Ook in Oudt Haerlems Liedtboek. Bij V.L LVIII; Van Vloten II, 43.

Het lied is gemaakt vóór het einde van de belegering, ongeveer April 1573. De belegering was 11 Dec. door Don Frederik aangevangen.

Voor de melodie zie bij n° 22.

9. Bedoeld zullen wel zijn de drie door de vroedschap van Haarlem aan Don Frederik gezonden gedeputeerden, die de overgave van de stad moesten aanbieden, en waarvan twee naar Haarlem terugkeerden om de voorwaarden van Don Frederik mede te delen.

26. *De overste Luytenant* is Ripperda.

32. smachten: laten verhongeren; de betekenis die het woord volgens Verdam i. v. ook in het Mnd. heeft.

- Sy schoten doen wel seven daghen
 Op Haerlem met grooten ghewelt
 35 Met Cartouwen ³⁵ en dobbel Slanghen
 Hebben zy op de mueren ghestelt,
 Maer die van Haerlem schoten lustich int velt
 Sy hebben soo menighen Ruyter ghevelt
 En so menich Spaengiaert gheschoten
 40 T'welck heeft den Cornel ⁴⁰ verdrotten.

- Men sach Haerlem bestormen
 Met macht vielen de Spaengiaerts an
 Daer laghen so veel int velt ghestorven,
 Viermael sijnse gheslaghen daer van
 45 Want de vrouwen quamen soo stoutelick an,
 Met steenen peckreepen ⁴⁶ vier ende vlam,
 Wierpense de Spaingiaerts vande mueren
 Sy ⁴⁸ kreten als leelicke dieren.

- Doen zy den lesten ⁴⁹ storm verlooren
 50 Bleeffer wel achthondert doot en ghewont
 De Spaengiaerden schudden haer ooren,
 Ghelijck als eenen water hondt
 Sy traden haer geweer met voeten terstont
 Sy riepen met Tyrannigher herten gront, ⁵⁴
 55 God was een Lutriaen gheworden,
 Doe sy d'onnoosel niet en konden vermoorden.

- Sestien Vaendel knechten ghetrouwen
 Sijn te Haerlem binnen ghewent
 En twee Vaendels ghemonsterde Vrouwen,
 60 Hebben so menighen Spaengiaert gheschent ⁶⁰,
 Int stormen doen zy grooten ghewelt,
 En draghen dat Vendlijn als een Heldt,
 Soo Lustelick in haer handen
 Duc dalve tot sijnder ⁶⁴ schanden.

- 65 Die van Haerlem wilt hooren
 Hebben twee Poorten wijt op ghedaen,
 Als of zyt ⁶⁷ gaven verlooren,
 Dat hebben die Spaengiaerts verstaen,
 Den Cornel riep loop an, loop an,
 70 Nu slaet al doot, spaert Vrou noch Man
 Want zy hebbent verloren ghegheven,
 En laet die Kinders inder Wieghe niet leven.

35. *Cartouwen* en *dobbelslangen* zijn soorten kanonnen.
 40. Met *den Cornel* wordt Don Frederik bedoeld.
 46. *Peckreepen*; pekkransen; reep = ring (vgl. Hgd. Reif).
 48. sy: de Spanjaarden.
 49. *lesten*. I. J. L. M *sesten*.
 54. ongeveer: uit het diepst van hun boosaardig hart.
 60. geschent: gedood.
 64. *sijnder*. I *harer*, fout, in geen andere overgenomen.
 67. *zyt*. I *zy*, drukfout, in geen andere.

- De Spaengiaerts zijn voorgheloopen ^{73.},
 Om te vermoorden dat Christen bloet,
 75 Een loose Brugghe was binnen der Poorten
 Die brack in met al dat Spaensche ghebroet
 Daer bleeffen wel seshondert doot
 Misericordia riepen zy al cleyn en groot
 Doen de achterste dat verstonden,
 80 Daer en was geen Kar aen haer eers ghebonden. ^{80:}

- Doen zijn die van Haerlem uytghetoghen
 Met een so evelen moet
 Sy hebben so fellick gheslaghen
 Dat sy ginghen door haer bloet
 85 De Spaensche Cornel die bleef daer doot ^{85.}
 Met veel soldaten en Capiteynen groot
 God heeft haer victory ghegheven
 Noch hebbense ^{88.} tgheschut naer Haerlem ghedreven,

- Och wy arme Dulck dalfs knechten,
 90 Sterven hier van armoede groot
 Hoe souden wy konnen ghevechten
 Hier lichter so vele doot
 Tis al potz marter, potz lyden aen allen oort ^{93.}
 Heeft ons die Duyvel in Hollant ghevoert
 95 Och ten helpt pijpen noch Trommen
 Als de Hollanders beghinnen te kommen.

- Een Borgher van Haerlem ghepresen,
 Heeft in Duckdalvens legher ghevoert
 Vyftien Hollantsche ghevalste Kesen
 100 Die daer af aten die bleven al doot.
 Een Spaengiaert vraechde hem metter spoet
 Van waer brengdy dese Kesen goet,
 Van Amsterdam mijn goede Senioeren
 De Spaengiaert sprac wilt ons tAmsterdam voeren.

- 105 Tghebeurde des avonts late
 Wolden de Spaengiaerts schampen daer van ^{106.}
 Daer quamen seven Spaensche soldaten,
 Sy dwonghen desen goeden Man
 Dat hyse moeste voeren na Amsterdam
 110 Die twee hadden gulden ketens an,
 Die Voerman heeft een mijl of twee omghereden,
 Hy brochtse te Haerlem binnen der steden.

73. voorloopen: hard lopen.
 80: Toen konden zij hard lopen.
 85. Rodrigo de Toledo misschien, ofschoon Bor (VI, 432) alleen vertelt, dat deze werd gekwetst bij de bestorming van 31 Jan. De hier beschreven uitval had plaats op 25 Maart.
 88. *se* alleen in I. J. L. M, maar kan toch wel niet gemist worden.
 93. Vooral de Deutsche troepen van Don Frederik werden mismoedig; de Spanjaarden hielden zich veel flinker.
 106. schampen daer van: aan de haal gaan.

- Doe zy te Haerlem quamen,
 De Vrouwen riepen al even dol,
 115 Hier comen seven heylighe mannen,
 Tisser effen een galghe vol,
 Die Spaengiaerts kregghen so menighen sol ¹¹⁷,
 Sy schudden haer eers sy krauden haer bol,
 Des morghens sachmense hanghen en proncken
 120 De Borgers den Voerman een gout keten geschoncken.

- Oorlof ghy Christenen verheven,
 Bidt voor ons Hollanders kleyn en groot
 Dat God ons victory wil gheven
 Teghen onse Vyanden verwoet:
 125 Wy willen nu strijden tot inden doot:
 Al sterven wy dan om Gods woort,
 So bidden wy Christum ghepresen
 Dat hy ons ziel wil ghenadich wesen.

62.

Een nieu liedeken, ⁺

op de wijze: *Te Mey als alle de Vogelkens, &c.*

- Hoort toe menschen nu ter tijt,
 Ghy die den Spangiaert gunstich zijt,
 Ghy wenscht hem alle vreden,
 Meynt ghy daer door te wesen bevryt,
 5 Of hy quam binnen u steden?

- Zijt ghy so slecht Man ende Vrou,
 Meynt ghy dat u dat baten sou
 Datmen u Catholijcken noemen?
 So neemt exempel aen Bossou,
 10 Die in Rotterdam is ghecomen.

- Hy nam de stadt in sijn ghewelt,
 Wien heeft hy van gheloove vermelt, ¹²
 Of na gheloove doen vraghen?
 Maer hy heeft de lieden neder ghevelt,
 15 Doorschoten en doorslaghen.

117. sol: stoot.

+ No. 62. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. W. II. Bij V.L. LXI; Van Vloten II, 101; Loman, Twaalf Geuzel. bl. 3.

Tijdens het beleg van Alkmaar gemaakt, maar niet in de stad. Het is aan de stedelingen in Noord-Holland in het algemeen gericht. De dichter is een meer literarisch gevormd man, die opzettelijk, en met veel succes, in de volkstoon schrijft, misschien in opdracht van de Prins, die veel gebruik maakte van de volkspers om de publieke opinie te leiden.

Voor de zangwijze zie bij n° 11.

12: Tot wie heeft hij gesproken over zijn geloof?

Spieghelt u aen Mechelen in Brabant
 Sy quamen met onghewapender hant
 Den Spangiaert te ghemoet ghegangen,
 Sy droeghen Processie ^{19.} triumphant,
 20 Wat loon hebben die ontfanghen?

Sy worden verslaghen, al waren sy coen ^{21.},
 Die Borghers waren in dit saysoen,
 Vol suchten ende treuren:
 Al sulcke gracy en Pardoen
 25 Soude u Catholijcken ghebeuren.

Te Zutphen, hoort al na mijn vermaen,
 Daer quam den Spangiaert binnen gaen,
 Met also corten spacy
 Ginck men de lieden met sweerden verslaen,
 30 Was dit niet Schamele Gracy?

Sy quamen voor Naerden metter spoet,
 Thien Borghers vielen Don Fredrick te voet,
 Die hem om gracy baden,
 Ick sal u doen (sprack hy verwoet)
 35 Ghenaden, end gheen ghenaden.

De Borghers hadden noyt sulcx ghehoort
 Gheen verstant en hadden sy uyt dit woort,
 Eer die Stadt was opgegheven,
 Doe werden aldaer de mannen vermoort,
 40 De Vrouwen liet hy meest leven.

Te Assendelft hoort men de lieden claghen,
 Sy spraken, wy Geusden noyt onse daghen:
 Hoort wat de Spangiaerts seyden,
 Daerom willen wy u zielen ten Hemel draghen
 45 Eer u de Geusen verleyden.

Hierom ghy Burghers hier wel op past,
 En stelt u niet in sulcken last,
 En laet u niet bedrieghen
 Een Spaens Pardoen dat houdt so vast,
 50 Als een open handt vol vlieghe.

Alckmaer die stadt seer wijs bedocht,
 Die en heeft gheen Spaens Pardoen gecocht,
 Daerom was sy belegghen,
 Oock een storm daer voor ghewrocht,
 55 God danck noch onvercreghen.

19. Over *processy draghen* zie Mnl. Wdb. VI, 700: de processie doen met beelden, vanen, standaarden enz., die men plechtig omdraagt.
 21. al waren sy coen: alsof zij koeien waren.

Ghy die den Prins wilt hebben verdreven,
 Soudt ghy liever den thienden Penninck gheven
 Is dit al u verlanghen?
 Duckdalve u beminde Neve

60 Die wilse gheern⁶⁰ ontfanghen.

Of wildy u selfs tot eyghenschap keeren,⁶¹
 Daer en derft ghy gheen Spaens om leeren,
 Treckt liever in Westphalen,
 Daer wilmen wel eyghen slaven begheeren,

65 Men spreekter duytsche talen.⁶⁵

Oorlof ghy Burghers fijn en oprecht,
 Al wat den Spaengiaert toesecht,⁶⁷
 Oft wat sy u ghelooven⁶⁸,
 Dat houden sy ghelijck een hont zijn echt,

70 Wacht u voor sulcke boeven.

63.

Een nieu Liedeken,⁺

op de wijze: *De Boerman is een Heer*.

Waer sullen wy nu toch¹ blijven,
 Wy Boeren cleyn en groot?
 Ons Koeyen sietmen ontdrijven³.
 Wy worden bijster⁴ en bloot⁺,
 5 Wy moghen niet langher Heeren blijven,
 Om onse Butter men⁶ niet en kijven,
 Men neemtse teghen onsen wil,
 Den Boer den Boer den schamelen Boer
 Hy moet noch swijghen stil.

60. *wilse gheern*. Zoo in I. J. L. M. O. P. In N de drukfout *gheen*, O. R. U *wilder gheen*, AA-DD *wilder een*.

61. vlgg. De dichter prikkelt hier handig de trots der Hollandse boeren op hun persoonlijke vrijheid tegenover de horigheid, waarin de boeren reeds onmiddellik over de grenzen der Nederlandse gewesten nog verkeerden

65: En daar spreekt men Nederlands; daar wordt gij dus ten minste nog in uw eigen taal onderdrukt.

67. I en de andere voegen na *wat* nog *u* in, dat in (E). N ontbreekt en ook niet onmisbaar is.

68. *ghelooven* van (E). N is hetzelfde als *belooven* der andere.

+ No. 63. Naar A. Ook in B-D. F-M. S. Bij V.L. CIX; Van Vloten II, 161.

Naar de inhoud zou dit lied tijdens elk beleg in de eerste jaren van de opstand vervaardigd kunnen zijn Dat alleen de boter genoemd wordt, doet ons het beleg van Alkmaar kiezen. Wel staat het lied niet in de veronderstelde oudste druk van het liedboek ϕ (1574), maar dan toch wel in χ (1575), aangezien het in A en in B gelezen wordt.

1. *nu toch*. In I. J. L. M *nu doch*; in S *doch*.

3. ontdrijven: wegdrijven.

4. bijster: arm;

+ — bloot: berooid.

6. *men*. L. M. S lezen *wij*. Blijkbaar hadden zij bezwaar tegen het meervoudige *kijven* bij *men*. *kijven* van het loven en bieden gezegd.

- 10 Die Spaengiaert wil ons hencken ¹⁰.
 Als wy die Geus bystaen,
 Die Geus die wil ons crencken
 Als wy by de Spaengiaerts gaen,
 Wy hebben aen gheenen cant vree,
 15 Wy souden wel gheern houden stee,
 En melcken onse Koe,
 Den boer den boer, dit krijghen is hy moe.

- Ons huysen men ¹⁸. afbranden
 Al boven onse hooft,
 20 Wy verliesen ghelt en panden,
 Wy worden heel berooft,
 Och mochtet gaen na onsen sin,
 Wy nament wel een luttel min,
 Dit Cruys valt ons te suer,
 25 Den boer den boer, heeft quaet avontuer.

- Men gaet ons schatten en scheeren ²⁶,
 Want het haer soo behaecht,
 Of wijt moghen ontbeeren
 Dat wert ons niet ghevraecht,
 30 Tis brengt ons ghelt al by die pont ³⁰,
 Of wy senden knechten nu terstont,
 Die halent met ghewelt,
 Den boer den boer, die is qualick ghestelt.

- Wy moeten oock arbeyen
 35 Aen Schanssen ende Wal
 Het zy in wat Contreyen,
 Men roept ons int ghetal:
 Tis hier een twintich dertich man,
 Wy zijnder al wat qualick an
 40 Alsmen dit wel insiet,
 Den boer den boer, die lijdt nu veel verdriet.

- Wy worden noch ontboden,
 Dit is die meeste last
 Om die Spaengiaerts uut te roden ⁴⁴,
 45 Hoewel het ons niet en past,
 Willen wy behouden goet en lijf,
 Wy moeten lopen al wat stijf ⁴⁷,
 Met onse gheweer al na de Schans,
 Den boer den boer, qualick loopt zijn cans.

10. hencken: ophangen.
 18. *men*. B en alle latere veranderen onnoodig in *siet men*.
 26. schatten en scheeren: brandschatten en uitplunderen.
 30. by die pont: bij ponden, niet b.v. bij stuivers of schellingen.
 44. uut te roden: uit te roeien.
 47. al wat stijf: zeer haastig.

- 50 Wat wilt ghy doch veel claghen ⁺
 Ghy Boeren allegaer,
 Dat ghy alleen moet draghen
 Dit bitter lijden swaer?
 Maer neen ghy zijtet niet alleen,
- 55 De Steeman ^{55:} is oock int gheween,
 Het is aen alle zy,
 Dus laet u claghen, in desen daghen,
 Tzijn nu al ghemeyne plaghen,
 Daer en is nu niemant vrij.
- 60 Wat willen wy veel segghen,
 Laten wijt lijden met ghedult,
 Als wijt wel overlegghen,
 Soo ist meest ons eyghen schult,
 Wy waren hooveerdich ende rijck,
- 65 Wy leydent over met practijck, ^{65:}
 Al om ons Naesten te verraen,
 Dus wil die Heer na sijn begheer
 Ons nu met Roeden slaen.
- Ghy Princen wilt dit weten,
- 70 En onthouwen op dit pas,
 Doorleest al die Propheten,
 Hoe dat met Israel was,
 Die Heer en heeft haer noyt gheplaecht,
 Als sy deden dat hem behaecht
- 75 En volchden sijne Leer,
 Dus laet u sonden,, nu ter stonden
 Soo wort ghy van tlijden ontbonden
 Soo neemt uwen druck een keer.

+ De drie laatste koepletten maken de indruk, ook door het aantal regels, later bijgevoegd te zijn als een soort antwoord op de boerenklacht, maar zij worden in alle drukken gevonden.

55. *Stierman* van A is zeker wel een drukfout.

65: Wij legden het er met list en bedrog op toe.

64.

Een nieu Liedeken, ⁺

op de wijze van *Job*.

- Eylaes wy moghen wel claghen
 Wy Papouwen alte hoop,
 Om dat wy dus alle daghen
 Moeten tijen opter loop,
 5 Van dese Duyvelsche Boeren
 Die daer legghen op Crabbedam,
 In haer Schans legghen sy te loeren,
 Met als sy die Clocke roeren,
 Het coemter al creupel en lam.
- 10 Al ist dat wy ghewapent comen
 Met duysent man voor haer Schans,
 Sy gaen niet eens verschromen ¹²,
 Maer sy hopen teghen den dans,
 Wy derren niet eens gaen kicken
- 15 Om int Velt te halen een Buyt,
 Sy hebben ons dra binnen micken ¹⁶,
 Dus gaen sy ons verclicken,
 Sy slaen ons al op den huyt.
- Sy hebben stocken met knopen,
 20 Soo springhen sy over de sloot,
 Naect sy dan na ons loopen
 Al met die billen bloot:

+ No. 64. Naar A. Verder in B-D. F-J. L. M. N. Q. R. S. U. Bij V.L. LXIV; Van Vloten II, 66. Voor de vermelde feiten vgl. Bor I, 452: 'Jonkheer Diederich Sonoy was in dese tijd seer besorgt, en dede groote neerstigheid om het Noorder-quartier en Waterland te beschermen, hy hield hem op desen tijd meestendeel tot Schagen, en vermids de vyand so sterk was voor Alkmaer, heeft hy om verder inbrek der vyanden te beletten vier sterke Schansen doen maken, een op de Huygendijk tot Rustenburg, d'ander op Langedyk in Broek, de derde op Schoreldam, en de vierde op Crabbendam. In welke Schansen hy nacht en dag dede waken, in sommige 200, en andere ontrent 300 en meer Huisluiden, behalven de Krijgsluiden, doende den Spangiaerden dagelijks grooten afbreuk.'

Het lied is dus ook tijdens de belegering van Alkmaar gemaakt.

De wijs wordt in B.I en de latere opgegeven als: 'Job ofte O Radt van Avontueren', in C-H. S alleen het laatste.

Een lied in strophen van 9 verzen met de wijsaanduiding 'In Oostlant willen wy varen, Ofte: O Rat van avontueren' is te vinden in het Offer des Heeren (uitg. Cramer) bl. 67, alleen met de laatste aldaar bl. 568. De melodie van een lied beginnende 'O Radt van avontueren' met strophen van 9 regels geeft Fredericq, Onze historische Volksliederen, bl. 68 naar J. Fruytiers' *Ecclesiasticus* (Antw. 1565). Eene andere melodie bij Scheurleer, Een devoot Boecxken, bl. 160. Hier worden negen liederen medegedeeld, die op dezelfde wijze gezongen worden.

Zie ook hiervoor bij n° 36.

De titel van het lied is in C-H. S 'Een Claechliedeken van de Paepsche soldaten'.

12. verschromen: bang worden; integendeel zij verlangen naar de strijd.

16. binnen micken: in de gaten.

Al ist dat wy na haer schieten,
 Sy staen ghelijck een pael,
 25 Wy connen haer niet ghenieten,^{25:}
 Dit mach ons wel verdrieten,
 Dat den Boer de Necker hael.

Als sy ons hebben ghecreghen,
 Sy spelen met ons een ranck^{29.},
 30 Ons Buylken gaen sy legghen
 Al teghen ons wil en danck,
 Voort ter selver plecken
 Snijden sy ons de ooren af,
 Binnen haer schans gaen sy ons trecken
 35 Ten lesten so moeten wy decken^{35.}
 Ter Galghe waerts also straf.

Doen wy van Haerlem vertrocken
 Wy haddent so niet ghedocht:
 Wy meenden hen so te focken^{39.}
 40 Alle daghen om een tocht,
 Eerst op die Boer van Schaghen⁴¹
 Hadden wy ons tanden ghewet,
 Eylaes wy connen niet belaghen^{43.}
 Dan somtijts het hooft vol slaghen
 45 Dat is de Buyt die wy krijghen te met.

Schaghen ghy zijt die principalen
 Die ons dit leet aen doet,
 Wy meenden provandt te halen,
 Al uut het Noordelant soet,
 50 Maer ghy doet ons keeren,
 Met Warmen huysen^{51.} so fel
 Wanneer wy van Alckmaer triumpheren
 Wy sullent u dan wel leeren
 Dat ghy ons dus zijt rebel^{54.}.

55 Van hongher sullen wy verdwijnen^{55.}
 Crijghen wy niet het Noorderlant
 Wy loopen als de Swijnen
 Swermen^{58.} aen elcken cant

25: Wij kunnen hun niet de baas worden.

29. ranck: grap.

35. decken: zich verbergen, wegkruipen, terugtrekken.

39. focken: te pakken nemen.

41 Te Schagen was het hoofdkwartier van Sonoy gevestigd.

43. belaghen, misschien: door bedrog verkrijgen. Maar waarschijnlijk is het een drukfout in A, die B-H. N-U zoeken te verbeteren in *beclaghen*, wat nog minder te verklaren is. I-M lezen *wy moghen wel claghen*. Er zal wel *bejaghen* gestaan hebben.

51. Warmen huysen: bedoeld wordt waarschijnlijk de schans te Schoorldam, een van de vier, die Sonoy had laten aanleggen, vgl. de aant. boven.

54. rebel: wederspannig, dus: dat gij ons zoo tegenwerkt.

55. verdwijnen: omkomen.

58. *Swermen*. I. J. L. M. S hebben het synoniem *Swerven*.

Om wortelen ende Ajuyen
 60 Den hongher hebben wy soo groot,
 Uut Noorden noch uut Suyen,
 Coemter wat voor ons Crijchsluyen
 Twaelf stuyvers soo ghelter een Broot.

O Craenhals ghy hebt ons bedroghen ⁶⁴.
 65 Dat ghy ons voor Alckmaer brocht,
 U raedt is niet dan loghen
 Dat hebben wy nu besocht ⁶⁷,
 Ghy beloefdet ons also fiere
 Alckmaer te krijghen binnen een weeck
 70 Met al dees Noorder quartieren
 Maer tgaet ons over stieren ⁷¹.
 U Compas dat mist een streeck.

Tghemeen leeft deur een. ⁺

65.

Hier worden verhaelt die voornaemste Feyten die Ducdalve bedreven heeft. ⁺

Op de wijze van *Dueren*.

Nederlant spreekt.

Met recht mach ick wel suchten
 Nederlant aen elcken oort,
 Vanden quaden gheruchten
 Diemen nu daechlicks hoort:
 5 Oorloghen, dieren tijt, Watervloet,
 Peste, Tyrannen seer verwoet
 Regeren in mijn daghen:
 Sonde baert my dees Plaghen.

Pharao is nu int leven,
 10 Antiochus thoont zijn quaet:
 Nero heeft nu ghegheven
 Sijn fel moordadich Zaet:

64. Jonkheer Sebastiaen Craenhals uit Haarlem. Later schout te Haarlem, is hij werkzaam bij de overgang van Haarlem na de pacificatie. In 1577 wordt hij als landdrost bij Bergen in N.- H. door muitende soldaten vermoord.

67. besocht: ondervonden.

71. over stieren: we gaan te gronde, eig. we raken de koers kwijt.

+ *Tghemeen leeft deur een* was de zinspreuk van de bekende schoolmeester van Barsingerhorn Dirck Adriaensz. Valcoogh, en wordt o.a. ook gelezen op den titel van zijn Chronijcke van Leeuwenhorn en van zijn Regel der Duytsche schoolmeesters.

+ No. 65. Naar A. Ook in alle andere, behalve S.V. Bij V.L. LIX; Van Vloten II. 48. Gemaakt tijdens de belegering van Alkmaar, na de bestorming van 18 September 1573.

Voor de wijs zie bij n° 22.

Dit is Duckdalba inghestort,
 Die mijnen Coninck doet te cort
 15 In zynen schoonen Landen,
 Die hy gants maeckt te schanden.

Men sach hem daer ombringhen
 Den Adel seer hooch gheacht:
 De Staten cost hy dwinghen,
 20 Dat sy quijt zijn haer macht:
 De Privilegien zijn te niet:
 Menich vroom Man lijdt groot verdriet
 Moet lancks^{23.} den Lande swerven,
 Of aen een Galghe sterven.

25 Ick can niet wijdt^{25.} vertellen,
 Twelck yghelick is bekend:
 Hoe men mijn Volck sach quellen,
 Berghen en Mechelen jent:
 Zutphen twelck oock veel was beloofd,^{29.}
 30 Naerden het welck gants wert berooft,
 Daer Moeder en Kint bleven,
 Gheen Turck heeft sulcks bedreven.

Door Diericks Vries toeraden,^{33.}
 Met seer vele van Moordam^{34.},
 35 Wou hy Haerlem oock schaden,
 Dies hy daer voren quam,
 Lucien avont^{37.} met ghewelt,
 Menich scheut is daer op ghetelt,
 Ende stormde sevenmale,
 40 Doch liet zijn principale.^{40.}

De Borghers sonder vertsaghen,
 Waren daer seer wel ghemoet,
 Om voor Gods Woort te waghen,
 Lijf, wijf, kint ende goet:
 45 Hoe wel de Stadt was onversien,
 Sy dochten tcan door Godt gheschien,
 Dat ons de Prins sal helpen
 Noot en hongher stelpen.

23. lancks: door.

25. wijdt: uitvoerig.

29. De bedoeling schijnt te zijn, dat Zutphen zich op gunstige voorwaarden had overgegeven, wat overigens onjuist is.

33. Dirk De Vries was met twee andere Haarlemmers door de Vroedschap naar Don Frederik gezonden om uitstel van vier of vijf dagen. Later zendt hij met enige uitgeweken Haarlemmers een brief aan Burgemeesteren, Schepenen en Raed van Haarlem om deze over te halen zich over te geven; Bor I, 421. De bedoeling moet hier zijn, dat De Vries Don Frederik had aangeraden, Haarlem aan te tasten.

34. Moordam: Amsterdam.

37. Lucien avont: 13 December.

40: Maar bereikte zijn hoofddoel niet.

De Stadt sy vroom inhielen
 50 Tot op Margrieten dach ⁵⁰,
 In cleynen moet sy vielen,
 Alsmen daer commer ⁵² sach
 Van Coren, Bier, ander nootdruft,
 Doch so sachmen smenschen vernuft
 55 Met list hun seer vercloecken,
 Noot doet veel listen soecken.

Macht, moet, is hun besweken,
 Als meerder wert heuren noot,
 Drie daghen en ses weken,
 60 En hadden sy bier noch broot,
 De Vroukens waren in grooten last
 Veel kinderken hebben ghevast
 Die inder Wieghen laghen,
 Diemen seer hoorde claghen.

65 Gheen spijs wert meer ghevonden,
 Als sy niet werden verlost,
 Dan Catten ende Honden,
 Peerden was heuren cost,
 Raepcoecken, ende menighe huyt,
 70 Met veelderhande groene cruyt,
 Twelck den Mensch wel sou schaden,
 Moest heuren buyck versaden.

Als sPrincen hulp faelgeerde,
 Die te seer heftich quam aen,
 75 De Tyran triumpheerde,
 Met Haerlem wast ghedaen:
 Een yeder heeft sick reet ghemaect ⁷⁷
 Om uut te gaen, daer wert ghewaect
 Aen de Fuyck ⁷⁹ met veel Schepen,
 80 dUuttocht was wel begrepen.

Als die niet woude lucken,
 Door eenen Verraders mont,
 Siende honghers verdrucken,
 Maecten sy een verbondt:
 85 Men loefde hem Berghen van Gout,
 De welcke werden een crom hout, ⁸⁶
 Of Sweert voor den Lantsknechten,
 Diemen soo vroomlick sach vechten.

50. Margrieten dach: 12 Julie.

52. ` commer: gebrek aan iets, dus niet zoo algemeen als nu.

77 vlgg. Deze regels slaan blijkbaar op het plan van de bezetting en de strijd bare burgers om zich in een uitval door de belegeraars heen te slaan.

79. De *Fuyck* is een in de Liede en zo in de Haarlemmermeer uitkomend water.

86: Maar het kwam neer op de galg.

Daer isser om ghecomen
 90 Twee duysent int ghetal,
 Ghenade soude vromen
 Den Borghers over al:
 Dit scheen seer groot zijn voor de handt,
 Dan twas vol van dubbel verstandt ⁹⁴,
 95 Als ghy hier na sult mercken
 Aen des Tyrans listighe wercken.

Hy woude niet ombrighen
 De Borghers als noch soo haest,
 Om te beter te dwinghen
 100 Die Steden aldernaest:
 Hy sach wat zijn Moort had ghewrocht
 In Naerden, dus heeft hijt besocht ¹⁰².
 Nu op een ander wijze,
 Weynich tot zijnen prijse.

105 Als hongher had ghewonnen
 Tvroom Haerlem, soo was den raet
 Om tVlie ¹⁰⁷, twelck wert begonnen,
 Dan Godt versach ¹⁰⁸ de daet:
 Daer na soo trock hy na Alckmaer:
 110 Dit heeft hy oock belegghert swaer,
 En in de laecht gheschoten,
 Twelck hem daer na heeft verdrot.

Daer moesten Pionieren ¹¹³.
 Die Haerlemsche door ghewelt:
 115 Met schimp, dat haer manieren ^{115, 116}.
 Tot Krijch waren ghestelt:
 Hier toont hy zijn ghenade bloot ¹¹⁷.
 Gheen Borgher bringt hy self ter doot,
 Dan vrient moet Vrient vermoorden,
 120 Siet hier tsTyrants accoorden!

Men sach Alckmaer bestormen,
 Wel vijf uren lanck met cracht,
 Als Vliegghen ende Wormen
 Werden Menschen gheacht:

94. dubbel verstandt: dubbelzinnigheid.

102. besocht: beproefd.

107. Om tVlie: Waarschijnlijk doelt de dichter op de poging van Alva om meester te worden op de Zuiderzee, waartoe hij ook order gegeven had voor het uitrusten van enige galeien in Groningen en Friesland. Deze werden echter, voordat zij de Hollandse schepen uit het Vlie hadden kunnen verdrijven, door de storm van 19 Aug. en volgende dagen vernietigd (Bor VI, 450).

108. versacht: verhoedde. Door de storm namelijk.

113. pionieren: als pioniers of mineurs dienst doen.

115, 116. Tot hun smaad werden zij tot krijgshandelingen gedwongen.

117. bloot: duidelijk.

125 Elck Borger heeft hem wel gheweert,
 Niemand van hun en heeft begeert ¹²⁶
 Zijn Lantsknechten te misten,
 Na des Tyrannes listen.

Dies is hy afgheslaghen,
 130 Drie duysent Mans hy daer liet:
 Oft hijt niet meer derf waghen,
 Gheen stormen men meer en siet:
 O Heer gheeft dat hy eer yet lanck
 Moet wijcken teghen synen danck:
 135 Wilt de Borggers bewaren,
 Ende voorspoedich sparen.

Wilt oock volstandich stercken
 Hollant en Zeelant altijt:
 Dijn hulp opt Zee laet mercken,
 140 Dat sy die niet gaen quijt:
 Opent de oogen, ist uwen wil,
 Van mijn Landen die sitten stil,
 Dat sy dijn Woort inlaten
 En valsche Leere haten.

Weest die ghy zijt ⁺

66.

Van don Frederico synen soon. ⁺

Op de wijze: *Rijck Godt wie sal ick claghen, etc.*

Eylacen ick mach wel claghen,
 Tot u O mijn Oude Vaer,
 Hoe sal ick moghen verdraghen
 Dit bitter lijden swaer,
 5 Met beven ende schromen
 Claghe ick u mijn verdriet,
 Dat ick in Hollant ben ghecomen,
 Godt verderf hem diet my riet.

126 vlgg. Niemand heeft, in overeenstemming met de pogingen van de tyrant, een prooi van diens landsknechten willen worden. — *misten*: vetmesten.

⁺ De ondertekening wijst als dichter aan Jan Fruitiers.

⁺ No. 66. Naar A. Verder in E. I en alle volgende, behalve K. S. V. W. II. Bij V.L. LXV; Van Vloten II, 69; Loman, Twaalf Geuzel. no 9; Van Duyse II, 1718.

De melodie bij Van Duyse I, 681. In de Souterliedekens wordt zij gebruikt voor Psalm 67, zie Mincoff, bl. 185. Vgl. ook Scheurleer, Een Devoot Boecxken, blz. 163, 341.

Het lied is gedicht na, of misschien nog tijdens de belegering van Alkmaar, dus ongeveer in October 1573.

- Dit derf ick niemant wijten,^{9.}
 10 Dan u Stede van Amsterdam,
 Ghy dedet niet dan roepen ende krijten,
 Tot dat ick in Hollant quam:
 Daer op soo quam ick loeren,¹³
 Op u belofte certeyn,
 15 Ten was niet dan der Geusen voeren,
 Soo ghy seyt, haer macht was cleyn.

- Ick betroude dat door raet der Papen,
 Dat is my nu misluckt,
 Dat bedde daer ick meende te slapen,
 20 Dat is my nu ontruckt,
 Van Rammekens moest ick ruymen,^{21 +}
 Dat maect my therte seer bang,
 Termuyen meenden wy te sluymen,
 Maer waren daer oock veel te lang.

- 25 Mijn beloften achten sy cleyn van waerden,
 Mijn boosheyt een yghelick ruyckt,
 Die ick al binnen Naerden,
 En te Haerlem heb ghebruyckt:
 Daerom sy malcander sweeren,
 30 En doen my wederstoot^{30.}:
 Sy spreken: Laet ons dapperlick weeren,
 Wy en moghen niet quader als^{32.} doot.

- Ist dat ick uut Hollant moet wijcken,
 En Zeelant met schanden verlaet,
 35 Soo sullen my de Lieden na kijcken,
 Waer ick gae by der straet,
 Een yghelijck sal segghen:
 Daer gaet Duckdalven soon,
 Die Hollant moeste laten legghen,^{39.}
 40 Sulck schempen ben ick niet ghewoon.

O Stadt ghy moecht wel beven,^{41.}
 Die daer leyt aen de Watercant,
 Wanneer ick Hollant moet begheven,
 Soo coem ick u ter handt^{44.},

9. Alle andere lezen: Niemandt derf ick dit wijten.
 13 vlgg. Op uw vaste belofte vertrouwende deed ik een aanslag op Noord-Holland, maar het was niet anders dan een geuzenstreek, dat gij zeydet, dat hun macht klein was.
 21 vlgg. Met het verlies van Rammekens had Don Frederik in werkelijkheid natuurlijk niet te maken, zie Bor I, 449.
 + De 15 Aug. hadden de Zeeuwen onder de broeders Boysot 'het slot Rammekens, anders Zeeburgh genaemt, in absentie van den Capitein die met een deel van zijn volk te voren uitgetogen was binnen Arnuiden' genomen. De volgende regels zullen dus moeten betekenen: wij meenden te Arnemuiden op ons gemak een dutje te kunnen doen, maar toen bleven we daar te lang (Rammekens werd intussen ingenomen).
 30. wederstoot: tegenstand.
 32. als. Alle andere lezen *dan*.
 39. Alle andere lezen: Hollant moeste hy laten legghen.
 41. Hier wordt weer Amsterdam aangesproken; vgl. vs. 10.
 44. ter handt: in de nabijheid. Dan kom ik u aan boord.

- 45 Ick sal u plonderen ende rooven
 U Kisten ^{46.} ende Cantooren schoon,
 Ghy mocht my wel ghelooven,
 Want het is u verdienden loon.
- De Landen te verderven ⁴⁹
- 50 Daer toe zijt ghy ghesint, ^{50.}
 Dat soude moeten besterven
 Dat alder jongste kint:
 Maer Godt sal niet ghelijden ^{53.}
 Soo grouwelicken Moort,
- 55 Sy sullen haer noch verblijden,
 Als ghy sult wesen verstoort.
- Ghy Steden onghewonnen ^{57.}
 Blijft vroom tot deser tijt,
 Diet ^{59.} quaet aen u begonnen
- 60 Die zijn haer macht meest quijt,
 Dus wilt Godt dancken en loven,
 Hy maeckt u cloeck en stout,
 Die cracht coemt u van boven, ^{63.}
 Dat ghy u soo vromelick houdt.
- 65 Oorlof ghy Borghers allen.
 U Steden doch wel bewaert,
 Ghelooft nu gheen schoon kallen
 Al van den Spaenschen aert ^{68.},
 Die wreede macht uut Spaengien
- 70 Wilt stellen achter de handt,
 Dat de loffelicke Prins van Oraengien
 Mach regeren zijn eyghen Vaders Landt.

46. U kisten: uw geldkisten. Ook *kantoor* heeft hier nog de betekenis van een lessenaar, schrijfbureau, waarin ook geld kon worden geborgen.
- 49 vlgg. Het is wel eigenaardig, dat de dichter hier Don Frederik als boetprediker tegenover Amsterdam laat optreden. Herhaaldelijk wordt in de Geuzenliederen aan Amsterdam verweten, dat het de winzucht boven de vaderlandsliefde stelde, maar hier schijnt de dichter zelfs te bedoelen, dat Amsterdam de ondergang van Haarlem en andere concurrerende steden zocht.
50. Alle andere lezen: Ghy daer toe zijt ghesint.
53. *ghelijden*. Alle andere *lyden*.
57. Met deze strophe neemt de dichter zelf het woord en spreekt de steden van Holland aan. Al lijkt dit ons misschien wat vreemd, toch is dit nog geen aanwijzing, dat wij hier een vereniging van twee liedjes hebben, of dat het laatste gedeelte later is bijgevoegd.
59. *Diet*. A heeft *Dit*, drukfout, nergens overgenomen.
63. Alle andere lezen: U koemt die kracht van boven.
68. aert: geslacht, *de Spaensche aert*, eenvoudig = de Spanjaarden.

67.

Een ander Liedeken van Alckmaer, ⁺

op de wijze vanden *slach* voor *S. Quintin*.

- Alsmen schreef duysent vijfhondert
 En dry en tseventich jaer,
 Mocht elck wel zijn verwondert
 Al vande Spaensche schaer,
 5 Sy quamen uut ghestreken ⁵:
 Hondert twintich vaendel sterck, ⁶.
 Voor Alckmaer soot is ghebleken
 Als Tyrannen sy ginghen te werck.
- Naer Coedijck sy eerst passeerden ⁹:
 10 De Vriesche poort hebben sy beset,
 Voor den Sluys men haer eerst keerden,
 Haer passagie was daer belet,
 Over tvelt quamen sy loopen
 Als Leuwen en Beeren verwoet,
 15 Met hoy en stroy by hopen
 Maecten sy een wech met spoet.
- Men sach doen mede trecken
 Uuten Nypoort veel Spaengiaerts ghelijck,
 Sy pasten op wallen noch hecken,
 20 Sy vreesden gheen water noch slijck,
 Sy saghen na haer voordeel
 Den Rinmolens ⁺ namen sy in, ²².
 Als bleeck naer smenschen oordeel,
 Twas den Burgers niet van haer sin.
- 25 Die Burghers ende Soldaten
 Sy werden tsamen beraen,
 Sy wildent daer by niet laten,
 Een tocht hebben sy ghedaen,
 Te water en te lande
 30 Vielen sy dapperlyck aen,
 En creghen die molens in brande,
 Maer een huyse bleef noch staen.

+ No. 67. Naar B. Verder in I. J. L. M. S. Bij V.L. LXII; Van Vloten II, 57.
 Vervaardigd onmiddellik na de belegering van Alkmaar, dus in October 1573.

5: Zij kwamen voor den dag.

6: Een vaandel is gemiddeld 150 man sterk.

9: Zij trokken de stad voorbij naar Koedijk, en belegerden (*besetten*) de Friese poort (aan de Oostzijde van de stad).

+ Rinmolens: runmolens.

22. Bor VI, 250: 'hebben oock voor 't eerste ingenomen de twee rinhuizen, die buiten der stad aen den uitersten boom van de vaert stonden, op datse henluiden de vaert benomen hebbende, de passagie om victualie te bekomen so wel te water als te lande beletten souden'

Die Spaengiaerts maecten een walle
 Om thuys met aller macht,
 35 Die Burghers en Soldaten alle
 Arbeyden oock dach ende nacht,
 Sy maeckten de stad vaste
 Daert noch seer was van noodt,
 Opten Tyran sy niet en paste,
 40 Als hy de stadt op eyschten bloot.

Het was den Spangiaerts groote spijte
 Dat sy creghen gheen ghehoor,
 Sy achten de stadt niet een mijte ⁴³.
 Eer sy daer quamen voor,
 45 Daer zijn niet in dan Boeren
 Maecten sy malcander wijs,
 Voorloopers ⁴⁷. en meer sulcke loeren ⁺
 Sy souden wel behalen prijs.

Tgrof gheschut ghinghen sy stellen
 50 Voor den Rooden tooren en Vriesche poort,
 Sy meendent al mede te vellen, ⁵¹.
 En dan te bedrijven haer moort:
 Maer die Heere der heyrsharen
 Wiens macht haer te boven gaet,
 55 Conde den stadt wel bewaren
 En beschermen van sulcker quaet.

Daechs naer sinte Lambert ⁵⁷. seer vroeghen
 Begosten die Spangiaerts seer voorwaer
 Te schieten naer al haer vermoghen,
 60 Met twintich grof stucken swaer,
 Ontrent twee duysent schoten
 Seer veerdich met groot gheschal,
 Sy spaerden cruyt noch cloten
 Om te breken muer en wal.

65 Tgheviel anders dan sy waenden
 Al viel den muer daer neer,
 Die wal die bleef noch staende
 Met alle den borst gheweer,
 Die Burghers ghinghent maken
 70 Metten knechten en menich Vrou
 Veel eerder dan zijt braken:
 De Spangiaerts creghen een groote jou ⁷².

43. niet een mijte: geen cent.

47. voorloopers: hardloopers, vluchtelingen.

+ — *en meer sulcke loeren*: en meer zulk tuig.

51: Zij meenden daarmede alles plat te schieten.

57. St. Lambert: 17 September.

72. jou: beschimping.

Naer middach ten drye uren,
 In haer oorden stonden sy radt ^{74.},
 75 En quamen al totten mueren
 Om te bestormen den stadt,
 Het ghinck doen op een vechten
 Aen twee plaets' tseffens ghelijck,
 Mannen, Vrouwen en Landtsknechten,
 80 Sy weerden haer vroom arm ende rijck.

By de Vriessche Poort en Roo tooren
 Wast dat sy stormden dus strang ^{82.},
 En gheduerde wel wilt hooren,
 Stijf ^{84.} vierdalf uren lang,
 85 Tot dryemael toe sy leyden
 Versch volck aen en af,
 En schoten noch sonder verbeyden
 Met haer grof gheschut even straf.

Dit mocht haer noch al niet baten,
 90 Sy moesten afwijcken met schandt,
 Veel volcks hebben sy ghelaten,
 Capiteyns, Vaendraghers menigerhandt,
 Die daer sochten den voorboyten ^{93.}
 Creghen betaling onghespaert,
 95 Don Frederick sachse wel stoyten ^{95.}
 Vanden wal af nederwaert.

Noch quamen die Spaengiaerts vermeten,
 Doen den storm opt stercste was,
 Met schuyten naer den Zoutketen
 100 Om die t'overvallen ras,
 Maer sy creghen sulcke pruymen,
 Men schotender inne terstondt,
 Haer schuyten moesten sy ruymen,
 Twee raeckten daer inden grondt.

105 Opten Gheest sy mede stonden
 Ten storme wel toegerust,
 Aende brug hoort mijn vermonden
 Is al haer moet gheblust,
 Wie daer by quam moest blijven,
 110 Soo wel waren sy onthaelt,
 Sy en conden niet bedrijven,
 Al haeren aenslach is ghefaelt.

74. radt: snel.

82. strang: fel.

84. Stijf: ruim.

93. den voorboyten: de voorbuit, het grootere aandeel in de buit van hem, die bij de bestorming het eerst op de wal is.

95. stoyten: stuiten, terugwerpen.

Daer na twas Saterdaghe,
 Doen hielden sy haer soo stil,
 115 Sy deden tocht noch aenslaghe,
 Sy maecten oock gheen gheschil.
 Men condt anders niet gissen
 Oft sy lasen al den dach
 Vigilien oft Sielmissen ^{119:}
 120 Voor den gheblevenen inden slach.

Die Spangiaerts over traden
 Den Sondach met boos bestier ^{122.},
 Om te verhalen ^{123.} haer schaden
 Acht hondert mael sy gaven vier,
 125 En quamen oock ten percke
 Om weder te stormen fel,
 Den brug quam niet te wercke, ^{127.}
 Sy werden gheschoten heel rebel ^{128.}.

Een Capiteyn quam aen vlieden ^{129.}
 130 Om den brug te dwinghen voort,
 Hy smet ^{131.} de arme lieden ⁺,
 En doorstackse heel verstoort,
 Het duerde niet seer langhe,
 Sijn leven nam oock een endt,
 135 Sy mochten al wel zijn banghe
 Die den brugghe quamen ontrent.

Die burghers toonden couragie,
 Die knechten waren wel ghemoet,
 Die vrouwen met haer coockeragie ^{139.}
 140 Verwachten haer aencoemste met spoet,
 Die meyskens ende knapen,
 Het was al aende vest,
 Wel voorsien met s. Stevens ^{143.} wapen,
 Elck wilde doen zijn best.

145 Sy en dorsten niet aencomen,
 Theeft haer niet wel behaecht,
 Sy saghen den burghers vromen, ^{147:}
 Sy creghen herten versaecht

119: De Spanjaarden schonden de Zondagsrust.

122. bestier: regeling.

123. verhalen: herstellen, inhalen.

127. De brug nl. om over de gracht te werpen.

128. rebel: vijandig, fel.

129. aenvlieden: aansnellen. Eikelenberg vertelt wel deze geschiedenis, maar noemt de kapitein niet.

131. smet: sloeg.

+ — *lieden*. B foutief *lienen*.

139. coockeragie: wat ze gekookt hadden, olie enz.

143. S. Stevens wapen: stenen.

147: Zij zagen de burgers in kracht winnen.

Die windt die haer was mede ¹⁴⁹
 150 Die heeft hem omghedrayt,
 Gods handt was metten stede,
 Sijn lof moet zijn verbreydt.

Hoe soudén wy u niet loven
 O alder Heeren Heer,
 155 Aen ons die waren verschoven ¹⁵⁵.
 Hebt ghy verbreydt u eer,
 Ghy hebt willen behouden
 Die crachtloos waren gheacht,
 En die op haer selfs bouwen
 160 Sijn ghevallen met al haer pracht ¹⁶⁰.

Lof Princelijcke Vader,
 Lof Heere ghebenedijt,
 Wy dancken u allegader
 Dat ghy ons hebt bevrijt,
 165 Als wy waren seven weken
 Omringt met groot ghewelt,
 Ghy hebt ons niet besweecken,
 Die Vyandt moest ruymen tveldt.

68.

Vanden storm van Alckmaer, ⁺

Op de wijze: *Ick roepe u o Hemelsche Vader aen.*

Wie wil hooren een goet nieu liedt,
 Hoort toe ick sal u singhen,
 Al wat voor Alckmaer is gheschiet,
 Hoort toe na mijn bediet,
 5 Ick sal u lieghen niet,
 Het zijn also vremde dinghen.

149 vlgg. Zie Eikelenberg, Alkmaar en deszelfs Geschiedenissen, bl. 275: 'Want terwyl de Vyand belaglyk talmde in het uitleggen van zyne stormbruggen, draeide de wind, die hem eerst meê was, waarom hy sterk met stroo smookte, tot zyn nadeel, en was ons gunstig, hier by had men doorgaens storm en reegen, die den vyand niet weinig ophielden.' Men ziet hieruit, dat het gebruik van gaswolken geen uitvinding van de allerlaatste tijd is.

155. verschoven: verworpen.

160. pracht: pralen.

+ No. 68. Naar N. Verder in E. I en alle volgende, behalve K. S. V. Bij V.L. LX; Van Vloten II, 52.

Onmiddellik na het aftrekken der Spanjaarden, 8 October 1573, gemaakt.

Over de melodie zie bij n° 49.

Don Frederick die wreede Tyran,
 Met al zijn Spangiaerts end gheschoren,
 Zy quamen daer voor Alckmaer an,
 10 Sy meynden in te gaen,
 Maer sy moesten buyten staen,
 Haer mening was verlooren.^{12.}

De Borghers van Haerlem hy me brocht,
 Mosten doen Pionieren^{14.},
 15 Sy zijn daer also wel besocht¹⁵
 Sy haddent niet ghedocht,
 Met de doot elck meest becocht,
 Het was quaet avontuere.

Den xvij. Septembris^{19.} wilt verstaen
 20 Ontrent vier uren,
 Met 24. metale stucken wel ghelaen,
 Al om te schieten saen,
 Alckmaer heeft haer ontfaen,
 Dat syt moesten besueren.

25 Met thien duysent mannen quamen sy rat,
 En meenden Alckmaer te beslechten,
 Schooten daer so dapper aen deen zijde plat
 Sy maeckten aldaer een gat,
 Menighe Spangiaert aentrat,
 30 Om Alckmaer te bevechten.

Een Brug hadde sy gemaect seer wel,
 Om over de Gracht te loopen,
 Maer sy ginck te gronde also snel,
 Sy was te cort, hoort mijn vertel,
 35 De Borghers als Leeuwen fel
 Smeten haer doot met hoopen.

T'kermen en krijten was so groot,
 Al vande Papen knechten,
 Drie groote Heeren daer bleven doot,^{39.}
 40 Bossu^{40.} dat seer verdroot,
 Hy creech oock selfs eenen schoot
 Hy stont wel^{42.} als den slechten.^{42.}

12. Hun bedoeling was mislukt.

14. pionieren: schanswerk verrichten.

15. vlgg. Vgl. n° 65 vss. 113 vlgg. — also wel: zeer.

19. *Septembris*. Zoo moet er zonder twijfel staan. Maar alle drukken noemen December. I.J.L.M zoeken wel de maat te verbeteren: *December achttien*, maar zien ook de fout in de datering niet.

39. Don Diego Felis, Francisco de Bovadilla, Blasco Nunjes de Carajaval.

40. *Bossu*. Waarschijnlijk wordt een ander bedoeld; de bekende Bossu was in het leger voor Alkmaar niet aanwezig.

42. *wel*. I.J.L.M *mee*.

42. Hij streed mee als de gemene soldaten.

- Wel 18. hondert sachmen daer bloen,
 Die ghequest en doot bleven
 45 De Vroukens waren daer also coen,
 Van Pick en Teer maeckten sy hoen ⁴⁶.
 Al om de Spangiaerts hals te doen,
 Hoe waren sy doen verheven. ⁴⁸:
- Aldus worden sy voor Alckmaer gheloont,
 50 Wilt dit doch wel onthouwen,
 Met bernenden hoepen ⁵¹. werden sy ghecroont
 Denckt hoet haer heeft verschoont ⁵²:
 Ghy steden u macht me thoont
 Daer sy comen te benouwen.
- 55 Sy waren metten buyt niet wel te vreen
 Die sy voor Alckmaer creghen,
 Men sachse tot de billen doort water treen
 Seer diep wast tot allen steen ⁵⁸,
 Nochtans moesten sy gaen heen
 60 Met haer gheschut waren sy verlegghen.
- Wy Borghers van Alckmaer jonck end out,
 Willen God dancken en loven,
 Dat hy ons heeft verlost vanden vyanden stout,
 Die ons hadden seer benout,
 65 Hy heeft haer also verflout, ⁶⁵:
 Dat sy wech zijn ghestoven.
- Lof Prince God onse Vader goet,
 Door ⁶⁸. Christum uwen Sone ghepresen,
 Wy bidden u wilt ons noch bewaren soet,
 70 Voor dit spaensche ghebroet,
 Neemt ons in u behoet,
 Wilt ons beschermer doch wesen.

46. *hoen* = hoeden, d.w.z. kransen.

48: Hoe werden zij toen geëerd!

51. hoepen: hoepels. N heeft *hoopen*, drukfout.

52: Denkt eens, hoe mooi dat stond!

58. *steen* = steden: plaatsen.

65: God heeft hun de moed ontnomen.

68. Door: om de wille van.

69.

Een nieu Liedeken, vande gantsche handelinghe ende belegeringhe der stadt van Alcmaer, ⁺

ende gaet op de wijze van *Munster*.

Doen den Spaenschen Senacherib ^{1.} hoort
Tot Haerlem dede so grooten moort,
Sachmer vele in Waterlandt treuren,
Om Prince en Duc men groot discoort ^{4.}

5 Binnen Alcmaer sach ghebeuren.

Hier op nam menich Papist merck,
En seyden twert nu verlooopen ^{7.} werck,
Laet inde stadt gheen Geusen comen:
Laten wijze uut houden met moede sterck,

10 Soo salt ons Burghers vromen.

Als nu Monsieur Cabeliau ^{11.} dat bevont
Dat Alckmaer soo qualicken stont,
Wilde hy met vier Vaendels daer in wesen
Twelck hem de Burghers ontseyden goet ront,

15 En toonden vyantschap in desen. ^{15.}

Norkarmen ^{16.} hoorende des ghewach,
Quam voor Alckmaer den sestienden dach
Julij, met drie duysent Soldaden,
Ende heyschste de stadt op alsoo men sach,

20 Belovende veel ghenaden.

Cabeliau, Ruychaver ^{21.} inde stadt,
In vreese haers lijf, nochtans niet mat ^{22.},

+ No. 69. Naar A, reeds opgenomen in ϕ . Verder in B-D.F-M.S.CC.DD. Bij V.L. LXIII; Van Vloten II. 62.

Vervaardigd in October 1573 door een der onder Cabbeljau dienende Geuzen.

De melodie bij Van Duyse II, 1582 en Mincoff, bl. 36. Het is dezelfde als 'Van Harlingen', zie n° 39 en 85. Vgl. nog Liliencron IV, 117 en Fredericq, Hist. Volkslied, bl. 73.

1. *Senacherib*, de Koning van Assyrië, die te vergeefs Jeruzalem belegerde, na vele andere steden van Juda genomen te hebben (2 Kon. 18, 13 enz.) Dat Don Frederik of Alva voor Alkmaar het hoofd stootte na Zutphen, Naarden, Haarlem genomen te hebben, is het punt van vergelijking.

4. Er was grote tweedracht, of men Oranje of Alva zou volgen.

7. verlooopen: verloren, mislukt.

11. Jacob Cabbeljau, heer van Mulhem, een Vlaams edelman, kapitein onder Lumey, was ook bij de inneming van Den Briel en was werkzaam bij de overgang van Enkhuizen.

15. 'De Prince van Orangien hadde commissie gesonden aen Jonkheer Jacob Cabbeljau, om het Gouvernement der selver stede te aenvaerden en met zijn Vendel en eenige andere Vaendelen daer in te trecken', enz. Bor I, 444.

16. *Noircarmes*, de goeverneur van Valenciennes, later van Utrecht.

21. *Nicolaas Ruychaver* uit Haarlem, een der bekende kapiteins der Watergeuzen, ook bij de inneming van Den Briel tegenwoordig. Over zijn optreden in Alkmaar bij deze gelegenheid, zie o.a. Hooft VIII, 326.

22. mat: ontmoedigd, zonder veerkracht.

Hebben met hulp die Poort op gheslegghen,
En teghen som haer wille, al speet haer dat,
25 Het Princen volck in ghecreghen.

Groote beroerte was daer ghespoort,
 De Clocke sloecher aent een boort,^{27.}
 Men hoorden jammerlick suchten,
 Van Papou, Geusen, elck maecte hem voort
 30 En steldent op een vluchten.

Bin dat wy ter Poorte zijn in gherocht,^{31:}
 De Spaengiaerts hadden selve de stadt ghedocht
 In te krijghen na haer begheerte,
 Maer hebben haest ons schutten^{34.} ghebrocht
 35 Teghen haer op schut gheveerte^{35.}.

Wy dreven die Spaengiaerts vander hant
 En hebben ons voorsteden afghebrant
 Stellende op Godt ons betrouwen,
 Die stadt lach open aen elcken cant,
 40 Die wy fluxx ghinghen op bouwen.

Die Spaengiaerts siende seer cleen bescheet,^{41:}
 Om die stadt te krijghen, tmocht haer zijn leet,
 Want haer aenslach conde haer niet baten,
 Veel was haer belooft, maer weynich ghereet^{44.}
 45 Dies sy de stadt moesten verlaten.

Als den vyant nu vertrocken was,
 De Burghers quamen weder te huys seer ras
 Elck excuseerde hem te degghen,
 Soo dat Burghers, soldaten op tselve pas
 50 Vrientschap met den anderen vercreghen.

Den eenentwintichsten dach daer naer
 Van Augustus al vielt ons Geusen swaer,
 Quam Duc d'Alvens gantsche armeye
 En beley met Ruyters en Knechten daer
 55 Om Alckmaer de gantsche contreye.

Den vyant op tsijne^{56.} niet en sliep,
 Maer ten eersten de schans op Thonne^{57.} ofliep
 En heeft zijn aenslaghen listich begonnen:
 Oock sommighe van hen tot den onsen riep,
 60 Geus, u stadt is ons ghewonnen.

27. Eikelenberg, bl. 211: 'By 't inkomen van dit Princevolk, wierd door ontsteltenis d'alarmklok geluidt'. Met *aent een boort slaen* wordt waarschijnlijk 'kleppen' bedoeld.

31: Terwijl wij in de poort geraakt zijn.

34. schutten: kanonnen.

35. *schutgevaerte*, waarschijnlijk: artilleriestellingen. De Geuzen waren de Friese poort binnengelaten en deden daarop een uitval uit de Kennemer poort tegen de Spanjaarden, die de voorstad al hadden bezet. Daarop gingen zij aan het werk om de muren te herstellen (vs. 39 en 40).

41: weinig uitkomst ziende, geen middel wetende.

44. Door sommige burgers van Alkmaar namelijk, die zich al tijdens de belegering van Haarlem met Don Frederik in verbinding hadden gesteld, vgl. Bor t.a.p.

56. op tsijne: van zijn kant.

57. De 'Schans bij de Ton' aan de Schermer.

Doen quam Steenback als een Heraut, ⁶¹
 Seyt hy, u stadt is nu benaut,
 Wiltse behouden ⁶³. tlijf, goet, overgheven,
 Maer hy wert ghehoort als een rabbaut,
 65 En met clooten vande stadt ghedreven.

Als dit den Oversten heeft verstaen,
 Soo heeft hy flux een bevel ghedaen
 Dat Burghers noch soldaten en souden,
 Uut vreesse van te worden verraen,
 70 Met den vyant sprake houden.

Een loose Vrouwe was soo bedacht ⁷¹
 De stadt te branden op eender nacht
 Soomen ons meende te overvallen,
 Want sy hoorde den vyant met grooter macht,
 75 Teghen ons schieten onder de wallen.

Daer na dede maken Don Frederick
 Menighe schans seer auctentijck
 Dicht onder de Alckmaersche mueren:
 Sy en hadden ghebreck van water noch slijck, ⁷⁹.
 80 Dat deed die Spaengiaerts treuren.

Die Papouwen wrochten met ghewelt,
 En hebben tgheschut voor de stadt ghestelt,
 Wel tot twintich groote sticken,
 Sy dochten de mueren haest te hebben ghevelt,
 85 Maer Godt sachment anders beschicken.

Den achtienden van September fris
 Van smorghens, tot den drie uren is
 Op Alckmaer gheschooten
 Met twintich stucken seffens ghewis
 90 Twee duysent ende dertich schooten.

Haer schieten heeft ons weynich vervaert
 Want niemant en heeft zijn leven ghespaert
 Om wat sy afschooten weder te maken,
 Het gheleeck een myrakel, tsy u verclaert,

61 vlgg. Eikelenberg, bl. 237: 'Ook quam op den dag [nl. 25 Aug.] een Spanjaard die zich voor Hopman Steenbach uitgaf voor de Vrieze Poort waerop hy met den Gouverneur Cabbeljau of een Burgemeester verzocht te spreken; maer onderwyl wierdt hy door een gemeen Soldaet gekend, en gelast terstondt te vertrekken. Hy drong echter aen waer op hy nogthans geen gehoor kreeg; en zoo dra hy te rugge week, begroette men hem met Musketkogels, en riep hem na, dat hy een Verrader was, om dat men meent, dat door zyn toedoen Haerlem aan den Vyand is overgegeven: dit is ten minsten zeeker, dat Steenbag in Haerlem tot behulp van die Stad gedient had, maer na het overgeven in Spaensche dienst getreden, en zyn Luthersche Leeraer aldaer van den Spanjaert opgehangen is.'

63. behouden: met behoud van.

71 vlgg. Dit koeplet is niet geheel duidelijk. Het schijnt, dat er gesproken wordt van een Spaansgezinde vrouw, die gedurende een bestorming brand wilde stichten.

79. Sonoy had de sluizen reeds geopend, ofschoon men zich tegen het doorsteken der dijken nog verzette. Ook spreekt Hooft VIII, 334 van *langduurighen reeghen*, vgl. ook n° 70, vs. 13, 14.

95 Dat die wallen soo weynich braken.

Daer quamen sy in slachoorde ghereet
 Siende als bloetghierighe Leeuwen wreet,
 Ons op vier oorden bevechten,
 Te schepe ende over brugghen breet,
 100 En veel leeren sachmense op rechten.

Die stormen ghinghen seer vreeselick an,
 Nochtans en treurder kint, wijf, noch man,
 Maer elck sachmen hem ter weere voeghen,
 Vier ende heete pis brochten die Vrouwen an,
 105 So dat wijse viermael afsloeghen.

Vanden drien tot dat het duyster was
 Gheduerde haer stormen op tselve pas,
 Vele spiessen onstucken cloncken,
 En men stackse ter mueren af also ras
 110 Dat vele inde vesten verdroncken.

Twee daghen daer naer verstaet tbediet,
 Maecten sy weder een nieu gheschiet,
 Diet hoorden mocht zijn verwondert,
 Met twintich stucken al hielpt haer niet,
 115 Schooten meer schooten dan sevenhondert.

Om stormen met macht sachmense staen,
 Maer wat haer deerde sy en wilder niet aen,
 Godt hadde haer cloecheyt benomen,
 Watmen haer Bevelhebberen sach steken en slaen:
 120 Aent stormen wilden sy niet comen.

Don Frederick tvolck siende so vertsaecht,
 Heeft na een ghetrou verrader ghejaecht,
 Dies Norkarme, Vitelle, hem rieden
 Dat drie ghevanghens sal worden ghevraecht
 125 Of haer een de stadt wilde gaen bespieden.

Een Fransche Vendrich nampt aen subijt,
 Des werden sy drie vander doot bevrijt,
 Ende beloefden den Vendrich te loonen,
 Conde hy wat uutrecht op seker tijt,
 130 Met twee duysent goude croonen.

Don Frederick dede hem een vermaen
 Hiet den Vendrich door dat slijck ende water gaen, ^{132.} +
 Om datmen sou meenen hy waert ontloopen,
 So quam hy tscheen voor ons niet belae ^{134.}

132. Vgl. Vosmeer in Vondel's Gijsbrecht van Aemstel. De dichter vergist zich hier echter en verwacht twee gebeurtenissen. Eikelenberg bl. 238: 'Daer quam ook een soldaet, naekend als of hy zyne gevangenis ontsnapt ware by den rooden Toren in de Stadt zwemmen.... alzoo men geen quaet by hem vondt, wierdt hy losgelaten.' Men beloofde hem het leven om de vele belangrijke mededelingen, die hij deed.

+ Van den Waal daarentegen wordt bl. 282 verteld, dat hij 'zoude zig aenstellen, als of hy de Spanjaerden ontvlugtte, die hem dan ook quanswys tot aen de Vesten naliepen, daer hy met een Schuit 's nagts in de Stad gehaald wierd.' Het was een oude bekende van Cabbeljau, wien hij dan ook gewichtige mededelingen deed.

134. tscheen voor ons niet belae: niet verdacht.

135 Dicht onder die stad ghecropen.

Als hy quam in dOversten logement
 Ende die sake selfs heeft recht uut bekent
 Heeftmen een Spangiaert die daer was ghevanghen ^{138.}
 Des Francoys cleet aenghetrocken jent,
 140 Als een verrader op de mueren ghehanghen.

Dit maeckte ^{141.} den vyant seer bedruckt,
 Siende zijn aenslach so misluckt,
 Want Godt openbaerde al haer treken,
 Sijn den achten October af gheruckt
 145 Van Alckmaer soot is ghebleken.

Nu bidde ick u vriende al int slot,
 Gheeft niemant deere dan alleene Godt
 Die sulck wonder heeft laten gheschieden,
 Een stadt te houden ten is gheen spot
 150 Teghen ghewelt met so weynich lieden.

70.

Van de houten Pompen, Een nieu liedt, ⁺

op de wijze: *Sy lieten my daer alleene staen.*

Hoort Mannen ende Vrouwen
 Jonck, oudt, arm ende rijk,
 Wilt op den Heere betrouwen,
 Zijn Woort is autentijck ^{4.}
 5 Hierom so neemt van hem gheen wijck
 Sijn Wonder mocht men aenschouwen,
 Voor Alckmaer clarelijck.

138. Dezen heeft men gehangen, niettegenstaande hem het leven beloofd was. Zie Hooft VIII, 332. Dit werd toegeschreven aan de verbittering der soldaten. Eikelenberg, bl. 282: De Wael vertelde, dat de gevangen Spanjaard 'een Corporael of Overste over driehondert Knegten [was], die veel quaeds had gedaen binnen Haerlem, want als men niet wist, wat dood men den Heer Pieter Kies en zyne Kinderen aen zoude doen, om dat hangen één te zagten dood voor hen was, gaf deze te raed, men zoude hen met de beenen omhoog hangen, en drajen hen dan de hals aen stukken als de Endvogels.'

141. *maeckte*. A *maecke*. De ware reden van het vertrek der Spanjaarden is de dichter blijkbaar nog niet eens bekend. Waarschijnlijk is dus het lied onmiddellik na het aftrekken gemaakt.

+ No. 70. Naar A. Reeds opgenomen in ϕ , verder in alle drukken behalve S.V. Bij V.L. LXXI; Van Duyse II, 1728; Van Vloten II, 80.

Kort na de slag op de Zuiderzee, 11 October 1573.

De wijs is te vinden bij Van Duyse t.a. p. en bij Mincoff, bl. 95, als die van Ps. XI: Ick ghinc noch ghisteravont. De 5e regel van het 2e koeplet bevat de hier opgegeven woorden.

4. autentijck: onwrikbaar vast.

- De Stadt die was beleghen,
Tis elk Man openbaer:
- 10 Maer Godt door synen segghen
Die namse in zijn bewaer:
Alsoot daer is ghebleken claer,
Al door zijn grooten reghen
Ende Vloet so vroeck int Jaer.
- 15 Sy meynden de Stadt te vernieten,
Als sy daer quamen ontrent,
Met stormen ende schieten
Te bringhen in torment,
Maer Godt die alle herten kent,
- 20 Begon dit ^{20.} te verdrieten,
Heeft de vyanden afghewent.
- Sy meynden de Zee te verwerven,
Te bringhen in haer ghewelt,
Noorthollant te verderven,
- 25 Daer waren sy op gestelt, ^{25.}
Sy hadden de Geusen so gheern ghequelt,
Van hongher te doen sterven,
Te versmachten ^{28.}, tsy u vertelt.
- Sy ginghen malcander toeschrijven,
- 30 De Zee die waer ons nut,
De Geus can niet bedrijven,
Houten Pompen is zijn gheschut,
Haer volck is weynich, haer macht is rut ^{33.},
Wy sullense haest ontlijven,
- 35 Maer haer meyning die is misluct.
- Sy quamen door de wraken, ^{36.}
Op Zuyderzee met voorspoet:
Hoochmoedich dat sy spraken,
Ons saken die staen seer goet:
- 40 Doe quamen haer sulcke Pompen te moet,
Die gingen haer dapperlick raken,
Ten smaecten haer gants niet soet.
- Papouwen liet ghy u mompen ^{43.}
Of bruycte ghy een quaet advijs,
- 45 Dat ghy van houten Pompen
Liet nemen so schoonen Prijs?
Een Schip ghelijck een Paradijs,
U spotten ende schompen ^{48.}
Maecten u die Pompen wel wijs. ^{49.}
20. *dit. A die*, drukfout.
25: daar op hadden zij het toegelegd.
28. versmachten: ombrengen.
33. rut: verloren.
36. Sonoy had schepen laten zinken om de toegang naar de Zuiderzee te belemmeren.
43. mompen: verlakken.
48. schompen: schimpen.
49. Dat leerden ze u wel, in de zin van: inpeperen.

- 50 Waer is u Inquisicy,
 U aldermeeste betrou? ⁵¹.
 Ghemaeckt op die condicy,
 Die Geusen te bringhen in rou?
 Waer is die Grave van Bossu?
- 55 U Heer groot van officy,
 Sitt te Hoorn inde Kou ⁵⁶.
- Sijn sy niet vroom van daden,
 Die ghy noemt Lutriaen?
 Sy ⁵⁹. doen u beter ghenaden
- 60 Als ghy Rotterdam hebt ghedaen,
 Zutphen en Naerden, hoort mijn vermaen,
 Oock Haerlem swaer beladen,
 Meyneedich ende valsch verraen.
- Oorlof ghy Christen Nacy,
 65 Weest vroom in woorden en daet,
 De Spaengiaert is eylacy
 Meyneedich en obstinaet,
 Dus wilt niet volghen haren raet,
 Maer bidt den Heer om gracy,
 70 Dat hy ons beschermt voor tquaet.

71.

Vanden Slach ter zee tusschen de Geusen ende Papouwen met haren Ammirael Bossu met zijn Inquisicy: ⁺

Op de wijze *vanden slach van Dueren*.

- Een Liedt sal ick u singhen,
 Hoort toe Man ende Vrou,
 Ter Zee meynt ons te dwinghen
 Die Grave al van Bossu,
- 5 Duckdalve was hy seer ghetrou,
 Zijn Ammirael, dat seg ick u,
 Dit was nu zijn Officy,
 Zijn Schip hiet Inquisicy.

51. Daar gij het meest op vertrouwdet.

56. kou: kooi, gevangenis.

59. Sy. A So.

+ No. 71. Naar A, reeds opgenomen in ϕ . Verder in alle, behalve K. S. V. Bij V.L. LXVI; Van Vloten II, 77.

De slag was 11 October 73; het lied is kort daarna vervaardigd.

Voor de melodie zie bij n° 87.

Op de Zee is hy ghecomen
 10 Met alle zijne macht,
 De Geusen al sonder schromen
 Die hebben daer op gheacht
 Ons Edele Ammirael wijs bedacht,
 Die heeft al na Bossu ghewacht,
 15 Om teghen hem te campen,
 Hem lustich aen boort te clampen.

Als de Papisten vernamen
 Dat de Geusen haer waren ontrent,
 Oft als sy by haer quamen,
 20 So hebben zijt af ghewent,^{20:}
 Sy waren bevreest voor dit elent:
 Maer Schuylenburch^{22:}, tzy u bekent,
 Die en mocht dat niet ontdrijven^{23:},
 Ghevanghen moest hy daer blijven.

25 In October den elfsten daghe,
 Hoort wel na dit bescheyt,
 De Geusen die daer laghen
 Tot Enteren wel bereyt:
 Maer die Papisten, voorwaer gheseyt,
 30 Sy hebbent liever afgheleyt,^{30:}
 Want sy haer meest verlieten
 Al op haer stercke schieten.

Die leste aen malcanderen togen,
 Die Geusen smeten van boven neer:
 35 De Potten met Calck die vloghen
 Uuten Meerssen^{36:}, hoe langer hoe seer
 Int Spaeniaerts ooghen was dat een sweer,
 De Calck die stoof hoe langer hoe meer
 Haer Schepen men wit sach werden,
 40 Met die Calck men haer verveerden.

De Papisten, hoort mijn ghewaghen,
 Lieten Bossu al int verdriet,
 Maer de Geusen al sonder vertsaghen
 Besweken malcander niet,
 45 Alsoot daer claerlick is gheschiet,
 Twee vrome Capiteynen hooret bediet,^{46, 47:}

20: Zijn zij teruggetrokken, hebben zij afgehouden.

22. *Schuylenburch*: zwager van de Spaanse vice-admiraal Boshuizen; vgl. Bor I, 456.

23. ontdrijven: ontzeilen, ontkomen.

30: zij hielden liever af, dus evenals *afgewent* vs. 20.

36. meerssen: marsen.

46, 47. De admiraal der Noord-Hollanders was Cornelis Dirksz. van Monnikendam, de hier bedoelde *twee vrome Capiteynen* waren Pieter Bak van Hoorn en Jacob Truytgens van Enkhuizen.

Onsen Ammirael bystonden,
En dreven met hem aen de gronden ⁴⁸.

- Men ginck daer met geschut in klincken ⁴⁹.
50 Om de Spaeniaerts te maken tam:
Capiteyn Vesten schip deden sy sincken ⁵¹.
Eer tspel ten eynde quam:
De ander seylden na Moordam ⁵³,
Hierom soo was Bossu soo gram,
55 Dat sy hem lieten verloren
Die hem trouwe hadden ghesworen.

- Sy worden daer bestreden,
Bevochten aen elcken cant,
Bossu heeft ghenade ghebeden
60 Onsen Ammirael triumphant:
Sijn Signet ⁶¹ streeck hy van zijn hant
Sijn Gulden Vlies, vaet dit verstant,
Dat heeft hy overghegheven,
Om te behouden zijn lijf ende leven.

- 65 Men sach daer domineren
De Geusen met blijden gheluyt,
Voor Hoorn triumpheren
Al met so schoonen Buyt,
Van Metalen geschut, end oock van cruyt,
70 Moortdam ⁷⁰ coemt morghen weder uut,
Te Hoorn binnen de Palen,
Om u Inquisicy te halen.

48. *aen de gronden*, 'en raekte ten laetsten achter den Nek, niet wyd van Wijnes (Wijdenes aan de Zuiderzee ten Oosten van Hoorn) aen den grond', Bor I, 456.

49. klincken: laten donderen.

51. 'alleenlijk een schip daer Willem Vest van Enkhuisen gebied op hadde aen de Spaense zijde werd van den Noorderquartierse schepen ingenomen met geweld, dan het werd so doorboord, dat men qualijck tijd hadde om 't geschut en volk daer uit te krijgen, of het sonk' enz. Bor t. a. p.

53. *Moordam*, scheldnaam voor Amsterdam, in B-D. F- H door *Amsterdam* vervangen.

61. signet: zegelring.

70. *Moortdam*, in B-D. F-H. P door *Amsterdam* vervangen.

72.

Een claech-Liedeken van den Grave van Bossu, ende voornemelijck doen hy met sijn Schip, de Inquidity gevangen was, ende binnen Hoorn gebrocht werdt, daer hun beter ghenade gheschiede, als hy binnen Rotterdam hadde gedaen. ⁺

Ende gaet op de wijze: *Alsoot begint.*

- Maximilianus de Bossu
 Ben ick een Graef gheheten,
 Duckdalba diend' ick seer ghetrou,
 Die heeft my nu vergheten,
 5 Ick heb gheweest sijn Admirael,
 Die Geusen te dooden principael,
 Dit had ick my vermeten.
- Mijn vast betrouwen was mijn schip,
 God had ick gantsch verlaten:
 10 My docht het was een harde klip: ^{10, 11.}
 Daer mochten gheen Pompen ^{11.} op vaten,
 Maer daer quamen vande Pompen inde vloot,
 Die Hendrick van Trier van ^{13.} clocken goot ^{13.}
 Die maeckten groote gaten.
- 15 Ick meynde te wesen der Geusen dwanck
 Die Cans die liep verloren,
 Ick wert ghevanghen teghen mijnen danck
 Sy brachten my te Hooren,
 Aldaer ben ick in een Clooster gheraect,
 20 En hebben daer een Pater van my ghemaect,
 Myn Cruyn niet eens gheschoren.

+ No. 72. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve S. V. Bij V.L. LXXIV. Ook bij Valerius, bl. 58; Van Vloten II, 82; Loman, Oud-Nederl. Lieder n° 4 en Twaalf Geuzelieder n° 5; Van Duyse II, 1721.

De wijs ook bij Valerius (uitg. 1626) blz. 58. Vgl. bij n° 30.

Blz. 57 zegt Valerius: 'Te desen tijdt werd een Liedeken gesongen, behelsende de klachte van den gevangen Grave van Bossu, ende alsoo het alsdoe seer vermaert was, hebbe 't selve hier mede willen in voegen'. De tekst wijkt hier en daar wel wat af. Ook uit Valerius' woorden blijkt dus, dat dit een van de bekendste geuzenliederen is geweest.

10, 11. Ik meende, dat mijn schip zo hard als steen was, dat daar geen gaten in te maken waren.

11. *Pompen*. I. J. L. M *scheuten*.

13. *van*. N *den*, drukfout, door geen ander overgenomen.

13. Van de klokken van Roomse kerken en kloosters.

Hoet is, ick ben in teghenspoet,
 Maer het moet zijn gheleden,
 Ick moetet rekenen voor goet,
 25 Dat ick ben hier ter steden,
 Veel liever hier als te Rotterdam
 Want daer is de Borgher op my so gram,
 Om de moort dien ick daer dede.

Waer is de Paus de heylighe Man,
 30 Conde ick by hem gheraken,
 Ick lietse hem doen al inden ban,
 Die my dit schip deden maken,
 De Hel roep ick tot dezer uyr,
 Met Sinte Patritius Vaghevyer ³⁴.
 35 Al over haer ter wraken.

Sy hebben my dit schip gheschenckt,
 Ick soud den krijch beghinnen,
 Dit heeft my aldermeest ghekrenckt,
 Nu ickt gaen versinnen,
 40 Wat schippers of stuerluy dat ick vraechd
 Sy spraken also het my behaechd,
 U schip can niemant winnen.

Maer doen ick quam voort Hoorner hop,
 Worde ick wel anders ghewaeren,
 45 Dat sal my steken in mijn crop,
 Al leefd' ick noch vijftich jaren
 Want Geus leerde my opt selfde pas,
 Wat schoonder gheneuchte dat het was,
 Op Zuyderzee te varen.

50 Jan Symonsen Rol ⁵⁰, ghy lichte quant,
 Waer zijn u schoone woorden,
 Die ghy my loofde aen mijn hant,
 Twelck menich man aenhoorden,
 Ghy sout my inder noot bystaen
 55 Maer ghy zijt my haest afgegaen,
 Het welck my meest verstoorden,

Schoon woorden vullen gheen sack,
 Dat heb ick al wel bevonden,
 Hulp en bystandt my ghebrack
 60 Als ick dreef aende gronden
 Elck een voer daer zijner vaert
 En lieten my aldaer beswaert
 Bedroeft ter selver stonden.

34. De heilige Patricius had van God verkregen, dat in een spelonk in Ierland aan hen, die er in afdaalden, de verschrikkingen van hel en vagevuur werden vertoond.

50. *Jan Symonssen Rol* van Hoorn, vice-admiraal en kapitein op een der schepen van Bossu.

- Och daer ick plach een Heer te zijn ⁶⁴.
 65 Daer lig ick nu ghevanghen,
 Na Amsterdam op dit termijn,
 Waer beter mijn verlanghen
 Ey Geus laet my doch uyt dit gaet,
 Ic sal u loonen die schoone weldaet,
 70 Met moorden en met hanghen.

- Oorlof Bossou wreet en fel,
 Met al u spaensche knapen,
 Ghy maeckt des Conincx landen rebel
 Ter liefden Monicken, en ⁷⁴ Papen,
 75 Die altijt sijn verdorst ⁷⁵. na bloet,
 Ghelijck een Visch na twater doet,
 Na t'Christen bloet sy gapen.

73.

Een nieu Liedeken ⁺

op de wijze *vanden ouden Hillebrant*.

Amsterdam.

- O Radt van avontueren
 Wildy schier omme slaen,
 Mach ons gheen hulp ghebueren
 So moeten wy vergaen,
 5 En dit doet ghy Enchuysen
 Wy wijtent u alleen,
 Alle dees groot abuysen
 Brengt ghy int Lant gemeen.

Enchuysen.

- Wat wilt ghy op ons kijven,
 10 Ghy Ste van Amsterdam,
 64. Bossu was als opvolger van Oranje stadhouder van Holland, Zeeland en Utrecht.
 74. *en* ontbr. in I. J. L. M.
 75. verdorst: dorstig.

⁺ No. 73. Naar A. Verder in B-D. F-N. Bij V.L. LXXV; Wackernagel, n° 77; Van Vloten II, 84; Loman, Twaalf Geuzeliedjes n° 7.

Kort na de slag op de Zuiderzee vervaardigd.

De wijs is niet zeker. Van Duyse I, 37 geeft een melodie, die afwijkt van de door Loman medegedeelde. Bovendien vermeldt Van Duyse op bl. 43 een wijs 'vanden ouden Hillebrant' in strophen van 7 verzen. Evenzoo geeft Mincoff, bl. 197, een melodie voor 'O radt van avontueren' in strophen van 7 verzen en bl. 157 een andere in strophen van 8 verzen. Vgl. nog Tijdschr. v. Ned. T. en Letterkunde X, 182, 184.

Blijkbaar waren zoowel Hildebrand als het rad van avontuur zeer populair en kwamen in zeer verschillende gedichten en melodieën voor.

De liederen op de wijze 'van den ouden Grijn' in strophen van 5 en 10 verzen (zie hier n° 225 en 231) kunnen hier niet bij behooren.

Hadt ghy ons by willen blijven
Eer Ducks voor Haerlem quam,
Dit rooven en dit branden
En waer ons niet ghebeurt, ^{14:}
15 Die Croon van dese Landen
Hadt ghy noch ongetreurt.

14: Hadden wij niet gedaan. Nog zegt men wel *Wat overkomt je nu?* in de zin van: Wat doe je nu?

Amsterdam.

- Ick en had u niet begheven
 O ghy Enchuysen coen,
 Maer den Coninck had geschreven
 20 Dat ick dat moeste doen,
 End oock om te beschermen
 Het heylich Roomsche Rijck,
 Al ist dat die Landen dus verarmen
 Sy en hebben gheen ghelijck.

Enchuysen.

- 25 De Coninck van Hispaengien
 Sal oock ons Coninck zijn,
 Maer de Prince van Orangien
 Onsen Stadthouder fijn.
 Met hem so willen wy strijden
 30 Het is een Christen man,
 Gods woort tot desen tijden,
 Dat nemen wy met hem an.

Amsterdam.

- Wilt ghy den Prins beminnen
 Hy can u helpen niet,
 35 Dus wilt u wel versinnen
 Of u naect noch verdriet:
 Aenmerckt Haerlem de Stede,
 Hoe sy ghevaren is,
 En noch wel ander mede,
 40 Wy zijn u veel te fris ^{40.}.

Enchuysen.

- Dat ghy dees Steden hebt gewonnen
 Het coemt al anders by,
 Ghy hebt altijd begonnen
 Met u verradery,
 45 Twelck u Papen en Cardinalen
 Hebben seer fray gheleert,
 Maer hier naer sult ghijt betalen
 So verre ghy niet bekeert.

Amsterdam.

- Hoe souden wy andersghelooven
 50 Als ons Voorouders deen?
 Neen, al soude comen boven
 Den alder ondersten steen,
 40. te fris: te sterk.

Al souden wy oock verliesen
Dats onsen Stadt gheheel,
55 So sullen wy altyts kiezen
Tweedracht ende crackeel.

Enchuysen.

Amsterdam ick woudt u raden
Dat ghy thooft legt inden schoot,
En valt aen ons ghenaden,
60 So hebt ghy gheen enoot,
U backen en u brouwen ^{61:}
Dat is toch al ghedaen,
Die Zee sullen wy inhouden,
Ghy conter ons niet uut slaen.

Amsterdam.

65 Al hebby nu ghegrepen
Onsen Stadthouder net,
Met een deel van onse Schepen,
Wy willen noch al bet, ^{68:}
Wy dorvent noch wel waghen,
70 Al waerdy noch so quaet
En hopen in corte daghen
Te verwinnen onse schaet.

Enchuysen.

Coemt vry uut met uwen spinnen ^{73:}
Wy setten u in ons deer, ^{74:}
75 Ghy sulter gheen prijs met winnen
Als op die Haerlemmer Meer,
Ten sal u niet ghebueren,
Al quaemdy noch so fel,
Wy hebben binnen ons Mueren
80 So menich fray Bootsghesel.

61: Gij krijgt gebrek aan brood en bier, want wij beletten de graanscheper te Amsterdam te komen.

68: Wij willen doorzetten.

73: Kom maar op met uw boos worden.

74: Wij tellen u niet; eigenlijk: wij hebben deernis met u, zooals de ene jongen tot de andere zegt: 'Och, ventje, wat wou jij nu?'

Amsterdam.

- Godt is wonderlick in zijn wercken,
 O ghy Enchuysen spreekt niet bout,
 Hy helpt altijd den stercken
 Elcken seer menichfout,
 85 Spangiaerts ende Walen
 Die staen ons oock ter handt,
 Wy connen oock wel halen
 Den Hoochduytsman in het Lant.

Enchuysen.

- Amsterdam ghepresen
 Laet doch sulck roemen staen,
 90 Ghy moet bedorven wesen,
 Ghy hebbet u selfs ghedaen,
 Om dat ghy gaet versaken
 Uwen Edel recht Lantsheer,
 En stelt al u vermaken
 95 In Duckdalba den Verreer.

Amsterdam.

- Is Duckdalba een Verrader
 Wy kennen hem voor goet,
 Ghy hebter noch wel quader
 Daer ghy me te Velde moet,
 100 Nu willen wy swijghen stille
 Laet varen dese quest¹⁰¹,
 Ghebruyckt al uwen wille
 Wy sullen oock doen ons best.

74.**Een nieu Liedeken⁺**

op de wijze, *Ghy amoreuse Gheesten.*

- Och Amsterdam, och Amsterdam
 Ghy zijt soo schoonen ste,
 Godt is op u gheworden gram
 Ghy soeckt niet dan onvre,
 5 Hy wilt niet langher lijden
 Dat ghy zijn Christen dus vermoort
 Nu ende tot allen tijden,
 101. quest: twistgesprek, dispuut. 'Laten we met woorden maar ophouden: we moeten het maar uitvechten.'

+ No. 74. Naar A. Verder in I. J. L. M. S. Bij V.L. LXXVI; Van Vloten II, 87.

Blijkbaar is de wijs hier gelijk aan die van n° 66, Rijck God wie sal ic claghen. Vgl. Tijdschr. voor Ned. Taal enz. X, 180 en Van Duyse I, 152, 682.
 Het lied is uit het najaar van 1573.

Dies ghy noch sult wesen verstoort.^{8:}

Wat moort hebt ghy ghebrouwen?

- 10 Noch en houwet ghy niet op,
Onder Mannen ende Vrouwen,
Dus valt die straff op uwen cop
Ghy hebtse doen ontlijven,
Die hier beleden Godes Woort,
15 By viere ende by vijven,
Dies ghy noch sult worden verstoort.

8: Gij zult nog daaraan te gronde gaan.

- Waerom hebt ghy inghenomen
 Dit Jesabels ghebroet ^{18.} te hoop?
 Hadt ghy ons Prins te gemoet ghecomen
 20 Twaer u veel beter coop,
 Nu zijt ghy tot een roof ghegheven
 Als Jerusalem rechte voort,
 Ghy meucht wel vreesen ende beven,
 Want ghy sult noch worden verstoort.

 25 O Dochter van Zodoma gheweken,
 Ghy boeleert met den Spaenschen Tyrant
 U Hooft hebt ghy altoos uutghesteken
 Boven alle Steden in Hollant,
 Mocht uwen will triumpheeren,
 30 Ghy brocht heel Hollant in discoort,
 Neen, Godt wil sulcks niet begeeren,
 Maer ghy sult noch worden verstoort.

- Ghy seydet door uwe clachten ^{33.},
 Soudt ghy maken eenen dieren tijt, ³⁴
 35 Dat wy van honger souden versmachten,
 Maer ghy krijtse selver so ^{36.} subijt,
 Wy hebben greyn ^{37.} ghecreghen
 Uut het Oosten en uut het Noort,
 En ghy siet seer verslegghen,
 40 En wort altemet ^{40.} verstoort.

- Waer is u Neeringh, u welvaren,
 U triumpheren, u cyraet?
 Waer sietmen die Schepen paren ^{43.}
 By u vol rogghe, en ander Zaet?
 45 Fortuna is u ontvloghen,
 Die gaten zijn te hoop versmoort, ^{46.}
 Tnet is over thoofthetoghen,
 Dies ghy noch sult worden verstoort.

- Die Bloetgierighe Spangiaerden
 50 Domineren by u dochters reyn,
 Papen en Monicken vol onwaerden

18. Met *Jesabels ghebroet* wordt natuurlijk op de Spanjaarden gedoeld, maar bepaaldelijk als handhavers van de roomse 'afgodiese' godsdienst. De naam wordt ook in de Geuzenliederen, dikwels daarvoor gebruikt naar aanleiding van Openbaring II, 20: 'Maer ick hebbe eenige weynige dingen tegen u, dat ghy de vrouwe Jezabel, die haer selven seght een profetesse te zijn, laet leeren, ende mijne dienstknechten verleyden' enz. Vgl. ook de aantekening aldaar in de Statenvertaling.
 33. door uw clachten: als wraak voor het onrecht, waarover gij te klagen meent te hebben.
 34. vlg. Brugmans, Opkomst en Bloei van Amsterdam, 84: 'Amsterdam was de groote invoerhaven van Holland, vooral van het Oostersche graan. De afsluiting, die in 1572 begon, berokkende de stad wel zeer veel schade, maar verstak tevens ook Holland van geregelden graantoevoer; de West-Friesche steden konden aan dat gebrek niet geheel tegemoet komen'.
 36. *so. I-S seer.*
 37. *greyn* = graan.
 40. *altemet*: binnenkort.
 43. *paren*: bijeenkomen.
 46: De zeegaten zijn alle verstoort.

Eten u Coren en u Greyn,

- U Specery en u Juweelen
 Legghen vermooren ⁵⁴ half vergoort,
 55 U schoone huysen en Casteelen
 Worden altemet verstoort.
- Ghy moecht u niet schoon wasschen,
 Al hadt ghy al twater inder Zee,
 Ghy legt ghevallen inder asschen,
 60 Beclaecht u ras als Ninive,
 En laet u sonden smerten,
 Springt haest uut desen oort,
 Ontfangt ons Prins met blijder herten,
 Of ghy sult noch worden verstoort.
- 65 Princelick wil ick u raden
 Ghy uutvercoren Stadt,
 Dat ghy valt in sPrincen ghenaden,
 Soo wort ghy niet meer becladt, ⁶⁸:
 En wilt niet meer crackeelen,
 70 Na Gods heylighe Woorden spoort ⁷⁰,
 Soo moechdy met Hollant speelen, ⁷¹:
 Of ghy sult noch worden verstoort.

75.

Een nieu Liedeken, ⁺

op de wijze, van *Arien Maet*.

- Wy Monicken ende Papen
 Wy Gheestelicke Heeren,
 Met alle onse knapen
 Wy moeten sparen leeren
 5 Wy hebben niet om teeren
 Die Geus heeft ons verraen ⁶,
 Al ons vreucht en triumpheren
 Eylaes is nu ⁸ ghedaen.

54. vermooren: verrotten, vgl. Hgd. *modern*; I-S lezen *versmoort en*.

68. Dan worden u geen verwijten meer gedaan.

70. spoort: zoekt, tracht.

71. Zo kunt ge in overeenstemming met Holland komen.

+ No. 75. Naar A. Waarschijnlijk pas door A opgenomen; in de oudere drukken komt het niet voor. Verder in I. J. L. M. S. Bij V.L. LV; Van Vloten II, 75.

De wijs schijnt dezelfde te zijn als die van n° 4: Een vrouwken lucht van geeste.

De tijd moet wel ongeveer de tweede helft van 1573 zijn, na de vrijmaking van Holland en de mislukte aanval op Alkmaar, ofschoon vs. 33, 34 daarmee min of meer in strijd lijken.

Immers het lied kan onmogelijk geplaatst worden in een jaar na de overgang van de in die verzen genoemde steden. Het komt in precies dezelfde drukken voor als het vorige lied en zal met dat wel het eerst door A zijn opgenomen.

6. verraen: in het verderf gestort.

8. *is nu*. I-S *'t is al*.

Wy moeten schoyen ⁹. achter lant
 10 Al teghen onsen willen,
 Sonder ghelt oft sonder pant ¹¹,
 Gheen Cleeren aan ons Billen,
 Wy krijghen niet te schillen ¹³.
 Van ghesoon oft van ghebraen,
 15 Hoe dat wy kermen off ghillen
 Eylaes tis alghedaen.

Wy hebben tgheheele Jaer ghehoopt ¹⁷.
 Om ons soppen ¹⁸. weer te krijghen,
 Die Kans ons altijt teghen loopt ¹⁹.
 20 Wy connen Godt niet bedrieghen,
 Hoe dat wy ons op stieghen ²¹.
 Het dijdts ons al ten quaen,
 Ons Pijlen willen niet vliegghen
 Eylaes tis al ghedaen.

25 Is dit niet een groot verdriet
 Dat wy nu moeten wercken,
 Dat wy mogen comen niet
 Weder in onse Kercken,
 Die Geus ghaet op ons mercken
 30 Als wy comen op die paen ³⁰,
 Hy grijpt ons haest by ons vlercken
 Eylaes tis al ghedaen.

TUtrecht oft tot Amsterdam ³³.
 Moghen wy niet langher blijven,
 35 Wy zijn kaelder als een Ram ³⁵.
 Ons kinderen oock ons wijven,
 Wy moeten na Italien drijven
 Oft na Spaengien, sonder waen,
 Adieu Hollandt willen wy schrijven
 40 Eylaes tis al ghedaen.

Wy hadden groot ghelt by hoopen,
 Daer op stont ons betrouwen,
 De Knechten om te coopen,
 En verradery te brouwen,

9. schoyen: rondzwerven.
11. pant: bezitting.
13. *schillen* zal hier 'kluiven' moeten betekenen. Vgl. voor een overeenkomstig gebruik Ned. Wdb. XIV, 683.
17. In I-S: *Wy ginghen tgheheele Jaer hoopen*.
18. *soppen*, substantivies te nemen in de zin van: onze weelde, ons lekker eten eigenlijk. Te vergelijken is bijv.: *dat is ook geen vet soppen*.
19. In I-S: *Die Kans is ons teghen gheloopen*.
21. *opstieghen* zal wel het trans. *opstijgen* zijn, vgl. Ndl. Wdb. i. v., en *zich opstijgen* heeft dan ongeveer de betekenis van: zich inspannen.
30. paen: paden. I-S *baen*.
33. In het overeenkomstige lied n° 76 wordt vs. 57 op enigszins gelijke wijze over Amsterdam gesproken, ofschoon daar de 'Kraem' der geesteliken nog blijft staan.
35. waarom kaler dan een ram? Om het rijm?

45 Hoe dat wijt al ontvouwen
Ten mach ons niet bestaen ^{46.},
Wy moghen ons hoofd wel clouwen
Eylaes tis al ghedaen.

O Duckdalve lieve Man
50 Met uwe Spaensche knechten,
Daer is nu langher gheen hopen an ^{51.}
Wy vallen van ^{52.} die plechten. ^{52:}
Wy moghent niet uut rechten ^{53.}
Wy connent niet uut slaen ^{54.},
55 Den Geus die can me vechten
Eylaes tis al ghedaen.

O Paus, O heylighe Vader
Met uwe ^{58.} Cardinalen,
U kinderen alle gader
60 Moeten achter Lande dwalen,
Och hoe pleghen ^{61.} sy te pralen?
Nu neemt men haer ghevaen,
Sy moeten tghelach betalen
Eylaes tis al ghedaen.

46. bestaen: stand houden.

51. In I-S: *Langher isser gheen hopen anne* (in vs. 49: *Manne*).

52. *van*. I-S *heel van*.

52: Wij raken ons ambt, onze plaatsen kwijt. Vgl. Van Lennep, Zeemans-woordeboek i.v. *plecht*.

53. *uutrechtten*. Deze twee verzen zijn lastig. Misschien moeten zoowel *uutrechtten* als *uutslaen* opgevat worden als ‘ten einde brengen’.

54. *uutslaen*, I-S *afslaen*.

58. *uwe*, I-S *allen u*.

61. *pleghen*, praeteritum, evenzo vs. 67.

- 65 Oorlof Aflaet ende Cassen,
 Adieu Vesper ende Missen,
 Daer wy pleghen af te brassen
 Dat ghaet ons nu ter quissen ^{68. 68.},
 Tvaghevier gaen sy uut pissen
 70 Zy werpen ons Offer na die Maen,
 Ons Vissery en wil niet ^{71.} vissen
 Eylaes tis al ghedaen.

76.

Sommighe Oorloff Catholijcke Claech-Liedekens: Het eerste is vande Swavelstocken ende vande Spillemanden. ⁺

Op de wyse van *Arien maet*.

- Wat sullen wy aenstellen,
 Wy geestelijcke Heeren?
 Wy waeren vry ghesellen,
 Niemandt en mach ons deeren,
 5 Wy droeghen langhe kleeren
 Gheschoren Cruyn end Baert,
 Ons spel gaet ons affkeeren ^{7.}
 Dat doet der Geusen aert ^{8.}
 t'Vlas rockendese ten Briele,
 10 In Zeelandt ist ghesponnen,
 Dordrecht ons teghen viele
 Die noyt en was ghewonnen,
 Dus wordt ons dienst verslonnen ^{13:}
 In Hollandt soomen siet, ^{14.}
 15 Nerghens dunckt ons tspel ghewonnen
 Dan tAmsterdam alleen.

- Enchuysen worpet oock int warre ¹⁷
 Daer toe die Stadt van Horen,
 Alckmaer dede ons Kraem-waere, ¹⁹
 20 t'Eedam hebben wy 't verloren,
 Hoe soudon wy vreucht oorboren
 Eylaes waer sullen wy gaen?

68. ter quissen = ter quisten: verloren. Vgl. Mnl. Wdb.

68. *ons nu ter quissen*. I-S. *nu uut ons gissen*.

71. *en wil niet*. I-S *wil niet meer*.

+ No. 76. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. LXXIII; Van Vloten II, 74. Waarschijnlijk uit het laatst van 1573.

7. affkeeren: zich afwenden.

8. *der Geusen aert* = de Geuzen.

13: Zo houdt men op ons te dienen.

14. Van Vloten en Van Lummel veranderen stilzwijgend in vs. 14 in *soo wy sien* en in vs. 16 in *allien*.

17 vlg. Enkhuizen was in Mei 1572 vrijwillig tot de Prins overgegaan; Hoorn, Alkmaar en Edam in Junie van dat jaar door toedoen of met medewerking van Sonoy.

19 Waarschijnlijk moet er *kraem waere* in twee woorden gelezen worden. De bedoeling van de regel moet toch wel zijn: Alkmaar verwierp onze koopwaar ook; weerde onze kraam af.

O Amsterdam vercoren,
Ghy laet ons Kraem noch staen.

- 25 Binnen Leyden noch Tergouwe ^{25.}
Daer en moghen wy oock niet blijven,
Te Ouwater quam Bossouwe,
Die liet hem weer verdrijven,
Dus Mannen ende Wijven
- 30 Ick claghe mijn armen staet,
Wat baet ons daghelijcks schrijven
Off ons heymelick verraet.

25. De overgang van Leiden, Gouda en Oudewater viel ook voor in Junie 1572.

- Al de Kansen loopen ons misse
 Daer wy ons in verblyden,
 35 Wy meynden Alckmaer te cryghen wisse,
 Don Frederick moest ontrijden,
 Hy dede ten selven tijden
 Tot Haerlem groote Moort,
 Daerom wilde Godt niet lyden
 40 Dat Alckmaer worde verstoort.

- Met den Prince deden wy jocken
 Wy spraecken tot zijnder schanden,
 Dat hy liep met Zwavel-stocken,^{43, 44. +}
 Graeff Lodewijck met Spil-manden,
 45 Die spillen comen te handen^{45.}
 Tis ons een quade Leus,
 Die Zwavelstocken branden,
 Den reuk slaet ons in den Neus.

- O lacy wy waeren seer blijde
 50 Te Delft al binnen der steden,⁵⁰
 Wy deden Mis, wy hielden hoochtijde
 Te Paesschen nu lestleden,
 Naer onse oude zeden
 Hadden wy t'verraet bedocht,
 55 Daerom worden wy vertreden
 Onse dinghen te niete ghebrocht.

- t'Amsterdam binnen de Mueren
 Daer souden wy ons wel spoeyen,
 Daer is een Magher schuere,
 60 Ons Renten willen niet vloeyen,
 Op de galleyen te roeyen
 Ende Eten garsten Broot,
 Daer aff souden wy niet groeyen,
 Den arbeydt is te groot.

77.

Een nieu Liedeken,⁺

op de wijze *vanden storm van Munster*.

Wie wil hooren een nieu Liet,
 Wat nu tAmsterdam is gheschiet,

- 43, 44. Hun vijanden hadden dus blijkbaar in spotliedjes gezegd, dat Oranje en Lodewijk als bedelaars liepen te venten.
 + Spil-manden: manden, waarin de spinsters haar spillen bewaren.
 45. Wil dit zeggen, dat de vrouwen met de spillen dreigen, wanneer de priester wil binnenkomen?
 50 vlgg. Blijkbaar hadden de Rooms en te Delft in 1573 met Paschen in het geheim een plechtige dienst gehouden. In Julie 1572 was Delft tot de partij van de Prins overgegaan.
 + No. 77. Naar A. In geen andere druk, ook niet bij V.L.
 November 1573. Over de melodie zie bij n° 69.
 Vgl. voor het verhaal o.a. Hooft VIII, 339. Het vertrek van Alva uit Amsterdam viel in de nacht van 28 op 29 October.

Dat sal ick u verclaren,
Van Duckdalve hoort mijn bediet,
5 Is Banckerot ghevaren.

Don Frederick had hy uutghesandt
Tot Alekmaer in Noorthollant
Al om die Stadt te winnen,
Hy moest daer ruymen tsijnder schandt,
10 Twas Banckeroets beghinnen.

Hy sondt den Grave van Bossou,
 Die sou die Geusen bringhen in rou,
 In die Noorthollantsche Steden,
 Hy raecte te Hoorn in die Kou ¹⁴,
 15 Duytschen en Spaengiaerts mede.

Duckdalvens meyning die faelgeert,
 Hier om heeft hy ghepractiseert,
 Hoe hy met zijn Juweelen ¹⁸,
 Uut mochte comen tot zijn begheert,
 20 Om Banckeroet te speelen.

Derthien Burghers, hoort dit bescheyt,
 Die hadden hem ghelt by gheleyt,
 Sy en hebben niet weder vercreghen:
 Tot Jan Perseyn ²⁴, twert u gheseyt,
 25 Daer was hy thuys gheleghen.

Tweemael liet hy Trompetten slaen,
 Soo wie betaling wilde ontfæen,
 Sijn Logiment stont open.
 Die derthien Burghers quamen saen,
 30 Die meest heeft hy gheroepen.

Die meest van allen, wort u verclaert,
 Was Jan Perseyn, Duckdalvens Waert,
 Hy sprack: Segt my die schulden:
 Jan Perseyn sprack onvervaert,
 35 Tzijn veerthien duysent gulden.

Die ander twaelf in corter stont,
 De sommighe maenden twee duysent pont,
 Som veel duysent ducaten schoone,
 Die minst van allen, ick segt u bloot,
 40 Quam ⁴⁰ derdehalf duysent Croonen.

Duckdalve sprack, seer wel bedacht:
 Morghen als die Clocke slaet acht,
 Ick beloof u lieve ghesellen,
 Het gaet nu teghen die duyster nacht,
 45 Ick salt u morghen tellen.

Hoort toe wat hy des nachts begon,
 Met zijn volck tooch hy op de ron ⁴⁷,
 Hy speelde dat spel te deggen,
 Hy ruymde al met de Noorde Son,
 50 Als Banckeroetsluy pleghen.

14. Kou: kooi, gevangenis.

18. *Juweelen*, in het algemeen voor kostbaarheden.

24. *Jan Perseyn*. Deze werd in 1578 bij de overgang van Amsterdam als schepen afgezet. Zijn zoon was later lid van het Hof van Holland.

40. Quam: kwam toe.

47. op de ron: aan de haal.

Smorghens doe die Clocke hadde acht,
 Die Burghers quamen met eendracht,
 Sy behoefden Kar noch Waghen,
 Buydel noch Tasch haer niet en ghebrack,
 55 Maer tghelt was goet om draghen.

Sy meynden daer te ontfanghen ghelt,
 Maer twert haer daer al op den Rooster ghetelt, ^{57.}
 Sy creghen nieuwe maren,
 Hoe dat duckdalve, twort u vermelt,
 60 Na Brabant was ghevaren.

Ist dat het Duckdalve niet en faelt,
 Dat hy den Thienden Penninck haelt,
 Uut al die Geusen Steden,
 Alsdan soo sult ghy worden betaelt,
 65 Schickt u soo lang te vreden.

Oorlof, Duckdalve niet en laect,
 Al heeft hy u Buydels cael ghemaect,
 Ghy moet hem dit vergheven,
 Als de Monick ^{69.} in u Cantooren ⁺ raect,
 70 Het salder anders cleven. ^{70:}

78.

Volghende Oorlof liedekens van Duckdalve.

Een liedeken van Duckdalve. ⁺

Op de wijze *vanden Ouden Hillebrant*.

Ick wil te Lande uut rijden
 Sprack daer den ^{2.} Ouden Grijs:
 Wie sal my nu ten tijden
 Die Paden maken wijs?
 5 Die wech valt my soo swaren
 Die ick sal moeten gaen,
 Het is by na ses Jaren,
 Doe quam ick daer van daen.

Wilt ghy nu weder na Spaengien,
 10 Sprack daer een Cardinael,
 Soo coemt die Prins van Oraengien,
 En maect ons Papen cael:

57. Dat wil zeggen, dat het geld door de rooster heen valt en dat men dus niets krijgt.

69. de Monick: Requesens.

+ — Cantooren: geldkasten.

70: Daar zal nog wat anders aan vastzitten.

+ No. 78. Naar A, reeds opgenomen in ϕ . Verder in alle, behalve S. V. W. IJ. Bij V.L. LXXVII;

Wackernagel n° 93; Van Vloten II, 91; Loman, Twaalf Geuzeliedjes n° 7; Van Duyse II, 1735.

Het lied is van November 1573.

Voor de melodie zie bij n° 73.

2. *den*. C. D. F-H. P *een*.

Is nu die Cruyne gheschoren,
Men scheert ons dan theel hoofd:
15 Laet ghy ons nu verloren?
Dat had ick noyt gheloofd.

- Wilt ghy u noch verschoonen,
 En dencken ghy hebt al recht?
 Daelders en gouden Croonen
- 20 Die waren my toe ghesecht:
 Ducaten root van golden,
 En Angelotten ²² schoon,
 Om mijn knechten te besolden,
 Het Nederlandt sou zijn mijn loon.
- 25 Hoe souden wijt anders maken:
 Wy betaelden u Spangiaerts met munt,
 Ons Duytschen met grof Laken ²⁷.
 Of wat haer wort ghegunt,
 En dat op die condicy,
- 30 Dat ghy soudt hebben ghebracht
 Die Spaensche Inquisicy
 In hare volle cracht.

- Wat soude ick die in voeren,
 Dat spel dat liep te hooch:
- 35 Die spraeck quam onder die Boeren
 Dat u dinghen niet en dooch:
 Het Vaghevier sy uut pissen,
 Sy houdent voor een ranck ³⁸,
 Bedevaert en Sielmissen
- 40 Werpen sy achter de banck.

- Om dat wy sulcks wel wisten
 Daerom en spaerden wy gheenen cost,
 Ons Renten wy daghelicks misten,
 Wy sonden na u eenen Post, ⁴⁴.
- 45 Al waert ghy thuys ghebleven,
 Daer waer niet veel versuymt,
 Wy sullen doch worden verdreven,
 Och hadden wy tghelt versluymt ⁴⁸.

- Verdrijft u de Prins van Oraengien,
 50 Verjaecht hy u op dit pas,
 Soo treckt met my na Spaengien,
 Ick schenck u elck een Kas ⁵²,
 De eene van sinte Cornelis, ⁵³.

22. angelotten: gouden munt, het eerst door Lodewijk XI geslagen en aldus genaamd naar het beeld van de aartsengel Michaël, die de draak verslaat. Ook in Engeland en hier te lande zijn angelotten geslagen. Vgl. Mnl. Wdb.
27. *Met grof laken betalen* zal wel ongeveer betekenen: met slagen betalen; vgl. Stoett, Spreekwoorden n° 947.
38. ranck: bedriegerij.
44. Wij zonden u dageliks een bode, met geld namelijk.
48. versluymt: verbrast.
52. Kas is niet alleen een relikwiekastje, maar ook het kastje, dat een marskramer op zijn rug draagt. Alva zegt dus: 'Kunt gij het hier niet houden, ga dan mede naar Spanje, daar kunt gij dan met relikwieën venten'.
53. De genoemde heiligen worden allen aangeropen tegen kwalen en gebreken: Sint Cornelis bijv. tegen stuipen, Sint Valentijn tegen vallende ziekte en Sint Krijn tegen beenwonden en oorziekten.

De ander van sinte Krijn,
55 De derde loopt met Melis,
De vierde met Valentijn.

Tis best dat ghy noch jocket,
Ende houdt met ons uwen spot,
Nu ghy ons tghelt ontlocket,
60 Ende slepet in uwen Pot,
Daer mede ghy soudt verstercken
Het heylighe Roomsche Rijck,
Den dienst der heyligher Kercken
Ons Missen alle ghelijck.

65 Een Doctor quam my verrassen, ⁶⁵
Op alder Sielen nacht:
Mijn Cruyden waren ghewassen,
Sy quamen in haer cracht:
Wie gheen Pardoen woude coopen,
70 Die meynde ick te vertreen,
Dat Water quam met hoopen,
Mijne Cruyden dreven heen.

65 vlgg. De toespelingen zijn mij niet duidelijk, de algemene zin van het koeplet natuurlijk wel. De *doctor* zou Requesens kunnen zijn, maar waarom wordt dan gezegd, dat hij op Allerzielen gekomen zou zijn: hij kwam eerst 17 Nov. te Brussel. Ook zie ik niet goed, wat met *dat water* in vs. 71 gemeend wordt. Is het soms het water, waardoor Alkmaar ontzet werd?

79.

**Duckdalve siende dat de Steden hem wederom begosten af te vallen,
beclaecht sick dat hy oyt den thienden Penninc gheyscht heeft: ⁺**

Als volcht, op de wijze: *Met vreuchden willen wy singhen.*

- Duckdalve ben ick gheheeten,
Een Man van booser aert:
Veel had ick my vermeten,
Mijn Naem was wijdt vermaert:
5 Ghelijck een Wolf die Schapen bewaert
So had icks oock verbeteret,
Tis elck ^{7.} gheopenbaert.
- Over al gingh ick setten
Mijn Spangiaerts hier int Landt,
10 De Duytschen ^{10.} te verpletten
Met Sweert en oock met Brandt:
Bruyckt ick niet een quaet verstant,
Mijn Sweert dat ginck ick wetten
Op die Edelste van het Lant.
- 15 Nu wast soo verre ghecomen,
Ick had mijn best ghedaen,
Vrijmoedich sonder schromen
So deed ick een vermaen,
Den thienden Penninck wou ick ontfæen
20 Dit hebben sy vernomen,
Sy ghinghen my wederstaen.
- Fortuyn die liep my teghen,
Dat seg ick u goet rondt,
Ick en haddet niet vercreghen
25 Het ghene daer ick na stont,
Dit werck brocht my heel ^{26.} inden grondt,
Och had ick stil ghesweghen,
Dat waer ons seer ghesont.

+ No. 79. Naar A. Verder in E. I en alle volgende, behalve K. S. V. W. IJ. Bij V.L. LXXVII;
Van Vloten, II, 89.
Uit de laatste dagen van Alva's verblijf, dus omstreeks het eind van Nov. 1573.
In de Souterliedekens wordt de melodie genoemd bij Ps. 141. Het schijnt dezelfde te zijn als
die van *Keyser Maximiliaen* (zie n° 123), die o.a. wordt meegedeeld bij Fredericq, *Onze
Historische volksliederen*, p. 48. Vgl. Mincoff, bl. 32. Een andere melodie en strophen van
acht regels heeft een lied 'Met vruechden willen wi singhen' in Scheurleer, *Een devoot ...
Boecxken*, bl. 24, 336.

7. *elck*. I. J. L. M *yeder*.
10. Den Duytschen: de Nederlanders.
26. *heel*. I. J. L. M *gheheel*.

Een werck sachmen brouwen ^{29.},
 30 Ten Briel en daer ontrent,
 Zeelant ofte der Gouwe ^{31.},
 Noorthollant wel bekent,
 Hoewel de Prins noch was absent,
 Sy worden hem ghetrouwe,
 35 Haer hert was van my ghewent.

Raedt, Monicken ende Papen,
 Tis qualick met ons ghestelt,
 Och had ick doch gheslapen,
 En ghy behouden u ghelt:
 40 Wy hebben ons beyden so ^{40.} seer ghequelt,
 Niemand en past op ons gapen ^{41.}
 Want daer wordt schriftuere vermelt.

Nu noch ten alderlesten
 Worde ick gheset ^{44.} ter leur,
 45 So coemt my uit den Westen
 Een nieuwe Gouverneur,
 Met nieuwe Placaten, met nieuwen keur
 Dus raet my nu ten besten,
 Waer vind ick een open deur.

50 Aylacen in alle hoecken
 Maeck ick die luyden gram:
 Niemand en sal my soecken
 Te Bruessel of tAmsterdam,
 Om dat ick veel ghelts te leen daer nam
 55 Daerom sy die ure daer vervloecken,
 Dat ick in tNederlandt quam.

Nu moet ick weder gaen decken ^{57.}
 Na Spaengien, al ist my swaer,
 Veel sullen my beghecken,
 60 Die anderen maken misbaer,
 Ick nammer so menigen man van daer,
 Om na Brabant te trecken,
 Seer weinich breng icker tot haer.

Dit antwoord sal ick gheven,
 65 Ist dat my yemant vraecht,
 De gheen die niet en leven,

29. *brouwen*. I-M *daer brouwen*.

31. Der Gouwen: Gouda ging de 21 Juni 1572 over. Dat het hier in het biezonder genoemd wordt, ligt dus wel aan het rijm.

40. *so*. P *te*; alle andere *nu*, maar I. J. L. M *ons selven nu*.

41. *gapen* wordt gezegd van het bidden, mis lezen enz. der Roomse priesters. De volgende regel zal dus wel betekenen: de Heilige Schrift wordt nu in Nederland gepredikt.

44. *gheset*. I. J. L. M *ghesteldt*.

57. *decken*. AA-DD *trecken*. — *decken*: terugtrekken, vgl. n° 64, vs. 35.

- Die zijn te laet beclaecht,
 Veel zyn der swinters van coude gheplaecht,
 Die ander int Velt ghebleven,
 70 Haer leven met strijdt ghewaecht.

- Oorlof is best ghenomen,
 Al eert nu valt te laet,
 Ducx macht hem wel beromen
 Dat hy is uut die gaet ^{74.}:
 75 Tis wonder wat daer voor handen staet:
 Spangiaerts ghy mocht wel schromen
 Ghy verwacht een cleyne baet.

80.

Den iij. Psalm Ducis Albani, ⁺

op de wijze vanden 3.Psal. *Hoe veel is des Volcx.*

- Hoe veel volcx O Paus heer,, dat my benijdt ^{1.} so seer,
 Dees Lutranen my quellen:
 Sy morren tegens mijn,, end sterc te Velde zijn,
 Als Ketters sy haer stellen:
 5 Ick hoor daer sijn voorwaer,, veel die daer spreken claer, ^{5.}
 Vergaen sijn al sijn crachten:
 Melis en helpt hem niet,, Paus laet hem int verdriet,
 TPlaccaet sy niet en achten.
- O Inquidity jent,, die my hier hebt ghesent,
 10 En my die eer woudt gheven,
 Dat ick der Ketters bloet ^{11.},, Soud brenghen onder voet
 Waer is u hulp ghebleven?
 Ghy laet my in den noot ^{13.},, al soud ick blijven doot:
 Want tzijn al Apostaten ^{14.},
74. *gaet* moet wel van *gat* zijn, misschien eigenlijk meervoud of dat. enk. *uut den gate* = ‘uit de deur’. De bedoeling is: dat hij ontkomen, er uit ontsnapt is, zoals elders *naer een gat zien* = ‘zoeken te vluchten’ is.
- + No. 80. Naar A. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V. L. LXIX; Van Vloten, II, 19.

De wijs is naar de 3e psalm van Datheen, zie ook n° 38.

De tijd zal denkelijk wat later zijn dan die van de andere boetpsalmen. A geeft bij de ondertekening als jaartal 1571, maar al zal de gehele ondertekening wel aan een vliegend blaadje zijn ontleend, er moet hier wel een drukfout voor 1573 staan. In de oudste drukken stonden de psalmen 3 en 4 waarschijnlijk niet, want de drukken van de type B missen ze. De volgorde is dus voor de datering van geen betekenis, want de drukker van A heeft de andere boetpsalmen eenvoudig geplaatst na de twee, die hij reeds in zijn voorbeeld vond. Maar de inhoud wijst naar een ietwat latere periode. De ps. is enigszins gevolgd naar Psalm III. Ook in het Gentse hs. ontbreekt deze 3e Psalm. Toch is er wel geen twijfel aan, of hij is ook van Reael.

1. benijdt: haat.
5. vlgg.: Multi dicunt animae meae: Non est salus ipsi in Deo ejus.
11. bloet: geslacht.
13. *noot*. A *doot*, drukfout, in geen der andere overgenomen.
14. Apostaten: afvalligen.

- 15 Vranckrijck is afgewent,, Englant, tis u bekent,
Hebben my gants verlaten.

- Coemt Paus heylige Man,, End slaet met uwen Ban
 Dapper al mijn vyanden:
 Sendt my u Hoeren gelt,, oft ick sal moeten tVelt
 20 Ruymen met grooter schanden
 Ick volchde uwen Raet,, den thienden penninck quaet
 Brengt my tot een ruyne:
 Want ick vind dat gewis, den Thienden Penninck is, ²³
 Der Geusen medecyne.
- 25 Prinslicke Astaroth ²⁵,, Sathan coemt uut het Coth
 Met al u Helsche Benden:
 Beelzebub coemt voort,, Lucifer doet die Moort,
 End wilt my hulpe senden:
 Doet ghy nu gheen bystandt,, so raken wy vant Landt,
 30 Sy willen revolteeren,
 Soecken een ander Heer,, end volghen Christi Leer,
 Dus sietmen tRadt verkeeren.

Liefde vermacht al fecit. Anno 1571.

81.

Den iiij. Psalm Ducis Albani, ⁺

op de wijse vanden ix. Psalm. *Heer ick wil u uut sherten gront.*

- Ke Marvillie, Ke Diablos,
 Moet ick nu te voet end te Ros
 Wijcken van Alckmaer cleyn van waerden,
 So werd ick niet gheacht op Aerden.
- 5 Renego Dios, is dat waer,
 Dat mijn Wissel int openbaer,
 Uut Spaengien te ruggh is ghesonden,
 Dit gheeft my thert veel sware wonden.
- Sal ick nu door ghebrek van ghelt,
 10 Ruymen moeten al uut dat Velt?
 Sal ick moeten Banckerotteeren,
 Na Spaengien schampen ¹² met oneeren.

23 vlgg.: Door de tiende penning hebben de Geuzen weer macht gekregen.

25. *Astaroth*, Phoeniciese godin. — *het Coth*: hok, gevangenis, hier: de hel.

+ No. 81. Naar A. Staat in dezelfde drukken als het vorige. Bij V.L. LXX; Van Vloten II, 71.
 Het lied is van Desember 1573, zoals de aan het vliegend blaadje ontleende ondertekening
 aanduidt. Het Gentse hs. heeft ook 2 Dec. 1573.

De wijs naar de psalmen van Datheen.

12. schampen: vluchten.

Ben ick dan niet op een Vleesbanck ¹³,
 Sonder ghelt is mijn macht heel cranck
 15 Inden strick ben ick dan ghevanghen,
 Daer meed ick ander meynd te hanghen ¹⁶.

Heylighe Vader, bon Compagnoen,
 Wat sal ick dese Geusen doen
 Want het gaet my teghen mijn gissen,
 20 Ick vrees, ick sal tLandt moeten missen.

Bijtschapen, Prelaten, coemt voort,
 Papen, Knuncken ²², sendt ghelt aen boort,
 Laet u Hoeren wat abstineeren
 En wilt het ghelt tot my waert keeren.

25 Vargas ²⁵, del Regio mijn Bloetraet,
 Vitelle ²⁶ zijt mijn toeverlaet,
 Is nu u Raet gantslick verlooren,
 So sullen wy hier moeten smooren.

Ghy Spaenschen Adel met u pracht,
 30 Ick heb u tot veel Staets ghebracht:
 Uut den dreck heb ick u verheven,
 Weet ghy my nu gheen troost te gheven.

Ghy Oostersche Canonicken ³³ vry,
 Adiaphoristen staet my ³⁴ by:
 35 Hertoch Eerick ³⁵ met u ghesellen,
 Hertoch Oleff ³⁶ wilt Vendel vellen ⁺.

Maghercool ³⁷ ghy die placht int Velt
 Den Duyvel te dienen om ghelt,

13. vleesbanck: pijnbank.

16. *hanghen* naar het Gentse hs.; A. I. J. L. N hebben *vanghen*; Q-DD *pranghen*; O. P *Die ick voor een ander had gehanghen*.

22. Knuncken: kanunniken.

25. Vargas: 'de Licentiaet Johan de Vergas Spangiaert, een ongeleerd en bloetgierig mensch so wel gebleken heeft. De fame gink dat hy uit Spangien was gebannen, noch waren in den selven Raed Doctor Louijs Del Rijo' enz. Bor I, 185.

26. Vitelle: Chiappino Vitelli, overste Luitenant van Alva's leger.

33. Met de *Oostersche Canonicken* zullen wel de Grieks- Katholieke geesteliken bedoeld zijn, met de *Adiaphoristen* de aanhangers van de mening van Melanchthon, die verschillende gebruiken en voorwerpen wilden behouden. Alva roept dus in deze uiterste nood allen op, die niet geheel met de kerk hebben gebroken.

34. *my* ontbreekt in A.

35. *Hertoch Eerick*. Erich II van Brunswijk, die in 1546 van Protestant Katholiek was geworden, een rol speelde in de Schmalkaldiese oorlog, in de slag bij St. Quentin meestreed, en na het aanbieden van het Smeekschrift voor Margaretha troepen had geworven. Later was hij in dienst van Alva en van Requesens. Vgl. Bor I, 42, 169 enz.

36. *Hertoch Oleff*. Waarschijnlijk wordt bedoeld Adolf van Holstein-Gottorp, in 1572 door Alva in dienst genomen om de Geuzen in het Noorden te bevechten. Vgl. Bor I, 382.

+ — vellen: laten zakken.

37. Wie met *Maghercool* bedoeld wordt, is mij niet duidelijk. Misschien Mondragon.

Schouwenburch ^{39.} brocht Sneecken ^{39. + +} by hoopen,
40 Nu tghelt op is, nu gaense loopen.

39. *Schouwenburch*. Dit is niet de in n^o30, vs. 18 genoemde, maar Bernard van Schauwenburg, die blijkbaar bij Alva zeer in de gunst was. Vgl. Nieuw Nederl. Biogr. Wdb. II, 1274.
39. *Sneecken*, dat, als ik mij niet vergis, alleen in A gelezen wordt tegenover *Specken* van de andere, was blijkbaar een scheldnaam voor de Duitsche soldaten. Schouwenburg toch had een regiment Duitschers op de been gebracht. De naam zal echter niet zoo algemeen bekend geweest zijn en daarom in de latere drukken vervangen zijn door het bekendere *Specken*. Ook *suycken* van het Gentse hs. is eerder uit *sneecken* dan uit *specken* voortgekomen. Men leest nl. aldaar:

Ghy, die den duyvel placht om gelt
Te dienen es u macht gesmelt.
Wonden en suycken brocht ghy by hoopen
Nu 't gelt uut es, nu gaet ghy loopen.

- + Deze verzen zijn stellig een latere lezing dan die in het Geuzenliedboek.
- + *Sneecken* kan niet anders zijn dan het Duitsche *Schnecken* d.i. slakken; *suycken* zal wel hetzelfde zijn als *suycen* d.i. ziekten.

Een troost is voor my noch int lest,
 Die Spaensche Santen helpen best,
 Die wil ick dienen tallen daghen,^{43,44}
 Sy helpen my van alle plaghen.

- 45 Señora de Valledolijt,
 Maect my doch dese Geusen quijt,
 Señora de Milagres⁴⁷ coene,
 Want sy maken my veel te doene.

- Señora de Mocerat⁴⁹ milt,
 50 Een Hellem met een gulden Schilt
 Meucht ghy te danck van my verwerven,
 Laet my in Spaengien rustich sterven.

- Prinslicke Ridder Sanct Jago⁵³,
 Señora de Sanct Telemo⁵⁴,
 55 U beveel ick Lijf end Siel tsamen,
 Alle Catholijcken spreek, Amen.

Liefde vermacht al: fecit. Anno 1573. den 2. Decembris.

82.

Een nieu Liedeken van Duckdalba.⁺

Op de wijze: *Den Ouden Man by de vyere satt*, etc.

Wie wil hooren een nieu Liet,
 En dat sal ick u singhen,
 Vanden ouden Man die Ducdalve hiet,
 Tzijn also vreemde dinghen.

43, 44 in het Gentse hs.: *Die wil ick met vlijt gaen aenropen; haer genaede staet voor my open.*

47. *de Milagres*, verkeerde omschrijving van *Milagrosa*, d.i. de Wonderrijke.

49. Mocerat: Montserrat.

53. Sanct Jago: Jacobus, de beschermheilige van Spanje.

54. *Telemo*, Amsterdamse uitspraak van *Telmo*. Sint Telmo of Elmo was een bij de Spaanse zeelieden zeer vereerde heilige. Of er een Nuestra Señora de Santelmo is of geweest is, weten wij niet.

+ No. 82. Naar A, het eerst opgenomen in χ . Verder in alle, behalve S. V. W. II. Bij V.L.

LXXIX; Van Vloten II, 93; Loman, Twaalf Geuzeliedjes n^o8; Van Duyse II, 1231. In Willems, Oude Vlaemsche Lied. een enigszins gewijzigde tekst.

Het lied is van dezelfde tijd als de voorgaande.

De melodie in Loman, Oud-Nederl. Liederen, bl. 53. Paul Fredericq, Onze histor.

Volkslieden, bl. 9 veronderstelt, dat de wijs dezelfde is als die van het lied op Graaf Floris V. Vgl. echter Mincoff, blz. 147.

5 Hy heeft begonnen in ons Lant
 Van sConincks wegghen te comen:
 Maer zijn rancken en blancken ⁷ zijn al bekant,
 Het zijn al blaewe Blomen ⁸.

Die Privilegien cleyn noch groot
 10 Wil hy gheen Steden laten,
 Die Vroomste des Landts heeft hy ghedoot,
 Versmaedt Raedt ende Staten.

Papen en Papisten allegaer
 Hadden na hem verlangghen,
 15 Nu dancken sy Melis der Papen Vaer,
 Dat hy is wech gheganghen.

Hy is met Processy inghehaelt,
 Men ginck daer al slampempen:
 Nu vaert hy wech, heeft niemant betaelt,
 20 By nacht soo gaet hy schampen ²⁰.

Den ouden Man is alsoo beus,
 Sy willen voor hem niet nijghen:
 Sy roepen veel liever Vive le Geus,
 Dan hij den Thienden sou krijghen.

25 Hy wilde wel maken eenen soen,
 Maer ons gaet daer afwalghen:
 Wy mercken ²⁷ wel aen het valsch Pardoen,
 Het zijn al Radt en Galghen.

Zijn Conterfeytsel van Metael ²⁹.
 30 Dat mach hij wel weer breken;
 De herten ontloopen hem altemael
 Al inder Geusen Preken.

Die Prins oprecht dat Edele Bloet
 Hadd hy soo gheerne verraden:
 35 Maer Godt heeft door den Prins seer goet,
 Den Tyran seer beladen.

7. *rancken en blancken*. De bedoeling is duidelijk, maar de verklaring zeer onzeker. In het Ndl. Wdb. II, 2784 wordt samenhang vermoed met *blank*: een stuk in blanco, maar dat is niet zeer aannemelijk. Eerder is te denken aan *blank*, het geldstuk, dat meermalen genoemd wordt in verband met zaken van geringe waarde.

8. *blaewe blomen*: bedriegelijke praatjes.

20. *schampen*: uitknijpen.

27. *mercken*. C-D. F-J. L. M. *merckten*.

29. Het beeld op het Kasteel te Antwerpen, gegoten van het bij Jemgum veroverde geschut.

83.

Een Claechliedt der Nederlantsche verdrevene Christenen. ⁺

Op de wijze vanden Cxxxvij. Psalm:

Als wy aen dat water tot Babel clachtich.

Als wy aen die Rivieren Oostwaerts saten,
 Sijnde ghedachtich, hoe gants is verlaten
 Uwes, O Syons, huys int Nederlandt:
 Daer hebben wy moeten met grooten schandt
 5 Onse Lofsang end ons Psalmen hanghen
 Aen den Pijnappelboom met grooten ⁶. pranghen ⁶.

Daer hebben sy die ons soudens vereeren,
 Ons Broeders zijn in leven ende leeren,
 Spotlick met ons ghehandelt, soomen siet:
 10 Haer steden mochten wy bewoonen niet,
 Haer straten sonder ghekijf niet betreden,
 Om dat wy niet en volchden hare zeden.

Als Sacramentschenders sy ons verdreven,
 Als Beeldestormers, ende daer beneven
 15 Als die Godt beroofden zijn eere groot.
 Om dat wy hem in hout ofte in broot
 Niet conden vinden, maer liever ghelooven
 Dat Christus sit ter rechterhant hier boven.

Wilt O Heer dees menschen seer opgeblasen
 20 Te verstaen gheven, hoe seer dat sy rasen
 In hooveerdy, ende in overdaet ²¹.
 Haer swelghen, suypen, brassen boven maet:
 Financy ²³, woecker, daer met sy vercloecken ²³.
 Haer Naesten, diens verdruckinghe sy soecken.

25 Maer wy willen altyt O Heer ghepresen
 U ende u suyver woort ghedachtich wesen,
 Hier toe wilt ons helpen door u ghena,
 Dat wy daer van niet wijcken vroeck noch spa:
 In liefde tuwaert laet ons altijt bloeyen, ²⁹.
 30 En tot liefde onses naesten ons bespoeyen.

⁺ No. 83. Naar A. Verder in alle, behalve S. V. Bij V.L. XXXII; Van Vloten I, 354;

Wackernagel, n^o73.

De psalm is naar Datheen.

Als tijd van vervaardiging geeft de ondertekening in A: 1573, wat waarschijnlijk wel zal zijn nagedrukt van een los blad, waarvan het lied in de oudste bundel, die van 1574, is overgenomen. Ook het Gentse hs. geeft 11 Dec. 1573.

6. *grooten* is de lezing van A-C. F. H. K. Alle andere hebben *grooten*.

6. *pranghen*: verdrukking; het zal hier wel het meervoud van *pranghe* zijn.

21. *overdaet*: overmoed.

23. *Financy*: afzetterij.

23. *vercloecken*: bedriegen, verschalken.

29. Toespeling op het devies der Oude Kamer te Amsterdam: In liefde bloeiende.

- Ons herte smelt, als wy zijn Heer ghedachtich
 Hoe wy vercondichden uwe woort crachtich,
 Int Nederlandt, ter werelt openbaer:
 Hoe dat wy met veel volcx ghinghen aldaer,
 35 Offeren die Calveren onser lippen reyne, ^{35.}
 In Christo onsen Verlosser alleyne.

- Wilt O Heer God, die Spaengiarden gedencken
 Die onse Lichamen ghinghen verdrencken,
 Als sy de Religie ^{39.} verdreven fel:
 40 Ghedenckt des Bloetraets, die daer riep seer snel:
 Hanght, worcht, en doodt, roeyet uut totten gronde,
 Dat sy niet weder commen tallen stonde.

- Ghedenckt o Heer der Staten ^{43.} der Landen ^{43.}
 Die dees vreemde Nacy gaven in handen
 45 Tghewelt des Landts, om ons te dooden al:
 Ghedenckt der Papisten, die groot en smal
 Haer als Spaensche Esels lieten ghebruycken
 Meynende daer door Gods Woort te doen duycken.

- Princelijcke God, laet u eens ontfarmen
 50 End wilt over ons Vaderlant erbarmen,
 Dat uwe waerheyt daer niet blijf versmoort
 Verdrijft die Afgodendieners discoort ^{52.},
 Dees vreemde Nacy, die u doch niet kennen,
 Op dat de Vromen (Heer) van u niet wennen ^{54.}.

Liefde vermacht al: fecit Anno 1573. ⁺

35. Dat onze lippen rein zijn, dat wij u met een oprecht hart loven, dat zijn onze offerhanden in plaats van kalveren.
 39. *de Religie* is altijd het Hervormde geloof.
 43. *der Staten* is de lezing van A. I. J. L. M. N. AA. Alle andere hebben *de*.
 43. *der Landen* is de lezing van A-C. F-H. K. Alle andere hebben *deser*.
 52. discoort: tweedrachtig.
 54. wennen: zich wenden, afkeren.
 + Naar de inhoud zou men aan een vroegere periode kunnen denken dan de ondertekening aangeeft. Maar Laurens Jacobsz Reael, van wie het gedicht is, was werkelijk in 1573 nog in Emden in ballingschap. Zie bij n^o42.

84.

Een nieu Liedeken, ⁺

op de wijze: *Sy plach my eens te vraghen.*

Wat seytmen nu van Duckdalve:

Sijn Boter ghelt vier en halve, ^{2.}

Is dat niet veel te dier?

Door den Prins van Oraengien, ^{4-6.}

5 Moet hy na Spaengien,

Conste hy comen van hier? ^{6.}

Wat seytmen van die Spechten ^{7. +?}

Het zijn duckdalvens knechten,

Ruydich ^{9.}, rappich en zeer:

10 Tegen donnoosel en slechten

Willen sy sterck gaen vechten,

Schoorsteenveghers sonder leer. ^{12.}

Met haer Fluweelen Broecken

Gaen sy de Meyskens soecken ^{14.},

15 Maer wat daer onder schuylt,

Dat zijn Pockighe ^{16.} doecken,

+ No. 84. Naar A. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V.L. LXXII; Van Vloten II, 72; Wackernagel n^o94.

Het lied is kort voor Alva's vertrek gedicht, in December 1573.

2. De bedoeling schijnt te zijn: men is niet meer gediend van zijn waar.

4-6. Alle andere dan A lezen:

O Prince van Oraengien

Ducdalf sal moeten na spaengien,

Hoe sal hy comen van hier?

6. Toespeling op de financiële moeilijkheden, waarin Alva o.a. te Amsterdam verkeerde.

7. *Spechten* evenals *spekken* een scheldnaam voor de Spanjaarden, waarvan de oorspronkelijke betekenis nog niet vast staat. Dat *Spek* een afkorting zou zijn van *spekschieter* of *spekdief*, is niet wel aan te nemen. Eerder staat het voor *Spekjood* als vertaling van *Maraen*. Het Spaansche *marrano* toch betekent *varken* maar werd ook gebruikt als scheldnaam voor bekeerde Mooren en Joden. Wanneer de Nederlanders hen Maranen noemden, werden de Spanjaarden dus vereenzelvigd met de door hen zoo verachte Mooren. Nog heden schelden de Cataloniërs de andere Spanjaarden voor Mooren 'omdat de Cataloniër zijn superioriteit daaruit verklaart, dat hij geen Moorenbloed in de aderen heeft'. Zie Alg. Handelsblad van 21 Sept. 1911.

+ Een bezwaar tegen deze, en de andere, verklaringen is de vorm *specht* die nog wel de oudere schijnt te zijn.

9. *ruydich* en *rappig* betekenen beide: schurftig. Van de besmettelijke huidziekten der Spaanse soldaten, vooral veneriese, is in de Geuzenliederen herhaaldelijk sprake, zie het volgende koeplet. Ook *zeer* heeft de beteekenis van: vol zweren.

12. Een gewone uitdrukking voor iemand, die ongeschikt is geworden voor hetgeen hij moet verrichten, en dus dit beroep maar moet kiezen. Vooral gewoon is echter 'schreeuwen als een schoorsteenveger zonder leer', vgl. bijv. n^o180, vs. 14 Marnix Byecorf II, 19 (blz. 144).

14. *soecken*. Deze lezing van A ook in AA-DD; alle andere *besoeken*.

16. *pockighe*: syphilitiese.

Om tGasthuys te vercloecken ^{17.}, ^{17.}
Want binnen zijn sy vervuylt.

In Spaengien en zijnt maer Fielen ^{19.},
20 Daer loopen sy met Kackhielen ^{20.},
Al zijnse hier groot gheacht:
Vol Luysen ist dat sy crielen,
Tzijn Moordenaers der Sielen,
Ghespuys omte vullen die Gracht.

25 Vijchcorven connen sy breyen, ^{25.}
Ranckskens connen sy leyen, ^{26.}, ²⁷
Wijngaert snijden onder dEerd:
Dan lotert haer de Keye,
En sy gaen haer vermeyen,
30 Spaceren op een Peert.

17. vercloecken: verschalken, de baas zijn. De bedoeling zal wel zijn: zoo, dat men ze in het gasthuis niet erger vindt.

17. Alle andere dan A: *Het Gasthuys sy versoecken*.

19. fielen: schooiers.

20. met kackhielen loopen: rondzwerven als landloopers en bedelaars.

25. Het vlechten van de vijgemanden, waarin de ook toen veelvuldig van uit Spanje verzonden vijgen werden verpakt, was kennelijk het werk van zeer arme mensen, altans *vijgkorfmaker* is een niet ongewone scheldnaam voor de Spanjaarden. Vgl. bijv. Fredericq Pamfletten, pag. 395.

26, 27 hebben natuurlijk beide betrekking op de wijnbouw. Zij leiden de ranken van de wijnstok en planten de stokken diep in de grond, waarbij de overvloedige loten en wortels worden afgesneden. De bedoeling van het koeplet is: Zij zijn maar arme arbeiders en boeren, maar zij worden plotseling gek en gaan als heren op een paard rijden, d.w.z. zij worden soldaten. [De verklaring is zeer scherpzinnig, maar voldoet mij toch niet; vooral die van *onder dEerd*. Maar ik weet nog geen betere. Met de verklaring der bedoeling ben ik het eens. L.]

Sy willen om ons Gheloove
 Dees Landen heel berooven,
 Als Duckdalve haer doet verstaen:
 Maer Godt al van hier boven,
 35 Diemen altijd moet loven,
 Die salse noch verslaen. ^{36. 36}

Gy oude Grijs Duckdalve,
 Hebdy nu niet meer Salve?
 Of zijt ghy ghenoech ghesmeert?
 40 Ghy zijt ten heelen noch ten halven,
 U Koe wil niet meer Calven,
 Twelck uwen Paus seer deert.

En ghy Duckdalven sone,
 Die boosheydt zijn ghewoone, ^{44.}
 45 Om dat ghy hebt vermoort
 So menighen Persoone,
 Daerom Godt uut den Throone
 Op u is seer ghestoort. ^{48.}

O Prince van Orangien,
 50 Edel Vorst uut Almaengien,
 Maect ons dees Tyrannen quyt:
 Sy doen ons groote calaengien ^{52.},
 Jaechtse weder na Spaengien,
 So krijghen wy goeden tijt.

85.

Een nieuwe Jaers Liedeken ⁺

op de wijze vanden xxij. Psalm.

Laet ons al eendrachtich vrienden eersame
 Loven den Heer om dat hy ons bequame
 Verlost heeft van svyants bloetdorsticheden

36. De lezing van A is in geen andere overgenomen. O.P: *Zal Haerlem noch bijstaen*; alle andere: *Zal haerlien noch verslaen*.

36 vlgg. Het koeplet is niet geheel duidelijk. *Salve* zal wel in de zin van geld zijn te nemen; vs. 39 betekent dan; of hebt gij u al ten volle aan onze bezittingen te goed gedaan? Neen, niet ten volle en zelfs niet half, maar de koe geeft geen melk meer.

44. Alle andere dan A lezen: *Boosheydt zijt ghy gewoone*.

48. *is* ontbreekt in A, en is in alle andere ingevoegd, maar O. P lezen *Op u soo seer verstoort*.

52. calaengien: overlast, kwelling.

+ No. 85. Naar A. In geen andere druk. Ik plaats het lied in 1574, met het oog op de toon van triomf, maar het is evenzeer mogelijk, dat het in 1566 thuis hoort, ofschoon m.i. minder waarschijnlijk. In de oudste druk kwam het lied dan ook blijkbaar niet voor, want het staat alleen in A.

De wijsaanduiding is, zoals gewoonlik, naar de berijming van Datheen, en de oudste uitgave daarvan is van 1566. Maar daaraan kan geen bewijs voor een later ontstaan worden ontleend, omdat in latere drukken een oudere wijsaanduiding meermalen met het oog op veranderd gebruik wordt gewijzigd.

De dichter is Pieter Steerlinck blijkens de zinspreuk, die onder het lied staat.

- En wilt dat zijn woort hier wort aenghebeden
- 5 In spijt van zijn wreede vyanden claren ^{5.}
- Dus loeft Godt al in desen nieuwe Jaere.

5. *claren*, wel voor: aanzienlik, machtig; of eenvoudig een stopwoord.

Wy sien merckelicken ^{7.} voor onsen ooghen
 Antechrist val en zijn leering verdrogen ^{8.},
 Ja beschaemt staen die hem hadden in eeren
 10 So dat een elck niet meer en wil verkeerren
 Met die tBeest diende int openbare
 Dus loeft Godt al in desen nieuwe Jare.

Die eertijden sochten der Christen valle
 En soopen het bloet van den vromen alle
 15 Wetten nu haer messen om te doen sterven
 Die gheene die ons eerst wilden verderven
 Dies sy vallen in haer sweerden eenpare ^{17.}
 Dus loeft Godt al in dese nieuwe Jare.

Waect op nu vry Tyrannen groot van machten
 20 Want door Godts hant moet ghy lieden versmachten ^{20.}
 Uwen val die compt seer haest voort ghecroepen
 Dies wy nu tsamen eendrachtich roepen
 Sy is gevallen die Hoere voorware
 Dus loeft Godt al in dese nieuwe Jare.

25 Smaet ende schant u Coningen der aerden
 Moet ghy ontfaen met grooter waerden
 Hebben eylaes ghesopen het bloet crachtich
 Vande dienaers des grooten Godts almachtich
 Want sy roepen wraecke onder den outare,
 30 Dus loeft Godt al in dese nieuwe Jare.

Oft wilt u metten Moordenaer ^{31.} bekeeren
 So sal onsen Godt een Heer den Heeren
 U gratie doen als die met groot verlanghen
 Bereyt is om u blijdelijck tontfangen
 35 So ons Johannes leert voor een blijde mare
 Dus loeft Godt al in desen nieuwe Jare.

En ghy vrienden nu van Godt uutvercooren
 Volhert toch in deucht op dat synen toorn
 Ons niet en besoecke, so hy ghepresen ^{39, 40}
 40 Dees voorleden Jaren aen ons heeft bewesen
 Oft u worde ghebracht tot een cleyne schare
 Dus loeft Godt al in dese nieuwe Jare.

7. merckelicken: duidelijk.

8. verdrogen: verdorren, dood gaan.

17. Zodat zij allen door hùn zwaard (het zwaard van de in 13 vlgg. genoemden) worden getroffen.

20. versmachten: ondergaan.

31. metten Moordenaer: op het laatste ogenblik, evenals de ene moordenaar aan het kruis. Op welke plaats in Johannes in vs. 35 bedoeld wordt, is me niet duidelijk. Niet op het verhaal zelf van de moordenaars aan het kruis, want dat wordt in Lukas verteld. Waarschijnlijk heeft de dichter zich eenvoudig vergist.

39, 40 kunnen, indien mijn datering juist is, zeer goed op de gebeurtenissen van 1572, 73 slaan, met name op Haarlem en Alkmaar.

- Princelijcke Godt wilt met u ghenade
 Sijn ontrent u kinders vroeck en spade,
 45 Oft anders moeten sy als caf verdwijnen
 En eylaes droevich voor u verschijnen,
 Daer veel sullen scheyden met grooten ghevare,
 Dus loeft Godt al in dese nieuwe Jare.

Castijt sonder verwijt.

86.

**Hier na volgen de voornaemste Feyten, die onder den nieuwen
 Gouverneur Don Loys de Requesens geschiet zijn. Ende ten eersten
 vanden Slach voor Berghen op Zoom, gheschiet den xxviiij. Januarij.**

+

Op de wijze, *Jonck dom herteken wat cont ghy maken etc.*

- Wilt met Processie nu al te samen
 Uwen nieuwen Gouverneur vermaert,
 Groot Commandeur van Castilien met namen
 Inhalen met synen hoop vergaert.
- 5 In Antwerpen is hy gecomen druypen
 Als een Haen die vanden reghen is nat,
 Die Burgers gingen te samen sluypen,
 Vragende wat mocht beduyden dat?
- Den lesten Januarij voorleden,
 10 Is de tijding gecomen int openbaer,
 Tot Antwerpen al binnen der Steden,
 Hoe dat die slach met haer verloren waer.

- + No. 86. Naar A. Het eerst opgenomen in de druk van 1575: χ Verder in B-D. F-M. S. Bij V.L LXXXVI; Van Vloten II, 106.
 Het lied is gedicht onmiddellik na de slag voor Bergen op Zoom, 29 Januarie 1574, dus in Februarie, zie vs. 9.
 De melodie in Van Duyse I, 483; vgl. II, 1742.
 Don Louis de Zuniga y Requesens was 17 November te Brussel aangekomen en was aldaar inderdaad 'met groten triumphen, eeren, en alle tekenen van blijerschap en vrolikheid ontfangen' (Bor).
 De vss. 5 vlgg. zien blijkbaar al op het terugkeren naar Antwerpen na de slag bij Bergen op Zoom.
 De strijd om het bezit van Middelburg was vooral van Vlissingen uit reeds kort na de inneming van Den Briel en de overgang van Vlissingen begonnen en de stad was bijna voortdurend door de Geuzen belegerd. Alva zag het belang van het behoud van Middelburg volkomen in en deed telkens ernstige pogingen de stad van levensmiddelen en krijgsvolk te voorzien. Sinds Augustus 1573 was Mondragon gouverneur van de stad. Hij wist haar met grote hardnekkigheid tot 18 Februarie 1574 te behouden. De onderneming, die met de slag bij Bergen op Zoom mislukte, was de laatste poging tot ontzet. Een deel van de vloot onder Glimes en Romero werd op de Oosterschelde bij Reimerswaal onder het oog van Requesens, die op de dijk op Tolen getuige was van het gevecht, door Karel van Boisot totaal verslagen.

- Te Loddijcks hoeck ^{13.} by Berghen sy laghen
 Aen haren Anckeren, die Papouwen ^{14.} snel
 15 Die Geuskens quamen haer verjaghen, ^{15.}
 Aen boort clampten sy haer wel.

- Tgrof gheschut aen allen zijden
 Ginck daer af als een donderslach,
 De Roers die knapten te dien tijden,
 20 Twelck velen was een hardt gelach.

Die Schepen onder den anderen dreven,
 Die Geuskens leyden al aen boort:
 Papouwen te vluchten men sach aenheven,
 Tot onder Berghen seer verstoort ^{24.}.

- 25 In groter noot sy lieten steken
 Thien van haer beste Schepen vaeliant,
 Alsoot daer clarelick is gebleken,
 Catte noch Hont quammer van te Lant.

- Spaeniaerts, Walen, Italianen mede,
 30 Menighen roep men hoorde daer:
 Misericordia roepen, dat was haer zede,
 Maer gheen ghenade en was aldaer.

- By de twee duysent zijnder ghebleven,
 Van die Papouwen, en dat is waer:
 35 En op de Schepen die na Berghen dreven
 Wasser seer vele ghewont aldaer.

- De Gouverneur van Vlissingen moedich,
 Monsuer Boisiot ^{38.} gheheeten is,
 Sijn broeder was Ammirael hoochmoedich
 40 Die volbracht heeft dit Feyt ghewis.

Papisten wilt doch eens overdencken,
 Dat Godt de Heer boven u regeert:
 Daer hy mede is, mach niemant krencken,
 Twelck die Schriftuere ons oock wel leert.

- 45 Al binnen Vlissinghen soet uutvercoren,
 Daer worden op een tijt binnen ghebracht,
 Vier Schepen van de Papisten verloren,
 Welck waren die principaelste van macht.

13. *Loddijcks hoeck* aldus genaamd naar de voormalige heerlijkheid Lodijke op Zuid-Beveland, die in 1530 door het water was verzwolgen.
 14. *Papouwen*. Zoo in A, alle andere *Spangiaerden*.
 15. A heeft *verlaghen*, waarschijnlijk een drukfout; alle andere *verjaghen*.
 24. verstoort: verschrikt, in verwarring gebracht.
 38. Karel van Boisot; de admiraal was Louis.

Die ander vijfde die sachmen blijven
 50 Ter Vere binnen met groot gheluyt,
 Twas al verblijt, Mannen ende Wijven,
 Al van die groote schoone Buyt.

Met negentien Schepen sy volbrachten
 Desen Tocht, teghen den vyant verwoet,
 55 Welcke Victorie groot is te achten,
 Die ons ghegheven heeft de Heer seer soet.

Laet ons den Heere dancken en loven
 Voor zijn groote ghenaden niet cleyn,
 En groot maken onsen Godt hier boven,
 60 Met Lofsanghen ende Psalmen reyn.

87.

Hier na volghen de voornaemste Feyten, die onder den nieuwen Gouverneur, Don Lowys de Requesens gheschiet zijn. Item ten eersten van den slag voor berghen op Zoom, daerse hem willecoom geheeten hebben, ende sijnder hoocheyts eerste Mirakel gheschiet is den 18. Januarij, ⁺

Op de wijze van *Dueren*.

Hoort toe alghemeyne
 Al nae een goet nieu liedt
 Laet ons God loven groot en cleyn,
 Vande victori die daer is gheschiet,
 5 Int laetste januarij, verstaet het bediet
 God en verlaet de sijne niet
 Hy castijt ons by maten,
 Maer hy en wil ons niet verlaten.

+ No. 87. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K.O.P.S.V. Bij V.L. LXXXVII; Van Vloten II, 108.
 De tijd is die van het vorige.
 Over de melodie vgl. Loman, Bouwsteen II, 223 en Van Duyse, II, 1742.
 De vermoedelijke melodie zelve bij R. von Liliencron, Die historischen Volkslieder der Deutschen, Nachtrag, p. 96.
 Het opschrift luidt in I.J.L.M eenvoudig: Een liedeken vanden slach voor Bergen op Zoom.
 E heeft blijkbaar n° 86 door n° 87 vervangen, maar het opschrift behouden en uitgebreid. I had zoowel A als E voor zich en nam nu beide liederen op, maar verkortte het opschrift van E.

- Duckdalve met zijn Tyrannen
 10 Trock na spaengien tzy u vertelt,
 Een nieuwe Gouverneur liet hy te panden ¹¹.
 Dien gaf hy over het gantsche ghewelt,
 En seyde: Tis in Brabant wel ghestelt,
 Verlaten moeten de Geusen het velt,
 15 Dus vecht met blijde sinnen,
 Hollant en Zeelant sult ghy wel winnen.

- Tsestich schepen wilt aenhooren
 Ten Oorloghe, zijt dies wel vroet,
 Te Berghen quamen die als voren
 20 Wel ghemonteert met schut, cruyt en loot
 Middelburch te spijsen waren zy ghemoet,
 Want sy dochten sonder teghenspoet
 Te Middelburch aen lant te comen,
 Dat hebben de Geusen vernomen.

- 25 Sy hebben oorlof ghenomen,
 En maeckten haer op de vaert,
 Aen Papen en Monicken sonder schromen,
 Die seyden: vaert dat u alle heylighe bewaert,
 En ons lief Vrou van Hal ²⁹, tzy u verclaert,
 30 Wijwater en was daer niet ghespaert,
 Daer op hebbense wel thien Missen ghesongen,
 Om dat zy Victory souden become.

- Die daer hadden bevellen ³³,
 Van de geuse Capiteynen goet,
 35 Die riepen wel lieve ghesellen,
 Weest doch nu wel ghemoet,
 Voor u Vaderlandt wilt waghen lijf en bloedt, ^{37: 38}.
 En de Prins van Orangie ons Heere goet,
 Laet ons daer voor leven en sterven,
 40 Prijs en eer sullen wy verwerven.

- Als de Bootsghesellen vernamen,
 Dat die Papisten quamen voort,
 Sy vielen daer dapper ane,
 Sy en spaerden cruyt noch loot,
 45 Sy hebben gheschoten soo menighen schoot,
 En worpen menighen Spangiaert over boort,
 Wel duysent zijnder ghebleven
 Sy moesten daer laten haer leven.

11. liet hy te panden: liet hij bij wijze van schadevergoeding achter.
 29. Hal, of Halle bij Brussel. Het wonderdoende Mariabeeld wordt meermalen in de Geuzenliederen bespot.
 33. *bevellen*, mv. van bevel: commando.
 37: 38. bloedt: goet. I.J.L.M goet: vroet; Q.R.W.IJ goet: goet.

- Thien schepen hebben sy ghenomen
 50 Met het gheschut so cleyn ende groot,
 De nieu Gouverneur mocht wel schromen,
 Hy stont Sinte Martens dijk ^{52.} +
 De Spangiaerts riepen Misericooort,
 Maer de Geusen smetense overboort,
 55 Noch hebben sy tot haerder schanden,
 Het elfste schip wel laten branden.
- Ghy Monicken ende Papen,
 Draecht rouwe aen elcken cant,
 Middelburch moet ghy verlaten,
 60 By faute van provant,
 Ghy meent ons knecht ^{61.} te locken uyt Zeelant,
 So dat ghy met ghewelt inden Haghe quamt, ^{62.}
 Maeslantsche sluys verdringhen ^{63.} mede,
 Wy wisten wel van uwe loose reden.
- 65 Oorlof ghy Heeren en Ondersaten,
 Ende ghy Officieren vayliant,
 Wilt onsen Prince niet verlaten,
 Biet hem trouwelijcken de handt,
 Op dat de Spangiaert de wrede Tyrant,
 70 Mach gheroyt werden uyt Nederlandt,
 En alle die Babels Dienaren,
 Datmen Gods woort recht mach verclaren.

88.

Een nieu Liedeken, vanden slach voor Berghen. ⁺

Hoort alle gaer,, int openbaer,
 Hoe datmen claer,, sach comen daer,
 Int vierentseventichste Jaer,
 Duck Dalfs ^{4.} groot Armeyen

52. S.-Maartensdijk op het eiland Tholen;
 + aent hoot aent hoot: op het havenhoofd.
 61. *ons knecht*. I.J.L.M *ons volck*; AA-DD *ons*.
 62: Evenzo als gij in Den Haag zijt binnengedrongen, 's Gravenhage was in het laatst van 1573 door Romero bezet, die vervolgens ook Maaslandssluis had bezet, waar Marnix was gevangengenomen. De schans bij Maaslandssluis was echter al in October genomen.
 63. Bij *verdringhen* is nogmaals *quamt* te denken. Verdringhen: verdrukken.
 + No. 88. Naar A; het eerst opgenomen in de druk van 1575: χ . Verder in alle, behalve S.V. Bij V.L. LXXXIII; Valerius, bl. 65; Loman, Oud-Nederl. Lied. N° 5; Van Vloten II, 110; Van Duyse II, 1738. De laatste noemt ook nog een hs. van Boeckx in de Kon. Bibl. te Brussel n° 14275 en een hs. van Willem de Gortter, aldaar n° 15662. De tekst bij Valerius wijkt enigszins, maar niet belangrijk af. De melodie is volgens Valerius bij het lied gemaakt.
 4. Duck Dalfs. I.J.M lezen *Des Monicks*, N *Des Monnicxs*, L *Des Conicks*, Q-DD *Des Koningshs*. De toebereidselen voor de onderneming waren reeds door Alva gemaakt. Vandaar de eerste lezing. De latere drukker, die wist, dat de strijd onder Requesens plaats had, noemde nu diens bijnaam *de Monnik*. In L, die geheel op I of J berust, kwam nu de drukfout *Conick*, waaruit de latere lezing voortkwam.

5 Met Trompetten en Scharmeyen ^{5.},
Seer coragieus voorwaer.

5. scharmeyen = schalmeien: fluiten.

Seer triumphant,, voeren sy vant Lant,
 Van Berghen want,, met een cloeck verstant
 Elck schip seer vroom ghemant
 10 Met Spaengiaerts en Walen,
 Meenden sy prijs te halen,
 Maer deus aes ¹² viel op de hant.

Als sy nu reen,, groot ende cleen
 Quamen by een,, om haer te verbreen
 15 Voor Remmerswael hielden sy ghemeen
 By haren eedt gheswooren
 Den Admirael moest voeren, ¹⁷
 Hem moeste beswijcken gheen.

Capiteyn Juliaen,, de Romero saen
 20 Deed een vermaen,, willet wel verstaen
 Lieve Crijsluy wilt ontfæen
 Den wijn die ick u hier schincken
 Daer by sult ghy ghedincken
 Dat ghy Ketters sult verslaen.

25 Al in ootmoet,, valt nu te voet
 Als Christen bloet,, u ghebedt nu doet
 Voor dit heylich Cruyce soet
 Van onser Liever Vrouwen
 Dit Beelt dit wilt aenschouwen
 30 Die neem ons in haer behoet.

Met dit ghebedt,, naer haer opset
 Meenden sy net,, sonder belet,
 Te comen deurt perket, ³³
 Maer het was al qualijck ghebeden
 35 Sy mosten leeren smeden ³⁵
 Op Sinte Stevens wet.

Hoveerdich stout,, riepen sy bout
 Draghende hout ³⁸, de Geus die schout ³⁸,
 Ons ghewelt seer menichfout
 40 Vene vous canaille,
 Lutranen ende rappaille,
 Dit is den dach die u berout.

12. deus aes: twee enen nl. bij het dobbelspel. De regel wil dus zeggen: het viel ongelukkig uit.

17. De admiraal moest voorgaan en niemand mocht hem verlaten.

33. deurt perket: door de gevaren en moeilijkheden heen.

35. smeden op Sinte Stevens wet: slaan naar de wijze van de heilige Stephanus d.w.z. gestenigd worden, omdat de heilige St. gestenigd is.

38. draghende houden: voor den wind houden. Zie Ndl. Wdb. III, 3241 en vgl. de daar aangehaalde plaatsen. G. H. K lezen *Dragon die hout*, wat ook een verstaanbare zin is: Mondragon houdt het uit. Toch is dit slechts een poging tot verklaring van hetgeen de drukker niet verstond.

38. schout: schuwt, vreest.

Als Leeuwen vrij,, die Geusen bly,
 Quamen haer by, clampen onder de Ly ⁴⁴,
 45 Papou waer sijde ghy?
 Seer vreeslick sachmen schieten
 De Spaengiaerts haer schepen verlieten,
 Schampado ⁴⁸ speelden sy.

Een vrijmoedich accoort,, de Geusen voort ⁴⁹.
 50 Quamen aen boort,, den Admirael verstoort
 Groot gheschrey was daer ghehoort,
 Papou tmoet u verdrieten,
 T'onnoosel bloet te verghieten,
 Dat binnen Haerlem is versmoort.

55 Een vlietsche Boot,, seer vreeslijck schoot, ⁵⁵.
 Soo dat elck vloot,, zijn ghewelt seer groot,
 Jan van Spaengien viel seer bloot, ⁵⁷:
 Men hoorde roepen en kermen,
 Misericordie wilt ons ontfarmen
 60 Maer de loose was slaet doot.

Sonder verdrach,, ghelijck voor den slach ⁶¹.
 Op een vrijdach,, twelckmen heughen mach,
 Al die dit spel aensach,
 Veel Edelen Cruysheeren ⁶⁴.
 65 Mosten daer sterven leeren
 Met gheschrey en groot gheclach.

Dees tijding mal ⁶⁷., met blijd gheschal,
 Quam over al,, met groot gheral ⁶⁸.
 Te Berghen op den wal,

44. *onder de ly*. Wil dit zeggen dat de Geuzen aan de lijzijde enterden om de Spanjaarden het vluchten te beletten?

48. *Schampado* quasi Spaans, gevormd van schampen: vluchten.

49. Valerius: *Met g'lyck accoort*.

55. Gedoeld wordt wel op wat Hooft vertelt IX, 346: 'Hierop volgde 't boordhechten; en de Spaanschen, hebbende nu dus veel vooruit, wipten oover in Boisots Kog; hadde Hopman Adriaen Corneliszoon van Vlissinge. ziende hem alzoo ontreddert, hen ook niet daatelijk, met zijn vlieboot, aangevallen.' Zie ook Van Meteren, fol. 97.

57: De Spanjaarden waren zeer bang.

61. Valerius:

Dees' fellen slag' Met groot gewag,
 Men heugen mag' Op een vrydach
 Men al dit schoone spel aensag.

In de tekst van A is moeilijk zin te brengen.

64. Cruysheeren: leden van de orde van St. Jacob, die het zogenaamde Jacobskruis als ordeentekenen droegen.

67. *Dees tijding mal* nl. wat in vs. 70 vlgg. verteld wordt.

68. gheral: gepraat, geschreeuw. Dit is de lezing van A. (E). N, waarvoor alle anderen *ghetal* hebben, P *ghekal*.

- 70 Ons schepen niet en wijcken
 Sy doen de Geusen strijcken,
 Tot ses al int ghetal.

- Mijn Heerom verblijt,, met groot jolijt
 Booschachte dijt,, sonder respijt
 75 Den Gouverneur verblijt,
 Hy is op zijn Peert ghetreden
 Al na sijn volck gereden,
 Maer seer cort was daer sijn tijt.

- Al hy daer quam,, vier ende vlam,
 80 Tgheschut vernam,, sijn volck dat clam,⁸⁰
 Over den dijck creupel en lam
 Ellendich quamense hem teghen,
 Sijn ghesellen seer verslegghen
 En riepen met luyder stem.

- 85 O Grand Seigneur,, le Gouverneur,
 Adieu bonheur,, hier gaen wy deur,
 Verlooren ist partuer,
 Men sach hem wederom rijden,
 Van lachen wel vermijden,
 90 Ghestelt was hy te leur.

- Mijn Heerom voorseyt,, siende dit leyt,⁹¹
 Sijn vrolickheyt,, is in druck verspreyt,
 Over de gantsche stadt verbreyt,
 Mijn Heerom onverduldich
 95 Met tranen menichfuldich
 Heeft de Spaengiaerts doot beschreyt.

- Als de Philisteen,, voor Israel deen
 Haer hoochmoedighe seen,, daelden beneen⁹⁸.
 Alsoot hier claerlijck scheen
 100 Met claghen ende suchten
 Seer dapperlick sachmense vluchten
 Die Spaengiaerts voeren heen.

- Als Pharao versaecht,, int Roo Meyr geplaecht
 Soo ist hier gheslaecht,, wordt u bedaecht¹⁰⁴.
 105 Al die dit spel behaecht,
 Soo zijn oock dees Papisten
 Dees wreede Antechristen
 In haer selfs strick ghejaecht.

80 vlg. Vgl. Hooft, over Romero IX, 347: 'Aldus gefnuikt, en speurende geen naader, joegh hy 't teeghen den Toolschen oever aan, sprong t'ener buspoort uit; en raakte, neevens 't volck met roeiboot, oft zwemmen, te lande.

91 vlgg. Met *mijn Heerom* wordt natuurlijk dezelfde geestelike bedoeld als in vs. 73. en wel niet de geesteliken in het algemeen.

98. Hun hoogmoedig gedrag wordt vernederd.

104. bedaecht: vertoond of verteld.

- Oorlof Admirael,, Officieren reael ^{109. 109}
 110 Capiteynen verbael ^{110.}, Bootslyuden altemael,
 Soldaten int generael,
 Wilt Godt de eere gheven
 Van dat hier is bedreven,
 Als David doet verhael. ^{114.}

89.

Een nieu Liedeken, van het innemen van Middelburch. ⁺

Op de wijze: *Wilhelmus van Nassouwe*.

- Met Wilhelmus van Nassouwe
 Dat Edel Duytsche Bloet,
 Met blijchap sonder rouwe
 Laet ons Godt loven soet,
 5 Die ons nu heeft ghegheven
 In onsen handen reyn,
 Middelburch die Stadt verheven
 Door haren noot niet cleyn.

- Te spelen sy gingen aenheven ^{9 9:}
 10 Armuyden en Middelborgh
 Welck hem eerst soude begeven
 Te senden ^{12.} in groote sorgh
 Een van haer Capiteynen,
 Om hulp in haren noot:

109. reael: koninklik, prachtig enz.
 109 vlgg. Valerius:

Oorlof egael, o Admirael!
 Cap'teys royael, bootslien te mael,
 Soldaten al in't generael.

- In 't algemeen schijnt Valerius de teksten hier en daar met opzet wat te wijzigen, misschien ook, als ze hem wat onbegrijpelijk lijken.
110. *verbael* kan hier alleen 'met name' betekenen; maar het is vaak verloren moeite in de rijmwoorden een betekenis te zoeken.
114. Bedoeld wordt vooral David's danklied na 'hij verlost was uit de hand aller zijner vijanden en uit de hand Sauls', 2 Samuel, 22 = Psalm XVIII.
- + No. 89. Naar A; het eerst opgenomen in χ . Verder in alle behalve S.V. Bij V.L. LXXXIX; Van Vloten II, 113.
- Over de belegering van Middelburg zie bij n° 86. De overgave, die door het reeds lang nijpende gebrek noodzakelijk was geworden, had plaats 20 Februarie 1574. Mondragon werd gevangen genomen en later tegen Marnix uitgewisseld. Het lied is onmiddellik na de overgave gedicht.
- 9 vlgg. Hier wordt bedoeld op het zenden van Capiteyn Trenchant door Mondragon, die de nederlaag van Bergen op Zoom toen nog niet vernomen had, naar Requesens om hem over de noodzakelijk geworden overgave van Middelburg en Arnemuiden te raadplegen. Trenchant werd echter gevangen genomen en de brieven vielen de Prins in handen. Zie Van Meteren (1614) V. 98. Hooft IX, 348.
- 9: Zij begonnen er om te dobbelen, zij gooiden er om op.
12. Bij *te senden* moet ook *gingen aenheven* gedacht worden; zij besloten een kapitein te zenden.

15 Maer quam ter stont in weynen
Ghevanghen bleef hy bloot.

Met gheleyd sy hem brochten
Te Vlissinghen binnen der Stee,
Voor den Prins hy ontknochten ¹⁹.

20 Zijn bootschap met grooter bee,
Dat hy mochte behouwen
Sijn lijf en leven soet,
Maer des Princen Ghetrouwen
Brochten hem metter spoet.

25 Al op Soom sy hem voerden
Tot onder Berghen claer,
Sy bewesen hem met woorden
En metter daet oock daer,
Dat niet en was voorhanden

30 Ontset op desen voet,
Ontrent dAntwerpsche Landen,
Oock wert ghebracht met spoet.

19. ontknochten: deelde mee.

Te Middelburch al binnen
 Is hy ghesonden daer na:
 35 Hy seyde, Wat wildy beginnen?
 Hoort toe wat ick u ra,
 Als dat ghy sult aenveerden
 Dat u ghepresenteert is
 Van dEdel Prins van weerden
 40 Ghenade, dat is ghewis.

Dentwintichsten sy haer opgaven
 Al inden tweeder Maent,
 Men sach al inder haven
 Of het waer toeghebaent ⁴⁴,
 45 Soo dick quamen aensetten
 Vele Scheepkens aldaer
 Met Victaly, om te wetten
 De hongerighe tanden claer.

Te Middelburch binnen de Mueren
 50 De Prins daer inne quam,
 Met blijerschap sonder trueren
 De Burgers alletsam
 Sy met hem verheuchden,
 Dat sy waren bevrijt,
 55 Uut sulcken noot in vreuchden,
 Godt lovende met jolijt.

Over al wilt aenveerden
 Die Edel Prins van aerdt,
 Barmhertich vol van weerden.
 60 Deucht is in hem vergaert:
 Dat welcke hy bewesen
 Heeft aen zijnen Vyant,
 Die hem Godt tot desen
 Ghelevert heeft in zijn hant.

65 Veerthien hondert Soldaten
 Van Duckdalf daer in ghesendt,
 Heeft hy vry trecken laten,
 Niet denckend opt ellendt,
 Doe sy tHaerlem ghepresen
 70 Haer Tyranny ghebruyckten fel:
 Maer hy bewees midts desen, ⁷¹
 Sijn hert van goet opstel.

Ses van de Principalen
 Ghevanghen zijn seer onsoet,
 75 Waer onder, ten can niet falen,
 Den Tyran was ongoet,
 De Opperste ghesonden
 Int Middelburgsche pleyn,
 Met een Ooghe bevonden, ⁷⁹

80 Monsieur Dragon alleyn.

44. toeghebaent: dichtgemaakt tot een straat.

71: Maar daardoor bewees hij de goede geaardheid van zijn hart.

79. Mondragon had één oog verloren.

De Gheesteloose ^{81.} verachte,
Veel goedts men vondt by haer,
De Coopluys groot van machte
Van Antwerpen hadden daer
85 Veel Schats en Rijckdom legghen. ^{85.}
Twelck den Prins niet is te veel:
Wie cander quaet van segghen,
Van Gods schickingh gheheel.

81. *geesteloose* satiries voor *geestelike*.

85. Volgens een brief van de Prins aan zijn broeder was er echter nog niet eens genoeg om de soldaten en matrozen te betalen.

90.

Vant overghaen van Middelburch ⁺

op de wyse *Wilhelmus van Nassauwen*.

- Wilt nu ¹: ghy Nederlanden
 Te samen zijn verblijt
 Middelburch is in handen
 Des Princes nu ter tijt,
 5 Den Prince van Orangien
 Met sijn Vorstelijck ghemoet,
 Drijft het Crijchsvolk na ⁷: Spangien,
 Uut Middelburch met spoet.

- Alleynt tot u welvaeren ⁹⁻¹⁶
 10 Voert de Prins desen strijdt,
 Om u te openbaren
 Hoe ellendich ghy zijt:
 Soo ghy nu leert ¹³: regeeren
 Van vreemden spaenschen aert ¹⁴:
 15 Die u zoekt te pilleeren,
 En daghelijcx beswaert.

- Hoe heeft Middelburch schoone
 Verdraghen honghers cracht,
 Als t'Lants vryheyt ydoone ¹⁹:
 20 Niet anders heeft bedacht,
 Wat hebben ander steden
 End Landen int ghemeyn,
 So langhe alsins gheleden
 Door die Spangiaerts onreyn.

- 25 Uwe dochters ende vrouwen,
 Bedenckt met herten vroet,
 De vryheyt der Landouwen
 En de inwoonders soet,
 Wilt vant ghewelt bevryen ²⁹:
 30 Van dees vreemder hier naer,
 Schattinghe en wilt niet lijen

+ No. 90. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K.S.V. Bij V.L. XC; Van Vloten II, 116.

De tijd is ongeveer als van het vorige. Dit is het eerste Geuzenlied, waarin wordt gezinspeeld op afval van de Koning, vs. 49 vlgg. Waarschijnlijk behoort het tot de liederen, die onder de invloed van de Prins zelf zijn gemaakt en verspreid. Zie de Inleiding.

1. *nu* ontbreekt in N.O.P.U. Dat er zoo een lettergreep te kort was, voelden O.P en voegden daarom *O* in: *Wilt ghy, O Nederlanden*.

7. *na*. I.J.L.M.O.P *van*.

9-16 ontbreken in (T.X.Z.) AA-DD.

13. *nu leert*. P leest *u laet*, wat gemakkelijker te begrijpen is, maar in geen andere druk staat. De bedoeling van de tekst zal wel zijn: zoals gij mij leert, wat het zeggen wil, door vreemden geregeerd te worden.

14. *Spaensche aert* = Spanjaarden.

19. *ydoone*: liefelik. Als het nergens anders om heeft gedacht dan om de vrijheid van het land.

29: Wilt uw dochters, vrouwen en de inwoners bevrijden.

Des thienden Pennincx swaer.

Spaensche Inquisitueren,
Die u hebben gheplaecht,
35 Verdrijft uyt uwer mueren
Ontfanght u volck verjaecht,^{36:}
Laet Godes woort floreren
U daer niet teghen stelt
Soo sult ghy prospereren
40 End vreesen gheen ghewelt.

Wilt u tsamen verbinden^{41–80}
Teghens de vreemden wreet,
Waeyt niet met alle winden,
Bedenck doch uwen eedt:
45 Om tvolck thouden in vreden
Hebt ghy ghesworen tsaem
Het landt by sijn vryheden,
Te bewaeren bequaem.

Den Coninck is u schuldich
50 Na sijnen eedt tis clær,
Tslants vryheyt menichvuldich,
Te beschermen eenpaer⁵²,
So hy dat niet wil houwen,
Maer ghebruyckt cracht en ghewelt
55 Van uwen eedt vol trouwen
Heeft hy u vry ghestelt.

36: Neemt uw ballingen weer op.

41–80 ontbreken in (T.X.Z.) AA-DD.

52. eenpaer: gestadig, aanhoudend.

- Den Prins wilt die bant bieden
 Die voor u tieven waecht,
 Maeckt dat de vreemde vlieden,
 60 Daer over elck man claecht,
 Wilt ghy dit niet beherten
 Soo ghy moetwille drijft, ^{62:}
 Tis weert dat ghy met smerten,
 Eewichlijck slaven blijft.
- 65 Dies met vromen ghemoede
 U Landt, lijf, ende goet,
 Wijf ende kint als de vroede,
 Beschermt nu wat ghy doet,
 Verliest ghy nu ten tijden
 70 Dese bequaemheyt groot, ^{70:}
 U naeck van allen zijden,
 Dienstbaerheydt, angst, ende noot.
- Nederlandt ghy zijt neder
 Door de Spaengiaerts ghedruckt.
 75 Staet op, end slaet hem weder
 Die u soo scheert en pluckt,
 Maeckt met den Prins ghepresen,
 Een sterck verbondt voortaan,
 Voorspoedich sult ghy wesen,
 80 Oorloff, vaet dit vermaen.

91.

Een nieuw Liedeken, ⁺

op de wijze: *Uut liefden siet, lijd ick verdriet*. Oft, *O Christe waer was u ghestalt*,
by Paus, etc.

- Uut Liefden siet ^{1:}, dicht ick dit Liet
 Cranck als een Riet,, ghedronghen:
 Want men hoort niet,, dan van verdriet
 By Ouden siet,, en Jonghen:
 5 Elck wil gaen,, sijn eyghen baen,
 Na zijnen waen,, vercreghen:
 Daer door sy saen ^{7:}, niet moghen staen
 Op Christi paen,, te degghen.

Oncuysheyt bloot,, Overdaet snoot,

62: indien gij willens en wetens verkeerd handelt.

70: deze voortreffelijke gelegenheid.

+ No. 91. Naar A, reeds opgenomen in ϕ . Verder in B.E.I.J.L- N.Q.R.T.U.X.Z-DD. Bij V.L. XXV; Van Vloten I, 341.

Naar de ondertekening is het lied van 1574. De inhoud geeft geen aanwijzing.

Volgens Dr Breen in de Bijdr. voor Vad. Gesch. enz. IIIe R. X, bl. 96 is het naar het Gentse hs. van 27 Febr. 1574.

Voor de wijs zie Van Duyse I, 585, 594 en Tijdschr. v. Ned. T. en Lett.kunde X. 186.

1. *siet*. I-R lezen *hiet*.

7. saen: weldra.

- 10 Eyghen baet groot,, vol sonden,
Besidt minioot ^{11.},, des Werelts cloot,
Heeft inder noot,, verslonden

11. Besidt minioot: de veeidelike rijkdom. Al de opgenoemde ondeugden hebben de gehele wereld ingenomen.

- Alle eerbaerheyt,, nu wijdt verspreyt,
Vertreden leyt,, op Aerden:
- 15 Ist Vrou, ist Meyt,, elck een die seyt
Van een quaet feyt,, taenvaerden.
- De Financy ^{17.}, en Dievery
Sietmen nu vry,, hanteren:
Sijn Naesten hy,, met list bringt by ^{19.},
- 20 Siet dees party ^{20.}, regeren
Landen en Steen,, Schaepkens ghemeen
Sy gaen vertreen,, vermeten:
Met die Wol reen,, sy haer becleen,
En tvet met een,, sy eten.
- 25 Den Vromen goet,, stortmen haer bloet:
Men raest, men woet,, onsinnich
Die Gods woort soet,, hier bystant doet ^{27.}
Moet inden gloet,, seer vinnich:
Tyranny fel,, regeert dat spel,
- 30 Dat sietmen wel,, met claghen:
Elck is rebel ^{31.}, end doet ghequel
Die den vreed snel,, na jaghen.
- Den Afval swaer,, blijft openbaer,
Tkint end den Vaer,, zijn twistich: ³⁴
- 35 Die Moer eenpaer,, teghen haer Snaer ^{35.},
Twist is aldaer,, seer listich:
Die Magistraet,, Vrede verlaet,
End Krijch aenvaet,, gaet moorden
Sijn ondersaet,, met decksel quaet ^{39, 40:}
- 40 Dat hy weerstaet,, Gods woorden.
- Prince gheeert,, u doch bekeert
Tot Godt, en leert,, zijn Leere:
U vleesch verheert,, en tquaet verteert ^{43:}
Verjubleert,, doch seere ^{44, 45:}
- 45 U in den gheest,, den Heere vreest,
Ghehoorsaem weest,, zijn Wetten:
Sijnes woorts keest ^{47.}, smaect minst en meest:
Dat quaet Beest,, wilt verpletten.

Liefde vermacht al: fecit Anno 1574.

17. *Financy*: woeker, afzetterij.
19. *bringt by*: misleidt.
20. *dees party*: de mensen van deze soort, nl. die financy en dievery hanteren.
27. bystant doet: aanhangt.
31. rebel: weerspannig.
34. vlg. Vgl. Luk. XII, 53.
35. snaer: schoondochter.
39, 40: onder vals voorgeven, dat dezen zich tegen Gods woorden verzetten, vermoordt hij zijn onderdanen.
43: Bedwing uw vlees, vernietig het kwade.
44, 45: Verheug u in den geest.
47. keest: pit, kern.

92.

Van den slach gheschiet by Mooock, ⁺

Sanghwijse op de wijze van den *slach van Munster*.

- Wie wil hooren een nieu liet,
 Wat int jaer lxxiiij. is gheschiet,
 Ick salt u gaen verclaren,
 Al van den Edelen Graef Lodewijck,
 5 Hoe dat hy is ghevaren.
- Graef Lodewijck lach ^{6.} met menich helt,
 Voor die stadt van Maestricht int Velt,
 De Papisten laghen daer beneven,
 Sy en waren doen niet eens soo stolt,
 10 Dat sy sich dorsten streven ^{10.}.
- In April den achtsten dach voorwaer
 Tooch Graef Lodewijck op met sijn gantsche schaer
 Al naerder Moockerheyden,
 Soo sterck quamen de Spangiaerts daer aenboort
 15 Graef Lodewijck moeste scheyden ^{15.}.
- Het huys te Heumen hebben zy in ghecreghen, ^{16.}
 En hebben de Spangiaerts daer van ghedreven, ^{17.}
 Veel beter hadden sy moghen rouwen,
 Het hadde hen smorghens noch beter gheghaen,
 20 Niemand derft sijn vyandt te licht betrouwen.
- Te vier uren smorghens hoort mijn vermaen,
 Hoordmen de Spangiaerts allarm slaen,
 En waren seer wel ghemoet om vechten
 De Geusen waren seer moede van gaen,
 25 Niet wel dorsten sy bestaen te vechten.
- Gascoenjaerts en Walen verstaghet my
 Stonden Graef Lodewijck trouwelijck by,
 Als vrome Crijchslieden haren Heere,
 Met schanden weken de Hoochduytschen daer van
 30 Waer af sy hadden cleyn eere.

+ No. 92. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K.S.V. Bij V.L. XCI; Van Vloten II, 118.
 Het lied is onmiddellik na de slag, 14 April 1574, gedicht; altans van de dood van Lodewijk is nog geen sprake.

Voor de wijs zie bij n° 69.

6. *lach*. I.J.L.M. *quam*.
 10. sich streven: zich roeren. Intussen heeft d'Avila bij Maastricht herhaaldelik de strijd gewaagd.
 15. scheyden: wijken.
 16. (E) I.J.L.M.N.O.P drukken *Henmen*; Q.R.U.W.IJ *Hemmen*; AA-DD *Heumen*.
 17. Dit slaat misschien op het terugslaan en gedeeltelik gevangen nemen van 'eenige harque-busiers te paerde', welke Avila vooruitgezonden had de vorige dag en die op 400 'swerte ruiters' waren gestoten, die voor Lodewijks voortocht uitreden. Bor I, 490.

Met schanden zijn de duytschen gheweken,
 Ende hebben een schuere inde brant ghesteken,
 Daer waren die Geusen verraden,
 En zijne so dapperlijck ^{34.} na ghestreken, +
 35 Ende gheslaghen in haer slachtoorden.

Seven uren heeft dese scharmutsingh geduert
 Maer Joris schenc ^{37.} Ruyters hebbent meest besuert
 En werden meestendeel doot gheslaghen,
 Hem vielen so dapper de Waelsche Ruyters aenboort, ^{39.}
 40 T'welck sy wel mochten beclaghen.

Van de schermutsingh zijn bleven doot,
 Neghen hondert en thien, verstaet mijn woort,
 Wat in den achtertocht is bleven legghen,
 Van Hoochduyschen, Wijven en kinderen bloot
 45 Daer weetmen niet veel van te segghen.

De tijdingh ^{46.} quam te Nimmeghen op dat pas,
 Dat Graef Lodewijcks slach verlooren was,
 Die goede Heeren waren daer bleven,
 Sy luyden die clocken wel alsoo ras
 50 En schoten so dapper daer beneven.

Die van Nimmeghen hebben dat vernomen,
 Dat vijf metale stucken binnen Nimmeghen zijn gecomen ^{52.}
 Op de Cruystrate dedense vueren,
 Sy stakense met Rosemareyn tot een spot,
 55 Dit zijne die soude breken de mueren.

Hoort watmen noch ghebueren sach,
 Als dat gheschut daer comen was, op dien dach,
 Brandende lanteernen hebben sy aenghesteken, ^{58.}
 Op dat elck soud' aensien met groot geclach,
 60 Sy zijn daer stoutelijck na ghestreken.

Die van Nimmeghen waren soo seer verblijdt
 Als Graef Lodewijck hadde verlooren den strijt
 Maer ick hope het sal ten besten verkeerren,
 Als Graef Lodewijck weder te velde comt
 65 Dan sullen sy wel laten haer tryumpheren.

34. dapperlick: snel. (Zonder ironiese bijbedoeling dus).

+ — nastrijken: achterna rijden.

37. *Joris Schenc*, een der onderbevelhebbers van d'Avila. De beschrijving van de slag is zo vluchtig en onnauwkeurig, dat een vergelijking met andere beschrijvingen niet mogelijk is.

39. I.J.L.M: *De walsse ruyters vielense dapper aen boort*.

46. *De tijdingh*. I.J.L.M *Den roep*.

52. I.J.L.M: *Dat in haer stadt vijf metalen stucken waren comen*.

58. Tot spot hebben zij die kanonnen met rozemarijn bestoken en met brandende lantaarns binnengehaald, alsof het een begrafenis was.

- Al is hy daer soo deerlijck verjaecht,
 Hy heeft verloren dorp noch Stadt,
 De Prins heeft weder een buyt ghewonnen,^{68.}
 Maer eer de tijdt ten eynde gaet,
 70 Sal het noch al ten besten comen.

93.

**Een nieu liedt van de Spaniaerden, hoe sy met list binnen Antwerpen
 gecomen zijn, ende haren moetwille daerin bedreven hebben.**⁺

- Wie wil hooren een droevich Liet,
 Wat binnen Antwerpen is gheschiet,
 Men sach daer karmen en weenen
 Om dat de Spaengiaerts brochten int verdriet
 5 Die Burghers alghemeyne,
 Groot en cleyne.
- Als nu by Moock was ghedaen die slach
 Daer na men Thantwerpen groot jammer sach
 Van Dukdalfs Ruyteren ende Knechten,
 10 Antwerpen te berooven maeckten sy een verdrach,
 Tweendertich Vendelen sachmen rechten^{11.}
 Monchassen^{12.} en Spechten.
- D'opperste van tCasteel had haer Eedt ghedaen,^{13.}
 Als sy Graef Lodewijck hadden verslaen,
 15 Souden sy van Antwerpen voorschreven
 Haer oude betalinghe heel ontfaen,
 Sy en souden om lijf en leven
 Tvelt niet begheven.

68. Deze regel is me niet geheel helder. Misschien slaat hij op de bezetting van het huis te Waardenburg bij Bommel door de Prins, die op het bericht van Lodewijk's nadering daarheen was opgerukt.

+ No. 93. Naar A. Verder in B-D.F-M.S. Bij V.L. XCII; Van Vloten II, 120.
 Het lied staat zonder wijsaanduiding. In O wordt gegeven: *Susanna ghy mannen ende vrouwen*, een wijs, die we ook voor n° 117 vinden. Maar de maat van dat lied komt met die van het onze niet overeen. In de Souterliedekens wordt bij Ps. CXLIX als wijs aangegeven: *Wie wil hooren een nieuwe liet dat Thantwerpen is geschiet*. Dat is in elk geval natuurlijk een veel ouder lied, maar misschien van dezelfde wijs. Vgl. Mincoff, bl. 53.
 De tijd is eind April 1574.

11. rechten: opheffen.

12. *Monchas* is waarschijnlijk evenals het gewonere *Spechten* een scheldnaam voor de Spanjaarden, die mij echter van elders niet bekend is.

13. Sancho d'Avila.

- Die Spangiaers zijn ghecomen met ghewelt
 20 Tweendertich Vendlen waren daer ghetelt
 En riepen tot die Burgers verheven:
 Ghy Lutriaen scheyt van u goet en ghelt,
 Wilt ghy behouden dat leven,
 Tis ons al ghegheven.
- 25 Die Burghers hadden op Granvels broeder toeverlaet ²⁵.
 Dat hy soude weeren der Spaniaerts quaet,
 Maer die Monick ²⁷ liet zijn schelmerije blijcken,
 Hy lietse ²⁸ neffens tCasteel in Antwerpen vermaert,
 Dat die Burghers moesten beswijcken
- 30 Arm ende Rijcken ³⁰.

- Seer haestich liepen sy als Turcken snoot
 Door die Stadt met schrickelicken ghetiere groot
 En deden de Burgers groot versmaden,
 Betaelt, betaelt ons met der spoet,
 35 Of u gheschiet gheen ghenade
 Vroech noch spade.

- Die Spangiaerts waren seer verwoet,
 Om te berooven der Burgers goet,
 De Schepen die sy geladen vonden,
 40 Moesten weder ontladen metter spoet
 En drijven daer flucks van landen,
 Of men woldse ⁴² verbranden.

- Des nachts liepen die Rabauwen ⁴³ stout
 Met fackelen ende hamers menichfout
 45 Of sy al deuren wolden op jaghen ⁴⁵,
 Also dat die Vroukens met kinde benout,
 Zijn doot ghebleven door vertzaghen,
 Dat haer Mans aensaghen.

- Die Gouverneur heeft een eysch ghedaen
 50 Vier Tonnen Gouts wild hy ontfaen
 Vander stadt van Antwerpen vercoren,
 So wolde hy de Burgers van stonden aen ontslaen,
 Meer wilde hy hebben van die Contoren,
 Of tbleve al verloren.

25. Frederik Perenot van Granvelle, heer van Champaigney.
 27. *Die Monick* is, als vroeger, Requesens. Deze was, toen het gevaar van de kant der muitende Spaanse soldaten dreigde, in Antwerpen gekomen en verhinderde dat Champaigney maatregelen tot beveiliging der stad nam. Door zijn verbod aan de Waalse soldaten, om de muitende Spaanse soldaten met geweld buiten de stad te houden, vonden deze gelegenheid binnen te dringen. Dit geschiedde bij 'de lasch tussen de steêvesten en de burgh', zoals Hooft zegt.
 28. *se* ontbreekt in B; C-H hebben *liets*.
 30. *Arm ende Rijcken*. B-H *Armen end Rijcken*; I-M. *S Arme end Rijcken*.
 42. *woldese* en 45 *wolden*. Alle andere *woudese* en *wouden*.
 43. *rabauwen*: rovers.
 45. *opjaghen*: openstoten.

- 55 Dus heeft die Gouverneur, wilt dit verstaen,
Thien Tonnen Goudts uut Antwerpen ontfæen:
Aldus can hy den thienden Penninck halen,
Al costet golden ende silveren schalen saen,
Om zijn Spaniaerts ende Walen
60 Daer mede te betalen.

- Sijn dit ghetrouwe Soldaten coen,^{61.}
Die sConincks Landen soudē bystant doen?
Monsuer Havre^{63.} met zijn Rabouwen
Dry Duysent Gulden gaven die Dorpen Rantsoen,
65 Noch hebben sy die Boeren ghetrouwe
Doorsteken ende doorhouwen.

- Die Hoochgebornen Prins van Orangien bekant,
Een vry Edel Heer uut dat Nederlant,
Daer na hoortmen Thantwerpen verlanghen,
70 Maer den Gouverneur als een Tyrant,
Die doetse deerlick vanghen,^{71:}
En aen een Galghe hanghen.

- So lang als ghy den Prins houdt uut dat Lant,
Can hy^{74.} u schatten en scheeren aen elcken cant,
75 Den thienden penninck met liste krijghen,
Ghelijck Duckdalbe den Ouden quant
Sal hy dan oock gaen bijghen^{77. 77, 78.}
Al stil^{78.} swijghen.

94.

Noch een ander Liedeken.⁺

Op de voyse *Lochtomdeyne*.

- Maer wie wil hooren een Nieu liet,
Maer wie wil hooren een Nieu liet,
Dat t'Antwerpen is geschiet,
Foire viliaco^{4, 6,}
5 Dat t'Antwerpen is gheschiet,
61. vlgg. Dit koeplet ontbreekt in I.J.L.M.S,
63. *Havre*, de broeder van Aerschot, en aanvoerder der Waalse troepen, die op bevel van Requesens en op aandrang der Spaanse soldaten uit de stad waren verwijderd.
71: nl. degenen, die om de Prins van Oranje hadden geroepen.
74. *hy* is hier natuurlijk niet de Prins, maar Requesens.
77. *bijghen*. Zoo A-H; daarvoor I *vijghen*; L.M.S. *wijghen*.
77, 78. De bedoeling moet wel zijn: dan zal hij, evenals Alva, in stilte er van doorgaan. Maar *bijghen* is een zeldzaam woord. Het Ndl. Wdb. II, 2610 geeft slechts één, evenmin heldere, plaats. Dat ook de latere uitgevers het niet verstonden, blijkt uit de veranderingen. *Vijghen* en *wijghen* zijn trouwens even onbekend.
78. *stil*. Zoo A. B; alle andere *stille*.
+ No. 94. Naar I. Verder in J. L. M. Bij V.L. XCIII; Van Vloten II, 122.
De tijd is dezelfde als van het vorige.
4, 6. *Foire viliaco*, *foire ladron* is de gewone kreet van de Spanjaarden bij deze muiterij, die door Hooft wordt weergegeven met *heruit Walen*, *heruit fielen*.

Foire Ladron.

Al vande Spaensche Rebelleusen,
 Al vande Spaensche Rebelleusen,
 Zy zijn veel argher dan de geusen,
 10 Foire viliaco,
 Zy zijn veel argher dan de geusen,
 Foire Ladron.

Zy quamen t'Antwerpen al over de vest,
 Zy quamen t'Antwerpen al over de vest,
 15 Zy seyden t'wasser ghegheven ten best
 Foire viliaco,
 Zy seyden t'wasser ghegheven ten best,
 Foire Ladron.

Seignor Daniel de Casteleyn ¹⁹,
 20 Seignor Daniel de Casteleyn
 Hy dedese vergaderen op de pleyn,
 Foire viliaco,
 Hy dedese vergaderen op de pleyn,
 Foire Ladron.

25 Doe quam de groote Commandeur ²⁵.
 Doe quam de groote Commandeur
 Schampen moest de Gouverneur
 Foire viliaco,
 Schampen moest de Gouverneur
 30 Foire Ladron.

Zy seyden de Gouverneur was een guyt ³¹.
 Zy seyden de Gouverneur was een guyt,
 Zy smeten hem daer de glasen uut, ³³.
 Foire viliaco,
 35 Zy smeten hem daer de glasen uut
 Foire Ladron.

Voorts liepen sy al met groot gedruys
 Voorts liepen sy al met groot gedruys
 En namen de sleutelen vant Stadthuys,
 40 Foire viliaco,
 En namen de sleutelen vant Stadthuys,
 Foire Ladron.

Doe quamper meer al van die soort
 Doe quamper meer al van die soort,
 45 En namen de sleutelen vande poort,
 Foire viliaco,
 En namen de sleutelen vande Poort
 Foire Ladron.

19. *Seignor Daniel*. Sancho d'Avila was de bevelhebber van het Kasteel, waarvan de bezetting de muiters hielp.
 25. De commandeur is Requesens, de goeverneur Champaigney, die *schampen*, wijken moest.
 31. guyt: schurk.
 33. Hooft: 'En zeeker, zy vielen in zijn huis; sloegen deuren, vensters, glazen, aan stukken;' enz.

Zy lasen t'Placcaet vanden eersten termijn
 50 Zy lasen t'Placcaet vanden eersten termijn
 Dat sy ten vollen betaelt soudén zyn
 Foire viliaco,
 Dat sy te vollen betaelt wouden zyn,
 Foire Ladron.

55 Zy wouden niet eten dan Wittebroot ⁵⁵.
 Zy wouden niet eten dan Wittebroot
 Van als ghebraden kleyn en groot
 Foire viliaco,
 Van als ghebraden kleyn en groot
 60 Foire Ladron.

Zy liepen de rijcke lieden op de poort,
 Zy liepen de rijcke lieden op de poort,
 En droncken de Wijn met groote stoopen
 Foire viliaco,
 65 En droncken de wijn met groote stoopen
 Foire Ladron.

Zy riepen foire met groot geschal,
 Zy riepen foire met groot geschal
 Daer cregghen wel hondert vrouwen misval, ⁶⁹
 70 Foire viliaco,
 Daer cregen wel hondert vrouwen misval
 Foire Ladron.

Zy deden vergaren den breedén Raet,
 Zy deden vergaren den breedén Raet,
 75 Men schatte die burgers na haer staet
 Foire viliaco,
 Men schatte de borgers na haer staet
 Foire Ladron.

Zy maecten alarm nacht ende dach,
 80 Zy maecten alarm nacht ende dach,
 Tot datter ghelt was opgebracht,
 Foire viliaco,
 Tot datter gelt was opgebracht
 Foire Ladron.

85 Het was de Borgers groot bezwaer,
 Het was de borghers groot bezwaer,
 Datter gheen Regente en waer
 Foire viliaco,
 Datter gheen Regente en waer
 90 Foire Ladron.

55. Ook deze biezonderheden vinden wij bij Hooft, die wel meer de indruk maakt ook Geuzenliedjes als bron te hebben gebruikt: 'Ende wies, der maate, de dartelheit, dat, die sich eerst, met bier en halvleesch, genoeghden, nu om wyn en wilbraadt riepen, en bengels tussen ploeghen en spaë opgewieght, geenén mondt, dan aan pappen van hoenderspieren, oft wittekost, steeken wilden.'
- 69 vlgg. Hooft: 'Tgaat vast, dat de zwangerheit van veele vrouwen, door de bysterheit deezer ontsteltenis, op storting oft misdraght uitquam.'

- Die ons dit Liedeken eerstwerf sanck,
 Die ons dit liedeken eerstwerf sanck,
 Hy wil niet wesen in Spaengiaerts bedwanck,
 Foire viliaco,
 95 Hy wil niet wesen in Spaengiaerts bedwanck
 Foire Ladron.

95.

Een ander vanden Thienden Penninck. ⁺

Op de wijze van *Munster*, oft van *Haerlinghen*.

- Hollant, Zeelant, ghy edel Prieel,
 Al zijt ghy cleyn in u Casteel ²,
 Prijs hebt ghy boven schreven ³,
 Dat ghy den Bloethont tot zijn deel
 5 Den Thienden niet wilt gheven.
- Die Staten van dat Nederlandt,
 Hebben verworven groote schandt,
 Een Spaengiaert sy ontboden,
 Te schatten, te scheren, te stichten brandt,
 10 End den Vromen te dooden.
- Hy toonde haest zijn boosen ¹¹ aert,
 Die Graef van Egmont en Hoorn tsaert ¹².
 Metten Adel hy verpletten:
 Hier waren de Staten niet in beswaert,
 15 Dat hy brack al haer Wetten.
- Dat Landt heeft hy gheperturbeert,
 Welvaert en Neering daer uut ghekeert,
 Zijn Kist ghinck hy vol schrapen.
 Veel Maechden en Vroukens ghevioleert,
 20 Na de wijs der Roomscher Papen.
- Hy heeft gheseyt dat hy hier quam
 Van sConincks wegghen dat Lant innam,
 Valschlick heeft hijt gheloghen:
 Paus Beul was hy met moede gram,
 25 sConincks Landen bedroghen.

⁺ No. 95. Naar A. Verder in I.J.L.M.S. Bij V.L. LXXXV; Van Vloten II, 103.

De melodie geeft Van Duyse II, 1583.

Blijkens de ondertekening in 1574 door Laurens Jacobsz. Reael gemaakt, volgens het Gentse hs. de 12e Mei, dus tijdens zijn verblijf in Dantzig.

2. in u casteel: Al is het gebied, waarin gij u verschanst hebt, klein.

3. boven schreven: boven mate.

11. *boosen*. Het Gentse hs. *Spaensse*.

12. *tsaert*: teder, zachtmoedig.

Hollant Zeelant was wel ghemoet,
 Koren de Prins haer Stadthouder goet,
 Voor tVaderlandt te strijden
 In Gods Naem, teghen tSpaensche gebroet,
 30 Dit moest den Tyran lijden.

Nu hy Hollant niet winnen can,
 Zeelandt cost hem menighen Man,
 Voor Haerlem zijn sy doorsteken,
 Nu gaet ³⁴ hy loopen dees Tyran,
 35 Die zijn leedt niet can wreken:

Hij is verlopen ³⁶ gheeft niemant ghelt,
 Is dit ghedaen als een vroom Helt
 Vanden Coninck ghecomen?
 Ick denck wel Neen, tis anders ghestelt,
 40 Hy dient die Paus van Romen.

Een Paep ⁴¹ hebben sy weer ghehaelt,
 Op dat sal blijcken onghefaelt,
 Dat sy zijn Papen knechten,
 Daer al die Werelt op heeft ghesmaelt,
 45 Die voor haer Swaghers vechten. ⁴⁵

Maghercool, ⁴⁶ Hertoch Eerrick ⁺ siet,
 Schouwenburch ⁴⁷, en missaeckt nu niet,
 Dat ghy dient sPaus gheschooren,
 Den duyvel om ghelt, sonder verdriet,
 50 Die tChristen bloet versmooren.

Noch zijn die Staten stom en doof,
 Onder tdecksel van tChristen gheloof
 Laten sy tLant bederven,
 Gheven die Spaengiaerts tot een Roof
 55 Dees Conincks schoone erven.

Edele Heere en Staten fijn,
 Siet hoe u Landen verlaten zijn,
 U Coninck in Spaengien ghehouwen, ⁵⁸
 Op dat hy niet weten sal wat fenijn
 60 En quaet sy int Lant brouwen.

Ist voor u niet een groot oneer,
 Dat ghy verlaet u eyghen Heer,

34. *gaet*. I-S *moet*.

36. verlopen: gevluht.

41. *Een Paep*. Ook elders wordt Requesens monnik of iets dergelijks genoemd, omdat hij ‘meester der ridderlijker orden van S. Jacob’ was, een orde, die altans oorspronkelijk half geestelijk was.

45 is met 43 te verbinden; swaghers: verwanten.

46. Maghercool: Vgl. bij n° 81, vs. 37.

⁺ — *Eerrick*, nl. Erich van Brunswijk, vgl. n° 81, vs. 35.

47. *Schouwenburg*. Vgl. bij n° 81. vs. 38.

58. Meermalen werd beweerd, dat de Koning belet werd naar de Nederlanden te komen.

Laet dInquisicy regeren,
Hoereerders en Buggers ⁶⁴, tblijckt leyder te seer,
65 Die tLant gants ruineren.

64. Buggers: paederasten.

Sit u Coninck nu als een Kint,
 Hy can weer comen, dit versint,
 Van u eysschen ^{68.} met reden,
 Hoe hy als dan gheregeert vint
 70 Sijn Landen en zijn Steden.

Weest niet langher soo obstinaet,
 Maect vreed int lant, eert valt te laet,
 En soect voor alle dinghen
 Het Rijke Gods, tis Christi raet,
 75 Tander sal hy toebinghen.

Godt ons Prince sal gheven cracht,
 Ende beschermen dach en nacht
 Den Vromen hier op Aerden,
 Die zijn Woort houden int ghedacht,
 80 Tleven daer na aenvaerden.

Liefde vermacht al: fecit Anno 1574.

96.

**Corts daer na is een aenslach gebleken op den Pinxterdach, soo wel
 op Hollant als op Zeelant.**

Een nieu Liedeken ⁺

op de wijze: *Den lustelicken Mey Christus playsant.*

Den dertichsten Mey op Pinxterdach,
 Creghen die Vlissinghers wat te doene,
 Teghen die van Antwerpen met ghewach,
 Ontrent Saeftinghen ^{4.} na de Noene,
 5 Sy waren weder ghecomen uut,
 Maer haer Cruyden waren van geen virtuyt,
 Dat mochtense wel beclaghén,
 Godt woudese ten lestemaël plaghen.

68. eyschen: verantwoording vragen.

+ No. 96. Naar A. Verder in alle, behalve S. V. Bij V.L. XCIV; Van Vloten II, 124; Van Duyse II, 1744.

Voor de wijs zie Loman, Twaalf Geuzeliedjes n° 10; Wieder n° 132; Van Duyse III, 2185, Mincoff, bl. 121.

Van het jaar 1574. Hooft IX, 369 'In de berning der ontsteltenis tot Antwerpen, had men de vloot, sterk omtrent dertigh, zoo groote als kleene schepen, uit zorghe dat d'oproerighen zich daarmee gerijven mochten, een stuk van de stad af doen zakken. 'T welk verstaan by de Zeeuwen; naamen zij voor, daar een' torn op te doen.'

Het opschrift past maar zeer gedeeltelik.

4. *Saeftinge*, bij Zeeuws Vlaanderen, tans, sinds het eind der 16e eeuw, verdrongen land.

- Op de Schelde voorby Rommerswael,
 10 Quamen die van Zierickzee aensetten:
 Die van Antwerpen saghense altemael,
 Riepen, tziñ Vrienden om ons te ontsetten
 Daer mede waren sy in een Val,
 Want die van Vlissinghen met groot ghetal
 15 Den Hont quamen opdringhen,
 Sy conden na Antwerpen niet weder springhen.^{16.}

- Papou wel vierendertich int ghetal,
 Wel ghemonteerde Schepen,
 Met die te Lilloo laghen al,
 20 Sy waren daer metten anderen benepen^{20.},
 Tgrof gheschut gaf soo grooten gheluyt,
 Die Vlissinghers riepen: dit is onsen Buyt
 Clamp aen, clamp aen als Mannen,
 Papou stont of bescheten waren de handen.

- 25 Op Pinxterdach eert doncker wert,
 Creghen sy met vrome daden,
 Elf Schepen met vroom ghemoet en hert,
 Voor de Vyant was gheen ghenaden:
 Tzy Duyts, Spaeniaert ofte Wael,
 30 Sy spoelden haer de voeten altemael,
 De reste ghinghen sy besetten^{31.},
 Om des morghens haer tanden aen te wetten.

- Pinxter Maendach smorghens vroegh,
 Waren de Vyanden meest al verlopen,
 35 Neghen maecten haer coers recht als een^{35.} ooch^{35.}
 Thantwerpen was al haer hoopen,
 De ander lieten sy inde Pan^{37.},
 Maer sy warender meest al daer van,
 Met haer Bootkens daer uut ghevaren,
 40 Op dEylanden sachmen se paren^{40.}.

- De Schaepstallen gheheeten zijn
 De Eylanden daer sy op sworven:
 Wel achthondert daer op quamen fijn,
 Meest van hongher sy daer op storven:
 45 De ander die daer worden ghevaen,
 Inde Schelde sy moesten te water gaen,
 Met de Vloet sy tot Antwerpen dreven,
 Grooten rou inde stadt worde bedreven.

16. De bedoeling van de voorgaande verzen schijnt te zijn, dat schepen van de Spaanse vloot in de mening dat Zeeuwse schepen van de Oosterschelde komende bevriende schepen waren, niet snel genoeg terugtrokken en zo door de schepen uit Vlissingen konden worden afgesneden van de terugtocht. Bij Hooft en Bor is de voorstelling anders.
 20. benepen: in het nauw gebracht.
 31. besetten: insluiten.
 35. *als een*. A *als als*, drukfout, in de andere verbeterd.
 35. d.w.z. zij draaiden om; om een oog te vormen moet men draaien.
 37. pan: nood.
 40. paren: bijeenkruipen.

- Vijf inde gront, dry in den lichten brant,
 50 Met vijftien Prijsen quamen sy aensetten,
 Voor Vlissinghen seer triumphant,
 De Heere van Heemstee sonder letten ⁵².
 Vijsammirael van de Papisten bloot,
 Wert ghesonden na de Prince minioot,
 55 Hondert twee Metalen stucken,
 Sachmen van de Papen Schepen rucken.
- Oorlof, zijt allegader onversaecht,
 Al wil Pierre de Valentès comen ⁵⁸.
 Uut Spaengien, Godt het seker niet behaecht
 60 Sijn snorcken end hooch beromen:
 Sulcks als hy in Indien heeft ghedaen,
 Ende meynt ons oock soo te verraen,
 Om Hollant en Zeelant te doen sterven
 Ende gants inden gront te bederven ⁶⁴.
- 65 Ons Opperste Prins in sHemels firmament,
 Sal onse Nederlant wel bescharmen,
 Ons tot Slaven te maken sonder ent,
 Daer toe sy ons willen bringhen ocharmen:
 Daerom laet ons met hert end moet,
 70 By malcanderen opsetten ⁷⁰ lijf en goet:
 Daer sy zijn, sy doch voor ons beven:
 Want Godt zijn Handt over haer heeft gheheven.

97.

Vanden aenslach op Hollandt. ⁺

Op de wijze van *Harlinghen*.

- Wie wil hooren een goet nieu Liet,
 Al watter op Pinxterdach is gheschiet
 Hoort toe ick salt u singhen,
 Al van die Papouwen, hoort mijn bediet,
 5 Noorthollant meynden sy te dwinghen.

52. Adolf van Haamstede, vice-admiraal van de vloot; hij werd naar Delft gezonden.
 58. Pierre de Valentès was de admiraal van de Spaanse vloot, die in deze tijd te St. Andries en in andere Spaanse havens werd uitgerust. Van Meteren noemt hem Pedro de Melenda.
 64. *bederven*. B-D. F. G. P *verderven*.
 70. opsetten: wagen.
 + No. 97 Naar A. Verder in B-R.U.W.IJ. Bij V.L. XCVI; Van Vloten II, 128.
 In de winter had Henri de Vienne, Baron van Chevreaulx met 3000 Duitsers over de hardbevoren dijken Assendelft en Wormer bezet 'door het besteck van die van Amsterdam', maar toen het open water was geworden, werden zij door de vrijbuiters verdreven. Toen zij met Pinksteren de aanval hernieuwden, kwam de schutterij van Alkmaar de boeren te hulp. Overal werden de Spanjaarden verdreven; zelfs werd hun schans te Ilpendam veroverd. Slechts weinigen ontkwamen. Zie Van Meteren, fol. 102.
 Het gedicht is dus wel van begin Junie 1574.
 Voor de melodie zie bij n° 39.

Sy quamen te Wormer oft daer ontrent
 Die Boeren van Assendelft maecten haer wel bekend,
 Die Geusen lietent haer oock ghenieten,
 Sy creghen daer oock een Pinxterbloem,
 10 Om gracy wast dat sy riepen.

Tiete Hetting ¹¹, als een vroom Hopman,
 Hy voerde zijn knechten so dapper an:
 Allarm sloeghen die Trommen,
 Die Vrijbuyters quamen oock stoutelick an,
 15 Sy bleven daer al diet niet ontswommen.

Wat baten daer u groote cracht,
 Die ghy Moortdammers ¹⁷ hadt by den anderen ghebracht,
 Veerthien hondert Papouwen wilt hooren,
 Godt toonde daer zijn groote macht,
 20 Papou gaf daer al verloren.

Vijfthien aenslaghen hadden sy ghemaect,
 Sy waren oock te Purmerent gheraect,
 Sy meynden twas al ghewonnen,
 Die Galeyen schoten daer so dapper in,
 25 Seer weynich diet ontspronghen.

Achtentachtentich Vrijbuyters voorwaer gheseyt,
 Die hebben daer weer neergheleyt
 Meer als ses hondert bloethonden wilt hooren
 En noch wel tweehondert tneghentich bekend,
 30 Ghebrocht al binnen Hoorn.

Godt toonde daer zijn wonderwerck,
 Door zijn crachtighe handt seer sterck,
 Soomen te Ulpendam mocht aenschouwen.
 Die Galeyen schoten daer oock int perck,
 35 Papou quam int benouwen.

Vier hondert te Ulpendam bleven doot,
 Die sy begraefden al inde sloot,
 Sy creghen te Moordam ³⁸ nieuwe maren ³⁸,
 Hoe dat sy te Purmurent bloot
 40 Ende te Wormer waren ghevaren.

Ons Admirael seer wijs bedacht, ⁴¹
 Die was daer haestelick by ghebracht,
 Door die verradersche tonghen,
 Dan het is hem vergaen seer sacht,
 45 Den dans is hy ontspronghen.

11. Tiete Hettinga, aanvoerder der Geuzen, volgens Van Vloten vroeger grietman van Wijmbritseradeel.
17. *Moortdammers*. B-D.F-H.K.O.P *Amsterdammers*.
38. *Moortdam*. B-D.F-H.K *Amsterdam*.
38. nieuwe maren: berichten.
41. Deze biezonderheid wordt door de geschiedschrijvers niet vermeld.

Oorlof ghy Heeren op dit termijn,
 Wilt onsen Prince ghetrouwe zijn,
 Ende ghy Capiteynen by desen,
 Laet ons ⁴⁹ trecken eenen Lijn,
 50 Godt sal ons hulper wesen.

98.

Een Claechliedeken van Amsterdam. ⁺

Op de Voyse vanden *Graef van Roomen*.

Wy Amsterdammers zijn ghelegghen
 Tusschen twee stoelen inder as:
 Het loopt nu heel met ons t'ondeghen
 Wat wy spinnen, tis al quaet vlas:
 5 Ten wil met ons ten draet niet loopen,
 Het is hart end oock boos
 Al wat wy spinnen, t'wort vol knoopen,
 Dus worden wy nu sinneloos.

Het is met ons al uut het reeden ⁹.
 10 Wie sal ons nu comen te baet
 Ons Faem ¹¹ hoortmen over al verbreedden
 Dus worden wy nu desperaet:
 Onsen soeten Naem seer ghepresen
 Vande Koecketers zijn wy quijt,
 15 Een ander Naem is van ons gheresen,
 Dat ons is een groote spijt.

Moordammers worden wy gehieten
 Off menschen-vilders, dat is het best:
 Het mach ons wel verdrieten
 20 Dat wy dit hooren moeten int lest:
 Dit doet Enchuysen end Hooren
 End oock de Water-steden eenpaer ²².
 Die gaen ons soo dapper verstooren ²³.
 Ende brenghen ons in lyden zwaer.

49. ons. B-D.F-H.P *ons al*; I.J.L.M *ons nu*.

+ No. 98. Naar I. Verder in J.L.M.S. Bij V.L. XCV; Van Vloten II, 126.

Dezelfde wijsaanduiding vinden we bij n° 128, dat intussen een geheel andere maat heeft. Aangezien de duitse wijs *der Graff zu Rom* volgens J. W. Enschedé een wijs is, waarop de duitse vertaling van het Wilhelmus werd gezongen en de maat van 128 veel meer met die van het Wilhelmus overeenkomt dan die van dit lied, veronderstel ik dat hier de wijsaanduiding foutief is.

Ik plaats het lied kort na de mislukte aanslag op Noord-Holland. In elk geval niet al te lang na de inneming van Middelburg, dus ongeveer Junie 1574.

9. uut het reeden: in het ongerede.

11. *Faem*, hier in ongunstige zin: schande.

22. De watersteden zijn de steden van het Waterland.

23. verstooren: afbreuk doen, vernielen.

- 25 Och Antwerpen hoe sullen wy't stellen
 Wy zijn in grooten last:
 Wy worden nu arme ghesellen
 Wy en haddent soo niet ghepast ^{28.}:
 Wy hadden soo vast betrouwen
 30 Op den Duckdalba onsen Heer:
 Maer hy laet ons int benouwen
 En hy is nae Spaengien soo veer.

- Amsterdam wat wilt ghy klaghen ³³
 Aen Antwerpen uwen noot:
 35 Wy en connen niet verdragen
 Van Vlissinghen desen stoot: ^{36.}
 Want wy tselve Vlas oock spinnen
 Dat ghy hebt aent Rocken ghedaen,
 Al worden wy buyten onse sinnen
 40 Ten wil met ons te draet niet gaen. ^{40.}

- Wy weten niet wat ons mach letten, ^{41.}
 Ons twee Steden al van ghewelt
 Hoe dat wy't nu aensetten
 Ons dunct dat onse rijckdom smelt,
 45 Wy waeren seer hooch gheseten
 Met de Hoere van Babel rijck,
 Nu zijn wy neder ghesmeten
 En vallen met haer int slijck.

- Onse beminde Suster ^{49.} vercoren
 50 Middelburch die schoone Stee,
 Die hebben wy nu verloren
 Dit doet ons harte soo wee,
 Want zy was een Medecijne
 Daer wy door werden ghevoet:
 55 Maer nu moeten wy verdwijnen
 En vergaen door groot armoedt.

- O Papouwen ghy sult noch loopen
 Aenden Prins van Oraengien vol loff,
 Ende van hem spillen koopen, ^{59.}
 60 Want zy zijn seer goet van stoff,
 Sijn Craem heeft hy opgheslegghen
 En zijne spillen voortghedaen ^{62.},
 Maer u Papen-Craem is omghelegghen

28. ghepast: berekend, vorondersteld.
 33. vlg. zijn het antwoord van Antwerpen.
 36. De overlast, die ons wordt aangedaan door de Zeeuwen, die van Vlissingen uit onze handel belemmeren. Wij zitten in dezelfde moeilijkheden als gij. Misschien ook wordt met *desen stoot* bepaald de nederlaag bedoeld, die in n° 96 bezongen is.
 40. Het wil bij ons geen draad worden; vgl. vs. 7.
 41. Wij weten niet, waaraan het bij ons hapert.
 49. *suster*. Alle drukken hebben *susters*, dat toch wel drukfout zal zijn.
 59. Nu Amsterdam en Antwerpen klagen, dat zij hun vlas niet goed kunnen spinnen, raadt de dichter hen nieuwe spillen van den Prins te koopen. Vgl. n° 76, vs. 41 vlgg.
 62. voortghedaen: uitgestald.

Ghy meucht met Melis nae Spaengien gaen.

- 65 Ons Prins van Oraengien zijn spillen
 Die en sullen niet worden moe:
 Maer ghy Papen vercocht ons Brillen ⁶⁷.
 En ghy gaeft de Huyskens toe:
 End als wy't dan wel besaghen
 70 Soo en hadden wy niet voor t'ghelt,
 Daeromme wil God u plaghen,
 Dat u Cramery gantschelijck smelt.

99.

Corts daer na, als desen aenslach geeyndicht was, heeft de Heere van Lumme dit oorlof Liedeken ghemaect, ende int vertrecken laten uutgaen.

Een Liedt des Welghebooren Edelen Heeren ende Graven vander Marck, Vrijheere van Lumme etc. ⁺

Op de wijze: *Wilhelmus van Nassouwe*.

- Tfy u ghy Afgodisten
 Die Gods Raet wederstaen:
 Ja meer met den Papisten ³.
 Dan met tPrincelick graen ⁴:
 5 Dunckt u niet Godt salt wreken,
 En brenghen aen den dach,
 U valsche loose treken?
 U naect eewich gheclach.

 Schaemt u het boos hantieren ⁹.
 10 Ghy Hypocrijten quaet,
 U loghenen versieren ¹¹.
 En sit in des Landts Raedt: ¹².
 Gheveynst zijn u Raedtslaghen

67. brillen vercopen: bedriegen, voor de gek houden.

+ No. 99. Naar A. Verder in E.I.J.L.-R.T.U.W-DD. Bij V.L. LXXX; Van Vloten II, 94.

In A volgt dit lied op n° 97, doordien n° 98 daar ontbreekt.

Het lied is vervaardigd 5 Junie 1574, zoals het ongetwijfeld autentieke onderschrift aangeeft.

Dat het niet door Lumey zelf, maar door een van zijn aanhangers gedicht is, is duidelijk.

Lumey was in het begin van 1573, tengevolge van een twist met de Staten van Holland, gevangen genomen, maar kort daarna weer vrijgelaten. Van Groningen, Geschiedenis der Watergeuzen, bl. 464, vermoedt waarschijnlijk wel terecht, dat dit lied vooral gericht is tegen de beide burgemeesters van Delft, die de voornaamste aanklagers van Lumey waren, en die even voor de inneming van Haarlem naar de Spanjaarden overliepen. Na nog heel veel twisten verliet hij in Mei 1574 het land en keerde naar zijn bezittingen in Luik terug.

3. In dit vers ontbreekt naar onze opvatting het werkwoord. Wij zullen wel *staen*, het tweede deel van *wederstaen* in het vorige vers, hier als gezegd er bij denken moeten. De zin is dus: gij die meer bij de Papisten dan bij de Prins staat, meer hun partij houdt.

4. graen: kern, keur; tprincelick graen: de voortreffelijke prins.

9. het boos hantieren: uw kwade handelingen.

11. versieren: verzinnen.

12. Terwijl gij nog wel enz.

- Ghy Achitopels ^{14.} bloet,
15 Ghy sult als Aman ^{15.} beclaghen
De boosheyt die ghy doet.

14. Achitopel: de raadsman van David, die tot Absalon overliep. Vgl. II Sam. XV, vooral het laatste vers: 'Ende in die dagen was Achitophels raet, dien hij riedt, als of men na Godts woort gevraeght hadde: Alsoo was alle Achitophels raet, soo by David, als by Absalon.' Achitophels worden dus zij genoemd, die valse raad geven en zich daarbij beroepen op God, of Gods woord. Dit laatste naar aanleiding van de woorden van het aangehaalde vers.
15. Aman: Haman, uit het boek Esther.

Ghy soect des Graven leven,
 Op dat ghy sout te bet
 Die Landen bringhen in sneven ¹⁹.
 20 Door u trouloos opset:
 Ende hebt den Prins ghesworen,
 Maer uwen Eedt is vals,
 Ghy soect den Edelen gheboren
 Te bringhen om den hals.

25 Ghy sitt als Potentaten
 In des Lants Regiment:
 Maer Monicken, Papen, Prelaten
 Maken u sienden blent:
 Daerom zijt ghy Partije ²⁹.
 30 Den cloecken Grave, maer
 Al u Verraderije
 Sal comen noch openbaer.

Ghy hebt het Landt tot schande
 Den Alff ³⁴ ghepresenteert
 35 Te leveren in zijn handen,
 Sulcks was ghepractiseert:
 Daerom quam hy ghevloghen
 Naer Haerlem, soot wel scheen, ³⁸
 Daer was de Prins bedrogen
 40 Van boven tot beneen.

Ghy zijt het Lant seer schadich
 Tis jammer dat ghy leeft,
 De Prince end Grave ghenadich
 Met al die hem aencleeft ⁴⁴.
 45 Dacht ghy toch al waerachtich,
 Ter Vleeschbanck ⁴⁶ hebben bracht:
 Maer Godt die Heer almachtich
 Heeft voor ons wel ghewacht.

Waer uwen dienst ghetrouwe,
 50 Somen van sulcken leest: ⁵⁰:
 Graef Lodewijck van Nassouwe,
 Waer langh int Landt gheweest,
 Den Duck met zijn Bloethonden
 En hadde dy niet gheschilt ⁵⁴:
 55 Waerdy ghetrou ghevonden,
 Het Lant waer al ghestilt.

19. in sneven: ten val.

29. partije: tegenstander.

34. Den Alff: De gewone woordspeling, waarbij Alva als een alf, een boze geest wordt voorgesteld.

38 vlgg. Dit ziet op Lumey's mislukte poging tot ontzet van Haarlem de 12 December 1572. Met de *prins* wordt dus hier en later Lumey, als vrijheer, bedoeld.

44. Dit zal wel zien op Barthold Entens, die tegelijk met Lumey met de Staten in strijd geraakt was, en ook was gevangen genomen.

46. Ten vleeschbanck: ter slachtbank, ter dood.

50: Zoals men verneemt van Lumey en zijn volgelingen.

54. gheschilt: gevild, uitgeplunderd.

Ghy bindt u selven strecken
Daer ghy in vallen sult,
Hy ⁵⁹ sal u quaet ontdecken
60 Wanneer den tijt vervult:
Ghy sult u noch voor hem schamen,
Laet hem comen int parck ⁶²,
Den Edelen Heer van Namen,
Den Grave vander Marck,

65 Daerom Edel Heer verheven
Schaft eenen goeden moet:
Godt sal sparen u leven
Spijt u Vyanden verwoet:
En sal u sterckheyt gheven,
70 Door zijn ghenade groot,
Op dat door u beseven ⁷¹,
Wy comen uut der noot ⁷².

Al was David verdreven
Door Sauls hooghen moet:
75 Nochtans sachmen tlot keeren
De welcke lach onder voet:
So sullen sy oock beclaghén,
Aenmerckt wel mijn vermaen,
Dat zijt dorsten ghewaghen
80 U Edelheyt te vaen.

59. Hij: Lumey. Deze had nl. een uitvoerige verdediging geschreven.

62. parck: strijdperk. Waarschijnlijk wordt hier wel bedoeld: een regelmatige rechtbank.

71. beseven: begrepen, overdacht. Het zal hier wel niets dan een stopwoord zijn. Anders zou men moeten verklaren: door u na rijp beraad.

72. noot. A doot, blijkbaar drukfout, ook in geen der andere.

Sy hebben veel quaets ghebrouwen
 Door haer gheveynstheyt groot:
 Oock Mannen ende Vrouwen
 Ghebracht in lijden groot ^{84.}:
 85 Eer tLant sal sijn in vreden
 Tsal kosten menighen Man:
 Daerom met ons ghebeden
 Laet ons Godt roepen aen.

Bidt voor den wel ghesenden ^{89.}
 90 Prince seer vermaert,
 En Heeren in allen enden ^{91.}
 Daer Gods Woort wort verclaert:
 Den Graef vander Marck ydoone,
 Den Palsgraef op den Rhijn: ^{94.}
 95 Voor Enghelant die Croone
 Mach wel ghebeden sijn.
 Den 5. Junij 1574.

100.

Van het Pardoen des Commanduers.

Een nieu liedeken ⁺

op de wijze, *Gods edel kinderen wilt doch ghedachtich wesen*, etc.

Hollant, Zeelant, wilt ghy u nu ^{1.} bekeeren,
 Doet Brabant ter eeren, den Coninck onderstant,
 So meucht ghy al tsamen met vreuchden leven,
 Pardoen is u ^{4.} gegeven, vanden Gouverneur vaeliant.

5 Papisten wy en vraghen niet naer u Pardoenen crachtich, ^{5.}

84. *groot.* I.J.L.M *snoot.*

89. ghesenden: gezinde.

91. In I.J.L.M staat boven deze strophe *Prince*.

94. Bedoeld wordt wel Christoffel van de Paltz, die als generaal der ruitery deelnam aan de inval van Lodewijk in 1574 en in de slag bij Mook, 14 April, sneuvelde. In Juni wist men dat blijkbaar in Holland nog niet. Vgl. Bor I, 491, die na 't vermelden van 't sneuvelen van Lodewijk, Hendrik en Christoffel zegt: 'maer omdat men haer lichaem onder de gene die in den slag gebleven waren, niet bekennen en konde, so heeft men eerst seer sterck vermoeit datse ontkomen waren, maar als sy niet te voorschijn quamen, so liep de fame lange dat sy gevangen weg gevoert waren, twelck de Palsgrave Frederik, vader van den voornoemden Hertog Christoffel beweegt heeft, aen den groot Commandeur te zenden, versoekende synen sone te hebben' enz. Misschien wordt ook Frederik, Christoffels vader, zelf bedoeld.

+ No. 100. Naar A. Verder in alle, behalve S. V. Bij V.L. XCVII; Van Vloten II, 130. 'De Groot-Commandeur heeft den 6 Junij 1574 doen verkondigen een groot pardon, twelck den achtsten dach van Martio anno 1574 by den Coninck tsijnder begeerten was gepasseert' (Bor).

Voor de wijs vgl. Wieder, Schriftuurlijke Liedekens, n° 282. In O.P is de wijsaanduiding:

Susanna, Ghy Mannen ende Vrouwen, vgl. bij n° 93.

1. *nu* ontbreekt in B-D.F-H.K.(T.X.Z.)AA.BB.

4. *u* ontbreekt in I.J.L-R.U.W.IJ.

5. Dit vers ontbreekt in AA.BB. *Pardoenen crachtich.* I.J.L-R.U.W.IJ *Pardoen oncrachtich.*

Wy ghelooven in God Almachtich, die alle dinck regeert,
Die geeft ons Pardoen van ons boose gedachte
O ghy Cains geslachte, peyst oock op God den Heer.

- O Geusen waerom blijft ghi dus vreemt van sinnen
 10 Wilt ghy noch niet beminnen, onsen paus den ¹⁰. Aertschen Godt,
 Die geeft u Absolucy buyten ende binnen,
 My dunct aen u beginnen, ghy hout met hem den spot.

- Die Absolucy, die hy ons soude gheven
 Hebben sy ¹⁴. wel beseven ¹⁴, te Zutphen int openbaer,
 15 Te Naerden en te Haerlem, wat hebt gy daer bedreven
 Wy hebbent al beschreven, in Brieven voorwaer.

- Geusen onsen Gouverneur en is hier niet gecomen
 Wy moghent ons wel romen, dan om te maken vree:
 Daerom heeft hy Brieven van Spaengien mede ghenomen
 20 Tot zijnder vromen, geloofster geen ter stee. ²⁰.

Valsche Papisten, wy sullen u niet ghelooven,
 Ghelijck die Mooren, dickmael hebben ghedaen:
 Alsulcke schelmerye leyt ghy haer oock te voeren,
 Dus waren sy bedroghen, en jammerlick verraen.

- 25 O Geusen laet ons wesen in pays en vrede
 Sonder begeven ²⁶. maken vast accoord
 Dat elck in zijn gheloof mach leven ter stede
 Het wert al vergeven, also dat oock behoort.

- O Ghy Papisten, gelijck ghy deedt hier beneven
 30 Te Parijs binnen der Steden, hielt ghy niet vast accoord
 Den ongebooren benaemt ghy daer het leven,
 En hebt bedreven, sulcken wreeden moort.

- Hoe dat wijt backen, wy en connense niet bepraten,
 Sy willen haer Geusen niet laten, sy geven ons gheen gehoor:
 35 Dat zijt oock deden ten soude haer niet baten:
 Haer leven soudensy laten, dat weten sy te voor ³⁶.

Oorlof ghy Princen en Heeren, wilt u vant Pardoen keeren,
 Houdt u aent Woordt des Heeren,, wilt haer ghelooven niet:
 Al willen sy ons vermeerden ³⁹., en met woorden verveeren ⁺,

10. *onsen paus den*. Dit is de lezing van A.B. Daarvoor lezen C.D.F-H.K.CC.DD *den Paus onsen*; (E).I.J.L-BB *den Paus den*.
 14. *sy*. B-D.F-H.K.CC. DD lezen *wy*.
 14. beseven: bespeurd, ondervonden.
 20. In de tweede helft van dit vers is zeker een fout; er staat immers juist het tegengestelde van hetgeen er staan moet. De lezing van A is trouwens anders: *geloofster ge enter stee*. Daaruit kan men desnoods verstaan: 'gelooft ze gauw en terstond', maar het blijft toch zeer twijfelachtig.
 26. Sonder begeven: zonder ophouden; wel te verbinden met de vorige regel. De meeste latere drukken, nl. I-BB voegen *en* in na *begeven*.
 36. te voor weten: zeker weten.
 39. vermeerden: belasteren. Dit werd later niet meer begrepen en daarom veranderden I en alle latere, behalve U.CC.DD in *vernieren* of *verneeren*.
 + *verveeren*. B heeft *verneeren*, zeker niets dan een drukfout; I.J.L.M *blameren*, waardoor zij het juist verdreven begrip herstellen; O. P *met moorden regheren*; AA.BB *met moorden ververen*.

40 Si mogen ons niet deeren'. God helpt ons uut verdriet ^{40.}.

40. In CC en DD volgen hier nog twee regels, zeker wel van veel latere tijd:

Een yder Christen Mens moet na geen valsheyd horen,
Daer door sal 's Vyands wens te niet gaen en versmoren,

101.

Een nieu liedeken vanden Impost ende Coronel van Westvrieslant.

+

Op de wijze, *Wilhelmus van Nassouwe*.

- Wat nieus moet ick u verclaren,
 Hoort toe, hier doch op let,
 Hoe dat met groot beswaren
 Worden ghebracht int Net,
 5 Die Landen ende Steden
 Van Westerlant minioot,
 Boven haer gherechticheden,^{7.}
 End old Privilegien goet.

 Sijnt niet seltsame Plaghen
 10 Over de Landen vermaert,
 Dat sy connen verdraghen
 Der vreemder Natien aert^{12?}
 Die haer doch gheensins meenen^{13.},
 Dan soecken met ghemack
 15 Die Landen te vercleenen^{15.},
 Ende vullen haren sack.

Een swart grilken sietmen loopen¹⁷
 Als een Meerkat seer snel:
 Veel goets schrappt hy te hoopen,

- + No. 101. Naar A. Ook in B. Ontbreekt in alle andere drukken, ook bij V.L.
 Het lied is waarschijnlijk van 1574, want in A staat het op fol. 66 en het zal dus tot druk χ hebben behoord, die ik in 1575 heb geplaatst.
 Ook de inhoud wijst op dat jaar. Bor I, 580 vertelt de zaak, die in dit lied wordt behandeld: 'Die van Vriesland hadden tot redentie van den 10, 20, en 100 pennink geconsenteert een propijn (= bede) van 128.000 guldens, op sekere jaren en conditien te betalen, en meenden daer mede te volstaen, dies niet tegenstaende so werden sy dagelijx door den Heere van Billy haren Stadhouder gequelt, om leninge voor de soldaten aldaer leggende.' Zij klagen bij de Groot Commandeur, maar ontvangen het antwoord, dat hij voor de betaling der soldaten in Friesland geen geld in voorraad heeft, en dat hij dus aan de provincie de betaling moet overlaten, en daarvoor een 'ordonancie van imposten' heeft 'geraemt'. Om deze uit te voeren houdt Billy 7 September een 'Landsdag' te Leeuwarden. Daar kwam sterke oppositie, niettegenstaende de tegemoetkomende houding van Billy. Ondanks alle protesten — alleen de volmachtigen van Hennaarderadeel scheidden zich van de anderen af en gaven 12 Sept. hun toestemming — werd het Octroy van den Impost afgekondigd en werden ontvangers aangesteld.
 Met *West-Vrieslandt* wordt hier zoals dikwels onze provincie Friesland bedoeld, en dus ook met *Westerlant*, in tegenstelling met Oost- Friesland.
 7. in strijd met haar rechten en privilegiën.
 12. *aert* staat min of meer overtollig, de uitdrukking betekent niet veel anders dan: de vreemde natiën.
 13. meenen: liefhebben, welgezind zijn.
 15. *vercleenen* volgens B; A heeft *verleen*.
 17 vlgg. De *swarten Hoet* doet denken aan de bisschop van Leeuwarden. Hij werd van ergerlijke schraapzucht beschuldigd, maar dit was zeer overdreven; vgl. De Vrije Fries XX, 323 vlgg. Maar ook kan Billy bedoeld zijn. Deze was klein van stuk, had een donkere huidkleur en was inhalig en opvliegend. *Gril* betekent ook: driftig.

- 20 Hy heeft der Jonghen veel:
Seer rijck meynt hyse te maken
Al met der Edelen goet,
Hy salter noch al laten,
Daer toe den swarten Hoet.
- 25 Haer natuerlicken Heere ^{25.}
Met menighen vromen Man,
Hebben sy met groot oneere
Ghedaen al inden Ban:
Om dat sy ^{29.} recuseerden
- 30 Te volghen Babels raet,
Ja veel liever begeerden
Van hen te worden ghehaet.

25. Hiermede kan Christus bedoeld zijn: volgens de Hervormden toch waren de Roomsen vijanden van Christus. Maar naar de opvattingen der Geuzenliederen kan het ook de Koning van Spanje zijn: Alva en de geestelijkheid immers stoorden zich niet aan de wensen des Konings, maar volgden de bevelen van Babel—Rome. Ten derden kan ook de Prins van Oranje bedoeld zijn, maar dat is wel het minst waarschijnlijke van de drie.
29. *sy*, nl. *menighen vromen Man* van vs. 26.

Hierom zijn sy ^{33.} verbolghen
 En soecken met listen fier ^{34.}
 35 Den selvighen te vervolghen
 Ende bringhen in dangier:
 Veel Weduwen sy maken,
 Met menighen Weesken saen:
 Sijn dit oprechte saken,
 40 Gheve ick u te verstaen?

Een vreemden Portugyse ^{41.}
 Van herten obstinaet,
 Die weet de rechte wijze
 Te volghen Babels raet:
 45 Om desen te behaghen
 Poocht elck hem nacht en dach,
 Aensiende Vrient noch Maghen,
 Ist niet een groot gheclach?

Hy maect die arme luyden
 50 Met Schattinghen seer groot
 Tot op haer naeckte huyden
 Seer arm, naeckt ende bloot:
 Nu dit, nu dat, hy maket,
 Al tot der Armen last:
 55 Na ghelt ist dat hy haket,
 Op de Ghemeynte weynich past.

Voorts heeft hy tsijnder vromen,
 Een swaer Impost bedacht,
 Om welcker voor te comen
 60 Mennich Heldt heeft ghetracht,
 Dan hoe ist haer verganghen?
 Na der Tyrannen aert,
 Den eenen wordt ghevanghen, I.a.S. ^{63.}
 Den anderen seer beswaert. W.v.K. ^{64.}

65 Ist niet om te beclaghen, ^{65.}
 Dat menighen Edelman,
 Tot des Tyrans behaghen
 Tlandt brengghen inden Pan ^{68.?}
 Hoewel sy wel bet weten,
 70 Ghelijck een Raedtsheer fel

33. sy: hier weer de Roomse geesteliken.

34. fier: wreed.

41. Billy was een Portugees van afkomst.

63. I.a.S. = Idzardt van Sickinga, Zie de aantekening.

64. W. v. K. Misschien is dit Watthie van Camminga, die uit naam van den lande aan den Gouverneur een request gepresenteerd had, naar aanleiding van de velerlei (vgl. vs. 53) lasten, die het volk werden opgelegd. Zie Schwartzenberg, Charterboek van Vriesland III, 955. In April 1574 gaf Westergo consent voor zekere Impost. Onder de ondertekenaars is ook Wytse van Kamminga. Later werd Watze v. Camminga [Is dit dezelfde ?] mede aangewezen om de halve stuiver (zie bij vs. 73) te ontvangen. Maar deze kan hier niet bedoeld zijn.

65. Bor vertelt (bl. 583), dat de volmachten van Hennaarderadeel toegaven.

68. brengghen inden Pan: te gronde richten; vgl. Ned. Wdb. XII, 262.

Juu Deeckema ^{71.} gheheeten.
Hy mach sich schamen wel.

Riuerdt Roorda sonder Siele ^{73. 73.}
Is oock een fijner quant:
75 Hy heeft bracht inne wijele ^{75.}
Die landen van Vrieslant,
Met dijcken tsijner baten,
Noch is hy niet versaet,
Den Impost, wilt dit vaten,
80 Hem oock seer wel aenstaet.

Noch isser eenen Heere H.O. ^{81.}
Hy mach sich schamen wel,
Tis weynich tsyner eeren,
Hy speelt so menighen spel,
85 Hy can sich oock wel draghen
Recht of hy ware vrom,
Maer sulcke listighe laghen,
Comen ten laetsten om ^{88.}.

71. Julius van Deekama is ook een der ondertekenaars van het consent van Westergo.

73. Ruyerd van Roorda is een der volmachten aan wie een 'remonstrantie van den Procureur Generael (J. Charles) ter bevordering van het maaken en repareeren der Dykagien van de Vyfdeelen binnen en buitendijs' enz. werd betekend (Schwarz. III, 958). Later was hij een dergenen, die de betaling moesten ontvangen van een halve stuiver op de floreenrente. Ook hij had het consent van Westergo getekend.

73. *sonder Siele*, een ook tegenwoordig nog meermalen gebruikte beschimping, soms met de verlenging *zonder zaligheid*. Het is hetzelfde, als dat men iemand *een beest* noemt.

75. wiel: draaikolk; inne wiele: in het verderf.

81. *H. O.* is wel Hero van Ockinga, die ook het consent van Westergo tekende, aan wien mede de Remonstrantie (zie boven) betekend werd, die ook de halve stuiver (zie boven) ontvangen moest, en mede was 'geordonneerd commissien te expedieren op de collecteurs', nadat de Impost was afgekondigd.

88. omcomen: ten einde komen.

- Noch moet ick vertellen H.B. ⁸⁹.
 90 Van eenen Appeltoyt ⁹⁰,
 Die gaet die Landen quellen,
 Wel ⁹². hoorde sulckes oyt:
 Hy can seer haest verschieten ⁹³.
 Groote sommen ghereet
 95 Het moet Godt eens verdrieten
 Hy drinckt der Armen Sweet.

- Den Hypocrijtschen Beyma ⁹⁷.
 Can ick vergheten niet,
 Hy volghet oock den anderen na,
 100 Te helpen int verdriet
 Den armen Ondersaten
 Sijns Vaderslant plaisant,
 So hy niet wil af laten,
 Het ¹⁰⁴. wert hem zijn een schant.

- 105 Hier dient oock niet vergeten
 Den Edelen Lauka de Boo ¹⁰⁶,
 Met eenen quaet vermeten ¹⁰⁷:
 Sijn Swagher Douwe Roo,
 Het zijn seer fijne Clercken ¹⁰⁹,
 110 Oock Espelbach ¹¹⁰, verstatet wel,
 Den Impost thelpen stercken
 Dunckt haer een goeden spel.

- Noch isser eenen Olden,
 Hette al inden Prill ¹¹⁴,
 115 So hy recht sien solde
 Hem was van doen een Brill,
 Hy wil so gheerne volghen
 Als eenen olden door
 Den Coronel verbolghen,
 120 Steit oock den Impost voor.

Noch sietmen eener rijden, ¹²¹.
 Als eenen Koe te Peert,
 Hy moetter met om lijden,

89. *H. B.* = Hero van Burmania. Zie de aantekening.
 90. *Appeltoyt*, waarsch.: appeltoet, gezicht als een appel, vollemaansgezicht.
 92. *Wel* = 'wie', Gronings. B heeft *Wie*.
 93. verschieten: voorschieten. Blijkbaar wordt hier van een woekeraar gesproken.
 97. *Beyma* is wel Lieuwe van Beyem. Zie de aant.
 104. *het. B hy*.
 106. *Lauka de Boo* = Schelte van Liauckama, zwager van *Douwe Roo* = Douwe Roorda. Zie de aant.
 107: met boze werken. Maar *vermeten* kan ook adjectief zijn, en dan is het: met een, die kwaad in de zin heeft.
 109. clercken: hier zeker wel: aanhangers van de geestelijkheid.
 110. Espelbach: Georg van Espelbach, grietman van Barradeel en drost van Harlingen, die ook het consent van Westergo tekende. In Mei 1567 was Aremberg gevader van zijn kind.
 114. *Hette inden Prill*. Misschien Hette Decama. Zie de aant.
 121. Misschien is dit Hette van Aebinga. Zie de aant.

Hy brult, hy fantizeert ^{124.}
125 Veel quaets heeft hy bedreven
In synen Grietteny,
Den Impost daer beneven
Staet hy seer troulick by.

Hier dient oock niet vergheten
130 Een vanden Hoopluy coen:
Een Edelman gheheeten
Rievick ^{132.}, een mal Caproen ^{132.}:
Hy dient, om eyghen bate
Teghen zijn Vaderslant:
135 Den Impost, wilt dit vaten,
Doet hy oock onderstant.

Men moet oock niet vergeten W.C. ^{137.}
Twee van het jonck ghespuys, T.C.
Ghebroeders hooch vermeten,
140 Comende vaeck opt huys ^{140.}:
Het is hen lief te hooren,
Mes amys nu comet hier,
By mynen Dochters vercoren,
Daer maectmen goeden chier.

124. fantizeert: raaskalt.

132. *Rievick*, 1. *Rienick* = Rienk van Decama. Zie de aant.

132. Caproen: zotskap, synoniem van door: dwaas, vs. 118.

137. W. C. en T. C.: Wijtse en Tiete, zoons van Tiete van Camminga. Zie de aantekening.

140. 't huys: het blokhuis te Leeuwarden, waar Billy met zijn gezin verblijf hield.

145 Moersmallert ^{145.} mochte meenen, R.F. ⁺

Dat hy vergheten zy,
Met synen langhe beenen,
Hy moet hier mede by:
Noch een quaet van manieren,

150 Meynert Liklis ^{150.}, verstaet mijn sangh,

Ende Jacob Cruydeniere I. v. M. ^{151.}

Die hevet den ontfangh. ^{152:}

Dit zijnse die sick romen

Die Notabelste te zijn,

155 Oock die treflickste sonder schromen

Van alle den Adel fijn

In die Westvriestsche Landen,

Tsy u voorwaer gheseyt,

Het wert hen zijn een schande,

160 Al wast haer noch so leyt.

Thof dient oock niet vergheten,

Tzijn doch Ja Broeders al,

Den Coronel vermeten

Dwincktse in groot ghetal:

165 Ouy Monseur, te segghen,

Sijn sy seer haest bereyt,

Den Impost aen te legghen

Al waert Westvrieslant leyt.

De Bisschop metten synen

170 Behoorde hier oock wel by;

Hoewel sy heylich schijnen,

Ist niet dan huychlery:

Die Godes Woort beminnen

Worden van hen vervolght:

175 Wat moghen sy versinnen,

Dat sy zijn dus verbolght?

Solde ick hier vertellen

Gerrit Wibens ^{178.} en Syoert Sepkijs ^{178.} al,

Ick waer van doen ses vellen

180 Te bringhen int ghetal: ^{180:}

Die wel quaet hebben ghesproken

Al van den Prins seer excellent,

145. Moersmallert: die gek op zijn moeder is, die altijd bij moeders pappot zit.

+ R. F. zal wel Reinier Frittema zijn, sinds 1567 grietman van West-Dongeradeel en als zodanig opvolger van de vrijheidlievende Jan Bonga. Hij werd in Mei 1570 door de Watergeuzen te Holwerd van zijn bed gelicht en weggevoerd, doch later door zijn vrienden voor een aanzienlijk losgeld vrijgekocht. Vgl. Vrije Fries XVI, 497.

150. Meester Meyne Lyckles van Nyeholtpade, was zoo het schijnt, een van de werkzaamste onder de acht Volmachtigen, 'geordonneert commissien te expedieren op de Collecteurs' en mede aangewezen om de halve stuiver (zie bij vs. 73) te ontvangen.

151. I. v. M., misschien Jan van Martena of Juw van Mockema.

152: die de gelden van de impost in ontvangst neemt en er boek van houdt.

178. *Gerrit Wibens*, burgemeester of schepen van Leeuwarden. Zie de aant.

178. Voor *Sepkijs* zal wel *Sepkijs* te lezen zijn.

180; om bij name allen te noemen.

Het wert noch eens ghewroken
Sy sijn doch wel bekend.

- 185 O ghy edele Staten
Des Landes van Vrieslant,
Wilt eens te rechte vaten
Wel ^{188.} nu is u Vyant,
Die u soeckt te beschermen
190 Van sulcken Slaverny:
Ofte die u verderven,
Dat bid ick, segghet my?

- Laet doch die Stadt van Neerden
U een exempel sijn,
195 Oock Rotterdam van weerden,
Met die Stadt Haerlem fijn:
Antwerpen vast van Mueren ^{197.}
Ist wel gheworden waer,
En Zutphen u Nabueren
200 Ghevoeltet oock eenpaer.

- Doet doch eens op u ooghen,
End siet die saecken in,
Eer ghy voorts wort bedrooghen,
Ende raeckt in meerder pijn:
205 Neemtse aen die u beminnen,
Slaet af die u benijdt ^{206.},
So ghy u recht besinnen ^{207.},
Het is nu meer dan tijt.

188. wel: vgl. vs. 92.

197. Dit moet wel slaan op de eerste plundering van Antwerpen in April 1574.

206. benijdt: haat, vervolgt.

207. ghy besinnen: de regelmatige Saksiese buigingsvorm.

- Prince, ghy Vriesen aensiet
 210 Uus Olders ^{210.} daden schoon,
 Hoe sy als Helden met vliet
 Pleghen ^{212.} te strijden coen:
 Wilt eens de Tyrannen wreede
 Van u drijven verbaest,
 215 So hebby Pardoen ghereeде
 Van onsen Prince haest.

Met Preuilegie Bisschoplicker Heylicheyt Cuner
 Petri Episcopi Leonardiensis, Residerende
 in synen Lusthoff Rapenburch,
 buyten Leeuwarden.

102.

Van de schoone Victorie van Leyden. ⁺

Op de wijze vanden 36. Psalm. *Des Boosdoenders*, etc.

- Verheucht u nu, van vreucht ontspringt,
 Een danckbaer Liedt van herten singt,
 Ghy die waerheyt aenhanghet:
 Want by ons wort nu rechtevoort
 5 Een stem der blijenschappen ghehoort,
 Daer lang naer is verlanghet:
 De Rechterhandt des Heeren sterck
 Die heeft vertoont haer Wonderwerck,
 Ghelijck by Ouden tijden,
 10 Als hy zijn volck in haerder noot
 Vrijdde van hongher, Sweert, en doodt,
 En na druck gaf verblijden.

- Een yeghelick is wel bekend,
 Wat de Paus voor een Instrument ^{14.}
 15 Sandt in de Nederlanden:
 Na dat Duckdalba is gheruymt,
 Als hy de selfde had gheschuymt ^{17.},
 Na Moort, Roof, ende Branden:

210. Olders: voorvaders.

212. *Pleghen*, verleden tijd.

⁺ No. 102. Naar A. Verder in alle, behalve H. K. S. V. Bij V.L. XCVIII; Wackernagel n° 76;
 Van Vloten II, 131.

De aangehaalde psalm is uit Datheen.

Vervaardigd blijkbaar onmiddellik na het ontzet, 3 October 1574.

14. Ook hier zien wij weer de voorstelling, dat Alva, Requesens enz. door de Paus hierheen
 gezonden werden. Men meende dan, dat de Koning door zijne omgeving buiten alle
 regeringszaken gehouden werd en verhinderd om naar de Nederlanden te gaan.

17. gheschuymt: leeg geplunderd.

Twas de Milaensche Commandeur,
 20 Die hier toe van hem kreech de keur,
 Door zijn seer schalcke sinnen.
 Duckdalvens handel was te wreet,
 Dees veynsde dat hem sulcks was leet,
 Hy woldt met list beghinnen.

25 Wat hy daer door in Zeelant wrocht,
 Hebben sijn Spangiaerts wel besocht ²⁶,
 Dat sy daer niet meer comen:
 Dies heeft hy weer int lest van Mey,
 Sijn nieu aenslaghen drierley

30 Op Hollant voorghenomen:
 Om de Maes was den eersten list: ³¹.
 Dan desen aenslach is ghemist,
 Gods hant heeft hem gheslaghen:
 In Noorthollant oock desgelijck, ³⁴.

35 Daer seer veel dooden op den dijck,
 End in de slooten laghen.

Den derden aenslach heeft ghehad
 Leyden, die wel vermaerde Stadt,
 Dees wert weder belegen:

40 Want hy wist dat daer op dat pas
 Coorn noch Krijchsvolck in en was,
 Om zijn macht te staen teghen:
 Sijn grof gheschut hy achter liet:
 Want daer met (wist hy) had hy niet:

45 Dies wou hy de Stadt dwinghen
 Met hongernoot, sonder geweld,
 End heeft het oock also bestelt
 Datmen daer niet const bringhen.

De Prins en Staten sloten raet

50 Die vreemt scheen, nochtans van dees daet
 Salmen duysent Jaer spreken:
 Den IJsseldijck kreech menich Gat,
 De Maesdijck wert ghesteken plat ⁵³.
 Twater quam in ghestreken:

26. besocht: ondervonden. De verzen zien op de inneming van Middelburg en de pogingen tot ontzet.
31. Vermoedelijk wordt met deze aanslag op de Maas bedoeld het plan van de Koning, om met een vloot, zoals Hooft zegt, 'zich meester van Maaz' en Zuiderzee te maaken, en aan Holland de keel toe te binden', al was dit plan ook van veel wijder strekking. Uitvoerig hierover Bor I, 523 vlgg. Daartoe was men in het voorjaar in Spaanse havens bezig voorbereidselen te maken, 'maar in de zomer verrookte dit bestek, door 't smelten des heirs aan den bloedtgang, die 'er onder quam, en zelf den Ammiraal Pedro Melenda meesleipte' (Hooft IX, 337). Mogelijk dat de aanval van Chiappin Vitelli op Gorkum en Woudrichem bedoeld wordt, die echter niet geheel mislukte.
34. Dit is de inval van Chevreux in Noord-Holland en de mislukte aanval op Purmerend, waarbij, volgens Hooft, 'de Baroen, eerlang, by de tweeduizent van de zynen, zoo hier, zoo daar verslaagen oft verzoopen liet.'
53. ghesteken plat: afgegraven.

- 55 Hollant toonde zijn watercracht,
 Zeelant heeft zijn hulp by gebracht,
 Door Volck, en schoon scheeps stucken,
 Besot den vermaerden Krijchshelt
 Begaf sick op het Watervelt,
 60 God liet het hem gelucken.

- Als Rabsakes sprack den vyant: ⁶¹.
 U en can comen gheen bystant,
 Leyden ghy moet versmooren:
 Cont ghy de Sterren grijpen wel, ⁶⁴.
 65 So can het water oock seer snel
 Tot voor u Stadt doorbooren:
 Dit dede sommige doen clacht,
 De Satan rockte den tweedracht,
 Tversoeck was swaer om lijden: ⁶⁹.
 70 Want vele waren sonder broot,
 De Peste was daer oock seer groot,
 Doch Godt die holp hen strijden.

- De wint blies so voor Soetermeyr
 Dat van daer weeck des vyants Heyr,
 75 En quam tot Soeterwoude:
 Hier heeft de Heer sienlick ghetoont,
 Dat hy zijn volck in noot verschoont,
 End uut last helpt benoude.
 Hy gaf wint, reghen, met Springvloet,
 80 En benam den vyant den moedt,
 Die naeckt is wech gheloopen:
 Veel huysen stack hy inden brant,
 Doch waer hy weeck vont Gods hant, ⁸³:
 Doodtlick moest hijt ontloopen.

- 85 In Octobri den derden dach,
 Boisot men met zijn Schepen sach
 Binnen de Stadt van Leyden:
 De hongerighen creghen spijs,
 Den Heer die sy danck ende prijs,
 90 Diese hen cost bereyden:
 Natuere creech weer haren eysch,
 Sy werp van haer het Peerden vleysch,
 Broot had sy moeten derven,
 Den tijt van seven Weken lanck,
 95 Water was meest gheweest den dranck ⁹⁵.
 Waer door veel moesten sterven.

61. Vgl. 2 Koningen XVIII, waar Rabsake, de veldheer van Sanherib van Assyrië, Hizkia tracht over te halen tot onderwerping, omdat hij tegen Sanherib van zijn God geen hulp kan verwachten.
 64. Dezelfde overlevering vindt men enigszins afwijkend o.a. bij Hooft: 'de beleggers zwetsten, Eerder zouw men de sterren met de handt bereyken, dan de stadt uit de hunne breeken'.
 69. De beproeving was zwaar te dragen.
 83: Waar hij week, vond hij Gods wrekende hand. Het ontbreken van het tweede *hy* is geen drukfout, maar een syntactiese eigenaardigheid.
 95. Men dronk in die tijd nooit water, omdat dit voor ongezond gehouden werd. Zelfs de zwaarste gevangenen zaten op bier en brood.

Doet op tghesicht, wreede Tyran,
 Siet hoe de Heere helpen can
 Daer gheen hulp is voor ooghen:
 100 O Moortdam ¹⁰⁰ blijft niet langher blind
 Verderft doch niet uus kindes kint,
 Hebt met hen mededooghen:
 Keert u in tijts, eer ghy vergaet,
 Den Heer niet langher teghenstaet,
 105 Aenmerckt zijn cracht en gaven:
 Heel Nederlant siet dees oock aen
 Wilt handen aen den ploech nu slaen,
 En blijft niet langher Slaven.

Ghy hebt aen ons cleyn Lant gespoort,
 110 Wat hulpe dat Godt by zijn Woort
 Ghedaen heeft dees drye Jaeren.
 Hangt dat dan oock aen onvertsaecht,
 Voor tvaderlant u strijdtbaer draecht
 Afgodes dienst laet varen.
 115 Leght by het vyer niet langher Hout,
 En gheloof my, tsal worden kout:
 Ja tsal gheen vyer meer blijven:
 Wilt ghy dat dit plat sy ghestelt,
 Gheeft den Tyran langher gheen ghelt,
 120 Ghy sult hem wel verdrijven.

De Prins ¹²¹ die ons hulp is gheweest,
 Sterckt u, end ons, met sijnen Gheest,
 Dat wy na zijn Woort leven:
 Danck sy de hoochste Majesteyt
 125 Van nu tot in der eewicheyt
 Van dat hy heeft ghegeven:
 Ons Prince sy door zijns Soons Bloet,
 Van hem tot alder tijt behoet:
 Hy stercke oock tsLants Staten
 130 Met een volstandich vast ghemoet,
 Teghen den Vyant seer verwoet
 Die hem en zijn Woort haten. ⁺

100. *Moortdam*. B en alle andere *Amsterdam*.

121. De Prins: God.

+ In CC en DD staan hieronder nog de volgende verzen:

Hier scheen nu Leydens val voor haer te zijn geboren,
 Maer Godt die Eeuwige Leeft, aensag haer vromigheyt;
 En wilde niet, dat soo zijn Volck sou gaen verloren,
 Daerom heeft Hy haer weer de Vryigheyt bereyd.

103.**Een nieu Liedeken vande miraculeuselicke verlossinghe der Stadt Leyden.⁺**

Op de wijze van den Lxvi. Psalm.

- Sijt al verheucht, wilt den Heer loven,
 Sijn name hier ghebenedijt:
 Hy heeft ghethoont zijn cracht van boven,
 Aen zijn volck, dwelck hier wort benijdt:
- 5 Dit vindt ghy opentlick beschreven
 Int Oude Testament seer claer,
 Wat hy door zijn cracht heeft bedreven
 Aen haer die zijn Wet houden gaer.
- In onsen tijden condt ghy mercken
 10 Hoe Godt voor Hollant strijdt end vecht.
 In Zeelant thoont hy wonder wercken:
 Hy begaeft rijcklick synen knecht
 Den Edlen Prince van Oraingnien
 Met wijsheyt teghen tPaus ghewelt,
- 15 Teghens thoovaerdich volck van Spaignien
 Heeft hy hem als een Hooft ghestelt.
- Hy heeft weerstaen met weynich mannen
 Soo meenich duysent Helden cloeck,
 Die hem meynden uut tLandt te bannen,
- 20 Oft hem te helpen om den hoeck.
 Maer Godt heeft haer meest al verslaghen
 Die op haer macht hier droeghen,, moet
 En wil haer opentlicken plaghen:
 Godts hulp zijn volck ghenoeghen,, doet.²⁴
- 25 Dit mach een yegelick wel aenschouwen
 Hoe Gods vyanden zijn gheplaecht,
 Als sy op haer macht ghinghen bouwen,
 Te Scheep, te Landt zijn sy verjaecht.
 Voor Haerlem wast niet thaerder vromen:
- 30 Voor Alckmaer werden sy beswaert:
 Bossu werd met zijn volck ghenomen:
 In Zeelandt sijn sy niet ghespaert.

⁺ No. 103. Naar A. Verder in B-D.F-M.S.CC.DD. Bij V.L. XCIX; Wackernagel n° 89; Van Vloten II, 135.
 De Psalm is van Datheen.
 Kort na het ontzet van Leiden gemaakt, waarschijnlijk door iemand, die zich bij het volk van Boisot bevond.

24. Gods hulp maakt dat zijn volk zich kan verblijden; *ghenoeghen* is werkwoord.

Voor Leyden quamen sy ghestreecken
 Tot twee diversche stonden stout:
 35 Seer corts daer nae zijn sy gheweecken,
 Verblijdt was doen jonck ende oudt.
 Op menschen troost strecten ons sinnen,
 Dit wel aenmerct bysonderlick,
 Hier meed en mochten wy niet winnen:
 40 Gods wercken die zijn wonderlick.

Daer nae quamen sy weer voor Leyden
 Met al haer macht end Spaensch ghespuys:
 Sy ghinghen haer int Lant verspreyden,
 Tot Schansen maeckten sy elck huys.
 45 Sy meynden Gods volck te verpletten
 Die van Victuaille waren,, bloot:
 Sy riepen: Wie sal u ontsetten?
 Bspottende seer haren,, noot.

Noch seyden doggheblasen ghecken
 50 Tot die van Leyden excellent:
 Men soud eer metter handt bedecken
 De Son en tgantsche Firmament
 Eer u de Geuskens souden helpen:
 Gheboren blinden sullen sien
 55 Als sy u commers nooden stelpen:
 Denckt niet dat u hulp mach gheschien.

Gheen Garnisoen was inde Stede
 Dan Burghers cloeck, stout en vaillant:
 Tot Godt almachtich was haer bede,
 60 Dat hy haer wilde doen bystandt.
 Sy waren soo seer vast beslooten,
 Het was te sien afgrijselick:
 Dit heeft den goeden Prins verdooten,
 Hy vindt een middel prijselick.

65 De Dijcken over IJsselmonde
 Werden doorgraven sonder vaer,
 Tzeewater liep ten selven stonde
 Door al de gaten hier en daer.
 Uut Zeelandt quam tot onser baten
 70 Boisot den vromen Capiteyn,
 Met Bootsghesellen en Soldaten,
 Tot by ses hondert groot en cleyn.

Met Schuyten en Galeyen lustich
 Sijn sy ghevaren over tvelt:
 75 Vier half Cortouwen⁷⁵ laghen rustich
 In Delfsch Coorenschuyten ghestelt.

75. *half cortouwen*; kartouwen zijn een soort kanonnen van zwaar kaliber, 24 ponders. Half kartouwen zijn natuurlijk van kleiner kaliber; naast elkander staan hele en halve cortouwen genoemd in n° 152, vs. 27.

Sy trocken heen als vrome Hanssen ⁷⁷,
 Sy deden over al exploot,
 En wonnen achtentwintich Schanssen,
 80 Daer bleef soo menich Spaengiaert doot.

Dees Stadt was vijf maengen beleghen:
 Der Spaengiaerts Capiteyn Baldeez
 Meynende de Burghers te beweghen:
 Haer op te gheven hy seer preez.
 85 Hy creech voor antwoordt als den slechten
 Soo lang wy hebben handen,, siet
 Om eten deen, dander om vechten,
 Soo comen wy tot schanden,, niet.

Doen ons volck tSoeterwou na quamen
 90 Daer lach des vyants groote macht,
 Met Paerden en Voetvolck altesamen
 En hielen daer seer stercke wacht,
 Voor sulck ghewelt, hoort mijn ontbinden ⁹³,
 Heeft ons volck schrickelick versucht:
 95 Maer Godt sondt storm, en stercke winden,
 Den vyandt is by nacht ghevlucht.

Hoort wat den selven nacht gheschieden
 Doen Godt de Spaengiaerts heeft gheport
 Dat sy van Leyden moesten vlieden,
 100 Een groot stuck muers is neer ghestort:
 Tbolwerck, en oock de aerden wallen
 Ghemeten vijftich passen lanck
 Sijn neder inde vest ghevallen:
 Aenmerckt nu oft de Stadt was cranck.

105 Des morphens vroeck dry in October
 Werd men ghewaer Godts wonderdaet,
 Uut Leyden sachmen de Schans over
 De Schuyten voeren sonder laet ¹⁰⁸,
 Met Broodt, Bier, en ander Provande,
 110 Sonder belet naar tStadt verblijt:
 Sy dancten Godt menigherhande,
 Sijn naem wert daer ghebenedijt.

Die vander Stadt quamen ghelooopen
 Met blijd gheschrey ons volck te moet,
 115 En baden seer deerlick met hoopen:
 Met een stuck broots ons bystant doet,

77. *vrome Hansen*; dappere banjers.

93. ontbinden: uiteenzetting, verhaal.

108. sonder laet: zonder pas, zonder dat zij verlof hadden gekregen om te passeren.

- Tis meer dan ses weken gheleden
 Dat wy gheen broot hebben gheproeft:
 Den rijckdom heeft sulcx oock ghebeden,
 120 Een steenen hert moest zijn bedroeft.

- Elck een hoordemen daer ghewaghen:
 Willecom Vrienden hertelick,
 Ghy hebt verlost dees Stadt van plaghen,
 End al ons Burghers smertelick.
 125 Ons Volck antwoorden wijselicken:
 Gheeft Godt alleen prijs ende eer:
 Looft hem (en denct) tis prijselicken,
 Hy is in noot ons Godt en Heer.

- O Hollant fray niet om verschoonen, ^{129.}
 130 Die Christum nu hebt aenghedaen,
 Wilt over al dit wonder thoonen,
 Van Gods Wet wilt niet afstaen:
 Al hebt ghy lang gheweest in lijden,
 U droefheynt is in vreucht verkeert,
 135 Dus wilt u inden Heer verblijden,
 Sijn Lof tot alder tijt vermeert.

- Ghy Nederlanden Rijck en Machtich,
 Die tot u Vrijdom liefde draecht,
 Houdt doch voor ooghen dit werck crachtich
 140 Het Spaensche ghespuys nu van u jaecht,
 Sonder u hulp moeten sy vluchten.
 Denct wat Thantwerpen is ^{142.} gheschiet;
 Sy steken vol van Neroes cluchten ^{143.},
 Haer voortstel ^{144.} is moort en ^{144.} verdriet.

- 145 Laet haer in Spaingien sporten breyen ^{145.},
 Ezels en Koeyen drijven,, daer
 Dees Ghuyten sendt na haer contreyen
 Op dat sy moghen blijven,, daer:
 Tzijn meest al Fielten ^{149.} en Roffianen ^{149.}
 150 Die ons hier quellen spottelick:
 Tzijn Beuls der Papen, en Maranen,
 Wie anders denct doet sottelick.

129. Dat zo schoon is als het maar wezen kan.

142. *is*. A heeft *in*, drukfout, reeds in B verbeterd.

143. cluchten: streken.

144. voortstel: plan, doel.

144. *en*. A heeft *een*, drukfout, reeds in B verbeterd.

145. sporten breyen: manden vlechten; vgl. no 84, vs 25. *Vijchcorven connen zy breyen*.

149. *Fielten*. In A-D. F-H. is dit gedrukt *Fieltz*; I begreep deze afkorting niet meer en drukte *Fielts*, wat J. L. M. S overnamen. CC en DD hebben weer *Fieltz*. Heeft dus CC een oude uitgave voor zich gehad?

149. Roffianen: schurken.

- Prins die dit Liedt eerst heeft ghesonghen,
 Hy kent seer wel des Paus ghedrocht,
 155 Uut Spaengnien is hy haer ontspronghen,
 Hy was na in haer feest gherocht.
 Wacht u voor dInquisiteurs handen,
 Die sConincks Soon hebben vermoordt,^{158.}
 En vecht nu voor u Vaderlanden:
 160 Maect met Hollant een goet accoordt.

Schout abuys.⁺

104.

Een Liedt vande ontsettinghe der vromer stadt Leyden.⁺

Op de wijze *Wilhelmus van Nassouwen*.

- Aenhoort ghy Nederlanden
 Met herten seer verheucht,
 Tot God verheft u handen
 En looft sijn groote deucht,
 5 Wilt nu sijn eer verbreyden
 Ghy waert seer belaeen,^{6.}
 Om die ontsettingh van Leyden
 Twelck onlanx is ghedaen.
- Maer wilt considereren
 10 In dese wonder daet
 De stercke handt des Heeren,
 En niet der menschen raet
 Tis God die tallen tijden
 Den sijnen uyter doodt,
 15 Verlost, en can bevryden
 Van swaeren honghers noot.
- Ghy hebt dus lang t'vertrouwen
 In sConinx macht ghestelt,
 End op sijn schoon Landouwen,
 20 Heyrcracht, end groot ghewelt,
 Maer boven den arm des Heeren
 Vermach gheen Potentaet,
 Hoe soudt ghy wel floreren
 Als God daer buyten staet.
- 25 Laet u een spieghel wesen
 In Hollant Leyden schoon,
 Oock die daer in God vreesen

158. Don Carlos wordt meermalen als een vijand en slachtoffer der inquisitie voorgesteld (gestorven 1568).

+ Welke dichter de zinspreuk *Schout abuys* gebruikte, weten wij niet. Van Doorninck, 2e druk, geeft *Schout 't misbruyck* op als zinspreuk van J. van den Eede, die ons geheel onbekend is.

+ No. 104. Naar N. Verder in E. I. J. L-R. U. W. IJ. Bij V.L. C; Wackernagel n° 95; Van Vloten II, 140.

Kort na het ontzet vervaardigd.

6. Als tussenzin te lezen. I. J. L. M *Ghy die*.

En Christum sijnen Soon,
Die is haer Coninck verheven
30 Haer schilt, haer borch, end weer,
Dit heeft den vyandt doen beven
Jae vluchten met oneer.

Tis wonder int aenschouwen
Der menschen ooghen blint,
35 Hoe dat in het benouwen
Was den borgher ghesint,
Met Pest dees stadt beladen,
Hongher, Krijch, dieren tijt,
Te houden sonder soldaten
40 So lang in svyants spijt.

Ick laet noch te vermonden ^{41.},
Al die afbreucken fier,
Twelck sy tot allen stonden,
Den Spangiaert deden hier
45 Ten mocht haer niet faelgieren,
Zy streden voort Vaderlant
En om het woort des Heeren,
Dat was daer in gheplant.

41. vermonden: vermelden.

U laster mont hoochmoedich
 50 O Spaenschen Assur wreet,
 Heeft God ghehoort seer spoedich
 Dien ghy voor hem op deet,
 Baldees die hadt ghesworen
 Dat Son end Manenschijn,
 55 Vergaen most: Oft verloren
 Sou de Stadt Leyden zijn.

Hierom heeft God almachtich
 Oock het bidden haest verhoort,
 Der burghers tot hem clachtich,
 60 O Leyden vreucht orboort
 Den Prince van Orangien
 Heeft hy u tot een heldt,
 Verweckt die t'volck van Spangien
 Breken sou haer ghewelt.

65 Oock zijn u Bontgenoten
 Den Adel in steden meest,
 Van Hollant onverdroten
 Aldaer present gheweest,
 En hebben tot uwen bystanden,
 70 Al om de dijcken door boort,
 End tot een Zee haer Landen
 Ghemaect, tis noyt ghehoort.

Het was vreucht te aenschouwen
 Den Admirael vaillant,
 75 Boysot, end Edel grouwe ⁷⁵.
 Van Walcheren so playsant:
 Den Spangiaert seer beladen
 Ginghen dees maets te keer,
 Met sPrincen scheeps armaden
 80 Behaelden sy prijs end eer.

Haest sachmen doen verneeren,
 Ons vyants hooghen moet,
 Sijn schanssen doort verveeren ⁸³.
 Verliet hy met der spoet
 85 Hy moest de stadt sien spijsen
 Met Coorn seer abundant,
 End uyt syn Legher rijsen
 Met oneer ende schant.

Princesse, Leyden schoone
 90 Ghy Borghers jonck end out,
 Met recht spant ghy de croone,
 Om dat ghy onverflout,
 Ghebleven zijt stantvastich
 Ghy ander steden ras
 95 Helpt ons den vyant amachtich ⁹⁵,

75. grouwe: het volk, de gemene soldaten, in tegenstelling van de pas genoemde admiraal.

83. door 't verveeren: uit vrees.

95. amachtich: verzwakt. amechtich. De meesten hebben dit woord niet begrepen. O. P. lezen *aemachtich*; L. M. N *almachtich*; Q. R. U. W. IJ *machtich*. Alleen I (J) heeft de juiste lezing.

Najaghen op dit pas.

105.

Een Nieu Liedeken ⁺

nae de wyse. *Ten had my niet ghespeten, dat leet dat ghy my doet, etc.*

- Wie wil doch nu beklaghen
Ons Borghers ^{2.} wel bekant
Want wy onsselve jagen
Al uut ons eyghen Lant,
5 Ons huysen end Boomgaerden
Verlaten wy metter spoet,
Beminnen de Spaengiaerden
Die niemandt en doen goet.
- Had ons de Geus verdreven
10 Als sy wel worden ghedaen,
Soo waer hem schuldt te gheven
Maer wy zijn selffs ghegaen,
Wy en dorven niemandt vloecken
t'Coemt door ons eyghen raet,
15 Dat wy in allen hoecken
Nu sitten desperaet.

+ No. 105. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CI; Van Vloten II, 145.

Tijd van vervaardiging niet lang na 't ontzet van Leiden.

Het lied wordt de Hollanders, die in Spaanse dienst gegaan zijn, in de mond gelegd. Het zijn echter geen Amsterdammers, want die hadden huis en hof niet verlaten. Het zijn Spaansgezinde burgers van steden, die zich bij de opstand hadden aangesloten.

2. *Ons Borghers*, acc. van *wy borghers*.

Doen wy ons goet verlieten
 Doen hadden wy ghepast ¹⁸,
 Die Geus te zien vernieten,
 20 Te brenghen in de last,
 Al binnen veerthien daghen,
 Maeckten wy malcandren wijs,
 Souden wyse sien verjaghen:
 Haer goet maecken tot prijs.

25 Tscheep waeren wy ghelegghen, ²⁵
 t'Enchuysen voor de Stadt,
 Hadden wyse doen ghecreghen,
 Wy haddense al ghehadt,
 Wy achtense voor ontbijten, ²⁹.
 30 Noch hebben sy gheen pijn,
 t'Mach ons te recht wel spijten
 Dat wy dus bedroghen zijn.

Don Fredrick was ghecomen
 Dry weken voor Kersmis,
 35 Wy ghinghen ons beromen
 Ons saeck stontd heel int wis,
 Ons vrienden ³⁷ lieten wy weten
 Die Sop moest zijn ghereet,
 Wy woudense met haer Eten,
 40 Twaer Geus lieff ofte leet.

Zy hielden haer Sop met vreden,
 Tot Nieuwe Jaer henby ⁴²,
 Die Pankoecks daghen ⁴³ voorleden
 Die Paesch-Eyers gingen voorby,
 45 Die slachtijdt ginck ghenaecken ⁴⁵:
 Zy saeten noch gherust,
 Doegingen wy schepen toe maecken
 Nae Beulingh hadden wy lust.

Maer doen wy derwaerts quamen,
 50 Die Geus quam ons te moet,
 De Beulinck die wy vernamen
 En smaeckte voor ons niet soet,
 Te rugghe soo moesten wy keeren
 Dat dede Cruyt en Loot,
 55 Bossu werde met zijn Heeren
 Op Worst en beulinck ghenoot.

Voor Alckmaer ende Leyen
 Heeft Godt ons knechten verjaecht,

18. ghepast: gerekend.

25 vlgg. Deze regels doelen wel op de schepen, die in April 1572 voor Enkhuizen lagen, en waarmede men de stad voor de Koning wilde behouden; vgl. Bor I, 372.

29. Wij meenden hen te kunnen verslinden.

37. Ons vrienden: de Spaansgezinde burgers die in de stad gebleven waren.

42. henby: voorbij.

43. Die Pankoecks daghen: de Vastendagen.

45: Het begon al naar November te lopen.

- Hoe dat wy langher beyen
60 Hoet qualijcker met ons daecht,
Nu moeten wy leeren spaeren,
Off vaeren op Vrybuyt,
Dat Rijcke Luyden waeren,
Die comen tot sint Reyn-uyt ⁶⁴.

65 Oorloff die nu noch leven
Van die daer zijn gheruymt, ⁶⁶:
Hadt ghy by huys ghebleven
Ghy en hadt niet veel versuymt:
Hadt ghy met vrienden en Bueren
70 U Lijff end leven ghewaecht,
Verwacht soet ende sueren,
Soo dat den Heer behaecht. ⁷²:

64. *Sint Reyn-uyt*, de patroon der bedelaars.
66: Van hen, die hun stad verlaten hebben.
72: Zoals het God behaagt.

106.

Als sy nu mercten, datmen op haer Pardoën niet en achtete, isser eenen listighen Vredehandel voortghestelt:

Een nieu Liedeken,⁺

op de wijze van *Weenen*.

Hollant Zeelant weest nu verblijt.
 Verheucht u nu in desen tijt,
 Aenbidt den Heer der Heeren,
 Dat hy ons wil gheven sijnen Pays subijt,
 5 Dat wy eendrachtich moghen leven.

Maer niet ghelijck in Vranckrijc, zijt dies wel vroet,
 Daer sy hebben vergoten het Christen bloet,
 En haren Eedt hebben ghebroken:
 Sy waren als Leewen ende Beeren verwoet,
 10 Maer het sal noch werden gewroken.

Hadt ghy ^{11.} ghecreghen die overhant,
 Ghy socht gheen Vrede aen elcken cant,
 Met al u Babels knechten:
 Nu is de Roomsche kerck ghevallen int sant,
 15 Wie salse u weder oprechten?

Ten baet moorden noch branden, al zijt ghy fel,
 Al valt ghy Gods kinderen seer rebel,
 Met al u valsche partije:
 Sy is gevallen die groote stadt Babel,
 20 Met alle haer Afgoderije.

Ghy die Coninghen en Princen hebt verleyt, ^{21–25.}
 Den Beker der oncuysheyt met wreetheyt,
 Hebt ghijse vol boosheyt geschoncken,
 Van tbloet der onnooselen, hoort mijn bescheyt,
 25 Sijn sy geworden droncken.

+ No. 106. Naar A. Verder in B-D. F-M. S. Bij V.L.CII; Van Vloten II, 147; Van Duyse II, 1748.

Over de 'Vredehandel' zelf wordt in dit gedicht niet gesproken, wel over hetgeen de Spanjaarden aanleiding gaf deze onderhandelingen te beginnen, terwijl de hoop wordt uitgesproken, dat de Prins vrijheid van godsdienst zal weten te bedingen. De onderhandelingen begonnen te Breda in Maart 1575. Het lied is uit het begin daarvan. Voor de wijs zie Van Duyse t. a. p.

Opschrift. In I. J. L. M. S luidt dit: Vanden listighen vredehandel tot Breda, onderwylen verstercken sy hen dobbel, om meerder Tyranny te gebruycken.

11. *ghy*, nl. de Spanjaarden.

21–25. Vgl. Openb. XVII, 2–6.

Den Turck die coemt al met ghewelt,
 Met dry hondert duysent man is hy te velt,
 Te voet end oock te Peerden,
 Hy heeft gewonnen, tzy u vertelt,
 30 Twee steden van grooter weerden.

Lagoulette ³¹. ende Thoenis sijn die Steden genaemt
 Daer binnen was so menigen Italiaen,
 Bisschoppen, Cardinalen, Spaensche gesellen,
 Die sijn daer gebleven, wilt dit verstaen,
 35 Die en sullen ons hier niet meer quellen.

Als den Spaenschen Raet dit heeft vernomen,
 Ras zijnder Posten ³⁷. in Brabant gecomen,
 Dat sy doch soudent accordeeren,
 Dat den Prince van Oraengien tot zijnder vromen
 40 Den Turck soude helpen keeren.

Den Prince van Oraengien triumphant
 Godt sal hem gheven wijsheyt en verstant,
 Op dat Gods Woort tot desen stonden,
 Mach gepreect worden aen elcken cant,
 45 Liever Turcks dan Paus bevonden.

Al is den Turck gheen Christen genaemt,
 Hy en heeft niemant om tgelooove gebrant,
 Als die Papisten doen alle dage,
 Herodes en was noyt sulcken tyrant,
 50 Noch was het niet naer Gods behagen.

Prince die ons nu dit eerstmael sanck,
 Sijn herte was vrij ende vranck,
 Maer Jonckheyt doet hem dolen,
 Den gheest is willich, dat vleysch is cranck,
 55 Hy hopet noch te onderhouden ⁵⁵.

31. La Goletta is de haven van Tunis. In 1535 was Tunis door Karel V veroverd. In 1574 werd het door de Turken hernomen onder Sinan pasja.

37. posten: boden.

55. *onderhouden*. I. J. L. M. S *onderhouden*.

107.

Vanden Moordtbrandtschen aenslach in Noorthollant, vanden Monick aengelecht, Anno 1575. ⁺

Op de wijze. *Een amoreus fiere ghelaet, heeft my, etc.*

Een nieu Liet so wil ick singhen
 Uter herten also fray ²,
 Hoe Papou Noorthollant meende te dwinghen
 Den seventwintichsten deser May, ⁴,
 5 Maer ten woude haer niet ghelucken
 Soo zijt wel hadden ghedacht,
 Haer raetslaghen braken in stucken,
 En dat door Godes stercke macht.

Ontrent ses duysent voetknechten,
 10 Met seven hondert Ruyters te Paert,
 Meenden sy tLant mede te bevechten,
 Noorthollant hadden sy ghepaert ¹²,
 Opt verraet quamen sy aen loeren,
 Dat sy van binnen hadden ghestelt,
 15 Ontrent vijfhondert Boeren
 Stonden tot haer hant ghestelt. ¹⁶.

Een Boer van Wochlum gheboren,
 Een knaep van Jesabel bequam ¹⁸, ¹⁸:
 Hadden sy tot Capiteyn ghecoren,
 20 Vier hondert knechten hier met annam ²⁰,
 Die in elck Dorp souden branden,
 Als de Spaengiaert quam voor de Schans,
 Ghecleet met roode syden banden,

+ No. 107. Naar A. Verder in alle, behalve V. Bij V.L. CIII; Van Vloten II, 148.

Het lied is van Junie 1575.

Met de *Monick* in het opschrift wordt natuurlijk Requesens bedoeld, als elders: in B.D.F-H, K staat dan ook *Commandeur*.

Voor de wijs zie Tijdschr. v. Ned. T.- en Lett.kunde X, 179.

2. fray: vrolik.

4. Den 27en Mei trok Hierges met zijn troepen van Beverwijk naar het Noorden, maar keerde spoedig onverrichter zake terug. Het voornaamste krijgsbedrijf was geweest het in brand steken van de molen te Schoorl. De gevolgen waren echter afschuwelijk. Men vermoedde verraad en doordien de pijnbank te werk gesteld werd, vond men ook spoedig tal van verraders, die op de wreedste wijze ter dood gebracht werden. Zie Bor I, 623 vlgg.

12. *ghepaert*. Alleen in DD *ghespaert*, niets dan een drukfout. *ghepaert*: verdeeld, d.i. aan ieder was zijn werk aangewezen.

16. Bedoeld wordt Coppens Cornelisz van Wognum, bij Hoorn, die door de door Sonoy gevangen genomen 'vagabonden' werd aangewezen als de man, van wie zij geld hadden gekregen om bij de aankomst der Spaanse troepen zekere dorpen in het Noorderkwartier in brand te steken, Bor I, 625.

18. *bequam* in A. B ter wille van het rijm voor bequaem, dat alle andere ook schrijven, behalve AA-DD: *bequamen*.

18: Een echte passende knecht van Jezabel (de vrouw van Achab, die de priesters en profeten van Jehova vervolgde).

20. *annam*. Ter wille van het rijm schrijven C. F-L *annaem*. AA heeft *aen namen*, BB *met namen*, CC-DD *met aennamen*. — *hier*, d.i. *hi er*.

Maer verloren liep haer ^{24.} cans.

24. *haer*. In A *heer*, drukfout, in de andere verbeterd.

- 25 Diederick Sonoy in corter stonden
 Heeft haest vernomen dese maer,
 Hy heeft zijn Posten uutghesonden
 In Steden Dorpen, hier en daer,
 Dat sy goede wacht souden houwen
 30 Op sulcke Verraders al,
 Niet alleen Mannen, maer oock Vrouwen
 Want daer veel waren int ghetal.

- Die Steden en Dorpen all ghelijcken,
 Swoeren malcanderen ghetrou,
 35 Doe sy vernamen die practijcken ³⁵,
 Die haer nu ghelden sou,
 Die Schepen deden sy toerusten
 In also corter stont,
 Besetten alle havens en custen,
 40 Teghen sulcken loosen vont.

- Men ghinck die Lantsknechten halen
 Inde Schansen sterck en vast:
 Die Lantluyden altemalen
 Hebben op haer Haspelen ghepast: ⁴⁴:
 45 Haer Vaendels sachmen vliegghen
 Ter eeren den Prince fijn,
 Sy wilden haer niet laten bedriegghen
 Vanden Monnick op dit termijn.

- Die Papisten quamen aenstrijcken
 50 Voor die Schanssen aldaer:
 Die Leus ⁵¹ lieten sy daer blijcken,
 Sy meenden tLant was haer:
 Die Moelen ghinghen sy aensteken
 Die te Schorel stont al by de Kerck,
 55 Die was ghestelt tot eenen teecken
 Van de binnen Verraders sterck.

- Sy ghinghen daer branden en stoken,
 Die binnen Verraders saten stil: ⁵⁸.
 Tverraet was al ghebroken,
 60 Sy creghen niet haren wil:
 Haer Capiteyn was ghevanghen, ⁶¹.
 Met al zijn Lantsknechten meest,
 Die Papouwen sonder verlanghen ⁶³.
 Zijn vertrocken seer bevreest.

35. practijcken: list.

44: hebben goed op hun werk gelet, op hun tellen gepast.

51. Die leus: het afgesproken sein.

58. In werkelijkheid waren er geen verraders.

61. Dit slaat weer op Coppen Cornelisz, niet op de aangekomen soldaten, die onder Hierges stonden.

63. verlanghen: langer maken, uitstellen.

65 Hoort toe wat men doe deden
 Met dese Verraders vals,
 Die Capiteyn ginckmen doe ontleden,^{67, 68.}
 De Duyvel brack hem eerst den hals:
 Dit is gheschiet warachtich,^{69.}

70 Veel menschen daer hebben by ghestaen,
 Alsulcken loon sijn sy verwachtich^{71.},
 Die haer Vaderslant willen verraen.

Voorts die Brantstichters te samen
 Worden al aen staken gheset,^{74.}

75 Elck in sijn Dorp by namen,
 Om een ander te wachten bet,
 Haer Cornel ist ontloopen,
 Met namen Pieter van Hoef^{78.}, ^{78 : 80.}
 Hy salt int eynd noch wel becoopen:

80 Wie sach zijn daghen sulcken Boef?

Van Kersmis is dit verraet begonnen,
 Amsterdam heeft dit ghewrocht:
 Om sulcken Pays hebben sy gheronnen,
 Is dit den Vreed die hy altijt socht?

85 Wy hebbent oock wel vernomen
 Dat sy met Noorthollant sou worden betaelt,
 Die Boer is u te ghemoet ghecome,
 De betalinghe had hy drae gehaelt,

U belooninghe leyt in sacken,
 90 Maer het is cruyt en loot,
 Die Kaesen zijn al ghebacken,
 U te victalieren in u noot:
 Maer ghy moeder eerst van gheven
 Twee Dalers voor dat Licent^{94.},
 95 Daer mocht ghyse wel aencleven^{95.},

67, 68. In I.J.L-DD luiden deze verzen:

Men ginck den capiteyn ontleden,
 Eerst brack hem de duyvel den hals.

69. Coppen is na de afschuwelijke pijniging van de vorige dag bij een nieuw verhoor gestorven. Dezelfde uitdrukking vinden we bij Bor I, 626: 'twelk de Commissarissen siende, alhoewel sy geheel verslagen waren, hebben sy (malkanderen aengesproken hebbende) over luid geroepen: Siet, hy en wil ons de waerheid niet seggen, de duivel breekt den schelm den hals' enz. Evenzo Hooft X, 423. Bij de gerechtelijke pijniging moest er volgens de wet nauwlettend zorg gedragen worden, dat het leven van den geëxamineerde geen gevaar liep en dat ook geene verminking het gevolg zou zijn. Maar veelal stoorde men zich daaraan niet. Wanneer nu de patient onder de pijniging bezweek, was het een gewoon kletspraatje van de beul en de rechters, dat de duivel hem de hals gebroken had om te beletten, dat hij bekennen zou. Eenvoudige mensen als deze dichter geloofden dat.

71. *verwachtich*. In AA-DD *waerdigh*.

74. nl. om verbrand te worden.

78. *Pieter van Hoef* is ons niet bekend.

78 : 80. Hoef: *Boef*. In A.B.H Hoes: *Boes*, drukfout.

94. *voor dat licent* als belasting, omdat juist daaruit de oorlog bekostigd werd.

95. *aencleven*: aan vasthechten; maar het blijft een vreemde uitdrukking.

En halen in uwe Tent.

- Och Commandeur vol schanden
 Wilt ghy opwaken niet?
 Wat dinck treckt ghy te handen?
- 100 Des Heeren werck aensiet:
 Houdt op van sulcke stucken,
 Wacht u voortaan hier naer,
 Die Pinxterbloem te plucken,
 Denct aen tvoorleden Jaer. ^{104.}
- 105 Prince Godt, wilt ons bewaren
 Van dees bloethonden fel,
 Die haer selven niet en sparen ^{107:}
 Om tbloet te storten snel:
 Laet doch u Kercke groeyen
- 110 Hier in dit Noortquartier:
 Wilt ons Prins met Wijsheyt bespoeyen ^{111.}
 End oock die Zeeuwen fier. ^{112.}

108.

Van de incomste des door luchtighe hooch gheboorne Vorstinne en Princesse, ⁺

Op de wijze: *Wilhelmus van Nassouwen, &c.*

- Wilt nu tsaem ^{1.} vreucht bedrijven
 Ghy steden in Hollandt,
 In Zeelant, Mannen en Wijven,
 Bedrijft ^{4.} vreucht aen elcken cant,
- 5 Ter eeren den Prince verheven
 Sijn huysvrouw Edel vermaert,
 Dat God gratie heeft ghegheven
 En trouwelijk bewaert.
- Ten Briel is sy ghecomen
- 10 Al met triumphe groot,
 Dat hebben die burghers vernomen
 Men schoot soo menighen schoot
 Tot des Prins t'sijner vromen, ^{13.}
 Men nam haer byder hant
104. In 1574 leden de Spanjaarden een nederlaag op de Schelde tegen de Zeeuwen en deden zij een mislukte aanslag op Noord-Holland; vgl. n° 96 en 97.
- 107: Die zich niet ontzien.
111. bespoeyen: besproeien.
112. De Zeeuwen waren juist door de unie van April 1575 nauwer met de Hollanders verbonden. Daarbij was aan de Prins de absolute macht opgedragen in de zaken de verdediging betreffende, daarom wordt ook hij hier genoemd.
- + No. 108. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V.L.CV; Van Vloten II, 154.
 Het huwelijk van Oranje met Charlotte de Bourbon was 12 Junie 1575 gesloten te Den Briel.
1. *tsaem*. O. P *al*; ontbreekt in N. Q-DD.
4. *Bedrijft*. I.J.L.M *Baert*; O. P *Sijt vrolijk*.
13. I.J.L.M: *Den Prince t'zijnder vromen*.

15 Men hiet haer wellevomen
Al in des Princen lant.

Als den Prins dat heeft vernomen,
Van herten was hy verblijt,
Hy voer al sonder schromen,
20 Naer den Briel seer subijt,
Nae haer was syn verlanghen,
Den Edelen Prince goet
Hy heeft sijn Bruydt ontfanghen,
En vriendelijck ghegroet.

- 25 Men sach doen vreucht oorboren ²⁵.
 Ten Briel ick seght u plat,
 Tromlen en trompetten mochtmen hooren
 Op het hooft en inde stadt,
 T'gheschut wert los gheschooten
 30 Ter eeren den bruydt minjoot,
 Ten heeft haer niet verdrooten
 Te schieten soo menighen schoot.

- Als sy binnen is ghecomen,
 Die jonckvrou reyn ghemaniert ³⁴.
 35 Elck hiet haer wellecomen,
 Vreucht werter ghehantiert,
 Op den Toren sachmen vyereren ³⁷.
 Deur die stadt nacht end dach,
 Met lieflijke manieren
 40 Men hoorde daer gheen gheclach.

- Van daer is sy ghetoghen,
 Na Dort al metter spoet,
 Alsomen sach voor ooghen,
 God die heeftse behoet,
 45 Trompetten ende Claroenen
 Gaven daer groot gheluyt,
 Elck een sachmen daer spoeyen ⁴⁷.
 Om te eeren des Princen Bruyt.

- Die van Dort cloeck van aerde
 50 Waren seer haest bedacht,
 Want sy gheen costen spaerden
 Maer hebben de Bruyt verwacht,
 De schutters sachmen treden
 Met vaendels wijt ontdaen,
 55 Coragieus van seden
 Om de Bruyt te ontfæen.

- De Borghers met verlanghen
 Liepen daer buyten de poort
 Om de Bruyt eerlijck t'ontfanghen
 60 Tgheschut wert daer ghehoort,
 Men sach pecktonnen branden,
 Door die stadt hier en daer,
 Alle die Papisten ter schanden
 Ter eeren den Prins eerbaer.

- 65 De Heeren vander stede
 Schout, Schepenen wel ghemoet,
 Burghemeesters en schutters mede
 Die quamen haer int ghemoet,

25. oorbooren: bedrijven.

34. reyn ghemaniert: die kuis in haar wandel was.

37. vieren: vreugdevuren ontsteken.

47. *spoeyen*. I.J.L.M *spoenen*; O.P *spoeden*; U *sproeyen*. Waarschijnlijk is *spoenen*, dat door het rijm gevorderd wordt, wel de oorspronkelijke lezing. *Spoenen* staat voor *spoen*, *spoeden*, gelijk men ook wel *doenen* voor *doen* hoort, en b.v. n° 115, vs. 43 leest.

Met vaendels wijt ontloken,
70 Seer lustich triumphant,
End hebben seer vriendelijck ghesproken,
Weest willecom in Hollant.

Dus wilt doch vreucht hantieren
Ghy steden aen elcken cant,
75 En wilt doch vrolijck vyeren
Ter eeren den Prins valliant,
Danckende God verheven
Van dat Babel soo wert verstoort
En dat hy ons heeft ghegheven
80 Sijn heylighe Godlijcke woort.

Ghy meucht u wel verblijden,
Ghy steden hoogh vermaert
Want noyt tot gheenen tijden
En waert ghy so bewaert,
85 Met sulcken Edelen Heere
End een Princes seer goet
Want sy beyde voor Christus leere
Willen waghen lijf end goet.

Laet ons den Heere dancken
90 Ghy Menschen groot en cleyn,
Hy sterckt ons arme crancken
Alsmen mocht sien ghemeyn,
Te Leyden voor die stede,
Was den vyant heel verbaest ⁹⁴,
95 Ende t'Alckmaer oock mede.
Daer ruymden hy metter haest.

94. verbaest: verschrikt.

- Oorlof Princeslijke Heeren
 Wilt dit in danck ontfaen
 Den Prins van Orangien ter eeren,
 100 So is dit Liet ghedaen,
 Met sijn Princesse verheven
 Godt spaertse beyde ghesont
 En wilse lang laten leven
 Bid ick uut ¹⁰⁴ ts'hertsen gront. ⁺

109.

**Na de afwijckinghe van Noorthollandt, hebbense met verraet Bueren
 aengevallen ende verovert, het Slot door de Capiteyn verraden.
 Namen met geweld in Oudewater ende Schoonhoven. ⁺**

Na de wyse. *Mijn Ziel maeckt groot den Heer.*

- Och my jammert met wee,
 De moort van Bueren de Stee,
 T'verraet dede haer sneven,
 Dat doet het Spaensch ghebroet,
 5 Monsieur Hierges verwoet,
 Heeft dese Moordt bedreven.

- Die Capiteyn vant Slot, ⁷.
 Te Bueren ghaff t'ghebodt,
 Dat niemandt soude schieten,
 10 Heeft zijn verraedt volbrocht,
 Was met gheldt omghecocht,
 Zijn Eedt deed hy te niete.

- De Spaengiaerts willet verstaen,
 Vielen die Stadt dapper aen,
 15 En met gh'weldt inghenomen,
 Zy sloeghent daer al doot,

104. uut van I.J.L.M.O.P is zeker wel de goede lezing; N. Q-DD lezen *met*.
⁺ In CC en DD volgt hierop onderstaande

Zegen-wensch.
 Leeft langh Doorluchtigh Paer, den Hemel sta u by,
 En geeft dat uyt U Zaet, veel Spruyten voort magh komen,
 Dit is de wensch en beê, van al ons Borgery,
 Op dat daer door de moed des Vyands word benomen.

- ⁺ No. 109. Naar I. Verder in J.L.M.S. Bij V.L. CIV; Van Vloten II, 152.
 Het lied is van eind Aug. 1575.
 Na het mislukken van de aanslag op het Noorderkwartier sloeg Hierges het beleg voor Buren
 en nam stad en kasteel 20 Junie 1575. De stad werd geplunderd en uitgemoord. Bor I. 643.
 De wijze is die van de Lofzang van Maria. Zie ook Wieder n° 566; Een nieu Liedtenboeck
 1562 (vgl. Wackernagel bl. 14).
 Opschrift. afwijckinghe van: terugtocht uit.
 7. Kapitein Vogelsank, die in Julie 1572 het stadje ook in naam van de Prins had ingenomen.
 Hij is na de inneming van Buren gevangen genomen en van verraad beschuldigd. Na
 tussenkomst van Oranje is hij echter losgelaten.

Jonck, Out, kleyn ende groot,
Soo wie't niet cond' ontcomen.

20 Veel burghers namen de vlucht,
Opt Casteel met groot gherucht,
Zy meynden t'Casteel te houwen,
De Capiteyn heeft anders ghedacht,
End zijn verraet volbracht,
Dus quamens int benouwen.

- 25 T'kasteel wert opghegheven daer,
 Behoudens lijff end goet eenpaer,
 Verghetende Eer en trouwe,
 Aenden Prince ghedaen,
 De verrader sal loon ontfaen,
 30 Naer zijn werck sonder flouwen ³⁰.

- Een corte wyl nae dien, ³¹
 Mochtmen belegert sien
 Ouwater zwack van mueren,
 De Spaengiaerts schoten seer,
 35 De Mueren vielen neer,
 Dus quamen sy in trueren.

- De borghers hebben haer gheweert,
 Ten lesten Man gheresisteert,
 De Soldaten oock midts desen,
 40 Veel spaengiaerts zijn vermoort,
 Eer die Stadt werdt verstoort,
 Trouwicheyt sy bewesen.

- Die Papouwen droeghen moet,
 Doen zy onder den voet,
 45 Brachten dit Steedjen cleyne,
 Schoonhoven oock met pijn,
 Moest Tyranny onderworpen zijn,
 Oock veel Dorpen int ghemeyne.

- Oorloff ghy borghers al,
 50 Voor Tyranny u niet vreesen sal,
 Wilt voor t'Vaderlandt strijden,
 Als Israel heeft ghedaen,
 In u noot roept Godt aen,
 Hy laet u niet int lyden.

Staet na t'beste. ⁺

110.

Een nieu Liedeken, ⁺

30. sonder flouwen: onverpoosd, zonder uitstel.
 31 vlgg. De belegering van Oudewater duurde van 19 Julie tot 7 Augustus, ofschoon de stad zeer slecht van krijgsvolk voorzien was; zie Bor I, 644 vlgg.
 + Van de dichter, die de zinspreuk 'Staet na t'beste' voerde, bezitten we nog verschillende Geuzenliederen, nl. no. 110, 112, 113, 121.
 + No. 110. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K.S.V.W.II. Bij V.L.CVI; Loman, Twaalf Geuzel. N° 11; Van Vloten II, 157.
 Het lied zal wel onmiddellik na de val van Bommenede, 25 Oct. 1575, vervaardigd zijn. De beroemde tocht van de Spanjaarden onder Ulloa en Mondragon door de Zijpe had de 28 Sept. (St. Michielsnacht) plaats. De schansen op Duiveland werden zo goed als zonder tegenstand genomen, evenzo Brouwershaven (vs. 22) 'volgende voorts na de sterkte van Bommene, daer zy wat meer te doen vonden, want de dijken alom doorgesteken waren, De Prince van Orangien hadde daer ook vijf (vs. 25: drie) vaendelen kloeke en ervaren soldaten binnen gesonden, die seer wel haer devoir deden', Bor I, 650.

Op de wijze, *Het daghet uyt den Oosten*.

Och God wilt doch vertroosten
De benaude ghemynte seer,
Gheen hulp van Suyt noch Oosten,
Dan alleene van God den Heer.

- 5 Antechrist met zijn ghesellen
Rasen en woeden heel verwoet,
Gods uytvercorne, sy quellen
En storten t'onschuldich bloet.

Voor de wijs zie Scheltema, Nederl. Liederen, bl. 76–81; Van Duyse I, 119 vlg. en register;
Mincoff bl. 1.

Ghelijckmen mach aenschouwen
 10 Aenden nieuwen Commandeur,
 Diet Landt brengt int benouwen
 Sijn Rijck heeft niet langher gheduert.

De Zee heeft hy verlooren ¹³.
 Met haer steden groot van macht,
 15 Sijn schepen gheen victory orbooren ¹⁵.
 Teghen der Vlissinghers cracht.

Een aenslach dede hy maken
 Opt Eylant van Schouwen fijn
 Om een hoeckken in de Zee te raken ¹⁹.
 20 Maer ten sal niet wel ghewonnen zijn.

Ten eersten heeft hy in ghenomen
 Brouwershaven de schansse groot
 Daer nae heeft hy sonder schromen,
 Beleghert Bommene minjoot.
 25 Binnen Bommene drie vaendels laghen
 Al van des Princen heyr cracht,
 Diet niet met wille opgaven
 Maer wederstonden met macht.

De Spangiaerts laghen daer langhe veur,
 30 Om dat ³⁰ sijt niet conden winnen voort
 Sy stormden een gheheel dach deur
 Daer gheschiede soo grooten moort.

Met ghewelt zy invielen ³³.
 Bommene de schansse groot
 35 Sy moorden daer alsoo vele
 Men sach noyt meerder noot.

Die Spangiaerts raesden soo seere
 Om haerder soldaten verlies,
 Daerom spaerden sy niemant weere
 40 Maer jaechden de Geus ⁴⁰ door de spies.

Prince wilt een exempel nemen
 Aen dese soldaten goet,
 Die daer lieten haer leven,
 Voor t'Vaderlant ghestort haer bloet.

Staet naet beste, fecit.

13. Dit ziet wel op de slag bij Reimerswaal (Jan. 1574) en de val van Middelburg.
 15. oorboren: verwerven.
 19. raken: in handen krijgen.
 30. *Omdat*. I enz. *Mits*.
 33. Over de herhaalde stormen en de hardnekkige verdediging zie het uitvoerige verhaal bij Bor I, 651.
 40. *de Geus*. I.J.L.M *ons*.

111.

Een nieu Liedeken, ⁺

op de wyse, *Rijck God wie sal ick claghen.*

Wilt met ons druck oorbooren ^{1.}

Ghy menschen cleyn ende groot,

Siet hoe dat nu gaet verlooren

Antwerpen die Stadt minioot,

5 Die Coopliden kermen seere,

Sy maken also grooten gheclach

Die neeringhe hadden sy gheerne weere,

Maer my dunckt dat het niet wesen mach.

Men hoort nu tAntwerpen wel beclaghen ^{9, 10.}

10 Dat sy oyt maecten soo grooten gherucht,

Al soomen int Jaer van lxvi. hoorde ghewaghen

Doen de Prins is van daer ghevlucht,

Met soo menighen Burgher ghepresen,

Die hem volchden met wijf en kint,

15 Dat moest wel een bitter scheyden wesen,

Want elck scheyde van synen vrint.

Waer hoordemen oyt yemant spreken,

Dat een Stadt alsoo lustich stont,

Daer de Coopmanschap gheheel is ghesweken ^{19.}

20 En veracht tot inden gront,

Daer elck Minnaer triumpheerde,

Om sijn lief te behaghen siet,

De Coopmanschap die daer floreerde,

Maer nu sitten wy int verdriet.

25 Al quam de vlote uut Spaengien,

Oft oock uut Enghelant,

Uut Oostlandt oft uut Almaengien,

Oft uut Vranckrijck seer plaeyasant,

Ten mocht haer niet mishanden ^{29.}

30 Wat goet datmen ons toe brocht,

Al quamt uut den Heydensche Landen,

+ No. 111. Naar A. In geen andere druk, ook niet bij V.L.

Het lied is moeilijk nauwkeurig te dagtekenen. Het is door A ingevoegd en stond niet in ω .

Maar die druk is van 1581 en zo jong is het lied zeker niet. Het is zeker van vóór de Spaanse

furie. A plaatst het na n° 24, het vertrek van Oranje, waarschijnlijk omdat daarop wordt

gezinspeeld in vs. 11. Men zou kunnen denken aan een bepaald geval, als het protest tegen

het verbod om met Holland en Zeeland handel te drijven. Bor maakt van twee gevallen van

dien aard melding in 1574 en 1576 (I, 498 en 681). Maar daarvoor zijn de klachten te

algemeen. Ze betreffen vooral de belemmering van de handel, en wel natuurlijk door de

zeeoorlog en de kaperij der Watergeuzen. Ik plaats het lied daarom in het einde van 1575 of

het begin van 1576.

Voor de wijze zie bij n° 66.

1. druk oorboren: rouw bedrijven.

9, 10. Men heeft er spijt van, toen reeds zo luide te hebben geklaagd: nu is het nog veel erger.

19. *ghesweken* van *swiken* = bezwijken.

29. mishanden: hinderen.

Twert tAntwerpen al vercocht.

Al sijn wy tAntwerpen heel druckich
 En vande Coopluys seer versmaet,
 35 Ick seg, hy is heel wel ongheluckich,
 Die daer nemmermeer troost ontfaet:
 Wy hopen den tijt sal comen,
 Dat de Comenschap beteren sal aen elcken cant,
 Tsal die van Deventer oock seer vromen,
 40 Met die van Maestricht seer plaeyasant.

In Vlaendren hoortmen nu oock seer claghen,
 Binnen Ghendt, en Brugghe, des seker sijt,
 Hoe dat sy van daghe tot daghen
 Haer Neeringhe oock werden quijt,
 45 En de Cooplieden van Amsterdam ghepresen,
 Met die van Tshertoghenbosch bekant,
 Sy moeten al met Antwerpen treurich wesen,
 Want de Neeringhe is heel uut het Lant.

Den Ambachtsman die mach nu wel sorghen ⁴⁹,
 50 Want hy leeft in groot verdriet,
 Wat hy gaet leenen oft borghen,
 Betalen en can hy niet:
 Daerom trecken sy nu met hoopen
 Na Bremen oft na Wesel goet,
 55 Na de meeste Neeringhe dat sy loopen,
 Daer crijcht den Ambachtsman wederom moet.

Waer nu eens de Oostersche Zee ontsloten,
 Dat de Coopman mocht comen gaen,
 En dat de Enghelsche Schepen mochten vloten ⁵⁹,
 60 Soo waer onsen druck al ghedaen,
 Dan souden ons comen versoecken ⁶¹.
 Die Cooplieden hier ende daer,
 Uut alle Steden ende hoecken,
 Souden sy comen verre ende naer:

65 Oorlof ghy Oostersche Steden al ghemeene
 Daer de Comenschap nu is vergaert,
 Al blyve ick Antwerpen in weene,
 Siet dat ghy de Neeringhe beter bewaert:
 Want men canse wel misbruycken ⁶⁹,
 70 Die neemt Spieghel aen mijn, ⁷⁰:
 Want ick moet swyghen en duycken ⁷¹,
 Alst God belieft salt anders sijn.

49. sorghen: bekommerd zijn.

59. vloten: varen.

61. versoecken: bezoeken.

69. misbruycken: er zich aan vergrijpen.

70: En die dat doet, moge enz.

71. duycken: bukken.

112.

**Als Zierickzee beleghert was, is de Commandeur na Mechelen
ghereyst, alwaer hy met een subijte pestilentie gheraect wert, waer
af hy te Brussel sterf, ⁺**

Op de wyse: van den 130. Psalm.

- Requiem* moghen wy singhen,
Over de Ziele seer devoot,
Van Don Loys, laet ons volbringhen,
Die daer is ghebleven doot,
5 Jesuyters ^{5.} wilt Vigily aenheven,
Franciscaners wilt bidden alhier,
Ons Gouverneur wil ons begheven,
En reysen na t'Vaghevyer.
- Int Jaer sessentseventich verheven
10 Den Vijfden dach van Meert,
Is Don Loys ghescheyden uyt t'leven,
Dat ons Papen soo seere deert,
Duckdalf is wech gheloopen
Don Loys is ghestorven hier,
15 Ons ware wil niemant meer coopen,
Wy comen in teeringhe schier. ^{16.}
- Nu sullen de Geusen haer verblijden,
Van desen grooten afval ^{18.},
Maer de Paus tot gheleghender tijden
20 Een nieu Gouverneur senden sal,
Hy sal ons niet heel verlaten,
Al schijnen wy desperaet
Wy troosten ons selfs boven maten,
Al hoe qualijcken dattet ons gaet.
- 25 Wy sullen ons weder vervrouwen ^{25.}
Dat Zierickzee sal ghewonnen zijn,
De Spangiaerts staen ons by ghetrouwe
Teghen alle der Ketters fenijn,

+ No. 112. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K.S.V. Bij V.L. CVII; Van Vloten II, 158

Over de geschiedenis zie Bor I, 663. Het lied is kort na Requesens' dood, dus in Maart 1576. vervaardigd.

De wijs is naar de Psalmen van Datheen.

5. *Jesuyters*. N *Jebusiters*, blijkbaar drukfout.

16: Wij gaan bijna verloren.

18. afval: verlies.

25. vervrouwen: verheugen.

Onse Paus wil sijn Rijck niet verliesen,
 30 Daerom sal hy senden solaes,
 Hy sal haest ^{31.} een Gouverneur kiezen,
 Spyt alle de Geusen dwaes.

Dat Vranckrijck wil accorderen,
 End maken daer pays en vree,
 35 En de Hughenoten daer tryumpheren, ^{35.}
 Dat doet ons Herte so wee,
 Sy sullen de Geusen hulpe senden
 Tot ons groote ruijn,
 Waer wy ons keeren of wenden,
 40 Onse macht gantsch al verdwijnt.

Hondert Zielmissen willen wy lesen,
 Voor de Ziel van onsen Commandeur,
 Alle heylighen wy aenroepen by desen,
 Om Christum ons te bidden veur,
 45 Dat hy de ketters wil uytroyen,
 Ende ons trouwelyck bystaen,
 Op dat sy niet langher en groeyen,
 Die onse Misse heel teghen staen.

Staet na t'beste, fecit.

113.

Een Liedeken van de belegheringhe ende opghevinghe van Siericzee,

+

Op de wijze: *Maximilianus de Bossu.*

Aenhoort een liet ghy christen schaer,
 Wat sich heeft toeghedraghen,
 Al in dat vijftseventichste Jaer,
 Men mach het wel beclaghen,
 5 Den thienden October wert Zierczee beleyt,
 Van de Spangiaerts benaut aen allen zijt ^{6.},
 Gheen Victaly condense becomen.

31. haest: spoedig.

35. Dit moet slaan op de wapenstilstand van Nov. 1575, die tot Junie 1576 duurde, waarvan de bepalingen inderdaad voordelig voor de Hugenoten waren.

+ No. 113. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V.L. CVIII; Van Vloten II, 159.

Lied van Junie 1576.

Voor de wijs zie n° 72.

6. *aen allen zijt.* I.J.L.M subijt.

- Sy hebben de stadt ghehouden langhen tijt,
 Met ghewelt sonder ertsaghen,
 10 De Geusen deden de Spangiaert groot spijt,
 Met haer schepen alle daghe,
 Daer bleef so menighen Spangiaert doot,
 Al waren de Geusen in grooten noot,
 Zierickzee dede van hongher claghen.
- 15 De Prins als een ghetrouwe Heer,
 Heeft dickwils begheert te ontsetten,
 Ziericzee die daer was benouwet seer,
 Maer die Spangiaerts hebbent altyt belettet ¹⁸.
 Sy schoten de schepen al inden gront
 20 Van de Geusen, die so menighe listen vondt,
 Dan twas al te seer besettet.

- Daer was gheen diepte verstaet wel my ²².
 Om met groote schepen daer by te comen
 Dus hebben sy de stadt ghemaect ²⁴. vry,
 25 De Geusen met veel daden vroomme,
 Maer God en heeftet niet gheconsenteert,
 Hy moet nochtans altydt zijn ghe-eert,
 Op ons selfs laet ons niet steunen.

- Daer was soo groote diere tijdt
 30 Binnen Zierickzee onder de ghemeente,
 Menich vroom herte veel hongher lijdt,
 Ghelijck gheschiet is binnen Haerlem mede.
 Hoe macht eene vleesch dus quellenden zijn
 Het ander, en aendoet ³⁴. soo grooten pijn,
 35 Daer wy zijn van een hooft eene ³⁵. leden.

Dat doet altyt het ghecroonde beest ³⁶.
 Ende des Antechrists dienaren
 Die altyt met een bloetdorstighe gheest
 Donnoosele end gheloovighe beswaren ³⁹.

18. *hebbent altyt belettet*. N heeft *beletten*, drukfout, die P verbetert door te schrijven *M. d. S. dat beletten*. Q en alle latere maken de regel enkelvoudig: *die Spangiaert hevet altyt belettet*, waarbij AA-DD *belet* schrijven. Van Lummel verandert eigenmachtig in *gingent altyt beletten* en nu ook in vs. 21 *Dan zij 't al te seer besetten*.
22. Zie Bor I, 678, waar ook de herhaalde pogingen van Lodewijk van Boysot worden verhaald, die 27 Mei daarbij omkwam.
24. *hebben ghemaect* moet hier betekenen: hebben getracht te maken.
34. *aendoet*. P-DD *aendoen*.
35. *eene*. I. M *een*; P *alle*; Q-DD *en*.
36. *het ghecroonde beest*. Hiermee wordt de Roomse kerk bedoeld, naar aanleiding van Openb. XII, 3 'Ende daer wiert een ander teeken gesien in den hemel, ende siet, daer was een groote roode draeck, hebbende seven hoofden, ende tien hoornen, ende op sijne hoofden seven koninklike hoeden.' De aantekening op dit vs. in de Statenbijbel geeft aan, dat de draak de duivel is, maar dat sommigen 'door dese seven hoofden verstaen de seven bergen, ende seven koningen der grooter stadt' enz.
39. *beswaren*: in het nauw brengen.

- 40 Sy achten ons Ketters obstinaet,
Om uyt te roeyen ⁴¹ toncruyt quaet,
Teghen Gods wille na tschriften verclaren. ⁴²
- Inden Mey den thienden dach ⁴³.
Worde Zierickzee de stadt opghegheven,
45 Met eene also goeden verdrach,
Behouden goet, Lijf en leven,
Monseur Dragon ⁴⁷ heeftse in ⁴⁷ ghenade ontfaen
Hy heeft beter als Duckdalf ghedaen,
Doen Haerlem worde opghegheven.
- 50 Prince ghy Papouwen ⁵⁰ verblijt u nu,
Dat ghy Zierickzee hebt ghewonnen,
De gantsche Zee sal voortaan wesen u, ⁵².
Maer ghy sulter seer vals aen flouwen, ⁵³. ⁵³:
Zierickzee zal weder onse zijn
55 Papou moomchdy leven een cort termijn,
Ghy sult wonder aenschouwen.

Staet naet beste, fecit.

114.

Een nieuw Liedt van de couragieuse Brusselaers, ⁺

Op de wijze, *Wilhelmus van Nassouwe*.

41. *om uyt te roeyen* enz. zullen wij wel met vs. 39 moeten verbinden, en vs. 40 opvatten als een tussenzin.
- 42: Tegen Gods wil, zoals die in de Schrift verklaard wordt. Dit vers bevat een zinspel op de gelijkenis van het onkruid onder de tarwe, Matth. XIII, 25 vlgg. Ook indien de leer der hervormden onkruid mag genoemd worden, wil de dichter zeggen, ook dan nog zoudt gij het aan God moeten overlaten bij de oogst tarwe en onkruid te schiften. Vgl. de karakteristieke aantekening op deze plaats in de Statenbijbel, waarin tegen de opvatting, als zou Christus hier 'het ampt der kercke in 't oefenen der discipline' willen 'wech nemen', wordt gepolemiseerd.
43. Deze datum is onjuist; het was 30 Junie.
47. Monseur Dragon: Mondragon.
47. *heeftse in*. W. IJ *heeft in*; N. Q. R. U. AA-DD *heeft zijn*.
50. *Papouwen* de herhaaldelijk voorkomende scheldnaam voor de Roomse geesteliken.
52. I. J. L. M *De heele zee zal nu worden u*; P *Nu zal de gantsche zee wesen u*.
53. In N. Q. R. (T. X. Z.) AA-DD is de lezing als in den tekst; in O. P ontbreekt *vals*; U. W. IJ lezen *stouwen*. In I. J. L. M luidt de regel: *Doch tspel is nau begonnen*. Ontbrak dit vers misschien in het voorbeeld van I?
- 53: Gij zult er, tegen alle verwachting, door verzwakken.
- + No. 114. Naar N. Verder in E, I en alle volgende, behalve K.S.V. Bij V.L. CX; Van Vloten II, 163.

Het lied is van omstreeks de zomer van 1576, toen bij het toenemend oproer onder de Spaanse troepen na de dood van Requesens en de inneming van Zierikzee te Brussel 'de daar nog vertoevende Spaansche generaals en ambtenaren zoo goed als gevangen [waren] te midden eener vijandige bevolking, door de geruchten van een aanval der Spaansche troepen in onrust gehouden, door de geheime woelingen der aanhangers van Oranje aangezet' (Blok III, 168; vgl. ook Bor I, 693). Niet onmogelijk, dat het lied, zoals meer, uit de omgeving van de Prins komt. Het komt me voor, dat het ouder moet zijn dan het dekreet van 26 Julie, waarbij de Spaanse soldaten voor opstandelingen werden verklaard.

Ghy Brusselaers met couragie
Voleynt u saken wijs,
Ghy crijcht voor uwe gagie ^{3.}
In alle steden prijs,
5 Want elck is wel ghedachtich
Hoe dat ghy onbelaen,
Den thienden Penninck eendrachtich,
Hebbet weder gestaen.

3. gagie: loon.

Ghy krijcht der Leeuwen namen,
 10 Wantmen u vroom bevint,
 Mits dat ^{11.} ghy altesamen,
 So eenich zijt gezint,
 Om de spaensche vyanden,
 Nu te brenghen ten val,
 15 Die hier des Conincks Landen,
 Bederven over al.

De Spangiaerden vileynich,
 Roeyt ghy vromelijck uyt,
 Hoewel sy zijn hier weynich
 20 Zy schatten ⁺ t'Lant over luyt, ^{20.}
 Maer sy comen tot schande,
 En die Raedt met haer spreeckt ^{22.}
 Want God seer goederhande,
 Alsulcken Raetslach breeckt.

25 Sy zijn op dees condicy
 Ghecomen in het lant
 Om de Inquisicy
 Te stellen in den trant ^{28.}
 Maer niet by s'Conincks belasten ^{29.},
 30 Maer door Granvelle loos,
 Die sandt veel vreemde gasten,
 Die hy ^{32.} daer toe verkoos.

Sy quamen als bloode ^{33.} honden,
 Het bleeck terstont seer wel,
 35 Men hevet wel bevonden,
 Sy vielen te rebel ^{36.},
 Want als wy nu dit vaten
 Sy deden bot en slecht ^{38.},
 Teghen sConincx Placcaten,
 40 Ja teghen reden en recht.

Dit hebben wy verdraghen,
 Wel thien jaren lanck,
 Dat wy laghen beslaghen
 In des Spangiaerts bedwanck,
 45 En ghehoort de spaensche sprake
 Die ons verdriet den tijt,
 Nu is Brussel d'oorsake,

11. Mits dat: doordat.

+ — schatten: brandschatten.

20. overluyt: openlik.

22. Voor de gedachtegang zouden vss. 21 en 22 van plaats moeten wisselen; de Spanjaarden brandschatten het land en de Raad van State onderhandelt met hen.

28: Aan de gang te brengen, op weg te helpen.

29. belasten: opdracht.

32. *hy* ontbreekt in N, drukfout, nergens anders.

33. *bloode*. I. J. L. M *bloo*; P *bloedt-honden*. Al klinkt deze laatste lezing ons gewoner, toch zal het wel een willekeurige verandering van P zijn.

36. rebel: onhandelbaar.

38. bot en slecht: ronduit gezegd.

Dat wy die worden quijt.

- Elck is op haer vergrammet,
50 Ja die Staten nu oock:
Brussel seer vyerich vlammet,
Over al ⁵² gaet op den roock: ⁵²:
Die van Antwerpen ghepresen,
Die coopen torf en hout,
55 Willen sy daer langher wesen,
Sy sullen worden cout.

- Nu roept met accordatie,
Den ghemeynen raet,
Craemt ⁵⁹ op ghy Spaensche Natie
60 Tis beter dat ghy gaet,
Elck is op u verbeter
Want ghy zijt hier suspect,
Of ghy sult worden ghesmeten ⁶³,
En ⁶⁴ ghy niet en vertreckt.

52. *Over al*. I. J. L. M *Altsints*; P *Allom*.

52: Overall ziet men de rook opstijgen, nl. van het oorlogsvuur. Ook de Antwerpenaars maken zich voor de strijd gereed. Willen de Spanjaarden daar langer blijven, dan zullen zij het hard te verantwoorden krijgen.

59. *Kraemt* op: pakt uw biezen.

63. ghesmeten: geslagen.

64. En: indien. Deze, zeker wel juiste, lezing hebben alleen N. O. De andere hebben dit gebruik van *en* blijkbare niet meer gekend en hebben dus veranderd. I. J. L. M lezen *Indien*; P *In*; Q-DD *Soo*.

- 65 Elck roept gaet heen na Spangien
 Met wercken ongheveert ⁶⁶,
 Want Appelen van Orangien
 Zijn hier seer wel begheert,
 Gaet heenen maeckt kabassen ⁶⁹.
- 70 Snijdt Vijghen en Rosijn
 Die vruchten zijn al ghewasschen
 Bequamen is den termijn. ⁷²
- T'is waert om te vertrecken ⁷³.
 Dat ghy nu moetet vlien,
- 75 Ghy die in alle plecken
 So seer hier waert ontsien,
 En nu zijt ghy versteken ⁷⁷,
 Van elck int Generael
 T'is t'Ouwenaerden ghebleken, ⁷⁹.
- 80 Te Brussel princepael.

- Dit is mijn herten ⁸¹. wenschen
 Daer ick na heb ghehaeckt,
 Dat nu voor alle menschen,
 Den Peys mach zijn ghemaeckt
- 85 Datmen in allen steden
 God mochte prijsen vry,
 Hy is een Vader vol vreden,
 Die blijft ons altijd by.

115.

**Een Nieuw liedeken vant affscheydt der Spaengiaerden mispresen,
 diet niet singhen kan mach het lesen. ⁺**

- Wel op ghy Spaengiaerden
 Die nu in Brabant zijn,
 Hoe smaecht u dat ghebraden
 Daertoe de koele wijn,
- 5 Ghy moet nae Spaengien met geweld,
 Sonder Paspoort, sonder gelt,
 Woechey, slaet de Spaengiaerts vry.

- Uut Spaengien quamen sy dringhen
66. ongheveert: ongevaarlik, dus met werken des vredes.
 69. kabas: korf.
 72: Het is een geschikt tijdstip, nl. om weg te gaan en aan het werk te gaan.
 73. vertrecken; verhalen,
 77. versteken: verworpen, verstoten. N. O. Q. R. U. W. IJ *verslegghen*, blijkbaar een door lateren overgenomen drukfout.
 79. Blijkbaar had men te Oudenaarden, evenals te Brussel, het Spaanse garnizoen uit de stad gejaagd.
81. *mijn herten*. N *mijn hert en*, drukfout; I. J. L. M *mijns herten*.
 + No. 115. Naar I. Verder alleen in J. L. M. Bij V.L. CXI; Van Vloten II, 166.
 In latere drukken is een zo afwijkende lezing, dat ik die afzonderlik heb opgenomen.
 De inhoud betreft hetzelfde als het vorige lied. Maar dit moet wel na het dekreet van 26 Julie zijn gemaakt.

Die Spaensche Jonckers wijs,
10 Brabant wouden sy dwinghen
Die Steden maken prijs,
Off sy wouden zijn betaelt,
Den lesten penninck niet gefaelt,
Woechey, slaet die Spaengiaerts vry.

- 15 Die Staten sonder falen
 Setten de spaengiaerts eenen dach,
 Men soud haer al betalen
 Haer leeninghe korten aff,^{18:}
 Dan soudense weder na spaengien gaen,
 20 De spaengiaerts spraken, niet te verstaen,
 Woechey, slaet die spaengiaerts vry.

- Die Spaengiaerts sonder falen
 Spraken ghelijckerhandt,
 Ghy moet ons al betalen²⁴
 25 Van dat wy quamen int Landt,
 Die voor Alckmaer en Haerlem groot,
 De geusen hebben gheslaghen doot,
 Woechey, slaet de spaengiaerts vry.

- Wat hebt ghy hier bedreven^{29:}
 30 Spraken die Staten al,
 Dat Lant is ons gegeven
 Spraken de Spaengiaerts vals,
 Tis u gegeven van Duckdalff,
 Maer ghy en krijghet noch niet halff,
 35 Woechey, slaet de spaengiaerts vry.

- Die Hooch-gheboren Staten
 Uut Vlaenderen en Brabant,
 Zy sonden heur Placcaten^{38.}
 Over in Ghelderlant,
 40 Dat sy souden cleyn end groot
 Smijten al de spaengiaerts doot,
 Woechey, slaet de spaengiaerts vry.

- In spaengien moetense al wat doenen
 Die spaensche Jonckers moy,
 45 En gaen lappen oude schoenen,
 Hier gaen sy soo parmafoy^{46.},
 Daer gaen sy met verscheurde kleeer,
 Hier ist al Monseur mijn Heer,
 Woechey, slaet de Spaengiaerts vry.

- 50 Al met verscheurde broecken
 Brocht haer Duckdalff int Lant,
 Zy moghen hem wel vloecken
 Hy heeft haer hier gheplant,
 Hy at zijn ghebraden alle daghen,
 55 Nu werden sy met de spit gheslaghen,
 Woechey, slaet de spaengiaerts vry.

18: op afbetaling voorlopig soldij geven. *Leninge* voor soldij bijv. Bor I, 580. Ook *weekleningen*.

24 vlgg. De bedoeling is zeker wel: Gij moet ons allen betalen, zooveel als wij hier in het land gekomen zijn, dus ook de soldij voor de gesneuvelden.

29: Wat zijt gij hier komen doen?

38. Deze biezonderheid staat niet in Bor. Wanneer bedoeld wordt op de brieven van Oranje en de Staten van Holland aan die van Gelderland, dan zou het lied na 9 October moeten zijn gemaakt. Dat komt me trouwens onwaarschijnlijk voor.

46. *parmafoy*, eigenlijk: op mijn woord. De bedoeling is trots, zwierig, op zijn parmafoys.

- Als sy nu zijn verdreven
 Die spaensche Jonckers knap,
 Dan mogen sy wel leeren weven
 60 Of roepen Ketel lap,
 Off schoorsteenvaghen sonder leer.^{61.}
 Is dat niet schand voor sulcken Heer
 Woechey, slaet de spaengiaerts vry.
- Zy meenden te trecken na Spaengien
 65 Met haren ghestolen buyt,
 So coemt de Prins van Oraengien
 Die slaet haer op de huyt,
 Zy en sullen niet een naghel houwen
 Om haer eyghen gat te clouwen,
 70 Woechey, slaet de Spaengiaerts vry.
- Ghy Lansknechten sonder falen
 Dient die Staten trou en hout^{72.},
 Men salder u wel betalen
 Met silver ende met gout,
 75 Ghy sult die spaensche Heeren al te mael
 Ridder slaen met ijser end stael
 Woechey, slaet die Spaengiaerts vry.

116.

**De Spangiaerden haer moetwille bedrijvende, met Moorden, rooven,
 ende Vrouwen-schendinghe, zijn die Staten veroorsaect de wapenen
 aen te nemen, om de Spangiaerden uyt den lande te verdrijven:**⁺

een nieu liet op de wijze, alsoot begint.

- Wel op, wel op Spangiaerden,
 Die nu in Brabant zijn,
 Hoe smaken u die ghebraden
 Daer toe den coelen wijn,
 5 Ghy moet naer Spangien met ghewelt,
 Sonder Paspoort, sonder gelt,
 Jochey, nu slaet dien Spangiaerts vry.

61. Zie de verklaring van deze uitdrukking bij n° 180, vs. 14 en vgl. n° 84, vs. 12 en Marnix' Byencorf 2, 19 'Dat hy somwijlen de keele opsteect als een Schouvager sonder leeder.'

72. hout: toegenegen.

+ No. 116. Naar N. Verder in E. O en alle latere, behalve S.V. Bij V.L. CXII. Het maakt wel enigszins de indruk, dat iemand, die het lied gehoord had, het uit het geheugen heeft opgeschreven en aangevuld. Toch acht ik het niet zeker, dat de vorige lezing de meer oorspronkelijke is.

- In Brabant quamen sy dringhen
 Die Spaensche Jonckers wijs,
 10 Vlaendren wouden sy dwinghen,
 Die steden maecken prijs
 Of sy wolden hebben ^{12.} betaelt,
 Die leste penninck ongefael
 Jochey nu slaet de Spangiaerts vry.
- 15 De Staten van den Lande, ^{15–21}
 Die setten haer een dach,
 Wy sullen u wel betalen
 U Leeninghe corten af
 Soo moest ghy uyt den Lande gaen
 20 Die Spangiaerts riepen niet te verstaen
 Jochey, nu slaet de Spangiaerts vry.
- Die Spangiaerts altemale,
 Riepen cleyn ende groot,
 Ghy sullet ons al doen betalen,
 25 Die daer zijn ghebleven doot,
 Of wy brenghen die stede al onder de voet
 Wasschen ons handen in Borghers bloet
 Jochey nu slaet de Spangiaerts vry.
- Die Spangiaerts worden Heeren
 30 Als sy quamen in Brabant,
 Dat Landt wolden sy regeeren
 Sy waren daer onbekant,
 Dat Lant was haer gegeven van den Duckdalf
 Maer sy en creghent noch niet half
 35 Jochey nu slaet de Spangiaerts vry.
- De Spangiaerts vals van gronde ^{36.}
 Die hadden een raet bedacht,
 Hoe sy wolden vermoorden
 Om brenghen op eenen nacht,
 40 Brussel, Mechel, Lueven saen ^{40.},
 Als sy tot Antwerpen hebben ghedaen,
 Jochey nu slaet de Spangiaerts vry.
- De Staten van de Landen,
 Die lieten die Tromme omslaen,
 45 Om Ruyters ende Lantsknechten
 Die wollen sy nemen aen,
 Die kinders ^{47.} roepen in Brabant op de straet,
 Des morghens vroeck, des avonts laet,
 Jochey nu slaet de Spangiaerts vry.

12. *hebben* ontbreekt in N. drukfout; O. P *sijn*.
 15–21 ontbreken in (T. X. Z.) AA-DD.
 36. van gronde: van inborst.
 40. *saen*. N *haen*, drukfout.
 47. *kinders*. Q. R. U. W. IJ *Ridders*, zeker wel drukfout van Q.

50 Ghy Duytschen ende Walen
 Die inde Nederlanden stolt ⁵¹,
 Wy sullen u wel betalen
 Met silver ende root golt
 Wy sullen de spaensche Heeren altemael

55 Ridder slaen met yser end stael,
 Jochey nu slaet de Spangiaerts vry.

Als die Spangiaerts zijn verdreven
 Met hare spaensche knap ⁵⁸,
 Die moeten leeren weven

60 Oft roepen kettellap,
 Of schoorsteenveghers ⁶¹ sonder Leer
 Is dat niet schant van sulcken Heer,
 Jochey nu slaet de Spangiaerts vry.

Ghy Spangiaerts moet nu duycken,
 65 Wat baet u moorden fel,
 Dat ghy ons Coninckx Landen,
 Soo seer maeckte rebel,
 Den Coninck van Spangien is onsen Heer
 Die roept, slaet doot de Spangiaerts seer,
 70 Jochey nu slaet de Spangiaerts vry.

117.

Na de victory van Zierickzee toghen de Spaenjaerts na Brabant, de Staten gedreycht hebbende, namen Aelst in. ⁺

Op de wijze van *Susanna*. *Gij mannen ende vrouwen, wilt doch gedachtich.*

Hoort toe altesamen int ghemeyne,
 Groot ende cleyne, wat nieuws wort u bediet,
 Laet ons God bidden om zijn genade reyne
 Die liggen in weyne ⁴, wilt helpen uut verdriet.

51. *stolt*. Dit kan wel niet anders zijn dan het werkwoord *stolten*, *stouten*: moed hebben, moed scheppen. De bedoeling is dan: Wanneer gij moed hebt om de Spanjaarden te bevechten, dan zullen wij u betalen.

58. *knap*. Wij verwachten hier een woord met de betekenis 'bluf', hetzij dan 'pronk' of 'praatjes'. Maar *knap* in die zin is ons onbekend.

61. *schoorsteenveghers*. O. P *schoorsteen vegher*.

+ No. 117. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CXIII; Van Vloten II, 168.

Het lied moet uit het begin van September 1576 zijn, altans er wordt aan het eind melding gemaakt van het aftrekken van Hierges van Woerden, waarvoor hij 50 weken gelegen had, en dat geschiedde 24 Augustus, en in vs. 28 wordt op de gevangenneming van de Raad van State (4 Sept.) gezinspeeld.

4. weyne: verdriet, ellende.

- 5 O Vlaendren en Brabant, weest doch getrouwe
 Als vrome Lants douwe, den Prins aen elcken cant
 Bemindy de spaenjaerts, tsou u noch berouwen,
 Somen mach aenschouwen, want sy berooven t'lant.

- De spanjaerts zijn getogen, wiltet doorgronden
 10 So tis bevonden, na Aelst ¹⁰ in Vlaenderlant
 Zy waren tyrannich als alle die bloethonden,
 Ick moetet u vermonden, tot haerder schant.

- Als sy binnen Aelst waren ghecomen
 Zy hebben niet vernomen, eenich wederstant ¹⁴.
 15 De borgers hebben sy het leven benomen
 Doorschoten met schromen ¹⁶, vermoort aen elcken cant.

- Dit is haer gebeurt van de spaensche bende
 Ist niet groot elende, diet met de doot besuert:
 Daerna hebben zijt berooft als de onbekende ¹⁹,
 20 Vrouwen gheschent, en maechts gevioleert.

Als sy dese moort hadden bedreven
 Woudense haer begeven, na Bruessel algemeyn,
 Zy meendet met schoonhey ²³ wel hebben ghecregen
 Want sy hadden geschreven, aen Barlemont certeyn.

- 25 Die borgers van Bruessel, al met verlangen
 Zy wouden niet ontfangen, de spangiaerts allegaer
 Die spaensche Heeren namen sy ghevanghen
 En Barlamont ²⁸ seer strange, so t'blijct int openbaer.

- De burgers zijn in haer geweyr getogen
 30 Alsmen sach voor oogen, zy waren wel gemoet:
 Zy wisten wel dat sy souden zijn bedrogen
 Zy woudens niet gedoogen, maer wagen lyf en goet.

- Die van Brussel hebben een bode gesonden
 Ter selver stonden, na Gent zeer wyt vermaert,
 35 Of sy inde sake wilden zijn verbonden
 Ic moetet u vermonden, sy waren niet vervaert.

10. Aalst werd 25 Julie ingenomen.

14. Volgens Bor I, 693 is er wel tegenstand geboden: 'sulx dat sy den 25 July des nachts daer binnen gekomen zijn, daer dood blijvende omtrent 30 Spangiaerden.'

16. met schromen: onder (algemene) ontzetting.

19. als de onbekende: op barbaarse wijze.

23. met schoonhey: met mooie woorden.

28. *Barlaimont* behoort natuurlijk tot de Raad van State, die eerst 4 Sept. werd gevangen genomen.

Als die van Gent de bode hebben gecregen ³⁷.
 Wat batet veel gezwegen, zy hebbent wel begeert,
 De Spaengiaerts te verdryven, wildense wagen lyff en leven
 40 Dus hebben zijt geschreven, en zijn veraccordeert.

Als die van Gent t'verbont hebben gelesen
 Zy hebben afgeroepen die Placcaten openbaer ⁴².
 Datse de Spaengiaerts gheen Victaly souden senden by desen,
 Op gestraft te wesen, als vyanden voorwaer.

45 Als de Spaengiaerts dees tydinge vernamen
 Zy altesamen quamen, na thuys te Lykercken ⁴⁶. saen
 Dat sy plonderde en roofden, en tgoet daer uut namen,
 En thaerder onvromen, als roovers gedaen.

Monsieur de Hierges met tachtich Vaendelen knechten ⁴⁹.
 50 Quam niet als de slechten ⁵⁰, voor Woerden int Velt,
 Hy meende met machte de geusen te bevechten,
 Daer sachmen hen oprechten negen schanssen van ghewelt. ⁵².

Als Monsieur de Hierges de tyding heeft ontfanghen ⁵³.
 Zijn hart was hem so bange, uut Brabant also ras,
 55 Hy de zijn knechten wijcken, van Woerden, met verlanghen
 Zijn leger sachmen branden, al op dat selve pas.

Oorlof ghy Princen wilt u vermeeren,
 Dit is tot uwen eeren, willet in danck ontfanen,
 Laet ons God bidden dat haren tijt mach keeren ⁵⁹.
 60 En haer macht vermeeren, die Spaengiaerts weer te staen ⁶⁰.

37. Dit was op 10 September.

42. Dit geschiedde 16 September.

46. Het huis te Liedekerke was reeds in Julie ingenomen.

49. Slechts een deel van het leger van Hierges onder de Graaf van Megen belegerde Woerden.

50. niet als de slechten: op krachtige wijze.

52. Het waren niet negen, maar zeven schansen.

53. Ook hier is de volgorde der feiten niet geheel juist, want het beleg van Woerden was al eerder opgebroken; zie de aantekening aan het begin.

59: dat de omstandigheden voor hen (d.w.z. voor degenen tot wie het lied is gericht) mogen veranderen.

60. *weer te staen. S weet te slaen.* Blijkbaar had S bezwaar tegen de scheiding van *weerstaen*

118.

Een nieu liedeken op de wijse Swinters Somers even groen, al waer de Staten van Brabandt ende Vlaenderen troosten die van Hollant ende Zeelant, naer haer verlies van Zierickzee, met een cort verhael van al tgene dat by haerlieden geschiet is om haer lant in vryheit te brengen, al eer sy luyden den vrede tot Gent maecten, gemaect op Vrage en Antwoorde. ⁺

De Staten van Brabant ende Vlaenderen vraghen.

O Hollant en Zeelant cloeckmoedich,
 Waerom treur dy in desen tijt?
 Want Godt die sal noch seer voorspoedich
 Verstercken u daden ghebenedijt,
 5 Dus treurt niet lieve metghenooten
 Want ghy sult sien aen elcken cant
 Dat vuyt u wercken zijn ⁷ ghesproten
 Vrijheyte in ons vaders lant.

Antwoorde.

O Brabant en Vlaenderen verheven
 10 Hoe connen wy oock zijn verfraeyt ¹⁰:
 Deen stadt comt naer dander in sneven
 Ons velden leggen onbesaeyt,
 Zierickzee dat zijn wy nu quijte
 Veel ligghen int verdriet versmoort,
 15 Dwelck ghy ons doet tot grooten spijte
 Om dat wy leeren Godes woort.

Vraghe.

Hout op van claghen vrienden fiere
 En toont u cloeck in u voortstel ¹⁸.
 So ghy ghedaen hebt ghoedertiere ¹⁹.
 20 Al sien u vyanden noch ²⁰ so fel:

+ No. 118. Naar A. Verder in B-D. F-M. S. Bij V.L. CXIV; Van Vloten II, 170; Wackernagel n° 79.

Dit lied valt ook in September 1576, evenals het vorige.

Voor de wijsaanduiding, die wij ook bij n° 17 en 194 vinden, zie Tijdschr. voor Ned. T. en Lett.kunde X, 182 en Land in Tijdschr. voor Noord- Ned. Muziekgesch, I, 181.

7. *zijn*. In I. J. L. M. S *is*, dat een betere lezing is, tenzij er oorspronkelijk *zal zijn* gestaan heeft.
 10. *verfraeyt*: verheugd.
 18. *voortstel*: voornemen.
 19. *ghoedertiere*: op edele wijze.
 20. *noch* ontbreekt in I. J. L. M. S.

Sy hebben u noch niet verbeter²¹.
 Al toonen sy haer so vaillant
 Want wy wenschen ooc wilt dit weten
 Vrijheyt in ons vaders lant.

Antwoorde.

- 25 Dat ghy sout dencken Broeders pleyne²⁵,
 Dat wy van u volck zijn vervaert:
 Ghy abuseert u al certeyne,²⁷
 Den Heer die ons dus heeft ghespaert,
 En voor wien dat wy oock²⁹ strijden,
 30 Die sal ons schilt zijn met accoort³⁰.
 Want ghy ghaet ons alle benijden³¹.
 Om dat wy leeren Godes woort.

Vrage.

- Strijdt ghy dan voor Gods woort warachtich,
 So strijden wy noch eer yet lanck³⁴.
 35 Met al het ghantsche lant eendrachtich,
 Om te³⁶ leven vry ende vranc:
 Vuyt het ghewelt der Spaensche honden,
 Die ons dus langhe hebben vermant:
 En vercrijghen so tot aller stonden,
 40 Vrijheyt in ons vaders lant.

Antwoorde.

- O Brabant seer schoone landouwe,
 Die woorden luyden daer seer soet:
 Dan wilt ghijt beghinnen op trouwe,
 So ghrijpt nu eenen Leeuwen moet:
 45 En wilt daer in parsevereren,
 Oft anders wort ghy al verstoort:
 Alsomen ons nu ghaet tracteren⁴⁷,
 Om dat wy leeren Godes woort.

Vraghe.

- Wat denckt ghy Hollantsche Roomeynen?
 50 Dat wy so slecht zijn, neen voorwaer:
 Doen wy Mansvelt ghinghen vercleynen^{51, 52}
 En Barlamont vinghen eenpaer:
 21. verbeter: verslonden, verscheurd.
 25. *pleyne* zal wel adverbium zijn (= duidelijk, voorzeker) en dan met *denken* moeten worden verbonden.
 27: Dan vergist gij u zonder twijfel.
 29. *oock*. In I. J. L. M S *oock hier*.
 30. *met accoort*, eigenlijk: met verdrag, met overeenstemming. Als de dichter zich zoo nauwkeurig rekenschap van zijn woorden heeft gegeven, zal hij gedacht hebben aan de bijbelse uitdrukking, dat God een verbond had gemaakt met zijn uitverkoren volk.
 31. benijden: haten.
 34. eer yet lanck: binnenkort.
 36. *Om te*. In I. J. L. M. S *om hier te*.
 47. tracteren: behandelen.
 51, 52 slaan natuurlijk op het gevangen nemen van de Raad van State op 4 Sept., maar met Julian wordt Romero bedoeld, die tot de Spaanse generaals behoorde, die reeds einde Julie zich in een soort van halve gevangenschap te Brussel bevonden.

- Met Julian, en meer ander gasten
 Die sy verheffen als een sant,
 55 So ⁵⁵ bereyden wy ons de ⁺ basten ⁵⁵.
 Vrijheyd in ons vaders lant.

Antwoorde.

- Der vrienden raet seyt die Schriftuere ⁵⁷.
 Sult ghy achten Brabanders stout
 Ghy siet aen ons een schoon fighuere ⁵⁹:
 60 Dus en spreekt toch niet alsoo bout,
 Want wy worden verjaecht, verdreven
 Ons onschult ⁶² wort oock niet ghehoort
 Jae veel moeten laten haer leven
 Om dat wy leeren Godes Woort.

Vraghe.

- 65 Te Bruyssel hebben wy verslegghen
 Veel Spaengiaerden verstaet dit wel
 En ses Walen sijnder deurreghen
 Van ons op de mueren fel.
 In Vlaenderen bedrijftmen wonder
 70 Tot Utrecht ist oock al herplant ⁷⁰:
 Om te hebben hoort dit bysonder
 Vrijheyd in ons vaders lant.

Antwoorde.

- Dit hebben wy onlanx vernomen
 God sy daer van ghebenedijt
 75 Dat nu soo verre is ghecome
 Dat ghy ontwaket soo subijt
 En met troost dus thert verstercken
 Alst ons was van ancxt heel doorboort
 Want het sijn ⁷⁹ des hoochsten wercken
 80 Om dat wy leeren Godes Woort.

Castijt sonder verwijt. ⁺

55. So. In I. J. L. M. S *Alsoe*.

⁺ de alleen in A, ontbreekt in alle andere. S heeft bovendien *vasten* voor *basten*. Van Lummel verandert eigenmachtig in *voor*.

55. Het vers is heel onduidelik; daarom hebben S en V.L. veranderd (*vasten* van S zal wel het bijwoord moeten zijn: zeker). Maar het zal wel ironies moeten worden opgevat: zoo maken wij voor ons de stropen klaar, die de Spanjaarden ons hebben toegedacht, maar het wordt de vrijheid.

57. Vgl. Spreuken XII, 15.

59: Spiegelt u aan ons.

62. onschult: verontschuldiging, verdediging.

70: Te Utrecht heeft men ook al opnieuw het plan gemaakt.

79. *het sijn*. In I. J. L. M. S *het zijn al*.

⁺ *Castijt sonder verwijt* is de zinspreuk van P. Steerlinx. Zie n° 51. De ondertekening ontbreekt in I. J. L. M. S.

119.

**De Spaengiaerts voor vyanden verclaert zijnde van de Staten,
bedrijven groote Tyranny met rooven, moorden, branden, vrouwen
schenden Als geschiet is te Maestricht ende Tantwerpen.** ⁺

Na de wyse van *Job*.

- Wat Nieuw sal ick u verclaren
Wilt hooren een droeffelijck Liet,
Tot Maestricht, wat leyder maren ³.
Vande Moort die daer is gheschiet,
5 Men mach het wel beweenen
Aende Spaengiaerts wreet en quaet,
Zijn dit trouwe Coninx dienaren
Die de Landen soo vernielen,
Als zy tot Maestricht hebben ghedaen.
- 10 Hoort wat de Spaengiaerts deden
Aende cleyne Kinderkens voorwaer,
Zy stakense aende spiessen,
Doorhieuwense met zweerden aldaer,
En toghense levendich van malcanderen
15 Soo deden zy die groote Moort,
Sy moeten ruymen met schanden ¹⁶:
Al uut der Nederlanden,
Sy willen ons doch alle slaen doot.
- Vrouwen gaende zwanger van kinde,
20 Die namense levendich byden haer,
En bondense aen eenen Linde ²¹,
Was dat niet groot misbaer ²²,
Mijn hart dat is in sorghen,
Van rouwe soo blijff ick doot,
25 Zy gingense de straten langs slepen,
Ende hebbense int water ghesmeten
t'Kint sterf aen ²⁷ des moeders lichaem doot.

+ No. 119. Naar I. Verder alleen in J. L. M. Bij V.L. CXV; Van Vloten II, 172.

Zie over de wijs bij n° 64.

Kort na 4 Nov. 1576, de dag van de Spaanse Furie.

3. De 20e October hebben de Spaanse soldaten onder Montesdoca zich van Maastricht meester gemaakt. Zie o.a. Blok, III, 169; Bor I, 725.

16: Mogen zij....

21. linde: touw. Zie Verdam, Mnl. Wdb. i.v. *lijnde*.

22. misbaer: droefheid.

27. aen: nog verbonden aan.

- Noch ginghen zijt dus aenstellen,
 Al binnen der selver Steed,
 30 De Mans die ginghen sy quellen,
 Alsmen de Vrouwen te voren deed,
 Haer lichaem hebben sy opghesneden
 De straten waren van bloede root,
 End ginghen van binnen besoecken
 35 Oft sy hadden t'gout op gaen sloecken ³⁵,
 Om het ghelt deden sy die moort.

- Men hoorde schreyen end karmen
 Roepend' om ghenade cleyn end groot,
 Och Vrienden laetet u arbarmen,
 40 Wat ghy aen ons doch doet,
 Gheen ghenade en mach u ghebeuren,
 Ghy moet lyden die groote pijn,
 Hierom soo moet ghy treuren
 Voor Maestricht binnen der mueren
 45 Ghy en wolt ons niet laten in,

- Och is daer dan geen ghenade,
 Riepen die arme Jonckvrouwen fijn,
 Hanghen ende te branden
 Dat zal u ghenade zijn:
 50 Een steenen hart mochtet arbarmen
 Och wy en hebben doch niet misdaen
 Het en baet kryten noch karmen,
 Ghy moet sterven Rijck ende Armen,
 Ghy wilt ons Spaengiaerts al dootslaen. ⁵⁴.

- 55 Doe hoordemen de Burghers spreken,
 Sulcks en hebben wy niet verdient,
 Doe gingense haer met zwaerden doorsteken
 Alsulcks soo zal u gheschien,
 Wistet die Coninck van Spaengien,
 60 Spraken die Borghers goet,
 Wistet die Coninck in zijnen Lande
 Dat ghy ons doet sulcke schande,
 Ghy soudet betalen met uwe bloet.

- Op eender nacht hebben zy begonnen
 65 Doe het quam aen den lichten dach:
 By 400 Borghers en Duytsche knechten
 Vermoort al op de straten lach,
 Behalven Vrouwen en cleyne Kinderkens

35. op sloecken: opslokken, inslikken.

54. Inderdaad hadden de burgers zich verbonden met de Duitse soldaten van de Graaf van Overstein (Eberstein) en de Spanjaarden gewapender hand uit de stad over de Maasbrug naar Wijk verdreven. Daarna hadden zij Montesdoca verraderlik gevangen genomen.

- Dese waren beschreven niet,^{69:}
 70 Daer laghen zy als Honden,
 Als off sy^{71:} de Wolven hadden verslonden,
 Sulcke moort is nu gheschiet.

- Zy sullent noch beclaghen,^{73:}
 Die de poorten op hebben ghedaen
 75 Zy worden selver doot gheslaghen,
 Dat was den danck, die zy hadden ontfæen,
 Een Vendel Duytsche knechten,^{77, 78:}
 Stonden die borghers trouwelyck by,
 Wy willen met u vechten,
 80 Al teghen die spaensche knechten
 Vyfhondert bleven aende spaengiaerts sy.

120.

Een Claechliedt over de vermaerde coopstadt van Antwerpen,⁺

Op de wijse *Wilhelmus van Nassouwe*.

- Waeckt op ghy Nederlanden
 Waeckt op tis meer dan tijt
 Of ghy compt oock in schanden
 Dus siet wel toe subijt:
 5 En wilt met den Prins ghetrouwe
 Verjaghen tSpaens ghebroet,
 Of ghy brengt u in rouwe,
 Jae om lijf ende ghoet.
 Wilt toch nemen exempel
 10 Aen Antwerpen playsant,
 Dwelck was Europus tempel,
 Van neeringh triumphant:
 Haers ghelijck is noyt ghevonden
 Van coopmanschappen schoon:
 15 Wat wiltment veel vermonden^{15:}
 Het was des werelts croon.

69: Daar is de rekening niet van opgemaakt.

71: sy: hen,

73: Van een dergelijk verraad wordt in het verhaal van Bor niet gesproken.

77, 78: Bor t.a.p. daarentegen zegt: 'De Duitsen hadden hen op de plaetse van S. Servaes in slag ordre gestelt, maer so haest de Spangiaerden op hun aenquamen, gaven sy hun over in der Spangiaerden genade' enz.

⁺ No. 120. Naar A. Verder in alle, behalve S. V. W. IJ. Bij V.L. CXVI; Wackernagel n° 80; Van Vloten II, 175.

De tijd is November 1576, want het is onmiddellik na de Spaanse furie gemaakt, en die valt 4 November. Ook dit gedicht is geen kroniek, zoals vele der zogenaamde Geuzenliederen, maar een propagandamiddel. Het komt dus uit de omgeving of altans van de kant der handlangers van de Prins.

De talrijke kleine tekstverschillen in de verschillende drukken zijn volstrekt onbelangrijk. Vss. 17–24, 73–80, 93–100, 137–144 ontbreken in (E.) I. J. L-DD.

15: vermonden: verkondigen. Waarom er veel van te zeggen?

- Van Oosten ende Westen
 Is daer tghoet inghebracht,
 Gout silver vanden besten
 20 Ghesteenten vol van cracht,
 Damasten ende Fluweelen
 Die zijn daer seere ghemeen,
 Jae Ringhen en Juweelen
 Achten sy daer oock cleen.^{24:}
- 25 Oock canmen wel aenmercken
 Haer Rijckdommen groot,
 Aen huysen ende Kercken
 Die daer ghebout staen^{28.} bloot,
 Tstadthuys mach ick wel noemen^{29.}
- 30 Met twee Borsen incluyt,^{30.}
 Vanden Pandt^{31.} moet ick roemen
 En oock van dOosters huys^{32.}.

- Maer hoe sydy ghevallen
 O Coninclijske stadt,
 35 U neeringhen die smallen
 U huysen ligghen plat:
 Dit heeft ghedaen den Vader
 Der tyrannen verwoet:
 Ducca Dalf een Spaens verrader
 40 Ghierich nae tChristen bloet.

- Doen hy u heeft ontstolen
 Die Croon al van u hooft,
 En maeckten de moorders holen^{43.}
 Die u nu hebben berooft,^{44.}
- 45 Veel sachmen doen singhen
 Van vreuchden Neros Liet,
 Die nu oock moeten springhen^{47.}
 En sitten int verdriet.

- 24: Zijn daar zoo algemeen, dat men er geringe waarde aan hecht.
 28. *staen*. A heeft *stant*, drukfout, in alle andere verbeterd.
 29. Het stadhuis, gebouwd van 1561–65 door Cornelis de Vriendt. Bor I, 731: ‘Daer is verbrand het schoon, kostelijk en cierlijk Stadhuis, ’twelk van binnen geheel uitgebrand is’, enz. ‘welk stadhuis meer dan 200000 cronen van bouwen met de materialen gekost hadde, daer en bleef niet van staen, dan de buiten muren.’
 30. Van de twee beurzen is de beroemdste de in laat-gotiese stijl door Damin de Waghemaker in 1531 gebouwde, in 1858 afgebrand.
 31. *Pandt*. Hiermede wordt zeker wel het in 1460 gebouwde Onze Lieve Vrouwenpand bedoeld, ‘een vierkant open plein, met eene overdekte gaendery omringd een regt middeleeuwsch *bazar*, in hetwelk men allerlei kunstwerken te koop stelde’. Zie Mertens en Torfs, *Geschiedenis van Antwerpen III*, 215.
 32. Oosters huys: het huis, waarin de kantoren en pakhuizen der kooplui uit de steden aan de Oostzee gevestigd waren.
 43. *de moorders holen*. Hiermede wordt zeker wel het Kasteel bedoeld, waar de Spaanse soldaten huisden.
 44. Dit vers moet verbonden worden met *moorders* uit de vorige regel.
 47. *springhen*, in zeer algemene betekenis, zoals ook *dansen* wel gebruikt wordt: die nu ook radeloos moeten rondlopen.

Inde maent nae October
 50 In November den vierden dach
 Wert ghy bespronghen sober ^{51.}
 Doort tCasteel sonder ghewach ^{52.},
 Met twee ^{53:} duysent Soldaten ^{53.}
 Vanden Antechrist verwoet,
 55 En noch twee hondert pyraten
 Te peerd sijt dit wel vroet.

Dese Spaensche bloethonden
 Hebben u bestormt fel
 Soo dat sy daer deurwonden
 60 Menich redelijck ^{60.} ghesel
 Die u wilden beschermen
 Als een maghet eerbaer:
 Maer Godt moet het erbarmen
 Uwen val volchden naer.

51. *sober*. Als dit meer is dan een stoprijm, betekent het: armoedig, ongelukkig.
 52. *sonder ghewach*: zonder voorafgaande waarschuwing; de uitdrukking is zonder veel betekenis.
 53: In H. K is *twee* uitgevallen.
 53. I. J. L-DD lezen *vier duysent soldaten* en in vs. 55 *duysent*. Dit is in overeenstemming met de opgaven bij Bor: ‘Het Spaens voetvolk van Aelst waren omtrent 2000 man, noch het volk onder Juliaen Romero omtrent 500, en onder Francisco Valdez 500 man, onder Don Alonso de Vergas omtrent 1000 paerden’, bovendien noemt hij nog: ‘de Hoogduitse omtrent 1000 voetknechten’.
 60. *redelijck*: eerlijk.

65 Doen sy hadden ghecreghen
 Die schans teghen haer ghestelt
 Doen sijnder soo veel verslegghen
 Datse niet en zijn ghetelt:
 Het roepen ende krijten

70 Tot inden Hemel clanck
 Van diemer sach doot smijten ⁷¹.
 Al vande Spaengiaerts stranck ⁷².

Kinders en vrouwen clachtich
 Sijn daer met hoopen vermoort
 75 Oudt, Jonck, o Godt almachtich
 Waer ist oock oyt ghehoort?
 Van datter is bedreven
 Vanden Spaenschen tyran
 En yeghelijck moeste sneven
 80 Wast oudt, jonck, wijf ofte man.

Jerusalem cloeckmoedich
 Noch Troyen gheruyneert
 En zijn noch soo verwoedich
 Noch wreet ghedestruert
 85 Die stadt deden sy branden
 Tvolck worpen sy daer in
 Met haer bebloede handen
 Schoffierden zy niet min.

Veel zijnder doot ghedronghen
 90 In desen wreedden strijt
 Veel oock int water spronghen
 En verdroncken subijt
 De Soldaten vander Stede
 Worpent gheweert inde vest
 95 Dwelck sy volchden mede
 Omme soo tontcomen best.

Oock veel kinders ende vrouwen
 Sachmen ghaen den selven ghang
 Om tleven te behouwen
 100 Noyt doot en was soo strangh
 Schepen vol volcx gheladen
 Soncken int Schelt seer ras ¹⁰².
 Om dat elck onberaden
 Hem salveerden op dat pas.

105 Veel Heeren zijn ontloopen
 Desen seer grooten noot
 Oock moestent veel becoopen
 Met een haestighe doot
 Alsoot wel is ghebleecken
 110 Aende Graef van Oversteyn
 Oock sietmen noch ghebreecken
 Veel Heeren int ghemeyn.

71. smijten: slaan.

72. stranck: wreed.

102. De graaf van Oversteyn (Eberstein) verdronk bij een poging om over de rivier te ontvluchten.

Dertich Vendelen knechten
Laghen daer inde Stadt
115 Met duysent Ruymers om te vechten
Teghen den Spaengiaerts plat
Die zijnder meest ghebleven
Soo datmen seyt ter noot
Datter wel zijn ghesleghen
120 Achten duysent menschen doot. ^{120.}

O Antwerpen verheven
Merct wat u is gheschiet
Als dat ghy coemt in sneven ^{123, 124:}
Door truysschen van een riet,
125 Want die u doen dit lijden
Verstaet wel hoe ickt meen
Hadden tot allen tijden ^{127:}
Wel hondert teghen een.

O ghy Wethouders bloetghierich
130 Hier voelt ghy Godes hant
Ghy Woeckenaers onmanierich ^{131.}
En overdaders ^{132.} vailliant,
Leert nu Godt eens recht bekennen
Verlaet u boosheyt quaet,
135 Op dat ghy moecht ontrennen
Dat over u hoeft noch staet.

120. Volgens betrouwbaarder opgaven waren het er ruim vijf duizend.

123, 124: Dat gij ten val zijt gekomen door een hoogst nietige aanleiding.

127: Hadden altijd de overmacht. Bedoeld wordt, zoals uit het volgend koeplet blijkt, de regering.

131. onmanierich: schandelijk.

132. overdader: boosdoener.

Oorlof ghy menschen alle ^{137.}
 Merckt wel op dit beclach,
 En roept met groot gheschalle
 140 Wee over sulcken dach,
 En wilt u tot Godt keeren
 Rijck, arm, oudt ende groot,
 Op dat den Heere der Heeren
 Ons houdt uut sulcken noot.

Castijdt sonder verwijt. ⁺⁺

121.

**De Staten van Brabant, siende de ruyne der Landen, door de
 Spaengiaerts, maken vrede met den Prince van Oraengien, ende
 Staten van Hollandt ende Zeelant.** ⁺

Op de wyse vanden 68. Psalm *Staet op Heer*, etc.

Verblijt u Neerlant met jolijt,
 En dancket God den Heer altijt
 Voor zijn groote weldaden,
 Die ons hier zijnen Vrede soet,
 5 Sent boven vanden Hemel goet,
 Zijn ghemeynte beladen:
 Singht nu altsaem een vrolick Liet,
 Gods gracy die is ons gheschiet
 Ghelijck wy sien voor ooghen,
 10 Hy heeft der Heeren harten in d'hant,
 Teghen Gods macht en kan niemant,
 Al heeft hyt langh vertooghen ^{12.}

Tot Bruessel zijn alsdoen vergaert,
 Die Staten der Landen vermaert,
 15 Om soo te accorderen,
 Met den Prins van Oraengien goet
 End die Staten van Hollant vroet,
 Tot God end s'Conincks Eere,

137. Dit koeplet ontbreekt in I. J. L-DD. Het heeft den schijn van er later te zijn bijgemaakt, maar juist in de oudste drukken vinden wij het wel.

+ De ondertekening staat niet in A, ook niet in I en de latere drukken, maar wel in B-D. F-H. K.

+ *Castijt sonder verwijt* is de spreuk van P. Steerlincx, zie bij n° 51.

+ No. 121. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CXVII; Van Vloten II, 182.
 Het gedicht is van November 1576.

De wijsaanduiding is naar de Psalmen van Datheen.

12. vertooghen: uitgesteld.

- Te verdryven de spaengiaerts al,
 20 Onsen God daer toe helpen zal,
 Want t'zijn zijne vyanden,
 Om te vermoorden zijn sy hier,
 Ende om te spoeljeren schier ²³.
 Al onse Nederlanden.
- 25 Den thienden October befaemt, ²⁵.
 Waren d'Heeren by een versaemt,
 Om d'Zeghel aen te kleven,
 Aende Pays-brieven van accoort,
 By d'Staten opgherecht alst hoort,
 30 Om vreed'lijck elck te leven:
 Die Staten waren doen vergaert,
 Van Hollant, end Zeelant vermaert,
 Al binnen Ghendt die Stede,
 Den twaelfsten dach van deser maent,
 35 Tot vrede, waeren zy vermaent,
 Twelck veel verblijden dede.
- T'heeft ontrent thien Jaren gheduert
 Daerom soo menich mensche truert,
 Doe d'spaengiaerts int Lant quamen,
 40 Inlantsch oorloch bedervet Landt,
 De Geusen aenden water-kant,
 Zy benouden ⁴² ons altsamen.
 De spaengiaerts namen ons lijff en bloet,
 Die geusen roofden onse goet,
 45 Niemand mocht t'hooft uut steken,
 Siet doe waren wy soo benout,
 Van vrient end vyandt menichfout
 Blytschap doet mijn tongh spreken.
- Men hoorde t'Schut aen allen oort,
 50 Affschieten, om sulck blijd' accoort,
 Peck-tonnen branden seere,
 Elck sal besitten nu zijn goet,
 Om t'ghelooff niet meer storten bloet,
 d'Prins is Admiraal der Meere: ⁵⁴.
 55 Twee hondert vendels men vlieghe sach,
 In Brabant maecktemen ghewach,

23. spoeljeren: plunderen; — schier: spoedig.

25. Op deze datum besloten de te Brussel vergaderde Staten afgevaardigden naar Gent te sturen, waar de 12e de Staten der andere zuidelijke gewesten bijeenkwamen, terwijl die van Holland en Zeeland de 17e kwamen. Op 19 October werd de eerste algemene vergadering gehouden en 8 November werd de Pacificatie afgekondigd.

42. *benouden*. *S bevonden*, opmerkelijke drukfout.

54. Art. 6 van de Pacificatie luidt bij Bor (I, 739): 'Dat myn Heere den Prince sal blijven Admiraal Generael van de Zee, en Stadhouder van sijne Majesteit, van Holland en Zeeland' etc. In het voorgaande art. is sprake van het 'suspenderen' van alle 'placcaten op het stuk van heresie'.

Uut te dryven de Spaengiaeren,
 Zy meenden t'zijn ons over-Heer,
 Maer God die plaghet haer nu weer,
 60 Dat wordens' wel ghewaere.

Ghy Landen, maeckt u op de been,
 Verslaet de Spaengiaerts alghemeen,
 Het sal haest zijn ghedaene,
 Maeckt u selven in alles vry,
 65 Die sout hebben geweest in slaverny,
 Slaetse, valt dapper aene,
 Ghy Heeren staet malcander trou by
 Wilt pleghen gheen verradery,
 De Prins sal niet bezwijcken,
 70 De Coningin van Eng'lant fijn,
 Zal u oock wel bystandich zijn,
 In Vranckrijck desghelijcken.

Prince laet u niet lastich zijn, ^{73, 74:}
 Al geeffdy schattingh dit termijn,
 75 Tot garnisoen ^{75.} der Staten
 Tis beter dat ghy nu wat gheeft
 Dewyle ghy in vreden leeft,
 Alst al moeten verlaten,
 Die Spaengiaert u niet laten sal,
 80 Ghelijckmen hier siet over al,
 Als sy u overcomen,
 De wapens neemt mee inde hant
 En strijdet voor u Vaders Lant,
 Ridderlijck sonder schromen.

Staet nae t'beste.

122.

Een nieu liedeken vanden Vrede ⁺

op de wijze *Swinters Somers even groen*.

Laet ons nu allen vrolick wesen,
 Door dese feeste van Accoort
 Die meenich heeft ghenesen
 Die van drucke laghen versmoort:

73, 74: Laat het u niet verdrieten, als gij nu belasting moet betalen.

75. Tot garnisoen: om de Staten het nodige te verschaffen.

+ No. 122. Naar A. In geen andere druk, ook niet bij V.L.

Het lied is van November 1576, want het moet onmiddellik na de pacificatie zijn vervaardigd.

De melodie wordt ook genoemd bij no. 17 en 118.

Accoort, gepersonifieerd, wordt verondersteld getrouwd te zijn met Minne 'die bruyt'.

- 5 Want die bruyt is nu ons medecyne,
 Seer fyne, comt sy ons te pas,
 Mits Accoort en Minne fraey van schijne ⁷.
 Helpen ons op die beenen ras.

- Hertelicken Begheeren vrymoedich, ⁹. ¹⁰.
 10 Met Vierich Appetijt eerbaer
 Brenghen haer vyanden bloedich
 Tot onderdanicheyt voorwaer,
 Also nu blijkt in dees Nederlanden
 Met schanden, mense ¹⁴. wijcken siet
 15 Door de viericheyt menigherhanden
 Diemen aen veele menschen spiet.

- Deucht en Eer is vader en moeder
 Al van Accoort tprincelick vat ¹⁸.
 En helpen hem als tsants behoeder
 20 Soe dat hy crijcht so menighe stadt,
 Om daer deucht is te doen blijcken ²¹, ²².
 En afwijcken, van haer voortstel:
 Dus laet ons Godt dancken alle ghelijcken
 Dat hijt dus heeft ghevoecht so wel.

- 25 Goeden Wille Leeraer verheven
 U viericheyt ghy nu wel toont,
 Om met Accoort en Minne te leven,
 Waer Christus oock int midden woont,
 So dat ghy u nu wel moecht verblijden
 30 Gheen lijden, canmen u aendoen,
 Want de bruydegom sal u bevrijden
 Al spreeken sy oock noch so coen.

- O Eerbaer Conversatie ³³. schoone
 Een bode van dit hillick groot
 35 Ghy roept so meenighen persooene
 Die langh hebben gheweest benoot ³⁶.
 Om inden tempel volle van deuchden
 Met vreuchden te comen net en fraey
 Waer in hem meenich mensche verheuchden
 40 En zijn ghecomen sonder dilay ⁴⁰.

7. van schijne: van uiterlik.
 9. 10. Begeerte des harten en vurig lichamelik verlangen worden hier naar aanleiding van het beeld des huweliks naast elkander gesteld.
 14. *se* zijn natuurlijk de vijanden.
 18. *vat* omschrijving voor *persoon*, *wezen*.
 21, 22: Om te doen blijken, waar de deugd reeds is, en om de anderen van hun plannen te doen terugkomen, zoodat zij zich met de deugdzamen verenigen.
 33. conversatie: bespreking, onderhandeling.
 36. benoot: in druk verkerende.
 40. dilay: uitstel.

Prince.

O Princelijcke daden alle
 Die in dese Vrede zijn ghedaen
 Ghy zijt seer sterck van ghetalle
 Om teghen alle quaet te staen
 45 Dus bidden wy u mannen en wijven
 Wilt verstijven ⁴⁶ in Gods woort
 Gods woort is, en sal eeuwich blijven,
 Door dit houwelijck van Accoort.

Castijt sonder verwijt. P. Sterlinck. ⁺

123.

Een nieu Liedeken, ⁺⁺

op de wijze, *van Keyser Maximiliaen.*

Verheucht u ghy Nederlanden,
 Verheucht u tis meer dan tijt,
 Dat ghy nu siet comen tot schanden
 Die u dus seere ⁴ hebben benijt ⁴,
 5 Den Spaengiaert blijft ⁵ int Nederlants crijt
 In spijt van haer moorden en branden
 Dies sy Godt den Heere ghebenedijt.

Brabant en Vlaenderen schoone,
 Artoys ende Henegouwe soet,
 10 Die hebben als Utrecht ydoone ¹⁰,
 Haer verbonden met den Prince ghoet
 Om te verdrijven dat Spaens ghebroet,
 Dan Groeningherlant spant de croone
 Want sijt volbrachtent met eenen moet.

46. verstijven: krachtiger worden.

+ Over P. Sterlinck zie bij no. 51.

+ No. 123. Naar A. Verder in B-D. F-M. CC. DD. Bij V.L. CXVIII; Van Vloten II, 185.

Het lied is van Desember 1576. De Algemene Staten hadden François Martini Stella naar Groningen en Friesland gezonden om deze gewesten tot aansluiting bij de Pacificatie te bewegen. Billy liet hem gevangen nemen en pijnigen. Maar toen hij van de soldaten een nieuwe eed van trouw verlangde, weigerden dezen, die door Stella bewerkt waren, en kwamen zelfs in opstand. Het gevolg was de overgang van geheel Groningen en Friesland en de benoeming van George van Lalaing tot gouverneur in plaats van Billy. Vgl. het verhaal bij Bor I, 750 vlgg.

Voor de wijs zie bij no. 79.

+ Het opschrift luidt in B en alle latere: Een Liedeken vanden Coronel van Groeningen. In de vele drukken zijn een groot aantal onbelangrijke tekstverschillen.

4. *seere*, allen in A-B.

4. benijt: gehaat.

5. blijft: komt om.

10. ydoone: liefelik.

- 15 Caspar de Robles bloetghierich
 Haren Coronel seer heet ¹⁶.
 Die heeft doen graven onmanierich ¹⁷.
 Eenem put, en een wip ghalghe wreet
 Heeft hy gestelt tot elcx leet
- 20 Om daer met te moorden vierich,
 Want de basten ²¹. waren oock al ghereet.
- Voorts heeft hy by hem ontboden
 Al sijn Capiteynen cloeck,
 Op dat sy als valsche Joden
- 25 Souden besweeren sijn versoeck: ²⁵.
 Dwelc was den Borgher te brenghen om hoeck.
 Waer voor sy niet en sijn ghevloten
 Dan Losy en wilde niet aen die vloeck.
- Doen hy nu wert gheware
- 30 Losijs ³⁰. mannelijcke daet,
 Soo heeft hy terstont openbare
 Ontboden al vander straet
 Losijs Corporael ende sijnen maet,
 Om van haer alleghare
- 35 Te vernemen haren raet.
- Waerop eenen Sergeant vanden Banier ³⁶
 Antwoorde seer cloeckelijck,
 Smackende ³⁸. die pen int vyere:
 Ick sy veel liever eer morghen een lijck.
- 40 Dus had den Coronel gheenen wijck ⁴⁰.
 Dan seyde, ick sal u schiere
 Doen vallen metten palmen int slijck.
- Daer na sijn sy gheghangen
 By haer Soldaten aen elcken oort
- 45 Die alle sonder verlanghen ⁴⁵.
 Beloefden te wederstaen de moort:
 Dit heeft den Coronel seer ⁴⁷. haest ⁴⁷. verhoort
 Dies hy met ghroot verstranghen
 Wert op haerlieden seer ghestoort.

16. heet: toornig, woedend.
 17. onmanierich: op schandelike wijze.
 21. basten: stroppen.
 25: zich onder ede zouden verbinden tot uitvoering van zijn plan.
 30. *Losijs*. I. J. L. M.: *Van Losijs*.
 36 vlgg. Deze biezonderheid niet bij Bor.
 38. *Smackende*. Zoo A.B. alle andere *Werpende*.
 40. wijck: toevlucht. Hij zag geen uitkomst meer.
 45. sonder verlanghen: zonder verwijl.
 47. Coronel seer. I. J. L. M.: *Corporael*.
 47. A *haer* i.p.v. *haest*, drukfout.

- 50 Hy heeft den Loupes ^{50.} last ghegheven
 Te vollen veel gheschuts ghemeen
 Met haghel om te doen sneven
 De Soldaten ghroot en cleen,
 Die daer naer de wacht trocken reen
 55 Dan zijn opset is achterghebleven
 Want hy quam selfs int gheween. ^{56.}
- Als de Soldaten dit verstonden
 Soo swoeren sy terstont
 Dat soo sy den Coronel vonden
 60 Hem souden vanghen vaet mijn oorcont
 Dies trocken sy met sulcken gront
 Tot voor sijn huys daer sy naert vermonden ^{62.}
 Hem niet en eerden nae doude verbont ^{63.}.
- Dit heeft den Loupes seer verdroten
 65 Dies hijse dreychden stijf
 Dan sy hebben soo seer naer hem gheschoten
 Dat hy qualijck ontdroech sijn eyghen lijf
 Jae sijn Soldaten noyt schoonder bedrijf ^{68.}
 Hebben met de ander ghesloten
 70 Te leven en sterven als man en wijf.
- Doen sijn sy met eenen ghedruyse
 Ghelooopen naer den Coronel
 Dien sy eysten uuten huyse
 Noyt Tyran was in meerder ghequel
 75 Sy namen hem met den ghoeden ghesel ^{75.}
 En setten hem confuyse
 Opt raethuys verstaet dit wel.
- Daer naer sijnder noch ghegrepen
 Vier Capiteynen bloot ^{79.}
 80 Met meer ander boeven doornepen ^{80.}
 Die wel eer waren haer overhoot
 Die setten sy ghevanghen in grooten noot
 Al warens vol loosheyts gheslepen
 Sy en conden niet wederstaen den stoot.

50. den Loupes: Ferdinand Lopez.
 56. Lopez reed naar de Markt om de soldaten van Lussy te overvallen, volgens bevel van Billy 'maer hy kreeg veel schoten naer het lijf, so dat hy wederom reed en vluchte in een backers huis.'
 62. naert vermonden: naar men verhaalt.
 63. nae doude verbont: in overeenstemming met hun vroegere verhouding.
 68. *noyt schoonder bedrijf* als tussenzin op te vatten. De soldaten van Lopez maken gemene zaak met die van Lussy.
 75. *met den ghoeden ghesel*. Hiermee is blijkbaar 'de Heere van Ruisbroeck sijn dochters man sijn lieutenant' bedoeld.
 79. Bor noemt t. a. p.: 'Hopman Villers, Lussy, Monceau Champi en eenige andere.'
 80. doornepen: doortrapt.

- 85 Seigneur Fascus ^{85.} verheven
 Coronel van Sutphen was
 Die heeft hem terstont begheven
 In een Monicken Clooster ras
 Al waer hy sonder langher gheplas ^{89.}
 90 Sijnen Baert en Hayr heeft doen sneven
 Om tontcomen dit vreempt ghebras ^{91.}

- De Soldaten als Leeuwen woedich
 Sochten aen elcken cant
 Om te vinden desen Tyran bloedich
 95 Dan wat sy deden den lieven sant
 Die was inden Monicken pant
 En socht als ander Monicken moedich
 Nae hem selfs, met een keersse inde hant.

- Den eenen Monick cloeck van aerde
 100 Verdroot dit groot gherucht
 Dies hy den Spaengiaert niet en spaerde
 Mer seyde onbeducht
 Dit is eenen Monick sonder vrucht ^{103. 103, 104:}
 Van onser Oorden als de vermaerde
 105 Mer niet van dit convents ghehucht ^{105.}

- Den Monick me consydereerde
 Datse niet en verstonden zijn liet
 Dies hy hem weder accuseerde
 En seyde met een soet bediet ^{109.}
 110 Daer is den Man dus hout hem siet
 Waer door sy hem apprehendeerde
 Met de Cap die hem bracht in ghroot verdriet.

- Corts daer na onbesweecken
 Vinghen sy noch met groot Jolijt
 115 Den Provoost ^{115.} die hem hadt ghesteecken
 In des Pastoors Schoorsteen wijt
 Loupes wert met ghebracht int crijt
 Dien sy soot heeft ghebleecken
 Noemden den Beul van Groeninghen subijt. ^{119.}

85. Fascus: Christoffel Vasques Colonel van Zutphen.

89. *gheplas* moet 'gepraat, gezeur, getalm' of iets dergelijks betekenen, maar het woord is ons onbekend.

91. *ghebras*: gedoe, rumoer; maar het kan ook 'gespuis' betekenen.

103. *sonder vrucht*, synoniem van *onbeducht*: voorzeker, waarlijk.

103, 104: Dit is voorzeker een beroemde monnik van onze orde.

105. *ghehucht*: hofstede, gebouw in het algemeen. Vgl. bij Bor: 'Dat is well een Monick van onsen Orde, maer niet van onsen Clooster.'

109. met een soet bediet: met welwillende inlichting.

115. provoost: officier, belast met de militaire rechtspraak.

119. Weer evenzo bij Bor 'Eenige andere kregen Capitein Lopes gevangen, roepende: Hier brengen wy den beul van Groeninghen.'

- 120 Den Wachtmeester socht oock listen ^{120.}
 Om haer handen te ontghaen,
 Dies hy vol arghelisten
 Een Papenrock heeft anghedaen:
 Dan sy creghen ehm al mede ghevaen,

- 125 Ten baten kijven oft twisten
 Inde diefput ^{126.} most hy springhen saen.

- Die vanden Dam en Delfsiele cierich
 Brochten mede als Lantsers ghoet,
 Ghevanghen haer Capiteynen vierich
 130 Noyt Soldaten waeren bet ghemoet:
 Sy swoeren tsamen met lijf en ghoet
 Malcanderen by te staen manierich ^{132.}
 Om te verdrijven de Spaengiaerts verwoet.

- Voort hebben sy ontbonden
 135 Den Ambassadeur ^{135.} minioot
 Die vande Staten was ghesonden
 En vanden Coronel ghepijnt ter doot:
 Die sy terstont met herten bloot
 Eedt deden na sijn vermonden
 140 Om dlant te helpen uut allen noot.

- Hier na is hy sonder laeten
 Ghereden na Bruyssel vaillant
 Om daer te vertellen die Staten
 Hoe hy was ghevaren in Groeningherlant.
 145 Dus danckt nu Godt aennote ^{145.} elcken cant
 Dat hy ons dus compt ter baeten
 Doen wy by na waeren vermant.

Castijt sonder verwijjt. ⁺

120. 'Den wachtmeester Antoni Sarda sochten sy in het bordeel, en hem niet vindende sochten sy hem in het Fraterhuis, en koppelden met lonten eenen Monik, die hem niet en wist te wijzen, aen een openbare hoere, lange Alid genaemt, diese so lanx der straten leiden, dan ten lesten vonden sy hem in een Papen rok.'
126. diefput: gevangenkelder. — *springhen*, weer in de algemene betekenis van 'gaan'.
132. manierich: behoorlik.
135. *Den ambassadeur* François Martini Stella door de Staten Generaal naar Groningen gezonden om dat voor de Pacificatie te winnen.
145. *aen* is in A uitgevallen; H heeft *na*; alle andere hebben *aen*.
- + Over de ondertekening zie bij no 51.

124.

Een jammerlijk Claechliet vanden Coronel van Groeninghen. ⁺

Op de wyse: *Het reedt een Ridder wel gemoet.*

Casper de Robles Heer van Billy,
 Stadthouder van Vrieslant en Groeningen vry
 Plach ick my met stoltten moet,
 Te schrijven, end laten noemen daer by,
 5 Maer nu ist al teghenspoet.

Godes hant en wonder werck
 Die kanmen nu speuren aen my seer sterck:
 Tot een spiegel ellick hier,
 Die voormaels hielt geen maet noch perck
 10 Die ben nu verachtet weer.

Een Schoemakers soon ben ick geboren,
 Daer toe een Portugeeschen Spaengiaert wilt hooren,
 End van affcoemste oock seer cleyn,
 Mijn Moeder is vercoren,
 15 Tot des Coninges Amme ^{15.} reyn.

Om dat zy de Coninck heeft gesoocht
 Daerom so ben ick Casper ooc seer verhooght,
 En te Hove ghekomen an,
 Voor Pagie ghedienet in mijne jeucht
 20 Als een ghemaect Edelman.

Maer als Duckdalba die olde Tyrant
 Zijn Tyrannye pleechde int Nederlant,
 Heeft hy my met vroet opstel ^{23.}
 Geset over Groeningen en Groeningerland
 25 Tot een Spaenschen Coronel.

En na des Graven van Megens ^{26.} doot
 So heeft deselve Duckdalbe wel vroet
 Tot Stadthouder ghemaect my
 Van Vrieslant en van Groeningen goet
 30 Teghens Barlamonts party. ^{30.}

+ No. 124. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CXIX; Van Vloten II, 190.
 Uit dezelfde tijd als het vorige.

15. Amme: voedster, min.

23. opstel: opzet, plan.

26. *Megens*. I *Megems*, drukfout, in (J.) L. M overgenomen, in S verbeterd.

30. Hierges, de zoon van Barlaimont, was eerst door Alva als opvolger van Megen tot stadhouder aangesteld. Maar deze was door de inval van Oranje in Gelderland opgehouden. De staten van Friesland riepen toen Billy, die als Kolonel van een regiment Walen te Groningen lag, tegen de Geuzen te hulp en maakten hem tot Substituut Stadhouder.

Het welcke gheschied na s'Pawes raet
 Wiens uuterste ghedancken en wille bestaet
 In Gods woort te roeden uut,
 Door ons heyloose Spaengiaerts quaet,
 35 Als een boos fenynich Cruyt.

Daerom ick oock wel vlytich seer
 Na zijnen Helschen raet my schickte weer
 Tot verwoestinghe van het Landt,
 Met ruyten³⁹ en rooven ymmermeer,
 40 En daer toe met moort en brant.

En als de Geusen daeromme met macht,
 Heur hier en daer teghens my hebben gelacht⁴²:
 En Bartlens⁴³ ghecome aen,⁴³
 Soo heb ick doch deselve verjaecht
 45 En dapper tegen ghestaen.

Daer door ick dan oock van minst en meest,
 Ben hooge geacht en seer gevreest
 Voor een onverwinnelijcke Helt,
 Als off ick had een Coninck geweest
 50 Met Processy inghehaelt.

So dat ick opgeblasen bin
 En vastlijck ghenomen in mijn sin,
 Door een Tyrannigen waen,
 Het gantsche Lant te verderven
 55 Als Antwerpen is ghedaen

Tot Groeningen had ict eerst gemunt⁵⁶:
 Gelijck nu yeder geworden is kunt
 En met hulp van menich quant
 Die my te helpen onderwunt
 60 In Groeningen en Vrieslant.

Dan God heeft sulckes niet gewilt
 Maer mijn moordadigen aenslach gestilt,
 Door mijn selfs soldaten net
 Die my tot mijnen grooten onwil
 65 Hebben⁶⁵ gevangen heen gheset.

Als ick oyt zy vereert geweest
 Also ben ick nu in een smadelijck foreest
 Villiaco⁶⁸ noemden sy my,
 Verrader, schelm, dief, onbevreesd
 70 Ende Moordenaer daer by.

39. ruyten: plunderen.

42. Hier en daar zich tegen mij hebben gelegd.

43. Bartlens: Barthold Entens, de Groninger Watergeus.

43. Misschien ontbreekt in dezen regel *is*, maar dat is niet zeker.

56. Op Groningen had ik het eerst toegelegd.

65. *Hebben*. I *Heb*, drukfout, door (J.) L. M overgenomen, in S verbeterd.

68. Villiaco: lafaard, ellendeling. Eigenaardig, dat hier het Italiaanse, niet het Spaanse schimpwoord gebruikt is.

Mijn zwager⁺ Rijsbroeck hooch geacht^{71.}
 Die hebbense daer aen mijn zijde gebracht,
 T'vangen was daer goeden koop:
 En Mepske voort in zijn huys bewacht^{74.}
 75 Want hy is van onsen hoop.

Fernand de Loup mocht niet ontgaen⁷⁶
 Maer in een Zwijne-kot is hy gevaen,
 Die Wachtmeester moest oock voort,
 Hoewel hy in een schoorsteen was gegaen
 80 Daer hy bykans was versmoort.

Fascus van Zutphen een Coronel
 Die was geraect in een Monicx vel,
 Een Monicx Cap ick meyn,
 Na t'schoenmakers gat^{84.} moest hy al snel
 85 En een nieuwen Bisschop seyn.^{85.}

Doctor Logendorp wijt vermaert,^{86.}
 Die moest daer oock mede op dese vaert
 Al zijn loghen help hem niet,
 Mijn arme Wif wort niet gespaert
 90 Is oock me gevangen siet.

Daerna Monceau en Boystemant^{91.}
 Die moeten in Vrieslant oock achter aen,
 Met menich fijn Carnuyt,
 Die met my wolden gemoordet haen
 95 Maer d'aenslach is comen uut.

Des worde ick nu seer gekrenckt
 Van elck als een diefhencker geschent^{97.}
 Isser niet een duyvel inder Hel
 Die my helpt uut dit ellent
 100 Tvalt my te zwaren ghequel.

Ick vrucht oock seer dat Martigny
 De Brusselsche gesant bezwaren sal my^{102.}
 Die ick selfs nae mijner macht
 Gepijnicht heb en gewont daer by
 105 Als een Beul seer onbedacht.

+ — *zwager*: schoonzoon.

71. Vgl. het vorige lied, vs. 75.

74. 'Den Lieutenant Johan Mepske' (Bor). Alle drukken hebben *Meyske*.

76 vlg. Vgl. het vorige lied.

84. '*t schoenmakers gat*. Blijkbaar wordt de gevangenis bedoeld; maar waarom deze zo heet, ontgaat ons.

85. Bor 'Doen hebben sy hem aengegrepen en also mette kappe opte merckt gebracht, roepende sy hadden weder eenen nieuwen Bisschop gekregen (want den overleden Knijf was een Minrebroeder geweest)'.
 86. 'Doctor Joriaen Westendorp, Raed des Coninx in Vriesland.'

91. *Boystemant* wordt bij Bor niet genoemd.

97. geschent: gehoond.

102. Zie het vorige lied vs. 135.

Och waer ick s'Princen gevangen
 Dat ware wel mijn groot verlangen
 Maer nu sorgh ick seer voorwaer ^{108.}
 Dat zy my sullen hanghen
 110 Boven alle dieven daer.

Adieu mijn vrienden en maghen,
 Adieu mijn lieve Zwagher,
 Wijff en Kinder oock daer by,
 Adieu het kost mijn kraghen
 115 Ghy sult volghen (sorgh ick) my.

125.

**Een Nieu Liedt tot loff des loffelijcken Heere Georgen van Laleyn,
 Vry Heer van Ville ende Villeron, etc. Gouverneur in Westvrieslant,
 op de Letter van zijn Name. ⁺**

Na de wyse: *Wie in Gods vreuchden steyt.*

Georgen van Laleyn ben ick ghenaemt
 Om de spaengiaerts te doen wederstant
 So wil ick waghen, goet lijf en leven
 Ter tijt ick die tyranny heb verdreven.

5 Ernstelijck is alle mijn opset
 Voor mijn Vaderlants Previlegy en Wet
 Wil ick vromelick tot den doot gaen strijden
 De Coninck naest God eeren t'allen tijden.

Ondersaten wilt my ghetrouwe zijn
 10 U Capiteyn sal als een goet Herder fijn,
 Weyden zijn schapen in lieflijcke wegghen,
 Niet scheerende ghelijck u Harders pleghen.

108. Deze vrees is niet bewaarheid. Billy is spoedig ontslagen, deed in 1577 nog een mislukte aanval op Groningen en is in 1585 bij de ontploffing van de schepen van Gianibelli bij Antwerpen omgekomen.

+ No. 125. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CXX; Van Vloten II, 193.
 Rennenberg door de Staten Generaal tot stadhouder van Friesland, Groningen en Drenthe benoemd, kwam 22 Desember 1576 te Groningen aan. Uit die tijd is het lied. De naam Rennenberg wordt in dit opschrift nog niet genoemd, omdat hij die eerst later verkeeg door de dood van zijn oom, 'die een kanonik was'.

- Ryckdom noch alle dit aertsche schat
 En soecke niet ick verganghene ^{14.} vat
 15 Gelt en goet zal my nemmer ghebreken
 Soo ick in die gherechticheyt blijve steken.

- Ghy Adel des Lants zijt hier toe oock bedacht,
 Dat ghy wederstaet met gantscher macht
 Die tyrannighe boose Spaengiaerden
 20 Die Man, Wijf, noch kint en spaerden.

Een werck laet ons volbringhen altijt
 Tot Godes eer, en des Conincx proffijt,
 Het Lant in Peys en vrede te bringhen
 Twelck God de Heer ons wil ghehinghen.

Prince.

- 25 Niet vermoghen wy buyten Gods macht
 Laet ons slechts nu aencleven eendracht ^{26.}
 Ick hope dat Vrieslant sal bedancken
 Haer Capiteyn, als d'Instrument der crancken.

126.

Een Nieu liedeken vande Belegheringhe ende bestorminghe van Vreborgh ende het Slot tot Utrecht. ⁺

- Wie wil hooren een Nieuw Liet
 Dat sal ick u singhen
 Watter cortelinghen is gheschiet
 Dat sal ick u volbringhen
 5 Vande Spaengiaerts alghemeen
 Zy waren op Vreborch groot en cleen
 Zy wilden den haen gaen maken ^{7.}
 Zy meenden wel te krijghen buyt
 Maer sy moesten ter Poorten uut
 10 Hoe sullen zy in Spaengien raken.

14. *verganghene*, synoniem van *vergankelijk*, dat V.L. er eigenmachtig voor in de plaats stelt.
vat. L *wat*, drukfout, door S overgenomen.
 26. aencleven eendracht: de eendracht aanhangen, betrachten.
 + No. 126. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CXXII; Van Vloten II, 196.
 S voegt in het opschrift bij: 1577 : 23 February.
 De tijd van vervaardiging ligt kort na de 11e Februarie 1577, aangezien er van de latere moeilijkheden in April nog geen melding wordt gemaakt.
 7. den haen maken: de baas spelen.

- Zy maeckten daer soo groot gheclach
 Sy comen onnoosel kijcken
 Sy quamen op sint Thomas dach ¹³.
 Uut, met roers en met pijcken,
 15 Sy liepen van Vreborch seer verstoort ¹⁵
 Sy meenden te doen een wreede moort
 Omtrent ten twaelf uren
 Sy branden sint Catrijnen poort ¹⁸.
 Maer God danck, ten ginck niet voort,
 20 Ten mocht haer niet ghebeuren.

- Dit sach soo menich jongher Helt
 Die hebbent soo saen vernomen
 Sy hebben die schiltwacht uutghestelt
 Sy zijn teruggh ghecomen
 25 Die spaengiaerts schoten so menigen schoot
 Soo dattet die Burghers hebben ghehoort
 Sy waren ter Tafelen gheseten,
 Mans, Wijfs, kleyn ende groot
 Doen Utrecht was in groote noot
 30 Sy hebben den hongher vergheten.

- Die Burghers worden in orden ghestelt,
 Teghen de spaengiaerts vals van gronden,
 Sy ³³. schoten so menigen schoot met gewelt
 In alsoo corten stonden:
 35 Sy hebben geschoten de Kerck in sticken
 Sy gingen thuys wel dapper opschicken ³⁶,
 S. Mariens Toren is onder gevallen ³⁷.
 S. Jacobs Toren soomen siet,
 Die staet soo zwack gelijk een riet,
 40 Men siet die Clocken allen.

Die borgers quamen gelijckerhant,
 Zy wilden tesamen stormen,
 Zy brochten gheschut aen eenen kant

13. Sint Thomasdach: 21 Desember.
 15 vlgg. Bor I, 777: 'Als de sake aldus binnen Utrecht stond, so zijn opten 21 Decemb. 1576 een deel Spangiaerden van het Casteel in de stad gevallen met het slaen van de klok twaelf uren opte middag, en quamen door het klein poortken van het Voorburg' etc.
 18. Dit geschiede de 22e, vgl. Bor t.a.p. Ook wat in de volgende koepletten wordt verhaald, geschiedde niet op één dag : de gebeurtenissen van verschillende dagen worden daarin samengetrokken.
 33. Sy zijn hier natuurlik de Spanjaarden. Bor t.a.p.: 'dan zy schoten seer geweldig op huizen, torens en kerken.'
 36. opschicken: overhoop halen, ontredderen. Zie Ned. Wdb. XI, 1162.
 37. De S. Mariakerk, aan de plaats van die naam, sinds 1813 afgebroken. — In de toren van de Buurkerk worden nog de kogels aangewezen, die daar gedurende het beleg van het kasteel Vredenburg zijn ingeschoten. In een boog aan de S. Jacobs of Jacobiekerk, die ook nog de sporen van de strijd toont, staat:

Anno 1576:
 Hebben min die Spanjaerts leet gedaen,
 God versach dat ik bleef staen.

Die spaengiaerts doken als wormen,

- 45 Zy hebben daer soo dapper gheschoten
 So dat het de spaengiaerts heeft verdrotten
 Zy ghinghen parlementeren
 Zy gavent op al met der spoet
 Om te behouden Lijff en goet
 50 Uut te trecken met haer gheweeren.

- Het ghebeurde op eenen Manedach ⁵¹.
 Dat die Spaengiaerts uuttoghen,
 Zy trocken uut met al haer macht,
 Alsoomen sach voor ooghen
 55 Soo menighen Burgher die dit saghen
 Daer quamen sevenentwintich waghen
 Die moesten haer bagagie voeren,
 Sy moesten al te voete gaen,
 De Spaengiaerts spraken niet te verstaen
 60 Met haere Spaensche Hoeren.

- Vierentwintich van tweehondert uut Vreburch quam ⁶¹.
 De eerste was Madama vrou vuylen
 De een was kreupel, d'ander was lam,
 Den derden begost te muylen ^{64, 64, 65}.
 65 Zy moesten t'Cruys helpen draghen
 Veel wasser met S. Job gheslaghen ⁶⁶:
 Te waghen moestmense vueren,
 Die Spaengiaerts volchden van achter aen
 Nae de Cathuyzers zijn sy ghegaen, ⁶⁹.
 70 Utrecht was in rueren.

- Oorloff ghy Borghers goet,
 Dit is tot uwer eeren
 Danckt den Heer al met der spoet
 En den Edelen Prins loeft seere,
 75 Met de Heeren van der Stede,
 Knechten end Gouverneur [mede] ⁷⁶.
 Loeft die Heer der Heeren
 Verblydt u nu in desen tijt,
 Ghy zijt nu vande Spaengiaerts bevrijt
 80 Die u benouwen seere.

51. 11 Februarie.
 61. Vierentwintich van tweehondert: 176.
 64. muylen: klagen, jammeren.
 64, 65. In alle uitgaven zijn deze twee verzen omgezet.
 66: met zweren overdekt.
 69. Bor: 'in 't Convent van de Carthuysers buiten Utrecht.'
 76. *Gouverneur*. Waarschijnlijk wordt Bossu bedoeld, die voor zijn gevangenneming op de Zuiderzee stadhouder in Utrecht was, en niet de toenmalige stadhouder Hierges, aangezien de eerste in de zaak een belangrijker rol heeft vervuld. — *mede* door mij ingevoegd. Het ontbreekt in alle uitgaven.

127.

Hoe die Spaensche Hoeren comen klagen, om datmen de Spaengiaerts wil verjagen: ⁺

Op de wyse van *Wilhelmus van Nassouwen*.

Ick heb droefheyt vernomen
 Sprack daer een Spaensche Poet ²,
 Hier is qua tydingh ghecomen
 Die ons versuchten doet,
 5 Dat al ons fraey Seignoeren
 Moeten naer Spaengien Coen,
 Wat sullen wy Spaensche Hoeren
 Nu altemael gaen doen.

Seignore Jacomijne
 10 Och lieff Seignore Margriet,
 Wat raet Seignore Katlijne
 Wy blyven heel int verdriet,
 Wy sullen nu moeten hooren
 Dat tvolck roept wijs bedaert,
 15 Ghy spaensche Hoeren vercooren
 Maeckt u nae Spaengien waert.

Ach laes, tis al vant Varcken ¹⁷.
 Sprack Seignora Margriet,
 Wy sullen moeten wercken
 20 Is dat niet groot verdriet,
 Wy hebben wel neghen Jaeren
 Ghegaen als Jonckvrouws schoon,
 Groot werck dat sal ons vaeren ²³.
 Wy zijns nu niet ghewoon.

25 Wy plachten den Boer te plaghen
 Om Wijn end Wittebroot,
 Dus moest hy ryden end jaghen
 Wy sloeghen de Hoenders doot,
 Als ander Crijchslieden Vrouwen
 30 Dan liepen op die Gaerd, ³⁰
 Soo aten wy dat wy wouwen
 Ghesoden end ghebraed.

Ist datse nu verlaten
 Ons Hoeren alle ghelijck,
 35 Die Kindren op der straten
 Bewerpen ons met slijck,

+ No. 127. Naar I. Verder in J. L. M. Bij V.L. CXXIII; Van Vloten II, 200.

Tijd van vervaardiging omstreeks Februarie 1577, kort na het vorige, want de overgave van de Vreborch wordt er in genoemd, vs. 37.

2. poet: hoer (= pute).

17. We krijgen niet meer van 't beste. Vgl. Marnix Byencorff (1657) 26: 'dat is al van't vercken, de koe is op.' Evenzo vs. 43.

23. vaeren: verschrikken, vrees aanjagen.

30 is mij niet duidelijk. Misschien: als zij op de hof aan het werk waren.

Zy hebben haer laten verdrijven
t'Utrecht al van Vreeborch,
Een voet voor t'gat te krijghen
40 Dat is meest al mijn sorch.

Dat meucht ghy nu wel mercken
Sprack daer een Spaengiaert saen,
Die Koe is op, 't is vant vercken
Onsen hoochmoet is ghedaen,
45 Dat moghen wy wel dancken, ^{45, 46.}
Mijn Heere van Bossue,
Ghy Hoeren meucht wel schampen ^{47.}
Wy zijn u allegaer mue.

Des moet der Duyvel waghen ^{49:}
50 Oyt Spaengiaert te hebben ghelooft,
Van Vrienden ende Maghen
Soo hebt ghy ons berooft,
Ghy wout ons maken Gravinnen
Van Steden en Dorpen moy,
55 Nu moghen wy gaen spinnen,
End bedelen broot om goy. ^{56.}

45, 46. Dit ziet natuurlijk op de rol, die Bossu heeft gespeeld bij het doen ontruimen van Vredenburg.
Het lied zal ook blijkens het feit, dat alleen I het kent, in Holland of Utrecht thuis horen.

47. schampen: er van door gaan.

49: Daar moge de duivel nog van spreken dat wij ooit enz.

56. om goy: om Godswil.

Ghy draecht Fluweelen mouwen
 Lobben end Ringhen aende handt,
 Daerop een suyveren bouwen ^{59.},
 60 Als Madamme vanden Landt,
 Ghy en durves niet beclaghen ^{61.}
 Groot goedt is u ghebeurt,
 Ghy waert eerst maer arme slaven,
 Verhackelt ^{64.} end verscheurt.

65 Wat wilt ghy ons versnouwen ^{65.}
 Ghy quaemt uut Spaengien coen,
 Met d'Ellebooch door de Mouwen
 Die Teenen door de schoen,
 Het Hembde door de broecken
 70 Bracht u Duckdalff int Landt,
 Ghy meucht hem nu wel vloecken
 Hy heeft u hier gheplant.

Adieu schoon Roose kloecke,
 Wy moeten nae Spaengien in als ^{74.},
 75 Adieu Seignoor scheurbroecke
 Der duyvel breekt u den hals,
 Ghy sult oock moeten wercken
 Soo wel als wyluyden doen,
 Met Rogghen bry gaen stercken ^{79.}
 80 Oft lappen oude schoen.

128.

Vande heerlijcke triumphe over tvertrec der Walen uut Groeningen.

+

Na de wyse vanden *Grave van Roomen*.

Hoort toe alleghelijcke
 Van vreuchden een nieu Liet,
 Van Groeningen die stadt rijcke
 Voorwaer ick lieghet niet,
 5 Men sach daer triumpheren
 Door al die gantsche Stadt
 Tsavonts te seven uren,
 Die Teertonnen branden radt.

59. bouwen: overrok.

61: moogt daarover niet klagen.

64. verhackelt: verfomfaaid.

65. versnouwen: beschimpen.

74. in als: in elk geval.

79. *stercken*, intr.: zich versterken, sterk worden.

+ No. 128. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CXXI; Van Vloten II, 194.

Het vertrek der troepen uit Groningen, na afbetaling van de hun nog verschuldigde soldij, had plaats voor een deel de 11e Februarie, voor de rest 15 Maart 1577 en op die laatste datum hadden de hier beschreven feestelikheden plaats (vgl. Bor I, 784).

Doordien de dichter nog naar de oude stijl het jaar met Pasen begon, spreekt hij van 76.

S voegt in het opschrift bij: 15. November, geheel onjuist.

- Op een vrydach sonder loghen
10 Int ses en tseventichste Jaer,
Die Walen uut Groeningen togen
Veel blyschap was aldaer:
Men sach van vreuchtontspringhen
Over die straet cleyn end groot,
15 Die thien jaer ons straten beginghen
Zijn wy van verlost bloot.

- Men sach daer vreucht hantieren
 Met de Clocken cleyn end groot,
 Daer was noyt schoonder vieren
 20 Op Sint Martens Toren minjoot,
 Die schalmeyen hoordemen speelen
 Opt Wijnhuis met soet gheluyt,
 Met Harpen ende veelen
 Soo toghen die Walen uut.
- 25 Souden wy ons niet verheughen
 Wy waeren in grooten noot,
 Niet ghenoech connen wy ons verneugen ²⁷.
 Want sy ons maeckten bloot:
 d'Overlast is niet om vertellen ²⁹.
- 30 By t'goet van ons ghedaen,
 Seyden zy int vanghen der Cornellen
 Die u met moort en brant wou slaen.

- Ick sal u gaen verclaeren
 Dat in gheen Heeren Lant,
 35 Meer blydschap is weervaren
 Alst in Groeninghen is bekant,
 Van Picktonnen branden, en delven ³⁷.
 Te drincken oock voor de deur,
 s'Nachts tusschen thien en elven
 40 Quam ons d'ongheluck veur.

- Tghebeurde met veel schromen ⁴¹.
 Al op der selver nacht,
 Dat die Thoren in brant is comen
 Daer was soo groot gheklach,
 45 Men hoorde karmen en weenen,
 Och wat jammer is hier gheschiet,
 Hier toe kan helpen onser gheenen
 t'Mach branden so lang alst God belieft.

- Die vlam is opgheslaghen
 50 Al in den Toren hooch,
 Die balcken branden by vlaghen
 Om dat sy waren soo drooch:
 Die Clocken hoordemen klincken
 Zy vielen al op den gront,
 55 Die vlamme sachmen blincken
 Theeft soo menich hart doorwont.

De Pijnappel ⁵⁷ is ghevalen
 Van boven aff ter neer,
 Het maeckte groot gheschalle

27. verneugen: vernoegen. Wij kunnen er tevreden over zijn.
 29. De soldaten beweerden, dat de overlast, die zij de burgerij hadden aangedaan, niet in vergelijking kwam bij de dienst, die zij hadden bewezen; vgl. n° 123.
 37. *delven*. Werden misschien de teertonnen gedeeltelik in de grond gegraven?
 41. met veel schromen: tot algemene schrik.
 57. De pijnappel: de bol, waarop de haan bevestigd is. Nog heden wordt de koepel van den Martini-toren *pienappel* genoemd (Verdam, VI, 328).

- 60 De borghers deden groot weer,
Inde Kerck zijn zy gheloopen
Met water alsoo ras,
Hebbent over al begoten,
Al op dat selve pas.
- 65 Wy zijn nu nieuws gheboren
Borghers hebt goeden moet,
Danckt God int hoochst' vercoren
Dattet hier by bleve goet,
Die schaed' is te verwinnen
- 70 Tis nu oock al ghedaen,
Maer tot Antwerpen binnen
Is meer schaede ontfaen.
- Mochtet ander Steden ghelucken
Soo te worden het Crychsvolck quijt,
- 75 Zy wenschten meer Torens ontstucken
Al sonder langher respijt,
Men siet claerlijck voor ooghen
Dat de Prohecy is vervult,
Dat die Toren in brant is ghevloghen
- 80 Weest doch hierin verdult ^{80.}

80. verdult: geduldig.

129.

**Refereyn, Waer mede die nieuwe opgerechte Camer binnen Utrecht,
d'Excellentie vanden Prince van Orangien wellecoem gheheeten
hebben opten xvij. Augusti. 1577. ⁺**

- Ghenadige hoochgeboren Vorst Prince excellent,
 Wiens heerlicke Renomme ², tot inden Hemel vlicht:
 Wien Godt als een voorvechter, zijn hulp heeft toeghesent,
 Die meer door goetheyt ende een lieflick ghesicht ⁴⁻⁹.
- 5 Vermach, dan door tyrannye, Duck Dalba den booswicht
 Heeft dees ons Vaders stadt comen exploiteren,
 En door sijn Spaensche bloethonden oyt aengericht,
 Want al hebt ghy, genadige Vorst, moeten absenteren:
 En laten teghens u wil, ons Burghers oppresseren,
- 10 Nochtans en heeft ons Pharo, door zijn ghewelt
 U Princelijcke liefde, u barmherticheyts converseren
 Soo uut onsluyder herten niet aen deen sijde ghestelt ¹².
 Of wy en hebben d'uyren uwes affwesens ghetelt:
 Weest dan wellecoem Prince aller eeren weerdich,
- 15 Die noyt sijt bevonden bloetgierich noch hooveerdich.

- Den almachtigen God ¹⁶, wiens oogen tall deurstralen,
 Weet dat wy langhe hier na hebben ghesouhaiteert ¹⁷.
 Om u Vorstelijcke Ghenade weder in te halen,
 En te bidden u Excellencie hem daer toe verneert, ¹⁹.
- 20 Dat hy over ons als hy plach nu ²⁰ voortaan regeert:
 Al hebben wilde dieren in u plaetse geseten,
 En obstinatelick tegens u Excellentie ²² gerebelleert,

+ No. 129. Naar A. Verder in B-D. F-M. S. Bij V.L. CXXV.

In de Bibl. Thysiana bevindt zich een pamflet (Petit n° 240), hetwelk behalve dit ook nog een afscheidsrefereyn aan den Prins van dezelfde kamer bevat, 'Met noch sommige constelicke ghedichten, op desen tijt binnen Antwerpen ghemaect.'

Bor, I, 832 maakt van dit refereyn melding en zegt, dat het werd voorgedragen door Huig Egbertsz van Enschede, die dus waarschijnlijk ook de dichter was.

De belangrijkste varianten uit het pamflet nemen wij hier op, met de aanwijzing *Th*.

Zie nog de aantekening achteraan.

2. *Renomme*. I. J. L. M. S *Fame*.

4-9. Beter in *Th*:

*Die meer vermach door goetheyt en lieflick ghesicht,
 Dan Duc d'Albe door tyranny heeft uutghericht,
 Oft in dees ons Vaders stadt kond exploiteren,
 Met sijn Spaensche bloethonden, als een booswicht,
 Die u Genedighe Vorst, deed absenteren,
 En ons Burgers soo moordadich ginck oppresseren,*

12. *Th*: *Also uut onse herten niet gestelt*.
 16. *Th*: *D'almogende God*.
 17. *Th*: *Weet, dat wy lang zijn coemste hebben begheert*.
 19. *Th*: *En te bidden dat zijn Excellencie*.
 20. *nu* ontbreekt in I. J. L. M. S.
 22. *u* *Excellentie*. *Th u* *Genade*.

- U gheboden veracht, u statuyten versmeten,
 Nochtans hopen dat dit ons niet en sal worden gheweten,^{24-26.}
 25 Dat^{25.} u te versetten⁺ nemmermeer ons wil is geweest,
 Oft oyt geadvoveert^{26.} des wreeden tyrans ontheten⁺:
 Dan Godt heeft met desen troubel en tempeest
 U, sijnen David, willen proeven aldermeest:
 Weest dan wellecoem Prince aller eeren weerdich,
 30 Die noyt zijt bevonden bloetgierich noch hoveerdich.

- En ghelijck wy nu presenteeren dit hert^{31.} bloedich
 Soo soud u Excellentie waert niet te swaerlijck,
 Dat ghy^{33.} van binnen condit beschouwen, ons ootmoedich
 Bevinden metter daet, ende sien seer claelick,
 35 Dattet selfde tot u ghenade staet voorwaerlick,
 Met liefde doorschoten^{36.}, en langt met gantser crachten
 Gelijc den visch naer tversch water langet vervaerlick^{37.}
 Omme uwe genade te dienen met bloedigen vachten,
 En te helpen defenderen^{39.} na onser machten.
 40 Neempt dan magnificque, Hoochgeboren Heere,
 Voor een recompense sober, en cleyn van achte,
 Dat ghy ons uut de slavernije hebt gaen libereren:
 Ons ootmoedich Hert, dat wy u presenteren,
 En weest wellecoem Prince aller eeren weerdich,
 45 Die noyt sijt bevonden bloetgierich noch hoveerdich.

- Comt dan Prince wy roepen met stemmen, hert, en alle lidt^{46.},
 Weest wellecoem, weerdich als een Coninck te sijn ghewilt:
 Weest wellecoem, den tweeden gheboren Davidt^{48.},
 Weest wellecoem, wiens ghenade het al vervult,^{49.}
 50 Weest wellecoem, verghevende ons de schult
 Dat wy u dus langhe buyten hebben gheslooten,
 Ghelijc wy hoopen dat ghy doet, want u genadich gedult^{52.}
 Noyt sijn vyant als vyant heeft verstooten:
 24-26. In Th:

*Ons u onderdanen met haer tanden ghereten,
 Die dus lang met tyranny verdruct sijn gheweest,
 U afwesen heeft meest ons herte duerbeten,*

25. Dat: omdat.
 + — versetten: verwerpen.
 26. geadvoveert: goedgekeurd.
 + — ontheten: bevelen.
 31. *hert* ontbreekt in A, maar staat in alle andere. Th *dit bloedich' hert*.
 33. *Dat ghy*. Th *Dat hy*. — *ootmoedich*. Th *ootmoedich' hert*. Blijkbaar heeft Th in vs. 31 en 33 de juiste lezing. In A (of zijn voorbeeld) is in beide verzen *hert* weggefallen, dat door de latere alleen in vs. 31, maar op de verkeerde plaats, hersteld is.
 36. *doorschoten*, gewoonlijk alleen gebruikt, wanneer er sprake is van de liefde van personen van verschillend geslacht, van de pijl van Amor.
 37. *vervaerlick*, adverbium: hevig. — Th heeft ordinaerlijck: gewoonlijk, naar de regel der natuur.
 39. *defenderen*. Th *beschermen*.
 46. *alle lidt*. Th *ghemoet*.
 48. *geboren Davidt*. Th *David Edel bloet*.
 49. Th: *Die ons allen met vrede en vreuchde vervult*.
 52. A wat i. p. v. *want*, drukfout. Th: *Als wy vertrouwen, want u genadich gedult*.

Weest wellecoem, wiens liefde alle herten heeft doorschoten,

- 55 Weest wellecoem, Pays ende Vrede, waerachtighe fundament, ^{55.}
 Weest wellecoem, die als groeyende loten
 Doet weder wassen de neeringhe in allen ent:
 Weest wellecoem Vader, by ons als u kinderen went ^{58.}
 Weest wellecoem Prince aller eeren weerdich,
 60 Die noyt sijt bevonden bloetgierich noch hoveerdich.

130.

Een schoon nieu claechliedeken van Dom Jan de Austria, seer lustich en cortwijlich te singhen, ⁺

Op die wijze van *Wilhelmus van Nassouwen*.

- Al nae een groot verblijen
 Coemt wel een droefheyt na
 So gheschiet my nu ten tijen,
 Sprack Johan de Austria,
 5 Uut Italien sonder schromen
 Tooch ick na tNederlant hin,
 Waer ick daer niet ghecome
 Dat waer wel ^{8.} mijnen sin.
- Met eenen loosen liste, ^{9.}
 10 Dat ick die reys aen nam
 En hiel my stil int eerste
 Tot dat ick in Brabandt quam,
 Ick ghedachte haer te betrapen
 Met eenen valschen moet
 15 Ghelijck den wolf die schapen
 Den vos die Hoenderen doet.
- Waer ick weder uut den Lande,
 Ick en comer nemmer in
 Ick bestae nu gheheel met schande.
 20 Des treurt dat herte mijn
 Ick dacht sy sullen my croone,
 Tot Bruyssel in dat Hof
 Sy en achten my niet een boone,
 Des heb ick cleyen lof.

- 25 Thantwerpen op dat Castele ²⁵

55. Th: *Weest willecoem, van peys en vrede 't fundament*,.
 58. *went* is zeker als bijvorm van *woont* bedoeld, maar de lezing van Th zal wel de ware zijn:
Weest willecoem by u kinderen als Vader excellent,.
 + No. 130. Naar A. Verder in B-D. F-M.S. Bij V.L. CXXX; Van Vloten II, 235.
 Dit lied is het laatste uit de door mij veronderstelde druk ψ. Het moet dagtekenen na het
 afbreken van de citadel van Antwerpen in Augustus 1577 (vs. 25 vlgg.) en zeker wel voor
 de slag bij Gemblours in Febr. 1578. Ik stel het in October 1577.
 8. *wel* ontbreekt in A, in geen der andere. In de verschillende drukken zijn een groot aantal
 onbelangrijke varianten.
 9. Toespeling op de vermomming, waarin Don Jan de reis had gedaan.
 25 vlgg.: Ik had mij voorgesteld van de citadel van Antwerpen uit het land in mijn macht te
 brengen.

Daer had ick my ghepast
Dat lant tot mijnen dele,
Docht ick te houden vast
Het Casteel is af ghebroken
30 Die knechten die zijn uut
Op my so doen sy coken ³¹.
Sy willen my maken de bruyt ³².

31. koken: braken, walgen, vgl. *kokhalzen*. Dus: zij walgen van mij.

32. de bruyt maken: vuil maken, beschimpen. Voor *bruid* = ‘drek, vuiligheid’ zie Ned. Wdb. III 1630, vooral de Aanm. Misschien moet men het hier opvatten als: nietswaardig maken, van alle aanzien en macht beroven.

- Die Spaeniaerden alle ghelijcke
 Die zijn nu uut den Landt,
 35 Die Walen doen my afwijcken
 Sy laten my hier te pandt ³⁶.
 Die Overlanders ³⁷. moeten fadsen ³⁷.
 Uut allen steden nu
 Al draghen sy groote ladsen ³⁹. +,
 40 Die en hebben niet daer tsou.

- Al van den Raedt uut Spaengien,
 Bracht ick een vals bewijs
 Den Prins al van Oraengien
 Die soude ick maken prijs,
 45 Nederlant woude ick dwinghen laten
 Boven Duck dalf seer wreet,
 Die steenen vander straten
 Die vallen my nu te heet.

- Ick ghedacht in corten daghen,
 50 Mijnen naem sal worden vermeert ⁵⁰.
 Die Cans is om gheslaghen
 Dus ben ick nu onteert:
 Brabant, Gelder ende Friesen
 Sy vallen my allen af,
 55 Des moet ick nu verliesen,
 Sy en achten my niet een caf.

- Adieu Amsterdam vrome
 Die ons ghetrouwe sijt,
 Ick ghedachte tot u te comen
 60 In eenen corten tijt,
 Op Hollant woude ickt waghen
 En Zeelant oock ghemeyn
 Dat blat is om gheslaghen
 Ick laet u alleyn.

- 65 Ick hadde mu hooch vermeten
 Ick kende my veel te stout
 Den Prins woude ick op eten
 Sonder mostaert ofte sout:
 Op my doet hy niet passen ⁶⁹.
 70 Ick stae nu heel in schandt:
 Mijn spillen die vallen in dassen ⁷¹.

36. te pandt laten: eig. als gijzelaar achterlaten, vandaar: in de steek laten.

37. Die Overlanders: Hoogduiters. Don Jan trachtte na het vertrek der Spaanse troepen van de Hoogduitse benden tegen de Staten gebruik te maken. — fadsen: op de loop gaan.

37. *fadsen*. Zo in A. B. De andere lezen *fradsen*, behalve S: *fransen*.

39. *ladsen*. M. S lezen *lansen*.

+ ladse: 'zakvormig tusschenstuk ter sluiting van eene mansbroek' (Ned. Wdb. VIII. 1167), ook *puts* genoemd.

50. vermeert: vermaard.

69. Hij bekommert zich niet om mij.

71. Mijn zaak is bedorven. Zo Biencorf 5, 'Maer ten laetsten int jaer McccLxxxiii quam voort een groote Ertz-Ketter Joannes Wiclef die alle de spillen der H. Roomsche Kerke inde assche stiet.'

Sy zijn wel half verbrant.

Adieu mijn vrienden vercoren
Die noch zijt hier en daer

- 75 Ick laet u nu ghantsch verloren
Het valt my veel te swaer:
Ick cruyp weder in mijn schelpen
Nu spaer u God ghesont,
Ick en can u niet ghehelpen,
80 Ghy moghet maken hoe ghy cont.

131.

Een Refereyn, 't welck ter eeren vanden Heere Prince van Orangien gheseydt werdt binnen de stadt van Gendt, tsavonts doen syne Excellentie over Tafel sat, by een personagie die Ghemeynte hiet. ⁺

- Hoochgeboren vroom Vorst, het is claer en waerachtich,
 So ons de Heer almachtich niet selve had bygestaen,
 De wreede vyanden, bloetgierich, en crachtich,
 Hadden haren moetwille met ons ghedaen:
 5 Maer Godt heeft onse cause ghenomen aen
 Verweckende uwer Vorstelicke ghenaden,
 Die noyt slants welvaren en zijt afgegaen,
 Maer altijts ghevoordert met wercken en daden:
 Daerom zijn oock lieflick uwe voetpaden,
 10 Alle vreedsame in u teghenwoordicheydt verblijden:
 Al zijnder eenighe die u soecken te beschaden,
 Godt sal uwe Ghenade ghenadich bevrijden,
 Tot zijnder eere, en t'onsen trooste tallen tijden,
 Ghelijck ¹⁴ hy ghedaen heeft tot den dage van heden,
 15 Dies wy vrymoedich met der herten belijden:
 Weest willecom Edel Prince binnen deser steden,
 Die in sHeeren naem comt, als een Vorst van vreden.

- Een vreedsaem Vorst waert ghy van over veel Jaren,
 Tot sLants welvaren, altijt constant ghebleven,
 20 Die om de gerechticheyt quaemt int beswaren,
 Jae daerom uut den Lande tonrechte waert verdreven:
 Doen ghy mocht in rusten ghemackelijck leven,
 Gheen ghebreck hebbende van goet oft ghelt,
 Hebt ghy lijf en goet voor t'Vaderlandt ghegheven,
 25 En u met veel swaricheyts begheven int velt
 Om te wederstaen het Spaensche ghewelt,
 Met verraders ghequelt van buyten en van binnen.
 Maer hoeseer datmen hem teghen u heeft ghestelt,
 Victorieuselijck sietmen u overwinnen,
 30 Daer van wy Godt dancken met hert en sinnen,

⁺ No. 131. Naar B. Verder in C.D.F-M.S. Bij V.L. CXXVI.

Volgens Bor I, 916 is dit 'referein' uitgesproken de avond van de 29 Desember 1577, de dag, waarop Prins Willem 'triumphantlijk tot Gent ingehaelt' was, waar hij na de Calvinistische opstand van October onder Rijnove en Hembyze gekomen was en tot 15 Januarie bleef. Over deze feestelike intocht zegt Bor, na de refreinregels te hebben aangehaald: 'Gelijk dit alles in 't lange beschereven is door Lucas de Heere Schilder' enz. Misschien is dus ook dit refrein aan De Heere toe te schrijven (vgl. Te Winkel, Ontwikkelingsgang I, 296, 2e druk III, 49).

14. *Ghelijck*. In I.J.L.M.S: *So*.

En u, dat ghy soo veele voor tLandt hebt gheleden:
 Dus spreken wy, en al die u met herten beminnen:
 Weest willecom Edel Prince binnen deser steden,
 Die in sHeeren naem comt, als een Vorst van vreden.

- 35 Inden name des Heeren, dit moet elck weten,
 Sijt ghy opgheseten om te commen int Landt,
 En u soo wel Godtsalich hebt ghequeten
 Alsmen oyt van eenich Vorst gheschreven vandt,
 Niet teghenstaende al het groot wederstandt
 40 Dat tonrechte teghen u is opgheresen
 Hebt ghy gheensins ghesocht te wreken, want
 Voor quaet hebt ghy ons goet wederom bewesen.
 Daerom prijsen wy uwe vromicheyt in desen,
 En willen u voorts by blijven tot der doot,
 45 Gheensins meer lijden dat ghy wordt mispresen,
 Want ghy betoont ons te sijne een vrient inden noot:
 Wy haten de verraders met al haer exploot ⁴⁷.
 Die noch seer vele alomme tLandt betreden,
 Maer roepen tot u in oprechter liefden groot:
 50 Weest willecom Edel Prince binnen onser steden,
 Die in sHeeren naem comt, als een Vorst van vreden.

- Den alderhoochsten Prince machtich en rechtveerdich
 Beware u volheerdich ⁵³, in zijn Godlicke wegen,
 Op dat ghy moecht mercken hoe costelic en weerdich
 55 Eenen schat en weldaet ghy van Godt hebt vercregen,
 Wanneer u schier de gantsche Weerelt was teghen
 Heeft u den Almachtighen ghenomen in behoet,
 Soo dat al u vyanden, hoe groot sy waren bedeghen ⁵⁸,
 U nu moeten bidden en vallen te voet.
 60 Dits geen menschen werc, maer God, die sulcx door u doet
 En regeert alle dinck nae zijn welbehagen:
 Daerom sult ghy oock met eenen cloecken moet
 Gods lof vercondighen tot allen daghen,
 En zijn eere op het hoochste helpen vooren draghen,
 65 Dat zijnen grooten Naem mach worden beleden,
 Ende ooc aengebeden: dus wy als voren gewaghen,
 Weest thien-duysentfout willecom in onser steden,
 Die in sHeeren naem comt, als een Vorst van vreden.

47. exploot: daden, werken.

53. volheerdich: volhardend, hier dus: voortdurend.

58. bedeghen: gegroeid, geworden.

132.

Refereyn tot waerschouwinge der Heeren, Staten, ende Borgheren des Nederlandts. ⁺

- Ghy Voesterheeren des lants, wilt doch betoogen
 Dat ghy Gods eere ende tslants welvaert bemint,
 Tkint der verderfenis, laet niet langher zooghen,
 Want gy meucht als Argus sien met hondert ooghen,
- 5 Dat ⁵ u zijn eyghen voester te verraden begint:
 Hoe wilt ghy dan op bringhen sulck een ⁶ schadelijc kint,
 En laet u van achter ende voore beschijten?
 Jae ist dat ghijt niet en volcht alsoot is ghesint, ⁸
 Tsal u al suyghende den boesem afbijten,
- 10 Scheyter af in tijts, laet thoerekint krijten:
 Want waert oyt gevoestert was, daer en was geen ruste.
 Hebben zyt in Schotlant niet moeten uut smijten
 Dat soo lach en tierde bloet gierich van duste? ¹³
 Om dat Coningh Mary ¹⁴ oock vijf Jaren custe
- 15 Hevet niet ghestelt heel Enghelant in roere?
 Wilt ghy dan u landt sien vreedsame met luste,
 Maect u tkint quijte vande Babelsche hoere.
- Blijft ghijt houwende ten sal u niet ghelucken ¹⁸
 Maer sult met ellenden u selven bederven
- 20 Jae tsal u soo met slavernyen verdrucken
 Dat ghy creupel ende manck sult springhen op crucken,
 Roepende om hulpe, en gheen hulpe verwerven,
 Soo dat ghy int eynde hulpeloos sult sterven.
 Zijt dan ghewaerschout Voesterheeren en Vrouwen,
- 25 Want laet ghijt op wasschen en zijn rijcke beerven ²⁵
 Dlant wert gheregeert van eenen hoop Rabouwen
 Voor u voesteren ²⁷ salmen u den cop afhouden:
 Soo wert ghy int eynde noch gherecompenseert,
 Ten heeft van tbegin noyt anders ghebrouwen,
- 30 Jae gheheel Landen en Steden gheperturbeert,
 Om dit te bewijzen en dient niet langhe ghestudeert:

+ No. 132. Naar A. Verder in B-N.Q.R.T.U.X.Z.AA, BB. Bij V.L. CXXVII; Van Vloten II, 211.

De tijd van vervaardiging is niet nauwkeurig vast te stellen. In de veronderstelde druk ω (1581) komt het refrein voor, maar niet in ψ, die ik in 1577 heb gesteld. Vermoedelijk behoort het in de tijd van Oranjes pogingen tot verzoening van Rooms en Calvinisten, einde 1577 of begin 1578, de tijd van de Religievrede, waar de dichter tegen waarschuwt.

5. Dat = dattet, dat het. Evenzo vss. 63 en 66.

6. *sulck een*. I.J.L.M. *sulc*.

8: oplet, hoe het gezind is.

13. dust: dorst.

14. Maria de Bloeddorstige, 1553–58.

18. ten sal u niet gelucken: gij zult er geen geluk van hebben.

25. zijn rijcke beerven: de heerschappij verkrijgen, die zijn voorvaderen hebben bezeten.

27. *voesteren*, hier het werkwoord.

Want men hoort den slach noch vande Spaensche tamboere:
 Wilt ghy voort hier af zijn ghepreserveert,
 Maect u tkint quijte vande Babelsche hoere.

- 35 Wilt ghy claer sien zijnen Judasschen aert
 Siet die moort van Parijs aen boven al verradich,³⁶
 Zijnde als vrienden totter Bruyloft vergaert,
 Ten heeft Mannen, Vrouwen, noch Kinderen ghespaert,
 En noch naer die moort blijvende onversadich:
 40 Hoe dat in Duytslant gheweest is schadich
 Met meer ander landen, leest de Historie:
 Van zijn daet int Nederlandt ghedaen moordadich,
 Hebben Hollant, en Zeelandt noch in memorie,
 Maer tis daer verdreven met Kelck en Ciborie⁴⁴,
 45 Soo dat sy nu zijn in eenicheyt constandt,
 Al heeft Antwerpen met tkint ghemaect veel glorie⁴⁶
 Hevet niet tot loon, Destructie, Moort en Brandt?
 Mechelen, Aelst, Maestricht, jae tgansche Landt,
 Werdet niet alomme ghewaere zijn vuyl voere⁴⁹.
 50 Al wildemen u tvoester ghelt gheven op de handt,
 Maect u tkint quijte van de Babelsche hoere.

- Ghy meucht u flatteeren en segghen al voeren,⁵²
 Ten sal over ons niet comen soo ghy verhaelt,
 Maer werden hoochlijck tot Staten vercoren,
 55 Want wy sien veel Keyseren hebbent trou ghesworen,
 Oock gheeft Philippus den Coninck dat hem faelt,
 Dies en twijfelen wy niet, wy werden wel betaelt:
 Al schiet ghijt ons qualijck wy hopen betere,
 En willen wy voort comen int gheslachte daert paelt,
 60 Den Coninck van Vrancrijck is Cosijn en Petere,
 Carolus Quintus den Puls Oultre vermetere
 Hevet oock beschermt, gheholpen met crachte,
 Maer dat ghy soo doen sult houde ick u discretere,
 Want ghy weet dat commen is van Caims geslachte,
 65 Wilt ghy dan ruste hebben by daghe by nachte,
 Al waert dat u trouwe thien duysentmael swoere,
 Gheloovet gheensins, maer met wijsen bedachte,
 Maect u tkint quijte vande Babelsche hoere.

36. De Bartholomeusnacht, 24 Aug. 1572.

44. ciborie: het hostiekastje. Reeds bij de Pacificatie is de Roomse godsdienst in Holland en Zeeland verboden.

46. vlgg. Met het noemen van Antwerpen, Aelst en Maestricht wordt op de Spaanse furie gedoeld, met dat van Mechelen op de verwoesting door de soldaten van Alva in October 1572.

49. voere: gedrag.

52. vlg. Het koeplet is zeer moeilijk te verklaren: Gij kunt uzelf bedriegen en evenals vroeger zeggen: het zal ons niet gaan, zoals gij zegt, maar wij worden vol eer tot Staten gekozen. Vele keizers hebben immers het kind ook trouw gezworen en Koning Filips heeft het ook gegeven, wat het nodig had. En zo twijfelen ook wij niet, of wij zullen goed voor onze zorg worden beloond. Al voorspelt gij ons niet veel goeds, wij hopen op beter. En om te komen bij het geslacht, dat daaraan verwant is (??), de koning van Frankrijk is als de naaste familie van het kind en Karel de V, wiens zinspreuk plus ultra was, heeft het ook beschermd. Toch geloof ik, dat gij te verstandig zult zijn, om zo te handelen, want gij weet, dat het uit Cains geslacht is gesproten.

- Princelijcke Voesterheeren van Godt ghedaecht ⁶⁹,
 70 Bedient doch u ampt wel in allen steden,
 Scheyt van dit hoerekint, en met viericheyt vraecht
 Naer tkint dat gheboren is van een reyne Maecht.
 Uut den gheslachte Davids vol heerlijkeden,
 Den Hertoghe der Salicheyt, den Vorst vol vreden,
 75 Een Sone des Alderhoochsten naer schrifts oorconden
 Die alleen moet gheeert zijn, en aenghebeden,
 Dit kint leyt tot Bethleem in doecxkens ghewonden,
 Een blijde tijdinghe den Herders ghesonden,
 Verheucht u dan, en soect oock dit kindeken cleene,
 80 Dat ghy trouwe Voesterheeren meucht zijn bevonden,
 Tot grootmakinge zijns rijcx en zijns naems alleene,
 Van dit kindeken en rade ick u niet te scheene ⁸².
 Al waert datmen u hier om den cop afschoere,
 Sydy niet verblint met een herte van steene,
 85 Maect u tkint quyte vande Babelsche hoere.

133.

Een Nieuw liedeken. ⁺

Op de wyse *Alst beghint*.

- O Heere God Almachtich,
 Eeuwich ghebenedijt,
 Weest ons doch nu ghedachtich
 In dese benauden tijt,
 5 Want ghy alleen, end anders gheen,
 Onsen Verlosser zijt.
- Duckdalf die quam uut Spaengien
 Met macht van volck seer groot,
 Den Prince van Oraengien
 10 Dit hoorende, hy vloot,
 Egmont seer bou ¹¹, die brack de trou,
 En brocht hem selfs in noot.

69. ghedaecht: opgeroepen.

82. scheene: scheiden.

⁺ No. 133. Naar I, Vender alleen in J.L.M. Bij V.L. CXXVIII; Van Vloten II, 223.
 Van Januarië 1578, toen Matthias was gekomen, ook blijkens de laatste regel.

Liederen met hetzelfde begin noemt Wieder n° 675–677. Of een van deze hier bedoeld wordt, blijft echter twijfelachtig. Ook Psalm 7 in de Souterliedekens van 1540 begint zo, maar dat zijn strophen van 7 verzen, en die wijze past hier dus niet.

11. bou: boud, stoutmoedig.

Alle Duckdalfs verlenghen
 Was de thienden Penninck schier,
 15 Ten was niet dan om brenghen,
 Dees Landen in zwaer dangier,
 Maer de Brusselsche Raet, die de hem groot quaet
 Dies moest hy ras van hier.

Men sach Duckdalf vertrecken
 20 Met zijne gherooffden schat,
 Maer alle zijn Spaensche Specken,
 Liet hy in elcke Stadt,
 Doe quam ons voor, de groote Commandoor ²³.
 Die brocht t'Pardoen oock rat.

25 Antwerpen Rijcke,
 Doe ghy stont inden brant, ²⁶.
 Seer looslijck ²⁷ met practijcke ⁺
 Sprackmen al van Don Jan,
 Hy is Royael, end Liberael,
 30 Men vant noyt beter Man.

Hoort wat ick u sal verclaeren
 Hoe't met Don Jan is vergaen,
 Te Brussel al op de Zaelen,
 Heeft hy een valschen Eedt ghedaen,
 35 Hoe dat hy terstont, met een valsch verbont ³⁵,
 De Spaengiaerts sou doen utgaen.

Maer corts ten duerde niet langhe
 Trock hy na t'Mechels perck, ³⁸.
 Al met soo groot verlanghen
 40 Sant hy Torlon zijn merck, ⁴⁰.
 Bewaert my geheel, t'Antwerps Casteel,
 Ick treck nae Namen sterck.

Doe heeft het Lant vercoren
 Don Matthias d'Eertschen Duck ⁴⁴,
 45 Het Landt heeft hy ghezworen
 Te helpen uut den druck,
 Voor den Tyrant, Don Jan becant,
 De Heer gheeff ons gheluck.

23. Requesens.

26. Tijdens de Spaanse furie.

27. looslijck: listig.

+ — met practijcke: met list.

35. *met een valsch verbont*, d.w.z. valselijk zwerende, dat hij in overeenstemming met de Pacificatie de Spaanse soldaten zou doen vertrekken.

38. Don Jan ging 5 Junie 1577 naar Mechelen, Bor I, 821.

40. Don Jan had de Hertog van Aerschot, die commandant van het kasteel van Antwerpen was en diens zoon, de prins van Chimay, tot zich ontboden. De sleutels van de citadel waren op bevel van Don Jan aan Loys du Bloy, Heere van Tournalong of Treslong overgegeven. De aanslag op het kasteel mislukte echter. Deze Treslong is niet te verwarren met de bekende aanvoerder der Watergeuzen, Willem.

44. d'Eertschen Duck: de aartshertog.

- De Prince al van Oraengien
 50 Was zijnen Luytenant
 Gouverneur uut Almaengien
 Over Hollant, Zeelant, Brabant,
 Hy waechde zijn goet, zijn vlees en bloet
 Al voor het Vaders Lant.
- 55 O God Hemelsche Vader
 Bescherm ons allegaer,
 Voor Don Jan den Verrader
 Tis comen int openbaer,
 Verleent ons mee, Pays ende Vree,
 60 Int salich Nieuwe Jaer.

134.

t'Vry gheleyt na der Hellen. ^{+ aant.}

- Lestent droomde my daer ick lach en sliep
 Dat Lucifer tot zijnder poorten uut riep,
 Een vry geleyt voor Heeren en Vrouwen
 Dat elc sou comen met vast betrouwen,
 5 Alle die Helle deure was vry gheleye,
 Elck mocht comen besien die heel contreye
 Dus liep t'volck derwaerts met grooten getale
 Ick liep oock mede, docht my, tot inde zale
 Daer sach ick wonder groot boven maten
 10 Het sadt daer al vol Spaensche Soldaten
 Boggers ¹¹, moorders, en vrouwen schinders,
 Schelms die gemaect hadden veel schamel kinders ¹²:
 Hier woude Lucifer met houden sijn feeste
 Om dat elck Duyvel bly sou zijn van geeste,
 15 So hadde hy den Helschen Beyr ¹⁵ geslagen,
 Doe moesten al de Duyvelkens penssen dragen,
 Al de werelt deure aen Simons gesellen ¹⁷,
 Ick en soude al het wonder niet kunnen vertellen,
 Den last sou my veel te zwaer' zijn
 20 Zy zijn sot die gelooven dat droomen waer,, zijn.

+ No. 134. Naar I. Verder in J.L.M.S. Bij V.L. CXXIV; Van Vloten II, 204.
 Wij hebben dit gedicht op 1578 geplaatst, omdat de hierachter in de Bijlagen medegedeelde
 parodie dat jaartal draagt.

11. Boggers: smeerlappen, paederasten.

12: die veel kinderen arm hadden gemaakt (doordat zij de ouders hadden vermoord).

15. den Helschen Beyr: het varken van de hel.

17. Simons gesellen: zij, die schuldig zijn aan simonie, het kopen en verkopen van geestelijke
 ambten; hier wel voor Roomse geesteliken in het algemeen, van wie er toch naar de mening
 van de dichter geen enkele deugde.

- Ick sach Vergas^{21.} daer gaen en Vitelle⁺
 Zy gingen wandelen dwars door de Helle,
 Doe sprack die een, eylacen ocharmen,
 Waer vinden wy nu onsen vrient Noirkermen^{24.}
- 25 Hy waer hier ter Feesten quaet vergeten
 Hy plach so geerne Penssen te eten
 Hy sal wel comen (sprack Lucifer) na den geur:
 En terstont quam daer met hem den Commandeur^{28.}
 Des elck hem vraechde op dat pas
- 30 Of Duc dalve noch niet komen en was?
 Doe seyde Lucifer ick hebber om gesonden,
 Ick soude hem selven halen waer ick ontbonden:^{32.}
 Want het is voor my een groot vercleenen^{33.}
 Hy soude my tgelt van den X. Penning leenen
- 35 Daer soude ick een Erf om coopen hier int gemeyne
 Want de Helle wort my veel te kleyne
 Om mijn Feeste te houden, dies ick vergramme
 Dan wacht ick Pieter Pietersz^{38.} van Amsterdamme
 Die heeft my jammerlick bedrogen
- 40 Tis dickwils waer al schijnet gelogen.
- Door 't droomen docht my dat ick sach wonder
 Als ick ginck kijken boven end onder:
 So en was droncken Fransken^{43.} niet vergeten
 Hy adt oock penssen daer hy was geseten
- 45 Met veel van zijn beste adherenten
 Die oock geweest hadden s'werelts regenten
 Tquam al ter feesten, twaer vet of mager,
 Maer daer gebrack Sanxio^{48.} den Trommelslager
 Die soude dat hoopken eens hebben doen danssen
- 50 Doe sprac een tot my vande groote Hanssen
 Het volck is te veel hier boven maten
 Hoe sullen wy Roda^{52.} hier inne connen gelaten
 En onsen besten vrint, Capiteyn Juliaen^{53.},
 Hy heeft allomme zijn beste gedaen
- 55 Twaer jammer dat zy beyde bleven daer buyten
 Men salse best inden Peck-kelder sluyten
 Want t'waer jammer, al is Juliaen half blint
 Dat hy niet en waer onder t'Helsche Regimint,
 Sprack Lucifer met alle zijnen Raet,
- 60 Diet niet en gelooft, doet goet noch quaet.

21. Vergas: het lid van de Bloedraad.

+ — Vitelli: Chiapin Vitelli, overste luitenant van het leger van Alva.

24. *Noircarmes*, de goeverneur van Valenciennes, Zuidnederlands edele.

28. den Commandeur: Requesens.

32. *waer ick ontbonden*. Een zeer gewone voorstelling is, dat de duivel de hel niet verlaten kan, doordat hij daar met gloeiende ketenen gebonden is.

33. vercleenen: verlies.

38. Pieter Pietersz: de zeer Spaansgezinde schout van Amsterdam.

43. *droncken Fransken*. Van Vloten vermoedt, dat Francisco Verdugo zal bedoeld zijn.

48. *Sanxio* is zeker Sanchio d'Avila, de overwinnaar op de Mookerheide. Maar waarom 'den trommelslager'?

52. *Jeronimo Roda*, Spanjaard, lid van de Raad der Beroerten, in 1576 van de Raad van State.

53. Juliaen: Romero.

- Doen wasser eenen wijsen Raet gehouden
 Wie Caspar de Robles inne halen soude
 Een Gouverneur in Vrieslant, en daer ghevangen
 Naer zijn punitie had elck Duyvel verlanghen
- 65 Met den Gouverneur opt slot te Weert, ^{65.}
 En den Dragon ^{66.} wert oock van ons ghe-eert
 Hy sal inden gloeyenden oven seer wel micken ^{67.}
 Daer sal hy slanghen, end padden slicken,
 Die hebben wy met Tonnen uut Hollant gebracht
- 70 Dan den Amptman tAntwerpen hier op wacht
 Om hem te brenghen int Helsche perck,
 Ende is ghenoeemt Godevaert sterck, ⁷²
 En wort ghehouden voor een Spaens Roffiaen,
 De Borgermeester vander Meere volcht dan aen
- 75 Met Wolffaert ^{75.} schepen als Spaens ghesint
 Doen quam Judas Lucifer ontrint,
 En heeft hem een rolle inde handt ghegheven
 Daer al de Verraders in stonden gheschreven
 Die ghinckmen daer allomme rustich forieren
- 80 Men mach alle droomen wel wat vercierien.

135.

Een Nieu liedeken vanden gheschooren hoop. ⁺

Ende gaet op de wyse vande *Enghelsche Fortuyn*.

Fy Babel quaet, met uwen Roomschen Godt,
 Ghy gheeft Aflaet, door u onwijs gebodt,
 Fy Hoer onteert, die met t'veel-hoofdich Dier ^{3.}
 Hebt geboeleert, int ontuutbluslijck vier.

65. Wie hier bedoeld wordt, is me niet duidelijk.

66. den Dragon: Mondragon.

67. micken: passen.

72 vlg. De Ambtman Godevaert Sterck en de Burgemeester Jan van der Meere komen beide voor op een lijst van betrouwbare Katholieken van 1567. Van der Meere werd bij de Spaanse Furie vermoord. Zie Mertens en Torfs, *Gesch. van Antwerpen* IV, 609 en V, 44.

75. Misschien Mr. Jan Wolfaert, ridder, die in 1569 burgemeester van Antwerpen was. Zijn naam staat ook op een lijst der Meesters van het Gilde der Heylighe Besnydenisse (Mertens en Torfs, VII, 615), waarop ook o.a. Godevaert Sterck genoemd wordt.

+ No. 135. Naar I. Verder in J.L.M.S. Bij V.L. CXXIX; Van Vloten II, 233.

De melodie bij Valerius p. 132 en Land, *Luitboek van Thysius*, n° 68. Ook later nog veel gebruikt o.a. bij Hooft I, 27: *Hoewel 't verstand Geensins de Minne vliet*.

De tijd van vervaardiging is nergens uit op te maken. Misschien is het vrij oud. Maar in dat geval zou men verwachten, dat het al in meer en in oudere liedboeken zou voorkomen. Ik plaats het in 1578. De plaats in I, 2e d. fol. 75 v° zou aan nog vrij wat later tijd doen denken.

3. *tveelhoofdig Dier*. Openbaring XIII, vgl. XVII met de aant. op beide plaatsen in de Statenvertaling. Overigens onderscheiden de dichters van deze soort gedichten niet nauwkeurig. Zo is het moeilijk te zeggen, wat hier onder *Babel* en wat onder het *dier* te verstaan is. Volgens de Statenvertaling worden met de zeven hoofden de heuvelen van Rome bedoeld. In dat geval zou Babel de Roomse kerk moeten zijn. Beter zal een andere opvatting voldoen, waarvan ook in de Statenvertaling sprake is, nl. dat Babel Rome, als stad en als kerk is, en het veelhoofdig dier de Antichrist.

- 5 U Cardinaels, en Bisschoppen vileyn,
 Boeleren smaels ⁶, met u o Hoer onreyn,
 Wie sondich is, van uwe broerkens al,
 Gheeft ghy Remis ⁸, om comen niet ten val.

- Dit Paeps gespuys, meest leven na haer wil
 10 Want selfs abuys, hebben sy, en verschil,
 Van ordening, en Nonnen Cloosters veel,
 De handling, van dien is ondeuchts deel.

- De Jesu-wyts, willen de beste zijn,
 Doch Ypocryts, zijnt in beveynde schijn:
 15 De Capucijns ¹⁵, gelijken t'Heylich vat
 Onnutte zwijns, zijnse, verstaet wel dat.

- De Minnebroers ¹⁷, hun handling is snoo,
 Doortrapte loers ¹⁸, en bidden broot om goo:
 Vrouwe-broers ¹⁹ en, Preeckaren ⁺ int gemeen,
 20 Na t'recht beken, van al en deughter geen.

Koor-dekens mee, dwelck souden tegen staen
 Tquaet datmen dee, die stellent oock soo aen
 Als Proosten doen, en oock Prioren erch:
 Die door gewoen, wel gaen inde Herberch.

- 25 Ghy menschen blint, gelooft niet sulcke lien
 Die onbesint, haer eygen quaet niet sien,
 Blyfdy versteent, is u verstant onvroet?
 Mits ghy nu meent, dat t'Hout Mirakel doet.

- Elck Clooster mach, wel heeten een moortkuyl
 30 Het boos gewach ³⁰, haerselven maecht heel vuyl:
 Om dat sulck soch, is vande Hoer gesoocht,
 Te Babel doch, dat God niet meer gedoocht.

- U oogen dan, wilt open doen, en siet
 Dat ghy hier van, u wacht, en van haer vliet
 35 Caims ghebroet, haer logens niet aenhoort,
 Het Paepsche bloet, doocht niet al de konsoort ³⁶.

Bedenct u tis tijt. ⁺

6. smaels van maal: telkens.
 8. remis: kwijtschelding.
 15. Capucijns: een der vertakkingen van de orde der Franciscanen.
 17. minnebroers: Franciscanen, fratres minores.
 18. loer: lomperd.
 19. vrouwe-broers: de monniken van een der orden aan Maria gewijd, misschien de Karmeliten.
 + — preeckaren: Dominicaners.
 30. boos gewach; waarschijnlijk is bedoeld: het kwaad, dat zij van anderen spreken. Het verband met het volgende is echter niet duidelijk.
 36. al de Konsoort: met al zijn aanhang.
 + *Bedenct u tis tijt* is de zinspreuk van H. van Breughel, volgens anderen (Van Doorninck) van G. H. van Breughel. De eerste was vermoedelijk de vader van den laatste, den uitgever van I. Deze is te Antwerpen geboren ± 1573, maar reeds zeer jong naar Amsterdam gekomen, waar hij 1 Aug. 1609 ondertrouwde (Tdschr. 36, 56). Het gedicht is geheel in de toon van

de oudste Geuzenliederen en zal dus wel van de vader zijn. Het is zeer goed mogelijk, dat het nooit eerder gedrukt is, en dat de zoon het uit het hs. van zijn vader heeft opgenomen.

136.

Een Nieu Liedeken, waerin de Coninck van Spaengien claecht over de Nederlanden, ende hun antwoord daer teghen. ⁺

Na de wyse. *Heer ic wil u uut s'herten gront.*

Den Coninck.

O ghy Nederlanden seer fel,
 Waerom valt ghy my dus rebel,
 En teghen my alsoo weerspandich
 Voert ghy den Crijch seer onverstandich.

Nederlandt.

- 5 O Coninck wy weten seer wel,
 Dat ghy altoos, hoort mijn vermel ⁶,
 Neerstich uitspreyt al met verlanghen
 U net om ons daerin te vanghen.

Coninck.

- Ick heb u in het Nederlant
 10 Mijn Gouverneurs tot troost ghesant
 Die ghy altsamen hebt verstooten,
 En hielt met s'Princen bontghenooten.

Nederlant.

- Duckdalf dat was een ouden Boef,
 Die niet en quam tot ons behoef,
 15 Hy was soo vol van onghenaden
 Met bloed kond' hy hem niet versaden.

Coninck.

- Wat docht u dan van Don Lowies
 Was dit niet uus Conincks Commies ¹⁸,
 Van my ghesonden in dees Landen
 20 Maer gaeft u niet in zijnen handen.

Nederlant.

- + No. 136. Naar I. Verder alleen in J. L. M. S. Bij V.L. CXXXI; Van Vloten II, 259.
 Om de zinspeling op de vogelvrijverklaring in vs. 35, 36 wel in 1580 te plaatsen.
 De wijze is Psalm 9 van Datheen.
 6. hoort mijn vermel: verneemt mijn woorden. De komma's staan niet in de drukken.
 18. commies: gelastigde.

Zijn leven oock en was niet reyn
God nam hem wech uut d'aertsche pleyn
Hy was oock bitter ende nydich,
Op ons arm volck oock seer partydich ^{24.}.

24. partydich: vijandig.

Coninck.

- 25 Ghy zijt wel weert wat u gheschiet
 Dat ghy u niet wel en beriet,
 Doen ick u sant ander Vassallen,
 Daer ghy af hielt oock niet met allen. ^{28:}

Nederlant.

- Don Jan die hebben wy ontfaen,
 30 Maer had een Schaepsvel aenghedaen,
 En doe hy ons begon te wieghen ^{31.}
 Sachmen dat hy ons wou bedrieghen.

Coninck.

- Millos Diablos moeten saen,
 U wech-voeren uut deser baen,
 35 Daerom salt uwe Prins becoopen
 De doot sal hem haest ^{36.} overloopen ⁺.

Nederlant.

- Ons Prins en is maer eenen Man,
 Veel helpen hy ons niet en kan
 Maer soo ghy hem brengt om het leven,
 40 Daer sal noch menich Paep om sneven.

Coninck.

Soo menich Starre siet alsser staet,
 Soo menich Ruyter end Soldaet,
 Sal ick int Landt hier neder sinden
 Om u altsamen te verslinden.

Nederlant.

- 45 O Coninck ghy lastert den Heer
 Want ghy en hebt doch gheen macht meer,
 Dan u van Godt en is ghegheven,
 Die u voor ^{48.} ons noch sal doen beven.

28: Waaraan gij ook geen waarde hebt gehecht.

31. wieghen: met mooie praatjes beetnemen, in slaap wiegen.

36. haest: spoedig;

+ — overloopen: overvallen.

48. voor: *S door*, wat misschien wel niet de oudste lezing is, maar veel mooier: de overmoed heeft plaats gemaakt voor het Godsvertrouwen. — door: om onzentwille.

137.

Een nieu Liedeken van het ontsett van Steenwijck, ende van S. Jans Camp, ⁺

Men macht singhen op de wijze: *Ick ginck een mael spanseren.*

- Verheucht u boven maten
 Ghy mannen ende vrouw ^{2:},
 Godt sal u ^{3:} niet verlaten
 Al die op hem betrouwt ^{4:},
 5 Als onsen Hemelschen Vaer, ^{5:}
 Wy hebben ^{6:} hem aengebeden
 Om zijn ghenade mede
 Ons ^{8:} te verlossen alle gaer.
- Ons ghebedt die wy beden
 10 Dat heeft nu Godt verhoort,
 Sulcke cleyne steden
 Soo die worden vermoort,
 Van die Tyrannen wreet
 Als sy ^{14:} te Haerlem deden, ^{14-16:}
 15 Te Zutphen binnen der stede,
 Ende oock tot Naerden meed.

- Als Leeuwen ende Draken,
 Laghen sy voor de stadt,
 Om die arme schapen
 20 Die binnen Steenwijck satt,
 Te vermoorden cleyn en groot
 Die daer binnen waren,
 Maer Godt die ginck haer sparen

- + No. 137. Naar A. Verder in B-D. F-M. S. Bij V.L. CXXXII; Van Vloten II, 264.
 Kort na het ontzet van Steenwijck, 24 Febr. 1581, gemaakt.
 Voor de wijs zie bij no 48.
 Het lied is blijkbaar gemaakt door een onontwikkelde, die waarschijnlijk beter zanger dan dichter was. Als alle ongeoeffende vertellers geeft hij zijn indrukken en mededelingen, so als zij hem invallen, zonder dat hij er in slaagt er een geregelde volgorde in te brengen.
 Herhaaldelijk gebruikt hij voornaamwoorden zonder dat de bedoelde persoon vooraf genoemd is, zodat wij maar moeten raden, wie met *hij* enz. bedoeld is. Enkel- en meervoud worden door elkander gebruikt, enz. Het is dan ook geen wonder, dat wij hier in de uitgaven tal van varianten vinden.

- 2: 4. In M vrouwen: *betrouwen*.
 3. u. Zoo in A. Alle andere: *hem*.
 4. *betrouwt* is de lezing van A. B. Alle andere, behalve M, lezen *betrouw*.
 5. Deze regel ontbreekt in A. B, nergens anders.
 6. *Wy hebben*. Zoo in A-C; alle andere: *Hebben wy*.
 8. *Ons* ontbreekt in A, in geen der andere.
 14. *sy* ontbreekt in A.
 14-16. C en alle latere hebben de chronologie verbeterd:

Als sy te Zutphen deden,
 Te Naerden binnen der stede,
 End oock tot Haerlem meedt.

Die betrouden op Gods woort.

- 25 Het ontset was voorhanden
Van die Prins excelent,
Om die Nederlanden
Te maken fraey ^{28.} ende jent ⁺,
Nu is Steenwijck verlost,
30 Nu moghen wy passeren
Met vreuchden domineren,
Haest op ^{32.} sy spelen ^{32.} most.

- Aenhoort doch sonder falen,
Ons volck quam met ghewelt,
35 Ick sal het u verhalen,
Hoe sy waren ghestelt,
Teghen haer vianden fel,
Dat hebben sy vernomen
Dat die Geusen zijn ghecomen
40 Met die Enghelsche Cornel ^{40.}.

28. fraey: vrolik;

+ — jent; lieflik.

32. *Haest op*. In I. J. L. M. S *Haes op*.

32. Heast op spelen of haes op spelen: aan de loop gaan.

40. de Engelsche Cornel: John Norrits.

Dat wil ick laten varen,
 Mijn hert was noyt so bly,
 Om darne luyden die daer waren
 Dat sy nu sinnen vry.

- 45 Lovet Godt uut herten grondt,
 Den Heer wil die Prins bewaren,
 Met zijn Soldaten alle garen,
 Die Steenwijc trouwelick by stont.

- Een Ridder hooch gheboren
 50 Die Heer van Nieuwen oort ⁵⁰.
 Met zijn Soldaten uutghecoren
 So was by ghecomen voort,
 Al nae S. Johannis Camp,
 Die Enghelsche Soldaten,
 55 Ensom die quam ⁵⁵. heur te baten
 En verlostense uut Pharos handt.

- Van daer zijn sy ghescheyden
 Met een so oevelen moet,
 Godt die wil ons gheleyden
 60 Nae Steenwijck metter spoet,
 Dat bidden wy u ⁶¹. O Heer,
 En wilt ons helpen strijden,
 Om die arme luyden
 Te helpen uut dat lijden seer.

- 65 Als sy voor Steenwijck quamen ⁶⁵
 Die van binnen dat vernam,
 Haer Vendelijn sy vlieghen saghen,
 So lustelick dat hijt swam,
 Ghy Borghers alle gaer,
 70 Soldaten ende vrouwen
 Laet ons op Godt betrouwen,
 Hy can ons helpen uutlijden swaer.

- Waeromme so willen wy trueren
 Het ontset is voor die handt,
 75 Die Prins van Orangien tallen uren,
 Die doet ons onderstant,
 Als ⁷⁷. teghen onsen vyandt,
 Om die stadt te ontsetten,

50. Norrits werd door Rennenberg in het klooster van St. Janskamp belegerd, 24 Jan. 1581. De van Friesland te hulp gezonden Heer van Nyenoort ontzette hem. Vgl. de uitvoerige beschrijving van beleg en ontzet van Steenwijk bij Bor in Boek XVI. Deze gebeurtenis wordt verteld in II, 232. Even uitvoerig is Hooft.
55. *Ensom die quam*. B enz. *En som*; I enz. *Som quamen*. Waarschijnlijk is *Ensom* een verhaspeling van *Sonoy*. Het is toch moeilijk denkbaar, dat deze in het geheel niet genoemd zou worden.
61. *u*, alleen in A, ontbreekt in alle andere.
65. vlgg.: Toen de soldaten van Sonoy voor Steenwijk kwamen, bemerkten de inwoners dat. De burgers zagen het vaandel vliegen, dat zij zo vrolijk zwaaiden. Natuurlijk mag men hier niet uit afleiden, dat er ooit een woord *zwemmen* met de betekenis van 'zwaaien' bestaan heeft. Voor deze dichter, evenals voor sommige etymologen, zat de kracht van een woord in de twee eerste letters.
77. *Als* is de lezing van A; alle andere lezen *Al*, wat geen verschil maakt.

Haer Ruyters doen dat letten ⁷⁹:
80 Sy sinnen so wel ghemant.

Was dit niet Gods mirakel? ⁸¹
Al door een mans persoon,
Een schans die gingen sy maecken,
Die stadt ontset te doen,
85 Sy liepen al een wech,
Daer quamen drie hondert peerden
Van die Maelcontenten ghereden,
Nu hoort wat ick ⁸⁸ u segh.

Een Engels Soldaet van binnen
90 Hy stont al op de schans,
Hy riep met helder stemme,
En seyde Duytsman coemt aen,
Keel of ⁹³ riep Hans mof,
Met roepen ende beeren ⁹⁴,
95 So ginck hy haer verveeren
Dat sy niet comen dorst.

Al waren sy sterck van peerden
Haest op, was daer die leus,
Steenwijck die cleyne stede
100 Voorwaer die blijft nu Geus.
O Georgen van Laleyn
Hoe hebbet ghy ons voorghelogen?
Ghy hebt u hooch ¹⁰³ verboghen ¹⁰³.
De stadt te krijghen in.

79: De ruiters van de vijand beletten dat, doordien zij zo talrijk waren.

81 vlgg. De voorstelling is zo verward, dat het moeilijk is, de bedoeling kort te verklaren.

88. *ick* ontbreekt in A.

93. *Keel of*. Betekent dit: 'Ik zal hun de hals afsnijden'?

94. beeren: schreeuwen, lawaai maken.

103. *hooch* is de lezing van A; alle andere lezen *doch*.

103. verboghen: beroemd; vgl. *bogen op iets*.

- 105 Hans Mof die most nu draven
 En hy most ruymen met schandt,
 Wat zijn wy arme slaven
 Hier binnen vreemde landt?
 Och rijke Heere Godt
- 110 Gheen betalinghe hebben wy ghecreghen
 En so langhe hier gheleghen,
 Wy moeten ruymen noch.

Wat sy binnen Steenwijck deden
 Van blijtschap hoort mijn vermaen:

- 115 Die brooden op spietsen mede
 Sijn sy die wal langhes ghegaen,
 Die Malecontenten te spijt,
 So binnen sy gheganghen
 Ter thooren uut ghehanghen
- 120 Die brooden aen alle zijt.

Hoe hevet huer dat ghespeeten
 En die Heer al van Laleyn,
 Langhe neusen sonder eeten
 Creghen sy alle ghemeyn,

- 125 Och waerlich liever Hans
 Wat wiltmer langher macchen?
 Wy krijghen magher kacchen ¹²⁷,
 Sy hebben kost und dranck.

In Februario lestleden
 Den dryeentwintichsten dach
 Doe wert Steenwijck de stede
 Verlost alsomen wel sach,
 Hans Mof trock op die loop
 Uut haer schanssen met hoopen

- 135 Haer Ruyters daer of stoten
 Haest op was goede coop.

O Groeninghen ghy meucht welbeven
 En laten u vrienden in,
 Ghy en wilt haer niet begheven

- 140 Ghy zijt tot haer ghesint:
 Hebt ghy nu wel ghedaen
 Ghy meende het waer nu al ghewonnen
 Tvlas is gherockent niet ghesponnen ¹⁴³:
 Die Geus wil u comen aen.

138.

**Een Nieu liedeken van Duck d'Alenson, hoe hy ghedacht hadde
 Antwerpen te pilgieren, ende een Franssche Furie aen te rechten,
 t'welck tegen zijn voornemen met groot verlies mislukt is.** ⁺

127. kacchen: eten. Of dit woord in het Duits bestaan heeft, valt te betwijfelen. Waarschijnlijk is het een maaksel van de dichter, en moet het beantwoorden aan kaken: zijne kaken gebruiken.

143: De aangevangen arbeid is nog niet voltooid.

+ No. 138. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CXXXIII; Van Vloten II, 278.

Na de wyse alst begint. 1583.

Wie wil hooren een nieu Liet,
Wie wil hooren een nieu Liet,
Al watter t'Antwerpen is gheschiet,
Van d'Alenson, van d'Alenson,
5 Hy is gaen loopen somen siet,
Come ung Poltron ⁶.

De aanslag van Anjou op Antwerpen had plaats 17 Jan. 1583.

6. Poltron: lafaard.

Te Borgerhout, was bier ghebrout,
 Te Borgherhout ^{7.}, was bier ghebrout ⁺,
 Hy sprack totte Prince com proevert mout
 10 Duck d'Alenson, duck d'Alenson
Prenne Couragie, niet en verflout,
 Sprack den Poltron.

Als hy nu buyten de Poorte quam,
 Als hy nu buyten de Poorte quam,
 15 En den Prince niet en vernam,
 Duck d'Alenson, duck d'Alenson, ^{16.}
 Wert hy seer toornich ende gram
 Den *Treter Laron* ^{18.}.

De Prince dacht in zijnen moet,
 20 De Prince dacht in zijnen moet,
 Mede te trecken en waer niet goet
 Met d'Alenson, met d'Alenson,
 Vreesende eenighen teghenspoet
 Vanden Poltron.

25 Op S. Anthonis dach vermelt, ^{25.}
 Op S. Anthonis dach vermelt,
 Soud' hy monsteren en gheven ghelt,
 Duck d'Alenson, duck d'Alenson,
 Zijn hart was tot den Prince ghestelt,
 30 *Come ung Poltron*.

Tgheschiede aende Kipdorp-Poort,
 Tgheschiede aende Kipdorp-Poort,
 Daer hebben sy oock de wacht vermoort,
 Duck d'Alenson, duck d'Alenson,
 35 *Ville gaigne* ^{35.}, wert daer ghehoort
 Vanden Poltron.

Seventien vaendelen volcx met namen,
 Seventien vaendelen volcx met namen,
 En vier Cornetten peerden tsamen:
 40 Van d'Alenson, van d'Alenson,
 Tot aende Wijngaert brug sy quamen ^{41.}
 De *Treter Laron*.

7. *Borgerhout* in de onmiddellike nabijheid van Antwerpen. Daar was Anjou's hoofdkwartier.

+ was bier ghebrout: was het plan gemaakt.

16. Dit ziet waarschijnlijk op de weigering van Oranje om aan Anjou's verzoek te voldoen, om met hem buiten de stad het leger in ogenschouw te nemen.

18. *Treter Laron*, *Traître Larron*: verraderlike schurk.

25. 17 Januarië.

35. *gaigne*, dat is *gagnée*: gewonnen.

41. Vgl. Bor II, 343.

- Doe schiede daer een groote moort,
 Doe schiede daer een groote moort,
 45 *Ville gaigne* wert daer ghehoort,
 Van d'Alenson, van d'Alenson,
Vive la messe, Tue, soo voort,
 Sprack den Paltron.
- De Hughenoots springhen inde vest,
 50 De Hughenoots springhen inde vest,
 De Voghels verlaten haren nest,
 Sprack d'Alenson, sprack d'Alenson,
 Die kans verkeerde op het lest,
 Vanden Poltron.
- 55 De borgers weerden haer cloeck als mans
 De borgers weerden haer cloeck als mans,
 Zy leerden te recht verstaen het Frans,
 Van d'Alenson, van d'Alenson,
 Rochepot⁵⁹, Biron⁺, verliepen de kans,
 60 *De Treters Laron*.

- Daer bleeffen vijftien hondert doot,
 Daer bleeffen vijftien hondert doot,
 Met de Edelen cleyn en groot,
 Van d'Alenson, van d'Alenson,
 65 Zijn Hoocheyt wasser self in noot,
Den Treter Laron.

- Zy moesten voort al met ghewelt,
 Zy moesten voort al met ghewelt,
 Tot Berchem was het pover ghestelt,
 70 Met d'Alenson, met d'Alenson,
 Daer at hy Rapen van het Velt,
Den Treter Laron.

- Gheeft God de Eere vroeck en laet,
 Gheeft God de Eere vroeck en laet,
 75 Die inder noot zijn Volck bystaet,
 Niet d'Alenson, niet d'Alenson,
 Hout int ghedacht het snoo verraet
 Vanden Poltron.

59. *Rochepot*, die door het vallen van zijn paard en de woorden 'gebroken been' het sein tot de aanval gaf.

+ — *Biron*, de generaal van het Franse leger, dat met het leger der Staten volgens de afspraak tegen Parma zou samenwerken.

139.

Na dat den Hoochgeboren Vorst ende Heere de Prince van Orangien die tyrannye ende tgewelt der Spangiaerden veele Jaren tegengestaen hadde, ende doen de vyanden der waerheyt menichmael versochten hem om te brengen, twaer door verghift, schieten, oft anderssins, ende vanden Spaenschen Coninck tot een prijse ghestelt was van tachtich duysent Croonen wie hem ombrochte, met belofte daer by van Edel te maken, ende boven dien te vergeven de booste misdaet dien hy bedreven mocht hebben (nochtans door Gods gratie haer laghen dickwils ontcomen was:) so is ten laetsten zijn Excellentie (tot Delff in zijn Hof wesende ¹⁾) verradelijcken doorschoten op den 10^{en}. Julij 1585. Ende doen de vyanden des Nederlandts meenden sy haddent nu al ghewonnen, hebben eenighe goede Patriotten dit naevolghende Refereyn laten uitgaen. ⁺

De Hollantsche Maecht spreekt: Teghens den Coninck.

- O ghy Spaenschen Coninck, tyrannich befaemt,
 Oock een Moorder genaemt,, hier op ter aerden,
 Ick wou dat ghy eens selver in mijnen Tuyn quaemt,
 So ghy ombetaemt,, sendt u Spaengiaerden
- 5 Mijn ghetrouwe Regeerders, zouden u met swaerden
 Vyandelick aenvaerden ⁶,, en deukerven klein ⁺,
 Om dat ghy mijnen Vader naest God van waerden
 Moordadelijck hebt ghedoot, sonder recht of reen,
 Maer nu blijft ghy achter, en maeckt u ghemeen
- 10 Met den moorders alleen,, om mijn tuyn te bederven,
 Twelck Godt niet toelaten sal hoop ik met vreen,
 Want die u vrienden waren willen voor my sterven,
 Eer ghy moordadelick mijn Tuyn sout verwerven,
 Dus wilt van hier swerven,, mijn gheen geschil,, biet ¹⁴:
- 15 Al ben ic den Prins quijs, ghy crijcht noch so u wil,, niet.

1) C. D. F. G. H. K voegen hier bij: ‘,ende van sijn taefel gaende na sijn camer’. In [E.] I en alle lateren, behalve K, ontbreekt dit proza.

+ No. 139. Naar B. Verder in C-N. Q. R. T. U. X. Z-BB. Bij V.L. CXXXV; Van Vloten II, 287.

6. aenvaerden: aanvallen;

+ — deukerven klein: in stukken hakken.

14. *geschil bieden* moet hier betekenen: tot overleg, onderhandeling uitnodigen; vgl. vs. 43. Misschien *geschil* = dispuut.

- Dat ghy voor een moorder wordt geacht
 Hebt ghy dach ende nacht,, verradelijck bewesen
 Aen den Prins van Orangien, die met voordacht
 Door de Goddelijcke cracht,, voor deerste reys was genesen:
 20 Ick swijch noch van ander Heeren gepresen
 Daer uut dat gheresen,, is dit Oorloch fel,
 Mach ick dan niet voor u tyranny vreesen,
 Of daer tegens opstaen moedich en rebel?
 Ick meen wel van jae, want men siet daghelicx wel
 25 Dat ghy met boos opstel ^{25.}, soeckt te verslinnen
 Tgoet, bloet, van man ^{26.}, wijf, maecht, en jonck gesel,
 Om soo moordadelicken mijn Tuyn te verwinnen:
 Maer doet vry u best, ghy sult weer werk ^{28.} vinnen,
 Mijn leeu sitter binnen,, die seer fel sonder bril,, siet:
 30 Al ben ic den Prins quijs, ghy crijcht noch so u wil,, niet.

- Als ghy verblijft in mijn beschermers doot, ³¹
 Ten is daerom geen noot,, voor u geweld te schromen:
 Mijn Tuyn wert versterckt met menich Patrioot,
 So haest den moorder schoot,, den Prins t'uwervromen ^{34.},
 35 Want elck heeft nu tcleet van beveynstheyt afgenomen
 Denckende tzijn dromen ^{36.}, dat wy vast blijven staen
 Op u beloften schoon, ghy sout ons toch betoomen
 Met u Inquisitie om aen een staeck te braen:
 Dus hebt ghy geen geloof dan by u moorders plaen,
 40 Die ghy my sent ter baen,, om de Tuyn deur te wroeten,
 Dan elck een is bereyt fel tegens haer te slaen,
 So lanck als sy moghen met handen ende voeten:
 Daerom verpijnt u niet met Perdoen my te groeten,
 U sal wraec gemoeten,, eer dat ghy stil,, vliet ^{44.},
 45 Al ben ick den Prins quijs, ghy crijcht noch so u wil,, niet.

Prince.

- Ghy en denct niet eens om Gods Princelicke hant, ^{46.}
 Die can brengen tot schant,, Rijcken, Steden en Heeren,
 Dan alleen in te slocken menich Coninck zijn landt,
 Om boven al ghemant ^{49.}, de Weerelt te regeeren,
 50 Waer door dat Coninghen, Princen van u keeren,
 En my assisteren, met ghelt, goet, bloet en raet,
 Twelck u Rijk noch int endt sal doen verneeren,
 Oock tot schande brengen al u moordaders quaet,
 25. opstel: plan, opzet.
 26. *man*. B heeft *mijn*, drukfout, die alleen in I-M verbeterd is, dus ook in K.
 28. weer werk: 'gij zult nog meer werk vinden, want er zullen steeds nieuwe leiders opstaan.'
 De uitdrukking is een beetje vreemd, en daarom hebben C. D. F. G. er *weer-werk* en I. J. L. *M. weerwerck* van gemaakt, dat dan 'tegenweer' moet betekenen.
 31. vlgg. De dichter meent, dat de moord op Oranje menig nog in twijfel verkerende Nederlander
 nu tot openlik tegenstander van het gezag van Philips heeft gemaakt.
 34. vromen. I. J. L. M lezen *onvromen*.
 36. tzijn dromen: 't is dwaasheid.
 44. stil vliet: in 't geheim vlucht.
 46. De laatste strophe ontbreekt in AA. BB.
 49. ghemant: van krijgsvolk, of ook van volk in het algemeen, voorzien; machtig.

- Gelijck is gebleecken aen Pharo metter daet
 55 Doen God hem obstinaet,, int Roo meyr liet verdrencken,
 Waert ghi dit gedachtich, hoe wel tmijn niet en schaet
 Met moort, brant noch verraet,, en sout ghy niemant krencken:
 Maer nu sal ic eewich u tyrannij gedencken,
 En met lof beschencken,, als my binnen Madril,, schiet: ^{59:}
 60 Al ben ic den Prins quijt, ghy crijcht noch so u wil,, niet.

Twoort sal dueren. ⁺

140.

Een nieu Liedeken op de doot ende begraeffenisse van zijne Excellentie, Hoochloofficker Memorien. ⁺

Nae de wijse, *Era de Majo*.

- Nero moordadich
 Sijt ghy noch int leven?
 Judas verradich
 Wat hebt ghy nu bedreven?
 5 NASSOV tEdele bloet
 Hebt ghy doen sneven,
 Die ons de Heere goet
 Hadde ghegheven.

- 59: En even zeer prijzen, als ik te Madrid geprezen word.
⁺ Ik weet niet, wie de dichter is, die met de spreuk *'t Woord sal dueren* ondertekent. Het is het enige gedicht op de dood van Oranje, dat ons in de Geuzenliederen bewaard is. Toch zegt Bor II, 436: 'Daer zijn te dier tijd verscheiden Eerdichten, Epitaphien en Grabschriften van den selven Heere Prince, so in Franchois als in Duits gemaect geweest'; hetzelfde zegt hij ook van Balth. Gerards. Onder al die liederen — Van Vloten geeft er nog een paar in zijn *Geschiedzangen* — zijn er zeker geweest, die als losse liedjes zijn verbreid geweest en hadden kunnen worden opgenomen in de Geuzenliedboekjes. In de meergenoemde verzameling van de Vlaemsche Bibliophillen II, 7 komt een Refereyn van Louys Heyndrix voor: *Screyt noch en sidy niet begraven*, waarin de verzen voorkomen:

Screyt, Willem Verrare heeft de doodwonde ontfæen
 Screyt den Xen Jullet heeft God willen zijn kerck laven.

later:

Screyt, Pharao es vermoort deur zijn eyghen quaet;
 Screyt, want Balthasar Gheraerts volbracht dwerck in de Delftsche duwiere.

Ik ben overtuigd, dat een groot aantal Geuzenliederen, na 1576 vervaardigd, is verloren gegaan, doordat de drukkers niet meer stelselmatig liederen verzamelden, maar eenvoudig een bestaande uitgave nadrukten en er bijvoegden, wat hun *toevallig* in handen kwam. Dat staat ook in verband met de voortgaande onderwerping van het Zuiden. Zo bestaan er van de zo belangrijke jaren 1578 en 1579 bijna geen Geuzenliederen en toch bezitten we van de andere zijde juist uit die tijd een belangrijke verzameling als de bovengenoemde van de Vlaemsche Bibliophillen.

- ⁺ No. 140. Naar B. Ook in alle andere, behalve E. S. V. Bij V.L. CXXXIV; Van Vloten II, 284 (gedeeltelik).
 Een afzonderlike druk in Bibl. Thysiana (Petit. n° 661).
 Het gedicht dagtekent natuurlijk van Augustus 1584; de uitvaart had 3 Aug. plaats.

- PRINS fier van moede,
10 U Ghemeente u beclaghen,
Edel van bloede,
Tsal u vyandt ghewaghen,
Dat ghy door moorders daet
Nu zijt verslaghen.
15 O boosen Spaenschen Raedt.
Het zijn u laghen.

Tjaer vier-en-tachtich,
 Den Thienden July eylacy,
 Vermoort waerachtich,
 20 Die Heer die geef ons gracy.
 Te Delff binnen der stee
 Met grooter stacy,
 Begroefmen hem met vree
 Van alle Nacy.

25 Goe accordanci ²⁵:
 Naer Edelheys hanteren,
 Met ordonnanci
 Sachmen *Schutters* passeren: ²⁸.
 De *Dienaers* quamen daer na
 30 Van al de Heeren,
 Men sach vroeck ende spae
 Seer Lamenteren.

Lackaeyen, Pagien,
Officieren by namen,
 35 Met droeve coragie ³⁵,
 Volchden alle te samen,
D'Edele van zijn huys
 Oock daer na quamen,
 Den *Raedt* sonder ghedruys
 40 Sachmen versamen.

Trompetters weemoedich:
 En daer na om sien deerlijck
 Sachmen seer goedich ⁴³.
 Een Paert bereyt, seer eerlijck ⁴⁴:
 45 Gheleedt van *Schoten* wijdt ⁴⁵.
 Daer toe begheerlijck,
 Het Wapen droecht subijt
 Van BREDA heerlijck.

Die eerste Baniere
 50 Van Breda vol vromen,
 Met goede maniere
 Is doen daer voorts ghecomen,
 Den Heer van *Dirxlandt* ⁵³.
 Heeftmen vernomen
 55 Met t'Standaert in zijn handt
 Al sonder romen.

Sonder cesserren
 Een Paert ghedeckt alsvoren

- 25: In passende volgorde, in overeenstemming met de gewoonten der edelen en ordelik.
 28. Bor II, 435: 'voor eerst gingen de borgeren van Delft te weten de Schutters met haer geweer'.
 35, *coragie*. I. J. L. M lezen *visagien*; de andere als B, maar P-DD *couragie(n)*.
 43. goedich: bedaard.
 44: schoon opgetuigd.
 45. *Schoten wijdt*. De lezing is hier, en elders, vrij wat bedorven. Bor t. a. p.: 't eerste peert werde geleid by Jonkheer Gerrit van Schoten en Jonkheer Paulus Wijts'.
 53. Jonkheer Philips de Gruitere, Heere van Dirxland.

- Al vander VEERE
 60 Droecht het Wapen vercoren,
Roules en Delft vry ⁶¹.
 Soo ghy meucht hooren,
 Leydtsluyden waren sy
 Al sonder thoren.
- 65 Met droeven sinnen
 Die Baniere seer crachtich
 Sachmen in minnen
 Dragende welbedachtich
 Van *Egmont* de Heer ⁶⁹.
- 70 Met sinnen sachtich:
 O Burghers vander Veer
 Sijt nu toch clachtich.
- Van CHALON t'Wapen
 Heeft t'ander Paert ghedraghen,
 75 Men sacht verknappen ⁷⁵.
Doestrum en *Sprangen* verslagen: ⁷⁶.
 T'Banier van Chalon fier
 Jent int behaghen
Boetslaer ⁷⁹. met soet bestier
 80 Diemen daer saghen.

61. 'Het tweede Peert werde geleid by Jonkheer van der Delf en Jonkheer de Roules'.
 69. 'Johan van Egmont'.
 75. verknappen: als pages geleiden.
 76. 'Jonkheer van Sprang en Jonkheer Johan van Oostrum Castelein van Woerden'.
 79. Bij Bor staat in plaats van *Boetslaer*: 'Jonker Rosne'.

Ter selver stonden
 Soo quam daer voorts gereden
 Seer jent ghebonden ⁸³.
 Na die voorgaende zeden
 85 t'Wapen van DIEST ⁸⁵ rosier,
 En diet Paert leede
 Was *Rosue* goedertier ⁸⁷.
Floris Serclais ⁸⁸ mede.

Jasper ghepresen
 90 Van *Poelgheest* seer onblijde
 Droevich van wesen
 De Banier seer onblijde
 Droech hy tot *s'Princen* eer
 Ten selven tijde.
 95 Terstont sachmen daer weer
 Aen comen rijden,

Tpaert dat vermelden
 Het Wapen van VYANDEN,
 Twee vrome Helden
 100 Die waren daer by handen
Raephorst, Almonde ¹⁰¹ goet
 Uut onse Landen
 Leyden het Paert seer soet,
 Tot syvandts schanden.
 105 Tot Lofs vermeeren
 Van Hollant hooch van waerden
 Ghinck presenteren
 Die Banier reyn van aerden
Gerrit al vander *A*
 110 Den onvervaerden.
 Doen sachmen stracx daer na
 Noch dese Paerden.

CATZENELLENBOGHE
 De Wapenen seer Edelick
 115 Niet om verhooghe
 Die droech het Paert seer zedelick,
Linden ende *Wijngaert* ¹¹⁷.
 Mannen seer redelick
 Leytslyden van goeder aert
 120 Waren sy vreedelick.

Men ghinck verthoonen

- 83: zeer keurig opgenomen, gedrapeerd.
 85. *Diest*, stad in Brabant. Als het wapen van Diest een roos bevatte, zou *rosier* daarop kunnen doelen. Het is echter geheel anders, zelfs is er geen roode kleur in. Het woord blijft ons dus onverklaarbaar.
 87. Hier noemt Bor voor *Rosne*: 'Pieter van Roon, Bailliu van Putten'. — *Goedertier*: edel.
 88. *Serclais*. B *Serelais*, drukfout, die in C-J.O gebleven is; L *Setelais*; M *Setela*; (E). N *Selerais*; Q *Sclaris*; R-DD *Selaris*. Alleen P heeft de juiste lezing.
 101. 'Jonkheer Jacob van Almonde en Jonckheer van Raephorst'.
 117. 'Jonkheer Cornelis van Wijngaerden en Jonkheer van der Linden'.

Terstont na dese dinghen
Niet om verschoonen
De Banier sonderlinghen
125 Heer *Lancelot* seer cloeck ^{125.}
Sachmense bringhen.
Daer na met goet versoeck
Sachmen voortdringhen,

Van NASSOUWE
130 (U Edel generacy
O PRINS ghetrouwe)
Quam daer als doen ter stacy,
Tpaert leyden excellent
Utenhorst ^{134.} met gracy
135 *Philips* vander *A* seer jent
Met lamentacy. ^{136.}

T'PRINSCHAP D'ORANGE
Seer heerlick voor ooghen,
Tot spijt van Spangen,
140 Sachmen daer me vertoghen
Duvenvoorde en *Bacx* ^{141.}
Al sonder loghen,
Noch sachmen daer stracx
Nae eere poghen,

125. Merkwaardig genoeg staat ook in Bor 'Jonkheer Lancelot ...', zonder verdere naam dus.

134. 'Herman van Wittenhorst'.

136. Er zal hier waarschijnlijk wat ontbreken, of door de berijmer vergeten zijn, want de banier moet nog volgen. Bor: 'daer na volgde Jonkheer Cornelis van Swieten, dragende de baniere en wapenen van Nassau'.

141. 'Johan Bacx Castelein van Heusden' en 'Diederik van Duvenvoorde de Bailliu vanden Briele'.

145 Twas de *de Marquette*.¹⁴⁵
 LE GUYDON sachmen dregghen
 Niet om vernetten^{147.}
 Van Mansert reyn int pleghen:
Rijhoven de STANDAERT

150 Soo was te degghen:
Naeltwijck droech goetd van aert
 TPENON^{152.} met segghen.

T'SWAERT inder scheede
 Vander Wacht Capiteyne
 155 *Duytz* droecht met vrede
 Voor Heeren groot en cleyne:
 Den WAPENROCK seer Eel
Bredenroede^{158.} reyne:
 Droeflick quam T'Paert
 160 Eylaes alleyne.

De vier QUARTIEREN
 Veel *Edelluy* van crachte:
 T'Scilt sachmen regieren,
 Met den HELLEM van machte,
 165 *Jacques van Egmont*^{165.}
 Die hier op achte
 Droech den Helm, tOorloochs Verbondt^{167.}
Merwe op wachte.

Het PAERT van DROEFFEN'S¹⁶⁹
 170 Waer af die leytsluyden
Maldereede als Heere fris
 En *Brecht* diemen rieden.
 Terstont daer na seer reyn
 Sachmen gheschieden
 175 t'SWAERT bloot droech *Oversteyn*
 van AL t'GEBIEDEN.

Net en ydoone¹⁷⁷
 Die *Hofmeesters* seer waerdich
Creauge de CROONE:
 180 De *Helbaerdijs* seer aerdich
 Beneven t'LYCK seer schoon
 Ginghen sy vaerdich:
 De Heer die sy haer loon

145 vlgg. Bor wijkt weer een weinig af. De 'Heere van Marquette' draagt de 'baniere en wapenen van Orangien ... Hier na droeg de Heere van Mansaert sijn Cornette (d.i. vaan); de Heere van Rijhoven sijn Guidon of Veldwimpel: Jonkheer Johan van Naeltwijk sijn Baniere'.

147. niet om vernetten: zo, dat het niet schoner kon.

152. *Tpenon*. In alle drukken *Apenon*. *Pennoen* is banier.

158. 'Wolphert van Brederode'.

165. 'Jacob van Egmont heere van Kenenburg'.

167. 'Daniel van den Boetselaer Heere van Merwe'.

169 vlgg. 'Daer na werde het Roupeerd geleid by Jonkheer van Brecht en Jonkheer van Malderede'.

177 vlgg. weer enigszins in de war. '... en den Baroen van Creauge een gouden krone: haer volgden de drie hofmeesters: de Heere van der Aa, van Audenfort en Vieri'.

Haers dienst expaerdich ^{184.}

185 Twaelf Edelluyden
Des *Huysen van Nassouwe*
Niet sonder vermijden ^{187.},
Barnold, Aernhem vol rouwe, ^{188.}
Harngael, Schoonhoven jent,

190 *Heere de Bouwen,*
Extri, Rijhoven int ent,
Die *Bye* ghetrouwe.

Noch in presenci
Den HERAUT na t'betamen

195 Van zijn Excellenci
Droech t'WAPENROCK eersame,
Die *Commissaris Rossel*
Was synen name.
Daer na sonder ghequel

200 Dees Heeren quamen:

De *Graeff Maurici,*
Twee Heeren hem geleyden
Een *Forst* sonder malici ^{203.}
Van *Ceulen* hem verbeyden,

205 Van *Hohenlo de Graeff*
Niet af en scheyden,
Die Heere gheeft zijn gaeff
Onder haer beyden.

184. expaerdich: ervaren.

187. *niet sonder vermijden*. Misschien: niet zonder enige over te slaan; maar toch eerder een bedorven lezing.

188. De volgende namen vind ik bij Bor niet.

203. 'Ceurforst Gebard Truxes Bisschop van Colen'.

- Noch ander veel *Graven*,
 210 *Heeren*, en daer toe *Knechten*,
 Die *Staten* sachmen draven
 Om dat wel te beslechten: ^{212:}
 Die Heer gheeft haer ghena
 Dat sijt uutrechtē,
 215 Dat sy helpen vroeē en spa
 Ons *Arme slechten* ^{216.}.

PRINCE.

- PRINCE ALMACHTICH
Heer soudt ghy ons nu gheven
 Een, die ons crachtich
 220 Soude brenghen in sneven?
 Ick hoop een beter siet,
O Heer verheven,
 En straft na verdiensten niet
 Hier in dit leven.

141.

Een nieu Liedeken, vervatende int corte den handel der Nederlanden,

+

Op de wijze: *Schenckt my te drincken nae mijnen dorst.*

- Alsmen een duysent vijfthondert Jaer
 En sessentsestich heeft gheschreven, [1566. 5. April]
 Versocht sLandts Adel alle gaer
 (Om datmer veel brocht om tleven)
 5 Vant straffe ghebodt uutghegheven
 Binnen Bruyssel te zijn bevrijt.
 En in Hoymaent begostmen even [4. Julij.]
 Gods woort te predicken met vlijt,
 Int openbaer, begonstmen daer
 10 Die Beelden algemeyn, seer reyn ^{10.}, [20. Augu.]
 Van steen en hout, silver en gout
 Te breken groot en cleyn.

- Uut Antwerpen tooch op dat pas [1567. 21. April.]
 Den Edelen Prins van Orangien:
 15 Duck Dalf binnen Bruyssel was: [16. Augu.]
 Graeff Lodewijck quam uut Almangen: ^{16.}
 Dus den Hertoch al van Albangen [1568. 5. Junij.]
 Egmont en Hoorn heeft onthalst,

212: om alles goed te regelen.

216. slechten: eenvoudigen.

- + No. 141. Naar B. Verder in alle, behalve S.V. Bij V.L. CXXXVI; Van Duyse II, 1603, alwaar ook de melodie medegedeeld wordt.
 Het lied zal wel van 1584 zijn.

10. reyn: schoon. Of dit op de beelden of op het breken ziet, is niet uit te maken.

16. Dit slaat op de inval van Lodewijk in Groningen.

- Des Princen soon ghevoert na Spangen, [10. Sept.]
- 20 En s'Lants vryheden alsoo vervalst.
Tlandt was verneert,, hy heeft begheert [1569. 72.]
Van als den penning thien,, te sien,
Maer sijn opzet,, worde belet.
Twelck menich dede vlien.

- 25 In Aprilis den eersten dach [1572.]
 Sachmen Lume inden Briel comen:
 Den neghenden den Spaenschen slach [9. April.]
 Wert binnen Rotterdam vernomen:
 Daer na werden vele vromen [1573. 13. Julij.]
- 30 Binnen Haerlem deerlick vermoort:
 Maer den Vyant most weer met schromen
 Van Alcmaer met schanden voort. [11. Octob.]
 Den Grave nu,, al van Bossu, [2. Octob.]
 Werde ter selver stee,, op Zee
- 35 Doort langhe slaen,, lustich ghevaen,
 Ghebrocht tot Hoorn mee.
- Als den Tyran na Spangen tooch [1574. 24. Januarens.]
 Sachmen den slach voor Bergen schieden,
 Daer menich Spangiaert heenen vlooch,
- 40 Cruys-heeren ^{40.} en veel Edel-lieden:
 Doen moest Dragon ^{41.} daer oock bieden [9. Februs.]
 Die stadt Middelburch den Prins:
 Dwelck corts daer na tontset bedieden
 Van Leyden door veel storm en wints. [3. Octobr.]
- 45 Maer eer niet lang,, werd door bedwang [1575. 8. Augu.]
 Ouwater heel int sant,, verbrant:
 Maer int Bolwerck,, te Krimperkerck ^{47.}
 Haelden sy weder schant.
- Antwerpen den maer wel vernam, [1576. 21. Febru.]
- 50 Door moort, roof, branden, vrouwen schoffieren: [4. Novem.]
 Daer na Don Jan tot Bruyssel quam, [1577. 1. Meye.]
 Thoonde corts zijn quae manieren: [1578, 79, 80, 81, 82. 4. Janua.]
 Die lieden sLants int Regieren
 Namen tot hulp den Franschen Heer ^{54.}:
- 55 Daer nae werdt den Prins goedertieren [21. Mart.]
 Int hooft gheschoten, tghenas weer.
 Doen werde Lier,, door sweert en vier ^{57.}
 Gewonnen met verraet,, seer quaet. [13. Septem.]
 Daer teghen oock,, Lochem seer cloeck ^{59.}
- 60 Ontset tot onser baet.
- Daer den Prins op hadde ghestelt ^{61.} [1581. 17. Janua.]
 Zijn hoop, en na Godt zijn betrouwen, [Vilvoort.]
 Meende Antwerpen met ghewelt
40. Cruys-heeren: leden van de orde van St. Jacob, die het zogenaamde Jacobskruis als ordeën kenteken droegen.
41. Dragon: Mondragon.
47. De Spanjaarden hadden de schansen bij Krimpen veroverd, welke door de Prins met grote inspanning, niettegenstaande de pogingen tot ontzet van Fernando de Toledo, heroverd zijn. Zie Bor I, 662.
54. den Franschen Heer: Anjou.
57. Lier bij Antwerpen werd door het verraad van de Schotse kapitein Willem Semple voor een som geld in handen gespeeld van Haultepenne, goeverneur des Konings van Breda. Zie Bor II, 332.
59. Lochem werd door Verdugo, goeverneur van Friesland en Groningen, belegerd, maar door Willem Lodewijk van Nassau en Hohenlohe ontzet. Zie Bor II, 334.
61. Hier wordt Anjou bedoeld.

Tovervallen en te benouwen, [Dermont.]

- 65 Maer veel quamen daer door in rouwen, [Duykercken.]
 Die wel meenden te zijn verblijt: [Dixmuyden.]
 Den Hertoch somen mocht aenschouwen [Duck d'Alenson.]
 Maeckte ons doen veel Steden quijt.
 Den Prince Eel,, werde gheheel [1584. 10. Julij.]
- 70 Tot Delff door een schoot,, ghedoot
 Van een godloos,, verrader boos,
 Twelck menich mensch verdroot.

142.

Een Nieuw liedeken hoe de Prince van Parma een Brug over tScheld maecte, om Antwerpen te dwingen. ⁺

Voyse. *Hoe salich zijn de landen.* 1585.

- Geluckich zijn de Steden
 Daer de Heer wort gevreesd,
 Ende ooc aengebeden ³.
 Ootmoedich inden gheest,
- 5 Die met een hart verslagen,
 Oock altoos sorge dragen,
 Ja hebben een mishaghen
 Der sonden minst en meest.
- O Heer aenhooret karmen
- 10 Des ¹⁰. volcx t'Antwerp' in stat
 Wiltse doch nu ontfarmen
 Thoont haer doch eens den schat,
 Uwer grooter ghenaden,
 Zy die nu zijn beladen,
- 15 Wiltse met troost versaden,
 Opent haer doch den padt.
- Zy zijn seer sterck belegghen,
 Te water end te Landt,
 Heer laet u eens beweghen,
- 20 En doetse doch bystandt,
 Want al de Spaensche Fielen,
 Die soecken te vernielen,
 Die welvaerdts onser Sielen,
 Hier in dit Nederlandt.
- 25 Aensiet doch eens hoe machtich
 Dat Parma nu daer leydt:
 Maer teghen Gods handt crachtich
 En heeft hy niet bereyt,
 Want alst den Heer wil gheven,
- 30 Moet hy schricken en beven,

+ No. 142. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CXXXVII; Van Vloten II, 295.
 Van omstreeks Maart 1585; vgl. vs. 41. De brug over de Schelde werd 25 Februarie voltooid.
 Voor de wijs zie bij n° 7.

3. I *aengeben*, drukfout, in de andere verbeterd.
 10. I *Den*, idem.

Jae wordt oock gantsch verdreven
Door Godts Almachticheydt.

- Hy heeft voor hem ghenomen
Godts Woort te roeyen uut,
35 End dan in plaets te comen
Met Antechrists gheluyt,
Jae diensten der Affgoden,
Die God claer heeft verboden,
Veel argher als de Joden
40 Zijn sy, hoort mijn beduyt ^{40.}.

- Men liet hem daer volbringhen
De Brugh, wast niet een schant,
Daer met hy nu can dwinghen
Antwerpen, schier Brabant:
45 Maer Godt laet sulcks gheschieden,
Om dat wy van hem vlieden,
End oock gheen Eer en bieden,
Zijn Heylich Woort playsant.

40. beduyt: mededeling.

- Wy willen ons begheven,
 50 Tot U o Heere goet,
 Terwyl dat wy noch leven
 Verwachten ghenade soet,
 Wy hadden ons verlaten,
 Op Ruyters end Soldaten,
 55 Doe wy noch liber⁵⁵ saten,
 Nu straft ghy den hooghmoet.

- Prins, Heer en Godt Almachtich
 Sietse barmhertich aen,
 Die tot u roepen klachtich,
 60 Wiltse ter noot bystaen,
 t'Antwerpen binnen der mueren,
 Dat zijt moghen verdueren,
 Teghen die t'allen uren
 Strangh⁶⁴ nae hun Leven gaen.

143.

Een nieuw Liedeken, tot Loff zijnder Exellentie. ⁺

Op de voys: *Babel is nu ghevallen*.

- O Heere geeft,, soo lange leeft
 Het Edel Nassous bloet,, voorspoet
 Want hy gewis,, ghenadigh is
 En doet syn vyant goet.
- 5 Hy is present,, een Instrument
 Deur uwe handt te Velt,, ghestelt
 Zijn vrome daet,, wort vroegh en laet
 In uwen Naem vertelt.
- Al hebben zy,, met schanden fy
 10 Orangien vroom vermoort,, verstoort
 Zijn Edel zaet,, heeft Godt te baet
 Hy komt hun kloeck aenboort.
- Al waert ghetal,, ons vyandts al
 Veel duysenden te veldt,, gestelt
 15 Wanneer Godt wil,, doet hyse stil
 Vergaen, als sneeu die smelt.

55. liber: vrij. Het gebruik van dit Latijnse woord is hier wat zonderling.

64. strangh: hevig, hardnekkig.

+ No. 143. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CXCVII.

V neemt dit lied, met n° 173 en 172, op naar aanleiding van de dood van Maurits, 23 April 1625, met de opmerking: 'sommige Liefhebbers van 't Vaderlant hebben hem in syn leven dese Liederen ter Eeren ghestelt ende inden Druck uytghegeven'. Zij zijn dus ouder. Vss. 9 en 10 doen zelfs vermoeden, dat dit uit het begin van Maurits' stadhouderschap is. De toon en de vorm wijzen daar misschien ook wel op. Wij plaatsen het dus in 1585, maar erkennen, dat het onzeker blijft.

Voor de zangwijze zie Wieder n° 67.

Dit is den troost,, hoort mijn propoost ^{17.}
Voor 's Hollandts hoopken kleyn, certeyn
Waer d' Overhooft,, aen Godt ghelooft
20 Als een Christen Lidt reyn.

17. propoost: voorstel; hier om het rijm in de algemenere betekenis van: woord.

Alleen de eer,, komt u toe Heer,
 Die desen Heldt gheschiet, om niet
 Want die ghy wilt,, gheeft dy den schilt
 Soomen merckelyck siet.

144.

Een Nieu liedeken tot loff zijnder Princelijcker Excel. Mauritius de Nassou. ⁺

Op de wyse: *Comt al tot my*. 1584.

- Mauritius reyn, Edel Princelijck greyn ¹,
 Van Oraengien, Graef van Nassouwen,
 Gesproten pleyn ³, uut Duytschen stam certeyn
 Ghy strijdt voor u Vaders lant getrouwe,
 5 Ons God wil u betrouwen
 Cloeck en victorieus.
 Die u willen benouwen
 Met vals practijcken beus
 Door haer aenslaghen zwaer,
 10 Edel Graef Mauritius preus ¹⁰,
 Vroom als een Reus,
 Dit is u gheschoncken heus,
 Tot een Nieuw Jaer.
- Als een vroom Helt, Zijt ghy altijd vermelt,
 15 En waecht u jonck lijf en leven,
 Den Vyant ghy quelt, en slaet hem uut het Velt,
 Veel verjaecht, en oock verdreven:
 Ons God wil u voort gheven, voorspoet tot alder tijt,
 En laet u daerbeneven
 20 Met rust en vrede leven,
 Tot t'ghemeen Lants proffijt,
 Wenschen wy allegaer,
 Hierin dit krijt ²³, looft God met vlijt,
 Edel Graeff Mauritius subijt,
 25 Int Nieuwe Jaer.

+ No. 144. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CXXXVIII; Van Vloten II, 300.
 In de uitgaven staat als jaartal 1584 bijgevoegd, in elk geval zou dan in vs. 13 enz. Nieuwjaar 1585 zijn bedoeld. Duidelijke aanwijzingen zijn er niet, maar met het oog op vss. 14, 15 zou ik het liever nog wat later plaatsen, bijv. in 1591. Dat het in geen oudere druk gevonden wordt, zou zelfs aan een nog vrij wat later jaar doen denken. Maar dat gegeven is te onzeker en de vss. 7 vlgg. doen me ten slotte met Van Vloten het jaar 1588 behouden, d.w.z. het einde van 1587, tegen Nieuwjaar 1588. Want wie kunnen in die verzen anders zijn bedoeld dan de aanhangers van Leycester?

1. greyn: graankorrel, maar ook: puik, bloem, voortreffelijk persoon.
 3. pleyn: duidelijk.
 10. preus: dapper.
 23. krijt: worstelperk.

- Uus Vaders lant, heerlijk en triumphant,
 Bloeyt nu schoon, en seer voorspoedich,
 Als den Diamant, int gout aen elcken kant,
 Door rijckdom seer overvloedich,
 30 God wil u behoedich ^{30.}, nu en t'alder tijt zijn,
 En maken u bevroedich ^{31.},
 Met zijn Wijsheyt seer goedich,
 Als een goet Harder fijn ^{33.},
 Voor ons schaepkens allegaer,
 35 Op dit termijn, wilt vrolijk zijn,
 Edel Graef Mauritius devijn ^{36.},
 Int Nieuwe Jaer.
- In voorspoet seer, looft God als een goet Heer
 Die u hout cloeck en stout int strijden,
 40 Int vervolch en keer ^{40.}, verschrickt daerom niet seer
 Maer bidt hem sonder vermijden,
 Hy sal u int lyden, verhooren haestelick wel,
 Die vroom voor Gods woort stryden
 Soo't bleeck aen Israel:
 45 Door Gedeons cleyne schaer, ^{45.}
 Naer ^{46.} dit Exempel, spoort ⁺ met opstel ⁺,
 Edel Graeff Mauritius snel,
 Int Nieuwe Jaer.

Prince.

- 50 Prince goet greyn, Edel Mauritius reyn,
 Uut den huyse van Nassouwen,
 Ghy zijt certeyn, Ons toevlucht nu ^{52.} alleyn,
 Naest God op dy wy bouwen,
 Vast op hem betrouwen, zijn Excellency wijt ^{54.}
 55 Helpt ons uut t'benouwen,
 Brenght ons Vyant in rouwen
 Soot blijckt ghenoech subijt,
 Altijt int openbaer,
 Met groot jolijt, prijst Godt in tijt,
 60 Edel Graef Mauritius verblijt:
 Int Nieuwe Jaer.

30. behoedich zijn: behoeden.
 31. bevroedich: wijs.
 33. fijn: voortreffelik.
 36. devijn: goddelik, verheven.
 40. Int vervolch en keer: vroeger en later, bij heen- en teruggaan. Het beste is het met het voorgaande te verbinden.
 45. Richteren VII.
 46. *Naer*. I *Maer*, drukfout, door J. L. M overgenomen, in S verbeterd.
 + — spoort: streeft.
 + — opstel: opzet.
 52. *nu*. Van Vloten verduidelikt dit met: 'Na Leycesters vertrek (Dec. 1587)'.
 54. Eigenaardig, zoals de dichter hier plotseling tot een andere persoon overgaat: *hem* van vs. 54 is dezelfde als *dy* van vs. 53. *wijt* zal hier wel 'ruim' betekenen, in tegenstelling met *benouwen*, dus: hij helpt ons uit de benauwdheid, uit de engte, in de ruimte.

[Deel II]

Titelblad der uitgave van 1581.

Voorbericht.

Bij de voltooiing van dit tweede deel heb ik nog enkele dingen te zeggen.

In de eerste plaats wil ik hier ook openlijk mijn dank betuigen voor hunne vriendelijke medewerking aan de heeren Dr. L. Lévy-Schneider en Dr. P. Courteault, hoogleraren in de geschiedenis aan de Universiteiten te Lyon en te Bordeaux, aan Dr. Ed. Everat, oud-president van de Académie van Clermont-Ferrand en schrijver van eene geschiedenis van Riom, en aan Prof. F. L. Krämer, Directeur van het Koninklijk Huisarchief, Mr. R. Bijlsma, archivaris aan het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage en den Heer H. G. van Grol, archivaris te Vlissingen. Dat hunne nasporingen geene nieuwe feiten aan het licht gebracht hebben, vermindert hunne aanspraak op mijne dankbaarheid geenszins.

Behalve de hierachter afgedrukte registers heb ik er voor eigen gebruik nog een gemaakt, dat een aanschouwelijk overzicht van den inhoud van alle uitgaven geeft en tegelijk van elk gedicht de bladzijde, waarop het in elke uitgave voorkomt. Wie een vergelijkende studie der verschillende uitgaven maakt, heeft zulk een register noodig. Wel niet onmisbaar, maar toch een zeer betrouwbaar hulpmiddel is het bij het determineeren van tot nog toe onbekende uitgaven of geschonden exemplaren, enz. Maar aangezien waarschijnlijk slechts zeer weinig lezers dit register zouden gebruiken, heb ik gemeend den uitgever — hoewel hij er toe bereid was — niet de zeer groote kosten van het drukken te mogen laten dragen. Wie bibliografische moeilijkheden heeft, wende zich dus voorloopig maar persoonlijk tot mij; na mijn dood zal dit register wel in eene openbare bibliotheek komen.

Voor de Bibliographie A had de zetterij geene Gothische e, o, n met een streepje er boven, terwijl ook de gieterij ze niet meer kon leveren. Ik heb mij dus moeten behelpen met een sterretje achter die letters te plaatsen, in plaats van een streepje er boven.

In een werk als dit blijven altijd een aantal leemten en grootere en kleinere fouten, die de lezer met of zonder welwillende verschooning opmerkt. Wat ik zelf heb gezien, heb ik hierachter in de aantekeningen medegedeeld. Enkele kleinigheden volgen hier nog.

Van n°. 82 is een gewijzigde — maar niet verbeterde — tekst op een los blad in de Koninkl. Bibl. te Brussel; zie Willems, Oude Vlaemsche Lieder, bl. 80.

VI

II, bl. 345. In de aant. bij n°. 151 lees *Maria* i.p.v. *Marie*.

bl. 355, r. 4 v.o. Voor *gheechiet* lees *gheschiet*.

r. 1 v.o. Voor *Henbrick* lees *Hendrick*.

bl. 357, r. 16. Voor *by be* lees *by de*.

Thans aan het einde gekomen, verheugt het mij, dat het werk van mijn vriend Kuiper niet ongedrukt is blijven liggen. Want meer nog dan toen ik er aan begon, ben ik er nu van overtuigd, dat het de uitgave ten volle verdiende en dat het een betrouwbare grondslag kan zijn voor verdere studie.

L.

Amsterdam, Mei 1925.

145.

Nae dat de Coninck van Spangien sach dat hy niet en vorderde door den moort aenden Prince van Orangien (hoochloflijcker memorien) bedreven, ende dat de Coninginne van Engellant dees Landen groote assistentie dede, soo heeft hy (ghelijck hy voormaels meer ghedaen hadde) een gheweldighe Vloote toegerust, om hemselves daer door van Enghelandt meester te maken. Maer hoe dattet met de selve Vloote ghegaen is, sal u dit navolghende Liedeken te kennen gheven, het welcke ghenaeamt is ⁺

De Spaensche Vloote, Dat is: Een kort verhael van de gantsche ghelegghenthey, ende wedervaren der selver Vloote, van haer eerste begints af, tot datse gantsch verstroyt ende ontdaen in Spangnyen is wederghekeert: Uut allerhande boecxkens, schriften, bekentenissen der ghevangen, ende andere sekere advertenties, ordentlick te samen ghetrocken, ende ghesanghwijs in hondert veerskens begrepen.

Men macht singhen op de wijze: *Mijn droefhey moet ick klaghen, Fortuyn is my geschiet.*

Pharo light versoncken,, door Godes sterke macht
Int roode Meer verdroncken,, met alle syn heyreracht
Sijn wagen en zijn paert,, zijn harnasch, schilt en swaert
En holp niet tot dier stont,, het moest al inden gront.

+ No. 145. Naar C. Verder in D. F. M. S Bij V L. CXL.

Met hetzelfde opschrift, maar zonder de inleidende mededelingen, staat het lied afgedrukt in de Dietsche Warande IV naar een afzonderlike uitgave, die in het bezit was van De Coussemaker. De melodie staat aldaar (bl. 122) ook genoteerd. Vgl. ook Van Duyse I, 492 vlgg.

In D. F. G is het opschrift als in C. In H. K is het kortaf: 'Een Liedeken vande Spansche [sic] vlote: Op de wijze, Mijn droefhey moet ick klaghen. etc.'

In I. J. L. M. S luidt het: 'Noch een liedeken vande Spaensche Vlote, vanden beginne tot het wederkeeren der overgheblevene in Spaengien. Op de wyse. Mijn droeffheydt moet ick claghen, Fortuyn is my geschiet.'

- 5 Seer toornichlic verbolgen,, hy op Gods kindren was
 En lietse sterck vervolgen,, met sijn heyrtochten ras:
 Maer stracx hem op de hiel,, tzeewater overviel,
 Daer sHeeren volck uyt tooch,, door tmeer met voeten droogh.

- De God, die uyt genaden,, sijn volck bewesen heeft
 10 So mercklicke weldaden,, op dese stont noch leeft:
 De vroom hy uyt den noot,, door sijne goetheyt groot
 Noch huydensdaegs bevrijt,, en maect haer hert verblijt.

- Dit heeft ons klaer gebleken,, (tis niet geleden lang)
 Dat God heeft konnen breken,, svyants voornemen strang ¹⁴:
 15 Door dien een Vlote sterck,, die quam om Godes Kerck
 Te brenghen int verdriet,, hy heeft ghemaect te niet.

- Dees vlote voor veel jaren,, in Spangien wort bereet
 Die liet aldaer vergaren,, de Spaensche Coning wreet:
 Hy schiet ¹⁹ in korten tijt,, sonder aenstoot oft strijt
 20 De Croon van Enghelandt,, te brenghen in sijn handt.

Hy was noch overmoedich,, om tstuck van Portugael ²¹.
 Hi docht het sou hem spoedich,, gelucken andermael:
 Dees ydel fantasy,, een vijfde Monarchy ²³.
 Te willen richten op,, hem lagh in sijnen cop.

- 25 Antwerpen met geweld,, die had hy starck omleyt,
 Een brug over de Schelde,, seer konstich was gespreyt.
 En kleyn was den bystant,, (als voor in Vlaenderlant)
 Die teghen sulck bestaen,, word doe ter tijt ghedaen.

- Op Hollant hy niet paste,, noch op geen Zeeusch eylant,
 30 Voor sijn hielt hyse vaste,, mits heymelic verstant: ³⁰:
 Die liepen hulpeloos,, eerst na den Fransman broos,
 Daerna in Enghelant,, versoecken onderstant.

- Om sFransmans raet te stooren,, dat hys niet ondernam,
 De Spangiaert hem te voeren,, aen alle sijden quam,
 35 Door eenen looson vont,, hy maect een sterck verbont
 Met sPaus toedoen beraemt,, Sainte Ligue genaemt.

14. strang: geducht.

19. schicte: beraamde.

21. De verovering van Portugal, waar Filips recht op de opvolging had, door Alva in 1580.

23. *een vijfde Monarchie* enz. Bedoeld wordt een wereldheerschappij, een rijk dat alle andere omvat. De dichter doelt op de droom van Nebukadnezar in Daniel II. In de uitlegging van die droom wordt van vier koninkrijken gesproken, die elkander opvolgen. Dan vs. 44: 'Doch in de dagen van die Koningen zal de God des hemels een koninkrijk verwekken dat in eeuwigheid niet zal verstoord worden, en dat koninkrijk zal aan geen ander volk overgelaten worden; het zal alle die koninkrijken vermalen en te niet doen, maar zelf zal het in eeuwigheid bestaan.' Op dezelfde tekst steunde natuurlijk ook de Fifth monarchy, waarvan men ten tijde van Cromwell sprak. In de volgende koepletten wordt uiteengezet, hoe Filips reeds vóór de onderneming tegen Engeland elders had gepoogd alles aan zich te onderwerpen.

30: Die achtte hij dat zeker in zijn macht waren tengevolge van heimelijke verstandhouding.

Meest all de groote Vorsten,, der gantse Christenheyt
 Die een voet niet en dorsten,, van tPausdom wijcken breyt,
 Daer toe verwillicht zijn,, al onder desen schijn
 40 Dat moesten met ghewelt,, de Ketters zijn ghevelt.

En woud hem daer toe brengen,, de Fransman laten niet
 Hy ware goet te dwingen,, mits doend hem sulck verdriet
 Dat een sijn onderdaen,, most teghen hem opstaen,
 Dien was beloofd te loon,, zijn Coninglicke Croon.

45 De dobbel Pistoletten ⁴⁵,, Vrancrijck doervlogen haest:
 Dies sachmen hem ⁴⁶ ontsetten,, den Fransman seer verbaest:
 Want sijn parthy ⁴⁷ was sterck,, die leverd hem sulck werck
 Dat hy niet dochte seer,, aen nyeu conquesten meer.

De Spangiaert sijn gepeynsen,, op Engellant seer fel ⁴⁹
 50 Niet konde langher veynsen,, dit siende lucken wel:
 En in arreste nam,, al wat uut westen quam
 Van schepen, om sijn vloot,, daer met te maken groot.

Galeyen hy toerusten,, end Galioenen ⁵³ liet
 Langs al de Spaensche kusten,, geen kost hy spaerde siet:
 55 Venegien schepen sant,, de Paus boot oock de hant:
 Florentz hem moste doen,, den grooten Galioen.

En tot den aenbeginne,, van sijnen handel loos
 De Schotsche Coninginne,, hy tot deckmantel koos,
 Men soude die staen by,, dat sy los zijnd end vry
 60 Haer houden mocht als Vrou,, der Engelsche lantdou.

Maer dus en wout niet lucken,, het quam al aen den dach
 Veel Edle met haer bucken,, den kop men daerom sach:
 Doch hy dies niettemin,, bleef al van eenen sin,
 En gingh gants onverstoort,, met sijn voornemen voort.

65 In Spangien boecken maken,, hi liet van sijn heyr cracht ⁶⁵.
 Men lass in alle spraken,, beroemend hen met pracht
 Van t'overmachtich heer,, daer gantsch geen tegen-weer
 (So dwaesselick hen docht),, geschieden tegen mocht.

45. dobbel Pistoletten: groote gouden munt. De dichter zegt dus, dat Philips vooral door omkooprij de burgeroorlog in Frankrijk aanstookte.
46. *hem*. In de uitgaven *hen*, drukfout, zeker wel uit de afkorting *he*; voortgekomen. De Fransche koning werd bevreesd.
47. parthy: tegenpartij.
49. vlg.: De Spanjaard kon zijn booze plannen tegen Engeland niet langer ontveinzen.
53. *galioenen* zijn zeilschepen, galeien worden geroeid; de galjassen worden zowel geroeid als door zeilen bewogen.
65. Filips liet lijsten opmaken van de eskaders in de verschillende havens bijeenverzameld, en deze werden inderdaad in enige talen vertaald en in verschillende landen verspreid. Zie over een exemplaar Dietsche Warande IV, 120. Uit de aanhalingen uit deze 'Warachtighe Relatie' blijkt dat ons lied zeer nauwkeurig het getal enz. van de verschillende schepen opnoemt. De dichter heeft ongetwijfeld daarvan een dankbaar gebruik gemaakt. De in vs. 55 genoemde schepen uit Venetië vinden we daar echter niet.

Vier Galeassen waren,, der vloote bollewerck:

- 70 Met seyl die saghmen varen,, met roeyers even sterck:
Twee duyst vijff hondert kop,, daer was geladen op:
Geschut daer toe men goot,, twee hondert stucken groot.

Twaelf Galioens toerusten,, hy liet in Portugal:
Castilien op de kusten,, veertiene sandt in al:

- 75 Noch veertien schepen hooch,, hy uyt Bisschayen tooch: ⁷⁵.
End uyt Andalouzy,, tien schepen bracht hy by.

Tgetal noch van veertienen,, uut Guypuzcoa nam
En uut Levant hem dienen,, volck met tien schepen quam.
Vijfmael vijf hulcken groot,, met menich kleynen boot, ⁷⁹.

- 80 Pataschen neghentien,, veel savers ⁸⁰ kreegh mits dien.

Van Napels deed hy comen,, twintich Galeyen daer: ⁸¹.
Men word in eener sommen,, van schepen eerst gewaer
Hondert en vijftich sterck,, tot sulck een machtich werck:
Daer op sijns volcx gewelt,, was dertich duyst getelt.

- 85 Xxxij. vendels knechten,, starck was elck regiment
Dier liet hy vijf oprechten,, voor out krijchsvolc ⁸⁶ bekend:
Tot welck hy doende was,, twintich nyeu vendels ras,
En meenich Meester groot,, vrijwillich hem aanboodt.

Ongebiecht, ongesegent,, en voer van hen geen af,

- 90 Het had Aflaet gheregent,, den Paus mildt ⁹⁰ dien gaf
Dat bootsvolck in een tas ⁹¹,, acht duyst vier hondert was:
Roeyers te weegh hy bracht,, ij. duyst en tachtich acht.

Tgeschut dat op de schepen,, ooc dienen soud int velt
Met muylen deed hy slepen,, twee duyst daer zijn getelt

- 95 Zes hondert boven dien,, daer toe noch driemael tien,
Cartouwen ⁹⁶ altemael,, of slanghen van metael.

Veel wagens ⁹⁷, zeylen, touwen,, veel lonten, kruyt en loot
Voorraet was daer te schouwen,, voor een half jaer ter noot
Eeck, oly, wijn, knoflooc,, biscuyt en water ooc

- 100 Vis, vleys, rijs, kaes en spec,, en was daer geen gebrec.

75. Dit zijn schepen van verschillende grootte; volgens de Warachtighe Relatie: '10 groote en 4 kleyne, diemen Patasches noemt.'

79. De lijst noemt er slechts 23.

80. *savers*. S *savets*. Blijkbaar is dit ook een soort kleine schepen. Maar wij vinden den naam nergens.

81. De lijst in de Dietsche Warande spreekt alleen van 'vier galeazen van Neapoli.'

86. *krijchsvolc*. C *krijchsvolc*, een drukfout, die vaak voorkomt, evenals *chrijsvolck*.

90. *mildt*. Alle andere beter *milde*; I enz. S *die* voor *milde*.

91. in een tas: op een hoop, in een rond getal. — *vier*. I. J. L. M. S *vijf*.

96. *cartouwen* en *slanghen* (veldslangen) beide kanonnen van groot kaliber. De veldslangen zijn langer.

97. *wagens* voor het aan land brengen van het geschut, volgens de Relatie.

Op dees armye soo machtich,, als overst Admirael
 Alonso Perez crachtich,, hy noemde Generael,^{102.}
 Hertogh van Sint Lucas,, anders Medina was
 Sidonia ghenamt,, die dees vloot heeft versaemt.

- 105 Tot desen hen begaven,, ghewillich op de vaert
 Veel Vorsten ende Graven,, ooc sConings soon bastaert^{106.}
 Ducaten boven dien,, milioenen zestien
 Tot voorraet doe van gelt,, doe worden aenghetelt.

- Met dees macht hem genoeghen,, de Coning noch niet liet
 110 Maer dede daer by voegen,, (gelijc hem Parme riet)
 Noch xl. duyst te voet,, met vier duyst ruyters goet
 Uut landen veel te gaer,, ghebracht al voor een jaer.

- In Vlaenderen die laghen,, al langs de custen breet
 Daer wachtend of sy sagen,, de Spaensche vloot gereet,
 115 Om so mit alle man,, het landt te vallen an,
 Daers hadden all haer macht,, te brengen voor bedacht.

- Een jaer wel daer te voeren,, Parm int lant overal
 Veel leersen ende spooren,, oock salen^{118.} groot ghetal,
 En tomen coopen liet,, niemant wist noch tbiedt:
 120 Hem docht in Engellant,, tpaert stont gereet ter hant.

Van platgeboomde schepen,, heuden^{121.}, pleyten ter vaert
 Drye hondert onbegrepen,, hy heeft al om vergaert:
 Die door een nyeuwe gracht,, uyt tlant in zee hy bracht
 Vol volcx, vol kruys en loots,, by zessendertich boots.

- 125 Dit waren al haer krachten,, daer mets in Engellant
 Te doen den inval dachten,, met kleynen wederstant:
 Verlatend hen gheheel,, op eenen grooten deel
 Paepsch' int landt, die dan vry,, hen soudent vallen by.

- Sy haecten met verlangen,, elck na den schoonsten buyt,
 130 Eer den Beer was ghevangen,, verdeyldemen sijn huyt:
 Deen stac hoogh op sijn borst,, als een Hartogh oft Vorst
 Dander eens Graven goet,, verslont^{132.} in sijn ghemoet.^{132:}

- Daer quamen mede gapen,, hoe eynden soud dit spel^{133.}
 Veel Monicken en Papen, die spelden^{134.} even wel
 135 Naer^{135.} een Prebende vet,, deen was Bisschop gheset,
 Dander had een Abdy,, oft emmers een Proosty.

102. Alonzo Perez de Guzman, hertog van Medina Sidonia.

106. *sConings soon bastaert*. Bedoeld wordt de hertog van Pastiana, zoon van de prins van Eboli, maar die men voor een bastaard van Filips hield.

118. salen: zadels.

121. *heuden* en *pleyten*, beide namen van platboomde schepen.

132. *verslont*. H-S. *verstont*.

132: Een ander maakte zich in gedachte al meester van een graafschap.

133. Inderdaad wordt in de Dietsche Warande aan de Relatie een opsomming ontleend van de 'geestelijcke ende oordenspersoonen' ten getale van ruim 200, die aan de tocht deelnamen.

134. spellen: bedektelik iets trachten te verkrijgen. Vgl. De Bo, Westvlaemsch Idioticon.

135. *Naer*. C heeft *Maer*, drukfout, in alle andere verbeterd.

Met desen sin hoochmoedich,, hem gavens op de vaert
 En tseyle ginghen spoedich,, met herten onvervaert,
 Duyst en vijfhondert jaer,, met elf mael acht te gaer
 140 Men teld, in lest van Mey,, als uyt quam dees armye.

De Paus recht daer te voeren,, een Bulle liet uytgaen
 En heeft uyt grooten tooren,, straff inden Ban gedaen
 dEngelsche Coninghin,, verclarende haer daer in
 Vervallen van de Croon,, en Coninghlicken throon.

145 Veel boecxkens deed ooc prenten,, een Engels Cardinal
 Om daer int lant te venten,, en stroyen over al:
 Waer in hy onbeschaemt,, sijn Overheyt befaemt ¹⁴⁷.
 End leert den onderdaen,, teghen sijn hooft opstaen.

De Spangiaerts voeren tsamen,, eerst van Lisbonen af
 150 En eer zy verre quamen,, de wint hen viel te straf,
 Galeyen veel terstont,, daer seylden inden gront:
 De Crong'hen ¹⁵² was ter hant,, daer berghdens hen aen tlant.

In Engellant de maren,, ghevlogen quamen snel
 Dat afgheseylt sy waren,, met dees ghereetschap ¹⁵⁴ fel.
 155 De Coninghin versloegh ¹⁵⁵,, hoe wel sy haer soo droech
 Als waerse niet ontstelt,, voor sulck een groot ghewelt.

End langs dEngelsche custen,, door Hauward Admirael
 Een vloote liet toerusten,, vergarend altemael
 Wat daer voor schepen was,, end na Pleymuyen ¹⁵⁹ ras
 160 Bewesten Engellandt,, den meestendeel sy sandt.

Ooc liets op Parme passen,, dat hy niet uyt en voer
 Met veertich schoon Pinassen ⁺, onder Henry Semour: ¹⁶².
 Noch kreech Fransoys Draec last,, dat hy toeruste vast
 Lancx den westerschen kant,, wat hy voor schepen vant.

165 Ter monster-plaets alommen,, tvolck quam ghelooopen an,
 Men teld' in eender somme,, twee hondert duysent man
 Met wapenen ghereet,, die wachtten na tbescheet,
 Om ten bestemden oort,, elcx stracx te loopen voort.

Als nu de custen waren,, rondtomme wel voorsien,
 170 De Coninghin vergaren,, te voet duyst viermael tien,
 Zes duyst te paerde liet,, (by Lonnen ist gheschiet)
 Midden uyt tlandt die daer,, hen vonden stracx te gaer.

147. befaemt: beschuldigt, belastert.

152. De Cronghen: La Coruña.

154. ghereetschap: toebereidselen.

155. versloegh: ontstelde, werd verslagen.

159. Pleymuyen: Plymouth.

+ — pinassen: kleinere schepen.

162. *Seymour* had eigenlijk in last Parma te verhinderen binnen te komen.

Huysdon most die beleyden,, tot wacht van haer persoon:
 Noch dede sy bescheyden,, een heyr seer groot en schoon
 175 Onder Leycesters hant,, teghen den val int landt:
 Dat quam sy sien behend,, niet verr van Gravesend.

Dies bleef al onghemindert,, wat tschepe moste voort:
 Veel Heeren onverhindert,, daer liepen toe aen boort
 Ooc Graven groot van naem,, elck woud behalen faem
 180 En eer inlegghen groot,, teghen dees stercke vloot.

Ter Crongnen in Bisschayen,, de Spaans armye men sach,
 Die om haer te verfrayen ^{182.}, daer midler tijt noch lach
 Galeyen leech van boort ^{183.}, veel hadder tmeer versmoort
 Voor welcke men ter noot,, nam ander schepen groot.

185 So zijn in eender sommen,, vijffendertich te gaer
 En hondert uytghecommen,, half Julius van daer:
 Die opt lest vander maent,, met een ghelaet verwaent ^{187.}
 Eerst quamen int gesicht,, voor Pleymuyen en Wight.

Daer lagen sy gestreecken ^{189.}, gerust en onvervaert:
 190 Sy vonden hen tontbreken,, (niet rakende Lizard
 Op veertich mijlen naer ^{191.}), haer vier Galeyen daer:
 Van welck ooc niet verhoort,, men heeft van die tijt voort.

Een jacht voor uytgesonden,, by Hauward Admirael
 Haer vloote daer ghevonden,, omringd eens altemael: ^{194:}
 195 Die met vier jachten saen,, vervolgt word achter aen:
 Doch savonts weer aen lant,, dEngelsche jacht haer vant.

Vyerteeckens ende baken,, rondtom theel lant gestelt
 Waerschouden elck te waken,, en vinden ^{198.} stracx int velt:
 Den Admirael en Drack,, hen hielden doe niet slack ^{199:}
 200 En wat daer was gereet,, wordt aen den man geleet.

Eerst maer met vijftich schepen,, den vyand vielens aen:
 De Spangiaert aengegrepen,, wou doen niet wederstaen.
 dEngelschen al den dagh,, op hem men schieten sach
 Die maectent hem so bang,, dat hy niet still hield lang.

205 Tien, twaelff, twintich te hoopen,, sanderdaechs quamen ras
 Uut Pleymuyen ghelopen,, tot dat daer hondert was:
 Sy hielden boven wint,, de Spangiaerts onversint
 Gaend aen met kruyt en loot,, en met cartouwen groot.

182. verfrayen: herstellen.

183. *leech van boort* Is dit 'met lage verschansing' of 'die de verschansing verloren hadden'?

187. *verwaent*. C heeft *vermaent*, drukfout, in de andere verbeterd.

189. gestreecken: in rust, met gestreken zeilen en riemen.

191. *naer*. F heeft *daer*, drukfout, overgenomen in G-K. M, verbeterd in L. S.

194: voer om de gehele vloot eenmaal heen.

198. vinden: zich te bevinden.

199. slack: slap, krachteloos.

- Tmeeste schip t'overwinnen,, dier van Andalouzy ²⁰⁹.
 210 Bestont Drac, en daer binnen,, Pedro Baldez kreegh hy,
 Den Oversten daer van,, dien als ghevanghen man
 Hy strax na Lonnen sant, noch een verging door brant.
- Den tijt van negen dagen,, dit schieten nam geen endt,
 Tot datse Calis saghen,, noyt hebbens hen ghewendt
 215 Doe worpens eerst in gront,, haer anckers al terstont
 En rustden hen ten strijt,, hen docht het was doe tijt.
- Het bleec sy moesten wachten,, dat Parme quame doe
 Uut Duynkerck met sijn jachten,, en pleyten ²¹⁸. vallen toe:
 Maer theeft so niet gheluct,, dat die zijn ⁺ by geruct, ²¹⁹.
 220 Mits tgat hen toegespert,, dien aenslaggh heeft verwert.
- Wel quam hy van Duynkercken,, tot Greveling aen snel
 Van waer hy kond aenmercken,, den uytganc van dit spel
 Met hertleedt en verdriet,, de wint en diend hem niet,
 End t'Zeeusch volck hy daer sach,, dat breedt voor Duynkerck lach.
- 225 Niet waren om beklemmen ²²⁵.,, dees Spaensche schepen hoogh
 Maer om haer cracht te stremmen ²²⁶.,, tot listen Drac toe vloogh ⁺
 Acht schepen out en rot,, toeruste en maect vlot
 By nacht hy die vol brant,, onder de vlote sant.
- Den Engelsman daer onder,, veel canonaden groot ²²⁹.
 230 Grof luydend als den donder,, aen allen sijden schoot:
 De Spangiaert dies verbaest ²³¹.,, verliet sijn anckers haest
 Sijn kabels sneet ontwee,, en koos de wijde zee.
- Veel Edle groot van namen,, ooc sConings soon bastaert
 (Die met Medina tsamen,, hen gaven op dees vaert)
 235 Sijnd hier aen lant ghegaen,, en keerden niet so saen
 Hoorende dit gherucht,, sy vondens op de vlucht.
- De meeste Galeasse,, voor Calis bleef verstrandt ²³⁷.
 Die quam daer recht te passe,, sy quamen hant aen handt,
 Twee Edelmannen vroom,, behaelden grooten room
 240 Die deerste met rapier,, langs t'roer opklommen fier.

209. Het grootste van de tien uit Andalusië. Het was 'het schip Capitana, doet 1150 tonnen last, 304 soldaten, 118 scheepsvolc, 50 stucken geschuts met nootdrufighe cloten, buspoeder, loodt en dierghelijcken.'
218. pleyten: platboomde vaartuigen.
 + *zijn*. C heeft sy, drukfout, in alle andere verbeterd.
219. De Zeeuwse schepen lagen voor Duinkerken en Seymour was ze komen versterken.
225. beklemmen: beklimmen.
226. *stremmen*. G-H. K *stemmen*; I. J. L. M. S *temmen*.
 + toe vloogh: nam zijn toevlucht. — *toe vloogh*. F-H. K *toe voogh*; I. J. L. M. S *toevoogh*.
229. I. J. L. M. S verwisselen de tweede helft van vs. 229 en 230.
231. verbaest: verschrikt.
237. De grootste galjas 'ghenaemt San Lorenzo, voert 270 soldaten ofte krijchsvolck, 130 scheepsvolck, 300 die aen riemen roeyen, 50 stuc gheschuts.'

Daer bleef sonder genade,, wel duysent man in als
 Don Hugo van Moncade,, moest ooc meed om den hals
 Dien wort gekloven thooft,, den schat eer wort gerooft
 Dan 'tschip te gronde dreef,, tgeschut den Fransman bleef.

- 245 Sanderdaechs ten acht uren,, seer grooten strijt aenving
 Haer schieten sachmen duren,, tot de son onder ging:
 Veneetsche schepen dry,, doorschoten worden vry,
 Tkalfaten help niet seer,, men sachse na niet meer.

- Florentz heeft daer verloren,, den grooten Galioen
 250 Die quam noyt meer te voren,, na desen strijt seer koen:
 Niet kond ooc meer de mast,, haers Admirael²⁵¹ staen vast
 Zijn touwen heeft tgeschut,, hem gants gemaect onnut.

- Meer andre t'onder gingen,, sijnd allesins doornayt
 Twee groote sonderlingen,, na Duynkerck toegedrayt
 255 Om hen te bergen daer,, worden gheen hulp ghewaer
 Maer door een visschers list,, hebbens de streeck gemist.

- Aen bancken die belenden,, voor Blanckenberg deen lach
 Tander bleef voor Oostenden,, eyntlick men beyde sagh
 In Zeelant brenghen aen,, dOverst hem sonder slaen
 260 Don Diego Pimontel,, daer op liet vanghen snel.

Doens op de vlucht dus stonden,, Medin' hem hielt vast kloec,
 Verborgen sy hem vonden,, om leegh in eenen hoec,
 Die quamen soecken aen,, dat hyse woud bystaen
 Doch hy beweechd hem niet,, maer liets al int verdriet.

- 265 Thert was hem gants gesoncken,, beneden inden schoe
 Men sachse niet meer proncken,, na haer gewoonheyt doe
 En hadde dEngelsman,, ghevallen dapper an,
 Dien dach Medina sloot,, te laten hem sijn vloot.

- D'Engelsche noch vijf dagen,, vervolghdens even straf
 270 Tot sy den vyandt sagen,, van tlant gedreven af,
 En keerden midler tijt,, met herten seer verblijt
 Nae soo veel moeyt end ruys²⁷²,, elck wederom na huys.

- Oock word in alle Kercken,, daghelicx Gods lof vermeert,
 Want hy door sijne wercken,, dees vloot heeft afgekeert.
 275 En teghens alle noot,, met spijs, dranck, kruyt en loot
 De schepen wel mitsdien,, worden van nyeus voorsien.

- De wint uyt den zuytwesten,, de vloot al noortwert dreef,
 Een deel der alderbesten,, te grond op wege bleef,
 Hoogh als casteelen meest,, door stormwint en tempeest,
 280 God woudse selve slaen,, en doen te gronde gaen.

251. *Admiraal* is hier en verder niet Medina, maar de vice-admiraal.

272. ruys: ruzie, beslommering, drukte.

Sy voeren als ten thoone,, in een lant dorr' en woest
 En waren ongewoone,, de noordsche coud in Oegst²⁸²,
 Sy storven wech als mest²⁸³, als dat betuyghen best
 Hare lichamen bloot,, aen landt ghedreven doot.

- 285 Van dorst oock veel versmachtten,, om welcken te verslaen
 Dat voor twee²⁸⁶ d'hulcken brachten,, soet water haeldens aen,
 De paerden moesten voort,, en muylen over boort:
 Den honger oock verteert,, so veel heeft als het sweert.

- In desen staet allendich,, sijn schepen tellen al
 290 Medina liet behendich,, men brocht hem aen tghetal
 Van hondert twintich noch,, bevonden hebben doch
 Maer tachtig vijfde net,, dies overtelden bet.

- Voorbij de Schotse kusten,, tweentzestich graden hooch
 Sy voeren sonder rusten,, ooc kregen geen gedooch²⁹⁴.
 295 In Schotlant, om aldaer,, eens te vervarschen, maer
 De Schotse Coning kloec,, sloeg hen af sulc versoeck.

- Als niet sy lagen stille,, ontrent Fairlant²⁹⁷ vergaert,
 Medina sijnen wille,, hen heeft te sijn verclaert,
 Dat elck soud sien om best,, te wesen niet de lest
 300 Na Spangien wederom,, te keeren Irlant om.

De wint begonst te wayen,, uut den noortoosten sterck,
 Sy wenden na Bisschayen,, dat was haer oogemerck.
 In Engellant de maer,, doch bracht een groote vaer
 Dats al te rugghe doe,, nae Parme quamen toe.

- 305 Met sulcken wint sy seylden,, tien dagen wel behendt
 En nergens hen verdeylden,, eer d'Ougstmaent had een endt
 Een groot onweder³⁰⁷ fel,, verhief hem doe seer snel:
 Wel achtien uren langh,, gheduerend even strangh.

- Dus siend hem aengegrepen,, Medina door den noot
 310 Met vijftwintich schepen,, twaelf mijlen vorder vloot
 Tzeewaert in, naer den west,, den Amirael hiel t'rest:
 Geen veertich was tgetal,, hy words ooc quijt meest al.

- Op dien dach Godt almachtich,, tghebedt³¹³ zijns volcx benoyt⁺,
 Aenhoorend', heeft seer krachtich,, dees groot armye verstroyt.
 315 Hy die den vyandt stout,, verneert, end wederhout
 Die wil met sijnen kop,, ten hemel klimmen op.³¹⁶

282. Oegst: Augustus.

283. mest: mist. damp.

286. twee. In *G twee*, drukfout, door alle latere overgenomen.

294. gedooch: toestemming.

297. Fairlant: Fair Island, Farō tussen de Orkaden en Shetland eilanden.

307. onweder: storm. F heeft *onderweder*, welke drukfout G. H. K trouw hebben overgenomen.

313. *C tghebedts*, drukfout, in de andere verbeterd.

+ — benoyt: in nood zijnde.

316. Bepaling bij *den vyandt*.

Haer hooverdy en trotsen,, hier mede nam een endt
 Aen bancken ende rotsen,, haer schepen zijn belendt
 Lancx den noort-Irschen cant,, van negen, hardt by lant
 320 Som braken daer ontwee,, som soncken in de zee.

In Loughfoil ³²¹ aengeworpen,, veel Spangiaerts zijn aen lant,
 Die liepen door de dorpen,, aensoeckende bystant:
 Noch ander drye seer groot,, aen rotzen harden stoot
 By Sligo ³²⁴ gaven aen,, en zijn daer stracx vergaen.

325 Tien dagen na tvoorgaende,, een nieuw onweder stuer
 Met dicken smuyck ³²⁶ opstaende,, van westen viel hen suer:
 Die met den Admirael,, doe worden andermael
 Seer vreeselick verdeylt,, aen platen meest verseylt.

Te Dingli ³²⁹ by de custen,, quam duerend het tempeest,
 330 Met noch twee minder rusten,, den Admirael bevreest,
 Ter helft doe de Herfstmaent was,, dagelicx van tSpaens ghebras ³³¹
 Iemandt ghebergh aen lant,, tuychd haren armen stant.

Men hoorde nergens spreken,, meer van Medina doe,
 In zee diep hy gheweken,, liep na Bisschayen toe:
 335 Een boot hem by Troily ³³⁵,, quam overgheven vry,
 Daer som van sijn ghesin,, met anderen waren in.

Een groot van duysent vaten,, te Borreys ³³⁷ aen de ree
 Van dander al verlaten,, ghebleven is in zee.
 Twee soncken by Thomond ³³⁹,, een branden sy terstont,
 340 Ghevangen quam daer van,, maer hondert vijftich man.

Te Tireanley ³⁴¹ versteken,, wort noch een schip seer groot
 Van die hen wilden wreken,, een groot deel sloeghmen doot,
 Tzeventich noch ontquam,, diemen ghevangen nam,
 Drie Heeren, eenen Bisschop,, en een geschoren kop.

345 Ooc word int eylandt Clere ³⁴⁵,, gehaelt een ander an:
 Sy stelden hen ter were,, daer bleef schier tachtich man.
 Noch een raect aen den gront,, by de cust van Desmond ³⁴⁷,
 Dwelck een Fregate was,, erghens ghesonden ras.

321. *Loughfoil*, een golf in het graafschap Londonderry. — In (D?). F de drukfout *Longhfoil*, in alle latere overgenomen.

324. *Sligo*, stad in het gelijknamige Ierse graafschap.

326. smuyck: nevel.

329. *Dingli*, stad in het Westen van Ierland.

331. ghebras: gebroed.

335. *Troily*. Waarschijnlijk wordt Tralley of Tralee bedoeld, een weinig ten Noorden van Dingle.

337. *Borreys* vinden wij op geen enkele kaart. De enige naam, die er op lijkt, is Barrey's Head, maar dat ligt reeds op de Zuidkust. Bores op de Westkust ligt te diep in de baai.

339. Thomond: Tomounde, benoorden de mond van de Shannon.

341. *Tireanley* vinden wij op onze kaarten niet.

345. Het *eylandt Clere*, op de Westkust, maar noordelijker dan de meeste andere genoemde plaatsen.

347. Desmond, een graafschap aan de Noordzijde van het schiereiland boven de baai van Dingle.

Een schip van d'aldermeeste,, dat duysent vaten droegh
 350 By Smerwijck ³⁵⁰ door tempeeste,, in Bleskeys stroom ⁺ om sloegh ⁺
 Niet verr van daer den strijt,, voor weynich jaren tijt
 De Spangiaert lest verloos,, tschip hiet Mary de Roos.

Uut tselfd alleen ontcomen,, de soon van den Pilot
 Aen tlant daer quam geswommen,, vijfhondert bleven doot
 355 Veel Edl' hier wouden uyt,, met touwen, doch de schuyt
 Ghemaeckt was al te vast,, sy worden overrast.

Dees al te gronde dreven,, met noch thien Dons vermaert,
 Is meed hier in gebleven,, des Conings soon bastaert
 Prins dAscoli ghenaemt,, met Oquendo versaemt.
 360 Die doe de vlucht op quam,, voor Calis hem innam.

Sulck was tverlies der schepen,, daer van men weet ghewis, ³⁶²
 Waer onder niet begrepen,, wat noch niet kenbaar is:
 Noch die by tlest tempeest,, op eyndt Septembris meest
 (Als een voor Seymers mont ³⁶⁴),, geraect zijn aen den gront.

365 Eyntlick men heeft vernomen,, verscheyden hopen dry
 Ter Crongien aengecomen,, daer van Medina by
 Zevendertich bracht,, ten toone van sijn macht:
 Doch veertien groot alleyn,, al dander waren cleyn.

Die had hy aengeslegen,, hem meest zijnd int gemoet
 370 Ghecomen onder wegghen,, voorsien met alle goet,
 Maer niet so haest aen landt,, hy heeft den voet geplant
 Hy dedes al ontslaen,, en liets haer wegghen gaen.

Te land hy woud hem spoeden,, stracx na des Conings Hof.
 Hy hadde noch vermoeden,, te krijghen danck en lof:
 375 Doch hem quam een ghebodt,, tot sijnen hoon en spot
 Op vijftien mijlen naer,, te houden hem van daer.

Dus trock hy gantsch mismoedich,, recht na Sevilien voort,
 Daer hy van tvolek verwoedich,, heeft veel verwijts gehoord:
 In Spangien over al,, de Coningh scherp beval
 380 Dat nergens geen vermaen,, word van dees vloot gedaen.

Na dese veertien groote,, een goede wijle sien
 Haer lieten van dees vlote,, noch ander zeventhien:
 Tlest hoopken was van vijf,, aen landt elc liep sijn lijf
 Laven met spijs en dranck,, ter doot toe sijnde kranck.

350. *Smerwijck*. Kaap Smirwick ligt even ten Noorden van Dingle.
 + *Bleskeys stroom*, Blasket Sound, of 'Sond van Blasques' benoorden Dingle Bay, tussen de eilanden en de kust.
 + Alle in de tekst genoemde plaatsen liggen dus in het Zuidwesten van Ierland.
 362. Hier blijkt, hoe spoedig na de gebeurtenis het lied gemaakt is.
 364. *Seymers mont* weten wij ook niet thuis te brengen.

385 De masten ende touwen,, doorschoten waren seer:
 Geen voorraet was te schouwen,, in al haer schepen meer:
 Van dertich duysent man,, en was, wat quam daer van
 Vijf duysent niet tghetal,, vol siecten end onval ³⁸⁸.

Soo is tot stof end asschen,, vergaen tvoornemen fel
 390 Van die daer te verrasschen,, Gods kinderen meynden wel
 Door water ende wint,, een sulck heyr onversint ³⁹¹.
 Dat hem so bouw gheliet,, ghesmolten is tot niet.

Dit is alleen des Heeren,, des Allerhoochsten werck
 Den vyandt wil hy keeren,, die wederstrijdt sijn Kerck
 395 Ghelijck als Pharaon,, even de Heer alsoo
 Desen Tyran verslaet,, en comt sijn volck te baet.

Dies willen wy hem loven,, nu en tot aller stont
 Den Heere van hier boven,, singend uyt sherten gront:
 Want niet heeft onse macht,, den vyandt omghebracht:
 400 Tis God die heeft ghedaen,, dat hy soo is vergaen.

146.

Lofsang ende dancksegginghe over de nederlaghe ende verstroyinge van de Spaensche Armeye, int Jaer 1588. ⁺

Op die wijse vanden 50. Psalm, *Godt die der Goden &c.*

Die stercke God eewich end sonder endt,
 Heeft sijn cracht hier in ghemaeckt bekent,
 Dat hy ter schand en ganschelijck onder de voet
 Nu heeft gebracht des Spangiaerts hooge moet,
 5 Haer wreed opset heeft hy sijn naem ter eeren,
 Door sijne macht, tot niet ghedaen verkeeren.

O ghy Gods volck, die op der eerden leeft
 U herte end mont, tot sijnen lof begheeft,
 Ghy Engelsch volck die God groot gunst bewijst
 10 Danckt hem hoochlijck, met luyde stem hem prijs
 Ghy Nederlant met Enghelandt verbonden,
 Wilt over al van lof en danck vermonden ¹².

388. I. J. L. M. S: *siect en ongeval*.

391. onversint: tegen alle verwachting.

⁺ No. 146. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V.L. CXXXIX; Van Vloten II, 302.

Dezelfde wijs ook bij n° 37.

I heeft in dit gedicht allerlei kleine veranderingen gemaakt, b.v. bijna overal de vormen *du*, *dijn* enz. vervangen door *ghy* enz. Vgl. de uitgave van Van Lummel.

12. vermonden: melding maken.

Int jaer een duysent, vijfhondert tachtich acht,
Wonderlijck jaer by alle man gheacht

- 15 Isser een dier, van vier jaren een dracht ¹⁵,
Van een Spangiaert in Zee ter werelt bracht,
Vreemt van fatsoen, in sterckte groot en heerlijk
Ende om te sien seer wonder en verveerlijck.

- Dit monster was des scheeps toerusting groot
20 Die d'eerd en locht ghedreycht heeft metter doot,
Jae opentlijck dorst segghen op dat pas
Dat hy gheheel des werelts vreesse was,
End dat niemant (so stoutelijck dorst hy spreken)
Soud dorren doen van teghenstant een teecken.

- 25 O Hemelen als ghy aensacht dees Vloot,
Van hondert vijfendertich scheepen groot,
Op swaters rug, elck gheleeck een Casteel,
Vol van gheschut, cruyt, loot, en volckx seer veel,
Meynde ghy niet datmen haest soud aenschouwen
30 Der kinderen Gods verderf en swaer benouwen.

- O groote zee, ick bid dy seght my van als,
Dees sware last lach op dijn natte hals,
Zijn dijn schouderen alsdoen niet moed gheweest,
End van verdriet ghehadt een swaren geest, ³⁴:
35 Woudstu dy niet als doen wel onderwinden
Om schip en volck in dijn balg te verslinden?

- Hemelen end aerd seght my als ghy daer saecht ³⁷
Aen dander kant noch een dier onvertsaecht,
Dwelck al ghereet met yver ende vlijt
40 Om hem by een te voeghen, niet dan tijt
Verwachtende: Hebst dy niet willen setten
Om dat alsdoen oock mede te beletten.

- O Coninghen die God den schepper vreest,
Die sonderlingh ghedreycht heeft dit tempeest,
45 O Coningin, den vreemden goedertier
Die boven al ghestaen heeft dit dangier
Dochte ghy niet dat Gods hant almachtich
Alleen gheweest is dijn bewaring crachtich?

- Ghy volckeren diet Meyr alweechs bepaelt, ⁴⁹:
50 End ghy Staten die Christo niet en faelt, ⁵⁰:
Staten vercnocht soo vast met goet eendracht,
Tot wederstant des Spaenschen Coninckx macht
Seydy niet aldaer is geen hoop voorhanden
Dan God alleen teghen onse vyanden?

15. *een dracht*. In I. J. L. M Q. R. U. W. IJ aan één woord *eendracht*; CC. DD *ende dracht*.

34: En hebt gij niet

37 vlgg. Dit slaat op de toerusting van Parma.

49: die aan alle zijden door de zee zijt omgeven.

50: die Christus niet ontrouw wordt.

- 55 Ghy jonge spruyt van hooch beroemden stam
 Waer deur dit landt in voorspoet toenam,
 Kint dat sijn Vader in alles wert ghelijck,
 Peynsde ghy niet dat God in goetheyt rijk,
 Alleen vermach ons dit ghewelt afweeren
 60 En dat noyt-weer in calmte doen verkeerren.

- Als nu die Zee, niet seer met haren danck,
 Gedragen hadt, dees vrucht ^{62.} twee maenden lanck
 Heeft sy daer na, maer vaec ^{63.} met wint ghequelt:
 Dees schepen al op goede Ree ghestelt,
 65 Ontrent de stad van Calis dat sy waren
 Hebben daerom vreucht willen openbaren.

- Onder hun was alreeds verdeylt het goet
 Van Enghelant, en van dees landen soet,
 Mijn is seyt d'een, hier vant Gouvernement,
 70 Mijn is dees stadt, seyt dander hoort hoe jent ^{70.},
 Yeghelijck van hen (maer al te vroeck) vertelde
 Sijn staet, sijn lant, sijn goeden en sijn ghelde.

- Maer principael die Coninck dachte te zijn,
 Alreeds ghecroont, wat coste tot dien fijn ^{74.},
 75 Heeft hy ghedaen, sijn voor gaende gheluck,
 Gaf hem oorsaeck te dwalen in dit stuck,
 Denckend dat als nu tot sijnder vromen ^{77.}
 De schoone roos van Enghelant was ghecomen.

- Maer God diet al uyt den Hemel dooroocht,
 80 Den stouten druckt, den nedrighen verhoocht,
 Die van sijn volck goedichlijck hoort de clacht,
 Als sy benaut, hem bidden met aendacht,
 Heeft haestelijck over dit Heyr hoochmoedich,
 Neder ghestort sijn toorn en gramschap gloedich.

- 85 Want d'Enghelsche ghelijck als honden snel, ^{85.}
 Dapper en cloeck teghens die Beyren fel,
 Hebben ghedaen met haer cleyne boots
 Dees Kraken ^{88.} hooch met schieten veel aenstoets
 En hebben hen soo vromelijck ghedraghen,
 90 Dat desghelijckx noyt is ghehoort sijn daghen.

Die van Hollant en Zeelant seer vermaert,
 Zijnd als doen oock by malcander vergaert,
 Hebben d'uytganck van Duynkercken so beset,

62. *vrucht*. N *vreucht*, drukfout.

63. *vaec*. N *saeck*, drukfout, overgenomen in O; (T. X. Z.) AA-DD *haest*.

70. jent: schoon, aardig.

74. fijn: doel. 'Wat heeft hij tot dat doel een kosten gemaakt!'

77. tot zijnder vromen: tot zijn beschikking.

85. Zeer aanschouwelijk in de tijd, toen een gevecht van honden tegen een beer een gewoon volksvermaak was.

88. kraken: grote koopvaardij- en oorlogsschepen.

Dat de Prince van Parma wert belet,
 95 Met sijn schepen ende volck in groote hoopen,
 Aldaer versaemt als doen in Zee te loopen.

End mitsdien dat des anders meyninghe was
 Oock hem hier by te voeghen soot gaf pas,
 Heeftse verwacht, maer metter tijt doch hoort
 100 Heeft d'Engielsman ghesonden aen hun boort
 Voorwint, voorstroom veel branders die hun deden
 Nemen de vlucht, noyt meerder schanden sy leden.

D'een metter haest, zijnde voor brant verveert
 Hout af ¹⁰⁴ sijn tou, volck en schip hy salveert,
 105 Dander oock met sijn Ancker stracx oplicht,
 En om t'ontgaen sijn zeylen hij onswicht ¹⁰⁶,
 End soo verbaest hen op de loop tsaem stellen
 Langs Engelant, de wint neemts oock te quellen.

Van wint gejaecht van d'Engelsche vervolcht,
 110 Oock van Gods handt, seer zijnd' ¹¹⁰ op hun verbolcht
 Naert Oosten nu, dan loopen sy naert Noort,
 Heel Schotlant om, wie heeft desghelijcx gehoort,
 Een groote deel op d'Yrsche custen stranden,
 Een grooten deel comen in svyants handen.

115 De rest haer cours naer Spangien heeft gheset,
 Maer al vergeefs want God heeft het belet,
 Gheen bequaem weer noch wint hy hen verleent,
 Sulcx dat daerom sy werden seer vercleent,
 End so daer thuys mach yemant zijn ghecomen
 120 Dat hy niet meer hem geeft op onse stroomen.

Gruwelijck gericht van God ghebenedijt,
 Waer op wel staet te letten in dees tijt,
 Een wonder werck, ghetuycht seker en wis
 Dat als een mensch vol van trotz God teghen is
 125 Schiet God als dan dat hy moet schande dragen
 Naer hy groot is, daer naer meet hy sijn plaghen.

Maer ghy Gods volck door sijne macht behoet
 Van dit ghewelt u monden open doet,
 Ontsluyt u hert, wilt hem gheven die eer,
 130 Dat van Spangien verwonnen is het heer
 Maeckt dat sijn lof ende naem vol van weerden,
 Over al groot ghemaect werd opter eerden.

O ghy Gods volc, den wekken seer veel quaets,
 Veel leyts, veel pijns, veel arbeids seer veel smaets
 135 Toebereyt was: hier van zijnde bevrijt

104. *af*. (E?). N *al*, drukfout, in de andere verbeterd.

106. onswicht, ontswicht: ontplooit; vgl. Ndl. Wdb. i.v.

110. *zijnd'*. N *zijn*, drukfout, door geen ander overgenomen.

Den Losser prijst nu en tot aller tijt,
En siet wel toe dat ghy dees wonder dinghen,
In geen vergeet of onacht ^{138.} latet bringhen.

- Kudde Christ, die metter waerheyt wel
140 Nu segghen moecht, O God van Israel,
Hoe wonderlijck hebstu ons vander doot
Des lijfs ^{142.} ende ziels, bewaert in desen noot,
Singht van herten de weerdicheyt verheven,
Van sijn goetheyt en sterckheyt daer beneven.
145 Seght o mijn God Vader in Hemelrijck
Mijn rotz, mijn borch, wie is doch dijns gelijk?
Ghelucksalich, ghelucksalich is hy
Die voor sijn schilt en steunsel hevet dy
Almachtich God, gheen quaet en can benouwen,
150 Den vromen, die vastelijck op dy betrouwen.

- God is die de winden hout in sijn macht,
Die tot sijnen dienst staen dach en nacht
Hy is die geen die doet al wat hy wilt ^{153: 154.}
Inden Hemel ende op de Zee zeer milt ^{154.},
155 T'gantsch aertsche dal sonder te murmureren,
Met dienstbaerheyt volbrenght al sijn begheeren.

- Dees coninghen en dese Princen siet
Sijn by den Heer der Heeren gantschelijck niet,
Dees moedighe Pofhansen zijn voorwaer,
160 Als stroo voort vyer voor onsen God lofbaer;
Want teghens God, sijn Soon en sijnder kercken
Helpt geene raet, aenslach noch smenschen wercken.

- Vreest dan niet meer, ghy volc van God bemint
Den sterfliicken mensch te schanden ^{164.} ghesint,
165 Aenroept den Heer, en bidt hem vyerichlijck,
Betrouwt in hem verwacht stantvastelijck,
Die mensch en is niet meer dan ^{167.} stof der eerden,
Twelc van Gods wint, lichtelijc verstuyft can werden.

- Dat sijn goetheyt, ghenaed en vriendelijckheyt ^{169–174}
170 Dijn Ziel en hart ontsteect met vyericheyt,
Op dat hy mach van dy naer lijf en gheest
Werden bemint, ghedient, en recht ghevreest
In hem alleen stellende dijn vertrouwen ^{173.},
Hem biddende dus steeds sonder verflouwen.

138. onacht: verwaarlozing.

142. *lijfs*. N *liefs*.

153: 154. Behalve in N vinden wij de juiste rijmwoorden ook in L. (T. X. Z.) AA-DD; I. (J)? heeft
milt: *wilt*; M. O. P. Q. R. U. W. IJ wilt: *wilt*.

154. *seer milt* zal wel adverbiaal bij *doet* zijn te trekken, want als attriboot bij *zee* past het al heel
slecht.

164. *te schanden* wel voor te schenden: tot kwaad doen.

167. *dan* ontbreekt in N, drukfout; O. P *als*.

169–174 ontbreken in (T. X. Z.) AA-DD.

173. *dijn vertrouwen*. I. J. L. M *mijn betrouwen*.

- 175 O God, die van ons vyant dikwils hoort
 Tot u oneer dit quaet lasterlijck woort,
 Haer God is God over water en wint,
 Opt lant en heeft hy ghesach oft ¹⁷⁸ bewint,
 Toont dat voortan ghy zijt inden crijch bloedich
 180 Soo wel te land, als ter zee, ons God goedich.

147.

Een Nieu Liedeken vande Berchse soldaten, hoe sy de stadt aen Parma vercochten. 1589. ⁺

Op de wyse van *Bruynsmadelijn*.

- Segt ghy Berghsche Soldaten,
 Hoe waert ² ghy soo ghesint,
 Dat ghy hebt gaen verlaten
 Twelck u wel had ghedient,
 5 Moet ghy nu niet met my bekinnen,
 Dat ghy waert berooft van sinnen
 End oock ⁷ al siende blint.

- Hadt ghy niet ⁸ badt ghebleven
 Vereenicht met Hollandt,
 10 Want t'was u al ¹⁰ vergheven
 Al u groot onverstandt,
 Ghy moet nu bat u craghen, wagen
 En daertoe meer slagen, dragen
 Nu ghy dient den Vyandt.

- 15 U weelde gaet verkeerren
 Ghy meucht wel wesen gram,
 Ten Berch waerdy als Heeren
 Elck Hoer scheen een Madam,

178. *oft*. I. J. L. M *noch*.

- ⁺ No. 147. Naar I. Het lied komt voor in C en alle latere, behalve S. V. Bij V L. CXLI; Van Vloten II, 306; Van Duyse II, 1766. Bij de laatste wordt ook de melodie besproken. In L M is de wijsaanduiding: Bruynsmadelijn, Bruynsmadelijn, ghy sijt seer hups, etc. Bij uitzondering geven wij hier de tekst niet naar de oudste uitgave, omdat het lied in de latere sterk uitgebreid is en de varianten dus te omvangrijk zouden worden. De belangrijkste verschillen worden dus hier als varianten van C opgegeven. D. F-H en K zijn in alle varianten = C en behoeven daarom hier niet afzonderlijk genoemd te worden. Na het vertrek van Leycester weigerde de zwager van Willoughby, Leycesters opvolger, Wingfield, die in Geertruidenberg bevel voerde, het gezag der Staten te erkennen. In April 1589 kwam het tot een beleg door Maurits, dat echter niet tot het gewenste resultaat leidde. De muitende soldaten, voor 't grootste deel Nederlanders, gaven daarna de stad aan Parma over, en bij plakkaat der Staten Generaal werd een prijs op het hoofd der 'Bergverkopers' gesteld. Zie bij Blok III, 385 en 411; Bor III, 403, vlgg.

2. *waert*. C *sijt*.
 7. *End oock*. C *Daer toe*.
 8. *niet* ontbreekt alleen in I. J.
 10. *al*. alleen in I. J. L. M.

- Neus end Lackerbeet vileyne ¹⁹.
- 20 Langhen Fleur end magher Heyne ²⁰.
Was daer den hooghen stam.

19. Bor geeft III, 414 een lange lijst met namen. De allereerste zijn 'Henrik van de Kieboom alias Neus Luytenant' en 'Gerard Abrahams Leckerbeetgen Cornet'. Ook was er nog een 'Anthonie Leckerbeetgen'.
20. 'Floris van Dorn alias lange Floor Wachtmeester'. Evenals de vorige behoorde 'Mager-Heyn' tot de afdeling van 'Johan Wingfelt Engelsche Ritmeester'.

Dit waren d'Edel Mannen
 Die daer hadden bevel,
 Jan van Maestricht ^{24.} ghebannen
 25 Oock Spillebeen kentmen wel ^{25.}
 Oock Lenaert Spronck en Houtepen, ^{26.}
 Alsulcke luyden ^{27.} vreesdemen
 Wat docht u van dat spel?

Magheren Heyn wilt hooren
 30 Was Edel van persoon,
 Een Papekint ghebooren
 Daertoe een Hoeren Soon:
 Alsulck ghespuys was daer den Adel
 Sy saten als Graven in den Zadel,
 35 Bloncken van goude schoon.

Vierslot had oock besteken ^{36.}
 Een Judas spel seer vals,
 Te Berghen ist ghebleken
 Daer van is veel gheschals,
 40 Dits oock een Boer van zijnen Vader,
 End daer toe een Landt-verrader,
 Hy kon Spaens ende Wals. ^{42:}

Eerst waerdy als Romeynen
 Gheacht end oock befaemt,
 45 Maer nu zijt ghy Vileynen
 Van alleman ghenaemt,
 Om dat ghy ghinght den Berch vercoopen
 Ende zijt daer uut ghelooopen
 Als schelmen onbeschaemt.

50 Daertoe oock al u daden
 Die ghy eer hebt ghedaen,
 Gaet ghy nu selffs versmaden ⁵²
 Den Spaengiaert hanghen aen,
 Ghy moet nu nae haer pijpen danssen, ⁵⁴
 55 Tsy voor Steden of voor Schanssen
 U loon sult ghy ontfæen.

Moetwillich waerdy seere
 Teghen reden en recht:
 Ghy wout selffs blyven Heere,
 60 Nochtans waerdy maer knecht,

24. Onder de manschappen van Wingfelt komt ook een 'Jan van Maestricht' voor; maar hier is toch eerder bedoeld 'Jan van Maestricht Cornet' van 'Thomas Lommesen Ritmeester'.

25. Spillebeen, Houtepen (vs. 26) en Vierslot (vs. 36) vinden wij in de lijst bij Bor niet.

26. 'Lenaert van Baerl alias Sprong, schrijver'.

27. *luyden*, Zoo alleen in I. J. L. M; alle andere *volck*.

36. besteken: ontworpen, voorbereid.

42: Hij was door en door vals.

52 versmaden: van hun eer beroven. De roem, die gij door uw vroegere daden verworven hadt, verwerpt gij nu.

54 vlgg. De 3 laatste regels van dit koeplet luiden in C enz. *Fy hen alle die overloopers En daer toe die Steedverkoopers, U loon sult ghy ontfæen*. De twee volgende koepletten ontbreken.

Den Heere die ghy hadt gheswooren
Die en woudy gheensins hooren
U saecken stonden slecht.

Die u moesten betaelen
65 Stont ghy ten dienste niet,
Dus zijt ghy sonder falen,
Wel waert wat u gheschiet,
Godt en wil dat niet ghehinghen,
Dat de Knecht zijn Heer sal dwinghen
70 Dus naeckt u zwaer verdriet.

Waerom woudy niet hooren ^{71–119}
Nae die Heeren vaillant,
Van Dordrecht uutvercoren, ^{73.}
Die daer stelden te pant,
75 Haer lyff end goet tot een verstijven ^{75.},
Dat ghy sout daer binnen blijven
Betalen u contant.

Cornels end Capiteynen ^{78–84}
Hebben gheteekent daer,
80 Diet met der harten meynen,
Als dat ghy sout voorwaer
Tot alder tyt de Stadt bewaren
Soo ghy deedt voorleden Jaren
Maer nu zijt ghy onclaer ^{84.}.

71–119 staan in O achter vs. 147.

73. De stad Dordrecht had een brief aan de bezetting van Geertruidenberg gericht om ze tot reden te brengen. Maar die was ‘sonder lesen by Wingfelt openbaerlijk aen stucken gescheurt.’ Bor III, 412.

75. verstijven: verzekeren, garanderen.

78–84 ontbreken in C enz.

84. onclaer: schuldig, in gebreke.

- 85 Den Spaengiaert sal u klouwen ⁸⁵,
 Met woorden wel bedocht,
 Denckt oft u is berouwen
 Dat ghyse hebt aensocht,
 U hooghen moet en mach niet baten
 90 Nu ghy hebt die Stadt verlaten,
 Zijt ghy oock al vercocht.

- Ghy creecht wel uwen wille ⁹²
 Beloften schoon van als
 Maer zy zweghen al stille
 95 Haer hart docht binnen vals, ⁹⁵
 Ghy hebt aen haer veel trotz bedreven
 Dat en sullens u niet vergheven
 Maer brenghen u om den hals.

- Sy sullen daerop toeleggen
 100 Om te korten uwen steert:
 Men salt noch hooren segghen
 Want ghy zijt straffens weert,
 Ten Berch en waerdy niet om dwinghen
 Zy sullen u hier of daer voorbringhen
 105 Te voet end oock te Peert.

- Ghy sult nu singhen hooren ¹⁰⁶
 In een Latijns beduyt ¹⁰⁷,
 Van eenen Paep gheschooren,
 Zijn Preken ¹⁰⁹ overluyt:
 110 Ghy sult nu leeren nyghen en stuypen ¹¹⁰.
 Smorghens vroeck een Misken suypen
 Al eer ghy rijdt om buyt.

- Ghy hebt veel quaets bedreven
 Aen Man, Vrouw, ende Kint,
 115 Die ghy bracht om haer leven
 Twas Vyandt ofte Vrint:
 U leven dat ghinck God verdrieten
 Ghy sult comen al te nieten,
 U straffe die beghint.

- 120 Ghy zijt nu wel bedeghen ¹²⁰
 Met den Duyvel van Dort,
 Nu ghy hem hebt ghecreghen

85. klouwen: aaien, vleien. *klouwen*. C-H. N-P *krouwen*, Q-DD *trouwen*. De lezing van C enz. zal wel de oudste zijn; *klouwen* wordt in Noord-Holland gezegd, in de eerste helft der 17e eeuw blijkbaar ook in Amsterdam.
 92 vlg. Dit koeplet ontbr. in C enz. evenals het volgende.
 95 vlgg.: De Spanjaarden zullen zich nog wel op u wreken, dat gij hun vroeger zoveel afbreuk hebt gedaan.
 106 vlg. Dit en het volgend koeplet wisselen in C enz. van plaats.
 107. beduyt: formulering.
 109. *preken*. Q-DD: *snorcken*.
 110. stuypen: bukken.
 120 vlgg. Deze strophe blijft onverstaanbaar, zolang wij niet weten, wie met *den Duyvel van Dort* bedoeld wordt.

- Die zijn Leven verkort,
 Men sal hem binden ende smijten,
 125 Hy moet zijnen dootstront schijten
 Als hy ghehanghen ^{126.} wort.
- Oorloff int Concluderen ¹²⁷
 Dit dient oock wel verhaelt,
 Dat zy nu vast mineren ^{129.}
 130 Die ten Berch zijn betaelt,
 Hier off daer wort d'een ghevanghen, ^{131.}
 En de rest moet worden ghehanghen,
 Verdienste niet en faelt. ^{133. 133:}

126. *ghehanghen* naar C enz.; I. J. L-DD: *ghevanghen*.
 127 vlg. Dit koeplet ontbreekt in C enz.
 129. mineren: mijnen en loopgraven maken. Wil de dichter zeggen, dat zij nu door de Spanjaarden voor graafwerk gebruikt worden? Of is het woord hier overdrachtelijk gebruikt: in ellende, in verdrukking zijn?
 131. Uit deze regel mogen wij misschien opmaken, dat het lied gedicht is, nadat reeds de eerste der Bergverkoopers, Lodewijk van Brunswijk, op 29 Mei in Den Haag was opgehangen.
 133. In O en P volgt hierop nog onderstaand koeplet. De volgorde is in deze drukken afwijkend.

Doent u al wel gheluckte,
 En hadt een Heeren saeck,
 De vrome ghy verdruckte
 Haer bloet dat roept noch wraeck
 Maer voor al moet ghy dit weten
 Met d'eyghen maet salmen u meten,
 Ghy zijt heel in d'opspraeck.

- 133: Ieder krijgt loon naar werken.

Ick bid u trouw Soldaten ¹³⁴.
 135 Betracht altydt u eer,
 En wilt oock niet verlaten
 Den dienst van uwen Heer,
 Al quam u schoon de Vyant terghen
 'tZy voor Heusden off voor Berghen
 140 End ander Steden meer.

Hout u kloeck als Romeynen
 Ghetrouw tot inder doot,
 En slacht niet de Vileynen
 En vreest gheen en aenstoot,
 145 Fy hen alle die overloopers,
 Ende oock die Stee-vercoopers
 Haer schande die is groot. ¹⁴⁷.

Prins, Heer, en Godt Almachtich ¹⁴⁸.
 Eeuwich ghebenedijt,
 150 U stercke handt seer krachtich
 Voert voor ons uut den strijt,
 Al t'voornemen van ons vyanden
 Wilt dat maken heel ter schanden
 Want ghy ons Heylant zijt.
 BISDOM. ¹⁵⁴. +

148.

Als nu de Spaensche Vloot door Gods stercke handt verstroyt ende vergaen was, ende de Prince van Parme met sijn schepen niet inde zee comen en conde, soo heeft hy Bergen op Zoom belegert, meenende de stadt lichtelick te krijgen: Maer also hy met schanden daer af is getrocken, so hebben dese Landen weder wat rusts ghecregen. Ende corts daer naer heeft God de Heere sijn Kercke weder beginnen uyt te breyden ende te segenen, also hier nae volcht.

Een nyeu Liedeken vant innemen van Breeda, ⁺

Nae de wijse vanden Ixviiij. Psalm: *Staet op Heer toont u onvertsaecht*.

Weest nu verheucht ende verblijt,

134. Boven deze strophe in C enz. 'Aen de Vrome', in O. P 'Aen de Ghetrouwe'.

147. Hierna in O. P. vss. 71–119 met het opschrift 'Aen de Ontrouwe'.

148. C enz. hebben hier het opschrift 'Prince'.

154. In C enz. ontbreekt de ondertekening. L. M hebben *A. Bisdom*; O. P *Niet meer soo dom*; alle andere *Bisdom*.

+ Waarschijnlijk was Bisdom een Amsterdammer; er komen althans gedichten van hem voor in Den nieuwen Lusthof.

+ No. 148. Naar C. Verder in alle, behalve S. V. Bij V.L. CXLII; Van Vloten II, 309.

Het lied is van 1590.

De voorafgaande toelichting ontbreekt in (E.) H-DD.

In C enz. volgt dit lied op n° 145.

Loeft God met vreucht ghebenedijt
Prijst zijnen Naem verheven:
Die nu int Jaer tneghentich siet,
5 Tot Breda wonderlick gheschiet
Victory heeft ghegheven,

Sulcx niet gheschiet in menich Jaer,
 Eenen aenslach soo wonderbaer,
 Sonder veel bloets vergieten,
 10 *t'Huys van Nassou*, dat Edel bloet,
 Ons seer ghetrou, met lijf en goet,
 Liet hem sulcx niet verdrieten.

Graef Mauritz met een cloeck verstant,
 Een jonger Vorst, vroom en vailliant,
 15 Heeft dit feit wel begonnen,
 Deur goeden raet hem aenghedient,
 Van een Turf-schipper, als goet vrient,
 Van Willem Jacobs¹⁸ versonnen,
 Die t'Vaderlant was toeghedaen,
 20 Soo ghy sult hooren deur t'vermaen,
 Hoe hy dat heeft besteken,
 t'Was den Turf-schipper vant Casteel
 Binnen Breda dat schoon Juweel,
 Weert een Romeyn gheleken.

25 Zijn schip was listich toebereyt,
 Den Turf daer looslick opgheleyt,
 Onder vol trou Soldaten,
 Ontrent t'seventich mannen stout
 Die met perijckel menichfout
 30 Vijf nachten int schip saten,
 Den derden Meert t'was Saterdach,
 Voor noen, dat hy noch buyten lach,
 Corts na middach wilt hooren,
 Quam t'schip int Casteel binnen siet:
 35 Verwachten blijerschap oft verdriet,
 Van beyts quam hen te voren.

Van Heusden, Worcum, Loevesteyn,
 End' oock van Sevenberghen reyn,
 Was dit Crijchsvolck ghenomen,
 40 Om te volbrenghe den aenslach,
 Nu inde Meert den derden dach,
 Grootlicx tot onser vromen:
 Den Turf wert van het schip ghehaelt,
 Den aenslach was byna ghefaelt,
 45 Den schipper seer vailliandich,
 Sprack totten ghenen die hem droech,
 t'Avont hebben sy Turf ghenoech,
 t'Was een Jonckman verstandich.

Die draghers waren half ghestoort
 50 Want sy wouden noch draghen voort

18. *Willem Jacobs* is blijkbaar een van de turfschippers, wonende te De Leur, die volgens Bor III, 522 Maurits het eerst het plan aan de hand hebben gedaan.

- Sy sochten ghelt om drincken,
 Om dat by Vastelavont was,
 Den schipper langde uut zijn tas,
 Drinckgelt om hen te schincken,
 55 Capiteyn Argir ⁵⁵ met verstant,
 Capiteyn Lambert ⁵⁶ seer vailliant,
 Noch een Vendrich vercoren,
 Twee Luytenants hielden me an,
 Dees vijf waren daer hoofden van,
 60 Om t'Crijchsvolck te gaen voren.
- Deur hoesten ende niesen swaer
 Wertmen henlie bycans ghewaer,
 Conden hen niet bestieren,
 Des schippers knecht ⁶⁴ als een vroom helt
 65 Heeft hem doen aen t'pompen ghestelt,
 Om niet te hooren tieren:
 De schiltwacht riep half verbaest,
 Is daer volck by u dat soo raest?
 Sy hadden sulck propoosten ⁶⁹:
 70 De knecht ⁷⁰ die sprack sonder vertreck,
 Ick moet pompen het schip is leck:
 Hy hiet Adriaen Joosten.

- Die van t'casteel seer wel bedocht,
 Hadden nochtans het schip besocht ⁷⁴,
 75 Maer het scheen, niet te deghe,
 Sy waren op het schip tis waer,
 Want die van binnen saghen haer,
 Die doen wel stille sweghen:
 tGhinck daer ghelijct met Troyen de
 80 Die tGrieksche Paert in haerlie ste
 Haelden, end zijn bedroghen:
 Soo hebben die oock van t'Casteel
 Grootelicx tharen achterdeel,
 Dit schip self in ghetoghen.
- 85 Tot twee reysen den selven nacht,
 Baden sy tot Godt met aendacht:
 Eer sy het feyt aenvinghen,
 Ten elf uren oft corts daer na,
 Begonnen sy uut t'schip te ga,
 90 Om haer werck te volbringhen.

55. *Argir*, waarschijnlijk wordt Heraugiere bedoeld, maar misschien ook Jean Logier, die bij Bor genoemd wordt naast de andere.
 56. *Lambert Charles*, evenzo bij Bor.
 64. *Des schippers knecht als*. I. J. L-DD: *Den jongsten (jongen) schipper*.
 69. propoosten: voorstellingen, uitvluchten. Het is ook soms niet meer dan: gesprek.
 70. *De knecht*. I. J. L-DD: *Den jongman*.
 74. besocht: onderzocht.

Twintich wasser uut t'schip ghegaen,
 Doen quam daer een Italiaen,⁹²
 Men seyt om Turf te stelen,
 Die grepen sy doen byden hals,
 95 Die dwonghen sy t'bescheyt van als
 Maer t'secret cond' hy helen.

Soo sy hem hadden byder keel,
 Moest hy hen daer segghen hoe veel,
 Volcx, dat sy daer sterck waren,
 100 Hy sey tweehondert twintich man
 Maer d'eerste reys looch hy daer an
 Meynde hen te vervaren
 Sy vraechden hem daer voorder van,
 Doen seyde hy hondert twintich man
 105 T'volck croop vast uuten schepe:
 Sy dooden den Italiaen
 Doen zynse stoutlick voortghegaen,
 Sy haddent wel begrepen.

Doen sy nu t'saem waren byeen
 110 En hielden sy niet lang' ghemeen,
 Deelden hen in twee hoopen,^{111-114.}
 Twee Courtegarden^{112.} waren daer,
 Elcken hoop trock na een voorwaer,
 Hebbense overloopen^{114.},
 115 Met schieten, steken, houwen, slaen,
 Soo zynse daer te werck ghegaen,
 Haer vyanden deur-boorden,
 Maer t'binnen-huys^{118.} opt selve pas,
 Daer des Gouverneurs soon op was
 120 Kreghen sy met accoorden.

Doen sy t'Casteel tot haren wil
 Hadden: was in t'stadt groot gheschil,
 Want sy d'een brug afbranden,
Graeff Mauritz was dees maer vertelt,
 125 Die quam floex aen met zyn ghewelt,
 Den vyandt vloot met schanden,
 Doen wert van Graef Holach^{127.} ghehoort
 Teghen de Borghers een accoort,

92 vlgg. Enigszins anders bij Bor, waar de Italiaan bij de poort wordt ontmoet, 'dewelke geroepen heeft Qui va la'.

111-114. Deze verzen luiden in I. J. L-DD

Maer zyn stracx voortghelooopen,
 Ses corp de garden waren daer,
 De twee die maeckten sy eerst claer,
 Toghen doe in twee hoopen.

112. Courtegarden: wachthuizen.

114. overloopen: overvallen.

118. tbinnen-huys: de toren van het kasteel. De zoon van de goeverneur was Paulo Antonio Lanchevechia.

127. Holach: Hohenlo. Het geslacht heet naar de burcht Holloch bij Uffenheim in Beieren.

Men sou hen niet pilgeeren,
 130 Oock niet belasten met rantsoen
 Maer moesten zijn Soldaten coen,
 Twee maenden soltz fineeren ¹³².

Oorloff ghy Borghers al te saem,
 Loeft God ende vreest zijnen Naem,
 135 Dat hy doch wil bewaren,
 Den *Graeff* van *Nassou t'Edel bloet*,
 Oock al des Lants Regeerders goet,
 Dat sy moghen voort varen,
 Met haerlie wel begonnen werck,
 140 Al is den vyant noch soo sterck:
 Godt sal victory gheven,
 Soo wy hem dienen t'alder tijt,
 Eeren, en beminnen met vlijt,
 End na zijn Woort wel leven.
 BISDOM. ⁺

149.

Een ander nyeu Liedeken, ende is tvervolgh van tvoorgaende, ⁺

ende werdt oock ghesonghen op de selve wijze: *Gheeft my te drincken na mijnen dorst*.

Hoort toe met vliet, al na dit Liet
 Het recht bediet,, al met verstanden
 Gods goetheyt siet, keert al tverdriet
 Dwelck ons gheschiet,, in dese Landen
 5 Tscheen al voorwint by ons vyanden.
 Maer Godes handen,, bedwinghen haer
 Sonder hem quamen wy tot schanden,
 Dus laet ons wesen den Heer danckbaer.
 Een Vloote groot,, uut Spangien vloot, [1588, in Julius.]
 10 Die naer dees Landen quam,, seer gram.
 Maer onsen Godt,, brachtse tot spot,
 Haer voornemen benam.

132. soltz fineeren: soldij betalen.

+ In N is het onderschrift 'A. V. Bisdom', in O 'Niet meer soo dom'.

+ No. 149. Naar C. Verder in alle, behalve O. P. S. V. Bij V.L. CXLIII.
 Het lied is zeker van 1590.

Over de wijs zie bij n° 141.

In I en de latere is het opschrift verkort door 'ende is tvervolgh ghesonghen' weg te laten.

Toch volgt dit lied in alle drukken op n° 141.

- Wy zijn soo wanckelbaer als een riet,
 Stantvastheyt siet,, is ons ontweken,
 15 Want onse wercken en dooghen niet,
 Wat Godt ghebiet,, wy heel versteken ¹⁶,
 Wy menschen zijn al vol ghebreken,
 Want elck houdt hem als een sondaer: ¹⁸
 Gods goetheyt heeft soo veel ghebleken,
 20 Dus laet ons wesen den Heer danckbaer.
 Den vyant quaet,, al met der daet [1588. in Septem.]
 Quam voor Bergen op Zoom,, seer vroom
 Sy meynden gans,, te krijgen een schans
 Maer kregghen haren loon.
- 25 Och hoe veel goets doet ons de Heer,
 Tot elcken keer,, soo wy bemercken,
 Want slaet hy ons, hy salft ons weer,
 Doet nae sijn leer,, hy is den stercken,
 Die ons bewaert in swerelts percken,
 30 Soo hijt bewijst hier ende daer
 Acht op zijn wonderlijcke wercken,
 Dus laet ons wesen den Heer danckbaer.
 Al is den Bergh,, door boeven ergh [1589. in April.]
 Gheworden Malcontent,, present
 35 De goede Heer,, bewaert ons weer
 En hout ons ongheschent.

- Het scheen dat al verloren was,
 Op tselve pas,, hier in dees Landen,
 Doen den Bergh wert verlaten ras
 40 Vant quaet ghebras ⁴⁰, die nu tot schanden
 Ghecomen zijn by ons vyanden,
 Merckt met verstanden,, hun straffe daer
 En draecht u kloeck als de vaillanden,
 Dus laet ons wesen den Heer danckbaer.
- 45 Den vyandt lach,, alsoomen sach, [1589, in August.] ⁴⁵
 Voor Heusden met ghewelt,, int velt,
 Maer God die gaf,, dat hy trock af,
 Naer Vranckrijck seer ontstelt.

- Merckt nu oock wel hoe schadelick,
 50 Boosdadelick,, dat sy bedreven,
 Als sy soo onghenadelick,
 Verradelick,, benament leven
 *Den Franschen Coninck Edel beseven ⁵³.
 Tfeyt wert bedreven,, van een Precaer ⁵⁴,
 55 Navarren wert doen de Croon gegheven,
 Dus laet ons wesen den Heer danckbaer.

16. versteken: verwerpen.

18: ieder gedraagt zich zondig.

40. ghebras: tuig.

45 vlgg. De aanwijzing van de tijd is onvolledig. Het beleg begon in Junie (Bor, III, 467) en eindigde in October (aldaar 478).

53. edel beseven: als edel bekend.

54. Precaer: prediker, Dominikaner.

Hy is ghecroont,, eere ^{57.} betoont [1589. * den eersten Augusti.]
 Dat rechtelick toequam,, den stam
 Dat Edele bloet,, van Bourbon goet
 60 Het Coninckrijck aennam.

Hy is een Prince victorieus,
 Kloeck als een Reus,, in sijne daden,
 Maer den Guysaert invidieus
 Van herten beus,, tot sijnder schaden
 65 Staet naer sijn leven vroeck ende spaden,
 Maer Gods genade neemt hy wel waer:
 Gods ^{67.} Kerck coemt hy altijd tot staden,
 Dus laet ons wesen den Heer danckbaer.
 Den Jonckheer Schinc,, quaem door verdrinc [10. August.] ^{69.}
 70 Eylacen aen sijnen doot,, hy vloot
 Door een vroom feyt,, wel toebereyt ⁷¹
 Fortuyn drayde den kloot.

Dies bidd' ick ulieden al ghemeyn
 Int Hollandtsch pleyn,, wilt hier op achten
 75 Rijck, arm, oudt, jonck, groot end kleyn
 Met herten reyn,, neemt in ghedachten
 Gods goetheyt groot by daech by nachten
 Die hy ons doet, het is openbaer,
 Sijn ghenade wilt voort verwachten,
 80 Dus laet ons wesen den Heer danckbaer.
 In Bommeler weert,, daer wert verveert [1589.] ⁸¹
 Den vyandt die wech liep,, en riep,
 Wy sijn verraen,, tis tijt om gaen,
 Niemandt daer lang en sliep.

85 De steden daer Godt wort ghevreest
 Met eenen gheest,, ootmoedich seere,
 Bewaert hy voor alle tempeest
 In dit foreest ^{88.},, tot elcken keere
 Sijn ghenade duert emmermeere
 90 Doet na sijn leere, zijn woort neemt ^{90.} waer
 Want hy beschermt sijn leden teere,
 Dus laet ons wesen den Heer danckbaer.
 Wy hebben claer,, al sonder vaer, [1590. 3. Meert.]
 Door Gods ghenae,, ghewonnen Breda
 95 Door tEdel bloet,, Graef Mauritz goet,
 Dus looft Godt vroeck en spae.

57. eere. I. J. L. M: *eerlijck*.

67. Gods. I. J. L. M: *Zijn*.

69. Na een mislukte aanslag op Nijmegen verdronk Maarten Schenk in de Waal.

71. toebereyt. I. J. L. M *toegheleyt*, Q. R. U. W. IJ *aen geleyt*.

81. vlgg. Dit staat in verband met de boven besproken belegering van Heusden. Deze aanslag op de Bommelerwaard mislukte door de mouterij der soldaten.

88. foreest: wildernis; hier voor: deze aarde.

90. neemt. I. J. L. M: *is*.

150.**Een Loff-Liedt op de victorie van Zutphen ende Deventer, ⁺**

Op de wijze van een Meylied: *Wilt nu met vreuchden leven, Droefheyt is, etc.*

- Looft Godt den Heer verheven
 Die nu al heeft gegheven
 Victory groot,, sonder stoot
 Den Prins ons overhoot.
- 5 Wie heeft oock van sijn leven
 Ghehoort oft sien gheschreven
 In corter tijt,, seer subijt
 Soo menich mensch verblijt
 Om dat in weynich daghen
- 10 Veel wonders is gheschiet,
 Twee steden die daer laghen
 Tot lijden end verdriet
 Heeft Godt gegheven in ons hant,
 Seer abundant
- 15 Met een schans aen d'IJssel cant. ^{15.}
- Het schijnen niet dan droomen
 Soot eerst is aenghecome,
 Den Oversten Veer,, tot sijn eer
 Die was vroeck inde weer,
- 20 Gheen tijdt die hy verquiste.
 Eer datmen yewers wiste
 Dat ons ghewelt,, was int velt
 Heeft hy int werck ghestelt,
 Hy was niet lang verlegghen
- 25 En nam wel waer sijn kans,
 Sijn Soldaten deed hy dregghen
 Sack end pack inde Schans,
 Als hadden sy als Boeren ghevlucht,
 Hoort wat een clucht,
- 30 Hy creech die Schans sonder gherucht.
- Sijn Excellency verheven
 Heeft hem te veldt gegheven
 Met groote macht,, hier op acht,
 Godt heeft door hem ghewracht,
- 35 In den tijdt van vier daghen
 Zutphen nae sijn behaghen,

+ No. 150. Naar C. Verder in D. F-M. S. Bij V.L. CXLVI; Van Vloten II, 321.
 Van 1591. In I staat het jaartal 1593 opgegeven.

15. Bedoeld wordt de schans bij Zutphen, die de 24e Mei reeds door Vere door middel van als boeren en boerinnen verklede soldaten was bemachtigd, zie het volgend koeplet.

- Daer rasch by,, weest al bly,
 De stadt van Deventer vry.
 Den vyandt seer hoochmoedich
 40 Versochte gracy goet,
 Onsen jonghen Prins seer goedich
 Begheerden goet noch bloet.
 Wy zijn aen sulcken Heer gheraect,
 Twert niet ghelaect
 45 Die sijn vyandt een gouwen brugghe maeckt. ^{45.}

- Die Heeren Staten eendrachtich
 Heeft Godt ghemaect soo machtich
 Metter daet,, tot slandts baet
 Hebben sy veel apperaet ^{49.}
 50 Den Leeu die lach aen banden
 Die laet nu sien sijn tanden,
 Hy is seer rat,, vet end glat
 En hout al wat hy vat,
 Godt heeft hem nu ontbonden
 55 Ghebracht vry in dat velt,
 Men sach noyt onder sonnen
 Een legheer soo ghestelt,
 Een kloeck Hooft dat haer voore gaet
 Met goeden Raet,
 60 Capiteynen vroom, ende Soldaet.

- Den oppersten Godt wilt prijsen
 Die ons doet verjolijsen ^{62.}
 Door tverstant,, dat hy plant
 In ons Prins end Heeren triumphant,
 65 Tscheen niet te zijn voorhanden ^{65.},
 Dat uyt soo cleynen Landen
 Soud werden bracht,, alsulcken macht,
 Ghewelt ende heercracht.
 Heer wilt ons doch voort verleenen,
 70 Victory en voorspoet,
 Ghy siet wel dat wijt meenen,
 Wy sparen lijf noch bloet:
 Comt ons met u banieren by,
 En stelt ons vrij
 75 Van die Spaensche tyranny.

O GODT *end* HEER,, *Siet nu toch neer* ⁷⁶⁻⁷⁹
Op onsen Jonghen HELT,, int velt,
Dat hy comt weer,, Met grooter eer,
 U LOF *sal sijn vertelt.*

45. De bezetting van Deventer trok met wapens en vaandels uit.
 49. apperaet: toerusting. Is het hier: oorlogstoerusting?
 62. verjolijsen: verheugd worden.
 65. niet voorhanden: niet mogelijk. Het lag niet voor de hand.
 76-79 ontbreken in I. J. L. M. S.

151.

Doe nu de Heere almachtich sijn ghenade ghetoont hadde aent innemen van Breda, soo is de vyandt (daer met spottende, als meenende dat hy deselve stadt, te diep int landt leggende, wel haest weder krijghen soude) voor de schants tot Zevenberghen ghecome, ende heeft dien metter haest wel dapper beschoten ende bestormt, maer veel volcx daer voor latende, is met schanden weder afghetrocken, legghende een stercke schantse ter Heyde, om Breedada alsoo te benauwen. Maer den Hoochgeboren Vorst Graef Mauritz van Nassau, etc. uut den Haghe treckende inde maent van September des selven Jaers xcj. heeft door de hulpe des Heeren niet alleen de voorsz schantse ter Heyde ingenomen, maer oock de huysen Hemert ende Heele, ende de stadt Steenberghen, ende heeft doen sijn volck hier ende daer in garnisoen gheleydt tot inde maent Meye daer aen volghende, ende is doen met grooter heyr cracht nae Ghelderlandt, Overijssel ende Groeningherlandt ghetrocken, alsoo dese naestvolghende Liedekens uutwijsen.

Het Kaetspel van syne Excellentie: ⁺

Ghesangswijse in een Liedeken vervaet, Op den thoon: *Noble Francoys*.

Gheeft Godt den Heer,, lof prijs end eer
 Van sijn groote weldaden,
 Volcht sijne leer,, van herten seer,
 Hy leydt ons in sijn paden,
 5 Onsen vyant,, maeckt hy tot schant,
 Door een vroom Prins vercoren:
 Hollandt, Zeelandt,, bieden haer hant,
 Om tPaus ghebroet te storen.

+ No. 151. Naar C. Verder in D. F-M. Bij V.L. CXLIV; Van Vloten II, 314.
 Het bovenschrift niet in H-M.
 Het lied is van 1591; het in het bovenschrift genoemde jaar moet xc. zijn.

- Uut tHollandts pleyn,, hoort wat ick meyn
 10 Is een jonck Heldt ghereden,
 Graef Mauritz reyn,, dat edel greyn ¹¹,
 Van Keyserlijke zeden:
 In Mey lieflijk,, van bloemmen rijck,
 Twee ende twintich daghen,
 15 Trackmen gelijk,, hoort dees practijck ¹⁵,
 Eerst uut des Graven Haghe.

- Gelderlant vet,, daer wast ghewet ¹⁷,
 Den aenslach uut te rechten,
 Zutphen seer net,, dat wert beset,
 20 Met ruyters ende knechten,
 Daer brachten wy,, uut Hollant by,
 Het spel van avontueren:
 Ons Kaetsbaen vry,, die moesten sy
 Soo dapperlijck besueren.
 25 Op een-na uut,, des Meys virtuyt, ²⁵.
 Ginghen wy t'Spel aenheven,
 Daer lach den buyt,, voor onse snuyt, ²⁷.
 Daer wy om waechden t'leven:
 Dit eerste spel,, costen ons wel
 30 Drie-en-tnegentich ballen,
 Zutphen seer snel,, met goet opstel ³¹,
 Is ons ten deel ghevallen.

- Avant, avant*,, hoort dit verstant,
 Voor Deventer seer boude,
 35 Of daer yemant,, was so vailiant
 Die met ons spelen woude:
 Graef Harman hoort,, was seer ghestoort,
 Met al sijn Paeps ghesellen:
 Wy quamen voort,, tot aende poort,
 40 De Kaetsbaen ginckmen stellen.

- Smorghens met eer,, hoort na dees leer,
 In Junij neghen daghen,
 Badtmen den Heer,, van herten seer,
 Wy die int velt daer laghen,
 45 Den Lofsanck bly,, songhen wy vry,
 Mijn ziel maect groot den Heere:
 Doen kaetsten wy,, met ons party,
 Dat spel moesten sy leeren.

11. greyn: parel.

15. hoort dees practijck: verneemt deze aanslag.

17. ghewet: op gemunt.

25. Dat wil zeggen; de 30e Mei, volgens Bor eigenlijk de datum van overgaaf. De 25e was het beleg begonnen, maar de dichter, die kanonnier was, denkt alleen aan de dag, waarop de beschieting begon.

27. Herman van den Bergh, die de stad verdedigde.

31. opstel: plan.

Dit kaetsen stijf,, golt lijf om lijf,
 50 Al die het spel begonnen,
 Graef Harman stijf,, hoort dit motijf ⁵¹,
 Meende hy hadt ghewonnen,
 Maer sijn ghespuyst ⁵³, is voor de vuyst ⁺,
 Meest in de bress' ghedreven,
 55 Ballen vier duyst,, speelden wy juyst,
 De kaets is ons ghebleven.

Papou was kranck,, vol Spaenschen dranck, ⁵⁷.
 Om tspel wouden sy vechten,
 Tot onsen danck,, hadden wy vranck
 60 Veel ruyters ende knechten,
 Die brachten wy,, onder de Ly ⁶¹.
 Tsavonts ontrent vier uren,
 Graef Harman vry,, met sijn party
 Moesten het spel besueren.

65 Menighen bal,, sonder ghetal,
 Sachmen int kaetspel lichten ⁶⁶:
 Papou en sal,, niet zijn soo mal,
 Een Liedt hier van te dichten,
Vive le Geuz,, dat was ons leus,
 70 Voor die ons Kaetspel sochte:
 Graef Mauritz preuz ⁷¹,, kloeck als een Reuz,
 Dit spel uyt Hollandt brochte.

Den avondt quam,, die ons benam,
 Dat wy tspel niet voleyndden,
 75 Veel wasser lam,, deur vyer en vlam, ^{75, 76}:
 Van die Graef Harman seyndden:
 Wy lieten daer,, het spelen swaer,
 En maeckten goede chiere,
 Tghebraet wel gaer,, en twijntgen claer,
 80 Nae krijchlieden maniere.

Smorgens twas dach,, Graef Harman sach
 Dat hy tspel most verliesen,
 Om twijngelach,, sonder verdrach
 Most hy sijn afscheyt kiezen,
 85 Hy ghaf te pant,, de stadt playsant,
 Seer sterck en hooch van mueren,
 Als een galant ⁸⁷,, is hy met schant,
 Ghevlucht mit sijn partueren ⁸⁸.

51. motijf: de inhoud van het verhaal.

53. *ghespuyst*, om het rijm voor *gespuis*.

+ voor de vuyst: in een handgemeen, een gevecht van man tegen man.

57. Vgl. de aanhaling uit Bor op het volgende gedicht vs 39.

61. *onder de Ly*, eigenlijk: in de luwte; hier dus zeker wel: onder dekking van het geschut.

66. lichten: trans. naar boven brengen, opwerpen; of misschien intr.: naar boven gaan.

71. preus: dapper.

75, 76: Van de door Graaf Herman gezonden waren er velen doodgeschoten.

87. galant: minnaar: hier dus wel: als een afgewezen minnaar.

88. partueren: medespelers.

Ballen ter noot,, racketten groot
 90 Namen wy sonderlinghen,
 Wy seylden bloot,, met onse vloot
 In het Landt van Groeninghen,
 De stadt plaisant,, is aengherant,
 Oraignie sachmen draven,
 95 Menich fraey quant,, seer triumphant,
 Haer tot het Kaetspel gaven.

Onsen vyant,, had gheen verstant
 Om met Hollandt te spelen,
 Verdugo vant,, hem selfs in schant,
 100 Als hy ons wou vervelen ^{100.},
 Hy croop voor d'stadt,, daer lach hy plat,
 Ghelijck een kat na t'muysen,
 Delfziele rat,, ick seg u dat,
 Daer moesten sy verhuysen.

105 Groninghen snel,, koos het voorspel ^{105.},
 Dat mocht ons niet vermaken,
 Wy wisten wel,, van haer opstel,
 Het spel ginghen wy staken,
 Wy trocken voort,, Delfziel aen boort,
 110 Ginghen daer ligghen luymen ^{110.},
 Daer wert ghehoort,, vant spel accoort,
 Maer Spaignyen die moest ruymen.

Een Kaetsbaen breet,, maeckten wy reet,
 Voor Delfziele seer hooghe,
 115 Al wast haer leet,, of hoet haer speet,
 Sy moestent wel ghedooghen,
 Oraignie sant,, haer eenen quant
 Om spelen sonder falen,
 Papou vol schant,, en had gheen hant,
 120 Hy moest tghelach betalen.

Den Opslach ^{121.} boot,, ons handt en poot,
 Maer gaven 'tspel met schande,
 Haer vendels root,, gheweyren bloot,
 Bleef voor tghelach te pande: ^{124.}
 125 Paep-uyt, Paep-uyt,, was ons gheluyt,
 Oraignie moet floreren:
 Wy ginghen ruyt ^{127.}, met schip en schuyt,
 Nae Immetil ^{128.} laveren.

100. vervelen: lastig vallen.

105. koos het voorspel: nam de eerste partij, begon de aanval.

110. luymen: op de loer liggen.

121. Opslach: is een schans aan de mond van het Reitdiep.

124. Bij het kaatsen, als bij vele andere spelen, moet de verliezende partij het gelag betalen. Wie dan geen geld heeft, moet pand geven.

127. ruyt is hier niet duidelijk. Misschien hetzelfde als rut: spoedig, met een vaart?

128. Immetil: Enumatil, schans aan de trekvaart tussen Groningen en Stroobos.

- Daer maeckten wy,, een Kaetsbaen vry,
 130 Van twaelf schoone partueren,
 Ballen op d'zij,, fijn cruyt daer by,
 Dat moesten sy besueren,
 Papou rebel,, verloor het spel,
 Doen zijn wy voort ghestreken,
 135 Lettenbort ¹³⁵ snel,, wou spelen wel,
 Maer is met schand gheweken.

- Een tijding quam,, dat Parma gram,
 Knodsenburch wou verslinden,
 Graef Mauritz nam,, den ganck niet stram
 140 Om Gelderlant te vinden,
 Voor Aernhem ras,, sloech ¹⁴¹ hy int gras,
 Paep-Jan quam ons bekijken,
 Maer zijn ghebras ¹⁴³,, viel meest in d'as,
 Hy moest met schande wijcken.

- 145 Cornetten thien,, waren ghesien,
 Van Spaensche ruyters stranghen,
 Die moesten vlien,, twas weert om sien,
 Veel Adels bleef ghevanghen,
 Menich grijs-hoot,, kreech daer zijn broot
 150 Kreupel aen poot en handen,
 Wie niet en vloot,, die bleeffter doot,
 Den Parma t'sijnder schanden.

Prince.

- Prince constant,, eenich heylant,
 Ghy zijt seer sterck in crachten,
 155 Want uwe handt,, deed ons bystant,
 Als wy het spel aen brachten,
 Lof prijs en eer,, is u o Heer,
 Alleene toe gheschreven,
 Ons herten teer,, wilt stercken seer,
 160 Met uwen Gheest verheven.
 Fecit: CORNELIS VAN NIERVAERT, Canonnier.

135. *Lettenbort*. Blijkbaar wordt een schans bij Lettelbort bedoeld, dicht bij Enumatil. Maar de uitdrukking is vreemd. Of wordt de plaats hier metonymisch voor het garnizoen genoemd?
 141. *sloech*, waarschijnlijk: sloeg hij zijn tenten op.
 143. *ghebras*: geknoei.

152.**Noch een Liedeken begrijpende den gheheelen tocht die sijne
Excellentie ghedaen heeft, beginnende vanden xxij. Meye, anno 1591.**

+

Ende singt opten thoon: *Den lustelicken Mey is nu inden tijt.*

- Alle ghy Christenen bekenet,
Wilt Godt loven ende prijzen,
Die ons deur een vroom instrument
Met sijn Godlijck woort wil spijsen,
5 Hy neemt ons leytsman byder hant
Sijne Excellentie triumphant
Grave Mauritz hooch gheboren,
Die nae Gods stem wil hooren.
- Den jonghen Helt seer wijs bedacht ⁹.
10 Is kloecklijk uyt ghereden,
Met ruyters en knechten sterck van macht
Nu in Mey-maent lestleden:
Ten eersten heeft hy aengherant ¹³,
Zutphen de sleutel van Gelderlant
15 Dit heeft den Prince vol vromen
Ridderlick in ghenomen.
- Van daer trock hy met groot ghewelt
Deventer te bespringhen,
Dertich stucken zijn daer ghestelt
20 Om soo de stadt te dwinghen,
Mijn siel maeckt groot den Heere soet
Sangmen daer smorgens met ootmoet,
Tot den Heere der Heeren
Sijn stercke handt ter eeren.
- 25 Als ons ghebedt nu was ghedaen
Saghmen daer heerlick vyeren,
Met heele en halve Cortouwen ²⁷ saen
Deur kloecke Canonniere.
Dus hebben wy daer een werck begonst
30 Ghewaecht ons leven, ghetoont ons konst
Daer saghmen huysen en wallen
D'onderste boven vallen.

+ No. 152. Naar C. Verder in D. F-M. S. Bij V.L. CXLV; Van Vloten II, 318.

De wijs komt o.a. voor in Souterliedekens Ps. LXXIII, zie Mincoff bl. 121. Vgl. n° 96.

9. wijs bedacht: verstandig, met goed inzicht.

13. aengherant: aangetast.

27. heele en halve cortouwen: kleiner soort kanonnen van verschillend kaliber.

- Als nu de muer lach onder de voet
 Saghmen de brug' aen bringhen,
 35 D'Enghels regiment kloeck van moet
 Saghmen doen sterck aen dringhen,^{36.}
 Daer stont Graef Harman ons vyandt
 Die deed' ons datmael wederstandt
 Deur hulp van Paepsche voncken^{39.}
 40 Die hem hadden beschoncken.

- Maer als den nacht was ghepasseert
 Smorghens wat voor den vieren,
 Doen was haren hooghmoet ghecesseert
 Sy wilden accorderen,
 45 Ter belieft sijner Excellentie vroet
 En te behouden lijf en goet
 Dan is d'accoort beschreven
 De Stadt is ons ghebleven.

- Daer nae zijn wy met grooter macht
 50 Na de zuyder Zee gheweken,^{50.}
 En zijn ghevaren dach en nacht
 In Groeninge landt ghestreken
 De Stadt van Groeningen plaisant
 Die hebben wy eerst aengherant
 55 Met ruyters en knechten by hoopen
 Maer Delfziele moest becoopen.

- Den Opslach^{57.} vreesden ons ghewelt
 Soo men heeft sien ghebeuren
 Vier stucken zijnder voor ghestelt
 60 Die mosten sy besueren,^{60.}
 Doen hielden sy eenen raedt opt lest
 De Schans te verlaten docht haer best
 Haer vendels en schoone gheweeren
 Die mosten sy ontbeeren.
 65 Doen trocken wy oock voor Immetil^{65.}
 Die en wilden haer niet opgheven
 Maer mosten noch wel na onsen wil

36. Dit vers ontbreekt in F. G. H K. In I luidt het:

Quamen seer sterc aendringen,

maar vs. 35, 36 en 37 staan op twee regels. Blijkbaar had dus I een voorbeeld, waarin ook dit vers ontbrak.

39. Wat *voncken* beduidt, is moeilijk te zeggen. Men zou het eerst *vonden* verwachten. De verzen zullen wel doelen op hetzelfde als wat Bor III, 563 vertelt: 'd'oorsake van dese grote stouticheyd was dat Graef Herman by de Bresse eenige tonnen dik en sterk Bier, en oock Wyn hadde doen brengen, en liet de Soldaten drinken so veel sy begeerden, daer door zy dronken wesende, op 't perijkel weynig achten.'
 50. De dichter, die 'Canonnier' was, bedoelt hier waarschijnlijk alleen de artillerie. Deze wordt telkens door Maurits over water gezonden, ook hier. Vgl. Fruin, Tien jaren (3e uitg.) blz. 98.
 57. *Den Opslach*, een schans in de gemeente Grijskerk. Zie het vorige gedicht.
 60. Daar moesten zij het schieten van verduren.
 65. Immetil: Enumatil.

Bidden om lijf en leven

Daer wasser wel twee hondert straf⁶⁹.
 70 Tgheweer mosten sy legghen af
 Ter beliefte van Orangien
 Spijt alle die van Spaengien.

Noch een Schans quamen wy te kort
 Doen wy uut Vrieslandt scheyden,
 75 Die was gheheelen Lettenbort⁷⁵.
 Daer wy oock t'net nae spreyyden:
 Wy schoncken haer loot ende cruyt
 Solang dat sy daer mosten uut,
 Doen hebben wy vol vromen
 80 Aen Vrieslandt adieu ghenomen.

Den Prins van Parma seer ghestoort
 Quam doen voor Nieumegen strijcken,
 Knodsenborch viel hy sterck aen boort
 Maer moest met schande wijcken:
 85 Orange lach by Aernhem bloodt
 Daer is Parma ter feest ghenoodt
 Maer sijn Spaengiaerts ende Walen
 Moesten daer tghelach betalen.

Prince

.
 Lof Prince God ghebenedijt
 90 U behoort alleen de eere,
 Die ons sorchvuldelijck bevrijt
 Voor Antechristus leere.
 Die ons u handt altijt uut streckt
 En ons met uwen schilt bedeckt
 95 Gheeft ons (dit is ons wenschen)
 Peys en vreed met alle menschen.
 Fecit: CORNELIS VAN NIERVAERT, Canonnier.

69. straf: ruim.

75. Lettelbert in de gemeente De Leek.

153.

Claech-liedt vanden Prince van Parme. ⁺

Hoe den Prince van Parma hem beclaecht

*Dat hy wordt verjaecht, deur ghebreck van ghelt,
Daerom hy nae hulp en bystandt vraecht
Aenden Paus, ende aenden Coninck oudt ghedaecht:
Datse hem senden (wiet mishaecht) ducaten onghetelt,
Oft hy wordt van Orangie gheslaghen uut velt.*

Och Paus heylighe vader groot van weerden
Wilt doch een clacht van my (u knecht) aenveerden
Hoe ick nu wordt verjaecht aen elcken kant,
En verliese steden, dorpen en lant.

- 5 Condt ghy my gheenen goeden raet toeschrijven
Soo sullen my dees Kettters heel verdrijven,
Brabant sal ick moeten verlaten rasch
Soo valt uwen gheschoren hoop ⁸ in d'asch.

- Coninck Philips die my hier heeft ghesonden
10 Vergheet my nu, dat doet my thert doorwonden,
Uut Spangien en coemt silver noch gout meer,
Dat ick int landt oyt quam my wel rout seer.

- Wil Philips my geen Spaensche ducaten senden,
Soo sal mijn rijck seer haest in Brabant enden,
15 Tis al gelt, gelt, datmen hier seyt of hoort,
Dus helpt my nu, en brengt toch gelt aen boort.

- Coemter gheen gelt, so moet ick met schant wijcken
Dan coemt Orangie hier in Brabant strijcken,
En neemt my af Mechelen, Loven en Lier,
20 Antwerpen coemt dan oock in groot dangier.

Coemt my o heylighe vader doch te baten
Oft ick sal Vlaendren oock moeten verlaten
En ruymen van hier bespot en begheekt,
Want mijn comptoir ²⁴ is nu qualick ghespeekt.

- 25 Die boose kettters hebben my bedroghen,
tGraefschap van Zutphen dat is my ontoghen,
De stadt van Deventer haest onwinbaer
Creghen sy oock, de Duyvel speelt met haer.

+ No. 153. Naar C. Verder in D. F. G. I. J. L. M. CC. DD. Bij V.L. CXLVII; Van Vloten II, 322.

De voorafgaande versregels ontbreken in I-DD.

Het lied is van het einde van 1591.

In I enz. wordt als zangwijze Psalm 8 aangegeven, d.w.z. van Datheen.

8. gheschoren hoop: geestelijkheid.

24. *comptoir*, zoals vaker, hier in de zin van geldkist.

- Met een armade van schepen seer machtich ²⁹.
 30 Trocken sy na Groeningherlandt seer crachtich
 En liepen af mijn schantsen cleyn en groot,
 Groeninghen selfs was oock in grooten noot.
- Gheeft my doch raedt en hulp vol argelisten
 Dat ick weerstaen mach al dees Calvinisten,
 35 Coemt my te hulp o Paus heylighe man
 En slaet de ketters tsamen inden ban.
- Ghy zijt mijn God die my wel can bevrijden,
 Dus helpt my nu doch uut dit sware lijden,
 Seyndt alle gheesten tmijnder hulpe fijn,
 40 Ja al de Duyvels die in Roomen zijn.
- Ick moet nu ruymen deur ghebreck van schijven
 Graef Mauritz coemt oock voor Nieuwegein drijven,
 En brengt met hem crijchsvolck en stucken blanck,
 De stadt moet rasen ⁴⁴ int cort oft int lanck.
- 45 Coemt hy dan oock Geertruydenberch bespringen
 Daer en sal ick gheen liedeken van singhen,
 Ick betaelde de Bergh-vercoopers net,
 Verlies ickt weer, daer speelt de Duyvel met.
- Doen ick Geertuydenbergh in had ghecreghen
 50 Speelden my Geus weder een pert te deghen,
 Sy brachten tot Breeda den turf aen tvyer,
 Als ickt ghedenck, t'herte dat breeckt my schier.
- s'Hertoghenbosch was eens by na gaen strijcken ⁵³.
 Daer quam een Duytschen Graef in met practijcken,
 55 Sy mochten noch wel varen als Breeda,
 Verlies ick tBosch, dat gaet my veel te na.
- Hier meed adieu o Coninck Philips vercoren,
 Doet my bystant oft tlandt gaet heel verloren,
 Sendt gelt met hoopen, gelt, gelt, is de leus
 60 Brengt gelt, gelt, gelt, of ick moet worden geus.

Prince.

Och Princelicken Paus verhoort mijn klaghen,
 Wilt al dees Luyters door het vaeghvyer jaghen,
 Die my dit vlas hebben gheroekent straff,
 Met eeren en sal ickt niet spinnen aff.

29. Ook hier wordt, evenals in n° 151 en 152, bepaaldelik van het vertrek van Deventer naar Groningen per schip gesproken.
44. rasen: krankzinnig, wanhopig worden.
53. Bedoeld wordt de bijna gelukte aanslag van Hohenlo op 's Hertogenbosch 19 Jan. 1585, toen reeds een aantal troepen in de stad was doorgedrongen door een list (*met practijcken*), maar door de burgerij werd teruggedreven, Bor II, 558.

Fecit: CORNELIS VAN NIERVAERT, Canonnier. ⁺ ⁺

- + De ondertekening ontbreekt in I-DD.
- + De ondertekening ontbreekt in I-DD.

154.

Een Liet van Geertruydenberch, ⁺

op de wijze van den 68. Psalm, *staet op Heer thoont u onvertsaecht.*

- Weest al verblijt, ende verheucht
 Looft nu met vlijt in rechter deucht,
 God onsen Heer ghepresen
 Die ons dit teghenwoordich jaer,
 5 Nu wederom int openbaer,
 Sijn goetheyt heeft bewesen,
 Voor de stadt van Geertruyden berch,
 Die vande boose boeven erch,
 (Nu gheleden vier jaren)
 10 Worde vercocht aenden vyant,
 Maer sy zijn meest comen te schandt,
 Tot hunlieder beswaren.

- Graef Maurits des Lants Gouverneur
 Die isser weer ghecomen veur,
 15 Drie daghen in Aprille,
 Tnegentich drie, tzy u verclaert,
 Heeft de stadt vry en onbeswaert ^{17.},
 Beleyt na sijnen wille,
 Hy heeft om ghemaect een perck,
 20 Om daer in sijn vyanden sterck,
 Vry wederstant te bieden,
 Als sy quamen met al hun macht
 Om de stadt tontsetten met cracht,
 Twelck niet conde gheschieden.

- 25 Graef Mansvelt was oock op de baen
 Met sijn volck om te comen aen
 Tquartier van d'Excelentie,
 Maer doen hy sach, dat hy geen cans
 En had aen d'Excellenti schans,
 30 Maeckte hy schier geen mencie ^{30.},
 Als of hy daer ghecomen waer,
 De stadt tontsetten, maer van daer
 Is hy weder ghetoghen,
 Na t'quartier van Graef Hohenlo
 35 Alwaer hy oock bleef ligghen so
 Sonder t'ontset te pooghen.

+ No. 154. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V.L. CXLVIII; Van Vloten II, 326.

Het lied is natuurlijk van 1593.

17. vry en onbeswaert: zonder veel moeilijkheden.

30. mency: melding. Hij kikte er niet meer van.

- Doe ons volck eerst quam voor de stadt
 Heeft den vyant een schans ghehad³⁸,
 Buyten de stadt gheleghen,
 40 Daerom ons volck hen heeft ghestelt,
 Om dit te winnen met ghewelt,
 End hebbens oock ghecreghen,
 Doen den vyant de schans was quijt
 Doen is ons volck al metter tijt
 45 Naerder de stadt ghecomen,
 Daer lach noch een Fort tusschen tween,
 Dat heeft ons volck oock afghescheen⁴⁷,
 Vande stadt sonder schromen.
- Doen heeft die vyant noch ghehad
 50 Een schans teghen over de Kat,⁵⁰
 De Contrepunt by namen,
 Waer naer ons volck oock heeft ghetracht
 Om die te winnen metter macht,
 Derwaert dat sy oock quamen,
 55 Op S. Jans dach of daer ontrent
 Dat sy de Contrepunt present,
 Te bestormen begonnen,
 Capiteyn Haen, end Buberi
 Elck van een Zeeusche Compaigni,
 60 Hebben die⁶⁰ punt⁺ ghewonnen.
- Als den vyant sach op dat pas
 Dat hy de Contrepunt quijt was,
 Socht hy om taccordeeren,
 Dees mare wert al metter spoet
 65 Ghedraghen aen Graef Maurits goet⁶⁵.
 Diet niet wou refuseren,
 T'accoort dat wert besloten saen,
 Het Garnisoen soude uyt gaen
 Met haer lien zijd' gheweyren,
 70 Maer sestien Vendelen seer schoon
 Die moesten sy (voor haren loon)
 Oock altemael ontbeyren,

38. Het Fort van Steelhoven tussen Geertruidenberg en Oosterhout; dit werd reeds 5 April overgegeven; zie Bor III, 690.
47. afghescheen: afgescheiden, hetzelfde als *afghesneen* van Q-DD.
50. Met de *Kat* wordt een schans der belegeraars bedoeld. Over de hier bedoelde inneming zegt Bor III, 698: 'Eyntelik heeft syn Excellentie opten 24 Junij des achter noens omtrent vijf uren int gesichte van den Vyand, het Ravelyn vailljantelick afgenomen, 't welck aldus geschiede: de Capiteyn Haen van Doornik, Capiteyn Beverij en Capiteyn Kalff, hebbende door haer krijgsluyden een houten Brugge op Biesen vast gemaekt, over de Vesten recht tegen over de Poinct van 't Ravelyn, doen schieten en vast maken en terstont daerop mannelik aenvallende, hebben 't selve stormender hand ingenomen.'
60. *die*. I. J. L. M. O. P *dit*, minder juist; vgl. vss. 51, 56, 62
 + *punt*. N *pont*, drukfout.
65. *Graef* ontbreekt in N. Q-DD *Prins*.

In Junio twintich en vier
 Zijnde den dach ten avont schier
 75 Is de stadt opghegheven,
 Maer eerst des anderendaechs daer aen,
 Zijn de soldaten uytghegaen,
 Maer drie zijnder ghebleven
 Die den Berch meed hadden vercocht,
 80 Twelck hun heeft aen een galg ghebrocht
 Ten Berch zijnse ghehanghen,
 Dus sietmen dat sulcken volck fel,
 Die hun overheyt zijn rebel,
 Noch al hun loon ontfanghen.

85 Binnen t'beleghe ist oock gheschiet ⁸⁵
 Dat Graef van Hohenloo subijt,
 Maeckte een loos Alarme,
 Des stadts Gouverneur coen en fier
 Ghenaemt de Heer van Masier
 90 Hy was doen also warme,
 Om tontset te sien comen aen,
 Is hy op den Thooren ghegaen
 Zijn Cappelaen oock mede
 Alwaer sy quamen inden noot,
 95 Want sy zijn daer gheschoten doot,
 De schiltwacht oock ter stede.

Ons volck heeft oock cloeck ende stout,
 Uutghevallen soo menich fout,
 Teghent heyr der vyanden ⁹⁹
 100 Hebben malcanderen gheslaen,
 Ons volck brachter dickwils ghevaen,
 Den vyant tsijnder schanden:
 Tot Turnhout ende elders siet,
 Dat den vyant quam int verdriet
 105 Heefter veel volcx ghelaten
 Ghelooft zy God ghebenedijt,
 Die ons nu langhe heeft bevryt
 Voor de gheen die ons haten.

Oorlof ghy inwoonders al tsaem
 110 Van Hollant ende Zeelant bequaem,
 Laet ons doch den Heer vreesen,
 Die ons nu wel int seste jaer
 In al onse benautheyt swaer,
 Sijn bystant heeft bewesen,

85 vlgg. Bor III, 694. Daar wordt verteld dat Hohenlo, die had opgemerkt dat herhaaldelijk van de toren af 'de gelegenheid des legers' werd bezichtigd, van te voren zijn geschut 'bedektelijk na des Stads toorn' had gesteld en toen door zijn 'loos alarm' de goeverneur 'Masieres een kloek ende ervaren soldaet' naar de toren had gelokt.

99. Tegen het leger van Mansfelt, dat de stad trachtte te ontzetten.

- 115 Soo wy leven nae sijn ghebodt,
 Hy sal ons vry (dit is het slot)
 Sijn ghenade bewijzen,
 Gheduerichlijck tot alder stont,
 Dus laet ons hem uyt s'herten gront,
 120 Voor sijn weldaden prijsen.

155.

Histori Liet vant innemen van Calis Malis ende vant ghene dat hem int selve exploot heeft toeghedraghen, ⁺

op de wijze: *Wilhelmus van Nassouwen, &c.*

- Int jaer t'neghentich sesse
 Hoort twert u verclaert,
 Zijn ghecomen expresse
 Tot Vlissinghen vergaert,
 5 Vierenvijftich schepen schoone ^{5.}
 Uut Hollant ende Zeelant,
 Om de Enghelsche croone
 Te doen goet onderstant.
- Sijn Excelentie verheven
 10 Met Heeren en Edellien
 Heeft hem selven begheven,
 Om te comen besien,
 Graef Lodewijck van Nassouwe ^{13.}
 Track met ons principael,
 15 Jonckheer Jan ^{15.} als de ghetrouwe,
 Die was ons Admirael.
- Den eersten Mey verheven
 Zijn wy tseyle ghegaen,
 Die Wieling uyt ghedreven
 20 En quamen onbelaen,
 Voorspoedich sonder veel slaven
 Eer den vierden dach quam om,
 Tot Pleymuyden ^{23.} inde haven,
 Daer wast al wellecom.
- 25 Die Enghelsche met hoopen,

- + No. 155. Naar N. Verder in I en alle latere, behalve K. S. V. Bij V.L. CXLIX; Van Vloten II, 332.
Calis Malis is een naam, die in het laatst der 16e en in de 17e eeuw in Nederlandse geschriften voor de stad Cadix herhaaldelijk voorkomt. Over de verklaring van die naam zie Dr. Kluyver in Versl. en Meded. Kon. Acad. v. Wetensch. IV, 9, 3.
5. Het getal der schepen wordt hier onjuist opgegeven; het waren er vier en twintig. Aangezien de dichter blijkbaar de tocht heeft meegemaakt, is dit dus een drukfout, waarschijnlijk reeds in de alleroudste druk.
13. Lodewijk Gunther, zoon van Jan van Nassau.
15. Jan van Duivenvoorde, heer van Warmond, admiraal van de 24 Hollandse en Zeeuwse schepen.
23. Pleymuyden: Plymouth.

Schepen seer wel ghemant,
Quamen daer oock aen lopen
Vergaderden van alle kant,
Selfs quamen daer in persoone
30 Den grooten Admirael, ^{30:}
Oock den Graef Exsecx ydoone,
Was onsen Generael ^{32:}.

30: Charles Howard.

32. *Generael*. I. J. L. M. O *Admirael*. De Graaf van Essex was bevelhebber van het landingsleger.

Als wy nu altesamen
 By een waren vergaert
 35 De Soldaten oock quamen
 Te schepe onbeswaert,
 Sy waren int ghetale
 Ontrent thien duyst ghesien
 Wy waren int generale,
 40 Wel achthien duysent lien.

In Junius derthiene
 Is dees Armaede veyl ⁴²;
 Triumphant, heerlijk om siene
 Vertrocken onder seyl,
 45 Hondert sestig schepen sane
 Seer weynich meer noch min,
 Zijn met goey wint ghegane
 Naer Spangien t'Zeewaert in.

Wy liepen in thien daghen
 50 Die Barrels ⁵⁰ int ghesicht,
 Des anderen daechs wy saghen
 Den Vijghenberch ⁵² seer dicht,
 Die Caep Vincent Marie ⁵³:
 Zijn wy voorby gherunt,
 55 En quamen so op zye
 Daer wyt hadden ghemunt.

End zijn also voorspoedich
 Den lesten Junij devijn ⁵⁸,
 Comen met herten moedich
 60 Ontrent dEylant ⁶⁰ van Cades ⁺ fijn,
 Nu Calis Malis gheheten
 Den Speck was seer ghestoort ⁶².
 Als hy het quam te weten,
 Wy wouden hem aen boort.

65 Nu moet ick oock verclaren
 Binnen de haven breed,
 Lach een vloot om te varen,
 Naer Indien alghereet,
 sConinckx gheweldighe schepen,
 70 Hadden sy tot convoy,
 Sy waren daer benepen,

42: veyl kan niet anders dan 'veilig' betekenen, maar is hier zeker niets dan een rijmwoord.

50. Die Barrels: een eilandengroep even benoorden de mond van de Taag: Berlengues.

52. *Den Vijghenberch* op de Zuidkust van Portugal, maar door de hoogte kregen zij deze toch al in het gezicht, nog voor zij bij kaap St. Vincent waren. In den *Zeespiegel* van Blaeu worden de Vijgenbergen daarom tweemaal geteekend, op de Westkust en op de Zuidkust.

53: Kaap Vincent en kaap Marie. Kaap Santa Maria, op de Zuidkust van Portugal, ten Oosten van kaap St. Vincent, bij de stad Faro.

58. devijn: goddelijk, verheven; hier een rijmwoord zonder betekenis.

60. *Eylant*, in de 17e eeuw gewone naam voor: schiereiland.

+ *Cades*, I. J. L. M O *Mades*.

62. ghestoort: ontsteld.

Twas al ackelderoy ^{72.}

Nochtans al sonder meyen ^{73.},

Waren sy seere prat ^{74.}

75 Haer Schepen en Galeyen ⁷⁵

Brachten sy in het gat,

Sint Philippus ^{77.} so sy dachten,

Met seven hondert man,

Die sou ons wel verwachten

80 End keeren ons daer van.

Wy als die onvervaerden

Zijn ghecome bet naer ^{82.},

Ten Ancker by de Spangiaerden

Schoten dien avont daer,

85 Een deel gheweldighe schoten

Dit was niet haren sin,

Smorghens heeftet haer verdooten,

Ruymden sy dies bet in. ^{88.}

Bet in zijn sy gheloopen,

90 Benefes het Poinctael, ^{90.}

De Galeyen zijn ghecroopen

Onder stadt altemael,

Maer wy sonder verdrieten,

Loefden aen sterck met ghewelt,

95 En drevense daer van met schieten,

So datse ruymden tvelt.

72. *ackelderoy* of *hackelderoy*, een duister gevormd woord, waarschijnlijk: ontsteltenis, verwarring.

73. *sonder meyen* = zonder mijden, onverwijld.

74. *prat*: moedig.

75. vlg. De koopvaardischepen brachten zij in de baai en meenden, dat het groote schip S. Philippus de vijand wel zou afweren.

77. St. Philippus: het admiraalschip van de Spanjaarden.

82. *bet naer*: dicht bij.

88. Trokken zij zich dus meer in de baai terug.

90. In de nabijheid van het fort Puntales, dat voorbij de stad op een vooruitspringende landtong gelegen, de achterliggende baai beschermt.

De Galeyen moesten vluchten
 Al schoten sy seer sterck
 Oock vreesselijck sonder duchten
 100 Uut de stadt end Bolwerck,
 Haer schieten was niet te weghen ¹⁰¹:
 Want waer sy schoten een schoot
 Daer schoten wy weer teghen,
 Soo dat haer haest verdroot.

105 Doen zijn wy voortghevaren,
 Volchden de Galeyen cort,
 Die by haer schepen waren,
 Onder t'Poinctael ende t'Fort,
 Gheweldich ginckt daer aent schieten, ^{109–112}
 110 Daer vloech soo menighen Cloot ¹¹⁰.
 Wel twee uyren sonder ¹¹¹. verdrieten
 Soo menighen hondert schoot.

De Spangiaerts moesten wijcken
 Al schoten sy seer lanck,
 115 De Galeyen ginghen strijcken
 Al wast teghen haren danck, ¹¹⁶.
 Wat conde vluchten met beven,
 Verlieten haer schepen met schant,
 Ses groote zijnder ghebleven
 120 En drie staken sy in brant.

Sant Philippus was den eenen,
 Met noch twee ander groot
 Den Vijs Admirael tot vercleenen ¹²³.
 Wert inghenomen bloot ¹²⁴.
 125 Sijn Vlagh t'mocht hem wel spijten
 Wert afgheruckt metter daet,
 Doen hoordmen roepen ende crijten
 Over de gantsche Armaedt.

Wy Duytschen als d'onverveerden
 130 Schietende na Poinctael
 Soo ginghen die Spangiaerden
 Schampado ¹³². altemael,
 En hebben het fort verlaten,

- 101: was weinig te achten.
 109–112 ontbreken in (T. X. Z.) AA-DD.
 110. *Cloot*. I. J. L. M. O. P *loot*.
 111. *sonder*. N *t'soude*, drukfout.
 116. Hierna voegen (T. X. Z.) AA-DD in:

Het ging daer heet van 't yser,
 Men schoot met grooter kracht,
 Wie loopen kon was wijser,
 Want groot was onse macht,

123. tot vercleenen: tot zijn schande.
 124. bloot: zo maar.
 132. schampado: aan de haal.

Twas voor de stadt een grou ¹³⁴,
135 Wy planten t'onser baten,
Orangie, blance blou.

De soldaten met troepen
Nu zijnde onbelaen,
In Jachten en in Sloepen
140 Met haer oversten saen,
Cregghen hierdeur couragie
En voeren stracks aen lant,
By t'Fort sonder quellagie
Oft eenich weder stant.

145 Aen lant zijn sy ghecomen
En strackx voort ghemarseert:
Naer stadt toe als die vromen
Die sy onghesesseert,
Met vliegghende Vaendels ghetrouwe
150 Gheweldich innamen ¹⁵⁰ ras,
Daert Edel bloet van Nassouwe
D'eerst ter mueren was.

d'Edel bloedt van Nassouwe ¹⁵³:
Metten Graef ons Generael,
155 Als Helden goet ghetrouwe
Waren die principael,
De Spangiaerden moesten wijcken
Al schoten sy seer verstoort ¹⁵⁸,
Naer t'Casteel ginghen sy strijcken
160 Dat gavens op met accoord.

134. een grou: een grote schrik.

150. *innamen*. N *mannen*, drukfout; Q-DD *namen*.

153: Graaf Lodewijk Gunther.

158. ghestoort: verbolgen.

Dus wert de stadt ghewonnen
 De Vaendels daer gheplant,
 Gheplondert en deurronnen,
 De Spangiaerden tot schant,
 165 Een wonder werck verheven
 Is daer doen noch gheschiet,
 Ten selven dach voorschreven,
 Den eersten Julij siet.

Sanderdaechs theeft ghebleken
 170 Zijn die Galeyen ree ^{170.},
 Voorts door Herodes treken ^{171.},
 Wech gheruymt tot in zee,
 Haer schepen moesten daer blijven
 Die sy verlieten met schandt
 175 Ontrent derthien, de vijfve
 Staken sy zelfs in brant.

Dus laghen wy daer ghestreken ^{177.}
 Ick seght u over luyt,
 Ontrent twee volle weken,
 180 Veel creghen goeden buyt,
 Soo werden huysen en sloten
 Daer over al int lant,
 Met die stadt onverdroten
 Gheplondert ende verbrant.

185 So quamen die soldaten
 Doen wederom aenboort,
 Hebben die stadt verlaten
 Na dat sy was verstoort ^{188.},
 Den toorn wert afgheschoten,
 190 Twas om die doeken goet
 Veel metalen schuts ghegoten,
 Werter vercreghen soet ^{192.}.

Den vijfthienden July ^{193.} reene
 Zijn wy vertrocken bly,
 195 En quamen aent Lant ghemeene,
 By de Caep Sint Mary,
 Ick segt u sonder lieghen
 Ons Legher sloech daer neer ^{198.},
 Daer sachmen t'Vaendel vlieghen
 200 Orange vander Veer ^{200.}.

Die vaendels lustich vloghen,

170. ree: spoedig, snel.

171. *door Herodes treken* zal wel eenvoudig betekenen: op verraderlike wijze.

177. ghestreken: voor anker gekomen.

188. verstoort: verwoest.

192. *soet*. I. J. L. M *vroet*; O *goet*; P *metter spoet*.

193. *Julij*. Behalve (T. X. Z.) AA-DD hebben alle *Junij*.

198: sloech daer neer: sloeg daar zijn tenten op; of misschien eenvoudig: kwam daar aan wal.

200. *vander Veer* kan niet anders betekenen dan: van Veere; dus: het Oranjevaandel van de soldaten uit Veere. Misschien kwam de dichter uit die stad.

- En zijn ^{202.} voort onvervaert
 Naer die stadt toeghetoghen,
 Van Pharo sterck vermaert,
 205 Dry Jachten cloeck van sinnen,
 Met Nederlanders ghemant
 Hadden die stadt al inne,
 Die Vaendels daer gheplant.
- Wy vonden die stadt open,
 210 Die Spangiaerden vileyn,
 Waren daer uyt gheloopen,
 Schampado groot en cleyne,
 Wast niet een groote schande
 Te verlaten sulck Juweel
 215 Staken daer inden brande
 Die stadt met haer Casteel.
- Doen Pharo nu (wilt mercken)
 Was gherooft en verbrant,
 Met huysen, Cloosters, Kercken,
 220 Rontsomme daer int lant,
 In Julij twintich en seven
 Quamen wy weer aenboort,
 Des anderen daechs verheven ^{223.},
 Zijn wy gheloopen voort.
- 225 Wij ginghen dus spaseren
 De Cape Sint Vincent,
 En quamen so laveren,
 De Finisterre ontrent,
 Voor die Crongie ^{229.} wy quamen,
 230 Tvoorhol lach dichte voor,
 Doen wenden wy al tsamen
 Af van de Caep Prejor.

202. En zijn: En wij zijn.

223. *verheven*, niets dan een stoprijm.

229. Met *die Crongie* wordt La Coruña en met *Tvoorhol* de stad Ferrol bedoeld; *Caep Prejor* is daar in de buurt: Kaap Prior.

Doen wy nu soo met luste
 Verstaet wel mijn bediet,
 235 Over al die spaensche Custe
 Hadden doorloopen siet,
 Gheen schepen daer en vonden
 Soo lieten wy voortgaen,
 Naer Pleymuyden tot dien stonden
 240 Daer quamen wy onbelaen ^{240.}.

August den dach achthiene,
 En schoten seer playsant
 Triumph heerlijk om siene,
 En quamen triumphant
 245 Voorts in Duyns met hoopen
 Daer hielden wy ghemeen,
 En sijn doen voort gheloopen
 Schoten adieu int scheen ^{248.}.

Looft God den Heer verheven
 250 Crijchslieden triumphant,
 Dat hy ons heeft ghegheven
 Victory en bystant,
 Strijt als vrome krijchsknechten
 Dient God van herten bly,
 255 Laet ons cloeckelijck vechten,
 Teghent spaens Tyranny.

156.

**Van een Jonghe Dochter, die binnen Brussel levendich gedolven is,
 om datse den Naem Jesu Christi heeft beleden, Anno 1597. ⁺**

Op de wijze: *Ick ben niet als een Pluyme*,

Fy Cain wreet Moordadich, ¹

240. onbelaen: zonder moeilijkheden.

248. int scheen: in het scheiden.

+ No. 156. Naar S. In geen andere druk; ook niet bij V.L.

Het lied zal wel kort na de terechtstelling gemaakt zijn, die plaats had in de zomer van 1597.

Van Meteren, fol. 382 en Bor IV, 335, noemen haar beide Anna *van den Hove*.

Het is wel opmerkelijk, dat dit gedicht in geen der andere uitgaven voorkomt, terwijl de gebeurtenis toch sterk de aandacht getrokken heeft.

Er is een plano uitgave, aanwezig in de Koninklijke Bibliotheek, waarvan de titel begint 'Een nieu Liedeken van een jonge Dochter' en verder geheel gelijk aan het opschrift in S. Er zijn zelfs slechts vijf kleine tekstverschillen (zie vss. 33, 37, 107, 116, 134), zoodat waarschijnlijk S het gedicht van deze plano heeft overgenomen. Maar S heeft er een prentje bijgevoegd, dat op de plano niet voorkomt.

Bovendien vinden wij het gedicht op bl. 4 en 5 van een brochure in de Bibl. Thysiana (Petit n° 61), waarin ook n° 1 en 140 zijn opgenomen. Op bl. 2 en 3 gaat in proza vooraf: 'Een cort verhael van 't ghene dat Anneken Uutenhove, wesende een Vryster, tot Brussel wedervaren is'. De titel op bl. 1 vermeldt de gehele inhoud van het pamflet.

De afwijkingen van den tekst zijn talrijker en groter dan van de plano. Wij geven ze volledig, en wijzen ze met Th. aan, de andere met K.

1 vlg. Met *Cain*, *Pharo* en *Nero* wordt Aartshertog Albertus bedoeld.

Fy Pharo opstinaet,
Fy Nero onghenadich,
Zyt ghy noch niet versaet,
5 Van dat onnoosel Christen bloet
t'Welck ghy stortet seer verwoet,
Dat doch niemant gheen leet en doet.

Schoon Brabant uytghelesen,
 Zijt ghy noch soo verblint,
 10 Daer t'Licht is opgheresen,
 Dat ghy't duyster bemint
 En Christus Lidmaten schent
 Wie zijn Heylich woort bekent,
 Die doot ghy met swaer torment.

15 Beschreyt met tranen bloedich,
 t'Welck van u werdt ghehoort,
 Als dat ghy soo verwoedich,
 Een Jonckvrou hebt vermoort,
 Nu in Julio lest leen,
 20 Doch het zijn u oude zeen
 Der Tyrannen paden blijft ghy treen

Och Bruessel hoogh van namen,
 Schoon Princelijcke Stadt,
 Ghy meucht u 't stuck wel schamen,
 25 Daer ghy cleyn eer of hadt.
 Aen dees jonghe Dochter siet
 Die Anneken uyt den Hove ^{27.} hiet
 t'Welck ghy brocht in swaer ^{28.} verdriet.

Dees Dochter uyt verkoren,
 30 Ses en dertich ^{30.} Jaer oudt,
 Was tot Bruessel gheboren,
 Die Godt vast heeft betrout
 Waer dat ^{33.} sy derdehalf Jaer
 Sat ghevanckelijck seer swaer
 35 Inde vrese Godts, dat is waer.

Dees Dochter was verraden,
 Van haer volck binnen 't huys ^{37.},
 Om dat sy t'haerder schaden
 Niet halen wou quansuys,
 40 Voor haer Moeytjen ^{40, 45.} den Broot-Godt
 Daermen in Hollant met spot
 Hierom most sy int ghevanghenkot.

Waerom toeft ghy soo langhe?
 Sprack den Paep seer ghestoort
 45 Mijn Moeytjen was maer banghe
 Heeft Anneken gheantwoort
 Ghy hebt veel te langh ghetoeft,
 Riep de Paep alst quaet gheboeft,
 Vrese maeckten Anneken bedroeft.

27. *Uyt den Hove.* Th *Wtenhove.*

28. *swaer.* Th *s'doots.*

30. *Ses en dertich.* Th *Vijvenveertich.*

33. *Waer dat.* K en Th *Waerom.*

37. *binnen 't huys.* K *binnens huys.*

40, 45. *Moeytjen.* Th *Moeyken.*

- 50 Dese Pape sonder falen
 Diet noch ghedachtich was
 Die quam Anneken halen,
 Als Christus ^{53.} met Judas
 Want sy quamen inder nacht,
 55 En hebben haer soo ghebracht,
 Op de Poort van Treurenburch onsacht.

- Zy is volstandich bleven,
 Haer Bruydegom ghetrou
 t'Wert Albertus aenghegheven
 60 Als een Kettersche Jonghvrou
 Hy antwoorde seer ghestoort:
 Wilt daer mede varen voort
 Ghelijck alst met sulck een toebehoort.

- Sy vraeghden haer met listen
 65 Welck Leere dat ouder was
 Calvinus of der Papisten
 Wilt ons dat segghen ras
 Soo ghy ons bewijzen cont,
 Wie Godt hier de Leere jont
 70 Wy volghen oock 't beste terstont.

- De Leere van Calvinus,
 Teghen u Leer voorwaer
 Het schijnt datse Medecijn is
 Een licht lichtende klaer
 75 Calvinus en gheloof ick niet
 Soo hy van die waerheyt vliet
 Mijn gheloove door Gods Geest gheschiet.

- Des Wets heeren wilt hooren, ⁷⁸
 Hebben hier in gheen schult,
 80 Door het Huysvolck gheschooren,
 Wert Judas maet vervult,
 Och hoe salt dan sulcken gaen
 Als sy voor den Rechter staen
 Om nae haer wercken loon t'ontfaen.

- 85 Dees Tyrannighe wolven,
 Die hier zijn ^{86.} ghenoeemt,
 Sy hebbense ghedolven
 Levendich en oock verdoemt
 Twee Bels-dienaren ^{89.} ginghen mee
 90 Tot dat sy quamen opter stee,
 Daermen haer de doot ^{91.} aen dee.

53. *Christus. Th de Joden.*

78 vlg. De dichter schijnt te willen zeggen, dat zij niet door de Schepenen veroordeeld is, maar duidelijk zijn de verzen allerminst.

86. *zijn. Th sullen zijn.*

89. Bels-dienaren: priesters.

91. *de doot. Th die wreede doot.*

Daer vonden sy ghegraven
 Den Kuyl wijt open staen,
 Dees bloetdorstighe Raven
 95 Deden altijdt vermaen
 Datse soude wijcken saen
 t'Ghene ^{97.} sy was aenghegaen,
 Maer sy bleef volstandich onbelaen.

Met schoppen en met spaden,
 100 Vulde den Beul de Put,
 t'Sa wilt u noch beraden:
 Dat waer mijn Siel niet nut
 Ick sal heden welcom
 Sijn by mijnen Bruydegom
 105 Dus soo zijt, van sulcke reden stom.

Twee gheveynsde ^{106.} ghesellen
 Met namen Jesuijt ^{107.},
 Die quamen haer dus quellen,
 In alderhande spijt:
 110 Maer dit Maeghdelijcke graen
 Is volstandich voort ghegaen
 Om des levens ^{112.} Croone te ontfaen.

Dees twee konden niet lijden,
 Dat sy volstandich bleef;
 115 t'Eeuwigh vermaledijden,
 Elck Jesuijt ^{116.} haer toeschreef,
 Om dat dese Dochter reyn,
 Dronck uyt des Levens Fonteyn,
 Verdoemden sy haer oock seer veleyn.

120 Hoe souden sijt dan maken,
 Hadden sijt heele Landt?
 Met dooden branden blaken
 Meer dan eenich Tyrant,
 Och bedenckt u wat ghy doet,
 125 Stort niet meer d'onschuldich bloet
 Maer bekeert u ras metter spoet.

Wie soud' zijn woonplaets wenschen
 Daermen Gods woort misprijsst,
 Ende met dreck der Menschen
 130 De arme Ziele spijst,
 Daermen ghelt van Biechten gheeft
 Daermen oock met vreese leeft,
 Alle die des Heeren Woort aencleeft.

97. *t'Ghene. Th Van t'gheen.*
 106. *gheveynsde. Th. sulcke geveynsde.*
 107. *Jesuijt. K Jesuwijt.*
 112. *des levens. Th des Hemels.*
 116. *Jesuijt. K Jesuwijt.*

- In des ^{134.} Hollants Landouwen
 135 Woontmen seer excelent:
 Men gheeft gheen gelt van trouwen,
 Van Biecht, of Sacrament
 Elck leeft zijn Conscientie vry,
 Men dient Godt met herten bly,
 140 Daer verwerptmen oock d'Afgodery.
- Oorlof ghy Christen Leden
 Die onder t'Cruys ^{142.} noch woont
 Wilt oock de paden treden,
 Dees Martelaers ^{144.} ghekroont,
 145 Wie des Heeren Naem belijdt
 Met volstandicheyt altijdt
 Wort int eeuwich Rijck hier na verblijf.

157.

Een nieu Liedeken, ⁺

Op de wijze: van den sesten Psalm. *Wilt my niet straffen Heere.*

- Schaemt u nu Brabant seere,
 Vlaenderen oock vol oneere,
 Vol Afgoderye blent,
 Jeswijten, Cappecijnen,
 5 Vol doenders ^{5.}, leelijcke swijnen
 Vol woont u Logement.
- Noch hebby menich beeste,
 Ghenoech in u foreeste,
 Met menich leelijck dier,
 10 Bijtschoppen ^{10.}, Proosten, Papen,
 Die daer so gheerne slapen,
 By Vroukens met plasier ^{12.}.
- Apten met dicke balghen ^{13.},
 Die van de spijsse walghen,
 15 Paters vol overdaet,
 Die met Nonnen boeleeren,
 Haer kinders massacrereren,
 Twelck is noch d'meeste quaet ^{18.}.

134. *des. K dees.*

142. *onder t'Cruys: in de verdrukking.*

144. *Dees Martelaers* is genitief: van deze gekroonde martelaars.

+ No. 157. Naar N. Verder in E.: en alle latere, behalve K. S. V. W. IJ. Bij V.L. CLIII.
 Het vers is van 1597 na de dood van Anneken van den Hove.

5. Voldoenders: Hier zal een woordspeling, in de geest van *bijschappen* voor *bisschoppen*, in moeten liggen, maar het is niet duidelijk, welke.

10. *Bijtschoppen*. P *Bijschappen*, L. M. Q-DD *Bisschoppen*.

12. *met plasier*. I. J. L. M *goedertier*, d.i. goedhartig, vriendelik.

13. *balghen*: buiken.

18. *quaet*. I. J. L. M *schant*.

Kanonicken en Satrosen ¹⁹.
20 Doet ghy de kaken bloosen,
Menich vreemt Paep int cot, ²¹:
Voor al dees Bels dienaren
Moet ghy slaven en sparen,
En eertse noch als Godt.

19. Satrosen: Karthuizers.

21: ook papen die niet in uw hok thuis horen, geeft gij te eten.

- 25 Noch hebby die vier Oorden ²⁵,
 Ghegot met kempen ²⁶. Coorden,
 Die ruymen u schappra, ²⁷:
 Met malcander sy leven,
 Dat grouwelijck is om beven
 30 Als die van Sodoma.

- Canonicken gaen ter Kercken,
 Vet als ghemeste vercken,
 Al warent jonckers eel, ³³:
 Met Hoeren sy huys houwen,
 35 Niet met ghetroude vrouwen,
 Maken bastaerden veel.

- Men siet met grooter hoopen,
 Die Papen hoeren loopen,
 By de Bonet viercant: ³⁹:
 40 Voor biecht, begraven, trouwen,
 Moet ghy die luy rabbouwen,
 Ghelt gheven inde handt.

- U gheveynsde voldoenders,
 Die gaen als magher hoenders
 45 Vol van ypocrisy,
 Al dat boose ghebroetsel,
 Gheefdy al tsamen voedtsel,
 Zijnde vol Tyranny.

- Dees gheesteloose dieven
 50 Hebben naer hun believen,
 Haren aert daer volbracht,
 Aen een van Christus leden,
 Tot Brussel inder steden,
 Die sy hebben versmacht ⁵⁴.

- 55 Veel Nonnen Cloosters rijcke,
 Hebt ghy in uwe wijcke,
 Besloten seer expres,
 Maer alleen hare Biechtvaders
 Die zijn haer lust versaders,
 60 Die hebben vry acces ⁶⁰.

Ghy hebt seer veelderhande
 Daer noch in u Warande ⁶²,
 Van dat gheboeft seer wreet
 Alwaert datmense sochte

25. die vier Oorden: de vier bedelorden.

26. kempen: hennipen.

27: die uw etenskast leeg maken.

33: Als of ze.

39: bij de vierkante mutsen, bij de hoge geesteliken.

54. versmacht: verstikt.

60. acces: toegang. Bijna alle drukken hebben het onverstaanbare *exces*. N heeft *expres*, wat hier evenmin een zin geeft. Alleen P heeft *acces*, wat wel een gelukkige verbetering zal zijn.

62. *warande*, ongeveer: park, kamp, als in vs. 8 *foreeste*.

65 Men vont niet sulck ghedrochte
In Plutoos Camer ⁶⁶ breet.

Het is onlanx gheleden,
Tot Lions ⁶⁸ inde stede,
In Vranckrijck men hoort,
70 In S. minnebroeders Kercke
Diep onder eenen sercke, 1589. In
Dochters daer zijn versmoort. July

Oorlof Brabant en Vlaendre, ^{73–78}
God is ons een vermaendre,
75 Naer sijn heylich woort doet,
Dit is van hem verboden,
Te ⁷⁷ eeren die Afgoden
En storten t'Christen bloet.

66. Plutoos Camer: de onderwereld, de hel.

68. *Lions*. I J. L. O. P *Rions*. De datum ontbreekt in O. P.
73–78 ontbreken in AA-DD.

77. *Te*. N *Ter*, drukfout.

158.

Een Nieu liedeken vande seven Hoofden oft Gouverneurs, ⁺

op de wyse: *Op u betrou ick Heere*, etc.

- Den Pays die was voor handen ¹
 Riep veel volcks onwijs bedacht,
 Hier in dees Nederlanden
 Van Albartus mede ghebracht,
 5 Sulcks niet en wacht,
 Uut Spanien ofte van Roomen:
 En ghelooft dat ymmers niet,
 Want van daer coemt ons t'verdriet,
 Ten zijn voorwaer maer ydel droomen.
- 10 Pluto end Mammon listich
 Schicken ons uut t'Helsche Hof
 Subtyle gheesten twistich
 Die hier comen tot kleynen loff,
 Door daden groff,
 15 Daer sy de Christenen mee quellen,
 Hier ghesonden in dit Landt,
 Door den Paus off Spaens Tyrant,
 Niet goets en comt ons uuter hellen.
- Can hem yemant verblyden,
 20 In dees nieuwe Gouverneurs
 Die ons tot allen tyden
 Niet en doen dan veel ghetreurs
 Spaensche Seigneurs
 Die moet ick haer natuer vermanen ²⁴.
 25 Om dat sy sulcken moort,
 Des ghelijcken noyt ghehoort,
 Bedreven aende Indianen.

+ No. 158. Naar I. Verder in J. L. M. O. P. Bij V.L. CLIV; Van Vloten II, 343.
 Het lied valt evenals het vorige in de tweede helft van 1597, omdat er melding wordt gemaakt van de dood van Anneken van den Hove.
 De wijs wordt in de Souterliedekens gebruikt voor Ps. LXXXV. Zie Mincoff bl. 136. Vgl. Wieder n° 746, 747; Van Duyse I, 594.

In O. P is het opschrift: Een nieu Liedeken, van de seven Hoofden of Gouverneurs, die dese Landen gheregier hebben, van wegen den Coninc van Spaengien, ende hare na gelaten vruchten, tegen de gene die haer lieten duncken, datter eenen goeden Peys soude connen spruyten van de Spaensche guyten. Door Adriaen vanden Bisdom. Op de wyse: Op u betrou ick Heere, &c.

1 vlg. Albertus was in Januarije 1596 te Brussel als landvoogd aangekomen met plannen van verzoening.

24. Iemand, die zich over deze goeverneurs verblijdt, moet ik herinneren aan hun aard, nl. dat zij enz.

- Dus hoort die na Pays trachten
 Van dat boose Caims Zaet,
 30 Off van Neroos gheslachte
 Twelck sy thoonen inderdaet,
 Bedenckt wel tquaet:
 Dat uyten valschen peys kan spruyten
 Want van haer wort niet ghedacht,
 35 Dan roof, moort, brant, vrouwen cracht
 Meer boosheyt dan ick can ontsluyten.

- T'gheboeft is veelderhande
 Die hier t'Lant bederven gantz,
 Volck sonder vrees of schande
 40 Boggers⁴⁰, Spaens, Wals, Yers en Frans,
 Bourgons, Almans,
 Dit zijnse die het Landt benouwen,
 Al dit goddeloos ghediert,
 Heeft ontschaeckt en gheschoffiert
 45 Maechdekens ende Eerbaer vrouwen.

- Madam is eerst ghecomen
 Int Neerlant als een Regent:
 Wy hebben haest vernomen
 Wat een deucht haer was ontrent,
 50 Zy heeft gheschent
 t'Verbont, Lant en Adel verraden,
 Hadde Godt ons niet bewaert,
 Hier waer langh gheopenbaert,
 Een moort van des Parijs weergaden.

- 55 Doe quam Ducdalf moordadich
 Als een Leeu wreet en seer fel,
 Hy was dit Lant seer schadich,
 Want hy achten al tvolck rebel,
 In zijn voortstel,
 60 Proefden wy oock terstont zijn vruchten,
 Den Adeldom ghedoyt⁶¹,
 En de Christenen verstroyt
 Met duysenden doen suchten en vluchten.

- Grouwelick was zijn leven
 65 Als een Duyvel in menschen schijn,
 Tgheen dat hy heeft bedreven
 Salt Neerlandt ghedachtich zijn
 Met valschen Wijn

40. Boggers: Bulgaren. Misschien worden daarmee hier Albanezen. Kroaten enz. bedoeld maar dan is de naam toch wel gekozen om de andere betekenis, die *boggers* (Fr. *bougre*), gekregen had: paederasten, schorten.
 61. ghedoyt: gedood.

Ginck hy t'verjaecht volck Pardon schencken
 70 Maer van zijn ghenadicheyt
 Die hy hadde toegheseyt
 Mach Haerlem, Zutphen, Naerden gedencken.

Don Lowijs kond soet wieghen
 d'Arme Mooren met soeten klap: ^{74, 75.}
 75 Om hun soo te bedrieghen
 Gelijck Judas en Joap ^{76.},
 Voor sulcken snap
 Hoortmen de vrome te vermanen,
 Want de Inquisicy seyt
 80 Teghens zijne Majesteyt
 Liever gheen Lant dan Luthrianen.

Don Jan vol valsche treken
 Die quam als een Wolfken tam:
 Zijn schalckheyt ^{84.} ginck uutbreken
 85 Doe hy ontrent Namen quam,
 En t'slot innam:
 Na peys ginck hy weer Crych verwecken
 Met een bloemken inde hant
 Quam hy voor den Thuyn playsant
 90 Maer toeghesloten vant hy t'hecken.

Parma had oock ghesoghen
 Uut zijns moeders borsten t'Fenijn:
 Hy was dobbel doortoghen ^{93.}
 Nochtans eenen goeden schijn,
 95 Den valschen Wijn,
 Eylaes, moest onsen Prins ghenieten:
 Door Balthazar Geeraerts,
 Een moorder met weynich baerts ^{98.},
 Die hem binnen Delff ginck doorschieten.

100 Ernestus was de seste
 Tscheen de Peys stont in zijn macht,
 Maer hy slachten de reste
 Vanden Vrede was noyt ghedacht,
 Hy heeft ghetracht
 105 Om zijn fenijn oock uut te spouwen
 En te brenghen om den hals,
 Door Michiel Renichion vals, ^{107.}
 Den Helt Graef Mauritz van Nassouwen.

- 74, 75. Requesens had in de jaren 1570 en 1571 met Don Jan de Moren in de Sierra Nevada op wrede wijze bedwongen en ten dele uitgeroeid.
 76. *Joap*, die volgens 2 Samuel 3, 27 Abner, de vroegere veldheer van Sauls zoon, verraderlik vermoordt.
 84. *shalckheyt*: verraderlikheid.
 93. *doortogen*: doortrapt.
 98. *met weynich baerts*. Wordt hiermede bedoeld, dat hij nog zeer jong en nauweliks toerekenbaar was? Maar hij was toch 26 of 27 jaar.
 107. Over deze in 1594 beraamde aanslag van 'den Pape Michiel de Renichon van Namen' bij Bor III, 784 en Nieuw Nederl. Biogr. Wdb. V. 590.

- Albartus hooch van Name
 110 Is het sevende hooft seer net,
 Dees Landen onbequame
 Met zijn vierkante Bonet:
 Bloedigh besmet,
 Is hy als d'ander oock bevonden
 115 Doch hy is Cardinael,
 Best, en lest van altemael,
 De doot heeft d'ander ses verslonden.

- Thert ghinck hem openbaren ¹¹⁸
 Diemen zijn Heylicheyte heet,
 120 Doe hij in s'doots bezwaren
 Bracht een Dochter soo elck wel weet,
 Sijn Roode Cleet,
 Dat is bloetdorstich van sich selven,
 Die int Lant ootmoedich quam
 125 Hij heeft een vroom Christen Lam
 Te Bruessel levendich doen delven.

- Den ghesalfden des Heeren
 Is worden een Crychsman vroom,
 Om te Tyranniseren
 130 Dat konsent kreeg hy van Room, ^{130.}
 Ten is maer droom,
 Die op sulcke Hoofden wilt bouwen
 Spruyt dan uut den boom geen goet,
 Daermen sich voor knielen moet
 135 Wie salmen dan moghen betrouwen.

- Wat hebben dese seven
 Hoofden, seght my met verstant
 Veertich jaeren lanck bedreven
 Yet goets in dit Nederlant?
 140 Dan rooff, moort, brant:
 Vervolgt, verjaecht, geschaeckt, ontstolen,
 Desen gheestelicken Man,
 Comt alsoo oock achter an,
 Sulck ampt en is hem niet bevolen.

- 145 Gheunieerde Landen,
 Die de Hoere niet en vreest, ^{146.}
 Welck droncken sit vol schanden
 Op dat seven-hoofdich beest: Apoc. 13.
 Let op den gheest:
 150 Vergiftich zijn de spaensche Vlieghe

118 vlg. Over de dood van Anneke v. d. Hove zie de vorige liederen.

130. Albertus, die kardinaal en aartsbisschop was, moest natuurlijk dispensatie van de Paus hebben voor zijn huwelijk met Isabella, dat aan de aanvaarding der regeering in de Nederlanden voorafging.

146. Openbaring XVII, 3. Bedoeld wordt hier weer de Roomse kerk.

Wilt ghy seker zijn bevrijt,
Respice Finem altijd,
 Hout ooch int zeyl al voor t'bedrieghen.

- Och Nederlant ghepresen
 155 Seer beklaecht meuchdy wel zijn:
 Ghy pleecht een bloem te wesen
 Boven alle bloemkens fijn,
 Schier ten ruijn,
 Soo gaet ghy nu *Belgica* schoone,
 160 Och wat deedt ghy reyn Prieel ¹⁶⁰.
 Grooten kost int Lant-Juweel ¹⁶¹.
 Vernielingh gheeftmen u ten loone.

- Was den Keyser ¹⁶³. verlegghen
 Om een somme ghelts off schadt?
 165 Die heeft hy haest ghecreghen
 Uut dees Landen, verstaet wel dat,
 In elcke Stadt
 Vont hy t'volck als ghetrouwe vrinden.
 Mach dan desen Potentaet
 170 Sulcke Landen wenschen quaet?
 Hoe kan hy't in zijn herte vinden.

- Carolus groot van machte
 Heeft het Nederlant verclaert,
 Rijck, Edel van gheslachte.
 175 Was hy t'eenich tijt bezwaert,
 T'gaf onghespaert:
 Daerom ginck hy't een melck-koe noemen
 Maar Philips zijn eenich soon,
 Ghevet daer voor sulcken loon
 180 Waert in zijn macht hy sout verdoemen.

- o Coninck hooch verheven
 En wilt ghy noch niet afstaen,
 Van u Afgodisch leven?
 Soo Manasses ¹⁸⁴. heeft ghedaan,
 185 Door bidden saen,
 Heeft hy ghenade voor God vonden
 Daerom u gheheel ontslaet
 Den verdoemelicken raet,
 Der Papen, menschen vals van gronden ¹⁸⁹.

160. reyn prieel: schone landouw.

161. *lant-juweel* is de kampstrijd tussen rederijderskamers en de daarmee gepaard gaande optocht der deelnemenden. Hier misschien letterlik op te vatten: 'wat placht ge schitterende rederijdersfeesten te geven'; want de dichter was zelf rederijker. Maar misschien overdrachtelik: 'hoe schitterend placht ge voor den dag te komen in de wedstrijd der landen van Karel V'.

163. den Keyser: Karel V.

184. *Manasse* de koning van Juda, die 'deed wat kwaad was in de oogen van Jahwe', maar, volgens 2 Kron. 33, 11 vlgg. zich voor Jahwe verootmoedigde en weer naar Jeruzalem mocht terugkeren.

189. van gronden: van inborst, van karakter.

- 190 d'Afgodery wilt schouwen
 Ghelijck doodelijck fenijn,
 En wilt voortaan betrouwen
 Op des Heeren Woort devijn,
 Merckt wie zy zijn,
- 195 Die t'Christen bloet altijd vernielen
 Oock hun vleesch en bloet verteert,
 t'Zijn diemen de Cruynen scheert,
 De schrift noemtse moorders der zielen.
- Hollant, Zeelant voorspoedich,
 200 Neemt des Heeren woort wel waer,
 Ghy hebt dat overvloedich
 Tis der Zielen spijs dierbaer:
 Schickter u naer:
 By u nabuers treuren de vromen
- 205 Om dat s'Heeren klaren glans
 Hun ghenomen is bykans,
 Deurt misbruycken is het meest ghecomen.
- Oorloff mijn Heeren Staten
 Hout u vroom als Leeuwen koen,
 210 En wilt God niet verlaten
 Maar bidt hem avont en noen,
 Tot elck saysoen,
 En gedooght gheen Affgoderye
 Roept de Heer in uwen Raet
- 215 Nae zyn Woort te wercke gaet
 U voornemen zal wel ghedyen.
- Niet meer so dom. ⁺

159.

Nieu Lof-sang over de Victorien vercregen Door zijn Excel. zedert Augusti negen. 1597. ⁺

Op de wijze: *Den tijt is hier,, datmen sal vrolijk wesen.*

- Godts goetheyt groot,
 Die door 'tbloedt van Nassouwen
 Wy nu aanschouwen,,
 Wilt melden openbaar:
 5 S'landts vyandt snoodt,
 Die 'tNeer-lant tracht ⁶ benouwen
 Doet God ⁷ verflouwen

⁺ Over Bisdom, de dichter van dit lied, zie bij n° 147.

⁺ No. 159. Naar D. Ook in F-M. O. P. S. Bij V.L. CL.

Het gedicht is uit het laatst van 1597.

Het is dezelfde melodie als van Tribulatie ende Verdriet, die Tijdschr. v. N. Ned. Muziekgesch.

I. 169 uit Thysius gegeven wordt. Zie ook Tijdschr. v. Ned. T. en Lett.k. X, 178 en Van

Duyse I, 583.

6. *tracht*. I. J. L. M. S *wil*.

7. *Doet God*. I. J. L. M. S *Godt doet die*.

Tot onsen troost voorwaer:
t'Opset zeer swaar,
10 En des *Tyrans* ghedacht,

De *Heer* niet lyden 'wil'
 Maer selve voor ons stryden 'wil'
 End ons bevryden 'wil'
 Door een dien-men cleijn acht.

- 15 *Amiens* sterck, ^{15.}
 Was listich inghenomen
 't Welck scheen te vromen,,
 Den *Cardinael Albrecht*:
 Doch stracks nae 'twerck,
 20 De Coningh sonder schromen
 Te veldt ghecomen,,
 Zijn stadt weder belecht:
 Die hy bevecht,
 En met accoort krijght weer:
 25 En deed' betalen,, so
 Grootschand', den *Cardinalen*,, sno
Spaanjaarts en *Walen*,, blo,
 Aldaer, oock weken veer.

- Der *Staten-Heldt*,
 30 Gingh doe, door *Gods* ghenaden,
 Hem clouck beraden,
 Alsmen daar minst op docht:
 Voughd' hem te veldt,
 Als *Krijghsman* clouck in daden,,
 35 Dies onbeladen
 De Stadt Berck ^{36.} hy besocht:
 Die hy oock broght,
 In *tien daghen* aen t'Landt:
 Daer hy uyt trecken,, sach
 40 'tVolck dat hem te begecken,, plach
 'tWelck men ontdecken,, mach,
 t'*Gods* eer, en t'haerder schandt.

- Voor *Meurs* seer cort,
 Ging hem *Graaf Maurits* voughen
 45 'tWelck haar beloughen, ^{45, 46:}
Spaanjaarts noch *Walen* prat:
 Die hem oock 't *Fort*,
 In *vijf daghen* op droughen
 t'Zijnder ghenoughen,
 50 't *Casteel* en oock die *Stadt*:
 Meest elck vrees hadt,
 Voor dees *Graaf*, op dat pas:
 Dees bittre quanten,, doe

15. In Maart 1597 werd Amiens door de Spanjaarden door een krijgslist overvallen en genomen. Hendrik IV rukte onmiddellik op en sloeg het beleg om de stad. In Aug. trok Albrecht uit de Nederlanden op om de stad te ontzetten.
 36. Berck: Rijnberk, dat 20 Aug. door Maurits genomen werd.
 45, 46: waarover Spanjaarden noch Walen zich hadden te verheugen, Meurs werd 20 Sept. overgegeven.

Moghten nae de *Vier canten* ^{54.}, toe,
55 En hem inplanten,, hoe,
Haar glas verlopen was.

Fluck ⁵⁷ over *Rhijn*,
Voor *Grol*, ging 'tPaerd-volck draven,
'tVoetvolck haar gaven,,
60 Seer clouck om dees Stadts-vest:
Veel *Krijghs-volck* fijn,,
Sachmen daer willich slaven
Pejoniers graven,
En 't*Boots-volck* doen haer best: ^{64.}
65 Dies (als de rest,) ^{70.}
In daghen *seventien*,
Door ons *Vier-ballen*,, veel
Haar moet bestont te vallen,, heel
Sonder te callen,, veel,
70 Was de *Stadt* oock ons lien.

Brevoord men sach,
Des morghens refuseren,,
'tParlementeren
Seer trots, spytich en fier:
75 Dien eyghen *Dagh*, ^{75.}
Sochten zy t'accorderen
Ghenaad begheren,,
Van dees *Graaf goedertier*:
Wiens *Krijghs-volck* hier,
80 (Siende de *Bres* niet quaad)
Zijn opghesteghen,, fel
Die oock in *daghen neghen*,, snel
Die *Stadt* in creghen,, wel,
En 't*Slot* op zijn ghenaad. ^{84.}

54. *vier canten* staat in de druk als één woord. Maar de bedoeling moet wel zijn: de soldaten der bezetting konden naar alle windstreken vluchten en zich zelf inprenten, dat hun tijd voorbij was.

57 *Fluck* is geen drukfout voor *fluks*, al is dit laatste de gewone vorm.

64. Blijkbaar deed het bootsvolk van de schepen, die Maurits voor de tocht naar Rijnberk gebruikt had, nu te lande dienst.

70. 26 September ging Groenlo over.

75. Van deze poging 'dien eyghen dagh' om te accorderen, meldt Bor niets.

84. Op 9 October werd Bredevoort stormenderhand genomen en geplunderd.

- 85 *Enschede* roock,^{85.}
 'Tverloop al van der saken
 Men sach haar raken,
 Verbaest, en in den dut:
 Die *Ootmaers* oock,
 90 Accoort met ons quam maken
 Alst hoorde craken,,
 'tBeghin van ons gheschut:
Tente noch *Hut*,
 En was daer schier ghestelt:
 95 Maar *Gods* handt crachtelijck^{95.},
 Haer selfs verbaast onsachtelijck:^{96. + +}
 En doet waarachtelijck,
 Dat s'vyandts cracht versmelt.

- Oldenzeel* dreyghd',⁹⁹
 100 Oock wederstandt te doene,
 Door *t'Garnisoene*,,
 Daer 't mede was beleyt:
 Maar 'thooft haast neyghd',
 Onder *Graaf Maurits* coene,
 105 Alst ginch bevroene,,
 Wat voor haar was bereyt:
 Door *Gods* goetheit,
 Was 't ons den *vijfden dagh*:^{108.}
 Met hert en sinnen,, vroedt
 110 Looft *God*, die ons 'tSpel winnen,, doet
 Waerdoor *t'Spaans spinnenbroedt*,
 Men *Twent* verlaten sach.

Prince

- .
Linghen gaf *God*,^{113.}
 Desen *Prins* in twee weken
 115 'tHeeft klaar ghebleken
 Dat *Gods* handt met hem wrocht:
 Hier hebt ghy '*slot*,
 Dat ons noch ghingh ontbreken
 Wie soud vol-spreken
 120 'tProfijt van dees *Krijghs-tocht*:
 Begost, volbrocht,

85. 18 October gaf Enschede zich over, 21 Oct. Ootmarsum.
 95. *crachtelijck*. Deze vorm, die D. O. P ook hebben, wordt door het rijm gevorderd; maar F heeft de drukfout *crachtichlijck*, die door alle andere is overgenomen. I. J. L. M. S hebben nu ook *onsachtichlick* en *warachtichlick*.
 96. *selfs* ontbreekt in I. J. L. M. S.
 + *verbaast* zal wel drukfout zijn voor verbaart: Gods hand toont zich streng.
 + *onsachtelijck*. D *onschachtelijck*, drukfout.
 99 vlgg. Dit koeplet ontbreekt in O. P.
 108. 22 October.
 113. Lingen, dat 12 November overging, behoorde tot de bezittingen van Maximiliaan van Buren, de vader van Anna, de eerste vrouw van Willem van Oranje. De voogden van Anna hadden het graafschap echter aan Karel V verkocht.

In *drie maenden* ontrent:
Wilt *God* lof singhen,, nou
Die den *Spaanjaart* verdringhen,, wou,
125 En *Linghen* dwinghen,, wou,
Door *Maurits l'excellent*.

160.**Een clacht onsoet,, Die Albertus doet,, Tot synder schanden,, Om dat hy moet,, Spelen Banckeroet,, Uut desen Landen, ⁺**

Op de wijze: *van Maximilianus de Bossu, etc.*

Als ick all' mijnen teghenspoet,
(Met schand) moet sien en hooren,
Die my dees jonghe Prince doet
Van Orangien gheboren,

- 5 Dat cost my mijn vijf sinnen,, schier
Sal hy die Canse winnen,, hier
En mijn volck dus verstoren ⁷.

Ick hadd' ghedacht in mijnen sin
Theel Nederlandt t' omringhen,
10 Hollant soud' my wel laten in
En Zeelandt soud' ick dwinghen,
Maer den Leeu die den Thuyn bewaert,
Die is my veel te fel van aert,
Hij comt my selfs bespringen.

- 15 Ter liefden van onsen heyligen quant,
Van Roomen hooch verheven,
Die my gaf dees Clapmuts ¹⁷ viercant
Waegh' ick mijn lijf end' leven,
In Vranckrijck won' ick Amiens, ¹⁹.
20 In Vlaenderen Hulst, na mijnen wensch, ²⁰.
En Calis most oock beven. ²¹.

- Hierom dacht ick met hooghen moet,
Die cans hadd' ick ghestreken,
Maer nu ist my al teghenspoet,
25 Het spel is heel verkeken,
Als ick ghedenck' hoe by Turnhout, ²⁶.
Mijn gantsche Leger wert gestout

+ No 160. Naar D. Verder in F—M. Bij V.L. CLI; Van Vloten II, 338.
Van dit gedicht bestaat ook een uitgave in piano, 'Ghedrukt tot Leyden, By Jan Theunisz, woonende aende Visbrugge'. De Koninklijke Bibliotheek bezit daarvan een exemplaar (Pamfl. 1001).
Het opschrift luidt aldaar: 'Een clachte onsoet, die Albertus doet,, tot zijnder schanden, Hy wort verwoet,, om dat hy moet,, uyt dese Landen.'
Zelfs in de spelling zijn er slechts geringe verschillen met onze tekst.
Over de melodie zie bij n° 72.
Ongeveer van het einde van 1597.

7. verstoren: vernietigen.
17. clapmuts: muts met kleppen of kwasten, de kardinaalshoed. Albertus was reeds in 1577, op 18 jarige leeftijd, kardinaal geworden.
19. Zie het vorige lied vs. 15.
20. In Augustus 1596.
21. Hier kan alleen gedoeld worden op de inneming van Calais in 1595.
26. 22 Jan. 1597.

Soo dunckt my therte breken.

Doen ick hier eerst quam in Brabant,
 30 Van vrede woud' ick praten,
 Maer elck verclaerde my vyandt,
 End' spanden mette Staten,
 Sy en vraghen na Peys noch na ³³ accoort,
 Maer vallen my met geweld ³⁴ aen boort,
 35 Dat ick tLant moet verlaten.

Alpen en Rijn-berck ben ick quijt, ³⁶
 Camillien Schants vol vromen, ³⁷
 Moeurs, Goor, end' ³⁸ Grol (in corten tijt)
 Die sijn my oock ontnomen
 40 Maer Amiens (dwelck my meest quelt)
 Daer is de Lelij met geweld,
 Wederom inn' ghecomen ⁴².

Breevoort can ick vergeten,, niet,
 Die waren my ghetrouwe,
 45 Sy spraken hooch ⁴⁵ vermeten,, siet,
 Wat passen wy op Nassouwe.
 Maer den Crijchshelt cloeck onverveert,
 Die viel daer aen met schilt en sweert,
 Dus quamen sy in rouwe.

50 Oldenzeel end' Otmarssen mee, ⁵⁰
 Die sijn my oock ontvloghen
 Het huys van Linghen, end' Enschede, ⁵²
 Zijn al int net ghetoghen,
 Somma daer isser juyst een dosijn
 55 Die my dit Jaer ontweldicht sijn,
 Van dees Luthers deurtoghen ⁵⁶.

Ick mach nu wel verlaten,, fier,
 Brabant dees schoon' Warande,
 Want men stroyt achter straten,, hier,
 60 Pasquillen t'mijnder schanden,
 Daer in datmen te weten doet,
 Hoe dat de Clapmuts Banckeroet, ⁶²
 Moet trecken uuten Lande. ⁶³.

33. Het tweede *na* ontbreekt in de plano.

34. *met ghewelt*. De plano *met forts*.

36. *Alpen* stad in de buurt van Rijnberk. Beide werden in Augustus 1597 door Maurits genomen.

37. Over de Camillienschans bij Bor IV. 346. De schans lag bij Meurs en was genoemd naar Cammilli d'Aquino een Italiaan, 'die lange tijd Gouverneur van Meurs was geweest.' De volgende plaatsen zijn alle op dezelfde tocht in Augustus en September 1597 genomen.

38. *end'* ontbreekt in de plano.

42. *ghecomen*. De plano *ghenomen*.

45. *hooch*. De plano *noch*.

50. Oldenzeel: 22 October; Ootmarsum: 21 October.

52. Linghen: 12 November; Enschede: 18 October.

56. *deurtoghen*: doortrapt.

62. *Banckeroet*. De plano *seer verwoet*.

63. De plano *Moet verlaten dees Landen*.

Och const ick haer een Vossen vel,
 65 Listich om d'ooren strijcken,
 Ghelijck de stoute Griecken snel
 Aan Troyen lieten ^{67.} blijcken,
 Hoe soud' ick dan met sweert end vier,
 In voerend 'Inquisitie hier,
 70 Verschoonen arm noch rijcken.

Maer voor een afgesetten ^{71.} Sant,
 Word ick van Elck ghehouwen,
 Het welck my is een groote schant,
 Ick mach mijn hoofd wel clouwen,
 75 Dat ick van dit Luthers geslacht,
 Dus word ghequelt dach ende nacht,
 Ick moet mijn gall schier spouwen.

Mijnen persoon vol weerdicheyt,
 Van Oostenrijck gheboren,
 80 Ghesonden van uwe heylicheyt,
 Als Gouverneur ghecoren
 Die heetmen hier een Ypocrijt,
 Een Wolf ghecleet in schaeps habijt,
 Om tChristen bloet te smoren.

85 Och Paus Heylighe Vader goet,
 Hoe sietmen u onteeren,
 Van dit Calvijns gespuys verwoet ^{87.}
 Die u Pardoen blameren,
 Aflaet, Zielmissen, en Bevert gaen ^{89.},
 90 Ende Melis inde Halve maen,
 Sy alle refuseren.

Beelden van Gout, van hout, van steen,
 O Heylich vat van Roomen,
 En tVaechvier oock ^{94.}, achten sy cleen,
 95 Sy seggen, tzijn al droomen,
 Van Cappen end Casuyvelen bloot,
 Maecken sy Geuse Boxens ⁹⁷ groot,
 Zoo wijt ^{98.} ist nu ghecomen.

Oorlof all' mijn vrienden vailliant,
 100 Noch hier end daer geleghen,
 Adieu ghy en crijcht geen onderstant,

67. *lieten*. De plano *deden*.

71. *afgesetten*. D heeft *afgeseten*, dat wel een drukfout zal zijn; in F is het dan ook veranderd. *Afgeseten* zou alleen kunnen betekenen 'die afstand gedaan heeft', wat hier toch minder past.

87. *verwoet*. De plano *onvroet*.

89. *bevert gaen*: een bedevaart doen.

94. *oock* ontbreekt in de plano en in I. De laatste heeft *Vaghevyer*.

97. *boxens*: broeken.

98. *Zoo wijt*. De plano *So veer*.

Wat batet veel gesweghen
 Want Mauritz maecket veel te bont,
 Hy kaest ^{104.} met ballen van veertich pont,
 105 Dat spel is mi ^{105.} onghelegghen.

Adieu Brabant, adieu Vranckrijck,
 Adieu Rijnstroom gepresen,
 Adieu cleyn end groot all' ghelijck,
 Adieu segh ick mits desen,
 110 Wanneer ick nu in *Spaengien* coem, ^{110.}
 Seer cleyn sal mijnen willecoem ^{111.}
 By onsen Coninck wesen.

Ghecomponeert by I. W. M.

161.

Een nieu Liedeken vande geschiedenissen van den Jare 1588 tot xcvij.

+

Op de Voys van d'Liedeken vanden Prince van Conde, beginnende int Francoys,
Vueliles mon Dieu par ta grace, Moy preserver de malheur.

Een droevich en jammer scheyden
 Is *t'Geertruydenberch* gheschiet,
 Doen Wolven by schapen weyden:
 Ten cost langher dueren niet,
 5 Deur der Wolven practijcken
 Mosten de Herders wijcken,
 Die Schapen hier ende daer
 Verstroijden desghelijcken,
 O Godt wilt laten blijcken
 10 Dat ghy syt t'hooft van haer.

104. *kaest*. De plano en I (J. L. M) *kaetst*.

105. *mi*. D heeft de drukfout *nu*, die alleen in K in *my* verbeterd is, maar door alle andere overgenomen. De plano heeft *mi*.

110. I. J. (L. M) *Als ick in Spaengien treck wedrom*.

111. I. J. (L. M) *willekom*.

+ No 161. Naar D. Verder in F-H.K. CC. DD. Niet bij V.L.

Het lied is van het laatst van 1597. In het opschrift heeft F 1885 voor 1588 van G. H. K; CC heeft 1585, een bewijs, dat deze het lied uit F heeft overgenomen.

Van Duyse haalt II, 1650, 1657, III, 2535 vier of vijf liederen op den Prins van Condé aan, die echter geen van allen met het hier voor de wijs aangehaalde overeenkomen. Bovendien is er een wijze *Van Condé*, die dezelfde is als die van het Wilhelmus. Er schijnen dus heel wat liedjes op dezen voorvechter van het Protestantisme geweest te zijn. Ook was er hier te lande blijkbaar meer dan één bekend; anders was het niet nodig geweest er de beginregels bij te voegen.

vs. 3 vlgg. zien op de pogingen van Maurits om het garnizoen van Geertruidenberg door geweld en door onderhandelingen tot rede te brengen. De *practijcken der Wolven* zijn de verraderlike onderhandelingen met Parma.

- O opperste hoofd verheven
 Wilt die Schapen nu bystaen,
 Die noch met suchten en beven
 In Egipten weyden gaen:
 15 Door distelen en bramen
 Wiltse weder versamen
 In een weije wel vruchtbaer,
 En Pharao beschamen
 Die haer alle te samen:
 20 Valt hart, wreet ende swaer.

- Wilt oock die verstroijde lichten ²¹.
 Alsoo ghy die Wijsen deet,
 Blijven in haer ghesichten:
 In droeffheyte en oock in vreet,
 25 Soo ghy d'Enghele stelde
 By d'Herders op den velde
 Die u glorie seer soet
 En heerlijkheyt vertelden,
 Daer in hem die tijt ²⁹ quelde
 30 Herodes seer verwoet.

- Sijnen bloetgierighen toren
 Die en is niet al ghedaen,
 Want hy sou geerne als voren
 Die onschuldige dootslaen,
 35 Cost hy haer slechts betrapen:
 Maer wacht u wel ghy Schapen
 Voor den Wolff ³⁷ loos ende vals,
 Die door sijn boose knapen
 Heeft moordadich met wapen
 40 d'Herder ⁴⁰ ghebracht om hals.

- Noch sijnse niet al verslonden
 Godt stiert sijn Edel saet voort:
 Heeft hem in Breda ghesonden
 Tot een Herder om sijn woort:
 45 En Schapen te bevrijden,
 En die daer te bestrijden:
 Die haer haest hadde gheschent,
 Dus wilt met groot verblijden
 Godt loven t'allen tijdent
 50 Die dees gratie sent.

Wilts oock eer en danck bewijzen
 Al die daer waren ontrent,
 T'hooft was *Maurits* weert om prijzen

21. vgl. Wil de verstrooide schapen leiden en licht geven door een ster, zoals de Wijzen uit het Oosten daardoor werden geleid, en wil hun voor ogen blijven in droeve en blijde dagen.
 29. die tijt: op die tijt.
 37. Met *den Wolff* wordt Philips bedoeld.
 40. *d'Herder*. H.K. *d'Herders*; blijkbaar begrepen zij niet, dat hier de moord van Willem van Oranje bedoeld wordt.

Den gheboren Prince jent,
 55 *Hohenlo* den Graeff eele,
 Oock *Nassauwen* met vele
 Capiteynen vroom bekant,
 En die sonder gheschele⁵⁸.
 Het Schip brocht int Castele
 60 Met torff en volck vailljant.

De vyant heeft dit vernomen;
Carel van Mansvelt synde gram
 Is met een armaed⁶³ ghecomen
 Voor die schansse van *Noortdam*,
 65 Dwelck syn volck meest beschreyden,
Grobbendonck weeck *Ter-Heyden*⁶⁶
 Off in die Schansse daer an,
 Daer hy oock uyt most scheyden:
Maurits quam indie weyden
 70 En lichte hem daer van.⁷⁰

Noch is den Prince der vromen
 Met syn heyr cracht triomphant:
 Binnen *Steenberghen* ghecomen,⁷³
 Schansschen oock in gelderlandt;
 75 En *Sutphen* daerbeneven
 Is gheen vyant ghebleven,
 Die van *Deventer* wel wijs:
 Hebbent oock opghegheven
 Behouden goet en d'leven
 80 Godt sy loff eer en prijs.

Daer nae heeft hy hem begheven
 By Graeff *Wilhelm* vroom⁸² int werck,
 En den vyant daer verdreven
 Uut veel Schanschen hooch en sterck,
 85 Comende heeft verslagen:
 Die op de *Velu* laghen
 Te Peert al onder de voet⁸⁷.
 Om *Knodsenborch* te plaghen,⁸⁸
 Dit gaff Godt tot behaghen
 90 Den Prince wel ghemoet.

58. sonder geschele: Zonder dat er iets aan scheelde, zonder mankeren, zonder haperen.

63. *armade* betekent meestal 'vloot', maar ook 'leger'. Het laatste zal hier bedoeld zijn, want al heeft Mansfeld bij het beleg van Noortdam ook wel schuiten gehad, toch waren deze niet het voornaamste. De aanval op deze bij Zevenbergen gelegen schans stond in verband met de opdracht van Parma om Breda te hernemen. Vgl. Bor III, 527 vlg.

66 vlg.: Grobbendonck moest nu in de schans van Terheide blijven, die hij echter ook moest verlaten. Maurits nam haar 11 October in.

70. lichte hem daer van: beroofde hem daarvan, maakte hem zooveel lichter. Zeer gewoon is iemand van den aap lichten: van zijne beurs berooven, zakkenrollen.

73. Op 15 October.

82. *vroom*. H.K: *schoon*.

87. *al onder de voet is met verslaghen* te verbinden: in de pan gehakt.

88. *Om Knodsenborch te plaghen* behoort bij: *die op de Velu laghen*. Parma was bezig de schans *Knodsenburg* te belegeren.

- Godt heeft door synen arm krachtich
 Noch gevoert den vromen Helt,
 Dat hy is gheworden machtich
Hulst en tlant Waes met ghewelt
 95 Nae *Nimmeghen* ghevaren:
 Daer hy sonder beswaren
 Met veraccoordeerde fijn,
 Godt wil hem voorts bewaren
 In toecomende Jaren
 100 Laten soo spoedich ^{100.} syn.

- Voorspoet is weder begonnen
 Tot Godts lof en s'Princen want:
Steenwijck heeft hy doen gewonnen ^{103.}
 En *Coevoerden* sterck gheplant, ^{104:}
 105 Die ghespreyt hadden netten ^{105:}
 Om t'selve te ontsetten
 Werden dapper aengheroert ^{107.},
 Eer sy diet haer beletten ¹⁰⁸
 En die Godts woort en Wetten
 110 In Bels plaetsen invoert.

- Den winter ghepasseert zijnde
 Doenmen drie-tneghentich schreef,
 d'Excelentie verschijnde ^{113.}
t'Geertenberch wonder bedreeff,
 115 Met *Hohenloo* beleghen ^{115.}
 Die Schans seer haest vercregen:
 Die Stadt hieldet noch seer vast,
Mansvelt quam daer teghen:
 Maer den Prins onverslegghen
 120 Had op zijn compst ghepast.

- Den vyant lach daer gheweldich ^{121.}
 Tontsetten dorfd' noyt bestaen,
 D'ander mosten treurich scheldich ^{123.}
 d'Stadt verlaten daer uut gaan:
 125 Met t'geweer t'haren Lijven ¹²⁵
 Haer vendels mosten blijven

100. spoedich: voorspoedig.
 103. Op 17 September 1582 was Steenwijk door de Spanjaarden bij verrassing ingenomen.
 104. En het sterk bevestigde Coevorden. Deze vesting werd 12 Sept. 1592 genomen.
 105. Die netten hadden gespannen, lagen hadden gelegd.
 107. aenroeren: aanvallen.
 108 vlg.: Eere zij hun, die den vijand het ontzet belet hebben, en die Gods woord en wetten in de plaats van de dienst van Baäl invoeren. De Baälsdienst is natuurlijk weer de Roomse godsdienst. Ter wille van het rijm wordt het enkelvoud *invoert* i. p. v. het meervoud gebruikt.
 113. *verschijnde* is als participium op te vatten.
 115. beleghen: belegerd; men moet er *heeft hij haar* bij denken.
 121. Het leger onder Mansfeld.
 123. scheldich: makkend.
 125 vlgg. Bor III (30e B) 698: 'Den 25 Junij (1593) zijnse uyt de Stad getrocken: Sijn Excellentie niet jegenstaende het Accoort, heeftse haer geweer geschonken, uytgenomen de Vendelen, die de Vaendragers sijne Excellentie met eerbiedinge overgaven.'

Aen dat eel *Nassauwen* bloet,
 Looft Godt Mans ende Wijven:
 Eertse die d'werck hier drijven
 130 Als instrumenten goet.

Die blijerschap dient te verhalen
 Die daer schiede int ghemeyn,
 Lovende Godt in veel talen
 Die vroom Borgers groot en cleyn,
 135 Die daer weder in quamen
 Spraken nae trechts betamen ¹³⁶.
 Met grooten verheuchden gheest:
 Wilcom broeders by namen
 Godt loff die brengt te samen
 140 Die verstroyt sijn gheweest.

Siet hoe Godt straft die vergheten:
 Sijn woort en heylighen naem,
Mansvelt wou t'*Crevekeur* eten ¹⁴³
 Eer Prins *Maurits* creech de faem, ¹⁴⁴.
 145 Listich ginck hijt becruypen
 En meyndet op te suypen:
 Met syn groff gheschut seer ras,
 Maer hy ginck daer van druypen:
 Den selven wech insluypen
 150 Van daer hij comen was.

Groote victorijen schoone
 Gheeft Godt den Prince vermaert,
 Hy en spaert niet zijns persoone: ¹⁵³.
 D'werck hevet gheopenbaert, ¹⁵⁴:
 155 Gheen moeyten hem vernoeijen ¹⁵⁵.
 Soomen hem noch sach spoeijen: ¹⁵⁶
 Nae *Coevoerden* lanck benout,
 Godt loff diet gaff ten goeijen:
 Want sonder slach te moeijen
 160 Weeck den vyant verflout.

Schantlijck is hij daer gheweecken
 Prins *Maurits* vroom wijs bedacht:
 Is de winning naegestreken ¹⁶³.
 Van *Groeninghen* sterck gheacht

136. na trechts betamen: zoals hun dan ook paste.

143 vlg. Pieter Ernst van Mansfeld had juist na het overgaan van Geertruidenberg versterkingen ontvangen, en deed nu een poging om Crèvecoeur, het fort aan Dieze en Maas, dat in 1590 door Maurits genomen was, te heroveren, maar Maurits verijdelde dat plan.

144. Eer het Maurits ter ore kwam. In het volgende is *hy* weer Mansfeld.

153. Bor III, 807: 'Den 19 May trok Graef Willem van Nassau na de Schanse van Auwerderzijl, wesende een Schanse gelegen op den Pas van de Vriese Schepen' etc.

154: Zijn daden hebben bewezen, dat hij zichzelf niet spaart.

155. vernoeijen: te zwaar vallen.

156 vlgg. zien op het ontzet door Maurits van Koevorden, dat van October 1593 tot Mei 1594 door Ewsum tegen Verdugo verdedigd was. Vgl. Bor III, 798.

163. Heeft zijn overwinning vervolgd.

165 Onwinbaer soo sy meende,
 Godt haren trots vercleende
 Ende gaff *Nassauwen* cracht,
Auwerzeel dat beweende,
Groeninghen Godt verleende
 170 Oock in Prins *Maurits* macht.

God bleeck ^{171.} noch sijn wonder wercken
 Door dat *Nassauwen* bloet eel,
 Hier grootelick tot s'Lants verstercken
 En des vyants achterdeel ^{174.},
 175 Doen den Prince cloeckmoedich,
 Met Graven Heeren goedich
 Binnen *Geertrudenberch* quamp,
 Met t'Crijchsvolck ^{178.} overvloedich
 En van daer seer voorspoedich
 180 Nae *Turnhout* den tocht namp. ^{180.}

Daerontrent ghecomeen sijnde
 Den vyant werdet ghewaer,
 Te vertrecken hy hem pijnde: ^{183.}
 Prins *Maurits* die volchde naer
 185 Seer dapperlijck ^{185.} merceerden
 Op *T'hieler-Hey* ^{186.} hem keerden, +
 Den *Waracx* sach gheen verhael ^{187.},
Hohenloo den onverveerden
 Graeff *Solms* met haer troep peerden
 190 Treften den generael.

Nassaus Heeren en Collonellen,
 Capiteyns en ons krijchsvolck goet
 Sachmen oock aent vechten stellen
 Met een vroom en cloeck ghemoet,
 Twee duysent daer neer vielen
 Die reste sachmen knielen:
 Roepende met luyder stem,
 O geus spaert onse sielen:
 Siet hoe laet Godt vernielen
 200 Die strijden teghens hem.

171. bleeck: deed blijken.

174. achterdeel: nadeel.

178. *Crijchsvolck*. D heeft de drukfout *Chrijsvolck*, die door F. G. H. K is overgenomen; CC heeft verbeterd.

180. In Januari 1597.

183. De vijand deed zijn best te ontkomen.

185. dapperlijck: snel.

186. De heide bij Thielen ten Zuiden van Turnhout.

+ hem keerden: hij trok de heide op.

187. verhael: uitkomst.

Noch vierhondert daer ghevanghen,
 Achtendertich vendels met
 Die inden HAECH op d'Sael hanghen,^{203.}
 Met een Ruyters vaen Cornet^{204.},
 205 Tot deser landen glori
 En eeuwighe memori,
Turnhouts Slot door t'schieten bloot
 Gaft op (leest die Histori,)
 Looft Godt van dees^{209.} victori
 210 En sijn weldaden groot.

Maurits door Gods ghenaden
 Kreech noch int merceren sterck:
 Die Stadt *Alpen*^{213.} sonder schaden,
 Corts daer nae die Stadt *Rhijnberck*,
 215 Oock *Muers* ende *Grol* mede,
Brevoirt die stercke Stede
 Namp hy met ghewelder hant,
Otmars, *Old'zeel*, *Enschede*,
Linghen en brocht in vrede
 220 T'heel *Overijssel* Landt.

Looft Godt, singt, schrijft in Chronijcken,
 Dat Prins *Maurits* soo subijt
 Met ghewelt en krijchs practijcken:
 Dese Steden heeft bevrijt,
 225 Met haer Casteelen meere,^{225, 226}
 Liepen uut schanschen veere
 Vreesende *t'Nassauwen* saet,
 Een vroom Prins graeff en Heere
 Naest God, gheeft hem die eere:
 230 En deser Landen *Raet*.^{230:}

Doent met *Linghen* soo wel eynden^{231.}
 Den vyant zijnde ontstelt,
Grobbendonck, *Barlotte* meynden
 Met verraet ende ghewelt:
 235 *Geertrudenberch* te strijcken^{235.},
Berch-op-Zoom desghelijcken,
 Maer God heeft voor haer ghewaect:
 Want sy moesten weer wijcken
 En haer valsche practijcken^{239.}
 240 Heeft hy tot niet ghemaect.

203. In de zogenaamde ridderzaal.

204. Cornet: ruitervaan.

209. dees: In D staat *d'ees*; evenzo in vs. 50.

213. *Alpen* tussen Xanten en Rijnberk. Over de bezetting zie Bor IV. 344.

225, 226 schijnen te betekenen: bovendien liepen met hun kasteelen ook de verder afliggende schansen leeg.

230: En aan de regering van deze landen.

231. Lingen gaf zich over op 13 Nov. 1597. De mislukte aanvallen op Bergen op Zoom en Geertruidenberg waren ook in November omstreeks dezelfde tijd.

235. strijcken: in zijn macht krijgen.

239. practijcken: listen.

- God die dit al heeft ghegheven:
 En dat eel *Nassauwen* bloet
 Soo victorieus verheven
 Neem hem voorts in sijn behoet,
 245 Met al dees Lants *Staten*
 En die om eer te vaten
 Ghewillich gaen totten strijt,
 Oock die vroom ondersaten
 Wil Godt comen te baten
 250 T'sijnder eer, t'slants proffijt.

PRINCE

- O PRINCE GODT wilt vermeerren
 En stercken, dat Edel zaet
 Van Vorsten, Princen en Heeren,
 Die u Schapen vroeck en laet:
 255 Hier hebben voor-ghestanden
 En noch als den vaelianden
 Wederstaen den Wolff verwoet,
 Met alle die vyanden
 Van dese Nederlanden
 260 En t'vals Babels ghebroet.

162.

**Liedeken met een Refereyn daer op accorderende, voor desen
 gemaect by de Fonteynisten binnen Dordrecht. ⁺**

- Ontwaeckt ghy Batavieren,
 Al die u Vaderlant bemindt,
 Treckt onder Leeuws Banieren,
 Want den Standaert is nu ontwint, ⁴
 5 Ghy sijt dit wel versint
 Op sWerelts int., alsoomen vint,
 Door Cesarus beschreven,
 Dat ghy certeyn,, boven Romeyn
 Altijt waert hooch verheven.
 10 Om dat in hondert Eylanden so Plinius beschrijft
 Geen kloecker in wapenen en waren als Batavieren
 Na Julius Cesar self in sijn redenen drijft,
 Dat sij de Romeynen passeerden door haer bestieren,

+ No. 162. Naar O. Verder in P. Dus alleen in de Dordtse drukken van Andries Reyers en zijn weduwe, niet in de latere van Isaac Reyers T en X. Bij V.L. CLII.

De Fonteynisten zijn de leden der rederijderskamer de Fontein te Dordrecht (spreuk: „*Reyn geneucht*”), 'waaronder de fontein des levens verstaan werd met drie stralen,, sproeyende in teekene der helegheer Triniteit'; vgl Te Winkel, Ontwikkelingsgang I, 177, 2e dr. II, 359. Het lied is van omstreeks 1598, zie vs. 80.

4. Het vaandel is ontplooid, d. w. z. het leger trekt op.

In Pompeius tijden quamen sy te Romen plaeksieren
 15 En vaegden int Senaet, of onder de menschen sterflic
 Haer kloecheyt yemant te boven ginc, of in manieren,
 Want de Romeynen konden haer niet zijn bederflic,
 De stadt Damiaten was Keyser Frederic verwerflic,
 Door der Batavieren hulp; sy de ¹⁹ ketenen braecken,
 20 Met een schip daer onder gemaect was een sage kerflic,
 Waer vanmen ter memorije tot Haerlem kan smaken
 Cayus Caligula had Batavieren voor alle saken,
 Tot sijn lijfknechten sonder verkleynen,
 Alsulcke Batavieren overtreffen de oude Romeynen.

25 Tis noch wel in memorije,
 Wat feyten dat ghy hebt ghedaen,
 Oost West kreeght ghy victorie,
 Soo de Kronijcken doen vermaen,
 Wat Keyser plaen,, ghy mocht bystaen,
 30 Hebben ontfæen,, door u seer saen,
 Den prijs tot allen stonden,
 Pompeius vroet,, tselve goet doet,
 Na Tacitus oorkonden.

Keyser Vitelus, Claudius, Otto en Galba,
 35 Hebben wel ondersocht der Batavieren Kouragie,
 Oock doen sy de Romeynen sloegen uyt Batavia,
 Met veel vrome feyten, thaerder aventagie,
 Twelck te verwonderen is, voor elck personagie,
 Dat sy konden wederstaen soo veel Potentaten,
 40 Gelijck ons nu veel Princen doen oultragie,
 Maer God komt den sijnen altijd te bate,
 Exempel aen Leyden doen sy in benoutheyt ⁴² saten,
 En van Baldeus rontom waren beleyt
 Dat sy honden katten en ander ghedierten aten
 45 Noch toonden sy haer slincker armen, en hebben geseyt
 Die willen wy eten, tegen u dander bereyt
 Om vechten eer wy vallen onder u vileynen
 Alsulcke Batavieren overtreffen de oude Romeynen.

Hierom moet ick lauderen
 50 De Bataviersche helden koen
 Wantmen sagh haer floreren
 Met den Prins van Oraenjen doen ⁵².
 Haerlem deed bloen,, menich Spaensoen,
 Na Leyden doen,, saghmense spoen
 55 Maer 'twater quam op handen
 Sy moesten klaer ⁵⁶., oock van Alcmaer,
 En al met groote schanden.

19. *de* ontbreekt in O.

42. *benoutheyt*. O *benout*, welke drukfout wij verbeterd hebben. P verbetert dit vers aldus:
 Exempel aen die van Leyden doen sy benaut zaten.

52. In O is *doen* achter het vorige vers gekomen.

56. *klaer*: duidelijk, zonder twijfel.

- God hoorden tot Leyden het kermen en zuchten,
 En baden als die van Ninive nacht en dagh
 60 Door den watervloet deede hy Baldeus vluchten,
 Die van Haerlem deden oock soo menighen slagh,
 Met stormen en uytvallen sonder verdragh ⁶²,
 Soo dat sy wel veerthien ⁶³ duysent haerder vyanden
 Door Gods kracht vernielden soomen sagh,
 65 Daer sy op betrouden maer niet op menschen handen
 Gelijck de Romeynen deen waer door sy tot schande,
 Met de Heydenen quamen ick seght voorwaer,
 Ontrent seventigh mannen kloeck als den vailliande
 Saghmen de stercke stadt Breda innemen klaer,
 70 Met weynigh bloetstorting, is dit gheschiet eenpaer,
 Door ghetrouwe helden en vromen Kapiteynen,
 Alsulcke Batavieren overtreffen de oude Romeynen.

- Wy hebben alst mach blijcken,
 Maurits tot een kloeck vorst vaillant,
 75 Helden die niet beswijcken,
 Soo wel te water als te landt,
 En sijn konstant,, seer Triumphant,
 Waer door playsant,, sy ⁷⁸, abundant,
 Sullen de Kroon ontfanghen,
 80 Soo blijft den hof,, tot Godes lof, ^{80, 81}.
 Met 't Slot altijt behanghen.

Prince

- Soude onsen Prins Mauritz niet overtreffen,
 D'oude Romeynen, door syn daden? ick seghe ouy,
 Als Koninck David moghen wy hem wel verheffen,
 85 Met sijne vrome Kapiteynen en Batavieren blij,
 Het heeft gebleken aan Zutphen, en Deventer vrij,
 Geertruydenbergh, Nimmegen, neemt op Groeninghen merck,
 Den slach te Turnhout, stelt aen d'een zy, ⁸⁸.
 Daer hy in stelden acht steden Sloten sterck, ^{89, 90}:
 90 Terstont kreegh Nassouwen oock een kloecke Berck ⁹⁰.
 Maer hy badt dat hem wilde helpen stueren,
 Den oppersten Stuerman die ⁹² in sHemels perck,
 En op de aerde macht heeft om te volvueren,
 Den welcken aenroepen tot elcker uren,
 95 Op dat onbevleekt blijven vanden onreynen,
 62. zonder verdragh: zonder ophouden.
 63. *veerthien*. O *veertigh*, drukfout, in P verbeterd.
 78, *sy*. O *seer*, drukfout, in P verbeterd.
 80, 81. De Hollandse tuin blijft gesloten.
 88. Dit vers is een tussenzin: (laat op het ogenblik de slag bij Turnhout maar rusten.)
 89, 90: Toen hij acht steden en sterke kastelen veroverde, kreeg Nassau ook Rijnberck. Vreemd is hier zeker het gebruik van *instellen*. Het kan haast niet anders betekenen dan 'op de lijst der veroverde plaatsen opnemen' Of is het 'binnen de grenzen van ons gebied brengen'?
 90. Met *Berck* wordt een woordspeling op Rijnberck gemaakt, *berk* wordt dan genomen als *bark*; vandaar het volgende *stueren* en *Stuerman*.
 92. *die* ontbreekt in O, drukfout, in P verbeterd.

Alsulcke Batavieren overtreffen d'oude Romeynen.

Prince

- .
 Looft God voor zijn weldaden
 Die hy dagelijcx gheeft met vlijt,
 Ons Schepen wel gheladen,
 100 Die brenghen van Oost en Westen proffijt,
 Den lantman blijft,, sijn koren snijt,
 Oock tVee subijt,, groeyt nu ter tijt,
 Om ons Lichaem te spijsen,
 Eert God met vreught (In Reyn geneugt)
 105 Wilt hem danckbaerlijck prijsen.
 Laet den Aert goet zijn. ⁺

163.**Een nieu Mey Liedeken.** ^{+ aant.}

Op de Wijse: *O Schepper fier.*

- Ghedankt zy Godt
 Die ons heeft laten spruyten
 Vol des deugts virtuyten ^{3.}
 Den Mey-boom excellent,
 5 Die hier het Slot
 Van onzen Thuyn kan sluyten
 'Twreet houden daer buyten
 Het welck de Schaepkens schent,
 Dezen Mey-boom groen en trouwen
 10 Die den wolf kan buyten houwen
 Voor 'sdrucks geschrey:
 Looft Godt voor sulcken Mey.
 Hy is verciert
 Met schoon Orangien Bloemen
 15 Keyserlijck te noemen
 Eel van Nassouwen bloet,
 Hy vreest noch viert ^{17.}
 Sijns vyandts hoge roemen
 Maer wel sonder schromen
 20 Hem wel afbreucken doet,
 + *Laet den Aert goet zijn.* Welke Dordse rederijker deze spreuk voerde, is ons niet bekend.
 Waarschijnlijk was zijn voornaam *Aert*.
 + No 163. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CLXIII.
 Het lied is zeker wel van April of Mei 1798. In vs. 4 vlg wordt er toch op gewezen, dat
 Maurits in deze tijd de Hollandse tuin had gesloten, wat hij door de verovering van Lingen
 had gedaan. Dat deze uitdrukking toen dadelik in gebruik is gekomen, ziet men in no 159,
 vs. 117 en 162, vs. 80 en 81.
 Voor de wijze zie Van Duyse II, 1760 en Valerius, blz. 122. Het is dezelfde als van de
 Passemeze d'Anvers.
 Ofschoon dit lied alleen in een zoo late druk voorkomt, moet het toch zeer bekend geweest
 zijn, want tijdens het beleg van 's-Hertogenbosch is er een omwerking van gemaakt ter eere
 van Frederik Hendrik. Zie de Bijlagen hierachter.
 3. virtuyten: krachten.
 17. vieren: ontzien.

Want hij twee Tyrannen krachtich
Derf weerstaen met Godt Almachtich,
Paus, Conigh bey,
Looft Godt voor sulcken Mey.

- 25 Dat hij aenrecht,
 Dat gaet hem wel ghedyen
 Schier aen alle zyen,
 Wat hy doet oft beghint
 Des Heeren knecht
 30 Die blijkt hy wel int stryden
 Om 't volck te bevryden
 Al die vroom zijn ghesint,
 Godt die sterckt, hem sonder schaden,
 Door hem werckt, hy wonder daden
 35 Menigher ley
 Looft Godt voor sulcken Mey.

- Eer hy te veldt,
 Gaet trecken met couragie
 'tSijnder avontagie
 40 Schickt God dan wysen raet,
 Den kloecken heldt
 Hy geeft oock goede gagie
 Soldaet, Ruyter, Pagie
 Te min wordt hy ghehaet:
 45 Niet bloet gierich, noch hoveerdich
 Goedertierich, trou vol heerdich ⁴⁶.
 Voor dees Contrey:
 Looft Godt voor sulcken Mey.

- Sijns vyandts macht
 50 En hooghmoedich vermeten
 Sal worden ghesleten ⁵¹.
 Oft de weerelt dreyght
 Den grooten pracht ⁵³
 En sal Godt niet vergeten
 55 Maer worden verbeteret,
 Hoe wreet hy is gheneycht,
 Een kleyn hooft der Batavieren
 Hem berooft veel qua manieren
 Met 'tswaert uyt d'schey,
 60 Looft Godt voor sulcken Mey.

- Dit is gheschiet
 Ons Prins Maurits ter eeren,
 Die Godt laet vermeerden
 In kloekheyt des welvaert
 65 Teghen't verdriet,
 Dat tot ons Landt mocht keeren,
 Sulcke vroome Heeren
 Sijn daer in niet bezwaert,
 Die in Liefd' haer herten branden
 70 Tot welvaert van steden, landen
 Soo ick eerst sey,
 Looft Godt voor sulcken Mey.

46. volheerdich: standvastig.

51. ghesleten: verscheurd.

53 vlgg.: De hoogmoed des vijands zal God niet voorbijzien, maar deze zal worden te niet gedaan, hoe wreed hij gezind is te handelen. Het zwakke hoofd der Bataven zal hem veel boosheid verhinderen.

Loff Eer en Prijs,
Zy oock mijn Heeren Staten
75 Die hem niet verlaten
In trouwicheyt altijdt,
Met Raet, Advijs,
Oock wat dient t'zijnder baten,
'sLandts goede ondersaten,
80 Doen wel haren vlijt,
Zy willich en trouwe blyven
Om den Mey-Boom t'onderstyven ^{82.},
In veldt oft Wey,
Looft Godt voor sulcken Mey.

82. onderstijven: krachtig ondersteunen.

164.

Een Bommels Liedt, ⁺

Op de wijze:

*Jan Broerman heeft een Bierken ghebrouwen,
Van Rommelken Rom,
Ten deucht te drincken noch te houwen,
Keert wederom.*

Hansken ¹. van spangien tsal u rouwen,
Voor bommelken bom,
Dat ghy meynt de Waerd in ³. te houwen,
Keert wederom.

5 Bommel en Tielschen Weert vercooren,
Tot ⁶. Bommelken bom,
Hebben malcanderen eedt gheswooren,
Keert wederom.

Sy en sullen malcanderen niet verlaten
10 Tot bommelken bom,
Sy hebben daer toe te cloecke soldaten,
Keert wederom.

Den Geldersman is op u ¹³. ghebeten,
Van bommelken bom,
15 Uyt haer Schapray ¹⁵. suldy niet eten,
Keert wederom.

De Geldersche zijn alsoo van sinnen,
Meest bommelken bom, ¹⁸.
Sy willen doch geen Tyrannen beminnen,
20 Keert wederom.

+ No. 164. Naar N. Verder in Q. R. T. U. W-BB. Bij V.L. CLV; Van Vloten II. 347; Wackernagel, no. 97.

Het lied heeft betrekking op de inval van La Barlotte in de Bommelerwaard in Mei 1599 en op de daarop volgende belegering van Bommel door Mendoza. Het moet uit Augustus of September 1599 zijn (vgl. vs. 37), ofschoon Mendoza het eigenlike beleg van Bommel 13 Junie al weer heeft opgeheven. Bor IV, 555.

In alle uitgaven is elke strophe op drie regels gedrukt. In de eerste staat b.v. *Dat ghy meynt* nog op de tweede regel. Wij hebben hierin de drukken niet gevolgd.

1. *Hans* spottende bijnaam voor iemand die hoogmoedig is. In de Middelnederl. Historieliederen (uitg. Van de Graft) blz. 221 worden de Geldersen, die de nederlaag bij Heinsberg hebben geleden, aangesproken als *Hansken van Gelder*.

3. *Waerd in N Waerdin*. Omdat deze lezing nergens anders voorkomt, zou men geneigd zijn aan een drukfout te denken. Zien wij echter, dat N (geen der andere) ook in vs. 89 *weerdin* heeft en in vs. 5 *een* voor *en*, dan vermoeden wij, dat N nog eene woordspeling meer in het gedicht heeft willen brengen.

6. Tot: te.

13. In N ontbreekt *u*, zeker wel niet dan eene drukfout.

15. schapray: provisiekast.

18. En vooral Bommel is aldus gezind.

Sy willen aen u haer kraghen ^{21.}, noch waghen,
 Voor bommelken bom,
 En u lieden met slaghen, verjaghen,
 Oft keert wederom.

- 25 Sy sullen noch voor haer stercke schanssen
 Voor bommelken bom,
 Hun Switzers ^{27.} doen pijpen en u doen danssen,
 Keert wederom.

- U Hoeren en hebben daer gheen goe daghen,
 30 Voor bommelken bom,
 Kleef, Munster, Westphalen sy liever saghen, ^{31.}
 Keert wederom.

- Wilt weder trecken na t'landt van Kleef,
 Van Bommelken bom,
 35 Dees willen u niet een goet woort gheven,
 Keert wederom.

- Wat leten u voor de halve Mane ^{37.},
 Bij bommelken bom,
 Dat onse palasaden daer staene,
 40 Keert wederom.

Den vierden Julij, t staet u te ghedinken
 By bommelken bom,
 Lieten de Geusen haer wapenen, blincken,
 Keert wederom,

- 45 Sy hebben u flucx van daer ghedreven
 Van bommelken bom,
 Daer isser doen seven hondert doot ghebleven,
 Keert wederom.

- U Papen die quamen met cruycen en vanen,
 50 Bij bommelken bom,
 U Krijchsvolck segghenen voor de halve mane,
 Keert wederom.

- Ten heeft u al gheen victorie ghegeven
 By bommelken bom,
 55 Twee Papen die moesten daer oock om sneven,
 Keert wederom.

21. kraghen: hun hals.

27. *Switzers* is waarschijnlijk een vervorming van *houwitsers*. Aan Zwitsersche huursoldaten valt toch wel niet te denken.

31. In deze plaatsen hadden de Spaanse troepen in winterkwartier gelegen, niet tot genoeg van de inwoners, vgl. Bor IV, 523.

37. halve maen: een soort bolwerk.

God helpt altoos de vereenichde Landen
 Vreest Bommelken bom,
 Al door de Leeuw met scherpe tanden,
 60 Keert wederom.

Wy hebben s'Prins van Orangien sone
 Tot Bommelken bom,
 By alle vrome spant hy de croone,
 Keert wederom.

65 Sijn gasten,, verrasten, u volck int vanghen ⁶⁵
 By Bommelken bom,
 Aen masten, met basten ⁶⁷ sy souden u hanghen,
 Oft keert wederom.

Eylacen ocharmen,, is dan al t'karmen
 70 By bommelken bom,
 Wie wil u bescharmen oft oock ontfarmen,
 Keert wederom.

Ghy meucht sien met u valsche listen
 Van bommelken bom,
 75 Om loosselijck binnen den Bosch te twisten,
 Keert wederom.

Ghy moet ras loopen al soudy wat sweten
 Van bommelken bom,
 De bosschenaers sullen u wellecom heeten,
 80 Keert wederom.

Soo ghy cond binnen den Bosch gheraken,
 Van bommelken bom,
 Ghy mocht een Antwerps Casteel maken,
 Keert wederom.

85 Alwaerdy hier over een maent gheweken, ^{85: 85-92}
 Van bommelken bom,
 Daer souder soo vele van bloede niet leken,
 Keert wederom.

Ghy hebt de weerd in ⁸⁹, hoe comder nu buyten
 90 Van bommelken bom,
 Ontbiedt veel schepen Galeyen en schuyten,
 En keert wederom.

65 vlgg: Indien gij niet terugkeert, zouden zijn mannen uw volk overvallen en gevangen nemen (eig. staat er: zouden u, bezig u te vangen, verrassen).

67. basten: koorden.

85: Indien gij een maand geleden geweken waart ...

85-92 ontbreken in AA en BB.

89. N: *weerdin*.

- God wil Nassouwe ghenade verleen,
 Hier ende alom,
 95 Dat hyse mach helpen die treuren en weenen,
 Dit wenschet Bisdom.

165.

**Een Nieuw Liedeken, vande Moordaedigheyde van Anthonius Schets,
 Heere van Grobbendonck, gheschiet aen den Edele Heere Mons
 Breaute by 'sHertoghen-Bos, ⁺**

De Stemme: vanden 51. Psalm, *Ontfermt u over my arme sondaer.*

- O Neroos herte zijt ghy noch niet doot
 Datmen u wonden ² noch alsins moet speure,
 Twelck men onlanghs by den Bos sach gebeure
 Van Grobbendoncks volck, seer vileyn en snoot
 5 Aen een vroom Helt, genaemt Mons Breaute
 Na dat hy schier een uyre was ghevanghen ⁶.
 Diet Geertruyden Bergh als een Romeyn uyt ree
 Sijn twintichster na den kamp met verlanghen.
- Ghy Kaims broetsel, Pharo opstinaet
 10 Hoe langhe wilt ghy noch in wreetheyt blijven
 Fy Grobbendonck, dat men u daet moet schrijven
 Die ghy onlanghs bedreven hebt seer quaet,
 Eerloos, Meyneedich, ontrou is u werck,
 Vol Tyranny, twelck is een quade beeste:
 15 Want de boosheyt regeert u herte sterck,
 Doch in het Bos schuylen de moorders meeste.

- + No. 165. Naar S. Verder in V. AA-DD. Bij V. L. CLVI; Van Vloten II. 349.
 De tekst van V is gelijk aan S. Maar in AA-DD wijkt de tekst herhaaldelijk zo sterk af, dat het niet mogelijk is alle varianten op te geven. Er is ook geen enkele betere lezing bij. Wie ze begeert te kennen, leze het gedicht bij Van Lummel, die wel CC gebruikt heeft, en de lezing daarvan tamelijk nauwkeurig weergeeft; maar vs. 12 heeft hij overgeslagen. Van het gevecht, dat 5 Febr. 1600 op de Vuchtse heide plaats had, tussen de Franse edelman in dienst der Staten, de Heer van Bréauté met 20 zijner ruiters tegen Gerard Abrahamsz, genaamd Leckerbeetgen, met een gelijk getal ruiters, allen behorende tot de bezetting van Den Bosch, geeft Bor IV, 601 in de aanvang van het 37e boek een uitvoerig verhaal. Lekkerbeetje en zijn broer en enige anderen behoorden tot de Bergverkopers.
2. u wonden: de wonden, die gij toebrengt. Doordien dit niet begrepen werd, maakte men er later *u moordt* van.
6. Dus niet in de hitte van de strijd, wat nog verschoonbaar zou geweest zijn, maar met kalm overleg.

Dit is gheschiet sprockel den vijfden dagh
 Int gulde Jaer, als men schreef sestienhondert,
 In welck feyt menigh mensch was verwondert
 20 Vande kloekheyt diemen aen dit volck sach
 Geroepen zijnde twintich elck parthy:
 Ons volck uyt den Bergh reden sonder flouwen
 Maer reden de Stadt vanden Bos te by,
 Komende door bedrogh in groot benouwen.

25 Den oorsprongh waer door dat dit is geschiet
 Is gheweest den hooghmoet aen beyde syden,
 Dat twintich teghen twintich soudē strijden
 Daer van wort een contract beschreven, siet
 Hoe dat daer alle dinghen soude toegaen
 30 Doch Breaulte heeft meer als woort gehouwe
 Waer door dat hy int eynde is verraen
 Datse schelmen en moorders te veel betrouwe.

Onder Grobbendoncks volck zijn geweest
 Achthien Berch³⁴ verkoopers, of lant verraders
 35 Som gebannen, gegeesselt, als boos daders,
 Binnen Dordrecht kleyn Harmen onghevrees³⁶
 Sulcx is daert wilt, dat inden Bos rigneert
 Schelmen, dieven, en eer vergeeten boeven,
 Den Borgher vroom wort hier niet getoetseert,³⁹
 40 Dan d'overloopers, moorders vol bedroeven.

Het over-hoofd hier van is Grobbendonck,
 Die oock het bloet dronck van dees vrome Helden
*Jan van Mille*⁴³ u daet moetmen vermelden,
 Dat ghy vermoorde d'Edel Heere jonck,
 45 Mons Breaute, een Krijghsman tot den endt,
 Grobbendonck most, maer dorste self niet kome⁴⁶
 Waer door zijn boosheyt sal blijven bekent,
 Zijn ontrouheyte dee hem voor de doot schrome.

Hy sont ons volck uyt de Bosch kaes en broot,
 50 Segghende dat zy een hart soude maken,
 Coragie en moet, eer heur de Stadt⁵¹ sou naken
 Met den Trompetter hy hun sulcks ontboot,
 Mons Breaulte sulck spotten wel verstont,
 Dat kasen broot, oft wijn hy niet begeerde,
 55 Maer nam dit lecke-beetjen inden mont

34. *Berch*. S *Berck*, drukfout, door V overgenomen.

36. Versta: Zoals b.v. kleyn Harmen. *Onghevrees* is hier wel een stoprijm met de betekenis: voorwaar; vgl. *onbeducht* b.v. n° 51, vs. 20, 56, vs. 74.

39. De vrome burger wordt hier niet geraakt, niet bedoeld, maar (*dan*) enz.

43. Wie Jan van Mille was, weten wij niet.

46. De dichter schijnt te bedoelen, dat Grobbendonck zelf de uitdaging had moeten aannemen. Maar deze was niet van Bréauté uitgegaan, maar van Leckerbeetgen. Of bedoelt hij, dat Grobbendonck zelf de gevangenen had moeten tegemoet gaan in plaats van een ander te sturen om ze te vermoorden?

51. de Stadt: de ruiters van de bezetting. De latere, die dit niet begrepen, maakten er *den strijdt* van.

Zijn Wapenen dit alderbest verteeden.^{56.}

56. Tusschen dit en het vorige vers hebben wij te denken: ‘waarmede hij te kennen wilde geven.’

- Na dat mijn 's Heeren Paert geschoten was,
 Is hy flux weer op een ander gheschreden,
 En heeft so noch een weynich tijts ghestreden
 60 Maar 't tweede Paert word' oock gheschoten ras
 Op 't derde Paert hy niet komen en kost,
 Maer heeft te voet wonder kloecheyt doen blijcken
 Al had zijn volck het afwijcken begost,
 So sach men den moet in hem niet beswijcken.
- 65 Maer siet hy street als een Romeyn toe staet
 Met den zijnen, wonder heeft daer ghebleecken
 Want hy noch mans en paerden heeft door steecken
 En zijn Cosijn⁶⁸ was oock een trou Soldaet,
 Noch meer met hem streden als Helden koen
 70 Hadden al de Francoysen trou ghebleven
 Zy souden daer bedreven hebben doen
 Dat in Kronijcken waerdich waer beschreven.
- Neemt een voorbeelt aan de Orangie bloem,
 Die inden Thuyn bloeyt lieffelijck ghepresen
 75 Den Thuyn is soet, int Bos ist wreet om wesen
 Onsen Thuyn wachter ick Nassouwe noem,
 Want hy houdt woort, in al 't geen dat hy doet,
 Oock inden Krijgh sietmen hem niet verbloden
 Een vyant is hy, van die storten bloet,
 80 Niet hy, als zy, sal yemant 'onrecht dooden.

166.

Beclach vanden Cardinael Albertus ghedaen, over het groot verlies, vande schans S. Andries, tot Rossum saen.⁺

Op de vois vanden 79. Psalm: *die Heydenen zijn in u erfdeel, &c.*

- De Geusen zijn
 In Bomler Weert ghevallen,
 Sy hebben mijn
 Ontnomen met haer allen,
 5 Een hupse Schans,
 End daer toe sterck van mueren,
 Tis een quaeey cans

Voor my diet moet besueren,
 Want met dees schans seer fel

68. *zijn Cosijn*; 'Breauté's neve Tibou' (Bor).

+ No 166. Naar N. Verder in E. I en alle latere, behalve K. O. P. S. V. Bij V.L. CLVII; Van Vloten II, 351; Van Duyse II, 1773; Loman, Twaalf Geuzel. n° 12.

De tijd van vervaardiging is 1600, zoals I en Q ook aangeven. In 1599 was het fort St. Andries tussen Maas en Waal bij Heerenwaarden gebouwd door Andreas, Kardinaal van Oostenrijk, de zoon van Aartshertog Ferdinand, die, toen Albertus voor zijn huwelijk met Isabella naar Spanje was gegaan, hier tijdelijk het stadhouderschap waarnam. In 1600 werd het pas gebouwde fort door de muitende soldaten voor een grote som aan de Staten verkocht: de Spaanse bezetting gaf het fort drie dagen, nadat Maurits er voor was gekomen, over op 24 Maart.

- 10 Meend ick te winnen tspel,
Sulcx was oock al mijn mening
Maer t'is nu al crackeel ^{12.},
Want nullo is mijn deel
Twelck my brengt in vercleeningh.

12. crackeel: ruzie, herrie, narigheid.

- 15 Om dat Nassou
 Als een stout helt bevonden,
 Hollandt ghetrou
 Wil zijn tot allen stonden,
 Die met ghewelt
 20 Mijn volck daer quam bestrijden,
 Twelck my seer quelt
 Nochtans moet ick het lijden,
 Ick wilde wel voorwaer
 Dat dese schans aldaer,
 25 Noyt en waer begonnen
 Want tspel heb ick gherockt,
 Maer den Geus seer verstockt
 Die heeftet afghesponnen.

- Gants seer onstelt
 30 Zijn nu al mijn Papisten,
 Dat sy haer gelt
 Daer aen gingen verquisten,
 Maer tmeeste spijt
 Het welck my seer gaat stooren,
 35 Dat ick t'verwijt
 Van alle man moet hooren,
 Ist Burgher ofte Boer
 Elck een maeckt groot rumoer,
 Ick en weet schier wat maken
 40 Mijn krijchsvolk onghefaelt,
 Dat wil oock sijn betaelt,
 Den krijch moet ick wel staken.

- Och nu is al
 Mijnen moet gants verloren,
 45 Ick ben ter pal ^{45.}
 Och was ick noyt gheboren,
 Al mijn betrou
 Dat is mijn afgheweken,
 Die schanssen bou ^{49.}
 50 In Vlaenderlant ghestreken ^{50.}
 D'een schans heet Fijlepijn ^{51.}
 D'ander Patiency ^{52.} fijn,
 Mijn fortres sterck van mueren
 Vlaendren is nu gheschent,
 55 Nieupoort, Brug ende Gent,
 Moghen dat wel besueren.

Mijn vreucht verdwijnt,
 Couragie loopt verlooren,
 Maer siet het schijnt

45. ter pal: ik zit vast.

49. bou: trots.

50. ghestreken: mij ontgaan, gevallen; misschien ook is het hier passief: weggenomen. Maar het eerste lijkt ons het waarschijnlijkste.

51. *Filippine*, een vesting in Zeeuws-Vlaanderen op last van Filips II aangelegd, werd de 21 Junie 1600 door Ernst Kasimir veroverd.

52. Patiency: een schans niet ver van Biervliet.

- 60 Ick bender toe gheboren,
 Ick heb den strick ⁶¹
 Voor een ander ghehanghen,
 Maer nu ben ick
 Daer selver in ghevanghen,
 65 Och wat sal ick gaen doen,
 T'hert sinckt my inden schoen,
 Door angst ben ick verslaghen
 Elck roept met vollen crop,
 De clapmuts moet haesop ⁶⁹,
 70 Wie duyvel soudt verdragen.

- Mijn leven dach
 Geen meerder verdriet mach sporen
 Ick heb den slach ^{73, 74}
 In Vlaenderlant verloren,
 75 Mijne macht saen,
 Die is my nu ontnomen,
 Ick mach wel gaen
 Al na den Paus van Roomen,
 Mijn Heere menichfout
 80 Verslaghen jonck en out
 Dat mach ick wel beclaghen
 Somma op dit termijn,
 Isser wel drie dosijn
 Ghevanghen en verslaghen.

⁶¹ vlg. Vgl. de lezing van O. P in n° 81, vs. 15.

⁶⁹ haes op: aan den haal.

73, 74. Als dit op de slag bij Nieuwpoort zou doelen, zou *drie dosijn* in vs. 83 wat heel weinig zijn. Ook zou het vreemd zijn, dat daarvan slechts met een paar regels melding gemaakt werd. Wij zullen dus wel moeten aannemen, dat Albertus hier de vrees uitspreekt, dat hij de slag zal verliezen. Hij zegt dan: Ik heb den slag al verloren, want ik kan hem niet meer winnen.'

- 85 O Gulden Jaer
 Zijn dit u schoone vruchten,
 Dat ick dus swaer
 In groot verdriet moet suchten,
 Moet ick alleyn
- 90 Dit cruys noch lang beerven,
 Ick ducht certeyn
 Dat ickt noch sal besterven,
 Helpt my o Paus propijs ⁹³.
 Helpt Cardinalen wijs,
- 95 Helpt ooc Bisschoppen mede,
 Helpt Apten al ghelijck,
 Helpt ghy Prelaten rijck
 Helpt my in elcke steden.
- Helpt Jacopijns ⁹⁹.
- 100 Helpt oock ghy Jesuijten,
 Helpt Augustijns
 Helpt al ghy Carmelijten,
 Helpt oock ghy Priors
 Helpt Paters hooch verheven,
- 105 Helpt meed Pastoors
 Helpt nichten ende neven,
 Helpt Minnebroeders seer groot
 Helpt oock Carthuysers bloot,
 Helpt Nonnen wilt u rasschen ¹⁰⁹.
- 110 Helpt Paep en Coster fijn,
 Helpt Monnick ende Bagijn
 Oft t' vet loopt ¹¹². al in dasschen. ¹¹²:

167.

Een Nieu Liedeken vanden Slach voor Nieupoort. 1600. ⁺

Op de wyse: *Het Nachtegaelken kleyne*.

- T'Gulde Jaer sestienhondert
 July den tweeden dach,
 Heeft God zijn kracht ghetoont
 Twelck menich mensch verwondert
- 5 Want in desen veltslach
 Wert niemant niet verschoont
 Hoe Edel gheparsoont,
 Yeder moest de kop bieden
 Lustich vallende an,
- 10 Gheen moest aen weer-zy vlieden

93. propijs: genadig.
 99. Jakopijns: Dominikanen.
 109. rasschen: haasten.
 112. *t'vet loopt*. Deze lezing van I. J. L. M zal wel de juiste zijn; alle andere hebben *t'verloopt*.
 112: of alles loopt mis.
 + No 167. Naar I. Verder in J. L. M. O. P. AA-DD. Bij V.L. CLVIII; Van Vloten II, 353. De wijs is dezelfde als Almande Prins de Parma, afgedrukt bij Valerius blz. 114. Vgl. Van Duyse II, 1777.

Elck street als een Crychsman.

- Graeff Maurits van Nassauwen
Rydend' als een vroom Helt
Gaf die Soldaten moet,
15 Segghende dat sy souwen
Haer kloeck quyten int velt
Want t'koste lyff en goet,
En sprack op staende voet:
Siet hier de plaets om vechten, ¹⁹.
20 De Zee hebby aldaer,
Strijt kindren als Lantsknechten
Ick wil u zijn een Vaer.

19. Bor IV, 651: 'Sijn Excellentie [heeft] sich alom by de troepen gevoecht, de selve animerende en daer by vermanende, na dien men de zee aen d'een sijde en des Vyands macht aen d'ander sijde hadde, sonder retraite of eenige andere uitkomste ter wereld, dan daer door te slaen.'

- Tvolck is moedich en rustich ²³⁻²⁸:
 Tot den Vyant ghetreen
 25 Die hem deed deysen wat,
 Graef Lod'wijcx Crychslie lustich
 Hem op d'oude plaets d'een,
 Wederom keeren rat,
 Graeff Ernst volck stont prat ²⁹.
 30 De nieu Geusen ³⁰. niet weken,
 Neemt moet Monsieur Veer riep:
 Gent quam ter zyd' ghestreken ³².
 Wiens Ruyt'ry niet en sliep.

- Zijn Excellentie vrome ³⁴.
 35 Stelden t'Casquet opt hooft
 En sprack, mannen tis tijt,
 Datmen geen doot moet schromen
 Godt Almachtich gheloofte,
 Zal ons helpen met vlijt
 40 Elck Troup viel aenden strijt,
 En hebbense soo gheslaghen
 Den Vyandt inde vlucht.
 Die hem van dees neerlaghe
 Grootelijcks vint beducht.
 45 Daer end op ander plaetsen
 Schier thien duysent Man bleeff
 Wel twee duyst aen ons zijdt.
 Zoo ghinght daer op een Caetsen ⁴⁸.
 Elck voor ander aendreeff ⁴⁹:
 50 Om den buyt end t'proffijt
 Spyt Paep Jan ⁵¹. diet benijt:
 Albartus Aertzhertoghen ⁵²
 Van Oostenrijck doen sach
 Zijn doot schier mee voor ooghen
 55 Twas hem een hart ghelach.

Veel Edelen end heeren
 Meer danmen noemen mach

- 23-28: Het volk is moedig tegen de vijand opgetrokken en deed hem deinzen. De troepen van Lodewijk dreven hem daarna snel naar zijn oude plaats terug. Hiermede wordt zeker wel bedoeld op de hevige aanval van Lodewijk Gunther's ruitery op de Spaanse ruiters, waardoor dezen naar Nieuwpoort vluchtten.
29. De troepen van Graaf Ernst hadden werkelijk moedig stand gehouden, maar niet in de eigenlijke slag. Zij waren in de voorafgaande nacht vooruitgezonden om de vijand tegen te houden en waren daarbij voor het grootste gedeelte gesneuveld.
30. Met de *nieu Geusen* worden volgens Bor de Walen bedoeld, die na de overgave van St. Andries in de dienst der Staten waren overgegaan.
32. Walraven Baron van Gent, oudste zoon van de Heer van Oyen.
34. Op een gegeven ogenblik, toen zijn ruitery begon te wijken, heeft Maurits zelf aan het hoofd van een afdeling zich tussen de vluchtenden en hun vervolgers geworpen en heeft zo de kans doen keeren.
48. Caetsen: Hier weer het beeld van het kaatsspel.
- 49: Ieder trachtte de ander voor te zijn.
51. *Paep Jan*; scheldnaam voor de Spanjaarden.
- 52 vlg. De aartshertog was een van de laatsten, die het slagveld ruimde.

Zijnder ghebleven doot
 Soo ginght op een schaepscheeren ^{59, 60.}
 60 t'Bleffer meest aende Pan
 Men hieu, men stack, men schoot
 Den Admirant hem boot ^{62.}
 Ghevanghen, die dick smaelden
 Op den Hollantschen Kaes
 65 Die hy wel dier betaelden
 Want twas vant nieuwe graes.

Comt eens Jantgien van Spaengien
 Alst u lust wederom,
 End dect den Geus wat op ^{69.}
 70 Hoe smaken u d'Oraengien? ⁷⁰
 Seigneur weest willecom,
 Proeft Nederlants sopperlop ^{72.},
 Papou die creech den klop,
 D'ontrouw is daer vergolden
 75 Aen die Schotten ghedaen,
 Die ghy T'oldenborch scholden ^{76.}
 End moortlijk hadt verraen.

- 59, 60. Zo werden zij geteisterd: het merendeel kwam om.
 62. 'Mendoça (door zijne vluchtende ruiters verlaten) alleen van een knecht vergezeld door de duinen zich bij den aartshertog willende voegen, viel in onze handen.' (Bosscha).
 69. opdecken: te smullen geven, tracteren, klop geven.
 70. vlg.: Hoe smaken u de Oranjeappelen? Welkom hier! Proeft eens van onze brij.
 72. sopperlop: een grappige verlenging van *sop*.
 76. De Aartshertog had de Schans Oldenburg (nu Oudenburg aan de lijn van Brugge naar Oostende) ingenomen op voorwaarde, dat de bezetting naar Oostende mocht aftrekken. Deze belofte werd niet gehouden, (Bor IV, 651).

- Prince, Heer God Almachtich
 Zijn Excellency gheeft,
 80 Wijsheyt, end goet verstant,
 Dat hy wel end eendrachtich
 Regeert soo lang hij leeft,
 Tot rust vant Vaderlant,
 Verknoopt Lis⁸⁴, Pyl en bant,
 85 Der Edeler Heeren Staten
 Met een ghemeen spreekwoort,
 Op Godt wy ons verlaten
 D'Eer hem alleen toebehoort⁸⁸.⁺

168.

Een nieu Liedeken vanden grooten slach in Vlaenderen,⁺

op de wijze, *Wy willen niet meer van Aeltien singhen.*

- Wie wil hooren een nieu Liedt
 Wat in Julius is gheschiet,
 Van d'Admirant, van d'Admirant
 Hoe dat hy quam al int verdriet,
 5 In Vlaenderlant.

- Mauritz heeft een tocht ghedaen,
 Met Ruyters knechten onbelaen,
 O Admirant, O Admirant
 Hy sette syn volck te Schepe aen
 10 In Vlaenderlant.

- Al meer dan met twee duysent scheep
 Mauritz zynen aenslach begreep,
 Den Admirant, den Admirant
 Most danssen also Mauritz peep,
 15 In Vlaenderlant.

- Het was wel stout gheavontuert
 Op s'vyants bodem krijch ghevuert
 Den Admirant, den Admirant
 Die heeft het met sijn volck besuert
 20 In Vlaenderlant.

84. lis: lus. De bedoeling zal wel zijn: hij knoopt lus, pijl en band te zamen door zijn spreuk 'Je Maintiendrai'.

88. *toebehoort*. M. P. AA-DD beter *behoort*.

+ In O volgen nog de, blijkbaar later toegevoegde verzen:

Hier is het eynde,
 Vanden slagh in Vlaenderen,
 Soo ick wel meynde,
 Daermen hout, vallen Spaenderen.

+ No. 168. Naar H. Bij V.L. CLIX; Van Vloten II, 355. Verder in E. I.-N. Q-DD, behalve S.V. Het lied is van dezelfde tijd als het vorige.

Voor de wijs zie Van Duyse I, 88; II, 1777 en Land. Het Luitboek van Thysius, n° 63.

Doen nu Albertus dit vernam,
 Wert hy seer toornich ende gram:
 Den Admirant, den Admirant
 Ras met sijn volck nae Nieupoort quam
 25 In Vlaenderlant.

Hy kreech twee schanssen met accoort,^{26.}
 Maer hebben noch al tvolck vermoort
 Den Admirant, den Admirant,
 Boven beloften, Eedt, oft woort
 30 In Vlaenderlant.

Het scheen daer wel een goet beghin,
 Doen sy hadden twee schanssen in,
 Den Admirant, den Admirant
 Maer tGeusen volck schoot op de pin^{34.}
 35 In Vlaenderlant.

Sy kregghen twee stucken gheschuts
 Maer dat en dee hen niet veel nuts
 Den Admirant, den Admirant
 Die kreech daer self wat op sijn Muts,
 40 In Vlaenderlant.

De tijding quam t'Antwerpen haest
 De Geusen vluchten seer verbaest
 Voor d'Admirant, voor d' Admirant
 Victory heeftmen daer gheraest,
 45 Al in Brabant.

Albertus doe bedroghen,, was
 Docht dat den Geus vertoghen^{47.}, was
 Den Admirant, den Admirant
 Die vont dat al gheloghen,, was
 50 In Vlaenderlant.

Sy toghen aen met een ghedruys
 Maer sy vonden de waert daer t'huys
 Den Admirant, den Admirant
 Die droech het Indiaensche Cruys^{54.},
 55 In Vlaenderlant.

26. Bor spreekt van Oldenburg, Bredene, Plassendale en Snaeskerke. Hier worden kennelijk de eerste en de laatste bedoeld, want juist ten opzichte van de bezettingen daarvan spreekt Bor van verraad. *Snaeskerke* ligt ten Zuiden van Oudenburg; zie vorig lied vs. 76.

34. *op de pin schieten*. Is dit 'het doel raken', waarbij men dan te denken heeft aan de stang, waarop de vogel staat, bij het gaaischieten? Vgl. Ned. Wdb. XII, 1871. Of is het = *voor de pin komen* = 'voor den dag komen'? Ib. 1869.

47. vertoghen: afgetrokken.

54. *het Indiaensche Cruys*. Waarschijnlijk wordt hier een of ander sieraad bedoeld, maar wij weten geen nadere verklaring.

Sy meynden ons te maken ree
 Den wech om te loopen in Zee,
 Den Admirant, den Admirant
 De Geusen toghen t'sweert uyt t'schee
 60 In Vlaenderlant.

Sy vielen daer seer dapper aen
 Met schieten houwen, steken slaen,
 Den Admirant, den Admirant
 Die wert daer in dien slach ghevaen,
 65 In Vlaenderlant.

Albertus was daer self in noot
 Met al syn Eed'len kleyn en groot,
 Den Admirant, den Admirant
 Daer bleeffen seven duysent doot
 70 In Vlaenderlant.

Veel Edeldoms wert gheslaghen daer
 En ghevanghen int openbaer
 Oock d'Admirant, ook d'Admirant
 Die sitten nu met droef heyt swaer
 75 In Vlaenderlant.

Eylacen twasser seer bekayt
 De kants die liep hun veel verdraeyt ⁷⁷.
 Den Admirant, den Admirant
 Sijn Spaengiaerts laghen daer ghesaeyt
 80 In Vlaenderlant.

Tusschen de duynen en op t'velt
 Laghen de dooden onghetelt,
 Van d'Admirant, van d'Admirant
 Denckt hoe sijn herte was ontstelt,
 85 In Vlaenderlant.

Wie weet waer dat Albertus bleef ⁸⁶.
 Die men oock int dootboeck schreef
 Den Admirant, den Admirant
 Sijn volck doen kleyne vreucht ⁸⁹ bedreef
 90 In Vlaenderlant.

Hun voornemen dat is ghefaelt,
 Sy hebben daer gheen prijs behaelt,
 Den Admirant, den Admirant
 Rechtveerdich heeftse God betaelt,
 95 In Vlaenderlant.

77. H heeft: *verdraent*, wat reeds in I verbeterd is.

86. Uit dit vers blijkt, dat het gedicht zeer kort na de slag gemaakt is.

89. *vruecht*. H *vrucht*, drukfout, alleen in K overgenomen.

Hij sidt te Woerden op het slot
 En treurt om synen Laberlot ^{97.},
 Den Admirant, den Admirant
 Want hy is doot en half verrot
 100 In Vlaenderlant.

Wy kregghen daer in dat exploot
 Oock thien Metalen stucken groot
 Van d'Admirant, van d'Admirant
 Die staen te Dordrecht voor den noot
 105 Uut Vlaenderlant.

Wy kregghen noch hoort mijn ghewaech
 Hondert acht vendelen twas een plaech
 Voor d'Admirant, voor d'Admirant,
 Die sietmen oock in s'Graven haech ^{109.},
 110 Uut Vlaenderlant.

Ons Princen van Orangien soon
 Die won daer in de ^{112.} slach de Croon
 Van d'Admirant, van d'Admirant
 Hy is gheen Tyranny ghewoon:
 115 Maer vreest Gods hant.

Want doen hy sijn Victory,, sach,
 Prees God, so zijn memory,, plach ^{117.}
 O Admirant, O Admirant
 Sijn hert ^{119.} vol van glory,, lach
 120 In Vlaenderlant.

Buyten Oostende voor de poort ¹²¹
 Moesten oock al de Spaengiaerts voort
 Van d'Admirant, van d'Admirant
 Die de Schotten hadden vermoort
 125 In Vlaenderlant.

Dees waren ghevanghen inden strijt
 Sy dachten doen te zijn bevryt
 Den Admirant, den Admirant
 Haer moorden wracht een grooten nijt
 130 In Vlaenderlant.

97. Laberlot: Kolonel La Barlotte, bevelhebber der Waalse troepen. Volgens de eerste berichten zou ook hij bij Nieuwpoort gesneuveld zijn. Dat gebeurde echter eerst omstreeks 20 Julie, toen Maurits de schans Isabella bij Oostende belegerde.

109. *in s'Gravenhaech*. In de Zaal van het Binnenhof; vgl. De Riemer Beschr. v. 's-Grav. I, 112.

112. *de ontbreekt in H. K. — I. J. L. M won in dese*.

117. *so zijn memory plach*: zoals hij gewoon was. Die *memory* zal er hier wel om het rijm bijgevoegd zijn.

119. *hert*. I. J. L. M *harte*.

121. vlgg. Bij Oostende werden gevangenen door de 'overgeblevenen Schotten en andere soldaten, die den vyandt te voren tegen krygs-gebruyck mishandelt hadden, tot revengie van haren leed dootd geslagen', Bor IV. 654. Dit was natuurlijk een wraakneming voor hetgeen de Spanjaarden bij Oudenburg enz. gedaan hadden, zie n° 167 vs. 76.

Wy sloeghen daerna een Convoy
 Maer die van Nieupoort ¹³² haddent moy ¹³².
 Oock d'Admirant, oock d'Admirant
 Papou werp deux, den Geus werp Troy ¹³⁴;
 135 In Vlaenderlant.

Doen ghy laecht in d'lant van Kleef ¹³⁶
 De wreetheyt die u volck bedreef,
 O Admirant, O Admirant,
 Hollant dit al int herte schreef,
 140 Tot uwer schant.

Papouwen kregghen neusen,, langh
 Sy dachten t'was der Geusen,, dwangh
 Den Admirant, den Admirant
 Maer Maurits gingh der Reusen,, gang
 145 In Vlaenderlant.

So deed hy oock in Bomlerweert
 Te Turnhout oock te voet te peert
 O Admirant, O Admirant
 Hy kort des Spaens ghesindes steert ¹⁴⁹;
 150 Aen elcken kant.

Ghy hebt langh Mauritz doot ghesocht,
 En Moordenaers daer toe ghekocht,
 t'Fy Admirant, t'fy Admirant
 (God lof) ten is niet volbrocht,
 155 Dat feyt mechant.

Al wat ghy doet ten is maer wint,
 Ghelijck ghy selver dat bevint
 O Admirant, O Admirant
 U saecken bet met God beghint,
 160 Ghebruyckt verstant.

Waer bleef doe den grooten standaert ¹⁶¹.
 Ick denck dat Lieven ¹⁶² was vervaert
 Hoort Admirant, hoort Admirant,
 Mauritz had te veel volcks vergaert
 165 In Vlaenderlant.

132. Nieuwpoort werd door Maurits tevergeefs belegerd. De stad had het dus goed. Later begreep men dit niet en veranderde in *noy* d.i. *node*, dat dan als 'benauwd' werd opgevat.

132. *moy*. In Q. R. U. W. IJ *noy*.

134: *deux* en *troy*; twee en drie; een beeld aan het dobbelspel ontleend.

136 vlgg. In 1598 had de Admirant een aantal plaatsen in het Kleefse veroverd, waarbij heel wat wreedheid gepleegd is. Zeer bekend is b.v. de moord op den Graaf van Broek, waarop Van Lennep zijn Pleegzoon heeft geschreven.

149: de staart van het Spaans gespuis.

161. Bor geeft een uitvoerige beschrijving van een prachtige buitgemaakte standaard.

162. *Lieven*, gewone spotnaam voor de Zuid-Nederlanders; vgl. de Politieke Refer. uitg. der Vlaemsche Bibliophilen.

En Lievens Broeck die stont heel ront,
 Nu raet wat hij daer inne vont,
 Gheen Admirant, gheen Admirant,
 Ghegheten Broot meer dan een pont
 170 In Vlaenderlant.

Rijck oft arme hoort na mijn
 Wilt toch vreesen het groot ghepijn ¹⁷².
 Van d'Admirant, van d'Admirant,
 Bisdom wenscht elck ghetrou te zijn,
 175 Voor t'Vaderlant. ⁺

169.

Slagh Liedt, van den grooten Veldtslach tusschen syn Princelycke Exellentie, ende den Hartocht Albertus, Geschiet in Vlaenderen by Nieupoort.

Op de 2 July 1600. ⁺

op de Voys: *Het is geschiet, wilt hooren, etc.*

Draegt rou der Inlandtsche Spangien, ¹.
 Der Victory in Vlaenderlandt,
 Van den Prins al van Orangien
 Albertus en d'Admirant
 5 Draeght rou en wilt beweenen
 Kruynenburgh breet en smal,
 U druckelyck verkleenen,
 Blockenburch, Hout en Stenen
 Heeft prijckel al vanden val.
 10 Aen de Waerdt in de drie Kroonen ¹⁰.
 t'Engelenburch ghelogeert,
 Gaet daer nu om verschoonen ¹².
 Om hulp hem obidieert ¹³.

172. *het groot ghepijn*. In Q-DD *de groote pijn*; I. J. L. M voort *gepijn*.

+ I. J. L. M voegen een ondertekening bij: *Niet meer soo dom*. Deze was trouwens uit de voorlaatste regel gemakkelijk aan te vullen.

+ No 169. Naar V. In geen der andere drukken. Bij V.L. CLX.

Opschrift. In plaats van *July* heeft V hier de drukfout *Juny*. Maar in vs. 20, en evenzo in de voorafgaande historische toelichting, staat de juiste datum.

1. De eerste strophe is verre van duidelijk uitgedrukt. De bedoeling zal wel zijn: Hebt nu rouw over de Spaanse Nederlanden en over de overwinning in Vlaanderen, gij Albertus en de Admirant, draagt rouw en wilt tegenover Rome [Kruynenburgh: de stad der geschoren kruinen] uw droevige achteruitgang beklagen. De Roomse kerk [Blockenburch: de stad der blokken, der houten beelden] met al haar heiligen van hout en steen komt in gevaar door deze nederlaag.

10. Bedoeld wordt de Paus. *Engelenburch*, Sant' Angelo, de burcht der Pausen te Rome, vandaar Rome zelf.

12. verschoonen: herstel.

13. obidieert: valt te voet, smeekt onderdanig.

Want meest is nu verslegen
 15 Die u plach vooren te staen,
 Doodt, vangen en ghekreghen,
 Door ongheluckigen zeghen,
 'tSchijnt ghy moet heel verloren gaen:

By Nieupoort hoogh van Muyren
 20 In Julij den tweeden dach,
 Nae middach ontrent twee uyren
 Gheschiede den grooten Slach,
 Ghekryt en veel ellende
 Was daer aen beyde partijen,
 25 Dat men naeu paeden en kende,
 Tusschen Nieupoort, en Oostende
 Van bloede, en doode Lien:

'tEerste Vyandts aenvechten
 Was op het Schotsche Quartier,
 30 Met Ruyters ende voet knechten,
 Seer vreeselyck ende bloedtgier,
 Eenen Schans ^{32.} vol Soldaten
 Kregghen sy met Ackoort,
 Die Nassous Volck most verlaten,
 35 Maer Albertus tot zijnder onbaten
 Die heeftse Tyrannigh vermoort:

Briesschende sy aen quamen,
 Met eenen stouten hooghmoedt,
 Ons Heeren dat vernamen
 40 Deden eenen val te voet, ^{40.}
 Elck lustich hem verfraeyde ^{41.},
 Teghen haer vyanden strangh,
 Zoo dat niemant dolaeyde ^{43.},
 Maer de Fortuyne die draeyde,
 45 Meer dan twee uyren langh.

Coragie, Coragie mijn kinderen, ^{46.}
 Riep den Prins int openbaer,
 Haer macht begint te minderen
 Nu wil ick als een vaer,
 50 Met u leven en sterven,
 Coragie tot deser tijdt,
 Laet ons prijs en Eer verwerven,
 En den Vyandt doen swerven ^{53.},
 Met schande, in desen strijdt.

32. Eenen Schans: Oldenburg.

40: deden een gebed.

41. hem verfraeyde: greep moed.

43. *dolaeyde*; treurde; *dolaeyen* is niet van Lat. *dolere* overgenomen, maar van Fr. *doloir*.

46. Vgl. de aant. bij no 167, vs. 34.

53. doen swerven: doen lopen, uiteenjagen.

55 Maer Godt door zijn ghenade
 Heeft zijn Exellenti bewaert,
 Met zijn Heeren wijs van Rade,
 En den Vyandt beswaert
 Met overvloedighe Dooden,

60 Ontalbaer ende veel,
 Besegelt met Geuse Looden,
 Hier ende daer gevlooden,
 Op Arm Rijck ende Eel.

d'Admirant met meer Heeren,
 65 Menich Hertoch en Baroen,
 Moet den Graeff⁶⁶ nu Geusen leeren
 En den Prince eere doen,
 Want dooden ende vangen,
 Was daer de meeste leus,
 70 'tMach den Delver wel verlangen⁷⁰:
 Dat het spul dus is vergangen,
 Ter Victory al vanden Geus.

Ons Volck als Helden vochten,
 Met syn Exellenti wijs bedacht,
 75 Hoe wel sy veel stormen brochten,
 Maer Godt door synder macht,
 Gaff sterckeyt en victory,
 Zijn Volck kleyn ende groot,
 d'Welck Godt sy eer en glory.
 80 En den Prince tot memory,
 Van 't loffelijck Exploot.

Hier mede ghedenckt Princesse
 Infante Clara Ysabel,
 Doen u man met syn Noblesse,
 85 Track deet ghy hem bevel
 Voor u Maurus te bringen
 Voor eenen Intre Prijs⁸⁷,
 Om den boosen Geus te dwingen,^{88, 89}
 Maer hem doch sonderlingen,
 90 Den Ketter seer afgrijs.

Noster Dame de Lorette,⁹¹
 Versoeckt nu om secoers,
 Dat sy Ketter Geus belette
 Te maken soo veel remoers,

66. *den Graeff* is blijkbaar het onderwerp; maar wie daarmee bedoeld wordt, weten wij niet, misschien de kastelein van Woerden.

70: Het mag den delver [Albertus, die Anneken van den Hove levend heeft laten begraven] wel verdrieten.

87. intreprijs: zegeteken bij de intocht.

88, 89. Om de boze Geuzen in het algemeen te dwingen, maar toch meer in het bizonder hem, de afschuwelijke ketter.

91. Lorette is de beroemde bedevaartplaats in de provincie Ancona in Italië, met de Santa Casa, die Maria in Nazareth bewoonde.

95 Sijn Alteen is gheslaghen,
 Schier doot, vol swaren ellendt
 Romeynen ⁹⁷ wilt nu klaghen,
 En over die Rouwe draghen,
 En u tot Geusen wendt.

100 Prince 'tdient niet verholen
 Jonck, Out, Arrem ende Rijck,
 Den almogenden bevolen,
 Looft, prijst, hem al ghelijck,
 Prijs en Eere wilt oock gheven

105 Zijn Excellenti vroet,
 Met syn Heeren verheven,
 Die den vyandt heeft verdreven
 Met syn Spaensche ghebroedt.

170.

Veldt-slach, gheschiedt in Vlaenderen en by Nieupoort, door Albertus ten een sy, ende Maurits Prince van Orangien ter ander sy, daer den Admirant met veel groote Heeren gevangen wiert, ende de nederlage cregen, 2 July. ⁺

Stemme: *In een Prieel van Bloemen etc.*

Nu looft den Heer al t'same
 Zijnen heylighen name
 Prijst oock nae den betame
 Eeuwich voor alle saken,
 5 Wijt en breet gaet de fame
 Van zijn goetheyt bequame
 Niemand hem dan en schame
 Zijnen roem groot te maken,
 Want hy is den krijchs-man
 10 Die voor ons strijden can
 Also wy mercken dan
 Dat hy recht voren an ¹²:
 Dus wilt den lof verclaren
 Vanden Heer der heyscharen
 15 Ghy zijn trouwe dienaren,
 Want hy wil zijn
 Onsen bescherm-heer fijn.

97. Met *Romeynen* bedoelt de dichter waarschijnlijk de Roomsen. Hij zegt dan: draagt rouw *over die* [d.i. over de gevallen] en begint Geus te worden. De Zuidelijke Nederlanden moeten zich nu maar bij het Noorden aansluiten.

+ No 170. Naar S. In geen andere druk; ook niet bij V.L.
 Opschrift. Ook hier *Juny* i. p. v. *July*.

12: Dat hij van te voren gereedmaakt, voorbeschikt.

- Den vyant na d'usance
 Die quam met zweert en lance
 20 Voor *Bommel* fray ten dance
 Maer t'spel ginck hem bedroeven
 Hy en sach daer gheen kanse
 Daerom maeckten een Schance
 En stelde zijn finance ²⁴:
 25 Tot den winter te toeven
 Om also over d'ijs
 Te comen seer propijs ²⁷,
 Maer God den Heere wijs
 Sy eeuwich lof en prijs
 30 Ginck hem den wech toepalen ³⁰.
 Met veel sneeus sonder falen
 Muyten ginghen die Walen
 In *Sint Andries*
 Elck zijn betalingh hies ³⁴.

- 35 Als het vriesen cesseerden
 En dat sneeuwen mineerden ³⁶,
 Seer haestelick marcheerden
 Onsen Vorst van Nassouwen,
 De Schansse hy sommeerden
 40 Die Hollandt perturbbeerden ⁴⁰.
 Maer sy lien persisteerden
 Het Fort seer wel te houwen
 Doch ten duerden niet lanck
 Al haer voornemen stranck
 45 Want den noot haer bedwanck
 Dat sy teghens haer danck
 Zochten om t'appointeren ⁴⁷.
 D'welckmen ginck accorderen,
 Doen sachmen triumpheren,
 50 Het Landt ydoon
 Om de victory schoon.

- Daer nae zijn Excellenty
 In aller diligenty
 Door des Landts assistenty
 55 Vergaerden 2. duyst schepen,
 Niemant wist zijn intenty
 Waer toe al dees inventy
 Bereyt wert imprudenty ⁵⁸.
 Oft het wert niet begrepen,
 60 Maer Juny twintich een
 Zeylden sy groot en cleen

24: en besloot zijn onkosten tot de winter uit te stellen.

27. propijs: gunstig.

30. toepalen: versperren.

34. hies: eiste.

36. mineerden: verminderde.

40. perturbbeerden: lastig viel.

47. appointeren: een overeenkomst sluiten.

58. *imprudenty*. Als dit woord hier een betekenis heeft, moet het zijn: men noemde het een onvoorzichtigheid, of men begreep het niet.

Nae *Philippyn* soo 't scheen
Daer sy alle ghemeen
Door Vlaend'ren zijn ghetoghen
65 Stont voor des Vyants ooghen
Brugghe moest oock ghedooghen
Voor by de stadt
Te nemen haren padt.

Oudenborch stont eerst ane ⁶⁹.
70 Want dat lach op de bane
Om na *Nieupoort* te gane
Daer ons volck wilde wesen,
Albertus Schans voortane
Conde niet wederstane
75 Ons ghewelt soo ick wane,
Maer gavent op tot desen.
Doen trock het Legher voort
Na de stadt van *Nieupoort*,
Zijn Excellenty hoort
80 Aenboot hen goet accoort,
Doch soo zijt niet op gaven
Soud' hyse haest om graven
Aen weer zijts vande haven
Zijn gheschut koen
85 Soud' de Poorten op doen.

Albertus met zijn Papen
Heeft hier niet op gheslapen
Maer al zijn Spaensche knapen
Van wijt en zijts ontboden,
90 Om ons volck te betrapen
Stelden sy hen in wapen
Het was doen al claer schapen ⁹²:
T'quam hem al toeghevloden,
Ja tot van by *Maestricht*
95 Wert het volck opghelicht
Nacht en dach onghezwicht
Marceerden sy seer dicht,

69. stont eerst ane: had de eerste stoot te verduren.

92: Alles stond klaar. *Schapen* is hier wel alleen om het rijm gekozen.

- Te Peerd' en oock te waghen,
 Wert het voet-volck gedraghen
 100 Soo datse in vier daghen
 Meest al haer macht
 Hebben by een ghebracht.
- Oudenborgh* quam in handen
 Weder van ons vyanden
 105 Want sijt vooreerst aenranden
 Met haren gantschen Legher,
 Accoort voor den vailjanden
 Wert ghemaect met verstanden
 Maer braken t'harer schanden,
 110 Daer bleef menich stout vegher ^{110.}
 Twee Schanssen daer ontrent
 Werden oock aengherent,
 En hebben daer gheschent
 Boven t'appoinctement ^{114.}
 115 Al ons vrome Soldaten
 Wreedelijck boven maten
 Maer 'sanderendaechs saten
 Sy vol van schrick
 Meest inden selven strick.
- 120 Onsen Prince cloeckmoedich
 Die creech die wete spoedich
 Dat den vyandt verwoedich
 Met zijn macht quam aensetten,
 Hy sant hen teghen vroedich
 125 Twee regimenten goedich ^{125.}
 Om des Vyandt seer bloedich
 Voornemen te beletten,
 Maer werden inde vlucht
 Gheslaghen met gherucht,
 130 Daer bleeffe int ghesucht,
 Ten is voorwaer gheen clucht
 Veel cloecke Capiteynen
 Vochten daer als Romeynen
 Om alsoo te vercleynen
 135 S'vyandts macht groot:
 Maer bleven meest al doot.

- Den vyandt vol van glory ^{137.}
 Vervolchde zijn victory
 T'lach hem inde memory
 140 Dat den slach was ghewonnen
Melis in de cibory
 Ten is gheen allogory ^{142.}

110. *vegher*, dat anders 'drinker' betekent, wordt hier voor 'vechter' genomen. Misschien. dacht de dichter aan *zwaardveger*.
 114. *appoinctement*: verdrag.
 125. Dat waren de afdelingen van Graaf Ernst.
 137. Aan deze strophe ontbreekt een regel, waarschijnlijk vs. 143.
 142. *allogory*: allegorie, beeldspraak; hier: verzinsel.

- Danckten sy onversonnen ^{144.}
 145 Maer Godt die eeuwich leeft
 Voor wien het aertrijck beeft
 En de victory gheeft,
 Die hem vast'lick aencleeft
 Aensach al haer vermeten
 150 Al is hy hooch gheseten ^{150.}
 Hoe sy waren ghebeten
 Om t'Christen bloet
 Te treden onder voet,

 Seer haest al sonder beyden
 155 Ginck elck zijn volck bereyden
 En in slachorden leyden
 Daer den prijs was te geven
 Sijn Excellenty seyden
 Tot zijn volck op der heyden
 160 Ick sal u niet afscheyden
 Soo langh' als ick sal leven,
 Strijt vroom voor t'Vaderlant
 En voor Gods woort playsant
 Met dat zweert inde hant
 165 Trat hy voor aen constant,
 T'gheschut seer dapper speelden
 T'welck den vyant verveelden
 Om dat het veel volcx heelden ^{168.}
 Die daer subijt
 170 Doot bleven inden strijt,

 Ons volck doen manlick vielen
 En maeckten seer veel zielen ^{172.}
 Onder de Spaensche fielen
 Door het houwen en kerven,
 175 Men sach den vyandt crielen
 Die ons wilden vernielen

144. onversonnen: onverstandig.

150. Wonderlike bijvoeging!

168. heelden: deed verdwijnen.

172. maeckten zielen: sloegen dood; door de dood toch wordt de mens enkel ziel.

Maer toonden haest de hielen,
 Doch moesten leeren sterven,
 Menighen Spaenschen Helt
 180 Bleef daer ligghen int velt
 Sonder die met ghewelt
 Gevangen wiert gestelt,
L'Admirant de quade reste ^{183.}
 Gheensins een vande beste
 185 Die wert daer oock int leste
 Teghen zijn wil
 Gevangen int gheschil ^{187.}.

Senioor badt om ghenaden ^{188.}
 Maer het was al te spade
 190 Hy moeste t'zijner schade ^{190, 191.}
 Leeren den eedt betrachten
 Men sloech op niemant gade
 Hoe cloeck hy was van dade
 Oft oock edel van zade
 195 Zy moesten al versmachten
Albertus vol van list
 Wert langhen tijdt ghemist,
 Soo dat hier wert ghegist,
 Dat hy oock was ghekist,
 200 Want hebben daer te stonden,
 Syn Courcelet ^{201.} ghevonden.

 Wert op dat pas
 Ghecreghen alsoo ras.

205 Meest s'vyants Officieren,
 Ginghen wy daer schoffieren ^{206.},
 En dat na krijchs manieren,
 Niet soo tyrannen pleghen
 Men sach in ons quartieren,
 210 Hondert acht Vaendels zwieren
 Die wy door Gods bestieren,
 Vanden vyant vercreghen
 ^{213.}
 Stont daer gheschildert in
 215 En oock kruysen niet min,
 Recht na den Roomschen sin,
 Sy meenden door dees fablen,
 Victorie te cablen ^{218.}
 Maer God als den notablen,

183. *reste*, waarschijnlijk alleen genomen om een rijmwoord op *leste* te hebben. Men zou anders kunnen denken aan het figuurlik gebruik in de zin van: bezinksel, droesem.

187. gheschil: strijd.

188. Aan deze strophe ontbreekt een regel, waarschijnlijk vs. 202.

190, 191. Hij moest zweren geen pogingen tot ontvluchting te doen.

201. Courcelet: borstharnas; Fr. *corselet*.

206. schoffieren: schenden, van hun pronk beroven. Zij deden dat op eerlike krijgsmanswijze, dus zonder doodslag of mishandeling.

213. Dit vers ontbreekt. Misschien luidde het: De Hemelkoningin.

218. *cablen*, hetzelfde als kavelen: verkrijgen, behalen.

- 220 Gheensins en greyt ²²⁰.
 Alsoelcken ydelheyt.
- Veel vande principale
 Heeren int generale
 Ginghen nae *Plutos* sale,
- 225 Sonder eenich vertrecken
Laberlote ²²⁶ den Wale,
 Quam daer ooc in s'doots quale,
 Recht na zijns Meesters tale,
 Met noch meer groote gecken
- 230 Veel Spaensche Heeren snoy,
 Hoefden daer geen convoy
 Don *Ambrose* Loondroy
 En Don *Sappena* ²³³ moy,
 Met noch meer Spaensche dwergen
- 235 Sullen ons niet meer terghen,
 Noch oock geen moordaet vergen
Fresne is daer
 Met Standly ²³⁸ den verraer.
- Al dees Spaensche Seignoren,
 240 Hadden met eedt ghezworen.
 Ons al t'samen te versmoren,
 Sonder eenich ontfermen
 Maer God heeft zijnen thoren
 Op hen gestort te vooren
- 245 En ons zijn uytvercoren
 Voor hen willen beschermen:
 Hierom laet ons certeyn,
 Godt loven alghemeyn
 Dat hy dees Landen cleyn
- 250 Voor dat ghespuys villeyn

220. greyt: behaagt.

226. *Laberlote* zie bij no 168, vs. 97.

233. Kolonel Sapena is niet in de slag gesneuveld, maar gevangen genomen en is daarna aan zijn wonden overleden.

238. William Stanley had 29 Jan. 1587 Deventer aan de Spanjaarden verraden. Hij is echter niet bij Nieuwpoort gesneuveld, maar eerst 3 Maart 1630 te Gent overleden.

Bewaert in allen percken
 Dus laet ons recht bemercken
 Gods wonderlijcke wercken
 Want hy ten val
 255 Brenght ons vyanden al.

Lof Prince Godt almachtich
 Lof onsen Heylant crachtich
 Eeuwighen loff eendrachtich
 Zy u aen allen Enden,
 260 Lof noot-helper waerachtich
 Die u volck zijt ghedachtich
 Als ons den vyandt prachtich
 Geheelijck wilde schenden:
 Looft hem al onghetreurt
 265 Wiens goetheyt eeuwich deurt
 En den vyandt verscheurt
 Soomen voor ooghen speurt
 Hy leert tot allen tijden
 Onsen Vorst kloecklijck strijden
 270 Daerom wil ick belijden
Godt is mijn Borgh: ^{271.}
 Die voor ons allen sorgt.

171.

Triumph Liedt ofte t'Romeinsche Feyt, twelck die vande swarte galeye voor die Stadt Antwerpen aengerecht hebben. ⁺

Ende gaet op de wijze: *Schoon Jonck-Heerken heus en trouwe.*

- Luystert toe men sal u singhen
 Watter nu corts is gheschiet
 Hoe ons Galey ginck bespringhen,
 d'Admirael t'Antwerpen siet,
 5 En oock tMerckt-schip van Brussel,
 Met vijf ander schepen snel,
 Die daer fraey, aende Kaey
 Sonder dringhen,
 Vast gemairt laghen, ja fraey.
- 10 Dees Galey (soo men mocht mercken)
 Is ontrent het Schelt ghebracht
 Wel ghemonteert tot verstercken,
 Met gheschut end roeyers macht,
271. Deze regel bevat de zinspreuk, waarmede de dichter no 199 en 200 heeft ondertekend. Het was de Middelburgse rederijker Hendrik van Kannenburch, van wien ons verder alleen gedichten van 1629 bekend zijn. Zie Van Doorninck, Bibl. v. Anonymen; Frederiks, Biographisch Woordenboek; Te Winkel, Ontwikkelingsgang II, 87, tweede druk III, 398.
- + No 171. Naar I. Verder in E. J en alle latere, behalve K. O. P. S. V. CC.DD. Bij V.L. CLXI; Van Vloten II, 358.
- Van dit feit bestaat ook een *Waerachtich Verhael* in proza, waarvan uitgaven te Dordrecht en te Delft bekend zijn. Vgl. Tijdschr. v. Boek- en Bibl.wezen VII (1909) bl. 17. Het feit had plaats in de nacht van 29 op 30 Nov. 1600. De galei was te Dordrecht gereedgemaakt. Zie ook Elsevier's Maandschrift 1900, bl. 448.

Hondert Muskettiers daer by,
15 En Maet-roos die was oock bly
Om te gaen, onbelaen
Tot dees wercken,
Want sy steldent op gheen waen.

- Noch drie sloepen daer beneven,
 20 Werden hier oock by ghebracht,
 Om dit garen af te weven,
 Twelck sy oock hebben volbracht:
 Tis een stuck aerdich beleyt,
 Wantmen niet ²⁴. sulck een feyt
 25 Heeft ghesien, corts gheschien,
 Wilt d'Eer gheven,
 Die dit werck eerst ginck bespïen ²⁷.

- Den lesten November even ²⁸.
 Op Sint Andries Nacht lestleen,
 30 Sijn sy de Scheldt op ghedreven
 Met de Vloedt sonder ghesteen,
 Stillekens en wel te vreen,
 By des vyants schanssen heen,
 Tot dat sy, quamen by
 35 Sonder sneven,
 Voor de stadt Antwerpen bly.

- Flux sy d'admirael in roeyde,
 Ons Maetroosken rat ter hant,
 Die op sulck spel niet vermoeyde ³⁹,
 40 Want sijn volck was meest aen lant,
 Dies syt moesten gheven dra,
 Want men gaf haer gheen ghena
 Tschieten fel,, van dit spel,
 Dapper loeyden ⁴⁴:
 45 Tmaeckten ind stadt groot ghequel ⁴⁵.

- Ses en twintich schoone stucken
 Gheschuts, heeft d'admirael op
 Tis een bloemken weert om plucken
 Tis een Eytgen met een dop,
 50 T'moeyt den Spangiaerts opt Casteel,
 Want sy schoten na t'Juweel ⁵¹,
 Maer t'was niet, tis gheschiet,
 Tdoet haer juecken, ⁵³:
 Thantwerpen was groot verdriet.

- 55 Twas daer al in roere,
 Moninck Paep, ende Bagijn,
 Die clocken maecken groot rumoere,
 Allarm, allarm, mijn Cozijn,

24. *niet*. I. J. L. M *niet veel*.

27. bespïen: beramen.

28. even op Sint Andries Nacht: dus juist op S. Andriesnacht. Die nacht is namelijk volgens oud volksgeloof een geluksnacht.

39. *vermoeyde* voor *vermoedde*.

44: maakte groot geweld.

45. ghequel: angst.

51. Met *t'Juweel* wordt de zwarte galei bedoeld.

53: Het prikkelt hen; op aangename of onaangename wijze, al naar men *haer* op de Nederlanders of op de Spanjaarden doet slaan, wat beide mogelijk is.

Lieve Buyr, wat ist te doen?
 60 Laet ons doch daer henen spoen,
 Om te sien, nae t' bedien
 Van dees Loeren ⁶².
 Die ons dus comen bespien.

Ons Maet-roosen aent lant waren
 65 Mairden ⁶⁵ daer vijf schepen of,
 Ginghen daer meed henen varen,
 Sonder vraghen of verlof,
 Oock het Marcktschip van Brussel,
 Tconvoyship ⁶⁹ van Mechlen snel,
 70 Tdocht haer goet, metter spoet
 Om te mairen
 Aen de Zeeusche dijcken soet.

Niet seer langh sy daer en bleven,
 Doe sy haer werck hadden volbracht,
 75 Met de Ebbe sy wech dreven,
 Voor de wint 'tis waert belacht,
 Op de Schanssen kreetmen seer
 Maer twas voor ons al moy weer:
 Twas roeyt an,, als een man,
 80 Adieu neven,
 d'Admiraal is ons ghespan. ⁸¹.

Prince dit zijn Romeynsche daden,
 Waerdich in d'Cronijck ghestelt,
 Tis een stuck niet om versmaden,
 85 Eer moet hebben desen Helt,
 Die dit heeft ghepractiseert
 Hy behoort te zijn gheeert,
 Met al sijn,, gasten fijn,
 Voor dees daden
 90 Schenckt haer vry de coele wijn.

62. loeren: schelmen.

65. mairden of: maakten los.

69. *t'convoy-schip*, hier waarschijnlijk niet een gewapend schip om andere te begeleiden, maar een vrachtschip.

81. Het admiraalschip is in ons gezelschap, behoort bij ons.

172.

Een nieu Liedt van die groote verraderie in Zeelandt, van die Stadt Vlissinghen, &c. ⁺

Op de wijze: *Wilhelmus van Nassouwen*, 1601.

Aenhoort mijn broeders te samen
 Rijck arm wie dat ghy zijt,
 Sy moghen haer wel schamen,
 Pharaos ghesellen vol nijt,
 5 Die met valschen practijcken ^{5.},
 Willen brenghen ter schant,
 Soecken aen alle wijcken
 Te verderven ^{8.} het vaderlant.

Alsmen schreef duysent ses hondert
 10 En daer toe noch een jaer, ^{10, 11.}
 Was menich mensch verwondert
 In Zeelant int openbaer,
 Tot Middelburch binnen der steden,
 Woonde een Burgher wel bekent,
 15 Beladen met sware cranckheden
 Die God hem heeft toeghesent.

Van de werelt cond hy niet scheyden
 Ofte oock sterven niet,
 Eer hy het int openbaar seyden
 20 Wat dat daer is gheschiet,
 Van de groote verraderie
 Die sy hadden op hant, ^{22.}
 Die ghinck hy daer al belijen
 Al voor den Predicant.

25 Hy heeft met neersticheden
 Den Predicant laten ontbien,
 Die beloofden hem met Eeden,
 Dat hy hem niet en soude bespien ^{28.}
 Eer dat hy had drie daghen
 30 Ghegheven sijnen gheest,
 Die Predicant verslaghen ^{31.}
 Beloofde hem dat eerst.

+ No 172. Naar N. Verder in E. Q. R. U. W. IJ. Bij V.L. CLXII.

De geschiedenis wordt kort verteld door Van Meteren (uitg. 1635) fol. 466 v⁰.

5. practijcken: listen.

8. *Te verderven het*. Q-IJ *'t Verderf van 't*.

10, 11. Ontbreken in U. In Q. R. W. IJ:

Ick segget u wel klaer,
 Geschieden daer groot wonder,

22: die zij voornemens waren binnen kort te plegen.

28. *bespien* schijnt hier *verraden* of iets dergelijks te moeten betekenen.

31. verslagen: verschrikt.

- Aldaer ginck hy dat vertellen
 Die verraderie loos
 35 Hoe de vyant met versnellen ^{35.}
 Met valsche practijcken boos
 Meenden in Zeelandt te comen
 Bysonder in Vlissinghen siet,
 Sulckes al sonder schromen
 40 Hy int openbaer beleet.

- Men mach den Heer wel loven
 Voor die groote weldaet,
 Wy sien voor onsen ooghen,
 Dat hy ons altijd bystaet,
 45 Die ons meenden te benouwen
 Die zijn nu zelfs int verdriet,
 Daerom wilt God betrouwen
 Hy en verlaet de sijne niet.

- Als nu de Heer ydoone ^{49.}
 50 Sijn Ziel hadde ontfaen,
 Die Predicant sonder schroomen,
 Is tot den Schout ghegaen,
 En ginck daer openbaren
 Aenhoort doch na mijn Liedt,
 55 Al die verraders nieu maren ^{55.}
 Die in Zeelandt was gheschiet.

- Daer ginck hy openbaren
 Van een spaenschen stoelmaker vailiant
 En die stee-houwer ^{59.} van Vlissinghen clare
 60 Met een Maeckelaer daer int Landt
 Dat sy ghelt hadden ontfanghen
 Van wegghen Albertus hoocheyt,
 Om Vlissinghen met verstranghen ^{63.}
 Te brengghen in druck en leydt.

- 65 Sy hebben terstont gheschreven,
 Aen die Heeren van Vlissingh vailiant
 Hoe dat haren Stee-houwer verheven,
 Wou verraden die stadt en oock het lant
 En oock eenen Makelare
 70 Met een Spaenschen stoelmaecker bekend
 Die tot de verraders nieu mare
 Ganschelijck zijn toe ghewent.

35. met versnellen: bij verrassing; of misschien ook: binnenkort.

49. ydoone: heerlijk.

55. *nieu maren*, eigenlijk: berichten, nieuwtjes, maar hier en in vs. 71 wordt het van de feiten zelf gezegd. *die verraders nieu maren* is dus: de verraderij. Dat bij het meervoudig onderwerp het gezegde in het enkelvoud staat, is in deze liederen evenmin ongewoon als het omgekeerde.

59. *stee-houwer*. In de (alle?) drukken foutief *steen-houwer*.

63. met verstranghen: met inspanning van krachten.

Terstont werden sy ghevanghen
 En voor die Heeren ghebracht,
 75 Die Heeren al met verlanghen ⁷⁵.
 Hebben haer al ghevraecht,
 Waerom dat sy dat deden
 Ofte wat haer ginck aen,
 Maer sy en hebben niet ⁷⁹ beleden,
 80 Teghen die Heeren saen.

Den Stoelmaker met verstranghen ⁸¹,
 Wert haest ghepijnicht onghesneeft ⁸²,
 Na die Heeren haer verlanghen
 Hy terstont beleden heeft,
 85 Hoe dat sy die stadt verheven
 Aen vier hoecken soude steken in brant
 En oock noch daer beneven
 Brenghen in s'vyants hant.

Die Sluyse Galeyen ⁸⁹ wilt weten
 90 Met allen Spaensche macht,
 Die hebben haer vermeten
 Dat sy op eender nacht,
 Als sy den brant saghen op gane
 Aenhoort mijn bedien ⁹⁴.
 95 Op die stadt vallen sane
 Twelck nu onmoghelijck is te gheschien.

Den stoelmaker met verstranghen
 Al in die ghevanckenisse hoort,
 Heeft hy hem selfs verhanghen
 100 En sijn Ziel also vercort, ¹⁰⁰:
 Sijn lichaem brachtmen dare
 Al op het schavot voort,
 Aen vier quartieren ghehouwen clare, ¹⁰³:
 Als een verrader toebehoort.

105 Daer na al met verstranghen
 Sachmen die vier quartieren voort,
 Op al die poorten hanghen
 Tot een exempel als dat behoort,
 Voor mannen ende vrouwen
 110 Al die dit saghen an,
 Het maeckte na so grooten rouwe, ^{111, 112}:
 Voor diet niet eerst versinnen can.

75. *met verlanghen*, stoprijm: met ijver.

79. niet: niets.

81. met verstranghen: met gestrengheid.

82. onghesneeft: zonder verwijl.

89. Die Sluyse Galeyen: De galeien van Frederik Spinola, die te Sluis lagen.

94. bedien: verhalen.

100: Schade gedaan aan zijn ziel.

103: gevierendeeld.

111, 112: Het maakte daarna zo grote droefheid voor hen, die het eerst niet konden begrijpen. Wat de dichter hiermede bedoelt, ontgaat ons.

Den stee-houwer wilt hooren
 Als hy het al beleden heeft,
 115 So brochtmen hem oock vooren,
 Op het Schavot onghesneeft,
 Als hy int openbare
 Sijn belijdenis hadde ghedaen,
 Soo sachmen hem aldare
 120 Ter stont zijn hoofd afslae. ^{120.}

Daer na al sonder ophouwen
 Wilt my te recht verstaen,
 Ist lichaem in vier quartieren ghehouwen
 So heeft hy loon na zijn werck ontfaen,
 125 Daer na al met verstranghen
 So heeftmen aldaer ghesien,
 Die quartieren aen halve galghen ^{127.} hanghen,
 Tot een spieghel van alle de lien.

Den Maeckelaer wilt my verstane
 130 Noch niet beleden heeft,
 Maer hoe dat het met hem sal vergane
 En dat weet God den Heer
 Die wil ons alle bewaren
 Voor sulcken boos opstel ^{134.},
 135 Maer wat ghy wilt aenvaerden,
 Vliedt doch quaey daden snel.

Oorlof mijn broeders altesamen
 Al die hier nu zijt by een,
 Sy moghen hun wel schamen
 140 Die de menschen also verleen ^{140.},
 En soecken aen alle wijcken
 Te verderven het Vaderlant
 Maer danckt God van Hemelrijcke
 Dat hy ons doet bystant.

120. Dit gebeurde 19 Junie.

127. halve galg: paal met één arm, tot galg dienende en als zoodanig de helft eener uit twee stijlen bestaande galg uitmakende (Ndl. Wdb.).

134. opstel: plan.

140. verleen: verleiden.

173.

Een nieu Liedeken, gemaect tot lof van sijn Princ. Exellentie. ⁺

Op de wijze: *Cypido Heere, fel.*

D'edel Orangien,, stam,
 Moet hoogh verheven,, leven,
 Al sou al Spangien gram,
 Door nijt ghedreven,, beven
 5 Schoon bekleven,, geven, vreught ^{5.}
 Moet die van Nassouwe, trouwe
 Rouwe,, flouwe,, snel ter vlucht ^{7.}
 Voor zijn aenschijn seer beducht.

Desen, ghepresen, Heldt
 10 Hem wel gheneghen, teghen
 Tyranniek wesen, stelt
 Om rechte weggen, pleghen
 Dus heeft zeggen, kregen, hy
 Godt wil hem behoeden, spoeden
 15 Goeden, vroeden, raet hem zy
 Met ons Heeren staten bly.

Wilt hem bevryden, Heer
 Uut zijn vyanden, handen
 Die fel benyden, seer
 20 Alle Welstanden, vanden
 Landen, branden, schaden fel
 Hebbende vol tooren, vooren ^{22.}
 Smooren, stooren, haer op stel
 Wilt dat niet gelucken wel.

25 God ('t zijnder Glory, klaer)
 Wilt goedertieren, stieren ^{26, 27.}
 Hem die Victory, naer
 Waer zijn Banieren, swieren
 Dat Lourieren, cieren, schoon ^{29, 30:}
 30 Zijn hooft tot bequame, fame
 Blame, schame, syn persoon ^{31, 32.}
 Te willen berooven Croon.

Godt doet groot wonder, saen
 Soo dat in vreden, treden

+ No 173. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CLXIV.

Aangezien in dit lied alleen van de verovering van Rijnberk, niet van andere steden gesproken wordt, zal wel het beleg van 1601 bedoeld zijn, 10 Junie tot 30 Julie.

5. Voor *vreught* zal wel *vrucht* gelezen moeten worden; dus: schoon opgegroeid, moge hij vrucht dragen.

7. De bedoeling zal wel zijn: het verdriet moge verminderen, verflauwen, en zich snel op de vlucht begeven. Het rijmgeknoui maakt dit gedicht hier en daar nog al onduidelik.

22. Hebbende vooren: voorhebbende, van plan zijnde.

26, 27. stieren naer: nasturen.

29, 30: Dat schoone laurieren zijn hoofd versieren tot een passende roem.

31, 32. Misschien: oneer en schande is het, zijn persoon van de kroon te willen beroven.

- 35 Die staten onderdaen,
Meer en meer steden, heden
Eendracht, zeden, reden, goet
Doet kleyn saken groeyen, bloeyen
Boeyen, snoeyen, 'sVyandts moet,
40 Soo dat Neeringh licht met spoet.

- Niet ist begonnen, werck ^{41, 42:}
Faelt u ghenade, stade
Hem, die ghewonnen, Berck
Heeft, slaet met rade, gade
45 Quade, schade, van hem went,
Helpt hem waer ghenaken, saken ⁴⁶
Waken, maken, goeden ent,
Tot den Lof uws Naems bekent.

41, 42: Niets is het begonnen werk, indien uw genade en hulp ontbreekt.

46 vlg.: Help hem, wanneer er moeilijkheden komen (als er zaken genaken) te waken en de zaak tot een goed einde te brengen.

- Prince der Princen, wilt
 50 Doch voor beswaren, sparen
 Onse Provincen, milt
 Laet goede Jaren, naren ⁵².
 Waren, varen, breet en wijt,
 Spijt die d'Edel Staten, haten
 55 Laten, baten, doet hun vlijt
 Tot u Eer, en 'sLandts profijt.
 Een is nodich. ⁺

174.

Een nieu Liedt, van de groote Victorye die God ghegheven heeft over de stadt Oostent, waer op den vyant drie stormen ghedaen heeft, smaendaechs nae drie Coningen. 1602. ⁺

Op de wijze: *Bommelken bom*.

- Hoort mans en Vrouwen dit verclaren,
 Tis u bekend,
 Hoe Albertus ginck vergaren
 Al voor Oostent.
- 5 Den vijfdén Julij is hy getoghen,
 Seer excelent,
 Haar Vaendels inde duynen vloghen
 Al voor Oostent.
- Hy beloofden t'landt na sijnen sinnen,
 10 Seer excelent
 Ick sal op sint Jacobs dach ¹¹ winnen
 Die stadt Oostent.
- Omtrent seven hondert clooten
 Tis wel bekend,
 15 Op eenen dach met Cartouwen gheschooten
 Al op Oostent.
- Hondert en dertich duysent ballen,
 Of schooten jent
 Heeft hy tot nu toe laten vallen
 20 Al op Oostent.

52. naren: naderen.

+ *Een is nodich* was de zinspreuk van Karel van Mander, die in 1601 nog in Haarlem woonde. Of het lied ook in een andere verzameling was opgenomen, is ons onbekend, maar als het alleen in handschrift was bewaard gebleven, is het zeer te begrijpen, dat het voor het eerst in deze Haarlemse uitgave is opgenomen.

+ No 174. Naar N. Verder in Q. R. T. U. W-BB. Bij V.L. CLXV; Van Vloten II, 361.

11. *St. Jacobs dach* is 25 Julie. Jacobus (major), de apostel is namelijk de beschermheilige van Spanje.

Ick heb gheschooten wel dertich weken ²¹.
 Seer wel bekend,
 Ick sieder so menich cogelken steken
 In die wallen tOostent.

- 25 Sy hebben met veel verraderijen,
 Alst is bekend
 Ghesocht en met veel schelmerijen,
 Te krijghen Oostent.

- Des manendachs na drie Coninghen
 30 Tis wel bekend,
 Doen meenden hy na sijnen sin
 Te winnen Oostent.

- Drie stormen ginck hy lustich waghen
 Tis wel bekend
 35 Ons volck hebbense afgheslaghen,
 Al uyt Oostent.

- Dit stormen duerden haest drie uren
 Met groot torment
 Ons volck sloeghen sonder treuren,
 40 Weer uyt Oostent.

Sy meenden in die stadt te blijven
 Seer excelent,
 Men sach die Speckten ⁴³ ter Zeewaert drijven,
 Al van Oostent.

- 45 Ons volck haer op die ou stadt lieten
 Seer excelent,
 Met grof gheschut onder haer schieten, ⁴⁷.
 Al uyt Oostent.

- Wy moeten haer noch leeren krijghen
 50 Seer excelent,
 Die Speckten sachmen ter Zeewaert vlieghe, ⁵¹.
 Al voor Oostent.

- Ontrent by vijf-entwintich hondert
 Of daer ontrent,
 55 Zijnder ghebleven sy waren verwondert,
 Al voor Oostent.

21. Dit eene koeplet in de eerste persoon komt er wel vreemd tussenin. Men zou haast vermoeden, dat dit uit een ander lied was overgenomen. Of behoort het achter vs. 12?
43. *Speckten* een andere vorm voor de scheldnaam voor de Spanjaarden, die elders *Spek* en *Specht* luidt.
47. Vooral het schroot, dat hier, naar het schijnt, voor het eerst in het groot gebruikt werd, had een moorddadige uitwerking.
51. Wil dit alleen zeggen, dat zij van de zee kant aanvielen, of dat zij verdronken? vgl. vs. 67.

Daer zijn ghebleven twee Gouverneuren
 Seer wel bekend,
 Met vier Cornellen die moesten treuren
 60 Al voor Oostent.

Die van Sluys die is om t'leven
 Tis wel bekend,
 Die van Antwerpen is ghebleven,
 Bidt voor Oostent.

65 Cruyt en loot dat wy haer schoncken
 Seer excelent,
 Daer sijn ses hondert specken verdroncken, ⁶⁷.
 Al by Oostent.

Ons volck die betaeldense algaren,
 70 Seer excelent,
 Die aen den Coninck ten achteren waren ⁷¹:
 Al voor Oostent.

Nu hebben ons Heeren en vrome Staten
 Dat is bekend,
 75 Veel Bootsghesellen en soldaten
 Ghesonden t'Oostent.

Daer sal nu alle vierendeel jaren
 Seer excelent,
 Altijt verversinghe van volck in varen,
 80 Al in Oostent.

My dunkt waer hy daer van met eeren
 Uut dat ellent,
 Hy sou niet lichtelijck comen weere,
 Al voor Oostent.

85 Hy riep soo deerlijck om hulp aan Lieven ⁸⁵.
 O standaert van Gent,
 Comt my te baet, waer meucht ghy blijven
 Al voor Oostent.

Lieven sey, ick hebt verswooren ⁸⁹,
 90 Adieu Oostent,
 Ons hooft is te groot ⁹¹, men brant daer hooren ⁺,
 Wy blijven te Gent.

67. Doordien onverwacht de sluizen geopend werden, zijn vele Spanjaarden, die door de oude haven de stad zochten te naderen, verdronken en in zee gedreven.

71: Die achterstallige soldij te vorderen hadden. Dit was ook nu weer het geval en de Aartshertog had telkens last van muiterij onder de troepen.

85. *Lieven* is een gewone benaming voor de Gentenaars.

89. verswooren: afgezworen.

91. *Ons hooft is te groot*, waarschijnlijk: wij hebben er een zwaar hoofd in.

+ men brant daer hoorn: het is daar niet pluis.

- Al is Albertus opgeblasen,⁹³
 Met groot torment,
 95 Nu crijcht hyt niet, al sou hy rasen
 Met God Oostent.
 En bidt oock met een vast vertrouwen,
 Dits mijnen wins,
 Voor Graef Maurits van Nassouwen,
 100 En die Jonghen Prins.^{100:}
- En oock voor de Staten der Landen,^{101:}
 Bidt al dat leeft,
 Datse God in goet verstanden,
 En wijsheyt gheeft.
- 105 En oock die soo trouwelijk vechten,
 Met goet raet wijs,
 Die vroomme Ruyters en cloecke knechten,
 God geef haer prijs.
- Oorlof aen arm en rijcken,
 110 Bidt God bekent,
 Dat den Vyant met schanden moet wijcken
 Al van Oostent.

175.

Een heerlijke tocht ghedaen van sijn Princelijcke Excellentie Graef Maurits van Nassou, in Brabant 1602. In de maent Junij, ⁺

Op de wijze: *Het Meysken op een Revierken sadt.*

Verblijdt u nu ghy Mannen en Vrouwen,
 Ghelijckerhandt,
 Om dat Graef Maurits van Nassouwen
 Treckt al na Brabant.

- 93 vlg.: Al zet Albertus nog zoo'n hooge borst, met al zijn krijgstuig en geweld, toch zal hij — met Gods hulp — Oostende niet krijgen.
- 100: Frederik Hendrik.
- 101: Bidt de u bekende God. De dichter zegt dan, dat de niet rechtgelovigen God niet kennen. Misschien ook betekent *bekent* hier alleen 'verstandig', vgl. n° 175, vs. 120.
- + No 175. Naar N. In geen der andere, ook niet bij V.L.
 De wijs wordt ook genoemd bij n° 33.
 Het lied betreft een der tochten van Maurits in de Zuidelijke Nederlanden tijdens en in verband met de belegering van Oostende, in 1602. Waarschijnlijk is het nog tijdens die tocht gemaakt, want in vs. 71 wordt wel van de aanvang van de belegering van Grave (18 Julie), maar niet van het einde (19 Sept.) gesproken. In vs. 93 vlgg. wordt op een aanstaand ingrijpen van Hendrik IV gedoeld, dat echter niet heeft plaats gegrepen.

5 In Hollandt hoortmen de Trommelen slaen
 Aen elcken cant,
 Wie met Graef Maurits woude gaen
 Al na Brabant.

Veel waghens moestmen voor alle saken,
 10 Om te voeren Provant,
 Uut alle die Dorpen vaerdich maken
 Om gaen al nae Brabant.

Men sach ons Prince van Nassouwe
 Met sijn Heeren becant ¹⁴,
 15 Met sijn Ruyters en Soldaten ghetrouwe,
 Trecken al na Brabant.

Men sach ons volck int openbaren
 Seer triumphant,
 By den Elterenberch vergaren
 20 In Gelderlant.

Aldaer soo laghen ons vrome Soldaten
 Met die Ruyters playsant
 Sy worden ghemonstert van mijn Heeren de staten
 In Gelderlant.

25 Sy monsterden 31. duysent man sterck
 Seer vroom ghemant ²⁶.
 Noch 34 hondert waghens int perck
 Om gaen na Brabant,

Men sach veel hondert bootsghesellen
 30 Veel van die Zeecant,
 Om dat gheschut te brenghe en stellen
 Al na Brabant.

Die trommels hoortmen over al roeren
 Aen elcken cant,
 35 Veel Ambachtsluyden die sachmen mee voeren
 Al na Brabant.

In Hollandt sachmen biddach houden
 Met ghevouden hant,
 Dat ons God victorie gheven souden
 40 Al in Brabant.

Over de Wael sijn sy ghetoghen
 En Rijn playsant,
 Haer Vaendelen doen lustich vloghen
 Int Cleefsche Landt.

14. becant: aanzienlik.

26. ghemant: manhaftig; tenzij het een rijmlap zonder meer is.

45 Doen toghen sy door Gods zeghen
 Na haer vyant,
 Al door die stadt al van Nimmeghen
 Al na Brabant.

Sy toghen daer aen drie partyen
 50 Over die Heyde was lanck,
 Ons Ruyters sachmen soo lustich ryen
 Al na Brabant.

Sy hebben te Cuyck een brugge gheslaghen
 Over de Maes bekant,
 55 Daer toghen over ons Ruyters en waghen,
 Soo al na Brabant.

Van daer ⁵⁷ soo ginghen sy marcesseeren,
 Door Luycker Landt,
 Die soldaten met die Edel Heeren,
 60 Al door Brabandt.

Den Bisschop van Luyck sant hen ten tijden
 Voor ghelt provant,
 Om dat ⁶³ sy gheen hongher souden lijden,
 Al in Brabant.

65 Wy ginghen al die Conterbucy ⁶⁵ vergaren
 In het Luycker landt,
 Die wy seven jaren ten achteren waren,
 In wals Brabandt.

Graef Maurits ginck weeromme keeren
 70 Met goet verstant,
 Die Graef beleyde ⁷¹ hij met sijn Heeren
 Al in Brabandt.

Hy quam daer voor al met ghedruysen
 Met sijn Soldaten vailant,
 75 Spangiaert die sal moeten verhuysen
 Al uyt Brabandt.

D'Infante mach het wel besuchten, ⁷⁷
 Al in Brabandt,
 Na die stadt van Gent so ginck sy vluchten
 80 In Vlaenderlant.

57. *daer*. N *haer*, zeker wel niets dan een drukfout. Dat *haer* op de *brugge* van vs. 53 zou slaan, is toch haast ondenkbaar.

63. Om dat: opdat.

65. Conterbucy: schatting.

71. Die Graef: Grave. — beleyde: belegerde.

77: Isabella mag er wel om zuchten.

Seyngneur ^{81.} ghy sult het noch beclaghen,
 Voor Oostende met schandt,
 Graef Maurits comt ^{83.} wil u verjaghen
 Al uyt Brabant.

- 85 U Moordaet laet ghy over al blijcken, ⁸⁵
 Tot uwer schant,
 Als aen de Coninck van Vranckrijcke
 Int Fransche landt.

- Ghy meende de Coninck te verraden
 90 Tot uwer schandt,
 Maer nu sult ghy hebben geen ghenaden
 Al in Brabant.

- Den Coninck comt nu lustich aene
 Teghen die Tyrant,
 95 Jae wel met veerthien duysent mannen
 Na Vlaenderlandt.

- Hy wil helpen verjaghen die malcontenten,
 Tot haerder schant,
 Sy sullen niet meer halen haer renten
 100 In dat Vlaemsche Landt.

Graef Maurits meent desen tocht uyt te rechten
 Met sijn volck vailiant,
 Wy hopen hy sal victorie vechten,
 Al in Brabant.

- 105 Malcontenten ^{105.} begint wech te sijghen ⁺
 Van Oostent met schandt.
 Hy ^{107.} sorcht dat hy sal slaghen krijghen
 Al in Brabant.

- 110 Och ghenadichste God gheeft doch u gracy
 Door u moghende handt
 Dat doch al die Spaensch Nacy
 Moet comen uyt Brabant.

- 115 Wat God ons gunt moet zijn gheleden,
 Door sijn moghende hant
 Gheeft ons eendrachtich Pays en vreden
 In ons Nederlandt.

81. Seyngneur: Albertus.

83. *comt.* Wij zouden hierachter een komma of *en* plaatsen.

85 vlg. Dit doelt zeker wel op het verraad van Biron, waaraan echter Albertus geen deel had, al zal hij er misschien wel van geweten hebben. Biron werd 31 Julie 1602 onthoofd.

105. Malcontenten: Spaansgezinde Nederlanders.

+ wech sijghen: wegvloeien.

107. Hy: Albertus.

- Dat bidden wy nu allegare
 120 Met goet verstant,
 O God doch wilt Graef Maurits bewaren
 Met die Heeren vant Landt.

176.**Een nieuw Liedeken, vervatende de Mirakelen die onse Lieve Vrouwe tot Scherpen-heuvel doet. ⁺**

Stem. *Hansken snee het Cooren was lanck, etc.*

- Com nu ghy Romanisten koen,
 Uut alle dees Contreyen,
 Wilt u na Scherpen-heuvel spoen,
 Ghy wordt aldaer bescheyen.
- 5 Wie dat ghy zijt, Borger of Boer,
 Wilt ghy Aflaet van sonden,
 Besoeckt daer een nieu Maeyken-moer
 In eenen Boom ghevonden.
- Treedt derwaerts elck bysonderlyck,
 10 En thoont haer u ghebreken,
 Sy doet Mirakel wonderlijck,
 Men weeter van te spreken.
- Tis een Meestersse delicaet,
 Sy helpt u uyt verseeren,
 15 Tot alle zieckten weet zy raet,
 Soo haer Quack-salvers leeren.
- Wat Sanct dat oyt Mirakel dee,
 Zy gaet hem veer te boven.
 Het Heylich bloedt te Borstel ¹⁹. mee,
 20 Hoe kan men haer vol loven.
- Dus ghy Volck vande Roomsche Kerck
 Wilt hare macht belyden,
 Sy kan soo wel Mirakel-werck
 Als Baal in voor tyden.

+ No 176. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CLXVI.

De uitgever van V tekent aan: Anno 1604 worde bij de Sichem in Braband, een Lieve Vrouwen Beeldt ghevonden, in eenen hollen Boom, dat daer na op den Berg van scherpen Heuvel vele ende groote Mirakelen ghedaen heeft, soo die van de Roomsche Kercke seggen ende schrijven: Leest hier van de Historye vande Mirakelen tot Scherpen-heuvel, gedrukt tot Brussel by Rutgert Velpius 1604 en 1606.

Dit is waarschijnlijk wel het 'refereyn van eenen botten keuvel', waartegen pater Joannes David 'Een nieuw liedeken op der ketteren oude af- komste, op de wijze: Hansken sneet, het koren was lanck etc.' schreef, opgenomen in zijn 'Beweeringhe van de eere ende mirakelen der hoogh-verheven Moeder Godts Maria, tot Scherpenheuvel', Antwerpen 1607.

Zie hierover Tijdschr. voor Boek- en Bibliotheekwezen VII (1909), blz. 61–68.

De melodie in Pers, Bellerophon (1669) I, 181; vgl. Van Duyse I, 377.

19. *Borstel*. De Heilige-Bloeddoeken van Bokstel, Zij gaat zelfs deze te boven, zegt de dichter.

- 25 Al roept Christus uyt liefden groen ²⁵.
 Tot hem waerts alle Menschen,
 Laet sulcks alleen de Geusen doen,
 Die niemant anders wenschen. ²⁸.

- Aen Godt door hem te doen versoeck
 30 Dat houden sy voort beste,
 Niet eene oortjens Olykoeck
 Gaven sy voor de reste.

- Maer ghy Papisten hier te landt,
 Laet de Geusen al praten,
 35 Treckt t'Scherpen-heuvel in Brabandt
 Neemt Maeyken-moer te baten.

- Maer soo ghy inde gifte sneeft ³⁷.
 Zoo komt ghy in 't beswaren,
 Als Pieter oock meer ghedaen heeft ³⁹:
 40 Zoo wy u hier verklaren.

Men sont voor hem bee-vaert devoot ⁴¹
 Die raesde kreegh Wijshede,
 Maer de gifte moest zijn te snoot
 Zy brocht hem weer in onvrede.

- 45 Hy heeft er twee ghehouwen doot,
 Het Huys in brandt ghesteken,
 Dit wonderlyck Mirakel groot
 Is binnen Delft ghebleken.

- Maer als ghy haer besoecken sult
 50 Ghy moet voor eerst bedincken,
 Dat ghy haer dan de schoot wel vult,
 Met schyven die wel klincken.

- Al ist dat haer 'tGeldt niet en past
 Om selve te verteeren,
 55 Heer-oom sal wesen haren Gast
 Hy mach te beter smeenen ⁵⁶.

- Want dees Vrou is een doode pop
 Uut eenen boom ghehouwen,
 Maer Heer-oom krijgt het gheldt wel op:
 60 Met ander lieve Vrouwen.

25. groen: krachtig.
 28. Die geen andere Middelaar dan Christus verlangen.
 37. sneven: te kort schieten; dus: als gij te weinig geeft.
 39: Zoals het ook met Pieter gegaan is, wiens geschiedenis wij u vertellen zullen.
 41 vlgg.: Men zond zeer vroom iemand tot zijn genezing op een bedevaart — een krankzinnige zou immers, volgens het zeggen, daardoor zijn verstand krijgen — maar de gift was blijkbaar te gering, want zij [d.i. Maria] bracht hem weer in onrust.
 56. smeenen: smullen.

Dus volgt hy de voetstappen wel
 Van zijn voor-Ouders leven,
 Ick meen de Priesters van den Bel,
 Die oock alsulcks bedreven.

- 65 Och ons lief-vrou van Halle soet, ⁶⁵.
 't Hert sal haer nu beswijcken,
 Om dat al haer proffijt en goedt
 Na Scherpen-heuvel strijcken.

- Och dat sy aldus wert veracht
 70 Zoo't blijkt te deser ure,
 Daer sy is van soo grooten kracht ⁷¹:
 Als dees nieu Creatuere.

- Conde sy spreken ghelijck wy,
 Denckt eens wat sou sy seggen?
 75 Want sy heeft d'outste brieven vry,
 Hoe kanment haer ontleggen ⁷⁶.

- T'en is oock niet seer wel ghedaen,
 Dat twee ghesusters t'samen,
 Malcanders Neering onder gaen ⁷⁹,
 80 Hoe kan alsulcks betamen.

Soo den toeloop langh dueren sal
 Tot Maey van Scherpen-heuvel,
 De Mis-kramers van Maey te Hal
 Verteeren Cap en Keuvel.

- 85 Men mach wel dencken hoe 't hen spijt,
 Te missen haer Calanten,
 Want elck zoekt gheeren zijn proffijt,
 Soo't blijkt aen alle kanten.

- Maer dat laet ick op zijn beloop
 90 Want brocht ick meer te voeren,
 Ick mocht misschien den Roomschen hoop
 In haer devotie stooren.

- Oorloff Papisten wijt vermaert,
 Die't bee-vaert-gaen verschoonen ⁹⁴,
 95 Ghy zijt daer meed' soo wel bewaert,
 Als met een blaes vol boonen. ⁹⁶.

65. Onze Lieve Vrouwe van Halle, bij Brussel.

71: Terwijl zij toch even groote kracht heeft.

76. ontleggen: ontzeggen, ontstrijden.

79. ondergaen: onderkruipen.

94. verschoonen: goedpraten, mooier maken.

96. *een blaes met boonen* werd gebruikt om door het geraas kinderen bang te maken. Vgl. Ned. Wdb. III, 443. Het is dus een zeer ondeugdelijke bescherming.

177.

**Victory Liedt, op den Scheep-strijdt, tusschen de Armade des
Coninghs van Spangjen, ende de Schepen van Oorloge der E. M.
Heeren Staten der Vereenichde Nederlantsche Provintien, ondert
beleyt vanden Edelen, ende Manhaftigen Admirael, Heer Jacob van
Heems-kerck, Geschiet den 25 April, 1607.
Op de Reede ende voor de Stadt Gibralter. ⁺**

Op de wyse vanden 68. Psalm, *Staet op Heer thoont u onvertsaeght.*

- Vervroylijckt u t'saem inden Heer,
Gheeft Godt Alleen prijs, ende Eer,
Van zijn heerlijcken zeghen,
Die nu 'tvereenight Nederlandt
5 Teghen hun al ghemeyn Vyandt
Stoutmoedich heeft verkreghen.
Door 't wijs beleyt en kloeck verhael
Der E. Heer Staten-Generael,
Die wel konden bespeuren,
10 Datmen den Spaenschen Koningh groot
Geen meer afbreuck deed', dan zijn Vloot
Van Indien te scheuren.

- Dies zijnder door expres bevel
Inde Maes, Wieling, en Texel,
15 Toe-gherust dertich Schepen,
Alles ter Oorloch wel ghemant,
Uutgheseyt eenigh met Provant,
Daer mede in begrepen,
Hebben voor Admirael ghestelt,
20 Den Ed'len vroom Manhaften Heldt
Jacobus van Heemskercken,
Die synen dienst heeft aen gheboon,
Meerder door liefde, dan om loon,
Soo men heeft konnen mercken.

- 25 Dees heeft zijn Vloot by een vergaert
Den seven-en-twintichsten Maert,
Duysent ses hondert zeven,
Daer hyse vant wel toe-gherust,

⁺ No. 177. Naar V. Ook in W. II. Bij V. L. CLXVII.

Een plano-uitgave in de Bibl. Thysiana (Petit n° 835) geeft geen varianten van enige betekenis.
Het lied is natuurlijk van 1607.

In V gaat aan het opschrift nog vooraf: Anno 1607. den 25. April, gheschieden den vermaerden
Zee slach op de Ree, voor de stad Gybraltar. Emanuel van Meteren Lib. 28.

- Omtrent Wicht, langs d'Enghelsche kust
 30 Die tot zijn komst daer bleven,
 Is nae twee daghen voort ghezeylt
 Hebbende zijn koers recht ghepeylt
 Nae Portugael en Spangjen,
 Voor de Revier van Lisseboen,
 35 Daer Signoor Jean ^{35.} haest kon vermoen
 'tWaren die van Orangjen.

- Den Generael met synen Raet
 Die resolveerden metter daet
 Die Revier in te loopen,
 40 Om 'sKoninghs Schepen algemeyn
 Kraecken en Gallioens niet kleyn
 Te lichten ^{42.}, was zijn hoopen,
 Maer sijnde naerder onderricht,
 Dat somm 't Ancker hadden ghelicht
 45 d'Ander reddeloos lagen,
 Heeft zijnen Raedt gheretracteert,
 En eyndelijck gheresolveert
 Den vyandt naer te jaghen.

- Des hy vaeliaent volchde op 't spoor,
 50 Creech contschap van som'ge die door
 De straet Gibraltar ^{51.} quamen,
 Datter neghen Galioenen cloock
 En ander Oorloghs schepen oock
 Sijnde twintich een 't samen
 55 Lagen braveerden, lustich fraey ^{55.},
 Voor Gibraelter inde Baey
 Om de Hollanders te wachten
 Die uut Itaelien soude gaen,
 Off derwaers gheladen met Graen
 60 Om d'Hongher te versachten.

- Dees daet by den koninck ghepleeght
 Heeft d' Admirael Heemskerck beweeght
 Ter zeewaers in te varen,
 Langs de Condaet ^{64.} en Sint Lucas ⁺.
 65 Tot dat hy verby Calis was
 Daer sijn vyanden waren,
 Van als ten Oorloch wel versien
 Vol Ammonity en Crijghslien

35. Signoor Jean: de Spanjaard; hij zou wel spoedig merken.

42. lichten: roven.

51. *Gibraltar*. Alle drukken hebben *Gibral*, blijkbaar niets dan een drukfout van de eerste: zoowel de zin als de maat eisen *Gibraltar*.

55. fraey: vrolik.

64. de Condaet: El Condado, het Westelike deel van Andalusië, tussen de Guadiana en de Guadalquivir.

+ Sint Lucas: de aan de mond der Guadalquivir liggende stad San Lucar.

- En swaer metaele Stucken,
 70 't Minste van Galioenen dan
 Hadden twee hondert vijftich man
 Meenden 't sou nu wel lucken.
- Ghecomen zijnd' dees plaets ontrent
 Heeftet ⁷⁴ den Admiraal ghewent
 75 Sijn Raet aen boort doen comen
 Ordre ghestelt, met cloeck vermaen
 In 'tAborderen ⁷⁷ ende slaen
 Sulckx hy had voor ghenomen,
 Dats, dat hy selfs, met den Capiteyn,
 80 Moey Lamberdt ⁸⁰ d' Admiraal alleyn,
 Des Vyandts zoud aen vallen
 End' vijs-Admiraal Alteras
 Met den vromen Capiteyn Bras,
 De naest sterckste van allen. ⁸⁴
- 85 Voorts d' ander scheepen twee en twee
 Souden te samen op de ree
 Aen een Galioen haer voeghen
 Den Konstabel ded' hy ghewach
 Gheen schoot te schieten voor hy sach
 90 't Wit van sijn vyants Ooghen,
 Daer naer hy tot de Stierman voer
 Beval hem selfs te gaen aent roer ⁹²
 En den bough wel te raken
 Dat oock den Schipper ancker vrough
 95 Sout laten druypen voor den bough
 Als hijt wel hoorde kraecken.

- Den Admiraal hadt oock belast
 Zijn Vlagghen wel te maecken vast,
 En die nae eer soud' trachten
 100 Haelen des vyants vlaggen of
 Soud' men vereeren tot sijn lof
 Hondert stucken van achten,
 'tWelck een Trompetter stout en coen
 Hem niet ontsach vroomlijck te doen
 105 Als oock een ander mede ¹⁰⁵.
 Die t'vijants vijs-Admiraels vlag
 Oock boven vande Stanghe brack
 t'Welck hem vereeren dede.

74. *Heeftet*, lezing van de plano-uitgave; V. W. IJ hebben *heeftet*, dat zeker wel onjuist is. De bedoeling is toch wel: hij heeft het roer gewend.
77. aborderen: aanvallen.
80. Moey Lambert: de Rotterdamse schout bij nacht Lambert Hendriks, die op de Tijger voer, vgl. vs. 124.
- 84: Die in sterkte op de Admiraal volgde.
- 92 vlg.: Hij beval de stuurman zelf aan het roer te gaan en zoo te sturen, dat hij met de steven goed de boeg des vijands raakte; dan moest de schipper snel het boeganker laten vallen, zodra hij het gekraak hoorde, nl. van het vijandelike schip, waar een gat in gestoten werd.
105. Een stuck van achten: een stuk groot 8 Realen, dus $\pm f2.50$. Er waren drieërlei realen, van ongeveer $32\frac{1}{2}$, 25 en $12\frac{1}{2}$ cent.

- Den vierden maent dach twintich vijf
 110 Als t'gantsche scheeps-volck ziel en lyf
 Tot Godt hadt op gheheven,
 En om syn hulp geroepen aen
 Malckander troulijck by te staen
 Elck een dronck wijns ghegeven,
 115 Den Admirael stout voor uut liep,
 Volcht my lief Crijchsluyd' dat hy riep,
 Nu moeten wy verwerven
 Voor Godes Woort en t'lants vrijheyd
 Prijs ende eer ons toe gheleyt
 120 Of op see eerlijck sterven.

- Hier mede seylde hy lustich voort
 Klampten 't Hooft zijns Vyants aen boort
 Dat al kraeckten en bersten,
 Capteyn Lambert van Rotterdam
 125 Flux met zijn schip daer tusschen quam,
 Die hem hert drang en persten,
 d'Ander twee en twee ghelijck
 Aen een Galioen roepende stryck ¹²⁸.
 Daer schrickelyck werd gheschooten,
 130 En lang ghevochten hant voor hant ¹³⁰.
 t'Stont al in vier, vlam ende brant
 Soo t'scheen in bey de vlooten.

- Trom en Trompet sloeghen allarm
 Daer was gekrijt en groot ghekarm,
 135 d'Een socht d'ander te krencken,
 s'Vyants Vijs Admirael werd moe
 't Schip brand' hem aff tot t'water toe,
 'tMost al branden of drencken ¹³⁸,
 d'Ander begaeven haer in zee,
 140 Maer werden haest ter selfder stee
 Door schooten met Musquetten,
 t'Welck die van de stadt ¹⁴². Gibralter
 En van 't Casteel siende van ver
 Niet en konde beletten.

- 145 Den spaenschen Admirael ontpaeyt ¹⁴⁵.
 Was soo ghemaertelt en door naeyt ¹⁴⁶.
 Dat hy begon te flouwen,
 In t'lest geen naerder raet en vont
 Heeft (om te drijven aenden gront)
 150 Sijn Cabel af ghehouwen,

128. *strijck*, nl. de vlag.

130. hant voor hant: gelijk op, zonder elkander iets toe te geven, dus van weerskanten even dapper.

138. drencken: verdrinken.

142. *stadt*. In V en W de drukfout *staet*.

145. ontpaeyt: verontrust, in het nauw gebracht.

146. door naeyt: doorboord, doorschoten.

Maer d'onse schootender niet min
 Met grof gheschut soo dapper in
 Dat zy waren ghedwonghen
 Te laten waeyen een Wit Kleet,
 155 Want t'was Singioer daer al te heet
 Misericord sy songhen.

Denckt oft niet was een grote spijt
 En voor den Spangiaert een verwijt
 Dat zy mosten ghehengen
 160 Recht voor haer stadt onder t'Casteel
 Daer zy uyt schooten coghels veel
 Haer Vloot in brant te brenghe,
 Vijve Orangie was het woort,
 t'Wert al door schooten of versmoort ¹⁶⁴.
 165 Diet niet conden ontlegghen ¹⁶⁵,
 Want t'was te recht Sant Marcus dach ¹⁶⁶.
 Elck voor hem selven, soomen plach,
 Voor een spreekwoort te segghen.

Haer Admirael lagh reddeloos
 170 Waer in, door nijt, den spangiaert boos
 Selfs den brandt heeft ghesteken,
 Soo datter zijn verbrant ghekielt ¹⁷².
 Veerthien van haer schepen vernielt,
 d'Ander red'loos ontweecken,
 175 'tSpaens bloet men daer tot wraeck vergoot ¹⁷⁵
 Van die onlangs waren ghedoot
 In West Ind'jen ontschuldich,
 Meenden te hand'len met accoort
 Sijn gheworcht en deerlijck vermoort
 180 Door wreetheyt mennighvuldigh.

Want in min dan vier uyren tijt
 Bleven verslaghen inden Strijt
 Meer dan twee duyst spangiaerden
 Haer Admerael bleef daer oock dra
 185 Don Juan Alvarez davila,
 Want men niemant en spaerden,
 Vijs Admirael en mennich vroom
 Capiteyn, die ick al niet noom

164. versmoort: verdronken.

165. ontlegghen: ontkomen.

166. 25 April is de gedenkdag van de evangelist Marcus. Uit de verzen schijnt te blijken, dat er een spreekwoord bestond: 't Is St. Marcus, ieder voor zichzelf. Misschien met een toe-speling op het verhaal in de Handelingen XIII, 13, waar Marcus zijn medereizigers verlaat en alleen naar Jeruzalem terugkeert.

172. *ghekielt*. *Kielen* is een schip overzijde halen voor herstellingen; hier schijnt het intr. gebruikt te zijn in de betekenis 'omslaan', waarvoor men tegenwoordig gaarne het Engelse *kapsijzen* gebruikt. Of is het een afleiding van *kiel* = *kil*, en betekent het dus 'naar de diepte gaan'?

175 vlgg. Op welke gebeurtenis in W-Indië hier wordt gezinspeeld, is me onbekend gebleven.

- Hoe wel som deerlijck saghen,
 190 Sant Jagho ¹⁹⁰ heeftse niet bewaert,
 Maer zijn door t'Vier, Water en t'swaert
 Verbrant, versmoort, verslaghen.
- Daer bleef vander staten Ghewelt
 Den Heros Heemskerck voor vermelt,
 195 Met Capiteyn Hendrick Janssen ¹⁹⁵.
 Hondert dooden vont men terstont
 En ontrent sestig seer ghewondt
 Met t'schut, heel en halff lanssen ¹⁹⁸,
 Dus kreech der Heeren staten macht
 200 d'Overwinninge, door Godts Kracht
 Van s'Konings groot armade
 Soo dat hy qualijck in twee Jaer
 Verhalen sal konnen voorwaer
 Zijn gheleden Scheeps schade.
- 205 Wil nu Godt den oppersten Prins
 Hem voor ons stellen allesins
 Van waer can men ons hindren.
 Yvert dan met de machabeen.
 Strijt voort' Oprecht gheloof alleen,
 210 Soo oock voor wijf en kinderen,
 En thoont doch gheen gheveynsden schijn,
 Laet ons vrolyck en danckbaer zijn
 Van dees groote Victory:
 Eendrachtigh synen name romt,
 215 Emanuel alleen toekomt
 Rechtveerdigh, d'eer en glory.

Liefd' baert pays.. ⁺

190. *Sant Jago*; de beschermheilige van Spanje.

195. *Hendrik Janssen*, bijgenaamd Lange Hendrik.

198. heel en half lanssen: lange en korte lansen.

+ De dichter, die het devies *Liefd baert pays of Liefd baert vrede* gebruikte, is Willem Jansz IJsselveer, factor van de 'Blauwe Acoleyen' te Rotterdam. Zie over hem Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen VII (1909), bl. 278–284. Volgens Te Winkel, Ontwikkelingsgang, 2e druk, III, 313 voerde hij ook de spreuk *Concordia nutrit amorem*.

178.

Een Liedeken, vanden Zeeslach, geschiet inde Baye van Gibraltar in Spaenjen: onder het cloeckhertighe beleyt vande Manhaftige Heere, Jacob van Heemskerck Admirael: waer door veel Spaensche schepen verdistrueert zijn tot groote schade, ⁺

Op de wijze: *Maximilianus de Bossou*.

Looft Godt nu al Man ende Vrou
 Van zijn groote weldaden
 Die hy heeft bewesen ghetrou
 Door zijn groote ghenaden,
 5 Hy heeft ons wonderlijck bewaert,
 Teghen ons vyanden wijt vermaert,
 Zijn hulp quam ons in staden.

Wy zijn ghecomen inde Straet,
 In April twintich daghen
 10 En noch vijf, mijn wel verstaet
 Dat wy de hoecken ¹¹ saghen,
 Op de Reede van de Stadt
 Van Gibraltar verstaet wel dat,
 Daer Spaensche schepen laghen.

15 Neghen Gallioens saghen wy daer
 Met noch meer ander schepen
 Ter oorlogh gemant wel net en klaer
 Alsoo 't wel heeft ghebleken,
 Noch seven Schepen aenghehaelt
 20 Teghen ons te vechten onghefaelt
 Vol Soldaten ghesteken.

Want die selve dach seer vroeck
 Van Calis, sy kotschap kreghe,
 Die Hartoch na zijn ghevoegh ²⁴.
 25 Heeft van zint Lucas schreven,
 Sy soudon op haer hoede zijn,
 Want der Ketteren fenijn
 Comen met Schepen dryven.

+ No. 178. Naar K. In geen andere druk. Bij V. L. CLXVIII.

Voor de wijs zie bij n°. 72.

11. *de hoecken*, nl. van de berg van Gibraltar. In Willem Barentsz' Caertboeck van de Middellantsche Zee, Amst. 1595, wordt altans als een van de richtpunten genoemd 'de binnenste hoeck van Gibiliers Bergh'.

24. De Hertog van S. Lucar had, toen hij de Hollandse vloot zag voorbijvaren, een bode naar Gibraltar gezonden.

- Ons Admirael seer wel ghemant
 30 *Heemskerc* seer cloeckmoedich
 End' ander Capiteyns vailliant
 Met onse schepen spoedich,
 Spoeyden haer lustich ande man,
 Ons Admirael die klamten an
 35 Den Spaens Admirael woedich.^{35:}

- Zijn Ancker hy stracx vallen liet^{36:}
 Het ghinck op een abordeere,
 Men sach vechten en groot geschiet
 Veel Spaengjaerts vielen neere,
 40 Daer raeckten negen schepen in brant
 Die Spaengjaerts haelden groote schant
 Die gront die gingh haer deren.^{42:}

- Na den noen verstaet wel mijn
 Die Clock ontrent drie uren
 45 Quamen die Spaengjaerts int gepijn
 Die doot mosten zy besueren,
 Dry uren duerden desen slaggh,
 't Welck haer oock wel heugen mach,
 Papou most daerom treuren.

- 50 Haer Admirael die bleef daer doot,
 Met veel Capiteyns verheven,
 Met haer Vice-Admirael minjoot^{52:}
 Vier duysent man daer neven,
 Dat is voor al, 't minste ghetal,
 55 Die zijn daer dootd ghebleven al
 Verbrant en in 't water bleven.

- Waer is gebleven haer hooge moet
 Daer zy soo seer op pochten,
 Haer Admirael sprack metter spoet,
 60 Waert dat ick alleen vachte,
 Met mijn Schip s. Augustijn
 Sy souden altemael mijn zijn
 Op God hy niet en dochte.

- Loven wy God en dancken den Heer
 65 Van zijn groote weldaden,
 Dat hy heeft ghebrocht te neer
 Haer hooghmoet gebrocht tot smaden,
 Haer quaet opset heeft hy beledt
 Sy meende ons schepen brengen int net
 70 Ons Straet-vaerders beschaden.

35: Don Juan Alvarez Davila; vgl. n°. 177, vs. 185.

36: Zodra hij de vijand bereikt had, liet Heemskerk het anker vallen; vgl. n°. 177, vs. 92.

42: Zij hadden geen betrouwbare grond meer onder de voeten; de grond werd hun warm.

52: De naam van de vice-admiraal wordt bij onze historieschrijvers niet genoemd, wel die van verscheidene kapiteins.

- Princelijcke Straet-vaerders goet
 Wilt u met ons verblijden,
 Vaert nu naer Straet om wyne soet
 Tot des vyants benijden,
 75 Haer Armaed' is ghebracht ter neer,
 Looft Godt den almachtighen Heer,
 Wilt met Nassou verblijden.

179.

Triumphe vanden slach van Heemskerc. ⁺

Op de wyse vande 68. Psalm. 1607.

- Ontwaecht ghy Helden triumphant
 Om stryden voor het Vaderlant,
 Volght naer *Heemskerck* ghepresen
 In s'vyants macht maect kleyn gheschil ⁴:
 5 Vertrout Godt die ons helpen wil
 Als hy meer heeft bewesen:
 Voor Gibraltar nu oock int lest,
 Heeft hy verstoort de Spaenschen nest
 Twaalf Galioens daer waren:
 10 Met noch meer schepen t'haerder baet
 Om rooven, dat in Zee noch Straet
 Gheen Hollants Schip sou varen.

- Heemskerck als Admirael ghestelt,
 Vrywillich, niet om goet noch ghelt,
 15 Maer t'Vaderlant ten dienste:
 Met een scheepsvlote toegherust,
 Zeylende langhs de Spaensche Cust
 Om Eer, en niet om winste:
 Als hy dees tydingh hadt ghehoort,
 20 Deed' den Crychsraet comen aen boort
 Om hun te resolveren ²¹:
 Dat hy van wille was gheheel
 De Spaens Armaed' onder t'Casteel
 Inde Baey t'abordeeren.

- 25 Desen raet soo besloten bal ²⁵,
 Capiteyns, Officieren al,
 Bootsvolck, en trou Soldaten,
 Beloefden daer met lijf en bloet
 Om krencken den vyandt verwoet
 30 Malkandren niet verlaten,

⁺ No. 179. Naar I. Verder in J. L. M. S. Bij V.L. CLXIX; Van Vloten II, 378.

Het lied komt ook (het eerst?) voor in 'Het eerste Nieuw dicht gestelt' tot prijs vermeldt, van het Bestant,, enz. Amsterdam, by Broer Jansz. en Pieter de Kater. Anno 1607. (Kon. Bibl. Pamfl. 1397).

Er zijn slechts enkele varianten van enige betekenis.

4: Let weinig op de macht van de vijand.

21. *resolveren* neemt de dichter hier blijkbaar in de zin van: zijn besluit mededelen, of: voorstellen.

25. bal: spoedig.

Heemskerck kloeck, deed hun dit verhael
 Hy sou den Spaenschen Admirael
 Met moy Lambert aentasten,
 En voort ons Schepen elcke twee
 35 Een Spaens Galioen daer op die Ree
 T'aenboorden hy belasten.

Met sulcken orden Resoluyt
 d'Admirael sprack, vaer an dat stuyt ^{38.},
 Laet dan ons Ancker vallen,
 40 Den Spaenschen Admirael verbaest
 Siende zijn komste met der haest,
 Gingh dryven nae de Wallen,
 Maer Heemskerck voer hem rustich by,
 Met staende Zeylen op zijn zy
 45 Clampten aen boort ghestreken ^{45.}
 Met moy Lambert achter aen
 Schoten dat *Signor* niet kond' gaen
 Om zijne Biecht te spreken.

Den strijt heftich aldus begost,
 50 Met schieten, slaen, elck soo hy kost,
 tWas vreesselick t'aenschouwen:
 Den Spaenschen vies-Admirael hert,
 Oock inden brant geschoten wert,
 Conden qualick vry houwen ^{54.}
 55 Ons schepen, Zeylen, Touwen, Wandt,
 Meer Galioens raeckten in brant
 Doort Cruyt-springhen ghesoncken,
 Veel Aflaten kreech *Signor* hier,
 Soo dat zy meest door t'vaghevier
 60 Int Wy-water verdroncken.

Den Spaenschen Admirael verheert
 Wert door veel schietens ghematteert
 Liet een vree-vaen uutwaeyen:
 Maer onse schoten even sterck,
 65 Om wreken die doot van Heemskerck, ^{65.}
 Lieten hun soo niet paeyen:
 Capiteyn Lambert, end Verhoef,
 Harten int Spel viel haren troef
 Clavren *Signor* niet baten,
 70 Want schoppen quelden hem te fel
 Dus koos *Signor* dat Ruytenspel
 Sprong uut door die Busgaten.

38. dat stuyt: dat, totdat het stuit; dus: vaar door totdat wij tegen het schip van de vijant stoten.

45. ghestreken: nadat het anker gestreken was.

54. Toen het schip van de vice-admiraal in brand stond, vatten ook de zeilen enz. van de hem bestrijdende Hollandse schepen vuur; maar dat werd geblust. Vgl. het uitvoerige verhaal bij Van Meteren.

65. Dit is onjuist. De dood van Heemskerk werd eerst na het einde van de slag aan het volk bekend. De dichter zoekt blijkbaar een verontschuldiging voor het doorvechten, nadat de Spanjaard de witte vlag getoond had.

- Vier uren langh of daer ontrent,
 Vochten sy, eer de strydt nam ent:
- 75 Tsavonts ter Sonnen peylen ^{75.},
 Van vier duysent Man in hun vloot
 Is meer als twee duyst bleven doot,
 Van eenentwintich Zeylen:
 d'Admiraels seven hondert man
- 80 Zijnder weynich ghecomen van
 Hy selfs is oock doot bleven:
 Don Jan Alvares Davila,
 Ons Vrou van Scherpenheuvel dra
 Brachter daer veel om t'leven.
- 85 d'Admiraels schip S. Augustijn,
 d'Vies Admiraels schip hiet divijn
 Delvega Nostra Dona:
 Madre de Dios, S. Anna,
 Met Nostra Dona Del Regla,
- 90 Oock la Conceptiona:
 S. Christoffel, S. Nicolaes,
 El Dona de Rosaros dwaes,
 El Dona des Doloros,
 Met Nostra Dona de la O.
- 95 Het twaelfste hiet S. Pedro,
 Al Gallioens vol Seignoros.
- Hondert stucken van achten klingh ^{97.},
 Trompetter van Cleynsorgh ontfingh, ^{98.}
 Die t'Spaensche vlagh afhaelde:
- 100 Noch vyftich stucken men oock gaff
 Die d'Vies-Admiraels vlagh brocht aff, ^{101.}
 Eerlijck men hem betaelde:
Magellani, Candis, en Draeck, ^{103.}
 U vlaggen strijct voor *Heemskercx* saeck
- 105 Noyt sulcken Eer verworven:
 Seignoor salt lang ghedencken koen
 Met Heer-oom, voor die Zielmis doen
 En sonder Biecht daer storven.

75. *peylen*. De lezing van 1607 is beter te begrijpen: *der Sonnen feylen* is 'het ontbreken van het licht', dus 'het duister'. Zij vochten dus, tot de duisternis inviel. Van *de zon peilen*, d.i. zonshoogte nemen, kan hier toch geen sprake zijn.
97. *klingh* zal wel een door de dichter zelf gemaakt woord zijn en moeten betekenen: in klinkende munt.
- 98: ontving de trompetter van het schip van kapitein Cleynsorgh.
101. Dit was een van het volk van kapitein Paeu.
103. Fernando de Magelhaens († 1521). Francis Drake (1545–1595). Maar wie is Candis? Waarschijnlijk is hier een drukfout (maar dan al een oude) en heeft er gestaan:

Magellani, Gama, Diaz, Draeck.

Vasco de Gama († 1524). Bartolomeo Diaz († 1500).

- Prince, Heemskerck* Admirael reet,
 110 Dijn doots beschrijven is my leet,
 Met hondert man daer boven,
 Tsestich ghequetst, dits tghetal wis,
 Daer van ons Vloot beschadicht is,
 Eeuwich salmen hem loven,
 115 Soldaets, Maetroos, wacht u d'abuys
 Hiervan te singhen int Hoerhuys,
 Looft Godt van desen wercke,
 Misbruyckt niet ydel Godes Naem,
 Maer eerbiedigh alle tesaem
 120 Singht Loff den Heldt *Heemskercke*.

180.

Een Beklag Liedt, van de Soldaten over het maken van de Trevis,

+

Stem: *Alst begint. 1609.*

Spangiaert

- Mayken mijn lief wat sullen wy maken
Vale me Deos ², in dit bestant,
 Dit brengt quay neeringh in ³ onse saken,
Nou Singnor dus ruymet Lant,
 5 *Singnora* dat waer groote schant,
 t'Huys te comen naeckt en bloot
 Dus moeten wy spelen sonder quelen
 Schappeken ⁸ is goet pant in noot.

Italiaens.

- Cacce* wat is dat *lamale Cancquere* ⁹.
 10 *Belle Florentie* ¹⁰, geeft ons raet,
 + No 180. Naar S. Ook in V. W. IJ. Bij V.L. CLXX.
 De titel luidt in V. W. IJ: Een nieu Liedt, daer in dat haer alle Natien beklagen over het maken van 't Bestandt.
 Als wijze noemen V. W. IJ: Sal ic noch langer in heete tranen. Deze wijze geeft Valerius, bl. 16; vgl. Van Duyse II, 1612.
 V laat een historische toelichting voorafgaan, waarin hij verwijst naar E. van Meteren. Lib. 30. Pag. 569.
 Boven de eerste strophe hebben V. W. IJ *Spaensch*.
 In de vijf eerste strophen spreken telkens de soldaat en zijn liefje. Maar aanhalingstekens gebruikt de dichter niet, om elks woorden te onderscheiden: hij vertrouwt op het begrip der lezers, zo goed als van de hoorders.
 2. *Vale me Deos* stelt een Spaanse vloek voor: God helpe mij.
 3. *neeringh in*. V *neering en*; W. IJ *neeringen*.
 8. Schappeken of schabbeken: kiel of mantel. Vgl. voor dit spreekwoord Ned. Wdb. XII, 285.
 9. *Cacce, lamale Cancquere*, Italiaanse uitroepen: drek, ellendige kanker; te vergelijken met Fr. *merde, peste*.
 10. *Florentie*. V. W. IJ *Florentijne*.

Non fay ^{11.} *Singnor*, ghy *Venus* Jancker
Want wy zijn in soberen staet

11. *Non fay*: dat doet gij niet. Wij zouden eerder verwachten: dat kan ik niet; maar zoo nauw schijnt de dichter het niet te nemen.

- Siet dat ghy nae Italien gaet
 En roepen *Schouvagher* sonder Leer,¹⁴
 15 Naelden en Spellen, die moeten oock gellen¹⁵.
 Want den Krijgh en deucht niet meer.

Frans.

- Par la Tette que je porte*
 Moet¹⁸ ick deur *Oui Monsieur*,
 Eylaes *Medamme* niet een korte¹⁹.
 20 Breng ick t'Huys voor mijn Labeur,
Lagerre & mort met groot ghetreur²¹.
 Dus moet ick inden rouwe gaen
 Weer te wercken, in allen percken
 Dat heeft ons dit Bestant ghedaen.

Enghels.

- 25 *Is Robbert egon*²⁵ en ick moet mede
*Ey Meester*²⁶ goet *Conterman*²⁶,
 Soo wijst my dan een ander stede
 Om mijn macht te toonen dan:
Goed boy tou goed Masters ick en kan
 30 U niet helpen soomen siet,
 Gaet weven en breyen, En Beesten weyen
 Want den Krijgh en deucht nu niet.

Hooghduytsch.

- Pots hondert duysent slappermenten,
 Was Wolmer machten Motter mijn
 35 O libber Hans mir haben keyn Rhenten
 Nochtans drinckstu soo geern den Wijn,
 Het schal noch Wasser mussen zijn
 Wir das den Coningh ons befaelt³⁸,
 Mir Mussen ons voeghen, om 'tlant te ploeghen
 40 Want den Peys ons proeven smalt.

14. De Italiaanse schoorsteenvegers gebruikten geen ladder, maar werkten zich met schouders en knieën in de schoorsteen omhoog. Wanneer zij dus op straat klanten zochten, riepen zij zeker *Schouvager zonder leer*, gelijkstaande met 'Italiaanse schoorsteenveger'. Zie ook no. 84, vs. 12.
 15. Evenals met andere dingen liepen dus hier toen de Italianen met naelden en spelden te koop.
 18. *Moet*. S. *Doet*.
 19. niet een korte: niets. Maar de uitdrukking is niet duidelijk.
 21. V. W. IJ met andere spelling: *La guerre est mort*.
 25. *egon* = *agone*, gone: weggegaan. Dat in 1609 bij *Robbert* nog aan Leicester gedacht zou zijn, lijkt ons niet waarschijnlijk.
 26. *Meester*. V. W. IJ *Mestres*.
 26. *Conterman* = countryman: landgenoot.
 38. *befaelt*. V. W. IJ *betsalt*.

Nederlanders.

Jae wy vrome ^{41.} Nederlanders
Die den Krijgh hebben ghedient
Wy saghent oock wel liever anders,
Dan wy zijnt Bestant gheen Vrient,

41. vrome. V. W. IJ beroyde.

- 45 Waren sy oock als wy ghesint,
 Sy ⁴⁶ en souden leven niet soo betreurt,
 Maer 'tmoet voor desen,, nu soo wel ⁴⁷ wesen
 Misselijck ⁴⁸ hoe langhe dat het duert.

Prince.

- Hout noch moet al ghy Soldaten
 50 Denckt altijt noch op het best
 Al moet ghy Nederlandt verlaten
 d'Welck u ⁵² is gheweest een Vest:
 Al volght ghy oock al d'ander rest
 Om dat het Nederlandt wort vry
 55 Ghy meucht noch even, in vreuchden leven
 Set u ⁵⁶ mistrouwen aen een sy.

181.

**Een nieu 'tsamen spreekinge tusschen den Keyser en den Hartogh
 van Brandenburg, elck vers om vers tegen malckanderen spreekken
 om het Hartogdom van't Landt van Kleef, Gulick en Berghs Landt,
 en het Lant van der Marck, ⁺**

Op de wijze: *Ick ben niet als een pluyme, &c.*

Hartogh.

- Och Keyser Edel Heere,
 Met wijs-heydt en verstandt,
 Geeft my tis mijn begheere,
 Om te Regieren het Landt
 5 'tVorstendom van Gulijck, en te Cleef in vree
 'tLandt vander Marck, en Bergs Lant mee,
 Als een Landts-Heer van Landt en Stee.

46. *Sy*. Er zal wel *Wy* moeten staan.

47. *wel* ontbreekt in V. W. IJ.

48. Misselijck: onzeker.

52. *u* ontbreekt in V. W. IJ.

56. *Set u*. V. W. IJ *En stellet*.

+ No. 181. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CXCI.

V plaatst het lied in 1614, wat wel te begrijpen is. De wederzijdse wapening in dat jaar, de bezetting van Aken en Wesel door Spinola, van Emmerik en Goch door Maurits, dat alles dreigde een algemene oorlog te doen uitbreken. Van alle Gulikse moeilijkheden bleef dit jaar het best in het geheugen hangen. Toch menen wij het in 1609 of het begin van 1610 te moeten stellen, toen men zich ook van weerskanten wapende. In het lied toch maakt Brandenburg aanspraak op de gehele erfenis en wendt zich tot de Keizer. Dat past wel in 1610, niet in 1614. Bovendien kan met de *Coningh* in vs. 19 moeilijk een ander dan Hendrik IV bedoeld zijn.

Keyser:

- Soud' ick u consenteren
 Hartogh van Brandenborgh,
 10 Dat Landt na u begheren,
 Dat waer my groote sorgh,
 Dat al mijn Volck Catholijck
 Dan al te samen arm en rijck
 Voor u sou nemen moeten die wijck.

Hartogh.

- 15 Edel Keyser van rechts wegen
 Het Landt my toebehoort,
 Daarom zijt niet verslegen,
 Ofte hier in verstoort,
 Want Coningh en Princen hoogh vernoemt
 20 Hertogen, en Graven wel beroemt,
 Bekennen my het Landt met recht toekoemt.

Keyser:

- Met recht ben ick te vreden
 Met alle Princen bekant,
 Dat ghy van Dorpen en Steden
 25 Zijt Heer vant gantsche Landt,
 Maer dat begheert myn Majesteyt
 Dat ghy met vreden sult planteyt
 Laten woonen alle Geestelyckheydt.

Hartogh.

- Soud' ick dat toe laten
 30 Dat Papen en Muncken ghetier,^{30:}
 Rijck en arme van staten
 Souden vry woonen hier,
 Mijn hart tot geen en daghen bemint
 En sout verdragen haer boosheydt blint,
 35 Want ick en ben niet Paeps ghesint.

Keyser:

- Soud' ghy na uwe woorden
 Als ghy hier spreeckt tot my
 Al myn Geestelicke Oorden
 Verdryven aen een zy?
 40 Die daer soo meenich hondert Jaer
 Hebben ghewoont int openbaer,
 In rust en vreden alle gaer.

30: Dat de drukte van Papen en Monniken, dus: de Papen en Monniken met hun drukte.

Hartogh.

Ick en salse niet verschoonen
O Edel Keyser vermelt,
45 Geen Papen en sullen hier woonen
Met recht of met ghewelt

Sal ick haer dryven te Landen uyt
 Papen, Munnicken, Jesuijt,
 Niemandt en sal hier hebben respijt ⁴⁹.

Keyser:

- 50 Sout ghy haer al verjagen
 Dat waer my een hartseer,
 Nu noch tot gheenen daghen
 En sult ghy wesen Heer,
 Al soud' ick u stout onversaert
 55 Met Krijgs-volck te Voet te Paert
 Uut 'tLandt verdryven met schildt en swaert.

Hartogh.

- Is dat in uwer machten
 Edele Keyser vermaert?
 Ick sal u stout verwachten
 60 Myn hart dat wel begeert,
 Om Oorloch te voeren schoon,
 Stelt u Krijgs-volck vry ten thoon,
 En met ons vechten om die Kroon.

Keyser:

- Zout ghy dat wel begeeren
 65 Seer stout met moede vry?
 Ick ben een te machtighen Heere
 Sout ghy vechten teghen my
 Ick heb tot hulp den Paus vernomt ⁶⁸,
 Met Leopoldus hier voor schromt,
 70 Die in mynen Naem te velde komt.

Hartogh.

- Hebt ghy den Paus ghenomen
 Om hulpe tot uwer baet,
 Laet Leopoldus komen
 Met den Nieuburgher opstinaet,
 75 Munnicken, Abten, int generael,
 Deeckens, Bisschoppen, Cardinael,
 Met al de Papen gheschoren kael.

Keyser:

- Daer toe heb ick om te vechten,
 Al en neem ick geen Papen dogh,
 80 Veel Ruyters ende knechten
 49. respijt: uitstel.
 68. vernomt staat in V op de vorige regel.

Die voor my vechten, noch
Ick heb den Turck seer ontstelt
Zoo dickwils verdreven uytet veldt,
Ghy meucht oock vreesen mijn ghewelt.

Hartogh.

- 85 O Keyser Heer van waerden
 Vant gantsche Oostenrijck,
 Geen machtiger Heer op Aerden
 En isser teghens u ghelijck:
 Nochtans sal ick Ruyters en knecht
 90 Teghen u stellen int ghevecht,
 Oft laat my Heer vant Landt met recht.

Keyser.

- Van Landen ende Steden
 Ben ick met recht Leen-heer,
 Dus laetse al in vreden
 95 Tis mijn Keyserlyck begeer,
 Dat ghy die Geestelickheyt planteyt
 Sult laten woonen in haer vryheyt,
 Hier op soo geeft my kort bescheyt.

Hartogh.

- Nu noch tot gheenen tijden
 100 Dus Keyser stelt u in vre
 En sal ick hier Papen lijden,
 Oft Munnicken, in Dorpen en Stee,
 Niet dan Calvinus, en Martinist ¹⁰³.
 En sal hier woonen, maer den Papist
 105 Sal ick doen ruymen, hier op gist.

Keyser.

- Dat sal u haest berouwen
 Hartogh van Brandenborgh,
 U Calvinisten Mans en Vrouwen
 Sullen komen in grooter sorgh,
 110 Met ¹¹⁰. Leopoldus senden hier
 Met veel Krijchs-volck sonder manier,
 Om 't Landt te nemen met sweert en vier.

Hartogh.

- Oorlof tot uwer vromen
 Keyser van grooter waert,
 115 Laet Leopoldus komen
 Voor u met schildt en swaert,
 Dus mijn Krijghs-volck te Paert te voet,
 Wilt vromelick vechten om lijf en goet,
 Met geldt sal ick u gheven moet.

103. Martinist: Lutheraan.

110. *Met* is zeker wel uit de volgende regel ingedrongen i. p. v. *Ick sal*.

182.

Een Nieu Liedeken vande schrickelijke moort des Conincx van Vranckrijck. 1610. ⁺

Opde wyse: *Alst beghint.*

- Aenhooret doch allegaere
 Van dese droeve maere,
 Wat in Vranckrijck is gheschiet,
 Zeer groot jammer en verdriet:
 5 Hoe een Coninck Edel gheboren,
 Zijn leven heeft verloren,
 Hoort doch neerstich toe met vliet.
- Den dartichsten ⁸ dach in Meye
 Heeftmen daer sien bereyen
 10 In des Conincks Hoff gheweest
 Een seer schoon heerlicke Feest,
 Want de Coninginne ydoonen
 Heeftmen aldaer sien Croonen
 Groote vreucht is daer gheweest.
- 15 Veel Heeren en Courtisanen
 Quamen aldaer ter banen
 Met soo menich Edel vrou,
 In des Conings Hof ghetrou,
 Des Conings Feeste ter Eeren
 20 Maer men sach seer haest verkeerren
 Haer blydschap in grooten rou.
- Want tsanderdaegs na de Feeste
 Is de Coninck bly van gheeste
 Met zijn Edel Heeren saen
 25 In zijn *Carrosse* vermeyen ghegaen,
 Al vry sonder achterdencken
 Dat het ²⁷ yemant soude krencken
 Hoort hoe deerlick het is vergaen.
- Vry sonder wacht oft gaerde
 30 Off yemant die hem bewaerde
 Is den Coninck uutghereen,
 Denckende op gheen gheween,
 Want alle Potentaten
 In rust en vrede saten,
 35 Met den Coninck groot en kleen.

+ No. 182. Naar I. Verder in J. L. M. S. V. Bij V.L. CLXXI.

V heeft tal van afwijkende lezingen, maar slechts een enkele van belang.

8. *dartichsten*. V heeft hier alleen *derthienden*, wat juist is.

27. *het*. V beter *hem*.

Soo den Coninck dan passeerden ³⁶.
 In een Straet hem recontreerden
 Een Waghen met een zwaer pack
 Die teghen s'Conincx Coetse stack ³⁹,
 40 Soo dat de Coetse bleeff staende
 Een verrader daer toe gaende
 Een langh mes uut zijn Bocxsen ⁴² track.

Soo sprong hy op de wielen,
 Om seer deerlijck te vernielen
 45 Den Edelen Coninck minjoot
 Met een mes affgrijsselick groot,
 Die eerste steeck soomen bespeure ⁴⁷.
 Doorsneedt het vel maer deure
 Aende schouder ten hadde gheen noot.

50 Maer den moorder loos van treken
 Heeft noch een steeck ghesteken,
 Een affgrysselicke wonde diep,
 Dat hem t'bloet ten monde uutliep,
 Den goeden Coninck Edel Heere
 55 Viel in zijn Coetse neere,
 Elck mensche daer seer riep.

Die Koetse ginckmen wenden
 Na het Hoff met groot ellenden
 Tis voorwaer een droeve Feest,
 60 Voor die Coninginne gheweest,
 Soo haest de Coninck was ghecomen
 Op zijn Hoff met groot verschromen
 En soo ghaff hy zijnen gheest.

Zijn handen tesamen ghevouwen
 65 Zijn ooghen met betrouwen
 Sloech hy na den Hemel devoot,
 Alle Heeren kleyn en groot,
 Zy weenden al diet saghen
 Elck ginck daer seer beklagen
 70 Haers Conincx Hoochloffelijcker doot.

Den verrader met verstranghen,
 Wert van stonden aen ghevanghen
 Daer ghegrepen byden hals,
 Als een Moorder loos ⁷⁴ en vals,
 75 Ghepynicht sonder ghenade
 Wie hem sulcks had gheraden
 Om te weten bescheyt van als.

36. *passeerde*. V *palleerde*.

39. *stack*: stootte.

42. *Bocxsen*: broek.

47. *bespeure*. V *mocht speure*, waardoor de zin beter wordt.

74. *loos*. I *loop*, drukfout, in de andere verbeterd.

- Seer vast in Ysere banden
 Ghesloten lyff end handen
 80 Wert seer neerstich ondersocht,
 Wie hem daer toe hadde ghebrocht,
 Wat pijn men hem aendeden
 Niet een Woort heeft hy beleden
 Desen Moorder loos bedocht.
- 85 Hoort hoemen hem ginck ontmoeten ^{85.}
 Aen zijn handen ende voeten
 Ende nae des Heeren eysch,
 Die Naghelen al uut zijn vleys
 Met Nyptanghen ghetoghen,
 90 Noyt mensch en soudt ghelooven
 Maer de moordenaer noyt en krees.

- Doe heeftmen hem gaen ontkleeden ^{92.}
 Al zijn vinghers affghesneedden
 Geschroeyt met gloeyent yseren ^{94.} tou,
 95 Om dat hy niet dootbloeden sou,
Le Roy de France est il morte,
 Dat waeren al zijn woorden
 Die hy sprack voor mans en vrou.

- Doe moest hy den doot besueren,
 100 Met vier Paerden te verscheuren,
 Dat was zijn sentency wreet,
 Dese moordenaer noyt en kreet:
 Die Scherp-rechter sonder smarte
 Nam zijn verraders harte
 105 Levendich hem int aensicht smee.

- Dus schandelick is hy ghestorven
 Wat heeft hy nu verworven?
 Dan zijn vleys en bloet ghequelt,
 En zijn lyff in perijckel stelt ^{109.},
 110 Zijn vrienden tot smaet en schanden
 Tot verwijt in alle Landen,
 Int verraders gheslacht ghestelt.

- Tis wel een deerlick klaghen
 Men hoort nu alle daghen
 115 Niet dan droefftheyt en ellent,
 Waermen hem nu keert off went:
 Wy menschen zijn soo verbolghen
 Elck wil de boosheyte volghen
 Daerom God veel plaghen sent.

85. *ontmoeten*. V *groeten*.
 92. *ontkleeden*. V *ontleden*, zeker wel juister.
 94. *yseren*. V *yser*, wat beter is, want *tou* is niet het subst. *touw*, maar het adv. *toe*. Het was de gewoonte, op de pijnbank groote wonden toe te schroeien, om het doodbloeden te voorkomen.
 109. *stelt*. V *ghestelt*, beter.

- 120 Daerom laet ons met verstanden
 Bidden dat den Heer ons Landen
 Doch bewaer voor ^{122.} eenich verraet,
 En vergheeft ons sonden quaet,
 Soo wel die arme als de Rijcken,
 125 Alle vrome Catholijcken ^{125.}
 Dat hy ons in noot bystaet.

- Oorlof ghy Princen end Heeren
 En al die't Landt regeeren
 Neemt doch hier een Exempel aen,
 130 Hoe't den Coninck is vergaen,
 O Heere bewaert ons Landen,
 Voor verradery en schanden,
 Als ghy dus langh hebt ghedaen.

183.

Een Liedt, ghesteldt,, tot Loff den Heldt, draegh Reverenty, Den Stam Nassou,, Spruyten ghetrou zijn Exelenty. ⁺

Op de wijze: *Phoebus die is lang over de Zee.*

- Ras ontwaeck Liefhebbbers vry
 Des Vaderlandts vroom eendrachtigh,
 Komt nu voort, helpt zingen met my,
 Loff, prijs en eer waerachtigh
 5 Nassouwe,, vol trouwe,, behouwe voort Lant
 Orangien,, Almangien,, maeckt Spangien, ter schant,
 Door Godes mogende handt.
- Spijt al dijn vyanden hoe wreet,
 Den Stam Nassouwe ghepresen,
 10 Is vry 'tuwer ^{10.} schanden en leet
 In eeren hoogh op-gheresen,
 Al omme,, zijn Blomme,, men roemen hoort seer
 Zijn rancken,, niet krancken,, wy dancken u Heer,
 Plant voor Nassouwen vol eer.

122. voor. *S door*, merkwaardige drukfout.

125. Is hier het lied van een Katholiek in het Geuzenliedboek verdwaald geraakt?

+ No. 183. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CLXXII.

V teekent hierbij aan: Anno 1613. den 14 Februarij, is Fredericus de vijfde Pals-Grave aan den Rijn, binnen Londen Getrouwt met Elisabeth des Conings van Enghelandts eenighe Dochter. Willem Boudartius Lib. 5. Pag. 13.

De wijs bij Valerius bl. 110; Scheltema, Nederl. Liederen, bl. 130, 154; Van Duyse II, 1292.

10. 'tuwer. Wij zouden verwachten *t'hunner*, omdat met *dijn* nog de vrome vaderlanders uit de eerste strophe worden aangesproken. Maar de dichter gaat hier midden in de zin tot het aanspreken der vijanden over.

- 15 Ziet hoe schoon Orangien nu staet
 Verciert met Rooskens ontloocken,
 Fy, fy, u ghy Moordenaers quaet,
 Ghy haddet den Stam ghebroocken,
 Moranen,, Roffianen,, u wanen is vals,
 20 Ziet Guyten,, daer buyten,, zijn spruyten, groen als ²⁰.
 Nu bloeyen schoon inden Pals.

- Merckt hier inne u groot abuys,
 Ghy blinde Mollen vol gallen,
 Die om-vroetet dijn eyghen huys,
 25 Om ander ter neer doen vallen.
 Begonnen,, tot Lonnen,, verslonnen, wou heel ²⁶.
 Den Kooningh,, zijn kroningh,, en Wooningh Priel,
 Wert nu Nassouwen deels deel.

- Al hebt ghy het Lelyken siet ²⁹.
 30 Moordadelick afghehouwen,
 'Tdistel-bloemken sterck nu biet ³¹.
 Sijn hulpe vast aen Nassouwen,
 Met Borsten,, der Vorsten,, gevoedet op ³³ net;
 Nu paren,, te garen,, Orangien met
 35 Fredericus Elisabeth.

- Te vergeefs arbeydet met een ³⁶
 Ghy Moorders met u bedryven,
 Nassous stam te roeyen uyt, neen
 Die was, noch is, en sal blijven,
 40 Seer goedich,, eer spoedicht, kloeckmoedigh oock voor,
 Beradigh,, ghenadich,, weldadigh daer door
Tandem fit surculus Arbor.

- Maer al mocht ghy moorders te saem,
 Die spruyten Nassouwe bederven
 45 Hun vroomheyt, Lof, Edel, deughtsaem
 En sult ghy nimmer doen sterven,
 Veel minder ons jonstich,, goet gonstich, aerdt vroom,
 Zal strijden,, altijden, voort Vaderlants rom,
 Soo langh den Globus gaet om. ⁴⁹:

20. Frederik V was een kleinzoon van Willem I en als zodanig een spruit van Oranje.
 26. Dit ziet wel op het Buskruitverraad van 1605. Met de zinsbouw springt de dichter ter wille van het rijm al heel vrij om.
 29. Hier wordt gedoeld op de moord van Hendrik IV.
 31. De distelbloem in het wapen der Stuarts, terwijl de Paltsgraaf tot het huis van Nassau gerekend wordt.
 33. gevoedet op: opgevoed.
 36 vlgg.: Tevergeefs doet gij aanhoudend met uw listen en lagen moeite om de stam van Nassou uit te roeien — neen, dat lukt u niet — die was, nog is en zal blijven goedig, altijd voorspoedig, vroeger en nu kloekmoedig, verstandig, genadig en weldadig; daardoor zal het rijtje eindelijk een boom worden.
 49: zolang de aarde draait.

- 50 Komet voort ghy Maegdekens schoon,
 Omvlechtet met Laurier Kransse
 Nassous Hoofdt, wel weerdigh de Kroon,
Honi soit qui mal y pense,
 Waarachtig,, bedachtig, eendrachtig, getrou,
 55 Bevonden,, ghebonden,, u Pijlen vast hou,
Je mayntienderay Nassou.

- Prince, Lof Nassouwen Vorst fijn,
 Godt sparet dijn spruyten groene
 Voort Spaensche arch-listigh Fenijn,
 60 Bewaartse Heer in saysoene,
 Laet bloeyen,, op-groeyen,, Nassouwen vergaert,
 Den Name,, lofsame,, kloeck fame verklaert
 Tot *Antipodes* vermaert.

184.

Een Bruylofs Liedeken, ter Eeren den Paltz-Graeff vanden Rijn ofte Keurvorstelijcken Heer, ⁺

op de wijse: *Schoon Jonc.* etc. 1613. 14. Februarius.

- Broeders wilt den Heere loven,
 Rijck en arm vroeck en laet
 Voor de Segen die van boven,
 Nu over deze Landen gaet,
 5 Als dit blijktt, hoort nae 't verstant
 Aen dese Bruyloft seer vailiant
 Die daer was,, op dat pas Wilt bemercken
 In het Hof van Engellant.
- Groote vreucht mocht men besporen
 10 Vanden Vorstelijcken Heer,
 Paltzgraef vanden Rijn geboren
 Want hy quam met groot begeer,
 Met so menich Bontgenoot
 En veel Heeren hy geboot,
 15 Souden gaen, wilt verstaen, Om te trouwen
 Sijn Princesse uyt liefden groot.
- Door Hollant heeftmen vernomen,
 Dat hy trock nae Engellant
 Daer hy was seer wellecomen,
 20 Door veel vreuchden abundant

+ No. 184. Naar S. In geen andere druk; ook niet bij V. L.

Want den Coningh was bereyt,
 Die den Paltzgrave met bescheyt
 Daer toe gingh ^{23.}, En ontfingh met zijn Heeren,
 In zijn groote Heerlijckheit.

- 25 Schoone vreucht en groot behagen
 Men door de wellecomste sagh,
 Maer seer haest in corte dagen
 Quam droefheyte en groot geclagh,
 Want den Heer in zijnen Troon
 30 Corts daer nae seer jonck en schoon
 Wel beperelt, vander Werelt, Heeft ghenomen
 Den Outsten Prins des Coninghs Soon.

- Och den Coningh met propoosten,
 Bedreef veel rouw en groot geschil
 35 Maer den Paltzgraef hem vertroosten
 En seyde tis des Heeren wil,
 Doen sprack den Coningh verzint
 Och Paltzgraef ghy sult bemint,
 Wesen schoon, mijn tweeden Soon Door dit Houwlijck,
 40 Van u Bruyt mijn Liefste Kint.

- Die begraeffenis wy sagen,
 Na dat den Prins gestorven is
 Hem veel groote Heeren draghen,
 Al in rou en droeffenis
 45 God geeft zijnder Zielen rust,
 Corts daer nae heeftmen met lust
 Vol virtuyt, met zijn Bruyt Gaen ondertrouwen,
 Den Paltzgraef hoort dit besluyt.

- In een camer boven maten,
 50 Schoon verciert met schoon Juweel
 Daer den Coningh hoogh van staten,
 Sadt in zijn stoel: zijn Heeren eel
 Waren daer nae zijnen zin,
 Soo quam den Paltzgraef daer in,
 55 Die beleeft,, onbesneeft Met zijn Princesse,
 Den Coninck eer bewesen heeft.

- Veel Artijckels zijn beschreven,
 Daer in dese ondertrou
 Den Paltzgraef moest antwoort gheven,
 60 Of hy oock die houden sou
 In presency hoort doch eens,
 Vanden Broer den jonghen Prins
 Daer hy doen,, antwoorde koen, Heeft ghegeven
 Zijn best altijt voor 't Landt te doen.

23. toe gingh: tegemoet ging.

- 65 Maer ^{65.} dat dit al is beschreven,
 Soo heeft den Paltzgraef voorwaer
 Sijn bruyt doen de handt gegeven
 Denckt eens wat een vreucht was daer
 Eenen Ringh die niet ontbrack,
 70 Die hy aen haer Vingher stack
 Tot een slodt,, onsen Godt Heeft ghesproken,
 Den Predicant hout Gods gebodt.

- Als d'Ondertrou ^{73.} was gedane,
 Sachmen dat den Bruydegom quam,
 75 By den Coninck dicht gegane,
 Die hem in zijn Armen nam
 Daer nae zijn dochter oock met lust,
 Heeft hy doen drymaal gekust
 Hooch ghe-eert,, vander eerdt Op geheven,
 80 Die Heeren riepen als vermeert.

- Godt wil ons Vorst en Paltzgraef geven
 Riepen al die Heeren doen
 Met zijn Bruyt gesont langh leven,
 En voor ongheluck behoen
 85 Dus sy dit wel onthout
 Voor zijn Majesteyt getrout
 God wil haer,, beyde gaer Wijsheyt geven,
 Dat sy dat woort Gods houden claer.

- Dees Bruyloft hoort mijn ghewaghen
 90 Sachmen daer met Godt gheschien,
 Februarij veertien dagen,
 Tusschen dees twee Jonge Lien,
 Voor des Coninghs Majesteyt
 Daer was vreuchde vol planteyt,
 95 Hy bemint,, dit verzint Sijn Princesse,
 Als een Vader doet zijn kindt.

- Die vreucht en was niet te beschrijven
 Diemen sach al daer ontrent
 Onder soo veel mans en wijven,
 100 Die daer quamen al present
 Menich Trompet en Schalmy,
 Speelden daer met vreuchden bly
 Horens, Trom,, Luyten vroom Sachmen blasen
 Van soo menich Edeldom,

- 105 Onsen Godt die heeft besloten
 Dit Houwelijck tot 'sLants welvaert,
 Tusschen dees twee bontgenooten,
 Och God hun doch langh bewaert

65. *Maer*, zeker wel fout voor *Naer*.

73. *Ondertrou*. S *Andertrou*, drukfout.

Voor verraet of valsche Leer,
 110 Bewaert haer o Godt en Heer
 Dat zijt sweert,, hooch vermeert Mogen voeren,
 Alsmen in haer Landen leert.

Wij loven Godt in zijnen Troone,
 Voor dit Edel hooge paer
 115 Paltzgraef vanden Rhijn ydoone,
 Met zijn Bruyt Princes eerbaer,
 Die hoop ick tot 'sLandts welvaert
 Sijn aldus van God gepaert,
 Dat, dat saet,, haren staet mach vermeeren,
 120 Tot profijt des Landts en Raet.

Oorlof Prins den Heer der Princen
 Onsen God gebenedijt
 Wy bidden u wilt doch na wischen,
 Gheven den Segen altijd
 125 Den Paltzgraef den jongen spruyt,
 En Princes die Edel Bruyt,
 Dat sy vroom,, sonder schroom Vrucht vermeeren,
 Een Tack aen die Orangien Boom.

185.

Triumph-Liet, van d'Inhalinge van des Paltz Princesse ende zijn Excellentie, binnen Amsterdam, den 24 Mey, ⁺

Wijse: *O ghy Nimphe hooch, etc.*

Komt en wilt aenhooren hier
 Wat ick u zinghen moet
 Hoemen t'Amsterdam met playsier
 Seer fraey in halen doet
 5 Een Jonckvrou,, Enghelsch trou
 Des Conings dochter hooch vermaert
 Die als nou,, in 't ghehou ⁷
 Met den Paltzgraef is ghepaert
 T'samen man en wijff
 10 God gheef dat 't langh blijf, Sonder vals bedrijf.

+ No. 185. Naar S. In geen andere druk; ook niet bij V. L.
 In de druk staan de strophen op 7, 8 of 9 regels. Toch zullen het er wel 10 moeten zijn,
 misschien 11.
 Het weinige, dat van deze feestelikheden bekend is, heeft Moes bijeengebracht in het
 Amsterdamsch Jaarboekje voor 1888, bl. 92–100. Bij vergelijking zal men zien, dat ons lied
 nog vrij wat bijzonderheden mededeelt, die elders niet te vinden zijn.
 7. ghehou: huwelik.

- 'Tgheschieden op een donderdagh ¹¹.
 Datmense in halen sou
 Sijn Excellency men daer sach
 Met Graef Hendrick d'Nassou,
 15 Doen maeckten reen,, hem op de been
 De Burgery al even stout
 Die als doen,, net en schoon
 Waren menichfout
 Achtien Vendels claer
 20 Mochtmen aenschouwen daer Aenhoort doch all'gaer.

- Noch sachmen daer int gheweer
 Soldaten alghelijck,
 Twee Vendels vloghen heen en weer
 Aenhoort doch arm en rijck,
 25 Soo datter al,, in 't getal
 Waren twintich Vendels sterck
 Hier en daer,, op Brugg' swaer
 Waren gestelt int perc
 Met al haer Wapens schoon
 30 S'hadden maecken doen Elck voor zijn persoon. ³⁰:

- Als sy omtrent den hoogen oort ³¹.
 Quamen sy in 't Ty ree,
 De Clocken ginghen doen aenboort ³³.
 De stucken op Schepen mee,
 35 Noch stont daer,, acht stucken swaer
 Op de Nieuwebrugh ghestelt
 Schoten of,, also grof
 Dit wordt u hier vertelt,
 Menich Musquettier
 40 Gaf doen lustich vyer Met soo fraey manier.

- Met het Jacht voeren sy doen voort
 Al aen den Dam seer fijn, ⁴².
 Daer worden sy ontfanghen hoort
 Van de Heeren devijn,
 45 Daer stont b'reyt,, Koetsen planteyt
 Daer gingen sy op treen
 Sijn als doen,, met blijdschap schoon
 Den Dam terstont opghereen
 T'samen algelijck
 50 Met al de Heeren rijck Van dese Stee publijck.

11. In 1613 viel 23 Mei op Donderdag; 24 in het opschrift is dus een vergissing.
 30. Die zij elk voor zich hadden laten maken.
 31. *den hoogen oort*, tegenwoordig de Zandhoek geheten, waar in 1611 het Blauwhoofd was aangelegd; vgl. Ter Gouw, *Amstelodamiana* 3e dr. I, 223.
 33. De klokken gingen aan de gang, begonnen dus te luiden.
 42. Aan het Damrak naast de Waag was een steiger gebouwd, met laken bekleed, waar het gezelschap door de Burgemeesters ontvangen werd.

- Noch sachmen daer lustich staen
 Op den Dam menich Helt,⁵²
 Een vertooning worde ghedaen
 Van d'ou Camer vermelt
 55 Daer mochtm' zien, veel naeck't lien
 Die daer stonden by malcaer
 'Twordt gedaen,, hoort 't vermaen
 Voor de Paltz Graefin eerbaer,
 Met zijn Excellency schoon
 60 En des Princen Soon⁶⁰ En zijn Adel ydoon.

- Van daer sachmense trecken voort
 De Warmoestrate deur
 Den Niesel in al met accoort
 Doen namen sy haer keer
 65 Met ghedruys,, nae de Sluys⁶⁵.
 Een vertooning was daer geree
 Sy ginck behent,, recht overent
 Staen op den Wagen mee
 Om te sien d'frayicheyt
 70 Die daer was bereyt Van d'nieu Camer planteyt.

- Van daer al nae het Princen Hof
 Sachmense rijden aen,
 De Schuttery trock doen mee of
 Men sachse marceeren gaen,
 75 'sPrincen Hof heen,, Hoort gemeen
 Elck schoot doen al even seer
 Cleyn en groot, niemant verdroot
 Om te braveren weer,
 Ter eeren d'Paltz Graefin
 80 Zijn Excellency niet te min, twas fray in zijn zin.

- T'anderdaeghs op een vrydag⁸¹.
 Sagmen ter eeren daer
 Te water steken na middach
 Vijf en vijf al daer waer,
 85 Een gans mee, Ghehangen ree,
 Boven 't water aen een Tou
 52. Naast de Beurs was door Hendrik de Keyser een triumfboog of tooneel gebouwd, waarop een vertoning gegeven werd door een aantal personen, waaronder 'eene die dese Engelsche Princesse representeerde, in den persoon Thetidos Nerei dochter, daer de Poeten veele van fabuleren' (Baudartius I 1613.9). Deze vertoning van de Oude Kamer was zeker wel opgesteld door Hooft, die er ter verklaring bij schreef:

D'Engelsche Thetis waerd om goden te verwarmen
 Met Min (gelijckmen singt dat Nereus dochter dee)
 Verlaet haers Vaeders hof en 't Rijke vander zee;
 En comt den Duidtschen Voorst der Vorsten in zijn armen:
 Den Hemel weck ons een Achilles uut die twee.

60. Met *des Princen Soon* zal Frederik Hendrik bedoeld zijn.
 65. *de Sluys* is hier die van de Oudezijds-Voorburgwal bij de Oude Doelenstraat. De vertoning, die hier gegeven werd, was zeker ook wel heel mooi, maar doordat er geen geschreven verklaring bij was, begreep niemand er iets van.
 81. Het waterfeest zag de Prinses van de Beurs.

D'moster aen,, alst was g'daen
 't Water steken hoort man en vrou
 Doen trocken sy om strijt

90 Den tweeden met jolijt,, Die kreegh 't hooft subijt. ^{90:}

Alst watersteken was volent
 Op de Sluys ^{92.} sachmen doen
 De Redenrijckers weer behent
 Sy maeckten daer vertoon,

95 't Duyrden van tien,, uyren hoort mien, ^{95.}

Tot by twaelf al in den nacht
 Eert was g'daen,, hoort 't vermaen
 Veel menschen stonden onsagt,
 Daer was grooten drang

100 Dat menig worde bang Van flouwicheyt eer lang.

Hier hebt ghy-lieden nu gehoort
 d'Inhaling van Amsterdam
 Godt wil haer geleyden voort
 De Conincklijcke stam,

105 Dat sy mach gaen,, Sonder verraen

Vry en vranck op ende neer
 En den Paltz,, om zijn hals
 Met blijtschap t'ontfangen weer,
 Dan al nae haer Landt Trecken fraey playsant,

110 Met een goet verstant.

Oorlof hier mee neem ick afschey
 Te enden hier mijn Liedt
 d'Princelijcke God haer gheley
 Dees twee gehout altijt,

115 Dat sy meer,, Godes leer

Voorstaen avont ende noen,
 So sal d'Heer,, Sijnen keer,
 Tot haer wenden seer koen,
 Die Gods Wet bemint, Dat met recht versint

120 Roept hy als zijn kindt.

Princelijcke God bewaert nou
 Alhier in Amsterdam,
 Burgemeesters Schepens trou,
 Officiers hooch leegh van stam

125 Schuttery,, soldaten bly

Die voorstaen het Vaderlandt,
 Den Coopman., Arbeytsman,
 Neemtse al in uwe handt
 Dat wy al in vree, Leven hier in Stee

130 In trou en Liefde mee.

90: Reeds de tweede trok de gans de kop af.

92. *de Sluys* is hier wel weer de Damsluis.

95. Wel opmerkelijk, dat die feesten zo laat in den avond waren. Dat zal wel ter wille van het vuurwerk geweest zijn, dat in ons gedicht niet, maar elders wel genoemd wordt.

186.**Een nieu Liedeken, gemaect Tusschen Keulen ende Mullem,
sprekende met vragen ende antwoorden, ⁺**

Op de Wijse: *O Keyser, edel Heere met wijsheyt en verstant.*

Keulen

- .
Wel op ghy vroomen Helden
Al uyt dat Roomsche Rijck,
Maeckt u lustich te velden
Voor onse Stadt Keyserlijck,
5 Want die van Mullem dit wel betracht:
Voorwaer sy spreken dagh en nacht
Om haer te stercken met groote macht.

Mullem

- .
Is ons dat niet te prijsen,
O Keulen 'twert u ghevraecht,
10 Want ghy sonder afgrysen
Zoo deerlyck hebt verjaecht
Den Coopman Rijck, den Borgher fijn,
Al om't Geloof, verstaet wel mijn,
Denckt vry zy moeten erghens zyn.

Keulen

- .
15 Zy moeten erghens wesen
Dat willen wy wel verstaen
Maer hadden zy midtsdesen
Haer Gebodt niet overghedaen
Doen wy verboden haer valsche Leer,
20 Geen Luyters, of Geus te Preecken meer,
Twelck ons oproerigh maecken seer. ^{21:}

Mullem

- Sout ghy haer sulcks verbieden,
Ghy zijt een vrye stadt,
Om't gheloof verjaghen die lieden,
25 O Keulen, seght mijn doch dat?
Ghy gingtse verdryven de vrome luyd,
+ No. 186. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CLXXIII.
V tekent hierbij aan: 'Anno 1613. en 1614. worden die stercke Vestinge, Mullem tot een
stadt opgebout van verscheide treffelycke Persoonen, die tot Keulen ende de om-legghende
Landen, om de Religie verdreven ende uyt-ghebannen waren. Willem Boudartius Lib. 17.'
21: Wat ons ontroerde, aan de gang bracht.

Ja eeuwich ghebannen ter Poorten uyt.
Haer goederen naemt ghy voor een buyt.

Keulen

- Om dat wy als d'onrechten
 30 Dit gedaen hebben seer fier,
 Wilt ghy u Wallen slechten
 En komen tot ons hier,
 Men sal u geven, 'twort u verbreyt
 Vry Leyberteyt ende Vryheyt
 35 En oock een Kerck 'twort u toegheseyt.

Mullem

- O Ceulen dat sal niet wesen
 Al ist u een groot spijt,
 Ghy en kont ons niet ghenesen
 Ghy quade ypocrijt,
 40 Zouden wy als nu tot u seer bloot,
 Komen leggen met het hooft inden schoot
 Zoo waren wy noch in meerder noot.

Keulen

- Wilt ghy met ons ^{43.} niet veysen
 Och Mullem ick seght u vry,
 45 Zoo meucht ghy wel bereysen
 En trecken aen d'een sy,
 Want komt den Keyser met moede stout
 Soo sal hy doen breken u schoon gebout
 Daerom siet dattet u niet en rout.

Mullem

- Het en sal ons niet berouwen
 Al komt den Keyser siet
 Maer ghy meucht u hooft wel klouwen
 Dat u dit is gheschiet
 Ghy waert een stadt seer schoon vermaert
 55 En oock seer Rijck, 'twort u verklaert
 Maer nu meugt ghy wel zijn beswaert.

Keulen

- Souden wy daerom suchten,
 Om dat ghy wat hebt ghewrocht,
 Maer Mullem alsoo ick duchten
 43. met ons: bij ons.

60 Ten is noch niet volbrocht
Ick hoop den Keyser, al acht ghy hem niet,
En oock den Paus van Roomen siet,
Sullen my wel helpen uyt 't verdriet.

Mullem

.
Ghy spreekt fel sonder schromen
65 Al op den Keyser saen,
En oock op den Paus van Romen,
Zijnse u soo toe ghedaen

- Zoo laetse vry komen sonder respijt
 En oock u quade Jesuwijt
 70 Wy sullen u groeten alhier voor mijt. ^{70:}

Keulen

- .
 Sout ghy u derven setten
 Teghen onse macht seer groot?
 Wy sullen't u wel beletten,
 Maer ghij komt inden noot,
 75 Wy sullen vergaren veel Krijgslie goet
 Veel Ruyters te Paert, veel knechten te voet,
 Daerom siet voor u wat ghy doet.

Mullem

- .
 Dat en kan ons al niet schaden
 Doet ghy vry u best,
 80 Wy sullen ons oock beraden
 Al komen wy op het lest
 Neemt vry den Hartoch van Brabandt ^{82.}
 Tot uwer hulp en bystandt,
 Met Marquis Spinlo ^{84.} seer vailliant.

Keulen

- .
 85 Dat wy dit allegaar namen
 Vergadert ghelijcker handt,
 En u soo te Velde quamen
 Zoo most ghy uyt het Landt,
 Maer ick wou dat geeren weten verstaet
 90 Waer op dat ghy u soo seer verlaet,
 Ghy en acht ons niet na uwe praet.

Mullem

- .
 Waer op wy ons vermeten
 Dat is u wel bekend
 Op den Brandenburger ^{94.}, wy't weten
 95 En zijn Exellentie ^{95.} playsant,
 Dese Heeren die zijn ons wel ghetrou

70: Wij zullen u hier als het allergeeringste beschouwen, u in het geheel niet vreezen.

82. De Koning van Spanje was Hertog van Braband.

84. *Spinlo*, spotnaam voor Spinola.

94. den Brandenburger: de keurvorst van Brandenburg, die aanspraak maakte op de streek, waarin Mülheim lag.

95. zijn Exellentie: Maurits.

Om ons te helpen sonder berou,
Hier voor meucht ghy wel hebben grou.

Keulen

.
Tis waer hy is ghetrouwen
100 Den Brandenburgher goet,
En den Prins van Nassouwen
U oock wel bystandt doet,

Maer daerom sullen wy suchten niet
 Wy sullen u noch doen vluchten siet,
 105 Den Spaensche Coning ons oock bystant biet.

Mullem

Oorlof Keulen wy scheyden
 Tot op een ander tijdt,
 Ghy meucht u wel bereyden
 U volck aen allen zijt,
 110 Ziet dat ghy al u macht vergaert
 Soldaten te voet, Ruyters te Paert,
 Want wy en zijn voor u niet vervaert.

187.

Een nieu Liedeken, vande rasinge der Stadt Mullem, ⁺

Op de wyse: *Van Jaques de langhe*.

Foey Keulen het is u schande
 Dat ghy door ². Papen raet
 In ander Hartoghs Landen
 Te doen alsulcken quaet,
 5 Brocht menich man in armen staet,
 Soo't nu wel is ghebleecken
 Dat schoone Huysen delicaet
 Tot Mullem deed' af-breecken.

 Drie hondert Metselaren,
 10 Leydeckers, en Timmerman
 Deedt ghy by een vergaren
 Met ghereetschap int ghespan,
 Om Gods-huys straf te tasten an,
 En 't volck te parsequeren,
 15 Menigh schoon huys datelick belaeln ¹⁵.
 En smetense om verre.

Die Soldaten ¹⁷. schoon gheladen
 Met Tarru en Grane goet,
 Om dat volck te versaden
 20 Van honghers noode vroet,

+ No. 187. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CLXXIV.

V geeft naar Boudartius Lib. 7. Fol 64. de toelichting: 'Anno 1615. den derden September, smorgens ten dry uyren, heeft de Magistraet van Keulen haere Timmerlieden ende Metselaers met haere Knechten ende Jongens na de nieuwe gheboude Stadt Mullem ghesonden, met bevel dat sy de Stadt tot den gronde raseren ende af-breken soude, twelck sy ghedaen hebben.'

2. *door* behoort zoowel bij *raet* als bij *Te doen* in vs. 4.

15. *belaeln*. Wil dit zeggen: menig schoon huis werd nu dadelijk lastig gevallen?

17. *Soldaten* zal wel drukfout zijn voor *Schuren*.

Dat wort ghesmeten onder de voet,
 By kalck ende steenen,
 Dat meenich mensch ontbeeren moet,
 Is dat niet te beweenen?

- 25 Zoo worde daer verdreven
 Gods ghemeente playsant,
 Dit sal worden beschreven
 In Kronijcken vant Landt,
 Tis voor Keulen een groote schandt
 30 Te doen sulcke abuysen,
 Menich vroom man en Predicant
 Most van Mullem verhuysen.

- Dat Mullemer dierken teere
 Heeft zijn klachten ghedaen,
 35 Aen den Prins Maurits ons Heere,
 En d'Edele Staten saen,
 Die Leeu bewaerders hoordent aen
 Van de Borghers haer klagen,
 Sy waren daer oock in belaeen
 40 Als zy die droef heytsagen.

- Doe myn Heeren de klachten hoorden
 Zy waren soo seer ontstelt,
 Zy spraken met ware woorden
 Laet ons komen lustigh te veldt
 45 Om te wreecken dat gheweldt,^{45.}
 Van die Borghers die klagen
 De Heer is onse God vermeldt,
 Sal Keulen daer wel van plagen.⁺

188.

Liedt ghemaect vande Zee-slach die gheschiedt is voor Malacke, tusschen de Hollantsche Schepen ende de Spaensche Schepen,⁺

Op de wijze: *Te Mey als alle de Voghelkens singhen.* 1615. 8. December.

- Ontwaect ghy Batavieren coen
 Die strijden met Orangien groen
 Voor t'Vaderlandt ghetrouwe
 Die waghet Lijf avont en noen,
 5 Voor t'Huys al van Nassouwe.

45. Van die krijgstoct der Nederlanders tegen Keulen is niets gekomen.
⁺ V laat nog volgen: 'Na dat dese Stadt also gheraseert was hebben de Geestelyckheydt de
 Materialen: als Hout, Steen, Yser, ende meer andere dingen van Mullem doen halen, ende
 binnen Keulen ghebracht, en zy hebben een nieu Clooster daer mede ghetimmerdt ende
 ghebout'.
⁺ No 188. Naar S. In geen andere druk; ook niet bij V.L.
 Voor de wijs zie bij n°. 11.

Alsmen nu cortelingh heeft ghesien,
 Int Jaer al doemen schreef vijfthien
 En sestien hondert mede,
 Ginghen wy ons Vyant bespien
 10 Voor Malacke die Stede,

Tot Bantem quam de tijdingh bou ^{11.},
 Hoe dat de Kraken uyt Makou
 Vast voor Malacke laghen
 Terstont ons Generael ghetrou
 15 Nam voor haer te verjaghen.

Gerrit Rengs ons Generael valjant ^{16.}
 Vijf Schepen hy stracx henen sant,
 Met noch twee cloecke Jachten,
 Met Steven Verhaghen zijn Luytenant:
 20 Om haer te gaen bevachten.

Tot Bantem zijn wy ghevaren uyt ^{21.}
 Matroos die vlamde vast op de buyt
 Twas scheyden blijdelijck scheyden,
 Van Trommels Trompetten was groot gheluyt,
 25 In onse Scheeps Armyeide.

Wy setten ons cours Noortwaert aen
 Recht door de Straet van Balambaen ^{27.},
 Langhs Sumatra ginghen wy gieren
 Tot dat wy quamen met alle Man
 30 Inde Straet van Sinckepien ^{30.}.

Wy settent daer inde Strate recht
 Om te verwachten de Spaensche knecht
 Want m'had er geen seker maren,
 Oft sy laghen voor Malacke slecht
 35 Oft onder weghe waren.

Onsen Admirael seer wijs vermaert,
 Heeft doen den breeden Raet vergaert
 Om t'saem te resolveren,
 Of wy daer sou'n blijven wachten ghepaert
 40 Oft na Malacke keeren.

Den breeden raet die vont doen goet,
 De Anckers te winden metter spoet
 En de Zeylen te ontbinden,
 Matroos had doen soo goeden moet
 45 Om Speck int nest te vinden.

11. bou: spoedig.

16. De gouverneur-generaal Gerard Reijnst was eerst van plan zelf te gaan, maar droeg het bevel op aan Steven van der Hagen.

21. De dichter voer blijkbaar op de Neptunus; vgl. vss. 66, 97, 113.

27. *de Straet van Balambaen* vinden wij op onze kaarten niet. Waarschijnlijk is het een oude naam voor Straat Stolze of Straat Clement.

30. *Sinckepien*, drukfout voor *Sinckepieren*, d.i. Singapore.

Den achtsten December smorghens vroeck
 Doen kregghen wy de Stadt in ooch
 Niemand en was doen verslagghen,
 Twee Galioens een Kraecke hoogh
 50 Daer op de Reede lagghen.

Het bloedich Kruys van Portugael, ^{51.}
 Woey op den Spaenschen Admirael
 De Vies Admirael desghelijcke
 Haer boorden bloncken van Metael
 55 Nochtans moesten sy strijcke.

Wy liepen 'sAvonts dicht onder 'tLandt
 En namen onze Zeylen inden bandt
 Lieten ons Anckers vallen,
 Sy schoten soo dapper aen onsen kant,
 60 Al van de Spaensche wallen.

Den thienden dach van Decembris hoort
 Doen gaf den Admirael het woort
 Om den Spaengiaert te borderen,
 Wy Matroosen stelden ons in slachtoort
 65 Om ons lustich te verweeren.

Schipper Adriaen als een Krijchsman
 Brocht die Jacht Neptheunus an
 Dicht onder de Spaensche boorden
 Hy schoot soo vreeslijck onder Speck Jan,
 70 Dat mense krijten hoorden.

Dander ses Schepen deen oock haer best
 Om Singioor te krijghen uyt den nest,
 Maer door loop vande stromen
 Den wint faelgeerden oock opt lest
 75 Dats aenboort niet konden comen.

Van smorghens tot den avont quam
 En sachmen niet dan Vier en Vlam
 Tusschen Hemel en Aerde
 Wy maeckten dien dach Singioor soo tam,
 80 Dat sy bystandt begheerden.

Des avonts schoten sy met loos cruyt,
 En gaven te kennen wy scheyender uyt
 Twas al ghenoech ghevochten,
 Wel tachtich dooden met boots en schuyt
 85 Dien dach aent Lant sy brochten.

51. De Portugese schepen voerden het rode Griekse kruis der Christus- orde.

Snachts quamen ons de Schepen beter te baet
 Meerten Reyers een vroom Soldaet
 Settent by Nephthunus beneven,^{88:}
 Om smorghens inden dagheraet,
 90 Wel lustich vonck te gheven.

Smorghens vroeck doet worden dach,
 Borgongien⁹² men noch vlieghe sach,
 Maer ten duerde niet langh met Spangien
 S'middaechs betaelden sy 't ghelach
 95 Doen planten wy Orangien.

De leste schoot die de Spaengiaert schoot
 Bleef onsen vromen Schipper doot
 Adriaen Jansz den Helt verheven
 Twelck menich goet Bootsman verdroot,
 100 Godt gheeft hem 't Eeuwich leven.

Doe de Spangiaerts vluchte met schandt
 Staken wy bey de Galioens in brant
 En de Kraecke bleef behouwen,
 Die levendich waren vluchten aent Landt,
 105 Met schuyten en met Prauwen.

Men seyt dry hondert spaengiaerts schier
 Zijnder ghesonden na t'Vagevier,
 Om haer te laten purgeren:
 Die Sinte Peter na dou manier,
 110 By de Pausen sal logeren.

Wy dancken Godt van zijn ghenade groot
 Van donse blevender sestien doot
 Op den Nephthunus bleeffen seven
 En soo noch hier en daer inde vloot
 115 Zijn dander oock ghebleven.

Prince Godt onsen Vader goet,
 Wy dancken u t'samen met ootmoet,
 Voor dees¹¹⁸ Victory verheven,
 En vallen u Majesteyt te voet,
 120 Dat ghy ons dander oock wilt gheven.

Oorlof Malacke wy scheyden van hier
 Om oock te soecken dander vier,
 Die noch komen uyt Makouwen
 Om oock met haer te maken goet chier
 125 Op Godt staet ons betrouwen.

88: Ging naast het schip Neptunus liggen.

92. Borgongien: de Spaanse vlag. Het Oostenrijkse vorstenhuis werd in Spanje gewoonlijk 'la Casa de Borgoña' genoemd.

118. *dees*. V *des*, blijkbaar drukfout.

189.**Refereyn.** ⁺

- O Heere bewaert doch den Nassauschen Helt
 Die omcinghelt wort van veel vyanden,
 Hy heeft sijn Vyant weer-gestaen te velt,
 Ja heeft selfs ghetrocken in haer Landen,
 5 Want hij was voorsichtich en wijs van verstanden
 En God was sijn hulper in al dees strijden:
 Daerom blijft hem getrou in ons eyghen Landen,
 Want daer zijnder veel die hem benijden ⁸.
 Ja ons eygen Inwoonders kunnen hem niet lijden
 10 Men noemtse in 'tghemeen Arminianen,
 Die Gods Kerck wederstaen aen allen zijden,
 Sy zijn gheleken by Pelagianen. ¹².
 Die vreemde Leer wierpen op de banen,
 Om 't Lant te brenghe aen 'tPaus ghebroet: ¹⁴.
 15 O Prins weest voorsichtigh, dits mijn vermanen
 Dit is 'tghespuys dat Babel heeft opgevoet,
 Daerom weest ghetrou als Batavieren
 Om Gods Kerck voor te staen en wel te regieren.

190.**Een nieu Liedeken, ghemaect tot lof en prijs zijn Excellentie,** ⁺

Stem: *Wilhelmus van Nassouwe*.

- Graef Maurits van Nassouwe
 Edel Keyserlijck bloet ².
 Godt helpt hem uyt benouwen,
 Teghen zijn Vyandt verwoet
 5 In victory voorspoedich
 Is hy seer wijt vermaert
 Soo het blijkt overvloedich
 Soo die Cronijck verklaert.

Als July Caesar hoochmoedig

- + No. 189. Naar L. Verder alleen in M. Ook niet bij V.L.
 Dit refrein behoort omstreeks 1617. Er zullen natuurlijk meer koepletten van hebben bestaan dan dit ene.
8. benijden: haten.
12. Zij worden vergeleken met de Pelagianen (Pelagius, 5e eeuw, lochende de erfzonde en de onmisbaarheid der genade voor de zaligmaking; tegenstander van Augustinus).
14. Hier schijnt de dichter te zeggen, dat het Pelagianisme de mensen tot Rome brengt. Maar waarschijnlijk nam de dichter dat zoo nauw niet; hij had hier de naam van een afschuwelijke ketterse secte nodig en Arminianen, Pelagianen, Socinianen, Arianen, Roomsens — het was hem alles gelijk. Hij wist alleen, dat Maurits goed Hervormd was, evenals hij zelf.
- + No. 190. Naar S. In geen andere druk; ook niet bij V.L.
 Het lied is wel van 1617, nadat Maurits, 23 Julie, naar de Kloosterkerk was gegaan.
2. Het *Keyserlijck bloet* wordt hier en elders in de Geuzenliederen genoemd naar vs. 34 van het Wilhelmus.

- 10 Was int strijden lofsaem,
Die Landen seer bevroedich
Te machtich was bequiem,
Noch gaet zijn Excellency
Hem veer te boven al
- 15 In wijsheyt in sciency
Blijft vast int Aertsche dal.

- Men mach hem wel ghelijcke
 By den Romeynschen stam
 Octavianus Rijcke
 20 Die oock heel de wereldt wan
 Niet met strijden of vechte
 Maer in deuchden dit vaet
 Blijft Orangie te rechte
 Verhoocht in zijnen staet.
- 25 Als eenen Helt der Helden
 Soo David heeft ghedaen
 Can hy mede te velden
 Zijn party wederstaen,
 Zijn daden hooch verheven
 30 Die zijn oock wel bekend
 In den Crijchsboeck beschreven
 Zijn Faem blijft tot den ent.

- Doen Gydeon was int wesen
 Van God ghesonden saen
 35 Dat hy niet soude vresen
 Teghen Midian te slaen
 Soo neemt die van Nassouwe
 Tswaert des Gheests inde hant
 En helpt soo uyt benouwe
 40 Gods Kerck int Nederlandt.

- Een Voester-Heer wilt mercken
 Is hy in noot ghetrou
 Gods Ghemeente te verstercken
 Blijft die Prins de Nassou,
 45 Godt sal hem niet verlate
 In benoutheyt noch pijn;
 Sijn Ghesalfde te bate
 Komt hy op dit termijn.

- God wil al die Raetslaghen
 50 Edel Maurits seer koen
 Die listen ende laghen
 Van dese Landen doen
 Dat is doch al mijn wenschen
 Dat die Heere eerbaer
 55 Wil helpen ons arme Menschen
 Tot vrede allegaer.

- De Prins eer ick beseven
 Graef Maurits seer valliant
 Die oock zijn Lijf en leven
 60 Waecht voor het Vader Lant.
 En voor de Leer bequame
 Die zijn Vader gheert ⁶².
 Gehandt-haeft heeft te same
 Ende noch mainteneert.

62. *gheert*. S *ghereet*, drukfout.

191.

Een Nieuw Liedeken, ⁺

Op de Stemme: *Edel Artisten koen.*

Ghy Steden stout en koen
En Dorpen al ghelijcken,
Wilt u doch wel bevroen,
En wilt gheensins afwijcken

5 *Graef Maurits van Nassouwen.*
Die daer als een vroom Helt
Om ons Lant te behouwen
Ghetrocken heeft te velt.

Teghen den Vyant straf,
10 Die ons meynde te dwinghen
En te siften als kaf,
Toond' hy hem so gheringen ^{12.}
Met zijn Ruyters en Knechten
Trock hy hem te ghemoet,
15 Om *Spinola* te bevechten,
Als een vroom Krijgsman ^{16.} goet.

+ No 191. Naar S. Ook in V. Bij V.L. CLXXV.

Het lied is van 1617 en wel vóór dat Maurits soldaten in Den Briel gebracht had, wat op 30 September gebeurde; vgl. vs. 27.

V plaatst dit lied en het volgende veel later, maar geeft geen historiese toelichting; blijkbaar kon hij ze niet precies terecht brengen.

De wijs bij Van Duyse II, 903.

12. gheringen: snel, spoedig.

16. *Krijgsman*. S *Krijzman*, drukfout, in V verbeterd.

Zouden wy die af gaen
 Die ons wel hielt in vreden,
 Ghelijck ick heb verstaen
 20 Dat een deel van zijn Steden,
 Haer eyghen *Prins* versaken,
 En kiezen voor dien Helt
 (T'is grootelijckx te laken)
 Dat dus barrent het velt. ²⁴:

25 *Leyen en Harelem*
Rotterdam en der Brielen,
 Zijn dese Gheesten tem ²⁷.,
 Ja dese loose Fielen,
Utrecht en oock ter Gouwen.
 30 *Schoonhoven* kleyn gheacht,
 Laet ons nu eens aenschouwen
 Wat sy hebben voor macht.

Noch hier en daer een Stee
 Moghen sy by eenen rapen
 35 Zommighe Dorpen mee,
 Sy zijn doch kleyn van wapen
 Dese *Arminianen*
 Sy sijn soo loos als Aeps ³⁸.,
 Sy meenen, soo ick wanen,
 40 Ons Lant te maken Paeps.

Om hier in te voorsien
 Moeten wy neerstich waken,
 T'sal noch soo niet gheschien,
 Tzijn neute hart om kraken
 45 *Amsterdam en Enchuysen,*
Delft en oock Dordrecht,
 Die sullen haer wel knuysen ⁴⁷.,
 Comen sy tot ghevecht.

Schiedam en Purmerent,
 50 *Gorchum* ende oock *Bommel,*
 Zijn ons mee wel bekend,
 Als wy maer slaen den Trommel
 Sy sullen ons niet beswijcken
 Noch heb ick Schanssen kloeck
 55 *Biervliet en Ysendijcken,*
Lillo en Liefkens-hoeck,

Vlissinghen, Middelborch,
 Ter *Veer* en *Arremuyen,*
 Draeght voor ons *Prins* oock sorg

24: 'Hetgeen aldus het veld verbrandt', waarmede natuurlijk Oldenbarnevelt bedoeld wordt.

27. tem: tam. Als het meer dan een rijmwoord is, moet de dichter bedoelen, dat deze steden Oldenbarnevelt als lammetjes volgden.

38. soo loos als Aeps: zoo slim als apen. Gewoonlik wordt deze uitdrukking niet in zo ongunstige betekenis gebruikt als hier.

47. knuysen: kneuzen, kapot maken. Of dit een werkelijk bestaande vorm is, of dat hij alleen om het rijm gemaakt is, weten wij niet.

- 60 Al leyt het wat besuyen,
Breda en Gheerten Berch
 En oock *Berghen op Zoom*
 Die sluyten sonder erch
 Die wielligh en schelt-stroom.
- 65 Dese Steden vailiant,
 Die ick hier ga verhalen,
 Zijn van volck wel ghemant,
 En van ghelt sonder falen,
 Oock schepen kloec van Mannen
- 70 Met veel gheschut seer saen,
 Om uyt het landt te bannen
Paep-Jan end' Arminiaen. ^{72.}
- Wy Steden seer ghetrou
 Houdent met tgroene Pluymken ^{74.}
- 75 *Graef Maurits van Nassou,*
 Fluyt ghy vry op u duymken
 Wy sullen u wel leeren
 Teghens u *Prins* opstaen,
 Wilt noch in tijts weer-keeren
- 80 En versaeckt *d'Arminiaen.*
- Oorlof *Nassouschen Helt,*
 Oorlof segh ick in desen,
 Ghy zijt weerdich ghestelt
 Een Coninck hoogh gepresen,
- 85 Die u nu gaen verachten
 Als Simeï David dee, ^{86, 87.}
 Sullen met groote Klachten
 Versoecken aen u vree.

72. Een zeer geschikt middel om de massa tegen de Arminianen op te zetten, was hen gelijk te stellen met met Rooms en Spanjaarden. Bovendien wordt hier te verstaan gegeven, dat zij een burgeroorlog willen beginnen en de hulp der Spanjaarden inroepen.

74. *tgroene Pluymken* is een toespeeling op het devies van Maurits.

86, 87. Vgl. 2 Sam. XVI, 5 en XIX, 16.

- Prince* neemt dit in danck
 90 Van my dit slecht useeren,
 Al is de konst noch kranck,
 Ick hoop noch bet te leeren
 En ick hoop met betrouwen,
 En dat op Godes handt,
 95 Wy houden 't met *Nassouwen*,
 Godt sal ons doen bystant.

192.

Nieu Liedeken,⁺

Op de wijze: *O weeldich Hollant vol pracktijcken.*

- Hoort toe wat ick u zal ontfouwen,
 En luystert doch wel na dit Liet,
 Wat een spellegen dat sy brouwen,
 Diemen nu Arminianen hiet,
 5 Hoe dat sy met rumoer
 Hollant stellen in roer,, dit ghespuys:
 O Heer laet doch niet groeyen
 D'Arminiaen op Sluys^{8.}
 Ons Sluys ghelegghen aen der Masen,
 10 Het is een Dorp cleyn gheacht,
 Wy laten d'Arminianen rasen,
 Want sy hebben een cleyne macht,
 Het is een deel ghespuys
 Die wy hebben op Sluys, 'tuytschot.
 15 Sy moeten haes-op spelen,
 Daer toe helpt ons God.

- Ghy Steden van soo grooter machten
 Die in dat lustich Hollant lecht,
 Helpt doch vry met al u crachten
 20 Te houden staen Gods woort oprecht
 Teghen dees Gasten loos
 Die daer soecken altoos, met list
 De Ghemeente te brenghen
 Oproerich en vol twist.

+ No 192. Naar L. Verder alleen in M. Ook niet bij V.L.

De juiste tijd van dit lied is niet gemakkelijk vast te stellen. Dat van verschillende steden gezegd wordt, dat zij de Arminianen hebben overwonnen, zou doen denken aan de tijd na de gevangenneming van Oldenbarnevelt. Maar de algemene toon wijst nog naar het midden van de strijd. Wij plaatsen het daarom in October 1617. toen Maurits enige steden in Zuid-Holland bezocht. Zie Brandt, *Historie der Reformatie* II, 667.

Deze gebeurtenis kon de dichter uit Maassluis licht aanleiding geven tot deze opwekking om zich bij de Prins aan te sluiten.

8. Met *Sluys* is Maassluis bedoeld.

25 Veel loose listen sy in voeren,
 Om te vervalschen Godes Woort,
 Maer laet ons strijen teghen de Hoere ²⁷.
 Van Babylon met haer consoort ²⁸.
 Want dit is haer ghebroet

30 Dat sy heeft opgevoet, in 't stilt,
 Die u meynen nu te brengen
 Het gantsche Lant in 't wilt.

O vrome Stadt van Amsterdamme
 Wilt doch Nassouwe niet afgaen
 35 Ghy zijt een van de outste stammen
 Blijft vast in u gheloove staen:
 Die Stadt van Delf wijs
 Behaelt oock eer en prijs in als,
 Want sy heeft uyt gaen roeyen ³⁹.
 40 Die het volck leerden vals.

Hout u cloeck ghy Stadt van Enckhuysen
 En oock ghy Stadt van Purmerent,
 Doet d'Arminianen verhuysen,
 Laetse niet zijn van u bekent:
 45 Kregghen sy d'overhant,
 Wy waren quijt ons Lant,, strijt vry,
 Neemt Gods Woort tot u wapen
 Teghen d'Inquisici.

Dordrecht moet ick oock niet vergheten,
 50 De Maghet voert sy ongheslaemt,
 Tot noch toe heeft sy haer ghequeten,
 Om te blijven by een versaemt.
 Want vrede en eendracht
 Dat maeckt een stercke macht,, ghewis,
 55 Wilt vast op God betrouwen,
 Soo en slaet ghy niet mis.

O Edel Graef Maurits ghepresen,
 Strijdt vroom al voor u Vaders Lant,
 En wilt doch voor gheen Vyant vreesen,
 60 God die sal u doen onderstant:
 Wie voor de Waerheyt vecht,
 Als David dee, Gods knecht,, die verwint ⁶².
 Sijn Vyant uyt den velde,
 Soo ons de Schrift ontbint.

27. *de Hoere van Babylon* is ook hier de Roomse kerk, en *haer consoort* zijn de Arminianen.

28. *consoort*. L. *confoort*, drukfout, in M verbeterd.

39. Misschien is dit niet geheel juist. Brandt t. a. p. weet niet, welk antwoord Maurits te Delft kreeg. Misschien heeft men er zich met enige algemeenheden afgemaakt en verder de zaak gelaten, zoals zij was.

62. *verwint*. L. *vermint*, drukfout, in M overgenomen.

- 65 Voorts ghy Steden alle ghelijcke,
 Die Lief-hebbers zijn van Gods Woort,
 En oock ghy Dorpen autentijcke ⁶⁷,
 Maeckt te samen een vast accoort,
 Om uyt het Lant te slaen
- 70 D'ontrouwen Arminiaen oft Armijn,
 Met onsen Prins Nassouwen,
 God sal ons helpen fijn.

- Prince wilt in danck ontfanghen, ⁷³.
 Wilt doch Nassouwe niet afgaen,
- 75 Maer laet ons God loven met sanghen,
 Blijft vast op u gheloove staen:

 Wy vonden daer gheen Ree,, t'was ghetreur,
 Wy mochten nerghens loopen,
- 80 tSchip had gheen achter-deur.

193.

Een Nieuw Liedeken, daer in vande Hoge Overicheyt geklaegt wort over de ondanckbaerheyt, ontrouwigheyt vande Arminiaens ghesinde,

+ 37.

Op de Wijse: *Wilhelmus van Nassouwe, &c.*

- Met recht mach ick wel klagen
 Datmen my nu verstoot
 Nu ick wort out van daghen
 Nu wijcktmē van my bloot,
- 5 Moest ick daerom te Velde
 Teghen den vyandt straf,
 Die daer al met ghewelde
 Mijn Landt wou nemen af.
- Nu gaen zy van my wijcken
- 10 Zommighe steden bloot
 Spaert my Godt van Hemelrijcke
 Ick sal haer voor myn doot
 Wel leeren rebelleren
 Teghen haer eyghen Heer,
- 15 Laet haer dan vry studeren
 Al in haer nieuwe Leer.

Ghy loose Stadt van Leyen

67. autentijcke: aanzienlik.
73. Aan het laatste koeplet ontbreekt een regel, nl. vs. 77, zoals uit het rijm blijkt.
 + No. 193. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CLXXXIV.
 Het lied is van October 1617, want in vs. 43 vlgg. wordt gezegd, dat de soldaten van Maurits *nu* in Den Briel zijn. Zij waren er 30 September gekomen. Zie Brandt II, 630.
 V plaatst het veel later, na n° 203, dus in het najaar van 1619. Maar dat is zeker onjuist.
37. Een bepaald feit, waar dit op doelen kan, kennen wij niet. Misschien wil de dichter in het algemeen zeggen, dat men Maurits buiten de regeling der zaken wilde houden door de eis, dat de troepen onder het stadsbestuur zouden komen te staan.

- Ghy brengt myn landt in twist
En ghy gaet u vermeyen
20 Na Haerlem met list,
Van daer nae Rotterdamme,
En vaert voort nae Utrecht,
Begin ick my te vergramme,
Ghy wort haest neer ghelecht.
- 25 Is het u al vergeeten
Dat ghy soo waert benout?
Van den Spangjaert, wilt weten
Doen ghy waert heel verflout,
Had den Prins van Nassouwen
30 U doen niet by ghestaen
Met Ponten en met Schouwen
Ghy waert gheheel vergaen.

Nu gaet ghy hem verachten
 Den vromen Orangien stam,
 35 Daer hy om maeckt veel klachten
 Met moeden alsoo gram,
 En gaet u Poort toe sluyten
 Oft wast een boos Tyran,
 Hy moest daer blyven buyten
 40 Als een ghebannen man.

Sy hadden tot haer Raden,
 De Heeren vanden Bril,
 Maer die zijn nu beladen
 (Ten is niet met haar wil)
 45 Met Nassousche Soldaten
 Die daer nu rechte voort
 Hebben, tot mijnder baten
 De sleutels vande Poort.

Die den Briel voor haer houwen ^{49:}
 50 Ghestadich op de neus,
 En roepen al Nassouwen
 Couragie vive le Geus,
 Teghen d'Arminianen
 Haer Burghermeesters koen,
 55 Mochten sys' laten ganen
 Zy soudent seer wel doen.

Zijt ghy nu oock uyt-sinnich ⁵⁷
 O ghy Steden verwoet,
 Dat ghy wilt nemen vinnich
 60 Teghen u Prins seer goet
 De wapenen in handen,
 Ziet toe wat ghy beghint,
 Hy is kloeck van verstanden
 Veel volcks hem bemindt.

65 Ick heb al met ghewelden
 Wel eer ghedwonghen schier
 Meest al de Spaensche Helden
 Te water en te lande hier:
 Doen sy gheen kans en saghen
 70 Sonden sy in mijn Landt
 Een Monnick ^{71:} loos van laghen
 Die socht aen ons bestandt.

Voor twaelf jaren vrede,
 Versocht hy een Bestandt
 75 En brocht by hem oock mede,
 'sConinghs van Spangiens handt,
 Om alsoo te verstercken
 Zijn woorden, die hy wel

49: Die nu de bril op de neus der regenten houden.

57 vlgg. Dit ziet op het plan om waardgelders in dienst te nemen.

71. *Een Monnick*. De Minderbroeder Jan Neyen, de Spaanse onderhandelaar voor het sluiten van het Bestand. In strijd met hetgeen de dichter hier vertelt, waardeerde Maurits hem zeer. Vgl. Nieuw Ned. Biogr. Wdb. III, 911.

Kon doen, soo ick ginck mercken,
80 Want 'twas een loos ghesel.

Hy docht kan ick haer krygen
Zoo verd' al in een Net,
Ick sal't voor eerst wat swygen
d'Wijl sal ick mijn opset
85 Een personagie spelen ⁸⁵.
Binnen de twaelf Jaer,
Dat sy groote krackelen
In haer Landt kryghen swaer.

Nu krijghen wy't verstanden
90 Sy koken ons dees Vijch, ⁹⁰.
Om in ons eygen Landen
Te maken eenen krijgh,
Dit ist gheen dat sy meenen
Om soo met haer practijck
95 Mijn Landen groot en kleenen
Te nemen alghelyck.

't Mach my voorwaer wel spijten
Al van dit loos Bestandt,
Men siet de Jesuwijten
100 Bragheren ¹⁰⁰ in mijn Landt
Die gaen 'tvuyr onder-stoken
Al met dees nieuwe Leer,
Het is nu al aen 't koken
Aen alle kanten seer.

85. Zijn personagie spelen: zijn rol spelen.

90. Men meende hier, dat in Spanje dikwijls vijgen gebruikt werden om iemand te vergiften.
Vandaar de herhaalde vermelding van *Spaensche vijgen*.

100. Bragheren: pronken, trots rondlopen.

105 'kWou dat het waer ontsteken
 Al inden lichten brandt
 Men sou haer leeren preken
 Dwalingen in mijn Landt,
 Waert mes eens uyt zijn schede

110 Ten quamer ^{110.} niet weer in,
 Voor dat mijn Landt in vrede
 Waer, alst was int begin.

Mijn Landt dat fray en lustich
 Met kloeck volck is beset
 115 En oock met schepen rustich,
 Dat sal ick fraey en net
 Bereyt maken ter wapen
 Teghen u Arminiaen,
 Denckt vry ick sal niet slapen
 120 Als het gaet op een slaen.

Staet my by Amsterdamme,
 En oock Enchuysen mee
 Laet ons haer vande vlamme
 Laten proeven ter Zee,
 125 Bewaert ghy de Zee-stromen
 Laet my begaen te Landt,
 Ick salse 't onser vromen
 Wel verjaghen met schandt.

Delft en Dordrecht meden
 130 Die bieden my de handt,
 Met noch meer vrome steden,
 Ja oock gheheel Zeelandt,
 En Gelderlandt seer machtigh
 Dat sal my niet afgaen:
 135 Dus sullen wy eendrachtigh
 Verjaghen d'Arminiaen.

Oorlof ghy platte Landen
 En Steden wijs beraen,
 Blijft doch al met verstanden
 140 Op Godes Woordt vast staen,
 Datmen nu wil verkeerren
 Daer soo veel Heeren goet
 Al om de reyne Leere
 Ghewaeght hebben haer bloet.

145 Ghy Princen en Princieren
 Neemt dit in danck van mijn,
 Ick hoop Godt sal't Regieren
 'Tonser Zalicheyf fijn,
 En onsen Prins Orangien
 150 God geeft hem zijn Geest sterck
 Teghen 't ghewelt van Spangien,
 Om voor te staen zijn Kerck.

Veel liever voor Nassouwe te sterven int veldt

110. quamer, V quamen, zeker wel drukfout.

*Dan vande Arminianen te syn ghequelt.
H. S. vander Laen.*

194.

**Een nieu Liedeken, waer in Verhaelt wort al 't gheene binnen
Utrecht ghepasseert is, ⁺**

ende gaet op de wijze: *De reyn Liefde vierigh, Secreet &c.*

Maurits van Nassouwe
Dien vromen Krijchs-heer,
Met veel Staten trouwe
Hebben met begheer
5 Te samen gaen letten
Op d'Utrechtse Magistraet,
Om die te versetten,
Die daer saten inden Raet.

+ No. 194. Naar V, Ook in W. IJ. Bij V.L. CLXXX.
Het lied is uit de eerste helft van Augustus 1618, maar na de 7e.

- In July verheven ⁹
 10 Den lesten ghewis,
 Doen hielt sonder sneven
 Prins Maurits Kermis, ¹²
 't Utrecht in der stede,
 Mogelyck wel onghenoot,
 15 Maer 't verginck met vrede,
 Want niemant en bleef daer doot. ¹⁶

- Smorgens hoord' men rijden
 Ruyters met ghetier,
 Lustich met verblijden
 20 Al by drie of vier,
 Graef Ernst ²¹ in persooone
 Reedt selven ²² oock heen en weer,
 Soldaten quamen schoone
 Al nae haers Princen bekeer.

- 25 Graef Ernst seer kloeckmoedigh
 Sprack als een Heldt stout,
 d'Officieren goedigh
 Vande Vaendels out,
 Maer hy liet in vrede
 30 Doen Hertevelts ³⁰ Compagny,
 Die d'wacht hadde mede,
 Om dat sy was vant party.

- Doen heeft hy ghegeven
 Ordeningh seer goet,
 35 Krijghslieden verheven
 Te Peerd' en te voet,
 Dat zy sonder laten
 Besetten soudon vailjandt
 Stegen ende straten,
 40 Teghen eenich wederstant.

- Smorgens nae dry uyren,
 Ginck Orangjen treen
 Lustich sonder truyren
 Voorby't Stadt-huys heen,
 45 Tot dat hy ghekomen
 Is, op de Neu metter spoet,
 d'Waert-Gelders met schromen
 Verlooren doen haest haer moet.

- 9 vlgg. De afdanking der waardgelders had plaats op 31 Julie, tijdens de kermis te Utrecht.
 12. V heeft *Mauris*, dat zeker niets dan een drukfout is, maar toch getrouw door W en IJ overgenomen, evenals *Maurus* in vs. 53, 81, 89, 105.
 16. De bedoeling van de dichter zal wel niet zijn, dat een kermis gewoonlik met doodslag gepaard ging.
 21. *Graef Ernst*. Ernst Casimir van Naasau, jongste broeder van Willem Lodewijk, was luitenant-gouverneur van Utrecht.
 22. *selven*. IJ *alom*.
 30. *Hertevelt*, de oudste kapitein en commandant van de waardgelders, had reeds 30 Julie bezwaar gemaakt om de wacht waar te nemen op last der Staten van Utrecht.

Terstondt soo ginck vragen
50 Hy nae Hertevelt,
Die sonder vertragen
Daer quam heel ontstelt:
Maurits sprack seer spoedich,
Leght t'saem u Wapenen neer
55 Twelck sy deden goedich,
Volgende 's Princen begheer.

Noch heeft hy doen seggen
d'Ander Capiteyns vijf⁵⁸,
Dat zy soudén leggen
60 Het Gheweér vant Lijff,
Met al haer Soldaten,
Twelcke gheschiede seer ras,
Twas 'tbegeer der Staeten
Generale op dat pas.

65 Dit gheschiede alt'samen
Met goe ordening,
Jae alsoo bequamen
Dat het verwondring
Voor d'menschen scheen te wesen,
70 O dit was soo wijs beleydt,
Van ons Prins ghepresen,
Die sijn tijdt wel heeft verbeydt ⁷².

Drie Vaendels ghetrouwe
Quamen daer oock in,
75 Tot hulp van Nassouwe,
Soo hem schied onmin,
Dees zijn daer noch binnen
Doende mede tocht en Wacht,
Malcaer zy beminnen,
80 d'Oud' Soldaten hoogh geacht.

58. Utrecht had zes compagnieën waardgelders aangenomen.

72. *verbeydt*. W. IJ *verbreyt*.

Maurits Ruyterye
 Quam van Amersfoort,
 Haestich met verblye
 Voord' Witte- Vrou-Poort,
 85 En hebben ghelegghen
 Op de Bilt dien gantschen dagh,
 Maer't verging ⁸⁷ ter degghen, ⁸⁷
 Doen maeckten sy gheen ghewagh.

Prins Maurits voorzichtig
 90 Stelde Ordre wijs,
 Op veel saken wichtich,
 Dies behoort hem prijs,
 Veel Staten ⁹³ ghekomen
 Zijn tot Utrecht seer playsant,
 95 Gingen sonder schromen
 By den Prince tryumphant.

Veele hondert menschen,
 Meest van Amsterdam,
 Quamen na haer wenschen,
 100 Na Utrecht niet lam,
 Twas een vreucht die't sagen
 Alsoo vele Schuyten bly,
 Oock soo men'ge Waghen,
 Aenkomen met melody.

105 Prins Maurits seer waerdich
 Hielt daghelycks raet,
 Met zijn Heeren vaerdich,
 Om de Magistraet
 Dies zy die ontslagen
 110 Hebben al van haren Eedt,
 Kiesend' met behaghen ¹¹¹.
 Anderen met goedt bescheedt ¹¹².

Daer na hoord' men lesen
 Vant stadt-Huys seer weert,
 115 De Buyr-Kerck sou wesen
 Voor d'Ghereformeerd,
 Die daer souden leeren,
 Vryelyck den dach daer nae,
 Niemandt en mocht keeren,
 120 Het selve vroeg ofte spae.

Dingsdaegs hoord'men luyden ¹²¹
 De Clocke te recht,

87. *verging*. W *verhing*.
 87: Maar alles verliep rustig.
 93. Staten: leden der Staten van Utrecht.
 111. Maurits verzette de wet op 4 Augustus.
 112. bescheedt: oordeel, verstand.
 121 vlgg. Op 7 Augustus werd in de Buurkerk de eerste openbare Contraremonstrantse preek gehouden door Roelof Pietersz. uit Amsterdam, waarbij een zeer groot aantal vreemden, vooral Amsterdammers, tegenwoordig waren.

Van Oost, West en Zuyden,
En quamen niet slecht
125 Veel menschen ghegangen,
Om hooren Godts reyne Woort,
Elck hadde verlangen
Godt te dancken met accoord.

Prins Maurits vol eeren,
130 Graef Ernst Casimier,
Veel Edelen en Heeren
Quamen oock alhier,
Coll'nels en Capiteynen,
Luytenants en Vendricks veel,
135 Quamen daer ghemeyne
Om hooren Gods Woort seer eel.

Broeders looft eendrachtich
Ons Godt t'aller Tijdt,
Want hy helpt waerachtich
140 De syne met vlijt,
Hy troost die int lijden
Sijn, en in benautheyt seer,
Hier om t'allen tijden
Betrouwet op Godt den Heer.

195.

**Een Nieu Liedeken, daer in verhaelt wort het afdancken vande
Waert-Gelders,⁺**

Op de Wijse: *Seght ghy Berghsche Soldaten, &c.*

- Seght nu ghy nieuw' Soldaten,
 Hoe waert ghy soo ghesint
 Dat ghy teghen de Staten
 En uwen Prins bemint
 5 Het Mes ginckt gorden op u zijden?
 Ghy bracht u selven int lijden,
 Dit vryelick doch bekint.
- Laet nu met een moet⁸ maken
 Een waghen excellent,
 10 Daer ghy mee mocht gheraken
 In Landen onbekent,
 Daermen groot'lycks heeft van doene
 Alsulcke Waert-gelders koene,
 Ghy bent noch niet aen 't ent.
- 15 Voor op moeten wy setten
 Met een seer goetd ackoort,
 De Utrechtsche Cadetten,
 Want haer de plaets behoort,
 Lijckent nu niet wel Monnicken schoone
 20 Nu zy dus sitten ten thoone
 Op d'Waghen onghestoort?
- Want veel van d'Officieren
 Binnen Utrecht ghewis,
 Waren Cononicken fiere,²⁴
 25 Die noch den degghen fris
 Droegen tegen haer bescherm-Heere
 Maer mosten't weer leggen neere,
 Zoo het daer gheschiet is.

+ No. 195. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CLXXVI.

Het gedicht is uit het laatst van Augustus 1618. Op 18 Aug. hadden de Staten Generaal een resolutie aangenomen over het afdanken der waardgelders; 21 Aug. werd het desbetreffende placaat afgekondigd, en onmiddellik daarna werden in de meeste steden de waardgelders afgedankt. Te Rotterdam had men het reeds 18 Aug. gedaan, te Leiden gebeurde het 23 Aug. De dichter wil nu alle waardgelders op een wagen laden en naar Den Bosch, naar de Spanjaarden, sturen.

Voor de wijs zie n° 147.

8. met een moet: met een blij gemoed, met vreugde.

24. Hartevelt was Kanunnik van den Dom te Utrecht. Of ook de andere officieren die waardigheid hadden, is ons niet bekend.

Tis te Leyden ghebleecken
 30 Hoe dat zy zijn ghequelt,
 Met den Key onbesweecken
 Het dient hier oock vertelt,
 Hoe de Key daer begost te wercken,^{33.}
 Doens' begonnen daer ter percken
 35 Dit Volck te gheven Geldt.

Sy moeten op den Waghen
 Al waert teghen haer sin,
 Mede sonder versaghen,
 Want zy en zijn niet min
 40 Als hare maets, wat machmen praten
 Teghen de Generale Staten
 Dienden zy om ghewin.

Wat hebbens wel bedreven
 Sonder eenigh gheschil,
 45 Als men wel vint beschreven,
 Tot Leyden al moet-wil?
 Gingen sy daer doch wel aen-stellen
 Om d'Inwoonders daer te quellen
 Met moeyt-maken niet stil.

50 Die van Haerlem met moede
 Namen oock Soldaten ras,
 Oock aen tot haer behoede,
 Soo 't bleeck al op dat pas,
 Schier niet een Wever mocht doen houwen,
 55 Een Knecht langer op zijn Touwen,
 'Tscheen of het Oorloch was.

My dunckt zy moeten mede,
 Op dees Waghen playsant,
 En oock een goede stede,
 60 Daer toe noch hebben, want
 Sy hebben haer als sulck volck souden
 Altijdt manhaftigh ghehouden,
 Maer saghen noyt vyandt.

De Rotterdamsche Knechten
 65 Die moeten oock al mee,
 Die liever Eten als vechten
 En krijgen^{67.} alst is vree.
 Dit waren oock wel wreede gasten
 Daer sy droncken ofte brasten,
 70 'Twas buyten oft in stee.

33. Van een dwaas zeide men, dat hij een kei in het hoofd had. Als die in beweging kwam, vertoonde de eigenaar zijn dwaasheid.

67. krijgen: oorlog voeren. De dichter zegt dus, dat zij zeer dapper waren, zolang er niet te vechten viel.

Die haer tot dienst begaven
 Onder dees Vaendels jent,
 Waren't wercken als slaven
 Seecker niet wel ghewent,
 75 Hadden liever de spaed' ⁷⁵ op zyde
 Al mostens half hongher lyden,
 Wast niet een groot torment?

Ick moet oock niet vergeten
 De Crijchslieden zeer stout,
 80 Van Schoonhoven vermeten,
 Die oock dienden benout
 Teghen zijn Prinslijck Exellency,
 Die haer in yegh'lycks presency
 Weder af sette stout.

85 Dees moeten oock mee rijden,
 Of haer schiet onghelyck,
 Om haer wat te verblyden,
 Dewijl zy dus in slijck
 Leggen van haer Heeren verlaten,
 90 Wat mach nu haer dienen baten
 Zeght my sonder bezwijck.

Een Ezel met lange ooren
 Zal trecken pertinent
 Dees Waghen sonder stooren,
 95 Op dats' niet te seer en rent:
 Want door al dat hard' hotsebotsen
 Mochtens' haer leden verstotsen,
 Half waren zy gheschent.

Of daer waren vergeten
 100 Eenighe door abuys,
 Of datse niet gheweten
 En hebben als quansuys
 Die konnen d'Waghen noch beloop
 Die sacht is voor heen ghesloopen,
 105 Of zy blyven te huys.

Wijlslijck moeten zy varen
 Sonder eenigh ghebaer,
 Dat sy niet int bezwaren
 t'Jutphaes raken voorwaer, ¹⁰⁹
 110 Want de Muele staet seer wint-gierich,
 En slaet het Volck onmanierich
 Die haer komen te naer.

75. spaed': degen.

109 vlgg. Wat er bij de molen te Jutfaas gebeurd is, weten wij niet.

- Prins, Waert-gelders verheven,
 Vaert dus nae den Bosch toe,
 115 En wilt ons vry begheven,
 Want wy zijn u al moe,
 Zy sullen u daer al sonder falen
 Wel met Processy in-halen,
 Amen, 'tgeschiet alsoo.

196.

Vermaen Liedeken, om 'tsaemen wederom in Eendracht, Liefde ende Vrede met malkanderen te leven. ⁺

Op de wijze: *Edel Karsou*.

- Men ziet nu recht
 Dat het heel onghestadich
 Hier ter weerelt toe gaet,
 Meester oft Knecht
 5 Al leven zy beradigh
 Noch verandert haer staet,
 Uut 'tgoet int quaet,
 Oock weer uyt quaet int goedich,
 'tKan verkeeren,, soo ginck leeren
 10 d'Amstels Poeet spoedich ¹⁰.

- In korten tijdt
 Zoo waren noch in dienste
 De Waert-gelders te saem:
 Tot 'sLandts profijt
 15 Zijn zy op't onversienste
 Weer afghedanckt bequaem,
 Onaenghenaem
 Wast haer langer te houwen
 Tot 'sLands lasten,, dat niet pasten,
 20 Zoo men mocht aenschouwen.

- Dit geeft ons weer
 Tot een Inlandsche vrede,
 Hoope oprecht en goet,
 Waerom den Heer
 25 Hier en tot aller steden
 Recht ghebeden syn moet,
 Dat wy weer soet
 Door liefdens bandt seer krachtich
 Int gheloove,, niet verdoove
 30 Maer leven eendrachtigh.

⁺ No 196. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CLXXIX.

Het lied is uit het laatst van Augustus 1618, voor de gevangenneming van Oldenbarnevelt op 29 Aug. en nadat de Franse gezant op 14 Aug. in de Staten Generaal zijn rede had gehouden, die Brandt, *Historie der Reformatie* II, 821 vlgg. mededeelt, en nadat overal de waardgelders waren afgedankt; vgl. het vorige gedicht.

De melodie is te vinden in *Den Singende Swaen* (uitg. 1664) blz. 432, waarnaast 'Sint Laurens sagh' en 'O Paris wreed' worden opgegeven.

10. *spoedich* zal wel met 't *Kan verkeeren* verbonden moeten worden.

Tis met de wil
Vande Generael Staten,
Dat Orangien ghetrou
Dit groot gheschil,
35 Dus stilt tot onser baten
Met die vant Huys Nassou, ^{36:}
Die int aenschou
Van veel verscheyde menschen
Dees saeck weder,, leyden neder
40 Sonder bloedstort,, nae wenschen.

36: Met Willem Lodewijk en Ernst Casimir.

Ghy Borghers al
 En Ingheseten t'same,
 Geeft onsen Godt nu prijs,
 Met bly gheschal,
 45 Die dit aldus bequame
 Afkeert sonder afgrijs⁴⁶,
 De Staten wijs
 Met onsen Prins verheven
 Wilt oock t'samen,, nae 't betamen
 50 Danck en eere geven.

Tot vredelyck
 Te zijn, hebben gheraden
 De Koninghen seer vroet,
 Van Vranckerijck
 55 En oock sonder versmaden
 Groot Britangien die doet⁵⁶.
 Raden met spoet
 Doch eendrachtigh te wesen,
 Dat met schanden,, ons vyanden
 60 Niet weer ons doet vreesen.

d'Ambassadeur
 Van Vranckrijck heeft heel aerdich
 Al in den gantschen raet
 Ghedragen veur
 65 'tOude Verbondt seer waerdich
 Dat wy hadden niet quaet
 Maer delicaet,
 Met Henderick de vierde,
 Wiens memory,, de History
 70 Over al vercierde.

Dit oud' Verbondt
 Heeft dees Coningh ghepresen,
 Vernieut seer excellent,
 Tot deser stondt
 75 Met de Staten voor⁷⁵. desen
 Ambassadeur bekent
 Die haer seer jent
 Zijns Conings goeden wille,
 Stelde vooren,, nae't behooren
 80 Dat sonder gheschille.

Hy heeft begeert
 Op onse Heeren Staten
 En oock ons Prince fris,
 Eendracht seer weert,
 85 En Liefde 'tonser baten,
 Vermengt met vrede wis
 Sulcken saeck is
 Seer lief en aenghename,
 Godt den Heere, die dan weere

46. afgrijs: ijselijkheid, bloedstorting.

56. Ook de Engelse gezant Carleton nam op last van Jacobus I ijverig deel in de twisten.

75. *door*. V *voor*, blijkbaar drukfout.

90 Ons sal zeeg'nen t'same.

Laet ons met vreucht
O Broeders recht beminnen,
Twelck streckt tot ons welvaert,
Laet ons met deucht

95 De eendracht weer beginnen
En volgen liefdens aert,
Ons vrede waert
Wert dan weer vast ghebonden
Door Orangien,, tegen Spangien
100 Nu tot desen stonden.

Laet ons oock niet
Vergeten onmanierich
Ons God die ons behoet,
Te dancken ziet

105 En te bidden seer vierich,
In vreucht of teghenspoet,
Maer met ootmoet,
Laet ons hem dienen, eeren,
Hy zal spoedigh,, ende goedigh
110 Al ons druck af-keeren.

Zoo sal weer snel
Binnen seer korte tyden
O edel Prince reyn,
Ons vyandt wel,

115 Die hem soo ginck verblyden
Bedroeven int ghemeyn,
Die wel serteyn
Des tweedrachts vier met schanden
Zijn best stoockte,, dat het roockte,
120 Maer ten wou niet branden.

197.

Nieu Liedeken, ⁺

op de wijze: *Van Weenen*.

Hollant, Zeelant weest nu verblijt,
Laet ons God dancken met jolijt
Voor sijn goetheyt ghepresen,
Die hy ons binnen corten tijdt
5 Door sijn hulp heeft bewesen.

Ghelijck wy corts hebben verstaen,
Hoe dat Hollant gantsch was verraen,
Maer God heeft het gaen keeren:
Voor eerst wierpen sy op de baen
10 Een vreemde nieuwe Leere.

Dus meende hy te krijghen vry
Den meesten Adel ^{12.} op sijn zy,
Hy dochte dan zoude wel tieren ^{13.},
Om soo Gods volck te moorden bly,
15 Niemand en zoumer vyeren ^{15.}.

Hy gaf sijn Excellenci raet,
Het sou wesen tot sijnder baet.
Dat hy sijn grootste Heeren
Sou laten dooden seer obstinaet ^{19.},
20 Dat was wel sijn begheeren.

Maer Graef Maurits seer wijs bedacht
Heeft desen raet niet goet gheacht,
Daerom liet hy dat varen,
Maer heeft dit feyt int t'licht ghebracht
25 Soo dra sy ^{25.} by een waren.

Doe kregghen sy nae-dencken ^{26.} quaet
Al van den oppersten Advocaet,
Oft hy wel sou met Spaengien
Hebben ghesloten een valschen raet
30 Teghen ons Prins van Oraengien.

+ No. 197. Naar L. Verder alleen in M. Ook niet bij V.L.
Het gedicht moet uit het begin van Oldenbarnevelts gevangenschap dagtekenen, dus ongeveer uit September 1618.

Voor de wijs zie bij n° 106.

12. Den meesten adel: Waarschijnlijk bedoelt de dichter eenvoudig de aanzienliken, de regenten, die in Holland niet streng kalvinisties waren, en dus door de *nieuwe leere* te winnen.

13. tieren: goed gaan.

15. vieren: sparen.

19. seer obstinaet: met alle geweld.

25. sy: de Staten Generaal.

26. nae-dencken: achterdocht.

Dit is by parabel ³¹ gheschiet,
 Ghelijck Haman den Coninck riet:
 Om Mardachai te hanghen,
 Dats, eenen boom hy rechten liet,
 35 Nu leyt hy selfs ghevanghen.

Hy had al veel toestanders ³⁶ vry,
 Die heeft hy ghecreghen op zijn zy,
 Met veel Spaensche ducaten,
 Grootius en Hoogherbees daer by,
 40 Dat zijn sijn ondersaten.

Dees zijn ghevanghen alsoo fraey,
 Elck klapt als een Papegaey,
 Bysonder gaetmense hooren,
 Sy bidden nu wel om delaey ⁴⁴,
 45 Maer t'mach haer niet ghebeuren.

Tis voor den Spaenschen Koninck spijt,
 Dat hy sijn schoone ghelt is quijt,
 En dat hem niet mach ghebeuren
 t'Lant, dat hem was belooft met vlijt,
 50 Nu gaet hy daerom treuren.

Nu goet wert Oraengien in t'werck, ⁵¹:
 Om voor te staen Gods Leer en Kerck,
 Dat gaet hy nu betrachten,
 Stootse van t'Kussen, hier op merckt,
 55 Die Gods Woort en hem verachten.

Nu sien d'Arminianen blau ⁵⁶,
 En oock de Spaensche Kappen grau ⁵⁷,
 Dit gaet haer soo seer spijten,
 Nu sien sy omme alsoo flau
 60 Met al haer Jesuwijten.

Hy hiet Johan van Barnevelt.
 Die heeft dit feyt in t'werck ghestelt,
 Om Hollant te verraden,
 Daer voor heeft hy ontfanghen ghelt,
 65 Nu is hy swaer beladen ⁶⁵.

31. by parabel: bij gelijkenis. *Haman* en *Mordechai* uit het boek *Esther*.

36. toestanders: medehelpers.

44. delay: uitstel. De regel is zonderling, omdat de beschuldigten juist aandrongen op meer voortgang met de behandeling van hun zaak. Maar de volksdichters waren niet altijd zoo nauwkeurig op de hoogte.

51: Nu gaat Oranje flink aan 't werk.

56. blau sien: op zijn neus kijken.

57. Kappen grau: de monniken.

65. swaer beladen: in grote nood.

O Heer bewaert ons Prins seer goet,
 Met de ghetrouw' Landts-Statē vroet,
 Dat sy doch wel regeeren,
 En opbouwen Gods Kerck seer soet
 70 Met de oprechte Leere.

Prince hier mee eynd' ick mijn Liet,
 God gheeft sijn Excellenci siet,⁷²
 En ick gunt hem midts desen,
 Hy is waerdich, hoort mijn bediet,
 75 Graef van Hollant te wesen.

198.

**Een nieuw Liedeken, waer in Verhaelt wort al 't gheene tot
 Schoonhoven ghepasseert is, sedert dat zijn Exellentie daer binnen
 ghekomen is,**⁺

op de wijze: *Ick ben niet als een pluyme.*

Hoort al te saem eendrachtigh
 Ick sal u nu zinghen ziet,
 Al watter korts waerachtigh
 Tot Schoonhoven is gheschiet,
 5 Van het groot veranderen klaer,
 Dat ghedaen is openbaer
 Door onsen Prince aldaer.

In September vier daghen
 Quam daer in seer wel ghemoet
 10 Een Vaendel met behagen
 Soldaten met der spoet,
 Daer na quam Orangien fier,
 Met wel vijftich waghens schier,
 Self daer binnen met playsier.

15 Doen de Heeren vernomen
 Hebben 'sPrincen komste hoort
 Zijns om hem te welkomen
 Ghestaen by de Kruys Poort¹⁸,
 Daer tusschen quam Graaf Ernst wel
 20 Met waghens en Krijgsvolck snel,
 Daer binnen sonder ghequel.

72 vlgg. God geve sijn Excellentie graaf van Holland te wezen.

+ No 198. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CLXXXI.

Het lied is van September 1618. Nadat de 4de de soldaten in de stad gekomen waren, verzette de Prins de 7e de wet. Schoonhoven was de eerste stad in Holland, waar dit gebeurde.

18. *de Kruys Poort*, aan de Noordkant der stad.

Die is terstond ghetooghen
 Nae het Stadt-huys met begheert,
 Al waer hy sonder logen
 25 Met zijn Volck noch logeert:
 Den Prins sonder langh beraen
 Is op het Stad-huys ghegaen,
 En dede alsuck vermaen.

Veel onrust is gheresen
 30 Hier int Landt breet en wijt,
 Daer ghy lieden in desen
 De minst oorsaeck niet van zijt,
 Daerom met seer goet bescheet
 Ontslaen ick u van u eedt,
 35 Ende dienst op dat ghy't weet.

Daer nae worden ontboden
 Twintich, seven op 't stadt-huys,
 Die hy stellen en nooden,
 Daer ginck al sonder abuys,
 40 Tot Electeuren seer goet ⁴⁰.
 Hier onder noch sesse vroet
 Waren van d'ou Vroetschap soet.

Noch heeft hy oock ghekooren
 Twee Burghermeesters ghewis
 45 Ses Schepens sonder stooren
 Werden daer mee ghestelt fris,
 Doen deed' elck zijn Eedt constant
 En onsen Prince vailjant
 Gaf yeder daer op zijn handt.

50 Voort salmen daer gaen stellen
 Toe, noch een Kerck onghetreurt,
 Om malkander niet te quellen
 Maer Predicken beurt om beurt,
 Want onsen Prins ende Heer
 55 Treet niet in saken van leer
 Voor dat een Synood sucks keer.

Princen broeders verheven
 Looft Godt voor syne weldaet,
 Wilt oock Orangien oock gheven
 60 Het gheene dat hem toe staet,
 Dat is, lof, prijs, eer en danck,
 Door hem zijn wy vry en vranck,
 Heel uyt des Spijngaerts bedwanck.

40. De 27 *Electeurs* te Schoonhoven maakten een voordracht in dubbelen getale op, waaruit de Stadhouder de twee Burgemeesters en zeven Schepenen koos.

*Doen hiel op In-landts tweedrachtigh Trommelen slaen.
 Ende Concordia quam wederom soetjens aen:
 Om weder te brengen als het vooren was,
 En Armijn' die koos doen seer ras
 Om te woonen al in Brabandt
 Daer nu heerschappijt onsen Vyandt. +*

199.

**Een nieu Liedeken, vande gevanckennisse van Johan van
 Oldenbarneveldt, met eenighe van de syne, +**

op de wyse: *Maxilliaen [sic] de Bossu.*

- Ick Jan van Olden Barneveldt
 Ridder, Heer van den Tempel
 Van Roodenrijs, ende ghestelt
 Bewaerder van 'sLands stempel
 5 Daer toe 'sHoffs opper Advocaet
 Maer ben ghevallen uyt dien staet
 Nae Lucifers exempel.
- Want dien stant docht my al te slecht
 Ick wilde hogher wesen
 10 Maer ben van Heer gheworden knecht
 Ghevangen oock by desen,
 Bewaert ende ghesloten vast
 Ghelijck als eenen snooden gast
 Jae word van elck mis-presen.
- 15 Ick was hoog gheklommen alreets
 Schier tot de hoogste stede
 Met Grotius en Hooger-beets
 En Haen van Haerlem mede
 Maer ben ghevallen gantsch om leeg
 20 Dat maeckt my 't herte soo ghedweeg
 Het roept nu al om vrede.
- Ick die eens placht ghe-eert te zijn,
 Ja gheacht des Lands Vader
 Wort nu (ist niet verkeert met myn)
 25 Ggescholden een Verrader,
 En oock Autheur van allen twist
 Die hier int Land is opghehist
 Men wijt het my al gader.

+ De laatste verzen zijn duidelijk veel jonger, waarschijnlijk van de uitgever van V, die ze daarom ook met andere letter liet drukken en onder vs. 63 *Fynis* plaatste.

+ No 199. Naar V. Verder in S. Bij V.L. CLXXVIII.

Het lied komt ook voor in het bij n° 200 genoemde pamflet, met onbetekenende verschillen van lezing.

Het lied is waarschijnlijk kort na de gevangenneming van Oldenbarneveldt, 29 Aug. 1618, vervaardigd. Het jaartal 1619, dat S opgeeft, zal er later bijgevoegd zijn, vgl. de noot bij vs. 57.

- Waer zijn mijn favouriten al
 30 Die soo vermeten spraken
 Liever bloedt vergieten mal ^{31, 32.}
 Als water, dan te staken
 D'Opper macht en 'thooghste ghebiet
 In Kerck en alle Rechten, siet
 35 Hoe slecht staen nu ons saken.

- Och Wttenbogaert goede vriend
 Kont ghy my nu niet helpen
 Ghy hebt my langh seer trou ghedient
 Meest om de goude schelpen,
 40 Schrijft nu en vrijft nu nacht en dach
 Dat ick haest ^{41.} uyt komen mach
 'Thert sal my overstelpen.

- Noyt en had ick dit eens bedacht
 Dat ick dus soude dalen
 45 Ick stont te vast al op myn macht
 En menichte Vassalen
 Rotterdam, Leyden, en ter Gou.
 Haerlem, Alckmaer, Schoonhoven, wou
 Met Utrecht my in halen.

- 50 Maer siet hoe den Nassouwen Heldt
 Door last der Heeren Staten
 My nu met groot benouwen quelt
 Eerst dwongh hy mijn soldaten
 Binnen Utrecht, en doen daer na
 55 In d'ander steden 'tmijner scha,
 Hy had wel mogen laten. ^{56.}

- Patientie par fortse doch
 Elck een is Heer int syne
 Liever had ick de Coortse noch
 60 Dan te zijn in dees pijn,
 Ick ducht ^{61.} dat dit groot ongheval

31, 32. S leest:

Liever bloet te verghieten mal
 Als haer voorneem te staken

41. *haest*. In het pamflet *hier haest*.
 56. S heeft hier nog een strophe, die blijkbaar later bijgevoegd is, nadat het vonnis bekend geworden was.

Ledenburgh heeft sijn selfs verdaen!
 Van mijn doot maecktmen mency;
 Mijn Hooft men sal van 't lijf af slaen!
 Soo leyt hier mijn Sententy,
 Ach! het na klagen helpt my niet,
 Mijn Vrienden my verlaten siet
 Elck roemt zijn Excelenty.

- Ledenberg had in de nacht van 28 op 29 September een einde aan zijn leven gemaakt.
 61. *Ick ducht*. S *Ick sie*.

My de vijf sinnen kosten sal ^{62.}
Met noch meer van de myne.

62. S leest: Mijn Lijf en leven kosten sal.

- Oorlof Princelicke leeuwen fier
 65 Hout aen de rechte Leere
 Acht niet wat andre schreuwen hier,
 Want ick beklaegh my seere
 Dat ick d'huerlingen heb gheloofd
 Zy hebben my het hert verdooft
 70 Och dat klaeg ick u Heere.
Godt is mijn burcht. ⁺

200.

Een ander nieu Liedeken. ⁺

Op de Wyse: *Wilder dan wilt, wie sal myn temmen.*

- Speelt op den Trommel,, en maeckt gherommel
 Speelt op den Trommel,, ons is de kans
 Speelt op den trommel,, soot plach voor bommel
 Speelt opt duytsch, Engels, schots en Frans.
- 5 Want siet sy druylen,, met lange muylen
 Want siet zy druylen,, met droeven schijn
 Want siet zy druylen,, ghelijck nacht uyen
 Die Graven meenden vant Land te zijn.
- Maer d'Heeren staten,, kloeck boven maten
 10 Maer d'Heeren staten,, seer wijs bedacht
 Maer d'Heeren staten,, tot onser baten
 Hebben 'sLands vryheydt weer ghebracht.
- In spijt van Spangien,, floreert Orangien
 In spijt van Spangien,, ende Ligeurs ¹⁴.
- 15 In spijt van Spangien,, is bas Alemangien ¹⁵.
 Door Nassou vry van veel ghetreurs.

⁺ *Godt is mijn burcht.* Zie bij n° 170.

⁺ No 200. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CLXXVII.

Het komt ook voor met den titel 'Een vrolijcken Trommelslach', fol. 2r^o van „Eene Nieuwe Tijdinghe ofte Clachte, Johans van Olden-Barnevelt ... Middelborgh 1618. Zie Scheurleer, Nederlandsche Liedboeken, bl. 145.

Het lied is zeker van November 1618. Van de in vss. 25 vlgg. genoemde steden werd het laatst in Gouda de wet verzet, nl. 1 November.

De melodie wordt medegedeeld door Van Duyse I, 550; vgl. ook Valerius Gedenck-clanck (1626) bl. 170, en Loman, Oud-Nederl. Liederen bl. 40.

In bovengenoemd pamflet is de wijsaanduiding: Bedroefde herteken wat moet ghy lijden.

Vgl. hier n° 19, Van Duyse I, 483 en register, Tijdschr. v. Noord-Ned. Muziekgesch. I, 185 en Tijdschr. v. Ned. T. en Lett. kunde X, 184.

14. *de Ligeurs.* De met Spanje verbonden Rooms en in Frankrijk, die tegen de koning in verzet kwamen. De Arminianen werden er ook van beschuldigd met Spanje te heulen.

15. *bas Alemangien.* In Een vr. Trommelslach: *Neer-Almaegien.*

- Och arme hanen ¹⁷., doet mijn vermanen
 Och arme hanen,, keert doch den Rock,
 Och arme hanen,, u ydel wanen
- 20 Heeft meest ghedaen den gouden stock ²⁰..
- Zy zijn in banden,, tot haerder schanden
 Zy zijn in banden,, dit valsch ghedrocht,
 Zy zijn in banden,, die onse Landen
 Soo't schijnt om geldt hadden verkocht ²⁴..
- 25 Rotterdam, Leyen,, mach nu wel schreyen
 Rotterdam, Leyen,, Haerlem, der Gou,
 Rotterdam, Leyen,, en Alckmaer seyen
 Met Utrecht te weerstaen Nassou.
- Maer hun Waertgelders,, zijn gheen geldt telders ²⁹:
- 30 Maer hun Waertgelders,, zijn afghedanckt
 Maer hun Waertgelders,, vertrecken nu elders,
 De Ligue is hier door ghekrant.
- Princ'licke Heeren,, weert aller eeren
 Princ'licke Heeren,, Vaders vant Landt
- 35 Princ'licke Heeren,, God wil vermeerden
 U Wijs-heyt, Trou, en kloeck verstandt.
Godt is myn Burcht. ⁺

201.

Een nieu Liedeken van Johan van Olden Barneveldt, de selfde is ghejusticeert opt binnen Hof in 's Graven Haghe den 13. Mey 1619.

+

Nae de stemme: *O weeldigh Hollandt vol van practijcken.*

- O Tijt verwaent vol van droefheden
 In dese leste daghen hier,
 Ghy ons flucx baert dwalings onvrede
 Als Babel int verwerren schier, ⁴:
- 5 Sulcks heeft oock voort ghestelt
 Den Olden Barnevelt, dat hy
 Ontworpen heeft protesten
 Op eygen naem en 'sLands party, ⁸:
17. *arme hanen*, gewone spotnaam voor de Arminianen.
 20. *den gouden stock* wordt meermalen genoemd in verhalen van omkoperij; hier met toespeling op de stok in het kippenhok.
 24. *verkocht*, in den Trommelslach *ghekocht*.
 29: De waardgelders hebben er niet veel aan verdiend.
 + *Godt is myn Burcht*, zie bij n° 170.
 + No. 201. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CLXXXIII.
 Het lied is zeker wel dadelik na de terechtstelling gemaakt, toen alle lasterpraatjes nog geloofd werden.
 4: Wat de verwarring betreft, bijna aan Babel gelijk.
 8: Op naam van zichzelf en van de vijanden des lands.

- Heeft eerst d'Ambassadeurs hier neven ⁹
- 10 Al vande Generaliteyt
Geinstrueert dat sy int leven
Niet souden voorderen bereyt
Het Synood Nationael
Ter onheyl principael, seer slecht
- 15 Verachtende veel Princen
Tegens den stant vant Landt oprecht.
- O Advocaet van gemeens saken
O Grotius en Hogerbeets
O Moesberghen ¹⁹, wat ginckt ghy maken
- 20 Datmen nu speurt hier tweedracht steeds
Met Ledenbergh onwijs
Is daer by Jan Parijs ²², hout raet
In een Cebory besloten
Wie weet hoe die uytkomst bestaet.
- 25 Waerom schreefmen aen groot Britanien
Int stuck vande Religie goet,
Of wout ghy komen voort in Spangien
Was dat de meyningh seght met spoet,
Maer schreef oock haest publijck
- 30 Aenden Coningh van Vranckrijck, hoort an
Dat hy niet soude senden
Al inde Synood' eenich man.
- Hebt ghy met uwe Bontghenoten
Gestooct het vuyr al van tweedracht
- 35 Door dijn Complicen voort ghesproten
Ende ghemaect een nieuwe macht
Met Waertgelders zeer stout,
Acht steden oock vertrout, den eedt
Soo dat ghy hen verstijfden
- 40 Met goed en bloedt als men wel weet.
- O ghy ghevangen d'eedt beleyden
Ghekommitteerde nae den Briel
'tGunt men uyt dynen naem verbreyden
'Twas uwer last voor lijf en ziel
- 45 Door u commandament
Was die vrede gheschent, door doen
Van nieuwe Eeden vondich ⁴⁷:
Te onderstaen ontrouheyd koen.

9 vlgg. Deze strophe schijnt zeer onduidelik, maar wordt verstaanbaar, wanneer men de rijmwoorden van vs. 1. 3. 4. 6 en 8 weglaat.

19. Moesberghen: Adolf van de Wael, Heer van Moersbergen, lid der Ridderschap van Utrecht.

22. *Jan Parijs* schijnt hier een synoniem te zijn van *Jan Melis*, maar wij weten de naam niet te verklaren.

47: Van nieuw uitgevonden eeden.

Heb oock mede seer goed ghevonden
 50 Om inder stede van Utrecht
 Ook Krijgsvolck daer als ten dien stonden
 Te nemen aen, wast niet te slecht,
 Om krygen de overhand
 Oock groote schand voor 'tLand, dat ghy
 55 Deed' stellen scherpe wachten
 Om wesen op u hoede vry.

O beleyden van dit nieu invoeren
 Wast met bedroch of omt ghemoet ^{58:}
 Of wast om Burgers ende Boeren
 60 Te brengen ten ruwijn onsoet,
 Of wast om hogher naem
 Of om ons goede faem, O Mensch
 Te brengen int verderven,
 Nae onser oud' Vyanden wensch.

65 Ghedenckt hoe ons vyanden spoedigh
 Verhoopen op inlands onvree,
 Over ons hoofd' hangt een swaerd bloedich
 Werden ghedreycht van stee tot stee
 Waer zydy eenieheyd
 70 Com voort niet te lang beyt, oft sal
 Op een quaet eynde komen
 Voor ons o Christen over al.

Denckt aen de Griecken ^{73.} ende Joden
 Hoe dat zy ^{74.} in Jerusalem
 75 God den Heere soo ginck uyt rooden
 Dats ^{76.} niet en hoorde na zijn stem
 Te Babel heen ghebracht
 Ghevanghen hier op acht,, voorwaer
 By haer vyanden woonden
 80 Bedwongen wel seventigh Jaer.

Daerom laet ons den Heer hier boven
 Gaen bidden dach en nacht in rust
 En om vrede den Heere loven
 Dat elck na liefde tracht met lust
 85 Eer wy tot onser schand'
 Komen in 'svyands handt, o nijt
 Wat doet ghy ons erkennen,
 Een nieu Inlands verderflyck spijt.

58: Was het uit boosheid of uit overtuiging?

73. Die *Grieken* hier bewijzen wel, hoe goed deze dichter op de hoogte was.

74. *zy*, accusativus.

76. Dats: Omdat zij.

- O Princelycke Exellency,
 90 Wat is u plicht als droefheydt meest
 Ghy die vertrouwt op Gods sciency
 Begaeft met deught en wijsheyd Geest,
 Maer u beleyts ghesint,^{93:}
 Heeft eenigh niet bemindt, dat twist
 95 Tweedracht komt opgheresen
 Dat ontrou komt door nydich list.

202.

Een nieu Liedeken, van den Advocaet Barneveldt, ⁺

Op de wyse: *Sal ick noch langer in heete tranen.*

- Het velt en sal niet langer branden
 Den brandt die is nu uyt gheblust
 Van blyschap klapt nu in u handen
 Looft den Heere met herten lust,
 5 Thoont melody ⁵, met herten bly
 Singet met een blyden gheest,
 Maeckt nu Couragie soet onbevreesd.

 Dese vlam heeft seer langh gheflackert
 Teghen den vromen Orangien stam,
 10 Maer onsen Prins die is verwackert
 Doen hy desen brant fel vernam,
 Dit vuyr seer heet, was hem te wreet,
 En heeft hem Jaren lanck ghequelt
 Jae dickmaels int bloet-bat ghestelt. ¹⁴.

 15 Dit vuyr was gheweldich ontsteken
 In onse Hollandtsche Steden trou
 Maer onsen Prins kost het vuyr wel breken
 Dien vromen Graef al van Nassou,
 Hy sachget wat in, met wijsen sin
 20 Waer dat den roock al henen toogh
 Nae Spangien wasset datse vloogh.

93: Maar de gezindheid van uw beleid (d.w.z. uw verstandige vaderlandsliefde) heeft alleen niet gewenst enz.

+ No. 202. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CLXXXVI.
 Het lied is wel kort na de onthoofding van Oldenbarnevelt, 13 Mei 1619, gedicht.
 Voor de wijs zie bij no 180.

5. melody: vreugde.

14. Dit ziet wel op de tocht naar Vlaanderen in 1600, die men meende, dat Oldenbarnevelt aan Maurits opgedrongen had.

Dees voncken waren wyt ghevlogen
 In ander Coninckrijcken eel,
 Dit werck was seer vals door-togen,
 25 Met groote practijcken veel
 De Fransche Kroon, met Lelie schoon,
 Meenden zy oock te doen plucken of
 En oock de Rooskens vant Engels hoff.

Ja vromen Coningh van Brittangien
 30 Op u wasset oock mee ghemunt
 Vanden Coningh van Hispangien
 Maer God en heeft u niet ghegunt
 Dat Godt spaert, is wel bewaert
 Want hy hout de beste wacht,
 35 Alsoo men sach tachentigh acht.^{35.}

Sijn stoel meenden hy te gaen setten
 Boven onsen Prins vailjant,
 Ja meenden hem^{38.} soo te verpletten
 Te beroven zijn eer met schandt,
 40 Men sachget wel, hoe hy rebel
 Stoutelyck liet den Trommel slaen
 Om Mauwerits teghen te staen.

Ghy lasteraers wilt nu toch swijgen
 De vroomen Staten niet en beliecht
 45 Of ghy sulter u loon af krijgen,
 Want ghy u selven toch bedriecht
 Want het Gherecht en is niet slecht^{47.}
 Die hebben gheexamineert
 Ende met recht gheexcuteert.

50 Oorlof Prinslijcke Batavieren,
 Wacht u voor sulcke daden quaet,
 Bemindt u Prins met soet manieren
 En acht niet op des Duyvels raet
 U oude eer, betracht die meer
 55 Als ghy voormaels placht te doen
 Met stryden stout, vailiant en koen.

35. Het is, alsof de dichter nu ook de komst der Onoverwinnelijke Vloot al aan het verraad van Oldenbarnevelt toeschrijft.

38. *hem*. In *V hen*, drukfout.

47. Men ziet uit deze verdediging van de rechters, dat er al spoedig aanmerkingen gemaakt werden op de buitengewone rechtspleging.

203.

Een nieuw Liedeken, waer in verhaelt worden de voornaemste gheschiedenissen deses Jaers 1619. in dese Landen. ⁺

Op de Wyse: *Lieve Dochters vol van Jeugden.*

Prijst nu onsen Godt eendrachtigh
 Looft zijn naem ghebenedijt,
 Om dat hy zijn Kerck altijd
 Gaet beschermen seer krachtigh
 5 Door syn Almachtige handt,
 Tot rust ende vreed' van't Landt.

Tis ontrent een Jaer gheleden
 Dat ons Prins al van Nassou,
 Met veel ander Heeren trou
 10 Quam tot Utrecht inde steden
 Daer hy met wijslyck beraen
 'tStaten bevel heeft ghedaen.

Alle die nieuwe Soldaten
 Die Waert-gelders syn ghenamt
 15 Heeft den Prince hoogh befaemt
 'tGeweer neder leggen laten
 En heeft haer op 't onversienst
 Soo ontslagen van haer dienst.

Daer na is hij voort ghetoghen
 20 In veel Steden hier en daer,
 Zoo dat hy't al maeckte klaer ^{21.},
 Van Waertgelders ongheloogen
 En in vele steden met
 Heeft hy oock de Wet verset.

25 Doen hebben de Heeren Staten
 Als mannen seer wijs beraen
 Sommighe Heeren doen vaen,
 Die 'sLandts vrede gingen haten
 'tVolck hadden ghenomen aen,
 30 Om onsen Prins teghen te staen.

Jan Barnevelt principale
 Was van dit ghespuys het hooft,
 En Ledenbergh (doch ghelooft)
 Met Grotius kloeck van Tale,
 35 Moersberghen, en Hoogerbeets
 Wisten daer van 'trecht bescheet.

⁺ No. 203. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CLXXXII.

Het lied is van Augustus 1619, zie vs. 6 en 157 vlg.

De melodie is dezelfde als van Si c'est pour mon pucelage (no. 237) en is door Scheltema, Nederl. Liederen, bl. 139 overgenomen uit Pers, Bellerophon (1669) I. 76. Beide wijsaanduidingen te zamen bij Pers II. 164. Ook bij Valerius, bl. 94.

21. klaer maken: zuiveren.

Doen werden noch in gheropen
Oock den Haerlemschen Haen ^{38.},
Met den Bogaert ^{39.} die ghegaen
40 Waren, en stil wegh gheslopen
Van Taurijn ^{41.} wast oock niet nieu,
Dees scheyden sonder Adieu.

Niemant quam om verantwoorden
Sijn saeck of doen syn ontschult,
45 Wisten dat sy soo besmult ^{45.}
En vuyl waren aen veel oorden
Dies loopen sy nu met schant
By den Vyandt uyt haer Landt.

38. Johan de Haen, pensionaris van Haarlem.

39. Bogaert: Utenbogaert.

41. Taurijn: Jacobus Taurinus, predikant te Utrecht, een der vooraanstaande Remonstranten, was evenals Utenbogaert en anderen naar Braband gevlucht.

45. besmult: besmeerd, vuil.

Doen hebben de wyse Heeren
 50 Al de Staten Generael
 Een Synode Nationael
 Tot Dordrecht met begheeren
 Beroepen, met goedt ackoort
 Om alles t'richten na Gods Woort.

55 Daer quamen gheleerde Mannen
 Van veel plaetsen nae behoor,
 Die hier hebben haer devoor
 Gedaen, soo men kan bespannen ⁵⁸.
 Aen't ghedruckte exemplaar,
 60 Dat daer van is openbaer.

Of dese schoon accordeerden
 Ja in alles al sonder sceel,
 Soo en wil het tegendeel ⁶³.
 Al sulcks doch niet aenveerden
 65 Maer blyven seer opstinaet
 In haer leer boos en quaet.

Den sesten van Mey vol vromen
 Wert van't Synode 't besluyt
 Vry ghelesen overluyt
 70 Maer d'Armianen vol schromen
 Die bleven als heel onweert
 Tot Dort noch ghearresteert.

In Mey was het derthien daghen
 Datmen Barn'velt komen sach
 75 Voor zijn alderleste dagh,
 Op't Binnen-Hoff sonder klagen
 Daer hy na verdienst ontvingh
 Sijn loon, dat heel wel vergingh.

Den vijftienden van Mey goedigh
 80 Siet doen wert oock Ledenbergh
 Als zijn eygen moorder ergh,
 En als een die't Landt stelt bloedigh
 In een bloedt-badt onghemist
 Op-ghehangen in zijn kist.

85 Daer na syn oock met schanden
 Hoogherbeets en Huych de Groot,
 Gebannen al tot haer doot,
 Louvesteyn is haer waerande,
 Welck huys voor haer is ghehuurt
 90 Zoo langh als haer leven duyrt.

Den sesten van July klare
 Doen kregghen oock haer bescheyt ⁹².
 Om te zijn haestich bereyt,
 De Predicanten die noch waren
 58. *bespannen*, letterlik; begripen.
 63. het tegendeel: de tegenpartij.
 92. bescheyt: oordeel, vonnis.

95 Tot Dordrecht, wilt dit verstaen
Dats souden haer Leer afgaen.

Eerst werden zy al ontslaghen
Van haer dienst al in den Haegh,
En doen worde haer ghevraeght
100 Staten Actie die zy saghen ^{100:}
Of zy die als Onderdaen
Wouden teeck'nen en toestaen.

Maer sy weygerden het alle
Uut-ghenomen slechts maer een
105 Hendrick Leo (soo ick meen) ^{105.}
Die van haer is afghevallen
En heeft na der Staten wil
Hem belooft te houden stil.

Doen werden d'ander veerthiene
110 Den sesten July doch hoort
Oock alle ghewesen voort ^{111.},
T'was een wonder om te siene,
Soo een schoonen trouw daer was,
Van waghene op dat pas.

115 Neghen Waghens haer gheleyden
Wel versien met Staten boon,
Dus reden sy daer ten toon,
Uut dees Landen sy doen scheyden,
En voeren soo nae Waelwijck,
120 Den Bosch, oft dierghelyck.

100: Of zij de Acte van Stilstand wilden tekenen.

105. Het was werkelijk Henricus Leo, predikant te Zalt-Bommel.

111. ghewesen voort: verbannen.

Daer na werden noch van kanten ^{121.}
 Ghewesen int openbaer,
 Zoo het is ghebleecken klaer,
 Dees oproer'ghe Predicanten
 125 Tot seven in het ghetal
 Die twist maeckten over al.

Den vijfden van Maert verleden
 Besloten dese seer gram,
 Binnen de stadt Rotterdam,
 130 Dat sy de Kerck in onvreden
 Zouden houden principael,
 Teghen't Synode Nationael.

Dese broeders zijn oock meden
 Ghevoert nae hare begheert
 135 By hare Fraters seer weert,
 Laetse nu dencken met reden
 Het onderscheyt met berouw ^{137.}
 Int sieck Wijf en krancke Vrouw.

Doen hebben haer rechte ontfanghen
 140 Johannis uyt den Bogaert,
 Met Vorstius ^{141.} seer onwaert
 Ghebannen sonder verlangen
 Tresel ^{143.} ende oock den Haen,
 Mosten mee wandelen gaen.

145 Noch en willen zy niet rusten
 d'Arminianen voorwaer,
 Zoo het korts bleeck tot Alckmaer
 Daer zy nae haer oproers lusten
 Wilden preecken ghelyck sot,
 150 Teghen der Staten verbodt.

Zy stelden haer soo moet-willich
 Zoo boos ende opstinaet
 Dat het buyten de reden gaet,
 Veel Soldaten ongheschillich
 155 Werden daer tot haer bedwanck
 Ingheleyt tegen haer danck.

Den thienden August serteyne
 Wert den gantschen Kercken-Raet
 Verkoosen ter Gou niet quaet,
 160 Om Gods woort weer preecken reyne
 Inde groote Kerck planteyt,
 Zijn van d'Heeren daer gheleyt.

Alsmen nu begost te singhen

121. van kanten Ghewesen: verbannen.

137. De bedoeling schijnt te zijn: het onderscheid tussen dief en diefjesmaat. Maar een verklaring der uitdrukking weten wij niet te geven.

141. Vorstius: Conradus Vorstius, de opvolger van Arminius te Leiden.

143. Tresel. Daniel Tresel, eerste klerk der Staten Generaal, werd voor twee jaren verbannen.

Inde Kerck na d'oud' manier,
165 Quamen daer met groot ghetier
d'Arminianen aen springhen
Songen openbaer en plat,
Een Meysken op een Revierken sat. &c.

Terstont is de Schout ghekomen
170 Naevolghende zijn bevel,
En verboot haer uyt sulck aenstel ^{171:}
Zy hebben steenen ghenomen
En wierpen al voort en voort
Tot de Preecke was verstoort.

175 Princen laet ons met behagen
Ons Godt aenroepen seer mildt
Dat hy ons doch geven wilt
Peys en vreed' in onse daghen
En eendracht in Gods Gemeent
180 Op dat die doch niet verkleent. ⁺

171: En verbood hun zich zo aan te stellen. Waarschijnlijk moet *uyt* geschrapt worden.

+ In dit gedicht zijn meer drukfouten: vs. 88 *Lonvesteyn*; 124 *Pedicanten*; 129 *Rotterdam*; 172 *ghegenomen*.

204.

Vervolg op het voorgaende liedeken, ⁺

Op de wyse: *Te Mey als al de Vogelkens singen.*

Maurits ons Prins den vromen helt,
 Die met Gods hulp, kloeckheyt, ghewelt,
 Dees Steden, Schansen, Sloten,
 Had onder sijn ghebiedt gestelt,
 5 Theeft den vyant verdrotten.

Niet lang daer na men heeft gehoort,
 Den Admirant strang die quam voort,
 In Westfalen en Kleefse landen,
 Den Graef van Broeck is daer vermoort, ^{9.}
 10 Met moorden ende branden. ^{10.}

Den vyant lagh met machten sterck,
 Al om te winnen de stadt Rijnberck,
 Door groot ongeluck onverswegen,
 Van kruyt loot en van grooter sterft,
 15 Dat sy Rijnberck kregen.

Als sy hadden de Kleefsche steden ree,
 Doe ^{17.} meenden sy herwaerts te komen mee,
 Om te ^{18.} winnen Schencke-schanse,
 Al wast haer leet, of hoet haer speet,
 20 Sy moesten daer af danssen.

In Bomlerwaert quam den vyant, ^{21.}
 Te voet en te peert seer sterck gemant,
 Om Bommel te anranden,
 Wy korten den spaenjaert daer sijn steert,
 25 Het was haer groote schande.

Den vyant weeck van Bommel saen,
 Hy is te Rossum liggen gaen,
 Sint Andries dat ^{28.} deed hy bouwen,
 Niet lang daer na wy kregent in, ^{29.}
 30 Zijn hooft mocht hy wel ^{30.} klouwen.

+ No. 204. Naar O. Verder alleen in P. Bij V. L. CLXXXV.

Het in de titel bedoelde 'voorgaende liedeken' is n°. 159.

Het lied is van het laatst van 1619, omdat er de verkiezing van Frederik V van den Palts tot Koning van Bohemen in genoemd wordt, die plaats had in November.

Over de melodie zie bij n°. 11.

^{9.} In 1598; vgl. bij n°. 168, vs. 136.

^{10.} P leest: *Van d'Admirant vol schanden.*

^{17.} *Doe* ontbreekt in P.

^{18.} *te* ontbreekt in P.

^{21.} Vgl. n°. 164.

^{28.} *dat* ontbreekt in P.

^{29.} Vgl. n°. 166.

^{30.} *wel* ontbreekt in O, drukfout, in P verbeterd.

Int jaer sestienhondert verstaet den sin,
 Doen kreeg ons volck Wachtendonck in,
 In den kouden winter strange,
 Al met pracktycke overt ys,
 35 Al wert hy noch soo banghe.

Int gulde Jaer, seer onbeswaert,
 Zijn daer veel schepen op de Vaert,
 Sy voeren na Vlaenderlande,
 Seer sterck ghemant te voet, te Paert,
 40 Gheset al aenden strande.

In Julius den tweeden dagh, ⁴¹
 Soo gheschieden daer ⁴² den swaren slaghe,
 By Nieu-Poort met verlanghen,
 Haer Vaendels bleven daer voort ghelagh,
 45 Veel Adels was ⁴⁵ daer ghevangen.

Alsmen schreef ⁴⁶ sestien-hondert een,
 Soo toogh sijn Excellentie op de been,
 Om de stadt Rijnberck te winnen,
 Hy dreef de Spaenjaerts daer uyt certeen,
 50 Sijn volck liet hy daer inne.

Als dat vernam onsen vyant,
 De stadt van Berck was angerant, ⁵²
 Soo heeft hem hy ⁵³ gaen wenden
 Met al sijn macht na Vlaenderlandt,
 55 En hy beley Oostende.

Graef Maurits kreegh Rijnberck saen, ⁵⁶
 Den Vyant is daer uyt ghegaen,
 Weynigh tot haerder baten,
 Al wast haer leet of hoet haer speet,
 60 Sy moesten Berck verlaten.

Doen heeft sijn Excellency bekent, ⁶¹
 Ghedaen eenen Tocht excellent,
 Na sint Truyen seer vrome,
 Haelden daer uyt een grooten buyt,
 65 Veel ghelt tot eender somme.

41 vlgg. Vgl. n°. 167–170.

42. *daer* ontbreekt in P.

45. *was*. P *wiert*.

46. *schreef* ontbreekt in O.

52. P: *Dat de stadt Berck w.a.*

53. *hem hy*. P *hy hem*.

56 vlg. Vgl. n°. 173.

61 vlgg. Vgl. n°. 175.

Doen keerden sy weder te rugge braef,
 En sy beleyden de stadt Graef,
 Sy moestent oock opgeven,
 Dus heeft sijn Excellency wijs,
 70 Den vyant uytghedreven.

Noch heeft Graef Maurits van Nassou
 Oock in gekreghen het huys te Wou,
 Den vyant moestet verlaten,
 Is met sijn gantsche macht getrou
 75 Getrocken na Hooghstrate.

Daer de muyteneerders lagen in,
 Den Vyant was oock daer niet min,
 Graef Maurits als den vromen,
 Dede de muyteneerders onset,
 80 En den vyant waer ghenomen,

Maer den vyant bleef in sijn hoeck,
 Hy dacht ick soeck daer gheenen koeck,
 Daer de honden af sterven ^{83.},
 Doen trocken sy na Vlaenderen toe, ^{84.}
 85 Om Watervliet te verwerven.

Noch voer sijn Excellency playsant,
 Met al sijn macht na Vlaenderlandt,
 Wel met vier duysent Schepen,
 Hy sett sijn volck aen Kazant,
 90 En haddent wel begrepen,

De Schans S. Philips en Katelijn,
 Oudenborgh en Oostenborgh niet min,
 De stercke Schans Isendycke,
 Die heeft hy altesamen ^{94.} gelijckerhandt,
 95 Tot eenen kans gaen strijcken.

Graef Maurits heeft sonder sorgh,
 In genomen de stadt Aerdenborgh,
 Dat ^{98.} mocht Albertus wel spijten,
 Dat hy meer dan dry Jaren lang,
 100 Voor Oostende hadde leggen kijcken. ^{100.}

Doen heeft sijn Excellency konfuys, ^{101.}
 Noch belegert de stadt van Sluys,
 Men sachse hem haest winnen,
 De malkontenten moesten daer uijt,
 105 Syn volck liet hy daer inne ^{105.}.

83. P *van sterven*.

84. P *En trock alsdoen n. V. t.*

94. P *Heeft hy altzaem*.

98. P *Het*.

100. P *Voor Oostende moest verslijten*.

101. P *Syn Excellency heeft zonder confuys*.

105. *inne*. P *binnen*.

Soo heeft Nassouwen tis wel bekend,
 Vier steden gecregen ¹⁰⁷ voor een Oostend,
 Behalven al de Schansen,
 Hoe seer dat het den vyant speet,
 110 Sy moesten daer uyt dansen.

Waer schrijfmen van swerelts beginsel aen
 Dat sulck belegering is gedaen,
 Als voor Oostend onverswegen,
 Na dry Jaren vier maanden saen,
 115 Dat sy ¹¹⁵ Oostende kregen.

Int Jaer van sessen hoort man en vrou, ¹¹⁶
 Kreeg den vyant Wachtendonc en Krakou,
 Grol, Oldenzeel, oock gingen,
 Lochum, en Enschede me,
 120 tKasteel en de stadt Linghen.

Int jaer van seven verstaet den sin,
 Soo kreegh Spinola Rijnberck in,
 Maer Nassou wilt dit verstane,
 Kreegh weer de stadt van Lochum kloeck,
 125 Den vyant moest daer uytgane.

Ick moet verhalen een Romeyns werck, ¹²⁶
 Vanden vroomen Generael Heemskerck
 Voor Gibraltar ¹²⁸ verheven
 Al waer dat neghen Galioenen sterck,
 130 Door ¹³⁰ hem worden verslegen.

Maer desen Edelen vromen helt
 Worde met den derden schoot gevelt,
 Waer van hy is ghestorven,
 Sijn Ziel inden ¹³⁴ Heere gerust,
 135 Gods Rijck heeft hy verworven.

Doen heeftmen den edelen vromen stam, ^{136–140}
 Gebracht al binnen Amsterdam
 Met alsoo grooter weerden,
 En wert aldaer met groote eer,
 140 Seer eerlijck gebrocht ter Aerden.

107. *gecregen*. P *ghewonnen*.

115. *Dat sy*. P *Eer sy*.

116 vlgg. Het jaar 1606 was voor de Republiek al zeer ongelukkig. Spinola veroverde een aantal plaatsen en de grensstreken hadden erg te lijden. Maar de dichter is hier niet nauwkeurig. Oldenzaal en Lingen toch waren reeds in 1605 door Spinola genomen. Evenzo waren Wachtendonk en Krakau (een sterk kasteel) nog in 1605 door Spinola's onderbevelhebber Busquoy veroverd. Daarentegen hadden de verovering van Rijnberk door Spinola en de herovering van Lochem door Maurits nog in 1606 plaats.

126 vlgg. Vgl. n°. 177–179.

128. O *Gibalter*, drukfout, in P verbeterd.

130. *Door*. P *Van*.

134. *inden*. P is *inden*.

136–140 ontbreken in P.

Alsmen schreef acht verstaet de rey,
 Soo quam te Lande Pater Jan Ney,
 Inden Haghe onverdroten,
 Heeft met de Staten een bestant, ^{146–155}
 145 Van acht maenden besloten.

In Februarij den eersten dagh,
 Datmen Spinola inden Haeg komen sagh,
 Overt Ys met veel sleden,
 Sijn Excellency als een vroom Heer
 150 Is hem te moet ghereden.

Voort dorp van Rijswijck hoort vermaen,
 Soo quamen daer de Heeren te saem,
 Van alle beyde sijden
 En sijn soo na den Haegh ghegaen
 155 Lustigh met een verblijden.

Daer na sijn onse Heeren vailliant,
 Oock me ghetrocken na Brabant,
 Na Antwerpen onverdroten,
 En hebben aldaer het bestant,
 160 Voor twaelf Jaren besloten.

Het was in Mey den vijfden dagh,
 Datmen den Treves ¹⁶² af lesen sagh,
 In alle de Nederlanden,
 Men sach ter eeren van het Bestandt,
 165 Soo veel Peck-tonnen branden.

Int Jaer van negen hoort algelijck, ¹⁶⁶
 Wiert vermoort den Koninc van Vrankrijc,
 Van een Fransman onversweghen,
 Hy wort ghevangen ter selver stont
 170 En heeft sijn loon gekregen. ¹⁷⁰

Doen is den Hertogh van Brandenborgh
 Voor Gulick ghetrocken sonder sorgh
 Met Graef Maurits van Nassouwen
 Den Nieuborger was daer oock me,
 175 Men sagh daer niemant flouwen.

Sy kregghen de stadt Gulick bekent.
 Met het huys te Bredebent,
 Ten mocht Leopoldus niet baten,
 Al wast tKasteel soo wel versien,
 180 Nochtans moesten sijt verlaten ¹⁸⁰.

146–155 ontbreken in P.

162. *Treves*. O *Trebus*, drukfout, in P verbeterd.

166. Vgl. n°. 182. Ook hier vergist de dichter zich in het jaar.

170 vlgg. Vgl. n°. 181. In 1610 is Gulik, dat met Bredenbent in 1609 door Leopold bezet was, door Maurits belegerd. De stad gaf zich op 2 September over en de volgende dag Bredenbent.

180. *verlaten*. P *laten*.

Alsmen schreef elf verstaet wel my,
 Was groote rumoer aen allen zy
 Binnen de stadt van Aken
 Doort verjagen vande Borgery,
 185 Tzijn Jesuwijts qua saken.

Tjaer sestion hondert en twaelf goet ront
 Isser gemaect een vast verbont
 Met den Turck en dees Landen,
 Van ¹⁸⁹. Koopmanschap te doen, terstont
 190 En ghevangens doen uyt banden.

Int Jaer daer aen quam seer vaillant, ¹⁹¹
 Den Paltsgraet, Keurvorst door Hollandt,
 Met sijn Edel Huysvrouwe,
 Prins Maurits ¹⁹⁴. kreegh den Koussebant
 195 Als Ridder vroom en trouwe.

Int Jaer van veertien in August ¹⁹⁶
 Quam binnen Aken groot onrust,
 Door Spinolaes malicy,
 Hy kreeg de stadt en na sijn lust
 200 Bracht daer de Inquisicy.

Wesel hy korts daer na ontffing,
 Maer ²⁰². God weet hoet te werck ging,
 De tyt salt openbaren,
 Dies onsen Prins Maurits aenving
 205 Rees Emmerick te bewaren.

De Keulsche breken Mullem af, ²⁰⁶
 Aldaer sy leven wreet en straf,
 Met die daer binnen woonden,
 Door quaden raet diemen haer gaf,
 210 Sy niemant en verschoonden.

In dees tijt voeren af en aen:
 Veel Schepen rijck en wel ghelaen,
 Genoemt Oost-Indivaerders:
 Brachten dit Landt veel rijckdom aen,
 215 Door kloeckheyt der bewaerders ²¹⁵.

189. *Van*. P *Om*.

191 vlgg. Vgl. n°. 183–185.

194. *Maurits*. O *Mauris*. drukfout, in P verbeterd.

196 vlgg. Vgl. bij n°. 181.

202. *Maer* ontbreekt in P; *hoet*, P *hoe dat*.

206 vlgg. Vgl. n°. 186 en 187.

215. *bewaerders*. Dit woord is hier onverstaanbaar. Moet er ook *bevaerders* staan?

Oock den Veneetsen Signory,
 Versochten aen de Staten vry,
 Hulp teghen haer vyanden,
 Graef Jan ²¹⁹ gaet me aldaer sterft hy
 220 Met veel uyt dese Landen.

Spilbergen oock die ²²¹ swerelts Kloot
 Had om geseylt twee reysen bloot,
 Komt rijckelijck geladen,
 Weert tweentwintigh tonnen gout minjoot ²²⁴.
 225 Ten kan ons landt niet schaden.

Int Jaer van seventienen hoort,
 Ontstont hier een seer groot discoort,
 In Kerck en Polijtijke,
 Daer uyt quam groote tweedracht voort,
 230 By armen ende rijcke.

Veel steden met een stout bestaen,
 Die namen doe Waertgelders aen,
 Te Leyden was een Schansse,
 Den Prins die sagh dit spel vast aen, ²³⁴.
 235 Die keerden haest de kansse.

De Staten ook met wijs verstant,
 Siende tbederf vant gantsche landt,
 Door deenigheyt ghebroken, ²³⁸:
 Sy namen in bewaerder handt ²³⁹. ²³⁹,
 240 Die dit vyer ginghen stoken.

Om sgeloofs saken altemael,
 Wert een Synode Nationael,
 Binnen Dordrecht bescheyden,
 Daer veel gheleerde principael,
 245 T'verschil gantsch wederleyden.

Int Jaer sestienhondert achtien,
 Isser in dees landen ghesien,
 Een Steert-Ster of Komete,
 Maer wat dit wonder magh bedien,
 250 Kan niemant als God weten.

219. Johan Ernst van Nassau, kleinzoon van Jan de Oude, half broeder van Johan Maurits de Braziliaan. Hij stierf 17 Sept. 1617 te Udine.

221. *die*. O *dies*, drukfout, in P verbeterd.

224. *minjoot* ontbreekt in P.

234. P: *De Prince zag* enz.

238: Doordien de eendracht verbroken was.

239. *handt* ontbreekt in O, drukfout, in P verbeterd.

239. in bewaerder hant: in verzekerde bewaring, in hechtenis.

T'zijn teeckens dat opt aertsche dal,^{251–255}
 Krijgh en beroerten komen sal,
 En groote Heeren sterven,
 En dit bemercken wy oock al,
 255 Die rust door onrust derven.

d'Advocaat Oldenbarnevelt:
 Zijnde ghevanckelijck ghestelt,
 Als meester vande Fakcy,
 En s'landts bederf, tweedracht gewelt,
 260 Men pretendeerden Akcy²⁶⁰.

Nae't scherp examineren staeg,
 Is hy onthoofd in sGravenhaeg,
 In Mey was den dertienden,²⁶³
 Veel zijn gebannen tis een plaegh,
 265 Voor sijn me-maets en vrienden.

Aldus is dees onrustigheyt,
 Door wijsen Raet ter neergeleyt,
 Oft schoon de twisters haten,
 Dies wert God lof en danck geseyt,
 270 Voor Prins en Heeren Staten.

Voort lest eermen dit besluyt,^{271–280}
 En maghmen hier niet laten uyt,
 Een weynigh van Bohemen,
 Daer den Paltzgraef die edel spruyt,
 275 Is Koning wy vernemen.

Tgaet met den Keyser daer toe²⁷⁶ schier,
 Als met Philips gedaen heeft hier,
 Door straf en streng regeeren,
 Die slants hantvesten werpt int vyer,
 280 Dan moetmen hem verweeren.

Dus maeckt de Heer den droeven blijd,
 En bedruckten hy bevrijd,
 Hy sal niemant verlaten:
 Die hem met hert en mondt belijdt
 285 Komt hy altijd te baten.

251–255 ontbreken in P.

260. Akcy pretendeeren: rechtsingang eischen.

263. P *'tWas in Mey*.

271–280 ontbreken in P.

276. Tgaet ... toe: het gebeurt.

205.**Een Nieuw Liedeken, over de Doodt vande Treves, ⁺**

Op de wijze: *Jonge Dochters vol van Jeugden.*

- Weetje wie korts is ghestorven
 En bedolven worden sel
 Als de klokken vande Hel,
 Nou eerst sullen weder luyen
 5 En beduyen, Nederlandt
 Dat de Treves leyt int sant. ^{6:}
- Dese Treves soete slurf,
 Die nu sturf, in April,
 Schijnt datmen begraven wil:
 10 Daerom dienje mee te komen
 Sonder schromen, hier te lijck
 Tot dat zy is onder 't slijck.
- Want haer wel een groote stacy
 Met een gracy, volghen moet
 15 Door ^{15:} het over groote goet,
 Dat sy dees vereende Landen
 Deur haer banden heeft bestelt
 En d'Inwoonders mee gequelt.
- Doch haer liefste Vrienden souwen
 20 Houwen 't resjen vande buyt.
 Dit's haer Testaments besluyt ^{21:}.
 Dies wy haer ^{22:} hier sullen stellen
 Zonder quellen, moy voor aen,
 Om wat dicht om't graf te staen.
- 25 Met haer hoetjens in haer handen
 En haer Handen, op en toe ^{26:},
 Zonder eens te worden moe:
 Tot het graf is vol ghesmeten
 En bekreten, is de doot,
 30 Van haer broertjes seer devoot.
- 'Tsal de naeste bloed-verwanten
 Voorts de quanten, al te saem,
 Wel believe na haer naem
 Hier te hooren, om met seden

+ No. 205. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CLXXXVIII.
 Het lied is van April 1621.

Het zal wel op dezelfde wijs gezongen zijn als n°. 202.

6: Dat het Bestand ter aarde ligt, gestorven is.

15. Door: Om.

21. besluyt: inhoud.

22. haer: hen, nl. de vrienden.

26. op en toe: gevouwen in de hoogte.

35 Na te treden dese Lis ^{35.},
Die te vroegh ghestorven is.

Wildt haer na ghelaten Kind'ren
Niet verhind'ren voort te gaen,
Om haer dan wanneer zy staen
40 Aen het Graf, bedrukt en treuren,
Nae te speuren, en haer vry ^{41.}
Stooten aen haer Moeders zy.

Op dat zy, ghelijck daer onder
Tot een wonder, voor dit landt
45 Raken met haer neus int sant,
Eer den Eendracht weer ter degen ^{46.}
Met haer zegen, by ons woont,
Die dit Landt met vrede kroont.

Dan die woonen op Frontieren
50 En verciere, heurluy hoeft
Met een Mijter fray gheklooft,
Want hier naer sy in haer holen
Moeten dolen sonder lust,
En heel leven ongherust.

55 Paters, Fraters, Prochianen
Met haer vanen en haer kruys
Sullen echter oock in huys
Blyven, of de snoo soldaten
Souden praten, desen hoop,
60 Gantsch te helpen op de loop.

35. *Lis*, om het rijm voor *Lijs*, de eigennaam, die vaak voor een vrouw in het algemeen gebruikt wordt.

41. De dichter wil nu alle voorstanders van het Bestand meteen maar van kant helpen.

46. Zodra er weer een buitenlandse vijand te bevechten is, hoopt de dichter, dat de binnenlandse strijd zal ophouden.

Hier aen sullen moeten komen ^{61.}
 Sonder schromen, al die geen
 Die nu sitten in gheween,
 En haer Sant niet kennen dragen
 65 Sonder slagen, om die Kerck,
 Tot haer eenich heylich werck.

Burgers vanden Bos en Heusden ^{67.}
 En daer't Geusden aende kant
 Treet al mee: want elck zijn Landt
 70 Nu voortaan sal moeten wachten
 Van verkrachten, dagh en nacht,
 Dus wilt houden goede wacht.

Voorts die woonen op de dorpen
 En in slorpen drabbich nat
 75 Om te werden vol en sat:
 Boeren met haer dicke buycken
 Die in sluycken, sonder cijs
 'tBier, en drincken om den prijs.

Men sal u de kaes ontsetten ^{79.}
 80 Wilt wat letten, op't Metael
 Van u Thoorens al te mael
 Of men souwer schut of-gieten
 En beschieten, u daer mee,
 Brengtse liever vroegh in stee.

85 Nou jy Prachters ^{85.} met u schelpen ⁺
 Wilt mee helpen, onder d'Aerdt
 Desen die jou heeft bewaert,
 Voor de soljers en serjanten,
 Die u Sancten niet en acht,
 90 En nou op jou mantels wacht.

Hier schijn-lamme luye boeven,
 Die behoeven, wel een brief
 In een doos tot u gherief
 Om de Boeren te bedriegen
 95 En met liegen, aen de kost
 Sacht te raken. Nou jy most

Al mee volgen dese stacy,
 Met een gracy, of 't is niet,
 Alsmen jou hier niet en siet,
 100 Voorts de vrienden hier vergeten
 Zullen weten, elck syn plaets
 Om te volgen dese maets ^{102.}.

61. Vervolgens moeten zij komen treuren, die nu geen processie meer zullen kunnen houden.
 67. De Brabanders mogen mee wel treuren, want men zal nu weer het land moeten verdedigen tegen invallen.
 79. ontsetten: afnemen.
 85. Prachters: bedelaars;
 + — met u schelpen: die St. Jacobsschelpen aan de kleeren hebt hangen.
 102. *maets*. V *maers*, drukfout.

- Die hier meest is aen ghelegen
Gaet te degen, inden rou
105 Datmen eens mach kennen nou
Wie de Treves meest beminde
En besinde boven't goedt
Datmen meest beminnen moet. ^{108:}
- Voort om datmen recht sou weten
110 De secreten vande Mis,
En wat soo een Treves is,
Heb men op haer graff verheven
En beschreven meest haer doen,
Tot memory voor de goe'n,
- 115 Mars die maeckt syn tuychjen vaerdigh
En seer aerdich hy hem spoort,
Want hy weet nog wel hoe't hoort
Hy begint vast op te rommelen,
En te trommelen om en t'om.
- 120 Luyster, wachtje Boer ick kom.

108: de vrijheid.

206.

Een nieu Liedeken vant beghin des Krijchs, ⁺

Op de wijze: *Mayken mijn Lief wat sullen wy maken*. 1621.

Spaenschen

- Beso los manos* ¹ mijn soete Schelmken,
 Mijn lieve Liefken *Como le va* ²,
 Het is tijdt dat ick mijn Helmken,
 Mijn Kruyt, mijn Loot, weer halen ga,
 5 *Alarm, alarm*, 't sa Boeren 't sa,
 Den kans is nu eens weer verkeert,
Bevames Vina ⁷, laet druck verdwijnen,
Los Espagnoles zijn weer begheert.

Italianen

- O belle Figlia*. o Amor mia, ⁹:
 10 Mijn hoop, mijn troost, mijn Coningin,
 Wilt u met my u Lief verblijven,
Apoca, Apoca ¹², recht na mijn sin,
 Neemt nu den Krijch weer een beghin,
Beviamo bene ¹⁴ de koele Vocht,
 15 Laet ons bedrijven,, By Boeren Wijven
 De oude *Italiaensche* tocht.

Francoysen

- Tire le Vin*, 't sa spoelt de Glazen,
Frictes grand chere, laet droefheyt staen,
 En laet ons roepen, tieren, en rasen,
 20 *Vive la geure*, de Krijch gaet aen,
Avous Monseur, laet 't Glas om gaen:
 Ick moet nu poyen, want ick sal weer,
 De Boeren kruyen ²³, 'tKan niet beduyen,
 Oft ick een Daelder meer verteer.

Engelschen

- + No. 206. Naar S. In geen andere druk. Ook niet bij V. L.
 Het lied is van dezelfde tijd als het vorige.
 1. *Beso los manos*: ik kus u de hand; gewone Spaanse begroeting.
 2. *Como le va*: hoe gaat het?
 7. *Bevames Vina*: laat ons wijn drinken.
 9: O mooie meisje, o mijn liefje.
 12. *Apoca, Apoca* = *appoco*, *appoco*: langzamerhand, peu à peu.
 14. *Beviamo bene*: laat ons lustig drinken.
 23. *kruyen*, eigenlijk: stoten, duwen; hier zeker wel: kwellen, of: uitknijpen, geld afpersen.

- 25 En ghy, o *noble English Shoulders*,
Die gheerne siet een *Pretty Wench*,
O Gentleman wiens stercke schouders,
Het Nederlandt dient voor een Trench^{28.},
Zet nu *your Swiethart upon a bench*,
30 *And kis her, kis her*, vry dach en nacht
Laet nu jou Pijcken,, Niet slaplijck wijcken,
Want de Krijch is op der jacht.

28. *Trench* betekent: loopgraaf, maar dat begrip past hier niet. Welk woord hier moet staan, kunnen wij niet raden. Of heeft de dichter er 'bolwerk' onder verstaan?

Hoochduytschen

- Mein liebste Schatzlein last trauren ³³,
 Dan der kreig fangt weder ahn,
 35 Hael mich der Teuffel de loose Bauren, ^{35, 36}:
 Wil ich idt sundt verieren than,
 Bisz ich bekum ein gutten lohn,
 Dan der Freid hat itz einen loch,
 Nun lasz ons lauffen,, Fressen en sauffen
 40 De Bauren mussent betzalen doch.

Nederlanders

- Ghy Nederlantsche Bootsgesellen
 Gheboren Krijchsluy ter Zee, ter Lant,
 Wilt u met ploeghen niet langher quellen
 Maar neemt de Wapens by der hant,
 45 Den dollen Krijch is op de Kant,
 Die ⁴⁶. raed' ick dat ghy lustich laet
 Die Spaensche Boelen,, U handen voelen
 En weert het heymelijck verraet.

Vriesen

- Mijn lieve Bauckje mijn swiete Famke
 50 Wet bruyt ons t'gilt als ick 't versin, ^{50, 55}.
 Hoe Deel Obbe baerstu dus jamke: ⁵¹:
 Is dy de holle heelop de rin, ⁵²:
 Ja Bauckje Lief ick zidts ⁵³. ick bin
 Zoo blijd' dat ick korts rucht op sprong:
 55 Wet tuysin Croone ⁵⁵, de Krijgh ghe oone ⁵⁵.
 Dat meckt dat ick van freuchden s'jong.

Latinisten

- Vos studiosi* genaemt Studenten,
 33. *trauren* ontbreekt in S, maar is zowel voor de zin als voor de maat onmisbaar. — last: laat
 het.
 35, 36: Wat duivel, ik zal die slimme boeren nu dol maken.
 46. *Die*, zeker wel drukfout voor *Dies*.
 50, 55. *Wet. S Het*, blijkbaar een drukfout.
 51: Hoe duivel. Obbe, raas je zoo zeer. *Deel* = deale: duivel.
 52: Is u het hoofd geheel op hol?
 53. *ick zidts*: ik zeg.
 55. Wet tuysin Croone: wat duizend kronen, wel alle duivels.
 55. *ghe oone*. Hier staat een onleesbare gebroken letter tussen. Misschien moet er staan *ghet*
oone d.w.z. gaat aan, begint.

Die al u ghelt vast hebt verteert,
Met dansen, springhen met batementen,
60 En niet een kruym daer voor gheleert:
Qui per plateas des nachts grasseert, ^{61:}
Verkoopt u Boecken, koopt goet gheweer
En wilt met d'anderen, na d'oorloch wanderen
De Boeren kruyen van boven neer. ^{64:}

61: Die 's nachts over de straten zwiert.

64: De boeren van boven neersmijten. Maar wat wordt daarmee bedoeld?

207.

**Een nieu Liedeken, van de wreede Justitie des Keyzers binnen Praghe,
als mede vande Heerlicke Victoryen die den Grave van Mandtsveldt,
den Grave van Jagers Dorp, den Grave van Theuren tegen de Keyser
ende den Hartogh van Beyeren, gekregen hebben. ⁺**

Op de Wijse: *Alsoo 't beghint.*

Aenhoort myn broeders alghelijck
Men sal u singen sonder beswijck
Een Liedeken sonder treuren,
Wat men nu korts in Oostenrijck
5 En Bohemen sagh ghebeuren.

Bohemen, Moravien, Oostenrijck,
In Slesyen, Hongaryen, des gelyck
In alle duytsche Landen,
In alle hoecken ter werelt wijt
10 Staet groot verdriet voor handen.

Zoo haest den Keyser hadde verstaen
Dat Prage was inghenomen saen
Zoo heeft hy met verstranghen
Veel Heeren en Graven seer belaeen
15 Van stonden aen doen vanghen.

Hy heeft terstont met gantscher macht
Dees Heeren ghevangen na Pragen gebracht,
Met een wreede punicy,
Maer korts daer na is daer volbracht
20 Een tyrannighe Justicy.

Daer werden deur 'sKeyzers gebot seer groot
Wel seven en twintigh Heeren ghedoot,
Binnen Pragen met verstrangen,
Behalven die uyt den Lande bloot
25 Zijn eeuwelyck ghebannen.

⁺ No. 207. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CLXXXVII.

Het lied is van 1621. V geeft de volgende toelichting: "tTselve Jaer den 21 Juny, heeft den Keyser Ferdinandus binnen de stadt Prage doen Justiceren, ende wredelyck doen om-brengen, Jochum Andreas Grave van Sleegh, met meer anderen Heeren tot 45, int ghetal, d'oorsaecke was om dat sy Fredericus Palsz Grave van den Rhijn tot Coningh van Bohemen hadde helpen kroonen. Willem Boudartius Lib. 13 Pag. 52.'

Den Grave Joachimus Andries Slijck
 Den ouden Wensel van Budwis rijck,
 Noch meer ander Heeren wilt hooren
 Haer rechter handt afghehouwen gelijk
 30 En haer hoofden op ten thooren.

Christoffel Harrant hoogh President
 Met Casper Capelt Landt schryver jent
 Een man van tachtigh Jaren,
 Sijn daer onthooft voor elck present
 35 Zoomen u sal verklaren.

Noch anderen hebben sy met ghedruys
 Al uyt de veynsteren vant stadt-huys
 Der onder Stadt ghehangen,
 Dat was noch Keyzers ghenade quansuys
 40 Maer wie soud' daer nae verlanghen.

Daer zijnder ooc sommige met veel geschals
 Haer Tonge ghesneden uyt den hals,
 Als Tyrannige draecken.
 Den Turck al is hy noch soo vals
 45 Hy en mocht niet arger maecken.

Zoo datter daer seven en twintigh bloot
 Seer jammerlyck syn ghebracht ter doot
 Door beuls handen ghestorven,
 Noch vijfthien gebannen ten lande uyt snoot
 50 Haer leven lanck bedorven.

Och denckt wat jammerlyck gheklaegh
 Was daer binnen de stadt van Praegh,
 Van Kinderen en Vrouwen,
 Zoo dat ses vrouwen ten selven daegh
 55 Gestorven zijn van rouwen.

Doch Godt den Heer die 't al deur siet
 En laet sulcks onghewroken niet,
 Al is den vyant machtigh,
 Die Tyrannye die daer gheschiet,
 60 Wil Godt weer zijn ghedachtigh.

In Bemerlandt heeft ons Godt den Heer
 Ghegheven goede victory weer,
 Onlanghs in korte daghen
 Van 's Keyzers volck is met verseer
 65 Wel vijf duysent man gheslagen.

Oock is den Grave Bucquoy ter noot
 Voor Nieuheusel gebleven doot
 Dit doet den Keyser beven,
 En seer veel Heeren en Graven bloot,
 70 Die daer oock zijn ghebleven.

Den Marck Grave van Jagersdorp viljant
 Die is ghevallen in Slesien Landt
 En heeft al sonder schromen
 Veel steden en sloten abundant
 75 Voor den Phaltz Grave inghenomen.

Den Grave van Thuren en Mansvelt koen
 Den Beyer-vorst grooten afbreuck doen,
 By daghen en by nachten,
 Den vyant die vlucht avont en noen,
 80 Derven haer niet verwachten.

Oock is den Bethlem Gabor ghelyck
 Ghevallen int Landt van Oostenrijck,
 Aen die Donauw ghekomen
 Gherooft, gheplondert sonder bezwijck
 85 Grooten buyt met hem ghenomen.

Zy nemen veel steden en dorpen in,
 Met roven en plonderen niet te min
 By nachten en by daghen,
 Want Papen en Monicken verstaet den zin,
 90 Zietmen al weer verjaghen.

Die Huyslien vluchten groot en klein
 Haer goederen binnen de Stadt van Ween,
 Met Kinderen en Vrouwen,
 En dorven haer op de Landen geen
 95 Langer niet meer betrouwen.

In Bohemen is oock een swaer ghesucht
 Dat arme Landt-volck deerlyck vlucht,
 Al nae de stadt van Pragen,
 Des Keysers tyrannye ick ducht
 100 Zullen zy noch beklaghen.

Dat Hongersche Krijgss-volck fel en snoot
 Die rooven en smijten't alles doot,
 Waer datse henen komen
 En hebben veel steden en schansen bloot,
 105 Op die Frontieren inghenomen.

Zoo heeft den Bethlem Gabor niet min,
 Die stadt van Thurna ghenomen in,
 Van daer dan is hy ghetoghen
 In Hongerlandt verstaet den sin,
 110 Voor Presburgh onghelogen.^{110.}

110. Bethlen Gabor sloot echter nog in hetzelfde jaar 1621 vrede met de Keizer.

Den Grave van Mantsveldt onversaeght
 Die heeft den Beyer alsoo ghejaeght
 En inde vlucht gheslaghen,
 Veel Officieren ghevangen gebracht,
 115 Grooten buyt met hem ghedragen.

Daer zijn ghebleven in dit exploit
 Wel seven en twintigh hondert doot,
 Die reste vloot met schande,
 Haer Ggeschut en Amonicy bloot
 120 Bleef voort ghelagh te pande.

Zoo dat den Keyser in dit ghespan
 Verlooren heeft veel duysent man,
 Die hem korts zijn af-gheslaghen
 Soo trecken sy noch dapper aen,
 125 Nae Bohemen ende Praghe.

Dus laet ons bidden allegaer
 Dat Godt ons Landen doch bewaer,
 Voort spaensch ghewelt seer machtigh,
 Want over vijf en veertigh Jaer
 130 Sijn't veele noch ghedachtigh.

Hier hebt ghy vrome Christen gehoord
 Hoe dat gantsch duytslant wort verstoort
 Bohemen en Hongaryen,
 O Heere stercktse voort en voort,
 135 Die voor de waerheyt stryen.

208.

**Een nieuw Liedeken, daer in verhaelt wort in wat manieren de stadt
 Guylick en het Casteel aen Graef Hendrick vanden berghe is
 overgegeven, en ons volck daer uyt ghetrocken is. ⁺**

Opde wijze: *Ick ben niet als een Pluyme.*

O Soldaten van Guylick ghetrouwe
 Hoe lustigh hebt ghy u gheweert
 Hoe vromelyck hebt ghy u ghehouwen,
 Teghen uwen vyandt vermeert,
 5 In desen harden winter kout
 Daer ghy waert soo seer benout,
 Door't ghebreck van victalie en hout.

⁺ No. 208. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CXCI.
 De overgave van Gulik had plaats op 3 Febr. 1622, zie vss. 106 vlgg.

Het was tot uwer schaden ⁸
 Dat het stercke Huys te Reetz
 10 Zoo schandelyck verraden,
 Zoo elck een wel weet,
 Door Capiteyn Dietvoort snoo bedocht
 Diet in 'svyandts handen brocht,
 En daer waert ghy door verkocht.

15 Spinola met al zijn Heeren,
 En hadde u niet ghedeert
 Hadde ghy sonder failieren
 Ghenoech gheweest ghevictailleert
 Voor soo veel duysent mannen koen
 20 In dit kout Winters saysoen
 Elck hadde van als van doen.

Daer en was niet veel voor handen
 Doen den vyandt haer heeft berent
 Zeer weynich houts om te branden
 25 Haer victalie nam oock een ent,
 Door den Regen, quaet onweer
 Waren zy verlegen seer,
 En kregen geen victalie meer.

Eylacen die arme soldaten
 30 In haer huysen en op die wacht,
 Oft in Cortegaerde saten,
 Halfdoot van koude versmacht,
 Doen de winter fel aen quam
 Saten sonder vier en vlam
 35 Dat maeckten veel haer leden stram.

Noch hebben sy met haer allen
 Als Krijgs-lieden kloeck vermeert
 Zeer dickwils uyt ghevalen
 Op den vyandt gheschermutseert,
 40 Waren lustich wel ghemoet,
 Om te waghen goet en bloedt
 Voor den Prince en 't Vaderlandt goet.

Dit heeft Graeff Hendrick verdrotten ⁴³
 Dat sy worden soo dick verrast,
 45 Eenen Raet hebben sy besloten,
 Om haer te besluyten vast ^{46:}
 Doen heeft den vyandt loos bedocht
 Haer met schansen soo bevrocht
 Dat daer niemant uyt noch in en mocht.

8 vlgg. Het Huis te Rheydt was reeds in de vorige zomer aan Spinola in handen gevallen. De kapitein Reynhart van Tytfort is daarvoor 14 Aug. 1621 gedegradeerd en onthoofd. In het vonnis wordt echter van verraad niet gesproken, wel van onvoldoende plichtsbetrachting.

43 vlg.: Het verdroot Graaf Hendrik, dat de belegerden zo herhaaldelik, en met zo goed gevolg, uitvallen deden.

46: Om hen volkomen in te sluiten.

- 50 Doen schoten zy alle daghen
 Seer lustich vant Casteel,
 En vande stadt by vlaghen,
 In des Vyandts Leger heel
 Toondet ⁵⁴ haer kloeck int ghesan
 55 Lieten haer niet blijcken an ⁵⁵:
 Dat den noot soo ginck aende man.

- Zy hoopten noch sonder letten
 Dus wilden zy weere bien,
 Datmen haer sou ontsetten,
 60 Dat onmoghelyck was te gheschien,
 Dat soo verre vande kant
 Ghelegen was in 's Vijandt Landt,
 Daer en was gheen ontset voor handt.

- Haer victalie ginck ten eynde
 65 Want daer was van als ghebreck.
 Men konde daer niet in seynden
 Kaes, noch Broodt, Boter en Speck,
 Oock was daer niet te branden mee,
 Hout noch Turf, noch kolen ree,
 70 Denckt wat Armoet dat Volck daer lee:

- Als Spinola hadde vernomen
 Dat sy waren in sulcken noot,
 Soo is hy ras ghekomen.
 En hare goede beloften boot,
 75 Soo zy begeerden int saysoen
 Met hem te Parlementeren koen,
 Wilde haer goede conditie doen.

- Hier op deden sy ghewaghen
 Dat zy wilden na haer begheer
 80 Eerst schryven na den Haghen
 Om te verwachten van haren Heer
 Wat zy kryghen voor antwoord
 Daer op souden sy dan kort
 Doen besluyten soo dat behoort.

- 85 Dat doetmen haer consenteren.
 Dat zy schrijven souden koen,
 In den Haghe aende Heeren,
 Wat zy hier in souden doen,
 Dies souden twee Capiteynen saen
 90 Uut de stadt int Leger gaen, ⁹⁰.
 Tot de brieven weer quamen aen.

54. *Toondet* zal wel een drukfout zijn voor *Toonden*. Maar wat *ghesan* moet betekenen, ontgaat ons; aan een drukfout valt om het rijm ook nauweliks te denken.

55: Zij lieten hun, d.i. den vijand, niet blijken.

90. Dezen moesten daar als gijzelaars blijen.

Januarij xxij. daghen,
 Was het accoort besluyt,
 Dat zy dan sonder vertraghen
 95 Daer souden trecken uyt,
 Den derden Februarij bet
 Soo zy dan kregen geen ontset
 Souden zy overgeven net.

Gheen ontset was daer voor handen
 100 En zy bleven onghetroost,
 Soo diep in 's Vyandts Landen
 Men haer niet ontsetten kon,
 Dus hebben zy op dat ackoort
 Voort ghehandelt na haer woort,
 105 Als vrome Soldaten toebehoort.

Den derden Februarij sonder gecken
 Maeckten sy het ackoort gheheel,
 Doen sachmen ons volck uyttreken
 Uut de stadt en van 't Casteel,
 110 Met vliegende vaendels in haer handt,
 Met barnende Lonten abundant,
 De Trommelen sloegen aen elcken kant.

Men dede haer convoyeren,
 Drie hondert waghens na haer begheer,
 115 Soo sachmen haer marcheren
 Met haer vaendels en volle gheweer,
 Ontrent drie duysent mannen fijn,
 Waren zy op dat termijn,
 Die daer uyt ghetoghen zijn.

120 Daer waren veel soldaten
 Deur de koude soo seer belaelen
 Die soo bevrozen saten
 Dat zy niet en konde gaen,
 Die soo menighen kouden nacht
 125 Hadden ghestaen al op de wacht,
 Dat haer beenen waren versmacht.^{126.}

Ten was niet om te dueren
 In te houden al sulcken pleck
 Daermen niet kan in vueren
 130 En van alles groot ghebreck,
 Dus hebben sy de Stadt playsant
 Gegeven in des Vyandts handt
 Deur ghebreck van victalie en brandt.

126. versmacht: bezwelen, krachteloos geworden.

- Oorlof vrienden verkooren
 135 Hier mede tot een besluyt,
 Al is Guylick verlooren,
 Het is noch al een kleyne buyt,
 Maer laet ons bidden dach en nacht
 Dat des vyants groote kracht
 140 Deur Gods handt wort te niet ghebracht.

209.

**Een nieu Lied, gemaect vanden Heerlijcken Tocht gedaen in Brabant,
 door den doorluchtighen Prince Graef Hendrick van Nassouwe,
 geschiet in Mey ⁺**

op de wijze: *Van Jaques de langhe*.

- Hoort toe ghy Mans en Vrouwen
 Met sinnen wel bedocht
 Graef Hendrick van Nassouwen
 Die heeft ghedaen een tocht
 5 Met Ruyters en soldaten besocht
 Die brabantse Lantdouwen,
 En heefter de boeren soo wel gheroct ⁷.
 Sy moghent hoeft wel klouwen.
- Dat menich mensch aensaghen
 10 Is hy getrocken vry
 Al uyt des Graven haghe,
 Met Soldaten en Ruytery
 Sy waren altemael even bly,
 Ghetrou aen allen inden
 15 Elck een dreef couragie ter ty,
 Om een goet buyt te vinden.
- Dees Vergaringh ¹⁷. sachmen houwen
 Tot Breedta hoort nu mijn reen
 Voor Mannen ende vrouwen
 20 Met Ruyters soldaten by een,
 Graef Hendrick sprack sonder gheween
 Kloeckmoedigh met goe zeden
 Als een Vader sal ick u voortreen
 Volcht mijn in u gheleden.

+ No. 209. Naar L. Verder alleen in M. S. Niet bij V. L.
 Het lied behandelt de strooptocht van Frederik Hendrik in 1522 in Brabant.

7. gheroct: geraakt.

17. vergaringh: het samentrekken der soldaten.

- 25 Des avonts zijn sy ghescheyden
 Seer lustigh en wel bedacht
 Marcheren over de Heyden,
 Al inden duysteren nacht,
 Na Heerentals ²⁹ soo met al ons macht
 30 Om de stadt te aenvaten ³⁰.
 Maer sy hebben op onse comste verwacht
 Dat wyt ³² moesten verlaten.

- Des morghens onverdroten
 Trocken wy daer van daen
 35 Doen hebben sy gheschoten
 Maer ten mocht ons niet schaen
 Drie peerden dooden sy, hoort vermaen
 Maer wy al sonder falen
 Trocken doen na de demmer ³⁹ saen,
 40 Om ons schae te verhalen.

- Daer maeckten wy ter eeren
 Een Brugghe verstaet wel my
 En gingen doen marcheren,
 Daer over met ons partij
 45 Tot Hooften ⁴⁵ legerden ons wy,
 Ten heeft ons niet verdroten
 Voor dat Kasteel met moeden bly
 Hebben lustigh gheschoten.

- Met drie veltstucken schoone
 50 Schoten wy al den dach
 t'Was haer een sober kroone ⁵¹.
 Sy weerde haer somen sach
 Maer smorghens maeckten sy gheclach
 Sy riepen Prins vol eeren
 55 Wy gheven ons op met goet verdrach
 En willen niet schermutseren.

- Doen namen wy ons ganghen
 Ick seght u overluyt,
 Namen de Boeren ghevanghen,
 60 Die Soldaten trocken daer uyt
 Sy gaven Pekuniam tot een duyts
 Aen ons Prins met verstanden
 Doen trocken wy daer weder uyt,
 Sonder yet te verbranden.

29. *Heerentals* 25 km. ten Oosten van Antwerpen. De afstand van Breda is natuurlijk veel te groot om in één nacht af te leggen, zoals hier schijnt te worden bedoeld.
 30. aenvaten: bemachtigen.
 32. *wyt*. S *sy*t, drukfout — : zodat wij er van moesten afzien.
 39. de demmer: de Demer, een zijrivier van de Dijle.
 45. *Hooften* schijnt de naam van een kasteel te zijn. Op onze kaarten vinden wij het niet.
 51. Zij legden er weinig eer mee in.

- 65 Wy vertroocken int leste
 Int openbaer niet stil
 Doen sprack ons Prins ten besten
 Soldaten sonder gheschil ⁶⁸
 Dat gheen konterbusy gheven en wil
 70 Sey hy al met verstanden
 Woest en Brant, treckt op den tril ⁷¹.
 Ick gheeft u al in handen.

- Veel dorpen ongheloghen
 Staken wy inden brant
 75 Doen zijn wy voort ghetoghen
 Na Leuven al in Brabant
 De Voorstadt hebben wy aengherant
 Als doen ⁷⁸ na ons behaghen
 Ghy Jesuwijten met onverstant
 80 Ghy moghet de Paus ⁸⁰ wel claghen:

- Van daer na Brussel schoone,
 Weken wy abundant
 Die Voorstadt tonsen loone,
 Hebben wy afghebrant
 85 Oock het speelhuys ⁸⁵ van die Infant
 Kregghen wy sonder drijven,
 Veel Kappen en Kasuijvels, want ⁸⁷.
 En vande ronde schijven

- Voor Leeuwen thaerder onvromen
 90 t'Moet u mee zijn ghewaeght
 Daer zijn wy by ghecome
 Dat sy oock hebben beclaecht
 En hebben de Voorstadt afgheblaecht
 Van daer na Mechelen mede
 95 Hebben wy de Boeren soo wel gheraecht
 Dat sy heel zijn tonvreden.

- Van daer zijn wy ghescheyden.
 En trocken doen met ons macht
 Na Tuernout ⁹⁹ over de Heyden
 100 Daer laghen wy al den nacht

68 vlgg.: Al wat geen schatting wil betalen, kunt gij alles zonder onderscheid verbranden en verwoesten.

71. op den tril: op den loop; dus treckt op den tril: ga maar aan de gang.

78. Als doen: toen.

80. *Paus*. *S Prins*; blijkbaar heeft hij gedacht aan 'klagen over' i.p.v. 'klagen tot'.

85. speelhuys: buitenplaats.

87. Alle drukken hebben na *Kasuijvels* een komma. want voor *gewant* = gewaad. *Kasuyvels want* is dus vrijwel hetzelfde als: *Kazuivels*.

99. Teurnout: Turnhout.

Te Gheel hebben sy ons victali ghebracht
 Om daer niet te logheren
 Sy waren vervaert voor haer schapen sacht
 Dat wy die soudē scheren.

105 Doen zijn wy weer gheganghen
 Met trompetten en trommels gheluyt
 En oock met ons ghevanghen
 Die den Prins int besluyt
 Al op de heyde liet vry gaan uyt

110 Maer eene met verstanden ¹¹⁰
 Die most betalen tot een duyts
 Of so lang blijven te panden.

Doen wy tot Breda quamen
 Met Ruyters Soldaten by een

115 De Jonghers sonder blamen
 Vierkante mutsen serteen
 Die hadden sy op het hooft ghemeen
 Kasuyvels menigherhanden
 Hoort nu ghy Papen na mijn reen

120 Tis voor u groote schanden.

Tis wel om te beclaghē
 Dat den Prince soo hier ontrent ¹²²,
 Wy Papen en Monicken ten daghen
 Moeten loopen uyt ons Convent

125 Ons Cappen blijven te pande Jent ¹²⁵.
 Och Vader Paus ten daghen
 Helpt ons doch int leste ent ¹²⁷.
 En hoort ons bitter klaghen.

Want sy comen verrassen

130 Ons daghelijcks soo men siet
 Die spillen vallen in d'assen ¹³¹:
 Aenhoort doch na dit Liet

In Paterborn is oock verdriet ¹³³
 Daer den Hartoch met verstanden

135 Ons grooten Godt van Soest met vliet ⁺
 Is ghebleven te panden, ⁺

110 vlgg. De bedoeling zal wel zijn, dat al de gevangenen losprijs moesten betalen, en dat voor al die losprijsen de ééne gevangene werd vastgehouden.

122. *ontrent*. Waarschijnlijk moet men er *is* bij denken, dus: dat de Prins hier zoo in de buurt is.

125. *jent*: fraai. Dit zal wel bij *cappen* horen.

127. *int leste ent*: ten langen laatste.

131: Alles loopt mis.

133 vlgg. In Januarije 1622 bezette Christiaan van Brunswijk de stad Paderborn. De gouden en zilveren heiligenbeelden en de zilveren kist van de heilige Liborius liet hij smelten en van het metaal munten slaan met het opschrift: Gottes Freund, der Pfaffen Feind.

+ *Ons grooten Godt v. Soest* is dus onderwerp.

+ — te pande bliven: verloren gaan.

- Oorlof Princen en Heeren
 Soldaten en Ruytery
 Wilt u vromelijck weeren
 140 Al tegen u weder partij,
 Breeckt des vyants aenslaghen ten ty
 Weest trou al met Oraengien
 Godt sal ons helpen met moeden bly
 Teghent ghewelt van Spaengien.

210.

Een nieu Liedeken, van't beleg van Berghen op Zoom, ende wat daer voren ghepasseert is. Als oock vande kompste vanden Grave van Mansveldt, ende den Hertoch van Bruynswijck. ⁺

Opde wyse: *Gelijck't beghint.*

- Aenhoort doch allegare
 Al na dees nieuwe mare
 Wat tyding nu komt uyt Brabandt,
 Hoe dat den Vyandt sterck ghemant,
 5 Voor Bergen op den Zoome
 Nu korteling was ghekomen
 Om te winnen de Stadt playsant.
- Sy wisten klaer voor oogen ⁸
 Dat ons Prins was op getoogen
 10 Met ons Leger hooger aen,
 Dies dachten sy daer klare baen
 Aldaer ontrent te vinden
 Maer sy doolden als blinden
 Soo ghy hooren sult doort vermaen.
- 15 Don Louwijs de Valasco ^{15.} koene,
 Lichten alle Garnisoenen
 Voor Sluys, uyt Brugge ende Dam,
 Van Hulst, Gent, t'Antwerpen hy nam
 Veel Matroosen en Bootsgezellen
 20 Liet veel Ponten op Wagens stellen
 Daer hy mede te Velde quam.

⁺ No. 210. Naar V. Ook in W. IJ. Bij V. L. CLXXXIX.

V geeft de toelichting: Anno 1622. den 18 Juny, [lees: July] heeft Ambrosius Spinola de Stadt Berghen op Zoom sterck belegghert. Nicolaes van Wassenaer Lib. 2 [lees: 3].

Het gedicht is nog voor het einde van het beleg gemaakt; zie het slot.

De zangwijze is wel dezelfde als van no. 182.

- 8 vlgg. Maurits was met de hoofdmacht van het leger in Kleefslant en had zelfs een deel van het garnizoen uit Bergen op Zoom ontboden. Toen deze ruiters te Breda waren aangekomen, zond Justinus van Nassau hen terug.
15. Velasco, Spinola's onderbevelhebber, begon met Steenberghe te bezetten, om toevoer en hulp van die kant onmogelijk te maken.

Van Antwerpen ongelogen,
 Na Steenbergén getogen
 Dat hebben sy met alle Man
 25 Gevallen soo geweldig an,
 Want daer lagen wilt versinnen
 Maer twee Compagnyen binnen
 Die en konden haer niet wederstaen.

Steenbergen zy verheerden
 30 Van daer dat sy doen keerden
 Na Bergen op den Zoom seer rat,
 Sy meenden oock soo dese Stadt
 Met geweld te overvallen,
 Maer haer Muyren ende Wallen
 35 Die waren haer noch veel te glat.

Als die Tyding was gekomen
 In Zeelandt wert vernomen
 Dat den Vyandt sterck ghemant
 Gevallen was soo in ons Landt
 40 Terstont maeckten haer reede
 De Burgers uyt alle Steden
 En Soldaten seer abundant.

Daer wert ten selven stonden ⁴³
 Veel Volcks in gesonden
 45 Uut ons Leger even dra,
 Het Regiment van Mons Fama
 Met alle zijn nieuwe Geusen ^{47.},
 Die kregen haest de leuse
 Dat was tijt te beletten scha.

50 Den vyandt doort neerstigh slaven
 Doet hem wel sterck begraven
 Te Burgh-vliet ^{52.}, en te Noort-geest,
 Int berghsche-bos ⁵³ noch alder meest,
 Veel stucken gaet hy stellen
 55 Al om die stadt te vellen,
 Maer sy en zijn niet eens bevrees.

43 vlgg. Vooral uit Zeeland werden dadelik versterkingen gezonden, n.l. acht compagnieën. De 20e Julie kwam kolonel Famars met elf compagnieën, de raadsheer Campen met nog elf andere, en de volgende dag kolonel Hinderson met veertien compagnieën Engels en Schotten.

47. nieuwe Geusen: nieuw aangenomen troepen, tegenover oudgedienden.

52. *Burghvliet*, ten Zuiden van Bergen op Zoom, aan het Kreekerak, op nog geen half uur afstand. *Noort-geest*, een half uur ten Noorden van de stad.

53. Met het *berghsche-bos* wordt waarschijnlijk wel de Warande bij Burgvliet bedoeld. De meeste versterkingen toch der Spanjaarden waren aan de Noord- en de Zuidkant, zeker wel om te trachten zich van de waterwegen te verzekeren.

Ons soldaten lustich vechten
 Teghen die spaensche spechten
 Sy gheven dapper vier daer uyt
 60 Sy slaen malkander op de huyt,
 Sy vallen uyt by vlaghe,
 Soo wel by nacht als daghe,
 Ende krijgen seer goede buyt.

Men heeft nu korts vernomen
 65 Dat den vyandt was ghekomen
 Die meenden met gheweldigher handt,
 Te vallen in ons bolwerck playsant,
 Maer sy lichten soo haer hacken
 Dat veel spaensche Casacken ⁶⁹.
 70 Daer bleven voort ghelach te pant.

Signoor als den verstoorden
 Songh soo misericoorde,
 Want hy was in groote noot
 Daer bleeffe wel thien hondert doot
 75 Die reste met oneeren
 Moeste met schande keeren,
 Want haer hooft was haer te groot. ⁷⁷:

Vier hondert ghequest, ghewonden
 Na Antwerpen ghesonden
 80 Die op waghens zijn ghelacht ⁸⁰.
 En so na't Hospitaal ghebracht,
 Signoor die mach wel peysen
 Nae 't Vagevier te reysen,
 Want sy worden daer al verwacht.

85 Oft zy dit noch wel weten
 'Tmach haer al zijn vergeeten
 Dat den Prins van Parma vermelt ⁸⁷.
 Voor berghen lach met groot ghewelt
 Na dat hy had daer vooren
 90 Thien duysent man verlooren
 Most met schande ruymen het veldt.

Soo dat sy niet en schromen
 Binnen Bergen op den Zoome,
 Want zy zijn ghenoech voorsien,
 95 Van Ruyters ende vrome Krijgslien,
 Te strijden met Orangien
 Tegen't ghewelt van Spangien,
 En den vyandt wel weere bien,

69. Casacken: mantels.

77: Zij hadden een zwaar hoofd; zij hadden geen moed meer.

80. *ghelacht*, om het rijm voor *gelegd*.

87. In 1587 had Parma tevergeefs Bergen op Zoom belegerd.

- Den vyandt met groote hoopen
 100 Zietmen seer veel verlopen,
 Want zy lyden groot ghebreck,
 Broot, en kaes, boter en speck
 Is overvloedich diere,
 Acht stuyvers een kanne biere,
 105 Dat breeckter soo veel den neck ¹⁰⁵.

- Uut Duytslandt sonder schromen ¹⁰⁶
 Is oock over ghekomen
 Den Edelen Graef van Mantsvelt fris
 Metten Hertogh van Bruynswijck gewis,
 110 Wel met seshien duysent manne,
 Zy zijn ghekomen anne
 By ons Leger, dat is ghewis.

- Als zy na brabant quamen,
 Tusschen Gembloers en Namen, ¹¹⁴
 115 Meynde Cordua met ghewelt
 Te wederstaen den Graef Mantsvelt
 Maer hy sloeger sonder treure
 Met den Hertogh lustich deure
 Cordua die most ruymen het veldt.

- 120 Dus laet ons mans en vrouwen
 Bidden met vast betrouwen,
 Dat Godt ons Prince kloeck vailjant
 Wil geven wijsheyt en verstant,
 En oock ons Heeren Staten,
 125 Alle Ruyters en soldaten
 Die vroom strijden voort vaderlandt.

105. *neck*. Alle drukken hebben *beck*; toch is dit zeker niets dan een drukfout.

106 vlgg. Na de mislukte poging van Frederik V om de Paltz te heroveren, waren zijne legers onder Mansfeld en Christiaan van Brunswijk door de Staten in dienst genomen.

114. Meestal wordt deze slag, 29 Aug. 1622, naar Fleurus genoemd. De Spaanse bevelhebber Cordova had ook in Duitsland reeds tegen hen gestreden.

211.

Een nieu Liedt, van Marquis Rou-Mantel over Berghen op Zoom, ⁺

Opde wijze: *Alsoo het beghint.*

- Ghy Bay-verkoopers hoort myn sprake
 Treckt na Brusselen seer eel
 Daer is eenen Rou te maken,
 Men behoeft stof seer veel,
 5 Over Berghen op den Zoom,
 Om dat den Marquis en Heer Oom, gelat
 Soo op ghekraemt is vande stadt,
 Met al zijn Signorens plat.
- Siet aldus en wilt niet laten
 10 Vaert daer henen met uwen danck ¹⁰,
 Meet hun vry met groote maten
 Want den Rou moet wesen lanck
 Hy moet strecken met ghetreur
 Van Brussel heel Antwerpen deur, vant getier
 15 Leuven, Mechelen ende Lier,
 Draegt oock Rou om Bergen fier.
- Maer den Marquis in persoone
 'Tvertreck van Berghen is hem een spijt
 Hy begeert een Rou-mantel schoone,
 20 Met dry steerten breed ende wijt,
 Den eenen hoeck sal komen bou
 Over gantsch Italien rou, ²² is van doen
 'tHert dat sinckt hem inde schoen,
 Signoor die kakelt als een hoen.
- 25 Den tweeden hoeck, oft steert gheheten
 Behoeft Spangien wel te keur,
 Om hun te decken datse sweeten
 Met den Rou van achter en veur,

+ No. 211. Naar V. Ook in W. IJ. Bij V. L. CXC.

V geeft als toelichting: 'Tselve Jaer den derden October, worden de Stadt Berghen op den Zoom van Prins Mauritius ontset, ende den sevendén dito worden de Stadt Steen-berghen met Apoyntement aen den Prince van Oranghien overgegeven.

Nicolaes van Wassenaer, Lib. 2. Pag. 95.

Lambertius de Rijcke. Pag. 287.

Opschrift. *Marquis* is genitief, dus: de rouwmantel van de Markies, d.i. Spinola. Dat men hem de bijnaam Rouwmantel zou gegeven hebben, is toch ondenkbaar.

10. met uwen danck: als het u behaagt, asjeblijft.

22. De komma is hier, als meermalen, een rijm- geen leesteken. Wij zouden haar achter *Italien* zetten.

Want voor Berghen in brabant,
 30 Leyt nu soo veel speck int sant, versmacht
 Maer Signoor en had niet ghedacht
 Dat Bergen hielt soo goede wacht.

Den derden hoeck van Spinloos mantel
 De Jesuwijten gheveynst van klap
 35 Behoeven die met hun ghetrantel
 En maken daer af elck een kap,
 Want sy meynden in Berghen koen
 Hun Apen ³⁸ spel de Mis te doen, Paus ghedicht ³⁸,
 Absolvat, vuyl vat, met haer biecht
 40 Most ⁴⁰ weer na Antwerpen licht.

Franciscus de Servetus bouwe ⁴¹. ⁴¹.
 En Pater Ingenatius schoon
 Bekleet die arme duyvels met rouwe
 Tis wijt van Jesus haren patroon
 45 Hen was belooft in Berghen saen
 Boven op den Autaer te staen, wel gewis
 Maer den Prince Mauwerits
 Heeft vergalt den Papen Vis ⁴⁸.

Van Isabel maeck ick geen gequekel
 50 Berghen is haer een hart ghelach
 Sy heeft kleeren soo rou als een hekel, ⁵¹.
 Soomen hier wel dencken mach,
 Dus ghy bay-verkoopers stout
 Treckt na Brussel sonder fout, seer snel
 55 Geeft vijf vierendeel voor een El,
 Meet aan hallif pijcken wel. ⁵⁶.

Maer den Paus seer hoog verheven
 Verkoopt hem 't Laken doch niet te duer
 Hy sal u thien Jaer Aflaet geven
 60 Al laeght ghy midden int Vagevuer,
 Den heyligen bloet is soo bedroeft
 Daerom hij oock wel Rou behoeft, sonder geck,
 Over des Spinolles vertreck,
 Van Bergen op Zoom, met Signoor speck.

38. *Apen*. V *Apel*, drukfout, in de andere verbeterd.

38. Paus ghedicht: het gedicht van de Paus, nl. het volgende rijmpje.

40. Most: zij moesten.

41. *de*. W. IJ *en*.

41. Met *Franciscus de Servetus* kan wel niet anders bedoeld zijn dan Michael Servet, die de dichter hier dan verwacht met de heilige Franciscus. Dat deze beiden naast Ignatius de Loyola als leiders der Jezuiten genoemd worden, bewijst wel, dat de vaderlandsliefde van de dichter zijn kennis van de kerkgeschiedenis overtrof.

48. *den Papen Vis* is geen drukfout voor *der Papen Vis*; uit *den der papen visch* liet men vroeger veelal het tweede lidwoord weg, tegenwoordig bijna altijd het eerste.

51. Isabella droeg gaarne het nonnenkleed.

56. Waarschijnlijk wil dit zeggen: gebruik maar een halve piek voor maat.

- 65 Snyderd neemt u schaer, naelt en garen
 Loopt na brussel, gants bier en broot,
 Daer is wel werck voor ses Jaren,
 Den Rou van Bergen sit hun int hoot,
 Snijdt doch der bagijnen Rock,
 70 Groot en wijt al sonder jock, lieve man
 Dat Heer-Oom daer onder kan
 Jaghen in 's susterkens waran ⁷².

- Oorlof Marquis als ghy wilt houwen
 De droeve uuttaert oft maeltijdt ⁷⁴:
 75 Men sal te berghen sterck bier brouwen
 Komt halet, en drinckt u wel verblijdt
 Oock sal daer zijn voor uwen mont
 Hammen wel van veertigh pont, goet en vast ⁷⁸.
 Wilt niet laten hier op past
 80 Berghen noot u noch te gast.

212.

Een nieu Liedeken van de heerlicke Victorie die God almachtigh ons verleent heeft voor Berghen op den Zoom, op den 3. October int Jaer 1622. daer den vyant met schanden afgheweeken is, naer dat hy elf weken daer voor ghelegen, ende wel 15. duysent man ghelaten hadde sonder eenigh profijt oft voordeel ghedaen te hebben: ⁺

ende gaet op de wijze: *Oft ick des Voermans tassche had*, etc.

- Looft God den Heer ghelijckerhant
 Voor sijn weldaet ghepresen
 Want hy ons vyant brengt tot schant
 Soo hy ons heeft bewesen,
 5 Dies laet ons fijn
 Hem danckbaer zijn,
 Hy doet ons vyant vreesen.

72. *waran* voor warande: tuin.

74: Het lijkmaal.

78. Hiermede worden bommen bedoeld.

+ No. 212. Naar L. Verder alleen in M. S. Niet bij V. L.

Het lied bezingt de vergeefse poging van Spinola in Julie 1622 om Bergen op Zoom te nemen. Behalve de in het Geuzenliedboek opgenomen liederen over dit lied bezitten we nog het bekende lied uit Valerius' Gedenck-clanck.

Ghelijck het onlanghs is gheschiet,
 In Vlaenderen ist ghebleken
 10 Dat den vyant aen quam met vliet,
 Maer is weer heen ghestreken
 Tot sijnder spijt,
 Moest doen ter tijdt
 Haes op ^{14.} al sonder spreken.

15 Sy hadden leersens ghemaect van
 De voeten tot den hoofde,
 En meenden soo te comen an,
 Te winnen sy gheloofde,
 Sluys, Aerdenborgh,
 20 Het was wel sorgh, ^{20.}
 Den reghen haer vyer doofde.

Julius den achthienden dagh
 Heeftmen hem weer vernomen,
 Voor Berghen op den Zoom men sagh,
 25 Hy is daer aen ghecomen:
 Heeft daer present
 De stadt berent,
 Maer wy voor hem niet schromen.

Spinola heeft ghesproken straf,
 30 En met een eet ghesworen,
 Dat hy daer niet sou trecken af,
 Oft hy en hadt te voren
 De stadt ghewonnen,
 Heeft mis ghesponnen ^{34.}
 35 En heeft veel volcks verloren.

Hy heeft wel vijfthien duysent man
 Al voor de stadt ghelaten,
 Die hy heeft laten drijven an, ^{38.}
 Weynigh tot haerder baten.
 40 Veel officieren
 Met haer banieren,
 En Heeren van hooghe staten.

Don Jan de Portugael Vlies-heer
 Die is daer voor ghebleven
 45 Don Sebastiaen en noch meer
 Specken daer moesten sneven
 Sy niet meer behoeven
 Sausijcen te proeven,
 Die van Berghen haer gheven. ^{49:}

14. Haes op: aan de haal.
 20. Er was wel vrees voor.
 34. *spinnen* in de algemene zin van iets verrichten.
 38. Die hij tegen de stad heeft laten opjagen, zeer tot hun nadeel.
 49: Die die van Bergen op Zoom hun geven.

50 Als Spinola vernomen hadt ⁵⁰
 Dat onsen Prins sou comen,
 Hy schuerden daer terstont sijn gat
 Vluchte van Bergh op Zome,
 Twee duysent Soldaten ⁵⁴

55 Tot sijnder baten
 Is tAntwerpen ghecomen,

Maer al de rest liet hy te pant, ⁵⁷:
 En in perijckel blijven,
 T'is voor hem wel een groote schant

60 T'gheen hy hier gaet bedrijven,
 Dat hy sijn Soldaten
 Soo gaet verlaten,
 En vluchten als de wijven.

Veel goet victaly en gheweer, ⁶⁴.

65 Hebben sy laten legghen,
 Sy vluchten alle gaer even seer
 Soo datmen wel mach segghen.
 Paep Jan moest voort
 Al was hy ghestoort

70 Lust hem noch sulcke wegghen ⁷⁰.

Dat ⁷¹. onsen Prince hadt ghewilt
 Hy hadtse wel gheslegghen,
 Mansvelt die heeft sijn volck ghestilt ⁷³
 Want sy woudense vegghen,

75 Ons Prins manierigh,
 Is niet bloetgierigh,
 Daer door krijght hy Gods segghen.

Men heeft ghehoort een groot ghetier
 Van mannen ende vrouwen,

80 Die daer laghen in haer ⁸⁰. quartier,
 Men saghse schier verflouwen,
 Siecken, ghequetste,
 Die sy int leste
 Daer lieten int benouwen. ⁸⁴.

50 vlgg. Toen hij vernam, dat Maurits met Mansfeld en Brunswijk reeds tot Rozendaal genaderd was, brak Spinola het beleg op, niettegenstaande juist Hendrik van den Berg met versterkingen gekomen was.

54 vlg.: Met twee duizend soldaten tot zijn geleide.

57: liet hij in de steek.

64. Leeftocht en wapenen. De hier volgende biezonderheden komen overeen met hetgeen wij van elders weten.

70. wegghen: fijne ronde wittebrooden, hier voor kogels.

71. Dat: indien.

73 vlg.: Mansfeld heeft zijn mannen tot bedaren gebracht, want dezen wilden de vijand vervolgen en afmaken.

80. haer: hun, nl. van de Spanjaarden.

84. Spinola had zijn zieken en gewonden achtergelaten.

- 85 Doen den vyant vluchten met schant
 Heeft hy, 'tdient niet versweghen,
 Al sijn hutten gheset in brant,
 Daer d'siecken aller wegghen
 Laghen en brande,
 90 Menigherhande,
 Het en was niet ter deghen.

- Waer hoordemen 'teenigher stont
 tGheen men hier heeft vernomen,
 Ghequetsten, siecken diemen vont
 95 Deed' den Prins in stadt comen,
 En lietse vermaken ⁹⁶.
 Voor alle saken,
 Sy hoeven niet te schromen.

- Sou den vyant ons dat wel doen,
 100 Hy sou ons eer vermoorden,
 Oft met ons naer de galghe spoen,
 En dooden met de coorde,
 Soomen veel lieden
 Heeft sien ¹⁰⁴ gheschieden,
 105 Soo wel zuyden als noorden.

- Spinola heeft behaelt groot eer,
 Voor Berghen, soot mach blijcken,
 Alst u wel lust: coemt dan vry weer, ¹⁰⁸.
 Om tselve te bekijcken,
 110 Wacht de secreten ¹¹⁰
 Van vijghen te eten,
 Of anders moet ghy strijcken.

- Ghy Burghers van Berghen op Zoom,
 Wilt den Heer grootlijcks dancken,
 115 Dat hy u heeft verlost ydoon,
 Sijn hulp sal ons niet mancken ¹¹⁶,
 Door onse ghebeden
 Heeft hy ghestreden,
 Verdreven 'sduyvels rancken ¹¹⁹.

96. vermaken: behandelen, verbinden, genesen.
 104. *sien* ontbreekt in M, niet in S.
 108. Hier spreekt de dichter Spinola aan.
 110 vlgg. De verzen zijn niet heel duidelijk. Waarschijnlijk betekenen zij: Wacht u voor geheime raadslagen en het eten van Spaanse vijgen; anders verliest gij het spel. Het is dan een waarschuwing voor de dreigende ongenade des konings. Vgl. n°. 213, vs. 75.
 116. mancken: ontbreken.
 119. rancken: streken.

- 120 Oorlof Princen, liefhebbers koen
 Vant Vaderlant ghepresen,
 Wilt u al tsaem tot vechten spoen,
 En altijd veerdigh wesen,
 Houden de leus,
 125 Vive le Geus
 Want sy Oraengien vreesen.

213.

Een nieu Liedeken, Ghemaect op het overgaen van Steenberghen op den 7. October, het welcke den vyant op den 18. Julij te voren inghenomen hadde. ⁺

Op de wijze: *Albertus goedertiere, etc.*

- Nu looft den Heer al te same,
 Met hert en monde verblijt
 Prijst sijnen heylighen Name
 Verbreyt sijn lof breet ende wijt:
 5 Hier en in allen wijcken,
 Men sijn goetheyt siet blijcken
 Hy is de Man, die helpen can
 Niemand kan hem ghelijcken.
- Soo't nu wel claerlijck mach blijcken,
 10 Tot Steenberghen ist gheschiet
 Dat den vyant quam met practijcken ¹¹.
 En brochtse al int verdriet,
 Maer sy den Heere baden,
 Dat hy haer woud' ontladen
 15 Heeftse verhoort, en heeft verstoort
 Seer haest al s'vyants daden.
- Na dat den vyant seer spoedigh ¹⁷:
 Gheweken was van Bergh op Zoom,
 Soo heeft onse Prince goedigh,
 20 Hy is wel waerdigh de kroon
 Om den vyant te terghen,
 Ghetrocken na Steenberghen,
 Tot ons ghewin, verstaet den sin.
 Paep Jan ²⁴ die moest hem berghen.

+ No. 213. Naar L. Verder alleen in M. S. Niet bij V. L.
 Enkele dagen na het ontzet van Bergen op Zoom werd Steenbergen weer door de Spanjaarden overgegeven.

11. practijcken: listen.

17: Spoedig nadat de vijand enz.

24. *Paep Jan* eigenlijk spotnaam voor de geesteliken, zoals ook Marnix *Heer Jan*, hier blijkbaar meer voor de vijand in het algemeen. — hem berghen: zich redden.

- 25 Graef Ernst ²⁵ een van wijsen Rade,
 Vergheselschapten den Prins,
 Met Famers ²⁷ van cloecke daden,
 Die hy heeft betoont alsins.
 Met noch veel Heeren blye
- 30 Tweeenveertigh compagnye
 Cloecke Soldaten wilt dit vervaten
 Marcheerden op een rijje.
- tSavonts den sesten October
 Quam ons volck tSteenberghen an
- 35 Den vyant die creegh het sober,
 Maer schoten eerst sterck daer van,
 Soo datter daer beneven,
 Noch eenighe doot bleven,
 Van onse Soldaten tmocht haer niet baten
- 40 Moesten de stadt op gheven.
- Graef Ernst die ginck eerst daer binnen,
 Om te maecken het accoort,
 Hy sey wilt u wel versinnen,
 Om terstont te trecken voort,
- 45 Waer toe sy haer bereyden
 Van Steenberghen te scheyden,
 Die Borghery, die was wel bly,
 Gingen haar niet gheleyden.
- Doen trock ons crijchsvolck daerinne
- 50 En besetten het stadthuys
 Wat mocht den vyant beginne,
 Hy is hier ghemaect confuys ⁵²,
 Den Paus had doen vereeren, ⁵³
 Veel mis en outaer-cleeren
- 55 Die men daer vont ter selver stont
 Waren daer slechts wat meere.
- Noch wel vier duysent meel-sacken
 Vonden wy al inde stadt
 Met noch veel goet ende packen,
- 60 Daer was oock verstaet wel dat,
 Ghecomen een soetlare
 Die hadde van den clare, ⁶²
 Daer in gebrocht, tdient wel ontknocht ⁶³.
 Ginck oock uyt de stadt vare.

25. Graef Ernst: Ernst van Mansfelt, zie bij n°. 210, vs. 106.

27. *Famers*, zie bij n°. 210, vs. 43.

52. Confuys: in verwarring gebracht, ook: beschaamd.

53. vlgg.: De Paus had hun veel miskleederen en altaarkleeden doen schenken, die daar nu gevonden en buitgemaakt werden. De dichter had wel gewild, dat de buit nog groter geweest was.

62. van den clare: klare wijn; waarschijnlijk wordt er wel geen brandewijn, en zeker geen jenever mede bedoeld, die toen nog niet in gebruik was.

63. ontknocht: ontknoopt, meegedeeld.

- 65 Tsavonts ontrent ten vijf uren,
 Trock den vyant eerst daer uyt,
 Sy sullent moeten besueren
 Wat dunckt u van sulcken buyt
 Wilt vry wederom keeren,
 70 Wy sullent u wel verleeren,
 Ghy hebt noch saen ⁷¹. beter ghedaen,
 Als Spinla uwen Heere.

- Die ginck van te voren loopen
 Eer hy den Prince vernam
 75 Hy salt wel moeten becoopen
 Den Paus sal hem inden ban
 Doen, dat hijt heeft begonnen
 En de stadt niet ghewonnen
 Berghen op Zoom, sy is te vroom ⁷⁹.
 80 Dat hyse sou winnen connen.

- Albertus die had gheschreven
 Uut t'vaghevyer eenen brief
 Aen Spinola verheven
 Dat hy wou doen sijn gherief ⁸⁴:
 85 En winnen Bergh op Zoome
 Dat daer leyt aen den stroome
 Want men ghewis daer moet doen mis
 Eer hy daer uyt kan komen. ^{87, 88}:

- Prince looft den Heer eendrachtich,
 90 Want hy ons ghenadich is:
 Vreest niet haer vaghevier prachtich ⁹¹.
 Nochte haer versierde ⁹². mis
 Haer hosty en cibory ⁹³.
 Het is maer duyvels glory,
 95 Maer God de Heer behoort de eer
 Hy is die gheeft victory.

71. saen: allicht, in elk geval.

79. *sy is te vroom*. Is dit een toespeling op: *Berg op Zoom Houdt sich Vroom*, of is het rijm *Zoom: Vroom* eenvoudig gangbaar in deze tijd? In het eerste geval zouden wij een bewijs hebben, dat het lied bij Valerius niet van deze, maar inderdaad uit de tijd van het beleg is. [Het rijm ligt m.i. wel zoo voor de hand, dat men het noch in een bepaalden tijd gangbaar kan noemen, noch het aan een bepaalden dichter toeschrijven. L.]

84. Of hij hem het genoegen wilde doen.

87, 88. Albertus kon niet uit het vagevuur bevrijd worden, voor men in Bergen op Zoom de mis las.

91. *prachtich*. De betekenis zal wel zijn: waar zij zo hoog van opgeven, waar zij zoveel drukte van maken.

92. *versierde*: verzonnen. Het leerstuk van de mis nl. is vals.

93. *Ouwel* en sacramentshuisje.

214.

Een nieuw Liedeken, van het Haeghsche Discours, belanghende de groote Verraderye, nu int openbaer ghekomen, op den 6 Februarij 1623. ⁺

Op de Wyse: *Van het Berghers Bancket*. etc.

- Ghy Batavieren nu ter tijdt
 Hoort watmen u hier sal verklaren
 Looft Godt den Heer ghebenedijt
 Die ons altijt wel wil bewaren
 5 Voor valscheyt en verradery
 Want d'Armianen met haer party
 Soecken aen allen zy.
- Ons Prins d'Orangien d'edel bloet
 Met al 'sLands Heeren, wilt geloven
 10 Wouden sy brengen onder de voet,
 En 't Nederlandt soo te verdoven
 Maer Godt de Heer die ons bystaet
 Die heeft ontdeckt al haer verraet,
 En haer aenslagen quaet.
- 15 Het Armiaens fenynigh vier
 Dat lang in d'As heeft leggen smoken
 Dat is nu in het Haeghs-quartier
 Weder op een nieu uytghebroken
 Waer van den roock met stanck om hoogh
 20 Na Spangien en na Brabandt vloogh, ²⁰
 En oock na Vlaenderen toogh.
- Dus waren meester van dit spel
 Dees drie Predicanten ghelijcke
 Hendrick Slatius verstaet dit wel ²⁴.
 25 En den Secretaris van Bleyswijcke ^{25: 26}.
 Met oock Cornelis Gesteran,
 Heeft tot Gorcum op den stoel gestaen,

+ No. 214. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CXCIIL.

Dit en de vier volgende liederen behandelen de bekende aanslag op het leven van Maurits in 1623, waarin de zoons van Oldenbarnevelt en de afgezette Remonstrantse predikant Slatius de hoofdpersonen waren.

V eindigt zijn lange toelichting: Leest hier van hare Sententien uytgegeven bij den Hoove van Hollandt. Nicolaes van Wassenaer. Lib. 4. Pagie 4.

Dit lied is blijkbaar gemaakt, toen de aanslag pas ontdekt was, voordat er een vonnis gevelde was.

- 20 vlg. Vele verbannen Remonstranten waren naar Brabant en Vlaenderen geweken, waardoor het vermoeden veld won, dat zij met Spanje heulden.
24. Slatius was predikant te Bleiswijk geweest. Zie over hem Nieuw Ned. Biogr. Wdb. I, 1474 en de daar aangehaalde werken.
- 25: De gewezen secretaris van Bleiswijk, Adriaen Adriaensz. van Dijk.
26. Cornelis Geesteranus, predikant niet te Gorinchem, maar te Hoogblokland in de classis Gorinchem, werd ten onrechte van deelneming aan de samenzwering beschuldigd en ook veroordeeld. Maar in 1635 heeft het Hof van Holland hem onschuldig verklaard. Zie over hem Nieuw Ned. Biogr. Wdb. III. 441.

Maer is loopen ghegaen.

- Geeraert Velsius verwoet ²⁹.
 30 Geweest Predicant al tot Rackangie,
 Dat is het vals Judas ghebroet
 Die aenleggers van des calangie ³².
 Noch hadden zy hier toe gheheurt
 Vier matroosen ongetreurt,
 35 Zoo hebben zy't besteurd.

- Al tot dese Matroosen koen
 Spraecken zy al in secretee
 Wilt ghy den Prins nu een dienst doen
 Maer niemant en most het weten
 40 Het is tot voordeel van het Landt,
 Goet gelt krijgt ghy al in u handt,
 Maecket niemant bekant.

- Met drie hondert gulden louter gelt
 Gingen sy haer elck beschencken
 45 Dit stuck nu fray int werck stelt,
 Men sal u dan beter bedencken
 Grunaden ⁴⁷. en vier ballen ⁺ mee
 Moet ghy ons daer toe maken ree,
 Dies waren zy te vree.

- 50 Een van dees fraye meesters dan
 Als een Coopman ten selven keere
 Kocht om dit feyt te rechten an
 Pistolen en andere korte gheweeren,
 Het welck hy seyde op dat pas
 55 Om na Mantsveldt te senden ras,
 Maer het wat anders was.

- Dus hebben sy dit alle ghelijck
 Te samen in een koffer ghesloten,
 Oock die vier ballen met practijck
 60 En lieten die brengen onverdroten
 Tot eenen Weert op het noort ent,
 Inden Helm, of daer ontrent
 Die dit wel was bekent.

- Daer na ghebeurdent op een dach
 65 Dat een van dese scheeps soldaten
 Een van hare meesters sach
 By eenen man van Bleyswijck praten
 Die hy wel docht te kennen fijn,
 Geen beminder vande Prins te zijn,
 70 Dies doet hy dat termijn ⁷⁰.

29. Ook Velsius werd ten onrechte voor medeplichtig gehouden. Zie Brandt, *Historie der Reformatie* IV, 940.
 32. calangie: beschuldiging, maar ook: kwelling en: twist; hier blijkbaar: gruwelfeit.
 47. Grunaden: granaten;
 + — vier ballen: vuurballen, bommen.
 70. termijn; hier in de zin van sluitrede, gevolgtrekking.

Sou desen dienst wel wesen klaer
 Gemaect tot voordeel van dees Landen
 Het valt my in den sin voorwaer
 Sout valsheydt zijn van ons vyanden

- 75 In Fantasy e ⁷⁵n droomen swaer,
 Lach hy die nacht in groot ghevaer ⁷⁶.
 En maeckten groot misbaer.

- Nu smorgens vroeg met goeden zin
 Begosten sy 'tsamen te praten
 80 Wat vreems is my ghekomen in
 Door droomen, al den nacht wilt vaten
 Hy heeft syn maet dit al bediet
 Laet ons den Prins gaen vragen ziet
 Ofte hy dit weet oft niet.

- 85 Dit docht hun beyde goeden raet
 Om den Prins te adverteeren,
 Ist tot 'sLandts voordeel of schaet
 Ten mach ons niet schade noch deeren,
 Sy maeckten hun daer haestich by,
 90 Ons Edelen Prins ontdekten sy
 Al dees Verradery.

- Als onsen Prins dit was ghezeyt
 Hy ⁹³ haesten hem al met verkloecken
 En heeft met aller neersticheyt
 95 Die sake wel doen ondersoecken,
 Waer door datter een deel ghewis
 Ghekomen zijn in hechtenis
 Dus is haer aenslach mis.

- Ons Prins Nassou den vromen heldt
 100 Als hy doorsocht met goet verstanden
 Bevont hy dat het groene velt, ¹⁰¹.
 Met volle kracht begon te branden
 Soo datter veel duysenden, want ¹⁰³,
 Lagen en loerden om desen brant
 105 Te brenghen doort gantsche Landt.

- Fy u ghy vals Judas ghedrocht,
 Dat ghy dit werck eerst hebt begonnen,
 Noyt Turck of Heyden heeft dit bedocht
 Noch noyt barbaris en heeft versonnen
 110 Wilt haestigh loopen na Spangien stijf
 Om daer te salveren u Lijf,
 Met al u snoot bedrijf.

75. Fantasy: gepeins, onzekerheid.
 76. ghevaer: drukte, onrust.
 93. Hy. S heeft Sy, ongetwijfeld drukfout.
 101. Woordspeling met de naam van Reinier van Groenevelt.
 103. want, stopwoord zonder betekenis.

- Hier uyt kanmen bemercken wel
 Hoe dat dit langh heeft leggen proncken
 115 Dat volcxken doet hun selfs ghequel
 Sy moeten voorwaer wel syn beschoncken
 Met Roomschen dranck of spaenschen wijn,
 Soo dat zy schynen met groote pijn
 Te barsten van 'tFenijn.
- 120 Oorlof Princelycke God loyael,
 d'Orangien bloet wilt doch ghestadigh
 's Landts Heeren staten al te mael
 Bewaertse door u handt ghenadigh
 Voor vals verraet en overlast
 125 Dat doch u Kerck toeneemt en wast
 Met goet vertrouwen vast.

215.

Een Nieuw Liedeken, van de vier Verraders, te weten: Cornelis Gerritsz, gebooren van Woerden, Harmen Harmensz van Emden, Jan Claesz uut 'tZuytlandt, ende Dirck Leendertsz van Catwijck, over hare grouwelicke ende moordadige aenslagen tegens den doorluchtigen ende hoog geboren vorst den Heere Prince van Orangien, ende tegens den welstand vant Landt, gheexcuteert in 'sGraven Haghe, Opten 27 Februarij, 1623. ⁺

Op de Wyse: *Alsoo't beghint.*

- Ghy Christenen alle ghelijcken
 Een weynich hier omme staet,
 Noyt las dy in gheen Chronijcken
 Van sulcken grooten verraet,
 5 Hoe dat die Arminianen snoot
 Den Edelen Prince van Orangen,
 Souden ghebracht hebben ter doot.

⁺ No. 215. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CXCIV.
 Met 'Ghy Christen al ghelijcken' begint ook 'Een gheestelick Liedeken. Op de wijze: Ick dam op eenen boom, &c' achter de Gheestelijke Liedekens van Joris Wybo, uitg. 1596, maar daar zijn het strophen van vijf verzen.

- Al nu wel is ghebleecken
In hare Belijdenis,
- 10 Hoe zy souden door-steecken
Ons Edelen Prins ghewis,
Met noch veel Heeren in Nederlant,
Maer Godt haer wel behoede
Door syne groot mogende handt.
- 15 Die meesters wilt doch hooren
Van d'eerste verradery,
Veel maets gingen sy bekooren
Met schoone beloften vry,
Oock gaven sy haer goet geldt bedocht
- 20 Om dit feyt te volbrenghe,
Dat heeft haer in lijden ghebrocht.
- Dit feyt lagen sy eerst te vooren ²².
Gerrit Corneliszoon ²³, die't aen-nam,
Van Woerden is hy gheboren
- 25 En woonachtich tot Rotterdam,
Hy was een Schrijnwercker tis autentijck,
Hendrick Danielszoon ²⁷, is zijn swager,
Gewesen Predicant van Bleyswijck.
- Dese Cornelis Gerritzoon, wilt weten
- 30 Heeft haer syn dienst doen toegheseyt,
En sprack als doen vermeten
Hoe hy tot desen feyt,
Noch andere wist te brengen snel
Ten dienst van haer aenslaghe
- 35 Dat behaegden haer alsoo wel.
- Den Secretaris van Bleyswijcke
Met den Preeker Slacius hoort,
Betaelden hem alsoo rijcke
En spraken doe tegaen hem voort
- 40 Kont ghy noch andere krijgen fier,
Ten dienst van ons begeeren,
Zoo brengtse vry heymelyck hier.
- Den Schrijnwercker ginck op spooren
Hy kreech noch dry ander verstaet
- 45 En brachtse doen te vooren,
De Meesters van het Verraet
Die vraegden haer op't selve pas
Om eenen dienst te doene
Daer veel aen ghelegen was.

22. te vooren legghen: voorstellen.

23. *Gerrit Corneliszoon* moet zijn *Cornelis Gerritszoon*.

27. *Hendrick Danielszoon* is Slatius.

- 50 Wat dienst sou het doch wesen?
 Vraegden die gasten doen,
 Zy spraken sonder vresen,
 Ghy moet ombrengen koen
 Den Prince van Orangien ziet,
 55 Men sal u soo wel beschencken
 Want hy doet ons groot verdriet.

- Dese maets waren te vreden
 Want zy kregen op de handt
 Binnen Rotterdam der steden
 60 Vijfthien Pisteletten contant
 Doen worden haer al aenghesyt
 Om na den Haegh te trecken
 En helpen volbrengchen het feyt.

- Ghy moeder wel op achten
 65 Als den Prins rijt na Rijswijck,
 Zult ghy staen op de wachte
 Maer die van Leyden listelijck
 Die sullen hem dan komen aenboort
 Met Messen en kort gheweere,
 70 Soo sal hy worden vermoort.

- Of die van Leyden failgeerden,
 Dat sy het volbrachten niet
 En syn dienaers het of-keerden,
 Met u Pistolen dan schiet:
 75 Soo ghy hem brengen kont ter doot,
 Wij sullen u soo bedencken,
 U leven hebt ghy geen noot.

- Dus bleven sy daer ten eten,
 Soomen u hooren laet,
 80 En hebben seer wel gheweten
 Van dese aenslagen quaet,
 Sy brochten het niet int openbaer
 Dus mosten sy besuyren
 Den doot met groot misbaer.

- 85 Den eenen is gheheeten
 Jan Claeszoon al uyt Zuytlandt,
 Den tweeden dient niet vergeten
 Harmen Harmenszoon wel bekant,
 Geboren te Emden, van Ouders Rijck
 90 Den derden sult ghy haest hooren
 Heet Dirck Leendertsz van Catwijck.

In Februarij hoortmen beklagen
 Haer voor ghestelde quaet,
 Den seven-en-twintichsten dage
 95 Bekenden sy 'tvals Verraet,
 Doe worden zy ghejusticeert
 Al in des Graven Haghe,
 Ghenadelycken met den Sweert.

Den vierden hieumen in quartieren ⁹⁹.
 100 Als syn hooft was voor zijn knien
 Zijn lichaam deeldemen in vieren
 Ten exempel voor alle lien
 Hebbense dat ghehangen bloot
 Op vierderleye weggen,
 105 Door syn voornemen snoot.

Den schrijnwercker wilt onthouwen
 Worden dus te recht getracteert
 Voor Mannen ende Vrouwen
 Heeft hij sterven gheleert.
 110 Haer hoofden staen als noch ten toon
 Buyten den Haegh op staken,
 Dus hebben sy haren loon.

Vier zijnder al om't leven
 Van dese Verraders snoot
 115 Die ons Prince verheven
 Wouden brenghen ter doot,
 Maer deden al verlooren moeyt,
 Sy komen selfs te schande
 Want Godt ons wel beboet.

120 Oorlof doch al ghelijcke
 Die hier rontomme staen,
 Ghy Armen ende Rijcke
 Neemt hier een exempel aen,
 Vande groote verraderye snoot
 125 Waer van noch de principaelste
 Zitten en verwachten den doot.

99. De vierde was dus Cornelis Gerritsz, de schrijnwerker.

216.

**Het regte verhael vande verraderse aenslagen, aengeleyt door eenige
wraeckgierige Menschen, om de Edele Prince Mauritius om't leven
te brengen, hoe wonderlijck het Godt den Heer aen den dach gebracht
heeft, waer over verscheydene om gerecht sijn, ⁺**

op de Stem: *Ontwaeckt ghy Batevieren koen.* 1623.

Comt al hier by en hoort eens aen,
Watmen u sal vertellen gaen,
Waer hoordemen oyt zijn leven,
Van sulck Verraet hoort mijn vermaen,
5 Alsoo hier wort beschreven.

Wat dunckt u van dit Arminiaens ghebroet,
Die daer soecken dat Edel Bloet,
Den Prins daer gaen vermoorden,
O Heere hem daer voor behoet,
10 Aenhoort nu voorts mijn woorden,

Den Predicant al van Bleyswijck ¹¹,
Den Secretaris vander Dijck,
Met meer van haer Confraten
Die in dit Feyt daer al-ghelijck,
15 Als groote Meesters saten.

Om aen te nemen met bescheyt,
Om daer te doen dit leelijck Feyt,
Volck van haer luyde sinnen ¹⁸:
Ghelt hebben daer sy uyt gheleyt, ¹⁹
20 Die 't werck soudén beginnen.

Zy soudén den Prins daer nemen waer
Als hy met zijne Coetse daer,
Nae Rijswijck soude varen,
En is dit niet een droeve Maer?
25 Zy met haer seven waren. ²⁵.

+ No. 216. Naar S. In geen andere druk. Ook niet bij V. L.

De wijsaanduiding doet denken aan de Deutsche 'Wacht auf ir Teutschen alle', zie Liliencron IV, 598. Vgl. n°. 31.

11. Slatius was gewezen predikant van Bleiswijk, evenals Van Dijk de gewezen secretaris was.

18: Lieden, die van hun mening waren.

19 vlg.: Zij hebben geld beschikbaar gesteld voor hen, die het werk zouden ondernemen.

25. Deze regel moet met de volgende strophe verbonden worden.

Die soude komen van Leyen koen
 Want die woudent daer selver doen,
 En eer daer van ghenieten,
 Om den Prins op 't weecks vermoen ^{29.},
 30 Alsoo voorts te doorschieten.

En voorts ander van Rotterdam,
 Die soude staen met moede gram,
 Om haer te assisteren,
 Oft haer eenich quaet over quam
 35 Komen om af te keeren.

Daer op hadden sy het Ghelt ontfaen,
 Tot Rotterdam wilt dit verstaen,
 Van Hendrick Slatius even
 Predicant van den Arminiaen,
 40 Heeft haer het ghelt ghegheven.

Achtien dubbelde Pistoletten schoon,
 Heeft ontfanghen Cornelis Gerritsz ^{42.} ydoon,
 Tot Rotterdam woonachtich
 Maer daer naer heeft elcken Persoon,
 45 Ontfanghen hoort dit klachtich.

Hermen Hermens varent ghesel
 Van Emden gheboren verstaet dit wel,
 Met Jan Claessen wilt dit hooren
 In Zuyt-Landt gheboren snel,
 50 Tot Rotterdam hy woont als voren.

Die twee aenvingen doen ter tijt,
 Elck vijfthien dubbelde Pistoletten verblijt,
 Om den aenslaghe te volbrenghe,
 Om den Prins te vermoorden siet,
 55 Maer Godt wou het niet henghen.

Gelijck het blijkt int openbaer, 6. Februarius.
 Van dese vier aenhoort hier naer
 Ick salse u hier gaen noemen,
 Alle vier in 't openbaer
 60 Daer door ist uyt ghecomen.

Jeroen Ewouts is d'eerst' zijn Naem,
 Jan Faes, en Pieter Janssen traen ^{62.},
 Ook Jan Enghelen met sinnen,
 Dese vier Ghesellen te saem,
 65 Gavent den Prins te kinnen.

29. *op 't weecks vermoen*. Is dit: op het weekste vermoeden, waar men er het minst op verdacht is?

42. Cornelis Gerritsz. van Woerden, schrijnwerker te Rotterdam, de zwager van Slatius.

62. *traen* schijnt een, ons van elders niet bekende, bijnaam van Pieter Jansz. Broek te zijn.

Dit waren mede inwoonders dan
 Al te saemen van Rotterdam:
 Die Gheldt hadden ontfanghen,
 Om den Prins dien Edle Stam,
 70 Aldaer te helpen vanghen ⁷⁰.

Godt gaf haer beter sinnen weer,
 Zy kregghen schrick ende af-keer,
 Om sulck werck te beginnen,
 Laet ons by den Prins onsen Heer
 75 Gaen ghevent hem te kinnen.

Ghelijck sy stracks hebben ghedaen
 Met malkanderen Raet gheslaen
 Hoe sy 't souden aenlegghen;
 Om den Prins te waerschouwen gaen
 80 Twee soudent hem gaen segghen.

Ghelijck sy stracks hebben vermelt
 Den Prins al by sijn koets vertelt
 Dat sy hadden ontfanghen
 Zoo veel Pistoletten aen gelt
 85 Om dienst te doen eer langhe.

Het sou wesen al voor het Lant,
 Daer op soo gaven wy haer die Handt,
 Die ons het ghelt daer gheven,
 Maer 't is verraet nae ons verstandt
 90 Om u Prins te nemen 't leven.

Die Prins die heeft de saeck verstaen ⁹¹.
 De Maets in bewaringh ghedaen
 En stracks daer na vernomen,
 En voorts na een Herberg' ghegaen
 95 Daer sy waren ghecomen.

Die dadich waren aen het feyt
 Tis van de Maets alsoo gheseyt,
 Datse daer souden blijven
 En daer soude worden beleyt,
 100 Vanden Prins sijn ontlieven.

Van Leyen souden comen al
 Tot seven Persoonen int ghetal
 Die d'eer wouden ontfanghen,
 Om den Prince in 't generael
 105 Ombrenghen ofte vanghen.

70. *vanghen*. Men begon met te zeggen, dat het er om te doen was, iemand gevangen te nemen, en sprak eerst later van dooden.

91. Men zou kunnen vermoeden, dat deze strophe eerst na vs. 115 moest komen. Maar de dichter heeft hier eenvoudig verteld, zoals de geschiedenis hem voor de geest kwam. Hij vertelt dus, wat de Prins deed, nadat hij het verhaal gehoord had. Maar dan komt hem in de gedachte, dat hij de mededeling der matrozen uitvoeriger geven moet. Hij doet dit en neemt dan met vs. 116 zijn verhaal weer op.

Die ander Maets van Rotterdam
 Die soudén staen van verre dan
 Oft niet en wou ghelucken
 Soudén come van verre aen
 110 Tot assistenci rucken.

En als den Prins om 't leven was,
 Dan sou elck een op 't selve pas,
 Gaen loopen nae de Veenen
 Met een furie alsoo ras
 115 Sou dit gheschien met eenen.

Zoo haest de Prins dit hadt verstaen
 Zoo is hy nae den Haegh ghegaen
 Besetten al de wegen;
 Verscheyden Moorders sijn geva'en,
 120 En het Gheweer ghekrege.

Elck was verandert in habijt
 Men kreeghse meest in korten tijt
 In 'sGraven-haegh sy saten,
 Vier vande Schelmen tot haer spijt
 125 Moesten eerst 't leven laten.

Van Rotterdam een Schrijnwercker doen¹²⁶
 Creech Sententie voor sijn loon, 16. February
 Men sou het hooft afhouden
 In vier quartieren 't Lichaem schoon
 130 Alsoo men mocht aenschouwen.

Die ander dry aenhoort hier naer
 Die hief men af haer hooft aldaer
 Op Raden sietmense legghen
 Dit was haer Sentencie swaer
 135 Hoort wat ick voort sal segghen.

Doe kregen drie verdienden straff 28. Maert.
 d'Heer Groenevelt was een daer af;
 ('tWas Barnevelt sijne Zone)
 Zijn kop moest af, 't Lichaem kreech 't Graff¹³⁹.
 140 Berou sachmen hem toone.

Doe quam een Secretaris aen¹⁴¹.
 Van Berckel, met een goet vermaen
 Beklaegden seer sijn sonden!
 Den Beul ginck hem oock 't hooft af slaen
 145 Doe quam ten selven stonden.

126 vlgg. Zie het vorige lied.

139. Dat het lijk begraven mocht worden, was een gedeeltelike gratie, omdat hij berouw getoond had.

141. David Korenwinder, gewezen secretaris van Berkel, was Rooms.

Adriaen Ariaens van Dijck
 De Secretarus van Bleyswijck
 Bedroeft (soo 't scheen) aen treden
 Vier Pistolen sonder beswijck
 150 Die lagen daer ter steden.

Den Scherprechter namse daer
 En sloechse voor zijn voeten klaer:
 Datse aen stucken vloghen;
 Zijn Hooft sloegh hy af daer naer
 155 En is voort uyt ghetoghen. ^{155:}

Van Berckel ende Bleyswijck beyd' ^{156:}
 Men 't Lichaem in vier deelen scheyd
 Zoo in Galghen ghehangen
 Zoo hebben dees om 't slimmen feyt
 160 Gherechte straf ontfangen.

O Heer bewaert voort onsen Prins,
 Voor vals verraet, dit is ons wins:
 Wilt het doch openbaren,
 Waer dat hy vaert heen ende gins,
 165 O Heer wilt hem bewaren.

O Heer bewaert ons Landen mee
 Voor vals verraet in Dorp en Stee
 En wilt doch geensins wanen ^{168:},
 Hout altijd Wacht met goede see,
 170 Wacht u voor Arminianen.

Oorlof hier mee end ick het Liedt
 De Heer die is ghebenedijt,
 Dat d'verraders zijn ghevanghen
 Loon na wercken is haer gheschiet,
 175 Dat sy hebben ontfanghen.

155: Daarna is hij uitgetkleed, om gevierendeeld te worden.

156: De gewezen secretarissen van Berkel en Bleiswijk. De plaatsnamen worden hier voor de persoonsnamen genomen.

168. wanen: een verkeerde mening hebben, d.i. Remonstrants zijn. De dichter spreekt hier zijn hoorders aan.

217.

**Een nieuw Claegh Liedt, selfs ghemaect van Hendrick Danielsz.
Slatius in syn Ghevangenis, ende aen mijn Adriaen Ledertsz
behandicht, woonachtich binnen Delft, tot waerschouwinge voor alle
die noch in de Arminiaensche dwalinge syn. ⁺**

Geschreven in 's Graven Hage, in myne Banden.

Op de wijze: *Antwerpen Rijck*, etc.

- Myn Godt en Heer,
Tot u roep ick met rouwen,
Dat ick mijn Leer
Voor mannen ende vrouwen
5 Hebbe gheleert
Tis voor my een afgrijsen
Ick heb berou,
Wilt my ghenaed' bewijsen
Dat ick hebbe gheleert
10 Van Gods ghenaed' ghekeert ¹⁰:
Tis voor my een vals wanen
Daerom blijft altijd vast
Op Gods ghenade past,
Ghelooft geen Arminianen.
- 15 Want ick ben nou
In banden vast ghesloten
Ick klaegh met rouw,
Het heeft den Heer verdrotten
Dat ick zijn Almacht
20 Te niet heb willen dryven,
Waer is nu mijn kracht
Men sal my gaen ontlieven,
Waer is mijn vryen wil
Die ick gheleert heb stil?
25 En dat met een vals wanen,
Daerom blijft altijd vast
Op Godts ghenade past,
Ghelooft gheen Arminianen.
- En dat noch meer
30 Dat ick heb voor ghenomen
Met verraet weer
Den Edelen Prins vol vromen,
Te brenghen om,
Met alle mijn ghesellen,

⁺ No. 217. Naar V. In geen andere druk. Bij V. L. CXCV.

Slatius heeft werkelijk in de gevangenis enige geschriften tegen de Remonstranten opgesteld, hopende daardoor genade te verwerven. Toen die hoop ijdel bleek en hij ter dood veroordeeld was, heeft hij die geschriften herroepen. Zie Brandt, *Historie der Reformatie* IV, 1074 vlgg.

Over de zangwijze zie bij n°. 1.

Wie de in het opschrift genoemde Adriaen Ledertsz is, of dat dit slechts een verzonnen naam is, weten wij niet.

10: Mij van Gods genade afgewend.

35 Die ick rontom,
Int Landt heb gaen bestellen,
Om Prins vermoorden siet,
Met al zijn ghebiedt,
Is dit niet een valsch wanen?

40 Daerom blijft altydt vast
Op Gods Ghenade past,
Ghelooft geen Arminianen.

Daerom ghemeens
Mijn broeders alghelycke

45 Bekeert u eens,
Hoe ghy zijt arm oft rijke
Dat ghy niet meer,
Met valscheyt wort bedroghen,
Arminiaensche Leer,

50 Zy is valsch ende loghen,
Want Gods voorsienicheyt
En sijn almogentheydt
Tis voor haer een vals wanen,
Daerom blijft altydt vast,

55 Op Gods Ghenade past,
Ghelooft gheen Arminianen.

Want ghy kont zien
 Hoe ick nu ben ghevaren,
 En meer met mijn,
 60 Die gaetmen noch niet sparen
 Men krygtse al
 In wat habijt sy swerven ^{62.}
 Hoort dit ghetal,
 Diemen al heeft sien sterven,
 65 Dats vier van Rotterdam,
 Maer te hoogh van Stam, ^{66.}
 Die mosten daer eerst aenen,
 Daer om blijft altijd vast,
 Op Godts Ghenade past,
 70 Ghelooft gheen Arminianen.

En korts daer na
 Mijn broeders al te samen,
 Sachmen seer dra
 Drie meesters hoogh van namen,
 75 Sterven de doodt,
 Een Heer van Groenvelt machtigh
 Den Secretaris bloot
 Van Bleysewijck seer krachtigh
 Van Berckel welbekant,
 80 Coornwinder ghenant,
 Die gingen mee vals wanen
 Daerom blijft altijd vast
 Op Gods ghenade past,
 Ghelooft geen Arminianen.

85 En noch met myn
 Die met my moeten sterven,
 Met valschen schijn,
 Heb ick 't haer gaen beerven,
 En gherockent stout,
 90 Tot dit feyt zwaer van daden
 Dit mijn berout,
 Neemt my Godt in ghenaden,
 Met dese Blanckers twee, ^{93.}
 Ghebroeders waren mee,
 95 En noch aen hoort syn Name:
 Willem Parthy, dien gast
 Heeft op het feyt ghepast
 Ghelooft gheen Arminianen.

Want wy ghelijcker handt
 100 Den raet hadden besloten
 De Prins als dan van kant
 Zoo te hebben door-schoten
 Dan souden wy
 Meesters zijn ende Heeren,
 105 Dit segh ick vry,

62. Ook Slatius had getracht in een vermomming over de grenzen te komen.

66. Dit vers blijft duister, tenzij men moet lezen: *Maer niet te hoogh van Stam.*

93. De gebroeders Jan en Abraham Blansaert (Blanckaert) en Willem Jansz. Parthy waren de leiders van de Leidse samenzweerders.

Maer Godt gaet het verkeeren,
Wy mochten verder niet,
Gods handt het omme stiet,
En dat door ons valscheyt 'tsamen
110 Daerom blijft altyt vast
Op Gods ghenade past,
Ghelooft geen Arminianen.

Ick Henderyck
Slatius even
115 Waerschouw ghelyck
Dat ghy al by u leven
By tijds afstaen
Dit bid ick u om reden
Versaect d'Arminianen,
120 Waer elck is in syn steden
Want tis een valschen schijn
Met Jesuwijts fenijn
En tis oock een vals wanen,
Daerom blijft altydt vast
125 Op Gods ghenade past
Ghelooft geen Arminianen.

Ick waerschouw mee
Rotterdam die stede
Ter Gou die stee,
130 Datse houden vrede
Van stilligheydt,
Want Godt en wil niet leyen.
Voor-sienigheydt
Wilt doch niet meer bestryen,
135 Hoorn, Alckmaer, trouw
Hout doch al met Nassouw'
Dit is al myn vermanen
Daerom blijft altydt vast
Op Gods ghenade past,
140 Ghelooft geen Arminianen.

En Leyden mee,
 Ick bid u des ghelycken
 Hout doch nu vree
 Met Haerlem Autentijcke
 145 Schoon-hoven bou,
 En Uutrecht boven maten,
 Weest doch mee trou
 Hout met de Heeren Staten
 En onsen Prins bedacht,
 150 Dit is al myne klacht,
 En wilt doch niet meer wanen
 Daerom blijft altijd vast
 Op Gods ghenade past
 Ghelooft gheen Arminianen.

155 Noch bid ick al
 Voor de Dorpen ghepresen,
 Die in mis-val
 Dus langh hebben ghewesen
 Doet doch afstandt
 160 Van d'Arminiaensche Leere,
 Roeytse uyt u Landt,
 Hout met de Reformeerde,
 Die is de rechte Wet,
 Van Christo ingheset:
 165 Dit doen ick u vermanen
 Daerom blijft altijd vast
 Op Gods ghenade past
 Ghelooft geen Arminianen.

Prince O Godt,
 170 Wilt myn ghenadigh wesen
 Ick kent ghebodt
 Maer valscheyt is gheresen
 Uut myn verstant,
 Dit is noch al myn klachten,
 175 Dat ick het Landt
 Sou brengen int verachten
 Want wy souden van kant
 Den Prins doen dooden, want
 Dat met ons allent' samen
 180 Daerom blijft altijd vast
 Op Godts ghenade past,
 Ghelooft gheen Arminianen.

218.

Vervolgh van de derde Justitie gedaen in 's Gravenhaghe, aen Hendricus Slatius, en Jan en Abraham Blanckerts, ende Wilm Pertey van Leyen, en van haer principaelste woorden die sy op 't Schavot spraken in deure des doots, en is gheschiet den vijfden dach van Mey,

+

+ No. 218. Naar S. In geen andere druk. Ook niet bij V.L.

ende men singtet op de wijze *van den moort van den Coninck van Vranckrijck*, etc.

Godt wil haer Ziel gheleye
Op den vijfden dach in Meye
Zijn daer vier ghejusticeert,
Ghenadelijcke met den zweert,
5 Al in des s'Graven Haghe
Och t'is om te beclaghe
Dat haer sinnen dus waren verkeert.

Alle in dit gedicht meegedeelde biezonderheden worden ook verteld door Baudartius en Brandt.

De zangwijze is wel dezelfde als van no. 182 en 210.

Smorgens tussen acht en negen uren,
 Werden dees vier met trueren,
 10 Ghebracht op 't Hof of op de Zael,
 Op de Rolle principael,
 Daer wert ghelesen haer Sentenci
 Voor elck in presenci,
 Van haer misdaden al te mael.

15 Haer misdaden haer voor ghelesen,
 En daer ter doot verwesen,
 Doen werden sy weer gheleyt,
 Op de ghevanghen Poort voorseyt,
 En daer naer sonder schromen
 20 Isser een voor ghecomen,
 Op het Schavot t'dient verbreyt.

D'eerste Slatius quaet van fame
 Stracks op 't Schavot daer quame,
 Om aldaer te sterven den doot,
 25 Om zijn boos misdaden snoot,
 Aen de handen wert hy ontsloten,
 Dit heeft hy noch ghenoten
 Om vry en lyber te spreken bloot.

Hy ginck en stont weerspannich,
 30 Heel wreedelijck tyrannich,
 Heeft hy heen en weer ghesien,
 En hy sprack voor alle Lien,
 Dese woorden onbeloken³³.
 Die heeft hy al ghesproken,
 35 Die men u hier int Liedt bediet.

Hy sprack eerlijcke Borghers vrye
 Hier hebt ghy nu al mye,
 Hendricus Slatius int ghespan,
 Ick ben Slatius die Man,
 40 Ick ben hier totter doot benopen,
 Daer menich soo om heeft gheropen
 Om my aldus te schouwen an.

Jae menich als verwoede,
 Heeft ghedorst nae mijn bloede
 45 Noch sprack hy stout onbevreesd,
 Ick ben de quaetste noyt gheweest,
 Zoo 't blijcken sal uyt mijn Sentency
 Voor elck in presency,
 Dit sprack hy met een stouten gheest.

33. onbeloken: onbesloten, openbaar.

- 50 Ick heb getracht altijd na moderacy
 Maer die daer souden sijn och lacy,
 Middellaren in dit punt,
 Die hebbent u misleyt en misgunt,
 Tis waer ick ben hier toe ghecomen,
 55 Ter schanden met onvromen,
 Moet ick nu sterven om dit punckt.

- Tgeen dat ick hier hebb' bedreven,
 Dat sal my Godt vergheven
 Dan zijt versekert met verstant,
 60 Daer hangt een plaghe over't Lant,
 Daer op riep al het volck ghemene
 Met Gods gracy hopen wy nene,
 Wech met den Verrader aen een kant.

- Men behoort hem in vier quartieren
 65 Te houwen om sijn bestieren,
 Die soo veel mannen heeft verleyt,
 Om te doen 't moordadich feyt,
 Aen onsen Edelen Prins verheven
 Te brenghen om het leven,
 70 Hem geschiet noch groote ghenadichey.

- Den Predicant Lamotius eersame
 Die eerst bij Slatius quame,
 Hy gaf hen ^{73.} gheen ghehoor valjant,
 Maer hy wees hem wech van der hant
 75 Noch vraechde Lamotius coene,
 Oft hy zijn ghebedt wou doene,
 Neen antwoorde hy constant.

- Dan hy woude selve Bede ^{78.}
 Maer men sach niet dat hy 't dede,
 80 Maer hy bleef al even verhart,
 In sijn boos voornemen verwert,
 Dees meester van dees verradersche fielen
 Tquam so veer dat hy sou knielen,
 Om te sterven den doot met smart.

- 85 Den Scherprechter dit versinden
 Wou hem d'ooghen blinden,
 Maer hy en heeftet niet begheert,
 Maer hy deed' selfs metter veert,
 Den doeck al voor sijn ooghen
 90 Meester Gherrit al ongheloghen,
 Bantse achter toe al metter veert.

73. *hen*, zeker wel drukfout voor *hem*.

78. *Bede*, om het rijm voor *bidden*.

Doen sprack dees verradersche fiele
 Ick beveel mijne Ziele
 In den Naem des Vaders onbevrees
 95 Des Zoons ende des heyligen Geest,
 Den Scherprechter ginck hem pogen ⁹⁶,
 Hy heeft t' Swaert uyt ghetoghen,
 Om t'hooft t'afhouwen onbedeest.

Slatius wilde sonder ghecken,
 100 Den doeck wat lagher trecken,
 Maer den Beul hem t'voordeel af sach
 Gaf hem met t'Swaert alsucken slach,
 Dat zijn hooft van den rompe solde,
 En van t' Schavot af rolde,
 105 En noch salmen u doen ghewach.

Hoe zijn rechter hant ontrouwen
 Met dien slach is afghehouwen
 En zijn slincker hant oock mee,
 Dat sy al hingh by gheree,
 110 Dus dede God daer een teecken,
 Voor alle menschen wreecken,
 Thoond' dat men hem sulcke gracy de.

Doen sachmen daer sonder letten
 Zijn lichaem op een rat setten
 115 En t'hooft op eenen staeck ghestelt,
 Als sulcken verrader vermelt
 Den tweeden t'was om te schromen,
 Doen is daer voort ghecome,
 Jan Blanckert van Leyden verselt.

120 Hy toonde hem als de bedroefde
 Want hem sulcks wel behoefde,
 En hy sprack voor al t'volck saen
 Heb ick yemant yet misdaen,
 Met woorden oft wercken bedreven,
 125 Och wiltet my doch vergheven.
 Ja, Ja, riep al het volck seer saen.

Noch sprack hy dese reden
 Och wilt doch voor mijn beden
 En hy dede oock zijn ghebedt,
 130 Trock een root mutsjen over d'oogen net
 Den Scherprechter sonder flouwen
 Heeft hem t'hooft afghehouwen
 Aen een sijde toeghedeckt gheset.

96. poghen: dringen.

Den derden Abraham Blanckaert
 135 Die oock mede als Janckaert
 Op 't Schavot thoonde groot berou
 Ghy vrome Borgers ick heb een Vrou
 En vijf kinderen bij desen
 Wilt haer niet verwijtich wesen:
 140 Dat ick moet sterven met vergrou.

Om den Prins te brenghen om 't leven
 Ginck ick my noyt begheven,
 Noch my daer oock niet toe gheneert
 Dan wy sochten metter veert
 145 Den Secretaris sonder lieghen
 Meenden wy te bedrieghen
 Die ons sulcx heeft aen ghepresenteert.

Als hy ghe-eyndicht had zijn reden
 Doen heeft hy selfs ghebeden
 150 Doen riep hy ten anderen mael
 Teghen d'omstaenders generael
 Och willet my al vergheven
 Heb ick yemant misdaen in mijn leven
 Daer op riepen sy jae princepael.

155 Doen ginck hy daer neder kniele
 Bevelende Godt zijn Ziele,
 En in Godts handen zijnen Gheest,
 Den Scherprechter onbevrees
 Heeft hem voor Mans en Vrouwen
 160 Den hals daer afghehouwen
 Dattet hoeft ter Aerde viel bedeest.

Doen gingen sy sonder ghecken
 Zijn Lichaem me toedecken,
 En gheleyt mee aen deen sy
 165 Ten vierden quam Willem Party,
 Op 't Schavot is hy ghecomen
 En hy sprak sonder schromen
 O ghy vrome Burgers hoort na my.

Ick en sochte den Prins verheven
 170 Noyt te brenghen om t'leven,
 Maer ick meende te bedrieghen wis,
 Van Bleyswijck Secretarius,
 Als hy ons t'ghelt hadde ghegheven
 Wy trocken sonder sneven,
 175 Al nae des 's Gravenhaghe fris.

Op den wech waren wy ghecomen
 Doen hebben wy vernomen,
 Dat d'Aenslaghe was gheopenbaert,
 Doen vluchten wy wech beswaert,
 180 Ende noch meer andere reden
 Die hy t'volck daer dede
 Als in zijn Sentencie wert verclaert.

Doen nam hy oorlof onbeladen
 Legghen hier mijn Cameraden,
 185 Daer mee meende hy die andere dry
 Die ghepasseert waren d'Justicy
 Laetse my sien sonder treuren
 Ten mocht hem niet ghebeuren
 Ter doot begaf hem Willem Party:

190 Doen ginck hy daer neder kniele
 Bevelende Godt zijn Ziele
 Vader in u handt beveel ick mijn Geest,
 Riep hy voor t'volck minst en meest,
 Een root Mutsjen trock hy over d'oogen
 195 Den Beul heeftet sweert uytghetoghen,
 En sloech hem 't hooft af seer onbevreesst.

Jan en Abraham Willem Pertye, ¹⁹⁷:
 Die werden noch alle drye,
 Daer begraven in de aert,
 200 Jonck en out vermaert,
 Waer ghy zijt by daegh, en nachten,
 Bidt Godt om goede ghedachten
 Dat hy u van alle quaet bewaert.

197: Jan en Abraham Blanckaert en Willem Partij.

219.

Een nieu Liedt van het versoeck des Keyzers aen de Ho. Mo. Heeren Staten Ghenerael deser Vereenighde Provintien: Met de antwoorde der selver Heeren Staten op de Propositie des Ambassadeurs sijnes Keyserlijcken Majesteyts; gedaen in s' Gravenhaghe den lesten September, Anno. 1623. ⁺

Op de wijze: *Geeft my te drinken na mijnen dorst.*

Aenhoort doch naerstigh nae dit Liet
 Wat nieuws salmen u gaen gewagen,
 Wat daer nu cortelingh is gheschiet
 Int Hoff van Hollant s'Graven Hage
 5 Daer is ghecomen sonder ertsaghen
 Den Keyser sijn Ambassadeur,
 Wat sijn begheerten is of vraghen
 Is't tot nadeel of faveur.

Door dien den Keyser is benout
 10 Van den Turck hoort mijn vermonden,
 Heeft hy door de Jesuwijten bout,
 Weer eenen nieuwen raet ghevonden
 En heeft eenen Ambassadeur gesonden,
 Al aen die Staten van Hollandt,
 15 Wilt doch dit Liet te recht door gronden
 Watmen u sal maken bekant.

In September wilt dit verstaen,
 Op een Vry-dagh hoort mijn gewagen,
 Soo quam een Ambassadeur daer aen
 20 Savonts al in des Graven Haghen,
 En logheerden sonder verdraghen
 Op het Noordt-endt in Hoef-yser mee,
 Maer Saterdaeghs quamen seer braven
 Twee vander Staten by hem ter stee.

25 Nae dat sy malcand'ren hadden ghegroet
 Met eerbiedingh en reverensy,
 Soo heeft den Ambassadeur ontmoet
 Die Staten met sijn brief van kredensy
 Ende ginck terstont oock maken mensy ^{29:}
 30 Haelden brieven uyt sijn packet
 En toonden die daer in presensy,
 De Heeren Staten hier wel op let.

⁺ No. 219. Naar S. In geen andere druk, ook niet bij V.L.

Gramaye, de gezant van de Keizer bracht de boodschap, 'dat deze de oude rechten des Rijks gehandhaafd wenschte te zien, den toestand der oude rijksleenen wilde onderzoeken en als beschermmer dezer vroeger steeds bij het Rijk gerekende streken wilde optreden' (Blok). Zijn reis was echter vergeefs.

Voor de wijze zie bij no. 141.

29: En begon dadelik over de zaken te spreken.

Maer doen die Staten wijs bedacht
 Het opschrift vande brieven lasen,
 35 Doen en wilden sy ^{35.} neemt hier op acht,
 (Want dit en zijn gheen viese vassen)
 Het opschrift dat hielt sonder rasen
 Aen ons ghebedende Heeren siet, ^{38.}
 Daerom wilden die Edel-baesen
 40 Die brieven oock aenveerden niet.

Maer seyden tot den Ambassadeur,
 Dat hij most op een ander wezen
 Want dese brieven met faveur ^{43.},
 Willen wy niet openen of lesen,
 45 Ghy zyt misschien verdooft door desen,
 Want wy en staen onder niemants gebiet,
 Ghy moet misschien in Brabant wesen,
 Want aen ons en hooren sy niet.

Als nu den Ambassadeur dit sach, ⁴⁹
 50 Dat sy die brieven niet wilden ontfangen,
 Doen heeft hy terstont met verdragh,
 Zijn propositie ghedaen met verlangen,
 Biddende die Heeren sonder verstrangen
 Op zijn woorden wel te nemen acht,
 55 Dus ginck zijn propositie haer gangen,
 Die hy mee van den Keyser bracht.

Sijn Keyserlijke Majesteydt,
 Versoeckt aen u mijn Heeren Staten,
 Die Keyserlijke Steden planteyt,
 60 Dat ghy hem die te wil wilt laten,
 Om daer mee te doen tot sijnder baten,
 En al het Gheestelijke goet, ^{62:}
 Dat sy dat al wilden verlaten,
 Om te keeren den Turck verwoet.

65 En dat den Keyser noch versocht,
 Al aen de edele Heeren Staten,
 Als Hertogh Matthias wijs bedocht
 Was aenghenomen van 't Lants Ondersaten,
 Dat hem was beloofd tot zijnder baten,
 70 Een Keyserlijke keucken mee,
 Dus souden oock die Heeren Staten,
 Op brenghen die penninghen ree.

35. Doen en wilden sy: Toen wilden zij niet: toen wilden zij nl. de brieven niet in ontvangst nemen.

38. Het opschrift zal wel enigszins anders geluid hebben; vgl. het volgende lied, vs. 23 vlgg.

43. met faveur: met uw verlof.

49 vlgg. Toen men de brieven weigerde te lezen, heeft hij met onderling goedvinden (*met verdragh*) zijn boodschap mondeling gedaan.

62: Dat zij (de Staten) afstand zouden doen van de verbeurd verklaarde geestelijke goederen.

Voorts soo versocht den Keyser noch
 Boven al dese versochte saken,
 75 Dat hy begheerden sonder bedroch,
 Een jaerlijckx pensioen ⁷⁶ sonder laken.
 Tot Turckyen stut ⁷⁷ hoort dese spraken
 En soo die Staten van Hollandt,
 Den Keyser hier in wilden raken ⁷⁹,
 80 Dan soumen maken vast bestant.

Met den Coningh eenen vasten peys
 Om soo die Landen te ontlasten,
 Zoomen volbrocht des Keysers eys,
 Wat dunckt u van dees loose gasten?
 85 Maer die edele Heeren pasten,
 Op dit versoeck een goet antwoordt,
 Want men can wel voelen en tasten,
 Ten comt uyt gheen goed' boesem voort.

Dus hebben de Heere gesloten raedt,
 90 En hebben oock sonder vertsaghen,
 Desen Ambassadeur verstaet,
 Antwoort ghegheven nae sijn vraeghen,
 Dus spraken sy sonder vertsaghen,
 Wy en connen dit gants niet verstaen ⁹⁴,
 95 Wat den Keyser nae sijn behaghen,
 Aan ons versoeckt al hier ter baen.

Voor eerst die Steden groot en cleyn,
 Die wy met Garnisoen besetten,
 Die houden wy in het ghemeyn,
 100 Voor die ons Vryheyt wilden beletten,
 Voorts wat den Keyser gaet opsetten,
 Te eysschen dese penninghen siet,
 Van Hartogh Matthias wilt letten,
 't Is voor sijn regeringhe gheschiet.

Dus wy bedancken den Keyser seer,
 Van sijn vrede te presenteeren,
 Met Spaengien 't is onnoodigh weer,
 Want met Godt willen wy avontseren ¹⁰⁸.
 Al die ons Vryheyt willen ontweren ¹⁰⁹,
 110 En de Ghemeente des Heeren siet,
 Dus sullen wyse met Godt wel keeren,
 Al die ons willen doen verdriet.

76. pensioen: jaargeld, subsidie. *S pensoen*, drukfout.
 77. Tot Turckyen stut: om de Turken af te weren, te stuiten.
 79. raken: ontmoeten, tegemoet komen.
 94. verstaen: goedkeuren.
 108. *avontseren*, waarschijnlijk is *avanceren* bedoeld: optrekken tegen.
 109. ontweren: metterdaad ontzeggen.

- Oorlof hier hebt ghy nu gehoord,
't Versoeck van den Keyser Fardenanden,
115 En de Heeren Staten haer antwoordt,
Dus bidt den Heer met wijs verstanden,
Dat hy beschermt ons Neder-landen,
Voor alle druck en teghenspoet,
Bidden wy met ghevouwen handen,
120 O Heere Godt ons doch behoet.

220.

**Een Lietje van Gramey, Ghesante van den Keyser, Die inden Haegh
by nacht was komer en verreyser. ⁺**

- Lest was hier een Reyser ^{1.}
Die quam van den Keyser,
Als een groot Ambassadeur,
Hy wou hem niet wennen
5 De Staten t'erkennen,
t'Was al te grooten Monsieur.
- De Staten ontmoeten
Die Poep met begroeten,
Hy hiel zijn autoriteyt,
10 Hy hem niet verneerde,
Want hy presenteerde ^{11.}
De Keyser sijn Majesteyt.
- Als of voor zijn wesen
Elck Staet soude vresen,
15 (Ey lachter eens lustich om?)
Kend ghy Ferdinande,
Niet bet dese Lande?
Hoe zijt ghy soo krachtich dom?
- Zy vreesen Almangien
20 Noch Coninck van Spangien,
Zy staen op heur vryicheyt? ^{21.}
Dus wilt ghy yet praten,
Noemt eerst d'Heeren Staten
Hare Hooghe-Moghentheyt.
- 25 Niet lieve besonder,
Zoo noemtmen die onder,
t'Ghebiet van andere seyn,
Zy kennen noch eeren
Gheen Keyzers noch Heeren
30 Als Godt voor Souvereyn.

⁺ No. 220. Naar S. In geen andere druk. Ook niet bij V.L.

1. *Reyser*. Gramaye kwam niet officieel als gezant, maar schijnbaar als een reiziger. Daarom ook werd hij niet in de vergadering der Staten ontvangen, maar kwamen twee leden hem bezoeken.

11. presenteerde: representeerde, vertegenwoordigde.

21. Het vraagteken is hier al evenzeer misplaatst als in vs. 15.

Dus moet ghy van kante
O Keyzers Ghesante,
En t'sy u leet, of lief,
Met al uwe Hanssen
35 Naer Weenen gaan danssen,
En halen een ander Brief.

Laet rijden voor aen
U swarte Moorjaen,
Die met zijn Trompets gheschrey
40 Mach brommen een vlaagh
Hoe braef inden Haag
Onthaelt wiert mijn Heer Gramey.

Die daer zijn presentie,
Veel min audientie
45 Wou gunnen aan hoogh noch leeg
En dat (na mijn oordeel)
Om dat tot zijn voordeel
Hy gheen audientie kreegh.

- Nu mach hy weer scheyen
 50 Met Knechts en Lackeyen
 Bij nachte, gelijk hy reet,
 En quam inden Haghe,
 Zoo sietmen by daghe
 Niet hoe zijn Volck is ghekleet.
- 55 En segghen den Keyser
 Dat hy hier gheen Reyser
 Send', maer een Arent of Valck, ⁵⁷.
 Gheen Paep noch gheen Kerck-uyl,
 Die maeckt al het werck vuyl,
 60 Die Staten zijn al te schalck.

221.

Een nieu Liedeken, van den Tocht die ghedaen heeft Graef Hendrick van den Berg in de Velu, maer niet langh daer nae soo is hy weder te rugge geweken met verlies van 600. Man die van kou en onghemack ghestorven zijn, ⁺

En gaet op de wijze: *Het voer een Schuytjen over den Rijn*. 1624. Februarius.

- Doen men schreef sesthien hondert Jaer
 En vier-en-twintich openbaer,
 Aenhoort doch Mans en Vrouwen,
 Quam den Vyandt met groote macht
 5 En socht ons te benouwen.
- 'Twas in een maent hoort mijn advijs
 Dat t'water was soo dick van Ys,
 Gheworden, ten selven stonden,
 Dat sy daer over conde gaen,
 10 Hoort wel nae mijn vermonden.
- In February hoort met spoet
 Doen quamen sy te peerd en te voet,
 Op onsen Tuyn wilt weten,
 Maer sy quamen al veel te spaet
 15 Daer was voor haer ghegheten.
- Over D'ijse quam dit ghespuys ¹⁶.
 Zy maeckten een soo groot ghedruys,
 Met roepen ende tieren,
 Ghelijck al of het waren schier
 20 Een hoopen wilde dieren.

57. Waarom *Arent of Valck*, is niet duidelijk. Heeft de dichter bij *Reyser* aan *reiger* gedacht?
 + No. 221. Naar S. In geen andere druk. Ook niet bij V.L.
 Dit lied behandelt dezelfde gebeurtenis als het volgende.
 Voor de wijs zie Van Duyse II, 1502; Mincoff, bl. 276.
16. Zaterdag, 7 Febr. 1624 trok Van den Berg met zijn troepen bij Dieren over het ijs. Verzameld had hij zijn troepen tusschen Wesel en Boecholt.

Zy trocken voort nae Arnhem saen
 Hy meend' de Stadt te grijpen aen,
 Dan daer was van den lesten,
 Anders niet in dan cruyt en loot
 25 Dat was voor haer ten besten.

Drie schoten dede hy op de Stadt
 Die van binnen antwoorden radt,
 Haestich al op zijn rede,
 Zoo dat hy van haer is ghekeert
 30 En lietse in haer vrede.

Hy sach dat hy daer niet en vinck,
 En was dat niet een wonder dinck,
 Dat hy so haest ginck keeren,
 Al van de Stadt van Arnhem coen
 35 'Twas voor hem groot verseeën.

Hy sach sijn volck aldaer minjoot
 By thien en twintich ligghen doot,
 'Twas hem gheen groote eere,
 Dat hyse brocht in ons warant
 40 In sulcken kouden weere.

Zijn Ruyters waren seer benout,
 Want t'was doen groote felle cout,
 Al op den selven stonden,
 Zy saten doot al op haer Peerd
 45 Hoort noch nae mijn vermonden.

Haer Schiltwachten die sy int velt
 Met menichten hadden ghestelt,
 Die stonden wilt doch hooren,
 Als houten staken op het velt
 50 En waren doot ghevrooren.

Denckt wat een jammer men daer sach,
 Zoo veel menschen met groot gheklach,
 Die daer laghen bedorven,
 Meer dan seshondert int ghetal
 55 Die daer van koude storven.

Thien duysent man verstaet wel mijn,
 En veertich Cornet Ruyters sijn,
 Die waren by malcander,
 Meenden ons Lant te krijghen in
 60 Maer daer quam juyst een ander.

Hy meende t'was wel zijn begheer
 Dat hy sou werden Prins en Heer,
 Vande Veulu en Hollande,
 Dat hy daer sou spanceren gaen
 65 In de schoone waerande.

Doe quam onsen vromen Helt,
 Met groote haest t'sy u vertelt,
 Haer uyt den Tuyn te keeren,
 Want sy en dochten anders niet
 70 Dan ons Landt te schofferen ^{70.}.

Doen sy hoorden op t'selve pas
 Dat den Prins van Oranjen ras,
 Haer wou comen besoecken,
 Zoo dat sy niet hebben gheproeft
 75 Van de Hollandtsche koecken.

Haer Bier en Broot lieten sy daer
 En sijn ghegaen met groot beswaer.
 Het is een spijt voor Spanjen,
 Al wat sy hebben laten staen
 80 Dat is goet voor Oranjen.

Hy sette sijn volck in slachtoort
 Om dat hy most datelijck voort,
 'Twas noch tot sijnder baten,
 Had hy noch wat ghebleven lang,
 85 Zijn veren had hy ghelaten.

Hy most verlaten t'Ghelderlant,
 Om dat hy daer niet was bekant,
 'Twas daer te onghesonde,
 Zijn Soldaten op t'selve, pas
 90 Storven ghelijck de honden.

Zy liepen voort al metter haest,
 Want sy waeren te seer verbaest,
 Vele neemt hier op achte,
 Van zijn volck jonck ende out
 95 Die op den wech versmachten.

Hy liet ons hier tot onderpant
 Ses hondert dooden in ons Lant,
 'Twas niet wel sijn begheeren,
 Dat hy soo most in korten tijt
 100 Te rugghe weder keeren.

Ons Ruyters waren op de been
 Hy docht hier com ick int gheweën,
 Met alle mijn Soldaten,
 Comt de Prins van Oranje mee
 105 Ons leven moeten wy laten.

70. schofferen: verwoesten.

Haer aenslach is tot niet ghemaect
 Zy zijn met schande wech gheraect,
 Tis haer niet wel becomen,
 Veel Peerden en Begagie groot
 110 Dat is haer noch ontnomen,

Den een liep hier den ander daer,
 Zy waren al in groot ghevaer,
 En waren seer benopen,
 Zoo datter noch veel waren die
 115 Den doot moesten becoopen.

Daerom o Godt bewaert ons doch,
 Ghelijck ghy ons bewaert hebt noch,
 Al op de selve stonde,
 Dat bid ick u hier in dit Liedt,
 120 Met hert ende met monde.

Zy souden gaen den ouden ganck
 Dat ¹²² sy ons hadden in bedwanck,
 Souden ons wel leeren singhen,
 Ghelijck de Catte met den Muys
 125 Sou hy met ons om springhen.

Daerom Broeders hoort mijn begheer
 Wenscht nu doch niet na sulcken Heer,
 Als de Coningh van Spanjen,
 Strijdt mede voor het Vaderlandt
 130 Voor Godt en voor Oranjen.

Bewaert doch onse Landen goet
 Voor ongheluck en teghenspoet,
 Met al de Heeren Staten,
 Dat sy moghen met wijs verstant
 135 Regeren t'onser baten.

Oorlof mijn vrienden al te saem
 Laet ons den Heer bidden bequaem,
 In dese quade tijden,
 Dat hy ons doch helpen wil
 140 Uut Cruyse en uyt lijden.

122. Dat: indien.

222.

**Gesangh over den mis-lucten Aenslagh der vrye Nederlantsche
Vyanden: By haer aen-ghevangen teghen die vande Ghereformeerde
Religie, geduyrende de stercke ende ghestrenghe Vorst van
Vastelavont, ⁺**

Op de voyse van: *Maxmilianus de Bossu*, etc. 1624.

- Als Wolf-aert ¹. trots, boos ende fier
Wouw schaden en verflouwen
Met d'Arent het Twee-hoofdich dier
Hebbende scherpe klouwen,
5 'sLeeuws Schapen ende vog'len vry
Verlost van Roomens slaverny
En t'Spaens Bloedich benouwen.
- Soo heeft hy hem in korten tijdt
Seer ruchtbaer laten hooren
10 Als de wat'ren wijdt ende zijdt
Wel vast waren bevrooren:
Sijn Ondieren bracht hy te hoop
Sijn desseyn was zijn cours zijn loop
'tVry Neerlandt te verstooren.
- 15 Jegkens het Roomsche Bacchus-feest ¹⁵.
Quamen sy aen Marceeren ¹⁶.
Tot vreuchd' van t'Roomsche en t'Spaensche beest
Wildens' ons overheeren,
Maer ons' Veld-Heer uyt Judas Stam
20 Den stercksten Leeuw, ons een soet Lam ²⁰.
Deed' haer te rugghe keeren.
- Maurits Gods Dienaer en Crijchs-heldt ²².
Ende t'Huys van Nassouwen,
Crijchs-luy, in Steden, Forten, t'Veldt

+ No. 222. Naar L. Verder alleen in M. Niet bij V. L.

Over het onderwerp van het gedicht zegt Blok IV, 254: 'De Veluwe, het Oldambt, het platteland van Drente en Overijsel werden in Februari door Spaansche troepen, vooral door de ruitery onder graaf Hendrik van den Bergh, die tot bij Arnhem en Barneveldt doordrong, heerlijk gebrandschat' enz.

Opschrift de vrye Nederlantsche Vyanden: de vijanden der vrije Nederlanden.

1. Met *Wolf-aert* wordt waarschijnlijk Spinola bedoeld (vgl. vs. 216) en met de tweehoofdige adelaar het Duitse rijk.
15. Met *Bacchus feest* wordt Vastenavond bedoeld, die dit jaar op 20 Februarie viel.
16. Marceeren: marcheeren. M *Mars eeren*.
20. de leeuw, die voor ons als een lam is.
22. *Crijchs-heldt*. L heeft de drukfout *Chrijs-heldt*, die M heeft overgenomen. Het is wel eigenaardig, dat deze drukfout in verscheidene uitgaven (en ook in tal van andere werken) zoo dikwijls voorkomt. Zoo ook hier vs. 24 *Chrijsch-luy*. Toch heeft men daar geen bijzondere spelling in te zien. Wij hebben het dan ook nergens opgenomen en er ook elders in de noten slechts een enkele maal gewag van gemaakt. Vgl. n°. 145, vs. 86.

- 25 Met Stael, Kruyt, Loot, Kortouwen ²⁵,
 Over-al, hielden goede wacht,
 Namen op ons Vyanden acht.
 Men badt Godt met vertrouwen.

- Den Vyant wilde Vrieslandt an
 30 Maer kon daer niet in comen,
 Graef Ernst ³¹ een ernstich vromer Man
 Heeft zijn komst waer-ghenomen.
 Op Velouw over d'IJssel-stroom
 Quam hy trecken met vrees' en schroom
 35 Luttel tot zijn beromen.

- Onse Vader ons God en Heer
 Die ons trou gaet bewaren,
 Die ons zijn woordt en heyl'ghe leer
 Voordraecht en gaet verklaren,
 40 Die daghlijcx ons hert en ghemoet
 Aenroert met sijnen vingher goet
 Sijn Raed' quam openbaren.

- Den Vyant Godes toorn verkont:
 Den Hemel gaf een Teecken
 45 Het Teecken van Godes Verbont
 Is ons verkeert ghebleecken
 Een Reghen-booch teghen de Son
 Gantsch verkeert inden Hemel ston: ⁴⁸.
 Soo quam God ons aen-spreken.

- 50 Onse God onse Vader goet
 Ons quam segghen en leeren
 Siet ick koom hier met mijne Roed'
 Ghy wilt u niet bekeeren,
 Bekeert u, Laet van Sonden af
 55 Of ick u met mijn Roede straf,
 Die niemant kan af-weeren.

- Ick hebb' met u wel op-gherecht
 Myn Verbont der Ghenaden
 't Verbont van waerheyt en van recht:
 60 Maer ghy gaet slimme ⁶⁰ paden,
 Mijn Verbont ghy daechlijcx verkeert ⁶¹.
 Ghy leeft niet soo mijn woordt u leert:
 Maer ghy gaet dat versmaden.

25. *Kortouwen*, hier wel in 't algemeen voor geschut.
 31. *Graef Ernst*. Ernst van Mansfeld, die in deze tijd met zijn benden in de oostelike provinciën gelegerd was; *hy* in vs. 34 is de vijand.
 48. Een eigenaardig voorbeeld, hoe slecht de mensen zelfs gewone dingen waarnemen. Een regenboog toch staat altijd tegenover de zon.
 60. *slimme*: schuine, scheve; *slimme paden* zijn dus het tegenovergestelde van *rechte wegen*.
 61. *verkeert*: schendt; eigenlijk: omdraait, verandert.

Gods dreyghen bracht een vrees in t'Lant
 65 Al-om de Menschen vluchten,
 Men vreesden voor roof, moort en brant,
 Daer was een swaer beduchten,
 De God-vreesende Mensche vroet
 Viel God sijnen Vader te voet
 70 Met bidden en met suchten.

Doch veel openbaer Huychelaers
 Die 't houden met de grooten ⁷².
 En oock veel Roomsche Aedelaers ⁷³.
 Met 'sRooms, Paeps Mis-ghenooten
 75 Spraken in haer Hart met ghelach
 Welkom 'sPaus, 'sSpaenjaers, 'sArents dach
 Dit heeft God wel besloten,

Den Spaenschen Wolf int Schaeps-kleedt
 Vol 'sPaus en 'sArents veeren
 80 Is (riep de Vos ⁸⁰.) niet meer soo wreedt,
 Hy komt niet om te deeren
 Dat Landt met roof, brandt ende moort
 Maer hy soeckt met een soet accoord
 Dat seer saft te regeeren.

85 Maer o Vos ghy en kondt de Kraen ⁸⁵.
 Wijsheyt noch wacht beroven, ⁸⁶.
 Gaet maeckt dat vroedt uw' Armen-haen
 U Luydt slaet voor den doven ⁸⁸.
 Gods Kalf ⁸⁹ vroet is gheen dolle stier
 90 Gods Herder hoedt zijn Schapen hier,
 In God zy vast ghelooven.

Ons God verschoont ons uyt genade,
 Hy breydelt ons Vyanden:
 Met vrees', kouw', hongher hy haer slaet,
 95 Hy drijfts' uyt onse Landen.
 Dus heeft God goet, ons Jonck en d'Oudt
 Groot ende kleyn wel gewaerschouwt,
 Bewaert voor 'sVyands handen.

72. M schrijft *De Grooten* en ziet dus hierin een toespeling op de Remonstranten, wat misschien ook wel de bedoeling is. *Armen-haen* in vs. 87 is altans een gewone spotnaam voor de Arminianen.

73. adelaers: edelen.

80. *de Vos*, zeker wel in het algemeen: zij, die door listige praatjes zoeken te bedriegen. Anders zal men moeten denken aan Graaf Hendrik van den Berg; zie n°. 232, vs. 20.

85. Dat *de Kraen* hier tegenover de *Vos* gesteld wordt, is zeker wel aan de bekende fabel ontleend, zonder dat men daarin een toespeling op een bepaald persoon behoeft te zoeken. Hier wordt dus de burgerij bedoeld.

86: Gij kunt hem van wijsheid noch waakzaamheid beroven.

88: Gij speelt voor dovemans deur.

89. Met *Kalf* wordt soms de burgerij bedoeld, b. v. *Politieke Balladen* enz. uitg. VI. Bibl. n°. 5 en 38. Maar hier zal toch eerder een andere gewone woordspeling zijn, en zal er Calvijn mee bedoeld worden.

Ist dat wy gaen in sonden voort
 100 Gods toorn sal 'tLandt om-keeren
 Hy salt met roof, brandt ende moort
 Verwoesten en verheeren.
 Pestilency en Dieren tijdt
 Oock Waters-noot sal ons subijt
 105 Verslinden en verteeren.

T'is dan hooch tijdt, Ja meer dan tijdt
 Om ons soo te bekeeren
 Dat dit voor al sy onse strijdt
 Dat wy de sonde weeren
 110 Dat onse vreught sy vroeck en laet
 Goet te doen, en te laten 'tquaet.
 Dat wy God altijt eeren.

Wegh Eygen-eer, wegh Eyghen-baet,
 Wegh Trots, wegh Hovaerdye,
 115 Wegh Leughen, Twist, Nijdt ende Haet,
 Wegh loos' Huychelarye,
 Wegh Af-god, wech Mensche verkeert,
 Ghy en ben 't niet Ghereformeert:
 Maer zijt vol Symonye ¹¹⁹.

120 Wegh Dronckenschap, erg' Hoerery
 Wegh ghy begheerigh spelen,
 Wegh ghy vervloecte Woeckery
 Wegh ghy archlistigh stelen,
 Wegh Brassen, ydel snaer-gheluyt,
 125 Onkuys ghedans, gheblaes, ghefluyt,
 Wegh ydel singhen, quelen.

Wegh Boose-wil, Ghedachten loos,
 Wegh alle boose Sonden,
 Wegh weesen, Natuer Goddeloos
 130 Ghy en werd niet ghevonden
 In Gods nieuw heyl'ge Vreedsaem Stadt,
 Ter Hellen loopt u wegh en Padt
 In den Poel niet om gronden ¹³³.

Indien wy Godes wille doen
 135 En God op t'hoochste beminnen
 Wy sullen al als Leeuwen koen
 Ons Vyanden verwinnen,
 Gods handt ons Vyand treffen sal,
 En maken confuys ¹³⁹ over-al
 140 'tGeen dat hy sal beginnen.

119. *Symonye* blijkbaar eenvoudig in het algemeen genomen voor de fouten der geestelijkheid en in de Roomse kerk. Zo ook n°. 134 vs. 17 *Simons gesellen* waarschijnlijk voor Roomse geesteliken.

133. niet om gronden: onpeilbaar.

139. Confuys maken: doen mislukken, eigenlijk: in verwarring brengen.

- Sy sullen met haer eyghen Sweert
 Malkanderen vernielen
 God sal door vrees' maken verveert
 Haer Godloose zielen,
 145 Sy sullen vallen t'haerder schandt
 Door Muytery en Mis-verstandt
 Alsse voor Israel vielen.
- Onser een duysent op de vlucht ¹⁴⁸:
 Sal dryven en verjaghen
 150 Als van ons komt een goet gherucht
 Sal ons Vyant vertsagen.
 So wy God dienen t'aller tijdt
 Hy sal voor ons voeren den strijdt
 Tot onsen wel-behaghen.
- 155 Voor Pest, duert ende Waters noot
 Sal ons God wel behoeden:
 Gods zeghen over kleyn en groot
 Seer heerelijck sal vlooden,
 Soo wy yvrigh vroeck ende spae
 160 Christum ons Hooft trouw volghen nae
 En leven als de vroeden.
- Godsalicheydt heeft niet alleyn
 Beloft van God verkreghen
 Over 't Tijdtlijcke leven kleyn
 165 Maer een eeuwighen zeghen.
 Den Godloosen Gods toorn raeckt,
 'sDuyvels, 'sDoods, 'sHels ghequel hem naeckt
 En volghet aller weeghen.
- Vry Neer-lander, Waters Nieuw Jaer ¹⁶⁹
 170 Van een duysent ses hondert
 En vier-en-twintigh, wel hier naer
 Ghedenckt: Weest oock verwondert
 Als ghy op Vastelavonts tijdt ¹⁷³
 Denckt hoemen vreesden seer subijt
 175 'tLandt sou werden gheplondert.
- Tracht te werden een gansch nieu Mensch
 Soo sullen u sondts vlooden ¹⁷⁷.
 Niet schaden. God sal u nae wensch
 Als een goet Herder voeden.
 180 Verlaet 'sWerelts lust, hovaerdy,
 Begheert der ooghen, Brassery,
 God sal u wel behoeden.

148: Een van ons zal duizend van hen op de vlucht drijven.

169 vlgg.: Vrije Nederlander herinner u later het watervloeds Nieuwjaar van 1624, d.w.z. het Nieuwjaar, toen er een watervloed was.

173 vlg.: Als gij bedenkt, hoe men op Vastelavond vreesde.

177. *sondts vlooden*, zoo schrijft hij, omdat hij *zondvloed* verklaart als: vloed tot straf voor de zonde.

- Den Leeuw uyt Juda ¹⁸³. seer vailjant
 Die sal u wel beschermen,
 185 Over u Huys, u Stadt en Landt
 Sal hy sich wel erbarmen,
 Hy sal u bevrijden seer wel
 Voor alle scha, schandt en ghequel
 Soo dat ghy niet sult kermen.
- 190 O Schapen Gods wort Leeuwen mee ¹⁹⁰
 Duyf, Haen, Hen, Gansen, Enden,
 Swaen, Craen Vlucht niet, maar houd vast stee:
 Wie kan u schaden, schenden
 Soo ghy u in Gods Schapen Stal
 195 Eendrachtigh houdet over al?
 God sal t'onheyl afwenden.

- Ghy Duyven leeft in simpelheyt
 Ghy Hanen en ghy Hennen
 Vreest God, leeft in ghetrouwicheyt
 200 En wilt d'uwe soo wennen:
 U Huys, Stadt, Lant wacker bewaecht
 Dat ons Vyandt daer niet in raeckt,
 Hy souw u alle schennen.

- O Geusen, Gansen cloeck en trouw
 205 Die over Zee gaet varen
 Die van gantscher herten 'tGhebouw
 'sRijcx Christi, 'sLandts welvaren
 Beyvert: Hebt moet: Enden snel
 Die tot een goet Endt vlieght ²⁰⁹. seer wel,
 210 God zal u trou bewaren.

- Ghy Swanen met u langhen hals
 Met u sneeu-witte veren,
 Die niet zijt diefachtich noch vals:
 Maer gaet u vroom gheneren
 215 Met d'Ed'le Kraen dat ²¹⁵. wack're Dier,
 Vreest Wolfaert, Vos noch Arent hier,
 Gods Leeuw sal hem wel keeren.

- O Wolf-aert ²¹⁸. die Gods Schapen slacht
 En om u hals gaet draghen
 220 Een Gulden Vlies oft Schapen-vacht

183. Den Leeuw uyt Juda: Maurits; vgl. vs. 19.

190 vlg. Het is niet waarschijnlijk, dat de dichter bij elk dier, dat hij noemt, een bepaalde bedoeling heeft. Hij neemt de bekende bijbelse vergelijkingen: de leeuw van Juda, de simpele duif, de herder met zijn schapen, verder de algemeen bekende van de wolf, de vos, de ganzen (= Geusen) en breidt dat met nog een aantal diernamen uit. Misschien kende hij ook no. 46.

209. *vlieght*. L *vieght*, drukfout, in M verbeterd.

215. *dat*. L *daf*, drukfout, in M overgenomen.

218. *Wolfaert* zal Spinola zijn, *Arent* natuurlijk het rijksleger; wat de *Vos* is, weet ik niet. Evenmin zijn de andere toespelingen duidelijk.

Gods Leeuw sal u haest daghen
 U den Pauw, Arent met sijn kuyf
 Die quelt Gods Vog'len Tortelduyf
 Sal hy straffen en plaghen.

225 Babel 'sdraecx-hoofdigh Roomich beest ²²⁵

Sal werden overwonnen
 De reyne Vog'len onbevrees
 Van den Enghel der Sonnen
 Werden door Gods stem ende kracht

230 Seer haestelijck te saem ghebracht,
 'sBeests heyr dat werd verslonnen.

Dit sal den Prins der Princen koen
 'tHooft en Helt van Gods Helden
 In sijnen Heyl'ghen strijt haest doen

235 Michael die Neer-velden
 Den rooden Draeck sal in dit Heyr
 Verdoen met stael, cruyt, loot en speyr
 Hen die tLam Gods seer quelden.

223.

**Een nieuwe Dancksegginghe over die heerlijcke Victorie, die Godt
 almachtich ons gegeven heeft teghen onse Vyanden in West-Indien,
 waerover men God almachtich met goeder herten behoort te loven
 ende dancken, ⁺**

Op de wijze: *Looft den Heer ghij Christen Nacy.* 9. May.

Comt nu by Mannen en Vrouwen,
 Maeckt vreuchde en blyschap groot,
 Prijst den Heer sonder op houden,
 Door dees Victory minjoot,

5 Die ons Godt ghegheven heeft,
 Dus danckt den Heer alle wat leeft,
 Singt met Victory vry, ^{7.}
 In dese Landen,
 Door de West-Indische vloot ten ty.

225 vlgg. Vgl. Openb. XIX, 17. 'En ik zag eenen Engel staande in de zon, en hij riep met eene groote stem, zeggende tot alle vogelen, die in het midden des hemels vlogen' enz. Ook in het volgende koeplet de gewone toespelingen op plaatsen uit de Openbaring.

+ No. 223. Naar S. In geen andere druk. Ook niet bij V.L.
 Alleen de twee eerste strophen staan in S op 9 regels; in de andere heeft de zetter op verschillende manieren een of twee regels uitgewonnen. Wij hebben overal de oorspronkelijke indeling hersteld.

7. In dit vers ontbreekt het middenrijm. Het zal wel moeten zijn:

Singt vry met Victory.

Waarschijnlijk heeft de zetter hier veranderd, omdat hij bezwaar had tegen het rijm *Victory: ty.*

- 10 Tis veele menschen wel in dachtich,
 Datmen in Hollant Zeelant saen,
 Den Trommel het is waerachtich
 Over al heeft hooren slaen,
 Om volck aen te nemen fijn,
 15 Nae West-Indien op dat termijn,
 Veel gasten vroom sonder schroom,
 Om dees voyasy,
 Bereyden haren groote som ¹⁸.

- Den Heer van Dort een helt ghepresen, ¹⁹
 20 Ter eeren vant Vader-Lant,
 Die sou daer Generael of wesen,
 Van die Soldaten vailjant,
 Dertich Schepen int besluyt,
 Die sijn daer ghevaren uyt,
 25 Wel ghemonteert, Onghedeert
 Die Boots-ghesellen
 Vlamden lustich op den buyt.

- t'Was een lust om te aenschouwen,
 Doent volck ghemonstert wert,
 30 Want men sach voor Mans en Vrouwen, ³⁰:
 Oraengien streven sonder smert,
 Elck had Korasy groot,
 Op dees heerelijcke vloot,
 Veel Lief-hebbers bekant, Vant vaderlant
 35 Hoordemen spreken,
 Godt gheeftse Victory triumphant.

- Met blyschap sonder beswaren,
 Sijn dees Schepen 'tseyl gegaen,
 Kloeckmoedich ter Zee ghevaren,
 40 Om haer vyant te grijpen aen,
 Dus voeren sy dach en nacht,
 Door die Zee met gantscher macht,
 Ginds en weer, nae haer begheer,
 Om te bevechten,
 45 Victory tot haerder eer.

Nu dees Vloot was uyt ghevaren,
 Men vernam geen tijdingh niet,
 Maer dochten dat sy alle garen,
 Waren gecomen int verdriet,

18. som: pak.

19 vlgg. 21 Dec. 1623 vertrok uit Texel een vloot van 32 schepen naar West-Indië onder de admiraal Jacques Wilkes, terwijl kolonel Johan van Dorth, Heer van der Horst en Pesch, bevelhebber van het krijgsvolk was.

30: Want men zag de Oranjevlag voor allen uitzwieren.

50 Maer Godt die het al regheert,
 Sijnen Naem moet sijn ghe-eert,
 Heeft haer behoet voor tegenspoet,
 En heeft ghegheven
 Victory ons Nassousse bloet.

55 In Jaer drie-en-twintich waerachtich,
 Men sal het u doen vermaen,
 Doen is dese Vloot eendrachtich,
 Te samen onder seyl ghegaen,
 Na Bresili onverhoets,

60 Daer namen sy haren koers,
 Maer door storm en wint dit versint ⁶¹
 So is versteken ⁶².
 Den Heer van Dort, Met sijn gesint.

Daer nae heeft hem den wint gaen stillen

65 Twas set weer de seylen by,
 Wy moeten sonder gheschillen,
 Soeken ons mede perty ⁶⁷,
 Sy vondense seer triumphant
 Dus hebben sy ghelijckerhant,

70 Den Ammerael principael,
 Raet gehouwen,
 Om haer volck te setten aen Landt.

Twas al gasten hebt goey korasy
 Niemand staet nu als een bloet,

75 Maer vecht nu als een Prinsen Pasy,
 Om te krijghen ghelt en goet,
 Laet Oraengien streven vry,
 Tegen ons wederparty
 Elck als een Helt, hem nu stelt,

80 In het vechten,
 Lustelijck als Leeuwen bly.

Men sach daer doen die Batavieren,
 Om te houden haren Naem,
 Seer kloeckmoedich met bestieren,

85 Om te vermeederen haer faem,
 Elck een wou die eerste sijn,
 Om te strijden op dat termijn,
 Als helden koen sy haer doen
 Lustich stelden

90 Om te strijden, Wilt dit bevroen.

61 vlgg. Op 21 Jan. 1624 bij Sint Antonio (het westelikste der Kaap Verdische eilanden) dwaalde het schip Hollandia met Van Dorth af en dreef naar de kust van Sierra Leone. Na lang wachten ging Wilkes zonder hem verder en veroverde 9 Mei San Salvador aan de Allerheiligenbaai. Twee dagen later kwam Van Dorth, die van 9 April af langs de kust van Brazilië naar Wilkes gezocht had. Hij bleef er nu als commandant, maar werd kort daarna door Brazilianen vermoord.

62. versteken: uit de koers geraakt.

67. mede perty: tegenpartij, tegenstander.

- t'Mocht speck Jan wel spijten saen,
 Want wy gaven haer vanden lepen ^{92.},
 Sy mosten haseleeren ^{93.} gaen,
 ^{94.}
- 95 Het Kasteel dat kregghen wy in,
 En de stad verstaet den sin,
 Verlieten sy ten selven ty, ^{97.}
 En lieten daer blijven,
 Kostelijckheyt menigherly.
- 100 Het en is niet om te sommeeren,
 Den Buyt die ons volck daer kreegh,
 Men siet de Gasten domineeren,
 Matroos heeft nu sijn rechte deech,
 Om te drincken lustig Wijn,
- 105 En Toeback op dit termijn,
 Vroech en laet Elck daer gaet,
 Als een Joncker,
 Het schijnt dattet Heeren sijn.
- Wel wat mach den Koninck dencken,
 110 Dat die Hollanders so koen,
 In sijn Landen sonder mencken ^{111.},
 Durven comen wilt bevroen,
 Want hy meent het Nederlant,
 Dat het nu heel was vermant,
- 115 Door sijn ghewelt, dat quam te Velt
 Met t'Volck van den Keyser
 Maer t'is nu heel anders ghestelt.
- Wilt nu Biecht en Bevaert loopen,
 Klaecht den Paus nu u Misval,
 120 Dat den Geus met groote hoopen,
 In u Landt comt over al,
 Met haer houte Peerden saen
 Daer sy u mee komen aen,
 Door die zee, in die Stee,
- 125 Dat ghy haer soudt dwinghen
 Loopt ghy self met Kackhielen mee.
- Maer soo den Paus hem begint te stooren
 Teghen den Geus seer rebel,
 Soo is het altemael verlooren,
 130 Want hy verdoemt haer in de hel,

92. vanden lepen geven: slaag geven.

93. haseleeren: het hazenpad gaan.

94. Dit vers ontbreekt in S.

97. De stad werd zonder slag of stoot genomen, doordat de bevolking gevlucht was. Zie het uitvoerig verhaal bij Baudartius, Memorien enz. 16e boek, bl. 72 vlg. Met niet veel meer moeite werd de stad in Februarie 1625 heroverd door de Spanjaarden onder Don Frederik de Toledo.

111. sonder mencken: zonder mankeren, zonder missen.

- Want t'is hem een groote spijt
 Dat sy die schoone Stadt sijn quijt,
 Maer voor mijn besluyt, wilt overluyt
 Den Heere dancken,
 135 Geeft hem die Eer van desen buyt.
- Dus wilt Godes naem belijden,
 Voor dees blijde tijdingh ghewis,
 Die ons nu ten selven tijden,
 Vande ¹³⁹ vloot ghecome is,
 140 Het Schip genaemt den Vos seer saen,
 Is uyt de vloot ghecome aen,
 In ons Lant triumphant,
 Rijcklijck gheladen,
 Met veel kostelijckheyt abundant.
- 145 Wy dancken Godt voor dees Victory,
 Die ons den Heer geeft triumphant,
 Singht hem nu Lof ende glory,
 Door dit heele Nederlant,
 O Heer breeckt doch des vyants macht,
 150 Houdt u ghemeente in eendracht,
 Dat sy met vlijdt, Tot aller tijdt,
 Uwen naem belijden,
 In Liefde aen allen sijdt.
- Prince Godt seer goedertieren,
 155 Bewaert ons vrome Nederlant,
 Wilt die Staten herten stieren,
 Tot wijsheyt seer abundant,
 Behoet den Edelen Prins Nassou,
 Met sijnen Broeder ghetrou,
 160 En al die met vlijdt, Voor u Kerck strijdt,
 Wiltse beschermen
 Voor verraet, Tot aller tijdt.

139. *Vande. S Lande*, drukfout.

224.

**Loff-Liedeken vanden Zeeslach in Oost-Indien besijden het
Coninckrijk van Parssen, tusschen 8. Spaensche Galioenen ende vier
Enghelsche met vier Hollantsche Schepen, daer Signeur de neerlage
creech, geschiet den 12. 15. ende 24. February, ⁺**

Op de wijze: *Achab over Israel verheven, Regeerde binnen, etc.* 1625.

Looft God de Heer met harten blijden
T'allen tijden,, int gantsche Landt,
Hy hulp ons trouwelijcken strijden
Recht besijden,, Parsia t'Lant,
5 Daer wy in deughden,, ons seer verheughden
Die Matroosen altesaem,
Geen van ons allen,, den moet liet vallen
Vielen dapper aen bequaem.

Int Jaer ons Heeren met vercloecken
10 Duysent seshondert vijfmael vijff
February tien quamen wy soecken
Maer dat en had niet veel om t'Lijff,
Wy laghen dare,, maer niet seer clare ¹³,
Voor Kammeron ¹⁴ al op de Ree
15 Maer doen wy hare,, werden gheware,
Doen staken wy stracx weer in See.

Het was omtrent de avont stonden,
Doe wierden het gheheele stil,
Ons Anckers daelden totten gronden,
20 Maer dit en was niet met ons wil,
Des morghen vroeghe, tot ons ghenoege
Sochten wy Gaellioenen groot,
t'Getal was achte,, die wy verwachtte
Een soo vreesselijcke vloot.

25 Het bloedich Cruys van Portugale ²⁵.
Dat saghmen streven ²⁶ even sterck,
Al op den Spaenschen Admirale
Het waren Schepen als een Kerck,

+ No. 224. Naar S. In geen andere druk. Ook niet bij V.L.

Wassenaer, 12e boek, fol. 31–35, geeft van deze gevechten een zeer uitvoerig verhaal nl. een herdruk van 'Waerachtich verhael vande.... Zee-striidt.... omtrent Ormus,' Amst. 1626 (Knuttel 3664). Maar toch geeft ook dit lied enkele daar niet vermelde bijzonderheden. De dichter behoorde blijkbaar tot de bemanning van de Dordrecht.

13. *niet seer dare*. Wil dit zeggen: niet slagvaardig?

14. *Kammeron*, of *Gameron*, aan de Noordkust van de Perzische golf, bij de straat van Ormuz.

25. Vgl. bij no. 188, vs. 51.

26. *streven*: wapperen.

Om heur te paeyen ^{29.}, lieten wy waeyen
 30 Orangien, ende Blance Bleus,
 Den Spaenschen Adel, riep sonder fabel
 De duyvel die haelt de Geus.

Wy ontmoetten malcander lustich,
 Smorghens ten seven uren koen,
 35 Maer onsen Admirael seer rustich,
 Die gingh daer eerst de Misse doen,
 Hy gingh ons veuren,, al sonder treuren
 Als eenen Admirael ghetrou,
 Niet als den slechten,, gingen wy vechten
 40 Al voor den Prince van Nassou.

t'Schip Dorderecht was seer benepen ^{41.}
 Van Galioenen ses seer groot,
 Alsoo sy songhen, wy oock pepen,
 En schoten altijd schoot op schoot,
 45 d'Vies-Admirale,, moeste betalen ^{45.}
 T'ghelach, op Vastelavonts dach ^{46.},
 Ons Enterbreggen,, con daer niet leggen
 Singnoor die maeckte groot gheclach.

Het schieten raeckten doe ten enden
 50 Des Avonts een uur voor de Son ^{50.},
 Alsdoen begonden sy te wenden,
 En keken dien dach niet weerom
 Sy gingen flouwen, maer wy in rouwen
 Om onsen Commandeurs afscheyt ^{54.}
 55 O Heer Almachtich,, weest hem ghedachtich
 Nu en tot inder Eeuwicheyt.

Prins Maurits saghmen lustigh streven,
 Den twalefden des morghens vroeck
 Maer sy gavent noch om 't even ^{59.},
 60 Te doen soo hadden sy ghenoech,
 Om met bedaren,, weder te claren,
 Haer Schepen,, die waren in noot,
 Maer wy eendragtigh,, loofden almachtigh
 Den Heer van zijn ghenade groot.

29. paeyen: vriendelik stemmen; hier ironies.

41. Door windstilte konden de anderen niet te hulp komen. Wassenaar noemt dit schip de *Maeght van Dordrecht*.

45. De vice-admiraal van de vijanden, Don Alfonso de Bouteljo, sneuvelde.

46. *Vastelavonts dach* is de dag voor Vastelavond, die in 1625 op 11 Februarie viel.

50. voor de Son: voor zonsondergang.

54. De commandeur Albert Becker was gesneuveld.

59. sy gavent om 't even: zij bleven onverschillig, zij stoorden er zich niet aan; zij schoten dus niet en vielen niet aan, hoezeer de Prinsenvlag wapperde. Men zou eerst denken, dat *Prins Maurits* de naam van een schip was. Maar de titel zegt uitdrukkelijk, dat er 4 Hollandse en 4 Engelse schepen waren en in vs. 87 vlgg. en 141 vlg. worden acht namen genoemd. Dus moet *Prins Maurits* hier wel voor de vlag staan, waarbij dan ook *streven* zeer goed past; vgl. no. 223, vs. 31.

65 Den dartienden al sonder schromen
 Des morgens doen den dach aen quam
 Tot t'savonts toe tot onser vromen
 Sachmen niet dan vier ende vlam,
 Tussen Hemel, Eerde,, dattet haer deerde ^{69:}

70 Van onse Schepen vijff
 Noch drie by desen,, werden mispresen
 Vreesden te seer haer Lijff.

Ons Volck schoten sonder flouwen
 Hare Schepen door ende weer,
 75 Denckt eens oft haer is berouwen.
 Want sy doen namen haren keer ^{76:}
 Uut onse Schepen,, sy waren benepen,
 Daer toe veel Masten quijt
 Heur Admirale,, zijn vlagh begon te dale
 80 In alsoo corten tijt.

Maer onderwegen bleef hy hanghen
 Doch dat behaechden ons niet wel,
 Ons herten met een groot verlanghen
 Dachten hoe eynden sou dit spel,
 85 Dat nu twee male,, deur de generale ^{85:}
 Met onse Schepen vijff
 Weesp, Neghel, Sterren ^{87:},, toonden hun als narren
 En dat met vals bedrijff.

Ons volck en wilden noch niet wijcken
 90 Al waren sy seer kleyn van macht,
 Dartien Fregats quamen aenstrijcken
 Tot hulpe van Signeur zijn cracht
 Drie Duysent beenen ^{93:},, wy en hadden gheenen
 Troost ofte onderstant,
 95 Want wy met machten,, sloeghen uyt crachten
 Gaven malcaer de hant.

Malcanderen niet te verlaten,
 Van nu tot opden laetsten Man,
 Seer lustich voor de Heeren Staten,
 100 Elck een die sloech de handen an, ^{100:}
 Als goe Matroosen,, niet te verpoosen,
 Voor t'schieten was ghedaen,
 Des Avonts stonde,, d'Ancker ginck te gronde,
 Rusten mochten wy gaen.

69: zodat zij van vijf van onze schepen te lijden hadden; drie andere werden gelaakt, omdat zij uit vrees zich buiten de strijd hielden; zie vs. 87.

76: Want zij wendden zich toen af, tussen onze schepen vandaan.

85: Waarschijnlijk bedoelt de dichter: dat nu al tweemaal door de generaal met onze vijf schepen gespeeld was. Of staat *deur de* voor *duerde*?

87: *Weesp*, *Neghel*, *Sterren* zijn de namen van de schepen, die zich lafhartig toonden. De twee laatste zijn Engelse schepen; Wassenaar noemt ze *Eghel* en *Sterre*.

93: *beenen*, ongewone synecdoche voor: mannen.

100: Allen gaven er elkander de hand op, niet te rusten, voor het schieten gedaan was.

- 105 Des morghens alst begon te daghen
 Doen staken wy weer inde Zee,
 Signeur die vreesde noch voor slaghen,
 Want hy begaf hem op een Ree,
 Onder Laretten ¹⁰⁹ „, ginghen zijt setten,
 110 Al in een vaste Kom, ¹¹⁰
 Doen wy dat sagen „, sy vreesden slaghen
 Doe keerden wy wed'rom.

- Na Gammeron om onse Lasten
 Die wy hadden legghen aldaer,
 115 Die ons alsdoen oock seer wel pasten,
 Wy maeckten ons doen lustich claer
 Om te gaen seyle „, al sonder feylen
 Al naer Suratten ¹¹⁸ toe, ^{118–120}
 Maer onse vrouwen ¹¹⁹ „, Bleven in rouwen,
 120 Wy warent daer al moe.

- In February met vercloecken
 Twintich dry hoort mijn advijs,
 Doen stoocten wijse uyt de hoecken
 Ick meen sy wierden ons wel wijs
 125 T'savonts ghepresen „, wout niet wel wesen
 Want het was doncker nacht,
 Smorgens door harde winden „, conde wijse vinden,
 Wy hielden goede wacht.

- Des middachs ontrent een uren,
 130 Quamen wy by de Vloot oprecht;
 Sijmen Janssen most besuren
 Het was den Schipper op Dordrecht,
 In zijnen bienen „, God sal versienen,
 Die het al ten besten keert,
 135 Dat wy niet dwalen, ons schae verhalen.
 Als Signeur is verheert.

- Een uur voor Son des avonts stonden
 Doe nam het schieten ras een ent,
 Sy ruymden doe ghelijck qua honden
 140 Noch bleven wy al ongheschent,
 D'Admiraal lustich, Suyt-hollant lustich ¹⁴¹
 Bantam, Dordrecht, ghetrou,
 Jems ende Jonas „, waren wel te pas,
 Tot hulpe van Nassouw,

109. Laretten: het eilandje Larec, dat de baai van Gamron en Ormuz afsluit. Daar hadden de Portugezen een fort.
 110. Zeker wel in de bocht aan de Noordoostkant van het eiland.
 118. *Suratte*, op de Westkust van Voor- Indië.
 118–120. Deze verzen staan in S op twee regels. Evenzo 132–134, 142–144, 150–152.
 119. onse vrouwen: de vrouwen, die zij in Gamron achterlieten.
 141. vlgg. Het admiraalsschip *Suyt-hollant*, verder de *Bantam*, *Dordrecht*, het Engelse admiraalsschip *Jems* en het Engelse vice-admiraalsschip *Jonas* zijn de schepen, die hun plicht deden.

- 145 Als nachts raeckten wy van malcaren,
 Door eenen doncker ende mist,
 Godt weet hoe dat sy ^{147.} zijn ghevaren
 Ick meen sy hadden haer vergist
 Sy quamen ons soecken,, brochten ons Pannekoecken
- 150 Op Vastelavonts dach,
 Veel van haer ghesellen, Sullent niet vertellen,
 Sy betaelden ghelach.
- Prince God wilt ons bewaren,
 Ende nemen in u behoet
- 155 Wilt ons cloeck en ghesont sparen,
 Met onse Officieren goet,
 Tot spijt van Spaengien,, floreert Oraengien
 Nu en tot alder tijt,
 Neemt 'tzwart in handen,, tot haerder schanden
- 160 Soo meucht ghy zijn bevrijt.

225.

Een nieuw Claegh Liedeken, van Spinola over 't Belech der Stadt Breda, ⁺

Opde wyse: *Van den Ouden Grijn*.

- Ick mach wel klaghen met verdriet
 Want treuren en suchten my gheschiet,
 Dat ick Breda,, legge soo na
 En kan niet in,
- 5 'Tgaet gheheel tegen myn sin.
- Och mocht ick hooren singen daer
 Glory Laura, soo waer ick klaer,
 En zy my seer,, kenden voor Heer,
 Al sonder schae
- 10 Name ick haer in Genae.

147. Sy zijn de Spanjaarden.

+ No. 225. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CXCVI.

De 28e Aug. 1624 begon Spinola, zeer tegen zijn zin, maar op bevel des Konings, het beleg van Breda. De stad werd dapper verdedigd door Justinus van Nassau. Maar Spinola zette het beleg met grote volharding en veel beleid door. In Maart 1625 hoopte men hem tot de aftocht te dwingen door een dam in de Mark te leggen en zodoende het land onder water te zetten. De Spanjaarden hadden daar veel van te lijden en blijkens vss. 19 en 32 is het lied in deze tijd gemaakt. Alle inspanning was echter tevergeefs en op 2 Juni 1625 werd de stad overgegeven.

Dat de melodie dezelfde zou zijn als van Van den ouden Hillebrand (zie n°. 73), is niet waarschijnlijk. De bouw der strophe is geheel anders. Bovendien zou men dan moeten aannemen, dat *Grijn* een fout was voor *Grijs* en dat dus Hillebrand kortweg *de grijsaard* genoemd werd. Het een zowel als het ander is onaannemelijk. *Grijn* zal hier wel de betekenis van 'grompot' hebben, van 'grimmieteling', zoals het in de volkstaal heet.

Ick beleghere soo vast haer
 Maer dat beleggen valt my swaer,
 Zy zijn versien,, van spijs, en lien,
 Voor langhen tijdt,
 15 't Welck voor my is een groote spijt.

Ick ligge rontom met wercken seer
 Den Prins quelt my van achter weer,
 En die vande Stadt,, schieten my mat,
 't Water my quelt,
 20 Dus ben ick gheheel ontstelt.

Mijn volck dat sterft en loopt meest wech
 Belle Florence helpt dit beleggh,
 Al quam te baet,, Paus en Prelaet
 My in dit verdriet
 25 Noch en heb ick Breda niet.

Zy hadden 't wel mogen laten staen
 Die my tot Breda hebben gheraen,
 Want my ghelooft,, ick krou mijn hooft
 En denck eer lanck,
 30 Van hier te scheyden met een stanck.

Want ick ben in een groot dangier
 Al tusschen Water ende vier,
 Keer ick naer huys,, met een abuys
 Ik sterf de doot,
 35 Blijf ick hier ick ben in noot.

Keer ick my naerder by haer
 Zoo schieten zy myn wercken daer,
 Blyve ick van haer, zy roepen klaer
 Met eenen Jouw
 40 Looft Godt, en den Prins Nassouw.

Dus gaen ick al duchten seer saen
 En sien Breda van veeren aen,
 En dencke seer erch, dits weer als Berch⁴³.
 Vrees ick op't lest
 45 Nullo sal't zijn op myn request.

Want daer is gerucht 'twelck verbaest
 Datmen van Mantsvelt seere raest
 Ick vrees hy sal, ons Landen al
 Geven tot buyt,
 50 Want haer meenen is Paep uyt.

43. Berch: Bergen op Zoom, welks beleg hij had moeten opbreken. Vgl. n°. 210.

Komt te baet Heylighe Vaer
 Komt doch Keyser verjaeght haer,
 Komt alle die kan, 'tsaem int gespan
 Munnick en Paep,
 55 Want den Leeu is uyt den slaep.

Oorlof Prins van Orangien wijs
 Waerom laet ghy my met niet den prijs,
 Uwen leeuw seer fel, doet my ghequel
 Als hy met spoet
 60 Neder sincken doet mynen moet.

226.

**Begraeffenis-Liet, gemaect ter Eeren van den Hooggeboren Vorst
 Maurits Prince van Oraengien, hooch-loflijcker memory, die
 overleden is den 23. April, 1625.
 Begraven den 16. September, ⁺**

Op de wijze: *O Hollant vol trafijck, hoe bent ghy nu in roeren.*

Ick bid u Bataviers
 Ghy Hollanders hooch van namen
 Die geacht bent oock Baniers ³,
 En wilt u oock niet schamen
 5 U Prince hooch eersamen,
 Al is hy neer ghevelt,
 God sal ons altesamen,
 Weer stellen eenen Helt.

Al uyt denselven Stam
 10 Daer hy is uytghesproten,
 Daer is nu weer voortan,
 Een nieuwe Spruyt ontschoten,
 t' Heeft noch niemant verdrotten,
 Zijn Princelijcke Staet,
 15 Godt sal zijn macht begrooten,
 Ghelijck zijn Broeders daet.

Want sijnen Lof altans,
 Die moet ick hier verhalen,
 Voor Vrouwen ende Mans,
 20 Jonck out int generalen,
 Hoe ghy ²¹ zijt princepalen
 Zijn daden hooch gheacht,
 Zijn vyant altemale ²³.

+ No. 226. Naar S. In geen andere druk. Ook niet bij V.L.
 Het zou te omslachtig worden, wanneer wij alle ongewone uitdrukkingen in dit lied wilden verklaren. Op de meeste plaatsen is het trouwens duidelijk genoeg, wat de dichter met zijn stumperachtige uitdrukkingen bedoelt.

3 Banier: banjer, branie.

21 *ghy* behoort wel bij *Zijn daden*.

23. Hier moet men bij denken: Hoe hij.

Heeft soo te niet ghebracht.

- 25 Maer is oyt sulck Romeyn,
Van daden hooch gheboren,
Als Maurits Prins alleen,
Gelijck ghy hier meucht hooren,
Al heeft hem Godt vercoren,
30 En gheroepen in het ent,
Nochtans sal ick van voren,
Sijn daden roemen jent.

Victorieus was hy
 Het is ghebleken even,
 35 Heeft soo menich party,
 Van sijn Vyant gaen bestreven,
 Daer liet menich sijn leven,
 Al voor den Vromen Helt,
 Ghelijck u wort beschreven,
 40 In die Cronijck vermelt.

Ghelijck het is bekent,
 Doen hy het Sweert aanvaten,
 Gheertruyden-Berch berent,
 Uyt last van d'Heeren Staten,
 45 Die hem quamen te baten,
 Met volck seer kloeck ghemant
 En ginck het niet verlaten,
 Voor hy't had in sijn hant.

Noch wasser een aenslagh
 50 Op d'Stadt Breda begonnen
 t'Welck ick wel segghen mach,
 't Was oock seer wel versonnen
 Met een Turf-Schip gewonnen,
 Uyt last van onsen Prins,
 55 Waer is het oyt begonnen,
 Wy haddent nae ons wins.

Daer na trockmen te Velt,
 Zutphen ⁵⁸, Deventer seer boude,
 Die kreech men met ghewelt,
 60 Nassou doen noch niet floude,
 Maer trock nae die benoude,
 Van Steenwijck excellent,
 Die den Prins mee aenschoude,
 Tot hem waert heeft ghewent.

65 En noch Coeverden daer by,
 Dat most hem mee opgeven,
 Daer quam menich Party,
 Die daer lieten haer leven,
 Die stadt Groeninghen even,
 70 Most zijn in zijn bedwanck,
 Zo ginck hy haer om Streven,
 In neghen Weecken lanck,

Noch heb ick niet ghedaen,
 Sijn daden altesamen,
 75 Hoe den slach is ghegaen,
 Tot Turnout hooch van namen,
 Noch in een Jaer bequame,
 Twaelf steden ghewonnen heeft
 Wat dunckt u van dit ramen,
 80 Ons Godt dit alles gheeft.

En noch moet ick vooral,

58. Zutphen. S Zupthen.

Van Vlaenderen gaen verhalen,
Daer hy was inde val,
Van Spaengiaerts ende Walen,
85 Noch van menighe talen,^{85:}
Die daer quamen te Velt,
Om hem soo in te halen,
Met al haer groot ghewelt.

Maer God heeft hem gespaert
90 Den slach is daer begonnen
Daer was niemant vervaert,
Den Prins had hem versonnen,
By daegh al by der Sonnen,
Voor Nieu-Poort te tasten aen,
95 De slach heeft Prins ghewonnen,
En trocken weer van daen.

Noch soude ick verhalen meer
Van al sijn vrome daden,
Den tijdt valt te cort weer,
100 Van sijn groote weldaden,
Die hy heeft door ghenaden,
Uytgherecht voor het Lant,
Ghy Mens wilt vroeck en spade
Ons Prince loven, want.

105 Den tijdt van Arminaen
Daer is den Prins bezweken,^{106.}
Hy dorst alleen bestaen,
Hoe wel sy ginghen Preken,
Op Sondagh en in weken,
110 Hy stelden hem te weer,
Noch ginck op haer niet vreden,
Wast niet een goeden Heer.

85: Bovendien soldaten, die vele andere talen spraken.

106. Hier zegt de dichter zelfs het tegenovergestelde van hetgeen hij bedoelt.

Nochtans den Romanist
 Die heeft soo menich werven,
 115 Op desen Prins ghegist^{115.},
 Hem met verraet doen sterven,
 Al nae sijn Vaders erven
 Ghelijck die is ghedoot,
 Maer t'was al haer bederven,
 120 Sy bleven self in noot.

Daermen by mercken macht
 Dat Godt de Heer almachtich
 Den Prins met sijn voordacht,
 Gheholpen heeft seer krachtich
 125 Al door sijn hant eendrachtich,
 Dat hy niet is ghedoot,
 Gelijck sijn Va'er waerachtich,
 Tot Delft al met een schoot.

Maer op sijn Bed gherust,
 130 Met goet verstant beschreven,
 Al na sijn herten lust,
 Elck nae sijn sin ghegheven,
 En dat al by sijn leven,
 Met een soo goet verstant,
 135 t'Welck by der Menscheneeuwen,
 Sal blijven in ons Lant.

Die soo vroom had ghestreen
 En ghewaecht sijn jonghe leven
 Die isser nu al heen,
 140 T'is waert te sijn beschreven
 Soo hy hem ginck begheven
 Int ende vande doot,
 So cloeck ginck hy daer streven
 In sijnen lesten noot.

145 Dit was sijn lesse daer
 Die den Prins ginck vermonden,
 Teghen haer allegaer
 Die daer ontrent by stonden,
 Och wilt met herten gronden
 150 Het Vaderlant voorstaen
 Dit sprack den Prins int ronde
 En laet u niet verraen.

Aenschout doch dees Figuer^{153.}
 Ghelijck hy is begraven,
 155 Den dach tijdt ende uer,
 Van Princen ende Graven,
 Die hem nae ginghen draven,
 Voor ende achter t'Lijck
 Noch waren daer sijn Slaven,
 160 Die ginghen mee ghelijck.

115. ghegist: plannen gemaakt, om hem te doen sterven.

153. In S is hier een prentje.

Zijn Scepter met die Kroon,
Die sachmen daer oock draghen,
Met menich Wapen schoon,
Hoort doch nae mijn gewaghen
165 Elck een scheen wel verslaghen,
Met droefheyt en ellent,
Men hoorde daer beklaghen,
Den Prins sijn doot bekend.

Ick sou verhalen meer,
170 Maer t'hert is my bezweken,
Dat den vromen Krijchs Heer
Is soo van hier ghestreken,
Och mochte wy noch vreken,
Sijn doot te halen weer,
175 Het sou ons niet gebreken,
Aen volck ofte gheweer.

Al binnen Delft de Stadt,
Daer sachmen dit gheschieden,
Veel Menschen saghen dat,
180 Van Arm en Rijke Lieden,
Veel volck liep daer ter syde,
Voor ende achter sterck
Men cost malkaer niet mijden,
Voor hy was inde Kerck.

185 Int kort is dit ghedaen
Wilt het in danck aenvaten,
T'is tot niemants versmaen,
Maer elck tot sijner baten,
Hoe rijck en macht van staten
190 Ghy moet daer al mee heen
En moetet hier verlaten,
Alse oock van hier scheen.

227.

Een nieu Liedeken, opt Beleg van Grol, ⁺

Op de wyse: *Ick quam langst die Capelle-brugge gegaen.*

- Tis nu ghevallen dapper op den Bol,
 Van dat kleyn nest, 'tstercke steetje Grol,
 Daer onsen Prins
 Voor leyt, allesins
 5 Met meenich Man,
 Die den Grollaert lustigh temmen kan.
- Ons' braven Prins verciert met zijn Levrey
 Heeft zich begraven met zijn Armye,
 Om winnen dat
 10 Stercke, kleyne Gat,
 Voor ons niet beus,
 Dat bekomen sal (ick hoop) den Geus.
- Paep-Jannen volck die kijcken op haer neus
 Verblyden om een flauwe leus,
 15 Dat welck uyt-bromt ¹⁵.
 Graeff Hendrick komt,
 Die een voor al,
 Grol eer langen tijdt ontsetten sal.
- Ons Prins soo wel by daghe als by nacht
 20 De komste vanden Bergh, aldaer verwacht
 Maer vanden Bergh
 In desen seer ergh
 Blijft daer hy is,
 Sijn ontset is voor Grol al 't onwis.
- 25 Hoe Grol'gen kop sy toonen, ons bekent
 Zy sullen noch singhen kleyn ten ent,
 Want ziet voor haer
 En kander aldaer
 Sijn gheen ontset
 30 Hendrick vanden Bergh, wijckt al te met.

+ No. 227. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CXCVIII.

V geeft de toelichting: Anno 1627. Den 19. Augustij, worde de stercke stadt Grol, met Apoyntement aen Prins Hendrick Fredrick overghegeven, Nicolaes van Wassenaer, Lib. 13. De verovering van Grol was de eerste van een lange reeks, die de roem van Frederik Hendrik gevestigd hebben, en heeft heel wat dichtpennen in bewegmg gebracht. Maar dit lied is, als wij ons niet vergissen, het enige, dat nog tijdens het beleg gemaakt is.

15. uyt-bromt: uitbazuint.

- Paep Jans gheslacht, ey kittelt u soo niet,
 Dat van u geen lach vergeefs gheschiet,
 Want tis u schand,
 On-spoet van ons Land,
 35 Door dien den Eedt³⁵
 Dat ghy voor het Land te vooren deedt.
- U vroomme Ouders trouwer zijn gheweest
 Als ghy wel soudet teghen het Beest,
 Lijff ende goedt
 40 Hun schoon rooder bloedt
 Sy waeghden stout:
 Daer ghy (tLand haest overlev'ren) sout.
- Want waert gy trou, na uytwijs menig punt
 Te winnen Grol worde niet misgunt,
 45 Ghy soud' Nassou
 Sulcks Toe-wenschen Trou
 En noch daer by
 Helpen keeren alle Tyranny.
- Wy roepen al haesop, haes op Papouw
 50 Het grollend' Grol is in ons behouw,
 En naer't besluyt
 Paep Jan moeder uyt,
 Den geus daer in :
 Hey, dat gaet soo lustich nae mijn zin.
 Liefd' boven al.⁺

35. Hendrik van den Berg (d. i. 's-Heerenberg) was een neef van Maurits en zoon van Willem van den Berg, die van 1581–1583 stadhouder van Gelderland was, maar daarna de partij van de Koning koos. Doordat men hem met zijn vader verwarde, werd verteld, dat Hendrik tot het Verbond der Edelen behoord had. Ook hier wordt hij blijkbaar met zijn vader verward, daar er gezegd wordt, dat hij zijn eed had gebroken, en waar de trouw van zijne ouders geprezen wordt. Later, in 1634, heeft hij de partij des Konings verlaten en zich in dienst der Staten gesteld.
- + *Liefd' boven al.* Volgens Vanderhaeghen, Dictionnaire des devises, is dit de zinspreuk van Isaac van Beck, van wien wij verder niets weten. Volgens Van Doorninck is het ook de zinspreuk van J. van Arckel, van wien wij evenmin iets weten. Dezelfde zegt ook, dat het een zinspreuk van Vondel was. De vergissing is echter duidelijk. Hij haalt daarbij nl. aan 'Weersteuyt vant lasterdicht genaemt eerdicht voor Jan Willemsz. Bogaert', Haarlem 1629. Dat is echter juist een bestrijding van Vondel. Is dit nu van Van Arckel of van I. van Beck? Maar waarschijnlijk geeft de ondertekening alleen maar aan, dat de dichter lid was van de kamer De Wijngaertrancken te Haarlem, wier devies was *Liefd boven al.* Zie bij no. 238 en 249.

228.

Een nieu Liedeken, ter Eeren van den Generael Pieter Pietersz Heyn, over den grooten schadt die hy op de Zee bekomen heeft. ⁺

Op de stemme: *Wilhelmus van Nassouwen*.

Alsmen schreef seshien hondert,
 En acht en twintich Jaer,
 Was menigh mens verwondert
 Alsmen sach openbaer
 5 Sulcken Armade scheepen
 West-Indisch Company,
 Elck heeft een moet ghegrepen
 Men was vrolyck en bly.

De reys heeft aenghenomen
 10 Den Generael Piet-heyn, ¹⁰.
 Met zijn Capiteyns vol vromen
 En Officieren reyn,
 Zijn uyt Tessel ghevaren,
 Mey den twintighsten dach,
 15 Godt die wil haer bewaren,
 Voor jammer en gheklach.

Met voorspoet en verblyden,
 Langhs Engelant ghelaveert
 Kregghen de Barrels ¹⁹ bezyden,
 20 Madere ghepasseert,
 Sint Vincent ²¹. t'onser vromen,
 Quamen vry ²². vrolyck aen,
 Daer water in-ghenomen,
 Zeylden daer weer van daen.

25 Quamen na ons behagen
 Aen Ylie blance ²⁶ doen,
 Gingen daer Bocken jaghen
 Al op de Bergen groen
 Zoo veel na ons begheeren
 30 Brochten wy daer van daen,
 'tWas om te lammenteren,

+ No. 228. Naar V. Ook in W. IJ. Bij V.L. CXCIX. Het komt ook voor in het Nieuwe Bossche Geuse Lied-Boek (1742), bl. 20.

Voor de geschiedenis in haar geheel zie men de studie van Dr. M. G. de Boer in het Tijdschr. v. Gesch. enz. 1916, en de daar aangehaalde werken.

10. In navolging van het Spaans werd bij de Westindische Compagnie de admiraal meermalen *generael* genoemd; de vice-admiraal heet dan *admirael*. *Admirael* was Hendrik Loncq. Dat Bor, Beschrijvinghe van 's Hertogenbosch hem *Koninck* noemt, is eene schrijf- of drukfout.

19. de Barrels: de Barlingues, een eilandengroep op de kust van Portugal, ten Noorden van de mond van de Taag.

21. *Vincent*. V *Vecent*. Drukfout of slordige uitspraak? *Sint Vincent*, een der Kleine Antillen, boven de wind.

22. *vry*, waarschijnlijk drukfout voor *wy*.

26. *Ylie blance*, d.i.: *Ile Blanche* of *Isle de Blanco*, een der Kleine Antillen onder de wind, onbewoond.

Een Jongen bleef daer staen.^{32.}

Doen wy nu ververst waren
Zeylden wy weder voort,
35 Quamen hoort mijn verklaren
De Spangjaerden aen boort,
Langhs de Kuste wy voeren
Van Kuba na West-ent,
Trompetten en Tamboeren,
40 Hoordemen excellent.

Doen^{41.} vonden wy twee Scheepen
Van onse Company,
Wy hebben moet ghegrepen
Matroos was lustich bly.
45 Elck wenschte met verlanghen,
Al nae de Zilver vlood,
Wy namen onse gangen,
Nae Kaep Antony^{48.} bloot

32. Ofschoon een der schepen achterbleef en men 'met trommelen, trompetten en anderzins groot gheschal' maakte, werd hij met gevonden.

41. *Doen.* V *doer*; W *Daen*.

48. Kaap St. Antonio is de uiterste Westpunt van Cuba.

Daer hebben wy ghehouden
 50 Op de Kust van Cuba,
 Op Godt was ons vertrouwen
 Allen tijdt voor en na,
 Twee Visschers daer ghekrege
 Vraeghden na de Vloot haer
 55 Die hebben ons verslegen ^{55.}
 Dat zy niet in en waer.

Den Generael onverdrooten
 Als een Heldt delicaet,
 Heeft eenen schoot gheschoten
 60 Al om den breeder raet,
 Om eenen Raet te sluyten
 Tot dienst vant Vaderlandt,
 Om maecken goede buyten
 Al uyt des Spangjaers hand.

65 Daer nae al sonder feylen
 Zeylden wy metter spoet
 Wy sagen weer ses zeylen
 Men hadde goede moet,
 Ons docht hier sullense komen
 70 Verblijden al te mael,
 Maer het was sonder schromen
 Onsen Vijs-Admiraal. ^{72.}

Oock het Schip van Enck-huysen, ^{73.}
 De Groeninghers bekent,
 75 Die quamen daer aen bruysen
 Wy hebben weer ghewent
 Des nachts hoort mijn verklaren
 Voor den morghe-stont root,
 Doen quamen wy ghevaren
 80 Recht in de Zilver-vloot.

Jan Cornelissen moedigh ^{81.}
 Ons vromen Capiteyn,
 Sprack zijn matroosen goedich
 Goe-moet aen groot en kleyn,
 85 Hier mee sprack hy ghepresen
 Sijn wy al 'tsamen Rijck,
 Wy riepen sonder vreesen
 Couragie alle ghelyck.

Rept ^{89.} handen ende voeten
 90 't Was over al te doen.
 Den buyt sal het versoeten

55. verslegen: verslag gedaan, verteld.

72. Dit was Joost Banckerts. Dat hij elders *Pancras* genoemd wordt, is een vergissing. Omgekeerd vindt men voor *Pancras* ook wel *Banckeras*, zie Elias, De Vroedschap van Amsterdam, I, 268.

73. Deze schepen vinden wij elders niet genoemd.

81. Op welk schip hij kapitein was, weten wij niet.

89. Repf. V Ript: W *Rijpt*.

Elck als een Campioen,
Eer den middach was ghekomen
Laghen daer acht int Sout,⁹⁴
95 Wy trachten⁹⁵. 't onser vromen
Nae haer Zilver en Gout.

Ses Gaillioens daer waren
Te loever van ons plat
Wenden sonder beswaren
100 Terstont al na haer gat,
Zy zijn voor heen ghelooopen
Al nae de Bay montant¹⁰²,
Meenden te zijn ontsloopen
Wy hebbent by haer gheplant.

105 Den Generael kloeckmoedich
Heeft haer terstont beknelt,
Want zy vluchten spoedich,
En vreesden ons ghewelt,
Lieten den Buyt in handen
110 Van den Ed'len Generael,
Fy u wat groote schanden
Ghy Specken allemaal.

Wie heeft oyt sulcks bedreven
Sirre van Hanks¹¹⁴ niet,^{114, 116}
115 Noch draeght ghy moet verheven
Lord Commerlandt daer siet,
Sijn Vijs-Admiraal aerdich,^{117, 118}
Moest blijven metter daet
Lof onse Generael waerdigh
120 Soo langh de weereld staet.

94: Waren acht schepen ingesloten; zij waren als het ware ingezouten om bewaard te worden.

95. *trachten*. V *trachen*.

102. de Bay montant: de baai van Matanzas.

114. *Hankes*. IJ *Haukes*.

114, 116. Wat Hawkes en Cumberland hier doen, begrijpen wij niet.

117, 118. Als de bedoeling van deze regels is, dat de Spaanse vice- admiraal gesneuveld is, dan vergist de dichter zich.

Die matroosen ghemeene
 Op 't enteren ghesteldt,
 De Schepen groot en kleene
 Quamen in ons gheweldt,
 125 Den Generael verheven
 Die sach den schoonen buyt,
 De Schepen daer beneven
 Haelden het goet daer uyt.

Gout, Zilver gingmen laden
 130 Twas eenen lust om sien,
 Daer wy soo lang om baden,
 Dat sachmen daer gheschien,
 Concenillie seer schoone
 En Indigo heel goet,
 135 Wy warent onghewoone
 'tGaf de Matroosen moet.

Hoe soumen kunnen swijgen
 Die groote kostelyckheydt,
 Datmen daer uyt sach krygen
 140 Vant Zilver daer gheleyt.
 Seer groote Zyde balen,
 Seer groote Zijde Rollen schoon,
 Ick moet het u verhalen,
 Met eenen Kooninghs Croon. ^{144.}

145 De slechtste waer ghepresen
 Dat was Compechy Hout,
 En Huyden uytghelesen,
 Zoo gingen wij int Wout,
 Oriantaelsche steenen,
 150 Werden gevonden mee,
 Den Kooningh mag wel weenen,
 Sijn herte doet hem wee.

Soo langh des weerelts gronden
 De gulde Son om kruyt,
 155 Soo is tot geenens stonde,
 Ghekrege sulcken buyt,
 Als daer nu heeft ghekrege
 Den Generael Piet-Heyn,
 En niet daer voor gheslegen ^{159:}
 160 Looft Godt vry alghemeyn.

Ghy Neptuna seer vlugge
 Verblijdt u 't eene mael,
 Ghy draeght op uwen Rugge
 Den Ed'len Generael
 165 Eenens Zee-Heldt verkooren
 Die gheen ghelijcken heeft,
 Van die oyt is ghebooren
 Of teghenwoordich leeft.

144. Onder de buit was ook een gouden kroon, die uit Mexico naar Spanje gezonden was. Dat de koning deze kroon verloor, werd door velen van biezondere betekenis geacht.

159: En zonder daarvoor te vechten.

Bidt nu doch alle gader
170 Voor den Generael bemint,
Die ons als een vader
Doet voor zijn eyghen Kindt
Dat Godt hem lanck wil sparen
Met ghesontheydt Heerlijck,
175 Ende hier na vergaren,
Al in het eeuwich Rijck.

Wy zijn nae huys ghevaren
September seventhien
Ick hoop Godt sal bewaren
180 Ons Scheepen alghemeen,
Vijf gaillloens mee ghenomen,
Den Plat-luis in den brandt, ^{182.}
dAnder zijn sonder schromen
Al in den gront gheplant.

185 In Januarij verheven
Den thienden dagh voorwaer
Saghmen Piet-Heyn ghepresen
Tot Rotterdam seer klaer,
Aenkoomen met zijn Scheepen,
190 En den Admirael Loncq,
'Tgheschut wiert aenghesteken
Men gaf daer lustigh vonck.

Zoo haest in 'sGraven Haghe
De tijdingh was verstaen
195 Dat den Generael brave
Daer was ghekomen aen,
Den Prins (wilt hier op letten)
Heeft zijn Garnade ^{198.} gheree,
Terstont met haer Musquetten
200 Daer Salvo schieten dee.

182. Wat voor schip hier bedoeld wordt, is ons niet duidelijk.

198. *Garnade*, waarschijnlijk voor *garde*. De grenadiers zullen toen toch wel geen musketten gehad hebben.

- Prijst Godt den Heer ghestadich
 Oudt, Jonck, groot ende klein
 Die ons tot noch ghenadich
 Bewaert heeft alghemeen
 205 Wilt hem Lof-zanghen zinghen
 Uut dieper herten gront,
 Nu hy ons heeft gaen bringen
 In rust op deser stont.^{208.}

229.

**Een nieuw Liedeken, van de Bossche Maegt, daer soo menigen
 Minnaer na heeft ghejaegt, ⁺**

Op de Wyse: *Albertus goedertierich hebt, &c.*

Minnaer

- ,
 'sHertoghen-bosch ghy Stadt verheven
 Seght my op dit selve pas,
 Waer is u sterckheyt ghebleven,
 Wat helpt nu u diep Moras,
 5 Ghy gaet u seer beroemen
 Ick derf by u niet komen,
 Haes op Papou, ghy meucht als nou
 Wel voor de Geusen schromen.

Maeght

- ,
 Soud' ick voor u moeten vluchten
 10 Dat waer my soo swaren kruys,
 Maer staet noch wel te beduchten
 Daer sal vallen een abuys
 Veel Minnaers in voortijen
 Wilden my oock wat vrijen,
 15 Mosten met schant, weer nae Hollant,
 Konden niet veel bedijen.

208. In het Bossche ... liedboek luidt deze regel:

In't Vaderland gezond.

- + No. 229. Naar V. In geen andere uitgave. Bij V,L. CCIII. Ook in het Bossche ... Liedboek (1742) bl. 14.
 V geeft de toelichting: Anno 1629 den eersten Mey, heeft den Prince van Orangien de stercke stadt 's Hertogen-bosch belegerd, ende den 17 September des selve jaer. is de Stadt met Apoyntement aen hem overghegheven, Grobben-donck trock daer uyt met 23 Vaendelen te voet, en met vier Cornetten Paerden, en met twee Mortieren dit Volck worden gheconvoyeert tot Diest, ende in andere quartieren, Nicolaes van Wassenaer, Lib. 18.
 Het lied is zeker nog uit het begin van het beleg, want in vs. 33 zegt de Prins, dat hij de Mei wil gaan planten.

Minnaer

- ,
 Ick en sal noch soo niet wijcken
 Want ik heb u wel ghezint,
 Ick moet u wat beter bekijken
 20 Myn dunckt dat ghy my wel dient
 Ick gae u seer beminnen
 Tot u strecken myn sinnen
 O Bossche Maegt,, ghy my behaegt
 Laet my doch troost ghewinnen.

Maeght

- ,
 25 Ghy en sult gheen troost verwerven
 Het is al verlooren moet,
 Wilt vry weer na Hollandt swerven,
 Met al u gantsche ghebroet,
 Wat wilt ghy hier bedryven
 30 Ghy sult oock niet beclyven,
 Spijt die 't benijt,, tot aller tijt
 Zal ick noch maghet blyven.

Minnaer

- ,
 Ick moet eerst den Mey eens planten
 Lustich voor mijn soete Liefs deur,
 35 Spelen fray van allen kanten
 Sonder snaren ³⁶, met soeten geur,
 Trompetten en Schermeyen
 Sullen noch vreucht verbreyen,
 Sonder verdriet,, singen een Liedt
 40 Eer wy noch sullen scheyen.

Maeght

- ,
 Ick en vraegh niet na u fluyten
 'kHeb gheen lust in uwen sanck,
 Plant u Mey, maer blijft hier buyten
 Tis doch al teghen mijnen ⁴⁴ danck,
 45 Ghy kont my niet bekooren
 Ick mach u zien noch hooren
 Vertreckt vry strack,, hout u ghemack
 Tis al moeyte verlooren,

36. *sonder snaren*, niet met de luit of een ander snaarinstrument, zoals de minnaars gewoon zijn, maar met krijgsmuziek.

44. *mijnen*. V *mijn*, maar de maat verlangt *mijnen*.

Minnaer

- ’
Ick sal ghelt noch moeyte sparen
50 Want ick heb u lief en waert,
Wy moeten te samen paren
’k Heb gheen liever op der aert,
’k Wil u reyn matich goedigh
Met Neeringh, en welvaert spoedigh
55 Te water te landt,, seer abundant,
Vercieren overvloedich.

Maeght

,
 Als ick hoor van uwe Neeringh
 Die ghy hebt ter Zee niet kleyn,
 Ick wort sieck, ja krijgh de Teeringh,
 60 Door den loosen schalck Piet-Heyn,
 Dat hy al onse Scheepen
 Zoo stout heeft aenghegrepen,
 En heeftse al,, nae zijn gheval
 Binnen Hollandt gaen slepen.

Minnaer

,
 65 Wilt Piet-Heyn oock niet verachten
 Dats my een ghetrouwen knecht,
 'k Hoop u sieckte sal wel versachten
 Thoont ghy my Liefde oprecht,
 Dies laet 't u niet verdrieten
 70 Ghy sult noch wel ghenieten
 Van desen buyt,, sal ick mijn bruyt
 Noch lustich wellemekom hieten ⁷².

Maeght

,
 Ghy doet hier ⁷³. myn hert beswijcken
 Want ghy vrijt my met ghewelt,
 75 Al mijn vrienden Catholijcken
 Sijn daer in gheheel ontstelt.
 Den Keyser uyt Almangien,
 Den Edelen Coningh van Spangien,
 Die willet siet,, ghehenghen niet
 80 Dat ick Trouwe Orangien.

Minnaer

,
 Keyser, Coningh, al u Heeren
 Al zijn zy schoon groot van macht,
 Sullen moeten consenteeren
 Want ick u bemin met kracht,
 85 Ick sal u niet verlaten
 Spijt alle die my haten,
 Hout u ghestilt,, soo ghy niet wilt
 'Ksal anders met u praten.

Maeght

72. *hieten*. V *heeten*, blijkbaar drukfout.

73. *hier*: Wel met het Bossche ... Lied-boek te lezen *schier*.

- Sout ghy my noch meer temteeren
90 Als ghy dus langh hebt ghedaen?
Zoo moet ick wel Geusen leeren
Of ick wert een Herminiaen ^{92.},
Ick denck dat mijn ghespeelen
Met my sullen krackeelen
95 Dat ick een Maeght,, seer out bedaeght
Mijn eer heb laten steelen

92. Herminiaen: Arminiaan.

Minnaer

- Wilt u daer in niet seer quellen,
 Denckt op gheen ghespeelen fijn,
 'Kzal haer wel te vreden stellen,
 100 U beschermer sal ick zijn,
 Wilt ghy my obedieeren
 'Tzal wel ten besten keeren,
 De stadt Breda,, Antwerpen na
 Moeten noch Geusen leeren.

Maeght

- Wilt u niet te veel beroemen
 Hooge Bergen dalen wel,
 Ghy moet noch eens weder komen
 Eer ick 't consenteeren sel,
 Al ben ick nu beladen,
 110 Het is noch niet te spaden
 Adieu hier mee ^{111.} „ een Jaer of twee
 Moet ick my noch beraden.

Minnaer

- Wilt ghy noch langer vertrecken ^{113.}
 Zoo wert ick heel desperaet,
 115 Sout ghy alijdt met my gecken
 En mijn lust blijft onghepaeyt,
 Zoo wil ick noyt mijn daghen
 Tot u gheen liefde draghen,
 Toon ick mijn macht,, en u verkracht
 120 Zoo zult ghy 't u beklaghen.

Prince

- :
 Oorlof al ghy Batavieren
 Lief-hebbers vant vaderlandt,
 'k Hoop wy sullen haest playsieren
 In dat groene Bos playsant,
 125 Zingen een Liedt van glory,
 Godt geeft ons Prins victory,
 Dat hy de Maegt,, die hy nu jaegt
 Krijcht tot eeuwich memory.

111. *Adieu hier mee.* V *Hier mee Adieu*, maar het rijm bewijst, dat het Bossche ... Liedboek hier de juiste lezing bewaard heeft.

113. vertrecken: uitstellen.

230.

Een nieu Liedt vande Bossche Maecht,, hoe zij aen den Coninck van Spangien klaegt, ⁺

op de Voys, *Maximilianus de Bossu*.

- Philippus Coningh van Spangien goet,
 Tot u doen ick mijn klachten,
 Soo ghy my nu gheen bystant doet
 Soo moet ick heel versmachten,
 5 Ick wort ghequelt van een minnaer
 Dat heeft gheduyrt soo menich Jaer,
 Hy soeckt my te verkrachten.

Coningh

- [,]
 's Hertogen-bos hout u constant
 En laet u niet verleyden,
 10 Ick sal u niet laten in schandt
 Maer sal mijn kans verbeyden,
 Denckt hoe ghy in voor-leden tijdt
 Van meenigh minnaer zijt ghevrijt
 Die mosten doch al scheyden.

Maeght

- [,]
 15 'Tis waer den Graef van Holach kloeck, ¹⁵.
 Quam eens tot my wat praten,
 Graef Maurits deed' oock een versoeck ¹⁷.
 Hy most my maghet laten,
 Maer nu komt Prins Hendrick vailiant
 20 Die heeft my hier den mey gheplant,
 Weynich tot mijnder baten.

Coningh

- [,]
 's Hertoghen-bosch hout u constant
 En wilt doch niet versaghen,
 Ick sal u haest'lick doen bystant,

- + No. 230. Naar V. Ook in W. IJ. Bij V.L. CC. Het komt ook voor in het Nieuwe Bossche Geuse Lied-Boeck (1742), bl. 17.
 Het lied is wel omstreeks het midden van Junie 1629 gemaakt. In vs. 40 toch wordt gezegd, dat Hendrik van den Berg tot ontzet zou komen. Deze nu was 13 Junie uit Brussel naar Turnhout gegaan om vandaar de opmarsch te beginnen. In dezelfde tijd hoorde men, dat een leger van de Keizer onderweg was; vgl. vs. 71.
 15. Hiermede wordt wel de mislukte aanslag van de Graaf van Hohenlohe bedoeld, in 1585; vgl. n°. 153, vs. 53.
 17. Maurits heeft 's-Hertogenbosch tweemaal vruchteloos belegerd, in 1601 en in 1603.

25 En dat in korte daghen,
Ick sal u helpen waer ick kan,
Ick heb noch ^{27.} hondert duysent man,
Die wil ick voor u waghen.

27. *noch* ontbreekt in V.

Maeght

- ,
 Ick sorch ghy hebt te langh ghebeyt,
 30 Wat wilt ghy nu beghinnen:
 Nu den Prins sterck begraven leyt
 Meynt ghy hem 'toverwinnen?
 Al quaemt ghy met u gantsche macht,
 't Is al om niet, ten helpt gheen kracht
 35 Wilt u eerst wel versinnen.

Coningh

- ,
 's Hertoghen-bosch Brabantsche maecht
 Tot u ben ick gheneghen
 Marquis Spinola mijn ghetrouwe knecht
 Blijft te langh onder weggen
 40 Graef Hendrick is nu Generael,
 Hy sal de Geusen al te mael
 In korten tijdt doen beven.

Maeght

- ,
 Ey seght Marquis Spinola valiant
 Waer hebt ghy dien ghelaten?
 45 Of is hy by den Admirant
 Dat zy te saem wat praten?
 Of scheyt hy nu heel uyt den Krijch,
 Of hebt ghy hem een Spaensche Vijch
 Ghekoockt, tot uwer baten?

Coningh

- ,
 50 's Hertoghen-bosch hout u ghestilt,
 Ick mach van sulcks niet hooren,
 My dunckt dat ghy Geus worden wilt ⁵².
 Of jeucken u de Ooren, ⁵³:
 Of wilt ghy in u Ouderdom
 55 Gheheel den Mantel hanghen om ⁵⁵,
 Soo ist moeyte verlooren.

Maeght

- ,
 52. Dit zegt hij, omdat zij van de Spaanse vijgen spreekt.
 53: Of verlangt gij iets te horen? Wel vreemd, dat er geen enkele aanduiding is, wat zij dan zou willen horen. Misschien bedoelt hij: verliefde praatjes.
 55. den mantel omhangen: zijn rokje omkeren, van mening veranderen.

Ick ben een Maecht seer out bedaecht
Maer weet van geen afwijcken,
Die't my soo dickwils heeft ghevraecht
60 Die komt my nu bekijcken,
By nacht en dagh, ja t'aller uer,
Zoo komt hy spelen voor mijn deur,
Ick sach noyt zijns ghelycken.

Cooningh

- ^{64.}
 Den Geus maeckt my den kop so dol
 65 Mijn hert dat smelt van binnen,
 Olden-zeel, en die stadt Grol ^{66.}
 Moest ick hem laten winnen,
 Verlies ick nu den Bosch playsant
 Zoo sorgh ick voor gheheel Brabant,
 70 Wat sal ick gaen beginnen.

Maeght

- Neemt den Keyser tot uwer baet,
 Met alle syn Krabaten ^{72.},
 En helpt my doch in desen staet,
 Of k'moet myn Maegdom laten,
 75 Prins Henderick al van Nassou,
 Die biet my alle daegh syn trou
 Hy sal my doch bepraten.

Cooningh

- Wat helpt my al het Crijgs-ghewelt
 Van Ruyters ende knechten,
 80 Waer dat ick hoor, men roept om gelt
 Of zy willen niet vechten:
 'tKantoor ^{82.} is wegh, de beurs is leegh,
 Hoe dat ick't maeck ten is gheen deegh,
 Wat kan ick veel uyt-rechten.

Maeght

- 85 Zijn u Kantooren soo ontstelt
 Ey laes wat moet ick hooren,
 Speelen de Geusen met u ghelt,
 Zoo ist met my verlooren,
 Zoo is de kans met my ghedaen,

64. In de eerste helft van het lied is de spelling steeds *Coningh*, maar op de nieuwe bladzijde veranderde de zetter dit.
 66. In het Bossche ... Lied-boek luidt deze regel:

Oldenseel, Wesel ende Grol.

Blijkbaar is het lied reeds in de eerste tijd van het beleg gemaakt en is *Wesel* er later ingevoegd.

72. Krabaten: Kroaten. Dezen waren om hun woestheid en wreedheid zeer gevreesd.
 82. Kantoor: geldkist.

- 90 Mijn Maegdom sal in prijckel staen
Dat weet ick van te vooren.

Cooningh

- ⁂
Dat heeft den schalck Piet-Heyn gedaen
Wie sal ick't anders wijten,
Dat hy mijn Schepen swaer ghelaen
95 Nam tot zijnder profijten,
Met Geldt, Zilver, en ander waer,
Al leefden ick noch hondert Jaer
Het sou my altoos spijten.

Maeght

- Al is u dit een eeuwich vrock ⁹⁹.
 100 Hoe dat 'tu heeft ghespeten,
 Men seyt dat een wan-gonnen brock
 Somtijds wel wort ghegeten,
 d'Hollandsche Bataviers staen ree
 Zy spelen meester op de Zee,
 105 Dat moet ghy selfs wel weten.

Lief-hebbers

- ^{106–112.}
 Oorlof alle Lief-hebbers saen
 Die 't vaderlandt beminnen,
 De twee gheboden ¹⁰⁸ syn ghegaen,
 'Tderde sal nu beginnen.
 110 My dunckt de bruyloft wort bereyt,
 Ick wens de Minnaer met dees Meyt
 Gheluck, uyt goeder Minnen.

231.**Een nieu Liedt, vande Veeluwe, ende de stadt Amersvoort. ⁺**

Op de stemme vanden *Ouden Grijn*.

- Hoort al te samen een nieu Liedt,
 Wat dat nu kortelingh is gheschiet
 Hoe Graef Hendrick erch, al vanden berch
 Wat vreemts is begost
 5 Om dat hy den Bos niet ontsetten en kost.

- Dat was voor hem een groot verdriet
 Hy konde den Bos ontsetten niet,
 Maer kreegh daer klop, op synen kop
 Doen most hy gaen,
 10 En soecken een ander baen.

- Dus trock hy op na Gelderlant,
 En sochtet aenden Yssel kant,
 Daer hy by nacht, heel gants geen wacht
 Van ons vernam,
 15 Soo dat hy subijt daer over quam.

⁹⁹. vrock: wrok.

^{106–112}. Deze strophe ontbreekt in het Bossche ... Liedboek. Blijkbaar heeft men na de inneming der stadt deze verzen, als niet meer passende, geschrapt.

¹⁰⁸. gheboden: huweliksafkondigingen.

⁺ No. 231. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCIV.

Het gedicht is blijkbaar kort na de overgave van Amersfoort, 14 Aug. 1629, gemaakt.

Voor de wijze zie bij n°. 225.

Int dorp gheheten Westervoort
 Ghelegen niet veer van Ysseloot ¹⁷.
 Den veerman daer, was een verraer
 Heeft onghefaelt,
 20 Haer met de Pont overghehaelt.

Als sy doen waren over 't Veer
 Met duysent mannen min noch meer,
 Doen quam den treyn, met groot en kleyn
 Van stonden aen,
 25 En deden stracks een brugghe slaen.

De tijdingh quam tot Arnhem ras
 Dat den vyant over d'Yssel was,
 Te langh ghebeyt, te laet beschreyt
 Alst is gheschiet,
 30 Dan en helpt het klagen niet.

Twee Compagny Soldaten want
 Die streden vroom voort vaderlandt,
 Maer veel te swack, want haer ontbrack
 Volck en ontset,
 35 Maer sy bleven int parquet.

Doen wort des vyandts macht soo groot
 Zy quamen vast over met Sloep en Boot,
 En trock van daer, int openbaer
 Na Does-Dorp ³⁹ aen
 40 En deden daer een brugge slaen.

Daer laghen sy aen den Velu soom
 Aen beyde zijd' van d'Yssel-stroom,
 Doen was het vermant, het platte landt
 Van dit gheboeft,
 45 Dat soo meenigh mensch bedroeft.

De dierte wiert daer al soo groot
 Voor twaelf stuyvers een Pont broot.
 En konden siet, ghekrygen niet
 Daer isser saen
 50 Veel van hongher loopen gaen.

Daer worden tot Zutphen dach en nacht,
 Seer veel ghevanghens inghebracht ⁵².
 Veel Paerden mee, verkocht seer dree
 By Trommel-slach,
 55 Dat ghebeurt nu dagh, op dagh.

17. *Ysseloot*, een fort op de Veluwe op het punt, waar Rijn en IJssel samenkomen. Het was niet Hendrik van den Berg zelf, maar een van zijn onderbevelhebbers, die hier overtrok
39. Does-Dorp: Doesburg. De brug was niet bij Doesburg, dat behoorlik bezet was, maar bij Spankeren.
52. Dit waren manschappen van het leger van Van den Berg, die terwijl zij in kleine troepjes aan het plunderen waren, overvallen werden. Zutphen toch was niet in handen van de vijand gevallen.

Doen hebben zy een Convoy verwacht ⁵⁶
 Die sy in-brochten metter macht,
 Vier hondert saen, wagens gelaen
 Uut Munster Landt,
 60 Datmen haer tot victalie sant.

Doen sloegen haer Trommels dobbe dobbe dob
 Die woeste krijgers toghen op,
 Hoogduyts Crawaet, t'vreemde gelaet
 Dat gincker om,
 65 Sloegen al op haer Ketel Trom.

Dit woeste volck verstaet den sin
 Marcheerden soo de Velu in.
 Na't dorp vermelt,, van Barnevelt
 En soo ghespoort
 70 Na den wegh van Amersvoort.

Zy waren ontrent acht duysent man,
 Daer mee hy desen tocht began,
 Thien stuck Canon,, soo men bevon
 Noch volgt den treyn
 75 Veel Amonitie waghens pleyn.

Als zy quamen voor Amersvoort
 Zy deden haer stracks open de Poort
 Haelden haer in, schoncken de wijn
 Met sinnen dom,
 80 En heeten haer vriend'lick wellemekom.

Ons soldaten ontrent acht hondert man
 En wisten in 't minste daer niet van,
 Want den vyant ras, al binnen was
 Eer zy 't wisten saen,
 85 Was dit anders dan verraen.

Dit waren de Heeren vande stadt
 Die haer soo fray hebben ghehadt,
 Burgermeester en schout, diemen betrouwt
 In sulcks exploot:
 90 Brenghen haer eyghen volck in noot,

En was dat niet een groote schant
 Te doen gantsch gheen wederstant
 Daer 't al ghetrou, was voor Nassou
 Om te vechten saen,
 95 En lietent soo glijen gaen.

56 vgl. Hier wordt verteld, dat de Zutfenaars een convooi, voor de vijandelike troepen bestemd, hebben buit gemaakt en in de stad gebracht. *Haer* in vs. 60 zijn de vijanden, *sy* in vs. 57 de onzen. Als *verwacht* in vs. 56 de gewone betekenis van 'afgewacht' heeft, worden met *zy* in ditselfde vers de vijanden bedoeld; betekent het 'opgewacht', dan zijn *zy* de onzen.

Wat loon hebben sy doch verdient
 Die haer vyandt houden voor haer vrient,
 En haer Vaderlandt, stellen te pant
 Te vier, te swaert

100 Sijn die niet wel straffens waert. ^{100.}

Is sulcken volck niet waert ghelaeckt
 Dat soo veel arme menschen maeckt
 Die naeckt en bloot,, deur hongers noot,
 Moeten vergaen,

105 En troosteloos daer buyten staen.

Dus laet ons houden goede wacht
 Al teghen 's vyandts groote macht
 Vechten constant, voort Vaderlandt
 Avont en noen,

110 Maer niet als die van Amersvoort doen.

Hier hebt ghy nu in kort ghehoort
 Van 't overgaen van Amersvoort,
 Die schamel ghemeent, moet zijn beweent
 En oock beklaeght

115 Die soo deerlick zijn gheplaeght.

Prince Utrecht, o vrome stadt
 Die soo langh in rust ende vrede sadt,
 Hout goede wacht, en stelt u macht
 Op Godt alleen,

120 Die kan ons helpen en anders geen.

232.

Overwinningh Liedt, van het Veroveren der Stadt Wesel, den 19 Augusti 1629. ⁺

Op de Wyse: *O schoonste Personagie.*

Ontwaeckt vroom Batavieren
 Die't Vaderlants welvaert men trou-heynt minnen,
 Ontwint des vreugts Banieren,
 Zinght Jehova lof met blyde sinnen

100. De kommandant Jhr. Van Dorp, de zaak niet vertrouwende, hield zich schuil en werd bij verstek veroordeeld om uit zijn bevel gezet te worden en levenslang verbannen. De burgemeesters Van Hardevelt en Van Dam werden gevangen genomen. Het vonnis van de eerste was, dat hij voor altijd van alle ambten en bedieningen werd uitgesloten. De tweede kreeg hetzelfde vonnis en werd bovendien levenslang verbannen.

+ No. 232. Naar V. Ook in W. IJ. Bij V.L. CCI.

Volgens Loman, Bouwstenen II, 227 is de wijs dezelfde als van *Si tanto gratioso*, die dikwijls wordt aangehaald en o.a. te vinden is in Valerius, bl. 102.

Beide zangwijzen worden met 'Als de Apost'len t'samen' in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 517 opgegeven bij een Kers-liedt beginnende: 'k Wensch U geluck, O Moeder!'

5 Die nu betoont,, dat hy u kroont,
Met Heerelycke zeghen,
Want hy ons Landen
Bewaert, en ons vyanden
Maeckt verslegghen.

10 Doen ons Prins van Orangien
Ghetrocken was om in den Bosch te jagen
En heeft tot spijt van Spangien,
Den Bosch rontom beset nae zijn behagen
Doen quam den Bergh,, ons vyant ergh,

15 Om ons Prins te beletten,
Maer door 't beschansse
Soo en sach hy gheen kansse
Om 't ontsetten.

Van den Bergh met zijn Benden

20 Track als een schalcken Vos met listig loeren
Om de Veluw' te schenden
En heeft zijn moet gheblust aen d'arme boeren
Met vier en vlam,, tot hy vernam
Dat Godt de Heer Almachtigh

25 Door ons Crijgslieden
d'Wesels vangst liet gheschieden
Onverwachtigh.

Looft Godt voor dees Victory,
Looft God dat hy ons schickt so brave Helden

30 Die 't haer en 't onser glory
Dit Weselken subtytelyck versnelden ^{31.},
Dat Wesel daer,, ons vyandt klaer
Sijn Wapen-huys ginck bouwen,
Is ons in handen

35 Waer door onse vyanden
Moet, moet flouwen.

Lof vorst al van Nassouwen,
Lof vader onses vaderlandts ghepresen
Ons heyl (naest Godt vol trouwen)

40 Bestaet door u in Eeren hoogh gepresen
Lof Staten vroet,, dijn Raden doet
Des vyants macht verneeren,
Dies wy ons Cieren
Om reyn als wit Angieren,

45 U te eeren.
Raemt naer 't beste. ⁺

31. versnelden: verrasten.

+ *Raemt naer 't beste* was de zinspreuk van J. Ramaert, die in 1629 factor der Brabantsche Kamer 'de Witte Angieren' te Haarlem was.

233.

Triumph-Liedt over de heerlicke victorie van 's Hertoghen-bosch. ⁺

Op de wijze: *De fiere Nachtegale*.

- Komt Fama nu ter eeren
 En wilt den lof vermeeren,
 Roemet den Heer der Heeren
 Van dees groote victory.
 5 Speck zal syn bloedt verteeren,
 Om dat hy moet passeeren
 En nu moet Geusen leeren.
 'tIs een eeuwigh' memory,
 Dat den Prins dese stadt
 10 Kreegh vanden Bosch zeer rat.
 Hy maeckten haer zoo mat,
 Zoo dat sy 't wierden zat,
 Want onse stucken blaekten
 En de granaten kraekten,
 15 Dies sy haer lustich raekten,
 Dat sy aldaer
 Niet konden berghen haer.

- Daer was kermen en stenen
 Met zuchten ende wenen,
 20 Haer ermen ende beenen
 Zachmen inde lucht vliegen.
 Seignoor is ons verschenen
 Maer is zeer haest verdwenen.
 Zommighe liepen henen
 25 Om te stuypen en nijghen
 Voor de beelden van hout
 Van zilver ende gout,
 Die sy hebben aenschout
 Met moede alzoo stout;
 30 De Kercken stonden open
 Daer sy in ginghen loopen
 Te hooren mis met hoopen,
 Doch 't kon haer helpen niet:
 Sy bleven int verdriet.
 35 Wanneer men heeft gheschreven
 't Jaer zesthienhondert even

+ No. 233. Naar P. In geen andere oude uitgave. Bij V.L. CCII.

In de druk beginnen alleen de strophen op een nieuwe regel; de verzen zijn door = gescheiden. Interpunctie en de meeste hoofdletters zijn dus van ons.

Voor de wijs vgl. Mincoff bl. 157, waar van een lied met strophen van 8 verzen de tweede begint met *Die fiere nachtegale*, de vijfde met *O radt van avontueren*; Van Duyse III, 2158. Loman, Bouwsteen II, 223 stelt de wijze gelijk aan die van Psalm 79. Maar geen van deze melodieën schijnt toch te passen. Wij vermoeden dus, dat er verscheidene liederen met ditzelfde begin geweest zijn.

Zeer goed daarentegen past de melodie, die wij in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 115 vinden voor een lied op S. Gregorius den Grooten, beginnende: 'Ick groet U, Sint Gregori'. Behalve 'De fiere Nachtegale' worden daarbij als zangwijzen opgegeven: 'Allemande Amourense', 'Rijck Vader God almachtich' en 'Wil yemand hem vermeyen'.

Neghenentwintich neven
September veerthien daghen,
Orangien zachmen streven
40 Zeer aerdich na het leven,
Den Bos die zachmen beven;
't Was wel na ons behaghen.
Wy riepen over luyt:
Hier is d'Hollantsche bruyt,
45 Menigen spaenschen guyt
Moest daer ter poorten uyt;
Veel papen en bagijnen
Die zachmen daer verschijnen,
Maer moesten haest verdwijnen.
50 Ons volk couragieus
Riepen *Vive le Geus*.

Trompetten lietmen hooren
Tot spijt vande seignoren,
Tot lof ons Prins verkoren,
55 Den vromen Helt Nassouwen,
Quamen haer zoo verstooren;
't Klonck niet wel in haer ooren
Gaven den moedt verloren,
Zo wel mannen als vrouwen.
60 Seignoor kleyn ende groot
Kreegh alzulcken aenstoot,
Zoo dattet hem verdroot:
Want daer bleeffter veel doot.
Speck Jan die zachmen draven,
65 Ons soldaten als Graven
Die ginghen haer keel laven
Met koele wijn,
Speck Jan bleef inde pijn.

- Paep Jan die mach wel schromen,
 70 Want syn macht is benomen,
 Hy mach wel gaen na Romen
 En doen den Paus syn klachte,
 Die zal den Geus verdomen,
 Dat sy haer zoo by komen;
 75 't Docht haer te zijn maer dromen,
 Dat dit Nassous geslachte
 Quam trouwen dese maeght.
 Sy heeft hem lang behaeght,
 Hoewel sy was bedaeht
 80 Heeft daer na niet ghevraeght,
 Of sy out was van jaren;
 Hy wilde met haer paren,
 Al tot ons Lants welvaren
 Als een Princelick Heer
 85 Tot Godt en syns Naems eer,

- Speck mach syn hooft wel krouwen,
 Hy mach wel draghen rouwen.
 Komt alle ghy Papouwen,
 Laet nu rou-kleeren maken:
 90 Den Geus een maeght ging trouwen
 Dat is den Bos vol rouwen;
 Sy begon heel te flouwen,
 Doen haer tijt quam te naken,
 Sy was zoo zeer belael
 95 En dorst het niet bestaen,
 Met den Geus trouwen gaen;
 Sy moester nochtans aen
 Ging schier haer kap verscheuren,
 Als dit moste ghebeuren,
 100 Daerom zachmense treuren,
 Want sy bleef liever maeght
 Dan met den Geus gheplaeght.

- Den Bruyd'gom wou niet wachten,
 Hy wild' by haer vernachten,
 105 Hy had haer gaen verkrachten
 Had sy noch willen toeven;
 Hy was zo vol gedachten,
 Datse hem ging verachten
 Deed van hem grote klachten,
 110 Dat deed syn hert bedroeven
 Maer hy heeft haer eer lang
 Ghekrege in bedwang
 En ging also syn gang,
 Al zach sy noch zo bang;
 115 Hy ging oock stacy houwen,
 Het bier lagh al ghebrouwen
 Als dese maeght moest trouwen,
 De koele wijn planteyt
 Die lagh ooc al bereyt.
 120 Oorlof ghy Batavieren,
 Laet ons nu gaen verciere

- Nassou met fray manieren,
Den Prince van Orangien
Met een Krans van Laurieren:
125 Wilt tzaem vreuchde hantieren,
Laet vaendels, wimpels swieren
Tot spijt van die van Spangien.
Bewaert Heer vroeck en laet
Den Prins met synen raet
130 Al voor den vyant quaet,
O Heer ons doch bystaet
Dat alle de krijchsknechten
Ghetrouwich moghen vechten
En zoo haer wallen slechten,
135 Zoo zullen wy met vreucht
Al tzaem *Rapen gheneucht*.^{136.}

136. De onbekende dichter was blijkbaar lid der Rederijderskamer De Raapenbloem te Delft, met de zinspreuk *Wij raapen geneugt*.

234.

Een nieuw Liedeken van het in-nemen van Farnambuco, ⁺

Stem: *Te Mey als al de Voghelen singen.*

Looft Godt den Heer diet alle geeft
 Waer voor Hemel en Aerde beeft,
 Ten spijt van ons vyanden,
 Die Triumphe gegeven ⁴ heeft,
 5 Dees trou vereende Landen

O kloecke Batavieren klaer
 Die minder als een loopt Jaer
 Vernielt het Rijck van Spangien,
 Dat wy nu singhen openbaer
 10 Vive la Prins d'Orangien.

De Mogend' Staten Generael
 Jae steden, leden principael,
 Door ons veldt-heer vol trouwen,
 Toe ¹⁴ rusten Scheepen al te mael,
 15 Tot Lof vant Huys Nassouwen.

Den E. Generael Hendrick Loncq
 Unt liefde dese reys aenvonck,
 Om zijn vyandt te krencken,
 De Eer die hy hier in begonck
 20 Men langhe sal ghedencken.

Den Collonel van Waerdenburgh ²¹.
 Heeft hem ghequeten sonder surgh,
 Als een Heldt boven maten,
 Hy wan victory daer deur
 25 Met al zijn Soldaten.

Lof zy d'Overste Luytenants ²⁶.
 Eltzen Steyn Calenfels ²⁷ valjant
 Met Hour ²⁸ Major in vreden,
 Die om dat lieve vaderlandt
 30 Manhaft hebben gestreden.

+ No. 234. Naar V. Ook in W. IJ. Bij V.L. CCV. Het komt ook voor in bet Bossche ... liedboek (1742) bl. 82.

In V gaat vooraf: Anno 1630. den tweden Februarij heeft den Generael Hendrick Cornelissen Loncq, met den Generael Dirck van Waerdenburgh, seer couragieuselyck in-ghenomen de Stadt Pharnambuco, met alle de Castelen ende Fortresses. Nicolaes van Wassenauer Lib. 20.

4. *gegeven*. V *geven*, zeker wel drukfout.

14. *Toe*. V *Tot*, drukfout, in de andere verbeterd.

21. Jonkheer Diederik van Waardenburg.

26. De onderbevelhebbers waren de overste-luitenants Adolf Eltz en Stein-Kallenfels, en de majoor Fouke Houx of Houcx.

27. V. W en IJ hebben alle *Steyncalenfels* aan één woord.

28. *Hour*: W. IJ *heur*; Bossche ... liedb. *Houcx*.

Lof zy Crijgs-helden over al,
 En kloeck Matroosen int ghetal,
 Die op 't strant moesten waecken ³³.
 Int natte koud' en ongheval,
 35 Eer men de stadt kon naecken.

Door Rio ³⁶ dolce een Revier, ³⁶.
 Passeerden sy met groot dangier,
 Tot haer middel by desen,
 Doen vonden sy aen elck quartier
 40 De Stadt beset te wesen.

Aan alle oorden vande Stadt
 Speck-Jan hem wel betrencheet ⁴² hadt
 En versien met Soldaten,
 Maer doen de Bataviers aen trat
 45 Mosten zijt haest verlaten.

Ons Helden vielen dapper aen,
 Met schieten, houwen ende slaen,
 En oock Canons gheruchten,
 Zoo dat zy mosten wijcken gaen
 50 By de Bosschagie vluchten.

Casteelen, Forten, alle gaer
 In min als veerthien daegh daer naer
 Met ackoort over ghingen,
 Dus machmen wel int openbaer
 55 Een victory Liedt singhen.

Olinda maeckt ons herten vro,
 De Hoof-stadt van Fernambuco,
 Veroveret met kleyn schaden
 De Batavieren vechten soo
 60 Alleen door Gods ghenaden.

Dit al geschiet door Godes wil ⁶¹⁻⁷⁰.
 Dat wy het lichaem van Brasil
 Vast soecken in te booren
 Daer Speck-Jan triumpheerde stil
 65 Komen wy hem verstooren.

33. Na de landing was het te laat geworden om nog dezelfde dag aan te vallen.

36. *Rio*. V.W *Kio*, drukfout, in IJ verbeterd.

36. Aan de overkant van de Rio Dolce stonden 1800 Spanjaarden, maar zij werden teruggedrongen, niettegenstaande werkelijk de onzen tot hun middel door het water moesten gaan. Daarop vielen zij de stad van drie kanten aan en veroverden haar nog dezelfde dag.

42. betrencheert: van tranchée's, loopgraven voorzien.

61-70. ontbreken in het Bossche ... liedboek.

Soeckt nu Aflaet ghy spaens gekroont
 Die noch inde Habana woont,
 Wilt u by tijds verneeren
 Wie komt te laet wort niet verschoont,
 70 Pater sal't absolveeren.

Don Fredrick ⁷¹ mocht wenschen maer
 Dat hy ghesont in Spangien waer:
 Met Galioens en Galiassen,
 Want onse helden allegaer
 75 Ghestadich daer op passen.

Nu kruystmen daer de ruyme Zee,
 Pater ⁷⁷ sal vinden een goe Ree,
 In Farnambuco stercke,
 Mijn Heer Loncq en Waerdenburgh mee
 80 Die wercken 't wel-vaers wercke.

Dees victory is meerder waert
 Als veele schatten op der Aert,
 Elck een kan 't niet bedencken
 De plunderingh gaet zijnder vaert
 85 Maer Spangien sal 't meest krencken.

Soldaten houdtet goede moet, ^{86-90 en 96-100}
 Krijgs-heldts te Paerde en te voet,
 U Veldt-heer blijft ghetrouwe,
 Vernieticht het Maraens ⁸⁹ ghebroet.
 90 Tot Lof vant Huys Nassouwe.

d'Hoogh Mogende Heeren Staten wijs
 Vive Orangie seer propijs,
 Barons en Colonellen ⁹³.
 Leytse o Heer nae u Advijs,
 95 Om 't Landt in rust te stellen.

Geotroyeerde Heeren vry
 Der West Indische Compagny
 Gheluck komt u toe wenden,
 U Helden maeckt nu herten bly
 100 Secours wiltse haest senden.

71. Don Fredrick: Don Frederico de Toledo, de Spaanse admiraal, die kort daarna in de Antillen door de Hollanders verslagen werd en in Julie naar Spanje terugkeerde. Met Fernambuco had hij niet onmiddellik te maken. Maar op de heenreis had Loncq hem op 23 en 24 Aug. 1629 bij Teneriffe verslagen. Dit was zeker wel voor de dichter de aanleiding om hem hier te noemen.

77. Pater. De admiraal Adriaan Pater, die in dezen tijd met een andere vloot op de kusten van Noord-Amerika en in de Antillen kruiste.

86-90 en 96-100 ontbreken in het Bossche ... Liedboek.

89. *Maraens*. V *Marens*, drukfout, waarvan W en IJ *Mareus* maken.

93. *Colonellen*. V *Caloneliën*, drukfout, door W overgenomen, in IJ verbeterd.

235.

Een nieu Liedeken van Graeff Jan de Mossel Man, ⁺

de Voys *Schoon Jonck Hertjen*.

- Nu Singjoor hoe staet het leven
 Och my dunckt ghy wort heel flou,
 Waer is nu u macht ghebleven,
 Die ghy maeckten voor Nassou?
 5 Segt wat had ghy in het hooft
 Dat ghy Pater hebt gheloofd: ⁶
 Die u bracht, inder nacht, tot Vosmeer ⁷.
 Daer ons Prins u heeft verwacht.

- Zeeussche Mossels wou't ghy eeten
 10 Zeeusche Krabben socht ghy hier,
 Maer zy hebben u ghebeten
 Is dit vissen wel playsier?
 Daermen u soo Geusen leert,
 Wat hebt ghy ghepractiseert,
 15 Wel drie Jaer hebt ghy daerom versleten
 Maer de reys valt u te zwaer.

- Ghy zijt door het Schelt ghekomen
 En ghy Zeylden vast te post ¹⁸,
 Hondert stucken mee ghenomen,
 20 Hebt ghy voor ses weecken kost,
 Ghy brocht in u sloepen hier
 Voor ons volck Wijn en Bier,
 Gelt en goedt, overvloed, lust om hooren
 't Maecken ons Soldaten moet.

+ No. 235. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCVI.

V geeft de toelichting: Anno 1631. den 10. September, is Graeff Jan van Nassouwen van Antwerpen af-ghevaren, met 50. Chaloupen, 10. groote Ponten, ende met 30. Roey-schuyten, met noch andere Pleyten en Suyen, wel versien van alderleye Crijgs Amonitie, sijn Oge hebbende op het Eylant van Oeltjens Plaete, Prince Land, ende andere plaetsen daer ontrent, om al daer op te maken sterckten ende Schansen, om de stromen ende binne-wateren ende Veer, on-vry te maecken, om door desen middel Holland ende Zeeland van malkanderen te scheyden, maer ghekomen sijnde tusschen stavenesse ende S. Annelandt worden zy vanden Vice Admiraal Holler bevochten, den Vyandt Chargeerden tot twee mael toe, maer zy wierden van malkanderen gestroyt, en verbaest sijnde raeckten aan de grondt daer veele verdroncken ende ghevanghen wierden.

Zie ook de studie over deze slag van Dr M. G. de Boer in het Tijdschr. v. Geschiedenis XXVI. 161.

De melodie is te vinden in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 180 voor een lied ter ere van S. Marcus, beginnende : 'Marce! die des Heeren leven'. Bovendien worden daar als zangwijze aangegeven 'Schoon Jonckvrouw, wiens eerbaer' en 'Harderkens in God gepresen'. De wijsaanduiding bij no. 171 en 184 bedoelt zeker wel dezelfde melodie.

6. De tocht was voorbereid door de Capucijner monnik Pater Philippe.
 7. *Vosmeer*, op het eiland Tholen.
 18. te post: snel.

- 25 Elck een ginck hem verblyden
 Als sy saghen op den buyt,
 Elck was bereyt te stryden,
 Vijfthien hondert trock daer uyt,
 Ick wed dat Singjoor wel docht
 30 Dat hy met den duyvel vocht
 Want hy kreet, en hy beet, op syn Tanden
 Och, hoe kom ick aen dit leet.

- Onse Schepen hun besloten
 Ghelyck als een halv' Maen,
 35 Daer sy dapperlick op schoten
 't Schip den duyvel quam voor aen
 't Schieten duerden tot den dagh,
 Doen verloren zy den slagh,
 Helpt hem voort,, buyten boort, killem, killim
 40 Riep den Enghels-man verstoort.

- Om quartier hoorde men roepen
 Doen zy waren in der noot,
 Wy kregghen tachentigh sloepen,
 Hondert schoone stucken groot,
 45 En wy kregen met ghewelt
 Noch acht Tonnekens met Gelt,
 En Graef Jan, quamer van, en wy kregen
 Vijf-te-half duysent Man.

- Zoo u dese Mossels smaken
 50 Comt vry wederom te gast,
 Maer my dunckt zy u wel kraken ⁵¹.
 'k Wed ghy liever had ghevast
 Comt en vangt geen Krabben meer
 Want zy bijten u te seer;
 55 Kruyt en loot, was u broot, tot u mossels
 Soo sult ghy u eeten doodt.

- Vive la Prins van Nassouwen
 Ridder vanden Kouse-Bandt, ⁵⁸.
 Wilt den Toom in handen houwen
 60 Helpt de Papouwen aen een kant,
 Want zy spraecken vier en vlam
 Doen de tijdingh over quam,
 Geeft den Heer, Lof en Eer, voor zijn glory
 Want hy helpt ons uyt verseer.

51. kraken: breken, machteloos maken. Hij meende de mosselen te kraken, maar zij kraakten hem.

58. Hij had deze waardigheid in 1627, juist voor het beleg van Grol begon, ontvangen.

236.

Een nieuw Victory Liedeken, ⁺

Op de stemme: *Wilhelmus van Nassouwen, &c.*

Roemt nu Vive Orangien,
 Roemt nu Vive la Geus,
 En draeght tot spijt van Spangien
 Orangie, Blangie, Bleus:
 5 Laet nu de Wimpels streven
 Schippers, Matroosen goet,
 Ter eer ons Prins verheven
 Dat reyn Orangie bloedt.

Die hem alsoo kloekhertigh
 10 Als nu weer heeft verthoont
 Van dit Jaer twee en dertigh,
 Nassouw is waert ghekroont,
 Met een Crans' van Louw'rieren
 Al om zijn Hooft playsant,
 15 Wilt nu 'tsaem vreucht hantieren
 Tot spijt van den vyandt.

Mey vijf en twintigh daghen
 Soo nam ons Prins vertreck,
 Moedigh uyt 's Graven-Haghen
 20 Hy hadde gheen ghebreck
 Van Ruyters en Soldaten
 Ammonitie seer veel,
 Provande uytter maten
 Van broot, kaes, bier en meel.

25 Voor eerst is hy ghekomen
 Voor de Stadt van Roermont
 Dat heeft hy in-ghenomen
 In alsoo korten stondt,
 Vendelo sonder touden ²⁹.
 30 Stralen ³⁰ nam hy oock in,
 Sittert tot ons behouden,
 't Was wel een goet beghin.

Van daer is hy vertrocken
 Voor de Stadt van Maestricht,
 35 Oft oock sou willen locken
 Tis een stadt fraey ghesticht,
 Van Bruggen, Cloosters, Kercken,

+ No. 236. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCVII.

Dit en de volgende liederen bezingen de roemrijke tocht van Frederik Hendrik langs de Maas in 1632.

29. Een werkwoord *touden* bestaat niet. Dit is dus een samentrekking van *te ouden* of *te houden*. Waarschijnlijk is het eerste bedoeld: zonder het oud te laten worden, zonder er gras over te laten groeien. Maar ook is misschien *houden* bedoeld: zonder op te houden, zonder dralen. Dat geen van deze beide uitdrukkingen zeer gewoon is, kan geen bezwaar zijn: om het rijm maakten deze dichters soms de wonderlijkste bokkesprongen op taalgebied.
30. *Stralen*, bij Venlo, even over de tegenwoordige grens.

Soo men nu kan bespïen,
Al sulcke schoone wercken
40 En heeftmen noyt ghesien.

Al ons Prins behaghen
't Was wel na synen sin.
Heeft zijn Legher gheslaghen
Om haer te doen komen in,
45 Heeft hem seer sterck begraven
Soo uytter maten vast,
Den vyandt sachmen draven
Want sy waren in last.

Van Luyck als Batavieren ⁴⁹
50 Die deed' ons Prins by-stant,
Van Aken saghmen stieren
Provande abundant:
Seer veelderhande waren
't Quam daer al over hoop ⁵⁴,
55 Wy hoeft niet te sparen
't Wasser van als te koop.

'tHeeft ons Prins niet verdroten
Maer men heeft oock seer rat
En lustelyck gheschoten
60 Al op Maestricht de stadt,
Met Koghels en Granaten
Die maeckte groot gheschal,
Den vyant om haer baten
Dede menich uyt-val.

49 vlg.: De bevolking van Luik, die zich hierin als Nederlanders gedroeg, steunde de Prins, nl.
door hem levensmiddelen te verkopen.

54. over hoop: in overvloed.

- 65 Zy quamen ons besoecken
 Aen soo menigh quartier,
 Aan veelderleye hoecken,
 Daer op gheven wy vier,
 Ende alle onse Crijgs-knechten,
 70 Altsamen kleen en groot,
 Sachmen seer lustich vechten
 Ghetrouw tot inder doot.

- Zoo werden zy ghedreven
 Daer sy quamen van daen,
 75 Veel zijnder dootd ghebleven
 Door't schieten ende slaen,
 Alsoo datmen veel dooden
 Zach liggen van dien slach,
 Den vyandt als den blooden
 80 Men haseleeren sach.

- Die vande stadt wilt hooren
 Zachmen teecken en doen,
 Vierden op haren Thooren
 Om datmen wilt bevroen
 85 Haer doch soud en ontsetten
 Want sy waren benout,
 Of datmen sou beletten
 Ons schieten meenich fout.

- Graef Jan al van Nassouwen
 90 Die quam ons vry wat nae
 Maer moest zijn hoofd wel klouwen
 Al met Don Cordia ⁹²,
 Papen Heyn ⁹³ quam oock kijcken
 Maer kost uyt rechten niet,
 95 Om ons volck te doen wijcken,
 Dit was voor haer verdriet.

- Dus waren zy in pijnen
 Zoomen wel dencken kan,
 Doen onsen Prins liet mijnen
 100 Doe quam ter eerst op an,
 En daer nae noch op 't lesten
 Quamen wy daer soo bly,
 Tot over ¹⁰³ haer stadts Vesten
 Met onse Gaeldery.

- 105 Doen sachment haest verkeeren
 En 't nam seer haest een ent,
 Zy quamen palmenteeren ¹⁰⁷.
 By ons Prins excellendt,
 Dus hebben wy ghekrege

92. Don Cordia: Cordova.

93. Papen Heyn: Pappenheim.

103. over: voorbij. Hier wordt blijkbaar bedoeld op de galerij of gang, die Frederik Hendrik onder de gracht en de muur door liet maken.

107. palmenteeren: parlementeren, onderhandelen.

110 Vijf steen tot ons profijt,
Al door des Heeren zeghen,
Hier van Looft Godt altijdt.

Graef Willem wert ghepresen ¹¹³
Soeckt aen een ander kant
115 Die sou oock garen wesen
In dat schoone Brabandt,
Met listen en pracktijcken
Zoo heeft hy oock aldaer
Door-ghesteken haer dijcken,
120 't Was benout nu haer.

Tis weert met haer te jocken
Zijn zy niet sot of dwaes,
Dat zy ginghen plucken
Een Roe al tot haer naers:
125 Zy quamen met haer sloepen
Als Wolven, Leeuwen fel,
Wilt Vive Orangien roepen,
Want die komen ons wel.

Looft Godt ons Prins Almachtich
130 Al van syn groote deucht,
Die hy ons doet seer krachtich
Hier door soo raept gheneucht, ^{132.}
En wilt eendrachtich blyven
Bemint Gods Heyligh Woort,
135 Zoo sullen wy verdrijven
Den vyandt jaghen voort.

113 vlgg. Terwijl Frederik Hendrik Maastricht belegerde, veroverde Willem van Nassau een aantal schansen in de buurt van Antwerpen.

132. Vgl. n°. 233, vs. 136.

237.

Triumph Ghesangh, ⁺

Stemme *Si c'est pour mon Pucelage.*

Wanewijse Romanisten.
 Vol verkeerdelyck ghevoel,
 Steunend' op dijn Roomschen stoel,
 Die ghy hout voor Antichristen, ^{4:}
 5 Seggen u: Papisten dom,
 Keert nu vry u Rockjen om.

U trotse vooght van Spangien
 Verliest daegh'lijcks van zijn ste'en,
 Dies soo leyt mijn op de le'en
 10 Dat ons Prince van Orangien
 Sal door zijn Orangie Blom
 U doen keeren 't Rockjen om.

Tis verhalens waert te spreken
 Al de daden over groot,
 15 Blijckend' aen ons Prince bloot,
 't Hoofdt heeft hy op durven steken,
 Dies soo luyt Trompet en Trom
 Paepjes keert u Rockjen om.

Fredrick wint verscheyde plaetsen
 20 Al te langh om noemen breet,
 Zoo dat wel een yder weet
 Die nu teghen Spangien kaetsen,
 Welck ick Batavieren nom,
 Roomen keert u Rockjen om.

25 Heeft hy niet aen durven randen
 U befaemde stercken Bos,
 Met dijn Wesel u te los,
 Grol voorheen, tot uwer schanden
 Was den Prins oock wellekome
 30 Dies soo keert u Rockjen om.

Venlo, Roermont, Sittert, Stralen
 Met der haest hy winnen kon.
 Stracks daer nae ons Prins begon
 Zyne meeste eer te halen,
 35 Voor Maestricht een sterck Calom ^{35:},
 Keert doch keert u Rockjen om.

Cordua quam om 'tontsetten

+ No. 237. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCVIII.

De melodie in Pers, Bellerophon (1669) I. 76. Vgl. bij n°. 203.

Ook in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 394 in een lied op SS. Simon en Judas,
 beginnende 'Hooft wat wonders', waar daarnaast 'Waer uw' liefde alsoo pure' en 'Soo haest
 Gijsjen had vernomen' als wijsaanduiding gegeven worden.

4: Zij, die gij voor Antichristen houdt.

35. Calom: kolom, zuil.

Maestricht met een groote trop,
Maer den Prins en wou niet op,
40 Fredrick speelt met zijn Cadetten ⁴⁰.
Binnen Maestricht, Bom, Bom, Bom,
Paepjes keert u Rockjen om.

Cordua een van hun donnen
Met zijn gantsch Infantry,
45 Met zijn brave Ruyters hy
Heeft al vlas voor niet ghesponnen
Fredrick wint Maestricht tot rom ⁴⁷,
Paepjes keert u Rockjen om.

Papenheyn quam oock bestormen
50 't Leger van d'Orangie Heldt,
Maer den Prins een Man int veldt,
Slaet hem met syn arme wormen,
Des wy speelen rom, pom, pom
Paepjes keert u Rockjen om.

55 Maestricht is in onse handen,
Maestricht is in ons ghebiet
Over 't Mase Maestricht siet,
Wy verheucht victory branden
Met een vier dat haestigh glom
60 Paepjes keert u Rockjen om.

40. Cadetten: officieren.

47. rom: roem.

Fredrick Hendrick die moet streven
 Fredrick Hendrick hoort de Croon
 Vande groene Louwer schoon:
 Fredrick Hendrick sit verheven
 65 Vande steden, Bruydegom
 Paepjes keert u Rockjen om.

Hy strijt heerlyck kloeck en dapper
 Tot een wonder mael en mael ^{68.},
 Met veel Krijgs materiael,
 70 Hy schijnt 's vyandts onder-lapper ⁷⁰
 Hy raeckt in der Helden som ^{71.},
 Paepjes keert u Rockjen om.

Papen, Nonnen en Bagijnen
 Zijn ontroert en seer ontstelt,
 75 Met een flau ghemoet ghequelt,
 In onmacht sy gaen te quijnen
 Proeft ghesont Orangien Mom, ^{77.}
 Ende keert u Rockjen om.

Al u Leeren ende bullen
 80 U ghewaet, u Rooms ghetod ^{80.},
 Al u Cloosterlick ghevod,
 U int minst niet baten sullen,
 Van ghelyc u Beelden stom,
 Dies soo keert u Rockjen om.

85 Onsen Prins bekomt Victory
 Mids dien hy op Godt vertrouwt
 Ghy op steen, ghebeelt en hout,
 Godt hier voor sy Lof en glory,
 Door hem onsen Prins hoog klom
 90 Rooms Volck keert u Rockjen om.

Dies wy Godt voor al bedancken
 Voor zijn gonst waert, Lof en eer, ^{92:}
 Door hem ons d'Orangjen Heer
 Krijght victory Christen Rancken
 95 Waerschouw doen, recht en niets krom,
 Paepjes keert u Rockjen om.

238.

Gesangh, over de Victory van Rijnberck, ⁺

68. mael en mael: keer op keer.
 70 onder-lapper: die hen er onder lapt, neerwerpt.
 71. som: getal.
 77. Mom: een soort bier.
 80. ghetod: vodderij.
 92: Voor zijn gunst, die lof en eer waard is. Door hem krijgt onze heer, de Oranjeheer, de overwinning. De Christenen waarschuwen voor streken, en doen alles recht, niets krom.
 + No. 238. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCIX.

Op de Voyse: *Yets moet ick u Laura vragen.*

Wonderlyck geeft Godt Victory,
Dees Landen, ons Prins tot glory,
Overwinnaer inden strijdt,
Waer hy komt 't moet voor hem wijcken,
5 't Vaentjen doet Orangien strijcken,
't Blijckt ghewis op dese tijdt.

Dat een stadt die wel ghelegen,
Aen den Rijn is, nu verkregen
Door ons Prins, vroom ende sterck,
10 Die nae wil van d'Heere staten
Op-trock, met zijn vroom Soldaten
Beleght, ende wint Rijnberck.

V geeft de toelichting: Anno 1633, den 12 Mey, heeft sijn hoogheydt Hendrick Frederick de stadt Rijnberck belegert, ende den tweden Juny hebben zy die met Apointement aen den Prince van Orangien overgeven. [sic!]

De melodie in Pers, Bellerophon (1669) I, 130; vgl. Van Duyse I, 745. Ook in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 133 voor een lied over de vasten, beginnende 'Soo der iemand komt te spreken'. Ook een van zijn vertalingen van het Stabat Mater kon op deze wijze gezongen worden; zie bl. 155.

- Lof zy ons Prins van Orangien,
 Die dees stadt in spijt van spangien
 15 Wint, in daghen driemael acht,
 Daer haer volck is op de beenen
 Die haer niet konnen vereenen,
 Leggen door twist in onmacht.
- Al haer stercke steden machtigh
 20 Daer 's haer op verlieten prachtigh
 Als Fortresse van haer Landt,
 Gaen sy quijt, ter haerder schade
 Die dees Landen komt te stade
 Ons Prins krijcht eer, maer d'vyandt schant.
- 25 Ick wensch ons Prins Nassou verheven
 Een gheluck lanck salich leven,
 't Welck hem gunne Godt de Heer,
 Door liefd' boven al, vol trouwen²⁸.
 Die ons Landen wil bedouwen
 30 Met zijn zeghen meer en meer.

239.**Pater Noster aen den Marquiz de Sante Croce, tot Brussel gestroyt,
1633.⁺**

- Onsen Vader die te Brussel sijt,
 Uwen Name is hier vermalendijt.
 Uwen wille is nergkens van waerden,
 Noch inden Hemel, noch op der Aerden.
 5 Ghy beneemt ons dagelicks broot,
 Onse Vrouwen en Kinderen hebbent noot.
 Ghy vergheeft niemandt zyn schuldt:
 Want ghy sijt met haet en nijt vervult.
 Onsen Vader die inden Hemel zijt,
 10 Maeckt ons desen Helschen Hond quijt,
 Dat hy in Spangien mach gheraken
 Om al daer Vygen-Korven te maken.

28. In dit vers heeft de dichter de zinspreuk ingelascht van de kamer De Wijngaertrancken te Haarlem. Zie bij n°. 227 en 249.

+ No. 239. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCX.

De Markies de Santa Croce was de opvolger van Spinola als opperbevelhebber der Spaanse troepen. Zijn benoeming was voor Hendrik van den Berg, die er voor zichzelf op gerekend had, de aanleiding om de partij van de Koning te verlaten.

Het gedicht is in de toon van de oude Geuzenliederen en het is dus niet onmogelijk, dat het veel ouder is dan 1633 en dat het vroeger al voor een ander, b.v. Alva, gebruikt is, maar daar is toch geen enkele aanwijzing voor. Dergelijke parodieën toch van het Onze Vader waren zeer in trek en werden op allerlei personen gemaakt.

240.

Ghesangh vanden aenslagh op Rijnberck, ⁺

Op de Wyse: *Ons Speel-jacht nu al vaerdigh leyt.*

Graef Jan heeft onlangs te gast gheweest
Daer af mach hy syn hoofdt wel krouwen
Soo men inde Courante leest
By 't staten-volck al van Nassouwen.

- 5 't Gebeurde op Sint Jacobs nacht
Dat hy Rijnberck wel begheerden,
Hy quam daer met een groote macht
Ja by vijftigh Cornetten Peerden.

- Vijfthien hondert vier-roers breet,
10 Van Gelder en van ander passen,
Elck die was daer toe bereet,
Om soo Rijnberck te verrassen.

- Een Prins soldaet ^{13.} van zijn party gedwaelt
Quam by Graef Jans volck met listen
15 Sancte Maria had men 't Woort ghehaelt,
Hy hoorden 't, maer zy 't niet en wisten.

- Sy en hebben hem niet ghekent
Sy meenden 'twas van haer Compagnie,
Hy heeft hem soetkens naer stadt gewent
20 'tWas een Liefhebber van Orangie.

Binnen Rijnberck sonder treur
Want daer was vry wat aen ghelegen
Vertelden strack den Gouverneur,
Dat al dit volck was onderweghen.

- 25 Daer wort doen oock wel op-ghewacht
Vant Garnisoen, hoort myn ontluycken
't Regende soo op Sint Jacobs nacht,
Datmen 't gheweer qualick kon gebruycken.

- Sy quamen met haer ghereetschap aen
30 Houweelen, schoppen, ander dingen
Ick wil wel wedden om een Vaen ^{31.}
Dat zy geen Liedeken hier van singen.

+ No. 240. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCXI.

V geeft de toelichting: Anno 1634. op S. Jacobs nacht hadde Graeff Jan van Nassouwen eenen aen-slagh op de Stadt Rijnberck, die hem mis-luckten.
Sint Jacob is 25 Juli.

13. Een Prins soldaet: een soldaat van de Prins.

31. een Vaen: een maat bier.

Den Klapper-mans soon op dat pas
 Dienden by 't Vyandts volck sterck,
 35 Ginck voor en wees daer het ondiep was
 Die Gracht oft Vesten van Rijnberck.

Ontrent twee hondert fel en stuer
 Wasser geklommen, hoort mijn Heeren
 Binnen Rijnberck over de Muer,
 40 Men sachse niet al weder keeren.

Met een ghedruys liepen sy voort
 Maer die van binnen wel op pasten,
 Sy meenden open te slaen die Poort,
 Ick sweer wel datmen haer verrasten.

45 Den Gouverneur Wijnbergen goet
 Toonden oock lustich mee syn Tanden,
 Gaf zijn Crijghslieden dapper moet,
 Met een Sabel in syne handen.

Die Capiteyns oock onghefaelt
 50 Soldaten ende Officieren,
 Hebben daer prijs en eer ghehaelt
 Niemand sachmen syn leven vieren ⁵².

Twee uyren lanck vochten voorwaer
 Den vyant, tegen 't Volck der staten,
 55 Looft Godt den Heer int openbaer
 Rijnberck moest Paep Jan verlaten.

't Gerucht quam bij die Ruyters rat
 Die in een Bosch lagen en loerden,
 Zy scheurden ⁵⁹ wel soo haest haer gat
 60 Ofse den duyvel van daer voerden.

Als met den steert tusschen haer been
 Ghelyck een Hont die is ghebeten,
 Dropen sy door groot ende kleen,
 Niet weynich hevet haer ghespeten.

65 Zy lieten daer oock sitten want
 By veertigh dooden, vier ghevangen,
 Met haren Oversten Luytenant
 Die moet wat roode schyven ⁶⁸ langen.

Vijf zijnder ghebleven van onse zy
 70 Capiteyn Herie-velt door-schoten,
 Vrinden men mach wel wesen bly
 Datter niet meer bloet is vergoten.

52. vieren: sparen, ontzien.

59. *scheurden*, zeker wel drukfout voor *schuerden*.

68. roode schyven: goudstukken, nl. voor losgeld.

Want die ghevangens hebben verkeert ^{73.}
 Het was een grouwel die 't aenhoorden,
 75 Hadden sy die stadt gheprosporeert ^{75:}
 't Was haer belast al te vermoorden.

Haer Tyranny is daer belet
 Ten ginck niet na den sin van Spangien
 Looft den Heer van weldaden net
 80 Want Godt die was daer met Orangien.

't Canon dat speelden achter haer
 Geen kar was aen den neers ghebonden ^{82.}
 Veel struyckelden noch hier en daer
 Diemen op 't Veldt doot heeft ghevonden.

85 Oorlof don Jan Gelders Gouverneur
 Die ons hier meenden te verrassen
 Als ghy hier weer komt sluypen veur
 Men sal wat beter op u passen.

241.

Gesangh van de Schans Philippijne, ⁺

Op de stemme: *Van seven Dochters saen.*

Prijs, glory, eer en danck
 Zy u Godt door mijn sanck,
 Van u groote weldaden
 Die ghy den Christen mensch
 5 Bewijst dicks boven wensch,
 Als hy meest is beladen.

Ghelyck wij Christen sien
 (En ons seer doet verblien)
 Door 't ontset van Philippijnen:
 10 Voor welcke vlaemsche Schans
 Wel vijfthien hondert Mans
 Ghebleven syn met pijnen.

Den vyandt meenden vast
 Te hebben 't Fort verrast,
 15 By nacht, en al te moorden,
 Een Schipper wiert ghewaer,
 Die maeckt' allarm daer,
 Met luyt-roepende woorden.

Doen d'Officieren kloeck
 73. *verkeert*, wel drukfout voor verkleert: verklaard.
 75: Waren zij zoo gelukkig geweest de stadt in te nemen.
 82. Zij liepen hard genoeg.
 + No. 241. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCXII.
 V teekent aan: Anno 1635 inde Mey Maent heeft den Cardinael Infant eenen aenslagh gehad
 op de stercke Schansse Phillipyne, op den welcke hy harde aenvallen dede, maer hy worde
 Ridderlyck af-gheslaghen.

20 Elck Soldaet uyt den hoeck
Te voorschijn deden komen,
Elck stelt hem stout ter weer
En vochten braef om d'eer,
Als Leeuwen sonder schromen.

- 25 Yssendijcke droegh sorgh,
 Axel, en oock Oostborgh,
 En sonden stracks Soldaten,
 Zeelandt, Ter-neus, en Sluys,
 Tot 'svyandts spijt en kruys
 30 Liepen ras toe, ter baten.

- 't Fort door veel volck, weer sterck,
 Maeckte men seer kleen werck, ^{32:}
 Van 'svyandts groote hoopen,
 Elck was dapper ter been,
 35 Als of van elck alleen,
 Victory was te hopen.

- Nam 'svyandts volck wat in ^{37.}
 Ons volck met kloecke sin,
 Drevender hen weer uyte:
 40 'Tscheen elck eer sterven wou
 Dan dat den vyandt sou
 Yet houden 'tsynen buyte.

- Van 's woensdaeghs smorgens vroegh
 Doen 't maer twee uyren sloegh,
 45 Den negensten van Meye
 Met Canon en Musquet
 Men vocht tot 'smaendaeghs net,
 Doen most den vyandt scheye.

- Nu Spaensche slaven, ghy
 50 Met schanden, seer onbly,
 Selfs van een Fort moet scheyden,
 't Welck light op uwen gront
 Denckt of ghy nu wel kont
 Van elders winst verbeyden.

- 55 Prijs, glory, eer en danck
 Zy u Godt door ^{56.} myn sanck,
 Voor u groote weldaden,
 Bewaert ons voor ghepijn,
 Ey laet ons doch noyt sijn
 60 Vant Spaensche Jock beladen.

242.

Orangiens Bellona: doort hart aen tasten, en Aprocheren op de groote Stadt Breda, veroverd door zijn Hoogheyt den Prince van Orangien:

+

- 32: Maakte men zich niet druk.
 37. Een halve maan buiten het fort is een paar malen van de eene hand in de andere overgegaan.
 56. *door.* V *voor*, zonder twijfel een drukfout.
 + No. 242. Naar V. Ook in W. IJ. Bij V.L. CCXIII.
 De 21e Juni 1637 kwam Hendrik Casimir met een deel van het leger voor Breda, twee dagen later door Frederik Hendrik met de hoofdmacht gevolgd. De 10e October verliet het garnizoen de stad, nadat eerst reeds de geestelijkheid vertrokken was.

voys: *Ach treurt nu myn bedroefde schapen.*

- Beroemt Breda, gy hoeft stadt vande steden
Gelegen in het schoonste van het Landt
Brabantse pronck men heeft om u gestreden
Vant eerste dat de vryheyt wiert geplant.
5 Nu komt Orangien, wil u maken vry
Vant Jock van Spangien, en van slaverny
En eyst zijn Baronny.

Het lied is blijkbaar in het begin van het beleg gemaakt.
Den Singende Swaen (uitg. 1664) geeft bl. 501 de hier aangegeven zangwijze en de eerste regel van dit lied, benevens 'Ha! que le ciel est contrair à ma vie' als zangwijze voor een lied op Sinte Thomas, Apostel, beginnende: 'Als onsen Heer was van de dood verresen'.

Ghy zijt zijn erf, en hy u Erf-heer moedich
 Verslaet u niet ^{9.} als ghy hem hooren komt ⁺
 10 Hy draegt met Mars den blancken degen bloedig
 Waer op den Leeu van Hollant stadig broemt,
 Hy sal de Wallen, van de Stadt Breda
 Haest neer doen vallen, en u komen na
 Maer niet tot Borgers scha.

15 Ons Prince sal het spaensche nest omroeren
 Dat dertien Jaren ons ghedwongen heeft,
 En in u plaets de vryheys Standaer voeren,
 Waer door zijn Fame tot de Wolcken sweeft,
 Maer u Maranen, syn hem wel gewent
 20 By d'Indianen, Tot aen 'sWeerelts ent
 Daer is syn Naem bekend.

Ons Bat'ryen, Reduyten en Loop-graven
 Die syn nu veerdich en haest opgemaect
 Het Grof-geschut de Paerden vast me draven
 25 Of schoon het spaens Canon syn vlamme braect
 Haest hoort gy brallen, 't braef Hollantse kruyt
 Op uwe Wallen, dat het groot geluyt
 Tot binnen Spangien stuyt ^{28.}.

Maer spaenschen hoop en wilt niet verwondren
 30 Of ghy met 't oor eens inder aerden lagh
 Of ghy 't Canon in Hollant hoorde dondren
 Zoo slaet een kruys, doch als 't wesen mach
 Loopt uyt de Cellen, schelt den bel vry aen ³³
 Wijd u Capellen, schuert den Moriaen
 35 Want tis met u ghedaen.

Den Paus syn stoel die wil hem schier begeven
 Zyn Jesuijten, och zy klouwen 't hooft,
 De spaensen kroon die schijnt van angst te beven
 Mits hem een schoone Parel wert berooft
 40 Roemt dan Orangien, geeft syn hoogheyt lof,
 Die 't trotse Spangien, snoeyt zyn wiecken of
 En smijtse in het Stof.

9. verslaet u niet: schrik niet.

+ *hooren komt*, om het rijm voor *hoort komen*.

28. stuyt: weerklinkt.

33 vlg. Deze regels zijn verre van duidelijk. De bedoeling schijnt te zijn: verlaat de Roomse kerk en Spanje. *Loopt uyt de Cellen* is dan: verlaat de kloosters. *Schuert den Moriaen* zou, met een onjuiste bijgedachte aan *zijn piek schuren*, kunnen betekenen: laat de Spanjaard, de Maraan lopen. *Wijd u Capellen* zou een drukfout voor *Mijd* kunnen zijn. *Schelt* (= *scheldt*) *den bel aen* zou kunnen zijn: beschimpt de zot. Maar het zijn alles zeer onzekere vermoedens.

243.

Ghesangh op dees Victory, ⁺

De Voys: *Ach treurt met my bedructe schapen.*

- Wat zeghen-teyckens of Lourieren
 Zyn nu ghenoech te cieren 'tstoute hooft
 Den Zee-heldt vande Batavieren,
 Die den Monarch syn schepen heeft berooft
 5 Een deel gheplondert,, d'ander voort verbrant
 Weest niet verwondert van ons eendragts bant
 Tis Godes stercke hant.
- Zoo haest de spaensche macht van schepen
 Den Admirael bequam in syn ghesicht,
 10 Heeft hy die moedich aen ghegrepen
 Met twalif schepen haren trots gheswicht ¹¹,
 Zijn felle Trompen,, baerden sulcken vrucht ¹².
 Zoo dat zy krompen,, en met groot ghesucht
 Haer gaven op de vlucht.
- 15 Den Admirael besluyt haer kielen
 In Duyns, en wort verster ¹⁶ van dagh tot dagh
 Den Heldt neemt voor haer te vernielen
 Zelfs daer den vyandt in syn voor deel lagh,
 Met syne Helden,, tast hy moedigh aen
 20 Al haer ghewelden,, die zy bloedigh slaen,
 En doen te gronde gaen.
- Waer is u Trots en Macht ghebleven
 Zeght Spangien, Napels, en oock Poortegael
 Daer mee ghy 't Christen-Rijck deed beven?
 25 Gherooft, geplondert is hij 'teenemael
 Door stoute handen,, vant Bataefs gheslacht
 Tot uwer schanden,, is dijn trotse macht
 Gheheel tot niet gebracht.

+ No. 243. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCXIV.

V teekent aan: Anno 1639. den 21 October, smorghens ten 8. uyren, heeft den Admirael Marten Harperssen Tromp sijn schepen zeyl ree ghemaect, ende op de Specken beghinnen te schieten, de Spaensche dit siende hebben hunnen Touwen afghehouwen, ende na datter eenen seeckeren tijdt ghevochten was, sijnder 17. Spaensche Schepen aen strandt ghejaeght. 10. Spaensche Schepen syn door onse branders inden brandt gheraect ende om-ghekomen, daer onder den groten Admirael van Napels was. Den Admirael Tromp heeft 12. Spaensche Scheepen veroverd, soo dat de Schaensche (!) Vloot meest schadeloos ghemaect is, God zy Lof, en Danck voor de Victory.

11. gheswicht: doen bezwijken.

12. vrucht: vrees.

16. *verster* is zeker wel drukfout voor *versterct*; anders zou het moeten betekenen: gestijfd

- O wonderlycke grootse daden
 30 Voort vaderlandt soo moedich uytghevoert,
 Zingt Gode danck voor syn ghenaden,
 Die onse Helden harten heeft ontroert,
 En doen bezwijcken,, al het spaens gheweldt,
 Laet Trouheyt blijcken,, met den stouten heldt
 Voor ons op Zee gestelt.

Arbeyt om rust. ⁺

244.

Op't mistich weder in Duyns, ⁺

Indien de Penne kost Cartouwe schote geven,
 En dat een Yder rijm gaf donderent gerucht
 Zoo mocht de Poezy af-schilderen nae 't leven
 't Verdelgh der spaensche vloot, en eer vergeten vlucht.

't Miste niet

- [,]
 5 Men seyt het miste doe de vloten sich genaecte
 Hoe kan dat mogelick of waerlijc syn geschiet?
 Want onsen Admirael die trefte dat het kraeckte
 Met heele lagen schuts, doe mistent immer niet.
- 't Scheen of den Afgront barste en baerde solpher bergen,
 10 En dat den helsen draeck syn mijnen springen liet
 Het gunt den spanjaert dee de hayren staen te bergen
 En sengen vanden kop, doe mistent immer niet.
- 'tVertoonde int gesicht of zee en baren brande
 En streden mette roock doort vreesselic geschiet
 15 Daer was de jongsten dagh, also het scheen voor hande,
 Gelijckt voor vele was doe mistent ummer niet.
- Noyt treffen diergelyc, 'tgolt noyt so lijf om leven
 Noyt speck in sulcken angst, in jammer en verdriet
 Noyt gingt so boeg an boeg, noch steven tegen steven,
 20 En zy op zy, als doe, doe mistent ummer niet.

Het puyck der Galioens en 't meest der spaensche schepen,
 Die boogh den vromen Tromp met kracht tot syn gebiet
 Zo datse na 't gebruyc haer vlaggen mosten slepen
 Een teken als gevaen doe mistent ummer niet.

⁺ *Arbeyt om rust* was de zinspreuk van de Haarlemse rederijker Cornelis van Kittensteyn. Hij was geboren te Delft in 1597 en overleed te Haarlem in 1652, waar hij graveur en lid van de oude kamer was. Vandaar in de voorlaatste regel de zinspeling op het devies der kamer. *Trou moet blijcken*. Zie Van der Aa, Biographisch Woordenboek.

⁺ No. 244. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCXV.

Teghen bericht

- 25 O Quando ²⁵: (wient ghemoet uytbeelde door het suchten,
 Die was den lammen dans ²⁶: van spangiolette sat
 Dies sloop hy vande rey der welker hy ontvlugte
 En is ons so ontsnapt doe mistent ummer wat.

- Hoe dat den spaenschen haes den loper wort ontfanghen
 30 Gewelkomt en onthaelt, dat wert hier wel gegist
 Hoe wort Antonio met groente wel behangen
 Doch vele menen neen, om dattet heeft gemist. ³².

245.

**Lover, aen den volmaeckten Lauwer Krans, van den Ed. L. Admirael
 Marten Harpersen Tromp. ⁺**

O lichten onser eeu, wanneer gy hebt bevlogten
 Beperelt en geciert het hooft des waerden mans
 Die op sijn Gideons den spangjaert heeft bevogten
 Gejaegt en aen gherant, met ongesiene kans:

- 5 So wilt alsdan van my dit loverken ontfangen,
 En hechten 't hier of daer an Tromps verheven krans
 't Is my genoeg indient maer onder an mag hangen
 't Sal flick'ren min of meer by clare Sonne-glans.

246.

**Oranje Roock: onder de vlaemsche Biekorf, verdryvende de gantsche
 swerm der Roomsche Honigslickers, ⁺**

Op de Toon: *Hebbense dat ghedaen, doense doense.*

Alweer geen deegh, de Kuyp is leegh ¹.
 Wie heeft het speck gestolen, speck gestolen
 Dat Flip Neef ³: dese Rover kreegh

- 25: Oquando, wiens gemoedsstemming zich openbaarde door zijn zuchten.
 26. *lammen dans* zal wel *lammerendans* zijn, maar de juiste betekenis ontgaat ons, evenals van *spangiolette*.
 32. Hier is een woordspeling: *gemist* is het verleden deelwoord zowel van *missen* als van *misten*.
 + No. 245. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCXVI.
 + No. 246. Naar V. Ook in W. IJ. Bij V.L. CCXVII.
 Het lied is van 1644, dadelik na de verovering van Sas van Gent door Frederik Hendrik, 7 Sept. 1644.
 De melodie in Pers, Bellerophon (1669) II. 187 en Scheltema Nederl. Liederen, bl. 239. Vgl. Van Duyse II, 1128, 1132.
 Opschrift. V *Biekof en Koomsche*, drukfouten, waarvan de eerste door W is overgenomen.
 Het beeld van de bijenkorf en de bijen is zeker wel een herinnering van Marnix' werk.
 1. De eerste strophe bevat de klacht van een geestelike,
 3. Flip Neef: de Koning van Spanje.

Hy briedt hem op de kolen,
5 Wel de droes wat raet, Jaepje, Jaepje
Wel de droes wat raet,
Dit valt te quaet.

Sta stil myn Heer, hier schuylt noch meer ⁸.
 Och tis hier slecht geschapen, slecht geschapen
 10 Daer leyt de Meel-pot mee om veer
 Wie sal de Pap op rapen,
 Heeft de Pot geen scha, Fransje, Fransje ¹².
 Heeft de Pot gheen scha,
 Kijck toe, och Ja.

15 Wat droes is dit, woont hier een smit ¹⁵.
 Wel wat beduyt dit roken, duydt dit roken,
 Kniel Jasper kniel, ay lieve bid
 'tBegint hier heel te smoken,
 Hoorje gheen gewach, luyster, luyster
 20 Hoorje gheen ghewach
 Sta stil, ach, ach.

Wat ²². naer geraes, het Landt van Waes ²².
 En 't Schelde schijnt te huyle, schijnt te huyle
 Help Sint Eloy, en Sinter Claes,
 25 Waer sal ick my verschuylen,
 Ick ben heel bedeedst, Heer-Oom, Heer-Oom
 Ick ben heel bedeedst
 Voor dese gheest.

Komt Heyntje-man ²⁹, hier niet weer an ²⁹⁻⁴²
 30 De Bieje korf verstooren, korf verstooren
 Ghewis hy is 't, och moeten dan
 De Biejen dus versmooren?
 Dat valt al te slecht, hellip, hellip
 Dat valt al te slecht,
 35 Help Heer en Knecht.

Mari bescherm, u Bieje swerm,
 Of is u kracht verdweenen, kracht verdwenen
 Of acht ghy niet meer op 't ghekarm
 Op bidden noch op weenen?
 40 'k Hou voor vast van Ja, Maertje, Maertje
 'k Hou voor vast van Ja,
 Of hellip dra.

Stil tis om niet, ey lieve siet ⁴³.
 De schrale Biejen zweeven, Biejen zweeven,
 45 Wel lieve beesjes dits verdriet,
 Waer sul je nu van leven,

8. Hier spreekt de Roomse boer, Jasper.
 12. *Fransje* is de vrouw van de boer.
 15. Hier spreekt weer de geestelike, die de rook gewaar wordt.
 22. *Wat*. Alle hebben *Want*, zeker wel drukfout; misschien ook was de oude lezing *Vant*.
 22. Hier spreekt weer de boer.
 29. Heyntje-man: Frederik Hendrik.
 29-42 zijn weer woorden van de geestelike.
 43. Met deze regel neemt de dichter, als een vaderlandslievend burger van het Sas, zelf het woord.

Hier is bloem noch kruyt, wapen, wapen ⁴⁷.
 Hier is Bloem noch kruyt,
 U rijck is uyt.

- 50 Wel wat een spijt, hoe loopt de tijt,
 Ghy die wel eer in lusten, eer in lusten
 En weelde vloogh, mooght niet een mijt
 In dijne korfven rusten:
 Soo bijt u die Roock, Beesjes, Beesjes
 55 Soo bijt u die Roock,
 Als Roet en Looock.

- Doch dese straf, komt nergens af
 Dan van u dertel sweeven, dertel sweeven
 Ghy vrat het Cooren, by het Kaf ⁵⁹.
 60 Moest dijn versorgher leven,
 Ja met Honigh-Raet, slickers, slickers,
 Ja met Honigh-Raet,
 Hebt g'u versaet.

- Al schijnt ghy swack, dijn Angel stack
 65 Ons soms door vel en spieren, vel en spieren,
 Ghy socht staegh weelde en gemack ⁶⁶.
 O al te snode dieren,
 Des moet ghy nu door, hoorje, hoorje
 Des moet ghy nu door,
 70 Dat isser voor.

- Ick had wel eer, naer u begheer, ⁷¹:
 Door schijn van soetigheden, soetigheden
 Doch ghy bedriegt my nu niet meer,
 Haesop, ick ben te vreden,
 75 Tis nu aers als 't was, Suyje Suyje
 Tis nu aers als 't was,
 Int Gentsche Sas.

Het malle Liedt, singht ghy nu niet ⁷⁸.

47. wapen: helaas.
 59. De interpunctie in de drukken houdt soms meer verband met de melodie dan met de uitgedrukte gedachte, en is dan voor moderne lezers verwarrend. Zoo staat hier:

Ghy vrat het Coren by het Kaf,
 Moest dijn versorgher leven,

66. *gemack*. V *mack*, drukfout, in de andere verbeterd.
 71: Ik had vroeger verlangen naar u.
 78. Zie over dit spotdicht van Spaanse kant op de grote nederlaag van Willem van Nassau in Juni 1638, Van Duyse II, 1127. Aldaar ook de enige strophe, die er van bekend is:

De Geusen, de Geusen
 en die boose Fransen, boose Fransen,
 sy quamen met veel schepen aen
 om in Calloy te dansen.
 Hebbense dat ghedaen,, doense, doense,
 Hebbense dat ghedaen,, Geus neef comt aen.

Graef Willem in het schuytje, in het schuytje
80 En hoe hy Callo weer verliet,
Sus, Sus: nu heeft dat Fluytje

Vry een andre Toon, Jammer, Jammer
 Vry een andre Toon:
 Doch tis dijn loon.

- 85 Danck heb dien Held, die met gheweld
 Dijn Korf heeft omghestooten, omgestooten
 Dijn waren gelden daer gheen geldt,
 Op 't Scheld wilt Schip niet vlooten,^{88:}
 Vliegh dan by u Maets, Quanten, Quanten,
 90 Vliegh dan by u Maets,
 Ick hou de Kaets.^{91:}

247.

Victory Liedeken, op de veroveringe van het Sas van Gent, op den 7 September, 1644. ⁺

Stem: *Van Daniel.*

- Looft Godt den Heer ghy Helden trou
 En wilt hem Eere geven,
 Die stryden voort Huys Nassou,
 Stellen haer goetd en leven
 5 Te pande, met harten en lust,
 God is de gheen daer't al op rust,
 Die vast op hem betrouwe
 Helpt hy uyt druck en rouwe.
- Ons Edel Prins den kloecken Held
 10 Trock met syn trouwe gasten
 Tot voor het Gentsche Sas int Veld
 Waer op den vyandt paste,
 Om hem kloecklyck te wederstaen,
 Dochten hy sou ruymen de baen
 15 Maer ons Prins van Orangien
 En vreesden noyt voor Spangien.
- Maer doen ons Prins voort Gentse Sas
 Quam met syn trouwe Heeren
 In Vlaend'ren groote beroerte was,
 20 Niemandt en dorst hem keeren,
 Elck doen vluchten soo voort na Gent
 Maecktent haer Overheyt bekent,
 Ach heylighe Paus van Romen,
 Wilt ons te hulpe komen.

88: Uw schip met koopwaar wil op de Schelde niet recht varen; uw nering is hier gedaan.

91: Ik heb het tot zover gewonnen; misschien met de bijgedachte: kom maar terug, als gij durft.
 De betekenis, die in het Ned. Wdb. VII, 765 voor *kaats houden* gegeven wordt, nl. 'tegenstand
 bieden' past hier altans niet.

+ No. 247. Naar V. Ook in W. IJ. Bij V.L. CCXXI.

Misschien is de melodie die van het lied van Heer Daniel, die wordt medegedeeld door
 Mincoff, bl. 9.

- 25 Waer sit ghy nu ghy Paus ghebroet
 Papen en Jesuwijten,
 Treckt nu na Spangien metter spoet
 En helpt den Coninck krijten:
 Want zijn hoofd is hem soo verstoppt,
 30 Van grooten Rou syn herte klopt,
 Lieve Vrouw komt ons te hulpe
 Of Sint Jacob met syn schulpen.

- Daer is in Spangien groot getreur
 Onder de Spaensche specken,
 35 Dat den Prins heeft een open deur
 Om in Vlaendren te trecken:
 Zoo 't Godt belijft een ander Jaer
 Zullen wy met malkander daer
 Liefde eendracht betoonen,
 40 'Tsamen in vrede wonen.

- Viert nu Victory over al
 Ter eeren van Nassouwen,
 En van Speck-Jan tot een val,
 Spijt alle die Papouwen,
 45 Die hier sitten na wensch en lust
 En nimmermeer en syn gherust,
 Maer soecken als boose Fielen
 Gods Kercke te vernielen.

- Oorlof hier mee tot een besluyt
 50 Looft Godt voor syn Weldaden,
 Die ons ghegeven heeft tot buyt
 Het Sas door zijn ghenaden,
 Wy hopen op een ander Jaer
 Meer sulcke steden volgen naer,
 55 Tot een eeuwich Memory,
 Zingen wy nu Victory.

248.

Ghesanck opde selfde Victory, ⁺

Op de Wijse: *Het daghet in den Oosten*,

- Wat Heyl, wat Zegeningen,
 O Edel Vorst Nassouw,
 En wat veroveringhen
 Tot Spangjens smart en rou,
 5 Geeft ghy ons tot u glory
 Met Victory.

⁺ No. 248. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCXXII.
 Voor de wijze zie bij n°. 110.

Het Fort dat is bedwonghen
 Dat vlaendrens sleutel was,
 De deur is op ghespronghen
 10 Van't alder sterckste Sas,
 Dat doet de Gentenaren
 Vry beswaren.

Nu sucht het groote Spangjen
 Om syne vastigheydt,
 15 By onsen Vorst Orangjen
 Zoo moedich neer gheleydt,
 Hy kan op gheen ghebouwen
 Meer betrouwen.

Geen stoute water stromen
 20 Noch Schanssen op haer kant
 Belet den Heldt te komen
 Int rijcke vlaenderlandt,
 Daer hy nu syn Banieren
 Stout doet swieren.

25 Slaet Tromlen en Trompetten
 't Canon hoe wreet en fel
 De dood'lycke Musquetten
 Het dulle Oorloghs spel,
 Laet al tot vreuchden dondren
 30 Met verwondren.

Doet vreugden vier branden
 Victory geeft ons stoff,
 Om Heyl'ghe Offerhanden
 Te storten tot Gods Loff,
 35 En synen Naem bescheyden ^{35.}
 Uut te breyden.

Dees glory-rijcken zeeghen
 Door Gods ghenaed' en handt
 By onsen vorst verkreeghen,
 40 Tot Heyl vant vaderlandt,
 Viert nu met danckbaerheden
 Alle steden.

Die in het Harnas flonckert
 En door u Blicxum glans
 45 Des vyandts Son verdonckert
 Wat waerde Eer of Krans
 Salt Hollandts volck nu toonen
 U te Kroonen.

35. bescheyden: verstandig; dus: zijn naam, waarvan wij kennis hebben.

Wij sullen gaen uyt galmen
 50 Ontschelijck vorst,
 Met Loff-sangh en met Psalmen
 En u verheven borst,
 Zijn daden eeuwich prijzen,
 Danck bewijzen.

55 En Godes gonst af-smeecken
 Dat vorstelycke Zaet,
 Ons nimmer mach ghebreken
 Tot voordeel van ons Staet,
 Diens *Trou* aen alien wijcken
 Ons *moet blijcken*.

Arbeyt om rust. ⁺

249.

Ghesanck op de selfde Victory, ⁺

Opde Wyse: *Silvester inden Morgen stont, begaf hem &c.*

Sucht ende treurt vry vlaenderlant,
 U sterckten hier en daer
 Ghy siet die vallen uyt u handt
 U quelt angst en ghevaer,
 5 Ghy hebt ghedacht, gheacht, ghelacht
 Den Prins sou moeten wijcken,
 Vant Sas, daer hy na heeft getracht
 Maer anders siet ghy blijcken,
 Niet is u smadig snorcken waer door ic dan hou
 10 Dat ghy ten rechten hebt verdient een groten
 Jou, jou, jou.

't Sas dat in schijn onwinn'lyck was
 Buyght voor des Prins ghewelt,
 Quijt zijt ghy Gentnaers uwe Sas
 15 's Prins voeten syn ghestelt
 Op uwen Bodem die ghy niet
 Kont uyt u Palen dryven,
 In onmacht steeckt ghy vol verdriet
 De Eer sal Fredrick blyven,
 20 U Sas die is verlooren, speelt haes op Papou
 Waer over dat ghy hooren moet, den roep van
 Jou, jou, jou.

⁺ Voor de dichter zie bij n°. 243. Ook hier brengt hij aan het slot het devies van de Kamer in zijn lied.

⁺ No. 249. Naar V. In geen andere druk, Bij V.L. CCXVIII.
 Het voor de zangwijze aangehaalde lied is van Starter. De melodie in Pers Bellerophon (1669) I, 145 en bij Scheltema, Nederl. Lieder, bl. 199. Ook in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 212. Pers geeft als gelijkkluidende zangwijs nog 'Eduwaerd Nouwels', De Swaen 'Al ben ick Lucifer van God', 'Daer was eertijts een schoone Roos' en 'Na dat den Heer van deser aerd'.

- U, wy bejouwen Gentenaers
 Druckt handen op u mont,
 25 Dat onsen Prins soo eens des Jaers
 't Aenklampen u bestont
 Quijt rochten ²⁷ ghy stadt en Forten al
 Het welck u soude deeren,
 Zoo wy verhoopen beuren sal
 30 Tot onses Rijckx vermeereren,
 Orangien strijt gesegent voor het Lant getrou
 Jaeght syn vyanden op den loop, haer tot een
 Jou, jou, jou.
- U Landt woelt in oneenicheydt
 35 Nu Borgery van Gent
 U hart, ghemoet verslagen leyt
 Het Sas ³⁷ u stadt ontrent,
 Een dwinger is van uwe Muer,
 Om u en meer te dwinghen
 40 'tGheluckigh blyde Avontuer
 Doet ons Victory singhen,
 U Gentnaers staet te treuren nu met hoofdts geklou,
 Van veer wort u ghesmeten toe 'tverwijt van
 Jou, jou, jou.
- 45 Den Prins vertrouwt op goede dans
 Met Godt de Heer te baet,
 'Tvermaerde Sas een vaste schans
 Verrijcket onsen staet,
 d'Orangie vaendels waeyen op
 50 De hooghe Sassche Wallen,
 'tSas is spijt meenigh Paepsche kop
 In ons ghebiet ghevallen:
 Den vlaming preutelt dapperlick hy is in rou
 Want hem so wort geroepen na vant Geusjen
 Jou, jou, jou.
Liefd boven al. ⁺

27. rochten: raaktet.

37. Met *Het Sas* begint een nieuwe zin.

+ De dichter was blijkens de ondertekening lid van de kamer De Wijngaertrancken te Haarlem, wier devies was *Liefd boven al*.

250.

Gesangh op de selfde Victory, ⁺

Opde Wijse: *O Carsnacht schoonder dan de dagen.*

- Juycht nu vereende Nederlanden
 Roept Tryumph, wilt victory branden
 Blaest nu Nassou Vive-la-Geus,
 Tot trots en spijt 'tmyneedigh Spangjen,
 5 En eer lof van ons trou Orangjen,
 Tryumph victory is de leus.
- Beroemt Inlandtsche Batavieren
 Vlecht eer Kranssen van Louwerieren
 Bekruyft ⁹ het hooft van dyne vorst,
 10 Brengt Eer-dichten en Lof-ghesangen
 Om uwen Heldt soo te ontfanghen
 Die 'tSpaens ghedrocht 'thoofst bieden dorst.
- Viert hem op 'sLandts victory Wagen
 Laet zijn Lof-teyckens voor hem dragen,
 15 Wesel, Grol, Bosch, Breda, Maastricht,
 Rijnberck, Aersou ¹⁶, 'tHuys Gennip, mede
 Phlippijn, Sas, en meer sterckt en stede,
 Zoo doet ghy aen u Prins dijn plicht.
- Dan sal Fama zijn Lof uytbrommen
 20 Met die haer Batavieren nommen
 En lievers van 's Landts vryen staet
 Die met helle keelen en glory
 Uutbrallen dees ons Landts victory
 Tot vreucht van yder ondersaet.
- 25 Godt werckt de bloetwraeck der Moranen
 Ziel-moorders vande Indianen,
 Moort-beulen van ons sparen Stadt,
 Daer sy der veel hebben verdroncken,
 En rugh, aen rugh, int Meer ghesoncken
 30 Doen 't Marct-velt laes was een bloet-badt.

+ No. 250. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCXIX.

De zangwijze bij Scheltema, Nederl. Liederen, bl. 23 en Van Duyse, III, 1931–37 met een uitvoerige bespreking. Zij wordt ook als Stem opgegeven in Den Singende Swaen (uitg. 1664), bl. 89 bij het lied 'Heylige Bewarenden Engel', beginnende: 'Vive mijn Engel! mijn Bewaerder' waarbij ook nog 'Maria gingh vervult met smerten', 'Gezegent zijn mijn liefs bruyne oogen' en 'Vive le Prince de Orange'.

9. Bekruyft: bekranst. Het woord *kruif* is tot nog toe alleen opgetekend in de betekenis 'haarkrul', maar het moet ook een algemenere betekenis gehad hebben.
 16. Aersou: Orsoy.

Daer men nu brant victory Tonnen ³¹.
 Tot spijt en wraeck der spaensche donnen
 Over 't geen schier onwinlyck was,
 Dus komt de Heer de wraeck vergelden
 35 Door ons Prins en 's Landts trouwe helden
 Victory, Geus ist Gentsche Sas.

Foey Gentenaers die onlangs jouden
 En om Kalo u gal uytspouden. ³⁸.
 Op onsen kloecken Delvenaer,
 40 Die u int kort met 't Sas sal dwingen
 En leeren spaens Oremis singen
 In dit, en toekomende Jaer.

Looft, danckt ghy vrome Christen zielen
 Wilt voor u Godt boetveerdigh knielen,
 45 En stort u ghebedts Offer uyt,
 Voor die u beheylyt met veel zegen,
 Vol Hemels dou en gulde Regen,
 Die op Syon waeckt voor syn Bruyt.

Trou blijct aen God, en Prins 'slants vader
 50 Dus Liefd ghetrou hem allegader,
 In ons vol vreugde soeten dal, ⁵¹:
 Daermen op 't Stadthuys, Marct, Kerck, Thooren
 Vier-vreughde ⁵³: siet, en klokken hooren,
 Thoont God hier voor *Liefd boven al*.
 L. N. R. ⁺

251.

Gesangh, over de Victory van Sas van Gent. ⁺

Voyse: *Rosemont die lagh ghedoken*.

Looft den Heer voor dees victory
 Vlaems-Inwoonders allegaer,
 Tis noch vers inde Memory
 Hoe ghy langh en menigh Jaer
 5 Hebt gheseten inde ly,
 Van de Spaensche Tyranny.

31. Het lied is dus gemaakt bij gelegenheid van de feesten, die in Haarlem gevierd werden.

38. Vgl. bij n°. 246, vs. 78.

51: In ons zoete dal vol vreugde; of: in ons dal vol zoete vreugde.

53. Vier-vreughde: vreugdevuren.

+ L. N. R., wiens naam wij verder niet weten, was blijkens de laatste woorden lid van de kamer de Wijngaertrancken te Haarlem, wier devies was *Liefd boven al*.

+ No. 251. Naar V. In geen andere druk. Bij V.L. CCXX.

Luyden die d'Afgoden haten,
 Mosten door 't vileyn ghebroet
 Hun gheboorte-plaets verlaten
 10 Want men roofd' aen lijf en goet,
 Die d'on-Echte Babel-vrou
 Niet ten dienste knielen wou.

Ons veldt-heer met syn versamingh,
 Is (Godt lof) nu op de been,
 15 Om den lang verdruckten vlammingh
 Eens te helpen uyt gheween,
 En hy heeft tot sulck ghewin
 't Gentsche Sas ghekrege in.

Daer toe heeft hy in veel Schanssen,
 20 Op gheruymt een vrye pas,
 Meester Maerten ^{21.} en de Franssen
 Krygen oock schier al den bras ^{22.},
 Met haer Trompen donder-werck
 Dat de specken bouwden sterck.

25 Hoe wil Coningh Phlippus rasen
 Wraeck over de Ketters weer,
 Die zijn brave spaensche basen
 Zoo manhaftigh gaen te keer,
 Dempd' inquesicy moort
 30 Om de vryheyt van Gods Woort.

Hoe sit Carels pronck ^{31.} beslommert
 Nu met Geusen voor de Wal,
 Hoe loopt Heer-Ooms vrient bekommert
 Bevaert na men Vrou van Hal.
 35 Hoe draegt Lievens ^{35.} volck nu om
 'tBeelt van Lievens Heylighdom.

't Moedigh Sas is nu ter degen
 Voor Nassou een open deur,
 Grevelingh is ons niet teghen
 40 Dats voor Tromph een groot faveur,
 Die Duynkerck nu na zijn wil
 Ring-neus met dien Papen bril.

God verleen de vlaemsche steden
 Goet succes om tot profijt
 45 Met ons int verbondt te treden
 En Singjeur te worden quijt,
 Die uyt Hollandt over lanck
 Scheyde met een vuyle stanck.

21. Meester Maerten: Maerten Harpertsz. Tromp
 22. al den bras: al de rommel, de hele boel. De dichter hoopt blijkbaar op de verovering van Duinkerken, omdat tijdens het beleg van Sas van Gent de Fransen Grevelingen veroverd hadden.
 31. Carels pronck: Gent, waar Karel V geboren was.
 35. *Lieven*, spotnaam voor Gent en de Gentenaars.

- Edel vlaemsche, Nederlanders
 50 Nu eens uyt u oogen ziet,
 Stuert de helsche stoke-branders
 Nae Pluto, door Lethus vliet,
 Benje wijs wort Prins of Frans,
 Wijckt het heerschen des Tyrans.
- 55 Princelycke brave Geesten
 Ackordeert met onsen Prins:
 Schuylt voor d' oude dwanghs Tempeesten
 Ondert Hooft van ons Provins,
 Die zijn Ondersaten gou
 60 Vooren staat *In Liefd Ghetrou*.
 Weest voorsichtigh. ⁺

252.

**Een Nieu Liet, vande heerlijcke Magnifique Begraffenisse ende
 uytvaert, des Hoogh-gedachten Prince Frederick Henderick van
 Nassouwe, Prince van Oranjen,
 Begraven binnen Delft: op den thienden May 1647. ⁺**

Stemme: *Sal ick noch langer in heete tranen.*

- O Hoogh Beroemde Nederlanden,
 Leght af u pracht, kleet u in rouw,
 Ons Edele Prins kloeck van verstande,
 Die voor ons Vaderlant getrou,
 5 Sijn Lijf en goet,, en Edel bloet,
 Soo Liberaelijck heeft gewaeght,
 Tegens ons vyanden, was noyt versaeght.
- Die voor ons vryheyt heeft gestreden,
 Die ons vyanden hoogen moet,
 10 Nu geheelijck heeft vertreden,
 En al gebracht onder de voet,
 Dien heeft den Heer,, na sijn begeer,
 Van ons genomen in sijn Rijk,
 Daer hy in vreughde,, Leeft eeuwelijck.

- ⁺ *Weest voorsichtigh* is volgens Van Doorninck, Bibliotheek van Nederl. Anonymen en Pseudonymen, 2e druk, de zinspreuk van drie dichters geweest: 10. Pieter Hoeksteen, 20. F... S..., 30. H. van Leeuwen. Ook al waren de beide laatsten ons niet geheel onbekend, dan zouden wij toch het bovenstaande gedicht aan den eersten toeschrijven. Van hem toch hebben wij een refereyn in 'Der Witte Angieren gedicht ende gesang op de eeuwige vrede 1648'. Een zegezang van 1644 in een Haarlemse druk is dus allicht van deze Haarlemse rederijker. Ook zijn de slotwoorden *In Liefd Ghetrou* de zinspreuk van de kamer 'de Witte Angieren'.
- ⁺ No. 252. Naar W. Ook in IJ. Bij V.L. CCXXIII.
 Het komt ook voor in het Bossche ... liedboek (1742) bl. 86.
 Voor de wijze zie n°. 180.

- 15 Sijn Ziel die sal in vreughde leven
 Sijn Lichaem hier in 't aertsche dal
 By sijn Heer Vader Hoogh verheven,
 En sijn Heer Broeder rusten sal,
 Daer heen het nou,, met grooten rou,
 20 Met grooter eer, en weerdigheyt,
 Maer met veel tranen is begleyt.

- Den rou en is niet te beschrijven,
 Van ons droevige vaderlant,
 Diemen by elck siet bedrijven,
 25 Over desen Heldt seer Triumphant
 Wiens Manbaerheyt, en goed beleyt,
 En al sijn daden wonder groot
 Bekent om 's werelts ronden klood.

- Och hoe Bedroeft d'Edel Princesse,
 30 Och hoe Bedroeft dien Jongen Helt,
 Die om volgen sijn Vaders lesse,
 Sijn voet in 's Vaders plaets gestelt,
 Och hoe Bedroeft,, alst wel behoeft,
 Zijn ons Princessen hoogh van stam,
 35 En al wat Oranjen oyt gewan.

- Hoe sou des menschen Hart bedencken,
 Het lof dat dees Prins Hoogh ge-eert,
 Daer sijn uytvaert met te beschencken,
 Om 't geen sijn lof wel meriteert,
 40 Geen mensch hoe wijs,, die naer sijn Prijs,
 Sijn Lof so hoogh verheffen kan
 Als wel verdient den Oranjen stam.

- Doch vereert hem ghy Batavieren,
 En help vereeren sijn hooge lof,
 45 Volgt oock het Lijck in goe manieren,
 O 'sGraven Hagh'! O Hooge Hof!
 Voor 't lest geleyt,, doch sijn Hoogheyt,
 Hoe wel sijn Ziel rust inden Heer,
 Sijn roem en Lof sterft nimmermeer.

- 50 Op 't Binnen Hof in 's Graven Hage,
 Met een Tomb in 't Caros geleyt,
 Met swart fluweel gants overtogen,
 En oock acht Paerden also bekleyt,
 Daer mede schoon, dat sijn Persoon,
 55 Seer droeffelijcke wert gevoert,
 En noch daer mede so dat behoort.

- De gantsche Borgery seer trouwe,
 Van 's Graven-Hage sterck gemant,
 Alle seer deftigh inden rouwe,
 60 Met haer geweer seer triumphant,

Sijn mee gegaen,, ter halver baen,
 Daer de Borgery van Delft quam,
 Mede ontmoeten den Oranjen stam.

- Daer wiert met seer goede intency,
 65 Tot drie reyse soo vereert
 Salvo geschoten met reverency:
 Die vanden Haegh sijn weer gekeert,
 De Borgery,, van Delft vry,
 Oock al te samen inden rouw,
 70 Toonden haer daer oock seer getrouw.

- Om nu sijn Lof hoogh te vermeerren,
 Die eeuwigh in gedachten blijft,
 Veel Koninghen, Princen en Heeren,
 Met Ambassaden naer den eysch,
 75 Sijn uyt-vaert schoon,, vereeren doen,
 Om te betoonen d'affectie schoon,
 Die sy dragen tot sijn Persoon.

- Voor uyt saghmen seer fraey ten toone,
 Negen-thien Paerden, alle in 't swart,
 80 Met Fluweel seer fraey en schoone,
 Dat mocht verheugen 's menschen hart,
 Die droegen daer,, wel allegaer,
 De wapens van ons Steden schoon,
 Tot Roem en Lof van sijn Persoon.

- 85 Voor 't Lijck so heeftmen noch gaen leyen,
 Een paert naer den ouden Roomschen sin,
 Gewapent, en al van verscheyen
 Couleuren, en Pluymagie niet min,
 Seer triumphant,, aen allen kant,
 90 De Faem sijn lof verkonden sal,
 Tot aen des werelts enden al.

- Achter het Lijck in grooten rouwe.
 Wilhelmus van Oranjen quam,
 Een jonge bloem van 't huys Nassouwe,
 95 Een spruyt vanden Oranjen stam,
 Voorts alsoo naer,, elck paer en paer,
 Na d'Edele heeren naest van den Bloedt,
 Ons Heeren State, seer wijs en vroedt.

- Nu laet ons al met herten trouwe,
 100 Den Heer der Heeren vallen te voet,
 Bidden voor 't Edel huys Nassouwe,
 En voor 't Hoogh Edel Oranjen Bloet,
 Om langh respijt,, en levens tijdt,
 Om goet regieringh met verstandt,
 105 En trou voorstanding voor ons Vaderlant.

Tot vreught van ons vereende Landen,
 O Heer verhoort ons smeecken soet,
 Geeft ons Prins wijsheyt en verstande.
 In sijn Regiering goe voerspoot,
 110 En wilt sijn Saet,, oock metter daet,
 Laten vermeerden abundant,
 Tot troost en hope van ons Vaderlant.

Oorlof ghy vroomen Nederlanders
 Blijft trouw Oranjen tot inder doot,
 115 Sy zijn van outs Trouwe voorstanders,
 Geweest in onsen hooghsten noot,
 Wilhelmus was,, de eerste ras,
 Die tegen Spanjens Tyranny,
 Ons eerst beschermden en maeckte vry.

120 Mauritius seer Jongh van Jaren,
 Maer out in wijsheyt en verstant,
 Frederick Hendrick sonder beswaren,
 Die meenig fraey Feyt deedt voor ons Lant,
 Rusten alsaem,, in 's Heeren naem,
 125 Wilhelmus ist die nu weder leeft,
 O Heer hem Salomons wijsheyt geeft.

In druck, soeck ick mijn geluck.

Bijlagen.

Bijlage A

De voorzangen en voorredes der oude drukken.

Het inleidende gedicht, dat A op de keerzijde van den titel heeft, is hiervoor op bl. 1 en 2 van het Ie deel afgedrukt. Dit is met enkele onbeteekenende verschillen in de spelling overgenomen in B. Ook dat B in vs. 27 *dees Liedekens* heeft voor *dit Boecxken* zegt niets. Maar wel is van belang, dat B na vs. 26 twee geheele verzen inlascht nl.:

Maer verraed'lijck zijns levens van den Tyran berooft
Van de Staten eerlijck doen begraven als slandts hooft.

B heeft dus den voorzang in overeenstemming gebracht met den vermeerderden inhoud.

Nog verder is C daarin gegaan. Deze heeft den voorzang niet alleen uitgebreid, maar ook omgewerkt, zoodat deze nu geheel hetzelfde rijmschema heeft. nl.:

abab bcbcb dede...klkl lm m.

Ook is de chronologische volgorde hersteld, die — vooral in B, maar toch ook reeds in A — deerlijk in de war was. Door deze verbeteringen vond C het zoozeer een nieuw gedicht geworden, dat de omwerker er zijn eigen zinspreuk en initialen onder plaatste.

De voorzang van D en F is geheel gelijk aan die van C, zonder eenige bijvoeging.

Daarentegen hebben G. H. K den voorzang van B. Alleen zijn in H en K een paar woorden uitgevallen en een paar andere gemoderniseerd, en hebben zij het opschrift van C, terwijl in K de onderteekening is weggelaten.

Deze voorzang luidt in D ¹⁾ als volgt:

Totten Sangher.

- Coemt lustighe Gheesten tot u vermaken,, hier
Om te singhen des Geuse Liedekens excelent,
Ghy sulter uyt weten de Nederlandtsche saken,, schier
Van Ducdalfs coemste in dees Landen bekent,
5 Die van den Coninck was ghesonden als Regent,
Om sijne Landen in vreedten te regeeren,
Hoe hy hem tot Tyrannye heeft ghewent,
En ghinck ter contrary tvolck schatten en scheeren,

1) Naar den opzet van dit boek had hier de tekst van C moeten volgen. Maar het afschrift was naar D gemaakt. Wel heb ik dit nauwkeurig met C vergeleken, zoodat ik zeker ben, dat er geen enkele afwijking van eenige beteekenis is, maar toen ik er aan dacht ook de verschillen van spelling enz. over te nemen, was C niet meer tot mijne beschikking.

- 10 Oock van tdooden en tbannen der Nederlandtsche Heeren,
 Vant branden en hanghen der vromen vroeck en laet,
 En hoe de Spangiaerts met groot begheeren
 Sochten Meesters te werden vant Neerlandt delicaet,
 Maer deur Gods goetheyt sijnse versmaet
- 15 Soo tblijckt aen de liedekens van Ducdalfs vertrecken
 Noch vindy hoe de Prince is ghecommen t'onser baet
 Willende voor Gods volck sijn arm uwt strecken,
 En hoe hy als een Vader hier ter plecken,
 Int Regiment is ontfanghen tot beschut der Nederlanden,
- 20 Waer deur den vyandt socht veel listighe kecken
 Om sommighe steden t'overvallen met moorden en branden,
 Maer moesten daer weder afwijcken met schanden,
 Soo aen Alckmaer en Leyden wel heeft ghebleken,
 Oock hoe sommighe steden syn ghevallen in vyandts handen
- 25 Die van haer moordadicheyte wel weten te spreken,
 Noch hoe dat sy sochten veel moorders treken
 Waer deur dat Orangie is ghecome om 't leven,
 Die in vroomheyt by Gedeon wert gheleken,
 Is eerlick begraven te Delff hier beneven
- 30 Als slandts Hooft seer hooch verheven,
 Soo u 't Liedeken daer af hier in sal openbaeren,
 Willen Godt voorts de wrake gheven,
 Die de sijne altijts wel sal bewaren,
 Sulcx ghy hier zult vinden nae t' inhouts verclaren
- 35 Dat als den vyandt meende dat hy t'hadd' ghewonnen,
 Soo heeft God verweckt sijn trouwe dienaren
 Die t' vlas dat gherockent was hebben ghesponnen,
 Ghelijckt aen Breda wel is begonnen
 S'ghelijcks oock aen Zutphen en Deventer sterck,
- 40 Welck niet winbaer schenen onder de zonnen,
 Maer zijn ghecreghen door Gods werck,
 Oock van Hulst vint ghy hier mede int perck,
 En van t' vercrijghen der stadt Nyeumeghen,
 Vindt ghy hier oock: dus neem doch merck
- 45 Hoe God doet sijn werck deur Graef Mauritz te deghe
 Biddende dat God voortae syn zeghen
 Wil strecken over sijn Excelency vailliant
 Tot sijns Naems eer en Welvaert van t' Lant.
 Den tijt zal leeren. Per I. I. B.

In latere uitgaven wordt de voorzang niet meer gevonden. De uitgevers begrepen blijkbaar, dat hij aan den steeds gewijzigden inhoud niet meer beantwoordde, terwijl zij tegen omwerking opzagen.

Reeds de uitgever van E gevoelde deze bezwaren en verving daarom den voorzang door een voorrede in proza, die in zoo algemeene bewoordingen gesteld was, dat zij niet meer veranderd behoefde te worden. Wij vinden deze dan ook — afgezien natuurlijk van onbeteekenende spellingverschillen — in een aantal latere uitgaven: N. O. P. Q, R. U. W. II, waarbij alleen de volgende verschillen van eenig belang zijn.

In O. P zijn aan het einde de woorden ‘den Heere bevolen blyven’ weggelaten of uitgevallen.

In U is ‘met oock noch sommige schoone Refereynen, die ten selven propooste zijn dienende, hier achter by gestelt’ weggelaten, omdat ook die Refereynen zelf zijn uitgelaten.

Wij geven hier deze voorrede naar Q, omdat wij E niet zelf hebben kunnen vergelijken.

Den Drucker tot den Sangher.

Beminde Sanger. Also ick hebbe bevonden dat U. L. het oude Geuse Lietboexken aengenaem is geweest, ende dat oock schier geen meer te koop en zijn, soo heb ick dat selfde nu op een nieu ter hant ghenomen te drucken, waer in verhaeldt zijn de principaelste saken die hen in dese Nederlanden hebben toeghedragen, beginnende int Jaer 1566 en also voorts vervolghende. Te weten: Van de wreetheden die de Spangiaerden ghepleeght hebben, als oock van sommige heerlijcke ende treffelijcke Victorien, de Welcke Godt almachtigh die vande Gereformeerde Religie belieft heeft te verleenen, met oock noch sommige schoone Refereynen, die ten selven propooste zijn dienende, hier achter by gestelt, en tot meerder gerief des Sanghers zyn de Liedekens al achtervolgende gestelt also 't gheschiet is: Ende hebbent oock met sommige nieuwe Liedekens vercierdt; hoopende dat u de selve noch meerder sullen aenghenaem zyn, ende wilt desen arbeyt nae onser kleyner gaven te danck nemen, ende den Heere bevolen blyven. Vaert wel.

In I. J. L. M is de keerzijde van den titel onbedrukt gelaten en wordt noch voorzang, noch voorrede gevonden. Evenzoo is het in CC. DD.

Ook in T. X. Z. AA. BB ontbreekt alle voorwerk, maar daar bevat de keerzijde van den titel een prentje.

De uitgever van S, die nieuwe belangstelling voor de Geuzenliederen wilde wekken, schreef daartoe eene geheel nieuwe voorrede, die wel verdient, dat wij haar hier laten volgen. Maar het lange gedicht, dat hij er bijvoegde, bevat volstrekt geen nieuws en heeft ook als gedicht geene waarde. Dit laten wij dus achterwege.

Den Drucker tot de Sangher, ende Sangeressen.

Lieve Patriotten ende Voorstanders van onse bloeyende ende Loffelijcke Republijcke; ick bemerckende niet alleen aen de Oude maer oock aen de Jonghe Lieden van onse vereenichde Nederlanden, hoe aenghenaem dat het is geweest voor haer alle in 't singhen ende lesen van het eerste deel van 't Geuse Liet-boeck, dat niet alleen by Broer Jansz. ende mijn Vader Barent Otsz. Smient, ende by my verscheyde mael is ghedruckt geweest, maer oock in andere Steden, ende ick meenigmael van oude Patriotten versocht sijnde, om het tweede deel van 't voornoemde Liedt-Boeck te drucken, achtende het selfde voor onbehoorlijck dat de Loffelijcke daden van de

Hoogh ghebooren Prins Wilhelmus die voor 't gemeene beste goet en bloet op geoffert
heeft, ende sijn Soon Hoogh-Loffelijcker gedachtenisse die na

sijn Heer Vaders ongelukkighe doot, soo veel starcke Steden, verscheyde Veldtslagen ende Romeynsche daden, voor 'sLandts Vryigheyt bevochten heeft, dat men die lichtvaerdigh soude vergheten, maer die ter contrarie de Jeught van Jonghs op behoorde als het A : B : C : te leeren, om datse konnen weten, hoe tyrannigh ende onmenschelijck den Spaenschen Koninck heeft laten Regeeren, inde Nederlanden, onder het beleyt van den Bloedthont Duc d' Alba, ende sijn na ghesuccedeerde Gouverneurs, dat ick meenichmael van mijn Groot-Vader heb hooren vertrecken, die de droevige Tragedie beleeft ende ghesien heeft, wiens Vader door d'Alba om 't Ghelooff ten vuere binnen Vlissinghen veroordeelt was, maer door een God'lijke hulp sijn bloetdorstige hant ontkomen is.

Soo ist, dat ick na lanck versoeck het selfde hebbe beloofd, ende heb eyghentlijck in handen ghekreghen het tweede deel, over langhe tyt gedrukt, het selfde over siende bevonde daer in dat het voornoemde twede deel, vermengelt was met het eerste deel, so datter geen vijf-en-twintigh Liedekens in stonde, ofse waren in 't eerste deel, so dat ick geen moeyten ghespaert en heb om het tweede deel te vullen met de beste geschiedenis, die noch noyt in eenige deelen gedrukt en sijn geweest, beginnende met het Jaer 1564. ende heb yeder Liedeken op sijn behoorlijke Jaer ende Maent achtervolgende gestelt, so veel als mijn mogelijk is gheweest, hopende het selfde van alle goede Patriotten in danck genomen sal worden.

Ende so ic bevin, dat dit; mijne moeyten by de Sangers ende Sangeressen in danck aengenomen is, soo sal ick het derde deel (beginnende met de geluckige Regeringhe van sijn Hoocheyt Fredrick Hendrick Prince van Orangien, en de eyndighende op dese tijt) voort in druck uyt gheven, dat ick ghewaer sal worden in 't naerstigh koopen van dese myne eerst ende tweede deel van 't Geuse Liet- Boeck, die aen ende van malkanderen verkocht. sullen worden, blyvende ondertuschen u allen toe genegen

Otto Barentsz. Smient,
Boeckdrucker tot Amstelredam.

Of het hier beloofde derde deel bij Smient verschenen is, weten wij niet. Het eenige derde deel, dat wij kennen, is V. De voorrede hiervan luidt als volgt.

Tot den Sangher.

Beminde Sangher alsoo ick bevonden hebbe dat het oude Geuse Lietboek u edele aenghenaem geweest is. soo hebbe ick niet konnen nalaten die andere lieden die noch veel syn mede te deelen, daer in verhaelt worden de principaelste gheschiedenissen, die ghebeurt syn inde Nederlanden, zedert den Jare 1600. tot op het Jaer 1645. Dese Liederen die ick V. L. presentere die hebbe ick meer als veertigh Jaren gheleden by een vergadert. Zy sijn ghemaect van verscheyden Autheuren, ende daer na van hun inden Druck uytgegeven. Maer sy en sijn noyt in geen *Liedt-boeck* gestelt, ick hebbe voor elck liedeken het jaer ende dagh ghesteldt, wanneer dat dit of dat gheschiedt is, om den draet vande Historie te volghen, 'twelck V. L. dienen kan als een korte Historie om die nae te soecken inde Autheur die ick aenwijse, om die daer int langh ende breedte te lesen.

Oock heeft my goet ghedocht dat ick hier by voege den oorspronck van den Naeme Geus ofte Geusen, om dat de *Papouwen* en andere quaet

willighe dit woordt ghebruycken tot nadeel van de Gereformeerde, so sal den leser gelieven te weten dat dit alsoo is toeghegaen, vier hondert edele Heeren deser Nederlanden presenterende aen *Madame van Parma* seker requeste, versoeckende modoratie [sic] vande stranghe ende regereuse Placcaten teghen den Evangelische ghepubliceert, *Madame* alle dese Edelen aensiende is hier door verbaest gheworden, maer den Grave van *Barlimondt* die by haer stonde seyde tot haer: neen *Madame* en vreest niet, dese Geusen, dat is te seggen: *Fielten, Rabouwen of Bedelaers*, dit worden van den Adel seer qualyck genomen, ende seyde dat sy haer niet en schaemden Geusen ofte Bedelaers voor den Koningh ende des Landtswelvaren ghenaemt te worden, van dier tijdt af syn *die vande Religie Geusen* genaemt gheworden, zoo dat die vande Gereformeerde Religie haer selven dien Name niet ghegeven en hebben, maer haer bittere parthijen en vyanden, dese requeste worden haer ghepresenteert door den Heere van Brederode den 5 April, Anno 1566.

Hier na hebben veele van de Nederlandtsche Heeren aen hare halsen ghedragen een Goude Medalie hebbende op d'een zyde het Beeldt van den Koningh, ende op d'ander syde, Twee in malkander vast houdende Handen, als een Trouwe, op eenen Bedel-sack ghemaect, rontomme stonden dese woorden gheschreven, *den Koningh in alles ghetrou tot den bedel sack toe*. Sy droeghen oock aen hare Bonetten of Hoeden, kleene fraye Bedelschotelkens, oock kleeden sy haer selven ende hare Dienaren in leelyck Graeu Minnebroers Laken, ende als zy by malkanderen quamen seyden zy, goeden dagh *Geus* of *Geusen*. Doch die hier van breeder ende meerder bescheyt begeert te weten die lesen die voor treffelycke Historie Schryvers, *Pieter Bor Christiaensz.* Lib. 2. Pag. 40 ende *Emanuel van meteren* Lib. 2. Pag. 41. Gegeven in Haerlem, den 15 Februarij 1645. By my Jacob Lievens van Rogge.

Bijlage B.

Het Wilhelmus van Nassouwe.

Bij n°. 44 schreef Kuiper eene uitvoerige aanteekening, die echter te groot was om onder den tekst te plaatsen. Daarom laat ik ze hier volgen ¹⁾.

Tijd van vervaardiging. In het door mij onderstelde oudste geuzenliedboek van 1573 of '74 kwam het Wilhelmus ongetwijfeld reeds voor. De inhoud verwijst ons naar een nog vroegere tijd. De gewone datering, die het lied in 1568 plaatst, steunt gedeeltelijk op de mededeling van De Gortter, de Mechelse zeventiende- eeuwse rederijker, die onder zijn afschrift van het Wilhelmus het jaar 1568 plaatst, gedeeltelijk wordt ze afgeleid uit de inhoud van het gedicht. Men beschouwt het namelijk als een soort afscheidslied na het mislukken van de eerste veldtocht van de Prins, met verwijzing naar de vss. 79 vlgg. waarin een kort overzicht wordt gegeven van de gebeurtenissen bij die eerste veldtocht en vs. 105 *Oorlof mijn arme schapen*. De bedoeling van het laatste is echter alleen: 'nu neem ik van U afscheid, mijn bemoedigende toespraak neemt een einde', zoals herhaaldelijk in de rederijkerswerken van die dagen. (Verg. bijv. Polit. Ball. en Ref. uitg. VI. Biblioph. 2e Ser. No. 7 pag. 199: *Oorlof, Schoon Maeght van Ghent verheven*, en hier n°. 86, 96 enz.). En de wijze van uitdrukken in de andere aangewezen verzen doet eerder vermoeden, dat de vermelde gebeurtenissen al wat langer geleden waren (*Soo het den wil des Heeren, op dien tijdt had gheweest* enz.). Ik acht dus niet, dat er voldoende reden is het Wilhelmus reeds in 1568 of 1569 te plaatsen. Eerder zou ik geneigd zijn het te plaatsen in de tijd van voorbereiding tot de tweede tocht, dus in 1570 of 1571, en het te rekenen tot de van de Prins zelf uitgaande liederen, waarmee hij heeft gepoogd de geest van het volk te bewerken. Ook Valerius plaats het Wilhelmus omstreeks 1572.

Over de dichter van ons volkslied is niets met enige zekerheid bekend. De meest verbreide mening, die het aan Marnix van St. Aldegonde toeschrijft, mist alle vaste grond. De oudste getuigenis, uit het boek van Verheiden, 'Praestantium aliquot theologorum effigies', van 1602 is al weifelend (*dicitur*). Latere getuigenissen zijn zeldzaam, de meest betekende is die van De Gortter. Anderen noemen met even weinig grond Coornhert. Voor enige jaren vestigde Prof. P. J. Blok de aandacht op de veldprediker van de Prins Saravia (Bijdr. voor Vad. Gesch. VIII, 4 en Hand. en Mededeel. v. d. Maatsch. der Nederl. Lett. 1909. 10, 82 vlg.).

Vergelijk over de melodie Van Duyse II, 1636 vlgg. De kwestie van de oorspronkelijke en van de beste vorm der melodie is nog altijd onbeslist; vgl. Enschedé in Oud-Holland XII.

1) Men vergelijke vooral ook Kuiper's artikel over het Wilhelmus in Taal en Letteren XII, 107–120.

De populariteit van het Wilhelmus is al spoedig groot geweest. Het oudste lied, dat als wijsaanduiding *Wilhelmus van Nassouwe* heeft is *Ras seventien provincen*, dat van 1572 is. Nog 16 andere liederen in het Geuzenliedboek geven deze wijsaanduiding. Ook overigens hebben we talrijke getuigenissen van de algemene bekendheid van het Wilhelmus, o.a. ook blijkende uit de drie Duitse vertalingen, de oudste van voor 1582, die Van Duyse noemt bl. 1622, 1623. Bij deze is ook afgedrukt de Franse vertaling van Fourmennois van 1581, waarvan het origineel op een vliegend blaadje zich in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage bevindt.

Volgens Abel Eppens, Kroniek 579, 'ys daeromme dat leedtljn van den Prince in twe jaren uth alle munden und handen der onderdanen weder verswonden und ondergaen'. Dit is echter stellig onjuist. Eppens zegt dit naar aanleiding van de dood van de Prins. Welke twee jaren hij bedoelt, is niet volkomen duidelijk. Maar in elk geval komt het Wilhelmus na 1584 nog zeer dikwels als wijsaanduiding voor, tot nog in 1596 toe. En in 1602 spreekt Verheiden nog van *decantata illa cantilena*: dat veel gezongen lied.

Eppens drukt de hoop uit, dat het lied niet weer populair moge worden door Oranje's dood. Waarschijnlijk komen beide opmerkingen voort uit afkeuring van de verzoenende toon van het Wilhelmus tegenover de Koning.

Omdat ik weet, dat Kuiper aan deze meening nog al hechtte, heb ik hierin niets willen veranderen. Ik zou zeker in zijn geest handelen, als ik nu mijne meening hier liet volgen, want als echt wetenschappelijk man was het er hem niet om te doen gelijk te krijgen, maar om de waarheid te zoeken. Daarom heb ik alle vragen, die zich hierbij voordoen, nog eens grondig onderzocht, maar dat is een te omvangrijk stuk geworden, om het hier op te nemen. Dat zal ik dus elders mededeelen.

Bijlage C.

Verwante gedichten.

I. De Tien Geboden.

Het lied *De Thien Gheboden des Aerdscheh Gods* (No 3) is eene parodie van Utenhove's berijming der Tien Geboden. Wij geven daarvan den tekst, zooals die voorkomt in '26. Psalmen ende ander ghesanghen, diemen in de Duydtsche Ghemeynte te Londen, was Ghebruyckende.... Embden, 1558.' Aldaar vindt men ook de melodie, waarop zonder twijfel ook de parodie gezongen werd.

Heft op dijn hert, opent dijn ooren,
Hartneckigh volck in't weder staen:
De stem dijns Gods wil 't nu anhooren,
End zijn gheboden gade slaen.
Ick ben (seyt hy) dijn God end Heere,
Die dy uut stranghen dienst heb brocht.
Daer om gheve ick dy dese leere,
Heb 't neven my gheen ander God.

Du salt dy gheen beelden doen maecken,
Van eenigh dingk t' eenigher stondt,
Om die t'eeren oft groot te maecken,
In hemel aerde oft waters grondt.
Ydelick dijns Gods naem ghepresen,
In dynen mondt niet neemt noch bruyckt,
Want hy niet ongestraft sal wesen,
Die dien lichtveerdelick ghebruyckt.

Ses daghen doet dijn werck mit maten,
Den sevensten heylight mit lust,
Wilt oock de dyne rusten laten,
Want de Heer heeft dan selfs gherust.
Oeffent dy in d' woordt, end mit lusten,
Houdt der ghemeynten dienst in eer,
Op dat de Heer in dy magh rusten
Ende zijn werck doen so langks zo meer,

Vader end moeder houdt in weerden,
Op dat du langhe leefst onghequeldt:
End dat dy welgae op der aerden,
Daer dy de Heere heeft ghestelt,

Wordt oock gheen doodtslagher bevonden.
 Overspeelt niet mit wil of daedt.
 Zij't oock gheen dief te gheenen stonden.
 Gheen valsch ghetuyghenis bestaet,

Du sult dyne begheerten dringhen,
 Van huyse, wijf, maeght ende knecht,
 Osse Esel end van alle dinghen,
 Daer een ander in is gherecht,
 Ons' sonden Heer wy hier uut mercken,
 Om welcker verghiff bidden wy.
 Wil ons gheloove nu dan stercken,
 Dat wy dy voort an dienen vrij.

N.B. Aangezien vs. 3 en 4 geheel gelijk 1 en 2 gezongen worden, kan deze melodie, met weglating van die herhaling, ook dienen voor eene strophe van 6 verzen.

II. Het lied der ballingen.

Omdat de folio-uitgave van Coornherts Wercken niet zoo algemeen verspreid is, geven wij het lied (no 37) hier ook naar die uitgave.

XIV.

Op de wyze: Psalm 50.

Wy Ballinghen verstroyt met hopen veel
 Uut Nederland, ons alder aardsch Prieel,
 Meest al om weldoen buyten eenigh schuld,
 Laet ons den Heere bidden om gheduld,
 En meer ons sonden dan Gods straffe haten:
 Des Heeren goedheyd sal ons niet verlaten.

Om bergen tlijf, elck al zijn haaf begeeft,
 Met alle daar ons harte meest aankleeft:
 Om d'edel ziel, daar Godes gheest in rust,
 Vlieden wy niet, ons harten minste lust,
 Maar volgen die plat tegen Gods geboden
 Daar door wy ons ellende zielen dooden.

Int vlieden van de Tyrannie fel,
 Ontzien wy moeyten, arbeyd noch ghequel:
 Maer om tontgaan des duyvels bloedicheyt
 Bidden wy met ootmoedicheydt.
 Wat baat ons vryheydt vander menschen handen
 Als d'arme ziel vast leydt aan Mammons banden.

Wy vluchten 'tlant, maar niemant boosheyt vliet,
 Elc bout op mensch, maer opten Heere niet.
 Meer men na huys, dan na den Hemel hoopt
 Elck d'ongevangen Beerenhuyd verkoopt.
 Wy klappen niet dan van ons leed te wreken.
 Hoe derren wy God om ghenade smeken?

Vergheven wy niet menschen ons gelijk
 Sou God quyteren tvolck van sonden rijck
 Neen hy voorwaar, dus doet van u de wraec:
 Bid God dat hy u vyand beter maack,
 En roept dan vry, van ancxtelick bezwaren:
 Vergeef ons Heer, als wy ons schuldenaren.

De Heer toont ons zijn liefde in zy [l.zyn] Roe,
 Blyft gy verhart (o mensch) so ziet wel toe
 Dat hy zijn roe niet en verscherpe meer,
 Of dat hy niet zijn straf van ons en keer,
 En ons na lust verhart int quaad laat zwerven
 Om soo in weelden eeuwich te bederven.

Ghy Bander heeren thert tot Gode keert
 Belyt u zond, met harten kleyn verneert,
 Onder Gods hand, en hem ghelaten staat:
 Staat na Gods liefd, verlaet des Duyvels haat
 God sal ons door die vander Maagd geboren wert
 Ontfermen, en helpen als zijn verkoren hart.

Het is duidelijk, dat de redactie in het Geuzenliedboek ouder is.

III. t'Vry gheleyt na der Hellen.

In de Politieke Balladen, Refereinen, Liederen en Spotgedichten der XVIe eeuw, uitgegeven door de Maetschappy der Vlaemsche Bibliophilen, 2e serie, no. 7, vinden wij op bl. 41 een gedicht, dat in het begin volkomen gelijk is aan ons no 134.

Op het eerste gezicht zou men kunnen twijfelen, welk van beide gedichten het voorbeeld van het andere geweest is. Maar nauwkeurige beschouwing neemt allen twijfel weg.

Het Geuzenreferein heeft vier strophen van 20 regels, het Spaanschgezinde eerst eene van 24, dan drie van 22 regels. Het eerste is dus regelmatiger. Ook zal de navolger en bestrijder allicht trachten zijn tegenstander nog te overtroeven en daardoor eerder tot uitbreiding dan tot inkrimping komen.

In de Balade is vs. 12 onlogisch: kerkroovers maken de kinderen niet arm. In no 134 is de regel goed gedacht: moordenaars en schelmen brengen ook de kinderen in ellende.

In den voorlaatsten regel is *forieren* van no 134 begrijpelijk, *formeren* van de Balade niet.

Ook schijnt de Balade in vs. 44 eene herinnering te bevatten van no 39.

Het lijkt mij dus wel zeker, dat no 134 het voorbeeld en de Balade de parodie is.

In de Politieke Balladen enz. vindt men op bl. 89 ook een *Beelsebubs Testament*, dat mij evenzoo toeschijnt eene parodie te zijn van het bij no 8 genoemde gedicht.

Eene vergelijking is zeker leerzaam; daarom laat ik hier de parodie volgen,

Balade.

- Lestens droomde my daer ick lach en sliep,
 Dat Lucifer t'sijnder poorten uutriep
 Een vry gheleye voor heeren en vrouwen,
 Dat elck zou commen op vast betrouwen,
 5 Alle die helle was vry gheleye,
 Elck moght commen bezien die heele contreye.
 Dus liep 't volck derrewaerts met grooten ghetale;
 Ick liep oock mede, docht my, tot in de zale,
 Daer zach ick wondere groot boven maten,
 10 Het zatt daer al vol Guessche soldaten,
 Schelmen, moorders en beelde-schinders,
 Kerckroovers die ghemaect hebben veel schamel kinders,
 Apostaten, ministers met haer valsche doctrine,
 Boer-straffers, piraten, lantloopers ten fyne
 15 Paep-eters, sacramentschenders en maeghdevercrachters,
 Van God en zijn helighen sprekende veel lachters.
 Hiermede waude Lucifer gaen hauden zijn feeste;
 Om dat elc duvel zou bly zijn van gheeste
 Zoo hadde hy den Helschen Beer gheslaghen,
 20 Doen moesten die cleyn Duvelkens al peinsen draghen
 Al die weerelt duere an Calvinus ghesellen,
 Ic en zou dwonder niet al connen vertellen,
 Den last die zoude my veel te zwaer zijn,
 Zy zijn zot die ghelooven dat droomen waer zijn.
- 25 Ic zach Brederode gaen met capiteyn Wust,
 Zy ghynghen door d'helle zeer ongherust;
 Doen sprac den eenen: „Eylacen, ahe!
 Waer vinden wy onsen goên vrient Lume?
 Hy waer hier ter feesten quaet vergheten,
 30 Hy plach zoo gheerne bloetdaermen t'eten,"
 'Hy zal wel commen', sprac Lucifer, 'naer den gheur.'
 En terstond quam hy met Conde daer vuer,
 Dies elc hem vraeghde up dat pas
 Oft Graef Jan van Ghendt niet commen en was.
 35 Doen zeyde Lucifer: „Ic hebber om ghezonden,
 Ic zoude hem zelve halen, waer ic ontbonden,
 Want 'tis voor my een groot vercleenen,
 Hy zoude my den schadt van kercken en cloosters leenen,
 Daer zoude ic een erfve mede coopen hier in 'tghemeyn,
 40 Want die helle die wert ons noch veel te cleyn
 Om myn feeste te hauden, dies ic verflauwe;
 Dan wacht ic Casimirus met Willeken van Nassauwe,

Met zijn huusvrauwe, een gheprofeste nonne,
 Ende oock de Weerdinne in de Roose te Lonnen,
 45 Die 't volck zoo dicmael hebben bedroghen
 't Es dicwils waer al schijnhet gheloghen.

Door dit droomen docht my dat ic sach wondere
 Als ic ging kijcken boven ende onder,
 Zoo en was graef Lodewijc daer niet vergheten,
 50 Hy att ooc peinsen daer hy was gheseten
 Met graef Adolph ende zijn adherenten,
 Die ooc gheweest hadden des weerelts regenten;
 't Quam daer al ter feesten, was 't vet oft maghere,
 Maer daer ghebrack Ryhove, den alaermslaghere,
 55 Die mocht zijn trommels doen slaen om danssen.
 Doen sprac capiteyn Bouck tot die groote Hanssen:
 „Het volck is te vele hier boven maten,
 Hoe zullen wy Zonnevelt connen inne ghelaten,
 Ende onzen vrient capiteyn Mijghem eersaem;
 60 Zy hebben in 't rooven en moorden haer beste wel ghedaen,
 't Waer jammer dat zy beide bleven hier buten." —
 „Men zal ze best in den peck-kelder sluyten,
 Want al es Mijghem van moorden t' Antwerpen ghevanghen,
 Ende Zonnevelt van Lamote commen in verstranghen,
 65 't Waer jammer, zeg'ic, al zijn zy in boosheit verblent
 Dat zy niet waren onder ons helsche regiment."
 Sprac Lucifer, met allen zynen raet,
 Dies niet en ghelooft en doet goet noch quaet.

Doen wasser eenen wysen raedt ghehauden,
 70 Hoe dat zy meester Pieter Dathan inhalen zauden,
 Upperste bisschap van Ghendt, niet om verstranghen,
 Naer zijn presentie heeft elc duvel verlanghen
 Met Jacobum, Joannem en ander daer zeer verheven,
 Ende Beza, haer paus, God van Geneven,
 75 Die zal in den gloeyenden zetel zeer wel micken,
 Daer zal hy slanghen ende padden slicken,
 Die hebben wy met tonnen uut Indien bracht,
 Dan oock graef Jan met Hollac hier up wacht
 Om heurlien te brynghen in de helsche gronden.
 80 Dies verwachten wy oock mijnheer van St. Aldegonde
 Met meester Pieter De Rijcke, een groote roffiaen,
 En de Achthien Mannen met capiteyn Bernaert volghen aen,
 Ende Marneau met Tempel te Brussel gheseten
 Met de Adels van Gent dienen hier niet vergeten,
 85 Mits oock haeren crijchraet al Ghues- en Hembij's-ghesint.
 Doen quam Judas haer vader Lucifer ontrint
 Ende heeft hem een rolle in zijn handt ghegeven,
 Daer alle zijn vrienden stonden hinne gheschreven,
 Die ghynck men alomme rustich formeren;
 90 Men magh allen droom wel wat stofferen.
 1578.

IV.

Eene omwerking van het Mey-Liedeken ter eere van Maurits (n° 163) is het volgende ter eere van Frederik Hendrik, in ‘Het Nieuwe Bossche Geuze Lied-boek’, uitg. 1742, bl. 13.

Noch een Mey-Liedt.

Voys: *ô Schepper fier, &c.*

Gedankt zy God,
Die ons weder laet spruyten,

.....
Een *Prins* seer excellent,

- 5
Al van den Bosch gaet fluyten,
De Spanjaerts houd hy buyten,
Die 't daer hadden gewend:
Desen *Prins* die groeyt in trouwe,
10 Hy sal s'ook wel buyten houwen,
Van die contray,
Looft God voor desen May.

- Hy is verciert,
Met schoon Oranje bloemen,
15 Keyserlijk te noemen,
Edel Nassouwen bloed:
Hy vreest noch viert,
Zijn vyands hooge roemen,
Maer wel sonder schroomen,
20 Trekt hyse in 't gemoet:
Want hy twee Tyrannen krachtig,
Derft wederstaen met God Almachting,
Van die contray
Looft God voor desen May.

- 25 Nu hy te veld,
Is met goede couragie,
t' Zijnder avantagie,
Schikt God ook wijsen raed;
Den kloeken Held,
30 Hy geeft ook goede gagie,
Soldaten, Ruyters, Pagie,
Te min word hy gehaet;
Niet bloedgierig noch hooveerdig
Goedertieren, trouw, volherdig,
35 Is dees contray
Looft God voor desen May.

- Lof, eer en prijs,
 Zy ook de *Heeren Staten*,
 den *Prins* zy niet verlaten,
 40 In trouwigheyd altijd:
 Met raed advijs,
 Ook wat dient t' zijner baten,
 Zijn kloeke Soldaten,
 Doen seer wel haren vlijd,
 45 Al om den Bosch te verkrijgen,
 Men kan dit ook niet verzwijgen,
 In dees contray,
 Looft God voor dese May.

- Dit is geschied,
 50 Onsen *Prince* ter eeren,
 Die God laet vermeeren,
 In kloekheyd en welvaren,
 Tegen 't verdriet,
 Dat tot ons Land mocht keeren:
 55 Sulke vroome Heeren,
 Wilt God gezond lang sparen:
 Die in liefde haer herten branden,
 Tot welvaert van Steden en Landen:
 Soo ik u wel eer sey,
 60 Looft God voor desen Mey.

Het is geheel als proza achter elkaar gedrukt, maar elk vers begint met eene hoofdletter, en elke strophe met een nieuwen regel.

Vs. 3 en 5 zijn blijkbaar uitgevallen.

Aanteekeningen.

Aanteekeningen.

Enkele opmerkingen, waarvoor onder den tekst geene plaats was, of die ik eerst later gemaakt heb, deel ik hier mede. Ik voeg er nog enkele verbeteringen bij.

No. 1. Van het in de noot genoemde pamflet in de Bibliotheca Thysiana is het nummer der bibliografie van Petit opgegeven, niet het tegenwoordige bibliotheeknummer. Zoo ook bij andere gedichten.

De ‘Historie ende gesciedenis van de verradelijcke ghevanghenisse... Christophori Fabritii’ is, naar de 2e uitgave van 1565, in haar geheel herdrukt in de Bibliotheca Reformatoria Neerlandica VIII, 281–460, met eene inleiding van F. Pijper (bl. 255–279). Ook zijn er nog uitgaven van 1582, 1593 en 1611 bekend. Verder is zij, met inbegrip van het lied, in het Fransch vertaald door Guido de Bres.

Ons lied staat in de uitgave van 1565 op bl. 225–231, in die van 1582 op bl. 209–214, in die van 1611 op bl. 200–202.

In de Gheestelicke Liedekens van Joris Wybo vindt men nog vijf liederen op Fabricius, nl. twee van Wybo en drie van C. M.

Ook later heeft dit proces zeer de aandacht getrokken, zoodat er vrij wat over geschreven is in Antwerpsche kronieken en in werken over kerkgeschiedenis. De processtukken zijn medegedeeld in het Antwerpsche Archievenblad IX, 169 vlg. Zie ook Te Winkel, Ontwikkelingsgang, 2e dr. II, 442.

Vs. 61. *Tvierschaer sloot toe* beteekent ‘de vierschaar werd gespannen,’ eigenlijk ‘de gerechtsplaats werd door de vier banken afgesloten’.

Vs. 81. Hier staat, wel minder juist, dat het volk met steenen begon te gooien, omdat de beul Fabricius doodstak. In de ‘Historie’ lezen wij, dat de markgraaf den beul tot spoed aanspoorde, omdat men met steenen wierp, en dat de beul hem toen doorstak om de bevrijding te verhinderen. De markgraaf, de schout, de hellebardiers en de beul vluchtten. Maar het was te laat: het volk vond Fabricius reeds stervende.

No. 3. Voor de melodie zie Bijlage C, I.

No. 5. In A—D. F—H. K staat dit versje als een aanhangsel van no 40. In I. J. L. M. W. IJ staat no 40 zonder dit aanhangsel. In (E). N. O. P. Q. R volgt het op no 40, met Latijnsche leter en groot opschrift, zoodat niet blijkt, of het er bij behoort, ofschoon dit wel waarschijnlijk is. In CC en DD is het ook in Latijnsche letter gedrukt, maar duidelijk als aanhangsel. Alleen in AA en BB, waar no 40 ontbreekt, staat het geheel op zichzelf. Waarom Kuiper zich bij die laatste heeft aangesloten, is mij niet duidelijk.

No. 6. Vs. 31, lees: *gherenoncieert*.

Zie over Van Haecht nu nog Te Winkel, Ontwikkelingsgang, 2e dr, II 461.

No. 8. vs. 44. Van Vloten leest hier *snater*, dat wel het oorspronkelijke zal zijn. Na *Mater* en *Pater* kon daarvoor gemakkelijk *Frater* geschreven worden.

No. 9. In de noot leze men L—R i. p. v. L—Q.

Vs. 1. De oorspronkelijke lezing, ook nog in E, is zeker wel *niet*. In E** is dat dan in *wel* veranderd, maar alleen in den tekst, niet in het register. Dat is door N en Q onveranderd overgenomen, maar U heeft het register met den tekst in overeenstemming gebracht.

No. 10, vs. 46. *turbance*: verwarring. Beter is hier: opschudding.

No. 11. Deze melodie wordt niet opgegeven bij no 200 en 235, maar bij 204 en 234.

No. 12. Dit referein komt niet voor in IJ. Voor X—B B leze men dus: X. Z—B B.

Vs. 54. Misschien is het niet overbodig er op te wijzen, dat *Melis* eene woordspeling is met *meel* en dus een synoniem van den gewonen schimpnaam *Broodgod*.

No. 16. Het vermoeden van Loman, Bouwsteen II. 223, dat de melodie van den *Edelen Lantman goet* dezelfde zou zijn als van 'Laet ons den lantman loven' bij no 46, is zeer aannemelijk.

No. 17. Deze wijsaanduiding heb ik elders niet gevonden. Maar in de Gheestelike Liedekens van Joris Wybo vind ik op bl. 4 een liedje 'Nae de wijse: O Rhetorijcke bloemeken puere', eveneens in strophen van 8 verzen, met het referein 'Winter, Somer, even groen'.

No. 19. Zie over Vos nog Te Winkel, Ontwikkelingsgang I. 259, V. 57, 2e druk II. 494, en de daar aangehaalde werken; en W. H. Nouël, Vier Pastoors martelaars, Dordr. 1870.

Vs. 33. Alleen in A staat *Granvelle* als opschrift boven de strophe. In B staat achter U een sterretje en dit wordt op den kant herhaald met (zeer klein): Granvelle. De meeste latere hebben dit meer of minder nauwkeurig overgenomen.

Dat deze strophe oorspronkelijk een opschrift zou gehad hebben, is niet aan te nemen. Waarschijnlijk heeft de zetter van A, die het volgende *Prince* verkeerd begreep, van eene kantteekening een opschrift gemaakt, maar heeft dan ook die kantteekening niet begrepen. Daarmede wordt toch niet bedoeld, dat Granvelle hier wordt aangesproken, maar dat hij de 'vleyschen arm' is, waar de 'Paus en Papisten' op steunden.

Het is echter onwaarschijnlijk, dat de dichter hier Granvelle bedoelt, die reeds in 1564 vertrokken was. (A meende daarom dan ook, dat dit het oudste lied van den bundel was). Eerder denkt hij hier aan de geringe macht van Margareta in 1566. Het lied is m.i. kort voor den Beeldenstorm gedicht. Ik zou het dus liever vóór n°. 16 plaatsen.

No. 21, 22 en 23 zijn op eene eigenaardige wijze voor ons bewaard gebleven.

Bij de 'Examinatie gedaen ter ordonnantie van den E. George van Espelbach C^o Mt Drossaet op de sterckte en huyse toe Harlingen by Hans Haeck Casteleyn en Pieter Adamsz Secretaris der stad' op 2 Dec. 1567, bekende Cornelis Pietersz., oud

17 jaar, geboren te Haarlem en wonende te Bolsward, gevangene op het Blokhuis te Harlingen, dat hij met liedjes geloopt had. Eerst had hij drie sorteeringen, te Kampen gedrukt, gekocht van iemand te Bolsward. De helft van het geld daarvoor had hij verdiend,

de andere helft van zijn vader gekregen. Daarna had hij die liedjes verkocht en van het overgewonnen geld te Steenwijk weer drie sorteeringen laten drukken, duizend exemplaren voor een carolusgulden, ‘dwelcke hij hier binnen dese landen heeft verkoft ende openbaerlicken aver all in Steden en dorpen gesongen’.

De zaak werd blijkbaar krachtig aangepakt. Wat er verder in Friesland en in Steenwijk gebeurd is, weten wij niet. Alle daarop betrekking hebbende stukken schijnen verloren te zijn. Wel weten wij, hoe er tegen den drukker te Kampen opgetreden is.

Het ging zoo officieel mogelijk. Uit Leeuwarden schreef men aan den Gouverneur van Overijssel onder toezending van een afschrift der bekentenis en van drie der op den gevangene gevonden liedjes.

Zegher van Groesbeeck, stadhouder van Z. M. in het Gouvernement van den Graef van Arenberg, schreef op zijne beurt onder toezending der stukken aan Boudewijn van Roon, Z. M. Cantzler in Overijssel, Drenthe en Lingen. De liedjes zouden in Steenwijk en Kampen gedrukt zijn. Er moest nu onderzoek gedaan worden naar de drukkers ‘ende so verre men derselven seecker, apprehendieren laten, twelck in groter geheym ende by vertrouden luydens geschieden muste’.

Daarop kwam Mr Henrick van Till, Co^e Ma^{sts} Raedt naar Kampen en gaf den burgemeester Lod. Rovens een geloofsbrief over van Cancelier en Raden in Overijssel. Dezen brief kon de Raad niet aannemen, omdat Cancelier en Raden niet erkend waren. Wel wilden zij hooren, wanneer hij iets te zeggen had vanwege den Koning, den Graef van Arenberg of den Heer van Groesbeeck als stadhouder van Z. M.

Van Till deed dus nu zijn verzoek (*werving*) maar uit eigen naam en uit dien van den Heer van Groesbeeck. Deze had uit de overgelegde confessie vernomen, dat de zoon van Peter Warnerss ‘eenige schandaleuse liedekens gedrukt solde hebben’. De liedjes werden voorgelezen. Van Till wees er op, hoe gevaarlijk het in dezen tijd was, wanneer er in een stad zulke liedjes gedrukt werden. Schepenen antwoordden ‘dat oer E. in der saken wolden laten geschien, als nae deser Stadt rechten behooren solde’.

Den volgenden dag lieten de schepenen Berent Petersz. voor zich komen. De liedjes werden hem getoond en hem werd gevraagd, of hij ze gedrukt had (N.B. de in Steenwijk gedrukte liedjes). Hij verklaarde de liedjes niet te kennen en dat hij ze ook nooit gedrukt had. Hij had trouwens zulke letters niet, zooals de heeren op zijne drukkerij zouden kunnen zien. Hij had ook in lang geen liedjes gedrukt.

De heeren waren met dit antwoord tevreden en deelden den uitslag van hun onderzoek mondeling aan Mr. van Till mede, evenzoo een paar dagen later schriftelijk aan den Heer van Groesbeeck. Eerst daarna lieten zij den drukker nog eens komen en gaven hem eene ernstige waarschuwing. Hij beloofde geen liedjes meer te zullen drukken.

Hoe onvolledig dit verhaal ook is, toch geeft het ons een aardig beeld, hoe de liedjes verspreid werden, en hoe de stedelijke overheden hunne burgers wisten te beschermen.

Dat verscheidene liedjes op één vel gedrukt werden, zoodat zij gemakkelijk afgeknipt konden worden, bevreemdt ons niet. Het gebeurt nog zoo, of gebeurde althans tot voor korten tijd nog zoo. Er zijn trouwens uit vroegeren tijd van die vellen

bewaard gebleven. Wackernagel beschrijft bl. 12, 13 drie vellen in de Kon. Bibliotheek te Berlijn. De twee eerste bevatten elk

drie, het derde vier geestelijke liederen, naast elkander gedrukt, elk eene kolom. Ook de vertaling van het Wilhelmus van Fourmennois is zoo met vijf andere liedjes op één vel gedrukt.

No. 25, 26. Over Jooris Wybo of Silvanus († 14 Juni 1576) zie men Serrure in Vaderlandsch Museum IV, 277–296 en Te Winkel Ontwikkelingsgang V, 57, 2e druk II, 497.

De beide liederen zijn ook opgenomen in de Gheestelicke Liedekens van Joris Wybo, maar daaraan heeft het Geuzenliedboek ze niet ontleend, want de eerste druk daarvan is eerst van 1582. Er zal ook wel geen druk verloren zijn, want die van 1596 heeft op den titel ‘Noyt maer eens ghedruct, ende nu de tweedemaal ghedruct’.

No. 26 is in het geheel geen Geuzenlied en heeft ook niets met no. 25 te maken. De verzamelaar heeft het blijkbaar alleen opgenomen om den naam volledig te hebben. Het kan ook wel van een geheel anderen tijd zijn; in de uitgave van 1582 staat no. 25 op fol. 14r° en no. 26 op fol. 4r°.

Wybo hield er veel van, met de beginletters der strophen een naam te maken. Behalve deze twee vinden wij in de uitgave van 1582 op deze wijze de volgende namen: fol. 7r° Wibo ¹⁾, 18r° Silvanus, 19v° Joris Wibo, 20v° Octavius, 21v° Maria, 23r° Wibo. Bovendien staat achterin de uitgave van 1596 (niet in de eerste) een door Lucas de Heere vertaald lijdicht, waarvan de beginletters Georgius Wibo vormen.

Varianten van eenige beteekenis in beide drukken zijn:

No. 25. Het opschrift is alleen: Nae die Wijse. O Godt wy dancken:

Of met mijn stemme tot den Heere.

vs. 20. U vergheten.

vs. 28. Dorstich naer haer bloet sy haecken.

30. bidde u.

38. U *i. p. v.* Dijn (*alleen in de uitgave van 1596*).

No. 26. vs. 8. Der salicheyt.

10. de Siele can.

12. corts *ontbr.*

22. mensche.

24. sonden.

27. knerselinghe.

29. Schout.

30. Ende leeft (*alleen in uitg. 1596*).

31. leeringhen.

No. 27, vs. 1, aant. Voor B—K, lees B—D. F—H. K.

Vs. 57. aant. B—G. lees B—D. F. G.

No. 30. De maat en het getal verzen der strophen komen niet met die van psalm 2 van Utenhove overeen. Volgens Loman in Bouwsteen II moet het zijn de 2e psalm van Luther.

Aant. Voor ‘behalve in T en V’ lees ‘beh. in S en V’.

1) De beginletters zijn W. W. I. B. O, maar de W was eene dubbele V, waarvan dus alleen de eerste helft moet worden genomen; zoo ook elders.

Vs. 37, aant. Voor B—H lees B—D. F—H.

Vs. 74. De aantekening hierbij behoort bij vs. 76.

No. 31. Voor de melodie wordt o.a. verwezen naar no. 214; dit moet zijn 216.

Vs. 112, aant. Voor C—H lees C. D. F—H.

No. 32, vs. 34. De naam van dezen predikant heb ik niet kunnen vinden, ofschoon het feit nog al de aandacht trok. B. de Mérode schreef 29 Oct. 1566 aan Lodewijk van Nassou: 'Le Singeur de Backersel cet tellement besoingé à Gand avecques ceux de la religion, qu'il y at environ 1000 ou 1500 personnes qui ont signé et promis obéissances et fidélité, moienant la presche libre hors la ville. Il at aussi troussé ung ministre, avecques certains borgois de Alois en Flandres, pour ce qu'il ont faict la presche aux lieu non accoutumé, et plusieurs sont d'opinion le fair pendre pour ce quil sont contrevenu à l'accord faict, ne considérant que Son Alt. l'at premièrement rompu'. Zie Groen van Prinsterer. Archives de la Maison d'Orange II, 426.

M. van Vaernewijck, in zijn Van de beroerlicke tijden in die Nederlanden, I. 311 (Derde boek, c. XXI) vertelt, dat den 31^{en} October, het bericht in Gent kwam. Volgens zijne vijanden had hij gepreekt 'binnen die lemijten, die hem verboden waren, up dlijf' en wilde na eene aanmaning niet vertrekken, maar was doorgestaan met voor 500 menschen te preeken. Volgens anderen had hij wel gehoorzaamd en had op eene andere plaats verder gepreekt. Hij werd op 1 November door den beul van Gent opgehangen en daarna buiten Aalst in ongewijden grond begraven.

No. 33, vs. 34. Ten onrechte hebben wij *deus* eene drukfout genoemd. Het woord heeft bestaan in de beteekenis van 'beneveld, stompzinnig', wat hier wel past. Vgl. Ned. Wdb. III, 2473. Het schijnt echter Zuidnederlandsch te zijn en is daarom zeker later door *beus* vervangen.

Vs. 40. *beus* zal hier wel de oorspronkelijke lezing zijn, in de beteekenis van 'gering'. Er is dan ook geene reden om *veus* eene betere lezing te noemen.

No. 35, vs. 15, noot. Voor I—S lees I. J. L. M. S.

No. 37, vs. 1. *Banderheeren* wordt hier met eene soort galgenhumor gezegd voor 'gebannen heeren'. Verschillende latere hebben dit niet begrepen en hebben daarom veranderd in *Baenderheeren*. Zoo H (ook reeds B?), I en BB. Maar Q heeft de oorspronkelijke lezing.

Zeker wel om misverstand te voorkomen, is het in de uitgave van Coornhert's werken door *ballinghen* vervangen.

Vs. 11. De noot moet geschrapt worden. Die lezing staat niet in I, maar alleen bij V.L.

No. 40. Ten onrechte hebben wij bij *Commandadeur* in het opschrift van A aangeteekend 'drukfout'. In het laatst der 16^e en het begin der 17^e eeuw vinden wij herhaaldelijk den Spaanschen vorm *Commandador* naast den Franschen *Commandeur*, b.v. bij Van Meteren.

No. 44, vs. 104, noot. Voor *kondt* is weggefallen: P.

No. 49, vs. 10. Over Treslong zie Nieuw Ned. Biogr. Wdb. VI, 121.

Voor de zangwijze van dit lied zie men Wieder, n°. 435, 436.

No. 54, vs. 23. Waarschijnlijk heeft Kuiper aan het transitieve *verdwijnen* gedacht, omdat het ww. hier zwak is. Daar is veel voor te zeggen. De beteekenis van het intr. ww. zou anders even goed passen, terwijl de volksdichter zonder eenig gewetensbezwaar een sterk ww. zwak vervoegt, wanneer het zoo in het rijm te pas komt.

Liever dan het algemeene begrip ‘bederven’ zou ik hier echter ‘krachteloos

worden' of 'krachteloos maken' verstaan, in de bijzondere beteekenis van 'zijn geur verliezen'.

No. 55, vs. 11, noot. Voor *Meer* lees *Maer*.

No. 45, vs. 18. *Sijn vleesch betrouwen*: zijn betrouwen des vleesch, d.i. datgene, waarop zijn stoffelijke mensch vertrouwt.

No. 56, vs. 3, noot. Ter verklaring van *Papegaey* had Kuiper nog de volgende plaats aangeteekend uit M. van Vaernewijck, I, 68:

tAndtwerpen hync men te coope ghefigureert eene papegay zittende in een mute ende een schemynckel [= aap] crabbelde ende beet de mute in sticken; maer een calf quam daernaer ende stootter zoo stijf up dat de mute altemael breken moeste ende den papegay moeste uutvlieghe ende verschoyen. By den papegay verstonden zy de papen oft de gheestelichey, by de mute haer macht oft haer eere ende weelde daer zy in zaten, die Martinus Luther (by tscemynckel beteekent, dwelc men Martken oft Marten hiet) zeer verstoort ende ghebroken heeft, ontdeckende vele van haer schalcheyt, ende bouverien, maer Calvinus (beteekent by tcalf) zoude gheheel de mute ofte haren troon ghebroken ende omverre ghesmeten hebben.

No. 58, vs. 46. Dit kan ook beteekenen: Hunne ontvangst was zeer klein.

Vs. 52: Die zoogenaamde edelen, die hij bij zich had, waren maar wevers en andere geringe lieden. Vgl. b.v. no. 115, vs. 43–63.

No. 60. Doordien ik met mijn onderzoek nog niet klaar was, toen dit vel moest worden afgedrukt, zijn er in de toelichtingen een paar onjuistheden gekomen.

In dit gedicht wordt niet het gevecht van Februari, maar van April 1573 bedoeld.

Bouwen Ewoutsz was niet de zoon, maar de zwager van Ewout Pietersz Worst. Deze werd in Mei 1572 tot admiraal benoemd en stierf in den nacht van 9 op 10 Mei 1573. Ook tijdens zijn admiraalschap werd hij gewoonlijk 'Kapitein Worst' genoemd.

Bouwen Ewoutsz volgde hem op, maar stierf reeds spoedig daarna, in Juni. Nog in Juli werd Louis Boisot benoemd.

Het is duidelijk, dat de in het lied vertelde gebeurtenissen zoo niet kunnen hebben plaats gehad. Wij hebben hier dan ook eene legende voor ons. Het verhaal van den oorsprong daarvan zou echter voor deze aantekening te lang worden.

No. 62, vs. 60, noot. Voor O. R. U lees Q. R. U.

No. 65, vs. 127. B begreep blijkbaar den Noordhollandschen vorm *misten* niet en schreef dus *missen*, wat alle andere hebben overgenomen, waarschijnlijk ook E. Nog verder veranderde I, die om het rijm te herstellen *listen* door *gissen* verving, maar nu eene onverstaanbare lezing heeft.

No. 67. Dit lied komt ook voor in Een cort verhael Van de strenghe belegheringhe ende aftreck der Spangiaerden van de Stadt Alcmaer enz.... tot Delft by Aelbert Hendricz, 1573 (Knuttel 205).

In dezen druk zijn slechts een paar onbeteekenende verschillen in de lezing. b.v. vs. 23 *niet* by, vs. 31 *aen brande*, vs. 32 *dat bleef noch staen*, vs. 57 *vrogen*. Zelfs zijn er maar zeer weinig verschillen in de spelling.

I komt hierin overeen met B, maar heeft op een paar plaatsen de maat

verbeterd. Zoo in vs. 32 *bleeffter noch staen*. In vs. 88 heeft Een cort verhael *haer grof schut*, B *haer grof gheschut*, I *haer gheschut*. In vs. 98 heeft I *heetste* voor *stercste* der beide andere. Ook in tal van kleine verschillen in spelling enz. komt I steeds met B tegenover den anderen tekst overeen. Hij heeft het lied dus zeker wel uit B overgenomen.

Dit is het eenige lied, dat van de oude drukken alleen in B voorkomt. Nu is het merkwaardig, dat dit juist een van de vier liederen van B is, die C niet heeft overgenomen. Heeft Aelbert Hendricsz nu opzettelijk dit niet overgenomen, omdat het reeds in eene andere uitgave van hem stond?

Opmerking verdient nog, dat in het Amsterdamsche exemplaar van I onder den titel met eene 17e eeuwse hand is bijgeschreven ‘Door foreest’. Waarschijnlijk is dus een lid der familie Van Foreest de dichter. Daardoor vinden wij dan ook de echt Noordhollandsche woorden in vs. 15 *stroy*, 84 *stijf*.

No. 73, vs. 73. Bij nader overweging zal *spinnen* hier wel geen werkwoord zijn, maar een substantief. Waarschijnlijk worden er de galeien mede bedoeld, die de Amsterdammers op de Haarlemmermeer zonden. Ook in no. 76, vs. 61 wordt van de Amsterdamsche galeien gesproken.

No. 81, vs. 39. *Sneeken* wordt niet alleen in A gevonden, maar ook in I. J. L. M. O. P.

No. 83, vs. 6, noot. Voor F. H lees F-H.

No. 84, vs. 27. De bedoeling van deze strophe heeft Kuiper zonder twijfel goed verklaard. Maar het afsnijden van overtollige wortels en loten kan toch geen *snijden* onder *dEerd* genoemd worden. Waarschijnlijk bedoelt de dichter daar ‘afleggen’ mede.

No. 85. Kuiper plaatst dit lied in 1574 ‘om de toon van triomf’. Bepaalde aanwijzingen vond hij dus niet.

De eenige verzen, die op een bepaald feit schijnen te doelen, zijn vss. 13–18. Hier wordt gesproken van vroegere vijanden, die zich tegen andere vijanden keeren. Dit kan m.i. alleen gezegd worden van eene groote muiterij onder de Spaansche soldaten, die hunne wapenen keeren tegen de Spaansche regeerders. Dan zou dit lied na den dood van Requesens gemaakt zijn. De toon van triomf is dan een gevolg van de Pacificatie. Het lied is dan van December 1576, tegen Nieuwjaar 1577.

No. 88, vs. 61. Ook de lezing van A is verstaanbaar, als men vs. 61 met 60 verbindt: ‘de leus was sla dood zonder sparen, zonder uitstel; laat voor den slag allen gelijk zijn’, d.w.z. ziet gij kans om er een dood te slaan, maak dan geen onderscheid b.v. om losgeld te kunnen krijgen. Van Meteren, fol. 98, vertelt evenzoo van dit gevecht: ‘Daer en was geen genade getoont over al dat levende ghevonden wert; ja het wert al inde furie half doot over boort gesmeten, met goude ketenen ongeplondert, soo hittich ende wreet waren de Zeelanders ghesint, also datter gheen ghevanghen ghenomen werdt’.

De dichter vervolgt: ‘op een Vrijdag, hetgeen allen die dit aanzagen, mag heugen, moesten veel edelen en Kruisheeren’ enz.

No. 90, vs. 13, noot. Voor ‘zools gij *mij* leert’, lees *nu*.

No. 100. vs. 20. Na herhaalde lezing vinden wij hier toch eene gedachte in: *geloofster geen ter stee* = ‘gelooft niemand dadelijk.’ Vs. 19 en 20

zeggen dan: Daarom heeft hij brieven uit Spanje meegenomen, tot zijne versterking, tot zijne hulp; want men moet niemand op zijn woord vertrouwen.

No. 101. Nadat hij mij reeds eenige bronnen had aangewezen, was Dr. S. A. Waller Zeper zoo vriendelijk het geheele gedicht door te lezen en van aantekeningen te voorzien. Voor het opstellen der noten kon ik daarvan geen gebruik meer maken. Alleen heb ik er bij de correctie der drukproef uit geput voor enkele korte aanvullingen en verbeteringen. Daarom neem ik hier zijne aantekeningen volledig op.

Allereerst vs. 17, 'Grilken', alias 'Meerkat'. Het is niet overduidelijk en evenals de meeste volgende gevallen kan de verklaring weinig meer zijn dan een gissing. Waarschijnlijk is dit couplet niet op zijn plaats, althans logisch diende het te volgen op vs. 40, maar met de logica nam men het in een geuzenlied niet zoo nauw. Na vs. 40 beginnen de toespelingen ook: m. i. zal, 'het swart grilken' wel dezelfde zijn, die in vs. 41 opnieuw en heel kort wordt omschreven als 'een vreemde Portugyse'; dat is dan de Colonel. *Grilken* is een puisterig of opvliegend persoon (Mnl. Wbk.); de Robles was een kort aangebonden heer en het verkleinwoord past ook op hem, daar hij klein van stuk was (Van der Aa, Biogr. Wbk.) en daarbij zorgde hij voor zijn buidel. Zijn donkere huidskleur was zeer opvallend. Zie Schotanus, Geschied. van Friesl. 769 2e kol.

Vs. 63 Dit is ongetwijfeld Idzardt van Sickinga. Misschien is hij ten tijde van het gedicht reeds overleden, maar het valt te betwijfelen, immers dan had de dichter het met een hatelijkheid wel vermeld. Zie over hem: Naamrol Raden 's Hof's van Friesland 17. In zijn plaats komt 1575 George Westendorp.

Van der Aa is met de data geheel in de war.

Vs. 64. W. v. K. mogelijk Watse van Camminga Watsesz., die zich nog al eens liet gelden (Winsemius. Rer. Fris. Hist. 82). Zie over hem Stamb. (= Stamboek v. d. Frieschen Adel d. de Haan Hettema en v. Halmael) I, 75. 5e generatie, of Wytse Fransz. v. C.; zie over hem Stamb. I, 75, 6e gen. en II aant. 32. Deze was blijkbaar een ongemakkelijk persoon.

Vs. 71. Juw Dekama, Jarichz. (Stamb. I 90, 6e gen. en II aant. 43) was Raadsheer in het Hof en sterft in ballingschap later, als hopman. Zie over hem: Naamrol 21 en Conscriptio Exulum (uitgeg. in Archief Aartsb. Utrecht 1888, zie aldaar 322).

Vs. 73. Ruurdt Roorda Johanz. (Stamb. I 313, 7e gen. en II aant. 16); consenteert in het kwartier Westergo in den impost. (Schwartzenberg, Charterboek III 969). Is dijkgraaf van de Vijfdeelen Buitendijks, (zie Cannegieter Register beh. tot het archief v. h. Waterschap der Vijfdeelen Zeedijken Binnendijks 268 en de daar opgegeven bronnen).

Vs. 81 H. O. zal niet anders zijn dan Hero Ockinga Lollez. (Stamb. I 280, 7e gen. en II aant. 20), consenteert als Ruurdt Roorda (Chb. III 969), is volmacht der Buitendijksters (a. w. 959 en maakt deel uit van de commissie tot regeling van de inning van den impost (Schotanus, Gesch. van Friesland 789 2e kol.)

Vs. 89. H. B. = Hero van Burmania Douwez. (Stamb. I 58 8e gen. en II aant. 28). Hij was ontvanger-generaal, zie Vrije Fries XXVII, 120 en no. 116 v.v. Consenteert in het kwartier Westergo als R. Roorda.

Vs. 97. Beyma zal zijn Lieuwe van Beyem Lieuwez. Hij zal het zijn, die genoemd wordt Stamb. I 35, 6e gen.; hij consenteert als R. Roorda,

doch weigert zitting te nemen in de commissie bij Hero Ockinga genoemd; zie Schotanus t.a.p. Was deze weigering den dichter nog niet bekend? Hij schrijft dat B. ‘den anderen navolcht.’ Dit zou mogelijk een aanwijzing kunnen zijn voor het tijdstip van het in elkaar zetten van het lied, tusschen 15 April en October 1574.

Vs. 105. Lauka de Boo, zonder twijfel Schelte van Liauckama Scheltez. (Stamb. I 247, 4e gen. en II aant. 18). De eenige zwager, die mogelijk is, van Douwe Roorda (Douwe Roo). Hij consenteert als R. Roorda en heeft zitting in de commissie, waarvan boven sprake, bij H. Ockinga. Zie over hem Sminia, Nieuwe Naamlijst van Grietmannen 206.

Vs. 108. Douwe Roo = Douwe Roorda Fransz. (Stamb. I 311, 7e gen. en II aant. 37) consenteert als R. Roorda en maakt deel uit van bovengenoemde commissie.

Vs. 110. George van Espelbach Grietman van Barradeel en Drost van Harlingen; consenteert als R. Roorda. Zie over hem Stamb. II 5 aant. 21 en N. Naaml. Grietmannen 205.

Vs. 113. ‘Hette al in den Pril’. Het is voor mij niet zeker, wie dat zijn kan. Wat weten wij van de bijnamen uit dien tijd? Maar het kan heel wel zijn Hette of Hector Decama Hettez. (Stamb. I 89, 6e gen. en II aant. 20). Hij consenteert als R. Roorda, is lid der commissie geworden, waarvan sprake hiervoor bij H. Ockinga, in de plaats van Van Beyma. Al wist de dichter blijkbaar daar nog niet van, Hette zal hem wel bekend zijn geweest als niet te krachtdadig tegenstander van den impost. Deze opmerking maak ik in verband met mijn veronderstelling over het tijdstip van het ontstaan van dit lied, hiervoor onder Beyma geopperd. Maar het kan evengoed een aanduiding zijn, dat het lied later is ontstaan, na de benoeming van Hette Decama, en dat de dichter die weigering van Van Beyma opzettelijk verzweg. Zijn broeder Pieter († 1568) is op zijn grafsteen afgebeeld als een tamelijk bejaard man; Hette kan dus zeer wel ‘den Olde’ zijn genoemd. De aanduiding ‘in den Pril’ vermag ik niet te verklaren; het kan wijzen op een huis te Leeuwarden (waar hij blijkens de Conscriptio, Archief Aartsb. Utr. 1888, 335, ‘hovelinck’ was), waar een ‘bareel’ uithing.

Vs. 121. ‘Koe te Peert’. Misschien is dit wel Hette van Aebinga Ruurtz. (Stamb. I 4, 5e gen. en II aant. 15), die zich volgens N. Naamlijst 176 zeer weerde en zich gehaat maakte bij zijn onderzaten. Zijn spotnaam als een ruiter kan hij zich verworven hebben door het voorval beschreven Andreae, Nalezing op de N. Naamlijst 60. Zeer lasterlijk dan, want hij zat blijkbaar stevig ‘te Peert’.

Vs. 132. Rienick, hopman = Rienk Van Decama Pieterz. (Stamb. I 89, 7e gen. en II aant. 26.) Zie over hem N. Naamlijst 93.

Vs. 137. W. C. en T. C., gebroeders, zijn Wytse en Tiete, zoons van Tiete van Camminga (Stamb. I 75, 6e gen. en II aant. 45 en 46). Zij zullen het zijn, die, hoe jong ook, mede hebben geconsenteert voor Westergo met R. Roorda, want er was geen andere Tiete v. C. in die dagen. Zie verder Archief Aartsb. Utr. 1888. 335.

Vs. 145. ‘Moersmallert’ slaat op Reiner van Frittema IJvoz. (Stamb. I 282, 1e gen. en II aant. 4). Zie N. Naamlijst 64 en Andreae, Nalezing 88 en verder Archief Aartsb. Utr. 1888. 356.

Vs. 150. Meinert Lyckles, zie over zijn werkzaamheid ten opzichte van den impost Chb. III 976: hij was lid van de commissie waarvan sprake hiervoor onder H. Ockinga.

Vs. 151. Jacob Cruidenier. J. v. M. Mij niet duidelijk. Was hij een Friesch edelman dan kan het zijn Jan van Martena Doekez. (Stamb. I 268, 6e gen.) of Juw van Mockema Popcke. (Stamb. 278, 5e gen.) Hun voornaam is wel niet Jacob, maar het kan een bijnaam zijn wegens gelijkenis op een of ander type uit de stad.

Vs. 178. Gerrit Wybens. Burgemeester of Schepen van Leeuwarden, blijkens het bericht over zijn zoon Wybe Garrits in Arch. Aartsb. Utr. 1888, 336. Hij komt, naar mij bij navraag bij den Archivaris der gemeente bleek, in 1581, 1586, 1587 voor als Schepen; in 1582, 1585 als Raad en 1598 als bouwmeester van Leeuwarden; althans Gerke Wybes zal wel dezelfde zijn.

Vs. 178. Sjoert Sepkys is mij niet bekend.

No. 107, noot. Voor B.D lees B-D.

No. 108, vs. 32, noot. Deze behoort bij vs. 34.

No. 109. Deze echt Protestantsche wijsaanduiding komt ook voor in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 10 voor een lied 'Van de Naem Jesus', beginnende 'O Jesu! zijt gegroet'. Daarnaast nog 'ô Heyligh, Eeuwigh God!', 'De blonde Phoebus schijnt' en 'Het was een Jonger Held'.

No. 113, vs. 22. Voor de bijzonderheden van het verdrinken van Boisot zie Nieuw Ned. Biogr. Wdb. V. 44.

No. 120, vs. 42, noot. Deze behoort bij vs. 47.

No. 123, vs. 56, noot. Deze behoort bij vs. 65.

No. 124, vs. 26. De Graaf van Megen was 8 Jan. 1572 aan eene beroerte gestorven. (Corr. de Phil. II, II. 221).

No. 129. Van Lummel zegt, dat het 3e couplet niet in alle uitgaven wordt gevonden, en dat het laatste couplet in andere uitgaven veranderingen ondergaan heeft. Maar ofschoon ik alle uitgaven, die V.L. noemt (behalve s) gezien heb, van deze veranderingen en uitlating heb ik niets gevonden.

Daarbij komt het wonderlijke, dat V.L. in vs. 6 de lezing van Th geeft, maar ook nergens anders. Heeft hij dus dat pamflet voor zich gehad? Dat is niet aan te nemen, want dan zou hij het wel verteld hebben, en er ook meer uit hebben overgenomen. Het waarschijnlijkste is dus, dat een vroegere eigenaar van het door V.L. gebruikte exemplaar daarin veranderingen gemaakt had en dat V.L. daaruit het bestaan van uitgaven met afwijkende lezingen afgeleid heeft.

No. 135. In Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 466 wordt 'D'Enghelsche Fortuyn' en 'Verheft met zangh' als zangwijze opgegeven bij een lied, beginnende: 'kGroet U Andries!'

No. 137. Bij het nazien der drukproeven bleek mij, dat wij hier te weinig toelichting gegeven hebben.

Hoezeer het groote belang van Steenwijk als de Sleutel van Friesland gevoeld werd en hoezeer dus dit beleg de aandacht trok, blijkt wel uit de uitvoerige verhalen bij Bor en Hooft.

Vs. 34. *Ons volck*. Blijkbaar was de dichter bij de troepen, die tot ontzet gestuurd werden. Zie ook vss. 42 vlgg., 59, 76 vlgg. Daardoor ook hooren

wij zoo weinig over den toestand *in* de stad, b.v. niets over het bekende schot op 25 of 26 October of van de patrijzen op 4 Februari.

Vs. 39. Het beleg had reeds twee maanden geduurd, toen Norrits op 10 Dec. te Meppel kwam.

2 Jan 1581 kwam Sonoy te Blokzijl en maakte er eene schans.

18 Jan. deed Norrits een goedgeslaagden aanval op Steenwijkerwold, terwijl de belegerden een uitval deden. Maar Rennenberg herstelde zich, waarop Norrits het klooster Sint Janskamp bij Vollenhoven bezette.

Vs. 50. Terwijl Norrits in Sint Janskamp door Rennenberg belegerd werd, zond Sonoy hem twee vendels te hulp, die echter voor de speerruiters van Rennenberg moesten wijken. Maar toen Nijenoordt en Menning met 1500 man, met toestemming van Sonoy, te Blokzijl waren aangekomen, trok Rennenberg terug. Den volgenden dag was er eene groote muiterij in zijn leger. Daarop doelt waarschijnlijk vs. 58.

Vs. 65. Dit kan ook doelen op het feit, dat Norrits in het begin van Februari Steenwijkerwold bezette. De vaandels, die hij daar uitstak, kon men in de stad zien.

Vs. 81 vlgg. Waarschijnlijk wil de dichter hier vertellen, wat op 20 Februari gebeurde, waaarover wij bij Hooft in het 18e boek (bl. 771) lezen: 'Ten zelve daaghe quaamen wel tweehondert personen op 't raadthuis, voor hun en hun gezin broot eischen, die, kryghende des elk een weinigh, zich stillen lieten. Op den middagh liepen twee inwoonders en drie krysluiden tussen de schansen en schildtwachten des vyands deur, tot aan de nieuwe schans der ontzetteren, op genaade van meenighen koeghel, die, eeven vergeefs als eenighe soldaten, hen najoegh. Dit wees aan Norrits den wegh om de stad te helpen. Ten naasten morghen, omtrent zeeven uren, veirdicht hy de vyf mannen te rug af, neevens een deel soldaaten, gelaaden met bussekruydt, driehondert vyftigh brooden, en anderhalf hondert zoetemelxkaazen, t'zaamgebonden met lonten. Deezen voorraad worpen ze needer, binnen de brug, oover de Aa, en draafden strax weeder, al schermutsende teeghen den vyandt, die te laat op was, naa hun leegher toe, zonder meer dan eenen man te verliezen, die van een anderhalfponds yzer getroffen werd. Terwyl dit geschiedde, hield zich Norrits in persoon voor de schans, en een wakker oogh op alles. Als het donker werd, deed hy noch een schansen opwerpen, tweehondert en tzeeventigh treden bet voorwaarts: in voeghe, dat'er geen' neeghenhondert, tussen dit en de schans der steedelingen, bleeven leggen.'

Vs. 86. Dit ziet wel op het feit, dat volk van Norrits op 9 Febr. bij Diever een troep ruiters van Rennenberg overviel en daarbij o.a. 126 paarden buitmaakte.

Vs. 89 vlgg. Een hiermede overeenkomend feit vind ik niet.

Vss. 101–104, evenals 107–112 en 125–128 zijn klachten van de Duitsche huurlingen van Rennenberg.

Vs. 115 vlgg. Dit hebben zij natuuriijk veel eerder gedaan om Rennenberg te toonen, dat er nog lang geen hongersnood was.

No. 144, vs. 5. Voor *betrouwen* lees *behouden*.

No. 145, noot. Voor F. M lees F-M.

vs. 80. *saver*, in het Spaansch *zabra*. Van de Relatie heb ik alleen de Duitsche vertaling zelf gezien. Hierin worden meestal de 'Pataschen und Zabras' tezamen genoemd. De grootste had eene bemanning van 54 koppen

en 12 stukken geschut. De 22 tezamen hadden 574 koppen en 193 of (op eene andere plaats) 110 stukken geschut.

vs. 145. Hier wordt William Allen (1532–1594) bedoeld, in het Latijn Guilielmus Alanus geheeten. Hij schreef in 1587 een boek ter verdediging van Stanley, die Deventer verraden had, en betoogde daarin, dat alle Engelschen dit voorbeeld moesten volgen, omdat Elisabeth geene wettige koningin was. In hetzelfde jaar werd hij door Sixtus V tot kardinaal benoemd. Philips benoemde hem tot aartsbisschop van Mechelen, maar hij bleef in Rome. Om de Katholieken in Engeland tot opstand aan te zetten gaf hij in 1588 te Antwerpen een pamflet uit ‘The Declaration of the Sentence of Sixtus V’ en een boek ‘An Admonition to the nobility and people of England’. Hij was bestemd om aartsbisschop van Canterbury te worden, als de onderneming met de Armada slaagde.

Zie verder over hem de Encyclopaedia Britannica en de daar aangehaalde werken.

No. 147. In vs. 25, 26 en 36 vinden wij drie namen, die Bor niet mededeelt. Aangezien hij zijne lijst nauwkeurig heeft overgenomen uit het ‘Placcaet Vande Staten Generael’ (Meulman 719), zou men kunnen vermoeden, dat hier de dichter uit andere bronnen geput had. Toch is het niet noodig dit aan te nemen. De Universiteitsbibliotheek te Amsterdam bezit een exemplaar van dit Placcaet, met eene ingeplakte aanvulling: ‘Verclaringhe van eenighe personen die inde voorgaende billetthen vande verraders ende schelmen, die welke die stadt van Geertruydenberghe vercocht ende overgelevert hebben niet ghestelt zijn’. Dat hier van *billetthen* gesproken wordt, wijst er wel op, dat er meer zulke aanvullingslijsten geweest zijn.

Deze lijst begint met: ‘Cornelis Vierslot eertijts Cornette vanden Heere Grave van Hohenloo, een vande principaelste Autheurs vande begonnen schelmerye ende verraderye binnen de voorz stede van Geertruydenberch inde maent van Meerte inden Jaere acht-ende-tachtentich begonst, die inde maent van Augusto daerna ghemaect is Lieutenant vanden Cornette vanden Heere Baron van Wilughby, ende hem int volbrenghe vande verraderye mede heeft laten ghebruycken, ende daer voore oock recompense ghenoten heeft’.

No. 151, vs. 45. Zij zongen dus den Lofzang van Marie. Zie bij no. 109.

vs. 75. Voor *gheheelen* lees *gheheeten*.

No. 157, aant. Voor E lees E. I.

No. 157, vs. 67 vlg. Wij zouden zeker gaarne van deze geschiedenis wat meer weten. Maar bij de geschiedschrijvers en in de archieven te Lyon, Rions en Riom is daarover niets te vinden. Indien het feit werkelijk is voorgevallen, zal het dus waarschijnlijk op eene andere plaats of tijd geweest zijn.

No. 158, vs. 25 vlgg. Van deze wreedheid tegen de Indianen vind ik in de geschiedenis van Albertus niets, tenzij hij als inquisiteur- generaal daarvoor verantwoordelijk werd gesteld. Maar het kan ook eene beschuldiging tegen de Spanjaarden in het algemeen zijn. Daartoe kan de dichter aanleiding gevonden hebben in ‘Spiegel der Spaenscher tyranny in West-Indien ... door ... Bartholome de las Casas’, waarvan de eerste druk (Knuttel 1961) in 1596 te Amsterdam verscheen. Zie Navorscher V, 161, VI. 104.

No. 159. 'Den tijd is hier' wordt met 'Komt, laet ons gaen' en 'O Feest'lijck dagh' in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 361 als wijsaanduiding opgegeven voor een lied op Sinte Mattheus, beginnende 'Een overgroot.'

No. 163. In de noot: voor 1798 lees 1598.

Dezelfde wijsaanduiding staat ook in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 340 voor een lied op Sinte Augustinus, waarbij ook nog 'Als 't firmament' wordt opgegeven.

No. 164, vs. 37. Voor *leten* lees *letten*.

No. 167. 'Het Nachtegaeltje kleyne' en 'Allmande Parma' worden ook in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 333 als wijsaanduiding opgegeven voor een Lofsang van Maria, beginnende: 'Och of ick eens kon singen'.

No. 172. Het is nog niet mogelijk een nauwkeurig en geheel betrouwbaar verhaal van dit beraamde verraad te geven. De geschiedschrijvers zeggen er weinig van en stemmen in de bijzonderheden niet overeen, terwijl de archieven zeer weinig licht geven.

Hugo de Groot in zijne Annales (uitg. 1657) p. 406 zegt alleen, dat er eenige lieden omgekocht waren om de stad in brand te steken, waarna de Spaansche vloot een aanval zou doen. Maar een der saamgezworenen werd ziek en bekende op zijn sterfbed alles aan den predikant, waardoor het verraad ontdekt en gestraft werd.

Van Meteren vertelt, dat de aanslag geschiedde 'onder 't deksel van een Schanse tot Nieuhaven in Vlaenderen te maecken, ende Oostende te willen belegghen'. Het werd echter ontdekt en eenige lieden gevangengenomen. De stoelemaker wurgde zich in de gevangenis en werd gevierendeeld, en 'daerna is den Stede-houder daeromme oock den 19. Junij onthalst geworden.' Hoe de aanslag ontdekt is, vertelt hij niet.

Nog al afwijkend is het verhaal bij Van Reyd (uitg. 1633) bl. 781, wiens woorden ik daarom overneem. Na den mislukten aanslag op Geertruidenberg verteld te hebben, zegt hij: „In ghelijcker voeghen leefde Albertus eenighe Maenden op hope van Vlissinghen met verraet te krijghen, ende onderhieldt zijne meeste macht omtrent Sluys, stroeyende gherucht, van Oostende te belegghen, ende in waerheydt op Vlissinghen luysterende, maer het was een val-strick, met weten van Prins Maurits beleydet, door eenen, wiens Ampt was die Schepen te besoecken ende op wiens woordt elck in passeerde: Een ander Borgher dreef desen aenslach met rechten ernst, ende tot vordel des vyandts: Cornelis Lenssen een oudt Scheeps Capiteyn merckt yetwes, ende als hy sieck werdt ende den doot voelde, openbaert hy t'den Predicant: Dese den Magistraet: de rechte verrader doorstack hem selfs, die geveysde werdt door Prins Maurits ontschuldight.

In het archief te Vlissingen is hierover niets te vinden. Uit de stukken in het rijksarchief te Middelburg blijkt, dat de luitenant-gouverneur van Vlissingen zich in 1601 schriftelijk tot de Gecommitteerde Raden van Zeeland wendde met verzoek over het onderzoek naar het verraad te worden ingelicht. Op 2 Juli 1601 kwam hij persoonlijk over de zaak spreken.

Was misschien de 'stede-houder' de Engelsche gouverneur van Vlissingen? Of ging de zaak de Engelschen aan, omdat het de militaire veiligheid van deze pandstad betrof?

Uit de gedrukte Notulen van de Staten van Zeeland van 16 Aug. 1601 (pag. 249) zien wij, dat de zaak ook daar ter sprake kwam. Omdat het

was 'raeckende het Tractaet met Hare Majesteyt van Engeland gemaect', besloten de Staten, dat de gedeputeerden naar Holland den Prins en den Staten Generaal de zaak zullen aandienen 'ten eynde sy daer inne disponeren, gelyck sy sullen bevinden te behooren.' Maar toch is er noch in het Algemeen Rijksarchief, noch in het Koninklijk Huisarchief iets over te vinden.

Wij zouden zeker gaarne meer van de zaak weten. Is er werkelijk een verraad beraamd.? Voor ons toch hebben de verklaringen van een stervende heel weinig, en die, welke op de pijnbank afgelegd zijn, in het geheel geene waarde. Zijn hier misschien de hallucinatiën van een zieke de oorzaak geweest, dat twee onschuldigen ter dood gebracht zijn? Dat de stad aan vier hoeken in brand gestoken zou worden, is in allen gevalle eene zoo algemeen gangbare formule, en dat slechts twee of drie menschen daartoe het plan zouden opgevat hebben, is wel zoo onwaarschijnlijk, dat er alle aanleiding is voor sterken twijfel.

No. 180. 'Sal ick noch langer in heete tranen' komt ook als wijsaanduiding voor in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 242, 291 en 381 naast 'Een eenigh een heb ick verkooren', 'Wanneer de Heere Musicanten' en 'Singt nu van vreughden, ghy Batavieren'.

No. 187, vs. 17. *Soldaten* is zeker wel eene drukfout, maar toch eerder voor *Solders* dan voor *Schuren*, vooral ook om het volgende *kalck ende steenen*.

No. 194. De melodie wordt medegedeeld in Den Singende Swaen (uitg. 1664) bl. 129, waar daarnaast 'Doe uw' oogghes open' als wijsaanduiding gegeven wordt voor een Ave Maria.

No. 201, vs. 92. Voor *wijsheyd* lees *wijsheyds*.

No. 204, vs. 192. Voor *Paltsgraet* lees *Paltsgraef*.

No. 207, vs. 108. De druk heeft *Van dan daer*, dat op drie wijzen verbeterd kan worden; *Van daer dan*, *Dan van daer*, *Van daer*.

No. 209, vs. 29 aant. Een geforceerde marsch van tien of twaalf uren is toch niet ondenkbaar, als men den vijand onvoorbereid wil overvallen.

No. 232, vs. 2. Voor *men* lees *met*.

No. 239. Dit is blijkbaar uit het geheugen gevolgd naar eene parodie van het Onze Vader, in 1572 te Gent op Alva gemaakt (Van Vloten I, 393).

No. 251. Zie de wijze bij Scheltema bl. 191 en Van Duyse I, 663.

II, bl. 325, r. 25. Voor *en de* lees *ende*.

bl. 326, r. 4. Voor *Aerdtsczeh* lees *Aerdtshen*.

bl. 330, vs. 71. Voor *bisschap* lees *bisschop*.

bl. 335, r. 6 v.o. Lees: Alleen in T. X. Z. AA. BB.

Bibliographie.

Bibliographie.

A. Beschrijving.

I. De bekende uitgaven.

A. 1581.

Een nieu Geu==sen Liedten Boecxken/ // Waerinne begrepen is/ den gantschen// handel der Rederlantscher gheschiede==nissen/ dees voorleden Jaeren tot noch// toe ghedragen/ eensdeels onderwy==len in Druck wtghegaen/ eens==deels nu nieu by-ghe==uoecht.// Nu nieulick vermeerdert ende verbeteret.// [*Houtsnede*]// Viue Dieu, La Santé du Roy, & la Pros- //perité des Geus. Anno 1581.//
[*De gehele titel omlijst. Geen rode letters.*]

Zonder naam van plaats of drukker.

Evenals alle volgende uitgaven in octavo.

104 bladen, genummerd 2–103 [titel en register ongenummerd, foutief 24 voor 23], Gotiese letter. Signatuur Aij–Nv.

Een facsimile van het titelblad is vooraan in dit deel opgenomen. Het titelprentje stelt voor: portret van Filips, bedelaarstas met twee in elkaar geslagen handen, kalebasflesje en bedelnap.

Deze uitgave wordt genoemd o.a. door J. Scheltema, *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk III*, 3e stuk, bl. 175. Vgl. Scheurleer, *Nederlandsche Liedboeken*, bl. 132.

Een exemplaar in de Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage.

B. 1588.

Een nieu Geu==sen Liedten-Boecxken/ // Waerinne begrepen is den gantschen// handel der Nederlandtscher geschie==denissen/ dees voorleden Jaeren tot// noch toe gheschiedt eensdeels onder==wijlen in Druck wtghegaen/ eens==deels nu nieu by-ghe==voecht.// Nu nieulick vermeerdert ende verbeteret.// [*Houtsnede, met rode strepen opgewerkt*]// Viue Dieu, La Santé du Roy, & la// Prosperité des Geus. 1588.//

[*De gehele titel omlijst. Een tot Boecxten/ dees tot gheschiedt/ Nu tot verbeteret/ Viue Dieu en & la tot Geus rood gedrukt.*]

Zonder naam van plaats of drukker.

80 bladen, genummerd 2–79 [titel en register ongenummerd]. Gotiese letter. Sign, Aij–Kv.

Een facsimile van het titelblad, waarbij echter een paar woorden zijn

uitgevallen, in Poelhekke en De Vooy's, Platenatlas bij de Nederlandsche Literatuur-geschiedenis.

Vgl. Beger ¹⁾, bl. 229; Scheurleer, bl. 132.

Een exemplaar in de Kon. Bibliotheek te 's-Gravenhage.

C. 's-Gravenhage, Aelbrecht Heyndricksz, 1592.

Een nieu Geu==sen Lieden-Boecxken/ // Waerinne begrepe* is den gant==schen handel der Nederlanden/ in voorle==den Jaren tot noch toe gheschiedt/ de welc==ke eens deels onderwijlen in Druck wt==ghegaen/ ende met meer andere// by een ghevoecht zijn.// Ende is nu vermeerdert met een// Liedeken vant toerusten/ af comen en* ver==gaen des gheweldigen Spaenschen Vlote/ // midtsgaders eenighe nyeuwe Liedekens// vant innemen sommigher steden:// eyndende mettet Jaer 91.// [*Houtsnede*]/Vive Dieu, La Santé du Roy, & la//Prosperité des Geus. 1592.//

[*De gehele titel omlijst. Een tot Boecxken, de welc= tot ghegaen, Ende tot een, gaen tot Vlote, vant tot steden, Vive Dieu en & la tot Geus rood gedrukt.*]

Onderaan op de laatste bladzijde, onder het register: Ghedruct in s'Graven-haghe, by Aelbrecht Heyndricksz.// woonende by de Kerck. Anno M.D. xcij.

88 bladen, genummerd 2–87 [titel en register ongenummerd. Gotiese letter. Sign. A–L.

Vgl. Scheurleer, Aanvullingen bl. 251 en Eerste Supplement, bl. 30.

Een exemplaar in het Prinsenhof te Delft en in het British Museum te Londen.

D. 's-Gravenhage, Aelbrecht Heyndricksz, 1598.

Een nieu Geu==een Lieden-Boecxken/ // Waerinne begrepe* is den gant==schen handel der Nederlanden/ in voorle==den Jaren tot noch toe gheschiet/ de welc==ke eensdeels onderwijlen in Druck wt==ghegaen/ ende met meer andere// by een ghevoecht zijn.// Ende is nu vermeerdert met een// Liedeken vant toerusten/ af comen en* ver==gaen des gheweldigen Spaenschen Vlote/ // midtsgaders eenige nyeuwe Liedekens// vant innemen sommigher steden:// eyndende mettet Jaer 97.// [*Houtsnede*]/Vive Dieu, La Santé du Roy, & la//Prosperité des Geus. 1598.//

[*De gehele titel omlijst. Geen rode letters.*]

Onderaan op de laatste bladzijde: Ghedruct in 's Gravenhage, by Aelbrecht Heyndricksz,// woonende by de Kerck, Anno M,D, xcviij.

96 bladen, genummerd 2–94 [titel en register ongenummerd]. Gotiese letter. Sign. Aij–Mv.

Een exemplaar in de Landesbibliothek te Wolfenbüttel.

E. 1601.

Een nieu Geusen Lie==den-boecxken/ Waerinne begre==pen is den gantschen handel der Neder==landen/ in voorleden Jaren tot noch toe// geschiet/ de welke eens deels onberwij==len in Druck wt ghegaen/ ende met// meer andere

1) G. W. Beger, Het Geusen Liedboek, in de Kroniek van het Historisch Genootschap te Utrecht XXVI (1870), 219–251, 518–520; XXVIII (1872) 129–138.

**by een ghe=//voecht zijn.// Midtsgaders noch sommige// schoone Refereynen/
ten selven propoos=//te dienende/ hier achter by gestelt.//** Nieuwelijck vermeerderd,
ende// gecorrigeert.// [*Houtsnede*]// Vive Dieu, La Santé du Roy, & la Pros-//perité
des Geus. 1601.//

[*Geen rode letters*].

Zonder naam van plaats of drukker.

108 bladen, genummerd 2–105 [titel en register ongenummerd; fol. 106 op de
keerzijde genummerd 104]. Gotiese letter. Sign. A–O.

Een exemplaar in het British Museum te Londen.

F. 's-Gravenhage, Hillebrandt Jacobsz, 1603.

Een// **Nieu Geusen// Liet-Boecxken/ Waerinne// begrepen is den gantschen
han=//del der Nederlanden/ in voorleden Jaren// tot noch toe gheschiet/ de welde
eensdeels// onderwijlen in Druck wtghegaen/ // ende met meer andere by een//
ghevoecht zijn.// Ende is nu vermeerderd met een// Liedeken vant toerusten/ af
comen ende ver//gaen des geweldigen Spaenschen Vlote/ // midtsgaders eenige
nieuwe Liedekens// vant innemen sommigher steden:// eyndende mettet Jaer
97.//** [*Houtsnede*]// Vieu Dieu, La Santé du Roy, & la //Prosperité des Geus 1600.]

[*De gehele titel omlijst. Geen rode letters.*]

Onderaan fol 96 r°: Ghedruct in 's Graven-haghe, by Hillebrandt Iacobsz.//
woonende aende Marct. Anno M.D.C.III.

96 bladen, genummerd 2–94 [titel en register ongenummerd; foutief 43 voor 34 en
93 niet genummerd]. Gotiese letter. Sign. Aij–Mv.

Vgl. Scheurleer, bl. 132.

Een exemplaar in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage.

G. Delft, Bruyn Harmanssz Schinckel, 1610.

Een// **Nieu Geusen// Liet=Boecxke*/ waer=//inne begrepen is/ den gantschen//
handel der Nederlande*/ in voorleden Ja=//ren tot noch toe gheschiet/ de welcke
eens=//deels onderwijlen in Druck wtghe=//gaen/ ende met meer ander by// een
ghevoecht zijn.//** Nu nieuwelick vermeerderd ende verbeterd. // [*Houtsnede*]// **Tot
Delf.// By Bruyn Harmanssz Schinckel/ aende// Voorstraet, inde ghecroonde
B.//** Anno 1610.

[*De gehele titel omlijst. Geen rode letters*]

Onderaan fol 96 r°: Ghedruct tot Delff, by Bruyn Harmanssz Schinckel, woonende
aende Voorstraet, inde ghecroonde B.

96 bladen, genummerd 2–94 [titel en register ongenummerd; de nummering ontbreekt
op fol. 69, 84, 93; foutief 24 voor 34]. Gotiese letter. Sign. Aij—Mv.

Vgl. Beger, bl. 235; Scheurleer, bl. 132.

Een exemplaar in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage en in de Stedelijke Bibliotheek
te Haarlem.

H. Amsterdam, Egbert Adriaensz, 1614.

Het// Nieu Geusen// Liet Boeck/ waerinne// begrepen is den ganschen han==//del der Nederlanden/ in voorleden// Jaeren tot noch toe gheschiedt/ de// welcke eensdeels onderwijlen// in Druck uytghegaen.// Nu nieuwelick vermeerderd met Liede-//kens die noyt in Liedtboecken ghedruct// zyn gheweest// [Houtsnede]//t'Amstelrdam,// By Egbert Adriaens. Boeckvercoper// woonende inde S. Jacobs Capel-//steech/ int Schultboeck. An. 1614//.
[De gehele titel omlijst. Geen rode letters.]

96 bladen, genummerd 2–95 [titel en register ongenummerd; de nummering ontbreekt op fol. 70, 78; foutief 16 voor 19]. Gotiese letter. Sign. Aij–M5.

Vgl. Beger, bl. 236; Scheurleer, bl. 132.

Een exemplaar in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, toebehorende aan de Vereeniging voor Noordnederl. Muziekgeschiedenis.

I. Amsterdam, Gerrit van Breugel, 1616.

Eerste Deel van't// Nieu Geusen// Liet Boeck/ waerinne be-//grepen is den gantschen handel// der Nederlanden/ beginnende Anno// 1564. wt alle oude Geusen Liet// boecken by een versamelt.// Verciert met schoone Oude Re-//fereynen en* Liedekens/ te voren noyt// in eenige Liet=boecken ghedruct. //Met de Figuren der Gouverneurs// Ghecorrigeert ende verbetert/ ende die// Liedn op hun maete en* achter-een//volghende Jaeren ghesteldt.// [Houtsnede]// t' Amstelredam/ by Gerrit van Breugel// Inde Werrelt vol Drucks/ Anno 1616.//
[De gehele titel omlijst. Regel 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14 rood gedrukt.]
Onderaan de laatste bladzijde: Ghedruct t'Amsterdam by Gerrit van Breugel, in// dirck van Assensteech, inde werelt vol Drux.

96 bladen, genummerd 1–93 [titel en register ongenummerd; foutief tweemaal 23]. Gotiese letter. Sign. A2–M5. Portretten ¹⁾ op fol. 1ro, 2vo, 7ro, 8ro, 28vo, 79ro.

Tweede Deel van 't// Nieu Geusen// Liet Boeck/ waerinne be-//grepen is den gantschen handel// der Nederlanden/ beginnende Anno// 1574. tot 1616. Van verscheyden// Auteuren by een versamelt.// Verciert met schoone Oude Re-//ferehnen en* Liedekens/ te voren noyt// in eenige Liet-boecken ghedruct.// Met de Figuren der Gouverneurs// Ghecorrigeert ende verbetert/ ende die// Liedn op hun maete en* achter-een//volghende Jaren ghestelt.// [Houtsnede]//t'Amstelredam/by Gerrit van Breugel// Inde Werrelt vol Drucks/ Anno 1616.//
[De gehele titel omlijst. Regel 2, 4, 6, 8, 10 rood gedrukt.]

96 bladen, genummerd 1–86 [titel en register ongenummerd; op 47 volgt opnieuw 40; foutief 65 en 66 voor 64 en 65; in sommige exemplaren is

1) Zij stellen voor: Philips, Margareta, Oranje, Alva, Lodewijk van Nassau en Requesens.

op fol. 23 dit cijfer met de hand over 19 gedrukt.] Gotiese letter. Sign. A2–M5, Portretten ¹⁾ op fol. 35vo, 40vo, 42vo, 43vo.

Vgl. Beger, bl. 237; Scheurleer, bl. 132.

Een exemplaar in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage, de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, bij Dr. D. F. Scheurleer en alleen van het 1e deel in de Universiteitsbibliotheek te Leiden.

J. Amsterdam, Gerrit van Breugel, 1620 en 1622.

Eerste deel van 't// **Nieu Geusen// Liet Boeck/ waerinne be==grepe* is den gantschen handel// der Nederlanden/ beginnende An.// 1564. Wt alle oude Geuse Liet==boecken by een versamelt.// Verrijct met schoone oude Re==fereynen en* Liedekens// te vore* noyt// in eenighe Liet=boecken ghedruckt.// Met de Figueren der Gouverneurs.// Gecorrigeert ende verbeterd/ ende die// Liedekens op hun maet en* achter// een volghende jaeren ghesteldt.// [Houtsnede]// t' Amstelredam by Gerrit van Breugel// Inde Werrelt vol Drucks/ Anno 1620.//**

[De gehele titel omlijst. Regel 2, 4, 6, 8, 10, 12 rood gedrukt.]

Aan het slot van het register ais in I.

96 bladen, genummerd 1–92 [titel en register ongenummerd; foutief tweemaal 23, 16 voor 15, 64 voor 46 en 56 voor 62]. Gotiese letter. Sign. Aij–Mv. Portretten als in I.

Tweede Deel van 't// **Nieu Geusen// Liet Boeck/ waer inne be==grepen is den gantschen handel// der Nederlanden/ beginnende Anno// 1574. tot 1616. Van verscheyden// Auteuren by een versamelt.// Verciert met schoone Oude Re=/fereynen en* Liedekens/ te voren noyt// in eenighe Liet-boecken ghedruct.// Met de Figuren der Gouverneurs// Ghecorrigeert ende verbeterd/ ende die// Liederen op hun maete en achter-een//volghende Jaren ghestelt.// [Houtsnede]// t' Amstelredam by Gerrit van Breugel// Inde Werrelt vol Drucks, Anno 1622.//**

[De gehele titel omlijst. Regel 2, 4, 6, 8, 10, 12 rood gedrukt.]

96 bladen, genummerd 1–86 [titel en register ongenummerd; op 47 volgt opnieuw 40; op 62 volgt 65, 65, 99, 66 enz.; verder foutief 19 voor 23, 33 voor 35, 28 voor 38, 45 voor 54.] Gotiese letter. Sign. A2–M5. Portretten als in I.

Vgl. Beger, bl. 238, 239; Scheurleer, bl. 132 en Supplement, bl. 30.

Een exemplaar in de Universiteitsbibliotheek te Leiden; alleen het 1e deel bij Dr. Scheurleer, samengebonden met het 2e deel van I.

K. Amsterdam, Hendrik Lauwerensz, 1621.

Het// **Nieu Geusen// Liet Boeck/ waer inne// begrepen is den gantschen han==del der Nederlanden/ in voorle==den Jaren tot noch toe gheechiet, de==welcke eensdeels onderwijlen// in Druck uyt ghegaen.// Nu nieuwlick vermeerderd met// liedekens die noyt in Lietboec==ken gedrukt zijn geweest.// [Houtsnede]// t'Amsterdam// Men vintse te koop bij Henbrick Lau==werensz. op 't Water/ 1621.//**

1) Zij stellen voor: Don Jan, Anjou. Maurits en Parma.

[*De gehele titel omlijst. Geen rode letters.*]

Achteraan: Ghedruckt tot Amersfoort, by my Aert// Oloffsz. van Cuelen. Anno 1621.

96 bladen, genummerd 2–95 [titel en register ongenummerd; foutief 55 voor 53, 53 voor 55: 27 tweemaal]. Gotiese letter. Sign. Aij–M5.

Vgl. Beger, bl. 240; Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de bibliotheek van Dr. Scheurleer.

L. Amsterdam, Barent Otsz, 1624.

Het// **Nieu Geusen// Liet Boeck, waerinne// begrepen is den gantschen han==del der Nederlanden/ beginnende An==no 1564. uyt alle oude Geusen Liet// boecken by een versamelt.// Verciert met schoone Oude Re==fereynen ende Liedekens/ te voren// noyt in eenige Liedt=boecken gedrukt.// Ghecorrigeert ende verbeteret/ ende die// Lieden op hun mate ende achter-een// volghende Jaren ghestelt.//** [*Houtsnede*]// **t' Amstelredam, By Barent Otsz. woo==nende op de nieuwe Ostemarckt inde nieu==we Druckery/ Anno 1624.//**

[*De titel omlijst. Regel 2, 4, 6, 8, 10, 12, 15 rood gedrukt.*]

96 bladen, genummerd 1–93 [titel en register ongenummerd; de nummering ontbreekt op fol. 92; foutief 16 voor 15, 58 voor 66; overvloedig 13 tusschen 22 en 23]. Gotiese letter. Sign. Aij—Mv.

[Tweede Deel van't]// **Nieu Geusen// Liet Boeck/ waerrine// begrepen is den gantschen han==del der Nederlanden/ beginnende Anno// 1574. tot 1624. Van verscheyden// Autheuren by een versamelt.// Verciert met schoone Oude Re==fereynen ende Liedekens/ te voren// noyt in eenige Liedt boecken gedrukt.// Ghecorrigeert ende verbeteret/ ende die// Lieden op hun mate ende achter-een// volghende Jaren ghestelt.//** [*Houtsnede*]// **t'Amstelredam/ by Barent Ots. woo==nende op de nieuwe Ossenmardt inde nieuwe// Druckery, Anno 1624.**

[*De titel omlijst. Regel 2, 4, 6, 8, 10, 12, 15 rood gedrukt.*]

108 bladen (het laatste onbedrukt) genummerd 1–98 [titel ongenummerd; 40–47 dubbel]. Gotiese letter. Sign. Aaij—Ooij.

Vgl. voor het eerste deel Beger, bl. 241; Scheurleer bl. 133.

Een exemplaar in de Universiteitsbibliotheek te Groningen; alleen van het eerste deel in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage en bij Dr. Scheurleer.

Opmerking. De exemplaren van het eerste deel vertonen kleine verschillen, waardoor men aan meer dan één druk zou denken. In dat van de Kon. Bibl. ontbreekt b.v. op fol. 6 het nummer, dat in het Groningsche gevonden wordt; daarentegen ontbreekt hier op fol. 49 de signatuur Gij, die het exemplaar der Kon. Blbl. heeft. Toch zijn zij van dezelfde druk, zoals uit tal van kleinigheden blijkt; men zie b.v. de verschuiving der letters in *dan* in regel 6 op fol. 93ro, de vlekken in het getal op fol. 88, de eigenaardige 9 op fol. 49 enz. Er zijn dus waarschijnlijk onder het drukken

verbeteringen aangebracht, tenzij de genoemde verschillen ontstaan zijn, doordat de vorm niet goed toegesteld was.

Grotere verschillen schijnen er in de titel te zijn. Maar hier is de ‘boekendokter’ aan het werk geweest in het Groningsche exemplaar. Vooral het eerste deel was erg gehavend, toen het gebonden werd. Op tal van plaatsen is dus geplakt. De ontbrekende fol. 7–15 bleven natuurlijk ontbreken; maar het ergste was, dat de titel ontbrak. Deze werd nu van het tweede deel weggenomen en voor het eerste ingeplakt. Om nu de ‘genezing’ onzichtbaar te maken werden de woorden *Tweede Deel van 't weggekrabd* en het daardoor ontstane gat aan de achterkant netjes overplakt.

M. Dordrecht, Jan Geeritsz van Schueren, 1624.

Dubbelt, // **Nieu Geusen // Liet-boeck/ waer inne begre=//pen is den gantschen handel der Ne=//derlanden/ beginnende Ann. 1574 tot// 1624. Van verscheyden Au=//teuren by een versamelt.// Verciert met schoone Oude Refereynen// ende Liedekens/ te voren noyt in ee=//nighe Liet=boecken ghedruckt.// Ghecorrigeert ende verbetert/ ende die// Liedekens op hun mate en* achter// een volghende Jaren ghestelt.//** [*Houtsnede*] // **Tot Dordrecht.// Voor Jan Geerits. van Schueren, // Boeckvercooper/ woonende by de Vrie=//se straet/ inde vergulde Boeck=pers/ An. 1624.**

[*De titel omlijst. Regel 2, 4, 6, 8, 11, 14 rood gedrukt.*]

96 bladen, genummerd 1–94 [titel en register ongenummerd; 24 tweemaal; foutief 86 voor 94]. Gotiese letter. Sign. Aij—Mv.

't Ander Deel van 't // **Nieu Geusen // Liet-boeck/ waer inne begre=//pen is den gantschen handel der Ne=//derlanden beginnende Ann. 1574. tot// 1624. Van verscheyden Au=//teuren by een versamelt.// Verciert met schoone Oude Refereynen// ende Liedekens/ te voren noyt in ee=//nighe Liet=boecken ghedruckt.// Ghecorrigeert ende verbetert/ ende die// Liedekens op hun mate en* achter// een= volghende Jaren ghestelt.//** [*Houtsnede*] // **Tot Dordrecht, // Voor Jan Geerits. van Schueren/ // Boeckvercooper/ woonende by de Vrie=//se straet/ inde vergulde Boeck=pers, An. 1624.//**

[*De titel omlijst. Regel 2, 4, 6, 8, 11, 14 rood gedrukt.*]

108 bladen, genummerd 1–96 [titel, register en het onbedrukte laatste blad ongenummerd; 40–47 dubbel; foutief 28 voor 36]. Gotiese letter. Sign. Aaij—Ooij.
Vgl. Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de bibliotheek der Maatsch. der Nederl. Letterkunde te Leiden.

N. Enkhuizen, Jan Jacobsz Palesteyn, 1625,

Een nieu Geusen Lie=//denboecxke*/ Waerinne begrepen// is/ den gantschen handel der Nederlande*/ // in voorleden Jaren tot noch toe geschiet/ // dewelcke eensdeels onderwijlen in druc// uytgegaen/ en* met meer andere// by een ghevoecht zijn.// Midtsgaders noch sommighe// schoone Refereynen/ ten selven propooste// dienende hier achter by ghestelt.// Nieuwelijcx vermeerdert, ende//

ghecorrigeert.// [*Houtsnede*]// Tot Enchuysen// **By Jan Jacobs Palesteyn/
Boeckver=//cooper in de Boeckdruckery. Anno 1625.**

[*De titel omlijst. Geen rode letters.*]

120 bladen, waarvan 2–111 genummerd [niet genummerd 6, 70, 76; foutief 6 voor 5, 19 voor 15, 88 voor 87]. Gotiese letter. Sign. Aij—Pv.

Een exemplaar in de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden.

O. 1626.

**Ee* nieu Geu=/sen Liet=boecxken/ Waer// in begrepen is den gantschen//
handel der Nederlanden/ van 't begin=//der Troubelen/ Oorlooghen,
verandering// inde Religie/ wreetheydt der Spaenscher// Gouverneurs/ ende der
Victorie* die ons God// Almachtigh verleent heeft/ door de Vorste*// uyt den
Doorluchtighen huysen van// Nassouwen en* het wijs beleyt// der E. M. heeren
Staten.// Met noch sommige Refereynen/ ten// selven Propooste/ hier achter
by gestelt/ // ende nieuwelijcx vermeerdert.// [*Houtsnede*]// Vive Dieu, La Santé
du Roy & la// Prosperité des Geus. 1626.//**

[*De titel omlijst. Regel 1, 3, 10, 12, Vive Dieu, Roy en des Geus rood gedrukt.
Onder regel 11 een zwarte streep.*]

Zonder naam van plaats of drukker, die misschien, evenals in de volgende druk
gestaan hebben op de laatste bladzijde, die in het eenige bekende exemplaar van deze
druk ontbreekt.

96 bladen, genummerd 1–94 [titel en 2 bladen register ongenummerd, 8 is
overgeslagen]. Gotiese letter; op fol. 3vo en 4to elk een rode hoofdletter. Sign.
Aij—Mv.

Een exemplaar in de Universiteitsbibliotheek te Gent.

P. Dordrecht, Weduwe van Andries Reyersz, 1629.

**Een Nieu// Geusen Lied=//Boecxken/ Waer in// begrepen is de* gantschen//
handel der Nederlanden/ van// 'tbeghinsel der Troublen/ Oorloghen/ //
veranderinge inde Religie/ wreedtheyt der// Spaensche Gouverneurs/ ende de
victorien// die ons God almachtich verleent heeft door// de Vorsten wt den
doorluchtighen huysen// van Nassouwen/ ende het wijs beleydt// der E. M. heeren
Staten// Met noch zommighe Refereynen/ ten zelve propooste/ hier achter by
gestelt// ende nieuwelijcx vermeerdert.// [*Houtsnede*]// Vive Dieu, la santé du Roy,
& la// prosperité des Gueux. 1629.//**

[*De titel rood omlijst. Regel 2 en 4 rood gedrukt. Onder regel 12 een rode en een
zwarte streep.*]

*Op de laatste bladzijde een houtsnede: een gewapende hand met een zwaard uit
een wolk komende. Daaronder: Den stercken Erm des Heeren// Helpt ons den Vyandt
wt Hollandt keeren.// Tot Dordrecht,// By de Weduwe van Andries Reyersz// teghen
over de Vleys-houwers-straet,// Anno 1629.*

*Daaronder een vignet: een vos, die met de voorpoten eenige bladertakken
bijeenhoudt.*

96 bladen, genummerd 1–94 [titel en register ongenummerd; 8 is overgeslagen; foutief 22 voor 21, 36 voor 37, 58 voor 52, 62 voor 63, 94 voor 93]. Gotiese letter. Sign. Aij—Mv.

Vgl. Beger, Bl. 242; Scheurleer bl. 133.

Een exemplaar in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage.

Q. Amsterdam, Broer Jansz. z. j. (1640–1645?)

Geuse Lietboeck/ // Waer in begrepen is den oor=//sprongh vande Troubelen der Ne=//derlantsche Oorlogen/ en 't gene daer// op gevolght is.// Mitsgaders sommige Refereynen ende// Liedekens/ in desen druck hier by gevoeght.// Met schoone Figueren na 't leven ver-//ciert: Als mede oock het tweede Deel, dit// Jaer eerst in druck uyt-gegeven.// [*Houtsnede, in een dubbele lijn gevat*]// t'Amsterdam,// By Broer Jansz, **woonende op de Nieu=//zijds Achter=burgwal/ inde Silvere Kan.//** [*De titel in een zwarte lijn gevat. Regel 1, 3, 5, 6, 8, 10, 11, 12 rood gedrukt. Onder 5, 7, 11 een zwarte streep.*]

Op fol. 112° onder het register geheel dezelfde mededeling als in R.

112 bladen, genummerd 2–110 [titel en register ongenummerd; het nummer ontbreekt op fol. 44]. Gotiese letter. Sign. A2–Ov. Vijftien portretten: Alva, Brederode, Oranje, Margareta, Lodewijk v. Nassau, Egmont, Hoorne, Lumey, Lod. v. Nassau, Requesens, Granvelle, Parma, Maurits, Mansfeld, Albertus.

Vgl. Beger, bl. 232.

Een exemplaar in de bibliotheek van het Friesch Genootschap te Leeuwarden en in die van Dr. Scheurleer.

R. Amsterdam, Broer Jansz, (1640–1645?)

Geuse Liet-boeck/ // Waer in begrepen is den oor=//sprongh vande Troubelen der Ne=//derlandsche Oorlogen/ en 't gene daer// op gevolght is.// Mitsgaders sommige Refereynen ende// Liedekens/ in desen druck hier by gevoeght.// Met schoone Figueren nae 't leven ver-//ciert: Als mede oock het tweede Deel, dit//Jaer eerst in druck uyt-gegeven.// [*Houtsnede, in een dubbele lijn gevat*]// t'Amsterdam, By Broer Jansz, **woonende op de Nieu=//zijds Achter=burgwal, inde Silvere Kan.//** [*De gehele titel in een rode lijn gevat. Regel 1, 3, 5, 6, 8, 10. 11, 12, rood gedrukt. Onder regel 5, 7, 11 een zwarte streep.*]

Op fol. 112° onder het register: Den nieus-gierigen Leser sal gelieven te weten, dat het tweede deel van 't Geuse Liedt-boeck, verciert met schoone Figueren ende veele nieuwe Liedekens, mede te bekomen is tot Amsterdam by Broer Jansz ende Ot Barentsz Smient.

112 bladen, genummerd 2–110 [titel en register ongenummerd; foutief 12 voor 21, 54 voor 45; 61 en 71 ontbreken]. Gotiese letter. Sign. Aij—O5. Vijftien portretten, als in Q.

Vgl. Beger, bl. 232; Scheurleer, bl. 132.

Een exemplaar in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage en in de Universiteits-

bibliotheek te Amsterdam. Ook het British Museum heeft een exemplaar van Q of van R.

Opmerking. Ook hier zijn onder het drukken verbeteringen aangebracht. De hierboven genoemde fouten in de nummering b.v. vindt men in het Amsterdamse exemplaar; in dat van de Kon. Bibl. is 12 verbeterd in 21 en is 71 bijgevoegd. Daarentegen vinden wij in beiden dezelfde drukfouten, b.v. fol. 4^v regel 19 *Cotolijcken*, 31^v regel 11 v.o. *weten* voor *wesen* enz., terwijl afgebroken en verschoven letters enz. in beiden gelijk zijn.

S. Amsterdam, Otto Barentsz. Smient, (1640–1645?)

Het tweede deel, Van 't// **Geuse Liet-boeck**/// **Bevattende al de ghe**///**schiedenisse, ende den Oorspronck**// **van de Nederlantsche Oorloghe** // Op 't nieus oversien ende heel verandert,// ende met eenige schoone Figueren, daer op die=//nende verciert, noch noyt voor desen// soo Ghedruckt.// [*Portret van Maurits, ovaal, met randschrift: Mauritius, Pr. Aur. Co. Nass. et. Moers. Cap. Mar. Vere. et. Vlissin.*]// t' Amstelredam.// **By Otto Barentsz. Smient, Boekdrucker**// **woonende buyten d'Oude Regheliers Poort,// inde Nieuwe Druckery.**//

[Regel 2, 4, 6, 8, 11, 13 rood gedrukt.]

In een Nota aan het eind van het Register wordt een derde deel aangekondigd: 'beginnende met de geluckige Regeringe van sijn Hoogheyt Fredrick Hendrick ende eyndighen met den teghenwoordighen tijt.' Of dit ooit uitgekomen is, is mij niet bekend.

216 bladzijden, genummerd 5–212 [titel, voorrede en register ongenummerd]. Gotiese letter. Sign. Aij—Oij. Elf bij de tekst passende houtsneden. Een exemplaar in het British Museum te Londen, in de Universiteits-bibliotheek te Leuven, in de bibliotheek van het Friesch Genootschap en in die van Dr. Scheurleer.

Volgens Ledeboer, Alfabetische lijst der boekdruckers enz., drukte Smient tussen 1640 en 1699. Daarmede hangt mijn datering (van Q. R. S.) samen, niet met de inhoud van dit 'tweede deel', want het jongste lied daarin is van 1625. Maar het in bovengenoemde 'Nota' aangekondigde derde deel, dat mij niet bekend is, zal natuurlijk de liederen uit latere tijd hebben bevat.

T. Dordrecht, Isaack Reyers, ± 1643.

Geuse L[ietboeck]// **waer in begrepe**[n is den oor=]//**spronck vande Tr**[oublen der Ne=]//**derlantsche Oorlog**[en en hetgene daer]// **op gevolght** [is.]// **Mitsgaders sommige Refereynen ende**// **Liedekens/ in desen druck hier op gevoeght.**// Met schoone Figueren na 't leven ver-//ciert: Als mede het tweede en derde deel, dit// Iaer eerst in druck uyt-gegeven.// *Vive le* [*Portret van Willem van Oranje?*] *Geus.*// Tot Dordrecht.// **By Isaack Reyers/ Boeck-verkooper**// **woonende by de Visch-mart.**//

De titel omlijst. Regel 1, 3, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13 rood gedrukt. Onder regel 5, 7, 12 een zwarte streep.]

Van het hier beschreven exemplaar is het titelblad beschadigd. De aanvullingen tussen [] zijn naar X.

De keerzijde van de titel heeft dezelfde voorstelling als de laatste bladzijde van P. Daaronder: Den stercken Arm des Heeren, // Helpt ons den Vyant, uyt // Neerlant keeren.

Op de laatste bladzijde nog eens: Tot Dordrecht. // By Isaack Reyers, Boeck-verkooper, // woonende by de Visch-Mart. Daaronder hetzelfde vignet als in P.

108 bladen, genummerd 2–106 [titel en register ongenummerd]. Gotiese letter. Sign. Aij—O. Buiten de titel en de keerzijde daarvan nog 25 houtsneden, waaronder echter telkens dezelfde.

Vgl. Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de bibliotheek van Dr Scheurleer.

U. Dordrecht, Michiel Feermans, 1645.

Geuse Lietboeck/ // Waer in begrepen is den oor==sprongh vande Troublen der Neder==lantsche Oorlogen, en 't gene daer// op gevolght is.// Mitsgaders sommige Refereynen ende Liedekens/ // in desen Druck hier by gevoeght.// Met schoone Figueren na 't leven verciert, Als mede// het Tweede en Derde Deel:// Dit Jaer in druck uyt-gegeven.// [Houtsnede]// Tot Dordrecht, // **By** Michiel Feermans **op den Boom/ in den// Nieuwen Staten-Bybel. An. 1645.//**

[De titel in enkele lijnen gevat. Regel 1, 3, 6, 10, 11, 12 rood gedrukt. Onder regel 5, 7, 11 een zwarte streep.]

112 bladen, genummerd 2–110 [titel en register ongenummerd; foutief 11 voor 13, 50 voor 40]. Gotiese letter. Sign. Aij—Ov. Negen houtsneden, waaronder herhaaldelijk dezelfde.

Vgl. Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de bibliotheek der Maatsch. der Nederl. Letterkunde te Leiden, en in de Preussische Staatsbibliothek te Berlijn.

V. Haarlem, Robbert Tinneken, 1645.

Een Nieu Geuse// **Liedt-Boeck// Waer in begrepen is den gheheelen handel// der Nederlantsche Oorlogen/ vanden// Jare 1600. tot op het Jaer 1645.// Verciert met schoone Refe==reynen/ die tot desen propoost wel dienen.//** *By een versamelt door Jacob Lievensz van Rogge. // 't Derde deel.// [Vignet]//* Tot Haarlen, **Gedruckt// Voor** Robbert Tinneken, **Boeckverkooper/ // woonende op de hoeck vant Schoolsteeghjen/ // aende Marct/ inde Staten Bybel 1645.//**

[De titel in een zwarte lijn gevat. Onder regel 9 een zwarte streep. Geen rode letters.]

Aan het einde van het register: Ghedruet by Ian Pietersz de Does, Const ende// Boeckdrucker, inde Schoolsteegh, 1645.

192 bladzijden, genummerd 5–190 [titel, voorrede en register ongenummerd; foutief 180 voor 190]. Gotiese letter. Sign. A2–M5.

Vgl. Beger, bl. 244; Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de Universiteitsbibliotheek te Leuven en bij Dr Scheurleer.

W. Amsterdam, Jan Jacobsz Bouman, 1656.

Geuse Liet-boeck/ // Waer in begrepen is den oor==//sprongh vande Troubelen der Ne==//derlandsche Oorlogen, en 't gene waer// op gevolght is.// Met schoone Figueren nae 't leven ver//ciert: Ale [sic] mede het tweede en derde Deel/ // hier achter by-gevoeght.// [*Houtsnede, waarschijnlijk de zelfmoord van Lucretia*] //t'Amsterdam,// **Gedrukt by** Ian Jacobsz Bouman. **woo==//nende op 't Water/ Anno 1656.**//

[*De titel in rode lijnen gevat. Regel 1, 3, 5, 6, 8, 9, 10 rood gedrukt. Onder regel 5 en 9 een zwarte streep.*]

112 bladen, genummerd 2–111 [titel ongenummerd]. Gotiese letter. Sign. Aij—O5. Vijftien portretten, dezelfde als in Q.

Vgl. Beger, bl. 248; Scheurleer bl. 133.

Een exemplaar in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage, in de Universiteits- bibliotheek te Gent en bij Dr. Scheurleer.

X. Dordrecht, Weduwe Isaack Reyers, 1659.

Geuse Lietboeck/ // Waer in begrepen is den oor==//spronck vande Troublen der Ne==//derlantsche Oorlogen/ en det gene daer// op ghevolght is.// Mitsgaders sommige Refe==//reynen ende Liedekens/ in desen// druck hier op ghevoeght.// **Met schoone Figueren na 't Leven// Verciert: Als mede het tweede en derde deel.**// Van Nieuws oversien ende vermeerdert.// *Vive le* [*Portret als in T*] *Geus.*// Tot Dordrecht. **By de Weduwe van Isaac Reyers/ // Boeckverkoopster by de Vischmart/ 1659.**//

[*De titel omlijst, met andere rand dan in T. Regel l. 3, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14 rood gedrukt. Onder regel 5, 8 en 13 een zwarte streep.*]

De keerzijde van de titel is gelijk die in T.

108 (?) bladen (in het hier beschreven exemplaar ontbreken de laatste), genummerd 2–106 [titel ongenummerd]. Gotiese letter. Sign. Aij—O. Er zijn 27 houtsneden, grotendeels dezelfde als in T.

Vgl. Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de bibliotheek van Dr. Scheurleer.

IJ. Amsterdam, Jan Jacobsz. Bouman, 1661.

Geuse Liet-boeck/ // Waer in begrepen is den oor==//sprongh vande Troubelen der Ne==//derlandsche Oorlogen/ en 't gene daer// op gevolght is.// Met schoone Figueren nae 't leven ver//ciert: Als mede het tweede en derde Deel/ // hier achter by-gevoeght. // [*Houtsnede*]// t'Amsterdam,// **Gedrukt by** Jan Jacobsz. Bouman, **woont// op 't Water/ Anno 1661.**//

[*De titel in zwarte lijnen gevat. Regel 1, 3, 5, 6, 8, 9, 10 rood gedrukt. Onder regel 5, 9 een zwarte streep.*]

112 bladen, genummerd 2–111 [titel en register ongenummerd; de nummering ontbreekt op fol. 22, 23, 27, 29, 67, 68; foutief 41 voor 42, 50 voor 58, 56 voor 65, 48 voor 84]. Gotiese letter. Sign. Aij—O5. Vijftien portretten, dezelfde als in W.

Vgl. Beger, bl. 248; Scheurleer, bl. 133, Supplement bl. 30.

Een exemplaar in de Universiteitsbibliotheek te Leuven, in die te Utrecht en bij Dr. Scheurleer.

Z. Dordrecht, Weduwe Isaac Reyers, 1668.

Geuse Lietboeck/ // Waer in begrepen is den Oor==spronck vande troublen der Nederlandt==sche Oorloghen/ en het gene daer op// ghevolght is.// Mitsgaders sommige Re==fereynen ende Liedekens/ in desen druck// hier op ghevoeght.// Met schoone Figueren na 't Leven ver==ciert: Als mede het tweede en derde Deel.// Van Nieuw overzien ende vermeerderd.// Vive le [Portret] Geus.// Tot Dordrecht.// By de Weduwe van Isaac Reyers/ Boek==Verkoopster by de Visch-Mart/ 1668.//

[De titel omlijst, met dezelfde rand als in X. Regel 1, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14 rood gedrukt. Onder regel 5, 8 en 13 een zwarte streep.]

De keerzijde van de titel als in X.

108 bladen, genummerd 2–106 [titel en register ongenummerd]. Gotiese letter.

Signatuur Aij—O. Dezelfde houtsneden als in X.

Vgl. Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de bibliotheek van Dr. Scheurleer.

AA. Amsterdam, Michiel de Groot, 1671.

Geuse-Lietboeck/ // Waer in begrepen is den// Oorspronck van de troublen der// Nederlantsche Oorlogen/ en het gene// daer op ghevolght is.// Mitsgaders sommige Re==fereynen ende Liedekens/ in desen// druck hier by gevoeght.// Met schoone Figueren na 't Leven// verciert: als mede 't tweede en derde Deel// Van nieuw overzien en vermeerderd.// Vive le [Portret, van Maurits] Geus.// T'Amsterdam.// By Michiel de Groot/ Boeckver==kooper. Anno 1671.//

[De titel omlijst. Regel 1, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14 rood gedrukt. Onder regel 5, 8, 13 een zwarte streep.]

Op de keerzijde van de titel een houtsnede : een penning, ¹⁾ waarop een arm met zwaard boven drie schepen, met randschrift: Flagellum sacerdotum. Ich wil der Pfaffen straffen. Daaronder: Den stercken Arm des Heeren,// Helpt ons den Vyandt uyt Neerlandt keeren.

108 bladen, genummerd 2–106 [titel en register ongenummerd]. Gotiese letter. Sign.

Aij—O3. Met 28 bijna alle volkomen ontoepasselijke houtsneden.

Vgl. Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de Stadsboekerij te Antwerpen, en bij Dr. Scheurleer.

BB. Amsterdam, Gijsbert de Groot, 1683.

Geuse Lietboeck/ // Waer in begrepen is den// Oorspronck van de troublen der// Nederlantsche Oorlogen/ en het// gene daer op gevolght is.// Mitsgaders sommige Re==fereynen ende Liedekens/ in desen// druck hier by ghevoeght.// Met schoone Figueren na 't Leven// verciert: Als mede 't tweede en 't derde

1) Blijkbaar is dit een penning op de ondergang der Armada.

Deel// Van nieuws overzien en vermeerdert.// *Vive le [Portret van Maurits] Geus.*// T'Amsterdam,// **By** Gijsbert de Groot, **Boeckver=//kooper.** Anno 1683.

[De titel omlijst. Regel 1, 3, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 14 rood gedrukt. Onder regel 5, 8, 13 een zwarte streep.]

De keerzijde van de titel geheel gelijk AA.

108 bladen, genummerd 2–106 [titel en register ongenummerd; foutief 41 voor 57, 61 voor 60]. Gotiese letter. Sign. Aij—O3. Met 28 houtsneden, waarvan slechts enkele toepasselijk.

Vgl. Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage, in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam, in het Britsch Museum en bij Dr. Scheurleer.

CC. Utrecht, Jurriaen van Poolsum, 1683.

Het// Geuse Liedboek,// **Waer in begrepen is den// Oorspronck van de troublen der// Nederlantsche Oorlogen/ en het// gene daer op gevolght is.**// Midsgaders het tweede en derde// Deel: zijnde met veele// schoone Figueren verçiert.// **Van nieuws over=sien/ en met ver=//scheyde Refereynen en Liede=//kens vermeerdert.**// Noyt voor desen soo Gedruckt.// *Vive le [Portret] Geus.*// Tot Utrecht.// **Gedruckt by** Jurriaen van Poolsum, **Boeck=//verkooper/ woonende over 't Stadthuys.** 1683.//

[De titel omlijst. Regel 2, 7, 8, 9, 13, 14, 15 rood gedrukt.]

208 bladzijden, genummerd 3–205 [titel en register ongenummerd; foutief 309 voor 109]. Gewoonlik Gotiese letter. Sign. A2–N5. Zeven houtsneden.

Vgl. Beger, bl. 249; Scheurleer, bl. 133.

Een exemplaar in de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage en in de bibliotheek van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde, in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam en te Gent, in de Stadsbibliotheek van Antwerpen en van Haarlem, in het Britsch Museum en bij Dr. Scheurleer.

DD. Dordrecht, Symon Onder de Linde, 1687.

Het// Geuse Liedt-Boeck/ // **Waer in begrepen is den// Oorspronck van de troublen der// Nederlantsche Oorlogen/ en het// gene daer op gevolght is.**// Mitsgaders het tweede en derde// Deel: zijnde met veele// schoone Figueren verçiert.// **Van nieuws over-sien/ en met ver-//scheyde Refereynen en Liede=//kens vermeerdert.**// Noyt voor desen soo Gedruckt.// *Vive le [Portret] Geus.*// Te Dordrecht,// **Gedruckt by** Symon Onder de Linde, **Boeck=//verkooper/ woonende by de Vismart.** 1687.//

[Onder regel 15 een zwarte streep. Geen rode letters.]

208 bladzijden, genummerd 3–205 [titel en register ongenummerd]. Gewoonlik Gotiese letter. Sign. A2–N5. Zeven houtneden.

Vgl. Beger, bl. 250; Scheurleer, bl. 134.

Een exemplaar in de bibliotheek van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen te 's-Hertogenbosch, in het Britsch Museum en bij Dr. Scheurleer.

II. Onbekende Uitgaven.

Behalve die uitgaven, waarvan wij het bestaan met meer of minder grond vermoeden, over welke wij later spreken zullen, zijn er ook eenige, die wij vermeld vinden, maar waarvan het ons niet gelukt is een exemplaar op te sporen.

a. Een// Nieu Geusen//Liet-Boeck waerinne// begrepen is den gantschen handel// der Nederlanden in voorleden jaren// tot noch toe geschiet de welcke eens//deels onder wijlen in Druck wt//gegaen en met meer andere// by ee gevoecht zijn. Ende is nu vermeerdert met een// Liedeken va 't toeruste afcomen en vergaen// des geweldigen Spaenschen Vlote, mits//gaders eenige Liedekens va 't in//nemen sommiger steden// eynden// de mette jaer 1604.

Vive Dieu, La Santé du Roy & la Prosperite des Geus 1606//

Achter het Register: Gedrukt tot Utrecht by Jan Amelisz Boeck// vercooper, Fyguer-snyder, woonende onder de Laken-snyders int vergulde Abc// Anno 1614.

De liedjes vangen aan op fol. 2 en eindigen op fol. 74. De uitgave is genomen naar die van 1614.

Wij hebben deze beschrijving overgenomen uit een bijvoeging in handschrift van Beger in een overdrukje van zijn studie, thans het eigendom van den Heer A. J. de Mare, te 's-Gravenhage.

Beger voegt er nog bij: 'Daarachter was bijgebonden het 2e deel der uitgave van 1616.

De inzage is mij verstrekt door den Heer Beijers; de uitgave was mij onbekend. Het exemplaar is afkomstig uit de bibliotheek van Hofstede de Groot Vitranga, verkocht te Utrecht, 16–19 Juni 1880.

Het exemplaar is op den kijkdag Gestolen.'

b. Een andere bijvoeging van Beger luidt: 'Blijkens den Catalogus Prof. v. Oosterzee (auctie Beyers) verscheen van het de deel in 1616 een tweede uitgave'.

c. In zijn voorrede voor S zegt Smient, dat het eerste deel van het Geuzenliedboek reeds verscheidene malen gedrukt was, niet alleen door zijn Vader en Broer Jansz., maar ook door hem. Een uitgave bij hem kennen wij niet, maar er was er een in de bibliotheek van De Coussemaker, die in 1877 te Brussel bij Fr. J. Ollivier geveild is. Naar de veilingscatalogus wordt de titel door Scheurleer, Eerste Supplement, bl. 30, n°. 4399 als volgt medegedeeld:

Geuse Lietboek, waer in begrepen is den oorsprongh vande Troublen der Nederlandsche Oorlogen en 't gene daer op ghevolgt is. t'Amsterdam, by Ot.

Barentsz. Smient. Z. j. kl. 8vo.

Dit zal wel een herdruk van Q of R zijn. Blijkbaar had Broer Jansz. zich teruggetrokken en liet de uitgave geheel aan Smient over.

d. Beger noemt nog een uitgave te Amsterdam bij Nicolaas van Dalen, 1748, 8vo.

Volgens een bijvoeging in handschrift wordt deze 'vermeld in Cat. Schouten, 1853, N°. 1331 (blz. 101)'.

B. De Oudste Geuzenliedboeken.¹⁾

Van het Geuzenliedboek bezitten wij een vrij groot aantal drukken, verspreid over verschillende algemene en particuliere bibliotheken, en het aantal uitgaven, waarvan geen enkel exemplaar tot ons is gekomen, kunnen we, wanneer we in aanmerking nemen, dat vele van diegene, die we hebben, enig overgebleven exemplaren zijn, en dat ons een enkele maal blijkt, dat in één jaar twee drukken verschenen zijn, gerust op nog vrij wat groter schatten. De oudste ons bekende uitgave is die van 1581. Een exemplaar, ook een unicum, bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek.

De titel (zie bl. 351) maakt inderdaad niet de indruk, die van een eerste uitgave te zijn. Wel is waar kan men op de belofte van vermeerdering en verbetering op dergelijke titels niet altijd zo heel vast vertrouwen, maar de verzekering is hier zo nadrukkelijk en herhaaldelijk, dat ze wel niet geheel ongemotiveerd kan zijn. Een poging echter om meer zekerheid omtrent die oudere uitgaven te krijgen en ze nauwkeuriger te leren kennen²⁾, is, geloof ik, nooit gedaan, zoals in het algemeen het Geuzenliedboek nog te weinig ernstig bestudeerd is.

De oudste liederen, die we in de geuzenliedboeken vinden, zijn van 1564 en 1565. Waarom geen liederen van oudere datum valt moeilijk te zeggen. Immers geuzenliederen in de ware zin des woords zijn deze oudste liederen natuurlijk nog niet. En indien eenmaal een lied als dat van het verbranden van Christoffel Fabritius werd opgenomen, waarom dan ook niet andere van de overtalrijke liederen, uit de vroegere dagen der geloofsvervolging? Men zal hier wel te denken hebben aan het materiaal, dat de eerste uitgever van een geuzenliederenverzameling toevalligerwijze ter beschikking had. Maar met de behoefte aan een dergelijke verzameling staat het anders: die kwam niet maar bij toeval op. De geuzenliederen zijn wel ten dele ontboezemingen en noodkreten, maar zij vormen voor een ander deel ook een poëse geschiedenis voor het volk. En het ligt voor de hand, dat het volk spoedig nadat de eigenlijke strijd was aangevangen en tot een enigszins waarneembaar resultaat begon te leiden, heeft gewenst de vroeger als vliegende blaadjes verspreide en dus licht verloren gaande liederen bijeen te hebben.

We hebben dus reden niet al te lang na 1572 een eerste uitgave van een geuzenliedboek te verwachten. En een nadere beschouwing en onderlinge vergelijking der oudste uitgaven brengt ons inderdaad tot een dergelijk resultaat.

- 1) Deze studie is reeds eerder verschenen in Tijdschr. v. Ned. Taal en Letterk. XXXVI, 276–284. Ik geef ze hier met de veranderingen en bijvoegingen, die Kuiper zelf al gemaakt had, en die noodig zijn, om ze te doen aansluiten aan deze uitgave. [L.]
- 2) Een kwestie, die zich daarbij voordoet, is heel moeilijk of onmogelijk op te lossen. Ik zei reden te hebben tot de veronderstelling, dat de drukken van 1581 en 1588 ook uit Den Haag stamden. Over het algemeen, zoals we nog zien zullen, is het karakter van het Geuzenliedboek volgens mijn mening Noordnederlands. Zijn nu intussen die alleroudste drukken dat ook? Ze vormen een aanzienlijke kern van de latere en men zou dus menen van ja. Toch stuit ik daarbij op moeilijkheden. Zo zijn bijv. de twee eerste liederen in onze bundels uit Antwerpen.

In de genoemde oudste druk (A) zijn sommige kleine aanwijzingen te vinden, die op een vroegere druk zouden kunnen wijzen. Op fol. 30 r° bijv. vinden we aldaar een lied op de tiende penning (no. 35), waarboven als opschrift staat: *Een ander vanden thienden penninck*, terwijl geen lied over de tiende penning voorafgaat. Deze titel is dus gedachteloos overgenomen. Maar het is geenszins noodzakelijk, dat hij uit een vorige uitgave van het Geuzenliedboek overgegaan is, het kan even goed zijn, dat het lied oorspronkelijk gedrukt was op een vliegend blaadje, dat meer dergelijke liederen bevatte.¹⁾

Betrouwbaarder resultaat levert een vergelijking van de beide oudste drukken, nl. A en die van 1588 (B). De titels van die twee zijn volkomen gelijk, alleen leest B in plaats van *ghedragen*, *gheschiedt*. Ook overigens tonen de twee uitgaven grote verwantschap; vooral is er een vrij nauwkeurige overeenkomst in de volgorde, die maar zeer ten dele chronologies is. Er is wel verschil, maar dat bepaalt zich hoofdzakelijk tot het ontbreken in B van sommige liederen (zo mist B de 3e en 4e der psalmen van penitencie, n°. 80 en 81, De thien gheboden des aertschen Godts, n°. 3, e.a.), en tot het bijvoegen van de liederen op de dood van Oranje. Een zo grote overeenkomst kan natuurlijk niet toevallig zijn.

Toch is B niet naar A overgedrukt. Dit blijkt uit tal van kleine afwijkingen, waarvoor geen bepaalde reden te geven is. Waarom bijv. zou B weglaten de twee laatste koepletten van het lied '*Madam de Parma die is ghelegen*' (n°. 56), die A wel heeft, en die misschien niet tot het oorspronkelijk gedicht behoorden? Evenzoo ontbreekt in B in het lied over het vertrek van Oranje uit Antwerpen (n°. 24) het apocriefe zesde koeplet (*vele rijcke personen Der confessie van Antwerpen fijn*), dat A heeft. Dergelijke uitlatingen komen nog al voor. En nog talrijker zijn de kleine afwijkingen in lezing, die moeilijk opzettelijk door B kunnen zijn aangebracht. In het opschrift van het lied over de aanval op N. Holland in 1575 (n°. 107) noemt A Requesens '*de monick*', B '*de commandeur*'. Kan die verandering nog misschien ter verduideliking zijn aangebracht, dat is niet het geval met dat tal van kleine verschilpunten, waar B's lezing noch beter noch slechter, eenvoudig een weinig anders is, en die ik hier maar niet zal aangeven. Het aantal en de aard van die afwijkingen is zoodanig, dat een ontlening van B aan A in hoge mate onwaarschijnlijk is. En wij moeten dus aannemen dat zij alleen van gemeenschappelijke oorsprong zijn, wat ons dus noodzaakt tot het aannemen van een gemeenschappelijk voorbeeld, dat ik ω zal noemen, waaruit dan A en B onafhankelijk van elkander voortkomen.

Ik sprak er al van dat A vermeerderd wordt genoemd. Men zou geneigd zijn daarmee in verband te brengen, wat aldaar fol. 96 r° gelezen wordt: *Tghene hier nae volghet en is noyt in eenighe Liedtboecken ghedruckt gheweest*. Deze woorden vinden wij in B niet. Maar ze zijn niet door A ingevoegd, veeleer heeft B ze weggelaten. Want de liederen, die op die woorden volgen, staan in de beide drukken in dezelfde volgorde, bijna gelijk. Het zijn n°. 19, 6, 7, 137, 129, 131 (alleen in B), 132, voorts alleen in A nog 59 en in B 139, 140, 141, die uit 1584 zijn. De gemeenschappelijke 'Nieuwe liederen' moeten al in ω staan. Zonderling genoeg behoort 137,

1) Hier vergist Kuiper zich — zooals zoovelen doen — door niet te letten op het tweeëlei gebruik van *ander*. Het opschrift beteekent: *Nog een liedje, en wel over den Tienden Penning*. Een komma achter *ander* zou alle onduidelijkheid weggenomen hebben, maar zoo zorgvuldig op zijne leestekens was geen enkele 16e eeuwse schrijver. [L.]

waarin het ontzet van Steenwijk, 23 Febr. 1581, wordt verhaald, dus tot dat jaar. Zodat ω ook van 1581 is, evenals A. Eigenaardig komt daarmee overeen een aantekening, die ik op het schutblad van A vindt: *In de noot Catal. Koning blz. 354 n°. 1564 wordt gezegd, dat, naar het schijnt, dit een tweede vermeerderde en verbeterde uitgave zoude zijn en volgens sommigen in 't zelfde jaar.* Toen dat geschreven werd, zal dus misschien van de uitgave ω nog een exemplaar bekend zijn geweest.

Aangezien de titels van A en B zo goed als gelijk zijn, moet ook ω een overeenkomstige titel hebben gehad, en kondigt dus ook ω zich aan als *nu nieulick vermeerdert ende verbetert*. Die vermeerdering bestond natuurlijk in de zoëven opgenoemde liederen, ingeleid door de aangehaalde woorden *Tghene hierna volghet* enz., die ook in ω hebben gestaan. Uit dit een en ander blijkt duidelijk dat er aan ω nog moet vooraf zijn gegaan een oudere druk, die alleen de liederen bevatte tot aan de bijgevoegde, en die ik ψ zal noemen. Aangezien nu die oudere liederen in A en B eindigen met lied n°. 130 (verrassing van Namen door Don Jan), en dit lied ook chronologies het jongste is, terwijl een druk gemeenlik weinig jonger is dan de laatste gebeurtenis, die er in wordt bezongen,¹⁾ kunnen we ψ in 1577 stellen, want n°. 130 is een lied op Don Jan in zijn slechtste tijd.

In de oude drukken vinden we een soort dichterlik voorwoord 'Totten goethertigen Sanger' of iets dergelijks. Dat voorwoord wordt van de ene druk in de andere dikwels overgenomen. Op bl. 1 en 2 is het naar A afgedrukt.

In druk B zijn nu na vers 26 ingevoegd de volgende regels:

Maer verraed'lijck zijns levens van den Tyran berooft
Van de Staten eerlijck doen begraven als slandts hooft.

Die regels zijn er tussen gevoegd met het oog op de vroeger genoemde gedichten over de moord op Oranje en vooral op n°. 140, het uitvoerig verhaal van de begrafenis.

In latere uitgaven wordt het gedicht weer veel sterker omgewerkt en uitgebreid. Er wordt dan melding gemaakt van het optreden van Maurits, van de inneming van Breda, Zutphen, Deventer, Nijmegen.²⁾ Kortom, het blijkt, dat de uitgevers van een herdruk, indien het inderdaad een vermeerderde was, in de voorzang soms rekening hielden met wat zij bijgevoegd hadden. En we hebben dus recht te veronderstellen, dat ook de voorzang, zooals A hem geeft, niet zijn oorspronkelijke vorm heeft.

Lezen we, gewaarschuwd door wat we waargenomen hebben, het gedicht in A over, dan komen we al spoedig tot de erkenning, dat de laatste zeven regels er niet altijd kunnen hebben bijgehoord:

Twelck ghy wt dit boecxken sult connen verstaen

een passender slotregel kan men niet wensen, en de volgende verzen noemen geheel onverwacht nieuwe onderwerpen. Maar nog veel duidelijker wijst de bouw van het gedicht het aan. De kunstige afwisseling der rijmen, waarover

- 1) Dit geldt alleen voor de oudste drukken, en dat bedoelt Kuiper hier ook. Hij wijst er hierboven immers zelf op, dat reeds B vier jaar jonger is dan het jongste daarin voorkomende gedicht L.
- 2) Zie bijlage A.

we nog nader moeten spreken, in het geheele eerste deel maakt plotseling plaats voor een allereenvoudigst schema: *verstaen — begheeft — aen — ghesneeft — vergaert — fijn — vermaert — sijn*.

Ik meen daarom te mogen veronderstellen dat we, indien we die 7 regels weglaten, een voorzang voor ons hebben van een nog vroegere uitgave dan de laatstgenoemde ψ . Immers het kan de voorzang van ψ zelf dan niet zijn, want daarin staat juist wel de *clachte van Don Joan*, die wij met die 7 laatste regels verwerpen. In die nog vroegere uitgave, die ik dan χ noem, was dan waarschijnlijk van Don Jan nog geen sprake, ook nog wel niet van zijn komst, denkelijk zelfs nog niet van de pacificatie van Gent.

Het is moeilijk zo in 't kort aan te duiden, hoe de vorm van die uitgave χ ook in de latere drukken nog blijkt. In A staan de liederen tot fol. 85 vrijwel chronologies dooreen. Daar staat n°. 58 een lied uit ± 1572 . Dan volgen plotseling liederen uit 1575 en 77 vrij wel chronologies gerangschikt (inneming van Zieriksee, Spaanse furie in Antwerpen, afzetten van Billy in Groningen, loflied op de Pacificatie, het bovengenoemde klaaglied van Don Jan).

We nemen dus aan, dat deze chronologies gerangschikte groep liederen door de uitgever van ψ zijn bijgevoegd en voor de veronderstelde uitgave χ brengt ons dat tot omstreeks 1575, niet tot vroeger, want we vinden er liederen in van dat jaar. Het jongste is n°. 107 over de aanslag op N. Holland door Hierges.

Beschouwen we nogmaals de voorzang. De eerste 15 verzen hebben dit rijmschema: a b a b b c b c c d c d d e e. De volgende verzen zijn veel minder regelmatig en kunstig van bouw, en nemen we die weg dan houden we een afgeronde strophe, zooals we die meermalen vinden, in de geuzenliederenbundel bijv. n°. 129 en 139. Indien we daarin mogen zien de voorzang in zijn oudste vorm, dan ontdekken we daarmee een druk van 1574. De laatste regel toch: *Daer na quam de Monick men macher met ghecken* vermeldt alleen de komst van Requesens. Stellig is die regel, toen de volgende verzen zijn bijgevoegd, wat omgewerkt. Ik zou zelfs geneigd zijn geweest, aan te nemen, dat er oorspronkelijk in de voorzang nog geen sprake was geweest van Requesens en dat deze oude uitgave met het vertrek van Alva was afgesloten, indien niet in dat gedeelte, dat we als de oude kern van het geuzenliedboek hebben te beschouwen, zoowel in A als B het lied '*Uut Liefden siet dicht ick dit Liet*' (n°. 91) had gestaan. Dit is een gedicht van Laurens Jacobsz Reael uit het jaar 1574¹⁾. Het is natuurlijk mogelijk dat het in een latere druk is tussengevoegd en dan tegelijk daarmee het in A en B onmiddellijk aan n°, 91 voorafgaande '*Als wy aen die Rivieren Oostwaerts saten*' (n°. 83), dat van 11 Des. 1573 is en ook van Reael. Immers de liederen van de zoëven bedoelde kern staan overigens wél tamelijk chronologies gerangschikt en deze liederen van Reael staan tussen een lied van 1567 (n°. 26) en een van ± 1570 (n°. 39) in. En in dat geval, als n°. 25 en 83 niet tot de oude uitgave behoren, zouden we die op einde 1573 kunnen stellen. Misschien zouden dan zelfs niet al de liedjes over het vertrek van Alva er bij hebben behoord. Wellicht geen der boetpsalmen, in elk geval de derde en vierde niet, die in B ontbreken. Maar deze laatste gissingen hebben te weinig grond. Voorlopig

1) Van 27 Febr. 1574, vgl. Breen in Bijdragen Vad. G. IIIe R. X, 68.

zal ik wel voorzichtiger doen het oudste geuzenliedboek, dat ik met ϕ aanduid, op 1574 te stellen.¹⁾

Een bevestiging van de onderstelling, dat er een druk van 1574 heeft bestaan, kunnen we hier en daar in de oudste drukken nog wel vinden. Zo eindigt het opschrift van n°. 40 in de oudste drukken met de woorden: *Ende connen (can) oock mede dienen op het Pardoen van desen nieuwen Commandeur Anno 1574. uutgegaen.*

Ik moet er nog op wijzen, dat J. F. Willems in zijn *Mengelingen van vaderl. inhoud* blz. 292 een geuzenliedboek noemt, waarvan hij de titel aldus geeft: *Een nieu geuse liedenboecxken, waerinne begrepen is den gantschen handel der nederlandscher geschiedenissen. Vive Dieu, la santé du Roy, et la prospérité des geus (waarschynlyk van het jaer 1574. herdrukt in 1581 enz.)*. Dat is precies de titel zoals we ons die uit de uitgewerkte van 1581 zouden opmaken. Maar als Willems werkelijk een dergelijk oorspronkelijk exemplaar heeft gekend, waar kan het dan gebleven zijn?

Voor de kennis van de wording van het Geuzenliedboek en vooral ook van het oorspronkelijk karakter er van is dit resultaat van ontegenzeggelijk belang. Ik wil daarop hier niet verder ingaan. Alleen noem ik nog de liederen, die, aangezien ze binnen de uit de ontleding van de voorzang opgemaakte termijn vallen en in de meermalen genoemde kern zowel in A als B gevonden worden, met enige zekerheid kunnen geacht worden tot ϕ te hebben behoord. Het zijn 1, 5, 15, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 35, 37, 39, 40, 44, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 65, 69, 70, 71, 78, 83, 91.²⁾ Misschien, ofschoon niet in A en B beide bewaard, ook: 33, 48³⁾, 66.

- 1) In deze, trouwens zeer moeilijke, vragen was Kuiper nog niet tot eene vaste overtuiging gekomen. Ik vind b.v. eene aantekening: 'Het kan wel zijn dat de oudste voorzang 13 regels telde en dus van het vertrek van Alva daarin nog geen sprake was; maar dan zitten we wat met dat lied van Reael'.

Zonder twijfel heeft hij hier goed gezien en is dus dat lied van Reael later ingevoegd. De strophe toch van 13 regels, die wij dan in het begin hebben, is veel gewoner dan die van 15, welke wij anders moeten aannemen. Maar vooral wordt het waarschijnlijk, omdat wij alleen dan in de volgende 13 regels een regelmatigen strophenvorm zien. Wij hebben daar dan het rijmschema a abab bb cdcd de, dat een regelmatige strophenvorm is. Beginnen wij echter met de eerste 15 regels afzonderlijk te nemen, dan krijgen wij voor de volgende ab aaa cd cd d. waarin alle regelmaat ontbreekt.

Volgens eene andere aantekening vermoedde K., dat de oudste uitgave ook de alleen in A (f°. 48, 49, 50) voorkomende gedichten, n°. 66, 77 en 84 niet zal bevat hebben en dat het Oorloff-liedeken van Duckdalve (n°. 78) daarin het laatste geweest is.

Maar als die oudste voorzang alleen vs. 1–13 omvat heeft, zal wel geen der gedichten op het vertrek van Alva in dien bundel gestaan hebben. [L.]

- 2) In de eerste uitgave van dit hoofdstuk had Kuiper hiertoe ook gerekend n°. 38, 64, 73, 82, 88, 89 en in den volgenden zin n°. 17. Het is mij niet van deze alle duidelijk, waarom hij ze later geschrapt heeft. [L.]
- 3) Hier vergist K. zich: n^o, 48 staat wel in B. [L.]

C. Nadere bijzonderheden en onderlinge verhouding der drukken.

Het Geuzenliedboek is, althans in de latere drukken en steeds meer, een volksboek. Daardoor zijn gave exemplaren betrekkelijk zeldzaam en meer dan één druk is spoorloos verdwenen.

Een volksboek mag niet te duur en niet te groot van omvang zijn. Wilde dus een uitgever nieuwe liederen opnemen, dan moest hij andere weglaten of met kleinere letter drukken.

Naast slaafsche navolging en overneming, soms zelfs van de onzinnigste drukfouten, zien wij de drukkers zich de grootst mogelijke vrijheid tegenover den tekst veroorloven, zoowel wat vorm als inhoud betreft. Daardoor vinden wij steeds nieuwe fouten, maar soms ook merkwaardige en scherpzinnige verbeteringen. Het kan zelfs voorkomen, dat wij zoo in een later druk plotseling eene lezing uit den eersten terugvinden, als een zetter toevallig eens over den tekst nadacht en dien begreep.

Voor het bepalen van de verhouding der drukken is dan ook eene vergelijking van den tekst niet voldoende; de typografische bijzonderheden zijn soms van nog meer beteekenis. Maar ook hierbij is niet elk verschil een bewijs, dat wij een anderen druk voor ons hebben. Dat vellen van verschillende drukken bij elkaar gevoegd werden, daarvan heb ik bij volksboeken nog geen geval gevonden. Zeer vaak daarentegen zijn onder het drukken verbeteringen aangebracht. Bovendien moet men rekening houden met eigenlijke drukfouten, geene zetfouten. Zoo ontbreekt in het exemplaar der Kon. Bibl. van W op fol. 37 het cijfer, in dat van Dr. Scheurleer niet. Hier is geene verbetering in het laatste, maar in het eerste is het cijfer niet afgedrukt, doordat de vorm niet goed toegesteld was. Een paar voorbeelden van eigenaardige tekstverhoudingen deel ik hier mede, ter waarschuwing tegen overijlde gevolgtrekkingen uit de varianten.

In n°. 91, vs. 1 lezen A. B *siet*. Maar I enz., N. Q hebben *hiet*. Dat heeft ook R, die een getrouwe herdruk van Q is; maar het register van R heeft *siet*. Daarentegen heeft U in den tekst *siet*, maar in het register *hiet*. T enz. hebben weer *siet* of *ziet*.

Waarschijnlijk heeft dus E (blijkens de overeenstemming van I. N. Q) in *hiet* veranderd. U en T kunnen *siet* hebben overgenomen uit de wijsaanduiding, of de zetter kende het lied in den anderen vorm. Op dezelfde wijze veranderde R in het register. Maar de zetter van U dacht er bij het register niet aan en nam daar de lezing van zijn voorbeeld trouw over. Het is dus niet noodig aan te nemen, dat een der lateren ook A of B gebruikt heeft.

In n°. 137 ontbreekt vs. 5 in A. B, in C en alle latere komt het voor. Bewijst dit nu, dat C niet naar A of B, of hun voorbeeld, maar naar een ouderen druk bewerkt is? Volstrekt niet. Wanneer C het gedicht eerst met aandacht las, of het eerst eens zong, moest hij dadelijk bemerken, dat hier

een vers ontbrak, dat op vs. 8 moest rijmen, en dan was het niet moeilijk het er bij te maken. Deze variant bewijst dus niets voor een verloren druk, maar wel, dat de volgende, althans wat dit gedicht betreft, niet op A of B, maar op C berusten.

B heeft in 139.26 de drukfout *mijn* voor *man*. De meeste hebben dat gedachteloos overgenomen. Maar I heeft ook hier verbeterd en de opvolgers van I, nl. J. L. M, lezen nu ook *man*, bovendien K. Nu is K nauwkeurig nagedrukt van H, die *mijn* heeft. Heeft dus K naast H ook nog I gebruikt? Volstrekt niet: deze verbetering kon ieder maken, die even nadacht.

Evenzoo is het in n°. 107, vss. 78. 80, waar H *Hoes* : *Boes* heeft en K *Hoef* : *Boef*. Daar behoeft K geen ouder voorbeeld dan H gehad te hebben. Maar ook de drukfout *Hoes* : *Boes* zooals H, gelijk A en B heeft, voor *Hoef* : *Boef* kon gemakkelijk gemaakt worden. Wij behoeven dus daarvoor niet aan te nemen, dat H naast G ook nog A of B heeft gebruikt.

In n°. 18, vs. 40 heeft A *Ratten*, doch de meeste andere *Rotten*. Aangezien I en N hier overeenstemmen, mogen wij ook voor E deze lezing aannemen. Maar O. P, waarvan de lezing anders op E** berust, hebben *Ratten*. Toch behoeven wij niet aan te nemen, dat O naast E** ook A gebruikt heeft. O kan uit zichzelf den vorm *Rotten* als minder beschaafd gevoeld hebben; misschien ook was in Dordrecht deze uitspraak minder gewoon.

In n°. 152 ontbreekt vs. 36 in F. G. H. K. Voor de lezing van C

Saghmen doen sterck aen dringhen

heeft I

Quamen seer sterc aendringen.

Men zou kunnen vermoeden, dat I hier de lezing van C verbeterd had. Maar het is niet waarschijnlijk, dat I ook C gehad heeft, naast H.

Ook de wijze, waarop I dit gedrukt heeft, pleit daar tegen. Vss. 35, 36, 37 nl. staan op twee regels, wat I anders nergens heeft. ¹⁾ Waarschijnlijk had dus I een voorbeeld, waarin dit vers ontbrak, en heeft hij het op eene gelukkige wijze aangevuld, tenzij hij het lied uit het hoofd kende. Wij zien dus hier, tot welke verbeteringen een drukker soms in staat was, en dat men nog geen groot geleerde behoeft te zijn om eene mooie conjectuur te maken.

Maar tegelijk geeft deze plaats een mooi voorbeeld van de slaafschheid, waarmede de drukkers soms te werk gingen. I had blijkbaar wat laat de fout bemerkt, nl. toen de bladzijde al gezet was en om nu geen regel naar de volgende te moeten overbrengen, zette hij drie verzen op twee regels. Maar J. L. M. S hebben dat trouw overgenomen. L had op de twee regels niet genoeg ruimte en het laatste woord van vs. 37 werd nu zoo gedrukt: vy-ant. Zelfs dat heeft S overgenomen, meteen eene aanwijzing, dat S niet M, maar L gebruikt heeft.

Kuiper heeft overtuigend aangetoond, dat A niet de oudste uitgave is. Zijne ontleding van den voorzang is een staaltje van fijne en scherpzinnige critiek. Dat er een druk van 1574 geweest is en dat deze de door hem aangewezen liederen bevat heeft, kan moeilijk meer betwijfeld worden,

1) Wel een paar malen twee verzen op één regel, nl. n°. 154, vs. 3 en 4 en n°. 159, vs. 9 en 10, 15 en 16, 29 en 30.

terwijl ook zijn vermoeden, dat de oudste uitgaven Zuidnederlandsch zijn, groote waarschijnlijkheid heeft.

Terecht twijfelt Kuiper er aan, of Willems een exemplaar van dezen oudsten druk gezien heeft. Behalve in de door Kuiper aangehaalde woorden, noemt Willems dezen druk nooit, en zelfs niet in zijne Oude Vlaemsche Liederen. Hij heeft het bestaan hiervan dus eenvoudig vermoed.

In één opzicht ben ik door Kuiper's betoog niet overtuigd, en ik handel zeker in zijn geest, wanneer ik dat hier niet verzwijg. Het staat nl. voor mij niet vast, dat A en B op een gemeenschappelijk voorbeeld ω berusten.

Ofschoon hij enkele overeenkomsten en verschillen in den druk van A en B wel heeft opgemerkt, heeft Kuiper m.i. daarmee niet genoeg rekening gehouden en zich te uitsluitend door tekstcritische overwegingen laten leiden. Zoo heeft hij b.v. niet gedacht aan de mogelijkheid, dat B sommige liederen en strophen uitgelaten zou hebben om ruimte te winnen. B kan b.v. gemeend hebben, dat twee boetpsalmen van Alva genoeg was en daarom den derden en vierden hebben weggelaten.

Wij moeten dus A en B nog eens vergelijken.

De groote overeenkomst in den titel kan zoowel een gevolg zijn van het gebruiken van een zelfde voorbeeld als van directe overneming. Maar de inhoud wijst vooral op het laatste.

De volgorde in beide drukken is volkomen gelijk, behalve dat B n°. 103 verplaatst heeft om de beide liederen op het ontzet van Leiden op elkaar te laten volgen.

Nemen wij onmiddellijke overneming aan, dan gaf B een herdruk van A, met bijvoeging van n°. 67, 131, 140, 141, 142. Maar hij wilde den omvang verminderen, van 13 op 10 vel terugbrengen. Daarvoor nam hij een iets grooter formaat, nl. 38 regels per blad. tegen 33 van A, en spaarde in elk opschrift nog iets uit door een kleinere letter te nemen. Toch kon hij nog niet den geheelen inhoud van A opnemen, en liet n°. 80, 81, 3, 33, 18, 111, 43, 95, 79, 66, 77, 99, 85, 36, 75, 17, 122 en 59 weg; bovendien de vier laatste strophen van n°. 56, de zesde van n°. 24 en de laatste van n°. 35.

Doordien B n°. 66, 77 en 84 weglief, kon hij ook boven 78 'Volghen de Oorlofliedekens van Duckdalve' niet behouden, waarmede waarschijnlijk de bijvoeging in den tweeden druk begonnen is.

Nemen wij geene directe overneming aan, dan zou A dit alles bijgevoegd hebben. Het zou dan echter wel vreemd zijn, dat A juist in het begin van het boek zooveel bijgevoegd had, terwijl het daarentegen zeer begrijpelijk is, dat iemand, die bekorten wil, dadelijk in het begin gaat schrappen.

Dat de laatste strophen van n°. 56, die toch niet later dan 1572 gedicht zijn, eerst door A, dus in 1581, zouden zijn bijgevoegd, is onaannemelijk. Ook de laatste strophe van n°. 35 is wel vóór 1581 gemaakt. En de zesde strophe van n°. 24 is zeker ingevoegd (Kuiper's redeneering is m.i. overtuigend), maar niet eerst door A. Wel zal B niet in het midden van een lied eene strophe uitgelaten hebben om ruimte te sparen, maar hij kan evengoed als wij gevoeld hebben, dat deze in het verband niet paste.

Dat B in het eene gedicht bijna geen spellingverschillen met A toont, in het andere veel, is nog geen bewijs, dat B niet naar A bewerkt is. Wij zouden anders de

ongelijkmatigheid, die wij van den zetter van B niet willen gelooven, moeten toeschrijven aan den zetter van een verloren druk, of wij zouden moeten aannemen, dat B naar meer dan één voorbeeld bewerkt was.

Verschillen als in n°. 56, vss. 66, 86 bewijzen hier ook niets.

Moeilijkheid geven slechts twee plaatsen, die dus even besproken moeten worden.

In n°. 19 heeft A van eene kantteekening een opschrift gemaakt. Heeft B nu een ouderen druk voor zich gehad, of de fout ingezien en verbeterd? Het eerste is zeker het eenvoudigst. Maar ook het tweede is mogelijk, zelfs als wij daarbij moeten aannemen, dat de zetter van E dezelfde verbetering gemaakt heeft: immers ook I en N hebben den naam als kantteekening.

Evenzoo zou een gemeenschappelijk voorbeeld de eenvoudigste verklaring geven van het feit, dat B bij n°. 120 eene onderteekening heeft, die A mist. Maar eene bijvoeging in B is toch niet onmogelijk, vooral in dit geval niet, waar het een dichter betreft, die in den kring van deze uitgevers goed bekend was.

Vergelijken wij niet een herdruk van den tekst van A en B, maar de drukken zelf, dan worden wij dadelijk getroffen door de groote overeenkomst.

Dat begint reeds met den titel. De omlijsting is in B, en evenzoo in C, D, F, uit dezelfde figuurtjes opgebouwd als in A. Maar terwijl zij in A een goed doordacht, gesloten geheel vormen, is dat reeds in B niet meer het geval, doordien de spiegel van B iets hooger is. Het is duidelijk, dat B hier A heeft nagevolgd.

De titelprentjes zijn zoo gelijk, dat zij vermoedelijk van hetzelfde blok zijn afgedrukt. Ook in den verderen druk is zoo groote overeenkomst, dat men zou kunnen vermoeden, dat zij van dezelfde drukkerij komen. Zeer opmerkelijk is b.v., dat de eerste strophen van n°. 40 in A en B met dezelfde antieke hoofdletters beginnen. Maar B is over het geheel veel minder mooi, zoodat wij ook zouden kunnen denken aan bevriende drukkers, die elkander de houtblokken leenden of overdeden; het kan echter ook aan het papier liggen.¹⁾

Alles te zamen genomen, vind ik het waarschijnlijkste, dat B naar A is gevolgd. Hebben zij echter een gemeenschappelijk voorbeeld, dan is dit reeds een Delfsche of Haagsche druk geweest, niet meer een Zuidnederlandsche.

Van A en B wordt geene plaats genoemd. Maar zij hebben met C, D, F zoo groote typografische overeenkomst, dat zij alle uit dezelfde of uit bevriende drukkerijen komen. Wij zouden het laatste moeten aannemen volgens den titel. Daar staat toch, dat C en D gedrukt zijn bij Aelbrecht Heyndricksz. en F bij Hillebrandt Jacobsz. Maar juist deze drie zijn zoo gelijk, niet alleen in de hoofdletters, maar ook in de sierletters en aandachtsteekens, dat zij zeker op dezelfde drukkerij gezet zijn.

De waarschijnlijkste verklaring hiervan is, dat de beide uitgevers samengedaan hebben. Waarschijnlijk zijn er dus ook wel exemplaren van C en D met het adres van Hillebrandt Jacobsz. en van F met dat van Aelbrecht Heyndricksz. geweest.

Het titelprentje is in A-D hoogstwaarschijnlijk, en in F waarschijnlijk van hetzelfde blok afgedrukt. Ook de omlijsting kan dezelfde zijn; zij maakt althans, terwijl zij in A nog frisch is, in elke volgende den indruk van steeds meer afgesleten te zijn.

Ten slotte moeten wij er nog op wijzen, dat het titelprentje in A niet oorspronkelijk is. Het is blijkbaar nageteekend naar dat van 'Der Geusen

1) Volledige bespreking der typografische bijzonderheden, zonder dat men de drukken zelf daarbij zien kan, heeft geen zin. Zelfs de uitvoerigste beschrijving en de nauwkeurigste reproductie blijven hier onvoldoende. Ik deel dus slechts een klein gedeelte mede van hetgeen ik heb opgemerkt.

handelinghe ende oprechte meeninghe' enz., een pamflet van 1566, waarvan een ex. in de Universiteitsbibliotheek te Gent is (Meulman, n°. 123).

A. B. C. D. F vormen dus eene reeks, waarvan elke volgende van den onmiddellijk voorgaanden is overgenomen. Daarbij sluiten zich G. H. K aan.

C is nagedrukt naar B, met weglating echter van zes liederen en bijvoeging van acht nieuwe.

D is zeer nauwkeurig nagedrukt naar C, met bijvoeging van drie liederen.

F is, behoudens spellingverschillen, van het begin tot het einde regel voor regel gelijk D.

De op bladz. 365 genoemde uitgave van Jan Amelisz. zal, naar den titel te oordeelen, wel naar F zijn nagedrukt.

G is nauwkeurig nagedrukt naar F. Zelfs de fouten in de folieering zijn gedeeltelijk overgenomen. Natuurlijk zijn er ook nieuwe drukfouten bijgekomen, maar ook enkele verbeterd, b.v. in het register.¹⁾

Het tweede gedeelte van den titel is zeer verkort en het titelprentje is niet meer van hetzelfde blok, maar opnieuw gesneden, ofschoon nauwkeurig nagevolgd.

Een opmerkelijk, en moeilijk verklaarbaar, verschil is echter in den voorzang. Deze heeft het opschrift als in C. D. F, maar den tekst van B.

H is bewerkt naar G, zooals reeds blijkt uit den voorzang. Maar doordat H slechts 37 regels per bladzijde had, tegenover de 38 van G, moest hij ruimte zien te winnen. Daarvoor werden verscheidene bovenschriften sterk bekort en een aantal historische bijzonderheden weggelaten. Bovendien is op het register een bladzijde ingehaald. Vier liederen zijn weggelaten en twee bijgevoegd.

Het titelprentje van H is opnieuw gesneden en is daarbij vrij wat minder geworden.

K is naar H nagedrukt. Maar driemaal heeft hij een lied van H door een ander vervangen, nl. n°. 53, 71, 64 door 1, 72, 178. Hier vooral ziet men, hoe een zetter weer met zijn voorbeeld gelijk zoekt te komen, wanneer er verschil gekomen is. Na fol. 56° begint dan ook elke bladzijde van K weer met denzelfden regel als in H.

Niet alleen de typografische bijzonderheden, maar ook de tekst toont aan, dat deze uitgaven eene doorlopende reeks vormen, zooals te zien is uit de in de noten medegedeelde varianten en de tabellen hierachter.

Een oogenschijnlijk belangrijk verschil²⁾ is, dat in A-G, N-P. V de titel begint met *Een*, in H-L. CC. DD met *Het*, in M met *Dubbelt*, terwijl in de andere geen van drieën voorkomt. De verklaring is deze.

In vroeger tijd gebruikte men meermalen *een*, waar wij *het* zeggen. Zoo ook hier. In alle oude uitgaven lezen wij *Een*. H nam ook den titel van G over, maar verving, in overeenstemming met het nieuwere spraakgebruik *Een* door *Het*, zooals wij nu ook in de meeste latere vinden.

E is onmiddellijk of middellijk naar A bewerkt. Hij heeft verschillende liederen, die in A wel, in B-D niet voorkomen. Wel heeft hij vele van A weggelaten en daarvoor een aantal andere ingevoegd, maar die, welke hij met A gemeen heeft, staan in dezelfde volgorde. Telkens ook komt de bladzijde van E weer met A gelijk.

1) Maar niet, dat in het register 'Och wie sal mijn ooghen' is weggefallen. Deze fout van C is tot K gebleven.

2) Kuiper hechtte er nog al waarde aan.

Dat wij juist dezen druk niet zelf hebben kunnen raadplegen, is wel een nadeel, omdat I gedeeltelijk en N, Q en T grootendeels hierop berusten.

I heeft op den titel van het 1e deel 'wt alle oude Geusen Lietboecken by een versamelt' en werkelijk heeft Van Breugel zoo niet alle, dan toch eenige oude uitgaven gebruikt. Van de alleen in A voorkomende liederen ontbreken n°. 77, 85, 111, 122, van de verder alleen in A en B voorkomende n°. 101, van de in F-H voorkomende n°. 161. Voor het overige heeft hij alles wat in vroegere drukken voorkwam.

Daarenboven heeft I niet minder dan 63 liederen, die in de ons bekende vroegere drukken niet gevonden worden. Het is hoogst onwaarschijnlijk, dat hij deze alle uit ons onbekend gebleven Geuzenliedboeken zou hebben overgenomen. Hij zal er wel meer genomen hebben uit andere liedboeken en vooral van vliegende blaadjes, enkele misschien wel uit handschriften. Op den titel van het 2e deel staat dan ook niet 'wt alle oude Geusen Lietboecken', maar 'Van verscheyden Auteuren'.

Het was blijkbaar zijn plan eene zoo volledig mogelijke verzameling aan te leggen. Omdat de bundel dan echter te groot, en voor een volksboek te duur zou worden, maakte hij er twee deelen van, die afzonderlijk te koop waren.

De volgorde is zooveel mogelijk chronologisch. Naar den titel zou men verwachten, dat het 1e deel de liederen tot 1574 zou bevatten, het 2e deel de latere. Wij vinden echter in het 1e deel ook n°. 115, 124, 126 en 135, in het 2e deel n°. 19, 29, 41, 47, 63 en 64. De gedichten van het jaar 1574 zelf zijn over de beide deelen verdeeld.

Het titelprentje van I is van hetzelfde blok afgedrukt als dat van H. Later heeft dit blok nog dienst gedaan voor J en II.

In het eerste deel staan zes, in het tweede vier zeer leelijke portretjes.

Uit de varianten blijkt, dat I vooral E gebruikt heeft, en niet A. Men zie b.v. de uitlatingen in n°. 120, het ontbreken van het proza bij n°. 140, en verder alle plaatsen, waar I met N overeenstemt, zooals n°. 107, vs. 67. Ook in n°, 35. vs. 22 kunnen A of B niet het voorbeeld van I geweest zijn; daar heeft hij zeker H gebruikt.¹⁾ Maar I heeft n°. 74 en 75, die verder alleen in A voorkomen. Hij zou dus voor deze beide A gebruikt moeten hebben, tenzij hij ze heeft overgenomen van een vliegend blad, evenals n°. 76, dat in geen enkelen ouderen druk staat.

Daarnaast maakt I zeer zelfstandige verbeteringen b.v. n°. 120, vs. 53, 55, n°. 139, vs. 26, wat het zoeken van zijn voorbeeld wel bemoeilijkt.

Opmerkelijk is nog, dat I in het register van het tweede deel bij de beginregels van twee der liederen, die in de dubbel getelde bladen 40–47 voorkomen, 'letter G.' bijvoegt, dat is de letter van het vel.

J is, afgezien van de nieuwe drukfouten, volkomen gelijk I. Zelfs de fouten in de folieering zijn overgenomen. Voor de portretten zijn dezelfde blokken gebruikt. Dat J naar een der eerste exemplaren van I is nagedrukt, blijkt op fol. 23. Daar had I foutief 19, maar er is met de hand 23 overheen gedrukt. J heeft echter ook 19.

1) I begint ook den titel met *Het* evenals H.

L is nagedrukt naar J, niet naar I, vgl. b.v. n°. 32, vs. 17. Ook hier is nauwkeurig nagedrukt, zelfs het register. De getallen hiervan passen echter niet altijd, doordat de tekst hier en daar verloopt. L heeft nl. 1 regel minder per bladzijde, wat soms gedeeltelijk ingehaald wordt door de kleinere letter en het weglaten der portretten. De rest wordt in het eerste deel ingehaald door den kleineren druk van het register, dat in I en J drie bladzijden is, in L iets meer dan twee. Het cijfer in het register geeft dus niet altijd het folio van L aan, maar wel van I en J.

Nog erger is het in het tweede deel. Ook hier verloopt de tekst telkens, maar bovendien heeft L na fol. 80^r zeven liederen tusschengevoegd om dan op fol. 91^v met de Refereynen door te gaan. Van de laatste zijn dus in het register de cijfers 10 of 11 te laag.

L heeft op den titel denzelfden rand als A-E. Het titelprentje is opnieuw gesneden, misschien naar H. Het is het eenige titelprentje met twee rechterhanden, alle andere hebben twee linkerhanden.

M is weer regel voor regel nagedrukt naar L. Zelfs alle fouten in het register zijn overgenomen. Het prentje is weer zelfstandig nagesneden.

I. J. L. M vormen eene afzonderlijke groep. Het zijn de eenige uitgaven in twee deelen. Van de latere berust alleen S hierop.

Van alle Geuzenliedboeken heeft E de talrijkste nakomelingschap gehad. Behalve S en V, berusten alle uitgaven na M hierop.

N toont al dadelijk in den titel en in de voorrede in proza zijne afhankelijkheid van E. Maar tusschen E en N liggen twee of meer drukken.

Tot fol. 105^v heeft N alle liederen, die in E voorkomen, terwijl zij altijd of bijna altijd op dezelfde bladzijde beginnen. Daarna volgen n°. 164, 174 en 175, waaronder op fol. 111^r 'Finis. Hier eyndet Geuse Liedeboeck', dan het register (3 bladz. en onderaan 112^v 'Finis') en dan fol. 113^r lezen wij: 'Hier volgen noch sommige liedekens die voor desen in ander boecken uytgelaten zijn, ende van den sangher begheert worden, daerom hier by ghevoecht'. Dit zijn n°. 1, 73, 140, 64, 19. Op de laatste bladzijde ten derden male 'Finis'.

Het is dus duidelijk, dat tusschen E en N nog minstens twee drukken liggen, die wij E* en E** noemen, waarvan de eerste n°. 164, 174, 175 heeft bijgevoegd, de tweede n°. 1, 73, 140, 64, 19. N is dan een nauwkeurige herdruk van E**.

Het titelprentje is weer eene kopie van een uit de A-reeks. De sierlijst is op dezelfde wijze samengesteld als in B enz. Waarschijnlijk had dus ook E een dergelijken rand.

O is grootendeels gelijk N, maar reeds de titel toont aan, dat niet N zelf het voorbeeld geweest is. Dit moet E** geweest zijn, niet E*, omdat O ook n°. 140 heeft.

Reeds in de eerste helft zijn enkele liederen uitgelaten, maar aan het einde een groot aantal, zoowel omdat O drie vellen kleiner is dan N, als om eenige nieuwe bij te voegen, waaronder n°. 162, een Dortsch lied, dat evenals n°. 204, verder alleen in P gevonden wordt.

Het titelprentje is opnieuw gesneden, waarschijnlijk naar dat van M. Het blok is later ook gebruikt voor P en U.

P is nagedrukt van O. De tekst is tot fol. 88^v, behoudens drukfouten en spellingverschillen, regel voor regel gelijk O. Maar dan begint P te bekorten en verzen weg te laten (van n°. 204 zelfs zes strophes), twee verzen op één regel te zetten, enz. Daardoor krijgt hij, zonder het boek grooter te maken, ruimte voor n°. 233, dat in geen anderen druk gevonden wordt.

Dat P in n°. 31, vs. 9 *Heer* heeft, kan geene aanwijzing zijn, dat hij een druk van de groep A-H gebruikt heeft, omdat hij de 7e strophe heeft. Misschien kende de zetter het lied, dat onder het volk zeer goed den ouden vorm kan behouden hebben.

Herhaaldelijk heeft P zelfstandige verbeteringen in den tekst gemaakt. Hoe hij daarbij te werk ging, ziet men in n°. 204, waarvan wij daarom de varianten volledig mededeelen.

Ook Q is uit E** overgenomen, maar heeft n°. 3, 73, 175 uitgelaten. Misschien moeten wij zelfs nog een druk E*** aannemen, waarin n°. 73 en 175 reeds ontbraken, omdat deze ook in U en T beiden ontbreken. Daaruit is dan ook te verklaren, dat A-P en V op den titel hebben 'den gantschen [V geheelen] handel', al de andere 'den oorsprongh van de Troubelen'. E*** heeft dan bezwaar gehad tegen deze ouderwetsche beteekenis van *handel*.

Deze uitgave heeft 15 portretten, andere dan I. Volgens Beger zijn het dezelfde als in de uitgave van Van Meteren, Danswijk 1608, die naar Fruin's mededeeling in Nijhoff's Bijdragen IV, 83 te Amsterdam gedrukt is.

R is zoo gelijk aan Q, dat zij wel eens voor dezelfde uitgaven gehouden zijn. Legt men ze naast elkander, dan ziet men echter tal van kleine verschillen. Het meest in het oog loopende verschil is, dat in Q de titel zwart omlijst is, in R rood.

Dat Q ouder is dan R, blijkt bij vergelijking der portretten. Dat van Brederode b.v. op fol. 5^r is in Q nog gaaf; in R zijn er beneden rechts hoeken afgesprongen en zoo vindt men het ook in W. Dergelijke verschillen zijn er ook bij andere portretten. Voor het vermoeden van Beger, dat beide drukken van hetzelfde jaar zouden zijn, is geene enkele aanwijzing.

S heet het Tweede deel, en is ook wel als zoodanig bij Q en R bedoeld, maar draagt een zoo verschillend karakter, dat wij hem toch liever afzonderlijk houden. Dat twee liederen, die reeds in Q. R staan, ook hier voorkomen, nl. n°. 64 en 107, maakt dit nog niet noodzakelijk. Maar terwijl Q een gewone herdruk is van eene vroegere uitgave, heeft S zich daartoe niet bepaald. Smient voelde zich meer uitgever dan drukker. Vandaar dat hij eene eigen voorrede geeft met nog een groot historielied er bij. Hij heeft alles verzameld, wat hij vinden kon, dat nog niet in Q stond. Van andere Geuzenliedboeken heeft hij echter alleen L gehad. Daaruit heeft hij 24 liederen uit het eerste en 31 uit het tweede deel opgenomen. Daarbij kwamen er dan nog 19, die in geene vroegere uitgave voorkomen, en die hij dus waarschijnlijk van vliegende blaadjes of uit handschrift kende. Daartegen heeft hij ook juist 19 van L weggelaten. Dat zal wel geweest zijn om zijn boekje niet te dik te maken; bij de meeste althans kunnen wij noch in den inhoud, noch in den vorm daarvoor eene reden vinden.

Dat hij bepaald L, niet M gebruikt heeft, blijkt b.v. uit n°. 41, vss. 36 en 72, n°. 125, vs. 14, n°. 152, vs. 37 en n°. 212, vs. 104.

Hij heeft zooveel mogelijk 'yeder Liedeken op sijn behoorlijcke Jaer ende Maent achtervolgende gestelt', maar is daarin niet bijzonder geslaagd. Zijne verzameling begint toch met n°. 125, 32, 131, 41, 63, 2, 13 enz. Hoe onnauwkeurig hij las, zien wij bij n°. 86. Hij dateert de gebeurtenis 'Den 31 January. 1574' en vindt dezen datum zeker wel uit vs. 10. Maar daar wordt gezegd, dat toen de nederlaag in Antwerpen bekend werd.

In het gedicht 'Inleydingh tot den Sanger' vertelt hij de geschiedenis van 1496–1609.

Behalve historicus was Smient echter ook een goed zakenman. Op blz. 188 na de liederen, die den aanslag op Maurits in 1623 verhalen, deelt hij mede, dat hij nog exemplaren heeft van 'de gantse gheschiedenisse van dit Verraet', zooals het in 1623 door zijn vader gedrukt is, en dat hij die voor 2 stuivers te koop biedt. Evenzoo kondigt hij op bl. 216 het derde deel aan, dat spoedig 'by hem uytghegheven sal worden'. Of dit ook verschenen is, weten wij niet.

Het boekje bevat 11 houtsneden, die alle bij den tekst passen, en gedeeltelijk althans ook zeker wel hiervoor gemaakt zijn.

Vier der nieuwe gedichten (165, 180, 191, 199) van S komen ook in V voor, een daarvan ook in AA-DD (165) en een in W. IJ (180). Daaruit zullen wij echter wel niet mogen opmaken, dat deze drukken S gebruikt hebben. Eerder kunnen wij aannemen, dat verschillende drukkers deze gedichten van vliegende blaadjes hebben overgenomen. Dit laatste verklaart ook de vele geringe verschillen van spelling enz. in n°. 165 en 199.

T kan niet naar Q bewerkt zijn, om hij n°. 3 heeft, niet naar O of P, omdat hij n°. 26, 91, 39, 87 enz. heeft. T is dus bewerkt naar E***, maar mist n°. 40, 97, 104, 9, 6, 172, 64, 19, bovendien drie strophen van no. 46, een van n°. 116 en de laatste van n°. 139; van n°. 12 is er alleen de eerste strophe.

De lezingen van T komen het meest met Q overeen tegenover N b.v. n°. 42, 45 vs. 35, 46 vs. 34. 36, 50 vs. 26–28, 88 vs. 4. 68, 113 vs. 34. 35, 120 vs. 45. Een enkele maal echter met N tegenover Q, b.v. 57, vs. 54, 116 vs. 47. In 114 vs. 77 heeft T eene betere lezing dan Q en N, maar het is in het rijm.

Isaac Reyersz. heeft dus niets te maken met Andries Reyersz.

T heeft, behalve den titel en de keerzijde daarvan, nog 25 houtsneden, waarvan een enkele groote overeenkomst heeft met S, maar toch niet hetzelfde is.

In het door ons gebruikte exemplaar van T ontbreekt het dubbelblad 97, 104, in dat van X ontbreekt zelfs het geheele vel. Maar van Z en AA, die geheel gelijk aan T en X zijn, hadden wij complete exemplaren, zoodat wij toch het volgende van T kunnen mededeelen.

Fol. 96^v bevat de eerste strophe van n°. 12 en heeft de reclaam *Ghy*. Dat is evenzoo in X, Z, AA. Men verwacht nu op 97^r de tweede strophe van n°. 12, maar wij vinden daar in Z en AA n°. 34. Dit moet ook in T en X zoo geweest zijn, omdat de rest van het vel van T volkomen gelijk is aan Z en AA.

Het meest voor de hand ligt het te denken, dat de zetter een voorbeeld had, waarin een blad ontbrak, of dat hij bij vergissing twee bladen omsloeg. Maar wij kennen geene uitgave, waar eene bladzijde eindigt met de eerste

strophe van n°. 12. Wij zouden dan moeten aannemen, dat er tusschen E*** en T eene dergelijke uitgave verloren gegaan is. Dat is echter niet waarschijnlijk. Het kan ook wel groote achteloosheid van den zetter geweest zijn. Maar ook kan hij het opzettelijk gedaan hebben, om ruimte te winnen; het is toch tegen het einde van het boek, waar hij vrij wat heeft uitgelaten.

Opmerkelijk is echter, dat drie of vier volgende dit precies zoo hebben overgenomen, zonder te bemerken, dat nu de reclaam onjuist was.

U is ook een Dortsche druk, maar kan niet naar O of P bewerkt zijn, omdat hij een aantal liederen heeft, die daar ontbreken. Om dezelfde reden kan T zijn voorbeeld niet zijn. Evenmin kan Q het zijn, omdat U n°. 3 heeft. Het was dus een oudere druk. Maar U heeft, naast een aantal lezingen, die hij met N tegenover Q gemeen heeft (b.v. 90. 1), ook een aantal, waarin hij met Q tegenover N overeenkomt, 12.61, 114.64, 116.47. Wij zullen dus wel moeten aannemen, dat E*** waarin n°. 3 nog voorkwam, het voorbeeld was van Q en U.

Wij zien dus, dat de drie Dortsche drukkers Andries Reyersz. en zijne weduwe, Isaac Reyersz. en zijne weduwe, en Feermans niet zoo heel vriendschappelijk met elkander omgingen, althans niet samenwerkten. Opmerkelijk is daarbij echter, dat het titelprentje van U van hetzelfde blok is afgedrukt als in O en P. Had de firma Andries Reyersz. opgehouden te bestaan, of had zij alleen blokken verkocht?

Behalve het titelprentje heeft U nog 9 houtsneden, waaronder eenige herhalingen, zoodat het slechts vijf verschillende zijn.

V is eene zelfstandige verzameling, die op geene der vroegere berust. Hij heeft vijf liederen gelijk S, maar zeker niet overgenomen. Een daarvan staat ook in AA-DD (n°. 165). Maar 12 liederen van V vinden wij ook in W. IJ; deze zijn waarschijnlijk wel overgenomen.

V heeft geene prentjes.

Op de keerzijde van den titel staan eene aanhaling uit Cicero, De oratore en eene uit Diodorus Siculus. Van Roggen heeft blijkbaar de Geuzenliederen dus in de eerste plaats als historieliederend beschouwd.

Aan een groot aantal liederen laat V historische toelichtingen voorafgaan uit Van Meteren, Bor, Baudartius, Van Wassenauer, Lamb. de Rijke. Voor zoover zij van belang zijn, hebben wij ze in de noten overgenomen.

W is nauwkeurig nagedrukt naar Q of R. Maar omdat hij aan het einde wilde bijvoegen, begon hij reeds spoedig liederen uit te laten. Daarbij zorgde hij er voor zooveel mogelijk geheele bladzijden uit te laten, om toch elke bladzijde met denzelfden regel als R te kunnen beginnen. Daarvoor nam hij ook een enkele maal een ander lettertype. Vooral in het proza boven de liederen blijkt dat.

Hij heeft 23 liederen van Q. R overgeslagen en aan het einde 13 nieuwe bijgevoegd.

De portretten zijn van dezelfde blokken afgedrukt als in Q en R. Maar in plaats van het oude titelprentje vinden wij er een met de geschiedenis van Lucretia, en op fol. 68ro in plaats van het portret van Parma dat van een mij onbekende (volgens Beger van een Engelsch admiraal).

Toen Smient met het drukken van het Geuzenliedboek ophield, heeft dus Bouman de blokken van hem overgenomen. Maar er ontbraken er twee.

Behalve het laatste, dat wel aan een vliegend blad is ontleend, heeft W de bijgevoegde liederen zeker wel overgenomen uit V. Er zijn geene varianten, die zich tegen deze opvatting verzetten en wel opmerkelijke overeenstemmingen, die daarvoor spreken.

Men zou anders kunnen denken, dat Bouman met de houtblokken van Smient ook de gedichten had overgenomen, die deze reeds voor zijn derde deel verzameld had.

X is bladzijde voor bladzijde gelijk T, zelfs heeft hij overal dezelfde letter. Hij heeft twee prentjes meer; een enkel is hiervoor nieuw gesneden, éénmaal omgewend.

Op bl. 28ro staat een prentje i. p. v. eene sierlijst in T.

IJ is zoo nauwkeurig naar W nagedrukt, dat men het voor denzelfden druk zou houden, als er geene nieuwe drukfouten waren.

De portretten zijn alle van dezelfde blokken als in W, maar het titelprentje is hetzelfde als van H. I en J. Blijkbaar had Bouman daarvoor nu ook het blok gekregen.

Z is in alles volkomen gelijk aan X, op eene enkele sierlijst na, om een portretje of aan het einde van een lied.

AA is zeer nauwkeurig nagedrukt van T, X of Z, maar er zijn twee liederen ingevoegd, nl. n°. 165 en 167. Er zijn met het portret van Maurits op den titel meegerekend, niet minder dan 30 prentjes, maar slechts 8 zijn eenigszins toepasselijk. Op bl. 86vo staat zelfs bij n°. 154 het portret van Bethlen Gabor.

De prentjes zijn geheel andere dan die in T, X of Z. Maar dat op de keerzijde van den titel lijkt wel eene navolging van dat in T.

BB is geheel gelijk aan AA. Alleen verloopt op sommige bladzijden de tekst een enkelen regel, doordat er eene andere houtsnede gebruikt is, maar dat wordt dadelijk op de volgende bladzijde weer ingehaald. De onjuiste reclaam op fol. 96vo is tot in dezen druk gebleven.

De prentjes op en achter den titel en de randversiering op den titel zijn van dezelfde blokken gedrukt als in AA. De overige houtsneden zijn gelijk in aantal en op dezelfde plaats als in AA, maar slechts 19 van dezelfde blokken. Het vignet aan het einde van het register is hetzelfde als in AA, maar van grooter formaat.

De toepasselijkheid der prentjes is niet grooter. Bij de beschrijving van den slag bij Nieuwpoort vinden wij b.v. een prentje, hoe Thamar door den knecht van Ammon de deur uitgeschopt wordt. Het portret van Bethlen Gabor is ook hier.

CC is, naar den inhoud en de varianten te oordeelen, een nadruk van AA of BB. Hij heeft dan echter zeven liederen van zijn voorbeeld weggelaten (171, 12, 34, 139, 132, 164, 174). Evenzoo de tweede helft van n°. 90; dat dit opzettelijk gedaan is, blijkt uit de reclaam.

Maar hij heeft er zes bijgevoegd, die in BB ontbreken (40, 69, 103, 153. 123, 161). Deze komen alle tezamen alleen voor in C. D. F. Waarschijnlijk heeft dus CC ook een van deze gekend, en wel F, zie bij 161.

Hierop wijst ook het opschrift van n°. 40. Gelijk A vinden wij dit in

(E) N, en alle latere, behalve CC. DD. Daarentegen komen, zooals ook te verwachten is, C. D. F–H. K met B overeen. I. J. L. M hebben het geheel anders. Maar CC. DD zijn gelijk B.

Bij vier gedichten, nl. n°. 3, 24, 102 en 108 heeft CC eenige verzen bijgevoegd.

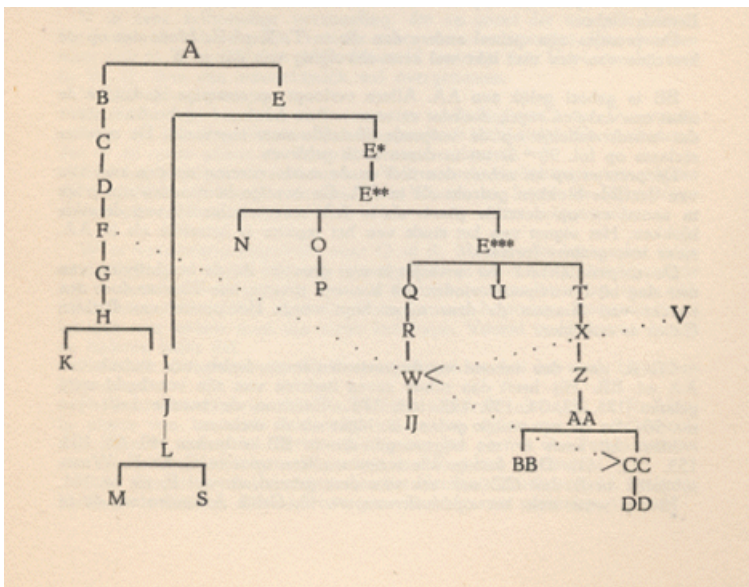
De zeven prentjes zijn alle vrij wel toepasselijk.

DD is zeer nauwkeurig nagedrukt van CC. Zelfs de eigenaardige nummering 'Fol. 3' is overgenomen, terwijl hier, evenals in CC, de bladzijden geteld worden.

Tekstverschillen zijn er nagenoeg niet, natuurlijk wel spellingverschillen.

Op dezelfde plaatsen als in CC staan prentjes van dezelfde grootte, maar geen van alle hetzelfde. De portretten op den titel en op bl. 3 zijn zeer vrij nagesneden naar die van CC. Sommige passen in het geheel niet bij den tekst. Op bl. 55 vindt men er een uit den Uilenspiegel en dat op bl. 11 is uit het volksboek van Julius Caesar, of althans uit een dergelijk geschiedboek.

Onderstaande stamboom is eene aanschouwelijke voorstelling van hetgeen hier over de verwantschap der drukken gezegd is. Komen er tot nog toe onbekende drukken voor den dag, dan zal het nu niet moeilijk meer vallen, hunne plaats hierin aan te wijzen.

Er zijn nog eenige gelijknamige boekjes, die wel van groote vaderlandsliefde en Oranjegezindheid blijk geven, maar toch geen eigenlijke Geuzenliedboeken zijn.

1. Het Nieuwe Bossche/ Geuse Lied-Boek, /Anders genaemt, Oranjens Triumph-/ Liedekens. /Beplant met alle Victory-Gezangen, tot Lof/ van zijn Doorluchtige Hoogheyt /Fredrik Hendrik van Nassouw./ Den laetsten Druk met veel schoone Figuren verciert./ [Prentje: Frederik Hendrik en de Bossche Maagd.] In 's Gravenhage,/ Gedrukt by Cornelis van Zanten,/ Ord. Stads en Kleinzegel Drukker, 1742.// 8° 96 bladzz.

Het boekje bevat 38 liederen, waaronder n°. 163, 228, 229, 230, 234, 252 van onze uitgave.

Een exemplaar hiervan is in de Universiteitsbibliotheek te Gent.

Nog twee drukken zijn mij hiervan bekend geworden.

1° Bij Hendrik Walpot te Dordrecht 2. j. 8° obl., waarvan de firma R. W. P. de Vries een exemplaar bezit.

2° Bij J. Kannewet te Amsterdam, 1752, 8° obl., in de bibliotheek van Dr. Scheurleer. Vgl. Scheurleer, bl. 207.

De eerste druk van dit boekje moet toch wel van 1629 zijn. Dat het meer dan eene eeuw later nog herhaaldelijk herdrukt werd, bewijst wel, hoe populair het was. Dat al de drukken van meer dan eene eeuw spoorloos verdwenen zijn, bewijst wel, hoezeer het een echt volksboek was.

Opmerkelijk is, dat deze Oranjegezinde boekjes bij den 'Ord. Stads en Kleinzegel Drukker' verschenen in het stadhouderslooze tijdperk.

2. Triomf van Nederlandt, Of vervolg op het Eerste Tweede en Derde deel van het Geuse Liedboek, Waar in begrepen is den Oorspronk en Voortganck van den laatsten Oorlog, mitsgaders de glorieuse Overwinningen waar mee Nederland in den zelve heeft gezegenpraalt; Alle te zamen gestelt op aangename Vooisen. Ook is hier by gevoegt Dirk Ravesteins Glorie van Nederlandt. Nooit voor dezen meer Gedrukt. Vive le [portret] Geus. In 's Gravenhage, By Cornelis van Zanten, Boekdrukker Boek- en Papier-Verkoper op 't Spui 1734. 8°, 96 bladz.

Behalve één schimplied op de Roomsche kerk, betreffen alle liederen den Spaanschen Successieoorlog.

Ook hier zien wij weer, dat de oudste drukken spoorloos verdwenen zijn. Toevallig zijn alle bewaard gebleven exemplaren, voor zoover zij mij bekend geworden zijn, van dezen druk.

Geene enkele der zangwijzen is dezelfde als in de eigenlijke Geuzenliedboeken.

3. Het nieuw Matroozen Geuzen Liedboek, No. I.

Zonder plaats of jaar [1781], 16 bladzz., groot 8°.

Achteraan: 'Te bekoomen, a 4. Stuivers. Te Amsterdam, bij G. Bom' enz. (nog 27 adressen, waarvan 12 te Amsterdam).

De inhoud is van denzelfden aard als van andere volksliedboekjes, na den slag bij Doggersbank verschenen.

Een exemplaar in het Britsch Museum, en bij Dr. Scheurleer.

De Koninklijke Bibliotheek heeft een aan beide zijden bedrukt blad in groot 4°, dat er uitziet, alsof het uit een boek genomen is, maar dat toch een plano-druk is.¹⁾

De eerste bladzijde bevat een gedicht 'Op 't Geuse Liedboek van Senjoor Francisco Halma', beginnende:

So! so! Senjoor Francisco, gay kersten dichter vaillant,
Een Geus Liedboek! ba! dat is triomfant.

Na nog 15 verzen met hetzelfde rijm eindigt het:

Componeer retorikelyk Geuse Liedekens utiel en delectant.
Dan noemen u de Geuskens met recht een *uitverkoren* Sant.

Het gedicht is geteekend: P. S. P. S. P. N.

Aan den achterkant staan twee gedichten, waarvan het eerste, 6 verzen groot, 'Sneldicht aan S. P. op het Gereformeert Gezangboek van Sr Francois Halma.' is geteekend 'Fop van der Maze.'

Het laatste gedicht behoort hier niet bij. Maar het tweede maakt het reeds duidelijk, dat hier van een Geuzenliedboek geene sprake is. Het Gereformeerd Gezangboek verscheen in 1712. Het schimpdicht bewijst echter, dat het Geuzenliedboek in dien tijd nog zeer bekend was als een echt Protestantsch, anti-Roomsch liedboek.

1) Bij het tweede gedicht op den achterkant wordt uitdrukkelijk gezegd, dat het er bijgevoegd som het blad te vullen. Het is een versje op het portret van Halma, get. P. Simpelman.

D. Het Geuzenliedboek in lateren tijd.

De laatste uitgave van het Geuzenliedboek, waarvan wij iets vernemen, is van 1748. De verheffing van Willem IV zal wel de aanleiding tot deze nieuwe uitgave geweest zijn.

Dat er na dien tijd nog uitgaven verloren gegaan zouden zijn, is niet waarschijnlijk. De tweede helft der 18e eeuw was er de tijd niet meer voor. Wel had het volk nog evenzeer behoefte aan Oranje-liedjes, maar de meerderheid van deze behandelden gebeurtenissen, die het volk niet meer kende, of ademden een anti-Spaanschen en anti-Roomschen geest, dien het volk niet meer kon medegevoelen. Wanneer men soms nog den ouden naam gebruikte, waren de liederen toch geheel anders.

Nog in de eerste helft der 19e eeuw waren er slechts zeer weinigen, die in het Geuzenliedboek belang stelden. De beoefenaars der politieke geschiedenis vonden het de moeite niet waard er kennis van te nemen. Dat ook de volkspoëzie tot de letterkunde behoort, begrepen slechts weinigen en wie het begreep, kende dikwijls nog het Geuzenliedboek niet. In het bekende Letterkundig Overzicht... van de Nederl. Volkszangen van Le Jeune wordt het b.v. zelfs niet genoemd. Aan muziekgeschiedenis deed bijna niemand. Zoo waren het bijna alleen de boekenliefhebbers, die deze oude uitgaven als zeldzaamheden waardeerden, maar niet hoog.

Opmerkelijk is hierbij, dat blijkens de aantekeningen op de schutbladen van verscheidene der bewaard gebleven exemplaren, vooral het Wilhelmus de aandacht bleef trekken. Sommigen schrijven b.v., dat dit exemplaar van een goeden druk is, omdat het Wilhelmus er in staat, enz.

In het midden van de 19e eeuw werd opnieuw de aandacht op het Geuzenliedboek gevestigd door den man, die zooveel van onze oude letterkunde, dat slechts aan enkelen bekend was, voor iedereen toegankelijk gemaakt heeft. In zijne Nederlandsche Geschiedzangen (1852, nieuwe uitgaaf 1864) nam Van Vloten niet minder dan 133 nummers uit het Geuzenliedboek op ¹⁾. De historische toelichtingen maakten vele dezer liederen verstaanbaar, maar vooral is het eene groote verdienste van hem geweest, dat hij ze in tijdsorde geplaatst heeft. Daardoor heeft hij ook lateren uitgevers het werk vergemakkelijkt, ook al neemt men zijne dateering niet ongewijzigd over.

Steunende op Van Vloten en op de bibliographie van Beger waagde Van Lummel het (1872–1874) eene nieuwe uitgave van het Geuzenliedboek te bezorgen. Hij was echter in geen enkel opzicht voor die taak berekend. Van bibliographie en tekstbehandeling had hij geen begrip, zijne historische kennis was zeer oppervlakkig, en zijne kennis van de oudere taal was geheel onvoldoende. Toch voorzag zijne uitgave in eene behoefte en heeft

1) Bij n°. 1, 3, 4, 9, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 30, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 44, 46, 48, 50 en 51 is tot mijne spijt verzuimd aan te teekenen, waar zij bij Van Vloten gevonden worden,

menigeeen dezen belangrijken bundel doen kennen, wien anders het Geuzenliedboek alleen bij name zou bekend geweest zijn.

Na Van Vloten en Van Lummel hebben de meeste schrijvers over onze historie of de letterkunde der 16e en 17e eeuw ook het Geuzenliedboek genoemd, doch veelal zonder er veel studie van te maken. Een afzonderlijk hoofdstuk met den titel 'Geuzenliedekens' vinden wij in De Roever en Dozy, Het Leven van onze Voorouders, III bl. 264–292. Veel nieuws geeft het echter niet.

Daarentegen heeft Max Rooses in 'Geuzen- en Anti-Geuzenliederen der XVIe eeuw' in Nederland, jaarg. 1875, II 355–404 (herdrukt in Nieuw Schetsenboek) eene degelijke studie over dit onderwerp gegeven, die nog altijd verdient gelezen te worden. Terwijl Kuiper vooral op de historische beteekenis van deze liederen gewezen heeft, toont Rooses hunne letterkundige waarde aan. Beide studies vullen elkander zoo goed aan, dat men ze eigenlijk vereenigd zou willen zien.

Registers

A. Inhoud der oude drukken.

A. 52. 53. 80. 81. 3. 15. 33. 18. 56. 27. 24. 111. 25. 26. 83. 91. 39. 37. 30. 31. 44.
40. 5. 43. 35. 95. 48. 51. 79. 60. 54. 55. 65. 69. 71. 70. 78. 66. 77. 84. 82. 86. 88. 89.
93. 96. 97. 99. 102. 100. 106. 107. 101. 103. 85. 73. 74. 63. 64. 1. 36. 38. 75. 17. 58.
118. 120. 123. 122. 130. 19. 6. 7. 137. 129. 132. 59.

B. 52. 53. 15. 56. 27. 24. 25. 26. 83. 91. 39. 37. 30. 31. 44. 40. 5. 35. 48. 51. 60. 54.
55. 65. 69. 67. 71. 70. 78. 82. 86. 88. 89. 93. 96. 97. 102. 103. 100. 106. 107. 101.
73. 63. 64. 1. 38. 58. 118. 120. 123. 130. 19. 6. 7. 137. 129. 131. 132. 139. 140. 141.

C. 52. 53. 15. 56. 27. 24. 25. 83. 39. 37. 30. 31. 44. 40. 5. 35. 48. 51. 60. 54. 55. 65.
69. 71. 70. 78. 82. 86. 88. 89. 93. 96. 97. 102. 103. 100. 106. 107. 73. 63. 64. 58.
118. 120. 123. 130. 19. 7. 137. 139. 140. 145. 148. 151. 150. 152. 153. 141. 149.
147. 6. 29. 129. 131. 132.

D = C, maar aan het einde zijn tusschen 29 en 129 drie nieuwe ingevoegd, nl. 161.
160. 159.

E. 52. 53. 80. 81. 3. 15. 33. 18. 57. 42. 56. 27. 24. 25. 26. 83. 91. 39. 37. 30. 31. 44.
40. 5. 43. 45. 46. 48. 49. 79. 60. 54. 55. 65. 61. 68. 62. 71. 70. 72. 78. 66. 82. 84. 87.
88. 89. 90. 50. 92. 96. 97. 99. 102. 104. 100. 107. 108. 110. 112. 113. 114. 116. 47.
120. 9. 14. 58. 146. 147. 148. 155. 157. 154. 6. 7. 141. 149. 166. 168. 171. 172. 12.
34. 139. 132.

F = D.

G = F.

H. 52. 53. 15. 56. 27. 24. 25. 83. 39. 37. 30. 31. 44. 40. 5. 61. 35. 48. 51. 60. 54. 55.
65. 69. 71. 70. 78. 82. 86. 88. 89. 93. 96. 97. 103. 100. 106. 107. 73. 63. 64. 58. 118.
120. 123. 130. 19. 7. 137. 139. 140. 145. 148. 151. 150. 152. 141. 149. 147. 161.
160. 168. 159. 129. 131. 132.

I. Eerste deel.

1. 28. 56. 27. 15. 33. 52. 53. 80. 81. 3. 31. 32. 79. 60. 84. 35. 39. 37. 43. 45. 46.
18. 57. 42. 24. 25. 26. 83. 48. 49. 54. 55. 30. 44. 6. 7. 61. 68. 62. 95. 105. 36. 76. 75.
11. 38. 16. 17. 2. 115. 9. 71. 65. 73. 70. 51. 72. 78. 69. 67. 99. 91. 40. 82. 98. 74. 13.
14. 126. 124. 66. 4. 86. 87. 88. 8. 102. 103. 89. 50. 12. 59. 134. 34.

Tweede deel.

90. 104. 92. 93. 94. 96. 97. 100. 107. 106. 112. 113. 110. 120. 121. 119. 108. 109. 118. 47. 63. 64. 58. 29. 128. 125. 114. 117. 127. 123. 130. 137. 136. 140. 138. 133. 144. 142. 146. 145. 141. 149. 19. 153. 147. 148. 157. 151. 152. 150. 154. 155. 159. 158. 167. 166. 168. 171. 160. 135. 179. 182. 132. 129. 131. 139. 41.

J = I.

K = H, maar in plaats van 53. 71. 64 zijn 1. 72. 178 opgenomen.

L. Eerste deel = I.

Tweede deel, eerst = I, maar de laatste nummers zijn 135. 179. 182. 209. 212. 213. 222. 197. 192. 189. 132. 129. 131. 139. 41.

M = L.

N = E, maar aan het einde zijn bijgevoegd 164. 174. 175. 1. 73. 140. 64. 19.

O. 52. 53. 80. 81. 3. 15. 33. 18. 57. 42. 56. 27. 24. 25. 83. 37. 30. 31. 44. 40. 5. 43. 45. 46. 48. 49. 79. 60. 54. 55. 65. 61. 68. 62. 71. 70. 72. 78. 66. 82. 84. 88. 89. 90. 50. 92. 96. 97. 99. 102. 104. 100. 107. 108. 110. 112. 113. 114. 116. 47. 120. 9. 14. 4. 58. 146. 147. 148. 155. 157. 154. 7. 141. 140. 158. 167. 159. 204. 162.

P = O, maar aan het einde 158. 167. 159. 204. 233. 162.

Q = N, maar 3. 175. 73 ontbreken.

R = Q.

S. 125. 32. 131. 41. 63. 2. 13. 38. 28. 51. 35. 59. 69. 67. 4. 95. 36. 134. 29. 86. 103. 107. 118. 105. 109. 121. 76. 75. 98. 74. 8. 64. 135. 106. 117. 93. 126. 130. 129. 128. 137. 138. 144. 142. 145. 124. 152. 150. 156. 159. 136. 165. 170. 209. 190. 179. 180. 182. 184. 185. 188. 191. 199. 206. 212. 216. 218. 213. 219. 220. 221. 223. 224. 226.

T = N, maar 40. 97. 104. 9. 6. 172. 175. 73. 64. 19 ontbreken.

U = N, maar 175, 73 ontbreken.

V. 165. 169. 176. 177. 180. 182. 183. 186. 181. 187. 194. 195. 196. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 193. 191. 205. 207. 208. 210. 211. 214. 215. 217. 225. 143. 173. 163. 227. 228. 229. 232. 230. 231. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 10. 20.

W. 52. 53. 80. 81. 15. 33. 18. 57. 56. 27. 24. 25. 26. 83. 39. 37. 30. 31. 44. 40. 45. 48. 49. 60. 54. 55. 65. 61. 68. 71. 70. 72. 84. 87. 88. 89. 90. 50. 92. 96. 97. 99. 102. 104. 100. 107. 108. 112. 113. 114. 116. 58. 146. 147. 148. 155. 154. 141. 149. 166.

168. 171. 172. 164. 174. 1. 140. 19. 177. 180. 194. 210. 211. 228. 232. 230. 234.
242. 246. 247. 252.

X = T.

IJ = W.

Z = X.

AA = T, maar na 99 is 167 en na 1 is 165 ingevoegd.

BB = AA.

CC 52. 53. 80. 81. 3. 15. 33. 18. 57. 42. 56. 27. 24. 25. 26. 83. 91. 39. 37. 30. 31.
44. 40. 5. 43. 45. 46. 48. 49. 79. 60. 54. 61. 55. 65. 68. 62. 71. 70. 72. 78. 66. 82. 84.
69. 87. 88. 89. 90. 50. 92. 96. 99. 167. 102. 103. 100. 107. 108. 110. 112. 113. 114.
116. 47. 120. 14. 58. 146. 147. 148. 155. 157. 154. 7. 141. 149. 166. 153. 123. 168.
1. 165. 161. 140.

DD = CC.

B. De uitgave van Van Lummel.

Om een lied, dat naar die uitgave is aangehaald, gemakkelijk te doen vinden, geven wij hier de nummers der uitgave van Van Lummel en daarachter de onze.

V.L.	K.	V.L.	K.	V.L.	K.
1	1	77	79	153	157
2	28	78	78	154	158
3	19	79	82	155	164
4	4	80	99	156	165
5	13	81	21	157	166
6	14	82	22	158	167
7	9	83	23	159	168
8	17	84	5	160	169
9	16	85	95	161	171
10	15	86	86	162	172
11	8	87	87	163	163
12	10	88	88	164	173
13	20	89	89	165	174
14	6	90	90	166	176
15	2	91	92	167	177
16	12	92	93	168	178
17	41	93	94	169	179
18	24	94	96	170	180
19	25	95	98	171	182
20	26	96	97	172	183
21	34	97	100	173	186
22	36	98	102	174	187
23	27	99	103	175	191
24	29	100	104	176	195
25	91	101	105	177	200
26	30	102	106	178	199
27	37	103	107	179	196
28	33	104	109	180	194
29	31	105	108	181	198

30	32	106	110	182	203
31	44	107	112	183	201
32	83	108	113	184	193
33	3	109	63	185	204
34	45	110	114	186	202
35	56	111	115	187	207
36	38	112	116	188	205
37	40	113	117	189	210
38	35	114	118	190	211
39	39	115	119	191	208
40	46	116	120	192	181
41	57	117	121	193	214
42	42	118	123	194	215
43	7	119	124	195	217
44	18	120	125	196	225
45	11	121	128	197	143
46	47	122	126	198	227
47	43	123	127	199	228
48	48	124	134	200	230
49	51	125	129	201	232
50	49	126	131	202	233
51	50	127	132	203	229
52	59	128	133	204	231
53	55	129	135	205	234
54	54	130	130	206	235
55	75	131	136	207	236
56	58	132	137	208	237
57	60	133	138	209	238
58	61	134	140	210	239
59	65	135	139	211	240
60	68	136	141	212	241
61	62	137	142	213	242
62	67	138	144	214	243
63	69	139	146	215	244
64	64	140	145	216	245

65	66	141	147	217	246
66	71	142	148	218	249
67	53	143	149	219	250
68	52	144	151	220	251
69	80	145	152	221	247
70	81	146	150	222	248
71	70	147	153	223	252
72	84	148	154		
73	76	149	155		
74	72	150	159		
75	73	151	160		
76	74	152	162		

C. Register der zangwijzen.

Met een * wordt aangewezen de eerste regel van een lied, waarboven als wijsaanduiding staat *Alst begint* of eene gelijkwaardige uitdrukking.

Met een ** zijn gemerkt de beginregels der liederen, waarbij geene wijsaanduiding wordt gegeven.

Waar de eerste regel van een in dezen bundel voorkomend lied als zangwijze wordt opgegeven, wordt het nummer daarvan tusschen () bijgevoegd.

Cursief gedrukt is de wijsaanduiding, die niet een regel van het aangehaalde lied bevat.

Vet gedrukt zijn de nummers van die liederen, waarbij in de noten iets over de melodie wordt medegedeeld.

Ach treurt nu myn bedroefde {of: met my bedructe} schapen **242,243**.

Achab over Israel verheven, Regeerde binnen 224.

Adieu Pieronne ende Teroane 2.

*Aenhooret doch allegaere 182, 210, 218.

**Aenhoort ghy heydensche Natie 6.

*Aenhoort mijn broeders al ghelyck 207.

Albertus goedertiere {of: goedertierich hebt} 213, 229.

Antichrist (Vanden) 23.

Antechrist is gheboren 13.

Antwerpen Rijck (**1**), 217.

Arien Maet (Van) 75, 76.

Babel is nu ghevallen **143**.

Bedructe hertekens **19**, 200.

Berghers Bancket (Van het) 214.

Bommelken Bom (164), 174.

Bragart de France 2.

Broeders en Susters en {vreest doch niet} **15**.

Bruyn smedelijc **147**.

Chartres (Van) 44.

Comt al tot my 144.

Condé (Vanden Prince van) 161.

Cupido Heere, fel 173.

Daer de man met rusten wil leven, moet het Vrouwen 40.

Daniel (Van) **247**.

De Boer met groot geweld, al uut de Camer spranck 18.

De Boerman is een Heer 63.

De fiere Nachtegale **233**.

Den lustelicken Mey, Christus playsant **96**.

Den lustelicken Mey is nu inden tijt **152**.

Den Ouden Man by de vyere satt **82**.

De reyn Liefde vierigh, Secret 194. Vgl. II, 348.

Den tijt is hier, dat men sal vrolijck wesen **159**. Vgl. II, 347.
Duyren (Van) of De slach van Dueren 22, 24, 61, 65, 71, **87**.
 Edel Artisten koen **191**.
 Edel Karsou **196**.
 Een amoreus fiere ghelaet, heeft my 107.
 Een Meysken op een Rivierken sat 33, 175.
 Een Vrouwen lucht van gheeste 4.
 Engelenborch is een Bordeel 57, 58.
 Era de Majo 140.
Fortuyn (De Enghelsche) **135**. Vgl. II, 344.
 Geeft my te drincken *zie* Schenckt my.
 Ghy amoreuse Gheesten **74**.
 *Ghy bay-verkoopers hoort mijn sprake 211.
 *Ghy Christenen alle ghelijcken 215.
 Ghy meysken fraey 50.
 Gods edel kinderen wilt doch ghedachtig wesen **100**.
Grijn (Van den Ouden) 225, 231.
 Hansken snee het Coren, was lanck **176**.
Harlingen (Van) **39**, 60, 95, 97.
 Hebbense dat ghedaen, doense doense **246**.
 Heft op u hoofd, steeckt op u ooren **3.
 Het daghet uyt den Oosten **110**, 248.
 Het is geschiet, wilt hooren 169.
 Het Nachtegaelken kleyne **167**. Vgl. II, 347.
 Het reedt een Ridder wel gemoet 124.
 Het voer een Ruyter jaghen **26**.
 Het voer een schuytjen over den Rijn **221**.
Hillebrand (Van den ouden) **73**, 78.
 Hoe salich sijn die landen (* *7), 142.
 Hoort allegaer, int openbaer **88.
 Hoort toe ghy dochters gracieuus 27.
 Ick ben niet als een Pluyme 156, 181, 198. 208.
 Ick ginck een mael spaceren **48**, 137.
 Ick quam langst die Capelle-brugge gegaen 227.
 Ick roep u Hemelsche Vader aen **49**, 68.
 *Ick sal u singhen een goet nieu liet 14.
 Iets moet ick u Laura vragen **238**,
 In een prieel van bloemen 170.
 In Oostlant wil ick varen **42**.
Jaques de langhe (Van) 187, 209.
 Jan Broerman heeft een Bierken ghebrouwen 164.
Job (Van) **64**, 119.
 Jonge Dochters *zie* Lieve Dochters.
 Jonck dom herteken wat cont ghy maken **86**.
 La Vile Regne est accouche cest d'ung perroque 56.
 Laet ons den lantman loven **46**.

Laet ons met sanghe nu gaen verblijden 40.
Lantman goet (Vanden edelen) 16. Vgl. II, 336.
**Lest was hier een Reyser 220.
Lieve Dochters vol van Jeugden **203**, 205.
Lochtomdeyne 94.

Looft den Heer ghy Christen nacy 223.
 Mayken mijn lief wat sullen wy maken (*180) 206.
Maximiliaen (Van Keyser) 123.
 Maximilianus de Bossu (*72), 113, 160, 178, 199, 222, 230.
 Met vreuchden willen wy singhen 79.
 Mijn droefheyt moet ick klaghen 145.
 Mijn Ziel maect groot den Heer 109.
*Moort van den Coninck van Vranckrijck (*182) 218.*
Munster (Van) {Ook: Vanden slach van M., Vanden storm van M.} 69, 77, 92, 95.
 Noble François 151.
 O Christe waer was u ghestalt, by Paus 91.
 O ghy Nimphe hooch 185.
 *O Heere Godt Almachtich 133.
 O Heere Godt leert ons bidden, uut vieriger herten gront 36.
 O Hollant vol trafijck, hoe bent ghy nu in roeren 226.
 O Keyser, edel Heere met wijsheyt en verstant 186.
 O Kersnacht schoonder dan de dagen 250.
 O Radt van Avontueren 64. Vgl. no. 73.
 O schepper fier 163. Vgl. II, 347.
 O schoonste Personagie 232.
 O weeldich Hollant vol pracktijcken 192, 201.
 Oft ick des Voermans tassche had 212.
 Ons Speel-jacht nu al vaerdigh leyt 240.
 **Ontwaecht ghy Batavieren 162.
 Ontwaecht ghy Batavieren koen (187), 216.
 Ontwaect ghy Christenen alle 31.
 Op u betrou ick Heere 158.
 *Pater grijpt doch eenen moet 8.
Passemedi del Bosa 9.
 Phoebus die is lang over de Zee 183.
 Psalm 2 (Utenhove) 30, 52. Vgl. II, 338.
 Psalm 3 (Ut. en Dathenus) 38, 80.
 Psalm 6 (D.) 35, 157.
 Psalm 8 (D.) 153.
 Psalm 9 (D.) 81, 136.
 Psalm 16 (D.) 32.
 Psalm 23 (D.) 85.
 Psalm 36 (D.) 29, 102.
 Psalm 44 (U.) 1.
 Psalm 50 (D.) 37, 146.
 Psalm 51 (D.) 53, 165.
 Psalm 66 (D.) 103.
 Psalm 68 (D.) 54, 121, 148, 154, 177, 179.
 Psalm 79 (D.) 1, 28, 47, 51, 166.
 Psalm 130 (D.) 112.

Psalm 137 (D.) 83.

Psalm 142 (U.) 25.

Quintin (Vanden slach voor S.) 67.

Rijck Godt hoe is mijn boelken dus wilde **45**.

Rijck Godt wie sal ick claghen **66**, 111.

Roomen (Vanden Graef van) 98, 128.
 Rosemont die lagh ghedoken 251.
 Sal ick noch langer in heete tranen **180**, 202, 252. Vgl. II, 348.
 Schenkt my te drincken nae mijnen dorst **141**, 149, 219.
 { Schoon Jonc etc. 184.
 { Schoon Jonck-Heerken heus en trouwe 171.
 { Schoon Jonck Hertjen **235**.
 Seght ghy Berghsche soldaten (147), 195.
 Si c'est pour mon pucelage **237**, **203**.
 Sy lieten my daer alleene staen **70**.
 Sy plach my eens te vraghen 84.
 Silvester in den Morgen stont, begaf hem &. **249**.
 Susanne ghy mannen ende vrouwen 93, 100, 117.
 Swinters Somers even groen 17, 118, 122. Vgl. II, 336.
 Te Mey als alle de Voghelkens singen **11**, 62, 188, 204, 234.
 Ten had my niet ghespeten, dat leet dat ghy my doet 105.
 Uut liefden siet, lijd ick verdriet **91**.
 Vader onse in Hemelrijck **21**.
 Van seven Dochters saen 241.
 Vive le Geus (**15**), 43.
 Waect op ghy Christen al **31**.
Weenen (Van) **106**, 197.
 *Wel op, wel op Spangiaerden 116.
 Wie in Gods vreuchden steyt 125.
 **Wie wil hooren een droevich liet 93.
 *Wie wil hooren een nieu liet 138.
 **Wie wil hooren een nieu liet 126.
 Wy willen niet meer van Aeltien singhen **168**.
 Wilder dan wilt, wie sal myn temmen **200**.
 Wilhelmus van Nassouwen (**44**), 55, 89, 90, 99, 101, 104, 108, 114, 120, 127, 130, 155, 172, 190, 193, 228, 236.
 Wilt nu met vreuchden leven, Droefheyt is 150.

D. Lijst der Dichters en Zinspreuken.

Vetgedrukte cijfers geven te kennen, dat bij dit nummer enkele bijzonderheden omtrent den dichter zijn medegedeeld.

Arbeyt om rust. Zie Kittensteyn.

? Arckel (J. van), *Liefd' boven al*, **227**, 238, 249.

B. 2. K. 28. T. 4. D. 28. 28. T. , 39.

? Beck (Isaac van), *Liefd' boven al*, **227**, 238, 249.

Bedenct u tis tijt. Zie Van Breughel.

Bisdom (A.), *Niet meer soo dom*, **147**, 148, 158, 164, 168.

Breughel (G. H. van), *Bedenct u tis tijt*, **135** (aant.).

Castijt sonder verwijt. Zie Sterlinckx.

Comen (Jan) van Delff, 29.

Coornhert (Dirck Volckersz.), 37.

Damme (Cornelis van), 56.

Den tijt zal leeren. Zie I. I. B.

Een is nodich. Zie Van Mander.

Fruytiers (Jan), *Weest die ghy zijt*, **30**, 65.

Zie nu ook Nieuw Nederl. Biogr. Wdb. VI, 526 vlg.

Godt is mijn Borgh. Zie Van Kannenburch.

Haecht (Willem van). **6**, 7.

Heere (Lucas de), **131**.

Hoeksteen (Pieter), *Weest voorsichtigh*, **251**.

Huig Egbertsz. van Enschede, **129**.

I. G. D., *Zijt sonder erch.* Totten goedthertigen Sanger.

I. I. B., *Den tijt zal leeren.* Bijlage.

I. W. M., 160.

IJselveer (Willem Jansz.), *Liefd' baert pays*, **177**.

In druck, soeck ick mijn geluck, 252.

Kannenburch (Hendrik van), *Godt is mijn Borgh*, **170**, 199, 200.

Kittensteyn (Cornelis van), *Arbeyt om rust*, **243**, 248.

L. N. R., 250.

Laen (H. S. van der), 193.

Laet den aert goet zijn, 162.

Liefd' baert pays. Zie IJselveer.

Liefd' boven al. Zie Beck.

Liefde vermacht al. Zie Reael.

Mander (Karel van), Een is nodich, **173**.

Niervaert (Cornelis van), 151, 152, 153.

Niet meer soo dom. Zie Bisdom.

P. de B., 10.

Raemt naer 't beste. Zie Ramaert.

Ramaert (J.), *Raemt naar 't beste*, **232**.

Reael (Laurens Jacobs), *Liefde vermacht al*, 41, **42**, 43, 52, 53, 80, 81, 83, 91, 95.

Schout abuys **103**.

Silvanus (Jooris), **25** (aant.) 26.

Staet na t'beste, 109, 110, 112, 113, 121.

Sterlinx (Pieter), *Castijt sonder verwijt*, **51**, 85, 118, 120, 122, 123.

Tghemeen leeft deur een. Zie Valcoogh.

Twoort sal dueren, 139.

Valcoogh (Dirck Adriaensz.), *Tghemeen leeft deur een*, **64**.

Voort (I. vander), **58**.

Vos (Arent Dircxz.), **19** (aant.)

Weest die ghy zijt. Zie Fruytiers.

Weest voorsichtigh. Zie Hoeksteen.

Zijt sonder erch. Zie I. G. D.

E. Register van de voornaamste Personen en Zaken.

Dit register is geene concordantie. Volstrekt onbelangrijke personen en zaken worden niet genoemd. Ook worden niet alle plaatsen aangeteekend, waar Alva, Oranje enz. genoemd worden; evenmin alle hatelijkheden tegen de Kerk enz. Wij hebben ons bepaald tot datgene, wat misschien wel eens iemand zou willen opzoeken. Daarom worden b.v. ook minder belangrijke personen en plaatsen wel opgenomen, wanneer zij meer dan eens in deze liederen genoemd worden.

Het getal wijst het gedicht aan, waarbij soms het vers tusschen haakjes aangegeven wordt.

Met 'bl. 342' wordt verwezen naar de aantekeningen achter het tweede deel.

De titels van enkele gedichten, die wij hier opnemen, zijn cursief gedrukt.

Aelst 32, 117.

Adolf van Nassau 30.

Albertus van Oostenrijk 158, 159, 160, 166–170, 213.

Alkmaar (Beleg van) 65, 67, 68, 69.

Allen (William) bl. 346.

Alva 29, 39, 77, 78, 158 (55).

Alva (Boetpsalmen van) 52, 53, 80, 81.

Alva (Klacht van) 79.

Alva (Pardon van) 40. 43.

Amersfoort (Inneming van) 231.

Amsterdam 66, 73, 74, 98, 107.

Andries (Fort Sint) 166, 170, 204.

Anjou (Hertog van) 138.

Anneken van den Hove of Utenhove 156, 157, 158.

Antwerpen 28, 34, 93, 94, 111, 120, 138, 142, 171.

Aremberg (Hertog van) 23, 30.

d'Avila 92, 93, 94, 134.

Backerzeel (Johan Casenbroot, Heer van) 32, 56.

Banckerts (Joost) 228.

Barlaimont (Gilles van), Heer van Hierges 22.

Barlaimont (Karel van) 27, 117, 118, 124.

Batenburg (Gijsbert en Dirk van) 23, 31, 56.

Begraffenis van Frederik Hendrik 252.

Begraffenis van Maurits 226.

Begraffenis van Willem I 140.

Berg (Graaf Hendrik van den) 208, 221, 222, 227, 230, 231, 232, 239.

Berg (Graaf Herman van den) 151, 152.

Bergen verrast 54.

Bergen op Zoom (Belegingen van) 148, 149, **161**, 210–212.

Bergen op Zoom (Slag bij) 86–88.

Bestand (Twaalfjarig) 180, 193, 204–206.
 Billy (Caspar de Robles, Heer van) 101, 123, 124, 134; bl. 342.
 Bommelerwaard (Invallen in de) 149, 164, 170, 204.
 Bommenede door de Sp. genomen 110.
 Boisot (Karel van) 86.
 Boisot (Louis van) 102–104, 113.
 Bossu (Graaf van) 49, 51, 62, 70–72, 126.
 Bréauté (Strijd van) en Leckerbeetje 165.
 Breda (Belegeringen enz. van) 148, 149, 161, 225, 242.
 Brederode (Hendrik van) 15, 24, 39.
 Bredevoort (Inneming van) 159–161.
 Briel (Inneming van Den) 48, 49.
 Broeck (Moord van den Graaf van) 204.
 Brussel 114, 117, 118.
 Buren (Inneming van) 109.
Dans-Liedekens 13, 14.
 Delfzijl (Inneming van) 151, 152.
 Dertigjarigen oorlog (Begin van den) 207.
 Deventer (Inneming van) 150–152, 161.
 Dorth (Johan van) 223.
 Duins (Slag bij) 243, 244.
 Duivenvoorde (Jan van) 155.
 Eberstein (Graaf van) 119, 120.
 Egmont (Lamoraal, Graaf van) 24, 31, 32, 39, 56, 58.
 Enkhuizen 73.
 Enschede (Inneming van) 159–161, 204.
 Entes (Barthold) 58, 124.
 Eric van Brunswijk (Hertog) 15, 81, 95.
 Espelbach (George van) 101, bl. 336.
 Ernst Casimir van Nassau 167, 170, 194, 198, 213.
 Ernst van Oostenrijk 158.
 Fabritius (Christ.) 1; bl. 335.
 Fernambuco (Verovering van) 234.
 Frederik V van de Paltz 183–185, 204.
 Frederik de Toledo (Don) 61, 62, 66, 68, 69.
 Furie (Fransche) 138.
 Furie (Spaansche) 119, 120.
 Galei (De zwarte) 171.
Gheboden (De Thien) des Aerdschen Gods 3.
 Geertruidenberg (Verraad en inneming van) 147, 149, 154, 161.
 Gibraltar (Slag bij) 177–179, 204.
 Gramaye, gezant des Keizers 219, 220.
 Granvelle (Kardinaal) 15, 40, 56, 58, 114.
 Grave (Beleg van) 175, 204.
 Grobbendonck (Antonie Schets, Heer van) 161, 165.
 Groenevelt (Reinier van) 216.
 Groesbeeck (Zegher van) 30, bl. 337.

Grol (Belegeringen van) 159–161, 204, 227.
Groningen (Belegeringen enz. van) 128, 151, 152, 161.
Groot (Hugo de) 197, 199, 201, 203.
Gulik (Strijd om) 181, 204, 208.

Haarlem (Beleg van) 61, 65.
 Heemskerk (Jacob van) 177–179, 204.
 Heiligerlee (Slag bij) 30.
 Hein (Piet) 228, 229.
 Hendrik IV van Frankrijk 149, 182, 204.
 's-Hertogenbosch (Beleg van) 229, 230, 233.
 Hierges (Heer van) 107, 109, 117, 124, 126.
 Zie ook op Barlaimont.
 Hohenlohe (Graaf van) 148, 153, 154, 161, 230.
 Hoogerbeets (Rombout) 197, 199, 201, 203.
 Hoorne (Graaf van) 31, 32, 58.
 Hulst (inneming van) 161.
 Immerzeel (Jan van) 1, 15.
 Jan van Nassau 235, 236, 240.
 Jan (Don) van Oostenrijk 130, 133, 136, 158.
 Cabeljauw (Jacob) 69.
 Cadix (Tocht naar) 155.
 Casembroot, zie Backerzeel.
 Keulen (Strijd van) en Mühlheim 186, 178, 204.
 Cleynsorgh (Kapitein) 179.
 Coppen Cornelisz. 107.
 Cordova 210, 236, 237.
 Cornelis (Broer) 20(?), 59.
 Kuilenburg (Graaf van) 15.
 Cunerus (Petrus) 101.
 La Barlotte 161, 168, 170.
 Lambert (Mooi) 177, 179.
 Ledenberg (Gilles van) 199, 203.
 Leiden (Ontzet van) 102–104.
 Leckerbeetje (Strijd van) en Bréauté 165.
 Leo (Hendrik) 203.
 Zie over hem Nieuw Nederl. Biogr. Wdb. VI, 931 vlg.
 Lingen (Belegingen van) 159–161, 204.
 Lodewijk van Nassau 15, 24, 30, 54, 56, 92.
 Lodewijk Gunther van Nassau 167.
 Loncq (Hendrik) 228, 234.
 Lumey (Guillaume) 48, 49, 55, 58, 99.
 Maastricht (Plundering, inneming van) 119, 236, 237.
 Maghercool 81, 95.
 Malakka (Strijd bij) 188.
 Mansfeld (Ernst van) 207, 210.
 Mansfeld (Karel van) 154, 161.
 Mansfeld (Pieter Ernst van) 118.
 Margareta van Parma, 27, 32, 39, 56, 158.
 Matthias van Oostenrijk 133.
 Maurits (Aanslag op) 214–218.
 Meere (Jan van der) 134.

Megen (Graaf van) 23, 124; bl. 334.
Mendoza, de Admirant 167, 168, 170, 204.
Meurs (Innemering van) 159–161.
Middelburg (Beleg van) 86–90.

Moersbergen (Adolf van) 201, 203.
 Mondragon 89, 110, 113, 134.
 Mookerheide (Slag op de) 92.
 Moortdam 65, 71, 97, 98, 102.
 Mühlheim en Keulen (Strijd van) 186, 187, 204.
 Nieuwpoort (Slag bij) 167–170, 204.
 Nijenoort (Heer van) 137.
 Nijmegen (Inneming van) 161.
 Noircarmes (Philippe) 22, 69, 134.
 Norrits (John) 137.
 Oldenbarnevelt (Johan van) 197, 199, 201–204.
 Oldenzaal (Verovering van) 159–161, 204.
 Onoverwinlijke Vloot 145, 146, 149.
 Oostende (Beleg van) 174, 175, 204.
 Ootmarsum (Verovering van) 159–161.
 Ormus (Zeeslag bij) 224.
 Oudewater (Inneming van) 109.
 Pachieco 50.
 Pacificatie van Gent 118, 121, 122.
 Pardon van Alva 40.
 Pardon van Requesens 40, 100.
 Parma (Hertog van) 142, 153, 158.
 Pastoors (Terechtstelling van vier) 19, 38.
 Perseijn (Jan) 77.
 Philippe (Pater) 235.
 Philippine (De schans) 166, 170, 204, 241.
Psalmen van Penitencie Duci Albani 52, 53, 80, 81.
 Praag (Wreedheid des Keizers te) 207.
 Rassighem (Heer van) 22.
 Reimerswaal (Gevechten bij) 86–88, 96.
 Reynst (Gerard) 188.
 Remonstranten en Contraremonstranten 189–203.
 Renichon (M. de) 158.
 Rennenberg (Graaf van) 125, 137.
 Requesens 86–88, 93, 94, 100, 112, 134, 136, 158.
 Rijnberk (Belegeringen van) 159, 161, 173, 204, 238, 240.
 Rio (Luis del) 81.
 Robles (Caspar de) zie Billy.
 Roda (Jeronimo de) 134.
 Romero (Juliaan) 88, 118, 134.
 Rotterdam (Inneming van) 49, 51.
 Ruychaver (Nicolaas) 69.
 San Salvador (Verovering van) 223.
 Santa Croce (Markies van) 239.
 Sas van Gent (Inneming van) 246–251.
 Schaumburg (Bernard van) 81, 95.
 Schaumburg (Joost van) 30.

Schenk (Joris) 92.
Schenk (Maarten) 149.
Scherpenheuvel (O. L. V. van) 176.
Schoonhoven (Inneming van) 109.

Schoonhoven (De wet te) verzet 198.
 Silvanus (Joris) 25, 26; bl. 338.
 Slaak (Slag op het) 235.
 Slatius (Hendrik) 214, 215, 217, 218.
 Sonnius (Franciscus) 15, 36, 38.
 Sonoy (Diederik) 64, 69, 70, 107, 137.
 Spinola (Ambrosius) 186, 191, 204, 209–212, 225, 230.
 Steenberg (Beleggingen van) 161, 210, 213.
 Steenwijk (Beleggingen van) 137, 161; bl. 344.
 Sterck (Godevaert) 134.
 Stralen (Antonie van) 56.
 Tiende Penning 35, 39, 45, 46, 50, 52, 53, 54, 56, 58, 59, 62, 79, 80, 82, 90, 93, 95, 114, 134, 141.
 Titelman (Pieter) 15.
 Treslong (Louys) 133.
 Treslong (Willem) 49, 50.
 Tromp (Maarten Harpertsz.) 243, 245, 251.
 Turnhout (Slag bij) 161.
 Utenbogaert (Johannes) 199, 203.
 Utenhove, zie Anneken.
 Valenciennes (Beleg van) 22.
 Vargas (Juan de) 81, 134.
 Veluwe (Invallen in de) 221, 222, 231.
 Verdugo (Francesco de) 134, 151.
 Vere (Francis) 150.
 Vitelli (Chiappino) 81, 134.
 Vivelegeus, als persoonsnaam, 17.
 Vgl. Van Vloten I 287–289.
 Vlissingen (Overgang van) 49, 50.
 Vlissingen (Verraad te) 172.
 Vos (Arent Dircksz.) 19, 38; bl. 336.
 Vorstius (Coenraad) 203.
 Vreeburg (Bestorming van) 126.
 Vries (Dirk de) 65.
 't Vry gheleyt na der Hellen 134.
 Waardgelders (Afdanking der) 194–196, 203, 204.
 Wesel (Innemering van) 230, 232.
Wilhelmus van Nassouwe 44.
 Wilkes (Jacques) 223.
 Willem van Nassau 236, 246.
 Willem Lodewijk van Nassau 161.
 Wolfaert (Jan) 134.
 Worst (Ewout Pietersz.) 60; bl. 340.
 Woerden (Beleg van) 117.
 Zierikzee (Beleg van) 110, 112, 113.
 Zilvervloot (Verovering van de) 228.
 Zuiderzee (Slag op de) 70, 71.

Zutfen (Beleg van) 150–152, 161.

F. Alfabetisch register der beginregels.

C = K Z = S.	No.		Bladz.
Ach Heer hoe moet
ick clagen	2	I,	6
Aenhoort doch
allegare			
Al na dees nieuwe
mare	210	II,	205
Aenhooret doch
allegaere			
Van dese droeve
maere	182	II,	132
Aenhoort doch
naerstigh nae dit
Liet	219	II,	238
Aenhoort een liet
ghy christen schaer	113	I,	257
Aenhoort ghy
Heydensche nacie	6	I,	11
Aenhoort ghy
mensen seer
vaillant	57	I,	127
Aenhoort ghy
Nederlanden	104	I,	241
Aenhoort myn
broeders alghelijck	207	II,	194
Aenhoort mijn
broeders te samen	172	II,	100
Ay Duc dAlbsche
ghiericheyt wat
hebby ghebrouwen	59	I,	135
Alle ghy Christenen
bekent	152	II,	35
Al nae een groot
verblijen	130	I,	297
Als ick all' mijnen
teghenspoet	160	II,	61

Als men een
duysent vijfhondert
Jaer	141	I,	322
Alsmen schreef
duysent vijfhondert			
En dry en tseventich
jaer	67	I,	156
Als men schreef
duysent vijfhondert			
In dat
achtensestichste
Jaer	31	I,	62
Alsmen schreef
sesthien hondert	228	II,	268
Als wy aen die
Rivieren Oostwaerts
saten	83	I,	192
Als Wolf-aert trots,
boos ende fier	222	II,	246
Alweer geen deegh,
de Kuyp is leegh	246	II,	302
Antechrist is
gheboren	13	I,	25
Antwerpen arm	28	I,	54
Antwerpen Rijck,,
O Keyserlicke
Stede	1	I,	3
Beroemt Breda, gy
hooft stadt vande
steden	242	II,	298
<i>Beso los manos</i>
mijn soete
Schelmken	206	II,	192
Bisschoppen end
Cardinalen	16	I,	30
Broeders wilt den
Heere loven	184	II,	137
D'edel Orangien,,
stam	173	II,	104
De Geusen zijn In
Bomler Weert
ghevallen	166	II,	81

Den Pays die was
voor handen	158	II,	53
Den Paus is onsen
Vader	4	I,	9
De Prins van
Orangien is te
Velde ghecome	33	I,	69
Den dertichsten
Mey op Pinxterdach	96	I,	219
Die stercke God
eewich end sonder
endt	146	II,	13
Doen den
Spaenschen
Senacherib hoort	69	I,	163
Doen men schreef
sesthiën hondert
Jaer	221	II,	242
Draegt rou der
Inlandtsche
Spangien	169	II,	90

	No.		Bladz.
Duckdalve ben ick
gheheeten	79	I,	185
Een droevich en
jammer scheyden	161	II,	64
Een kort, dick, vet
Paterken, laest sijn
Nonnekens
ondersochte	20	I,	37
Een Liedt sal ick u
singhen	71	I,	169
Een nieu Liet so wil
ick singhen	107	I,	246
Eylaes wy moghen
wel claghen	64	I,	147
Eylacen ick mach
wel claghen	66	I,	153
Fy Babel quaet, met
uwen Roomschen
Godt	135	I,	307
Fy Cain wreet
Moordadich	156	II,	47
Foey Keulen het is
u schande	187	II,	147
Ghedankt zy Godt	163	II,	74
Gheeft Godt den
Heer,, lof prijs end
eer	151	II,	30
Geluckich zijn de
Steden	142	I,	324
Ghenadige
hoochgeboren
Vorst Prince
excellent	129	I,	295
Georgen van Laleyn
ben ick ghenaemt	125	I,	288
Geslachte der
maechden van
Antwerpen vercoren	34	I,	71

Ghy	211	II,	209
Bay-verkoopers
hoort myn sprake			
Ghy Batavieren nu	214	II,	218
ter tijdt			
Ghy Borghere hoort	39	I,	82
al na mijn vermaen			
Ghy Brusselaers	114	I,	259
met couragie			
Ghy Hoenderen,	46	I,	101
Enden en Duyven			
Ghy Caims	12	I,	23
gebroetsel, ghy
Aderen geslachte			
Ghy Christen	24	I,	45
allegare			
Ghy Christenen alle	215	II,	221
ghelijcken			
Ghy Steden stout en	191	II,	153
koen			
Ghy Voesterheeren	132	I,	301
des lants, wilt doch
betoogen			
Godt wil haer Ziel	218	II,	232
gheleye			
Godts goetheyt	159	II,	58
groot			
Goet oft heylich	5	I,	10
niet, boos zijn die
Papen haer			
Graef Jan heeft	240	II,	295
onlangs te gast
gheweest			
Graef Maurits van	190	II,	152
Nassouwe			
Hansken van	164	II,	76
spangien tsal u
rouwen			
Hebdy niet ter	9	I,	15
Missen gheweest			
Heft op u hooft,	3	I,	8
steect op u ooren			

Help nu u self so
helpt u Godt	45	I,	99
sHertoghen-bosch
ghy Stadt verheven	229	II,	271
Het velt en sal niet
langer branden	202	II,	177
Hier onder, hier
onder Jonckvrouwe,
ghy dochter Babel	41	I,	90
Hy merckt nu claer,,
die heeft verstant	29	I,	55
Hoe duyster is die
Sonne	36	I,	74
Hoe salich sijn die
Landen	7	I,	12
Hoe seer sietmen nu
dalen	18	I,	33
Hoe veel volcx O
Paus heer,, dat my
benijdt so seer	80	I,	187
Hollant, Zeelant,
ghy edel Prieel	95	I,	217
Hollant, Zeelant
weest nu verblijt			
Laet ons God
dancken met jolijt	197	II,	167
Hollant Zeelant
weest nu verblijt,			
Verheucht u nu in
desen tijt	106	I,	244
Hollant, Zeelant,
wilt ghy u nu
bekeeren	100	I,	227
Hoochgeboren
vroom Vorst, het is
claer en
waerachtich	131	I,	299

	No.		Bladz.
Hoort allegaer,, int
openbaer	88	I,	201
Hoort al te saem
eendrachtig	198	II,	169
Hoort al te samen
een nieu Liedt	231	II,	278
Hoort Mannen ende
Vrouwen	70	I,	167
Hoort mans en
Vrouwen dit
verclaren	174	II,	105
Hoort, Paus, ghy
grooten Antechrist	58	I,	130
Hoort toe
alleghehijcke	128	I,	293
Hoort toe
alghemeyne	87	I,	199
Hoort toe altesamen
int ghemeyne	117	I,	265
Hoort toe ghy
mannen ende
wijven	50	I,	111
Hoort toe ghy Mans
en Vrouwen	209	II,	201
Hoort toe ghy
minschen groot en
cleyn	21	I,	39
Hoort toe met vliet,
al na dit Liet	149	II,	25
Hoort toe menschen
nu ter tijt	62	I,	142
Hoort toe wat ick u
sal ontfouwen	192	II,	155
Ick bid u Bataviers	226	II,	263
Ick heb droef heyt
vernomen	127	I,	292
Ick hope dat den tijt
noch comen sal	15	I,	28

Ick Jan van Olden
Barneveldt	199	II,	171
Ick mach wel
klaghen met
verdriet	225	II,	261
Ick neme Adieu,
aen mijne
Schaepkens al	25	I,	48
Ick sal u singhen
een goet nieu Liedt	14	I,	26
Ick wil te Lande uut
rijden	78	I,	183
Int jaer t'neghentich
sesse	155	II,	43
Indien de Penne
kost Cartouwe
schote geven	244	II,	301
Juycht nu vereende
Nederlanden	250	II,	310
Casper de Robles
Heer van Billy	124	I,	285
Ke Marvillie, Ke
Diablos	81	I,	188
Coemt al ghy
Geuskens hier
ontrent	54	I,	117
Comt al hier by en
hoort eens aen	216	II,	225
Komt en wilt
aenhooren hier	185	II,	140
Komt Fama nu ter
eeren	233	II,	283
Comt nu by
Mannen en
Vrouwen	223	II,	252
Com nu ghy
Romanisten koen	176	II,	112
Christelicke
Broeders hier
beneven	17	I,	32

Laet ons al
eendrachtich
vrienden eersame	85	I,	195
Laet ons nu allen
vrolick wesen	122	I,	278
Lest was hier een
Reyser	220	II,	241
Lestent droomde
my daer ick lach en
sliep	134	I,	305
Lestmael viel ic in
drome daer ic lagh
om slapen	10	I,	18
Looft den Heer voor
dees victory	251	II,	311
Looft Godt den
Heer diet alle geeft	234	II,	285
Looft God den Heer
ghelijckerhant	212	II,	211
Looft Godt den
Heer ghy Helden
trou	247	II,	305
Looft God de Heer
met harten blijden	224	II,	257
Looft Godt den
Heer verheven	150	II,	28
Looft Godt nu al
Man ende Vrou	178	II,	121
Luystert toe men sal
u singhen	171	II,	97
Madam van Parma
die is ghelegen	56	I,	123
Maer wie wil
hooren een Nieu liet	94	I,	214

	No.		Bladz.
Mayken mijn lief
wat sullen wy
maken	180	II,	126
Maurits ons Prins
den vromen helt	204	II,	182
Maurits van
Nassouwe	194	II,	159
Mauritius reyn,
Edel Princelijck
greyn	144	I,	326
Maximilianus de
Bossu	72	I,	172
Men ziet nu recht	196	II,	165
Met recht mach ick
wel klagen	193	II,	157
Met recht mach ick
wel suchten	65	I,	149
Met Wilhelmus van
Nassouwe	89	I,	205
Myn Godt en Heer	217	II,	230
Mijn Siel verblijdt
haer in den Heer	30	I,	58
Nero moordadich	140	I,	318
Nu heffen wy een
Nieu Liedt aen	11	I,	20
Nu looft den Heer
al te same,			
Met hert en monde
verblijt	213	II,	215
Nu looft den Heer
al t'same			
Zijnen heylighen
name	170	II,	93
Nu Singjoor hoe
staet het leven	235	II,	288

O Broeders hoort	51	I,	112
„een claechlicke
sanghe			
O ghy Nederlanden	136	I,	309
seer fel.			
O ghy Spaenschen	139	I,	316
Coninck, tyrannich
befaemt			
O God van
Hemelrijcke			
Siet toch neder int	61	I,	139
Aertsche dal			
O Godt van
Hemelrijcke			
Wilt u oogen	22	I,	40
nederwaerts slaen			
O Haegh lustigh	38	I,	78
prieel			
O Heere bewaert	189	II,	152
doch den
Nassauschen Helt			
O Heere geeft,, soo	143	I,	325
lange leeft			
O Heere God	133	I,	303
Almachtich			
O Heere wilt u	35	I,	73
erbarmen			
O Hoogh Beroemde	252	II,	313
Nederlanden			
O Hollant en	118	I,	268
Zeelant
cloeckmoedich			
O lichten onser eeu,	245	II,	302
wanneer gy hebt
bevlogten			
O Neroos herte zijt	165	II,	79
ghy noch niet doot			
O Radt van	73	I,	174
avonturen			
O Soldaten van	208	II,	197
Guylick ghetrouwe			

O Tijd verwaent vol
van droefheden	201	II,	174
O Werelt listich,
lieflick int orboren	40	I,	85
Och Amsterdam,
och Amsterdam	74	I,	176
Och God wilt doch
vertroosten	110	I,	252
Och hoe bedroeft is
nu het Nederlant	32	I,	66
Och Keyser Edel
Heere	181	II,	128
Och my jammert
met wee	109	I,	251
Och Paus heylighe
vader groot van
weerden	153	II,	38
Och wie sal mijn
ooghen nu ter tijt	27	I,	51
Om dat Babels
dienaren (Godts
volck) niet stilt te
schelden	12	I,	23
Onsen Vader die te
Brussel sijt	239	II,	294
Ontwaeckt ghy
Batavieren,			
Al die u Vaderlant
bemindt	162	II,	71

	No.		Bladz.
Ontwaeckt ghy
Batavieren coen			
Die strijden met
Orangien groen	188	II,	148
Ontwaeckt ghy
Helden triumphant	179	II,	123
Ontwaeckt ghy
Christen alle	42	I,	93
Ontwaeckt vroom
Batavieren	232	II,	281
Pater grijpt doch
eenen moet	8	I,	13
Pharo light
versoncken,, door
Godes sterke macht	145	II,	1
Philippus Coningh
van Spangien goet	230	II,	275
Prijs, glory, eer en
danck	241	II,	297
Prijst nu onsen Godt
eendrachtigh	203	II,	179
Ras ontwaeck
Liefhebbers vry	183	II,	135
Ras seventhien
Provincen	55	I,	121
<i>Requiem</i> moghen
wy singhen	112	I,	256
Roemt nu Vive
Orangien	236	II,	290
Schaemt u nu
Brabant seere	157	II,	51
Segt ghy Berghsche
Soldaten	147	II,	18
Seght nu ghy nieuw'
Soldaten	195	II,	162
Sijt al verheucht,
wilt den Heer loven	103	I,	237

Slaet op den
Trommele van
dirredomdeine	19	I,	35
Speelt op den
Trommel,, en
maeckt gherommel	200	II,	173
Staet op, ontwaecht
nu al ghemeyn	26	I,	49
Sucht ende treurt
vry vlaenderiant	249	II,	308
Tfy u ghy
Afgodisten	99	I,	225
T Gulde Jaer
sestienhondert	167	II,	83
Tis nu ghevallen
dapper op den Bol	227	II,	266
Uut Liefden siet,,
dicht ick dit Liet	91	I,	208
Verblijt u Neerlant
met jolijt	121	I,	276
Verblijdt u nu ghy
Mannen en
Vrouwen	175	II,	108
Verheucht u boven
maten	137	I,	311
Verheucht u ghy
Nederlanden	123	I,	280
Verheucht u nu, van
vreucht ontspringt	102	I,	233
Vermaledijt is huer
ende tijdt	53	I,	115
Vervroylijckt u
t'saem inden Heer	177	II,	115
Waeckt op ghy
Nederlanden	120	I,	273
Waer blijft ghy nu
ghy boos gheslacht	43	I,	95
Waer sullen wy nu
toch blijven	63	I,	144

Waerom rasen die
Geusen met
hoochmoet?	52	I,	114
Wanewijse
Romanisten	237	II,	292
Wat Heyl, wat
Zegeningen	248	II,	306
Wat nieuws moet ick
u verclaren	101	I,	229
Wat nieuws sal ick u
verclaren	119	I,	271
Wat
zeghen-teyckens of
Lourieren	243	II,	300
Wat seytmen nu van
Duckdalve	84	I,	194
Wat sullen wy
aenstellen	76	I,	180
Weest al verblijt,
ende verheucht	154	II,	40
Weest nu verheucht
ende verblijt	148	II,	21
Weetje wie korts is
ghestorven	205	II,	190
Wel op duyvel ghy
die in Westerlande	47	I,	104
Wel op ghy
Spaengiaerden	115	I,	261
Wel op ghy vroome
Helden	186	II,	144

	No.		Bladz.
Wel op, wel op
Spangiaerden	116	I,	263
Wie wil doch nu
beklaghen	105	I,	242
Wie wil hooren een
droevich Liet	93	I,	212
Wie wil hooren een
goet nieu Liet,			
Al watter op
Pinxterdach is
gheschiet	97	I,	221
Wie wil hooren een
goet nieu liedt			
Hoort toe ick sal u
singhen	68	I,	160
Wie wil hooren een
nieu ghesanck			
Wat nieus sal ick
aenheven	49	I,	107
Wie wil hooren een
Nieuw Liet			
Dat sal ick u
singhen	126	I,	289
Wie wil hooren een
nieu Liet,			
En dat sal ick u
singhen	82	I,	190
Wie wil hooren een
nieuw liet			
Wat daer int Jaer
van soevenensestich
is geschiet	23	I,	43
Wie wil hooren een
nieu Liet			
Wat in Julius is
gheschiet	168	II,	85
Wie wil hooren een
nieu liet			

Wat int Jaer
dryentseventich is
gheschiet	60	I,	136
Wie wil hooren een
nieu liet,			
Wat int jaer lxxiiij
is gheschiet	92	I,	210
Wie wil hooren een
nieu Liet			
Wat nu tAmsterdam
is gheschiet	77	I,	181
Wie wil hooren een
nieu Liet			
Wie wil hooren een
nieu Liet			
Al watter
t'Antwerpen is
gheschiet	138	I,	313
Wy
Amsterdammers
zijn gheleghen	98	I,	223
Wy Banderheeren
in ghetale veel	37	I,	76
Wy Geuskens
willen nu singhen	48	I,	106
Wy Monicken ende
Papen	75	I,	178
Wilhelmus van
Nassouwe	44	I,	97
Wilt met ons druck
oorbooren	111	I,	254
Wilt met Processie
nu al te samen	86	I,	197
Wilt nu ghy
Nederlanden	90	I,	207
Wilt nu tsaem
vreucht bedrijven	108	I,	249
Wonderlyck geeft
Godt Victory	238	II,	293